

Universitat
de les Illes Balears

Universitat de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2015

**LA SEGONA REPÚBLICA A MALLORCA.
ELECCIONS, PARTITS POLÍTICS, MITJANS DE
COMUNICACIÓ I GESTIÓ PÚBLICA**

Volum II de V

Arnau Company i Matas

Universitat
de les Illes Balears

Universitat de les Illes Balears

TESI DOCTORAL
2015

Programa de Doctorat d'Història

**LA SEGONA REPÚBLICA A MALLORCA.
ELECCIONS, PARTITS POLÍTICS, MITJANS DE
COMUNICACIÓ I GESTIÓ PÚBLICA**

Volum II de V

Arnau Company i Matas

Director
Dr. Sebastià Serra i Busquets
Catedràtic d'Història Contemporània de la
Universitat de les Illes Balears

VOLUM II.

ÍNDEX

Pàg

7. EL BIENNI REFORMISTA

7.1 L'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears	409
7.1.1 Introducció	409
7.1.2. El cicle de conferències de l'Ateneu sobre l'Estatut	411
7.1.3. L'avantprojecte de l'Estatut Balear	416
7.1.3.1. L'Ajuntament de Palma davant l'avantprojecte	417
7.1.3.2. Els ajuntaments de Menorca davant l'avantprojecte	418
7.1.3.3. Els ajuntaments d'Eivissa davant l'avantprojecte	418
7.1.3.4. La Cambra Oficial de la Propietat Urbana davant l'avantprojecte	419
7.1.4. L'assemblea d'ajuntaments, entitats i corporacions en el teatre Principal de Palma	419
7.1.5. La visita d'una representació de l'Associació per la Cultura de Mallorca a Eivissa amb motiu de l'assemblea per discutir l'Estatut	438
7.1.6. Alguns intents de difusió de l'Estatut	439
7.1.8. La polèmica arran de les declaracions de Gabriel Alomar a les Corts Constituents ..	439
7.1.9. Un nou intent d'aprovació de l'Estatut: la reunió d'ajuntaments del desembre de 1932	445
7.2. Les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña del 4 d'octubre de 1931	447
7.2.1. Introducció	447
7.2.2. Les candidatures	449
7.2.2.1. La candidatura de l'exgovernador civil Francesc Carreras	449
7.2.2.2. La candidatura d'Antoni Pou, de Concentració Republicana	456
7.2.2.3. La candidatura de Manuel Adame del Partit Comunista	458
7.2.2.4. Els fallits intents de candidatures de dretes	460

7.2.2.5. El Partit Republicà de Centre s'absten de presentar candidat	465.
7.2.3. La proclamació de candidats	465
7.2.4. El dia de les eleccions	466
7.2.5. Els resultats de les eleccions	467
7.3. Els partits polítics durant el bienni reformista	473
7.3.1. El Partit Republicà Federal de Mallorca –PRFM–	473
7.3.2. La Concentració Republicana	571
7.3.3. La creació del Partit Republicà Radical de Balears	574
7.3.4. Acció Republicana de Mallorca	576
7.3.5. El Partit Republicà Radical Socialista	626
7.3.6. El Partit Republicà Democràtic Federal	685
7.3.7. La Dreta Liberal Republicana	694
7.3.8. De la Dreta Social a la Unió de Dretes	696
7.3.9. La Dreta Autònoma Baler	740
7.3.10. El Centre Autonomista i el Partit Regionalista	744.
7.3.11. El Partit Republicà de Centre	799
7.3.12. La Comunió Tradicionalista	806
7.3.13. El Partit Socialista Obrer Espanyol: l'estructura organitzativa territorial	830
7.3.14. El Partit Socialista Independent	841
7.3.15. El Partit Comunista d'Espanya	846
7.3.16. Izquierda Revolucionaria y Antiimperialista	848
7.3.17. El Partit Social Revolucionari	850
7.4. Les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933	854
7.4.1. Introducció	854
7.4.2. Les candidatures	858
7.4.2.1. El Partit Socialista	858
7.4.2.2. El Partit Republicà Radical Socialista	860
7.4.2.3. L'Acció Republicana	860

7.4.2.4. El Partit Republicà Federal de Mallorca	861
7.4.2.5. El Partit Republicà de Centre	861
7.4.2.6. Els Partits Regionalista i Autonomista	862
7.4.2.7. La Unió de Dretes	862
7.4.2.8. La Comunió Tradicionalista	864
7.4.3. El dia de les eleccions	865
7.4.4. Els resultats electorals	868
7.4.4.1. L'illa de Mallorca	868
7.4.4.2. L'illa de Menorca	879
7.5. Les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals del 3 de setembre de 1933	893
7.5.1. Introducció	893
7.5.2. Les candidatures	895
7.5.2.1. La Unió de Dretes, el Partit Republicà de Centre i els partits Regionalista i Autonomista	895
7.5.2.2. El Partit Republicà Radical de Mallorca	896
7.5.2.3. L'Acció Republicana i el Partit Socialista	897
7.5.3. El dia dels comicis	901
7.5.4. Els resultats globals dels comicis als ajuntaments de les Balears	905
7.5.5. La crisi del Govern Azaña i l'ascensió momentània de Lerroux	907
7.5.6. Els actes de protesta contra l'elecció de Joan March	908
7.5.7. La votació del Col·legi d'Advocats de les Balears	908
7.6. L'evolució de la premsa durant el període republicà	914
7.6.1. El marc legal	914
7.6.2. La premsa diària	915
7.6.3. Els setmanaris d'àmplia difusió	920
7.6.4. La premsa dels partits polítics i sindical	923
7.6.5. La premsa esportiva i d'espectacles	936

7.6.6. Les publicacions periòdiques religioses	937
7.6.7. Les revistes culturals	938
7.6.8. Les publicacions de corporacions professionals	939
7.6.9. La premsa en llengua anglesa, alemanya i francesa	939
7.6.10. La Premsa Forana	940
7.7. La Diputació Provincial de les Balears	944
7.7.1. Introducció	944
7.7.2. La Diputació Provincial des del maig de 1931 fins a l'octubre de 1934	946
7.7.2.1. L'actuació política	952
7.7.2.2. La beneficència i la sanitat	958
7.7.2.3. Les obres públiques	976
7.7.2.4. La cultura i l'ensenyament	982
7.7.2.5. El personal de la Diputació	995
7.7.2.6. Altres temes	1000

7. EL BIENNI REFORMISTA

7.1. L'AVANTPROJECTE D'ESTATUT D'AUTONOMIA DE LES ILLES BALEARS

7.1.1. Introducció

Com assenyalen Isidor Marí i Guillem Simó, l'autonomia era tractada en els programes del Centre Autonomista, el Partit Regionalista de Mallorca i el Partit Liberal Regionalista d'Eivissa.

Des de la proclamació de la República hi havia hagut algunes reivindicacions autonomistes des de diferents sectors, però poc precises i coordinades. Així, en l'assemblea del dijous, 30 d'abril de 1931, el membre del Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista, Jaume Lluís Pou féu una conferència sobre "El Estatuto de Mallorca." Començà la xerrada en català dient que tots els intel·lectuals que havien fet crítica de la vida pública espanyola havien coincidit en la necessitat d'una nova organització de l'Estat Espanyol, que podien resumir-se dient que "teníamos un Estado-poder pero no un Estado-nación." L'oblit de les realitats nacionals havia costat a l'Estat un endarreriment d'un segle. A més, afegia, que la necessitat d'una constitució natural d'Espanya d'acord amb les realitats "del conjunto vivo de los pueblos hispánicos ha sido y es el problema fundamental de la nación." Pou afirmava que en aquells moments de canvi de règim era convenient participar en el procés de nova organització de l'Estat, no solament els partits polítics sinó tota la ciutadania. S'havia de crear una nova política y una nova administració, encara que fos el resultat d'una obra pacient i esforçada. Afegí que "Los mallorquines habremos de adquirir el hábito de gobernarnos que hemos perdido durante los siglos que Mallorca ha sido regida desde Madrid. Ello nos obligará a una fuerte disciplina interna y a un esfuerzo continuado y sobre todo a perder el vicio de censurar y combatir a los hombres encargados del trabajo penoso de orientar la nueva política." Referint-se a la nova política, Pou precisà que havia de canviar radicalment el concepte que s'havia tingut de la mateixa, si es volia que l'adveniment de la República i l'autonomia de Mallorca significàs una "reforma verdaderamente transcendental y no una mera alteración superficial." S'havia de posar tota l'atenció en el treball i en la producció i la política havia d'estar al servei dels interessos culturals, socials i econòmics. L'administració havia de ser també social i al servei de l'opinió i no com fins aleshores "al servicio de la burocracia." Afirmà que davant les properes Corts Constituents era precís que s'enfrontassin els greus problemes que afectaven a l'autonomia de Mallorca.

A continuació, el conferenciant entrà en l'estudi dels problemes de l'autonomia i passà a tractar l'aspecte polític de l'Estatut regional que s'havia de demanar i que "debía ser tan amplio en atribuciones que incluso en lo que se refiere al uso de armas, espectáculos públicos, diversiones, juegos lícitos y en general todo lo relacionado con la policía de costumbre y moral pública debe considerarse de competencia del gobierno regional." Seguidament, enumerava els aspectes que havia d'incloure l'Estatut en sanitat,¹ economia² i ensenyament.³

1 .- "El gobierno regional tendrá facultad para crear, sostener, regir y reformar institutos y establecimientos benéficos, con el derecho de investigación que corresponde actualmente a los Ministerios de la Gobernación y de Instrucción." "La Autonomía de Mallorca. Conferencia del señor Pou", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 4.

2 .- "El gobierno regional podrá imponer impuestos nuevos, modificar los actuales, y conceder la autonomía administrativa a Menorca y a Ibiza." "La Autonomía de Mallorca. Conferencia del señor Pou", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 4.

Després, afirmà que l'Estatut regional s'havia de basar en les més àmplia autonomia administrativa i passà a analitzar els problemes concrets en l'ordre econòmic, cultural i social. Tractà el concert econòmic amb l'Estat, Mallorca com a illa franca, la indústria del turisme, l'estructuració bancària regional, el finançament de l'exportació, el potencial econòmic de Mallorca, la industrialització de l'agricultura, l'estatut de l'ensenyança, els instituts socials, entre d'altres.

Pou comentà que l'Estatut de Mallorca havia de ser una obra de tots i altament democràtica i “sobre todo resultado siempre de una discusión serena mantenida por todos los partidos y estamentos sociales; así se podrá crear una opinión pública a la moderna que se interese y se apasione por los problemas regionales.”

Finalment, per a l'estudi de l'Estatut, Pou proposà l'organització d'un congrés regional de tots els partits i les forces econòmiques, culturals i socials. L'Estatut aprovat havia de ser duit a les Corts Constituents com a “aspiración” de Mallorca. El congrés s'havia de fer en el palau de la Diputació i “jamás habría servido tal Corporación para una labor que pueda resultar tan beneficiosa para Mallorca cual es la de estructurar su futura organización política.”

Sens dubte, la conferència de Jaume Lluís Pou marcà l'inici de l'estudi del transcendental problema de l'autonomia de Mallorca.⁴

Al final de maig, el vocal de la Cambra de Comerç de Mallorca, el regionalista Guillem Roca Waring dirigí una petició sobre un projecte autonòmic al president de la Cambra de Comerç.⁵ Aquesta moció fou tractada en la sessió de l'entitat del 29 de maig.⁶ La proposta de Roca Waring es concretava en un estudi que s'havia de basar en cinc principis bàsics:

1er.- Reconeixement de la personalitat de les Balears.

2on.- Independència entre les illes, que haurien de decidir lliurement quines relacions mútues volien mantenir.

3er.- Independència de les illes respecte de Catalunya, amb la qual, però, s'havien de mantenir relacions estretes per tal de dissipar els recels existents.

4art.- Cooficialitat de les dues llengües.

5è.- Fixació de les bases d'un concert econòmic amb l'Estat i de les illes entre si.

El 28 de maig, el Centre Autonomista féu pública una nota en la qual expressava la seva satisfacció “davant la primera proposició concreta, feta pública, referent a la manera d'estructurar el possible futur Estatut de Mallorca.” Afirmava que tot i que aquesta era la qüestió bàsica del seu ideari, des del primer moment el Centre Autonomista va creure que “no podia ésser obra d'un sol partit polític, sinó el fruit de la major suma de col·laboracions.” Així, oferia tota la seva adhesió a la proposta de Guillem Roca Waring.⁷

3 .- "En cuanto al ramo de la enseñanza, la libertad para el nombramiento libre de profesores para sus Centros educativos." "La Autonomía de Mallorca. Conferencia del señor Pou", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 4.

4 .- "La Autonomía de Mallorca. Conferencia del señor Pou", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 4.

5 .- El diari *La Almudaina*, dijous, 28 de maig de 1931, pàg. 1, dedicà l'editorial "El régimen autonómico de Baleares" a comentar i reproduir aquesta proposta.

6 .- *Boletín de la Cámara Provincial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*, núm. 469. Palma, juliol de 1931, pàg. 84. Reproduït a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 36-37.

7 .- "L'Estatut de Mallorca. Nota del Centre Autonomista", a *La Almudaina*, divendres, 29 de maig de 1931, pàg. 2.

La iniciativa de Roca Waring fou ràpidament acceptada també per l'Associació per la Cultura de Mallorca, els autonomistes-regionalistes de *La Veu de Mallorca*, la Cambra Agrícola de Mallorca i el liberals regionalistes de *Diario de Ibiza*.

Poc temps després, quedà constituïda a Mallorca la comissió redactora de l'avantprojecte per representants de l'Associació per la Cultura de Mallorca –Emili Darder (president), Francesc de Sales Aguiló, Miquel Font Gorostiza, Guillem Forteza, Joan Pons i Marquès i Elvir Sans–, de la Cambra Provincial de Comerç, Indústria i Navegació –Josep Casanovas Obrador (president) i Guillem Roca Waring– i de la Cambra Oficial Agrícola –Antoni Ferragut (president) i Arnest Mestres.–

El 8 de juny, el Partit Regionalista comunicà que després d'estimar com un dels problemes fonamentals, més transcendents i urgents de Mallorca la preparació de l'estatut d'autonomia. Per aquest motiu, havia encarregat la redacció de l'avantprojecte de l'Estatut regional a Bartomeu Fons, Tomàs Muntaner, Josep Sampol, Antoni Moner i Jaume Lluís Pou. El regionalistes apuntaven que l'Estatut d'autonomia de Mallorca s'havia de subjectar a les següents bases: Consell General; Poders regionals; facultats; llengua; estatuts particulars, cultural, econòmic i social; administracions insulars, i reforma de l'Estat.⁸

7.1.2. El cicle de conferències de l'Ateneu sobre l'Estatut de Mallorca

A mitjans juny de 1931, l'Ateneu de Palma decidí organitzar un cicle de conferències sobre “El Problema Constitucional en su aspecto general i principalmente en relación con Mallorca.”⁹ Amb la finalitat que no fos una exposició de temes doctrinals feta per professionals del Dret Públic, sinó un resultat de la cultura i del pensament polític, l'Ateneu sol·licità la col·laboració de persones destacades de diferents partits, com el regionalista Guillem Roca Waring, el republicà federal Emili Darder, Antoni Pou Reus de Concentració Republicana, el republicà democràtic Ferran Pou, el socialista Alexandre Jaume i el republicà de Centre Lluís Alemany. Els actes es durien a terme en la sala de plens de la Diputació Provincial de les Balears. La primera conferència havia de ser la de Guillem Roca Waring sobre “Autonomia Municipal.”¹⁰

El 27 de juny de 1931, la junta directiva de l'Ateneu acordà posposar per després de la celebració de les eleccions a Corts Constituents el cicle de conferències sobre el Problema Constitucional Espanyol i l'Estatut Regional.¹¹ Així, la primera conferència –que aixecà gran expectació– es dugué a terme el dimarts, 30 de juny, a les 19 h. en la sala de sessions de la Diputació, a càrrec de Guillem Roca Waring sobre “El Estatuto en general, y especialmente de la Autonomia Municipal.” Va presidir l'acte el president de la Diputació Francesc Julià, acompanyat del batle de Palma Llorenç Bisbal, el primer tinent de batle Josep Tomàs Renteria

8 .- "El Estatuto de la Autonomía Regional", a *La Almudaina*, dimarts, 9 de juny de 1931, pàg. 2.

9 .- La nota de premsa de l'Ateneu justificava el cicle amb les paraules següents: "Los momentos actuales son de una importancia decisiva para la vida española en general y para Mallorca en particular. De la acertada resolución del problema constituyente depende el que continúe nuestra lamentable decadencia, que se agrava con el desenfreno de extremismos de todo orden, o que se inicie una era de progresivo e ilimitado florecimiento si se saben escoger y armonizar todas las fuerzas vitales dispersas en el área nacional. A ello ha de contribuir decisivamente no sólo el Código Constitucional que se elabora, sino la energía de la opinión, inteligencia y pasión, que le ha de hacer vivo y fecundo. Para ilustrar a esa opinión, hoy lamentablemente desorientada y suscitar su reacción sentimental." "En el Ateneo. El Problema Constitucional", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de juny de 1931, pàg. 2.

10 .- "En el Ateneo. El Problema Constitucional", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de juny de 1931, pàg. 2.

11 .- "En el Ateneo. Conferencias sobre el Problema Constitucional y el Estatuto de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 28 de juny de 1931, pàg. 2.

i el president de l'Ateneu Nicasi Pou.¹² Presentaren l'acte i el cicle el president Julià –que destacà la importància del tema i que la Diputació havia accedit a la petició de l'Ateneu per la cessió de la sala d'actes de la institució– i el president de l'Ateneu Nicasi Pou –que posà que relleu que després de la primera conferència de Guillem Roca (que s'havia iniciat en “este importante asunto, publicando sus trabajos en la prensa”) que havien de seguir les d'Emili Darder, Alexandre Jaume, Ferran Pou, Lluís Alemany i Jaume Lluís Pou.–¹³

Guillem Roca començà la xerrada afirmant l'interès i importància del “recobrament de la personalitat regional” i digué que havia pensat primerament parlar de l'autonomia municipal, però que havent-se presentat darrerament un projecte d'Estatut, en el qual havia col·laborat, ho faria sobre aquest. Referint-se concretament a aquest projecte indicà que el desig dels que l'havien redactat havia estat simplement el de marcar el camí per la discussió del qual havia de resultar l'Estatut definitiu que s'havia de presentar a les Corts. Assenyalà les característiques principals del projecte, la primera estar enfocada en un sentit merament mallorquí, malgrat que sentimentalment la majoria dels seus redactors es sentien “inclinats” a Catalunya. Afirmà que “les ha movido a prescindir de sus particulares sentimientos el sentido de la realidad y la convicción de que la mayoría del pueblo mallorquín desea una Autonomía propia pero no admitiría un encasillamiento dentro del Estatuto de Cataluña.” Els motius que argumentà per aquest “sentimiento contrario a Catalunya” era que fora de les relacions literàries en que “la excelstid de los maestros nacidos aquí ha fijado el debido tono a las relaciones” no hi havia hagut sinó una absoluta indiferència per part de Catalunya quan no un sentiment de superioritat. Afegí, a més, que aquesta mateixa actitud també s'havia comés des de Mallorca en relació a Menorca e Eivissa i que havia estat la causa del aïllament en que es trobava en quant a les illes menors.

Seguidament, es referí a la manera com en l'avantprojecte d'Estatut es fixaven les relacions amb les altres illes de les Balears, afirmant que se'ls deixava en la màxima llibertat per que elegissin la forma d'organització que més còmoda les resultàs. Solament la relació econòmica, conseqüència del concert econòmic, havia de ser el vincle necessari que les uniria, vincle material que havia de ser el camí per què s'arribàs a una més estreta relació amb el temps.

A continuació, analitzà els conceptes de l'Estatut en relació al sufragi, preconitzant el vot a la dona i la representació proporcional en les eleccions, reconeixent que la no concessió del primer es fonamentaria en tot cas “en falta de capacitación pero en principios de justicia dentro de las normas igualatorias que van imponiéndose en todos los países después de la guerra europea.” Indicà, a més, que en el terreny social es recorden les convencions internacional en “lo que estas tienen de humanitarismo y progreso.” En quant al desglossament dels serveis materials, afirmà quins eren els que quedaven sota la jurisdicció de l'Estat i els que eren d'incumbència regional.

Finalment, Guillem Roca al·ludí a l'autonomia municipal, afirmant que sense aquesta l'autonomia de la regió no “sería nada.” No es tractava de substituir una capitalitat madrilenya per una de palmesana sinó de reconèixer millor que es el sistema per arribar a una reorganització a base de reconèixer i exaltar “todo el valor de nuestros pueblos.” Precisà que aquests “tengan unos superiores medios de vida, una mayor cultura y que se vaya desterrando aquel ruralismo que tanto molesta a Gabriel Alomar.” L'agricultura havia de ser el centre vital

12 .- La sala de sessions estava totalment plena de gent i hi assistiren diversos regidors de l'Ajuntament de Palma i diputats provincials, a més de representants dels partits regionalista i autonomista. "En la Diputación. Conferencia del Sr. Roca Waring sobre el Estatuto Balear", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de juliol de 1931, pàg. 2.

13 .- "En la Diputación. Conferencia del Sr. Roca Waring sobre el Estatuto Balear", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de juliol de 1931, pàg. 2.

de tota l'economia balear. Però per arribar a això, el primer pas era l'autonomia municipal i des d'ella es “desterrarà el funesto caciquismo y dará conciencia a los pueblos de cuales sean sus derechos y responsabilidades con lo cual volverán a mirar como cosa propia la administración de sus intereses y sentir el orgullo de ver crecer y progresar el sitio en que nacieron.” Acabà al·ludint un article de Miguel de Unamuno en el qual destacava el valor de la personalitat i que la concessió de l'autonomia exigia una major responsabilitat i el sorgiment de nous valors.¹⁴

El 3 de juliol, se celebrà la segona xerrada, que anà a càrrec del Secretari General del Partit Regionalista i corredor de comerç Jaume Lluís Pou sobre “El que ha d'ésser l'Estatut de Balears.”¹⁵ L'acte fou presidit pel tinent de batle de Palma Lluís Ferrer Arbona, acompanyat del president i del secretari de l'Ateneu, Nicasi Pou i Eyaralar, respectivament. La conferència de Pou, en català, començà amb una al·lusió a Prat de la Riba, segons el qual el problema fonamental d'Espanya era el de la Constitució. Recordà com es féu la unitat espanyola, privant-se a les regions de regir-se administrativament, del poder legislatiu i, fins i tot, de l'idioma propi, fent ressaltar que Catalunya fou la primera que va sentir l'opressió i va saber protestar sobre això. Seguidament, es referí al llibre *La redención de las provincias*, de José Ortega y Gasset, en el qual es definia "la vella política" —que dugué a la centralització i per això a la desorganització de la vida espanyola, de la qual derivà el "madrilenyisme". En el seu programa, Ortega y Gasset, deia que "España debe organizarse en diez regiones, y debe darse un gobierno a sus habitantes, com amplitud extrema. La vida política de la región estaría regida por una gran asamblea de carácter legislativo y fiscal y por un gobierno nacido de ella." A continuació, assenyala el principi de la doctrina federativa de Miguel Agustín Príncipe exposada el 1845 esmentant que si la tasca de la "Reconquesta" s'hagués constituït un règim federal "el poder absoluto del Rey hubiera sido imposible." Després d'aquest preàmbul, Pou entrà en l'anàlisi concret del "problema regional" afirmant que tenia dos aspectes: un econòmic i l'altre polític —que també vinculava al sentimental—. Digué que en l'Estatut de les Balears hi havia d'haver una clàusula crítica que fes referència "a los medios económicos con los que puede regirse la región autónoma y está cláusula no puede resolverse de cualquier manera." Comentà que era indispensable que l'Estatut anàs acompanyat d'un estudi del pressupost de les illes, tenint com a base per redactar-lo la part en què les Balears contribuïa als ingressos de l'Estat i la quantitat que l'Estat invertia a les illes. Afirmà que "El Estado tendrá que darnos un régimen de concierto económico por el pago de todos o al menos de la mayor parte de las contribuciones."

Seguidament, parlà sobre la necessitat que Mallorca fos declarada una "illa franca",¹⁶ la creació d'un Banc Agrari Regional i Social i que l'Estatut d'autonomia fou solament un pacte entre les illes i l'Estat.

14 .- "En la Diputación. Conferencia del Sr. Roca Waring sobre el Estatuto Balear", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de juliol de 1931, pàg. 2.

15 .- En l'anunci de l'acte també s'especificà que havia acceptat prendre part en el cicle de conferències Antoni Pou Reus en representació de Concentració Republicana. S'afegia que "seguramente tomarán parte también en estas conferencias representaciones de Menorca e Ibiza que completarán así la exposición del trascendente problema." "Conferencias. Sobre el Problema Constitucional Español y el Estatuto Balear", a *La Almudaina*, divendres, 3 de juliol de 1931, pàg. 2, i "En la Diputación. Conferencia sobre el Estatuto Regional, por D. Jaime Luis Pou", a *La Almudaina*, dissabte, 4 de juliol de 1931, pàg. 2 (àmplia ressenya de l'acte).

16 .- Segons la crònica de la conferència, afirma que "Nuestra economía agraria permite esta declaración sin miedo a los perjuicios por introducción de productos de otras naciones. Sólo el trigo se resentiría algunos años en cuanto a su precio, pero la libre introducción de maquinaria agrícola y fóstatos para abonos daría notable impulso al desarrollo agrícola regional." "En la Diputación. Conferencia sobre el Estatuto Regional, por D. Jaime Luis Pou", a *La Almudaina*, dissabte, 4 de juliol de 1931, pàg. 2.

Comentà que una vegada aprovat l'Estatut, s'haurien de fer unes eleccions, mitjançant el sufragi universal directe i els representants s'haurien d'encarregar de redactar el projecte de Constitució interna.¹⁷ Reiterà que l'Estatut d'autonomia havia de ser "de todo el pueblo, con base democrática" i s'havien de reconèixer "los derechos individuales, el régimen interno a base del sufragio universal, la legislación social orientada por Ginebra, el retiro obrero, seguro de paro forzoso y de maternidad, y demás instituciones por venir. Ha de garantizar el derecho al trabajo, y como consecuencia el deber de trabajar en algo reproductivo para las Baleares." A més, comentà que l'Estatut havia d'afirmar la conveniència social d'augmentar el nombre de propietaris del camp i havia de tenir present els problemes econòmics per estructurar la futura vida regional. Féu comparacions entre Mallorca i Bèlgica¹⁸ i afirmà que en relació a les reformes culturals i socials "aquí está todo por hacer."

A continuació, afirmà contundentment que s'havia de demanar l'autonomia, però abans s'havia de demostrar que la mereixíem. Acabà la conferència donant una visió sobre l'actitud del Partit Regionalista, dient que el seu partit "acudirá al estudio y discusión del Estatuto, pero este estudio debe hacerse con alteza de miras, comprensiva y humanitariamente, lo cual no está en pugna con el venerable espíritu de la tierra balear, que es preciso conservemos como patrimonio heredado de nuestros antepasados." Després, passà a fer la intervenció en castellà per dir que era partidari del bilingüisme per creure que el castellà "nos expansiona, nos ensancha." Afirmà que havia llegit l'avantprojecte de Constitució i creia necessari que, després del cicle de conferències, es fes una "gran asamblea regional" en la qual havien de prendre part totes les "forces" de la regió, sempre amb "alteza de miras." Sol·licità que es difonguessin les idees exposades en el cicle i ho demanà expressament a la premsa.

El dimarts, 7 de juliol, dictà la tercera conferència el diputat electe per Barcelona de les Corts Constituents, Antoni Maria Sbert, sobre "Cuatro veritades sobre l'Estatut."¹⁹ Obrí l'acte el president de la Diputació Julià i s'encarregà de presentar el conferenciant el secretari de l'Ateneu, Eyaralar.²⁰ Sbert començà dient que la participació al cicle ho feia com a mallorquí "en aquests moments en que es juga l'esdevenidor no sols de Mallorca i les illes Balears sino d'Espanya." Justificà la importància de l'Estatut i féu una síntesi de la història del Regne de Mallorca.²¹ Continua referint-se a les relacions econòmiques, afirmant que les més importants

17 - Afirmà que aquest text no havia de ser "partidista" i havia de tenir "la elasticidad necesaria para que todos los sectores puedan desarrollar su programa." "En la Diputación. Conferencia sobre el Estatuto Regional, por D. Jaime Luis Pou", a *La Almudaina*, dissabte, 4 de juliol de 1931, pàg. 2.

18 - Digué "Allí tienen ilusiones porque hay riqueza. En nuestros campos hay analfabetos (y miseria física por falta de alimentación, y una nación tan rica como la nuestra no puede permitir que una gran parte de sus hijos no gocen de las ventajas de la civilización." "En la Diputación. Conferencia sobre el Estatuto Regional, por D. Jaime Luis Pou", a *La Almudaina*, dissabte, 4 de juliol de 1931, pàg. 2.

19 - "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 2 (àmplia crònica).

20 - El professor Eyaralar recordà "su perseverante actuación para organizar a la juventud universitaria, despertando su conciencia de responsabilidades sociales, su valiente actitud contra la dictadura, su brillante intervención en América representando a los universitarios españoles y terminó diciendo que si el Sr. Sbert al que Barcelona elige Diputado pide mucho y siente a Mallorca como hermana de Cataluña se le puede conceder como también a Cataluña porque hay que hacer justicia a sus respectivos méritos." "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 2.

21 - Es remontà a la unió de les corones d'Aragó i del Comtat de Barcelona, "en la que el nombre de Aragón aparece a los ojos de muchos como el de la casa principal cuando la verdad incontrovertible es que el rey era Conde de Barcelona y su mujer Reina de Aragón, siendo catalán Jaime I por su raza, por la lengua, por su espíritu y su genio abierto al dominio del Mediterráneo, por el que la primera vez que cruzaron naves bajo el nombre de la casa de Aragón eran barras catalanas y no podían ser otras porque ni un puerto tenía el reino aragonés. Recuerda que la unión de Cataluña y Aragón fué sólo por tener un mismo rey, pero conservando cada

eren amb Catalunya, tant del conjunt de les illes com de cada illa en concret.²² Aleshores, les illes Balears tenien dos camins: continuar essent la província²³ o recobrar la seva personalitat, la seva autonomia dins la nova Espanya, fidel a la seva història.²⁴ Acabà la xerrada dient: "Mallorca per si mateixa, amb les seves germanes balears, no va poder sostenir-se i quant tenia el Rosselló, la Cerdanya, el Conflent i Montpeller; avui, després d'estar abandonada dels seus governants, éssent més incult el poble del que sembla perque així ho han volgut aquells en el que convenia, tampoc podrà en més motiu renunciar a un ajust. Que triem entre el que ja

nación su régimen y sus Cortes independientes, mientras que Mallorca fué conquistada por catalanes y aragoneses, pero la realidad presente no dice cuál es la influencia decisiva: la catalana. Nuestra lengua, la mayoría de nuestros apellidos, nuestro renacimiento literario hoy y antes, en el siglo XIV, la más ilustre figura del saber en su tiempo, Ramón Lull, nacieron de la savia catalana." Seguí dient "Ramón Lull es deia català de Mallorca i ho llegirem en els seus escrits i jo que tenc la seus sanc[sic] em dic com ell perque no el vull negar. I en el que negui aquesta germanor o vulgui igualar-la a la de les altres nacions espanyoles —i dic nacions perque la paraula regió l'inventaren els que no saben Dret polític ni Història d'Espanya— a un mallorquí que em digui que es sent tant a casa seua a Sevilla com a Barcelona jo li diré que no es mallorquí o que ment, perque és impossible que nosaltres ens troben tans germans d'un andalus com d'un català. Sols un odi arrelat en aquells dies de lliure entre el rei Pere d'Aragó i el nostre Jaume, odi de poble gran, odi de germanastres, que és sempre una taca i mai una virtut, pot sostenir aquesta negació contra la història, contra la realitat i contra tot el que es esperit i carns nostres. I jo d'aquest odi no en puc fer una bandera ni un programa. Mes per anar contra ell com aniré contra totes les gelosies entre Menorca, Eivissa i Mallorca i contra tot el cantonalisme que va desfer a l'Espanya del 1873. Però, el nostre esperit federal no es l'esperit endarrerit i venal d'aquells homes que abans anaven de Catalunya a Madrid duguent davall el braç una cartera en l'autonomia i tornaven sense l'autonomia i amb una cartera de ministre. Es el redressament[sic] d'un poble sotmés per la violència després de haber[sic] mancat el primer Borbó, En Felip V, allurs juraments, estafant a les nacions espanyoles, fins a desfer amb dos segles de la seva dinastia tot l'impuls federal del mon, qu'en havia costat vuit; és el despertar d'aquest poble que fou venut y trahit per els cavallers a camvi[sic] d'uns honors i que ara serca[sic] els fonaments de les seves corporacions per a batirles de nou, no amb el regust arqueològic que ha bastit aquesta Casa de la Diputació, que vol ésser gòtica i no es, vol tenir sitals de cor i estat migeval[sic] i no té ni cor ni res autèntic, sinó amb el pensament obert a tot avanç i a tot progrés, saben que l'història pot interromper-se pero no pot falsificar-se." Seguidament, Sbert comentà la independència del regne balear, referint-se als privilegis de creació dels jurats i del Gran i General Consell, atorgat pel rei Jaume I el 7 de juliol de 1249 i subratllà que l'error més gran de Jaume I fou "dividir el reino com si fuera un predio, dando a su hijo Jaime II unos estados en Rossellón, Conflent, Cerdeña y Montpeller, del que decía el rey de Francia que sólo este último valía más que todo Aragón, para que los defendiese y gobernase desde una isla, por lo que resultó que a los cinco años de heredarlos nuestro rey ya tuvo que declararse en feudo de su hermano, sin que estos cinco años únicos de verdadera independencia y los siguientes hasta el 44 del siglo XIV de sumisión feudal bastaran para los intentos de sacudir la sumisión con alianzas extranjeras pretexto a que en 29 de marzo de 1344 en la Capilla Real de Barcelona se firmara por los jurados mallorquines la unión con la Casa Catalano-Aragonesa. Mallorca continuó con su independencia, con su Grande y General Concejo, pero bajo la tutela de su antigua vinculación, porque nunca, hasta el perjurio de Felipe V, hubo en España más unión que la confederal." "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 2.

22 . Afirmà que aquestes relacions econòmiques suposaven un vincle més que el merament "espiritual, que precisament se ha querido destruir yendo contra la lengua." Comentava que el problema econòmic es resoldria més que amb l'augment dels impostos, en perseguir l'ocultació, que "es en Baleares mayor que en otras «provincias»", però que les dificultats del concert econòmic es trobarien més en el poder central. "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 3.

23 .- Comentà "ser la provincia que fué, olvidada del Poder, que no le concedió su favor por ser ella, sino por la fuerza personal de alguno de sus hombres y la tuvo como está durante la Dictadura porque no hubo quien pudiera conseguir otros favores personales" "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 3.

24 .- Deia "para lo cual no puede invocar sus cinco años de independencia absoluta y su medio siglo de dependencia feudal para olvidar que nació con alma catalana y estuvo siglos tan unida a Cataluña que en nuestro tiempo ha dado al renacimiento catalán sus primeros hombres." "En la Diputación. El Estatuto Provincial, por D. Antonio M.ª Sbert", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de juliol de 1931, pàg. 3..

coneixem, anant a fer cua amb les províncies en els ministeris o el que Catalunya, que no té germana més predilecta que la nostra terra, li donarà. Catalunya no vol incorporar-nos; si ho volgués, ja fa temps que s'en hauria preocupat i ens ha tengut més abandonats del que hauríem desitjat molts dels que pensam així. Jo no vull més illes sotmeses a ningú; vull un Gran consell que les replegui, que les governi, però que dugui també a Catalunya com a Espanya les nostres veus, que en enllaci amb els nostres germans, essent fidel en el vincles de sang que no poden negar-se mai." Es referí a alguns punts concrets del projecte d'Estatut balear i féu constar que els que l'havien presentat i les entitats que l'havien avalat, especialment l'Associació per la Cultura de Mallorca, mereixien la gratitud de les Balears perquè representaven una tradició d'esforç regenerador.

Tot i que s'havia anunciat que el 10 de juliol es faria la darrera conferència amb la finalitat d'haver acabat per la data d'obertura de les Cortes Constituents, aquesta no es dugué a terme.

El 2 de juliol, el director de *Mallorca Agrícola*, Antoni Barceló Garcia de Paredes escrigué un article titulat "El anteproyecto del Estatuto Balear", que publicà *La Almudaina* el 17 de juliol. Destacava que l'avantprojecte mereixia en conjunt "nuestra completa aprobación" i la més entusiasta felicitació als redactors. Assenyalava que el projecte en línies generals recollia les aspiracions del poble mallorquí i, al mateix temps, representava el "progreso agrícola, comercial, cultural, turístico, administrativo, jurídico y así podremos, más intensamente, cuidar de lo nuestro, administrar según las necesidades y atender los problemas y aspiraciones de la región, cuya fisonomía e intereses son diferentes de otras provincias españolas, y mediante una autonomía se puede hacer una labor más útil que la que se hace desde Madrid, para todas las provincias cuando son ellas tan diferentes que rarísima vez, encajan debidamente en todas ellas." Manifestava que tot i que el text podia experimentar alguns modificacions durant la seva discussió, ho considerava que resultaria "altamente favorable" a la classe agricultora de la província i era convenient crear una Escola de Capatassos i Perits Agrícoles, concretant-ho en l'enumeració de l'article 23, apartat h, del títol III.²⁵

7.1.3. L'avantprojecte de l'Estatut Balear

El 19 de juny, la junta directiva de l'Associació per la Cultura de Mallorca aprovà l'avantprojecte i convocà una junta general extraordinària pel dia 22, que després de discutir i fer petites esmenes, acceptà el text.

El 26 de juny de 1931, al migdia, els redactors lliuraren el text de l'*Avantprojecte d'Estatut de les Illes Balears* al president de la Diputació, Francesc Julià. El president Julià acollí amb entusiasme els comissionats i, resolgué d'acord amb ells, imprimir l'avantprojecte perquè pogués ser repartit en les tres illes, i convocar després de les eleccions Constituents, una assemblea d'ajuntaments i entitats de les Balears per discutir, modificar i aprovar o rebutjar el text, que s'havia d'eleva al Govern de la República.

L'Estatut s'estructurava en una declaració preliminar i set títols (I.-Drets i obligacions; II.- Organització dels poders; III.- Facultats; IV.- De la representació de l'Estat federal espanyol; V.- Del Concert Econòmic; VI.- De la reforma del present Estatut, i VII.- Articles addicionals) desenvolupats en 31 articles.

²⁵ - Ho justificava dient que la principal riquesa de l'illa era l'agricultura i que resultaria "muy beneficioso el funcionamiento de dicha Escuela donde puedan acudir los propietarios agrícolas y sus hijos, adquiriendo conocimientos técnicos y prácticos para el perfeccionamiento de sus cultivos y una base sólida de las verdaderas enseñanzas agronómicas. En sus aulas cursarán el grado de Perito Agrícola un buen número de hijos de propietarios, que sin dicha Escuela irán a engrosar la avalancha de abogados, médicos, peritos mercantiles, procuradores, etc. con el consiguiente apartamiento de la tierra." "El anteproyecto del Estatuto Balear", a *La Almudaina*, divendres, 17 de juliol de 1931, pàgs. 1-2.

L'endemà, els diaris de Palma publicaren el text l'avantprojecte, datat a Palma el 19 de juny.²⁶ L'1 de juliol, ja era imprès l'avantprojecte i es començà a distribuir. El 5 de juliol, el president de la Diputació convocà una assemblea d'ajuntaments i entitats de totes les Balears per al dia 20 per debatre i convertir el text en un projecte.

El 14 de juliol, el president de la Comissió redactora de l'avantprojecte, Emili Darder, féu saber a totes les corporacions i entitats per prendre part en la discussió de l'avantprojecte que l'assemblea convocada pel dia 20, es duria a terme en el Teatre Principal de Palma, a les 10,30 h. A més, per facilitar el treball de secretaria, es sol·licità a les corporacions i entitats convidades que remetessin el més ràpidament possible al secretari de la Diputació el nom dels seus delegats.²⁷

7.1.3.1. L'Ajuntament de Palma davant l'avantprojecte

El diumenge, 20 de juliol, a les 12 h. del migdia l'Ajuntament de Palma celebrà una sessió extraordinària per tractar de la designació dels representants a l'assemblea del Teatre Principal. El secretari de la corporació Antoni Rosselló Cazador llegí la comunicació rebuda de l'Associació per la Cultura de Mallorca en què es convidava a l'Ajuntament a designar els seus representants en l'assemblea. Seguidament, el batle Llorenç Bisbal explicà l'objecte de la reunió i a continuació s'obrí una discussió entre els regidors perquè expressassin la seva opinió. Al principi, la discussió se centrà en si s'havien o no nomenar els representants i, després, tractar sobre l'acord que havien de representar i si s'havia d'aprovar l'Estatut article per article. Després d'un llarg debat, el batle Bisbal manifestà que primerament el que s'havia de fer era passar a votació si s'aprovava o no la totalitat de l'Estatut sense perjudici de després procedir a la seva votació i discussió article per article. Acceptada la proposta de Bisbal i passada a votació quedà aprovat l'Estatut per 16 vots contra 11. Varen votar negativament Llorenç Bisbal, Josep Tomàs Renteria, Ignasi Ferretjans, Jaume Garcia, Jaume Bauzà, Rigo Mir, Navarro, Falconer, Gual, López i Llabrés. Aprovat l'Estatut en la seva totalitat, a les 12,45 h. començà la discussió de l'articulat.

L'article 1er, fou combatut per Bisbal, Bauzà i Garcia i defensat per Darder, Crespí i Aguiló. Finalment, Darder proposà una petita modificació consistent en separar el segon paràgraf en dues parts, passant-se a votació, que quedà aprovat per 19 vots contra 8.

Quan eren les 13,30 h. s'inicià el debat sobre l'article 2on, i no s'arribà a votar donat els diferents criteris que hi havia. Arran de la divisió i de la prolongació indefinida de la discussió, es començà a cercar una fórmula de concòrdia sobre la representació de l'Ajuntament i quines havien de ser les atribucions dels representants. El batle Bisbal féu la proposta de nomenar una comissió de les diferents fraccions que formaven el consistori, que assistiren a l'assemblea en completa llibertat d'acció amb veu i vot i cada un sotmetent-se després l'Ajuntament al que per majoria s'acordàs en la mencionada assemblea. La proposta fou acceptada per la totalitat del consistori. La comissió fou integrada pels republicans federals Docmael López,²⁸ Mas i Juncosa; els socialistes Bauzà i Crespí; els regionalistes

26 .- "El anteproyecto de Estatuto Balear", a *La Almudaina*, dissabte, 27 de juny de 1931, pàgs. 1-3.

27 .- "Estatut de les Illes Balears", a *La Almudaina*, dimecres, 15 de juliol de 1931, pàg. 2. Novament, el 19 de juliol, *La Almudaina* tornava a publicar un anunci recordant la convocatòria de l'assemblea. "Estatut de les Illes Balears", a *La Almudaina*, diumenge, 19 de juliol de 1931, pàg. 2.

28 .- Quan els republicans federals feren la proposta que els seus representants serien Tomàs Renteria, Mas i Juncosa, els socialistes Jaume Bauzà i Jaume Garcia —amb el suport de Llorenç Bisbal— feren una petició que en aquesta fracció hi fos inclòs Docmael López Palop, que durant la sessió havia manifestat la seva opinió contrària a diversos punts de l'Estatut per entendre que d'aquesta manera la fracció anava millor representada de

Morell i Comas, i els republicans de centre Vaquer i Gual. La sessió del consistori ciutadà es donà per acabada a les 14 h.²⁹

7.1.3.2. Els ajuntaments de Menorca davant l'avantprojecte

El 16 de juliol, es varen reunir, convocats pel batle de Maó Pere Pons Sitges, en la casa consistorial des Mercadal els representants dels ajuntaments de Menorca per estudiar l'avantprojecte presentat per l'Associació per la Cultura de Mallorca i determinar la línia que havien de seguir els ajuntaments menorquins.³⁰ La presidència de l'acte fou ocupada pel batle de Maó. En primer lloc, es llegí el preàmbul de l'avantprojecte i després els regidors maonesos Estrada, Hernández i Villaverde els discutiren extensament. Seguidament, hi hagué un ampli debat i davant la disparitat d'opinions, s'acordà que s'havia vist "con agrado" l'avantprojecte, però sobre el qual estaven en desacord respecte a la seva orientació. També es decidí que els ajuntaments de Menorca renunciaven a prendre part en la discussió de l'avantprojecte mentre no fos un fet definitiu la Constitució de la República de la qual havien de dependre els estatuts regionals. Així mateix, es prengué la decisió que es creàs una comissió especial, integrada pels representants que designassin els ajuntaments per estudiar els problemes "afectos a este asunto."³¹

7.1.3.3. Els ajuntaments d'Eivissa davant l'avantprojecte

Els ajuntaments d'Eivissa també es reuniren en assemblea i acordaren un bon conjunt d'esmenes en l'avantprojecte, que foren les següents:

En l'article 1r, s'acordà que s'aclarís el paràgraf segon sobre el reconeixement del dret de regular particularment la seva pròpia autonomia de Menorca i d'Eivissa.

En l'article 3r, es decidí que "cada isla pueda tener su bandera propia."

En l'article 7è, s'havia d'afegir que "cada isla elegirá para sus Diputaciones los representantes que se acuerde."

En l'article 9è, afegir que "els que acordin les pròpies illes en els seus respectius estatuts."

En l'article 10è, afegir que "No obstante Menorca e Ibiza se podrán regir por sus estatutos."

En l'article 17è, afegir que "El General Consell es componaria de delegacions insulars igualment numèriques."

En l'article 23è, afegir un apartat en sentit que "la Enseñanza y Obras Públicas de Ibiza dependan del Estado."

En l'article 24è, afegir entre les facultats pròpies de la regió que "El Derecho foral y aplicación, directa o autorizada por el Estado federal, de leyes o disposiciones precisas y atañentes a circunstancias particulares de las respectivas islas."

En l'article 26è, modificar el redactat dient que "La contribución del territorio de cada Diputación del Estado federal será regulada por un concierto económico por las respectivas Diputaciones, Ayuntamientos y demás entidades interesadas en la economía insular."

les diferents tendències del consistori. El primer tinent de batle, Josep Tomàs Renteria, va cedir el seu lloc a López Palop.

²⁹ .- "El proyecto de Estatuto Balear. El Ayuntamiento de Palma", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de juliol de 1931, pàg. 1.

³⁰ .- Signaren l'acta de la reunió des Mercadal el batle de Maó Pere Pons Sitges i els regidors maonesos Camilo Vilaverde García, Joan Hernández Móra i Domingo Estrada; els regidors ciutadellencs Joan Hernández i Jordi Marquès; el batle i regidors d'Alaior Joan Piris, Rafel Mascaró i Jaume Mascaró; el batle de Mercadal Francesc Gomila; el batle de Sant Lluís Francesc Cardona; el batle de Ferreries Rafel Pons, i el tinent de batle des Castell Vicenç Marí.

³¹ .- "El proyecto de Estatuto Balear. Los Ayuntamientos de Menorca", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de juliol de 1931, pàg. 1, MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàg. 77.

En l'article 27è, es comentava que quan es tractàs de modificacions pertanyents a una sola illa, a ella solament correspondria la respectiva resolució."³²

7.1.3.4. La Cambra Oficial de la Propietat Urbana davant l'avantprojecte

La Cambra Oficial de la Propietat Urbana celebrà junta de Govern en la qual es donà compte de la invitació de l'entitat a l'assemblea del 20 de juliol al Teatre Principal per discutir l'avantprojecte d'Estatut. Es recordà que el novembre de 1923, amb motiu de projectar-se el Govern una nova estructuració de l'Estat, la Cambra elevà una instància al president del Directori Militar exposant com havien de ser considerades les Balears en la reorganització territorial.³³ La junta deliberà sobre la conveniència d'assistir a l'assemblea, donat el caràcter apolític de la Cambra, i tenint en compte que l'Estatut havia d'abarcàr extrems com el referent a la part econòmica, es decidí assistir a la reunió. Es feia comptes defensar els punts de vista exposats ja el 1923 i procurar que la nova modalitat de règim administratiu que es volia donar a la província "no constituya un gravamen para el contribuyente, sino antes bien, sea un alivio para éste, hoy tan abrumado por impuestos, arbitrios y otras exacciones." Foren designats per com a representants de la Cambra els vicepresidents Jaume Suau Pons i Antoni Caubet Pons.³⁴

7.1.4. L'assemblea d'ajuntaments, entitats i corporacions en el Teatre Principal de Palma

Entre el 20 i el 23 de juliol de 1931 es reuní en el Teatre Principal de Palma l'assemblea d'ajuntaments, entitats i corporacions per discutir l'avantprojecte, que fou aprovat amb algunes esmenes. S'havien convocat 174 corporacions i entitats de les quals hi assistiren solament 98. Hi assistiren sis diputats a Corts per les Balears —solament hi mancà Manuel Azaña—, quatre diputats provincials —Francesc Fernández Truyols, Joan Alemany Villalonga, Joan Roca Lluch i Marià Serra Riera— i nou regidors de l'Ajuntament de Palma, igual que tots els 10 membres de la comissió redactora. Dels 52 ajuntaments convidats de Mallorca, hi assistiren representants de 37 corporacions. Varen ser notables les absències de 15 ajuntaments: Búger, Campos, Capdepera, Costitx, Deià, Escorca, Fornalutx, Lloseta, Maria de la Salut, Marratxí, Muro, Ses Salines, Santa Margalida, Son Servera i Valldemossa. De les illes d'Eivissa i Formentera hi foren presents representants de cada ajuntament. Però, de les corporacions municipals de l'illa de Menorca, no hi assistí cap representant i tampoc cap membre de les entitats convidades (Cambra de Menorca i Ateneu de Maó).

Pel que fa a les entitats de Mallorca no hi hagué representants de la Cambra Agrícola de Felanitx, la Federació Patronal, la Societat d'Amics del País, la Federació Obrera Catòlica, la Casa del Poble, l'Acadèmia de Belles Arts, la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca, la Companyia Isleña Marítima, la Companyia Naviliera Mallorquina, la Comissió de Monuments, el Col·legi d'Advocats, el Col·legi de Procuradors, el Col·legi Pericial Mercantil,

32 .- "El proyecto de Estatuto Balear. Los Ayuntamientos y fuerzas vivas de Ibiza", a *La Almudaina*, núm. dimarts, 21 de juliol de 1931, pàg. 1.

33 .- S'afirmava que "Aspiraba la Cámara a que las islas Baleares fueran consideradas como región, en las mismas condiciones que lo fueran las demás de las Península, pues, por su especial situación, si se lo fueran las demás de la Península, de las ventajas que habría de proporcionarle su administración regional propia, si la rapidez y economía en su gobierno. Abogaba, además, entre otras cosas porque las Baleares fueran puestas en condiciones semejantes a Navarra, Asturias y Canarias, que constituyendo una sola provincia cada una no dejarían de procurar que se les respetase y conservase su antigua personalidad." "El Estatuto Balear y la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana", a *La Almudaina*, diumenge, 19 de juliol de 1931, pàg. 2.

34 .- "El Estatuto Balear y la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana", a *La Almudaina*, diumenge, 19 de juliol de 1931, pàg. 2.

el Col·legi de Doctors i Llicenciats, l'Associació d'Enginyers Industrials). D'Eivissa, hi mancaren la Cambra Agrícola d'Eivissa i la Societat Ebusus.

Pel que fa als partits polítics i entitats sindicals, hi assistiren foren el Partit Republicà Federal —Francesc Villalonga Fàbregas i Miquel Massutí Alzamora—, el Partit Conservador —Antoni Moncada Cànaves de Mossa i Joan Massanet Moragues—, el Partit Autonomista —Lluís Amorós i Baltasar Forteza—, el Partit Regionalista —Jaume Lluís Pou Moragues i Manuel Torras Ventosa—, Concentració Republicana —Jaume Comas Cladera i Martí Pou Rosselló—, la Dreta Social —Josep Ramis d'Ayreflor i Jeroni Massanet Sampol— i la Dreta Lliberal Republicana —Joan Sureda Sancho i Andreu Amer Nadal—. En canvi, no hi tengueren representació el Partit Socialista, el Partit Republicà de Centre, el Partit Republicà Reformista, el Partit Integrista, el Partit Republicà Anti-imperialista, la Unió General de Treballadors i la Confederació Nacional del Treball.

Les entitats bancàries també foren les grans absents, ja que solament hi fou present el representant del Banc Agrari. En canvi, hi mancaren el Crèdit Balear, Banca March, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, Banc de Sóller, Banc de Felanitx, Banc de Manacor, Banc de Campos i Banc de Lluçmajor.

Respecte als representants de les publicacions periòdiques, dels diaris hi assistiren representació de *La Almudaina* —el director Jeroni Amengual—, *Correo de Mallorca* —el director Joan Ramis d'Ayreflor Saura—, *El Día* —el director Nicolau Brondo— i *Diario de Ibiza* —Joan de Valldeneu—; de les revistes *La Nostra Terra* —el director Antoni Salvà Ripoll—, *Mallorca Agrícola* —el també director Antoni Barceló Garcia de Paredes—, *La Veu de Mallorca* —el director Andreu Ferrer Ginard—, *La Vanguardia Balear* —Jeroni Massanet Beltran—; i dels periòdics locals *Sóller* —Miquel Marquès Coll— i *La Voz Arraconense* —Antoni Flexas Flexas—. Hi mancaren representants dels diaris *La Ultima Hora*; els menorquins *El Bien Público*, *La Voz de Menorca* i *El Iris*, l'eivissenc *La Voz de Ibiza*; les revistes *Studia* i *Revista de Menorca*; els setmanaris polítics *El Obrero Balear*, *Ciudadania* i *Verdad i Justicia*; i les publicacions locals *La Voz de Sóller*, *El Felanigense*, *La Ciudad* —d'Inca—, *Andraitx*, *El Pueblo de Andraitx*, *El Campesino*, *Pollensa*, *Llevant* i *Maricel*.

La sessió inaugural del matí del 20 de juliol

Sobre l'escenari del Teatre Principal, s'havia aixecat un entarimat cobert amb domassos vermells i en el fons, la bandera mallorquina presidia l'assemblea. També en les llotges hi havia la bandera espanyola i la mallorquina. La mesa presidencial fou ocupada pel president de la Diputació, Francesc Julià, acompanyat pel representant de l'Ajuntament de Palma Francesc Villalonga; els batles d'Eivissa Joan Ferrer, d'Inca Antoni Mateu i de Manacor Antoni Amer. El lloc del batle de Maó fou ocupat pel diputat provincial menorquí Joan Roca. Actuà de secretari, Francesc de Sales Aguiló, ajudat pels empleats de la Diputació Bauzà i Brondo i de l'Ajuntament de Palma Oliver i Ramis. En el pati de butaques, a la dreta de l'escenari, estava col·locada la mesa de la ponència redactora.

El secretari Francesc de Sales Aguiló llegí algunes contestacions a la invitació amb caràcter abstencionista, com la del Col·legi d'Advocats, i es donà compte de telegrams del Sindicat Agrícola i de la Tafona Cooperativa de Sóller en favor de l'ensenyança agrícola. A continuació, prengueren la paraula el president de la Diputació Francesc Julià i Joan Pons —que llegí la declaració de la ponència redactora—. ³⁵ Acte seguit, el representant de la Cambra de la Propietat Urbana Jaume Suau —membre també del Partit Republicà de Centre—

³⁵ .- Reproduïda a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 93-95. També fou transcrita totalment a la crònica de l'assemblea "La discusión del proyecto de Estatuto", a *La Almudaina*, núm. dimarts, 21 de juliol de 1931, pàg. 2.

presentà una esmena subordinant l'aprovació definitiva del projecte a un estudi previ de les seves bases econòmiques. S'obrí un ampli debat sobre si l'assemblea acordava la discussió d'un estatut, en el qual varen intervenir Martí Pou Rosselló de Concentració Republicana — que exposà la conveniència d'estudiar primer l'articulat abans d'aprovar la totalitat de l'Estatut— i del socialista Andreu Crespí —defensà que abans s'havia de votar l'avantprojecte com a base de la discussió.— La presidència oferí diverses explicacions sobre el tema: havia de tenir-se en compte que no era més que un avantprojecte.

El representant de la Dreta Liberal Republicana Joan Sureda Sancho afirmà que solament s'havia de demanar si es volia o no l'autonomia o si es volia continuar centralitzats. Seguidament, Martí Pou tornà a insistir que era necessari saber abans el que es demanava i amb els mitjans econòmics que es comptava. El batle de Felanitx Pere Oliver Domenge es manifestà a favor de l'autonomia.

Novament, Jaume Suau sol·licità que es llegís la seva esmena en la qual demanava que les Balears s'afirmassin en conservar la seva personalitat i que l'aprovació de l'Estatut s'aplaçàs per tal que s'estudiàs abans l'aspecte econòmic del projecte. Suau defensà l'esmena, primerament, demanant disculpes per haver-la escrita en castellà i afirmà que no hi havia ningú que no desitjàs una àmplia autonomia. Fent referència al capítol III de l'avantprojecte, digué que abans de fer un edifici era necessari pensar en la qüestió econòmica, fet del qual no se'n parlava en el text. Digué que Mallorca representava per a Espanya un dèficit de nou milions i que Mallorca no podia ser com a altres províncies que tenien sol·licitat l'Estatut per que eren més riques, però que Mallorca tenia en canvi el caràcter treballador dels seus homes. Es manifestà partidari de la descentralització, però, digué que solament votaria l'Estatut quan es conegués la base segura, perquè ningú pogués "dar un salto en las tinieblas." Solament demanà que s'aplaçàs la discussió fins que estàs ben definida la realitat econòmica, ja que si la nova organització tenia que arrossegar una penúria de diversos milions no podia aprovar-la. Acabà dient que estava molt bé el sentiment d'autonomia però no s'havia de descuidar l'economia.

El contestà en nom dels redactors de l'avantprojecte, Guillem Roca Waring, que havia estat delegat especial per a l'estudi de la part econòmica. Agraí a Jaume Suau que hagué tret el tema i confessà que es tractà amb preferència de la qüestió "sentimental", però que no es descuidava la part econòmica, ja que l'avantprojecte es redactà després de ser estudiat el fet econòmic. L'haver presentat l'esmena permetia parlar de la qüestió econòmica i que pensava que la discussió anava encaminada a millorar l'avantprojecte. Afirmà que Mallorca i Eivissa liquidaven els seus pressuposts amb superàvit i Menorca amb dèficit. Manifestà que les dades que proporcionaria es referien a les Balears.

Els ingressos eren els següents: 12.710.755 pessetes per contribucions directes; 4.922.793 ptes. per contribucions indirectes; 179.067 ptes. per monopolis i serveis explotats per l'administració; 234.766 ptes. per propietat i dret d'Estat; 5.353 ptes. per vendes; 377.000 per recursos del Tresor. Els ingressos en total pujaven a 18.421.763 ptes. A més, s'hi havia d'afegir els beneficis dels quatre monopolis que no hi estaven inclosos.

Les despeses, consignades per ministeris, eres les següents: 117.571 ptes per la Presidència del Consell; 324.324 ptes. de Justícia i Governació; 5.637.285 ptes. de Guerra a Mallorca; 5.776.362 ptes. de Guerra a Menorca i Eivissa; 10.426,40 ptes. de Marina a Menorca; 2.092.371 ptes de Governació; 1.034.683 ptes. de Guàrdia Civil; 2.883.918 ptes. de Foment; 1.996.922 ptes. d'Instrucció; 142.481 ptes. d'Economia; 42.828 ptes. de Treball; 574.575 ptes. d'Hisenda; 2.681.695 ptes. de Contribució i Rendes, i 729.799 ptes. d'Obligacions i Timbre. En total sumaven 26.648.000 ptes.

Guillem Roca recordà que quan es redactà l'avantprojecte cap regió ho havia redactat i per a regular el concert econòmic ho hauria de fer una comissió especial. Afirmà que les dades donades acumulaven un vuit milions de dèficit. S'havia de tenir en compte l'enorme consignació de Guerra. Comentà, a més, que les funcions de soberania havien de pertànyer a l'Estat central i no a la regió autònoma. Era important, sobretot, conèixer els que s'hauria de pagar en la distribució, perquè seria ridícul que es volgués "hacernos sostener un ejército en pie de guerra, innecesario para las islas pero que obligan tratados internacionales." Matisà també l'anomalia que suposaria fer gravitar sobre l'autonomia la base naval de Maó. Acabà dient que no redactaren l'avantprojecte sense estar convençuts de la capacitat econòmica de la regió.

L'altre membre de la comissió redactora, Elvir Sans Rosselló, volgué fer un aclariment abans d'entrar en la discussió. Després de fer constar altres diverses xifres que s'havien de descomptar de les despeses, acabà dient que tota autonomia reportava una economia, perquè no hi havia necessitat de duplicar molts de serveis que fins aleshores ho estaven.

El representant de l'Ajuntament de Felanitx Joan de D. Vila féu notar també que amb la reforma de Guerra es reduïrien les xifres d'aquest capítol.

El director de *La Vanguardia Balear* Jeroni Massanet Beltrán comentà que s'havia demostrat que el superàvit era evident i entenia que no s'havia de discutir ja que per aconseguir el concert econòmic era necessari l'Estat i que "no se puede en esos momentos contar con él." Afirmà que encara que hi hagués dificultats, les Balears no havien de viure de l'almoïna de les demés províncies i l'administració s'havia d'organitzar en funció de les possibilitats.

El representant del Partit Regionalista Jaume Lluís Pou felicità Guillem Roca per l'estudi presentat i afirmà que els serveis de sobirania havien de ser pagats per l'Estat. Manifestà que l'autonomia no es sol·licitava com a fi sinó com a mitjà i la potencialitat de Mallorca podia demanar-la. Hi havia molts de problemes a resoldre i que l'autonomia ajudaria a resoldre'ls. S'havia de voler l'autonomia amb sentit humanitari, ja que també era un problema d'ètica social. Tocà contestar Jaume Suau que digué que en els concerts econòmics no hi havia dèficit sense superàvit.

El president de l'Ateneu, Nicasi Pou, intervingué per dir que el capítol de despeses no solament no seria el mateix sinó que s'hauria d'augmentar. S'havia de considerar que els tractats internacionals obligaven a sostenir l'Exèrcit que es sustentava i que s'hauria de pagar, perquè les demés províncies no voldrien ajudar a pagar les despeses de les Balears.

El representant de la Societat Protectora d'Animal i Plantes Antoni Pol Juan afirmà que pretenia saber alguna cosa d'història de Mallorca i que aquesta seria la segona vegada que Mallorca es governaria a ella mateixa.

El ponent Guillem Roca Waring contestà les afirmacions de Nicasi Pou manifestant que pensava que Espanya no ens havia de pagar les despeses de soberania i que les Balears havien de pagar el que les pertocava en un repartiment equitatiu. Lamentà que s'hagués tornat a parlar de "sentimentalisme" i digué que les dades subministrades eren la demostració de "que hay algo más."

El representant de Concentració Republicana Martí Pou Rosselló es referí a les xifres presentades i afirmà que creia que no s'havia d'emprendre una orientació definitiva sense comptar amb una base sòlida.

Jaume Suau, de la Cambra de la Propietat Urbana, tornà a prendre la paraula per destacar que tots estaven conformes en l'essencialitat del tema econòmic. Ressaltà també l'estat endarreríssim de la província i digué que amb les números no hi havia combinacions possibles. Creia que no era possible fer res sense abans conèixer el concert econòmic. Proposà

que es prengué un termini per estudiar-lo i que es dugués a l'assemblea, afegint que donada la responsabilitat que portava, de no fer-ho així no ho podria votar.

Acabat el torn obert pel debat, la presidència obrí un nou torn. El representant de l'Ajuntament de Sant Antoni Cèsar Puget Riquer demanà si es tributava per cadastre o per amillament i féu ressaltar que pel cadastre els ingressos es duplicarien amb facilitat.

Intervingué després Joan Sureda Sancho, de la Dreta Liberal Republicana, per proposar que sense suspendre l'assemblea, es nomenàs una ponència per a estudiar la part econòmica, treballant al mateix temps l'assemblea i la ponència.

Guillem Roca Waring féu notar que al final de l'avantprojecte es parlava que s'elegissin les ponències necessàries per a l'estudi de la regularització de tots els serveis. A més, lamentà la abstenció del Col·legi d'Advocats, ja que hauria de ser el que estudiàs la part jurídica.

A continuació, el batle de Manacor Antoni Amer intervingué per comentar que havien vingut convençuts de la necessitat de l'autonomia, més sentida en els pobles que a Palma i recordà que els perjudicis que irrogava el centrisme. Afirmà que creia que no eren moments de discutir la qüestió econòmica ja que obligatòriament s'hauria de subjectar a ella i que si era necessària es pagaria l'augment ja que tot redundaria en benefici. Comentà que si Eivissa i Menorca no estaven conformes en la formació de la regió balear, s'hauria d'anar a l'Estatut mallorquí. Entenia que havia de gestionar-se en concert econòmic després d'aprovar l'Estatut i que tots els batles haurien de demanar l'autonomia.

El representant de l'Associació de Metges titulars, el metge rural Francesc Rosselló Coll contestà a unes al·lusions del batle Amer i digué que la classe mèdica havia estat una de les víctimes del caciquisme i demanà que els serveis de Sanitat depenguessin dels ajuntaments.

El contestà Antoni Amer rectificà que lamentava haver molestat Francesc Rosselló i que havia parlat en línies generals.

El representant de la Dreta Social Jeroni Massanet Sampol intervingué per demanar que acabassin els discursos en els quals es gastava un temps escàs per defensar un fet que tots sentien com era la necessitat de l'autonomia. Demanà que es seguís la pauta següent: que s'entengués que el concert d'aprovar-se, tenint en compte que els representants de l'assemblea que aproven no voldrien un concert en el qual Mallorca no pogués subsistir. Suplicà que no s'anticipassin els esdeveniments i que la presidència de l'assemblea demanàs si s'aprojava o no la totalitat de l'avantprojecte.

La presidència, abans de passar a la votació, explicà que el Govern no admetria el projecte si no duia la votació d'un 75% del Cens Electoral. Donada la primera impressió de que es volia l'Estatut, creia que s'havia de nomenar una comissió que redactàs la part política i una altra que ho fes de la part econòmica. Recordà l'anunciada elecció de l'Estatut de Catalunya i proposà que per donar-li més consistència la ponència redactora fos eixamplada amb les representacions dels partits i entitats que hi faltaven.

Tornà a intervenir Guillem Roca Waring en nom de la ponència per dir que la seva missió havia acabat. Havien presentat l'avantprojecte i havien anat a l'assemblea per donar les explicacions que fossin necessàries. La resta era d'incumbència de l'assemblea. Precisa la necessitat de votar l'esmena presentada i la resta s'aniria discutint a mesura que s'avançàs amb l'articulat.

Jaume Suau Pons tornà a prendre la paraula per concretar que l'assemblea volia l'autonomia i que com a orientació provisional es votàs l'avantprojecte i que si es demostrava que el concert no convenia a l'economia de les Balears que es revocàs el que s'havia acordat. Aquesta afirmació darrera es refusà per unanimitat.

El batle d'Eivissa Joan Ferrer comentà que s'hauria de saber l'actitud de Menorca per no fer feina de bades i aprofundí en que se li havia de demanar si enviava o no representants.

El regidor republicà federal de Palma Francesc Villalonga recordà les paraules de Jeroni Massanet i demanà que no s'allargàs és la discussió.

Acte seguit es passà a la votació per llista de l'esmena de Jaume Suau que quedà refusada per 112 vots en contra, 30 a favor i 2 abstencions. Així, per aprovació general, s'adoptà l'avantprojecte com a base de discussió. Se suspengué la sessió fins a l'horabaixa.

La segona sessió de l'horabaixa del dia 20 de juliol

Prop de les 15 h es tornà a emprendre la sessió de l'assemblea. Al principi, el president Julià féu un aclariment que malgrat el matí hagués ocupat un lloc en la presidència el diputat provincial per Menorca Joan Roca Lluch, aquella illa no estava representada en l'assemblea. Seguidament, es llegí un ofici de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Menorca manifestant que ha havia designat representant en l'assemblea per considerar que per a l'aprovació de l'Estatut balear precisava que abans s'hagués promulgat la Constitució de l'Estat.

El representant de l'Ajuntament d'Eivissa Antoni Albert intervingué per donar un vot de gràcies a la ponència que havia redactat l'avantprojecte per haver reconegut a l'illa d'Eivissa el dret de regular particularment la seva pròpia autonomia.

El membre de la comissió redactora Emili Darder lamentà l'absència de la representació de Menorca, esperant la seva contestació definitiva, referent a la seva actitud davant l'avantprojecte, per desglossar del mateix tot el que afectava a aquella illa. A més, donà les gràcies a Antoni Albert per l'agraïment, destacant l'actitud d'Eivissa d'haver enviat representants de tota la illa.

Tornà intervenir Antoni Albert per dir que convenia reconèixer l'obligació que tenia Mallorca de concedir l'emancipació de les illes menors per a "bien de todos."

Seguidament, després d'aquest breu preàmbul, es passà a discutir l'articulat de l'avantprojecte.

— Discussió i aprovació de la Declaració preliminar. Article 1r.

Sobre la Declaració preliminar a l'article 1er, Jeroni Massanet presentà una esmena que es referia al paràgraf 2on, en el sentit que "de común acuerdo, las islas interesadas establecerán las cláusulas y condiciones en que hayan de desenvolverse sus actividades y regular sus derechos." La presidència repetí l'observació que, segons la norma fixada ja pel Govern, no s'acceptaria cap estatut regional si no reunia el 75% dels vots emesos per sufragi del cos electoral. Seguidament, es passà a discutir l'esmena, que no suposava més que una modificació de redacció. Guillem Roca Waring proposà esperar la treva de 24 hores concedida a Menorca per tal que concretàs en definitiva la seva actitud —que esperava que seria abstencionista— i l'actitud de la qual obligaria o no a rectificar la redacció d'aquest article.

El representant de la Dreta Liberal Republicana Joan Sureda Sancho afirmà que trobava a faltar en l'Estatut una declaració concreta d'acatament a la República.

Quedà aprovat l'article 1er en la forma proposada en l'avantprojecte.

— Discussió i aprovació de l'article 2n sobre l'idioma

S'hi presentaren tres esmenes de Pere Oliver i Joan de D. Vila; de Lambert Juncosa; i de Docmael López Palop. Es concretava que la llengua oficial seria la materna en la regió i Catalunya, i la castellana amb les demás relacions exteriors. Per a l'ensenyament, seria l'oficial la castellana i els funcionaris públics, a l'any, haurien d'acreditar conèixer el mallorquí.

El regidor socialista de Palma Jaume Bauzà es mostrà disconforme amb què es declaràs oficial la llengua mallorquina. La defensà per a ús intern de la família, però creia que per les

demés relacions era més convenient el castellà, "siendo a un, menos partidario de esa lengua materna que cultivan muchos de nuestros intelectuales, que no entendemos los propios mallorquines."

El també regidor republicà federal de Palma Docmael López defensà la seva esmena ocupant-se del problema lingüístic a València, Catalunya i les Balears, sense que la seva proposta a favor de l'ensenyament en castellà fos feta sense altra finalitat que pensant en afavorir als fills dels mallorquins, perquè no es trobassin "un día, indotados para estudios superiores."

El regidor de l'Ajuntament de Sóller Josep Serra Pastor digué que li pareixia un motiu d'orgull que es sabés, fora de Mallorca, que un era mallorquí i que en les escoles s'havia d'ensenyar les dues llengües i que s'havia d'aprovar íntegrament l'article 2n.

El regidor socialista de Palma Andreu Crespí defensà l'esmena primera d'Oliver, enorgullint-se que la llengua materna fos la catalana. També defensaren la llengua materna les intervencions de Conrad Domènech —representant de l'Ajuntament de Petra— i Emili Darder i alguns altres que proposaren que es votàs l'article en la seva integritat.

El batle d'Alaró Pere Rosselló afirmà que no s'havia d'obligar que els funcionaris sabessin la llengua del país en el qual prestaven serveis.

El president Julià proposà que es retirassin les esmenes.

El batle de Felanitx Pere Oliver manifestà que si la seva esmena havia de ser obstacle per a l'aprovació de l'article la retiraria. Jaume Bauzà insistí en les seves manifestacions i digué que aquest article havia de ser eliminat totalment. Docmael López retirà la seva esmena i, seguidament, el president Julià ordenà procedir a la votació de l'article 2on, que quedà aprovat per 87 vots a favor i 23 en contra.

— Discussió i aprovació de l'article 3r sobre la bandera

S'hi presentà una esmena del regidor de l'Ajuntament d'Eivissa Alexandre Llobet en el sentit de que cada illa pogués tenir la seva bandera pròpia. S'aprovà l'article amb l'afegit de l'esmena de Llobet.

— Discussió i aprovació de l'article 4t sobre els Drets i les obligacions

El representant de la Concentració Republicana Martí Pou Rosselló proposà que es substituís la paraula "tres anys de residència" per la de "contínua" solament.

El regidor republicà federal de Palma Docmael López encontrà excessiu el termini de tres anys de residència.

El representant de la Dreta Liberal Republicana Joan Sureda Sancho afirmà que sobre la recopilació del Dret Foral convenia saber el que era aplicable a Mallorca, essent obligació del Govern promulgar un cós de lleis que regulassin el Dret Foral.

El regionalista Jaume Lluís Pou Moragues es mostrà partidari del sufragi per a les dones i en el mateix sentit s'expressà el representant del Col·legi de Notaris Francesc de Paula Massanet. En canvi, Martí Pou Rosselló de Concentració Republicana opinà en contra.

Intervingué Jeroni Massanet per dir que el que s'havia proposat sobre el Dret Foral no incumbia a l'Estatut.

El membre de la comissió redactora Miquel Font Gorostiza intervingué per manifestar que sobre aquest tema el Col·legi d'Advocats de Palma havia presentat un informe, que obrava en poder del Ministeri de Justícia.

En votació, l'esmena de Sureda Sancho sobre el Dret Foral fou refusada, però a proposta seva s'acordà telegrafiar al Govern perquè activàs aquest tema.

S'aprovà igualment una esmena del president de l'Ateneu Nicasi Pou Ribas relativa a que en l'ordre social, l'aplicació de les lleis d'aquest caràcter serien dictades per la República Espanyola.

—Discussió i aprovació de l'article 5è sobre l'Organització de poders

Es presentà un vot particular de Bartomeu Rosselló, d'Eivissa, proposant la supressió d'un organisme general i del Gran i General Consell.

El ponent Guillem Roca Waring digué que per entrar en la discussió d'aquest tema, es precisava saber la resposta de Menorca, essent del mateix parer que s'aplaci el debat de tot el Títol II de l'Estatut per una altra sessió.

El representant de l'Ajuntament d'Inca Antoni Mateu proposà que davant la premura de temps dels representants dels pobles —i el sacrifici que representava traslladar-se a Palma— pensava que seria més oportú es nomenàs una comissió entre els ponents que havien redactat l'Estatut que anàs pels pobles, per fer propaganda i il·lustrar-los sobre el text, facilitant d'aquesta manera la tasca de l'Estatut —"que no sienten en algunos pueblos, precisamente por su desconocimiento"— i d'aquesta manera s'obriria amb més coneixement de causa en "este trascendental paso, cuya discusión considera se hace con apremio injustificado."

Aquestes observacions d'Antoni Mateu tingueren el suport d'altres assembleistes, contestant la ponència i la presidència que la premura era obligada, ja que la nombrosa representació d'Eivissa també havia fet un sacrifici per ésser a l'assemblea i que el dimecres havia de retornar cap a la seva illa.

Donat que els representants dels pobles tenien el temps just per agafar el tren, es va suspendre la sessió per continuar-la el dia 21 a les 10 h del matí.

La tercera sessió del matí del 21 de juliol

A les 10,30 h. —mitja hora més tard del previst— s'emprengueren les sessions l'assemblea que discutia l'avantprojecte d'Estatut. Hi mancaven alguns representants del pobles que havien assistit en les sessions del dia anterior. La presidència fou ocupada per Francesc Julià, acompanyat del representant de l'Ajuntament de Palma Francesc Julià, del batle de Manacor Antoni Amer i del batle d'Eivissa Joan Ferrer. Després d'obrir la sessió el president, el secretari Francesc de Sales Aguiló llegí una comunicació de l'Ajuntament de Maó donant a conèixer l'acord de la reunió des Mercadal —els ajuntaments menorquins havien refusat participar en el debat de l'Estatut mentre no s'hagués proclamada la Constitució de la República— i també llegí l'acta de la reunió des Mercadal.

El president Julià manifestà que una vegada coneguda l'actitud dels ajuntaments de Menorca havia de dir que quan se li lliurà l'avantprojecte d'Estatut per a convocar les forces de la província acceptà la proposició perquè afectava a les tres illes, a les quals representava en el càrrec que ostentava a la Diputació, però no havent acceptat la discussió del projecte l'illa de Menorca, no podia continuar en la presidència amb la representació. Per això i lamentant-ho, proposà que s'aixecàs la sessió per a convocar-la de nou fent-se una intensa propaganda amb la finalitat que l'assemblea fos més concorreguda, ja que "le hacía el efecto de una criatura que nació muerta."

El ponent Emili Darder demanà que en lloc de suspendre's la sessió es fes solament per alguns moments per assabentar-se de les representacions d'Eivissa i de Mallorca si es volia continuar l'assemblea per estructurar l'Estatut solament per a Mallorca i Eivissa. S'acordà suspendre la sessió per deu minuts per canviar impressions.

Es retirà la presidència acordant l'assemblea que prosseguís la reunió sota la presidència de Francesc Julià com a diputat per a les Balears. La delegació d'Eivissa fou especialment

ovacionada per mostrar-se d'acord amb l'acord. Julià passà a ocupar novament la presidència i el representant de l'Ajuntament d'Eivissa Antoni Albert donà les gràcies en nom dels seus paisans a Julià per haver acceptat la presidència. Julià el contestà dient que acceptava satisfactòriament la presidència com a diputat a Corts i que com a president de la Diputació oferia els serveis de la institució als assembleistes. Acte seguit, Julià insistí en la conveniència que es convocàs de nou l'assemblea fent molta propaganda "para que se vieran nutridas representaciones."

Un dels representants de l'Ajuntament de Felanitx indicà la conveniència que es formàs una nova ponència de l'Estatut que estàs integrada per elements de les tres illes. Aquesta proposta, però, no quallà en l'assemblea.

El ponent Emili Darder digué que la comissió redactora havia fet tot el possible per a que estàs concorreguda l'assemblea, assenyalant la manera com es varen enviar invitacions a tots els sectors socials de les Balears, afegint que havien de tenir-se en compte el definitiu suport que havia manifestat concedir la representació d'Eivissa.

El regidor de Palma Francesc Villalonga es mostrà partidari de continuar l'aprovació de l'articulat de l'Estatut, indicant que la poca concurrència de l'assemblea no significava "pobreza de los sentimientos autónomos de Mallorca" ja que en aquesta representació, encara que reduïda, hi havia el "sentimiento de toda nuestra isla e Ibiza."

El representant de Concentració Republicana Martí Pou Rosselló també es posicionà a favor de continuar amb l'assemblea, afegint que no havia de ser un obstacle l'abstenció de Menorca "cuya actitud digo, queda bien definida para todos después de leída una nota de «La Voz de Menorca» que reproduce La Almudaina."

El representant de l'Ajuntament d'Eivissa Antoni Albert es mostrà d'acord amb les opinions expressades i afirmà que no dubtava que Menorca acceptaria el que les illes de Mallorca i Eivissa acordassin sobre l'Estatut, ja que "los sentimientos autonómicos de aquella isla son ya antiguos."

El ponent Guillem Roca Waring recordà el que acordaria l'assemblea seria definitiu, ja que de ser sotmès al referèndum dels electors i, per tant, afegí que el que interessava era preparar l'Estatut per a la votació, proposant que l'assemblea continuàs l'estudi de l'articulat.

Per unanimitat dels reunits s'acordà prosseguir l'estudi i l'aprovació de l'articulat.

—Discussió i aprovació de l'article 5è sobre Organització dels poders
L'article fou aprovat sense cap esmena.

—Discussió i aprovació de l'article 6è sobre Dels Consells municipals

El president de l'Ateneu Nicasí Pou Ribas assenyalà la necessitat que la ponència precisàs si els ajuntaments havien de constituir-se sota les lleis que dicti el Govern de la República o sota les disposicions que ordeni el Gran i General Consell per quant l'article indicava sense definir que "se regirán pro la ley orgánica correspondiente." El contestà Guillem Roca Waring dient que sobre aquest punt el que millor podia orientar era Pou Ribas, ja que n'era un bon coneixedor. Nicasí Pou agrai la deferència de Roca Waring i digué que era partidari d'acceptar el que sobre aquest tema legislàs el Govern Central sempre que fos en ampli sentit autonòmic. Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, intervingué per proposar que s'afegís a l'article que el vot seria secret i l'elecció es faria per circumscripcions.

El president Julià advertí que aquesta modificació encaixava millor en l'article 28, acordant-se que s'incloués en ell la modificació presentada per Martí Pou.

El representant de l'Ajuntament de Banyalbufar Pau Albertí es mostrà partidari que la llei orgànica que regís els ajuntaments dimanàs del poder central perquè així hi hauria uniformitat

en tots els municipis de la República. Aprofundí en aquestes raons, el regidor socialista ciutadà Jaume Bauzà, que refusà que es dictassin en l'assemblea lleis que el poder central donaria en el seu temps.

Acte seguit, es feren algunes manifestacions encaminades a donar suport que no s'havia d'acceptar la legislació del poder central sobre els municipis, sinó que havien de subjectar-se al que indicàs sobre aquest tema el Gran i General Consell.

Martí Pou Rosselló demanà si es confonia l'autonomia política amb l'administrativa, perquè segons tenia entès s'havia convocat a l'assemblea per tractar d'aconseguir una autonomia econòmica. Va intervenir Francesc Villalonga assenyalant que s'apostava per l'àmplia autonomia en el sentit polític i econòmic. La presidència tallà el debat dient que estaven fora de la discussió de l'article.

Es va concedir un nou torn per al debat, parlant Jeroni Massanet, Martí Pou i Pau Albertí, mostrant-se partidaris del que legislàs la República.

Martí Pou Rosselló va insistir en què s'havia de concretar sobre l'autonomia que es demanava, ja que havia de saber si es discutia de la política, fet que l'obligaria a retirar-se de l'assemblea perquè solament tenia l'autorització de Concentració Republicana per parlar de l'autonomia administrativa.

Tornà a intervenir la presidència, dient que s'havia anat a l'assemblea per discutir tota l'autonomia que es volia, per a acceptar la que el Govern de la República els donàs.

Es desestimà l'esmena, quedant aprovat l'article per unanimitat.

—Discussió i aprovació de l'article 7è sobre les Diputacions Insulars

S'havien presentat cinc esmenes a aquest article, però donat que tractaven conceptes similars, quedaren reduïdes a dues, que foren sostingudes per Martí Pou Rosselló de Concentració Republicana —es mostrava disconforme amb l'elecció d'una part dels diputats per representació corporativa ja que ho considerava antidemocràtic i apostava perquè tots fossin elegits per sufragi directe— i pel regionalista Jaume Lluís Pou Moragues —.

Respecte a la primera esmena, el membre de la comissió redactora Elvir Sans indicà que la ponència no tenia cap interès en defensar íntegrament l'article i que si s'havia inclòs la representació corporativa era perquè els ajuntaments tinguessin una intervenció directa en la Diputació. Martí Pou li contestà que per a defensar l'administració de la Diputació no era precís la representació corporativa, ja que la representació popular quedava igualment defensada. S'incorporaren a la discussió el president de l'Ateneu Nicasi Pou Ribas i el representant de l'Ajuntament de Banyalbufar Pau Albertí es mostraren partidaris de la representació corporativa. El regidor socialista de Palma Andreu Crespí es mostrà disconforme amb tot l'article i apostà per la desaparició de les diputacions. Novament, Martí Pou insistí en la seva proposició i Elvir Sans intervingué per dir que no es tractava pròpiament de representació corporativa sinó d'eleccions de segon grau.

El representant del Sindicat de Metges Joan I. Valentí Marroig demanà a la presidència que les discussions fossin sotmeses a un torn ja que sinó Martí Pou "llevará toda la mañana."

Martí Pou el replicà excitat per al·lusions directes, dient que s'havia anat a l'assemblea per discutir i no per a callar ja que del contrari la tasca que es faria seria nul·la. Qualificà una vegada més d'antidemocràtica i poc liberal la representació corporativa.

El president intervingué per dir que s'havia de respectar l'actitud de tots els assistents i s'acordà passar a votació l'esmena. A favor de la representació directa hi hagué 18 vots i a favor de la manera indicada per l'avantprojecte, 45. Es varen abstenir els 11 representants d'Eivissa, ja que no els afectava aquest article en la seva representació perquè es referia únicament a la Diputació de Mallorca.

S'acordà, a més, per norma general retirar provisionalment de l'Estatut tot el que afectava a Menorca.

Es va llegir de nou la segona esmena, presentada pel regionalista Jaume Lluís Pou, que incloïa tres punts: el primer, proposava que per a ser diputats era precis pertànyer a la classe productora —ja fos obrera, comercial, industrial o intel·lectual—, professió a la qual s'hi haurien de dedicar al menys un any abans de ser elegits. El segon, indicava que la classe patronal hauria de concedir permís als seus dependents per a que poguessin assistir a les reunions de la Diputació. I, el tercer, que des de l'edat de 23 anys podien ocupar la representació en la Diputació, igualment els homes que les dones —per a les quals demanava els mateixos drets dels quals gaudien els homes—.

El primer en replicar fou Martí Pou Rosselló que va combatre els tres punts de l'esmena, a excepció feta de l'edat en què s'indicava per a desenvolupar els càrrecs oficials. Respecte al primer punt, assenyala que seria una tasca minuciosa esbrinar les persones que produïen i les que no. El segon punt, el desestimà perquè la pròpia corporació s'encarregaria que poguessin assistir els obrers a les reunions de la Diputació, assenyalant per a la reunió les hores que aquests tinguessin lliures. El punt de debat, però, fou la concessió del vot a la dona, indicant que segons la seva opinió la dona estava "en inferioritat davant la legislació civil i exposada per la seva fina sensibilitat a les influències de qualsevol classe,"³⁶ fet pel qual creia que no se'ls podia concedir el sufragi. A més, el representant de l'Ajuntament de Banyalbufar Pau Albertí es manifestà contrari a l'establiment del sufragi femení.

El regidor socialista de Palma Andreu Crespí digué que en aquelles circumstàncies seria "verdaderamente desacertado" concedir el vot a la dona ja que era "el arma más poderosa que le queda a la reacción." Joan Ignasi Valentí intervingué per intervenir sobre la concessió del vot a les dones i demostrà la igualtat de capacitat entre els homes i les dones i, fins i tot, adduí exemples per a demostrar que la capacitat administrativa de la dona era superior a la de molts d'homes. La intervenció fou ovacionada en diverses vegades.

El representant de la Tafona Cooperativa de Sóller Andreu Canyelles —també podria ser el representant del Pòsit de Pescadors Gabriel Cañellas— defensà els tres punts de l'esmena de Jaume Lluís Pou, fent esment a l'apartat del vot femení, indicant que els estats europeus més avançats, com els escandinaus, reconeixien igual solvència política a la dona que a l'home. El ponent Guillem Roca Waring manifestà que considerava inútil la discussió sobre aquesta esmena, ja que seria un tema que la Constitució republicana definiria.

L'autor de l'esmena, Jaume Lluís Pou replicà definint les manifestacions de Guillem Roca de poc sentit autonomista.

S'acordà deixar la discussió d'aquest punt per quan es tractàs l'apartat "c" del Títol III i es passà a debatre l'article 8è.

—Discussió i aprovació de l'article 8è sobre els districtes electorals

Elvir Sans comentà l'abast de l'article i la nova orientació que se li donaria a causa de l'abstenció de Menorca. Es decidí que aquest article solament afectàs la Diputació de Mallorca, deixant que Eivissa fes la seva divisió electoral.

S'hi presentà una esmena assenyalant que les illes es dividirien en comarques de 8.000 habitants per als efectes electorals, essent refusada.

Una altra esmena indicà que en lloc de ser tres els districtes electorals de Mallorca fossin quatre —Palma capital, districte forà de Palma, Manacor i Inca. Va ser acceptada.

³⁶ .- La crònica de l'assemblea publicada per *La Almudaina* comentà que Martí Pou havia dit que la dona estava "en un nivell inferior al home", però el 23 de juliol, el mateix diari, publicà una nota aclaratòria matisant la intervenció. "La discusión del proyecto de Estatuto", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de juliol de 1931, pàg. 2.

— Discussió i aprovació de l'article 9è sobre el nombre de diputats de les diputacions

La discussió quedà pendent d'acord i a l'estudi de la mesa ponent davant les distintes esmenes presentades.

Martí Pou Rosselló comentà que no s'havia de fixar el nombre de diputats, ja que la representació havia de ser proporcional al nombre d'habitants. Proposà que cada 10.000 habitants tinguessin un diputat.

— Discussió i aprovació de l'article 10è sobre l'elecció dels diputats

S'acceptà la redacció de l'article 10è de l'avantprojecte, solament amb la lleugera variació sobre la reelecció.

— Discussió i aprovació de l'article 11è sobre el Consell de Govern

S'hi presentaren tres esmenes que afectaven solament al canvi de nom o al desglossament d'alguns càrrecs del Consell de Govern.

Novament, Martí Pou Rosselló intervingué per fer una esmena perquè els membres del Consell de Govern fossin responsables i que el seu president fos elegit per sufragi directe sense necessitat que el càrrec recaigués en un diputat sinó en qualsevol ciutadà.

La presidència demanà que aquesta esmena fos presentada per escrit en la reunió de l'horabaixa.

Quan eren les 13 h. s'acordà suspendre la sessió i tornar a ser convocada per les 15 h. de l'horabaixa.

La quarta sessió de l'horabaixa del dia 21 de juliol

A les 15,30 h. Es tornà emprendre la sessió i es continuà discutint l'article 11è sobre la composició del Consell de Govern.

S'hi presentaren cinc esmenes —les tres primeres de l'Ajuntament de Felanitx, una altra del Partit Regionalista i la cinquena del president de l'Ateneu Nicasí Pou—, que en el fons concordaven. S'acordà que el nombre de Consells quedàs fixat de la manera següent: Presidència i Governació; Hisenda; Instrucció i Cultura; Sanitat; Treball; Economia, Indústria i Comerç; Agricultura, i Obres Públiques.

Va ser desestimada una esmena sobre la supressió de la xifra del nombre de diputats segon el cens de població.

El director de *La Veu de Mallorca* Andreu Ferrer Ginard s'oposà a que el president del Consell fos el que elegís els consellers i ho justificà dient que d'aquesta forma es podia exalçar el caciquisme. Martí Pou Rosselló afirmà que creia que aquest perill no existia.

Joan Sureda Sancho, de la Dreta Liberal Republicana, es manifestà d'acord amb l'elecció per sufragi directe del president del Consell de Govern.

Finalment, Martí Pou retirà la seva esmena, a excepció del punt de declarar responsables els que ocupassin els càrrecs en el Consell.

— Aprovació de l'article 12è sobre la presidència de la Diputació i del Consell de Govern i sobre l'elecció d'un vicepresident

S'aprovà sense discussió.

— Aprovació de l'article 13è sobre cobertura de vacants al Consell de Govern

S'aprovà sense discussió.

— Supressió de l'article 14è sobre l'elecció del secretari del Consell de Govern
Joan Sureda Sancho proposà la supressió d'aquest article i així s'acordà d'acord amb la ponència redactora.

— Aprovació de l'article 15è sobre els acords del Consell de Govern
El director de *La Vanguardia Balear* Jeroni Massanet Beltran hi presentà una esmena, que posteriorment va retirar.

— Discussió i aprovació de l'article 16è sobre les reunions de la Diputació
S'hi presentaren tres esmenes, tot i que després se'n retirà una i les altres dues es refongueren en una. Es demà que la Diputació Insular es reunís una vegada cada més.
El president de l'Ateneu Nicasi Pou Ribas proposà que en lloc de dues reunions cada any, es celebrassin dos períodes de sessions. La proposta fou acceptada.
També s'acordà afegir un article en el qual es feia l'excepció que la Diputació Insular d'Eivissa es regiria per les normes que es dictàs ella mateixa.

— Discussió i aprovació de l'article 17è sobre el Gran i General Consell
S'hi presentaren diverses esmenes: una de l'Ajuntament de Felanitx per tal que formassin els Consells de Govern de cada Diputació Insular; una altra del Partit Regionalista perquè formassin el Gran i General Consell igual nombre de diputats de cada illa; una altra del director del setmanari *Sóller* Miquel Marquès Coll que demanà que no s'assenyalàs limitació del nombre de diputats, i una darrera dels representants d'Eivissa similar a la del Partit Regionalista.

Els autors de les dues primeres esmenes –Ajuntament de Felanitx i Partit Regionalista– es sumaren a la proposta dels representants d'Eivissa. El representant de l'Ajuntament d'Eivissa Antoni Albert defensà la proposta eivissenca. A aquesta esmena també s'hi sumà el director de *La Vanguardia Balear* Jeroni Massanet Beltran.

El ponent Guillem Roca Waring es mostrà d'acord en què l'esmena fos acceptada si el concert econòmic d'Eivissa i de Mallorca el feia cada illa per separat.

L'assemblea acordà acceptar l'esmena dels representants eivissencs. Seguidament, Antoni Albert, notablement emocionat, agrai la deferència de Mallorca a favor d'Eivissa.

Joan Sureda Sancho, de la Dreta Liberal Republicana, s'oposà a que l'organisme interinsular es denominàs "Gran i General Consell" i demanà que se li donàs un altre nom més actual. La resposta fou refusada.

— Discussió i aprovació dels articles 18è i 19è sobre la residència i la presidència del Gran i General Consell

Ambdós articles foren llegits i tractats de forma conjunta. S'hi havien presentat esmenes de l'Ajuntament de Felanitx i del director del *Sóller* Miquel Marquès Coll. Ambdues demanaven que la residència del president canviàs quan ho fes aquest.

El president de l'Ateneu Nicasi Pou Ribas s'hi oposà per evitar l'extorsió que suposaria el trasllat. L'esmena fou retirada i s'acordaren els articles amb el redactat original.

— Aprovació de l'article 20è sobre el secretari del Gran i General Consell
Fou aprovat sense discussió.

— Discussió i aprovació de l'article 21è sobre les reunions del Gran i General Consell

El ponent Guillem Roca Waring proposà la supressió d'aquest article, ja que sobre la reunió anual del concert econòmic ho establiria cada Diputació Insular.

El representant de l'Ajuntament de Sant Antoni Cèsar Puget comentà que el concert econòmic entre Mallorca i Eivissa el podia fer el Gran i General Consell i en cas que no s'arribàs a un acord, ho establiria cada illa.

El president de l'Ateneu Nicasi Pou Ribas demanà que es posposàs la discussió per quan es tractàs dels mitjans econòmics de la regió.

— Discussió de l'article 22è sobre les funcions de justícia municipal

Nicasi Pou proposà que es retiràs aquest article i s'addicionàs al 24è. Fou acordat d'aquesta forma.

— Discussió i aprovació de l'article 23è sobre la delimitació de les funcions de l'Estat

S'hi presentaren diverses esmenes. Nicasi Pou proposà una nova redacció d'aquest article i de tot el títol III —que incloïa els articles 23è i 24è—. L'Ajuntament de Felanitx féu una esmena atribuint a l'Estat els ferrocarrils. Martí Pou demanà que la qüestió penal fos atribuïda al poder regional. El Partit Regionalista també esmenà sobre el dret de ser electors i elegibles.

Donat el nombre d'esmenes presentades en aquest apartat, el president proposà que una comissió de tècnics redactàs de nou tot el títol III, suspenent una estona la sessió.

Tornada a reprendre la sessió, el ponent Guillem Roca Waring proposà la supressió de l'article 9è i afegir al 7è el paràgraf següent: "Pel que afecta a Mallorca, els diputats per elecció directa seran elegits a raó d'un per cada quinze mil habitants o fracció major de deu mil." I l'article preliminar quedaria redactat de la forma següent: "Les illes de Mallorca i Eivissa i altres menors s'uneixen pels fins autonòmics regulats en el present Estatut."

Nicasi Pou Ribas donà compte de les modificacions fetes per la comissió nomenada a l'article 23è i d'altres que es referien a l'aplicació, per part dels poders regionals, de les lleis penals de la República, entre altres, les normes de premsa i associació, espectacles, expropiacions i problema agrari. Sustentà, a més, que la Llei municipal havia de ser la de l'Estat, però el nomenament de càrrecs judicials, havia de ser a càrrec dels poders regionals.

S'obrí una discussió sobre aquestes modificacions i per poder arribar a un acord definitiu i, donada l'hora que era, la presidència proposà reunir-se en una propera sessió que es fixà pel dia 22 a les 15 h. Acte seguit s'aixecà la sessió.

La cinquena sessió de l'horabaixa del 22 de juliol

A les 15,30 h. es va reunir de nou l'assemblea per continuar la discussió de l'articulat del Títol III de l'Estatut. Va presidir l'assemblea el diputat a Corts Francesc Julià, amb els representants dels districtes de Mallorca i d'Eivissa.

Primerament, es va repartir als assembleistes la redacció que havia fet la comissió tècnica de tot el Títol III, que incloïa des dels articles 23è al 25è. Oberta la sessió es passà a discutir l'article 23è.

Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, presentà una esmena a l'epígraf "b", proposant que els joves naturals de la província facin el servei militar a les Balears, de conformitat amb un decret que aconseguí el general Weyler, que va ser derogat per la Dictadura de Primo de Rivera. Va ser acceptada la proposta.

El representant de Felanitx, Joan de D. Vila defensà una esmena a l'epígraf "h" en la qual comentava que seria una gran càrrega per a la regió haver d'atendre els ferrocarrils, donada la competència que tenien amb la locomoció per carretera i els deutes concrets amb la Caixa Ferroviària.

El regionalista Jaume Lluís Pou Moragues opinà contràriament i que els ferrocarrils s'havien d'atribuir a la regió perquè es pogués arribar, amb la cooperació del Govern, a la realització d'autopistes. També digueren la seva a la proposta de Joan de D. Vila, Joan Sureda Sancho de la Dreta Liberal Republicana, el socialista Jaume Bauzà i el representant de la Companyia de Ferrocarrils de Sóller Bartomeu Colom Ferrà. S'aprovà l'esmena suprimint de l'epígraf la paraula "reglamentació" i afegint "ferrocarrils."

Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, presentà una esmena a l'epígraf "i" en que demanava que el règim penitenciari fos atribuït a la regió, tenint en compte la deplorable situació en què es trobaven els reclusos de la presó de Palma. Després d'una breu discussió, en la qual participaren el regidor socialista Jaume Bauzà i Joan Sureda Sancho, fou refusada l'esmena.

El representants del Sindicat de Metges Joan I. Valentí Marroig i Marià Rovira Sellarès presentaren una esmena a l'epígraf "k" en la qual demanava que s'entengués per "sanitat exterior" no solament la internacional sinó també la interregional. L'esmena fou defensada per Valentí, Emili Darder féu un aclariment sobre la redacció d'aquest apartat, igual que Nicasi Pou Ribas. Finalment, s'acceptà que la redacció quedàs en "Sanitat Exterior i la Inspecció de la Sanitat Interior."

— Discussió i aprovació de l'article 24è

Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, s'oposà a l'epígraf "d" per considerar que si no estava resolta la qüestió agrària, s'havia de complir la llei general.

Nicasi Pou Ribas defensà la redacció original ja que opinava que el problema de la terra a Mallorca i a Eivissa era molt distint del d'Andalusia. En la discussió varen intervenir altres assembleistes, com el ponent Antoni Ferragut Sbert, que recalçà que la regió havia de tenir independència adequada pel règim agrari. El ponent Arnest Mestre exposà que la riquesa agrícola de Mallorca i la necessitat de legislar pels interessos de la regió.

Es varen consumir diversos torns en la discussió d'aquest apartat i s'acordà, després del llarg debat, nomenar una ponència integrada per Francesc de P. Massanet —representant del Col·legi Notarial—, Nicasi Pou Ribas i Emili Darder, per tal de redactar de nou aquest epígraf, sense alterar els fons amb el qual estava d'acord l'assemblea.

A més, es proposà afegir en aquest article un nou epígraf amb el títol "Règim de cassa[sic] i pesca" defensat per Elvir Sans i amb el suport de Francesc Villalonga Fàbregues i Jaume Lluís Moragues.

L'epígraf "d" quedà redactat i acceptat per l'assemblea de la manera següents: "Les lleis agràries, l'aplicació de les quals podran suspendre raonadament les respectives Diputacions si ho aconsellen les condicions especials de Mallorca o Eivissa en tant no s'arriba a un acord amb l'Estat."

Es presentà també una esmena, defensada per l'eivissenc Enric Castellanos —representant de l'Ajuntament de Sant Joan Baptista— a l'epígraf "f" en el sentit que es refereix a l'organització de deures i drets dels funcionaris municipals i que vagi a compte de l'Estat.

El ponent Guillem Roca Waring defensà que els nomenaments poguessin fer-los les corporacions regionals, ja que entenia que això estava comprés en el sentit de l'autonomia.

Nicasi Pou Ribas defensà la redacció de l'article 24è del Títol III.

Es llegí una esmena del metge Francesc Rosselló Coll —representant de l'Associació de Metges titulars— en el mateix epígraf sobre la Sanitat que havia d'emanar del poder central o federal i que per tant els inspectors municipals havien de dependre de l'Estat, creant-se un Ministeri de Sanitat.

El ponent Elvir Sans féu una contundent defensa de l'autonomia, combatent l'esmena de Rosselló. Afirmà que en l'Estatut ja es preveia que es respectin els drets adquirits i que si es volia autonomia no ni podia haver mentre els funcionaris pretenguessin dependre d'un altre poder que no fos el regional, afegint que ell ho "sacrificava tot davant la consecució de l'autonomia." El metge Rosselló el contestà que amb l'esmena es proposava defensar als metges modestes i els de la Sanitat en general i que opinava que havia de ser l'Estat el que nomenàs els funcionaris sanitaris. L'assembleista Serra es mostrà partidari que els funcionaris tècnics sanitaris depenguessin del poder regional. El metge Bernat Obrador —de l'Acadèmia de Medicina— defensà que les qüestions sanitàries havien de dependre del Govern ja que "es tan importante este ramo, como el del ejército", esperant que la República dictàs un codi que defensàs els interessos sanitaris i estant conforme en l'epígraf "k" de "Sanitat Exterior i Inspecció de Sanitat Interior." Martí Pou Rosselló i Lluís Fiol Alorda —del Col·legi de Veterinaris— es manifestà a favor que els funcionaris de Sanitat depenguessin de l'Estat. Emili Darder defensà el poder regional aplicat als funcionaris de Sanitat, ja que jutjava que serien millor atesos que si depenien del poder central. Continuà la discussió i davant la intensitat del debat s'acordà suspendre la sessió a les 18,30 h i continuar l'assemblea el dia 23 a les 15 h.

La sisena sessió de l'horabaixa 23 de juliol

El 23 de juliol, a les 15,30 h. es reuní novament l'assemblea, sota la presidència de Francesc Julià, acompanyat de Francesc Villalonga i Joan Ferrer.

Es continuà la discussió de l'epígraf "f" de l'article 24è. Al principi, però, es llegí un telegrama de l'eivissenc Torres expressant l'agraïment de l'illa per "la fraternal" acollida de l'assemblea als seus representants.

El representant de l'Ajuntament de Sóller Josep Serra Pastor presentà una esmena sol·licitant que l'epígraf "f" passàs a l'article 25è i que el règim pel nomenament i separació de funcionaris tècnics dels organismes locals es fessin entre els que pertanyessin als respectius cossos oficials, dictant-se, en el moment oportú, una llei orgànica per aquests empleats que dependran del Gran Consell. S'aprovà l'esmena i redacció de l'article 24è. El metge Francesc Rosselló Coll retirà la seva esmena.

— Discussió i aprovació de l'article 25è

El representant de la Cambra de Comerç Antoni Mulet Gomila presentà una esmena a l'apartat 3er, proposant que en relació al que afectava les cambres de Comerç quedà en suspens la seva inclusió fins que es determinassin les relacions entre el Govern i l'organització autonòmica regional. La proposta també fou defensada pel president de la Cambra de Comerç i ponent de l'avantprojecte Josep Casanovas Obrador. S'oposaren a aquesta petició Jeroni Massanet Beltran i Jaume Lluís Pou Moragues. Es passà a votació l'esmena que va ser aprovada per 21 vots a favor, 18 en contra i 3 abstencions.

El representant del Col·legi de Veterinaris Lluís Fiol Alorda sol·licità la inclusió en aquest apartat d'una Cambra de Ramaderia i d'Indústries Pecuàries. El replicà el ponent Antoni Ferragut Sbert que ho considerà innecessari ja que la pretensió de Lluís Fiol ja estava inclosa en la Cambra Agrícola, que abraçava també la ramaderia. Fiol continuà mantenint la seva proposta i l'assemblea aprova que constàs la petició en l'apartat concret.

En l'apartat 4, Antoni Mulet Gomila també presentà una nova esmena demanant que per evitar la contradicció amb el que s'havia aprovat en l'article 23è epígraf "d" no es fes menció al port franc ni al comerç de cabotatge o, en tot cas, passàs a estudi de la ponència respectiva. Jeroni Massanet Beltran afirmà que no veia tal contradicció i, al mateix temps, el regionalista Jaume

Lluís Pou opinà que el port franc havia de ser molt beneficiós per a la regió i que també podia ser illa franca, en lloc solament de port franc. Tornà a intervenir Mulet per defensar i argumentar l'esmena i Jaume Lluís Pou proposà que es substituís el concepte de port franc pel d'illa franca. L'assembleista Serra donà suport a l'esmena de Mulet. L'assemblea acordà que el redactat de l'apartat quedàs igual, amb l'afegit d'"illes franques."

El ponent Emili Darder presentà una esmena sobre la redacció de l'apartat 5, que va ser acceptada.

En l'apartat 6, hi hagué diverses esmenes, subscrietes per Rosselló, Lluís Fiol Alorda i Antoni Barceló García de Paredes demanant la creació d'escoles de perits agrícoles i d'indústries agropecuàries i reservar al poder regional el dret d'anar organitzant els diversos serveis de l'apartat 6. L'assemblea acceptà aquestes esmenes igual que una altra del regionalista Jaume Lluís Pou perquè s'afegís "Escola elemental de Treball."

Seguidament, s'aprovaren els apartats 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13, amb algunes addicions a la redacció proposades per Jaume Lluís Pou, Guillem Roca Waring i Elvir Sans.

El Partit Regionalista presentà una esmena en la qual proposava atribuir al poder regional la creació de tribunals mercantils per a l'aplicació del dret substantiu comú. Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, s'oposà a aquesta esmena, que fou aprovada per l'assemblea. Altres aspectes de l'esmena que es referien a la facultat del poder regional de reorganitzar els serveis que estimàs oportuns i també la regulació bancària regional. Varen ser acceptades.

— Discussió i aprovació de l'article 25è del títol IV sobre la representació de l'Estat espanyol
Martí Pou Rosselló presentà una esmena en què demanava que fos condició precisa dels representants oficials ser natural de les illes. Jeroni Massanet Beltran manifestà que no creia que aquesta condició fos precisa. Es passà a votació l'esmena que va ser acceptada per 41 vots a favor i 13 en contra. El representant de la Dreta Social Jeroni Massanet Sampol i el de la Dreta Liberal Republicana Joan Sureda Sancho varen explicar els seus respectius vots.

— Discussió i aprovació de l'article 26è del títol V sobre el concert econòmic
S'hi varen presentar tres esmenes dels representats d'Eivissa i del Partit Regionalista sobre hisenda regional i la forma de l'establiment del concert econòmic. Seguidament, una de les esmenes dels eivissencs fou retirada perquè diferia poc del text original de la ponència.
El ponent Guillem Roca Waring proposà que l'esmena del Partit Regionalista passàs a estudi de la ponència que redactaria la qüestió econòmica de l'Estatut, que abraçava "Hisenda regional", informant a l'assemblea definitiva del text proposat. Fou acordat d'aquesta manera després d'una explicació que féu Jaume Lluís Pou Moragues sobre el fonament de l'esmena, que tractava de les bases per a la creació de la Hisenda regional. Defensà la implantació d'un impost sobre el valor social de la terra, evitant-se d'aquesta manera que la hisenda regional perillàs. S'aprovà acte seguit la nova redacció del títol V que digués que la contribució del territori de la regió a l'Estat seria regulada pel règim que convingués la representació d'ambdós poders.

— Discussió i aprovació de l'article 27è del títol VI sobre la reforma del present Estatut
Hi hagué diverses opinions encaminades a modificar la paraula "electors" per la de "votants", acordant-se que quedàs redactat així: més per "majoria absoluta d'electors."

— Discussió i aprovació de l'article 28è del títol VII
Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, presentà una esmena per garantir la puresa electoral en la qual es demanava que en les eleccions, no solament s'atengués la representació

proporcional, sinó també la del vot directe per circumscripcions, per llistes i col·legi únic. El regionalista Jaume Lluís Pou la defensà i Jeroni Massanet Sampol de la Dreta Social la criticà en l'aspecte del vot per llistes. Es varen pronunciar a favor del vot per llistes 13 assembleistes i 36 en contra.

— Aprovació de l'article 29è del títol VII
S'aprovà sense discussió.

— Discussió i aprovació de l'article 30è del títol VII
Va ser refusada una esmena a l'article sobre respectar als actuals funcionaris públics els drets adquirits, sempre que era subjectiu al present Estatut i la respectiva Instrucció del Govern, que entengués que eren necessaris els seus serveis. S'aprovà l'article tal com estava redactat, substituint la paraula "present" per la de "vigent."

— Supressió de l'article 31è del títol VII

A proposta de la ponència redactora es va suprimir aquest article, que era el darrer de l'avantprojecte.

Així mateix, va ser desestimada una esmena de l'Ajuntament de Felanitx en la qual es sol·licitava que quedassin suprimits a Mallorca els títols nobiliaris. Tampoc va ser presa en consideració de l'assemblea un article addicional de l'Ajuntament de Felanitx proposant que donat que Mallorca constituïa una regió catalana ben definida passàs a integrada a l'Estat català. El secretari de l'assemblea Francesc de Sales Aguiló es va adherir a la petició dels signants de Felanitx. Al mateix temps, Aguiló també féu una aclariment sobre una esmena presentada el dia 21 pel regionalista Jaume Lluís Pou referent a l'elecció de diputats i el vot de la dona que va ser retirada, creient que s'havia d'incloure en un altre article del títol III. En aquest sentit, es va aclarir la retirada de l'esmena. Però, l'autor féu constar que en el primer paràgraf d'aquesta esmena es proposava que per a ser elegit membre de les diputacions insulars havia de ser precís que el candidat rendís una "funció útil" a la col·lectivitat, és a dir, de fet, exercint una indústria o professió, art i ofici, un any abans de les eleccions.

Acte seguit, l'assemblea aprovà tot l'articulat.

El representant de l'Associació de Metges titulars Francesc Rosselló dirigí una afectuosa salutació als representants de l'illa d'Eivissa que "tan cordialment havien confraternitzat" en la discussió de l'Estatut. El batle d'Eivissa Joan Ferrer, en nom d'Eivissa, ho agrai i per esborrar "aquella llegenda d'antics rancors" entre Mallorca i Eivissa, s'abraçà Francesc Julià fent-lo extensiu a tots els assembleistes. Es sentiren visques a Eivissa, Mallorca i Menorca. El ponent Guillem Roca també sol·licità fer extensiva la salutació a Menorca, tot i que els seus representants havien estat absents. Afegí que la tasca de la ponència redactora de l'Estatut no el va creure mai definitiu, respectant el text que en definitiva s'acordàs. El regidor de Palma, el vell republicà federal Francesc Villalonga Fàbregues digué que recordaria amb emoció dues dates: la del 14 d'abril i la del 23 de juliol en la qual Mallorca i Eivissa proclamaren la seva "independència", no perdent l'esperança, tot i l'absència de Menorca, que les illes Balears tendrien la seva personalitat.

El representant del Col·legi Notarial Francesc de P. Massanet Beltran proposà un vot de gràcies per a la ponència redactora de l'Estatut, que essent un tema molt delicat i escabrós, s'havia tractat i estudiat amb encert fins a l'extrem que podia ser aprovat sense esmenes.

El representant del Col·legi de Dentistes Ignasi Forteza Rei sol·licità a la presidència que dirigís un telegrama al ministre d'Instrucció recordant-li les peticions fetes sobre l'aplicació del decret de bilingüisme a les Balears. Francesc Julià afirmà que traslladaria la petició.

Martí Pou Rosselló, de Concentració Republicana, manifestà que una vegada acabada l'assemblea, s'oferí en nom dels seu partit per cooperar per a la consecució de l'autonomia. En nom de la ponència, Elvir Sans agrai les paraules d'afecte que els havien dirigit. Afirmà que la tasca feta havia estat fructífera i que la divulgació de l'Estatut aprovat per tot Eivissa i Menorca seria una "llavor que donarà el fruit volgut." Demanà disculpes per si en la discussió encesa hi havia hagut ofenses. Comentà que entenia que ara s'havia de lliurar l'Estatut al president Francesc Julià perquè en fes l'ús més convenient. Afegí que la tasca no havia acabat i que s'havien de coordinar les voluntats per a celebrar l'assemblea magna que havia de seguir a la votació del text. Acabà amb vots d'agraïment al president Julià en nom de l'Associació per la Cultura de Mallorca i de les cambres de Comerç i Agrícola, i a la premsa, "sense excepció" que havia difós per tota l'illa la tasca de l'assemblea. Així mateix, proposà que es telegrafias al batle de Maó per què en nom de l'assemblea se li traslladàs una "fraternal" abraçada a tota l'illa de Menorca.

El batle d'Eivissa Joan Ferrer llegí unes quartilles de salutació i confraternitat i féu menció a l'autor del primer avantprojecte d'Estatut Balear Llansó.

El president Julià demanà un vot de gràcies a la ponència redactora de l'Estatut, fent-lo també extensiu a tota la mesa, especialment al secretari Francesc de Sales Aguiló, i també a tota la premsa, fins i tot a "aquella de orientación contraria al proyecto de Estatuto." També agrai als eivissencs la seva participació i que havien pogut comprovar que "Mallorca nunca fué su enemiga." Afirmà les seves simpaties per Menorca i estava segur que si no hagués estat per l'equivocació en la manera de la convocatòria de l'assemblea, els menorquins hi haurien assistit. Esperava que acudirien a una altra crida, però així i tot es podrien convèncer que Mallorca no exercí, ni exerceix un "poder absorbent", sotmetent-se al que aconsellen les illes "germanes menors." Comentà que Mallorca no volia ser "la germana major sinó, una de les tres, per fer gran a la regió." Recomanà a la ponència redactora continuar amb la seva tasca, ja que al capdavant havia de prevaler l'autonomia, donat el marcat ambient federal, que era norma de la República. Cada poble s'havia d'administrar conscientment per que neixés l'Espanya gran, l'Espanya que ja va entreveure Francesc Pi i Margall. Dedicà un record al seu mestre en política, el republicà federal Antoni Villalonga Pérez, es va dirigir a la joventut perquè continuàs treballant a favor de l'Estatut que s'acabava d'aprovar. Una joventut amb idea federal, compatible amb el nacionalisme, forjant l'estructura de cada poble, dins la unió de la gran família i rectificant l'error que l'autonomia significa separatisme. Finalment, convidà a un refresc als representants d'Eivissa, la ponència redactora, la mesa de secretaria i la premsa al palau de la Diputació el 24 de juliol, a les 9,30 h. per acomiadar els eivissencs.

El secretari Francesc de Sales Aguiló llegí els telegrams cursats al ministre d'Instrucció i al batle de Maó³⁷ i quan eren les 19,15 h. es donà per clausurada l'assemblea.

El 24 de juliol, tal com s'havia anunciat, en el Palau provincial es féu un berenar per acomiadar els representants d'Eivissa que havien participat a l'assemblea. Hi hagué intervencions del president de la Diputació Francesc Julià, el representant de l'Ajuntament d'Eivissa Antoni Albert, el ponent Emili Darder —que manifestà un deure de gratitud retornar la visita a Eivissa com a justa correspondència a l'interès dels seus representants havien demostrat durant la discussió de l'Estatut— i Francesc Villalonga —en nom del Partit

37 .- El batle de Maó Pere Pons Sintes contesta el telegrama amb un altre, amb el text següent: "Muy reconocido a su telegrama de ayer. Tenga el pueblo de Mallorca la plena seguridad que Menorca conservará siempre sus sentimientos de amor y aprecio para sus hermanos de Baleares pudiéndonos hoy considerar como buenos hijos de una familia sin que la emancipación enturbie su cariño. Fraternal abrazo del Alcalde de Mahón." "Diputación", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de juliol de 1931, pàg. 2.

República Federal—. Posteriorment, els eivissencs s'embarcaren en el vapor "Bellver" cap a Eivissa.³⁸

7.1.5. La visita d'una representació de l'Associació per la Cultura de Mallorca a Eivissa amb motiu de l'assemblea per discutir l'Estatut

El 14 d'agost de 1931, una nombrosa representació –que s'havia hagut de limitar a 20 persones– de l'Associació per la Cultura de Mallorca³⁹ embarcà cap a Eivissa per retornar la visita que els eivissencs havien fet a Mallorca amb motiu de l'assemblea per discutir l'Estatut.⁴⁰ Foren rebuts al port d'Eivissa pel batle Joan Ferrer Hernández i altres autoritats eivissenques. S'allotjaren en l'Hotel Marina i en les cases de Cèsar Puget i Martí Guasp. A la nit visitaren la Penya i l'Orfeó Eivissenc –que féu un concert en honor dels visitants mallorquins.–⁴¹

El dissabte, dia 15, al matí, visitaren el Museu Arqueològic i després visitaren la Catedral. Seguidament, acompanyats pel batle d'Eivissa Joan Ferrer i diversos regidors feren una excursió a les Salines. Tornaren a dinar a Vila i a les 16 h, sortiren cap a la parròquia de Jesús i el poble de Santa Eulàlia –on foren rebuts per la corporació municipal.– Se'ls oferí un berenar i hi hagué parlaments del batle Tur i de Darder. Aquell dia, el *Diario de Ibiza* com a obsequi als visitants mallorquins tirà un full apart un estudi sobre el folklore eivissenc.

El 16 d'agost, a les 10 h, se celebrà en el Teatre Serra de la ciutat d'Eivissa un acte de propaganda a favor de l'Estatut. Va presidir el batle d'Eivissa Joan Ferrer, que tenia a la dreta el regidor de Palma Francesc Villalonga i a l'esquerra Emili Darder. Hi hagué parlaments del batle d'Eivissa Joan Ferrer, Emili Darder, el batle de Sant Antoni Vicenç Costa Ferrer, Guillem Roca Waring, el regidor regionalista Cèsar Puget, Jaume Lluís Pou Moragues, Elvir Sans, el vell federal Joan Torres Guasch, Francesc Villalonga i Francesc de Sales Aguiló. Darder féu un himne a la "germanor" que havia d'existir entre illes i afirmà que l'excursió havia servit per estrènyer els llaços d'unió entre les illes i que entre Mallorca i Eivissa no existia el recel que pretenien els antics governants. Parla de la hospitalitat d'Eivissa de la qual es mostrà encantat i de les belleses paisatgístiques semblants entre Mallorca i Eivissa. Recordà, a més, en un brillant paràgraf l'estada dels eivissencs a Palma i afirmà que aquesta cordialitat havia d'existir per a treure triomfant l'estatut, que "és l'alliberament de les illes."

A l'horabaixa es traslladaren a Sant Antoni, on varen ser rebuts pel batle Vicenç Costa i se'ls va obsequiar amb un berenar en l'Hotel Miramar. A la nit, amb el vaixell correu "Bellver"

38 .- "En la Diputación. Después de la Asamblea para la aprobación del Estatuto", a *La Almudaina*, dissabte, 25 de juliol de 1931, pàg. 2.

39 .- Integraven la comissió el tinent de batle de Palma i metge Emili Darder, acompanyat de la seva dona Miquela Rovira, el cap de pressuposts de la Diputació Elvir Sans, el redactor de La Nostra Terra Estanislau Pellicer, el llicenciat en ciències i regidor de l'Ajuntament de Palma Francesc de Sales Aguiló i la seva dona, el comptador de l'Ajuntament de Palma Jaume Busquets, l'advocat i directiu de la Cambra de Comerç Guillem Roca Waring, l'agent de canvi i borsa Jaume Lluís Pou i la seva dona, el militar Joan Barceló, el fotògraf Gaspar Rullan, Josep Costa —Picarol—, el fotogràf Macià Mut, el regidor de Palma Francesc Villalonga, el catedràtic Dionisi Pastor, l'enginyer municipal Josep Zaforteza, Igansi Fuster, els germans Josep i Nicolau Forteza-Rei, Josep Cortès, el dirigent de la Joventut Escolar Andreu Miró, Maria Navarro i Josefa Ferran.

40 .- "Gacetillas. Viaje a Ibiza", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.318. Eivissa, divendres, 14 d'agost de 1931, pàg. 4.

41 .- "Información . Excursión a Ibiza", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.319. Eivissa, dissabte, 15 d'agost de 1931, pàg. 1.

tornaren a Palma.⁴² La comissió de l'Associació per la Cultura de Mallorca tornà cap a Mallorca, altament satisfeta de les atencions rebudes i l'entusiasme comprovat a favor de l'Estatut.

7.1.6. Alguns intents de difusió de l'Estatut

El 27 d'agost, el membre de la comissió redactora de l'Estatut Elvir Sans féu una conferència sobre "L'Associació per la Cultura de Mallorca i el projecte d'Estatut de les Illes Balears" a Felanitx.

L'1 d'octubre, es va començar a repartir el "Projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa", editat per la Diputació Provincial, aprovat per l'assemblea del Teatre Principal del juliol de 1931.

7.1.8. La polèmica arran de les declaracions de Gabriel Alomar a les Corts Constituents

El 25 de setembre de 1931, en ple debat de les Corts constituents de la República, el diputat Gabriel Alomar protestà que les Balears no anassin unides a Catalunya, ja que les illes no tenien personalitat pròpia ni maduresa política per poder gaudir d'una autonomia pròpia, d'un Estatut privatiu. En canvi, segons Alomar, les Balears s'orientaven per tradició cultural, idiomàtica i històrica cap a la unió amb Catalunya. La intervenció d'Alomar contribuïa a argumentar contra l'article 13 de la Constitució de la República que prohibia la federació de les regions que aconseguissin un estatut autonòmic.⁴³

Ràpidament, el diputat a Corts del Partit Republicà de Centre Lluís Alemany, tot i que no podia intervenir segons el reglament, replicà per mostrar la seva disconformitat absoluta amb les paraules i l'orientació expressada per Alomar sobre la capacitat política de les Balears. En canvi, el diputat per les Balears, l'eivissenc Josep Teodor Canet —diputat per les Balears— s'adherí al que havia exposat Alomar. No fou l'únic, ja que els diputats mallorquins, tot i ser-ho per Catalunya, Antoni Maria Sbert també s'adherí a les manifestacions d'Alomar com a mallorquí i Joan Estelrich afirmà que com a balear estava d'acord absolutament amb Alomar. A més, el diputat radical per Saragossa Manuel Marraco digué el mateix que Sbert.

A Mallorca, arran de les declaracions d'Alomar, hi hagué una polèmica encesa. El 29 de setembre, *La Almudaina* reproduïa unes declaracions del diputat Lluís Alemany al diari madrileny *Informaciones* en les quals comentava que no l'havia sorprès els criteris exposats per Alomar i afirmava que les Balears tenien "plena capacidad para una autonomía administrativa que están deseando y solicitando desde hace más de treinta años." Concretà que el no anhelaven els illencs era "un nacionalismo que en vano tratan de infiltrar los

42 .- "Excursión en Ibiza. Los actos en honor de nuestros hermanos los mallorquines", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.320. Eivissa, dilluns, 17 d'agost de 1931, pàg. 1, i "La excursión mallorquina. Acto de afirmación balear", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.559. Eivissa, dimarts, 18 d'agost de 1931, pàg. 2.

43 .- Segons el *Boletín Oficial de las Cortes Españolas*, núm. 45, de la sessió del 25 de setembre de 1931, les paraules d'Alomar foren les següents: "Yo tenía presentado un voto particular parecido al del Sr. Samper. Aquí habrá que aclarar la situación en que queda el antiguo reino de Mallorca, o sea las Islas Baleares. Estas, por razones especiales, no han llegado a la madurez política ni a la cohesión necesaria, en mi concepto, para tener un Estatuto propio y, en cambio toda su tradición cultural, idiomática e histórica las impele a unirse a Cataluña, y ahora se les cierra el paso: y se cierra el paso nada menos que a Ramón Lull, que representa el gran esplendor de la cultura catalana, de modo que, para mí, queda en situación de verdadera orfandad. No puede considerarse como organismo vivo y de evolución con capacidad de crecimiento, puesto que no puede llegar al grado supremo de involucrarse dentro de la ciudadanía que le pertenece. De modo que, una vez salvado esto, que yo creo que es un atentado al sentido de la libertad y de la voluntad, declaramos que Mallorca, víctima propiciatoria de esta alianza, acepta este sacrificio, pero lo acepta con dolorosa resignación." Reproduït a *Correo de Mallorca*, núm. 6.831. Palma, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 1, i a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 110-111.

catalanes a Baleares", ans el contrari, la immensa majoria del país volia fiançar la seva personalitat per evitar "esas injerencias que reputa extrañas." Segons el seu parer, l'aprovació dels articles 9è i 11è de la Constitució feien desaparèixer tot perill per a les Balears de "ser absorbida."⁴⁴ Amb l'aprovació d'aquests articles de la Constitució es podien satisfer les aspiracions de les Balears —"siendo una comarca natural"— formassin la regió autònoma per poder-se regir administrativament i sense que cap altra província es pogués unir a les illes "para llevarnos a la zaga de sus sueños imperialistas." Acabava lamentant que Alomar en lloc de dedicar el seu esforç perquè es manifestàs el sentiment mallorquí, inclinàs la seva acció per a unir-nos a Catalunya, que "aunque sintamos por ella gran admiración, deseamos estar a la distancia que la voluntad balear y la Geografía no mantienen y separan."⁴⁵

El 29 de setembre, Francesc Villalonga, en nom dels republicans federals de Mallorca, envià un telegrama a Gabriel Alomar per protestar de les seves manifestacions a les Corts en les quals havia negat la personalitat de la regió balear.⁴⁶ La Joventut Federal del districte 7è també envià un telegrama —signat pel president Bartomeu París— de protesta enèrgica per les declaracions d'Alomar sobre la incapacitat de Mallorca per l'autonomia.⁴⁷

La junta general de la Unió de Dretes celebrada el 30 de setembre també acordà, per unanimitat, refusar enèrgicament les afirmacions d'Alomar, que fonamentà demagògicament.⁴⁸

L'1 d'octubre, la comissió redactora del projecte d'Estatut aprovat per l'assemblea del dies 20-23 de juliol, envià a la premsa un comunicat, titulat "L'autonomia de les Balears i les Corts Constituents," ja que les manifestacions d'Alomar plantejaven "de fet novament la qüestió de la nostra autonomia." Ratificaven la seva fe que els impulsà a la redacció i presentació de l'avantprojecte, el desplegament del qual adquiria plena viabilitat legal per l'aprovat Títol I de la nova Constitució. Afirmaven que mantenien intacte "la ferma convicció de la personalitat de la nostra illa, i de les illes germanes, com integrants de una superior entitat nacional històrica, en el sí de la qual cascuna de les parts hauria de conservar i de veure respectades les seves pròpies i particular característiques." Així i tot, lamentaven que el text constitucional hipotecàs "amb criteri tan tancat" les possibilitats futures de "totalització d'aquesta entitat, conseqüència lògica i natural del desvetllament de la nostra consciència col·lectiva de poble, que esperam confiadament hauria de suscitar l'exercici responsable de la nostra pròpia i particular autonomia." Afirmava que l'autonomia continuava essent el principi del camí "de la

44 - Digué, a més, que "Tengo la satisfacción de que lo que fueron aspiraciones legítimas de las tres islas las recoge la Carta fundamental, como es la autonomía municipal, colorario obligado del principio de libertad que informa el régimen actual. Potestad a cada una de las islas para que sus respectivos Municipios puedan constituir un organismo superior que oriente y administre sus intereses comunes, como los Cabildos insulares de Canarias." *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

45 - *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

46 - El text del telegrama era el següent: "Republicanos federales Mallorca protestan sus manifestaciones negando personalidad región Balear la que hemos defendido calor 70 años.— Villalonga." *La Almudaina*, núm. dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2. També fou reproduït a *Correo de Mallorca*, núm. 6.831. Palma, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 1.

47 - *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

48 - La nota deia que Alomar havia expressat el convenciment que les Balears "carece de suficiente cultura política para regirse de una manera autónoma. La ética más elemental contradice las afirmaciones del señor Alomar, Diputado a Cortes por Baleares, ya que, de ser esto cierto, dejaría su cargo con el vicio original de haber sido elegido para él por menores de edad políticamente. Por otra parte, Baleares es región suficientemente conocida en España y en el Mundo entero para tener que repetir que ocupa uno de los primeros puestos entre las provincias nacionales, en Industria, Comercio, Agricultura, Arte, densidad de población y muy principalmente por el escaso índice de analfabetismo. Todo ello sin mentar siquiera las sólidas lumberras en todos los órdenes que brillan y brillaron en el Mundo entero, hijas de esta tierra privilegiada." *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

maduresa política i de la responsabilitat indispensable a l'autodetermini que la democràcia fonamental exigeixi al lliure arbitri de les collectivitats." El ponents havien volgut proposar per a Mallorca "un règim de govern propi, eficaç pel retorn del nostre poble a si mateix, deduït de les ensenyances del passat, sense fer cap violència, nociva per impolítica, al present, i amb els ulls posats en el més esplèndid avenir." La nota acabava dient que el projecte d'Estatut aprovat per l'assemblea, després de ser imprès, havia de ser repartit profusament amb la intenció que "sia de tothom conegut i d'atreure a l'opinió balear a la seva propaganda, amb l'ajuda, que hem de requerir igualment, dels partits polítics."⁴⁹ Com assenyalen Marí i Simó, era un clar canvi de tàctica de promoció de l'Estatut en la qual s'havien de comprometre els partits polítics.⁵⁰

El 29 de setembre, el diputat a Corts i president de la Diputació Francesc Julià féu declaracions a la premsa sobre el futur de l'Estat, la situació del Govern, les aspiracions de les Balears i la personalitat de Mallorca. Afirmava que Mallorca i la seva "indiscutible personalidad" podria aconseguir l'autonomia dins de la Constitució espanyola així com també ho podrien fer cada una de les altres illes de l'arxipèlag i totes juntes, "si es su voluntad –como cabe esperar–" podrien formar la regió balear completament autònoma "sin enchufes con otras regiones."⁵¹

El 3 d'octubre, el diari *La Almudaina* dedicava l'editorial al moment polític, comentant, d'una banda, la dimissió del batle de Palma Llorenç Bisbal i les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña i, de l'altra, feia referències a les declaracions d'Alomar. Després de reconèixer l'enrenou que havien aixecat la manca de fe d'Alomar sobre les virtuts polítiques de Mallorca, comentava que les paraules del diputat no havien anat tan adreçades a demostrar la poca capacitat de Mallorca sinó a expressar la seva fe en els "destinos de Cataluña a los cuales desea ver unidos los de Mallorca." Assenyalava que abans de discutir-se l'Estatut, hi havia dos amplis sectors: d'una banda, els partidaris del Centre, "els espanyolistes" i, de l'altra els simpatitzants amb Catalunya, "la pléyade de intelectuales y de elementos progresivos cuya simpatía catalana se manifestó en la asamblea del Teatro Principal." Però després de la discussió de l'Estatut, havia nascut entre els autonomistes de Mallorca una "fé insospechada en las propias fuerzas, en el ambiente propicio al ideal que se respiraba por doquier; había vitalidad propicia, que nos hace posible el gobierno de nosotros mismos, sin necesidad de ir a rastras de nadie para lograrlo con cariño de hermanos para Cataluña, pero sin necesidad de llevarnos unidos a su carro vencedor, y menos ahora en que los directores del nacionalismo catalán se han ido del brazo con militares descontentos como Franco, Jiménez, Sediles y de los anarcosindicalistas." Valorava que la intervenció d'Alomar havia provocat la reacció dels enemics anticatalanistes i dels autonomistes mallorquins, que "han sentido que un espíritu tan selecto y ecuaníme como Alomar haya discutido su potencia, mermando su capacidad."⁵²

Correo de Mallorca publicà dos articles de Gabriel Cortés sota el títol "Mallorca i Catalunya. El problema de les autonomies." Començà afirmant que els dos principals problemes de les Corts Constituents eren els anomenats problemes religiós i català. Seguidament, passava a comentar les declaracions d'Alomar, demanant-se irònicament "qué hi diuen an això els

49 - *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2; *La Nostra Terra*, núm. 45. Palma, setembre de 1931, pàgs. 350-351. També es reproduïda per MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 112-113.

50 - MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàg. 25.

51 - *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàgs. 1-2.

52 - *La Almudaina*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1

autonomistes?", per afirmar que tenia la creença que "tenim tanta capacitat com Catalunya per autonomitzar-nos, o més encara, perquè la nostra opinió no va apoiada, ni en anarquies destructores del concepte de Pàtria, ni en esquerres disolvents, partidàries d'un radicalisme progressiu." Considerava que les declaracions d'Alomar l'havien fet perdre "ascendent damunt els elements directius de Mallorca." Entre "el radicalisme unitari" de La Última Hora i "la catalanofilia" hi havia un terme mitjà que era "la plasmació del patri seny." Tot i esmentar uns vincles culturals clars entre Mallorca i Catalunya,⁵³ que el feia afirmar que "qui no sap que la nostra llengua és la catalana, importada a Mallorca, no pels intel·lectuals esquerrans d'ara, sino pel cristianíssim Rei En Jaume?", comentava que entre aquest fet i el "macianisme" d'Alomar hi havia molta diferència. Acabava el primer article dient "Germans dels catalans, si. Germans de l'Esquerra Catalana, no."⁵⁴ En la segona part de l'article, Cortès afirmava que els que havien simpatitzat per "la causa de reivindicació de la personalitat de Catalunya, dins un ambient, no de concòrdia, sino de fraternitat" havien vist en preocupació com es transformava "el plet català" fins a transformar-se en un fet totalment diferent de com apareixia "fa una vintena d'anys". Comentava que qualsevol moviment polític o social era precedit per un de literari —repassava les principals fites des de l'Oda de la Pàtria fins a la mancomunitat d'ajuntaments, fent referència a la reacció de la dictadura de Primo de Rivera—. Deia "Tornades les coses al seu lloc per la segona Dictadura, començà a manifestar-se a Catalunya —millor dit: a Barcelona— un moviment nou dins una extranya fusió o amalgama de sentiments distints i contradictoris el catalanisme i l'esquerrisme més exaltat i demagògic. Les forces d'En Macià ajudades pel sindicalisme." A continuació, es demanava com havia evolucionat Mallorca, on "les ansies de personalització no hagen sofert una concreció tan viva com Catalunya, però existint en els estaments directius de Mallorca no aferrats, per conveniències o per ideals, a un centre polític madrileny." La renaixença literària a Mallorca havia anat "dibuixant la figura i la personalitat pròpia d'un poble." Destacava que les situacions a favor de l'autonomia entre Catalunya i Mallorca no eren equiparables. Criticava el sectarisme d'Esquerra Republicana per afirmar que demanava l'autonomia "per convertir-se en un focus de totes les doctrines més avançades" i el triomf d'una classe social, fet que contraposava a les reivindicacions basques que demanaven l'autonomia per poder governar-se "satisfent les ansies cristianes del poble." Acabava l'article demanant-se que calia fer a Mallorca, contestant que "Treballar molt perquè el nostre poble no es vegi pertorbat per doctrines exòtiques i disolvents. Cristianisar el nostre poble perquè pugui acusar una figura forta i sana. Donar a tots els mallorquins el pa de la Veritat perquè aquesta ens faci lliures d'influències nocives. La vertadera Llibertat està en la possessió de la Veritat. Abans de voler autonomitzar-nos convendria capacitèssim al poble per retgir-se per sí mateix. Com? Infiltrant-li bé dins l'ànima col·lectiva el sentiment dels devers propis de tot poble cristià."⁵⁵

El 3 d'octubre, *La Veu de Mallorca* publicà un article en la secció "Notícies i comentaris" amb l'encapçalament "La nostra autonomia" que amb els mateixos raonaments que els redactors de l'avantprojecte, insistia en la desautorització d'aquells que, aprofitant els recels i els prejudicis anticatalans existents a Mallorca, els empraven per "enverinar la qüestió" i retreure el perill, totalment imaginari, d'una absorció de les illes per Catalunya, si es produïa la unió de les terres catalanes. En aquell mateix número, el setmanari regionalista reproduïa un article

53 .- Cortès deia: "Quin mallorquí, de nivell cultural mig, no sent una fonda simpatia, una simpatia fraternal, per Mossèn Cinto, i p'En Maragall? Qui no hi veu entre ells i els nostres Costa i Llobera, i Juan Alcover un paralelisme exacte? Qui no sap que entre el nostre desvetllament literari i el català hi ha una identificació absoluta?" *Correo de Mallorca*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1.

54 .- *Correo de Mallorca*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1.

55 .- *Correo de Mallorca*, dijous, 8 d'octubre de 1931, pàg. 1,

d'Antoni Rovira i Virgili publicat al diari La Publicitat, que reflectia l'actitud dels catalanistes conscients del Principat davant aquest problema. *La Veu de Mallorca* subscribia totalment el contingut de l'article de Rovira i Virgili.

El 10 d'octubre, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista feren pública una nota que afirmava que les declaracions d'Alomar a les Corts havien estat prou ambigües per donar peu a les variades interpretacions que havia rebut. Ambdós partits, després de ratificar els seus respectius idearis i programes polítics i administratius, criticava "l'antiliberal criteri" de la Constitució sobre les relacions entre regions. Acte seguit, afirmava la voluntat i capacitat de Mallorca "para un régimen propio, limitado, si se quiere, a las estrictas posibilidades del momento, pero tan absoluto como determinado en su esfera." A més, reiterava la fe en els avantatges que la descentralització tendria per al "robustecimiento de nuestra propia personalidad, libertándola de antiguas y tradicionales adherencias que la cohiben i deforman." Valorava críticament i lamentava que Alomar hagués enfocat i tractat la qüestió més com a diputat per Catalunya que "por nuestra circunscripción." La nota conclouïa que ni Alomar ni el seu contra opinant a les Corts no havien comptat amb el cos electoral de Mallorca i no havien ajudat a formar sobre el tema una opinió, que "tan poco derecho a invocar tienen por tanto ahora."⁵⁶

El 10 d'octubre, Alomar també publicà un article arrogant, irònic i dur al diari *El Día* en el qual matisava les manifestacions a les Corts. Afirmava que s'havia de distingir entre l'autonomia política i una altra d'administrativa. Arran de l'abstenció dels menorquins en l'assemblea de discussió de l'avantprojecte, no s'havia arribat a aconseguir "la necesaria cohesión entre las islas" per a la petició d'un Estatut comú. Continuava dient que no havia dit mai que les illes haguessin d'anar unides a Catalunya en contra de la seva voluntat, sinó que el que havia combatut en les Corts era la prohibició a les Balears "unirse, si así lo desean, a cualquier región autónoma", fet que suposava un atemptat al a llibertat, al dret d'autodeterminació fixat per la doctrina de Pi i Margall. Respecte a les seves paraules en el Congrés que, sense alterar el seu sentit, havien sofert una petita mutilació dels taquígrafs, havien tingut el suport d'alguns altres diputats, com Canet, Estelrich i Sbert, i també per escrit d'Alexandre Jaume. Comentava que havia rebut solament dues comunicacions de disconformitat i algunes més d'aprovació i assenyalava "el silencio de algunos elementos que ha pugnado siempre por un catalanismo mucho más agudo y estridente que el que haya podido manifestar ahora." Acabava dient que havia apostat per deixar una porta oberta a les Balears o a Mallorca perquè poguessin optar entre els seus camins: la vinculació al poder central, la vinculació a l'autonomia comú de les terres catalanes o l'Estatut propi quan arribin per això a la necessària maduresa.⁵⁷

Joan Estelrich també aprofità una entrevista amb el diari madrileny *ABC* per explicar la salvetat del seu vot en el penúltim paràgraf de l'article 11è i l'article 13è de la Constitució. Afirmava que "com a mallorquí compenetrat amb l'ideal de Catalunya, que és també en bona part l'ideal insular, me pareix antihistòric que es posi constitucionalment una barrera impassable a l'acostament de les dues regions." Recordava l'aportació de Mallorca al ressorgiment de Catalunya. Assenyalava que "jo no dic ara que deguin unir-se ambdues regions" però li semblava una absurditat, antiliberal, la privació d'acostar-se per a la "realització de fins comuns, com els culturals." Acusava que els qui s'oposaven a l'acostament eren "els qui viuen del caciquisme insular, encara potent." Acabava dient que Mallorca era

56 .- *La Veu de Mallorca*, núm. 43. Palma, octubre de 1931, pàg. 1. També reproduït a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàg. 113-114.

57 .- *El Día*, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 2. També reproduït a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 115-116.

tant capaç en potència com qualsevol altre "fragment" del territori i que el més curiós era que s'haguessin manifestat contra ells, pretextant una ofensa a Mallorca, "els mateixos elements caciquistes que han combatut l'Estatut insular."⁵⁸

El 17 d'octubre, *La Vanguardia Balear* inclogué l'article "Sobre unas manifestaciones", signat per Jemabel.⁵⁹ Es tractava un article que repassava l'evolució de la polèmica per les declaracions d'Alomar, des de l'article d'Alexandre Jaume a *La Ultima Hora* en el qual manifestava el suport a la tesi d'Alomar. Criticava les aportacions de Jaume, especialment sobre la necessitat de "capacitar-nos" per poder tenir l'autonomia ja que això l'incapitava per haver obtingut l'acta de diputat. També comentava l'adhesió a Alomar dels diputats "catalanes, nacidos en Baleares" Antoni Maria Sbert i Joan Estelrich i l'oposició de Lluís Alemany. La manera en què la premsa es féu ressò de les paraules d'Alomar, motivà que Francesc Villalonga, el Foment del Civisme i altres entitats, enviassin protestes fent constar que "queremos a Cataluña como hermana, mas no como metropoli y que no deseamos unirnos a ella para formar una sola región, sino conquistar nuestra propia autonomía." Feia referència a la contesta satisfactòria d'Alomar que sobretot havia volgut propestar per l'articulat de la Constitució que no permetia la unió de les regions. També valorava molt positivament els aclariments de Joan Estelrich.

El 17 d'octubre, el setmanari *El Republicano*, editat a Sineu, inclogué l'article "El caso Alomar", signat per Constancio. Molt crític i també en certes afirmacions força demagògiques, s'iniciava dient "Sublevó y con razón a muchos el voto de Alomar de que Baleares vaya incorporada a Cataluña. Aquí en Mallorca se ha exteriorizado el disgusto y la réplica, pero no con la vehemencia y coraje que fuera preciso en un caso de esta naturaleza." Afirmava que s'havia replicat sobretot defensant l'autonomia de les Balears, però creia que s'havien de fer esment a altres dos punts: primer, el procediment o atribució de la proposició i, segon, "el intento de sumir nuestra libertad a un nucleo aparte." Criticava haver depositat la confiança en Alomar —que se'l veia com l'essència de la democràcia— per la "traició" que havia fet de la voluntat dels que l'havien votat. Seguidament, es demanava "como es posible que nos entreguemos como siervos de nuestros hermanos los Catalanes? Hay un abismo que nos separa: Catalanes, aragoneses conquistaron Mallorca, Menorca, Ibiza y demás Islas Baleares; pero aragoneses no son catalanes y nosotros no somos ni lo uno ni lo otro. Valencia apesar del idioma, es un grupo aparte." Així mateix, es demanava si "hay alguien que pueda dudar de que las Baleares forman un grupo aparte de Cataluña? No se diga que conviene agregaciones en vez de segregaciones" i recordava el fet diferencial. Feia una defensa que la història ens havia duit a "una unidad superior contenida en España, tras una labor de siglos." Definia l'interès de formar un nucli "para ponerlo en parangón con el resto de la nación" com un fet d'esperit reaccionari, estret i limitat "por cuanto el proceso histórico nos llevará indudablemente, una vez bien constituída y consolidada la unidad nacional, a que este grupo forme parte de una unidad todavía más completa." Després de fer una reivindicació de la hispanitat, acabava l'article demanant-se malintencionadament "Qué se dice de un hombre que entrega sus intereses que se le han confiado tan cautelosamente para que tan porfiadamente haga uso de ellos? ¿Qué diremos de un hermano nuestro que ponga en riesgo por propio asenso el sostén común para invertirlo en empresas más o menos temerarias, partícipes sin voto de las mismas? ¿Queda demostrado que ni por la forma, por el procedimiento, no tiene encaje democrático ni solvencia personal la proposición de referencia?" Sobre els altres dos

58 .- Fragment reproduït a *La Veu de Mallorca*, núm. 44. Palma, 17 d'octubre de 1931, pàg. 2. També reproduït a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàg. 118.

59 .- *La Vanguardia Balear*, núm. 880. Palma, 17 d'octubre de 1931, pàgs. 2-3

mallorquins —Sbert i Estelrich— que havien donat suport a Alomar, deia "de cuyo nombre ni siquiera puedo acordarme, ni hablar. No dudo que entre nosotros dormirán el sueño de las justos."⁶⁰

L'Associació per la Cultura de Mallorca, sentint-se al·ludida per l'article d'Alomar, li envià un comunicat —signat pel president Darder i el secretari Francesc de Sales Aguiló— en el qual traslladava l'acord de la reunió de la junta directiva del 20 d'octubre —la primera haguda després de la intervenció d'Alomar al parlament— que s'identificava "absolutament" amb el que havia expressat al Congrés, "tot lamentant que el vostre esforç no hagi tingut l'èxit que es mereixia", ja que el Parlament havia aprovat un article que era "un atac a la llibertat i reivindicacions del nostre poble." La nota contestava l'al·lusió sobre "un suposat silenci" de l'associació. El text acabava afirmant estar totalment d'acord amb el que Alomar havia manifestat al Parlament, a les declaracions posteriors i a l'article d'*El Día* del 10 d'octubre.⁶¹ Així mateix, els germans Llorenç i Miquel Villalonga també varen intervenir en la polèmica fent una bona mostra del seu anticatalanisme.

El 28 de gener de 1932, la junta general de l'Associació per la Cultura de Mallorca, encapçalada pel nou president Miquel Massutí, lamentava que els diferents partits polítics no prenguessin el projecte d'Estatut com a bandera en les seves actuacions.⁶²

Així mateix, el 24 d'abril de 1932, el president de l'Associació per la Cultura de Mallorca, Miquel Massutí, va assistir a una "festa d'afirmació de la unitat de les terres de llengua catalana", organitzada pel Centre de Lectura de Reus, amb la col·laboració de l'entitat Palestra i de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Miquel Massutí féu un llarg parlament a l'acte.⁶³

Novament, després del silenci de vuit mesos, el 24 de setembre, amb motiu de la promulgació de l'Estatut de Catalunya, l'Associació per la Cultura de Mallorca i l'Acció Republicana de Mallorca organitzaren un viatge a Barcelona. El tinent de batle de Palma, Francesc de Sales Aguiló pronuncià un discurs al peu del monument del conseller Rafel Casanovas en el qual demanà l'ajuda dels catalans per defensar les llibertats de Mallorca i l'Estatut "que els mallorquins, estaven —de bell nou— a punt de confeccionar" i "un cop aconseguida l'autonomia, anar junts amb tots els pobles d'Ibèria a l'anul·lació de l'esperit i de la lletra d'aquell article 13 de la Constitució, que priva de federar-se lliurement amb tots els pobles que formen actualment l'Estat espanyol."⁶⁴

7.1.9. Un nou intent d'impulsar l'Estatut: la reunió d'ajuntaments del desembre de 1932

El 20 de setembre de 1932, el president de la Diputació Provincial Francesc Julià envià un escrit als ajuntaments de les illes en el qual anunciava que donat que les Corts havien aprovat l'Estatut de Catalunya, havia arribat el moment perquè les Balears "consciente de su propia y peculiar personalidad" reiterassin les seves aspiracions per la concessió d'un règim d'autonomia. Recordava l'assemblea d'ajuntaments i d'entitats del juliol de 1931 que havia aprovat el Projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa. Però, indicava, que aquest projecte, a més de no comprendre la totalitat de les Balears, tampoc no s'adaptava —per haver-se formulat abans de l'aprovació de la Constitució de 1931— a les normes que assenyalava el

60 .- *El Republicano*, núm. 5. Sineu, 17 d'octubre de 1931, pàg. 2.

61 .- Reproduït a MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàg. 119.

62 .- "Crònica de l'Associació per la Cultura de Mallorca", a *La Nostra Terra*, núm. 50. Palma, febrer de 1932, pàg. 69.

63 .- MASSOT i MUNTANER, Josep: *Cultura i vida a Mallorca entre la Guerra i la Postguerra (1930-1950)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1978, pàgs. 48-49.

64 .- "Noticiari" a *La Nostra Terra*, núms. 57-58. Palma, setembre-octubre de 1932, pàg. 394.

text constitucional. Comentava que en aquell projecte no «cabe concederle hoy más valor que el de servir de índice y punto de partida para llegar a la concreción de las aspiraciones autonómicas de Baleares». Apuntava, però, que la Diputació, abans de res, volia conèixer si les seves aspiracions autonòmiques eren compartides pels ajuntaments de les illes i per això sol·licitava que es donàs compte a les corporacions municipals de l'escrit i manifestar si compartien o no el criteri exposat i si consideraven oportú fer una assemblea de representants dels ajuntaments de les illes en la qual es podria procedir a designar una ponència que recollís els suggeriments dels reunits i que es redactàs un projecte d'Estatut autonòmic de les Balears.⁶⁵ La resposta de gairebé tots els ajuntaments de Mallorca i de Menorca fou positiva a celebrar la reunió proposada.

Així, el 6 de desembre de 1932, es tornà a celebrar una assemblea en el palau de la Diputació, en la qual hi assistiren representants de 35 ajuntaments de Mallorca —Palma, Alaró, Alcúdia, Algaida, Binissalem, Búger, Bunyola, Campanet, Campos, Capdepera, Consell, Esporles, Felanitx, Fornalutx, Inca, Lloret, Llubí, Manacor, Maria de la Salut, Marratxí, Montuiri, Petra, Pollença, Porreres, Santa Eugènia, Santa Maria, Santanyí, Sant Joan, Sant Llorenç, Sencelles, Sineu, Sóller, Son Servera, Valldemossa i Vilafranca— i 5 d'Eivissa i Formentera —Eivissa, Formentera, Santa Eulària, Sant Antoni i Sant Joan Baptista—. De Mallorca, hi mancà representació de 17 consistoris —Andratx, Artà, Banyalbufar, Calvià, Costitx, Deià, Escorca, Estellencs, Lloseta, Llucmajor, Mancor, Muro, sa Pobla, Puigpunyent, ses Salines, Santa Margalida i Selva—. D'Eivissa, solament hi féu falta Sant Josep, però va ser Menorca la gran absent, ja que no hi assistí cap representant.

S'acordà que cada illa redactaria un projecte, que havia de ser remés a la Diputació, que posteriorment unificaria els textos. Es decidí que la comissió que s'encarregaria de confeccionar el text del projecte d'Estatut per a Mallorca estaria formada pels batles de Palma, Inca, Manacor, Felanitx, Sóller i pels regidors de l'Ajuntament de Palma Francesc Julià, Andreu Crespi i Emili Darder.

El 15 de desembre, el president de la Diputació Francesc Julià envià un ofici als batles dels ajuntaments de Menorca en els quals els comunicava que en la reunió del 6 de desembre, els reunits havien lamentat que Menorca hagués decidit "por segunda vez en su sistemática conducta de no querer compartir con el resto de la representación balear las tareas iniciales de la consecución del régimen autonómico" al qual solament si podia arribar per la via del "mutuo amor y comprensión." A més, els traslladava l'acord de la reunió que cada illa, mitjançant una ponència constituïda i integrada de "forma que bien le plazca", redactàs un avantprojecte d'Estatut que es referís exclusivament a la seva respectiva illa. Una vegada redactats els esmentat avantprojectes, s'havien de remetre a la Diputació perquè aquesta, amb ple coneixement de la voluntat autonòmica de la regió balear, formulàs un projecte d'Estatut, que posteriorment es posaria a la deliberació d'una assemblea per a la seva definitiva redacció.⁶⁶ El 27 de desembre, el batle de Maó contestà l'escrit del president de la Diputació recordant la posició de Menorca del juliol de 1931 davant l'assemblea del Teatre Principal i que "dadas nuestras circunstancias de extensión superficial y de habitantes de Menorca, los entorpecimientos por no decir dificultades que el estar aislados nos ocasionan, el valor

⁶⁵ - Així, per exemple, l'Ajuntament de Sant Joan, tot i no saber exactament quan va rebre la comunicació del president de la Diputació, tracta la qüestió en la sessió plenària del 13 d'octubre de 1932, acordà adherir-se al criteri exposat per la Diputació Provincial de les Balears per a la concessió del Projecte d'Estatut d'Autonomia, decisió que comunicà a la Diputació el 27 d'octubre. Correspondència. Entrades. 1933. Sign. 34. Arxiu Municipal de Sant Joan.

⁶⁶ - Document del president de la Diputació enviat al batle de Ciutadella. Reproduït per MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 141-142.

nacional que por su situación geográfica tiene nuestra isla, los medios de que nos valemos para poder atender a nuestras más apremiantes necesidades, la forma como contribuimos al sostenimiento de los gastos provinciales y formas también como recibimos los servicios de la Provincia, son más que suficientes para demostrar y justificar nuestro proceder en este asunto y la necesidad de conocer con todos sus detalles el proyecto que la Provincia desea desarrollar para el asunto que nos ocupa." Finalment, comentava que la Diputació no veies un obstacle pel projecte que intentava impulsar i que es tenia la plena seguretat que ho faria "en forma conveniente para las tres islas, no dudamos que al conocerlo será de nuestro agrado." Així i tot, l'informava que el tema estava a estudi de la Comissió General dels regidors.⁶⁷ Però tampoc no anà endavant aquest procés.

El novembre-desembre de 1933, la revista *La Nostra Terra* dedicà el seu editorial, "Gora Euzkadi", a lloar el plebiscit favorable per a l'obtenció del seu estatut autonòmic del poble basc, tot i la forta campanya en contra que havien duit a terme determinats sectors polítics. També destacà que Catalunya gaudia del seu estatut i que Galícia i València també es preparaven per plebiscitar la seva "carta autonòmica". Finalment, es lamentava que "A Mallorca, en canvi, dorm el somni dels justs el nostre projecte d'Estatut" i es demanava "¿És que, com sempre, hem d'esperar a ésser els darrers? ¿És que sols podrem obtenir-lo quan la necessitat l'imposi pel mateix imperi de les Corts, que no voldran, o no podran tenir-nos a nosaltres sols, subjectes al carro del centralisme decadent i desarticulat?"⁶⁸

7.2. LES ELECCIONS COMPLEMENTÀRIES PER COBRIR L'ESCÓ DE MANUEL AZAÑA DEL 4 D'OCTUBRE DE 1931

7.2.1. Introducció

Arran de la renúncia de l'acta de diputat per a les Balears de Manuel Azaña, que també havia sortit elegit per la circumscripció de València a les eleccions del 28 de juny, se celebraren eleccions complementàries per cobrir aquest escó el 4 d'octubre de 1931. El motiu, idò, d'aquesta elecció parcial era completar la representació de les Balears en les Corts.

En aquests comicis, es pogué apreciar clarament el canvi que ja s'havia començat a produir en la societat respecte al règim republicà. En els comicis generals del 28 juny, com vàrem veure, les dretes s'havien presentat desunides i desconcertades, però aquesta inicial actitud de perplexitat i expectació davant el règim republicà, s'havia anat convertint en una latent oposició.

La situació social continuava essent tensa i a les illes Balears, com en el conjunt de l'Estat, s'havien produït nombroses vagues. Així mateix, el sentiment de concòrdia que havia caracteritzat els primers mesos del nou règim anava essent substituït per una hostilitat, especialment davant la discussió de la nova Constitució, la qüestió militar, les responsabilitats en el període dictatorial, l'estatut català i la qüestió religiosa.

El 9 de setembre de 1931, la *Gaceta de Madrid* publicà la convocatòria d'eleccions parcials per cobrir els 22 (o 23) llocs vacants per actes dobles de diputats a Corts, un dels quals era a les Balears.⁶⁹

⁶⁷ .- Ofici del 30 de desembre de 1932 del batle de Maó al de Ciutadella. Reproduït per MARÍ i MAYANS, Isidor i SIMÓ i ROCA, Guillem: *op. cit.* pàgs. 142-143.

⁶⁸ .- "Gora Euzkadi" (editorial), a *La Nostra Terra*, núms. 71-72. Palma, novembre-desembre de 1933, pàgs. 425-426.

⁶⁹ .- La resta eren per Almeria (1), Badajoz (1), Barcelona capital (2), Càceres (1), Granada província (2), Guadalajara (1), Osca (2), Jaén (2), Madrid capital (1), Santa Cruz de Tenerife (1), Valladolid (1), València capital (1) i València província (2), Vigo província (1) i Saragossa capital (1) i Saragossa província (1).

El 14 de setembre, el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares* publicà una circular en què, d'acord amb el decret del Ministeri de la Governació —publicat a la *Gaceta de Madrid* del 8 de setembre—, disposava la celebració el diumenge 4 d'octubre de l'elecció d'un diputat a Corts Constituents. Aquesta elecció s'havia de verificar d'acord en els preceptes de la Llei electoral de 8 d'agost de 1907, amb les modificacions que s'havien introduït pel decret del Ministeri de la Governació de 8 de maig de 1931.⁷⁰

El 19 de setembre de 1931, arribà a Palma el nou governador civil, Máximo Cajal Sarasa —de la Dreta Liberal Republicana i amic personal de Miguel Maura—, acompanyat del seu secretari particular Francisco Muñoz Ávila. Seguidament, Cajal, després de ser rebut al Govern Civil pel governador interí Gil de Tejada, es possessionà del càrrec.⁷¹ Cajal no es mantingué al front del Govern Civil ni gairebé un mes, ja que va presentar la dimissió el 17 d'octubre de 1931 per la sortida del Govern de Miguel Maura.

El 21 de setembre, el president de la Junta Municipal del Cens Electoral de Maó comunicà que l'1 d'octubre, a les 8 h, els presidents, adjunts i suplents s'havien de presentar en els col·legis electorals per rebre els fulls talonaris d'interventors de mesa que havien designat els candidats. També informava que el diumenge, 4 d'octubre, els presidents, adjunts i suplents s'havien de presentar, a les 7 h, en els col·legis per a constituir la mesa i procedir seguidament a l'elecció. En cas de no complir-ho, podien incórrer en una multa que podia oscil·lar de 150 a 1.500 ptes.⁷²

"Elecciones parciales de Diputados", a *La Almudaina*, núm. 16.776. Palma, dijous, 10 de setembre de 1931, pàg. 7. També "En Baleares se celebrarán nuevas elecciones a diputados", a *Correo de Mallorca*, setembre de 1931, pàg. 2; "Próximas elecciones para Diputados. Una vacante en Baleares", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.347. Eivissa, dijous, 10 de setembre de 1931, pàg. 4 i "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.580. Eivissa, divendres, 11 de setembre de 1931, pàg. 2.

70 - El decret del 8 de maig havia estat publicat al *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.052, del 14 de maig de 1931. "Elecciones en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3. També "Elección de un diputado a Cortes", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 1.

71 - El nou governador civil, l'advocat Máximo Cajal, exposà a la premsa el seu programa: "Mi programa es servir la Provincia sobre todo.

Colaborar con toda eficacia en pro de sus intereses morales y materiales.

Garantizar el derecho de todos sin preferencias y tuteos para que imperen los principios de justicia.

En la lucha política que se avecina he de permanecer neutral.

Este Gobernador no tiene más deseo que el elector emita su voto con toda libertad a favor del candidato que sea de su mayor satisfacción.

Para que ello sea, amparará los derechos de todos para que las elecciones se hagan dentro del mayor orden y libertad, pero libertad igual para todos.

Y por fin, que los enemigos de la República, ya sean de la derecha o de la izquierda, han de encontrar en mí, en todos momentos y ocasiones al enemigo más fuerte, mayormente si sus actos se traducen en hechos hostiles al régimen.

Para mí el obrero lo es todo; encontrará en mí un colaborador leal en defensa de sus intereses; entiendo que el obrero ha de lograr mejorar su sueldo o jornal en consonancia y relación con la industria en que trabaje, sin exageraciones; he de hacer en todos momentos que imperen los principios de justicia social.

Por esto mismo no debe el obrero interpretar mis palabras en el sentido de que soy enemigo de los patronos, no, los principios de justicia social han de ser iguales para todos.

Dentro de ellos y dentro del orden encontrarán obreros y patronos, en mí, un amigo, fuera de ello un enemigo." "El nuevo Gobernador Civil de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 4. També "El nuevo Gobernador civil", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.469. Maó, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 2, i "Toma de posesión del nuevo Gobernador", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 1.

72 - "Elecciones", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.468. Maó, dimarts, 22 de setembre de 1931, pàg. 2.

El 23 de setembre de 1931, a les 14 h., el ministre de la Governació telegrafia al governador civil per comunicar-li que en contestació del telegrama del dia anterior, “participandole que subsistiendo las mismas razones que motivaron publicación Decreto 8 Junio último escrutinio general próxima elección de un Diputado a Cortes por esta circunscripción, deberá efectuarse domingo 11 Octubre.”⁷³

El 30 de setembre, el governador civil, Máximo Cajal, féu pública una circular en què expresava la seva declaració de neutralitat absoluta en la lluita política pels comicis del 4 d'octubre. Afirmava que faria respectar els drets i la voluntat dels electors "contra toda clase de asechanzas, violencias, coacciones y sobornos", advertint que les infraccions es castigarien amb el màxim de rigor de la llei. Així mateix, advertia a totes les autoritats i, en especial a les municipals, "la imperiosa necesidad de que se abstengan de inclinar el peso de su autoridad por uno u otro candidato."⁷⁴

El 2 d'octubre, el delegat del Govern a Menorca, Joan Manent, va publicar una circular en la qual reproduïa la feta el 30 de setembre pel governador civil, Máximo Cajal.⁷⁵

El dimarts, 22 de setembre, el governador civil Máximo Cajal va rebre les visites tant del candidat Francesc Carreras com del comitè del Partit Regionalista, integrat per Fons, Lluís Pou, Moner i Ferrer.⁷⁶

7.2.2. Les candidatures

Les candidatures que es presentaren en aquesta elecció parcial foren tres: la governamental del fins llavors governador civil de les Balears Francesc Carreras —d'Acció Republicana, proposat pel Partit Republicà Federal de Mallorca i amb el suport d'una part del Partit Socialista—, la del republicanisme més moderat, encapçalada pel primer governador republicà de la província Antoni Pou Reus —de Concentració Republicana, recolzat per la dreta i pel Partit Republicà de Centre— i la comunista de Manuel Adame, més de caràcter testimonial.

Podem dir, però, que aquestes candidatures no foren representatives de l'estat d'opinió i de les forces polítiques que s'estaven conformant, ja que el Partit Republicà de Centre i les dretes no s'hi presentaren.

Durant la campanya electoral d'aquells comicis es va produir una forta crisi en l'Agrupació Socialista de Palma, que acabà amb la dimissió del batle socialista de Palma, Llorenç Bisbal, i amb una escissió arran de la creació del Partit Socialista Independent. A més, l'atenció política es desvià cap a una polèmica provocada per la intervenció del diputat a Corts Constituents, Gabriel Alomar, sobre l'autonomia de les Balears.

7.2.2.1. La candidatura de l'exgovernador civil Francesc Carreras Reura

El 10 de setembre, el diari *La Última Hora* publicà que el Comitè del Partit Republicà Federal de Mallorca havia acordat presentar com a candidat a diputat a Corts el llavors governador

73 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 30 A. Exp. núm. 16. AHN.

74 .- Acabava la circular dient que "Es de absoluta necesidad que las autoridades republicanas se hagan dignas del puesto de honor que se les ha confiado siendo siempre y especialmente en cuanto a elecciones haga referencia el amparo de todos los derechos ciudadanos." "En el Gobierno Civil", a *La Almudaina*, dijous, 1 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política", a *El Día*, dijous, 1 d'octubre de 1931, pàg. 2, i "Política local. Circular del señor Gobernador sobre elecciones", a *Correo de Mallorca*, dijous, 1 d'octubre de 1931, pàg. 1, i "De Palma", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.590. Eivissa, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2 (un resum).

75 .- "Delegación del Gobierno de la República en Menorca", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.478. Maó, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2.

76 .- "De política local" a *Diario de Ibiza*, núm. 12.353. Eivissa, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 3.

civil Francesc Carreras i home de la completa confiança del ministre de la Guerra, Manuel Azaña.⁷⁷ L'endemà, els dirigents del Comitè Provincial del partit, Docmael López, Antoni Quetglas, Pau Barceló, Bartomeu París i J. Bosch, feren pública una nota en què manifestaven la sorpresa davant la notícia i confirmaven que s'havia reunit el Comitè Municipal de Palma, però que no havia pres cap decisió, ja que no tenia atribucions. A més, comentaven que quan es reunís el Comitè Provincial, que era "el supremo Juez de todas nuestras decisiones", ja es prendria una determinació.⁷⁸

L'11 de setembre, el governador civil Carreras manifestà als periodistes la seva satisfacció i agraïment per l'acord del Comitè del Partit Republicà Federal de designar-lo candidat, però esperava que la decisió fos confirmada pels demés comitès republicans que s'havien de reunir dies posteriors. A més, declarà que estava disposat a renunciar a la candidatura si es confirmaven els rumors que el Partit Socialista volia presentar com a candidat Joan Montserrat i Parets.⁷⁹

El 12 de setembre, *La Almudaina* publicà una nota informativa en què matisava les declaracions del governador i que la seva candidatura estava sotmesa a la decisió de l'assemblea general del Partit Republicà Federal de Mallorca. A més, expressava la seva voluntat d'evitar desavinences entre els federals i els socialistes que havien integrat fins aleshores, tant les candidatures municipals com les generals.⁸⁰

El diumenge, 13 de setembre, a l'horabaixa, es féu l'assemblea provincial del Partit Republicà Federal que designà, per unanimitat, Carreras com a candidat del partit per a les eleccions del 4 d'octubre. Després de la reunió, una comissió del partit visità Carreras per comunicar-li la decisió, que acceptà gratament.⁸¹ Seguidament, el governador Carreras va telegrafiar al ministre de la Governació per presentant-li la dimissió⁸² i el dilluns matí, lliurà el comandament del Govern Civil al president de l'Audiència, Anselmo Gil de Tejada.⁸³

77 .- "De Política. El Gobernador civil, candidato a Cortes por Baleares", a *Correo de Mallorca*, 11 de setembre de 1931, pàg. 5.

78 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 12 de setembre de 1931, pàg. 2. També "De Política. El Gobernador civil, candidato a Cortes por Baleares", a *Correo de Mallorca*, 12 de setembre de 1931, pàg. 5.

79 .- "El Sr. Gobernador candidato a Diputado a Cortes", a *La Almudaina*, dissabte, 12 de setembre de 1931, pàg. 4; "Don Francisco Carreras Reura", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.463. Maó, dimecres, 16 de setembre de 1931, pàg. 2 i "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.584. Eivissa, dimecres, 16 de setembre de 1931, pàg. 2.

80 .- La nota deia: "Hablando con personas destacadas de la actual situación podemos hacer constar, que las manifestaciones atribuidas al señor Gobernador no expresaban fielmente su idea, por cuanto lo que realmente quería decir era, que habiendo llegado a su conocimiento por persona de entero crédito el propósito de designarle candidato a Diputado por el Partido Republicano Federal de Mallorca siempre a resultados de o que decidiera la Asamblea General del Partido, deseaba evitar en el caso de que esto se confirmara desavenencias entre los que en las dos elecciones municipales últimas y en la de Diputados a Cortes habían luchado juntos. Esta interpretación es la que se aviene con el carácter de representante de un Gobierno heterogéneo circunstancia que no puede dejarse de tener en cuenta." "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 13 de setembre de 1931, pàg. 2.

81 .- Carreras comentà que des del moment en què s'havia llançat el seu nom com a possible candidat havia pres la decisió de presentar la renúncia del càrrec de governador, però l'havia demorat amb motiu de l'anunciada visita a Mallorca dels "seus antics amics" Casares Quiroga i Sánchez Guerra. A més, per evitar possibles incompatibilitats, tot i els casos dels diputats Companys i Rico, entre d'altres, el Partit Republicà Federal féu gestions per assegurar-se amb l'oficial major del Congrés, "quien vino a confirmar la creencia del Partido al manifestar que no existen incompatibilidades en estos casos, como en los precitados." "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3.

82 .- El dilluns, 14 de setembre, Francesc Carreras va rebre del ministre de la Governació el telegrama següent: "Contesto su telegrama, lamento determinación que me priva de sus servicios que tanto estimo pero respeto su decisión. Entregue mando a Presidente Audiencia, deseándole triunfo le saluda." "Dimisión del Sr.

Des de Menorca, ràpidament, els republicans radicals enviaren al Partit Republicà Federal de Mallorca un telegrama de suport i satisfacció per la designació de Carreras com a candidat.⁸⁴

El dimarts, 15 de setembre, l'exgovernador Carreras començà la campanya electoral, assistint a la inauguració del nou local del Centre Republicà d'Andratx i, l'endemà, s'embarcà cap a Eivissa per fer-hi campanya uns dies.⁸⁵

El 16 de setembre, el catedràtic de l'Institut i regidor de l'Ajuntament de Palma, Luis Ferbal Campo, féu públic l'escrit que havia enviat al president del Comitè Provincial del Partit Republicà Federal de les Balears en el qual li presentava la baixa com a membre del partit de Palma.⁸⁶

El 26 de setembre, el candidat Francesc Carreras publicà un manifest en el qual demanava el suport dels electors. Afirmava que el Govern de la República l'havia nomenat governador civil de les Balears pels seus antecedents personals i polítics, que s'havien caracteritzat per la lluita dels ideals republicans abans de la proclamació del nou règim. Justificava la seva designació pels comitès republicans de les illes per la seva actuació com a governador, que s'havia concretat en "el afianzamiento y consolidación de la República." Assegurava que aspirava a sumar-se a la tasca de les Corts Constituents, que "trabajan hoy para estructurar nuestra vida nacional futura." Acabava sol·licitant als ciutadans els vots fonamentant-ho "en el historial de mis pasados sacrificios."⁸⁷

El dissabte, 26 de setembre, el tinent de batle Josep Tomàs Renteria féu una conferència sobre "Actualidad política" en el Centre Republicà Federal del Districte 3er, del carrer de Joan Bauzà, núm. 7.⁸⁸ El 29 de setembre, la Joventut Republicana Federal del districte 7è convocà

Gobernador por presentarse candidato a diputado", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 1 i 3. També "Las próximas elecciones a diputados", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 2.

83 - "Dimisión del Sr. Gobernador por presentarse candidato a diputado", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 1.

84 - "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3.

85 - També s'anunciava la possibilitat que vingués a Mallorca Giralt i altres destacats republicans per prendre part en els actes de propaganda a favor de la candidatura de Carreras. "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3. En canvi, el governador civil interí, Anselmo Gil de Tejada comunicà el 14 de setembre als periodistes que Carreras li havia dit que pensava traslladar-se a Eivissa per passar-hi uns dies de descans. "En el Gobierno Civil", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3.

86 - La carta deia: "Señor Presidente del Comité Provincial del Partido Federal de Baleares.

Ciudadano Presidente: Por razones que en su día y lugar, someteré a la consideración de mis electores, tengo el sentimiento de rogar a usted me dé de baja como miembro del Partido en "Palma", por lo tanto como vocal de los Comités a los que le agradeceré comunique estas líneas. Salud y República le desea.- Luis Ferbal y Camps[sic]." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 18 de setembre de 1931, pàg. 3. També "Política local", a *Correo de Mallorca*, divendres, 18 de setembre de 1931, pàg. 2, i "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.587. Eivissa, dissabte, 19 de setembre de 1931, pàg. 2 (donà la notícia sense reproduir la carta). En la sessió plenària de l'Ajuntament de Palma del 16 de setembre de 1931, Luis Ferbal donà compte a la corporació que s'havia separat del Partit Republicà Federal —"de lo que dará explicaciones por la prensa y a los que le eligieron, en tiempo oportuno, para que le digan si debe a no seguir.—" El batle Bisbal i el portaveu de la minoria federal Josep Tomàs Renteria es donaren per assabentats. Llibre d'actes. AMP.

87 - "A los electores de Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 1. També a *Ciudadania*, núm. 57. Palma, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1; a *La Voz de Menorca*, núm. 8.476. Maó, dijous, 1, d'octubre de 1931, pàg. 1 i "Una proclama del Sr. Carreras", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.360. Eivissa, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2.

88 - "Política local. Conferencia en el Centro Republicano Federal del Distrito 3.º", a *La Almudaina*, dijous, 24 de setembre de 1931, pàg. 2.

els associats en junta general en el local social del carrer de Cotonet, núm. 80, de Santa Catalina, per tractar sobre les eleccions.⁸⁹

El 29 de setembre de 1931, el Comitè Provincial del Partit Republicà Federal de Mallorca féu pública una nota en què desautoritzava el Centre Republicà Federal d'Alcúdia. Així mateix, separà el seu comitè del partit per "actitudes poco diáfanos y no haber cumplido los acuerdos del Partido."⁹⁰

El divendres, 2 d'octubre, el Partit Republicà Federal, a través d'una nota de premsa, contestà "diversos manifiestos y notas políticas, llenos de insidias y falsedades" que afectaven el partit i el seu candidat. S'havien reunit en assemblea els comitès municipals i provincial per acordar dirigir-se a l'opinió per a "orientarle respecto a las gratuítas afirmaciones lanzadas por sus enemigos aconsejando a la misma desprecie cuantas calumnias se propalan en dichos escritos, para lo cual basta recordar la conducta diáfana y digna" que havia tingut el partit, "bien distinta de la seguida por los inspiradores de la campaña que con fines bastardos y personales se ha desencadenado estos días." El partit, a més, reiterava la confiança i el suport al candidat Carreras.⁹¹

La propaganda de la candidatura republicana federal va ser bastant escassa, ja que una vegada aconseguida la candidatura única, les forces governamentals no dubtaven del seu triomf.

En la sessió de la Junta Provincial del Cens Electoral del 27 de setembre de 1931, d'acord amb el paràgraf 5è de l'article 30è de la llei electoral, Francesc Carreras Reura designà com a apoderats en gairebé tots els municipis.⁹²

Mentrestant, el 17 de setembre, el Comitè Central del Partit Radical —que tenia implantació sobretot a Menorca— havia acordat presentar candidats a diputats a totes les províncies vacants, a excepció de Balears i de Jaen.⁹³

89 .- "Política local. Juventud Republicana Federal del 7.º Distrito", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

90 .- "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Desautorización", a *Correo de Mallorca*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 1.

91 .- "Política local", a *La Almudaina*, núm. 16.796. Palma, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política. Una nota de los federales", a *El Día*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2; "Política local. Nota del partido federal", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2.

92 .- Foren designats apoderats Vicenç Roig Planells (Palma), Antoni Julià Noguera (Sant Joan), Antoni Rosselló Nadal (Sencelles), Bartomeu Castañer Deyà (Deià), Jaume Ginard Mestre (Maria de la Salut), Rafel Nicolau Ribas (Lloret), Gabriel Fiol Pons (Lloseta), Pau Garau Sampol (Selva), Llorenç Roses Bermejo (Sóller), Mateu Gomila Garcia (Montuiri), Gabriel Ginard Ballester (Campos), Miquel Carbonell Clar (Llucmajor), Guillem Prohens Mas (Fornalutx), Bartomeu Cabanellas Botia (Pollença), Llorenç Albertí Picornell (Banyalbufar), Antoni Verdera Serra (Consell), Emilio Ojeda Carmona (Porreres), Josep Porqueras (Andratx), Pere Oliver Domenge (Felanitx), Joan Escanellas Moll (Artà), Onofre Llinàs Bibiloni (Sant Llorenç), Josep Poch Palmer (Puigpunyent), Miquel Noguera Rigo (Algaida), Joan Alemany Villalonga (Búger), Pere Vallespir Amengual (Costitx), Bartomeu Vidal Rigo (Santanyí), Gabriel Coll Mulet (Santa Eugènia), Antoni Mas Domenge (Manacor), Mateu Vidal Riera (Estellencs), Jaume Medina Martí (Santa Margalida), Dionisio Martín Gallego (Llubí), Gabriel Vicens Vidal (ses Salines), Miquel Seguí Bosch (Esporles), Jaume Escat Villalonga (Campanet), Miquel Monroig Vadell (Petra), Antoni Santandreu (Son Servera), Nicolau Flaquer Juan (Capdepera), Francesc Sansó (Vilafranca), Pere Cañellas Sureda (Santa Maria), Josep Ventayol Sureda (Alcúdia), Miquel Beltran Planas (Inca), Joan Vanrell Perelló (Sineu), Joan Pallicer Estades (Calvià), Vicenç Rosselló Sabater (Bunyola) i Jaume Oliver Antich (Muro). (Sign. III-750).

93 .- En la secció "Balears fuera de Balears", apareixia la notícia de l'Agència Mencheta, datada a Madrid, dia 18, a les 13. "Los radicales acuerdan no presentar candidato a diputado por Balears", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de setembre de 1931, pàgs. 7. Sobre l'actitud del Partit Radical en aquests comicis a nivell estatal, vegeu RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàgs. 201-204. A mitjans setembre de 1931, el diputat a Corts Josep Teodor Canet havia estat elegit a

Menorca

El 14 de setembre, el diari republicà *La Voz de Menorca* informà que l'assemblea de comitès republicans de Mallorca havia designat, per aclamació, candidat a diputat Francesc Carreras. Així mateix, mostrava la seva gran satisfacció i felicitava al candidat i a l'assemblea per la designació.⁹⁴ Dos dies després, el diari republicà menorquí, reproduïa una nota de *La Ultima Hora* que confirmava la candidatura de Carreras, la seva dimissió com a governador i l'encàrrec interinament de la província del president de l'Audiència Anselmo Gil de Tejada.⁹⁵

El 25 de setembre, el Comitè Republicà de Maó féu en la sala Triación de la Casa del Poble una assemblea general del partit per proclamar el candidat que havia de lluitar en les eleccions parcials.⁹⁶ El president del Comitè Municipal, Pere Pons Sitges, va presidir l'acte i prengué la paraula per explicar les circumstàncies de les eleccions parcials. Així mateix, donà compte que els comitès republicans de Mallorca havien proclamat candidat Francesc Carreras. També informà que els comitès republicans dels distints pobles de Menorca havien acceptat la proclamació de Carreras i exposà les qualitats del candidat, que va ser proclamat per aclamació de l'assemblea.⁹⁷ Seguidament, intervingué el regidor de l'Ajuntament de Maó, Hernández Mora, per dir que havia accedit a prendre part activa a l'acte per la seva amistat amb Carreras i per la disciplina política del partit.⁹⁸ Finalment, l'assemblea acordà telegrafiar a Carreras per comunicar-li l'acord.

El 28 de setembre, *La Voz de Menorca*, en la secció "Crónica local y general" informava breument de la proclamació dels candidats a diputats a Corts Francesc Carreras Reura —que

Madrid delegat per les Balears en el Comitè Executiu Nacional del Partit Republicà Radical. "De Política", a *Correo de Mallorca*, 20 de setembre de 1931, pàg. 5. També "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.582. Eivissa, diumenge, 13 de setembre de 1931, pàg. 3 i "De política local" a *Diario de Ibiza*, núm. 12.352. Eivissa, dijous, 24 de setembre de 1931, pàg. 1.

94 .- Afirmava "al primero [Carreras] porque se ha hecho justicia a sus reconocidos méritos y a la segunda [l'assemblea] por su acierto al elegir candidato de los merecimientos, probidad, inteligencia y demás altas cualidades personales de don Francisco Carreras Reura." "Candidato por Baleares", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.461. Maó, dilluns, 14 de setembre de 1931, pàg. 2.

95 .- "Don Francisco Carreras Reura", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.463. Maó, dimecres, 16 de setembre de 1931, pàg. 2.

96 .- "Comité Republicano de Mahón", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.469. Maó, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3 (anunci); "Comité Republicano de Mahón", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.470. Maó, dijous, 24 de setembre de 1931, pàg. 1 (anunci); "Comité Republicano de Mahón", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.471. Maó, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 1 (anunci)..

97 .- Pons Sitges també comentà el moment polític afirmant que "probablemente no habría frente al señor Carreras ningún candidato competidor y que en vista de que se trata de una elección parcial cuya trascendencia no alcanza a la de las elecciones generales, los partidos políticos no actuaban con el interés de lucha, a pesar de lo cual nuestro partido debe procurar que nuestro futuro diputado obtenga una votación nutridísima." "Proclamación de candidato a Diputado a Cortes de don Francisco Carreras Reura", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.472. Maó, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 2.

98 .- Segons la crònica, "su discurso fué de tonos correctos ensalzando la personalidad política de nuestro amigo y candidato y señalando las características políticas que están forjando la Constitución republicana enalteciendo la necesidad de enviar al Congreso representantes de ideología federal para que trabajen en pro de los intereses políticos de nuestra isla. Señaló la orientación dada al Estatuto mallorquín ibicenco y requirió la atención pública hacia las importantes cuestiones autonomistas. A este propósito recordó el proyecto de autonomía regional presentado por el señor Llansó, diciendo que era digno de tenerse en cuenta y de recordar por los que sienten las aspiraciones autonomistas de Menorca." "Proclamación de candidato a Diputado a Cortes de don Francisco Carreras Reura", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.472. Maó, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 2. Aquesta crònica del diari menorquí va ser reproduïda a "Crónica de Baleares", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.357. Eivissa, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 3.

presentava com a llicenciat en farmàcia—, Antoni Pou exsenador del regne que feia dos o tres anys que havia ingressat en el Partit Republicà i Antoni Ferragut, afiliat a la "upetista" associació de ramaders del regne, amb caràcter agrari.⁹⁹ L'endemà, *La Voz de Menorca*, comunicava que el servei telegràfic del dia anterior havia anunciat la retirada del candidat Antoni Ferragut.¹⁰⁰

El 29 de setembre, la reunió que celebrava cada dimarts el Comitè Municipal Republicà tractà sobre la propera contesa electoral.¹⁰¹ Així mateix, des del 30 de setembre, en la Casa del Poble a partir de les 20 h es duïen a terme els treballs electorals.¹⁰²

El 30 de setembre, el Partit Republicà de Ciutadella celebrà una assemblea general amb l'objectiu que el Comitè donàs compte de l'acord de donar suport en les properes eleccions parcials a Francesc Carreras. L'assemblea acordà per unanimitat acceptar la candidatura de Carreras i treballar "con entusiasmo la elección."¹⁰³

El matí de l'1 d'octubre, procedent de Madrid i de Barcelona, arribà a Menorca el diputat a Corts Josep Teodor Canet per dedicar-se a preparar aquests comicis parcials.¹⁰⁴

L'1 d'octubre, els comitès republicans dels municipis de Menorca signaren un manifest "A los electores de Menorca", en el qual explicaven el procés de designació de Carreras com a candidat i recordaven els antecedents menorquins del candidat —"tota la vida de don Francisco Carreras se ha desarrollado, lo mismo en Menorca que en Madrid, al servicio de la República."— A més, combatien un possible relaxament dels cos electoral per la manca d'un "contrincante poderoso" que, sens dubte, obtendria un resultat molt reduït. Però, alertava que era necessari fer un molt bon resultat a Menorca, perquè els vots s'havien de sumar als de Mallorca i Menorca. Finalitzava, dient que "cuantos sientan de veras su amor a la República, sus deseos de verla fuerte y en franca marcha hacia el progreso de España y todos aquellos a quienes aniem el amor a nuestra tierra, otorgarán sus votos y procurarán infuir, cada uno en sus relaciones, para que sumen estas también sus sufragios a favor de don Francisco Carreras Reura, republicano consecuente y menorquín ilustre que acredita una limpia y honrada historia."¹⁰⁵

El dissabte, 3 d'octubre, el diari *La Voz de Menorca* publicà, en portada, la transcripció de l'acord de l'Agrupació Socialista de Palma de donar suport al candidat Carreras.¹⁰⁶

— L'actitud dels socialistes davant la candidatura de Francesc Carreras

El diumenge, 20 de setembre, la Joventut Socialista Palmesana celebrà una junta general extraordinària.¹⁰⁷

99 .- "Proclamación de candidatos", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.473. Maó, dilluns, 28 de setembre de 1931, pàg. 2.

100 .- "Un candidato que se retira", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.474. Maó, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

101 .- "Reunión del Comité Republicano", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.474. Maó, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

102 .- "Oficinas electorales", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.475. Maó, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

103 .- "De Ciudadela. Asamblea del partido republicano", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.475. Maó, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 3.

104 .- "Saludo y bienvenida", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.476. Maó, dijous, 1 d'octubre de 1931, pàg. 2.

105 .- "A los electores de Menorca", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.477. Maó, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 1.

106 .- "Los socialistas y las elecciones del domingo", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.478. Maó, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1.

107 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 18 de setembre de 1931, pàg. 3.

El 22 de setembre, l'Agrupació de Lluçmajor del Partit Socialista Obrer decidí, per unanimitat, d'acord amb el que havia acordat l'Agrupació de Palma, donar suport a la candidatura del Partit Republicà Federal de Mallorca "por entender se contraería grave responsabilidad si por la inhibición de los socialistas tuviera que salir triunfante la candidatura de derechas que se presentará."¹⁰⁸ Aquell mateix dia, el Grup Socialista del Molinar es reuní per tractar sobre l'actitud que havien d'adoptar davant els comicis parcials i decidiren no votar el candidat el Partit Republicà Federal Francesc Carreras.¹⁰⁹ A més, acordaren també recomenar als altres grups socialistes prendre una actitud idèntica.

El 25 de setembre, el Comitè de l'Agrupació Socialista Palmesana acordà lamentar la publicació de la nota del Grup Socialista del Molinar i advertí que "la conducta a seguir por estos grupos que como tales no pertenecen aun al Partido" havia d'estar d'acord amb el que acordàs la formació a totes les Balears.¹¹⁰ També s'informava de la reunió de l'Agrupació Socialista de Palma amb l'objectiu d'examinar "la situación política de esa Isla, con relación a las elecciones del cuatro" i després d'un ampli debat acordà per 31 vots contra 30 "inhibirse en absoluto en la próxima contienda electoral, acuerdo que cuya efectividad depende como es natural en nuestra organización del cómputo de votos que, con relación al asunto de que se trata emitan las demás Agrupaciones hermanas de la Provincia, cuya mayoría decidirá en definitiva nuestra conducta electoral."¹¹¹

El dimarts, 29 de setembre, l'Agrupació Socialista de Palma celebrà una junta general extraordinària en la Casa del Poble per fer l'escrutini de la suma dels vots de totes les agrupacions de les Balears sobre l'actitud del partit en els comicis.¹¹² El resultat fou de 166 vots a favor del candidat d'Acció Republicana que presentava el Partit Republicà Federal de Mallorca. Per això, s'havia decidit que els afiliats al Partit Socialista havien de votar el candidat Carreras.¹¹³

L'1 d'octubre, es tornà a reunir el comitè de l'Agrupació Socialista de Palma per acordar que desautoritzaven els militants que havien declarat que era falsa i inexacte la nota de premsa

108 - La nota feta pública, signada pel vicepresident Francesc Pons i pel secretari Bartomeu Salvà també comentava que els assistents a la reunió havien estat 55, fet que representava la majoria absoluta en relació al nombre d'afiliats que integraven l'agrupació. "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 24 de setembre de 1931, pàg. 2.

109 - Justificaven la decissió pels tres punts següents:
"1.º Por haber desatendido de hacer justicia en la agresión cobarde de que en La Puebla fué víctima el compañero Bauzá.

2.º Por haber eliminado de la Comisión Gestora de la Diputación a los camaradas Bauzá y García en unos momentos en que estaban realizando una labor depuradora de la obra de la pasada Diputación.

3.º Por haber intentado estrangular a la huelga del «Arte Textil»." "Política local. Los socialistas del Molinar y las elecciones", a *La Almudaina*, 24 de setembre de 1931, pàg. 2.

110 - La resolució del partit a nivell provincial havia de ser acatada per tots els socialistes "que ante todo somos disciplinados y demócratas." La nota estava signada pel secretari del Comitè. "Política local", a *La Almudaina*, 26 de setembre de 1931, pàg. 2.

111 - Signava la nota el secretari Jaume Matas. *La Almudaina*, dissabte, 19 de setembre de 1931, pàgs. 1-2; "La política en Balears", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3.

112 - "Política local. Agrupación Socialista de Palma", a *La Almudaina*, 27 de setembre de 1931, pàg. 2, publicà la convocatòria, signada pel secretari del comitè, Jaume Matas. "Política local. Los socialistas", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2, reiterà la convocatòria.

113 - "Política local. Los socialistas y las elecciones del domingo", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2, publicà la nota de la reunió, signada pel secretari de l'Agrupació Socialista de Palma, Jaume Matas. També "Política. Los socialistas apoyan al señor Carreras", a *El Día*, 30 d'octubre de 1931, pàg. 2; "Política local. Los socialistas y las elecciones del domingo", a *Correo de Mallorca*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 1 (s'assenyalava que hi havia hagut 16 vots de la majoria en lloc de 166, com els altres diaris).

sobre l'actitud a seguir en les properes eleccions, ja que s'havia decidit —per 266 vots a favor contra 100— donar suport a Carreras per ser "el más afín a nuestros ideales."¹¹⁴

El 2 d'octubre, un grup d'afiliats de l'Agrupació Socialista de Palma —integrat per Josep Pizà, Jaume Bauzà, Sebastià Ferretjans, Jaume Garcia, Emilio Alloza, Antoni Bover, Joan Mateu, Andreu Gibert, Vicenç Torres Suau, Pere Lliteras, Joan Mulet, Jaume Balaguer, Miquel Bordoy, Nicolau Ribas, Joan Roncer i Jaume Servera— comunicaven que no prendrien part en la contesa electoral.¹¹⁵

Aquest context de tensió i divisió del socialistes ciutadans provocà la dimissió el 2 d'octubre de Llorenç Bisbal com a batle de Palma.

7.2.2.2. La candidatura d'Antoni Pou Reus, de Concentració Republicana

Concentració Republicana acordà presentar Antoni Pou Reus com a candidat a les eleccions parcials del 4 d'octubre.¹¹⁶

El 20 de setembre, el Comitè de Concentració Republicana adreçà un comunicat, signat pel president Francisco Garcia i pel secretari Joan Trian, per explicar la seva posició i recabar el suport de l'electorat a favor del candidat Antoni Pou Reus. Aprofitava per fer una anàlisi de l'evolució que havia tingut el règim des de la proclamació de la República, a més de criticar l'actuació partidista de Francesc Carreras com a governador i com a candidat, i fer una defensa d'Antoni Pou Reus, tant de la seva actuació personal com al front del Govern Civil com a primer governador de la República.¹¹⁷ A més, anunciava als correligionaris i

114 - A més, per evitar desorientacions, feia constar que tota nota que no anàs signada pel secretari de l'agrupació no representava l'opinió del partit. Signava el comunicat el secretari Jaume Matas. "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política. Nota de los socialistas", a *El Día*, núm. 2 d'octubre de 1931, pàg. 2.

115 - La nota afirmava: "Nos dirigimos al pueblo en general y a la masa obrera en particular para poner a salvo nuestra dignidad personal y política que consiste en mantener nuestra opinión muy legítima dentro las normas reglamentarias de nuestro partido, de no tomar parte en la contienda electoral que tiene que celebrarse el próximo domingo" i feien constar que "no hallándose conformes en modo alguno, en que los afiliados al Partido, que en virtud de derechos legítimos otorgados por el Reglamento u Organización General del mismo, tienen derecho a no votar al señor Carreras ni a ningún otro candidato, por razones de no pertenecer éste señor al Partido Socialista y por otras que están dispuestos a exponer públicamente y en cualquier momento que sea del caso, y deseando que los afiliados puedan orientarse cumplidamente del acuerdo tomado por la Agrupación Socialista de Palma en 29 del corriente y estimando que la nota publicada por su Comité, no reflejaba en modo alguno el acuerdo que se tomó en dicha Asamblea, referente, a la que los afiliados que no quieran votar al señor Carreras quedaban en libertad de no hacerlo, en atención a los principios reglamentarios expuestos, y mucho más, en momentos en que el Partido tiene rotas toda clase de pactos políticos[sic] y electorales con los demás Partidos." Continuava dient que per discutir-ho els signants havien demanat que el comitè convocàs una reunió, però s'havia negat a convocar-la, tot i que la petició anava avalada amb les signatures exigides en els estatuts. "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política. Otra nota socialista", a *El Día*, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2.

116 - "Política local. Candidato", a *Correo de Mallorca*, 16 de setembre de 1931, pàg. 2.

117 - "Nosotros que nos sentimos orgullosos de haber proclamado la República en Mallorca, y que pudimos apreciar cuanto es el valor y la bondad de nuestro pueblo, nosotros que experimentamos cuan perfectamente este pueblo se percató de sus responsabilidades, y supo hacerse cargo que en calidad de vencedor le obligaba a ser el más firme guardián del orden y el más celoso defensor del derecho hemos visto con profundo dolor como en aras de bastardos intereses, se le apartaba del concepto puro y noble de sus derechos y obligaciones y con verdadera amargura hemos presenciado cuando se lanzaba a éste mismo pueblo que se levantó en nombre de la libertad y de la democracia, a realizar las mayores coacciones cegándoles con el resplandor de un momentáneo triunfo conseguido a costa de la profanación de aquellos sacro santos principios." Afegia, a més, "Nosotros no podemos permanecer indiferentes ante el desvío que un gran y respetable sector de opinión siente por la República, atentos a nuestro deber de consolidarla y servirla, hemos de llamar igualmente a todos los obreros que nos aclamaron y a aquellos que perteneciendo a las más distintas clases, desfilaron por el Gobierno Civil, ofreciendo lealmente su

simpatitzants que podien anar a rebre instruccions en el local social dels baixos de la Casa Morell del passeig del Born.¹¹⁸

El 23 de setembre, *Diario de Ibiza*, reproduïa les declaracions d'Antoni Pou a la premsa, en les quals afirmava que es presentava com a diputat a Corts i que anava decidit a la lluita "con el deseo de poder defender en el Congreso "los intereses de Mallorca." (que el diari eivissenc destacava en cursiva).¹¹⁹

El diumenge, 27 de setembre, el candidat Antoni Pou havia de fer una conferència en el Teatre Balear a les 12 del migdia,¹²⁰ però se suspengué per la negativa del propietari del local a cedir-lo.¹²¹ Així i tot, s'anuncià que Concentració Republicana pensava organitzar actes públics de propaganda en els distints districtes de Palma.

apoyo para la consolidación del régimen, a unos y otros lealmente sin gesticulaciones ni desplantes, pero sin eufemismos ni cobardías, debemos de manifestar nuestra opinión." Continuava dient: "La República no es patrimonio de clases, la República quiere, debe ser, y es, para España. El poder en definitiva irá a manos de los que sepan convencer y aquellos que solo han sabido vencer, serán indefectiblemente relegados, eliminados de la gobernación del pueblo como lo son todos aquellos que momentáneamente dominan por un acto de fuerza. No queremos ocultar que los mayores avances de la libertad y de la democracia no solo no nos asustan sino que estamos dispuestos a coadyuvar a su consecución, siempre que estos vengan por cauces verdaderamente jurídicos sancionados por la voluntad Nacional. Tampoco podemos callar que nuestro ideario basado en la libertad, sabe perfectamente que ésta tiene por límite el derecho ajeno y que por consiguiente el respeto a ese derecho reconocido por la Ley, es la base incommovible de toda libertad y de toda democracia. En los momentos actuales cree "Concentración Republicana" que no solo está en el deber de hacer oír su voz por medio de una nota, sino que, tiene ineludible obligación de salir a la palestra en defensa del país y de la República haciendo un intenso llamamiento a la opinión y que ésta dueña de sus destinos, sacuda el yugo a que, la audacia, inaprensiva quiere someterle. Precisa que la opinión reaccione ante los continuos ataques al derecho y a la libertad, precisa que recuerde el lamentable caso de las elecciones municipales, las múltiples intervenciones gubernativas en las de Diputados y que piense el país entero, que si es deber de todo gobernante mantener el orden, no es menos imperativa la obligación de evitar las perturbaciones, por que de no hacerlo, de no prevenir las consecuencias que los actos de hoy, acarreen a los futuros sucesos, la represión caerá indefectiblemente sobre la frente del responsable. La presentación del Sr. Carreras como candidatos[sic] a Diputados por ésta circunscripción y la aceptación por su parte, constituyen el agravio mayor que a la libertad puede inferirse y al propio tiempo da al país, la medida exacta de la sensibilidad ética del candidato. La Ley electoral vigente, incapacita para poder ser elegidos los que una año antes de la fecha de la elección, se encuentren en el caso del señor Carreras, ahora juzgue la opinión la coacción que constituye el caso actual precedido de «una campaña escolar». Ante tamaña afrenta a la libertad, al derecho, y al país, «Concentración Republicana» presenta a la elección a don Antonio Pou Reus, cuyo prestigio y arraigo en la opinión es bien patente, y cuyo proceder desde el Gobierno Civil constituyó el polo opuesto al del señor Carreras. Con la presentación del Sr. Pou, ofrece «Concentración Republicana» ocasión al país de reparar una injusticia y le facilita el camino de la libre elección de sus representates. No olvide, pues, que cada pueblo tiene el gobernante que se merece." "Política local. La Concentración Republicana presenta candidato a diputado a Don Antonio Pou", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Nota de "Concentración Republicana", a *Correo de Mallorca*, 20 de setembre de 1931, pàg. 2; "La política en Baleares", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3.

118 .- "Política local. La Concentración Republicana presenta candidato a diputado a Don Antonio Pou", a *La Almudaina*, núm. 16.785. Palma, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Nota de "Concentración Republicana", a *Correo de Mallorca*, 20 de setembre de 1931, pàg. 2.

119 .- "La política en Baleares", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3.

120 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 2, publicà un anunci de l'acte.

121 .- Es deia que "El propietario de dicho teatro, que en repetidas ocasiones ha cedido el local a todos los partidos políticos, desde la extrema derecha a la extrema izquierda, para actos semejantes, ha hecho observar a este partido que muy recientemente y por diversas razones, no había podido ceder dicho teatro a varias entidades obreras y de la izquierda que se lo habían solicitado para celebrar sendos actos políticos y sociales. En vista de ello, y no queriendo el Partido de Concentración que se estableciera para él un trato de preferencia, ni violentar la actitud del señor Tous, ha decidido suspender la conferencia anunciada para hoy en el Balear." "Política local.

L'1 d'octubre, el Comitè de Concentració Republicana féu pública una nota en què davant els rumors sobre l'actitud de determinats membres del Partit Republicà de Centre a favor de Carreras, Antoni Pou havia dirigit un telegrama¹²² a Joan March en el qual li denunciava el fet. A la nit, March, des de Madrid, li contestà que l'acord del partit havia estat no presentar candidat propi.¹²³ La nota acabava que d'aquesta manera quedava ben definit el comportament d'absoluta abstenció, tant del Partit Republicà de Centre com del seu cap Joan March. Així mateix, deixava als seus afiliats "completa libertad de acción; así como igualmente que no cuentan con la aquiescencia del Partido ni de su jefe don Juan March cuantas indicaciones puedan hacerse en nombre de estos."¹²⁴

Respecte a l'actitud dels reformistes de Melquíades Álvarez, el 3 d'octubre de 1931, el Centre Republicà Demòcrata del districte 6è comunicà que s'havia reunit en assemblea general extraordinària en el local del carrer del Mar¹²⁵ per acordar per aclamació votar a favor del candidat a diputat, Antoni Pou Reus.¹²⁶

7.2.2.3. La candidatura de Manuel Adame del Partit Comunista

El 24 de setembre, el Comitè Provincial de les Balears del Partit Comunista féu pública la presentació de la candidatura de Manuel Adame, advertint que l'única opció que podia interessar als treballadors era la del Partit Comunista.¹²⁷

El 30 de setembre, el setmanari *Nuestra Palabra* denunciava la suspensió de dos mítings electorals per part del governador civil Máximo Cajal.¹²⁸ Advertia que la pretensió de la màxima autoritat provincial —que definia com a "servidor del fatídico y asesino Maura"— era "imposibilitar nuestra propaganda, mientras a los partidos burgueses, contra-

Conferencia suspendida", a *La Almudaina*, 27 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Conferencia suspendida", a *Correo de Mallorca*, 27 de setembre de 1931, pàg. 2.

122 - El telegrama deia: "Abusando tu nombre algunos elementos Centro contradiciendo neutralidad indicando jefes pueblos candidatura Carreras.- Antonio Pou." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2.

123 - "Acuerdo partido Centro limitóse a no presentar candidato propio.- March." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2. Reproduït a "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.600. Eivissa, diumenge, 4 d'octubre de 1931, pàg. 2.

124 - "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política local", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 2.

125 - "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2, (convocatòria) i "Política. Asamblea", a *El Día*, 2 d'octubre de 1931, pàg. 2..

126 - La nota, signada pel president Marià Fuster i pel secretari Joan March, va ser publicada el mateix dia dels comicis a "Política local. Asamblea del Centro Republicano del Distrito Sexto", a *La Almudaina*, diumenge, 4 d'octubre de 1931, pàg. 2. També "Política. Asamblea del Centro Republicano del distrito sexto", a *El Día*, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 5.

127 - "Política local. Candidato comunista", a *La Almudaina*, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 3. També "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.354. Eivissa, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 1.

128 - En el mateix número, el setmanari comunista detallava la suspensió del míting electoral en el Molinar, dient: "Los asistentes con el mayor entusiasmo escuchan al primer orador que trata de jovenes obreros y la próxima guerra imperialista —contra la U. R. S. S. se presentan dos agentes y otros en la calle de «nuestro» Sr. Máximo para suspender el acto, no obstante que se han llenado todos los requisitos legales, los concurrentes dándose cuenta del hecho que ni siquiera la monarquía[sic] y la dictadura se atrevían de tal forma proceder, lanzaron voces de protesta, aplaudiendo a los camaradas Juliá y a Canals que invitaban, encima de todo y de todos nuestros enemigos, a luchar para imponer nuestros indiscutibles derechos. Una vez suspendido el acto, se organiza una manifestación, recorriendo unas calles cantando la Internacional.

UN PARTICIPANTE.

NOTA: Identicamente ha ocurrido con el otro mitin Comunista al día siguiente." "Mitin Comunista electoral de Molinar", a *Nuestra Palabra*, núm. 21. Palma, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

revolucionarios, prestarles todo el apoyo." Seguidament, es demanava quina participació hi havien tingut els "social-fascistas", i contestava que "hemos derrumbado la monarquía y la dictadura, idénticamente procederemos con sus máximos continuadores." Finalment, anunciava "¡Obreros, Campesinos y Soldados, contestad con la formación del Frente Unico Revolucionario, para luchar por el desarrollo de la Revolución, has[sic] la implantación del régimen Soviético, única garantía para los explotados!"¹²⁹

Davant la impossibilitat de fer míting en els cafès per ordre del governador Cajal, els comunistes anunciaren que havien decidit fer actes de fàbrica, en els quals "nuestros jóvenes comunistas desplegaron su actividad logrando a las salidas del trabajo de las fábricas, talleres, obras etc. etc. las consignas del partido y la necesidad de los obreros" de votar el candidat Adame.¹³⁰

En el Cine Doré de la barriada dels Hostalets es féu un míting i els oradors atacaren el Govern i destacaren la necessitat del F. U. R. i U. S, i de votar la candidatura comunista. A més, recomenaven l'afiliació al Partit Comunista com a "única vanguardia del proletariado y único capaz de encauzar la Revolución hasta sus últimas consecuencias, el triunfo definitivo de los trabajadores!"¹³¹

—La suspensió del setmanari *Nuestra Palabra*

Durant els dies de la campanya, des de les pàgines del setmanari comunista *Nuestra Palabra* es duqué a terme una intensa campanya contra l'actuació del governador civil, Máximo Cajal.¹³²

Davant aquesta campanya, el 2 d'octubre, a les 17,15 h., el governador civil, Máximo Cajal, envià un telegrama oficial xifrat al ministre de la Governació en el qual li deia: "Periódico comunista "Nuestra Palabra" en todos sus números se viene distinguiendo por artículos de extrema violencia, insidiosos y sediciosos, habiendo aumentado su virulencia en el último número publicado ayer y en el que se ataca en forma desmedida Guardia civil, Presidente Gobierno Provisional República y Ministros Gobernación y Trabajo, a los que se tilda reiteradamente de asesinos. Como ley Policia Imprenta no otorga a mi autoridad ningún medio poder atajar tales procacidades que en una provincia hasta ahora poco agitada va produciendo efectos demoledores y no ignora V.E. lo dilatorio procedimientos judiciales, sin que esto suponga de mi parte la menor queja ni de Jueces ni Fiscal, con cuya decidida cooperación cuento, me permito someter a su resolución la autorización para suspender dicho periódico, sirviendo cuanto consigno a V.E. en presente telegrama como antecedentes de cualquier interpelacion o pregunta, caso de concederme V.E. autorización que solicito, seria por mi usada con gran parsimonia y en casos justificadisimos que destruirían efectos cualquier reclamación y de la que siempre tendría V.E. conocimiento."¹³³ L'endemà, a les 12 h., el

129 .- "Para el Sr. Máximo, Gobernador de la Provincia", a *Nuestra Palabra*, núm. 21. Palma, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 1. Novament, en *Nuestra Palabra*, núm. 22. Palma, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 3, sota el títol "Contestación al gobernador" es tornava a queixar de la suspensió dels actes propagandístics comunistes i l'acusava d'un pla preconcebut per a destruir el Partit Comunista.

130 .- "Propaganda del Partido", a *Nuestra Palabra*, núm. 22. Palma, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 3.

131 .- S'afirmava que a l'acte hi havien assistit unes 400 persones. "Propaganda del Partido. Hostalets", a *Nuestra Palabra*, núm. 22. Palma, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 3.

132 .- El 2 de juliol de 1931, a les 13,45 h., el subsecretari de la Governació envià una circular a tots els governadors civils en la qual els suplicava que "a la mayor brevedad posible se sirva remitir al Gabinete de Prensa de este Ministerio un ejemplar de cada uno de los periodicos de carácter sindicalista, comunista y nacionalista, conforme se hace con otras publicaciones y por demandarlo así necesidades del servicio de prensa citado." Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 49 A. Exp. núm. 36. AHN.

133 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 49 A. Exp. núm. 36. AHN.

ministre de la Governació contestà el telegrama del dia anterior, afirmant: “que no dude V.E. en suspender la publicación del periódico, a que se refiere, y clausurar el local.”¹³⁴

De totes maneres, el governador Màximo Cajal esperà que passassin els comicis i, el 9 d'octubre, acordà la suspensió de la publicació comunista mallorquina. Ho justificà pels atacs que es feien a la República i als ministres del Govern, a més de l'escarniment que es feia de l'autoritat i la incitació a "toda clase de rebeldías" i l'excitació als soldats i classes de l'Exèrcit per desobeir els seus caps i pensar-se obertament contra "los intereses de la Patria."

El 24 d'octubre de 1931, a les 16,15 h., el ministre de la Governació telegrafia una circular – núm. 120- molt urgent als governadors civil i delegats del Govern en la qual els demanava que 'informassin de manera urgent sobre "los periódicos que estén suspendidos, causas que la motivaron y si procede o considera conveniente que reanuden su publicación, con el fin de que por este Ministerio se adopte la resolución a que haya lugar.”¹³⁵

Ràpidament, els comunistes illencs publicaren un nou setmanari, titulat *El Comunista Balear*, que sortí el 25 d'octubre en substitució de la publicació suspesa governativament.

7.2.2.4. Els fallits intents de candidatures de les dretes

A mitjans setembre de 1931, una autonomenada Junta Popular Gestora intentà impulsar la candidatura, independent i de caràcter popular, del prevere Bartomeu Font Cantallops — fundador del caseriu de Son Ferriol.— Dies després, davant aquesta proposta, Bartomeu Font féu pública una rectificació, afirmant que agràia la designació de la seva candidatura però que com a eclesiàstic depenia de l'autorització del bisbe.¹³⁶ En conseqüència, la Junta Popular Gestora dirigí al bisbe Miralles una carta i un ofici amb l'objectiu de complimentar la formalitat.¹³⁷ El 18 de setembre, el canonge i pro-secretari del bisbe, Joan Rotger, envià la carta de contestació del bisbe a Antonio Rodríguez.¹³⁸

134 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 49 A. Exp. núm. 36. AHN.

135 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 49 A. Exp. núm. 36. AHN.

136 .- “B. L. M. al Sr. Director de LA ALMUDAINA y le suplica inserte en el periódico de su digna dirección la rectificación siguiente:

En el número de “La Ultima Hora” correspondiente al de anteayer se lee: “Un Candidato.- El Reverendo don Bartolomé Font Cantallops, Presbítero, fundador del caserío de Son Ferriol, presenta su candidatura a Diputado a Cortes, habiendo dirigido un breve manifiesto, anunciando su decisión.- El Sr. Font presenta su candidatura, con carácter popular. Después de lo transcrito, cabe notar la rectificación de referencia, puesto que, propiamente no es el Sr. Font quien presenta la candidatura, cuando precisamente su presentación obedece a que, habiéndose constituido una Junta Popular Gestora, para estructurar la candidatura de Diputado independiente y popular y como representante genuino de las Baleares, fijó la atención en la persona del Rdo. don Bartolomé Font, Pbro., quien, al tener conocimiento de haber sido designado por tal Junta para el cargo de Diputado, en representación de Mallorca y de sus Islas hermanas en las Cortes Constituyentes, manifestó, que agradecía mucho tal designación, pero, que, como era eclesiástico y dependía de su Prelado, se requería ante todo, como cosa previa, la “vénia” del Sr. Arzobispo-Obispo de la Diócesis.” “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 19 de setembre de 1931, pàgs. 1-2; “La política en Baleares”, a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3.

137 .- “Excmo. e Ilmo. Sr. Arzobispo-Obispo de Mallorca.- Palma.

Excmo. Sr.: Los que suscriben, después de respetuoso saludo, deseosos de tener en el Congreso un representante genuino de Mallorca, tenemos el honor de poder manifestar a V. E. Ilma., que hemos fijado nuestra atención en el Rdo. don Bartolomé Font, Presbítero, cuyas cualidades personales consideramos ser bastante suficientes, para desempeñar el cargo de Diputados a Cortes y sobre todo, por gozar de la mayor popularidad entre la clase proletaria, la cual, agradecida a dicho Sr. por los beneficios de enseñanza y educación gratuitas, que tiene prestados a los hijos de nuestros obreros, en el largo período de cuarenta años, y por demás obras sociales, que han resultado en beneficio de los menesterosos, tiene las mejores simpatías hacia don Bartolomé; popularidad y simpatías, que son la mayor garantía del éxito de nuestras aspiraciones, que no son otras más que

El 20 de setembre, també s'informà que el propietari del Cafè de Can Gil, de la plaça de Santa Eulàlia, havia demanat fer públic, "en vista de unas convocatorias que han circulado de que hoy habría una reunión de simpatizantes a favor de la candidatura de D. Bartolomé Font, en dicho café, que él no ha recibido ninguna petición en tal sentido y que por lo tanto al redactar dichas convocatorias se habrá sufrido algún error."¹³⁹

El diumenge, 20 de setembre, la Junta Popular Gestora constituïda per estructurar la candidatura de diputat independent popular a favor del prevere Bartomeu Font convocà una reunió en el Cafè Comasema de la plaça de l'arquebisbe-bisbe Miralles.¹⁴⁰ Però, finalment, aquest intent no prosperà i no hi ha constància que es continuàs amb aquesta proposta.

Tot i que la majoria de partits de dretes anunciaren ràpidament la seva intenció de no presentar candidats en aquests comicis, hi hagué un temptativa d'impulsar la candidatura de concentració de dretes de l'independent Antoni Ferragut Sbert.

El 26 de setembre, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista difongué una nota en què lamentava el fracàs de la candidatura de concentració de dretes de Bartomeu Fons i afirmava que no prendria part com a partit en els comicis.¹⁴¹

sea elegido el Sr. Font Diputado para representar Mallorca, ocupando la vacante existente y que va a proveerse mediante las elecciones, que tendrán lugar en el día 4 del próximo mes venidero.

Esta manifestación, Ilmo. Sr. que hacemos a V. E. Ilma., obedece, a que, siendo el Sr. Font eclesiástico, aunque no le presentamos, como tal, sino, como independiente y popular, no podemos menos de solicitar respetuosamente la previa vénia de V. E. Ilma. su Prelado, la cual no dudamos alcanzar de su recto corazón, contando además con vuestra valiosa y eficaz cooperación, como también con la de sus fieles. S. s. q. b. s. a. p.- Antonio Rodríguez, Antonio Albertí, Mateo Homar." L'ofici deia: "Excmo. Señor: El que suscribe, como presidente de la Junta Popular Gestora constituïda, para estructurar la candidatura de Diputados independiente y popular, a favor de don Bartolomé Font, Pbro, como representante de Baleares en las Cortes Constituyentes, teniendo en cuenta que dicho Sr. es eclesiástico, acudo a V. E. como a su Prelado con objeto de que se digne otorgar[sic] la "previa vénia", que, en la adjunta, se solicita, contando siempre con vuestra poderosa, eficaz, justa y hasta obligada cooperación, la cual agradeceremos a V. E. haga pública en el Boletín Eclesiástico, para conocimiento de sus diocesanos. Hemos acordado también el que el 20 del actual próximo domingo, a las doce y media, una Comisión visite a V. E. Ilma. con objeto de ofrenderle[sic] nuestros humildes respetos y mayor consideración y recoger la contestación de V. E. Ilma. Lo que ponemos en su conocimiento para los efectos expresados.- Dios guarde a V. E. Ilustrísima muchos años.

Palma, 17 de Setpre. 1931.- Antonio Rodríguez." "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de setembre de 1931, pàgs. 1-2; "La política en Baleares", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.351. Eivissa, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 3.

138 .- "Palma 18 de Septiembre de 1931.- Sr. D. Antonio Rodríguez.- Mi distinguido señor mío: Recibo el oficio de Vd. de fecha de ayer y el documento y candidatura que lo acompañan; y cúmpleme notificarle: 1.º Que con sentimiento mío no puedo recibir a la Junta Popular Gestora el próximo Domingo por tener ocupada toda la mañana en satisfacer compromisos de ministerio contraídos antes de ahora.- 2.º Que no es a la Junta Popular Gestora a quien incumbe pedir la previa venia, sino al propio interesado.- 3.º Que no puede ser previa una venia para determinados trabajos cuando el interesado los ha comenzado antes de ahora, según es público, y notorio y puede comprobarse testificalmente.- 4.º Que infringida ya la ley eclesiástica sobre la materia de que habla la Junta Popular Gestora, podre no aplicar las sanciones consiguientes a la infracción; pero no me es lícito otorgar a posteriori venia alguna sin expreso permiso de la Santa Sede a la cual el interesado podrá recurrir si así lo estimare conveniente.- De Vd. afmo. s. s. y capellán que le bendice.- José, Arzobispo-Obispo de Mallorca." "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 2; "De política local" a *Diario de Ibiza*, núm. 12.353. Eivissa, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 3.

139 .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 2.

140 .- "Política local. Reunión convocatoria", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de setembre de 1931, pàg. 2.

141 .- La nota deia: "Deseaba el Comité y pensó desde un principio en la candidatura de su presidente don Bartolomé Fons, cuyo nombre, no solamente por su conocida historia política, representativo de un alto sentido de civilidad, sino por merecer la acreditada confianza de valiosos elementos de la vida política, social y económica de las tres islas, hacía posible la preparación de las elecciones en un tan corto plazo como para las presentes se dispone. La negativa del Sr. Fons ha autorizado[sic] la presentación de su candidatura y por otra

El 29 de setembre, els diaris feren pública una nota d'Antoni Ferragut Sbert en què anunciava que "un grupo de amigos" li havien reiterat que es presentàs en els comicis com a candidat agrari independent i, tot i les seves reticències inicials, finalment havia acceptat "el sacrificio, que para mí suponía en las actuales circunstancias" pel seu "gran amor a los intereses Agrarios de Mallorca." Reafirmava el seu caràcter d'independent i declarava que podia servir "de lazo de unión de todos los elementos de orden." La Unió de Dretes li manifestà el seu suport entusiasta, igual que diversos elements agraris. Però, davant la nota dels partits Regionalista-Autonomista "se desprende no ser cierta la afirmación que me hizo aceptar el puesto, faltando la base es inútil mi sacrificio, que solo serviría para complicar la lucha electoral del domingo, la que, con mi retirada quedará completamente diáfana para los electores Mallorquines."¹⁴²

El 26 de setembre, la Unió de Dretes celebrà una junta general per prendre algunes determinacions sobre els comicis¹⁴³ i decidí no presentar candidat del partit, però que donat que es presentava com a agrari independent Antoni Ferragut Sbert s'havia pronunciat "con gran entusiasmo" en favor de la candidatura, donant-li suport "con todas sus fuerzas."¹⁴⁴

El dimecres, 30 de setembre, la Unió de Dretes es reuní en junta general¹⁴⁵ per lamentar la causa que obligà a Antoni Ferragut a retirar la seva candidatura i acordà abstenir-se de prendre part, com a partit, en les eleccions.¹⁴⁶

Les crítiques dels regionalistes i de la Unió de Dretes a la candidatura de l'exgovernador Carreras

El 15 de setembre, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista féu pública una dura nota en què denunciava la maniobra de l'esquerra per la ràpida designació de Carreras com a candidat a diputat. Així mateix, protestava pel fet que Carreras hagués ocupat el poder

parte la no unánime apreciación por parte de todos los sectores de derecha sobre la conveniencia de neutralidad política del candidato, imposibilitó la satisfacción de aquellos deseos. Por todo ello, aun cuando los partidos regionalista y autonomista cuentan entre sus filas hombres que pudieran llenar a satisfacción el objetivo propuesto, no cree el Comité oportuno, en los momentos actuales en que tanto precisa la más estrecha unión de todos los sectores afines, sustituir nombre alguno al del señor Fons, obtener del mayor número de sufragios, entre los que no salieron en las pasadas elecciones del 28 de Junio. Y al hacer pública este comité la decisión de no tomar parte por cuenta propia en la próxima lucha, ratifica también públicamente su adhesión a la persona de su digno apreciado presidente." "Política local. Nota del Comité Mixto de los partidos Regionalista y Autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 27 de setembre de 1931, pàg. ?. També "Política local. Nota del Comité mixto de los Partidos Regionalista y Autonomista", a *Correo de Mallorca*, 27 de setembre de 1931, pàg. 2; "Una nota", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.357. Eivissa, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

142 .- *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 1. Sorprenentment, l'escrit d'Antoni Ferragut duu data del 23 de setembre a *La Almudaina*. També "Las próximas elecciones. Don Antonio Ferragut se retira", a *Correo de Mallorca*, 29 de setembre de 1931, pàg. 5. En canvi, a *El Día*, la data de la nota es del 28 de setembre.

143 .- *La Almudaina*, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 2, publicà l'anunci de la convocatòria. També "Unión de Derechas. Junta General", a *Correo de Mallorca*, 25 de setembre de 1931, pàg. 2.

144 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. La lucha electoral del día 4.— Presentación de don Antonio Ferragut como agrario independiente", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 26 de setembre de 1931, pàg. 1.

145 .- *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2, publicà la convocatòria. També "Política local. Unión de Derechas. Junta General", a *Correo de Mallorca*, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

146 .- *La Almudaina*, dijous, 1 d'octubre de 1931, pàg. 3; "Política. La "Unión de Derechas", a *El Día*, 1 d'octubre de 1931, pàg. 5; "Política local. La "Unión de Derechas" se abstiene en la elección del domingo", a *Correo de Mallorca*, 1 d'octubre de 1931, pàg. 1.

regional i qualificava aquesta actuació com un fet idèntic "a los peores de la tan justamente execrada vieja política."¹⁴⁷

El comitè del Partit Liberal Regionalista d'Eivissa acordà, després d'haver-se publicat els acords del Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista, abstenir-se de prendre part en les eleccions i recomenava sobretot a tots els afiliats i simpatitzants que de cap de les maneres votassin la candidatura de Francesc Carreras "—cuyos prestigios y merecimientos personales quedan debidamente a salvo—, dando así muestra no tan solo de una justificada protesta sino también de acatamiento a los principios de una sana Etica política, a los preceptos de la Moral ciudadana y a las disposiciones legales en vigor."¹⁴⁸

147 .- La nota completa deia: "Apenas hecho oficial por el Gobierno de la República Española el anuncio de elecciones parciales, en aquellas circunscripciones en que, como en la nuestra, por renuncia de actas dobles existiese vacante en el cupo de la representación en Cortes, el Partido Republicano Federal de Mallorca publica en la prensa local la designación de candidato a favor de don Francisco Carreras Reura. Salvado el debido respeto a la persona del Sr. Carreras, que se hallaba aún en posesión de su cargo de Gobernador Civil de la Provincia en el mismo momento de su designación, el Comité Mixto de los partidos Regionalista y Autonomista, sin prejuzgar para nada la decisión concreta a tomar ante la elección del 4 de Octubre —decisión que no ha de ir en este caso desligada de la de otros partidos afines— manifiesta públicamente, en representación de los 26 mil votos obtenidos por sus candidatos en las pasadas elecciones, el estupor con que ha visto iniciarse esta nueva maniobra izquierdista que vulnera, a su juicio, la ética más elemental de toda lucha política. Cree este Comité que la candidatura de la misma persona que hasta el presente instante ha tenido en su mano todos los resortes del poder en la circunscripción, que dirigió desde el Gobierno Civil y con los procedimientos y resultados obtenidos en las pasadas elecciones, inmediatamente después de haberse puesto en contacto con las masas rurales en una campaña escolar, representa por sí misma una coacción implícita del cuerpo electoral, al que no puede menos de llevarse, por tales medios, a un creciente y desesperado envilecimiento. Si aquello de que se trata es de asegurar de antemano un voto más de extrema izquierda a las actuales Constituyentes, el medio no puede ser más expedito y contundente. Ahora que no parece este ciertamente el camino directo hacia la consolidación del régimen. Y por ello, los partidos que a dicha consolidación votamos nuestro esfuerzo, creyéndolo deber del momento, ante hechos como el presente idénticos a los peores de la tan justamente execrada vieja política, hacemos pública nuestra protesta y nuestro voto por la libertad, con tanto derecho y con tanta fuerza por lo menos, como lo hacían a menudo las izquierdas en aquellos tiempos anteriores al 13 de Abril, en que tan bonita era la República." "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 16 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Protesta contra la designación del ex-gobernador civil señor Carreras para candidato a diputado a Cortes", a *Correo de Mallorca*, 16 de setembre de 1931, pàg. 2.

148 .- La nota, llarga, era molt dura amb la candidatura de Francesc Carreras, ja que deia: "El Comité del Partido Liberal Regionalista ibicenco hubo de ver y vió en efecto con profundo desagrado, que en junio último, a raíz de la convocatoria de las Cortes Constituyentes que vienen ejerciendo sus funciones, las habilidades políticas del entonces Gobernador Civil de Baleares don Francisco Carreras lograron proponer y sacar triunfante coo Diputado a Cortes al señor Ministro de la Guerra, burlando y frustando el acuerdo del Comité provincial de Alianza republicana de Mallorca, al decidir que para los cinco puestos de candidatura de mayorías se incluyeran tres nombres mallorquines, un menorquín y un ibicenco libremente designado por los Comités republicanos de nuestra Isla. Realizada la «hazaña» y renunciada el acta de Baleares por el señor Azaña, el señor Carreras intenta emprender una «hazaña» más, presentándose para ocupar el puesto que deja vacante su encumbrado amigo, y olvidando la concurrencia de razones tales de incapacidad legal en su persona, como son todas las derivadas del ejercicio de su autoridad plena al frente de la provincia desde la implantación de la República hasta fecha muy reciente, con el uso, acertado o no de todas las teas, registros, resortes e instrumentos de un máximo Poder. Conceptua el Comité del Partido Liberal Regionalista ibicenco que la presentación del ex Gobernador Civil de la provincia como candidato a representar en el Parlamento la circunscripción balear en toda la que ha venido ejerciendo autoridad y y mando constituye un caso de clarísima y bien definida coacción sobre el Cuerpo electoral, a más de ser una manifiesta infracción de lo que dispone el artículo séptimo de la Ley Electoral en vigencia hoy por no haberla derogado las Cortes." Nota reproducida a "Política local. Ibiza ante las elecciones", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàgs. 1-2.

La nota molt dura del Partit Liberal Regionalista eivissenc,¹⁴⁹ fou contestada immediatament pel comitè d'Esquerra Eivissenca.¹⁵⁰

El 26 de setembre, el partit de la Dreta Liberal Republicana, afí al ministre de la Governació Miguel Maura, també acordà per unanimitat abstenir-se de prendre part en les eleccions parcial. Tot i que protestava del to dels comentaris d'una nota del Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista sobre "el règimen imperante", lamentava la manca "absoluta de ética" de la candidatura de l'exgovernador Carreras. Comunicava que el partit es decantava completament de la lluita entre els dos candidats i es comprometia a mantenir una absoluta neutralitat.¹⁵¹

El dijous, 17 de setembre, a les 19 h. en el local de la Unió de Dretes se celebrà junta general per tractar sobre "la actitud a seguir en las próximas elecciones parciales a Diputados a Cortes constituyentes." Després d'exposar-se la situació actual i les conveniències del moment i d'haver intervingut diversos socis, s'acordà fer pública una nota de protesta contra la designació de Carreras com a candidat. També aprofitava l'avinentsa per anunciar que no presentaria candidatura.¹⁵²

149 .- Reproduït a "Política local. Ibiza ante las elecciones", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

150 .- La nota deia: "Los comités republicanos que integran «Esquerra Eivissenca» hacen constar su extrañeza ante la nota política, más digna de Muñoz Seca que de unos dirigentes políticos, entregada ayer a la prensa por el Comité del Partido Regionalista." Comentava el paràgraf en què els regionalistes afirmaven que havien vist amb «profundo desagrado» el fet que no hi hagué hagut un candidat eivissenc en la coalició republicano socialista tal com havia acordat el comitè provincial d'Aliança Republicana de Mallorca, i deien "Nosotros, dirigentes del partido republicano en estas islas, afirmamos no ser ciertas las aseveraciones hechas por el Comité regionalista, como tampoco es cierto que en Mallorca exista comité provincial de Alianza Republicana, y además, hacemos constar por segunda vez, nuestro asombro, ante el hecho de que la designación de candidatos de izquierda pueda causar «profundo desagrado» al partido regionalista, ya que a nosotros incumbe única y exclusivamente el sentir agrado o desagrado ante la designación de nuestros candidatos y no al partido regionalista, separado por una barrera ideológica infranqueable de nuestras organizaciones. A nosotros por lo menos, la designación de los candidatos regionalistas nos ha dejado siempre indiferentes. Además, ni del partido regionalista ni de nadie podemos admitir lecciones de ética y moral política. Aceptamos con verdadero entusiasmo la candidatura de Manuel Azaña (que no ha renunciado él acta de Baleares como afirma el Comité regionalista, sino que por sorteo le tocó quedarse con la de Valencia) y volveríamos a aceptarla si fuera preciso. Defendemos ahora la de don Francisco Carreras porque vemos en él a un buen amigo, a un republicano intachable y a un inmejorable velador para nuestras islas, como viene demostrando, y lucharemos mañana a favor del más humilde de nosotros sin importarnos nada el «profundo desagrado» que puede sentir cualquier organización política que no sea la nuestra." Reproduït a "Política local. Ibiza ante las elecciones", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 2.

151 .- La nota, signada pel secretari Lluís Terrasa, amb el vist-i-plau del president Joan Sureda Sancho, deia que "razones y divergencias, ya de orden doctrinal, ya de orden de procedimientos en un pretendido desenvolvimiento político en el que no aparece la sinceridad en el mantenimiento de un ideario fijo y definido, inducen también a este partido —modesto, pero sano en sus convicciones— a apartarse por completo de la lucha entre los dos restantes candidatos." A més, advertia als comitès locals del partit que rebrien una circular amb instruccions concretes "absteniéndose mientras tanto de dar crédito a persona alguna que pretenga atraerse sus votos bajo pretexto de supuestas comitancias, que no existen, con esta organización y partido." "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 27 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. Nota de la Derecha Liberal Republicana", a *Correo de Mallorca*, 27 de setembre de 1931, pàg. 2, i "Las próximas elecciones. Proclamación de candidatos", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.356. Eivissa, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 4.

152 .- La nota feta pública deia: "La "Unión de Derechas" se solidariza con la actitud de protesta que contra la designación del candidato señor Carreras han adoptado los partidos Regionalista y Autonomista, entendiendo que dicha designación envuelve una manifiesta coacción al cuerpo electoral y una transgresión de las normas que debieran regir en una vida política ajustada al ritmo de la más pura democracia. Por otra parte "Unión de Derechas" no cree oportuno —dadas las circunstancias actuales— presentar candidatura de su seno. Si se presenta alguna que reúna las debidas garantías de ideología y de condiciones personales "Unión de Derechas"

7.2.2.5. El Partit Republicà de Centre s'absten de presentar candidat

El 22 de setembre, la Comissió Executiva del Partit Republicà de Centre acordà no presentar candidat en els comicis, donades les "circunstancies que concurren en la elecció municipal de diputados a Cortes constituyentes" i que la vacant produïda no pertanyia al partit.¹⁵³

Així mateix, el partit Esquerra Revolucionària de Palma també publicà un manifest contra la candidatura de Carreras, en el qual a més manifestava la seva actitud abstencionista i d'oposició.¹⁵⁴

7.2.3. La proclamació de candidats

El 27 de setembre de 1931, a les 8 h. del matí en la sala de l'Audiència Territorial de Palma es va constituir en sessió pública la Junta Provincial del Cens Electoral de Balears, Secció de Mallorca, presidida per Antelmo Gil de Tejada. La finalitat era procedir a la proclamació de candidats per un diputat a Corts Constituents de la circumscripció provincial de les Balears.

Seguidament, el president Gil de Tejada declarà oberta la sessió i disposà que el secretari Miquel Font Gorostiza donàs lectura dels articles del títol IV de la Llei electoral sobre els candidats i els seus drets (de l'article 24è al 30è) i dels articles 9è i 10è del Decret del 8 de maig. Acabada la lectura, el president convidà als candidats que aspiraven a ser proclamats —tant per ells mateixos com mitjançant apoderat en forma legal— que presentassin les seves sol·licituds amb els documents justificatius del seu dret, per a ser proclamats, i els que es trobassin en els casos 1er i 2on de l'article 9è del Decret del 8 de maig.

S'hi presentaren Francesc Carreras Reura —proposat pels regidors de la minoria republicana federal de l'Ajuntament de Palma—,¹⁵⁵ Antoni Pou Reus —de Concentració Republicana, proposat per ell mateix i per l'exsenador Joan Valenzuela Alcarín— i Antoni Ferragut Sbert —proposat pels exdiputats provincials Joan Aguiló Valentí, Joan Fortuny Dezcallar i Antoni Moncada Cànaves de Mossa, amb caràcter d'agrari independent amb el suport de la Unió de Dretes.— Els tres candidats varen ser presents a l'acte, al qual també hi assistí el diputat a Corts Francesc Julià i destacats representants dels partits dels candidats.¹⁵⁶ Havent complit la tramitació reglamentària, foren proclamats els tres com a candidats.

A continuació, el president anuncià, en compliment de l'article 30è de la Llei electoral, que el dijous proper es constituïrien les meses de cada secció en el local on s'havia de fer l'elecció,

resultamente la apoyará. Finalmente nombró una comisión compuesta por los directivos don Antonio Moncada, don José Ramis de Ayreflor y don Gabriel Cortés, y de los socios don Luis Soler Roura, don Pedro Rosselló Pascual y don Andrés Buades, para que, con plenos poderes, pueda actuar como crea a oportuno en cualquier momento." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 18 de setembre de 1931, pàg. 3. També "Política local", a *Correo de Mallorca*, 18 de setembre de 1931, pàg. 2.

153 .- "Política local. El Partido Republicano de Centro no presentará candidato", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de setembre de 1931, pàg. 2. També "Política local. El Partido Republicano de Centro no presentará candidato", a *Correo de Mallorca*, 23 de setembre de 1931, pàg. 2; "De política local" a *Diario de Ibiza*, núm. 12.353. Eivissa, divendres, 25 de setembre de 1931, pàg. 3, i "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 2.591. Eivissa, dijous, 24 de setembre de 1931, pàg. 2.

154 .- "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.360. Eivissa, dissabte, 3 d'octubre de 1931, pàg. 1.

155 .- Fou proposat a la Junta pels regidors de l'Ajuntament de Palma, Francesc Julià Perelló, Josep Mas Rubí, Lluís Ferrer Arbona, Eduardo Gómez Ibáñez, Vicente Tejada Garcia, Lambert Juncosa Iglesias, Bernat Jofre Roca, Damià Rigo Mir, Docmael López Palop i Francesc de Sales Aguiló.

156 .- "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 1. També "Política local. Ayer se efectuó la proclamación de candidatos", a *Correo de Mallorca*, 29 de setembre de 1931, pàg. 2, i "Las próximas elecciones. Proclamación de candidatos", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.356. Eivissa, dimarts, 29 de setembre de 1931, pàg. 4.

amb la finalitat que els candidats i els seus apoderats fessin lliurament dels talons signats que havien de servir per la comprovació de les signatures que autoritzassin els nomenaments talonaris d'interventors. Amb aquesta finalitat, foren convidats els candidats presents i els apoderats dels absents perquè fessin la designació dels seus substituïts pel sol efecte determinat en el paràgraf 5è de l'article 30è i en virtut que els candidats o apoderats que varen voler fer ús d'aquest dret presentaren les corresponents relacions dels referits nomenaments, acordant-se per unanimitat que s'unissin a l'acta de la Junta i es comunicassin les designacions fetes als presidents de les respectives meses electorals.

Complits tots els requisits legals, la Junta es féu constar que durant la sessió no s'havia produït cap protesta ni reclamació i, quan eren les 12,10 h. el president aixecà la sessió.¹⁵⁷

7.2.4. El dia de les eleccions

El dia dels comicis va transcórrer amb molta tranquil·litat i la premsa féu notar una gran desanimació en el cos electoral.

En les seus del Partit Republicà Federal i de Concentració Republicana es féu un seguiment de l'evolució dels comicis. A primeres hores de l'horabaixa, es donava per segura la victòria de Pou a Palma i les notícies que arribaven dels pobles de l'illa també donaven un resultat favorable a Pou. A les 20,30 h, ja s'havia fet gairebé un còmput global dels resultats dels municipis de Mallorca, que donaven una diferència de més de 1.000 vots a favor de Pou, tot i que mancaven dades d'alguns pobles, però que no farien variar la seva majoria a Mallorca. Entrada la nit, es varen conèixer a Palma els resultats de Menorca, que donaven una àmplia victòria a Carreras i va ser molt comentat a la capital de les illes que "Menorca haya dado tan ínfimo número de votos al candidato mallorquín. Se considera que el hecho se presta, por lo menos, a ciertas interpretaciones."¹⁵⁸ Així mateix, causà especial sorpresa que els menorquins que no havien votat a favor de Carreras no ho haguessin fet per Pou sinó pel cap del Partit Nacionalista Espanyol, doctor Albiñana. Posteriorment, també es varen conèixer les dades de l'illa d'Eivissa, que assenyalen també un ampli triomf de Carreras.

El diari regionalista *La Almudaina* comentà que, amb una "excepcional desanimación", no havia arribat a votar ni un terç del cens. El diari verguista *El Día* també destacà l'ambient de tranquil·litat i "un retraimiento manifiesto" del cos electoral, del qual en donava prova "el hecho de que apenas rebase el 35 por 100 el número de electores que votaron." Així mateix, el diari catòlic *Correo de Mallorca* també parlà del "retraimiento grande del cuerpo electoral, votando únicamente una tercera parte del Censo." Fins i tot, arribà a afirmar que l'elecció "fué tranquila en extremo, no notándose apenas que hubiese planteada ninguna lucha electoral."¹⁵⁹

El dilluns, 5 d'octubre, el governador civil Máximo Cajal manifestà als periodistes que es trobava "complacido por la forma correcta y ordenada" en què s'havien verificat les eleccions.¹⁶⁰ Aquell dia, el candidat triomfant, Francesc Carreras visità el governador Cajal per agrair-li la seva neutralitat observada en els comicis.¹⁶¹

En totes les illes Balears, solament es va produir una incidència, que va ser en el municipi d'Andratx on hi hagué problemes per constituir la mesa electoral, ja que no es varen presentar la majoria dels seus integrants.

157 .- Seguidament, s'acordà expedir als candidats proclamats la credencial que determina el darrer paràgraf de l'article 26è de la llei i el president ordenà que s'estengués l'acta per duplicat de la sessió, remetint un exemplar a la Junta Central i arxivant-se l'altra en la Secretaria d'aquesta Junta. (Sign. III-750).

158 .- "Las elecciones de ayer", a *Correo de Mallorca*, dilluns, 5 d'octubre de 1931, pàg. 1.

159 .- "Las elecciones de ayer", a *Correo de Mallorca*, dilluns, 5 d'octubre de 1931, pàg. 1.

160 .- "Gobierno Civil. Las elecciones del domingo", a *El Día*, dilluns, 5 d'octubre de 1931, pàg. 2.

161 .- "Gobierno Civil. Las elecciones del domingo", a *El Día*, dilluns, 5 d'octubre de 1931, pàg. 2.

7.2.5. Els resultats de les eleccions

L'escrutini general de les eleccions

El diumenge, 11 d'octubre de 1931, a les 10 h del matí, es reuní en la sala de l'Audiència Territorial de Palma, sota la presidència d'Anselmo Gil de Tejada,¹⁶² la Junta Provincial del Cens Electoral de Balears, Secció de Mallorca, per procedir a l'acta d'escrutini general de les eleccions del 4 d'octubre. El president manifestà que fins a les 10,30 h podien presentar-se per concórrer a l'acte, amb veu però sense vot, segon preveia l'article 30 de la Llei Electoral, els representants legalment autoritzats dels candidats o els mateixos candidats. A les 10,30 h s'hi trobaven presents Antoni Pou Reus i Francesc Carreras Reura. Acte seguit, Gil de Tejada, atenent al que disposava l'article 51 de la llei electoral, declarà constituïda la Junta i disposà que el secretari Miquel Font, donàs lectura a les disposicions legals referents a l'acte.

Després, es feren les operacions d'escrutini, obrint-se un per un tots els plecs rebuts de les seccions electorals i comprovant-se abans la integritat dels segells estampats. S'anava fent l'escrutini, secció per secció, dels vots obtinguts per cada candidat, donant compte el secretari dels resums de votació de cada secció mentre que el vocal de la Junta Josep d'Oleza anava prenent les anotacions convenients pel còmput total i per l'adjudicació consegüent de vots escrutats.

Acabat el recompte, el secretari llegí el resum general dels resultats, que fou el següent: havien participat en la votació 41.136 electors i els candidats més votats havien estat Francesc Carreras Reura (22.406 vots), Antoni Pou Reus (17.531), Manuel Adame Misa (628) i José María Albiñana Sanz (517).¹⁶³

Mentre es feia l'escrutini i a mesura que s'anaven examinant les actes de votació de les seccions es donà compte de la còpia de l'acta estesa pel president de la mesa de la Secció 2ª del Districte 3er d'Andratx, on hi havia hagut dificultats en la constitució de la mesa electoral.¹⁶⁴ Així mateix, el candidat Antoni Pou impugnà a través d'un escrit l'acta de

162 .- La resta de membres de la Junta que hi assistiren foren Sebastià Font Salvà —vicepresident i director de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança—, Josep Socias —degà del Col·legi Notarial—, Josep d'Oleza, Francesc Sancho, Antoni Barceló, Manuel Ferrer, Sebastià Crespí, Miquel Suau i Guillem Fullana. (Sign. III-750).

163 .- També havien aconseguit vots Manuel Azaña Diaz (17), José Antonio Primo de Rivera (5), Cardenal Segura (4), Pablo Iglesias (2), Lluís Tur Palau (2), Llorenç Bisbal (2) i, amb un vot, Antonio Pérez Gómez, Antoni Ferragut Sbert, Arnau Abraham Vaquer, Bartomeu Tugores Mas, Ferrer[sic], Bartomeu Font Cantallops, Juan Romero, Francesc Villalonga Fàbregues, Sebastià Rigo Mestre, Damián García del Pozo, Conde de la Orque, Fernando de los Ríos, Matías Gómez de la Torre, Francisco Gómez Latorre, José M. Ruiz Manent, Gaietà Caules Tudurí, Alcalá Zamora, Joan Pons, Salustiano Traver Gil, Josep Victori es Puput[sic], Miquel Carretero, Marià Escandell Roig, Melquíades Álvarez i Francesc Tur Planells. (Sign. III-750).

164 .- En l'esmentada acta es féu constar que "el día de ayer se constituyó a las siete de la mañana en el local de aquella Sección para celebrar la elección de un Diputado a Cortes que no pudo tener lugar ni el domingo ni el lunes por las causas puestas ya en conocimiento de esta Junta.- Que no compareció mas que el Adjunto D. Jorge Colomar Porcel a pesar de los requerimientos hechos a varios electores para que vinieran a constituir la Mesa electoral.- Que mas tarde se personó en el Colegio el Sr. Presidente de la Junta municipal del Censo Electoral de Andraitx y en vista de que no se había constituído la Mesa, le ordenó que al primer elector que se presentara le hiciera sentar y constituir con el la mesa, lo cual no pudo tener lugar por cuanto hasta las diez y seis horas no se ha presentado ningún elector a hacer uso de su derecho. En su vista la Junta teniendo en cuenta la doctrina establecida por la Junta Central del Censo Electoral en sesión de 17 de mayo de 1910, acordó continuar el escrutinio y pasar los antecedentes del caso a los Tribunales de Justicia a efectos de lo prevenido en el artículo 62 y párrafo 2º del 65 de la vigente Ley Electoral." (Sign. III-750). El 13 d'octubre de 1931, el president Gil de Tejada comunicà al jutge d'instrucció del districte de la Llonja de Palma que, d'acord amb el que havia decidit la

Francesc Carreras per estar incapacitat per ser admès como a diputat d'acord amb alguns preceptes de la Llei electoral i per coaccions comeses amb motiu de la seva elecció. Pou fonamentava la seva impugnació amb les raons següents:

“La convocatoria a elecciones parciales declara vigente la Ley Electoral para Diputados a Cortes y Concejales, en todos aquellos preceptos que de un modo expreso deroga. Entre los artículos no derogados figura el que lleva el nº 7 que textualmente dispone: “Estan incapacitados para ser admitidos como Diputados aunque hubieran sido validamente elegidos: Los que desempeñen o hayan desempeñado un año antes, en el distrito o circunscripción en que la elección se verifique cualquier empleo, cargo o comisión de nombramiento del Gobierno, etc. etc..” Continuava exposant Pou que “D. Francisco Carreras Reura, fué nombrado Gobernador Civil de Baleares por el Gobierno de la República, cargo que ha venido desempeñando hasta el quince de Septiembre, en que le fue admitida la dimisión y fue publicado su cese en la Gaceta del [“mismo mes”, està tatxat i afegit 16].

La convocatoria a elecciones parciales por esta circunscripción fué publicada en la Gaceta el nueve de Septiembre y reproducido en el Boletín Oficial de la Provincia del día doce, siendo aún Gobernador el Sr. Carreras, puesto en el que continuó hasta el quince del propio mes en que le fué admitida la dimisión.

Las elecciones se celebraron el cuatro de Octubre y por consiguiente dieciocho días despues de publicado en la Gaceta el Cese del Sr. Carreras, de lo cual resulta que incluso en pleno periodo electoral continuó desempeñando el cargo de Gobernador de la Provincia.

No puede ser mas evidente la incapacidad del Sr. Carreras para ser admitido como Diputado, el fundamento jurídico de la incapacidad consignada en el párrafo 3º del artº 7 de la Ley Electoral, no es otro que la coacción que el cargo de nombramiento del Gobierno pueda ejercer sobre la voluntad de los electores; y no cabe duda alguna que entre todos los nombramientos del Gobierno, el que permite mayores coacciones es el de Gobernador Civil y mucho más en el caso del Sr. Carreras, durante cuya gestión se han constituido todos los Ayuntamientos de la Provincia y ha nombrado, además, la Comisión Gestora de la Diputación Provincial; habiéndose por tanto durante su actuación nombrado alcaldes, y suspendido concejales y aún Ayuntamientos.

Los hechos son de tal evidencia que quedan plenamente probados por la *Gaceta de Madrid* y *Boletín Oficial de la Provincia*, y los preceptos de la Ley tan terminantes, que no es posible la duda, y por ello en relación a lo que dispone el nº 3º del Artº 53 de la propia Ley Electoral, solicito de la Junta Provincial del Censo haga constar la protesta remitiéndola a las Cortes, por conducto de la Junta Central del Censo, y a las que suplico, que vistos los fundamentos legales de la presente impugnación, declaren la validez de la elección verificada el día 4 de Octubre en la circunscripción de Baleares y declaren la incapacidad de D. Francisco Carreras Reura para ser admitido Diputado, y en consecuencia se me proclame por ser el Candidato que le sigue en número de votos.”¹⁶⁵

Seguidament, Francesc Carreras pregà al president Gil de Tejada que fes constar en acta que Antoni Pou també havia exercit el càrrec de governador de la província els primers dies de la República

Junta Provincial del Cens Electoral i a efectes de depurar la responsabilitat, d'acord amb el que preveia l'article 62 i paràgraf 2on del 65 de la vigent llei electoral, de la Junta municipal del Cens Electoral d'Andratx i els adjunts que havien de fer part de la mesa de la Secció 2ª del Districte 3er, □ com a conseqüència de no haver verificat la corresponent votació per a l'elecció d'un diputat. El 13 d'octubre, el jutge certificà al president de la Junta Electoral que havia rebut la seva comunicació i documentació respecte al tema. (Sign. III-750).

165 .- Sign. III-750. AGCM.

Acte seguit —i tenint en compte el resultat de l'escrutini i el que preceptuaven els articles 52 de la Llei electoral i 11 del Decret del 8 de maig de 1931—, el president Gil de Tejada proclamà diputat a Corts Constituents electe al candidat que havia aconseguit més vots, Francesc Carreras Reura. A les 13,15 h. s'aixecà la sessió.¹⁶⁶

Pel que fa a la participació, dels 49.500 electors de Mallorca en varen anar a votar 32.527, fet que suposava una participació del 49,63%.

A Mallorca, els municipis de major assistència a les urnes foren Estellencs (95,60%), ses Salines (91,37%), Sencelles (83,65%), Campos (80,60%), Escorca (80%) i sa Pobla (78,85%). Per contra, la menor participació va ser a Mancor de la Vall (7,69%), Consell (10,54%), Andratx (14,65%), Costitx (18,90%), Pollença (20,60%) i Llubí (23,54%).

A Mallorca el candidat més votat fou Antoni Pou, amb 16.915 vots, mentre que Francesc Carreras n'aconseguí 14.917, fet que suposà una diferència favorable al primer de 2.048 vots.

Pou —que guanyà a 26 municipis de l'illa— féu els millors resultats a Vilafranca (90,61%), Valldemossa (86,54%), Sineu (86,08%), Marratxí (82,29%), Muro (82,06%), Alcúdia (77,64%), Santa Eugènia (76,76%) i Llubí (75,66%).

Carreras —que fou el més votat a 26 municipis de Mallorca— obtingué els seus més bons resultats a Maria de la Salut (96,16%), Andratx (91,41%), Costitx (87,10%), Fornalutx (86,25%), Puigpunyent (85,55%) i Calvià (81,10%).

El candidat comunista Adame tragué 619 vots (1,88%), 476 (76,90% dels seus vots) dels quals a Palma. Adame solament superà el 5% dels vots a Capdepera (6,99%), Palma (5,97%) i Pollença (6,45%).

A Palma, el republicà moderat Antoni Pou guanyà amb 4.320 vots (54,24%) mentre que Carreras aconseguí 2.888 vots (36,26%), fet que suposà una diferència favorable al primer de 1.432. Per districtes, Pou va ser el més votat en el 1er (72,84%), 2on (55,08%), 4art (52,28%), 5è (68,36%), 6è (63,26%) i 9è (54,71%). A la resta, aconseguí la victòria Carreras, fent el millor percentatge en el districte 7è, amb el 50,77% dels vots. Per contra, en el districte 3er —que era el de major implantació republicana i socialista— Carreras aconseguí ser el més votat amb el 37,47%, però bona part dels socialistes dissidents votaren a favor del candidat comunista Manuel Adame —que obtingué el millor percentatge de tota l'illa amb el 23,01% dels vots.— A més, Adame superà el 5% dels vots en els districtes 2on (6,25%), 7è (6,55%) i 8è (5,61%).

Respecte a la resta de grans poblacions de l'illa, va guanyar Pou a Inca (55,24%) i sa Pobla (62,33%) mentre que Carreras fou el més votat a Felanitx (58,61%), Manacor (54,66%), Lluçmajor (65,45%), Sóller (51,72%) i Pollença (50,75%).

A Mallorca, varen votar en blanc 402 electors (1,22%), superant l'1% en els municipis de Pollença (5,16%), Binissalem (5,01%), Consell (3,77%), Banyalbufar (3,23%), Palma (3,10%), Selva (2,98%), Capdepera (2,57%), Llubí (2,12%), Marratxí (1,81%), Costitx (1,61%), Valldemossa (1,28%), Sóller (1,26%), Maria de la Salut (1,20%), Algaida (1,15%) i Bunyola (1,04%).

A Menorca, dels 10.940 electors, varen prendre part en la votació un total de 5.745 (52,71%). La major participació es donà a la ciutat de Maó, amb l'assistència a les urnes de 2.837

166 - Quedant complides amb tota fidelitat i exactitud les prescripcions de la Llei electoral vigent, el president donà per acabades les operacions d'escrutini general i proclamació de diputat electe. La junta, a més, acordà estendre dos exemplars de l'acta i expedir la corresponent credencial a Francesc Carreras per tal que li servís de presentació en el Congrés com disposava l'article 54. (Sign. III-750)."Proclamación del Diputado a Cortes señor Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 3; "Política. El escrutinio de la elección parcial", a *El Día*, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2.

electors (64,35%), fet que suposà que gairbé 1 de cada 2 electors de l'illa en aquells comicis fos maonés. Solament superaren la meitat del cos electorals els municipis des Mercadal (51,57%) i de Ferreries (51,02%). Per contra, la menor assistència a les urnes es produí a Alaior (36,94%), es Castell (39,90%) i Sant Lluís (40,36%). A la ciutat de Ciutadella votà el 48,11%.

A Menorca, la victòria va correspondre al republicà azanyista Carreras, que va ser el més votat en tots els municipis i aconseguí un total de 4.963 vots (86,39%). Per municipis, a totes les poblacions Carreras superà el 80% dels vots, a excepció del conservador poble de Ferreries en què solament assolí el 44,25%. Per contra, Antoni Pou solament obtingué 56 vots (0,98%), distribuïts en únicament en tres municipis: Ciutadella (51 vots), Maó (3) i Ferreries (2). Únicament a Ciutadella superà l'1% dels vots, assolint el 4,76%.

Tal com assenyala Deseado Mercadal, a Menorca, les dretes, que no havien presentat candidat en aquestes eleccions complementàries, varen tenir "la humorada de patrocinar "sotto voce" el nombre del célebre Dr. Albiñana jefe de la derecha ultra-reaccionaria cuyas "partidas de la porra" eran disueltas a estacazo limpio por la guardia de asalto que debía enfrentarse a sus bravuconerías."¹⁶⁷

Els sectors conservadors que havien assistit a les urnes, a diferència de Mallorca, havien optat per votar el doctor Albiñana, que va treure 515 vots (8,96%), arribant fins als 128 a Ciutadella (11,94%), 97 a Mercadal (19,09%) i 94 a Maó (3,31%, el percentatge més baix a l'illa). En percentatge de vots, a Ferreries l'ultradretà Albiñana arribà al 33,19%. Tornant a l'opinió de Deseado Mercadal, els vots d'Albiñana procedien de "gentes amargadas y resentidas, nada significaban contra los cinco mil votos de menorques que se pronunciaron por la libertad y la democracia."¹⁶⁸

El candidat Manuel Adame, en el conjunt de l'illa, aconseguí 8 vots (0,14%), concentrats a Maó (7) i es Castell (1).

El nombre de vots en blanc també fou important, 188 en total (3,27%) centrant-se principalment a Maó (105) i Ferreries (47). En aquest darrer municipi, els vots en blanc suposaren el 20,80%, que units amb els vots a Albiñana suposaren el 53,99% dels vots.

A Menorca, la diferència de vots entre Carreras i Pou va ser de 4.907 a favor del primer, fet que possibilità, juntament amb els resultats de les Pitiüses, la victòria del candidat azanyista.

A les Pitiüses, dels 5.645 electors varen acudir a les urnes 3.137, fet que suposà una participació del 55,57%. Solament, es va superar el 50% de la participació a Formentera, on va votar el 53,14%.

Carreras aconseguí 2.519 vots mentre que Pou solament n'obtingué 517, fet que suposà una diferència favorable al primer de 2.002 vots. Carreras guanyà a tots els municipis de les Pitiüses, oscil·lant entre el 92,41% dels vots a Sant Joan de Labritja i el 69,49% a Santa Eulàlia. El republicà moderat Pou no superà el 25% dels vots a cap municipi, fent els seus millors resultats a Santa Eulàlia (23,03%), Sant Josep (19,67%), Sant Antoni (19,63) i Eivissa (18,67%).

El candidat Adame solament aconseguí 1 vot a Eivissa. Hi hagué 95 vots en blanc i, en percentatge, va ser relativament significatiu precisament a les dues poblacions més importants: Eivissa (4,63%) i Santa Eulàlia (7,09%)

Com hem vist, tot i la victòria del republicà moderat Antoni Pou a Mallorca, l'ampli resultat favorable a l'exgovernador Carreras a Menorca, Eivissa i Formentera possibilitaren l'obtenció l'acta de diputat per a les Balears per aquest darrer.

167 .- MERCADAL BAGUR, Deseado: *Datos para la historia de los movimientos...*, pàg. 237.

168 .- *Ibid.*, pàg. 237.

— Comparació de les dades dels resultats amb els de les eleccions del 28 de juny

A Menorca, el 4 d'octubre, havien anat a votar 4.039 electors menys que el passat 28 de juny, mentre que a les Pitiüses, havien estat 2.639 menys.

A Mallorca, en les eleccions generals a Corts Constituents, els cinc candidats de la Conjunció Republicana-Socialista havien obtingut una mitjana de 26.596,60 —que oscil·laven entre els 27.304 del socialista Jaume i els 25.283 del radical Canet—. En canvi, el 4 d'octubre, Carreras aconseguí solament 14.917 vots, és a dir, 11.679 menys que uns mesos abans la mitjana de la Conjunció Republicana-Socialista. En tot els municipis, Carreras havia fet un resultat més pobres a excepció dels petits pobles de Banyalbufar, Costitx, Escorca i Estellencs, i de Bunyola, Campos, Lloseta, Llubí, Petra, Porreres, Puigpunyent, ses Salines, Santanyí i Sencelles. Però, la diferència més gran en contra de Carreras s'havia produït a Palma (5.577 vots menys que la mitjana del 28 de juny), Felanitx (546 menys), Inca (956 menys), Lluçmajor (548 menys) i Manacor (794 menys). Podem dir, idò, que els republicans federals no havien aconseguit engrescar totalment els seus votants del 28 de juny a favor de Carreras i, a més, sectors del socialisme mallorquí també havien optat per l'abstenció. A més, probablement, alguns socialistes s'havien decantat per votar el candidat Manuel Adame, que havia superat notablement, amb 589 vots, la mitjana dels vots comunistes del 28 de juny (145). A Palma, Adame havia fet 355 vots més i s'havia estrenat, tot i fer uns resultats molt minsos, a Sóller, Vilafranca, Esporles, Capdepera, Campos, Calvià i Artà.

Respecte al candidat republicà reformista Antoni Pou, gairebé duplicà els vots que havia obtingut el 28 de juny. Així, passà de 9.272 vots (28 de juny) a 16.965, fet que suposava una diferència de 7.693 vots. Havia aconseguit millors resultats a tots els municipis, a excepció d'Alcúdia, Algaida, Banyalbufar, Calvià, Consell, Costitx, Llubí, Lluçmajor, Pollença, Porreres, Puigpunyent i Valldemossa. Probablement, Pou havia arreglat vots dissidents dels republicanisme federal, a més dels republicans de Centre i de les dretes. Així mateix, també ajuden a explicar la victòria de Pou a Mallorca el fet illenc mallorquinista que s'oposà al menorquinisme de Carreras.

A Menorca, tot i els bons resultats (4.963 vots) de Carreras el 4 d'octubre, no superà la mitjana de la Coalició Republicana-Socialista dels comicis de juny —que havia estat de 6.833 vots—, fet que suposava una diferència de 1.870 vots menys. Aquesta tendència s'invertí considerablement a les Pitiüses, ja que el 28 de juny, la mitjana de la coalició havia estat de 1.294 vots mentre que el 4 d'octubre Carreras aconseguí 2.519 vots, fet que suposava un increment de 1.225 vots. Per contra, a Menorca, el republicà moderat Pou aconseguí una diferència de 38 vots més respecte al 28 de juny i a Eivissa, havia experimentat un notable descens: dels 1.681 vots del 28 de juny havia passat a 517 el 4 d'octubre, fet que representava un descens de 1.164 vots.

La celebració de la victòria de Carreras

Per commemorar el triomf de Francesc Carreras s'organitzaren alguns actes, com el banquet del dissabte, 10 d'octubre, al Mediterráneo Hotel, organitzat per la Junta de Govern del Col·legi Oficial d'Apotecaris.¹⁶⁹ Hi hagué discursos del membre de la Junta de Govern del Col·legi, Oliver Quetglas, Nadal —en representació dels apotecaris titulars—¹⁷⁰ i Carreras —que agrai les mostres de simpatia i manifestà que prenia bona nota dels prec—. —

169 .- "Banquete al señor Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2; "Banquete al señor Carreras", a *El Día*, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2 (convocatòria). S'advertia que el preu del cobert a l'Hotel Mediterrani costava 14 pessetes.

170 .- Nadal s'interessà que el nou diputat a Corts atengués les següents peticions dels apotecaris:

En la Societat Bellver, el dissabte, 10 d'octubre, a les 21 h, el grup del Terreno d'"Apoyo a la República" també es féu un homenatge a Carreras, en el qual varen intervenir el socialista Joan Monserrat i Parets i el republicà federal Antoni Albertí i el batle accidental Ferretjans, a més de l'homenajat.¹⁷¹

Poc abans d'abandonar Mallorca, el nou diputat Carreras envià (12 d'octubre), a través de la premsa, una nota d'agraïment i salutació als electors de les Balears.¹⁷²

7.3. ELS PARTITS POLÍTICS DURANT EL BIENNI REFORMISTA

7.3.1. EL PARTIT REPUBLICÀ FEDERAL DE MALLORCA –PRFM–

Introducció

"1.ª Gestionar sea desestimada la instancia dirigida por los Ayuntamientos de Mallorca e Ibiza al Excmo. señor Ministro de la Gobernación con fecha 20 de septiembre último protestando contra la clasificación de Titulares de dichas islas publicadas en la «Gaceta de Madrid» del día 13 de junio anterior, y que en su consecuencia se ordene a las Corporaciones municipales, consignen en sus presupuestos para el próximo año 1932, las cantidades que ordena la R. O. de 16 de agosto de 1930.

2.ª Que por la Dirección General de Sanidad, se dé cumplimiento a lo dispuesto en los artículos 17 y 19 de la R. O. de 16 de Agosto de 1930 ya citada.

3.ª Que en caso de que se conceda por las Cortes el derecho a los médicos de ser considerados como funcionarios del Estado, se haga extensivo tal beneficio a los farmacéuticos." "Banquete al señor Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 1. També "Banquete al señor Carreras", a *El Día*, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2 i "Banquete al Sr. Carreras", a *Correo de Mallorca*, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2.

171 .- "Apoyo a la República", a *La Almudaina*, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 4 (invitació); "Homenaje al señor Carreras", a *El Día*, dissabte, 10 d'octubre de 1931, pàg. 2 (anunci); "En la Sociedad Bellver. Homenaje a D. Francisco Carreras", a *La Almudaina*, dimecres, 14 d'octubre de 1931, pàg. 4 (crònica) i "Política. Homenaje-despedida al señor Carreras", a *El Día*, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2. Ocuparen la presidència de l'acte el batle accidental Ignasi Ferretjans, el president de l'entitat Genaro Briñoné, Crespí, Frau i Ramonell. Segons la crònica, que destacà el predominio de la presència del "elemento femenino", Monserrat i Parets "bordó admirablemente su peroración que fué un ferviente canto a la auténtica libertad y el Médico Albertí, que rayó a gran altura al analizar las causas determinantes del cambio de régimen operado y por ser tema de actualidad esbozó el grave problema de la religión demostrando las intemperancias de ambos bandos y el divorcio mayormente intensificado entre el Estado cristiano y el Estado Pueblo por la pugna entre la teoría y su aplicación práctica. En brillantes párrafos hace resaltar las virtudes del homenajeado y la grandiosidad de su labor cultural desarrollada en el breve plazo que ocupó el Gobierno Civil de las Baleares." Carreras agraf les múltiples atencions que havia rebut del poble mallorquí, "ofreciéndose incondicionalmente para proseguir su labor a favor de los intereses de Mallorca."

172 .- La nota deia: "'Ciudadanos de Baleares: Terminada la lucha electoral y lograda por mi vuestra honrosa representación, cúpleme expresaros mi gratitud y manifestaros mi firme voluntad de ser fiel a los deberes inherentes a la investidura que me otorgasteis. A mi afines políticos, váyales con estas líneas un saludo lleno de afecto. Hacia los que fueron mis adversarios tiene mi mano el simbólico ramo de olivo. Todos, por ser hijos de las Baleares hallarán en mí, más que un amigo, un hermano y, en mi modestia, un valedor.

Palma de Mallorca 12 octubre 1931.- Francisco Carreras." "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 3. També "Política. Despedida del señor Carreras", a *El Día*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 2; "Política local", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 1.

Aquesta organització política d'ideologia republicana es reorganitzà a Palma el gener de 1930, poc abans de la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera. Estava adherida a l'Aliança Republicana. Aleshores, a Mallorca, el republicanisme –tot i nombrosos matisos ideològics– s'aglutinava entorn del Partit Republicà Federal de Mallorca, dirigit per Francesc Julià Perelló, i que integrava des de republicans històrics, com Francesc Villalonga Fàbregues i Antoni Pou Reus, fins a intel·lectuals, funcionaris i professionals liberals joves, com el metge Emili Darder, els professors d'institut Francesc de Sales Aguiló i Andreu Crespí, el felanitxer Pere Oliver Domenge i el manacorí Antoni Amer Llodrà.

Al final de gener de 1930, es varen reunir els militants del Centre Republicà Balear i de la Joventut Republicana Federal del 7è districte (la Raval) per elegir el Comitè Municipal del Partit Republicà Federal de Palma, que quedà integrat per Francesc Julià Perelló (president), Dionisi Pastor Balsero (vicepresident), Jaume Bosch Alemany (secretari), Miquel Rosselló Gelabert (vicesecretari) i, com a vocals, Antoni Pou Reus, Emili Darder Cànaves, Jacob Pérez Majó, Francesc Forteza Segura, Lluç Amengual Rubí, Jaume Comas Cladera, Andreu Crespí Salom, Jeroni Massanet Beltran, Bartomeu Frau Pons, Jaume Espases Estarellas, Francesc Villalonga Fàbregas i Josep Porta Rey. Així mateix, també eren membres nats del comitè els presidents del Centre Republicà Balear Josep Tomàs Renteria i de la Joventut Republicana Federal del 7è districte (La Raval) Bartomeu París Alcina. Aleshores, es plantejà la coordinació dels comitès municipals dels pobles de l'illa i la celebració de la festa de la proclamació de la Primera República (11 de febrer).¹⁷³

Al llarg de 1930, el republicanisme amplià les seves bases de suport social i impulsà l'organització territorial i política. Llavors el republicanisme tenia una certa implantació, a més de Palma, a Manacor, Lluçmajor, Inca i Felanitx.

Al començament de juny de 1930, es va constituir la Joventut Republicana Federal de Palma –que tenia la seu en el Centre Republicà Balear del carrer de Sanç, núm. 11–¹⁷⁴ i el 15 de juny es renovà la directiva de la Unió Republicana de Felanitx –domiciliada a la plaça de la Constitució, núm. 16–, presidida per Pere Oliver Domenge.¹⁷⁵

Tal com assenyala Octavio Ruiz Manjón, després de la reunió de Sant Sebastià, els republicans iniciaren els treballs que s'havien acordat a la trobada. Des d'aleshores, varen continuar, amb més intensitat, la constitució de comitès en els diferents municipis de Mallorca. Però, va ser des de mitjans d'agost, que el partit continuà la constitució de comitès en diferents municipis de Mallorca. Així, al final d'agost, es formà el Centre Republicà d'Andratx –que acordà unir-se a l'Aliança Republicana–, presidit per Pere Ferrer Pujol,¹⁷⁶ i el 21 de setembre, s'inaugurà el Centre Republicà de Montuïri, encapçalat per Joan Mas Verd.¹⁷⁷

173 .- “El partido republicano. Comité Municipal del Partido Republicano Federal de Palma”, a *La Almudaina*, 2 de febrer de 1930, pàg. 2.

174 .- “Nota política”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.468. Palma, 13 de juny de 1930, pàg. 2. S'afirmà que oferia el seu local “en donde se recibirá fraternalmente a todos aquellos que quieran prestar su valiosa colaboración a la causa de la Libertad y de la Justicia que es el sublime y único ideal de una República Federal Española.”

175 .- Per aclamació s'elegí la Junta Permanent integrada per Pere Oliver Domenge (president). Joan Cerdà Serra (comptador-dipositari), Joan Mas Garcia (secretari) i, com a vocals, Joaquim Oliver Bonet (1r), Bartomeu Bordoy Tauler (2n), Pere Antoni Alou Julià (3r) i Miquel Caldentey Obrador (4t). L'objectiu de l'entitat era la propagació de la llibertat de l'home i de la nació “com a grup natural. “De Felanitx”, a *La Almudaina*, 26 de juny de 1930, pàg. 2.

176 .- El comitè de l'entitat va ser integrat per Pere Ferrer Pujol (president), Gabriel Porcel (vicepresident), Francesc Crachell Alemany (secretari), Jaume Tortella Pieras (vicesecretari), Gaspar Forteza Cambra (tresorer) i

En l'Assemblea Nacional de l'Aliança Republicana, celebrada des del dilluns 29 de setembre fins el dimecres 1 d'octubre de 1930, entre 15 els membres residents a Madrid de la Junta Nacional, per iniciativa de la mesa i per unanimitat, hi fou elegit el menorquí Francesc Carreras.¹⁷⁸ El Consell Nacional s'estructurà en quatre comissions: d'Hisenda; Executiva –hi feien part Antonio Marsá, José Puig d'Asprer, Luis d'Oporto i Francesc Carreras. N'eren els secretaris Antonio Marsá i Francesc Carreras–; Acció Política, i Relacions i Propaganda.¹⁷⁹ Des del mes d'octubre de 1930, hi hagué una intensificació de les activitats i actes públics dels republicans federals, moltes vegades en unió dels socialistes. Així, el 7 d'octubre, a les 20 h, se celebrà un míting conjunt dels partits Republicà Federal i Socialista a la Casa del Poble de Palma. Hi varen intervenir els socialistes Llorenç Bisbal i Ignasi Ferretjans i els republicans Joan Trián, Francesc de Sales Aguiló i Antoni Pou, que parlaren sobre el “gestor afianzado” creat per l'Ajuntament de Palma i es demanà la derogació del Codi Penal de la Dictadura, restablint el Jurat i la normalitat constitucional.¹⁸⁰ Novament, el diumenge, 26 d'octubre, organitzat pel Centre Republicà i les organitzacions obreres de Pollença, se celebrà un míting d'afirmació republicana en la plaça de toros. Hi hagué intervencions de Gabriel Alomar, Antoni Pou, Joan Monserrat Parets i Ignasi Ferretjans.¹⁸¹ Aquell mateix dia, a les 15 h, en el Teatre Centre de Varietats de Manacor també hi hagué un míting republicà, organitzat pel Partit Republicà Federal de Manacor.¹⁸² Hi assistiren representacions de Lluçmajor, Felanitx, Vilafranca, Montuïri, Sant Llorenç i de Palma i s'adheriren a l'acte per carta els republicans d'Inca, Artà, Esporles, entre d'altres.¹⁸³ Hi varen intervenir Antoni Amer –que va cedir la presidència de l'acte a Francesc Julià–, el regidor de l'Ajuntament de Manacor Antoni Mas,¹⁸⁴

com a vocals Maties Enseñat Flexas, Jaume Porcel Bernat Ferragut, Pere Joan Colomar i Pere Josep Alemany. "Inauguración de un Centro Republicano", a *Ciudadania*, núm. 2. Palma, dissabte, 13 de setembre de 1930, pàg.

177 .- El diumenge, 21 de setembre de 1930, a les 11 h. del matí, en el local del cinema de Montuïri –situat a la plaça Major– hi hagué un acte republicà en el qual varen intervenir Joan Mas i Verd, N. Roca de Montuïri, Antoni Amer de Manacor i els membres del Comitè Provincial Francesc de Sales Aguiló, Luis Ferbal, Francesc Villalonga i Francesc Julià i un representant de la Joventut Republicana Federal. Seguidament, els assistents es tralladaren al nou centre on s'oferí un "lunch." "Inauguración de un Centro Republicano", a *Ciudadania*, núm. 4. Palma, dissabte, 27 de setembre de 1931, pàg. 3.

178 .- Vegeu la crònica de l'assemblea a MARSÁ BRAGADO, Antonio (dir.): *Libro de Oro del Partido Republicano Radical 1864-1934*. Sucesores de Rivadeneyra, S. A. Madrid [1935], pàgs. 169-178.

179 .- MARSÁ BRAGADO, Antonio (dir.): *Libro de Oro del Partido Republicano Radical 1864-1934*. Sucesores de Rivadeneyra, S. A. Madrid [1935], pàg. 178.

180 .- "Gran mitin", a *Ciudadania*, núm. 5. Palma, dissabte, 4 d'octubre de 1930, pàg. ? publicà la convocatòria de l'acte.

181 .- "Mitines en Pollensa y Manacor", a *Ciudadania*, núm. 8. Palma, dissabte, 25 d'octubre de 1930, pag. ?. publicà la convocatòria.

182 .- "Mitines en Pollensa y Manacor", a *Ciudadania*, núm. 8. Palma, dissabte, 25 d'octubre de 1930, pag. 2. publicà la convocatòria.

183 .- Segons la crònica, el teatre "estaba completamente atestado, ocupandose incluso los pasillos." En l'escenari s'havia col·locat les banderes republicana i espanyola. El corresponsal comentava que "puede decirse que toda la guardia civil de los pueblos quedó concentrada en Manacor, tal era el número de dicha fuerza que se veía por las calles de Manacor y alrededores del teatro." Així i tot, l'ordre va ser absolut. "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 2.

184 .- Antoni Mas explicà com havia deixat la casades municipal l'Ajuntament de la primera dictadura, que "no podía ser más catastrófica en todos los órdenes. Realizó aquel Ayuntamiento de la dictadura, un empréstito de 150 mil pesetas para destinarlas a obras de edificios para escuelas, y de lo realizado se puede decir que nada sirve, y que quien paga las consecuencias es el pueblo." Afegí que s'havia de dotar el pobles de grans i ventilades escoles, provistes de tots els mitjans, "para que los niños, que son los hombres del mañana, puedan recibir el mayor grado de enseñanza." Així mateix, cridà l'atenció al poble de Manacor "para que con la acción directa se cuide de los intereses municipales, que son los intereses de todos, para acabar con todo el caciquismo." "En

el socialista manacorí Mateu Soler,¹⁸⁵ el president del Comitè Republicà de Manacor Antoni Amer,¹⁸⁶ Josep Tomàs Renteria,¹⁸⁷ Pere Oliver Domenge –en representació dels republicans felanitxers–,¹⁸⁸ Luis Ferbal,¹⁸⁹ Jaume Comas,¹⁹⁰ Francesc de Sales Aguiló¹⁹¹ i Francesc Julià.¹⁹²

Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 2.

185 .- Soler afirmà: "Vengo a tomar parte en este acto para pedir a los intelectuales del republicanismo un puesto de lucha para el sector obrero manual, al cual me honro a pertenecer y representar." Manifestà, a més, que "es hora ya que de el beneficio que obtiene el propietario de la tierra, sea más justamente retribuido el esfuerzo y la inteligencia del factor trabajo, porque no hay derecho a la desproporción que hoy existe entre el beneficio del propietario y la retribución del obrero." També digué que "espera del pueblo sabrá acabar con el poderío del cacique máximo que dice tiene Mallorca en su puño, porque lo menos que pueden pedir los pueblos es ser respetados como ciudadanos libres, y no como mansos borregos." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàgs. 2-3.

186 .- Amer afirmà que "en Manacor, los que menos contribuyen a las cargas municipales son los que más capital tienen; y los que pagan más son los pequeños industriales, los pequeños comerciantes y los obreros. Esto no es justo, esto no es equitativo, esto no puede continuar, y no continuará más, si el pueblo sabe cumplir con su deber. Para pagar las cargas municipales, hay que proceder a que cada uno al pagar, lo que le corresponda segun su positiva riqueza. El que tenga mucho, pagara mucho, el que tenga poco, pagará poco, y el que no tenga nada, nada debe pagar." Després tractà sobre "cierta campaña que se hace contra los republicanos de Manacor, diciendo que iban contra la religión. No, nosotros, republicanos de Manacor, no nos meteremos con la religión de nadie, con ninguna clase de religión. Cada cual que guarde su religión dentro de su conciencia. Dentro del partido republicano nadie será molestado por sus ideas religiosas y todas serán respetadas; a esto no hay que tener miedo; es un arma falsa que esgrimen nuestros adversarios." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

187 .- Tomàs Renteria féu un documentat discurs, carregat de dades històriques, i resolta la diferència que hi havia entre les monarquies que "todo lo piden, y la republica que busca la mejor manera para que los pueblos sean grandes no por su extensión de terreno y número de habitantes, sino por su cultura y su civilización. Examinó uno por uno los hombres que tiene la Monarquía, sacando la consecuencia de que son los hombres que han destrozado la riqueza nacional, y dicen haber gobernado de la mejor manera que sabían. Si esa es la mejor manera, no esperamos a que vuelvan a gobernar, porque lo harían de la peor manera. Si hoy han destrozado la riqueza, mañana destrozarán nuestra existencia. La salvación de España está con los hombres de la República." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

188 .- Oliver Domenge afirmà que "son los momentos actuales de satisfacción y esperanza. Estamos en momentos de honda renovación, en triunfadora revolución para la libertad de España. Revolución salvadora iniciada en el mismo instante que la espada de un general rebelde, cortaba brutal el pacto constitucional. Revolución liberadora de la Nación en secular esclavitud, mantenida por la razón de la fuerza, por oligarquías y caciques." Seguidament, "canta el levantamiento de los pueblos españoles, el gesto admirable de vindicación de la dulce Galicia, que debe servir de ejemplo a Mallorca dolorida, maltrecha, oprimida por la garra de un plutócrata, que va tegiendo la red económica en que muere de asfixia. Por moralidad debemos sumarnos al movimiento republicano de liberación. Acabar con las oligarquías que mantiene el caciquismo odioso; éstas *partidas* de inconscientes al servicio del Cacique destructores de la hacienda municipal, que bajo pretexto de reformas urbanas enriquecen deudos y familiares. Debemos lanzarles de los municipios, que asaltaron automáticamente contra la voluntad del pueblo que paga y nutre las cajas municipales. Un día levántose la Mallorca trabajadora y vejada contra la tiranía de la Ciudad. Un hijo de Manacor, un *Missatje*, llamado el *tort* Ballester encaminó la protesta hasta la victoria. Pero la victoria se malogró por mantenerse y acatarse la soberanía de un poder por encima de la soberanía del pueblo. No debemos olvidar las enseñanzas de la historia en este nuevo levantamiento. Hoy como ayer, la situación es vejatoria, insostenible, a los Canamunts y Canavalls han sucedida estas partidas de liberales y conservadores; a los Suredas y Catlars sucedieron los Socias y Marchs, que nos hacen la vida imposible y van forjando los grillones de nueva esclavitud." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

189 .- Ferbal tractà sobre la "dictadura primera" i afirmà que "a más de Primo de Rivera, hay otros culpables cuyos nombres no suenan tanto, pero quizás sean los mayores culpables, para quienes debe exigirse el máximo de las responsabilidades. Menos mal si estos siete años de dictadura, sus funestas consecuencias sirven de

Després d'acabat el míting, les comissions dels diferents pobles, de Palma i els oradors, es dirigiren al local social del Centre Republicà, on varen ser obsequiats amb pastes i licors. Quedà acordat dur a terme actes de propaganda en diferents pobles i Julià donà visques a Antoni Villalonga i Llorenç Galmés, els retrats dels quals presidien la sala.¹⁹³

El diumenge, 16 de novembre, es féu un acte d'afirmació republicana a Sóller i s'hi constituí un centre Republicà Federal.¹⁹⁴ L'acte se celebrà en el garatge de Bernat Marquès i hi havien de prendre part, a més d'alguns republicans sollerics, els palmesans Emili Darder, Luis Ferbal, Francesc de Sales Aguiló, Francesc Julià, Andreu Crespí, Dionisi Pastor, Marià Aguiló i Gabriel Meneu, entre d'altres. Presidit per Francesc Julià, hi varen intervenir els sollerics Andreu Arbona –en nom del Comitè provisional del partit i de la comissió organitzadora–,¹⁹⁵ Marià Aguiló –en nom de la Joventut Republicana Federal de Palma–,¹⁹⁶

lección para salvar a España." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

190 .- El doctor Comas, després de saludar el poble republicà de Manacor, afirmà que "comprendía perfectamente el esfuerzo que tenían que realizar para deshacerse del caciquismo, pues él, si bien vive en la capital, porque así lo exige su carrera, es hijo de un pueblo rural, y de cerca conoce los innobles tentáculos del caciquismo, destructor de la savia noble del pueblo. Levantemos los espíritus y que el pueblo sea dueño de sus propios destinos. Es así como se acabará con el cacique del pueblo." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

191 .- Aguiló manifestà que "las Monarquías viven por el engranaje del caciquismo rural, que lo tiene en mayor, mediana y menor escala, desempeñando cada uno de ellos su papel de perro de presa, la cual entregan, al cacique *cumbre*. La Monarquía mantiene en sus puestos a los gobernadores que el pueblo, con sobrada razón no quiere. Nosotros aspiramos con la República Federal democrática, que el pueblo tenga los gobernantes que él mismo designe. Queremos que el pueblo soberano en toda la extensión de la palabra y que pueda delegar su autoridad en personas de su confianza, a sabiendas de que cuando se pierda esa confianza, se deja de tener la autoridad que el pueblo libremente le ha confiado." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

192 .- Julià féu una crida al poble per que els ciutadans que "aún no se han decidido a ingresar al campo republicano lo hagan sin pérdida de tiempo, porque la salud de la patria así lo exige. Hay que ser republicanos por instinto de conservación, por amor a la nación, por estimación a nuestra propia existencia; si tardamos en dar este paso, firme y decidido, quizás no lleguemos a tiempo, y sobre nuestro pecado llevemos la penitencia. Hay que ser, revolucionarios para poner en orden todo el desorden: revolucionarios de sentimientos elevados, revolucionarios de alma, de cerebro y de corazón. Así salvaremos a España, que se pierde en manos de la dictadura." "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

193 .- "En Manacor. Mitin de afirmación Republicana", a *Ciudadania*, núm. 9. Palma, dissabte, 1 de novembre de 1930, pàg. 3.

194 .- "Afirmación republicana en Sóller", a *Ciudadania*, núm. 11. Palma, dissabte, 15 de novembre de 1930, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte. "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4, publicà una àmplia crònica.

195 .- Andreu Arbona afirmà que "es un deber despertar el sentimiento de responsabilidad en todos, y, que se debe laborar por una verdadera normalización del país poniendole en posesión de sus derechos ciudadanos, bajo un régimen de verdadera garantía como la que ofrece el partido republicano federal." A més, convidà tots els assistents a escoltar atentament als oradors per que es poguessin fer càrrec del que era el republicanisme federal i acabà oferint la seva col·laboració i suport a les idees de Pi i Margall. "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

196 .- Marià Aguiló llegí unes quartilles en les quals exposà una visió sobre el "problema político actual." Afirmà que "hoy España es un cuartel de infantería donde se arresta diariamente al que se atreve a levantar la voz." Acabà amb les paraules textuais següents: "Us convidam per la gran diada en que serà feta justícia clara y terminant justícia, pels qui patiren fam i set d'ella durant 8 anys ignominiosos! Sollericis! Jermans meus! Mentres arriba aquesta hora no defalligueu jamai i guardau dins el vostre cor, com una venerable reliquia, els noms tres vegades sants de la Llibertat[,] la Justícia i la República!" "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

Andreu Crespí,¹⁹⁷ Luis Ferbal,¹⁹⁸ Dionisi Pastor –que donà les gràcies a tots els assistents–, Francesc de Sales Aguiló,¹⁹⁹ el solleric Damià Ozonas,²⁰⁰ l'advocat solleric Miquel Bauzà²⁰¹ i Francesc Julià.

Al final de novembre i durant el mes de desembre de 1930, el governador civil va prohibir la celebració d'actes i reunions de caràcter polític, fet que suposà la suspensió del míting republicà que s'havia de celebrar a Andratx el diumenge, 30 de novembre.²⁰² El diumenge, 14 de desembre, novament es programà un míting republicà i socialista en aquest municipi. Estava previst que intervinguessin els socialistes Ignasi Ferretjans i Jaume Bauzà i els republicans federals Francesc de Sales Aguiló, Josep Tomàs Renteria, Luis Ferbal, Francesc Julià i Marià Aguiló –de la Joventut Republicana Federal.– També s'anuncià la intervenció de Gabriel Alomar.²⁰³ El batle d'Andratx, però, comunicà al Centre Republicà Federal de Mallorca la suspensió novament de l'acte.²⁰⁴

Al mateix temps, el Centre Republicà de Sóller havia organitzat un cicle de conferències, però la segona –del dimarts 16 de desembre que havia d'anar a càrrec de l'advocat Miquel Bauzà– s'hagué de suspendre arran que les autoritats havien suspès tots els actes i reunions de caràcter polític.²⁰⁵

Tot i les dificultats governatives per a la celebració d'actes públics, continuà la tasca organitzativa del republicanisme illenc. Així, el 8 de desembre, el Centre Republicà de

197 .- Andreu Crespí exposà el sentit pràctic del federalisme i acabà "haciendo votos por una nueva era republicana única depuradora de la inmoralidad de nuestra España." "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

198 .- Ferbal parlà del perill sobre la imminència d'una tercera dictadura, "disfrazada hipócritamente con la piel de cordero y escondidas las uñas del lobo." Afegí que "España sufre dictadores desde Fernando VII" i afirmà que "la hora era propicia para acabar con todas." "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

199 .- Aguiló afirmà que feia extensiu la seva salutació als ciutadans de Sóller i del món i parlà sobre qüestions d'interès general fent una lliçó de ciutadania. "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

200 .- Ozonas, en primer lloc agraià a Marquès la cessió del local per a l'acte i parlà sobre la constitució del partit republicà solleric "'el cual llegó a contar más de ¡400 socios!." Dedicà unes paraules recordatòries de l'homenatge que s'havia de fer al mestre Gabriel Alomar dient que "no debemos permitir que se nos adelanten otros pueblos de fuera de Mallorca porque ello significaría una vergüenza para los mallorquines." Així mateix, dedicà unes paraules "al asunto colonial", acabant el discurs afirmant que "la firma de la sentencia de muerte de Rizal, fué la pérdida de Filipinas." "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

201 .- Bauzà, un dels principals promotors de l'acte, afirmà que "el partido republicano federal es de todos y para todos una necesidad muy sentida, la cual se nos muestra en actos como el de hoy en el que el entusiasmo desborda de los corazones." Continuà dient que "los señorones que todo se lo miran bien exepcticamente[sic] desde un butacón burgués se equivocan si creen una utopía lo que es único y firme sentir ciudadano." Acabà convidant a tots els assistents a fer part del partit ja que "este acto será la primera piedra puesta para la tumba del caciquismo." "En Sóller. Mitin Republicano", a *Ciudadania*, núm. 12. Palma, dissabte, 22 de novembre de 1930, pàg. 4.

202 .- "El mitin de Andraitx suspendido", a *Ciudadania*, núm. 13. Palma, dissabte, 29 de novembre de 1930, pàg. 3, publicà una nota breu en què constava "nuestra más viril protesta contra la prohibición del mitin de Andraitx."

203 .- "Mitin en Andraitx", a *Ciudadania*, núm. 15. Palma, dissabte, 13 de desembre de 1930, pàg. 3. L'anunci de l'acte comentava "Son en gran número los socialistas y republicanos de Palma que se trasladarán a Andraitx para asistir a este importante acto. Saldrán autos de la plaza del Mercado a las 8 de la mañana."

204 .- "El miting d'Andraitx", a *Ciudadania*, núm. 16. Palma, dissabte, 20 de desembre de 1930, pàg. 5, anunciava la suspensió de l'acte i comentava "I van dues. Però, una vegada o altra serà. Temps serà temps."

205 .- "De Sóller", a *Ciudadania*, núm. 16. Palma, dissabte, 20 de desembre de 1930, pàg. 3.

Pollença nomenà nova junta directiva per l'any 1931, presidida per Josep Vilanova Nicolau.²⁰⁶ El divendres, 12 de desembre, s'inaugurà el nou local dels republicans felanitxers en la plaça de la Constitució, núm. 9. A l'acte, hi va intervenir Pere Oliver Domenge. Estava previst que el divendres, 19 de desembre, el ciutadà Coll hi fes la conferència "Heroismo de Gandhi y la liberación de las Indias."²⁰⁷

En aquella campanya destacaren com a oradors Joan Trian, Francesc de Sales Aguiló, Antoni Pou, Gabriel Alomar, Antoni Amer, Francesc Julià, Josep Tomàs Renteria, Pere Oliver Domenge, Francesc de Sales Aguiló, Luis Ferbal i Jaume Comas. Aleshores, el republicanisme tenia una certa implantació a Palma, Manacor, Lluçmajor, Felanitx, Andratx, Pollença, Montuïri, Inca, Artà, Lluçmajor i Esporles.

El dijous, 1 de gener de 1931, el setmanari *Ciudadania* organitzà un vetlada familiar en el Centre Republicà de Palma en què se representà la peça còmica *La Campana de l'Almudaina*, de Palou i Coll i un ball de saló en què actuà l'Orfeó Republicà Balear.²⁰⁸

L'Orfeó Republicà Balear, en junta general ordinària, també elegí una nova junta directiva, presidida pel metge Josep Tomàs Renteria (president).²⁰⁹ A més, durant el gener de 1931, el Casino Republicà Lluçmajorer també elegí nova directiva, encapçalada per Francesc Noguera.²¹⁰

Al començament de gener de 1931, el Partit Republicà Federal de Mallorca féu públic que tenia acordat la construcció d'un edifici propi per instal·lar-hi una escola laica "con todos los adelantos modernos, cuya enseñanza será completamente gratuita." Així mateix, anuncià la intenció de crear un conjunt d'organismes culturals i econòmics "relacionadas con la vida social moderna, todas redundantes en beneficio de los republicanos y simpatizantes." Convidà, a més, a tots els republicans a donar-se d'alta en el Centre Republicà Balear ja que "los momentos son decisivos, y se precisa el apoyo moral y material de todos, «cooperación y disciplina.»" També invità als que no eren republicans però simpatizaven amb els ideals del centre perquè donassin el suport material necessari per fer avançar els projectes de "Grandeza y Democracia."²¹¹

Al final de gener de 1931, es parlava de convocar eleccions a diputats a Corts, però les direccions estatals dels partits Republicà Radical, Radical Socialista, Acció Republicana,

206 .- La resta de la nova junta directiva quedà integrada per Bartomeu Cortès Martínez (vicepresident), Bartomeu Cabanellas Botia (secretari), Miquel Llompart Cifre (vicesecretari), Joan Aguiló Salié (tresorer), Josep Vilanova Campomar (bibliotecari) i com a vocals Joan Vilanova March (1er) i Miquel Campomar Seguí (2on). "Pollença", a *Ciudadania*, núm. 22. Palma, dissabte, 31 de gener de 1931, pàg. 3.

207 .- "Unió Republicana de Felanitx", a *Ciudadania*, núm. 16. Palma, dissabte, 20 de desembre de 1930, pàgs. 4-5.

208 .- "Velada familiar. Un éxito", a *Ciudadania*, núm. 18. Palma, dissabte, 3 de gener de 1930, pàg. 3, publicà una crònica de l'acte.

209 .- La resta de la directiva quedà integrada per Magí Mas Salvà (vicepresident), Gabriel Meneu Piña (secretari), Francesc Roig (vicesecretari), Onofre Fuster (dipositari), Jaume Aloreta (comptador), Ernest Felani (bibliotecari), Joan Vives (abanderat) i com a vocals Bernat Escanellas (1r), Rafel Janer (2n), Joan Caldentey (3r) i Pau Valls (4t). "Orfeón Republicano Balear. Nueva Junta", a *Ciudadania*, núm. 18. Palma, dissabte, 3 de gener de 1931, pàg. 2.

210 .- A més, va ser integrada per Antoni Salvà (vicepresident), Damià Garau (secretari), Mateu Miquel (vicesecretari), Damià Fullana (tresorer-comptador) i com a vocals Bartomeu Salvà, Esteve Roca, Julià Cardell, Maties Mut, Julià Coll i Sebastià Mas. També es designà el nou comitè municipal format per Miquel Carbonell Clar (president), Joan Mut Puigserver (secretari) i com a vocals Bernat Salvà Tomàs, Pau Manresa Tomàs i Damià Garau Cafafat. "Luchmajor" [sic], a *Ciudadania*, núm. 23. Palma, dissabte, 7 de febrer de 1931, pàg. ?.

211 .- "Aviso. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *Ciudadania*, núm. 19. Palma, dissabte, 10 de gener de 1931, pàg. 5.

Federació Republicana Gallega i Dreta Liberal Republicana feren públics els acords d'abstenir-se totalment de la lluita electoral. Evidentment, el Comitè Provincial del PRFM s'adherí a aquesta línia i el 5 de febrer féu públic la decisió, tot i que acordà celebrar durant el període electoral tots els actes propaganda abstencionista possibles.²¹²

A l'inici de febrer de 1931, el Comitè Provincial del PRFM –seguint la tendència dels partits republicans estatals– decidí abstenir-se a les eleccions a diputats a Corts que pretenia convocar el Govern del general Dámaso Berenguer. A més, acordà celebrar durant el període electoral tots els actes de propaganda abstencionista possibles.

La commemoració de la Primera República

Al final de gener de 1931, el Comitè Provincial del PRFM acordà commemorar la proclamació de la primera República l'11 de febrer amb un banquet i convidar-hi tots els organismes republicans de Palma i els comitès municipals dels pobles. També anuncià la celebració d'una assemblea provincial el 15 de febrer.²¹³

L'11 de febrer de 1931, es commemorà la proclamació de la Primera República en el Centre Republicà Federal.²¹⁴ L'orfeó cantà els himnes,²¹⁵ hi hagué parlaments de Francesc Julià i Josep Tomàs Renteria i es redactaren telegrams a la vídua i filla de García Hernández, a la mare de Fermín Galán i als tancats de la presó Model.²¹⁶ La commemoració de la Primera República també se celebrà a Felanitx,²¹⁷ Lluçmajor²¹⁸ i Manacor.²¹⁹

L'assemblea provincial de febrer de 1931

El 15 de febrer de 1931, se celebrà en el Centre Republicà Balear, del carrer de Sans, núm. 11, l'assemblea provincial del partit.²²⁰ A les 10,30 h. del matí començà la reunió, amb

212 .- "P. R. F. de M.", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 4.

213 .- "Partido Republicano Federal de Mallorca. Comité Provincial", a *Ciudadania*, núm. 22. Palma, dissabte, 31 de gener de 1931, pàg. 1 (nota signada pel secretari del Comitè Provincial, J. Bosch).

214 .- La nota destacava que la festa havia estat sense mostres d'alegria "en vista de que las dolorosas circunstancias por que atravesamos convidan más al recogimiento que a la alegría." "P. R. F. de M.", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 4.

215 .- Els cants de l'Orfeó foren "escuchados con los corazones abiertos a la esperanza de lo que viene y con los ojos velados por las lágrimas al recordar recientes hechos dolorosos." "P. R. F. de M.", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 4.

216 .- S'afegia que "entre los telegramas los hay de las madres é hijas de muchos correligionarios, que como mujeres pueden apreciar más hondamente el desgarramiento sufrido por otras madres esposas e hijas en las más sensibles fibras de su corazón." "P. R. F. de M.", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 4. "De Política local", a *La Almudaina*, dijous, 12 de febrer de 1931, pàg. 3 reproduí els telegrams a Niceto Alcalá Zamora —"Histórico día, más que nunca, abrazos, cordial republicanos Mallorca.- Julià— i als presos de la Model de Madrid —"Se repite la Historia, republicanos Mallorca con vosotros.- Julià."

217 .- "Unió Republicana de Felanitx", a *Ciudadania*, núm. 25. Palma, dissabte, 21 de febrer de 1931, pàg. 2 (breu nota de l'acte)

218 .- El Centre Republicà de Lluçmajor també envià telegrams a la mare de Fermín Galán —"Celebramos once Febrero asociándonos dolor muerte hijo heroico"—, a la mare de García Hernández —"Celebramos once Febrero asociándonos dolor Muerte hijo valeroso"—, a la vídua i filla de García Hernández —"Celebramos once Febrero asociándonos dolor muerte esposo y padre valeroso"— i al presos polítics de la Presó Model de Madrid —"Celebramos once Febrero saludando dignos ciudadanos presos por ideal y Justicia"— "Lluçmajor", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 2.

219 .- "Manacor", a *Ciudadania*, núm. 26. Palma, dissabte, 28 de febrer de 1931, pàgs. 4-5.

220 .- S'havia de fer un banquet però "en vistas de las circunstancias y confirmados nuestros propósitos por ordenes superiores", va ser suprimit. L'ordre del dia de l'assemblea provincial era el següent: 1.- Aprovació de l'acta de l'assemblea anterior; 2.- Aprovació de credencials; 3.- Admissió per l'assemblea dels comitès municipals

l'assistència de 15 representacions dels comitès municipals de Palma, Alcúdia, Andratx, Campos, Esporles, Felanitx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Montuïri, Pollença, Puigpunyent, Santanyí, Sant Llorenç i Sóller. Ocupà la presidència Josep Tomàs Renteria, que la cedí al president del Comitè Provincial, Francesc Julià, i actuaren de secretaris Lluç Amengual i Jacob Pérez. Francesc Julià intervingué per fer un elogi de la tasca duita a terme pels comitès municipals i presentà els nous de Felanitx, Inca, Alcúdia, Puigpunyent, Sóller, Sant Llorenç i Pollença, que s'incorporaven al Comitè Provincial.²²¹ Seguidament, es va debatre la necessitat i l'estratègia de dur a terme una intensa campanya de propaganda per tot Mallorca i s'acordà que en el sí del Comitè Provincial es nomenassin les comissions necessàries per repartir-se per tota l'illa per fomentar l'ideal i formar nous comitès municipals. S'aprovà també la memòria de la Secretaria i s'acordà telegrafiar a Herriot i al president de la Lliga dels drets de l'home per tal que protestassin davant la Cambra dels Diputats per les mesures adoptades pel Govern Francès contra els expatriats espanyols que es trobaven en el seu territori. Acabà l'assemblea amb uns minuts de silenci en memòria dels “que sucumbieron en defensa de un ideal” i una ovació per donar ànims als que es trobaven empresonats per “querer redimir las libertades perdidas.”²²²

Com és sabut, el 18 de febrer, es va constituir un nou Govern, presidit per l'almirall Juan Bautista Aznar, que en el Consell de Ministres del dia 23 fixà la data del 12 d'abril per a la celebració de les eleccions municipals.

Tal com s'havia acordat en l'assemblea provincial del PRFM, s'intensificaren els treballs organitzatius de formació de comitès municipals i, al començament del març, ja s'havien constituït centres republicans i comitès municipals –adherits al Partit Republicà Federal de Mallorca– als pobles de Sant Llorenç –presidit per Bernat Estelrich Galmés–,²²³ Capdepera –encapçalat per Bartomeu Prats Flaquer– i s'Arracó –presidit pel metge Eduardo Mallo.–²²⁴ El 10 de març, es constituí el Comitè Republicà de Campos²²⁵ i, al final de mes, s'havia organitzat el comitè republicà federal de Búger –encapçalat per Joan Alemany Villalonga.²²⁶

de Felanitx, Inca, Puigpunyent i Sóller; 4.- Resum del pressupost de Secretaria del darrer exercici; 5.- Activitats de propaganda de tots els comitès municipals constituïts; 6.- Memòria de l'exercici passat, i 7.- Temes generals. "P. R. F. de M.", a *Ciudadania*, núm. 24. Palma, dissabte, 14 de febrer de 1931, pàg. 4.

221 - S'adheriren personalment a l'acte Jaume Bosch, Juan Zabaleta de Santa Maria, Pere Ferrer d'Andratx i Sebastià Tomàs de Santanyí. "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 17 de febrer de 1931, pàg. 2.

222 - "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 17 de febrer de 1931, pàg. 2.

223 - La directiva de la societat republicana era integrada per Bernat Estelrich (president), Bartomeu Riera Soler (vicepresident), Onofre Llinàs Bibiloni (secretari), Miquel Riera Perera (vicesecretari), Joan Adrover (tresorer) i com a vocals Antoni Adrover, Llorenç Riera i Benet Gomila. El comitè polític era format per Onofre Llinàs (president), Bernat Estelrich (vicepresident) i, com a vocals, Llorenç Riera, Miquel Riera Perera i Joan Adrover. "Vida Republicana", a *Ciudadania*, núm. 30, Palma, dissabte, 28 de març de 1931, pàg. 6.

224 - La secció "Vida Republicana" en donà notícia i destacà que a s'Arracó s'havia constituït el Partit Republicà gràcies a la tasca del "maestro del republicanismo mallorquín" Pere Ferrer i la directiva havia quedat integrada per Eduardo Mallo (president), Antoni Salvà Pujol (vicepresident) i Miquel Flexas Alemany (secretari). "Vida Republicana", a *Ciudadania*, núm. 27. Palma, dissabte, 7 de març de 1931, pàg. 6.

225 - Va ser integrat per Bartomeu Mir Ballester (president), Onofre Mas Moll (vicepresident), Federico Rubio Cuñate (secretari), Pere A. Clar Bordoy (vicesecretari) i com a vocals Jaume Vidal Moll, Antoni Ferrer Coll, Joan Prohens Mas, Joan Ballester Burguera, Lluç Fullana Garcias, Miquel Forteza Aguiló, Bartomeu Roig Artigues, Mateu Mas Mesquida, Rafel Ginard Ballester, Guillem Mas Moll, Simó Puig Cerdà i Pau Rigo Coll. "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 17 de març de 1931, pàg. 2.

226 - "Vida Republicana", a *Ciudadania*, núm. 30, Palma, dissabte, 28 de març de 1931, pàg. 6, solament dona la notícia de la fundació "que oportunamente se darán los nombres de sus componentes." "Búger", a *Ciudadania*, núm. 31. Palma, 4 d'abril de 1931, pàg. 6, es publicà la directiva integrada per Joan Alemany Villalonga (president), Miquel Payeras Capó (vicepresident), Jaume Capó Capó (secretari), Sebastià Martí Cifre

Les eleccions municipals del 12 d'abril

Des de la convocatòria de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, el partit intensificà els preparatius electorals. El 7 de març, es comunicà que s'havia constituït a Mallorca el Front Únic Antimonàrquic, integrat per l'Agrupació Socialista de Palma, la Unió General de Treballadors de Balears i el Partit Republicà Federal de Mallorca. El 18 de març, els afiliats al Centre Republicà Balear, Joventuts Republicanes Federals dels districtes 2n i 7è i l'Orfeó Republicà Balear, que formaven el Partit Republicà Federal de Palma, es reuniren en assemblea general per designar els 17 candidats municipals a la capital mallorquina.

La Coalició Republicana-Socialista va desplegar una intensa campanya de propaganda en aquells comicis. Des de mitjans mes de març, els setmanaris *Ciudadania* i *El Obrero Balear* intensificaren la seva estratègia propagandista, amb articles, anuncis i cròniques sobre l'activitat dels republicans federals i dels socialistes. També es celebraren un gran nombre de mítings i actes de propaganda i l'acte central de campanya va ser el 29 de març en el Teatre Balear, de Palma. Pel que fa als resultats, a Palma, foren elegits 23 regidors liberals, 5 regionalistes, 4 conservadors, 5 republicans federals i 4 socialistes. A Mallorca, els republicans aconseguiren un total de 35 regidors –Alcúdia (1), Andratx (2), Artà (1), Búger (2), Calvià (1), Esporles (2), Lluçmajor (3), Manacor (5), Montuïri (7), Palma (5), Santanyí (3) i Son Servera (3).– La candidatura del Front Únic Antimonàrquic únicament va guanyar als municipis d'Esporles (5 socialistes i 2 republicans) i Montuïri (7 republicans).

La proclamació de la Segona República

El PRFM participà activament en la jornada de proclamació de la República del 14 d'abril de 1931, no solament amb la presència dels afiliats en el carrer sinó també amb l'ocupació dels càrrecs institucionals. El Comitè Revolucionari, de majoria republicana –integrat pels republicans S. Portas, Jaume Bosch, Vicente Tejada, Francesc Julià, Antoni Pou i Josep Tomàs Renteria– disposà que els comitès republicans municipals es fessin càrrec dels ajuntaments, molts dels quals foren presidits per republicans històrics. A més, el president del PRFM, Francesc Julià, es féu càrrec de la Diputació Provincial de les Balears i el president del Comitè Mixt Republicano Socialista, Antoni Pou –membre del Centre Republicà Balear però no afiliat al PRFM–, va ser nomenat governador civil. Tot i la majoria de regidors republicans federals, l'única excepció va ser l'Ajuntament de Palma, que va ser cedit al socialista Llorenç Bisbal. A més, les primeres banderes republicanes que onejaren als edificis oficials i que varen recórrer els carrers de les viles i ciutats de l'illa sortiren dels centres republicans. A partir d'aleshores, des dels òrgans del PRFM es feren mostres de suport al Govern Provisional de la República i a la Generalitat de Catalunya. Així, el 22 d'abril, la Joventut Republicana Federal de Palma del districte 2n envià telegrams, signats pel president Marià Aguiló i el secretari Gabriel Meneu, al ministre de Justícia –demanant l'expulsió de l'Estat dels jesuïtes i la separació de l'Església i l'Estat–, al president de la Generalitat de Catalunya –saludaven a l'“heroi llibertats catalanes”– i al president de la República –sol·licitaven la concessió del vots als 21 anys.–²²⁷

(vicesecretari), Joan Siquier Martí (comptador), Joan Pons Capó (tresorer) i, com a vocals, Josep Pons Bennàsar, Guillem Capó Saletas, Joan Martorell Martí, Pere Pons Payeras i Joan Siquier Alemany. El comitè era format per Bartomeu Martí Martorell (president) i, com a vocals, Jaume Capó Capó, Sebastià Salvà Payeras, Josep Pons Bennàsar i Miquel Capó Pons.

227 - "Telegramas que han sido dirigidos por la "Juventud Republicana Federal" de Palma 2.º distrito con fecha 22 del corriente", a *Ciudadania*, núm. 35. Palma, dissabte, 2 de maig de 1931, pàg. 1 i "Política local. La Juventud Federal del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 23 d'abril de 1931, pàg. 2.

El dilluns, 27 d'abril, a les 20 h, se celebrà una assemblea general del PRFM a Palma, en el local del carrer de Sans, núm. 11.²²⁸ A més, des del 30 d'abril, la Joventut Republicana Federal del districte 7è (Santa Catalina) obrí en la seu social del carrer de Cotoner, núm. 80, una oficina perquè els joves majors de 23 d'anys poguessin inscriure's en el Cens electoral.²²⁹ El 2 de maig, el setmanari *Ciudadania* publicà una entrevista de Marià Aguiló i Gabriel Meneu al president del Partit Republicà Federal de Mallorca, Francesc Julià Perelló. Després de recordar la seva militància republicana des de molt jove, destacà que com a president del partit havia creat 28 comitès municipals i que abans de la proclamació de la República “no os dareis cuenta de lo que significa la búsqueda de elementos propicios para formar un Comité.” Amb el nou règim, la tasca organitzativa del partit es reduïa, afirmà, “en seleccionar escrupulosamente la falange que con gesto espontáneo se presenta a las filas.” A la pregunta de quina era la forma de la República que defensava contestà “Federal, Federal y Federal. Opino, sin embargo que al principio deberá ser conservadora como República de orden para dar paso a la forma Radical como instrumento de Gobierno.” Sobre l'anomenat “problema català”, afirmà “soy contrario a una tutela Catalana para Mallorca. Mallorca ha de tener una política mallorquina basada en la máxima autonomía político-administrativa. Considero que admitiendo una tutela Catalana nos expondríamos a parecer menores de edad. Además, con el federalismo integral quedarán resueltos plenamente todos los problemas que tiendan al reconocimiento histórico de una nacionalidad.” Respecte al futur del PRFM afirmà que pertanyia a l'Aliança Republicana i que era l'únic consituït fins aleshores. Destacà el seu ideari d'esquerres i criticà que “vienen ahora nuevos partidos a actuar de derecha republicana compuestos por todos los residuos de otros partidos monárquicos Estos no han tenido el suficiente romanticismo de llamarse monárquicos. Peor que estos son los que formarán el “Centro Republicano” Ex-liberales y monárquicos sin rey.” A més, afirmà, que el PRFM, a causa de la seva brillant història, principis i finalitats “será indiscutiblemente en inteligencias electorales con los socialistas”, el “verdadero y único nervio de la política mallorquina. La norma de nuestro partido es la de hacer escuela de verdadera ciudadanía y filtrar en sus miembros los deberes como hombres políticos, siempre rigiéndose por la ley de la mayorías única vía legal de todas las democracias.” Així mateix, sobre el setmanari *Ciudadania*, previa que es convertís en diari, òrgan de la política del partit.²³⁰

El 2 de maig, el Comitè Mixt dels partits Republicà i Socialista féu pública una nota, signada pel president, el republicà Antoni Pou i pel secretari, el socialista Joan Monserrat i Parets, en què “contempla con simpatía la actitud de los militantes de los partidos monárquicos abandonando sus antiguos campos para ingresar en las filas de los partidos republicanos” i, al mateix temps, es tenia l'esperança que en “breve plazo quedarán disueltas la casi totalidad de

228 .- La convocatòria, signada pel president del Comitè Provincial, Francesc Julià, i el secretari, Jaume Bosch Alemany, era per elegir una comisió "para que lleve la dirección de la política de este partido, cuya comisión estará siempre sujeta a los acuerdos del provincial con amplias facultades para organizar y orientar e todo momento el engrandecimiento del partido republicano federal de Mallorca y evitar que nuevos elementos (republicanos de nuevo cuño) se apoderen del republicanismo en Mallorca." Es convocaven els socis del Centre Republicà Balear, la Joventut Republicana Federal dels districtes 7è i del 2on i de l'Orfeó Republicà Balear. “Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *Ciudadania*, núm. 34. Palma, dissabte, 25 d'abril de 1931, pàg. 1 i “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Calle de Sans número 11”, a *La Almudaina*, dijous, 23 d'abril de 1931, pàg. 2

229 .- “Noticias varias. Juventud Federal del 7.º Distrito Santa Catalina”, a *La Almudaina*, dijous, 30 d'abril de 1931, pàg. 3, publicà l'anunci signat pel secretari Antoni Quetglas.

230 .- AGUILÓ, M i MENEU, G.: “Una intervui con el Presidente del Partido Republicano Federal de Mallorca Don Francisco Juliá Perelló”, a *Ciudadania*, núm. 35. Palma, dissabte, 2 de maig de 1931, pàg. 4.

las agrupaciones monárquicas de la isla.” S’afegí que “los pocos grupos monárquicos, sinceros y de buena fé que acaso queden, merecerán del Comité mixto el respeto y la consideración que le merecerán siempre sus adversarios políticos, salvo los elementos que han integrado las Uniones patrióticas, con los cuales el Comité no admitirá diálogo.” Donada la tasca de consolidació del règim republicà que tenia el Comitè Mixt i “de librarle de posibles asechanzas o de probables apetitos o concupiscencias, que serían lamentables, ha dialogado a tal efecto con el señor Gobernador de la Provincia.” Assenyalà que el governador civil havia manifestat que era obligació primordial garantir la llibertat de totes les agrupacions polítiques constituïdes o que es constituïssin, qualsevol que fos la seva ideologia i que “no se desviaría en lo más mínimo de esa línea de conducta que se había trazado, interpretando el sentido amplio de justicia que inspira al Gobierno Provisional.” S’afirmà que el Comitè Mixt esperava de les agrupacions republicanes i socialistes que “percatadas de la importancia del período revolucionario que vivimos acatarán disciplinariamente las resoluciones y acuerdos del Comité Mixto, el cual tendrá a su cargo la designación de los puestos de lucha que a cada cual corresponda para la defensa y afianzamiento de la República.” Continuà amb to amenaçador que “quienes pretendan sustraerse a las decisiones del Comité y no acaten sus acuerdos y orientaciones, serán señalados al Gobierno Provisional, como sospechosos y perturbadores. La revolución aún está en marcha y hay que defenderla. Los que hemos dedicado buena parte de nuestra vida al advenimiento de la República y hemos expuesto en aras de ella nuestra libertad tenemos hoy el deber sagrado de consolidar su existencia y de librarla de asaltos sospechosos.”²³¹

El dilluns, 4 de maig, es féu en el local del carrer de Sans, núm. 11, una assemblea municipal de tots els socis del Centre Republicà Balear, Joventut Republicana Federal dels districtes 7è i 2n, centres republicans dels districtes 6è i 8è i de l’Orfeó Republicà Balear, per elegir dos delegats pels districtes 1er, 3er, 4art, 5è i 9è, que juntament amb els dos delegats designats per les entitats abans esmentades i els seus presidents havien de formar el Comitè Municipal.²³² En l’assemblea s’acordà enviar telegrams, signats per Francesc Julià i Jaume Bosch, d’adhesió i felicitació a Gabriel Alomar,²³³ al ministre d’Instrucció Pública Marcel·lí Domingo,²³⁴ al batle de Maó²³⁵ i al ministre de la Governació Miguel Maura.²³⁶

231 .- “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 3.

232 .- Es demanà que les entitats constituïdes portassin el nomenament dels seus dos delegats. La convocatòria era signada l’1 de maig pel president Francesc Julià i el secretari Jaume Bosch Alemany. *Ciudadania*, núm. 35. Palma, dissabte, 2 de maig de 1931, pàg. 1 i “Política local. Asamblea Municipal del Partido Republicano Federal de Palma”, a *La Almudaina*, diumenge, 3 de maig de 1931, pàg. 3.

233 .- “Al llegar esa tomando posesión cargo que vos honrais, partido republicano federal Palma, reunido Asamblea Municipal os saluda y desea larga vida para bien patria.” “Del partido Republicano Federal. Telegramas”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de maig de 1931, pàg. 2.

234 .- “Reunides entitats Centres Republicans districtes según[sic], sext, octau, Joventuts Federals districtes según[sic], séptim[sic] us feliciten libereisim decret bilingüisme pregunen abstenció Mallorca” i “Reunido partido Republicano Federal en Asamblea Municipal, felicítanle acierto nombramiento Presidente Comisión en hijo predilecto Mallorca y Maestro letras Gabriel Alomar.” “Del partido Republicano Federal. Telegramas”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de maig de 1931, pàg. 2.

235 .- “Reunido Asamblea Municipal partido Republicano Federal congratúlase tener Gobernador hijo predilecto esa Isla hermana Francisco Carreras modelo rectitud, rogándole haga público esa satisfacción republicanism mallorquín.” “Del partido Republicano Federal. Telegramas”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de maig de 1931, pàg. 2.

236 .- “Reunido partido republicano Federal en Asamblea Municipal expresan satisfacción nombramiento Gobernador civil Francisco Carreras, modelo rectitud[,] honradez deseando gobierne Provincia para bien patria.” “Del partido Republicano Federal. Telegramas”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de maig de 1931, pàg. 2.

Arran del decret del Govern Provisional de la República per a la inclusió en les llistes electorals dels ciutadans majors de 23 anys i de tots aquells que varen ser omesos en la formació del Cens electoral, el 5 de maig, el Partit Republicà Federal de Palma féu pública una nota en la qual comunicà que des del 6 de maig quedava establerta, de 20 a 22 h, una oficina d'informació en el Centre Republicà Balear –carrer de Sans, núm. 11.–²³⁷

El dissabte, 9 de maig de 1931, en el Centre Republicà del districte 8è –carrer de Bernat Amer, núm. 31–, el professor de l'institut Luis Ferbal Campo féu la conferència “Ventajas del sistema de gobierno republicano.”²³⁸

La primera escissió del PRFM

El 10 de maig, el partit celebrà en el local del Centre Republicà Balear –carrer de Sans, núm. 11– l'assemblea provincial amb representació de 31 comitès municipals de Palma, Alcúdia, Andratx, s'Arracó, Binissalem, Búger, Bunyola, Caimari, Campos, Capdepera, Costitx, Esporles, Felanitx, Fornalutx, Inca, Lloret, Lloseta, Lluçmajor, Manacor, Montuïri, Petra, Pollença, Puigpunyent, ses Salines, Santa Eugènia, Santa Maria, Santanyí, Sant Joan, Sant Llorenç, Sencelles i Sóller. A les 10 h del matí, obrí la sessió el president Francesc Villalonga i seguidament es nomenà una comissió per a revisar les actes dels comitès municipals que s'havien adherit a l'acte. Foren elegits Antoni Mateu i Sebastià Serra pel Partit Judicial d'Inca, Antoni Amer i Jaume Mas pel de Manacor i Jaume Bosch i Josep Porta pel de Palma. Després es va suspendre la sessió que continuà novament a les 15 h, sota la presidència de Francesc Julià. S'aprovà el dictamen de la comissió d'actes i, a continuació, es va procedir a l'elecció del Comitè Provincial, en el qual prengueren part 72 delegats de comitès municipals. Aquest òrgan directiu quedà integrat per Francesc Julià (president), Antoni Amer (vicepresident), Jaume Bosch (secretari) i Sebastià Serra (vicesecretari). A més, l'assemblea adoptà, per unanimitat, alguns acords de tipus organitzatiu com fer una nota pública del programa polític de Mallorca; nomenar tres comissions de propaganda en els districtes de Palma, Inca i Manacor; confeccionar un carnet d'identitat pels afiliats, i publicar un diari republicà. A més, varen adoptar un acord que tendria conseqüències immediates: cap afiliat al partit no podia pertànyer a cap altra entitat i organització política “aunque ésta tenga carácter republicano.” Aquesta decisió suposà l'exclusió d'un bon nombre de republicans, socis del Centre Republicà Balear però que no eren militants del PRFM. Això suposà la primera escissió del republicanisme illenc, amb la creació de Concentració Republicana, liderada per Antoni Pou i Jaume Comas. A més, l'assemblea acordà cursar telegrams al president del Consell de Ministres²³⁹ i als dirigents estatals Antoni Marsá, Alejandro Lerroux, Manuel Azaña, Santiago Casares i Marcel·lí Domingo d'Alianza Republicana.²⁴⁰

237 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Palma”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de maig de 1931, pàg. 2; “Partido Republicano Federal de Palma”, a *La Almudaina* dels dies 8 i 9 de maig de 1931, publicà un anunci d'aquest servei establert en el Centre Republicà Balear.

238 .- “Noticias varias. Conferencia”, a *La Almudaina*, dissabte, 9 de maig de 1931, pàg. 3 publicà l'anunci de l'acte.

239 .- “Reunida Asamblea Provincial partido Republicano Federal de Mallorca, 35 pueblos acordaron apoyar petición hecha por Ayuntamiento, para que sean cedidos a la ciudad todos los bienes del Real Patrimonio.” “Asamblea Provincial del Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *Ciudadania*, núm. 37. Palma, dissabte, 16 de maig de 1931, pàg. 3, i “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 de maig de 1931, pàg. 2.

240 .- “Reunida Asamblea Provincial partido Republicano Federal de Mallorca, representados 35 pueblos reafirman adhesión Alianza Republicana.” “Asamblea Provincial del Partido Republicano Federal de Mallorca”,

En plena eufòria republicana, el 10 de maig, també es féu un banquet en l'Hotel Victoria, de Palma, per commemorar la proclamació de la República, homenatjar al veterà republicà Francesc Villalonga i celebrar la designació de Francesc Carreras com a governador civil i el triomf dels candidats republicans del Terreno Vicente Tejada, Antoni Albertí i Miquel Navarro.²⁴¹ Hi assistiren una seixantena de simpatitzants, presidits per Francesc Carreras que s'envoltà, a la dreta, de Francesc Villalonga, Miquel Navarro i Josep Tomàs Renteria i, a l'esquerra, d'Antoni Albertí, Vicente Tejada i el doctor Reglà, el tinent fiscal Prada i l'industrial Josep Juncadella. Prada llegí les adhesions rebudes a l'acte²⁴² i féu un parlament²⁴³ i, acte seguit, varen intervenir el doctor Roglà –en nom del Partit Republicà Federal i en el dels 35 pobles que s'adherien a l'acte–, Josep Tomàs Renteria –en nom del Centre Republicà Balear–, Francesc Villalonga Fàbregues, Vicente Tejada i Francesc Carreras.²⁴⁴

Un notable impuls a la consolidació de l'estructura organitzativa territorial

Una vegada proclamada la República, el PRFM aconseguí intensificar la seva estructura organitzativa, tant als districtes de Palma com a la Part Forana.

A Palma, el 27 d'abril, es constituí el Cercle Republicà Radical del districte 1r –situat al carrer de Jaume II, núm. 43–, encapçalat per Pedro Tascón Ortega.

Però, va ser al més de maig que es fundaren cinc centres republicans als nous districtes de la ciutat.

El dia 5 va sorgir el primer que va ser l'Agrupació Republicana Federal del districte 9è-Secar de la Real –situat a la carretera d'Esporles, núm. 107–, presidit per Francesc Balaguer Roca.

Al cap de sis dies, es constituí el Centre Republicà Federal del districte 8è, encapçalat per Joan Albertí Ricaula. I, el dia 24 d'aquell mes, a l'horabaixa, es féu la inauguració oficial d'aquest centre republicà, ubicat en el carrer d'Herederó, núm. 42, de Son Espanyolet.²⁴⁵

a *Ciudadania*, núm. 37. Palma, dissabte, 16 de maig de 1931, pàg. 3, i “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 de maig de 1931, pàg. 2.

241 - El propòsit de la comissió organitzadora de l'acte era reunir en el banquet a totes les persones que “con fé y entusiasmo se esforzaron por conseguir el triunfo de la conjunción republicano-socialista y de la implantación de la República.” Es comunicà que es venien tíquets en la Llibreria Escolar, Cafè de la Llonja, Societat Bellver i Cafè Bellver. “Banquete republicano”, a *La Almudaina*, dijous, 7 de maig de 1931, pàg. 3, publicà l'anunci de l'acte.

242 - Foren llegides les dels senyors Sureda i Palmer, i Sureda i Sancho del Partit de la Dreta Republicana, de la Joventut Republicana Federal del districte 7è, els senyors Saridakis.

243 - Assenyala que l'homenatge era de “confraternidad republicana con la significación de ser la mayoría electores de El Terreno, vanagloriándose como funcionario que era de la Justicia, del glorioso advenimiento de la República Española, verdadera garantía de la Justicia, del derecho y de la libertad dedicando un sentido recuerdo a aquellos mártires que se llamaron Acuña, Padilla, Bravo y Maldonado. Como ellos, existen en Mallorca amigos de la libertad con ansias de que sea extirpado el caciquismo bochornoso.” A més, féu un elogi del règim republicà i del governador civil de les Balears “al que rogaba que aceptase la adhesión entusiasta de todos los correligionarios, que deben estar alerta y deben apoderarse de las avanzadas para que no vuelvan a ser tomadas por los enemigos.” Acabà el parlament amb visques a la República, a Espanya, a la llibertat i a Mallorca, “de la que se titula como un mallorquín honorario y quiere seguir siéndolo, pero con libertad y derecho.” “Banquete-homenaje a los señores Villalonga, Albertí, Tejada y Navarro”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 de maig de 1931, pàgs 1-2.

244 - “Banquete-homenaje a los señores Villalonga, Albertí, Tejada y Navarro”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 de maig de 1931, pàgs 1-2.

245 - Segons la crònica, abans de començar l'acte, una manifestació va recórrer els principals carrers del districte portant les banderes d'algunes agrupacions d'altres districtes, amb una banda de música i l'Orfeó Republicà Balear. Davant el local del centre s'havia aixecat una tribuna, en la qual varen prendre seient Josep

El dia 15 es fundà el Centre Republicà del Districte 6è –situat al carrer del Mar, núm 24–, dirigit per Francesc Esteva Quesada.

Dos dies després, s'inaugurà el Centre Republicà Federal del districte 3r –situat en el Cafè La Paloma de la plaça de Garcia Orell–, presidit per Josep Girbent Mateu.²⁴⁶ A l'acte, amenizat per una orquestrina, hi hagué parlaments de Josep Grau, Josep Girbent, Jaume Malagrava, Josep Mas, Emili Darder i Francesc Julià.²⁴⁷

Gairebé una setmana després, el dissabte, 23 de maig, es va constituir el Centre Republicà Federal del districte 5è–situat en la plaça de l'Olivar, núm. 5–, presidit per Manuel Cirer.²⁴⁸ L'endemà, aquest centre inaugurà el local social, situat en la plaça de l'Olivar.²⁴⁹

Tomàs Renteria –que portava la representació del batle Bisbal–, el regidor Francesc Villalonga, el president honorari del centre Luis Ferbal, el president Josep Rimero Trian, a més d'alguns membres de la directiva com Jaume Trian, Bernat Jofre, Lambert Juncosa, el catedràtic Eduardo Gómez. L'Orfeó Republicà Balear interpretà l'“Himne de Riego”, “La Marsellesa” i “La Internacional” i seguidament hi hagué intervencions dels candidats republicans federals del districte Bernat Jofre, Lambert Juncosa i Luis Ferbal, un representant de la Joventut Republicana Federal, Josep Tomàs Renteria i Francesc Villalonga. Els oradors centraren els seus discursos sobre “el panorama político actual, señalando que la lucha del próximo domingo, aunque es la repetición de la del día 12 del pasado mes, no tiene el mismo carácter por haberse convertido al republicanismismo los partidos políticos entonces existentes. Hablaron de los partidos nuevamente constituídos, obedeciendo unos –convergiéron en decir– a las ambiciones caciquiles que quieren albergar en la República, cosa que es imposible, y otro que se llama de concentración y pretende ser el partido histórico republicano, habiendo nacido de la separación por indisciplina del que verdaderamente debe llevar este nombre, el partido Republicano Federal, a quien acusan de autócrata los individuos de la citada concentración por haber hecho cumplir la disciplina que es necesaria en toda institución bien organizada. Invitaron a proceder enérgicamente contra las coacciones, con la seguridad de que serán inmediatamente atendidas las denuncias que se hagan contra los que coaccionen, quienes serán castigados por ley. Se dijo que concebir una Republica sin federalismo, es constituir una monarquía disfrazada, por lo que invitaban a votar la candidatura republicana federal que es la depositaria de las verdaderas libertades republicanas. El señor Villalonga, después de ensalzar los[*sic*] dotes de los candidatos se congregada[*sic*] a que votaran a los indicados señores” i excusà l'assistència del governador civil Carreras i del president de la Diputació, Julià. El president del centre, Romero va dir que “ciertos patronos con el fin de crear obstáculos a la naciente República, venían despidiendo brigadas de los obreros que trabajan en sus fábricas. Invitó a que los reunidos depositaran la cantidad de dinero que estuviera a su alcance en la recolecta que se hizo para socorrer a los obreros y obreras parados.” “Política local. Inauguración de un Centro Republicano en el 8.º Distrito”, a *La Almudaina*, dimarts, 26 de maig de 1931, pàg. 2.

246 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 16 de maig de 1931, pàg. 3, publicà la invitació a l'acte. Segons la crònica de la inauguració, el “local aunque no construído[*sic*] exprofeso, es de buena capacidad y reúne excelentes condiciones.” La junta directiva del centre era forma per Josep Girbent (president), Sebastià Perelló (vicepresident), Josep Grau (secretari), Joan Femenia (vicesecretari), Gabriel Sampol (tresorer), Gabriel Pizà (comptador) i, com a vocals, Jaume Malagrava, Josep Mas, Rafael Araujo, Rafel Pomar i Antoni Amengual. “Nuevo centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de maig de 1931, pàg. 3.

247 .- “Del Tercer Distrito. Apertura de un casino Republicano”, a *Ciudadania*, núm. 38. Palma, dissabte, 23 de maig de 1931, pàg. 3, i “Nuevo centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de maig de 1931, pàg. 3.

248 .- “Política local. Nuevo Centro Republicano” i “Política local. Nuevo Centro Republicano Federal del Distrito Quinto”, a *La Almudaina*, diumenge, 24 de maig de 1931, pàg. 2, publicà les invitacions als actes.

249 .- Després de l'aprovació dels estatuts, es va procedir al nomenament de la junta directiva que, per aclamació, va ser integrada per Manuel Cirer (president), Miquel Rosselló (vicepresident), Joan Rullan (secretari), Tomàs Rosselló (vicesecretari), Lluís Ferrer (tresorer), Joan Reinés (comptador) i, com a vocals, Josep Bernat, Miquel Forteza, Pau Valls i Francesc Payeras. “Constitución e inauguración del Centro Republicano Federal del Distrito quinto”, a *Ciudadania*, núm. 39. Palma, dissabte, 30 de maig de 1931, pàg. 2 i “Política local. Inauguración del Centro Republicano Federal del Distrito 5.º”, a *La Almudaina*, dimarts, 26 de maig de 1931, pàg. 2. L'endemà, 24 de maig, s'inaugurà el Centre, domiciliat en la plaça de l'Olivar, núm. 4. A l'inici de l'acte, l'Orfeó Republicà Balear cantà “La Marsellesa” i “La Internacional” i seguidament hi hagué intervencions del president del Centre, Manuel Cirer, Lluís Ferbal –en nom dels republicans del districte 8è–, Josep Tomàs Renteria –en nom del casino del districte 2n–, Damià Rigo –en nom del districte 7è–, Marià Aguiló

El dia 24 es fundà el Centre Republicà Federal de la Soledat –situat al carrer de Sureda, núm. 1–, dirigit per Bartomeu Serra Soberats.

A la Part Forana, la segona quinzena d'abril de 1931, els crearen les agrupacions locals d'Unió Republicana Federal de Costitx –situada a la plaça Major, presidida per Josep Sans Vallespir,– de Porreres –situada al carrer de Florida, núm. 3, dirigida per Guillem Mora Ferrer– i de Campanet –situada a la plaça Major, núm. 21, encapçalat per Antoni Palou Llabrés. També es constituïren el Centre Republicà Federal de Caimari –situat al carrer de Nostra Senyora de Lluc, núm. 23, presidit per Arnau Sastre Pericàs– i les joventuts republicanes d'Estellencs –presidida per Mateu Vidal Riera– i de Binissalem –situada al carrer del Born, núm. 7, encapçalada per Llorenç Torrents Terrasa.–

El mes de maig, es varen formar els centres d'Unió Republicana Federal de Llubí –situat al carrer de Santa Margalida, núm. 9, 1r, presidit per Dionisio Martín Gallego–; Sencelles –situat del carrer del Rafal, núm. 5, encapçalat per Antoni Rosselló Nadal–; Binissalem –situat al carrer del Truc, núm. 16, dirigit per Antoni Vallés Llabrés–; Lloret –situat al carrer Major, núm. 2, presidit per Joan Nicolau Munar–, i Algaida –situat a la plaça Major, núm. 11, encapçalat per Joan Vanrell Trobat.– També es fundaren els centres republicans de Colònia del Carme-Portocristo –situat al carrer del Port, núm. 18, presidit per Sebastià Quetglas– i Artà –situat a la plaça de la Constitució, encapçalat per Antoni Cano Garcia– i també els centres d'Unió Republicana de Sineu –situat al carrer de la Quartera, núm. 2, dirigit per Antoni Esteva Bennassar– i Selva –situat a la plaça de la Constitució, núm. 10, presidit per Pedro Iglesias Azcué.– A més, es fundà la Joventut Republicana de Manacor –presidida per Vicente Asensio.– El diumenge, 10 de maig, s'inaugurà el seu local social situada al passeig d'Antoni Maura, núm. 1, de Manacor, amb intervencions del secretari Mateu Perelló, el president Vicente Asensio, el membre de la Comissió Gestora Antoni Mas i el batle Antoni Amer.²⁵⁰

La repetició de les eleccions municipals del 31 de maig

Les eleccions municipals del 12 d'abril foren impugnades en 22 municipis de Mallorca arran de les anomalies denunciades pels republicans i socialistes, com pressions irregulars i

–en nom de la Joventut Republicana Federal del districte 2n– i Lluís Ferrer. “Constitución e inauguración del Centro Republicano Federal del Distrito quinto”, *Ciudadania*, núm. 39. Palma, Palma, 30 de maig de 1931, pàg. 2. Segons la crònica “Política local. Inauguración del Centro Republicano Federal del Distrito 5.º”, a *La Almudaina*, dimarts, 26 de maig de 1931, pàg. 2, Luis Ferbal féu observar “la conveniencia de que en las próximas elecciones se fijen los electores en los nombres de los candidatos que presenta en este Distrito el Partido Republicano Federal en evitación de cambios de papeletas que pueden ser funestos para el verdadero ideal republicano.” Josep Tomàs Renteria aconsellà prudència i “mucho cuidado en la votación para evitar confusionismos por la coincidencia de apellidos entre candidatos de este Partido, que es el antiguo Republicano Federal de Mallorca y otros pertenecientes a Organizaciones recientemente creadas.” Damià Rigo “hizo hincapié en la necesidad absoluta de luchar denodadamente si el pueblo republicano que tanto necesita de libertad, paz y trabajo, desea de veras ver consolidada la República Federal, y no otra que ha de conducir a España a una era de tranquilidad y verdadera democracia, otra cosa sería renunciar a un ideal que podría muy bien trocarse en esclavitud mayor que la padecida con el Régimen reaccionario fenecido.” Marià Aguiló, de la Joventut Republicana Federal, parlà de la consolidació de la República com a únic mitjà per aconseguir el benestar de la societat. Per acabar, el candidat a regidor pel districte Lluís Ferrer Arbona s'oferí amb la resta de membres de la candidatura –el president del centre Manuel Cirer Arbona i el metge Josep Rovira Sellarés– per desenvolupar el càrrec de regidor en representació del districte. “Además hace saber que desde hoy queda montada en este mismo local una oficina electoral, que funcionará todos los días de 8 a 10 de la noche, para cuantos datos sean precisos y tengan relación con las próximas elecciones municipales.”

²⁵⁰ .- “De Manacor. Inauguración del local de la Juventud Republicana”, a *Ciudadania*, núm. 37. Palma, dissabte, 16 de maig de 1931, pàgs. 2.

actuacions caciquils. Així, el 31 de maig, es varen repetir els comicis locals en aquests 22 municipis en un context d'eufòria republicana. D'un total de 314 regidors que s'elegien, els republicans federals aconseguiren 129 regidors, seguits dels 75 del Partit Republicà de Centre i dels 36 socialistes. Únicament els republicans no aconseguiren representació a Alaró, Muro i Sineu mentre que obtingueren les majories a Alcúdia (7 regidors), Andratx (9), Bunyola (6), Felanitx (13), Inca (13), Manacor (13), Palma (17), Petra (6), Pollença (12) i Puigpunyent (6). També varen treure representació a Binissalem (3), Calvià (3), Capdepera (3), Consell (3), Marratxí (1), Santanyí (2), Sant Llorenç (4), Sencelles (3) i Sóller (6).

Al començament de juny de 1931, es reuní l'assemblea del Partit Republicà Federal de Palma i prengué l'acord per unanimitat de donar el vist-i-plau a la determinació presa pel president i secretari de la junta municipal del Partit respecte al Centre Republicà del districte 6è que desautoritzaven l'entitat sobre els temes relacionats amb les eleccions municipals del 31 de maig. Com a conseqüència acordaren separar aquest centre de l'organització del Partit Republicà Federal de Palma i desautoritzar els delegats del centre del districte.²⁵¹

El 29 de maig, la junta general de la Joventut Republicana Federal acordà sol·licitar a l'Ajuntament de Palma que regulàs els tocs de campanes de les esglésies i convents de la ciutat.²⁵² Aquesta petició va provocar una certa polèmica perquè va ser vista com un atac a l'Església.

Les eleccions generals a Corts Constituents

En les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, el partit acordà, en l'assemblea provincial del 7 de juny –en la qual assistiren representacions de 44 pobles de Mallorca– designar per aclamació com a candidat Francesc Julià, a més de proposar a la Conjunció Republicana-Socialista la designació de Gabriel Alomar també com a candidat. Al mateix temps, l'assemblea protestà enèrgicament per la campanya “injusta y personalista” contra el president Francesc Julià i decidí visitar el governador civil Carreras per agrair-li els esforços que feia en la lluita contra el caciquisme de l'illa.²⁵³ A més, també s'integrà en la candidatura el dirigent estatal Manuel Azaña.

Tot i que no es tractà concretament d'un acte electoral, el diumenge, 14 de juny, els republicans federals de Manacor i dels pobles del partit judicial feren a l'Hotel Perelló de Portocristo un banquet d'homenatge al batle manacorí i president del comitè del districte de Manacor del Partit Republicà Federal, Antoni Amer Llodrà.²⁵⁴ Hi assistiren devers 400 persones, entre els quals, a més dels correligionaris federals manacorins, hi havia representacions dels comitès dels pobles de la contrada. Presidiren l'acte l'homenatjat Antoni Amer, acompanyat del governador Francesc Carreras i del president de la Diputació Francesc Julià, a més de Vicente Tejada i els diputats provincials Joan Roca i Francesc Fernández, el batle de Felanitx Pere Oliver Domenge i els tinents de batle manacorins Antoni Mas, Rafel Prohens, Joan Fullana i Andreu Estelrich. Hi hagué intervencions del diputat provincial i regidor manacorí Francesc Fernández –que llegí unes quartilles sobre la vida política

251 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dijous, 4 de juny de 1931, pàg. 3.

252 .- “Asamblea del Partido Republicano Federal”, a *Ciudadania*, núm. 41. Palma, dissabte, 13 de juny de 1931, pàg. 2.

253 .- “Asamblea del Partido Republicano Federal”, a *Ciudadania*, núm. 41. Palma, dissabte, 13 de juny de 1931, pàg. 2 i “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 9 de juny de 1931, pàg. 2.

254 .- “Política. Banquete-homenaje”, a *El Día*, núm. 3.114. Palma, diumenge, 14 de juny de 1931, pàg. ? (convocatòria); “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4; “De Manacor”, a *Correo de Mallorca*, núm. 6.748. Palma, dimecres, 24 de juny de 1931, pàg. 2.

d'Amer-,²⁵⁵ el batle de Felanitx i apotecari Pere Oliver,²⁵⁶ l'advocat Guillem Puerto,²⁵⁷ Luis Ferbal,²⁵⁸ Francesc Julià,²⁵⁹ Antoni Amer²⁶⁰ i Francesc Carreras.²⁶¹ Aquell dia, també la Joventut Republicana Federal de Palma celebrà la commemoració del primer aniversari en l'Hotel Balear.²⁶²

El 27 de juny, el setmanari *Ciudadania* anuncià que els centres republicans i els corresponsals que volguessin adquirir exemplars del fulletó sobre *Programa del Partido Republicano*

255 .- Fernández afirmà que Amer “perseguido ya desde su infancia por las ideas republicanas de su progenitor, ha ido luchando por aquel ideal toda la vida, con leal y noble empeño del fiel servidor de la causa.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

256 .- Oliver començà saludant “a los que con su constancia y voluntad férrea nos han traído la República. Termina su fogoso parlamento entonando un canto a la fraternidad, de que tan alta prueba están dando los pueblos de este Distrito, cuyas representaciones son como cabezas de una gran familia que estando, como está unida, podrá en su día, reclamar y exigir si llega el caso que se le reconozcan los derechos que en justicia nos corresponden y pertenecen. Considera que es necesaria la autonomía municipal y la anulación de aquel estatuto, que parece hecho para arruinar con la creación de costosas plazas las haciendas municipales.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

257 .- Puerto usà la paraula per dir “el ejemplo de Amer, paladín infatigable de la causa de la libertad y de la justicia, nos señala a todos el camino a seguir para que no vuelvan ya más los tiempos en que los caciques tuvieron acaparado el poder, el cual debe estar en manos de los nuevos apóstoles de la República, que a puños se los ganaron en los momentos difíciles de lucha por el ideal. Soy Republicano y no me asusta ninguna idea por radical que sea dentro su régimen; ante la demagogía me siento reaccionario, ante la reacción soy revolucionario; pido respeto para las creencias y apoyo por el orden, y vos compañero Amer continuad en vuestra labor y en vuestro apostolado de aproximación en el Distrito para que podamos decir con razón que nuestros pueblos ya tienen fisonomía propia y que pueden desenvolverse sin tutelas por ser mayores de edad.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

258 .- El catedràtic de francès de l'Institut de Palma intervingué per saludar a tots els assistents, “en particular a los viejos republicanos que fueron los que labraron la República que hoy disfrutamos; tiene palabras de conmiseración para aquellos que hoy quieren aparecer como tales, cuando en realidad estuvieron aferrados hasta el último momento al derrotismo de la vieja política. Termina lamentando la falta de medidas radicales y revolucionarias en el nuevo régimen.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

259 .- Julià, tot i que estava afectat de la gargamella, destacà la gran amistad que l'unia amb Amer i digué que “tened en cuenta que ahora que tenemos la República, debemos guardarla procurando su consolidación, porque nos ha costado mucho el traerla.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

260 .- Amer agràf als amics i correligionaris l'assistència a l'acte i féu una salutació especial “a estas nutridas representaciones de nuestros pueblos hermanos a los que podeis asegurar que tengan la tranquilidad de que se hará justicia al distrito en general. Termina su parlamento deseando para Manacor y demás pueblos de su Partido la fraternidad que les haga fuertes y ofreciéndose a todos para conseguirlo.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

261 .- Carreras afirmà que “creyendo tener que dar el grito revolucionario, ya está dado en los tonos mesurados y moderadísimos del señor Amer, un hombre investido de autoridad y ha sabido aprovechar ésta para captarse la simpatía general, pudiendo decirse hoy que es Alcalde de todos. Yo también debo hablar en gubernamental por el cargo que ocupo y las órdenes que tengo de no hacer proselitismo, sin embargo no puedo dejar de recoger las palabras del señor Ferbal y preguntarle si no es revolucionaria la gestión de aquel hombre de americana y sombrero flexible que se llama Azaña, y que se ha metido con la Ley de Jurisdicciones, llegando a lo que nadie hasta hoy, había osado tocar. ¿A qué llama revolución el señor Ferbal? Es difícil ser político, sobre todo buen político. Yo soy viejo y joven republicano; toda mi vida he sido político, como lo ha sido Amer, que por su constancia y noble lucha mereció ser Alcalde de Manacor y por eso lo es con el aplauso de todos, porque conociéndole saben que su autoridad, como su ideología es procurar el bien de todos. Hoy no puedo deciros lo que quizás os dijera si mi cargo no me lo impidiera; pero cuando no sea Gobernador os prometo que vendré otras vez a Manacor para hablaros con la razón y el entusiasmo de un verdadero republicano.” “De Manacor”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de juny de 1931, pàg. 4.

262 .- *Ciudadania*, núm. 40. Palma, dissabte, 6 de juny de 1931, pàg. 1, publicà l'anunci de l'acte, els tiquets de l'assistència del qual valien 6 pessetes.

Federal, establert per Francesc Pi i Margall, els podien obtenir per 10 cèntims l'exemplar i s'havien de dirigir a l'administrador del setmanari.²⁶³

Els resultats dels comicis generals foren favorables a la Conjunció Republicana-Socialista, que aconseguí els cinc escons de la majoria. Manuel Azaña va ser el que obtingué més vots, 35.482, seguit de Francesc Julià (35.241 vots), Alexandre Jaume (35.224 vots), Gabriel Alomar (34.170 vots) i Josep Teodor Canet (33.778 vots). El principal dirigent del PRFM, Julià, va ser el més votat de la coalició a Bunyola, Consell, Costitx, Mancor de la Vall, Maria, Marratxí, Petra, Puigpunyent, ses Salines, Santa Margalida, Santa Maria i Sant Llorenç, i empatà amb Alomar a Banyalbufar, Capdepera, Estellencs i Santanyí.

Aleshores, en aquella primera legislatura de la Segona República, els republicans federals de les Balears varen tenir dos diputats a les Corts Constituents, el mallorquí Francesc Julià i el menorquí Josep Teodor Canet, que s'adheriren a la minoria del Partit Republicà Radical Espanyol, liderada per Alejandro Lerroux.

La continuació de la implantació territorial arreu de Mallorca

A la Part Forana, durant el mes de juny, es constituïren centres republicans federals a Maria de la Salut –situat al carrer de Ramón Franco, núm. 1, presidit per Sebastià Amengual Ribot–; Muro –situat al carrer de Joaquim i Anna, núm. 6, encapçalat per Pere Lluch Partegàs–; Bunyola –situat al carrer Major, núm. 2, dirigit per Vicenç Rosselló Sabater–, i Capdellà –situat al Quarter 2n, presidit per Joan Palmer Genovart.– També es formà el Centre Republicà de Sant Joan –situat al carrer de Bonavista, núm. 6, presidit per Josep Gayà Bauzà– i la Unió Republicana de

Els mesos de juliol i agost de 1931, després del triomf en les eleccions parcials a regidors del 31 de maig i en els comicis generals a Corts Constituents del 28 de juny, continuà la implantació territorial del partit arreu a Palma i a la Part Forana.

A Palma, el dia 13, el nou Centre Republicà Federal del districte 2n –amb seu social en el carrer de l'Arc de la Mercè, núm. 25– elegí en assemblea general la nova junta directiva, presidida per Josep A. Segura Bonnín.²⁶⁴ El diumenge, dia 26, a les 17,30 h, s'inaugurà oficialment aquest centre republicà.²⁶⁵ El dia 15, mentrestant, s'havia constituït oficialment un nou Centre Republicà Federal del districte 3r –situat al carrer de Rullan, núm. 2, presidit per Joan Janer Fuster.

A la Part Forana, es varen constituir oficialment els centres republicans federals d'Artà –situat al carrer de Rafel Blanes, núm. 4, presidit per Jordi Llull Febrer– i Banyalbufar –situat al carrer Major, núm. 45, encapçalat per Llorenç Albertí Picornell–, i el centre republicà de Moscarí –situat al carrer de Campanet, presidida per Joan Seguí Pons.–

Sens dubte, en aquells mesos, el partit, liderat per Francesc Julià –que allora ocupava la presidència de la Diputació, un escó a les Corts Constituents i, a més, era regidor de l'Ajuntament de Palma– intentà consolidar la seva estructura organitzativa interna. En aquells

263 .- “Programa del Partido Republicano Federal”, a *Ciudadania*, núm. 43. Palma, dissabte, 27 de juny de 1931, pàg. 2.

264 .- Va ser integrada per Francesc Villalonga Fàbregas (president honorari), Josep A. Segura Bonnin (president efectiu), Jaume Alorda Pons (vicepresident), Eduardo Radó Moragues (secretari), Miquel Picornell Ripoll (vicesecretari), Joan Soberats Martí (comptador), Julià Garau Fullana (dipositari), Lleonart Vidal Mulet (bibliotecari), Antoni Suñer Marí (recaptador) i, com a vocals, Sebastià Juan Pujol (1r), Manuel Ginebrosa Sureda (2n), Rafel Mir Hierro (3r), Miquel Pol Lladó (4t) i Miquel Duran Escaner (5è). “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 19 de juliol de 1931, pàg. 3.

265 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 25 de juliol de 1931, pàg. 3 publicà la convocatòria i l'anunci de la inauguració.

mesos, la diversitat del centres republicans –alguns anomenats unions republicanes federals o centres republicans federals; altres centres republicans, agrupacions de defensa republicana, agrupacions republicanes federals o simplement centres republicans– foren sotmesos orgànicament al Partit Republicà Federal de Mallorca. Així, el 24 de juliol, el Centre Republicà Balear, del carrer de Sanç, es reuní en assemblea general per discutir i aprovar les modificacions del reglament que presentà la comissió.²⁶⁶ S’aprovà el canvi del reglament segons el qual el Centre Republicà Balear passà a denominar-se Centre Republicà Federal de Palma.²⁶⁷

La lluita contra el caciquisme i a favor de la republicanització

El 10 de juliol, el Comitè Provincial féu públic una nota en què confirmà la seva lluita contra el caciquisme, que imperava a Mallorca. Així mateix, comentà que des de l’estructura organitzativa que estava implantant el partit intentaria combatre’l fins aconseguir “su extirpación definitiva.”²⁶⁸ Des de la formació política es volia avançar en la republicanització de les institucions i de la societat mallorquina. L’estratègia se centrà especialment en aquells consistoris municipals que havien quedat en mans “monàrquiques” arran de l’aplicació de l’article 29 de la Llei electoral de 1907 en els comicis del 12 d’abril i també en aquelles corporacions municipals que havien sorgit de la consulta del 12 d’abril que s’havien constituït com ajuntaments sense repetir-se les eleccions el 31 de maig.

La intensificació de la campanya proselitista

En aquells mesos també hi hagué una intensificació de la campanya proselitista del partit amb conferències i mítings arreu dels districtes de Palma i dels pobles de Mallorca.

Així, el dimarts, 28 de juliol, Jaume Bestard parlà de federalisme en el local de la Joventut Republicana Federal de Santa Catalina.²⁶⁹ I, el 15 d’agost, en el Centre Republicà Federal del districte 3r –barriada de La Paloma–, l’advocat i tinent de batle de Palma, Bernat Jofre, hi féu una conferència sobre la necessitat de consolidació de la República, defensà l’autonomia per Mallorca i criticà l’existència, encara, del caciquisme malgrat el canvi de règim.²⁷⁰ El

266 .- “Política local. Centro Republicano Balear, calle de Sans, 11”, a *La Almudaina*, divendres, 24 de juliol de 1931, pàg. 2, publicà la convocatòria, signada pel president Josep Tomàs Renteria i el secretari Jacob Pérez.

267 .- S’anuncià que el reglament s’havia aprovat i s’havia deixat en estudi pels socis en la consergeria del centre perquè poguessin formular les rectificacions que creguessin convenients. El període de reclamacions acabava el 2 d’agost i si no hi havia cap reclamació s’entendria com a aprovat definitivament. “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 de juliol de 1931, pàg. 2

268 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 11 de juliol de 1931, pàg. 3.

269 .- “Noticias varias. Conferencia federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 de juliol de 1931, pàg. 2, publicà la convocatòria.

270 .- El conferenciant va ser presentat pel president Josep Girbent, que destacà la transcendència “de tales actos culturales” i, seguidament, prengué la paraula Bernat Jofre que afirmà que “el árbol de la libertad tiene en nuestra patria raíces más hondas y arraigadas que en los demás países.” Destacà la gran rellevància de les antigues Corts i municipis “base de nuestra pretérita grandeza” i parlà dels “Comuneros y Agermanados relacionándolos con los de Mallorca que en aquellos tiempos era verdaderamente un trozo de España ya que sentía con la misma intensidad las profundas ansias de liberación de la opresión y tiranía; y que si hubo un Padilla en Castilla y un Sorolla en Valencia, hubo también un Colom en Mallorca.” A continuació, tractà de l’“absolutismo que cercenó las riquezas patrias en el Guadiana espiritual de nuestras libertades, hasta la magnífica gesta ciudadana del 12 de abril. Cita la célebre profecía de Ezequiel tantas veces evocada por Costa, en la que describe la transformación de millones de huesos calcinados, en ejércitos de hombres para luchar con el derecho y la libertad, y la compara con la magnífica eclosión de ciudadanía que nos trajo la República. Lamenta

diumenge, 23 d'agost, el Centre Republicà Federal del districte 3r celebrà una vetlada d'homenatge a la bandera republicana.²⁷¹

Els mesos d'estiu també varen ser aprofitats per algunes societats republicanes per fer activitats més lucratives, com la visita que féu (30 d'agost) l'Orfeó Republicà Federal del districte 6è a Manacor i les coves del Drac.²⁷²

Les tensions entre els republicans federals i els socialistes per la crisi a la batlia de Palma i per la candidatura a Corts de Francesc Carreras

A mitjans agost de 1931, es produí un fort enfrontament entre els republicans federals i els socialistes a l'Ajuntament de Palma. L'esclat de la tensió latent entre les dues formacions es produí en la sessió plenària del 12 d'agost, arran de l'aprovació del Consell d'Urbanisme, per 19 vots a favor –14 republicans federals (hi havia l'absència de tres regidors) i 5 regionalistes– contra 18 –7 socialistes i 11 centristes.²⁷³ Davant aquella situació de desfeta de la conjunció republicana-socialista, el batle socialista Llorenç Bisbal volgué presentar la dimissió. El 14 d'agost, el setmanari socialista *El Obrero Balear* publicà la nota “La dimisión del Alcalde socialista” en la qual denuncià l'estratègia dels republicans federals per

que en Mallorca, contrariamente a lo sucedido en tiempos pretéritos, no se oyera la voz redentora y que fuese esta vez lamentable excepción.” Afegí que “tras las pasiones y el estruendo de recientes luchas ha llegado el momento de hacer obra realmente constructora, bajo la enseña gloriosa del republicanismo histórico, encarnado, en nuestra Isla, en el partido Republicano Federal. Hay que consolidar definitivamente la democracia. Pone de manifiesto el papel importantísimo de la opinión pública para que de estado difuso cobre eficacia escalando las cimas del poder. Describe como se forma la opinión y de la importancia que tiene la prensa para tal cometido. De ahí deduce la necesidad de fundar un diario republicano en Mallorca órgano de las verdaderas izquierdas regionales.” Digué, acte seguit, que “nuestra democracia debe tener: el orden por base el amor por principio y el progreso por fin. En un régimen de auténtica libertad solo debe existir una esclavitud: la de la ley. Justifica, empero, la violencia en momentos de opresión.” Seguidament, assenyalà la importància del compliment de la llei “que han reconocido los pueblos de más sentido político como el Romano y el Inglés. En España siempre se ha burlado la ley. En el refrán tan conocido de “Hecha la ley, hecha la trampa” está condensada tal vez la sentencia fatídica de nuestra decadencia. Solamente por una obra de concordia y armonía, por otra parte, pueden solucionarse los graves momentos de angustia que la sociedad está pasando. Hay que actuar pues con cordialidad y elevación.” Estudià també les societats, passada, actual i futura, per a demostrar que a mesura que “el hombre aumenta su caudal de conocimientos, progresan los individuos y con ello las sociedades.” També parlà després de l'autonomia que “cree consustancial con la prosperidad de Mallorca. Y señala la labor silenciosa y profunda de la minoría republicana federal en el Ayuntamiento. Niega todo pacto con las derechas. Trata de los diferentes partidos de Mallorca y de su ideología. De como aún está el caciquismo arraigado entre nosotros y del deber de las izquierdas de hacer obra conjunta para su total extirpación. Estas recurrirán en gravísima responsabilidad si malograrán en pláticas de familia, la oportunidad del rescate espiritual de la isla.” Després de destacar la bellesa de Mallorca, admirada pels nadius i pels estrangers —com George Sand i Frederic Chopin— s'havia de procurar que “en la propaganda de Mallorca se llegue a decir que no es única tan solo por su clima y su paisaje, sino también por la cultura y civismo de sus habitantes. Para ello es indispensable una fuerte elevada unión de las verdaderas izquierdas.” “Conferencia”, a *La Almudaina*, núm. dimecres, 19 d'agost de 1931, pàg. 2.

271 .- A l'acte, el tenor Josep Benito interpretà diverses cançons populars, el violinista Felip Pons executà diverses composicions i la polaca Margaret Lypowia cantà diversos fragments musicals. Seguidament, hi hagué intervencions del president del centre Josep Girbent, Francesca Julià –que apadrinà la bandera– i els regidors Mas Rubí, Emili Darder Cànaves i Francesc Villalonga Fàbregues. Finalment, el cor cantà l'himne de la República. “Fiesta republicana”, a *La Almudaina*, dimecres, 26 d'agost de 1931, pàg. 3.

272 .- “El Orfeón Republicano del 6.º distrito a Manacor y sus cuevas”, a *La Almudaina*, dimecres, 2 de setembre de 1931, pàg. 4, publicà una àmplia crònica.

273 .- “El Ayuntamiento y la cultura 17—5” (editorial), a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'agost de 1931, pàg. 1; “La discordia en el Ayuntamiento” (editorial), a *La Almudaina*, dissabte, 22 d'agost de 1931, pàg. 1.

aconseguir la renúncia de Bisbal i obtenir la batlia pel seu partit.²⁷⁴ El 22 d'agost, tant el batle Bisbal com el dirigent i regidor federal Francesc Julià publicaren notes puntualitzant l'accidentada sessió municipal. D'una banda, Julià destacà l'adhesió a la posició del partit federal i negà les acusacions a la seva ambició a la batlia.²⁷⁵ De l'altra, Bisbal criticà la posició dels federals i anuncià que plantejaria en la propera sessió plenària la qüestió de la confiança per continuar a la batlia.²⁷⁶

El 27 d'agost, l'Agrupació Socialista de Palma féu una nota pública sobre la crisi entre els republicans federals i els socialistes a l'Ajuntament de Palma. La nota –estructurada en cinc conclusions i signada pel secretari Ignasi Ferretjans– comentà que en la sessió municipal no s'havia produït cap vot de desconfiança contra el batle socialista “más que los ya esperados de la minoría federal y cuyo fundamento, quedó demostrado una vez más, no responde sino a ambiciones poco envidiables de dicho partido.” A més, que els suports que havien ratificat la confiança a Bisbal sumaven 18 vots contra 15 dels federals, a més de l'abstenció de la minoria

274 .- El text afirmà “Algunos concejales federales la desean, la suspiran, la sueñan y... la preparan. Para la pasada sesión estaba todo convenido: Un regionalista haría una preguntita al Alcalde, éste no sabría como justificar su permanencia en el sillón presidencial despues de rota la conjunción republicana-socialista y..... cataplum, Alcaldía que cae a los pies de los federales. Estos, en recompensa de los buenos servicios prestados por los de la extrema derecha, harían el ganso ante ciertas propuestas presentadas por los socialistas sobre subvenciones a comunidades religiosas. El tiro les salió por la culata, pues ni los regionalistas se atrevieron a hacer la consabida preguntita ni los federales tuvieron arrestos para plantear por su cuenta la cuestión. El Alcalde, pues, que había de bailar al son de regionalistas y federales, continúa impertérrito en su puesto y gozando de la más perfecta salud. Un tanto hay que apuntar, sin embargo, a favor de los federales en la pasada sesión, y es el de haber conseguido, por un voto de mayoría, declarar incapacitado al Ayuntamiento trayendo a él a unos señores que el pueblo no conoce ni ha votado y que desempeñarán el cargo de concejales honorarios. Todo ello, naturalmente, gracias a una chifladura culturista que no entiende una jota de cultura práctica.” “La dimisión del Alcalde socialista”, a *El Obrero Balear*, divendres, 14 d'agost de 1931, pàg. 3.

275 .- Francesc Julià, que signava l'escrit com a president de la Diputació, afirmà que “En cuanto a ambiciones, bajo las que se escuda el Sr. Alcalde, atribuyendo a éstas el origen de los lamentables sucesos ocurridos en el Ayuntamiento, solo por dejación de la autoridad del primer Ciudadano, debo manifestar públicamente que nunca las tuve ni las tendré, estando muy lejos de asumir la actitud dictatorial en que se ha colocado una personalidad tan democrática como la que se auroleó al Sr. Alcalde, deduciéndose de su nota, al tildarme de ambicionso, que se ha mirado en su propio espejo para lanzar tal acusación. Y por último, en lo que afecta a mi pretensión de «alcaldable» esté tranquilo el Sr. Alcalde en su sillón, en el que puede continuar –por mi parte– luengos años si ha de ser en pretigio de la Alcaldía y ha de redundar en beneficio de la Ciudad, pues ni mis sentimientos, ni mi norma de conducta política me permiten descender –como alguien ha pretendió– a fiscalizar los derechos de los ciudadanos para ocupar cargos públicos.” “De Baleares. De la accidentada sesión municipal. Nota de D. Francisco Juliá, presidente de la Diputación, motivada por la del Sr. Alcalde”, a *La Almudaina*, dissabte, 22 d'agost de 1931, pàg. 2.

276 .- “Mi última nota. Considero lamentable y bochornoso y perjudicial por las esencias republicanas y para los intereses municipales el que la actuación política continúe en el estado de incertidumbre con respecto al cargo de Alcalde que vengo ocupando, pues no sé ya, a pesar de haber sido elegido y reelegido para desempeñarlo si cuento con la confianza de la corporación que me dió sus votos. Según la última nota de los federales, en la que confirman la mía en cuanto se refiere a sus ambiciones a la Alcaldía, yo no tan sólo estoy perjudicando los intereses municipales al frente de dicho cargo, sino que he perdido la autoridad y la ética y como Alcalde «soy un cadáver en pie». Pues bien, yo voy a despejar la nebulosa en la próxima sesión municipal. En atención a los mencionados intereses municipales y no para dar satisfacción a las ya confesadas ambiciones de los federales, voy a plantear la cuestión de confianza al Ayuntamiento sometiendo de antemano mi continuación en la Alcaldía no ya a una mayoría absoluta del Ayuntamiento sino que mi dimisión será fulminante con el voto desfavorable de uno solo de los señores concejales que no sean componentes de la minoría federal. Prepárense pues los concejales federales para asistir a mi entierro. Supongo tienen ya dispuesta la sepultura de mi cadáver. De mi autoridad y ética en el desempeño del cargo juzgará la opinión pública que en definitiva está por encima de las pequeñeces y ofuscaciones partidistas.” “De Baleares. Contestación del Sr. Bisbal”, “En el Ayuntamiento. La sesión de anoche”, a *La Almudaina*, dissabte, 22 d'agost de 1931, pàg. 3.

regionalista.²⁷⁷ A més, apuntà que les mostres unànimes de suport del nombros públic de la sessió eren una prova “palpable de que goza de la confianza del pueblo y que por tanto continúa siendo su Alcalde popular.” Per tot això, el Comitè del Partit Socialista de Palma havia acordat que Bisbal havia de continuar al front de la batlia “ya que ningún motivo moral ni razón política aconseja lo contrario.”²⁷⁸

La rèplica per part dels republicans federals a aquest escrit de l’Agrupació Socialista Palmesana no es féu esperar. Ràpidament, es reuní el Comitè Republicà Federal –amb l’assistència dels delegats de tots els districtes de la ciutat– per acordar fer una nota pública en la qual es donà total suport a l’actitud adoptada en l’Ajuntament per la minoria republicana federal.²⁷⁹ L’escrit, estructurat en sis acords, criticà les manifestacions fetes per Bisbal el 22 d’agost i modificades el dia 27 sobre el suport del regidors de la minoria federal. Així mateix, feia interpretacions diferents de l’abstenció de la minoria regionalista²⁸⁰ i del suport dels 18 vots al batle, criticant especialment el recolzament de la minoria centrista.²⁸¹ Al mateix temps, contestà l’acusació dels socialistes sobre les ambicions de la minoria federal²⁸² i criticà

277 .- La nota advertia que l’abstenció de la minoria regionalista s’havia fonamentat “en que no quería meterse en un pleito de familia, cual consideró al planteado entre federales y socialistas, no significando su actitud otra cosa que inhibición, no desconfianza, actitud, por otra parte, que da mayor autoridad a nuestro alcalde ya que él no ha pretendido nunca, ni ello le honraría, desempeñar dicho cargo por los votos de la extrema derecha del Consistorio.” “Política local”, a *La Almudaina*, divendres, 28 d’agost de 1931, pàg. 3.

278 .- “Política local”, a *La Almudaina*, divendres, 28 d’agost de 1931, pàg. 3.

279 .- “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d’agost de 1931, pàg. 3.

280 .- “2.º Que la minoría regionalista al votar al señor Bisbal en su elección para la Alcaldía y negarle ahora la ratificación de confianza so pretexto de una tan elocuente como habilidosa inhibición, salta a la vista ha definido su actitud era forma desfavorable al señor Alcalde. Únicamente con criterio estrecho de leguleyo, puede ser interpretada a la inversa en el deseo de justificar una posición falsa y antidemocrática, y faltar a un compromiso públicamente adquirido.” “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d’agost de 1931, pàg. 3.

281 .- “3.º Los diez y ocho votos con que dicen constar incluyendo el del señor Bisbal, minoría aún en el Consistorio sirven ahora de «última tabla» a la que se agarran desesperadamente los socialistas en la inútil pretensión de demostrar su derecho a la Alcaldía. ¡Diez y ocho votos: siete socialistas y once centristas! ¡Que no sepa el actual ministro de Hacienda que tan absurdo maridaje sirva de pretexto a correligionarios de Mallorca para conservar un cargo de representación popular!” “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d’agost de 1931, pàg. 3.

282 .- “4.º Los socialistas hablan nuevamente, refiriéndose a nosotros de «ambiciones poco envidiables de dicho partido». Faltos de argumentación sólida no dudan a cada vez más en esgrimir el arma de la insidia para su defensa. A estos socialistas de por aquí por lo visto hay que recordarles las dignas palabras pronunciadas ayer por otro de sus correligionarios, el señor Besteiro: «Hemos de acabar ya con las acusaciones injuriosas que no se puedan sostener.» “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d’agost de 1931, pàg. 3.

recolçar-se amb el suport del “poble.”²⁸³ Finalment, davant el panorama polític de Palma, recomenà que havia arribat el moment que Bisbal abandonàs la batlia.²⁸⁴

El 28 d'agost, el Comitè Municipal del Partit Republicà Federal es reuní per acordar per unanimitat enviar una carta al batle de Palma, Llorenç Bisbal, signada pel president Vicente Tejada i pel secretari Lluís Ferrer, en la qual li demanaven explicacions per les seves paraules al regidor federal Josep Tomàs Renteria en la sala d'actes després d'aixecar la sessió del 19 d'agost, en què li havia: “Puede usted estar satisfecho de su obra trayendo al salón pistoleros, sus amigos.” Davant aquest fet i donat que aquestes paraules ofenien la dignitat del regidor, que també era la del partit, demanaven una contestació al batle.²⁸⁵ Finalment, el 2 d'octubre el socialista Llorenç Bisbal presentà la dimissió com a batle de Palma.

Arran de la doble acta a les Corts de Manuel Azaña, es convocaren eleccions parcials per al 4 d'octubre d'aquell any. La designació com a candidat del fins llavors governador civil Francesc Carreras Reura provocà tensió, no solament dins el PRFM sinó també dins el Partit Socialista.

L'11 de setembre, Docmael López, Antoni Quetglas, Pau Barceló, Bartomeu París i Jaume Bosch enviaren una nota a la premsa en la qual manifestaven la seva sorpresa per la notícia publicada per *La Ultima Hora* que el Comitè del PRF havia acordat en la reunió presentar com a candidat a diputat a Corts Francesc Carreras. Concretaven que part del Comitè s'havia reunit, però que no havia pres cap acord al respecte, ja que no tenia atribucions per això i que corresponia prendre la decisió al Comitè Provincial.²⁸⁶ Dos dies després, es reuní l'assemblea provincial del partit per decidir, per unanimitat, presentar com a candidat a diputat a Corts en aquelles eleccions a Francesc Carreras. En la reunió també es varen cursar telegrams a Manuel Azaña, Gabriel Alomar, Francesc Julià, Alexandre Jaume i Josep Teodor Canet demanant que es donàs suport al caràcter federal de la Constitució perquè fes possible l'autonomia de les Balears.²⁸⁷

283 .- “5.º Tanto el Alcalde como su partido dicen contar con el apoyo del pueblo. ¡El Pueblo! Palabra vaga que siempre ha servido de pretexto a las mayores tropelías. Primo de Rivera y toda la corte de sus monterillas decían contar con el pueblo, con la opinión, para fundamentar sus arbitrarios actos. Siempre contaban, eso sí, con unos partidarios dispuestos a jalearlos y llevarles en triunfo; pero después se vió en que sociedad estaban, en que forma tan infucua usurpaban la voluntad nacional. De esta opinión que ahora invocan los socialistas decía Larra: Que era el pretexto, el tapador de los fines particulares de cada uno. Ha pasado ya el tiempo, señores socialistas, de las ilusiones ópticas. Ahora votos son triunfos y no los gritos de unos convencionales partidarios. Con ocho concejales en un Ayuntamiento de cuarenta y uno no se puede atribuir la opinión pública sin grave ofensa de los principios democráticos.” “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'agost de 1931, pàg. 3.

284 .- “6.º Los socialistas de Mallorca están atacados, por lo visto, de miopía. Con agudeza de ratón ven el cebo pero no la ratonera que a la larga ha de serles fatal. Por esto buscan contubernios imposibles y nos atribuyen a los Federales ambiciones del todo falsas. Colóquense, especialmente el señor Bisbal, en la cima espiritual donde siempre los habíamos conocido. Deténganse en la cotemplación, con gafas sin coloración partidista alguna, del actual panorama política de Palma y seguros estamos que por mucho apego que tengan a la poltrona presidencial, si quieren salir con dignidad han de ver claramente que el momento ha llegado ya.” “Política local. Nota del Partido Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'agost de 1931, pàg. 3.

285 .- “Política local. Una carta de los federales al alcalde”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'agost de 1931, pàg. 3.

286 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 12 de setembre de 1931, pàg. 4.

287 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 15 de setembre de 1931, pàg. 3. El telegrama deia: “Reunida Asamblea Partido Republicano Federal Mallorca acordado reiterarle apoye carácter federal Constitución haga posible autonomía Baleares.” Francesc Julià constestà dient: “Federales cumpliremos deberes sagrados, proyecto reconoce autonomía Municipal Regional.” A Manuel Azaña se li envià el telegrama següent:

Probablement la decisió de designar Francesc Carreras com a candidat a diputat, a més de l'actuació política del radicalisme a les Corts, féu que el catedràtic de l'Institut i regidor de Palma, Luis Ferbal Campo presentàs la baixa com a membre del Partit Republicà a Palma i, per tant, com a vocal dels comitès als quals pertanyia.²⁸⁸

La decisió de Carreras, com a candidat, també provocà altres tensions internes dins el partit, com l'explícit suport del Centre Republicà Federal d'Alcúdia a favor del candidat de Concentració Republicana Antoni Pou Reus. Això motivà que el 29 de setembre, el Comitè Provincial fes pública una desautorització d'aquest centre i, alhora, separà el seu comitè del partit per "actitudes poco diáfnas y no haber cumplido los acuerdos del Partido."²⁸⁹ Però, aquest no va ser l'únic acte d'indisciplina, ja que el 3 d'octubre –el dia abans de la votació–, el Centre Republicà Demòcrata del districte 6è comunicà que, en assemblea general extraordinària, havia acordat, per aclamació, votar a favor del candidat Antoni Pou.²⁹⁰

Francesc Carreras va aconseguir un total de 22.406 vots que li va permetre obtenir l'escó. Però, a Mallorca, el candidat més votat a Mallorca va ser Antoni Pou –de Concentració Republicana–, que guanyà a 26 municipis, però els escrutinis de Menorca i de les Pitiüses varen possibilitar que obtingués l'escó Carreras, d'Acció Republicana. Sens dubte, una part del republicanisme històric a Mallorca havia votat a favor d'Antoni Pou, fet que evidenciava una divisió interna que s'estava produint dins el PRFM entre una tendència favorable al radicalisme d'Alejandro Lerroux i una altra seguidora de Manuel Azaña, d'Acció Republicana. Carreras com a diputat s'adherí a la minoria parlamentària d'Acció Republicana. Però a la tensió interna per la designació de Carreras, també s'hi afegí, al final de setembre, la polèmica per les declaracions de Gabriel Alomar sobre l'autonomia de les Balears en un debat de les Corts Constituents. D'una banda, el president del PRFM, Francesc Julià, féu declaracions contràries a la postura d'Alomar²⁹¹ i, de l'altra, el republicà històric Francesc Villalonga envià un telegrama de protesta a Alomar.²⁹²

El republicà federal Francesc Villalonga, nou batle de Palma

El 2 d'octubre de 1931, Llorenç Bisbal dimití de la batlia de Palma per divergències dins el Partit Socialista –que acabaria amb l'escissió del Partit Socialista Independent– accentuades arran de la candidatura de Francesc Carreras a l'escó de diputat a Corts. Es féu càrrec de la batlia accidentalment, el primer tinent de batle, Josep Tomàs Renteria fins que la corporació designàs un nou batle.

El 14 d'octubre, en la sessió plenària de l'Ajuntament de Palma, es va procedir a l'elecció del nou batle. La votació donà com a resultat 15 vots a favor del republicà federal Francesc

"Partido Republicano Federal de Mallorca reunido Asamblea acordado transmitirle sentimiento renuncia acta Baleares. Correspondiendo afinidad y simpatía designado unanimidad Carreras."

288 - Sobre la causa, Ferbal deia "Por razones que en su día y lugar, someteré a la consideración de mis electores" sense aclarir-les. "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 18 de setembre de 1931, pàg. 3.

289 - "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

290 - La nota, signada pel president Marià Fuster i pel secretari Joan March, va ser publicada a "Política local. Asamblea del Centro Republicano del Distrito Sexto", a *La Almudaina*, diumenge, 4 d'octubre de 1931, pàg. 2.

291 - "Diputación.- Declaraciones de Don Francisco Juliá", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàgs. 1-2.

292 - El telegrama deia: "Republicanos federales Mallorca protestan sus manifestaciones negando personalidad región Balear la que hemos defendido calor 70 años." "Política local. Telegrama de protesta", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de setembre de 1931, pàg. 2.

Villalonga i 18 paperetes en blanc. Com a conseqüència quedà designat Francesc Villalonga batle interí, però no pogué ocupar el càrrec en propietat per no haver obtingut la majoria absoluta dels vots. En la propera sessió de la corporació s'hauria de repetir la votació i bastaria obtenir el màxim nombre de vots.²⁹³ Novament, el 28 d'aquell mes, en la sessió plenària es tornà a procedir al nomenament del batle i el resultat de la votació va ser de 21 vots a favor de Francesc Villalonga i 8 paperetes en blanc. El republicans de Centre havien votat a favor de Villalonga²⁹⁴ mentre que havia votat en blanc la minoria regionalista.

El nou governador de les Balears, el radical menorquí Joan Manent

El 14 d'octubre, varen dimitir el president del Govern Provisional Alcalá Zamora i el ministre de Governació Miguel Maura arran de la discussió de l'articulat de la Constitució. Es formà un nou Govern Provisional, presidit per Manuel Azaña, fet que suposà la renúncia del governador civil de les Balears Máximo Cajal per solidaritat amb Maura. El dia 19 d'aquell mes, el Consell de Ministres aprovà el nomenament de governador civil de les Balears a favor del republicà radical menorquí Joan Manent Victory, que fins aleshores havia ocupat la Delegació del Govern a Maó.²⁹⁵ La *Gaceta de Madrid* del 21 d'octubre publicà l'admissió de la dimissió de Máximo Cajal com a governador de les Balears i el nomenament de Joan Manent. Tres dies després, procedent de Maó, arribà a Palma el nou governador, Joan Manent, i acte seguit es dirigí al Govern Civil per prendre possessió.²⁹⁶

Sens dubte, la presència en el Govern Civil de les Balears de Manent, juntament amb l'acostament de Francesc Julià a la minoria radical del Parlament, féu que el PRFM s'acostàs cada vegada més a les posicions d'Alejandro Lerroux.

Així mateix, els vincles del diputat mallorquí a les Corts, Joan March Ordinas, amb diputats del Partit Radical Espanyol, com Emiliano Iglesias i Guerra del Río i Tomás Peire, féu córrer els rumors –reproduïts per la premsa de Palma el 28 d'octubre– sobre la possible formació del Partit Radical lerrouxista arran de la unió dels federals i dels centristes de Mallorca.²⁹⁷ No es féu esperar una resposta contundent a aquests rumors i el 29 d'octubre, el Comitè Provincial del PRFM manifestà que “permanecemos como nunca identificados con nuestra organización y sin concomitancias con ningún otro partido político.”²⁹⁸ Recordem que al començament de novembre, esclatà l'escàndol de la Comissió de Responsabilitats, que afectà als diputats radicals Emiliano Iglesias i Guerra del Río i el mateix Joan March.

El cicle de conferències de la Joventut Republicana Federal

El dissabte, 7 de novembre, la Joventut Republicana Federal inaugurà el cicle de conferències que celebrà en el local social del carrer de Sans, 11. La primera xerrada anà a càrrec del

293 .- “En el Ayuntamiento”, a *La Almudaina*, dijous, 15 d'octubre de 1931, pàgs. 5.

294 .- Segons declarà el portaveu de la minoria centrista, Pallicer, havien votat a favor de Villalonga per “la simpatía que sentían para él y sin que debiera interpretarse que fuera convenio político.” “En el Ayuntamiento”, a *La Almudaina*, dijous, 29 d'octubre de 1931, pàg. 5.

295 .- “Baleares fuera de Baleares. D. Juan Manent, nuevo gobernador de Baleares”, a *La Almudaina*, dimarts, 20 d'octubre de 1931, pàg. 7.

296 .- “Llegada del nuevo Gobernador Civil”, a *La Almudaina*, diumenge, 25 d'octubre de 1931, pàg. 2.

297 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 28 d'octubre de 1931, pàg. 2. Reproduïa rumors publicats per la premsa eivissenca.

298 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, divendres, 30 d'octubre de 1931, pàg. 4.

professor Dionisi Pastor que parlà sobre “Origen de las religiones a traves de los tiempos.”²⁹⁹
El dia 14 d’aquell mes, el president del Centre Republicà i primer tinent de batle Josep Tomàs Renteria féu la segona conferència.³⁰⁰

L'organització dels districtes judicials

Arran de la forta implantació territorial que tingué el PRFM arreu de Mallorca en els mesos posteriors a la proclamació de la República i, ben segur, que per millorar l'estratègia organitzativa es va decidir crear uns òrgans de coordinació entre el màxim òrgan del partit, el Comitè Provincial, i les agrupacions locals, com varen ser els Comitès Republicans Federals dels cap de Partit Judicial. Així, es crearen els comitès de Palma, Manacor i Inca, en els quals hi pertanyien les agrupacions dels municipis respectius. Durant el mes de novembre, es varen redactar els reglaments dels comitès i, al final d'aquest mes, quedaren constituïts els comitès dels cap de partit judicial.³⁰¹

El diumenge, 29 de novembre, a les 15 h, tingué lloc a Manacor una reunió de tots els comitès republicans federals del districte de Manacor, convocada per Antoni Amer Llodrà a l'objecte d'aprovar el nou reglament pel qual s'havia de regir el Partit Republicà Federal del districte. Hi assistiren representacions d'Ariany, Artà, Campos, Capdepera, Felanitx, Manacor, Montuïri, Petra, Porreres, Santanyí, Sant Joan, Sant Llorenç, Son Serverà, Vilafranca i s'adherí a l'acte per carta el comitè de ses Salines. Antoni Amer llegí els estatuts, als quals els representants de Felanitx, Petra i Montuïri hi introduïren algunes esmenes, i després foren aprovats. Es decidí, a més, fer una reunió mensual als pobles del districte, seguint un número d'ordre i per sorteig el primer fou Ariany. A continuació, es nomenà una junta directiva del comitè del districte i s'acordà que la representació no fos personal sinó per pobles i quedà així: Manacor (presidència), Felanitx (vicepresidència), Montuïri (secretaria), Petra (vicesecretaria) i Manacor (comptador). Després dels discursos d'Amer i d'Oliver i Domenge, es decidí nomenar un advocat assessor, que amb un secretari general, informassin a tots els comitès dels temes administratius i un advocat consultor per a tots els temes jurídics.³⁰²

Al darrer trimestre de 1931, es varen constituir els centres republicans federals de Sant Miquel-Sant Llorenç –el 10 de desembre, situat al carrer del Mar, sn i presidit per Rafel Febrer Ferrer– i de Pollença –el 26 de desembre, situat a la plaça de l'Almoïna, núm. 6, encapçalat per Martí Pons Gomila.– A Palma, també es fundaren l'Agrupació Republicana Federal d'Establiments –el 9 de setembre, situat al carretera d'Esporles, presidit per Guillem Serra Oliver– i el Centre Republicà Federal del districte 6è –el 23 de novembre, situat a la plaça de les Drassanes, núm. 3, encapçalat per Bernat Ferrer.–

La celebració de vetlades commemoratives en honor a la memòria de Galán i García Hernández

299 .- "Juventud Republicana Federal", a *Ciudadania*, núm. 62. Palma, dissabte, 7 de novembre de 1931, pàg. 1 (anunci) i "Juventud Republicana Federal", a *Ciudadania*, núm. 63. Palma, dissabte, 14 de novembre de 1931, pàg. 2 publicà una breu nota.

300 .- "Juventud Republicana Federal", a *Ciudadania*, núm. 63. Palma, dissabte, 14 de novembre de 1931, pàg. 2.

301 .- El secretari del Comitè Provincial, J. Grau, publicà una nota de felicitació als comitès municipals que "con tanto entusiasmo han llegado a la realización de unas organizaciones que han de cooperar a la buena marcha del Partido R. Federal de Mallorca, cuya organización potente se agranda de día en día." "Vida Republicana", a *Ciudadania*, núm. 67. Palma, dissabte, 5 de desembre de 1931, pàg. 4.

302 .- "De Manacor", a *La Almudaina*, diumenge, 6 de desembre de 1931, pàg. 4.

L'11 de desembre, el Partit Republicà Federal de Palma féu una vetlada commemorativa en el local social del carrer Sans, núm. 11 en honor dels “màrtirs de la llibertat” –en memòria de Galán i García Hernández, de Francesc Pi i Margall i de José María Torrijos.– Per a l’acte, s’havien convidat totes les entitats adherides al partit³⁰³ i ocupà la presidència el primer tinent de batle de l’Ajuntament de Palma i president del centre Josep Tomàs Renteria. Inicià l’acte l’Orfeó Republicà Balear que cantà l’“Himne de Riego” i a continuació Josep Tomàs Renteria demanà fer un minut de silenci en memòria dels “herois” de Jaca. A continuació, hi hagué discursos de Jaume Bosch Alemany –que tractà la figura política de Pi i Margall–, el regidor Docmael López Palop –que biografià Francesc Pi i Margall–, Bernat Jofre –que parlà sobre José María Torrijos– i Josep Tomàs Renteria –que féu una apologia de les víctimes de Jaca– i tancà l’acte Damià Rigo.³⁰⁴ També el dia 14 d’aquell mes, en el Casino Republicà Lluçmajorer –adherit al Partit Republicà Federal de Mallorca i a l’Aliança Republicana Nacional– es dugué a terme un acte d’homenatge a la memòria de Galán i García Hernández.³⁰⁵

La crisi del republicanisme federal per l'adhesió al Partit Radical. L'escissió d'Acció Republicana

Després de l’aprovació (9 de desembre de 1931) de la Constitució de la República, el nou Govern de la República, presidit per Manuel Azaña, no inclogué representació radical. La minoria del Partit Radical negà la col·laboració al Govern projectat per Azaña i això es traduí a Mallorca, el 16 de desembre, amb la dimissió irrevocable del governador civil, Joan Manent, que manifestà estar plenament identificat amb la minoria radical, liderada per Alejandro Lerroux. Pels mateixos motius, també va dimitir el delegat del Govern de la República a Menorca, l'eivissenc Ramon Medina.³⁰⁶

Entre el desembre de 1931 i el gener de 1932, es produí una crisi en el PRFM arran de la seva adhesió al Partit Republicà Radical Espanyol, d’Alejandro Lerroux. Havien impulsat l’acostament als radicals el llavors governador civil, el menorquí Joan Manent; el diputat a Corts Constituents i president de la Diputació i del partit, Francesc Julià, i també la pressió exercida arran de la creació (desembre de 1931) a Mallorca del Partit Republicà Radical Lerrouxista, que al principi tingué la complicitat del governador civil Joan Manent.

La creació d’Acció Republicana i la pròpia evolució del Partit Radical de Lerroux durant el bienni de 1931-33, accentuà el talant conservador i populista, tant per la incorporació al partit de militants procedents dels sectors socials acomodats, com per la pretensió de Lerroux de “centrar” el règim presentant-se com a una organització interclassista. Al començament de setembre de 1931, es va elegir el nou Comitè Executiu del Partit Radical, presidit per Alejandro Lerroux i entre els representants regionals, va ser elegit per a les Balears, el diputat ciutadellenc Josep Teodor Canet.

Fins aleshores, dins el PRFM, hi havien conviscut dues tendències que cada vegada estaven més allunyades. D’una banda, la majoritària, seguidora del republicanisme lerrouxista, liderada a nivell illenc pel mallorquí Francesc Julià –que també tenia com a seguidors els

303 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Palma”, a *La Almudaina*, dijous, 10 de desembre de 1931, pàg. 3.

304 .- “Vida Republicana. Velada conmemorativa en honor de los mártires de la libertad”, a *Ciudadania*, núm. 67. Palma, dissabte, 19 de desembre de 1931, pàgs. 2-3; “Política local. Velada conmemorativa en honor de los mártires de la libertad”, a *La Almudaina*, diumenge, 13 de desembre de 1931, pàg. 3.

305 .- “De Lluchmayor”, a *Ciudadania*, núm. 69, Palma, dissabte, 26 de desembre de 1931, pàg. 1.

306 .- “En el Gobierno Civil. El Gobernador presenta la dimisión con carácter irrevocable”, a *La Almudaina*, dijous, 17 de desembre de 1931, pàg. 1.

menorquins Joan Manent i Josep Teodor Canet i la majoria del republicanisme menorquí.– De l'altra, una més minoritària, seguidora del líder d'Acció Republicana i president del Govern Manuel Azaña, i liderada a Mallorca per Francesc Carreras i Vicente Tejada. Ambdues tendències també reflectien altres posicionaments, com el federalisme-autonomisme, la relació amb els socialistes i, aleshores, la posició enfront del nou Govern, liderat per Azaña. Podem dir que el lerrouxisme coincidia, amb algunes notables excepcions –com la de Francesc Villalonga–, amb els republicans històrics, de més edat i amb una trajectòria més llarga. En canvi, els seguidors d'Azaña eren republicans més joves, amb posicionaments més esquerrans i mallorquinistes i favorables a la col·laboració amb el Partit Socialista.

Com hem vist, el desembre de 1931, el Partit Republicà Radical havia quedat al marge del Govern de la República, tot i que els seus líders estatals declararen que no es tractava d'una vertadera oposició i que es mantindrien governamentals encara que fora del Govern. Al començament de gener de 1932, hi havia rumors de canvi de càrrecs polítics del Partit Republicà Federal. Així, es comentà que el batle de Palma, Francesc Villalonga passaria a ser director del Museu del Castell de Bellver;³⁰⁷ la Batlia seria ocupada pel fins llavors president de la Diputació, Francesc Julià, i la presidència de la Diputació seria detentada pel tinent de batle de l'Ajuntament de Palma, Bernat Jofre.³⁰⁸

Aquesta tensió es traduï, el mes de gener de 1932, amb una escissió important, sobretot concentrada inicialment en les agrupacions de Palma i de Felanitx. La primera mostra d'escissió la donà el tinent de batle de Palma Vicente Tejada, home de confiança de Francesc Carreras, que el 7 de gener, es donà de baixa del partit i, al mateix temps, dimití dels càrrecs de tinent de batle i president de la Comissió d'Hisenda de l'Ajuntament de Palma.³⁰⁹ En la sessió plenària del 13 de gener, es donà compte d'aquesta renúncia, tot i que el portaveu de la minoria federal, Josep Tomàs Renteria, elogià la gestió de Tejada, proposà que no fos acceptada i així es decidí.³¹⁰

El 15 de gener, el Comitè Municipal de Palma –amb representacions de tots els districtes de la ciutat–, presidit per Joan Albertí Ricaula, acordà "com sempre" mantenir "su personalidad ideológica federal y autonomista" i decidí, amb cinc vots en contra, adherir-se al Partit Republicà Radical Espanyol "sin perder su personalidad histórica." Finalment, decidí donar compte d'aquest acord a l'assemblea provincial.³¹¹ L'endemà aparegué una comissió organitzadora d'Acció Republicana –integrada per Eduardo Gómez, Francesc de Sales

307 .- Segons els rumors, el canvi de batle de Palma no era "porque exista descontento en la ciudad de la gestión del Sr. Villalonga, a quien consideran bien hasta las minorías más opuestas, sino por deseos de los mismos republicanos federales. "Política local. ¿Cambio de cargos?", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de gener de 1932, pàg. 3.

308 .- "Política local. ¿Cambio de cargos?", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de gener de 1932, pàg. 3.

309 .- En la carta explicava que des de la seva arribada a Mallorca s'havia integrat en el Partit Republicà Federal de Mallorca ja que era "hube de verme forzado si quería llevar a cabo mi decisión, a incorporarme al único partido organizado aquí, el partido federal, que no era precisamente el de mi filiación o procedencia." Afegia que "Pero hoy que la República no solo está instaurada, sino que tiene su Constitución que la estructura[sic] y la consagra de derecho, hoy que en el horizonte de la política republicana de Mallorca se vislumbran nuevas organizaciones y partidos forzosos reflejos de los que integran la política nacional; hoy que dichas discrepancias al carecer de contrapeso me pondrían en trance de mediatización incompatible con mi independencia de espíritu; estimo llegado el momento de recabar mi libertad de acción, solicitando de Vd. ser sirva de darme de baja en la lista de miembros del partido sin que ello, puedo asegurárselo, suponga mengua alguna de mi antiguo fervor republicano." *La Almudaina*, dissabte, 9 de gener de 1932, pàg. 4.

310 .- "En el Ayuntamiento. La sesión de anoche", a *La Almudaina*, 14 de gener de 1932, pàg. 2.

311 .- *La Almudaina*, dissabte, 16 de gener de 1932, pàg. 2.

Aguiló, Emili Darder, Lambert Juncosa, Bernat Jofre, Bartomeu Sastre, Pere Oliver, Bonaventura Mayol, Josep Sastre i Josep Serra– que mostrà el seu desacord amb que el Partit Republicà Federal ingressàs en el Partit Radical, d’Alejandro Lerroux.³¹² L’escissió ràpidament afectà la composició de la minoria federal de l’Ajuntament de Palma, ja que 10 regidors –Gómez, Sales Aguiló, Jofre, Tejada, Villalonga, Darder, Albertí, Rovira, Cirer i Juncosa– manifestaren la seva adhesió al nou partit.³¹³

El 16 de gener, el governador civil Joan Manent escrigué a Lerroux per advertir-lo de la situació difícil en la qual, per ineptitud del cap provincial Francesc Julià, s’estava posant el Partit Radical de la província.³¹⁴

Dos dies després, el diputat a Corts i president de la Diputació i del PRFM, Francesc Julià féu declaracions a *La Almudaina* sobre la relació del Partit Republicà Federal de Mallorca amb el Partit Republicà Radical Espanyol. Julià comentà que totes les persones que estaven d’acord amb l’ideari del Partit Republicà Radical podien sol·licitar l’ingrés en el Partit Republicà Federal. Seguidament, afirmà que si algú organitzava o patrocinava comitès radicals, podien ostentar aquest nom perquè ningú ho podia privar, però quedaven desautoritzats totalment per afirmar que pertanyien al Partit Radical Espanyol, ja que aquesta formació política no autoritzaria el funcionament de cap comitè si no gaudia del permís del Partit Republicà Federal. Julià, de manera contundent –“para que se convenzan de una vez y para siempre, los que parece tienen interes en complicar las cosas”– facilità a la premsa un document rebut d’Alejandro Lerroux que reconeixia com a referent a Mallorca del seu ideari el Partit Republicà Federal.³¹⁵ A més, Julià manifestà que el PRFM estava obert “para todos los buenos

312 .- La nota afirmà: “Sin ninguna estridencia, se ha verificado nuestra separación del Partido Republicano Federal. Nada de violencia. Solo un punto de discrepancia nos ha desunido al manifestarse el criterio de adhesión a los partidos nacionales. Nuestros amigos creen y así lo han acordado por mayoría, deben adherirse al partido radical. Nosotros, por el contrario, estimamos que la verdadera esencia de la política republicana de Mallorca está identificada con “Acción Republicana”. Alguien ha creído, y así lo ha dicho, que somos contrarios a Lerroux, antiradicales. Nada de eso. Hemos de hacer constar que siempre procuraremos no ser «anti-nadie», sino precisamente ser «alguien» pero sinceros y leales. No somos partidarios de los fuegos de artificio ni de las exaltaciones extremistas. Somos y queremos ser siempre, hombres de izquierda pero sin que se altere el pulso ni el ritmo de la convivencia social. Que la República avalada por la confianza del pueblo, marche por un camino de normalidad sin truculencias; pero, eso sí, sin ningún retroceso. En nuestra actuación deseamos imprimir la máxima ecuanimidad. Que la ponderación presida todos nuestros acuerdos, contribuyendo por todos los medios y con la modestia de nuestra valimiento, a que la República sea prestigiada y querida. Por lo que afecta a Mallorca hemos de hacer constar que siguiendo acatando la doctrina federal de Pí y Margall, hemos de luchar siempre con el mayor entusiasmo, hasta conseguir que Mallorca llegue a la capacitación precisa para pedir su autonomía política y administrativa. Nuestra adhesión a «Acción Republicana» nace precisamente de la conjunción de éste nuestro ideario básico con la comprensión y tolerancia que este partido nacional ha sabido dar en todo momento a este respecto. Solo nos resta hacer una afirmación categórica y es que abominamos de personalismos y fetichismos. Ninguna persona, por alta que esté, ha de torcer este criterio que queremos dejar bien sentado. Por último enviamos un cariñoso y efusivo saludo a todos los partidos y agrupaciones de izquierda de Mallorca con los que siempre deseamos mantener las más cordiales relaciones. Y a todos aquellos que con nosotros interpreten el momento político rogamos nos manden su adhesión para la definitiva estructuración del partido.” “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 17 de gener de 1932, pàg. 2.

313 .- “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 17 de gener de 1932, pàg. 2.

314 .- RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàg. 304.

315 .- En aquest document de Lerroux es deia: “a los ofrecimientos que se me han hecho de esa capital para constituir Comités Radicales, he contestado (y debe repetirlo usted), que existe en Palma de Mallorca el Partido Republicano Federal, cuyo Presidente es don Francisco Juliá Perelló, amigo de absoluta confianza y por consiguiente si deseaban colaborar de algún modo en la política radical, deben ponerse de acuerdo con dicho

republicanos y por ellas [les portes] han entrado en un solo día, más de un centenar de correligionarios de gran solvencia personal.” A la pregunta del periodista sobre les conseqüències polítiques de la separació d’alguns membres del partit, declarà: “Eso, no tiene importancia. Estamos en momentos de “purificación y definición”. Nuestro Partido, que es de Mallorca y para Mallorca; federal y autonomista, cuya orientación la imprime su programa y las Asambleas que celebra en estos momentos pierde uno y en cambio, gana mil.” Continua afirmant “Cada hora tiene su momento, y este es el de avanzar con “pie firme” y cumplir el deber de preparar la suficiente educación ciudadana, para poder conseguir sin trastornos este avance. El Partido Republicano Federal, dentro del orden y respeto, con vibrante actuación ciudadana, extirpará por sus cuatro partes, las malas hierbas políticas, y hará que Mallorca se incorpore a las grandes capitales, en todos los engranajes de la vida.”³¹⁶

Probablement, el president del partit, Francesc Julià pensà que la crisi en el PRFM seria menor i que les adhesions a Acció Republicana es concentrarien, sobretot en l’agrupació de Palma. Això, sens dubte, justificà la posició de Julià adreçada més a neutralitzar l’expansió d’un futur Partit Republicà Radical a Mallorca que a Acció Republicana.

Durant la resta del mes de gener i tot el febrer, com és detalla en l’apartat d’Acció Republicana, s’iniciaren les adhesions al nou partit i les baixes al PRFM. Sens dubte, una baixa notable dels republicans federals va ser la de l’històric Francesc Villalonga –que aleshores era batle de Palma–, que el 22 de gener es donà de baixa i dimití dels càrrecs de president i soci honorari del PRFM.³¹⁷

Per contra, el 22 de gener, el president del Comitè Municipal del Partit Republicà Federal, Joan Albertí, comunicà que la minoria federal a l’Ajuntament de Palma –integrada pels regidors Damià Rigo Mir, Francesc Julià, Josep Tomàs Renteria, Lluís Ferrer Arbona, Docmael López Palop, Antoni Albertí Vanrell i Josep Mas Rubí– deixava de donar suport al batle Villalonga.³¹⁸

A Palma, l’escissió repercutí en tots els centres republicans dels districtes, però varen passar en bloc a Acció Republicana els centres republicans federals dels districtes 3è (La Llibertat) i 5è i el Grup de suport a la República del Terreno. A la Part Forana, la majoria d’agrupacions

señor.” “Política local. Manifestaciones del diputado a Cortes Don Francisco Juliá”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de gener de 1932, pàg. 2.

316 .- “Política local. Manifestaciones del diputado a Cortes Don Francisco Juliá”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de gener de 1932, pàg. 2.

317 .- El 22 de gener de 1932, Francesc Villalonga envià al president del Comitè Municipal del Partit Republicà Federal la carta següent: “Mi distinguido amigo: Al regresar de mi viaje a Alicante, me he encontrado con la para mi desagradable nueva de la adhesión del prestigioso y viejo partido republicano federal al que acaudilla don Alejandro Lerroux. Sin embargo, no quiero censurar tal acuerdo porque ante todo yo crea ha llegado el momento de desvirtuar los confusionismos fijando posiciones y hablando claramente al pueblo. Si los antiguos federales de Palma creen favorables a los intereses del republicanismo Federalista esta nueva orientación política, que yo por mi parte considero equivocada y funesta, no he de hacer otra objeción que mi sentimiento en no poder compartir tal apreciación con los que hasta ahora han sido estimados correligionarios. De ahí mis deseos de hacer pública mi actitud de disconformidad haciendo una vez más profesión de fe con las doctrinas y programa del venerable Pí y Margall que han constituido el credo político de toda mi vida y que ahora he de seguir sin vacilaciones desligado de los demás partidos nacionales. Y sí llega nuevamente el momento por simples cuestiones de táctica, de verme precisado a unirme circunstancialmente con otros sectores en el deseo de aunar fuerzas, será siempre con los de tendencias más izquierdistas por ser las que considero más afines al federalismo puro.” Seguidament, demanà la baixa del partit si es manté l’adhesió als radicals i presentà la dimissió irrevocable dels càrrecs de president i soci honorari. “Política local. Partido Republicano Federal.— Comité Municipal”, a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 4.

318 .- “Política local. Partido Republicano Federal.— Comité Municipal”, a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 4.

locals es varen mantenir adherides al PRFM, a excepció de la Unió Republicana de Felanitx i del centres republicans de Lluçmajor, es Capdellà, Sóller, Santanyí, Capdepera, sa Pobla i Algaida. Però, la crisi afectà a la majoria de centres republicans, donat que alguns, tot i mantenir-se adherits a la nova línia adoptada, crearen ràpidament agrupacions d'Acció Republicana. Per contra, els republicans federals intentaren recompondre la seva estructura organitzativa, tant en els districtes de Palma com en els pobles que s'havien decantat per Acció Republicana.

En plena crisi, al final de gener, s'inaugurà el local del Centre Republicà Federal del Districte 1r, adherit al Partit Radical, al carrer de Jaume II, de Palma i el dia 26 es constituí la Unió Republicana Radical de sa Pobla –situada al carrer Major, núm. 52–, presidida per Miquel Bonnín Fuster.³¹⁹ Precisament, el primer acte de propaganda d'aquesta agrupació va ser el diumenge, 7 de febrer, quan organitzà un acte de propaganda política en el Teatre Coliseum.³²⁰ Hi varen intervenir el secretari del comitè local, Miquel Ballester, Joan Pizà de sa Pobla, Antoni Amer de Manacor, Damià Rigo, Ramon Perpiñà i Eduardo López i el president del partit Francesc Julià.³²¹

Així mateix, en la darrera dècada del mes, també es feren diversos actes en el quals ben segur la crisi del partit hi va ser ben present. El dia 23, Jaume Bosch féu la conferència “La voluntad del pueblo como único origen legítimo del poder” en el Centre Republicà del Districte 3r, del carrer de Joan Bauzá.³²²

319 .- L'11 de gener de 1932, Vicenç Soler Serra envià al Govern Civil una instància i dos exemplars del reglament de la societat Unió Republicana Federal per a la inscripció en el registre d'associacions del Govern Civil. El reglament que, constava de 32 articles, era signat pel president Miquel Bonnín i pel secretari Joan Pizà Massanet. La Unió Republicana Federal tenia com a objectiu “el socorro mutuo, la enseñanza, el recreo y la propaganda política” (art. 1r). Així mateix es definia com una “sociedad autonoma bajo todos los conceptos y por tanto no esta sujeta a ninguna otra entidad” (art. 2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.162. ARM. El 26 de gener de 1932, se celebrà la junta general extraordinària dels socis per a la fundació de la societat política Unió Republicana Radical –en aquella junta es va decidir canviar el nom de “Federal” pel de “Radical.”– La presidència de la comissió organitzadora va llegir els estatuts presentats en el Govern Civil, que foren aprovats per unanimitat. Seguidament, es va procedir al nomenament de la Comissió de Govern, essent elegits per aclamació, Miquel Bonnín Fuster (president), Baltasar Pons Bennàsar (vicepresident), Miquel Ballester Gost (secretari), Vicente Ríos Conguero (vicesecretari), Miquel Font Gelabert (caixer) i, com a vocals, Miquel Gost Serra (1r), Pere Bisquerra Martorell (2n), Francesc Cabanellas Crespí (3r), Miquel Bonnín Forteza (4t), Jordi Ramis Reinés (5è). Així mateix, s'elegí el Comitè, integrat per Joan Pizà Massanet (secretari), Sebastià Pons Crespí (vicesecretari) i, com a vocals, Sebastià Beltran Crespí (1r), Vicenç Soler Serra (2on), Bartomeu Capó Cantallops (3er), Domingo Remola Miró (4t), Gabriel Mateu Cirer (5è), Joan Torrens Seguí (6è), Martí Beltran Amer (7è) i Martí Company Quetglas (8è). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.162. ARM.

320 .- La crònica afirmava que “hasta ahora no se había constituido ningun centro ni agrupación republicana en la localidad.” “De la Puebla. Mitin republicano”, a *La Almudaina*, dimecres, 10 de febrer de 1932, pàg. 5. “Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 4.

321 .- “De la Puebla. Mitin republicano”, a *La Almudaina*, dimecres, 10 de febrer de 1932, pàg. 2.

322 .- Bosch inicià la intervenció referint-se a la posició que havia adoptat el PRFM, refusà algunes versions “antojadizas” que s'havien formulat i defensà que el personalisme hauria de ser “extirpado de raiz de todos los Centros Republicanos.” La xerrada tractà de la defensa del municipi en el pensament de Pi i Margall. Segons la crònica, “empezó estudiando los Municipios dentro un estado social, diciendo que el Programa de Pi quiere el Municipio elegido por una colectividad de ciudadanos autónomos. Así constituídos los Municipios, serían garantía de los derechos del individuo.” Seguidament afirmà que els federals “no admitían la unidad de una Nación impuesta por la fuerza, pues contra la fuerza está siempre la fuerza y sobre está estará siempre la soberanía de la Nación. Puso el ejemplo de la federal Suiza, diciendo que al estallar la Gran Guerra, había en sus cantones gentes de muy distintas nacionalidades, de orígenes francés y alemán sin que por tal motivo fuesen

L'endemà, diumenge, en el local social de la Unió Republicana Federal de Montuïri es féu un acte de propaganda, amb l'assistència de representacions de Sant Joan, Campos, Algaida, Porreres i Manacor. Hi hagué intervencions del president de l'entitat montuïrenca Guillem Garcias;³²³ del mestre de l'escola de Montuïri Sebastià Perelló –que llegí unes quartilles del notari de Sineu Enrique Molina–;³²⁴ de Jaume Mayol, de Montuïri;³²⁵ del batle local Joan Mas i Verd;³²⁶ del montuïrenc Rafel Pocoví;³²⁷ del campaner Joan Garcia Puig,³²⁸ dels manacorins Febrer³²⁹ i el batle Antoni Amer³³⁰ i el director de *Tribuna Libre*, Eusebi Heredero Clar.³³¹

arrastrados a la gran matanza. Dijo como Alemania al querer invadir Francia topóse con la dificultad de Suiza, donde gracias a su autonomismo, cada ciudadano era un soldado y cada soldado un ciudadano. Sin embargo, puso en contraposición a esta la unitaria Bélgica sobre la cual se extendió la invasión teutona.” Acte seguit, parlà del moment històric del regnat d'Isabel de Castella i de Ferran d'Aragó en què “España queda definitivamente unida con la conquista de Granada en 1492.” Després, basant-se en el programa federal de Pi i Margall, aquest proclamava d'una manera clara “la voluntad del pueblo como el único origen del poder público.” Passà, seguidament, a analitzar les regions dient que “cerca de ellas el Programa Federal se expresaba así: ...reservados a estos todas las atribuciones que expresamente no se hayan confiado al Estado Central.” Afirmà que “nuestros contrarios se extrañan al hablarles de regiones y que siempre presentan como casi agrumento el Coco del absurdo divisionismo.” Assenyalà també que “nada nuevo pretendían los federales pues la misma Historia de España nos la muestra descuartizada en 1835 y ya más adelante en 1928 el dictador añade una Provincia más a las 49 de que se componía. Y si esto fué posible sin que se hundiera el Mundo. A que estos vanos temores y pueriles argumentos?. Ya Montesquieu al hablar de una forma de gobierno en su famosísima obra *L'esprit des Lois* lo hace en forma grandemente enaltecida por una forma federal, teniendo duras censuras por el unitarismo opresivo. Mienten vilmente los que aseguran que el Partido R. Federal adolece de un estado de estancamiento vicioso, pues el siempre sabrá adaptarse a todas las necesidades de la región.” Passà posteriorment a estudiar el límit de les autonomies, declarant que “deben estimarse en más que la propia Ley escrita los derechos naturales del individuo.” Afegí que “los seres colectivos son naturales y espontáneos y que la jerarquía no se establece sino de menor a mayor. Siguió hablando de los Municipios y de sus relaciones con la Nación hablando de los presupuestos siempre coaccionados por la ignorancia de un poder Central.” Acabà la conferència amb la cita de Pi i Margall següent: “No comprendo francamente porque clase de milagro puede la Nación adquirir el derecho de corregir regiones o provincias cuando de ellas haya recibido el poder que tiene; podrá reconocérsele el que crea que Dios es la fuente de toda autoridad, y la conquista el origen de todo derecho, no el que como yo crea en la humanidad del Derecho y del poder público” i afirmà que donava tota la raó al “gran apóstol” del federalisme, “faro de gran iluminación espiritual que ha servido de guía a muchos hombres que hoy militan en otros partidos.” “En el Centro Republicano del Distrito 3.º pronunció una interesante conferencia don Jaime Bosch”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 3.

323 .- Garcia “tuvo palabras de aliento para todos, ya que los actuales momentos son de lucha ante la persecución de que son victimas los republicanos, por gentes de la derecha y de la izquierda y por el caciquismo que no se resigna a ver sus funerales.” També elogià la presència del director de *Tribuna Libre*, Eusebi Heredero Clar. PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

324 .- Enrique Molina comentà que s'havia de “formar el gran partido republicano de Mallorca en el cual habrían de figurar necesariamente los campesinos. Para él, era cuestión secundaria lo que hoy preocupa a las fuerzas republicanas de la isla, al tener que decidir la jefatura a que desean adscribirse; puesto que lo fundamental era afirmar de cada día los sentimientos inherentes al auténtico republicano.” Molina acabà l'escrit fent un elogi als republicans de Montuïri que “tan bien supieron cumplir con sus deberes republicanos en la jornada gloriosa del 14 de abril.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

325 .- Mayol es queixà de la “campana difamatoria que los elementos caciquiles del pueblo hacen contra los administradores del Ayuntamiento” i elogià la tasca dels regidors republicans “digan lo que digan los contrarios, hoy cuentan con el agradecimiento y aplauso del vecindario.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

326 .- El batle Mas Verd es queixà també de la campanya difamatòria que es feia contra l'Ajuntament i l'escola laica i assegurà “sin embargo que con sus compañeros republicanos seguirían laborando como lo hacen, porque así creen obrar con arreglo a lo que el pueblo exige de ellos.” Afirmà també que els mestres “sabrán cumplir en esta grave hora de responsabilidad, preparando a los niños para que sean ciudadanos de una gran

España libre y culta.” A més, s'oferi al poble per tal que eximinàs la tasca duita a terme per l'Ajuntament i acabà afirmant que aviat “será un hecho la construcción de la Escuela Graduada, cuyos frutos tanto anhela el pueblo.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

327 .- Segons la crònica, Pocoví “agradeció la asistencia al acto de los correligionarios de los pueblos expresados. Igualmente para la representación del bello sexo que en nutrido grupo daba realce a la fiesta. Dirigióse luego a la juventud de la que espera días venturosos para nuestra Patria, especialmente de las mujeres que hoy con la República que las ha emancipado concediéndoles derechos como el hombre, deben intervenir en actos como éste, preocuparse de su formación ciudadana y sacudir tutelas de gentes que hasta hoy han querido dominarlas.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

328 .- Garcia Puig afirmà que “no viene a Montuiri a enseñar nada, sinó que viene a aprender de los montuirense. Ellos desde la implantación de la República han sabido colocar a la vanguardia de los pueblos republicanos de la isla” i també comentà que els montuïrencs “son el orgullo republicano de Mallorca. En Campos todo lo tenemos en embrión. Allí la mujer no acude a esas asambleas como veo aquí, por eso yo seré el portavoz de cuanto habré visto y oído ayudando así a formar en mi pueblo republicanos.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

329 .- Febrer, tot i advertir que no duia cap intervenció preparada, elogià els republicans de Montuiri, atacà durament el caciquisme, “estudió la cuestión del proletariado en España, descubrió a los que sabotean a la República; censuró la campaña que se viene haciendo contra la Escuela laica, elogiando la Escuela única de donde han de salir no los niños sin inteligencia porque son hijos de ricos ocupar los cargos importantes de la nación, sinó los niños inteligentes aunque sean hijos de padres muy necesitados.” Acabà fent referència al problema religiós d'Espanya. PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

330 .- Amer també elogià el poble de Montuiri, atacà durament els cacics i es va referir a la campanya de difamació a la qual s'havia ja al·ludit i afegí que “también en Manacor son víctimas de igual persecución, y que por ésto, no desmayan sinó que de cada hora cobran nuevos bríos al penar que estos esfuerzos están dedicados al bien de la República que es el de todos los españoles. Se felicita de que la República haya liberado a la mujer, concediéndole el voto, lo cual es colocarla en plano de igualdad con el hombre y sólo por eso debe sentirse profundamente republicana. Se detiene en estudiar lo que fué la Monarquía española, en la cual, la espada, el capital y el clero, regían nuestros destinos en provecho suyo alejados del pueblo, al que se despreciaba y se tenía envilecido, esclavizado y en la mayor ignorancia. Por eso la República será todo lo contrario porque la esencia y toda su grandeza querrá sacarla de la entraña viva del pueblo al que dará la mano para levantarlo más y más hacia las regiones de la cultura, de la ciudadanía, de la justicia política y social, aprovechando para ello todas las inteligencias, que en selección continuada proporcionará a la Patria la Escuela Unica. Se refiere al problema escolar de Manacor y dice que una población de 20.000 habitantes, tenía en tiempos de la Monarquía solamente tres escuelas nacionales. Nosotros hemos creado ya cinco y en el Presupuesto del año 32 consignamos la suma de quince mil pesetas para Cantina Escolar.” Dedicà el final de la intervenció al problema religiós, dient que “era deber del clero enseñar en las iglesias el catecismo, y censurando que se hiciera campaña contra la escuela nacional por el carácter de laica que ha de tener según la Constitución, como vienen haciendo ciertos elementos.” PERELLÓ, Sebastián: “En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

331 .- Heredero Clar saludà al poble de Montuiri, del qual “hace elogios por su proceder que tanto influyó en el advenimiento de la República.” Afirmà que “vivimos días de verdadera revolución y que el horizonte político no está tan despejado como fuera de desear por la intransigencia y ceguera de las fuerzas extremas de la derecha y de la izquierda empeñadas en convertir la jornada gloriosa del catorce de abril en sangrienta jornada futura. No olviden unos y otros que el pueblo español tiene la nobleza del león y lo peligroso que es molestarle porque si hasta ahora ha estado durmiendo, no tardará en despertar para acabar con tanto adversario de la República.” Acte següent, comentà al conferència de Ventosa “al cual ataca lo mismo que a Cambó porque se descubre en ella una mala intención. Analiza el concepto de laicismo que no hay que confundir con impiedad. Hace después un completo elogio del Maestro, diciendo, la consideración y estima en que se le tiene en países como Francia y Alemania, cunas de civilización. Lamenta de las derechas españolas que no atiendan a los requerimientos de los señores Ortega y Gasset, Ossorio y Gallardo y Maura. Tiene palabras muy atinadas al ocuparse de la cuestión religiosa.” Acabà el seu parlament fent elogis a la dona espanyola i a la pàtria.

El dia 30, el Centre Republicà Federal del districte 3r inaugurà una Secció Artístico-Cultural, presidida per Josep Girbent Mateu.³³² Fins aleshores, en el centre hi havia les seccions de Festes i l'Orfeó. Aquesta nova secció tenia uns objectius bàsicament culturals i instructius. Feia comptes tenir cura de la biblioteca –que aleshores s'estava formant–, la Càtedra de Declamació, la realització de conferències, lliçons i cursets sobre federalisme, a més d'excursions i classes per a socis i familiars, amb la finalitat de difondre la doctrina de Pi i Margall. A l'acte, després del nomenament dels càrrecs directius i constitució de la nova secció, hi hagué parlaments del vicepresident Antoni Rosselló,³³³ de la vocal Francesca Valls i del president del centre Josep Girbent.³³⁴

El nou Comitè Provincial

Davant aquesta crisi, el Comitè Provincial del PRFM convocà una assemblea provincial el 31 de gener, en el local del carrer de Sans, 11.³³⁵ Aquesta reunió es convocà abans de l'assemblea constitutiva d'Acció Republicana prevista per al 2 de febrer.

El diumenge, 31 de gener, es reuní l'assemblea provincial del PRFM, amb l'assistència de representants dels comitès municipals de Palma, Alcúdia, Algaida, Binissalem Búger, Bunyola, Caimari, Costitx, Inca, Lloseta, Llubí, Manacor, Mancor de la Vall, Maria de la Salut, Montuiri, Petra, Pollença, Porreres, Pòrtol, Puigpunyent, Santa Margalida, Santa Maria, Santanyí, Selva i Sineu. Ben segur, la reunió va ser força tensa i no hi hagué unanimitat en els principals acords que s'adoptaren. Així, per 28 vots a favor, 11 en blanc i cap en contra, es decidí solidaritzar-se amb l'acord del Comitè Municipal de Palma orientant la seva "política nacional" cap el Partit Republicà Radical Espanyol. A més, tots els comitès municipals, sense discrepàncies, acceptaren la "ley de mayorías anteponiendo unánimemente

PERELLÓ, Sebastián: "En Montuiri se realizó un entusiasta acto de afirmación republicana", a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 8.

332 .- La resta de la directiva de la Secció Artístico-Cultural va ser integrada per Antoni Rosselló Coll (vicepresident), Joan Baptista Pons Ferrer (secretari), Melcior Matheu Manent (vicesecretari), Gerard Alberto Periel (comptador), Joan Fiol (tresorer) i, com a vocals masculins, Antoni Calsina Amic (1r), Joan Matheu Martorell (2n), Pere Rotger Fullana (3r), Ramon Valls Valls (4t) i Gabriel Comas Esteva (5è) i femenins Francesca Valls Valls (1a), Francesca Sabater Matheu (2a), Joana Balaguer Vaquer (3a), Francesca Balaguer Turro (4a) i Maria Mas Pons (5a). "En el Centro Republicano Federal del distrito 3.º se ha organizado una sección Artístico-Cultural", a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 6.

333 .- Rosselló Coll afirmà que la "República sin cultura no se puede concebir, y que ya que la nuestra renació dando de ella un ejemplo, sea el augurio del triunfo de la nueva Entidad." "En el Centro Republicano Federal del distrito 3.º se ha organizado una sección Artístico-Cultural", a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 6.

334 .- Girbent Matheu parlà de la rellevància de la Secció Artístico-Cultural i augurà que "pronto se verán completadas las ya existentes por otra de Ahorro. Y asegura que cuando el dió iniciativa para la fundación del Centro, no llegó jamás a figurarse alcanzara el nivel que ha alcanzado; pero ahora que tiene de su parte la juventud, entusiasmo e ilusiones de República Federal, alaba y ensalza la labor que se propone la nueva Entidad, ya que ella va a contribuir a la formación de los futuros gobernantes de la España en estos momentos en aurora de paz y libertad." "En el Centro Republicano Federal del distrito 3.º se ha organizado una sección Artístico-Cultural", a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 6.

335 .- L'ordre del dia de l'assemblea, signada pel president Francesc Julià i pel secretari Jaume Bosch, era: 1.- Aprovació de l'acta anterior; 2.- Orientació política nacional; 3.- Baixes de comitès municipals; 4.- Altes de comitès municipals; 5.- Designació de càrrecs de la junta directiva, i 6.- Precs i preguntes. La nota esmentà que a l'assemblea hi podien assistir tots els afiliats del partit "en el bien entendido que solamente podrán tomar parte con voz y voto, los delegados designados al objeto con arreglo al nuevo Reglamento aprobado por la última Asamblea." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca (Comité Provincial)," a *La Almudaina*, divendres, 29 de gener de 1932, pàg. 3.

a todo y en todo la personalidad del Partido Republicano Federal de Mallorca robusteciéndolo de su máxima autoridad.” També s’acordà fer un manifest a l’opinió pública, en el qual es concretà l’estructuració i funcionament dels organismes que integraven el partit. En un intent de reafirmar el federalisme, que era una dels pilars ideològics fonamentals que propugnava el nou partit Acció Republicana, el PRFM declarà solemnement que una de les seves aspiracions fonamentals era l’organització de capítols insulars, autoritzats per la Constitució, i l’obtenció ràpidament d’un Estatut Regional Balear.

Finalment, l’assemblea designà, per aclamació, la nova Junta de Govern del Comitè Provincial, integrada per Francesc Julià Perelló (president), Enrique Molina Ravelló (vicepresident 1r), Antoni Amer Llodrà (vicepresident 2n), Antoni Quetglas Galmés (secretari), Ramon Perpiñà (vicesecretari 1r), Sebastià Serra Miralles (vicesecretari 2n), Josep Mas Rubí (comptador-tresorer), Docmael López Palop (bibliotecari) i, com a vocals, Joan Mas Verd (1r), Josep Tomàs Rentería (2n), Àngel Madrigal Gómez (3r), Damià Rigo Mir (4t), Antoni Mateu Ferrer (5è), Eusebi Heredero Clar (6è) i Lluís Ferrer Arbona (7è).³³⁶

La nota, signada pel president, Francesc Julià, i pel secretari, Jaume Bosch, que féu públics els acords de l’assemblea del PRFM també féu la primera mostra de ferme adhesió a la figura d’Alejandro Lerroux ja que es convidava a tots els simpatitzants i militants que volguessin assistir al míting que havia de fer Lerroux a Barcelona l’11 de febrer podien passar per la secretaria del Comitè Provincial en el carrer de Jaume II, núm. 43, 1r.³³⁷ Però, com és sabut, en aquell context, el líder radical Alejandro Lerroux tenia previst fer una conferència a Barcelona el 3 de gener de 1932, però va aplaçar el seu viatge i retrassà l’acte fins l’11 de febrer. Tampoc aquesta data va ser definitiva, ja que Lerroux, a instàncies del Govern, va accedir a suspendre l’acte i fixà la nova data el 21 de febrer perquè se celebràs a Madrid.³³⁸

El periodista Eusebi Heredero Clar –que acabava de treure el primer número del setmanari *Tribuna Libre* el 30 de gener– envià una carta a Francesc Julià en la qual li manifestà la seva sorpresa per haver estat nomenat membre de la Junta de Govern del Comitè Provincial.³³⁹

336 .- "Política local. Partido Republicano Federal del Mallorca (Comité Provincial)", a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 2. També "Actividades Republicanas. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 4.

337 .- "Política local. Partido Republicano Federal del Mallorca (Comité Provincial)", a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 2.

338 .- RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàg. 286. No sabem si per descoordinació entre el PRFM i el Partit Radical o per un altre motiu, el 10 de febrer, els federals mallorquins encara anunciaven que l’11 de febrer, a les 21 h, en el local del Centre Republicà Federal de Palma, del carrer de Sans, núm. 11, hi hauria una concentració d’afiliats per escoltar per ràdio el discurs de Lerroux a Barcelona. "Política local. Centro Republicano Federal de Palma", a *La Almudaina*, dimecres, 10 de febrer de 1932, pàg. ?, publicà la nota informativa dels actes.

339 .- HEREDERO CLAR: "Una carta aclaratoria. Fijando posiciones", a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 7. El director de *Tribuna Libre* afirmà "Agradezco esta distinción que no puedo aceptar por las razones que ya he expuesto en conversaciones particulares y en alguno de los actos públicos en que he tomado parte. Le concretaré lo más brevemente posible alguna de estas razones. Desde que me he incorporado de hecho a la lucha partidaria, (espiritualmente durante mi larga ausencia siempre estuve cerca de Uds.) lo hice con un criterio que pienso mantener a todo trance: es decir, sujetado a una absoluta independencia republicana con afán de contribuir a la formación de un gran núcleo republicano mallorquín, que actúe con desembarazo, con eficacia y con utilidad para nuestra isla, sin atender otros compromisos que aquellos que aconsejen las circunstancias y prestando su colaboración a quienes interpretan los postulados de un programa mínimo; que contemple con amplitud las condiciones particulares de nuestra tierra, es decir, que acuda a resolver los problemas de Mallorca con criterio mallorquín. Sé que este es el pensamiento de muchos y muy nobles amigos a quienes observo ahora, con honda amargura, distraídos en escaramuzas que conceptúo baladías. Y pienso que no hemos de tardar en lograr que todo nos una y nada nos separe a los hombres de arraigadas y definitivas

L'edició del periòdic *Tribuna Libre*

En plena crisi del PRFM per l'escissió d'Acció Republicana, el 30 de gener de 1932, mentre s'edità el darrer número del setmanari *Ciudadania* aparegué el nou setmanari *Tribuna Libre*, que se subtitulà "Periódico al Servicio de la República." El periòdic, dirigit per Eusebi Heredero Clar, tingué la redacció i l'administració en el carrer de Costa i Llobera, núm. 18, 1r, i en el carrer de Formentor, núm. 57. S'editava a la Impremta Independència, de Palma.

El primer número publicà col·laboracions de presentació del governador civil Joan Manent, del batle de Palma Francesc Villalonga, del president de la Diputació Francesc Julià, del president del Partit Republicà Radical Socialista Jaume Comas, del dirigent socialista Llorenç Bisbal i del dirigent d'Acció Republicana Emili Darder. Com era habitual, l'editorial de presentació feia públics els propòsits de la publicació que eren aplegar totes les aspiracions essencialment republicanes.

La commemoració de la Primera República

El dijous, 11 de febrer, es varen reunir en el restaurant Born una seixantena de membres del PRFM, presidits pel diputat a Corts, Francesc Julià, per commemorar la Primera República. Així mateix, la Joventut Republicana Federal de Palma s'adherí a l'homenatge i sol·licità al president Julià que "las libertades de Mallorca juntamente con las de las demás regiones hermanas, sean un hecho positivo en fecha no lejana."³⁴⁰ A la nit, en el Centre Republicà Federal del Districte 7è (Santa Catalina) –carrer de Cotoner, núm. 80– es féu un cafè de companyonia. Va obrir l'acte, el president de l'entitat, Pau Barceló, i hi varen intervenir Bestard, Joan Cavaller, Quetglas, el regidor Mas Rubí, el tinent de batle Damià Rigo i el diputat a Corts Francesc Julià. La coral Agrupació Artística Federal del 7è Districte hi cantà "La Marsellesa", "Llevantina", "Flors de maig" i algunes altres cançons.³⁴¹ En el Centre Republicà Federal del districte 3r també es féu una vetlada, organitzada per la Secció Artístico-Cultural, per commemorar el 59è aniversari de la proclamació de la Primera República. L'acte s'inicià amb un discurs del president del centre, Josep Girbent –que destacà el motiu de la reunió– i després el cor cantà l'himne de Riego i es representà un diàleg al·lusiu a la celebració d'A. Calsina i interpretat per Francesca Valls i Melcior Matheu. Maria Mas

convicciones republicanas. Respondiendo a esta interpretación mía del momento, atendiendo insistentes solicitudes de leales amigos, fundé TRIBUNA LIBRE, con objeto de poner al servicio de la República un periódico libre de toda especie de compromisos de nadie y para todos. Y así quiero que sea mi obra humilde y mi actitud personal. Entiendo además, y así lo practico durante una vida profesional de más de veinte años, que el periodista de vocación debe vivir alejado de toda participación inmediata en la dirección de organismos políticos, pues de esta manera conserva mejor la amplitud de perspectiva que le es necesaria para ordenar sus juicios y comentar con equilibrio. De manera pues que no me aparto de Uds. porque estoy con todos. Entiéndase bien, con todas las agrupaciones que yo sé que cuando pasen los momentos un poco ofuscados y que, son además un signo inevitable de nuestro temperamento, han de bogar hacia un mismo fin, que no es otro que la interpretación *republicana de la República*. Por esto mismo seguiré participando con el mismo entusiasmo en todos los actos partidarios, los organice quien los organice, que tiendan a difundir, a acentuar la obra que es imprescindible realizar. No es necesario tampoco que a Ud. y a los demás amigos les reitere la expresión invariable de mi afecto, ya que ni siquiera trato de señalar una discrepancia. Quiero únicamente fijar con exactitud mi posición."

340 .- "Política local. La conmemoración de la Primera República en Palma", a *La Almudaina*, dissabte, 13 de febrer de 1932, pàg. 2.

341 .- "Política local. Cafè de companyerismo en el Centro Federal de Santa Catalina", a *La Almudaina*, dijous, 11 de febrer de 1932, pàg. 3 (convocatòria) i "Política local. La conmemoración de la Primera República en Palma", a *La Almudaina*, dissabte, 13 de febrer de 1932, pàg. 2.

també interpretà el cant a l'himne a la bandera federal. Novament, prengueren la paraula Antoni Calsina, Antoni Rosselló i el president Josep Girbent.³⁴² Però, sens dubte, l'acte més rellevant de commemoració del 59è aniversari de la Primera República Espanyola va ser el banquet del 14 de febrer en el teatre del Centre Republicà Federal del carrer de Sans. La taula presidencial va ser ocupada pel governador civil Joan Manent, el president de la Diputació Francesc Julià, el president del centre Àngel Fernández i els membres de la junta directiva Comas i Joy. Hi hagué discursos d'Àngel Fernández, el president de la Joventut Republicana Federal Marià Aguiló, Antoni Perpiñà, Josep Mas Rubí, Docmael López Palop, Damià Rigo, Josep Tomàs Renteria, Francesc Julià i Joan Manent.³⁴³

Des de les pàgines de *Tribuna Libre* s'aprofitaren algunes cròniques de la commemoració de l'11 de febrer, per demanar que en la propera celebració del 14 d'abril "se encuentren a todos los republicanos unidos en un mismo propósito, en un mismo anhelo y para un solo fin."³⁴⁴

Aquells dies, la Joventut Republicana Federal del Districte 7è es reuní en assemblea general per elegir una nova junta directiva, presidida per Pau Barceló, i acordar "mantenir íntegra nuestra personalidad Federal."³⁴⁵

La nova campanya proselitista arreu dels districtes de Palma i dels pobles de Mallorca: la denúncia de la pervivència del caciquisme

342 .- "En el Centro Republicano del Distrito 3.º", a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 8.

343 .- "Política local. Centro Republicano Federal de Palma", a *La Almudaina*, dimecres, 10 de febrer de 1932, pàg. 3, publicà la nota informativa dels actes. També "En el Centro Republicano Federal. Mañana se realizará un banquete conmemorativo", a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 8 (anunci). Segons la crònica, "todos ellos recordaron en forma elocuente a los hombres de la primera república y glosaron desde diversos puntos de vista aquel generoso movimiento. También se refirieron a diversos temas de actualidad, particularizándose en ello los señores Rentería, Juliá y Manent quienes señalaron algunos deberes del momento." "En el Centro Republicano Federal. Se conmemoró entusiastamente el 59º aniversario de la primera república española", a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6.

344 .- S'advertí que "ya que se halla tan próximo el 14 de Abril, nos permitimos con profunda, con leal, con sincera emoción republicana incitar a los hombres que tienen la responsabilidad de la dirección para que esa fecha, la más grande en la historia contemporánea de España, la festejemos juntos los hombres libres, todos los que sentimos la gloria de aquella jornada sin igual. Sería penoso, que aquella fecha que nos pertenece a todos, se celebrara por separado en diversos hogares republicanos. Prescindan los hombres, de todo lo que pueda haber de personal y de transitorio en la discrepancia. Pongan en alto el corazón y piensen que lo que actualmente pueda separarles es minúsculo, insignificante: y que lo permanente, lo que les exigirá en las horas de prueba el imperativo categórico de la unión sagrada es el gran ideal de la patria, esencia, motor y nervio de todas las interpretaciones republicanas." "En el Centro Republicano Federal. Se conmemoró entusiastamente el 59º aniversario de la primera república española", a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6.

345 .- La nota, signada pel secretari Antoni Quetglas, amb el vist-i-plau del president Pau Barceló, esmentà que la directiva elegida havia quedat integrada per Pau Barceló (president), Jaume Espases (vicepresident), Antoni Quetglas (secretari), Climent Garau (vicesecretari), Joan Cavaller (comptador), Josep Carreras (dipositari) i, com a vocals, Bartomeu París (1r), Pere J. Campins (2n), Bartomeu Frau (3r), Sebastià Galiana (4t) i Antoni Mas (5è). S'havia acordat "con gran entusiasmo mantener íntegra nuestra personalidad Federal que desde 30 años mantienen los afiliados a este Centro con fé inquebrantable invitando a todos los que de verdad sienten como nosotros las ideas del gran maestro Pí y Margall a formar un fuerte núcleo para dar al traste con tanto aprovechado que encubierto con estas Doctrinas no hacen sino sembrar el confusio nismo en la pública opinión para aprovecharlo en beneficio particular. Lo que hacemos público para que se sepa de una vez que nuestro Centro no es ni puede ser otra cosa que Federal y Federal." "Política local. Juventud Republicana Federal Distrito 7.º", a *La Almudaina*, dissabte, 13 de febrer de 1932, pàg. 2. També "Juventud Republicana Federal del Distrito VII. Resoluciones de la asamblea general", a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6.

En aquells mesos, el partit intensificà la campanya proselitista arreu dels districtes de Palma i dels pobles de Mallorca per difondre el seu ideari –incidint en el caràcter federal– però també per reafirmar la seva estructura organitzativa. En la campanya destacaren com a oradors Francesc Julià, Antoni Amer, Marià Aguiló, Antoni Perpiñà, Josep Mas Rubí, Docmael López Palop, Damià Rigo, Josep Tomàs Renteria i Eusebi Heredero Clar.

A Palma, en el mes de març, el partit també es dedicà a la confecció del cens electoral. Al començament de març, el Comitè Municipal comunicà a tots els electors majors de 18 anys que no s'haguessin pogut inscriure en la formació del nou cens electoral que es donaria tot tipus d'informació en les oficines del comitè del carrer de Sans, núm. 11, per poder dur a terme la inscripció.³⁴⁶ I el 4 de març, el Centre Republicà Federal del districte 1r anuncià als socis i simpatitzants que amb motiu de confeccionar-se el cens electoral en les oficines del carrer de Jaume II, núm. 43, 1r, es facilitarien totes les dades per a la inscripció.³⁴⁷ Així mateix, el partit posà en marxa un consultori jurídic, a càrrec dels advocats Josep Lluís Piña Fuster i Francesc Blanes Viale, en el local social del carrer de Jaume II.³⁴⁸ També el Centre Republicà Federal de Palma, del carrer de Sans, obrí l'1 de març la matrícula per a les classes nocturnes d'ambdós sexes.³⁴⁹

El 13 de març, la Joventut Republicana Federal del districte 7è celebrà un míting de propaganda en el Cine Modern de Santa Catalina a les 11 h del matí, en qual havien de participar els centres federals dels districtes 6è, 7è i 8è.³⁵⁰ Hi varen intervenir en representació dels centres, els membres del Comitè Provincial B. Quetglas i Ramon Perpiñà i els regidors Docmael López Palop i Damià Rigo. L'Orfeó de l'Agrupació Artística Federal acabà l'acte amb la interpretació de “La Marsellesa.”³⁵¹

L'adhesió del Centre Republicà Federal del districte 5è al nou partit d'Acció Republicana provocà que ràpidament els antics president i secretari, Lluís Ferrer Arbona³⁵² i Joan Reynés,

346 .- “Política local. Centro Republicano Federal de Palma.- Sans, 11”, a *La Almudaina*, diumenge, 6 de març de 1932, pàg. 3.

347 .- “Política local. Censo electoral”, a *La Almudaina*, dissabte, 5 de març de 1932, pàg. 3.

348 .- “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 6 de març de 1932, pàg. 3.

349 .- Amb l'objectiu de “extender los beneficios de la instrucción y de elevar el nivel moral” dels seus afiliats es donaven classes gratuïtes de cultura general, que s'havien d'iniciar el dilluns 7 de març. “Política local. Centro Republicano Federal de Palma.- Sans, 11”, a *La Almudaina*, diumenge, 6 de març de 1932, pàg. 3.

350 .- S'anuncià que l'acte començaria amb la interpretació de “La Marsellesa” a càrrec de l'Orfeó del districte 7è. “Política local. Juventud Republicana Federal del Distrito Septimo”, a *La Almudaina*, dissabte, 12 de març de 1932, pàg. 2.

351 .- “Política local. Mitin en Sta. Catalina”, a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 2 i “En Santa Catalina. El entusiasta acto del domingo”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 1.

352 .- El 9 de març, el regidor de l'Ajuntament, Lluís Ferrer Arbona, fes públic la seva baixa de Centre Republicà del districte 5è que s'havia unit a Acció Republicana. Lluís Ferrer manifestà que “Me ha producido deplorable efecto una nota tendenciosa de este Centro publicada a mediados de la pasada semana en la Prensa de esta Ciudad (ignoro quién sea el autor) que al decir por otra nota aclaratoria, que ha visto la luz, simultáneamente, en los periódicos locales, a ruego de varios socios de este Organismo, nos encontramos ante una inexactitud que de ningún modo se puede tolerar motivo por el cual hago pública mi protesta y dimisión del cargo de Tesorero puesto que no encaja con mi seriedad, así política como privada, toda maniobra que no esté inspirada en la máxima ecuanimidad y democracia. Asimismo he de hacer constar que a mi dimisión del cargo mencionado vá unida mi baja de socio, muy a pesar mío, ciertamente, por tratarse de una entidad fundada por mí con la colaboración de queridos camaradas, pero como quiera que los vientos han variado de cuadrante con motivo de la exaltación marcadamente izquierdista de determinados elementos que, lejos de contribuir a la paz con que se inauguró y siguió viviendo algún tiempo esta casa, han originado inusitada perturbación, he resuelto proceder en la forma indicada ante el convencimiento de mi propia conciencia y satisfacción de la mayoría de

respectivament, treballassin en la constitució d'un nou centre adherit al Partit Radical Espanyol.³⁵³ Finalment, el 18 de març, s'inaugurà el nou Centre Republicà Federal del districte 5è, situat al carrer dels Oms, núm. 141, i s'elegí la junta directiva, que designà presidents honorari Lluís Ferrer i efectiu Joan Reynés.³⁵⁴

En plena campanya propagandista dels republicans federals, el 14 de març, Francesc Julià anuncià a la premsa que estava previst que el 20 de març els diputats radicals a Corts Salvador Martínez-Moya Crespo i Héctor Altabás Alió –dels districtes de Múrcia i de València, respectivament–, acompanyants del diputat menorquí Josep Teodor Canet, visitarien Mallorca. Estava previst que, a més de diversos mítings pels pobles de l'illa, farien un gran acte en el Teatre Principal de Palma. A més, Julià comentà que era gairebé segur que al final de març, visitaria Mallorca Alejandro Lerroux i, per aquest motiu, s'organitzaria un gran míting en la plaça de Toros, que seria radiat.³⁵⁵ El dia 17, però, Francesc Julià comunicà que el viatge dels diputats radicals s'havia aplaçat per circumstàncies que “obligan la permanència en Madrid de los diputados” i es feia comptes celebrar-lo a mitjans d'abril, juntament amb el míting del cap del Partit Radical Alejandro Lerroux.³⁵⁶

Així mateix, a mitjans mes de març, el Comitè Provincial programà un conjunt d'actes entorn de la primera commemoració de la Segona República amb l'objectiu d'intensificar la campanya electoral amb l'objectiu d'aclarir “las nebulosidades promovidas por ciertos elementos.”³⁵⁷ Aleshores, es preveia per al 10 d'abril la celebració d'una assemblea provincial a Inca; per al dia 14, actes en tots els pobles per commemorar la proclamació de la República, i per al dia 17, un banquet homenatge a la història del PRFM.

mis electores a quienes debo el Acta de concejal de este Ayuntamiento." "Política local. Centro Republicano Federal del Distrito 5.º", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de març de 1932, pàg. 3.

353 .- La nota, adreçada als ciutadans del districte 5è comentava que s'havia constituït una comissió organitzadora d'un centre federal, que “viene a llenar un vacío en la distribución política de este distrito.” Afegí, a més, que “Recientes todavía en la memoria de todos, los discursos pronunciados por el ilustre jefe político D. Alejandro Lerroux, difundidos profusamente por la Radio y la Prensa, queremos constituir este Centro que seguirá las doctrinas del probo y preclaro D. Francisco Pi y Margall y estará adherido a la política que dirige el «hombre» cuya llegada al Poder constituye una de las más firmes esperanzas para la pacificación de los espíritus, tan inquietos hoy por los extremismos antípodas y en la confianza de poder ver instaurada en breve en España una política inspirada en la imponderable trinidad de "Libertad, Democracia y República", tres virtudes en una sola: "Justicia", (palabras pronunciadas en su último discurso del Hotel Ritz) nos permitimos solicitar su colaboración como amantes del orden de nuestra amada Nación.” Acabà la nota preguntant que els simpatitzants acudissin a inscriure's i ajudar a la constitució de la societat i nomenament de la directiva el divendres, 18 de març, a les 20 h. en el local del Bar Unió, del carrer del Oms, núm. 141 bis, cantonada amb la Rambla, núm. 156. “Política local. Centro Republicano Federal del Distrito 5.º”, a *La Almudaina*, diumenge, 13 de març de 1932, pàg. 3.

354 .- La resta de la directiva del centre quedà integrada per Josep A. Palmer (vicepresident), Daniel A. Palmer (secretari), Joan Casas (vicesecretari), Josep Bernat (tresorer-comptador) i, com a vocals, Joan Albertí, Andreu Miró, Miquel Forteza, Miquel Colom, Jaume Guasp i Isidre Cortada. “Política local. Centro Republicano Federal del Distrito 5.º”, a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

355 .- “El Sr. Lerroux y otros Diputados visitarán Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 1.

356 .- Julià anuncià que participarien en el gran míting, a més de Lerroux, els diputats Martínez Moya, Altabás, Clara Campoamor i Josep Teodor Canet Menéndez. “Política local. Visita de parlamentarios aplazada”, a *La Almudaina*, divendres, 18 de març de 1932, pàg. 2.

357 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal de Palma, Sans, 11”, a *La Almudaina*, divendres, 11 de març de 1932, pàg. 2. També “El Partido Radical iniciará en breve su propaganda”, a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 2.

El 13 de març, el Centre Republicà Federal del districte 3r féu un cafè de companyonia per commemorar la inauguració de la biblioteca.³⁵⁸ El dia abans, el professor Docmael López Palop hi havia impartit una conferència.³⁵⁹

La segona quinzena del mes de març varen celebrar juntes generals el Centre Republicà del districte 1r (dia 19) per tractar sobre l'estat de comptes, l'aprovació del reglament, la creació d'un periòdic i l'elecció de la junta directiva.³⁶⁰ I, el dia 28, el Comitè Municipal de Palma féu una assemblea general municipal.³⁶¹ Així mateix, 27 de març, a les 16 h, el Centre Republicà Federal de Palma, del carrer de Sans, celebrà una vetlada literario-musical amb motiu de la inauguració oficial de les reformes efectuades al local.³⁶²

A la Part Forana, el 14 de febrer, es féu a Campos –definida com a una de les poblacions “mas intensamente castigadas por el caciquismo monárquico”– un acte republicà, coincidint amb la reunió que hi havia de fer el comitè del districte de Manacor. A les 15 h, a la plaça del poble, es féu míting en el qual varen intervenir el president del centre local Onofre Mas, Joan García, el tinent de batle de Manacor Antoni Mas, el manacorí Febrer, l'advocat felanitxer Mas, el batle de Felanitx Pere Oliver, el batle de Manacor Antoni Amer i el director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar. Acabat l'acte públic, els delegats dels centres republicans del districte es reuniren en l'assemblea mensual del districte. Presidida per Antoni Amer –que donà compte de diverses gestions del Comitè Provincial–, hi hagué intervencions del campaner Joan García Puig –que assenyala “el desamparo en que se encuentran los correligionarios de los pueblos en los cuales todavía domina el más crudo caciquismo,”–³⁶³ Antoni Amer –que manifestà que prenia bona nota de la intervenció de García Puig– i d'Heredero Clar.³⁶⁴ Es va decidir que la propera reunió dels centres del districte es fes a Santanyí.³⁶⁵

358 .- “Centro Republicano Federal del 3.er Distrito. Actos realizados y a realizar”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 1. Segons la crònica breu. després de cantar algunes romances el senyor Benito, diversos directius explicaren la tasca cultural duita a terme pel centre i va ser molt aplaudida la intervenció de la senyoreta Roca, que s'adreçà especialment a les dones del tercer districte “como madres de los ciudadanos de la futura España.”

359 .- “Centro Republicano Federal del 3.er Distrito. Actos realizados y a realizar”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 1.

360 .- “Política local. Centro Republicano 1er Distrito.- Calle Jaime II-43”, a *La Almudaina*, dissabte, 19 de març de 1932, pàg. 2 (convocatòria).

361 .- L'ordre del dia era el següent: 1.- Lectura i aprovació de l'acta de la sessió anterior; 2.- Definir i acatar el problema de les festes; 3.- Tractar sobre l'organització de l'acte del 14 d'abril de commemoració de la proclamació de la República; 4.- Temes generals, i 5.- Precs i preguntes. “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal, Sans, 11”, a *La Almudaina*, divendres 18 de març de 1932, pàg. 2 (convocatòria). Novament, a “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal”, a *La Almudaina*, dissabte, 26 de març de 1932, pàg. 3 (convocatòria).

362 .- S'anuncià que la vetlada seria el primer d'un conjunt d'actes que es tenien en projecte. “Velada literario-musical. En el Centro Republicano Federal de Palma (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, diumenge, 27 de març de 1932, pàg. 2 (invitació).

363 .- A més, García Puig afegí que “es necesario que las autoridades republicanas, dentro del justo límite de la ley, presten especial interés a las reclamaciones que les presentamos, porque estas reclamaciones son siempre justas y en defensa de los intereses generales del vecindario: acaso no conozcamos los recovecos y argucias de los leguleyos, pero expresamos las cosas con claridad, con franqueza campesina que no sabe decir cosas hermosas pero que dice rudamente la verdad.” “El domingo pasado se realizaron en Campos dos entusiastas actos”, a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6

364 .- García Puig, Antoni Amer i Pere Oliver Domenge varen agrair la tasca que duia a terme *Tribuna Libre*. El director de *Tribuna Libre* intervingué per manifestar que la publicació “no sostiene otro anhelo que el de servir de vehículo a todos los republicanos de la isla, a los cuales hay que exhortar a mantener por encima de todo un amplio criterio de mallorquinismo. Significó como en todas las reuniones republicanas, se evidencia que

El 21 de febrer, Lerroux parlà a Madrid davant devers 40.000 persones, procedents des de diferents indrets de l'Estat. Per assistir a aquest discurs –que segons Ruiz Manjón, “es, probablemente, el más significativo de todos los pronunciados por el caudillo radical”–,³⁶⁶ el 17 de febrer, el PRFM publicità que els afiliats que hi volguessin assistir podien inscriure's en el Centre Republicà del carrer de Jaume II, núm. 43, 1r o en el del carrer de Sans, núm. 11.³⁶⁷ Finalment, però, la majoria de militants ho varen seguir per la ràdio en ambdós locals federals.

El diumenge, 13 de març, el Centre Republicà Federal de Manacor celebrà un homenatge a la memòria de Mateu Valcaneras en commemoració del 48è aniversari de la seva mort i enterrament civil. Hi hagué dos actes, el primer una manifestació cívica que anà del centre republicà fins al cementeri civil, encapçalada pel batle Antoni Amer, la junta directiva i la comissió organitzadora, a més de dos néts de l'homenatjat. En el cementeri hi hagué parlaments del tinent de batle Mas, el batle Amer i el regidor Fullana. Després més de 400 assistents desfilaron davant la tomba de Valcaneras i tornaren cap al centre republicà, on el mestre d'escola de Petra, Conrad Domènech els adreçà unes paraules. El segon acte, va ser una vetlada necrològica en el local del centre republicà, en la qual varen intervenir Joan Fullana, Antoni Mas i Antoni Amer.³⁶⁸ Aquell dia, també la Unió Republicana de Montuiri organitzà una vetlada teatral en la qual es posaren en escena els sainets “El sexo débil” i “El asistente del coronel.”³⁶⁹

A més, aquell diumenge a Santanyí se celebraren dos actes republicans. El primer va consistir en un míting en la plaça pública del poble, en el qual varen prendre la paraula el vell lluitador i mestre d'escola Sebastià Tomàs –que assenyala els abusos del caciquisme local i exhortà als veïns a no deixar-se atemorir per les amenaces–, el campaner Joan Garcia Puig, el president del Centre Republicà Federal del districte 3r Josep Girbent –que parlà dels deures ciutadans i indicà les vertaderes conquestes de la República–, el mestre d'escola de Petra Conrad

el pueblo, más que a las clasificaciones transitorias y circunstanciales atiende a la esencia republicana. Nuestra misión es hacer republicanos, organizar el gran partido en Mallorca; después ya llegará el momento de clasificarnos; pero ante todo tenemos que cumplir la misión esencial de hacernos. Que salga de esta entusiasta asamblea, de esta reunión de hombres libres el deseo ferviente de agrupar en una sola y poderosa entidad, que se estructure y funcione democráticamente, a todos los republicanos de Mallorca y una organización que programe los problemas nuestros con criterio mallorquín y que acuda a defenderlos dentro de la unidad indestructible de la Gran España.” “El domingo pasado se realizaron en Campos dos entusiastas actos”, “Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6.

365 .- “El domingo pasado se realizaron en Campos dos entusiastas actos”, “Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6. També “Actividades Republicanas. Acto republicano en Campos”, a *Tribuna Libre*, núm. 2. Palma, 6 de febrer de 1932, pàg. 4 (anunci); “En Campos del Puerto. El importante acto de mañana”, a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 8 (anunci); “El domingo pasado se realizaron en Campos dos entusiastas actos”, “Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 4. Palma, 20 de febrer de 1932, pàg. 6, i “En Campos del Puerto. El renacer democrático de un pueblo”, a *Tribuna Libre*, núm. 6. Palma, 2 de març de 1932, pàg. 4.

366 .- RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàg. 289-290.

367 .- “Política local. El mitin del Sr. Lerroux”, a *La Almudaina*, dimecres, 17 de febrer de 1932, pàg. 2.

368 .- “Desde Manacor. Se realizaron el Domingo dos interesantes actos. Homenaje a Mateo Valcaneras”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 2.

369 .- “Desde Montuiri. Velada teatral”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 3. Segons aquesta breu crònica, varen ser molt aplaudides les senyorettes Margalida Mas i A. Cerdà i els senyors Roca, Mesquida Gomila.

Domenech –que destacà els més essencials postulats democràtics i s'estengué en consideracions del règim de llibertat del qual es gaudia–, el batle de Manacor Antoni Amer –que exhortà a prescindir dels prejudicis i demostrà que la República no anava contra ningú i defensava a tots els ciutadans “mientras éstos no traten de perturbar invadiendo jurisdicciones que son extrañas a su función”– i l'advocat i notari de Sineu Enrique Molina –que destacà la tasca duita a terme per la República en els seus pocs mesos d'existència, va refusar les crítiques de l'oposició i parlà sobre el problema agrari³⁷⁰ i el director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar –que exhortà els assistents a no obeir mai a les imposicions sinó a respondre als dictats de la pròpia consciència.– Acabat l'acte públic, els delegats dels pobles del districte que formaven el Comitè Republicà del Districte de Manacor es varen reunir en assemblea, presidida per Antoni Amer. Hi hagué representacions de deu pobles, excusant l'assistència els centres d'Artà i de Felanitx. Després d'una breu discussió, es resolgué que el Comitè del Districte de Manacor funcionaria com a republicà federal independent, deixant en llibertat els centres locals per a adherir-se a aquelles fraccions que millor representassin la seva ideologia. Després de la intervenció de Joan Garcia Puig i d'Antoni Amer, l'assemblea acordà un vot de censura a la gestió del governador Joan Manent –que consideraven poc contundent contra el caciquisme–, solidaritzant-se amb els correligionaris que havien estat desamparats en les seves gestions i s'acordà fer arribar la seva protesta al ministre de la Governació.³⁷¹ Posteriorment, s'inicià un debat sobre la unió del partit republicà de Mallorca. El batle de Montuïri, Joan Mas, defensà la desaparició de totes les línies divisòries i que tots els republicans es reunissin en una sola família compacta i sòlida. Seguidament, Antoni Amer s'adherí a les manifestacions de Mas Verd i exposà la necessitat que “se viera en que sentido podría orientarse aquel anhelo de unión.” Així mateix, Amer, demanà que l'assemblea autoritzàs a intervenir Heredero Clar. El director de *Tribuna Libre* criticà la tasca de disgregació republicana que havia fet el governador civil i afirmà que la formació d'un front únic republicà podia fer-se, sempre prescindint de personalismes “malsanos” i ambicions personals.³⁷² Finalment, proposà fer un acte conjunt del republicanisme per la commemoració

370 .- Molina “definió cuales son los aspectos de este problema en Mallorca, asegurando que si aquí no es un problema de pan, es una grave cuestión de dignidad y de conciencia.” “Un gran paso hacia la unión. en la asamblea del distrito de Manacor se designó una comisión para que realice trabajos preliminares para lograrla. La celebración del 14 de abril”, a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 1.

371 .- L'assemblea de centres republicans del districte de Manacor criticà que el governador Joan Manent hagués “desamparado sistemáticamente a los centros republicanos que acudían con quejas concretas contra el caciquismo rural.” La publicació *Tribuna Libre* es va sumar a aquesta protesta perquè creia que Manent “ha equivocado el camino. No ha sabido ser el gobernador que Mallorca necesitaba en las actuales circunstancias. No ha sabido ser el gobernador que la república necesitaba tener ahora en Mallorca.” Així mateix, es criticà que eren nombrosos els pobles que continuaven suportant la pressió del caciquisme i que “si no se sienten amparados y garantidos en sus derechos, muchos de los republicanos de villas y aldeas o tendrán que cerrar los centros o tendrán que irse, perseguidos como en plena dictadura, por los mismos que mandaban en nombre de la monarquía y que ahora mandan en nombre de la república. Esto es lo que no ha querido, no ha sabido o no ha podido ver, y sobretodo rectificar, el señor Manent.” “Un voto de censura”, a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 1.

372 .- A més, fixà la necessitat d'organitzar una sola agrupació amb un programa mínim que “consulte la modalidad mallorquina sin desconocer que más adelante podrá producirse la clasificación que ahora es prematura, porque ante todo se necesita dar a las fuerzas republicanas la debida cohesión que les permita actuar en un solo sentido: es decir en dirección llana y simplemente republicana.” Concretà les dues proposicions següents: a) exhortar a tots els correligionaris de Mallorca a dur a terme a Palma un gran acte commemoratiu de la proclamació de la República, i b) designar una comissió que visitàs els dirigents de les distintes fraccions republicanes amb la finalitat de tractar la manera en què es podia arribar a la fusió de totes les esquerres

de la proclamació de la Segona República i crear una comissió que treballàs en la fusió de totes les esquerres republicanes. Ambdues propostes foren aprovades per aclamació i es designà una comissió, integrada per Antoni Amer, Pere Oliver Domenge, Joan Mas Verd i Joan García Puig. Així mateix, es decidí que Eusebi Heredero acompanyàs aquesta comissió en totes les gestions que dugués a terme, tant pel que es referia a la celebració del 14 d'abril com al projecte d'unificació.³⁷³

Durant el mes de març, el Centre Republicà Federal d'Inca féu un cicle de conferències, que s'inicià el dia 12 amb la intervenció del mestre d'escola de Vilafranca Miquel Mercadal sobre "El obrero español ante la República"³⁷⁴ Novament, el dia 15, l'oficial de Telègrafs Antoni Coll hi féu una xerrada sobre "Constitución de la materia"³⁷⁵ i, el dia 19, tocà el torn a la mestra d'escola Teresa Ortega que parlà sobre "Estética."³⁷⁶ La darrera del cicle va ser el 6 d'abril a càrrec del naturalista Miquel F. de Godoy que hi parlà sobre "Naturalismo y Agricultura."³⁷⁷

Mentrestant, al final de febrer, arran de l'oposició del Partit Radical d'Alejandro Lerroux al Govern, presidit per Manuel Azaña, tornaren a circular rumors que el president de la Diputació Provincial de Balears, Francesc Julià –donat el seu caràcter lerrouxista– seria substituït en la presidència de la institució per l'armador i batle d'Alcúdia, Jaume Ramis –amic personal de Marcel·lí Domingo.– A més, es nomenaria una nova comissió gestora provincial de la qual serien designats gestors el batle de Felanitx Pere Oliver i el regidor socialista de Palma Andreu Crespí.³⁷⁸

Els intents fallits d'impulsar una unió del republicanisme d'esquerres

Tal com havia acordat l'assemblea del Comitè Republicà del Districte de Manacor a Santanyí el 13 de març, a proposta del director de *Tribuna Libre*, Eusebi Heredero Clar, de cercar la unió del republicanisme d'esquerres, des de les planes del setmanari republicà es féu una campanya a favor. L'editorial de *Tribuna Libre*, del 16 de març, apostà per la unió del republicanisme de Mallorca i, amb un to esperançador i també un poc il·lús, creia que aviat seria un fet.³⁷⁹

republicanes. "Un gran paso hacia la unión. en la asamblea del distrito de Manacor se designó una comisión para que realice trabajos preliminares para lograrla. La celebración del 14 de abril", a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 1.

373 .- "Un gran paso hacia la unión. en la asamblea del distrito de Manacor se designó una comisión para que realice trabajos preliminares para lograrla. La celebración del 14 de abril", a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 1.

374 .- "Desde Inca. Labor cultural", a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 3.

375 .- "De Inca. Otra conferencia en el Centro Republicano Federal", a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 1.

376 .- "Desde Inca. Actividad cultural", a *Tribuna Libre*, núm. 12. Palma, 23 de març de 1932, pàg. 2.

377 .- "Desde Inca. Conferencias culturales", a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d'abril de 1932, pàg. 4.

378 .- "Política local. ¿Nuevo presidente de la Diputación y nueva Comisión Gestora?", a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2.

379 .- L'editorial afirmà "Tenemos fé en la labor de la Comisión que se ha designado y mas fé en el fervoroso deseo de todos los republicanos. Ese afán unionista lo ha expuesto también categoricamente la asamblea provincial de "Acción Republicana" y no dudamos que todas las demás facciones han de responder con generosidad a este llamamiento fraterno. Si para lograr alcanzar el fin perseguido es menester olvidar rencillas, deponer pasiones personales, olvidar algún agravio, hágase ello en homenaje al ideal común. Los intereses superiores de la República deben primar, ahora y siempre, por encima de lo circunstancial y transitorio. Como hoy ha de reunirse en Palma la comisión designada, con objeto de ordenar su labor, creemos oportuno

Des de les planes de *Tribuna Libre* s'adheriren a aquesta campanya, amb articles, Bartomeu Mir,³⁸⁰ el batle de Montuïri Joan Mas Verd³⁸¹ i també el pseudònim Canta Claro.³⁸² El 5 de març, el director de *Tribuna Libre*, Heredero Clar, féu la conferència “Teoría y práctica de la República” en el local del Centre Republicà Federal del Districte 3r.³⁸³

El 9 de març, aquesta comissió del districte de Manacor –integrada per integrada per Antoni Amer, Pere Oliver Domenge, Joan Mas Verd i Joan García Puig– visità el president del Comitè Provincial del PRFM Francesc Julià, el president del Consell Insular d'Acció Republicana Vicente Tejada i el president del Comitè Republicà Radical-Socialista Jaume Comas. La idea de celebrar un gran acte unitari del primer aniversari de la proclamació de la República tingué bona acollida i els presidents es varen comprometre a traslladar la iniciativa als respectius organismes. A més, els delegats de la comissió del districte de Manacor canviaren impressions per estudiar la possibilitat d'unir a tot el republicanisme mallorquí sota una mateixa denominació, però si aquest plantejament no es podia assolir, com a mínim s'havia de crear un organisme de coordinació, amb representació de totes les fraccions.³⁸⁴

Aleshores, com veiem, una cosa amb possibilitats d'èxit era fer un acte unitari entre les diverses formacions republicanes d'esquerres per al 14 d'abril i l'altra ben diferent anar cap a una convergència en una organització política unitària.

La darrera setmana de març, el Comitè Provincial del PRFM féu pública la resolució acordada, per unanimitat, arran de la proposta del districte de Manacor, de deixar completa llibertat als pobles i districtes judicials per tal que celebrassin el proper 14 d'abril conjuntament tots els republicans. El Comitè es mostrava partidari de col·laborar amb tots els grups d'esquerra republicana en la defensa i prestigi de la República “no siendo nunca obstáculo para llegar a una inteligencia siempre que redunde en beneficio de la causa republicana.”³⁸⁵

La commemoració del primer aniversari de la proclamació de la Segona República

El 14 d'abril de 1932, se celebrà la commemoració de la Segona República. A més dels actes oficials i institucionals arreu dels municipis de Mallorca, les organitzacions republicanes varen dur a terme manifestacions, mítings i vetlades literario-musicals als locals socials.

A Palma, com hem vist, el PRFM aprofità la commemoració del primer aniversari de la República per dur a terme un seguit d'actes, bàsicament per reafirmar el seu republicanisme – posat en dubte per l'escissió d'Acció Republicana– i posar de relleu la seva tasca històrica per a l'adveniment del règim republicà. Aquests actes de commemoració del primer aniversari, organitzats pel republicans federals consistiren en una reunió, a les 7,30 h del matí, dels

dejar el comentario para nuestro próximo número.” “La unión en marcha”, a *Tribuna Libre*, núm. 10. Palma, 16 de març de 1932, pàg. 1.

380 .- MIR, Bartomeu: “Orientaciones. Los dos grandes partidos”, a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 7.

381 .- MAS VERD, Juan: “El deber de todos. Frente Unico”, a *Tribuna Libre*, núm. 7. Palma, 5 de març de 1932, pàg. 1.

382 .- CANTA CLARO: “Opiniones ajenas. De actualidad”, a *Tribuna Libre*, núm. 6. Palma, 2 de març de 1932, pàg. 4.

383 .- “En el Centro Republicano Federal del Distrito III. La conferencia del sábado”, a *Tribuna Libre*, núm. 6. Palma, 2 de març de 1932, pàg. 1 (anunci).

384 .- “La fiesta del 14 de abril. Coordinación partidaria”, a *Tribuna Libre*, núm. 11. Palma, 19 de març de 1932, pàg. 1.

385 .- “Partido Republicano Federal. Resolución del Comité Provincial”, a *Tribuna Libre*, núm. 12. Palma, 23 de març de 1932, pàg. 1.

diversos centres dels districtes de Palma –amb els seus estendards– per traslladar les banderes que proclamaren la República en la Casa de la Vila i en la Diputació Provincial, la manifestació de la qual havia de sortir del Centre Republicà del carrer de Sans, núm. 11, amb una banda de música. A la plaça de Cort s’havia de procedir a dipositar les banderes, sota els acords de l’Himne de Riego, en els respectius balcons de l’Ajuntament i de la Diputació. Acabat aquest acte, els assistents s’havien de traslladar a la plaça de la Constitució, al costat del passeig del Born, per anar en manifestació fins al Teatre Balear, on es féu un míting. A l’horabaixa, en el centre del carrer de Sans, se celebrà una vetlada literario-musical pels associats i centres adherits.³⁸⁶ A més, a les 21 h, els centres federals dels districtes 6è, 7è i 8è, organitzaren un cafè de companyonia a Santa Catalina en el local del carrer de Cotoner.³⁸⁷ Hi varen intervenir el president de la Joventut, Pau Barceló i en nom dels districtes Ramon Perpinyà (8è), Nereo Espinosa (1r), Antoni Arbona (2n), Bernat Perelló (3r), Francesc Esteva (6è) i Antoni Cañellas (7è) i els regidors Josep Mas (4t), Lluís Ferrer (5è), Docmael López (6è) i Damià Rigo –de la barriada de Santa Catalina,– a més del president del centre del carrer de Sans Àngel Fernández i del president del PRFM i diputat a Corts, Francesc Julià.³⁸⁸ A més, aquell dia també tingueren especial rellevància els actes fets als municipis de Montuiri,³⁸⁹ Manacor³⁹⁰ i Sencelles,³⁹¹ Alaró,³⁹² Lluçmajor,³⁹³ sa Pobla,³⁹⁴ Petra,³⁹⁵ Lloseta,³⁹⁶ Binissalem,³⁹⁷ i ses Salines.³⁹⁸

386 .- “Partido Republicano Federal de Palma.- Conmemoración del 14 de abril”, a *La Almudaina*, dimecres, 13 d’abril de 1932, pàgs. 1-2 publicà el programa d’actes. El Cercle Republicà Radical –afiliat al Partit Federal de Mallorca– convocà a tots els simpatitzants perquè assistissin el dia 14, a les 9,30 h. del matí al passeig del Born per participar a la manifestació. La nota de convocatòria deia: “Es obligación de todos asistir a dicho acto para dar mayor realce a la fiesta.” “Círculo Republicano Radical. Afiliado al Partido Federal de Mallorca, Jaime II, 43, 1.º”, a *La Almudaina*, dimecres, 13 d’abril de 1932, pàg. 2. “Política local. En el Centro Republicano Federal de la calle de Sans”, a *La Almudaina*, dissabte, 16 d’abril de 1932, pàg. 2, publicà una crònica de l’acte de la vetlada literario-musical. S’esmentà que a l’inici els orfeons republicans, dirigits pel mestre Real, interpretaren l’“Himne de Riego”, “Flors de Maig” i “La Marsellesa” i seguidament Margalida Julià imposà una corbata a l’estandart de l’Orfeó Republicà Balear i oferí al Centre Republicà un quadre al·legòric de la República. També llegí un discurs que digué: “Buenos amigos y correligionarios del Orfeón Republicano Balear: Hoy 14 de abril del 32, primer aniversario de la proclamación de la República Española, son mis deseos, colocar una corbata al decano de los Orfeones, en el cual mi estimado papá, en su juventud cantó las vibrantes notas de la Marsellesa cuya revolucionaria letra y música penetró en el corazón de los jóvenes transformándoles en puros republicanos de toda la vida. De nuestro histórico Orfeón han salido políticos y artistas. Ha sido una buena madre que ha dado mejores hijos. Sois una familia de amor, de trabajo y arte; en esto se fundamenta el porvenir de nuestra República. Seguid vuestra obra de cantores. Mientras cantais no pecáis. Continúad siendo buenos cantores y buenos hombres; mientras así seais sereis mejores republicanos, que es lo que necesita nuestra España republicana. Ahora dos palabras a la Junta Directiva de este immaculado Casio de la calle de Sans, donde tanta honradez y lealtad hay almacenada, disponible para quien quiera aprender a ser hombre justo, noble y leal. A vosotros que reunís estas elevadas cualidades os entrego, y espero que aceptareis, este modesto cuadro pintando por mis pobres manos; pero que al mover los pinceles sentía la mayor de mis alegrías al ver que lo que en él está representado es lo que triunfó y lo que cada español debe tener grabado en su corazón. Ahora, ¡gritad conmigo!: ¡Viva España Republicana, honrada y trabajadora!” Seguidament, Francesc Julià oferí una corbata a l’estandart de l’Orfeó del districte 7è i pronuncià una breu discurs sobre la tasca artística i educadora dels orfeons. A continuació, intervingué el president del centre, Angel Fernández, que manifestà que s’havia decidit nomenar presidenta honoraria a Margalida Julià i continuà la festa amb l’actuació del violinista Felip Pons, el tenor Pere Montes, el baríton Joan Vives, la pianista Josepa Salom i la tiple Maria Albertí. Nicolau Company llegí uns poemes alusius a l’acte.

387 .- “Política local. Partido Republicano Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 10 d’abril de 1932, pàg. 2.

388 .- “Política local. Café de compañerismo”, a *La Almudaina*, dissabte, 16 d’abril de 1932, pàg. 2.

389 .- “En Montuiri. La celebración del glorioso aniversario”, a *Tribuna Libre*, núm. 17. Palma, 9 d’abril de 1932, pàg. 1.

390 .- “Los festejos conmemorativos”, a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d’abril de 1932, pàg. 1.

L'homenatge a la història del PRFM

Sens dubte, es tractà d'un acte de reivindicació del paper polític que havia tingut el PRFM en un moment complicat per l'escissió recent d'Acció Republicana i la tensió que es vivia en el republicanisme illenc. Així, el 17 d'abril, en compliment de l'acord del Comitè Provincial de dedicar un homenatge a la història del PRFM, se celebrà a les 13 h un banquet en el Restaurant Born en el qual es convidaren els comitès municipals dels pobles de l'illa.³⁹⁹ Hi assistiren unes 200 persones i delegacions dels pobles d'Alcúdia, Andratx, Bunyola, Calvià, Inca, Llucmajor, Manacor, Maria de la Salut, Montuïri, Petra, sa Pobla, Pollença, Santa Margalida, Santa Maria, Santanyí, Sencelles i Sineu. Presidí l'acte el diputat a Corts i president del Comitè Provincial Francesc Julià, acompanyat del primer tinent de batle de Palma Josep Tomàs Renteria, del batle d'Inca Antoni Mateu, del batle de Manacor Antoni Amer i dels senyors Porcel d'Andratx i Tomàs de Santanyí. També hi passà a saludar els congregats el governador civil, Joan Manent. Acabat el dinar, Antoni Mateu llegí les adhesions de Joan Reinés i d'Antoni M. Agustí a l'acte i la relació de pobles adherits "que comprendían todos los de la isla."⁴⁰⁰ Seguidament, hi hagué discursos de Conrad Domènech – que també llegí uns fulls de Jaume Bosch–,⁴⁰¹ Marià Aguiló –de la Joventut Republicana Federal, que també llegí unes quartilles en homenatge als vells republicans que "están

391 - "Los festejos conmemorativos", a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d'abril de 1932, pàg. 1 i "De Sansellas", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2.

392 - "De Alaró", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 3.

393 - "La fiesta del 14 de Abril en Lluchmajor", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 4.

394 - "De La Puebla", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2.

395 - "De Petra. Celebración del 1.er aniversario", a *Tribuna Libre*, núm. 21. Palma, 23 d'abril de 1932, pàg. 3.

396 - "Cosas de Lloseta. La fiesta del 14 de Abril", a *Tribuna Libre*, núm. 21. Palma, 23 d'abril de 1932, pàg. 3.

397 - "De Binissalem. Celebración del 14 de Abril", a *Tribuna Libre*, núm. 21. Palma, 23 d'abril de 1932, pàg. 3.

398 - "En Ses Salines. Colocación de la primera piedra del grupo escolar local", a *Tribuna Libre*, núm. 21. Palma, 23 d'abril de 1932, pàg. 4.

399 - "Política local. Banquete homenaje a la historia del Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 13 d'abril de 1932, pàg. 2, publicà la invitació a l'acte, signada pel president Francesc Julià i pel secretari Antoni Quetglas. S'hi deia que els comitès municipals podien passar a recollir els tiquets a la secretaria general del partit al carrer de Jaume II, núm. 43, 1r fins el dijous. Les persones que residien a Palma podien adquirir els tiquets en els centres republicans adherits al partit. Novament, "Política local. Banquete homenaje a la historia del Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dissabte, 16 d'abril de 1932, pàg. 2, reiterà l'anunci de l'acte.

400 - Segons la crònica de *Tribuna Libre*, es tractava dels pobles de Banyalbufar, Binissalem, Búger, Caimari, Campos, Consell, Estellencs, Esporles, Marratxí, Porreres, ses Salines, Santa Eugènia, Selva i Vilafranca. "En entusiasta acto del Domingo. Homenaje a la Historia del Partido Federal", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 1.

401 - Conrad Domènech inicià el discurs expresant "su inquebrantable adhesión al histórico Partido Republicano Federal, dedicando un recuerdo a las doctrinas de Pi y Margall y afirmando que si hoy España no es aún federal, es federable y que no será grande la nación, hasta que no tenga Portugal y Gibraltar, formando parte de la península Ibérica." Afegí que "es necesario contar con el Estatuto Balear para remediar deficiencias en Baleares y la adhesión de todas las islas, para esta obra grande pudiendo entonces entonar un canto de gloria a la Patria, ya que el momento ansiado de redención ha llegado, está lejana la mentira y prevelecia la verdad." Respecte a la lectura de les quartilles de Jaume Bosch, "alusivas al acto historiando la obra abnegada del partido Republicano Federal de Mallorca, que es escuela de ciudadanos y que quiere luchar por cuenta propia." "Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 1.

dispuestos al sacrificio”–, el primer tinent de batle de Palma Josep Tomàs Renteria,⁴⁰² el notari de Sineu i vicepresident del Comitè Provincial Enrique Molina,⁴⁰³ el batle d’Inca Antoni Mateu,⁴⁰⁴ el batle de Manacor Antoni Amer⁴⁰⁵ i Francesc Julià.⁴⁰⁶ Acabà l’acte, amb l’execució

402 .- Tomàs Renteria afirmà que “su corazón se ensanchaba y su alma se fortalecía, ante el espectáculo que ofrecían los viejos republicanos de Mallorca allí congregados, y que si anes no pudieron hacerlo como hoy, era por impedirlo el poder central en tiempos de la Monarquía. Ya tenemos el régimen que ansiábamos, y por el que expusimos todos nuestros afectos más caros, cristalizando hoy con la República triunfante y gloriosa, como lo demuestra el hecho de haberse cubierto rápidamente el empréstito y ser el capital que Mallorca ha invertido en él, procedente de las derechas reaccionarias, porque el dinero es el dinero y la República les supo inspirar a nuestros enemigos, su confianza. ¿Queréis mayor triunfo ante este ejemplo? Como Napoleón a sus soldados en Fontainebleau os digo: Soldados de la calle de Sans, arriba vuestros corazones, uníos contra el enemigo que reaciona para que la democracia, la justicia y la libertad prevalezca por los siglos de los siglos.” “Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 d’abril de 1932, pàg. 1. Segons *Tribuna Libre*, Tomás Renteria destacà la consolidació de la República “recalcando el hecho de que la mayoría de capitales que han cubierto el reciente empréstito son de derecha; lo cual quiere decir que se tiene plena confianza en la república.” “En entusiasta acto del Domingo. Homenaje a la Historia del Partido Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d’abril de 1932, pàg. 1.

403 .- Enrique Molina “se adhiere al homenaje, encareciendo la formación de un cuadro ante la actitud de las derechas. Existe verdadera hambre de cultura y la libertad entre la gente del campo de Mallorca, que no supo darles la Monarquía y que el Partido R. Federal, con los títulos que ostenta es el que ha de redimir a los que cultivaron la tierra, debiéndose lograr la difusión y aceptación de nuestro idioma mallorquín e invitar a las mujeres demócratas y republicanas a que colaboren en la República.” A més, dedicà un efusiu salutació als republicans, en noms del de Sineu, i “se ofrece incondicionalmente para todo sacrificio ocupando el último puesto, si precisa.” “Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 d’abril de 1932, pàg. 1.

404 .- Antoni Mateu s’adherí a l’acte en nom del districte d’Inca, “enalteciendo a los viejos republicanos que simbolizan el republicanismo depurado por el crisol de la honradez, manifestando que Mallorca, es quizá la región que más desea un espíritu general de republicanismo y que ansía libertad del campesino, que sigue absorbido por el caciquismo y contra el que hay que rebelarse, luchando contra las derechas, prometiendo que en esta lucha Inca irá en las avanzadas.” “Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 d’abril de 1932, pàg. 1.

405 .- Antoni Amer saludà els congregats en nom del districte de Manacor, que va jurar “defenderlo contra el caciquismo, opinando que deben abrirse las puertas a todos los republicanos de buena fe, para que ayuden al triunfo en las próximas elecciones, formando un frente compacto con el Partido R. Federal histórico, que luchó contra la Monarquía y el caciquismo, librando de una vez, a muchos Ayuntamientos, que aun continúan con mayoría monárquica.” “Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 d’abril de 1932, pàg. 1.

406 .- Julià afirmà que saludava als republicans de tot Mallorca, “pues no hay un solo pueblo por pequeño que sea, que no esté representado en el acto que se celebraba.” Continué dient que “a pesar de la campaña de algunos advenedizos, que se pasaron al campo republicano cuando vieron afianzado el Régimen sólo para medrar, Mallorca sigue siendo republicana federal y está al lado del partido, y aquel que no quiera estarlo, se arrepentirá de ello.” Acte seguit, passà a glosar la història del PRFM, “con todas sus vicisitudes y sacrificios, ocupando en momentos de peligro un sitio de vanguardia. Así es, que el acto que se estaba celebrando era exclusivamente en homenaje a los viejos republicanos que, durante la Monarquía, lucharon siempre contra ella, habiéndose acordado que en dicho homenaje sólo fuese el Presidente Jefe del Comité provincial, el que hablase en nombre de todos, pero ya sabéis que allí donde se reúnen sólo doce republicanos federales, están todos representados, y cada uno de ellos se expresa con entusiasmo inevitable. Vaya pues un abrazo a todos.” Continué ressenyant detalls de “las luchas que él sostuvo durante 39 años, militando en el partido immaculado de la calle de Sans, cuando en momentos de peligro se concertaron uniones con todos los partidos republicanos, pero que nunca creyó huyeran del objeto esencial, sacrificando su ideario para buscar el medro y la política personal. Así habéis visto la formación de grupos de Reformistas, Progresistas y Unionistas, pero todos han sucumbido flotando sólo el Partido Republicano Federal de Mallorca, que ha estado actuando vivo, y siempre con el pueblo, dando la vida si precisaba. Su historia es limpia, de sacrificio, de abnegación. Esos 39 años de lucha lo atestiguan, estando ese partido representado en todo movimiento contra la Monarquía y en actos de conspiración contra ella, señalando el orador la fecha del febrero de 1926, en que se comenzó la verdadera conspiración para

per part de l'orquestrina de l'"Himne de Riego" i crits a favor de la República i del PRFM. Finalitzat el dinar, els delegats dels pobles i els membres del Comitè Provincial es traslladaren al Casino Republicà del carrer de Sans, on acordaren celebrar una assemblea provincial el proper 24 d'abril a Inca i organitzar una sèrie de visites als pobles de l'illa.⁴⁰⁷ A proposta del regidor de Palma, Josep Mas, s'acordà telegrafiar al ministre d'Obres Públiques sol·licitant l'adob de les carreteres de Mallorca i també el batle de Manacor Antoni Amer proposà telegrafiar al cap del Govern suplicant que es dugués el més ràpid possible al Parlament la Llei Municipal.⁴⁰⁸

Aquell dia, també el Centre Republicà Federal del districte 3r celebrà una assemblea general per reelegir la directiva, que continuà sent presidida per Josep Girbent.⁴⁰⁹ Acte seguit, s'acordà el nomenament de sòcia d'honor a favor de la padrina de la bandera Francesca Julià.⁴¹⁰

En aquella divisió del republicanisme illenc, el 17 d'abril, l'assemblea del Centre Republicà de Campos acordà per unanimitat conservar el seu ideari federal, però sense adherir-se a cap dels partits radicals ni Acció Republicana o cap altra formació política d'esquerres. Al mateix temps, l'entitat campanera decidí donar suport al Govern, a les corporacions oficials i a les personalitats representaves de les esquerres.⁴¹¹

L'assemblea provincial del PRFM a Inca

derribarla." Acabà Julià amb un brindis, convidant als reunits a assistir a l'assemblea que s'havia de celebrar a Inca i a la gira que havien organitzats els federals de Lluçmajor. Afegí, a més, que l'acte seguiria en el casino del carrer de Sans, "ya que allí, con más silencio por tratarse el café Born de un establecimiento público y al que no hay que coartar su libertad, pues sería contrario a lo que propugna la República, podría ampliar elocuentes datos que pertenecen a la historia del honrado Partido R. Federal." "Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2.

407 .- Es decidí que després de l'assemblea provincial d'Inca, s'aniria d'excursió al puig de Santa Magdalena d'Inca. Dues setmanes després, es faria un homenatge al triomf dels republicans de Montuïri el 12 d'abril de 1931 i seguidament es visitarien les coves del Drac i es duria a terme una assemblea a Manacor. El diumenge següent es faria una excursió a Lluçmajor. "Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2; "En entusiasta acto del Domingo. Homenaje a la Historia del Partido Federal", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 1, i "Partido Republicano Federal. Actos en preparación", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 3.

408 .- Antoni Amer argumentà que "actualmente los ayuntamientos republicanos se ven obligados a someterse a las leyes de la Monarquía sin poder desarrollar la administración liberal y democrática que habían ofrecido al pueblo y que anhelan poder llevar a cabo." "Banquete-homenaje al partido R. Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2, i "Partido Republicano Federal. Actos en preparación", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 3.

409 .- A més del president, de la junta directiva varen ser reelegits Gabriel Sampol (tresorer) i els vocals Jaume Malagrava (1r), Rafel Fiol (2n) i Antoni Amengual (3r). A més, també foren elegits, per aclamació, Gabriel Socias (secretari) i els vocals Joan Mateu, Josep Sabater i Joan Ribas. També varen ser designats com a vocals adjunts els vicepresidents de les seccions de l'Orfeó Joan Pizà, de Festes Ignasi Ferretjans i Artístico-Cultural Antoni Rosselló. Una vegada nomenats els càrrecs el president Girbent féu un parlament als reunits, en el qual afirmà "Elevado por vuestra soberana voluntad a la Presidencia de este Centro, con la reelección de hoy me siento nuevamente confortado para seguir trabajando con más fé que nunca por nuestros puros ideales de Federalismo y de fidelidad al programa del gran maestro Pi y Margall. Al mismo tiempo considero la mayor gloria alcanzada por mi, de poder seguir representando en esta Presidencia, el más fuerte baluarte de la democracia mallorquina, y seguiré con toda mi voluntad sometida a nuestro Centro, para que sea siempre luz y guía de los verdaderos republicanos." "Centro Republicano Federal del Distrito 3.º", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 3.

410 .- "Centro Republicano Federal del Distrito 3.º", a *Tribuna Libre*, núm. 20. Palma, 20 d'abril de 1932, pàg. 3.

411 .- "De Campos. El Centro Republicano", a *Tribuna Libre*, núm. 21. Palma, 23 d'abril de 1932, pàg. 3.

El diumenge, 24 d'abril, se celebrà a Inca l'assemblea del PRFM amb l'assistència de representacions de tots els districtes de Palma i dels pobles de Lluçmajor, Petra, Maria de la Salut, Sineu, Montuïri, Costitx, Pollença, Lloseta, Andratx, Caimari, Selva, Llubí, Bunyola, sa Pobla, Lloret, Biniamar i Calvià, entre d'altres. Va presidir l'acte el president del partit, Francesc Julià i actuà de secretari Antoni Quetglas i el primer tema que es tractà va ser el plet de Santa Margalida sobre l'oposició sistemàtica a la construcció d'una escola graduada. El delegat de Santa Margalida exposà a l'assemblea els incidents del plet. Julià es va comprometre a atendre totes les queixes dels pobles que arribassin al Comitè en regla i ben documentades. Afirmà, a més, que si era necessari les reivindicacions arribarien a les Corts, fent els diputats federals per Mallorca les interpellacions necessàries davant el ministre corresponent. El delegat de Llubí també exposà l'extralimitació que s'havia fet a uns oradors republicans i demanà que es castigàs a les persones que coaccionaren la llibertat de paraula dels conferenciants. El delegat de Pollença també exposà que en aquell poble s'havien comés diversos abusos sense haver estat sancionats. El regidor de Palma Mas Rubí comentà que les queixes dels pobles "son muy dignas de lamentar, que tampoco hay que confiar demasiado en la tutela de los demás" i afegí que la ciutadania s'havia de manifestar en el carrer "cuando le son heridos sus más caros ideales." Seguidament, es passà a debatre com sufragar les despeses de les publicacions del setmanari *Ciudadania*, de Palma, i *El Republicano*, de Sineu, ambdós recentment desapareguts. L'acte acabà amb un discurs de Julià, en el qual destacà la "unió sagrada" del PRFM.⁴¹² Acabada la reunió, els republicans d'Inca organitzaren per als assistents una excursió al puig de Santa Magdalena. A l'horabaixa, en el Centre Republicà Federal d'Inca es féu un cafè de companyonia i hi hagué intervencions del president del centre Antoni Mateu, López Palop, Serra, Enrique Molina i Francesc Julià.⁴¹³

La celebració del Primer de maig de 1932

Tot i que l'organització dels diversos actes, tant a Palma com als pobles de Mallorca, anaren a càrrec de les agrupacions socialistes, hi participaren regidors republicans federals i d'Acció Republicana. El periòdic *Tribuna Libre* del 30 d'abril publicà una nota en portada en la qual destacava que la Festa del Treball era un homenatge a "aque'l que en una u otra actividad y día tras día desarrolla su dinámica con la cual contribuye a impulsar la gran máquina productora factor esencial en la vida de las naciones." Afegia que "nosotros en este día, unidos por lazos de fraternidad a todos aquellos que con su esfuerzo contribuyen al progreso de nuestra querida España, rendimos el justo homenaje de admiración y respeto al que por sus virtudes son acreedores." Així mateix, el republicà federal campaner, Federico Rubio Cuñate repassà en un article la història i la significació del Primer de Maig.⁴¹⁴ Des de les pàgines de *Tribuna Libre*

412 .- Segons la crònica, "esto, puso de manifiesto, cumplidamente la disciplina y cohesión que reina dentro del Partido R. F. de Mallorca, disciplina y compenetración que nada ni nadie podrá turbar jamás."

413 .- "De Inca. Asamblea del Partido Republicano Federal de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 22. Palma, 27 d'abril de 1932, pàg. 3.

414 .- RUBIO CUÑATE, Federico: "Primero de Mayo", a *Tribuna Libre*, núm. 23. Palma, 30 d'abril de 1932, pàg. 1.

també es difongueren cròniques dels actes del Primer de Maig a Palma,⁴¹⁵ Artà⁴¹⁶ i Lluçmajor.⁴¹⁷

Durant el mes de maig, el Centre Republicà Federal, del carrer de Sans, organitzà les conferències del metge Manuel Balaguer (5 de maig)⁴¹⁸ i de l'advocat Josep Lluís Piña sobre "Crisis económica mundial" (19 de maig).⁴¹⁹

La posició del PRFM davant l'Estatut de Catalunya

El 4 de maig, *Tribuna Libre* –que cada vegada s'identificava més en la línia ideològica del PRFM– publicà un extens article, titulat “Ante el estatuto catalán”, signat per "Un Federal", en el qual afirmà que "Las mismas razones, los mismos argumentos, el mismo odio cerril a todo lo de Cataluña, incomprensión irracional de siempre, son las armas que preparan algunos hombres, para en próxima fecha esgrimirlas, contra el estatuto catalán, muchos diputados que se tildan de amantes de la Libertad, que presumen de verdaderos demócratas, combatirán con el tan manido pretexto de la sagrada unidad nacional, las justas aspiraciones de una región que ha contribuído tanto o más que ninguna a la mayor prosperidad de la nación Española.”

El 14 de maig, *Tribuna Libre* dedicà l'editorial a comentar que les Corts Constituents iniciaven la tercera etapa, en la qual prenen estat parlamentari dos dels principals problemes de l'Estat, l'Estatut de Catalunya i la qüestió agrària. Criticà “la exajerada violencia pasional” que s'havia generat entorn de les aspiracions de Catalunya que, sens dubte, havia desviat interès col·lectiu a la discussió de la reforma agrària. Plantejà la reforma agrària com una de les principals necessitats de l'Estat “más audaces, de las más necesarias, de las que interpretan el verdadero espíritu revolucionario, que, persistirá hasta que se haya dotado a la nación del cuerpo de legislación que la República reclama para poder caminar sin tropiezos.” Defensà la tasca de les Corts Constituents que oferien “un hermoso ejemplo de responsabilidad” i que havien afrontat amb decisió “los más severos problemas” de l'Estat. Apostà perquè el Parlament “lograra salvar airoosamente las jornadas del Estatuto y Reforma agraria, y que ambas leyes, limadas las asperezas extremistas serán expresión de sano criterio y satisfarán las aspiraciones de los interesados, sin mengua de los intereses en pugna.”⁴²⁰

El 18 de maig, el madrileny Federico Rubio Cañete, aleshores resident a Campos i secretari del Centre Federal, publicà a *Tribuna Libre* l'article “Alrededor del Estatuto. ¡Sigue la incomprensión!” Denuncià les protestes que des de feia dies es feien a diverses províncies castellanes, sobretot a Madrid, contra l'Estatut de Catalunya. Advertí que “todo ello significa la creación de un ambiente desfavorabilísimo no tan solo en las regiones donde en un lapso de tiempo mayor o menor hayan de imponerse las positivas mejoras del federalismo.” Seguidament, a més de cridar a la serenitat dels castellans i aragonesos, apel·là als records

415 .- “La celebración del 1.º de Mayo en Palma”, a *Tribuna Libre*, núm. 24. Palma, 4 de maig de 1932, pàg. 1.

416 .- J. C.: “Cosas de Artá. La celebración del 1.º de Mayo”, *Tribuna Libre*, núm. 25. Palma, 7 de maig de 1932, pàg. 2.

417 .- “De Lluçmajor. El 1.º de Mayo”, a *Tribuna Libre*, núm. 26. Palma, 11 de maig de 1932, pàg. 3.

418 .- “Política local. Centro Republicano Federal (Sans, 11).- Conferencia”, a *La Almudaina*, dijous, 5 de maig de 1932, pàg. ?, publicà l'anunci de l'acte en el qual estaven convidats socis i simpatitzants.

419 .- “Noticias varias. Conferencia”, a *La Almudaina*, dimecres, 18 de maig de 1932, pàg. ? i “Política local. Conferencia en el Centro Republicano Federal (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dijous, 19 de maig de 1932, pàg. 2, publicà l'anunci. Vegeu la crònica de l'acte a “Política local. Conferencia”, a *La Almudaina*, diumenge, 22 de maig de 1932, pàg. 2.

420 .- “La tercera etapa”, a *Tribuna Libre*, núm. 27. Palma, 14 de maig de 1932, pàg. 1.

històrics de la pèrdua de les colònies americanes del començament del segle XIX i de Cuba, Puerto Rico i les Filipines “las que tal vez aun hubieran podido salvarse, de haber escuchado a tiempo si no ya otras personas a D. Segismundo Moret, que por doquier repetía esta frase “La autonomía es la paz.” Així mateix, féu referència al federalisme dels comuners castellans del segle XVI, de l’heroicitat de Lanuza en defensa dels furs d’Aragó i, fins i tot, l’administració de les diferents regions en la lluita contra el rei Josep Bonaparte. Aleshores, es demanà "Qué son repito todos estos hechos más que otros tantos actos federales? ¡Serenidad! ¡Calma! La República Española debe ser federal, puesto que aun siendo de una misma raza, unas regiones de otras tienen costumbres, idiomas, etc., que es necesario respetar, si no queremos evitar que la poda del territorio contenida el 98, vuelva a comenzar.” Criticà l’actitud de la societat madrilenya “La casa de los gatos” contra l’Estatut de Catalunya i el discurs a favor de la concòrdia dels darrers Jocs Florals de Barcelona, del mantenidor castellà Enrique Diez-Canedo.⁴²¹

El 28 de maig, el periòdic *Tribuna Libre* va reproduir la conferència que féu en el Centre Republicà Federal de Madrid el cap de la minoria parlamentària federal i diputat a Corts per Las Palmas José Franchy Roca a favor de l’Estatut Català.⁴²²

Aquells mesos, des de les planes de *Tribuna Libre* es defensà l’Estatut de Catalunya i es lamentà l’error que la Constitució republicana no hagués estat clarament federal.⁴²³

De totes maneres, durant els quatre mesos que l’Estatut de Catalunya va ser debatut a les Corts fins a la seva aprovació definitiva el 9 de setembre –que va ser refrendat per 314 vots a favor i 24 en contra–, el tema va anà desapareixent de les planes del periòdic republicà. Probablement, l’oposició clara dels radicals, a la nova llei va ajudar que el tema fos silenciàt en les planes de *Tribuna Libre*.⁴²⁴

L’assemblea provincial del PRFM de Manacor: una gran demostració de força del republicanisme federal

Tal com s’havia acordat, el diumenge, 8 de maig, el PRFM celebrà una assemblea a Manacor i una excursió pels seus voltants. A les 7,30 del matí, partí de Palma una comitiva de la qual formaven part 84 cotxes i representants del Comitè Municipal; el Centre Federal del carrer de Sans; la Joventut Republicana Federal de Palma i la joventut del districte 7è; l’Orfeó Republicà Balear; l’Agrupació Artística del districte 7è; els centres republicans del districte 2n, 3er, 5è, 6è, 8è i 9è (Secar de la Real i la Vileta); el Cercle Radical del carrer de Jaume II, i el Comitè Provincial. Al pas per Algaida, s’afegí a la caravana representants de Bunyola i altres pobles. Arribats a Montuïri foren rebuts per una multitud de simpatitzants i es visità el Centre d’Unió Republicana Federal –on varen ser rebuts pels dirigents encapçalats pel batle

421 - RUBIO CAÑETE, Federico: “Alrededor del Estatuto. ¡Sigue la incomprensión!”, a *Tribuna Libre*, núm. 43. Palma, 9 de juliol de 1932, pàgs. 1-2.

422 - "Lea en el próximo número de *Tribuna Libre*. El partido federal y el Estatuto, magnífica conferencia de Don José Franchy Roca", a *Tribuna Libre*, núm. 30. Palma, 25 de maig de 1932, pàg. 3 (anunci) i “El Partido Federal y el Estatuto. Discurso de Don José Franchy Roca”, a *Tribuna Libre*, núm. 31. Palma, 28 de maig de 1932, pàgs. 2-3 (transcripció)

423 - DOMÉNECH, Conrado: “La candente actualidad. El Proyecto de Estatuto Catalán”, a *Tribuna Libre*, núm. 33. Palma, 4 de juny de 1932, pàg. 3; “El error inicial” (editorial), a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 1, i “El momento político” (editorial), a *Tribuna Libre*, núm. 45. Palma, 16 de juliol de 1932, pàg. 1.

424 - Resultà curiós que l’aprovació el 9 de setembre de 1932 de l’Estatut de Catalunya per les Corts republicanes ni tan sols fes que *Tribuna Libre* li dedicàs un editorial favorable. Això sí, l’aprovació de l’Estatut de Catalunya reinicià una tímida reivindicació d’un estatut per a les Illes Balears com veurem més endavant.

Joan Mas.– L'Orfeó Republicà del districte 7è interpretà diverses peces musicals i, seguidament, el president del Comitè Provincial, Francesc Julià es dirigí als congregats des del balcó del centre republicà.⁴²⁵ Després, a les 9,30 h, la comitiva –a la qual s'hi afegiren 193 montuirers– continuà cap a Manacor. A l'arribada a la ciutat de l'àmplia comitiva integrada per 102 cotxes, s'hi afegiren representacions dels pobles del districte, i es dirigiren cap a Portocristo per visitar les coves. En el llac Martel els orfeons hi feren un concert. Segons la crònica, els excursionistes que visitaren les coves foren 2.039 i el total de socis del partit que es va reunir al port de Manacor pujà a 2.393. A continuació, es tornà a Manacor, on es féu l'assemblea a la qual assistiren 87 delegats en representació de 38 pobles i altres cinc enviaren la seva adhesió. Després de l'assemblea, els delegats es juntaren amb la resta de presents per visitar la ciutat.⁴²⁶

El mes de maig, el republicanisme federal també dugué a terme diversos actes, com la presentació (dia 15) oficial de l'Orfeó Social del Centre Republicà Federal del Districte 3r, dirigit pel mestre Guido do Camino.⁴²⁷

El 21 de maig, el periòdic *Tribuna Libre* tornà a insistir en la necessitat d'unió del republicanisme i de la conjunció amb els socialistes. Alhora, també plantejà la necessitat d'impulsar la tasca de republicanització de l'illa.⁴²⁸

425 .- Julià "dirigió la palabra saludando al pueblo de Montuiri, haciendo resaltar la importancia del acto por estar allí reunidos casi todos los representantes de los pueblos de Mallorca adheridos al partido federal, que de una manera personal habían querido hacer la visita oficial a dicho pueblo." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Asamblea y gira en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 10 de maig de 1932, pàg. 7.

426 .- "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Asamblea y gira en Manacor", a *La Almudaina*, núm. ????. Palma, dimarts, 10 de maig de 1932, pàg. 2, i "El Partido Republicano Federal realizó el domingo una interesante excursión a Manacor", a *Tribuna Libre*, núm. 26. Palma, 11 de maig de 1932, pàg. 2.

427 .- S'anuncià que es lliuraria a l'Orfeó l'estendard obsequi de Joan Pizà, i que el programa preparat consistiria en tres parts. La primera, amb la interpretació dels himnes de Riego i del centre i "El Saltiró de la Cardina." La segona, un concert de Francesc Bonnín (guitarra), Guido do Camino (violí) i Rafel Picó (piano). I la tercera, el cor cantaria "La Balanguera" i "Salud cantors." "Centro Republicano Federal del Distrito 3.º Presentación oficial del orfeón", a *Tribuna Libre*, núm. 26. Palma, 11 de maig de 1932, pàgs. 2-3. També "En el Centro Federal del distrito tercero. La interesante velada del sábado", a *Tribuna Libre*, núm. 28. Palma, 18 de maig de 1932, pàg. 2, i CALSINA, A.: "Amunt els cors", a *Tribuna Libre*, núm. 30. Palma, 25 de maig de 1932, pàg. 3.

428 .- "El primer aviso" (editorial), a *Tribuna Libre*, núm. 29. Palma, 21 de maig de 1932, pàg. 1. El 21 de maig, el periòdic *Tribuna Libre* dedicava l'editorial, titulat "El primer aviso", sobre la necessitat d'unió dels republicans. Prenia com a exemple el triomf de les dretes –formant un bloc– a les eleccions municipals de Conca, propiciada per la disgregació de les esquerres. □ Manifestà que aquest fet interessava als republicans de Mallorca, tant pel que tenia d'ensenyança com d'advertència. Recordà que des de l'aparició del periòdic, aquest i "los hombres que la escribimos, hemos bregado –sin que la esterilidad del resultado haya amenguado la firmeza de nuestro propósito– para mantener en Mallorca una absoluta concordancia republicana-socialista. La realidad, la irrefutable y elocuente realidad, nos obliga imperativamente a acentuar aquella necesidad." Advertí que el front únic republicà-socialista no s'havia d'improvisar en vigílies electorals, "cuando ya el adversario común haya tomado las más estratégicas posiciones. Debe evitarse a toda costa, que las discrepancias accidentales, se conviertan por gravitación de las pasiones personales o de círculo, en insalvable obstáculo o en desgarrón que más tarde zurcirá mal o no podrá zurcirse." Manifestà que "el ideal republicano, la defensa y consolidación de la República, exige todo género de sacrificios." Alhora, plantejà la necessitat urgent de dur a terme una tasca de republicanització de Mallorca "y esta labor debe ser de conjunto, de solidaridad, de cohesión de fuerzas afines, sin necesidad de que nadie renuncie a su matiz, a su programa, a su ideología particular, pero entendiendo bien, que antes de discutir entre nosotros estas cuestiones de detalles, es necesario combatir al adversario común, ensoberbecido ahora como nunca. La República antes que nada y por encima de todo: este debe ser el lema, porque este es el deber del momento de todos los hombres libres de Mallorca." Des de l'editorial es convidà a la reflexió dels republicans històrics i també dels joves republicans i acabà dient que "fusión no; pero si

La continuació de la tasca organitzativa del PRFM

A la Part Forana, en aquells mesos, un dels centres republicans que es mostrà més actiu va ser el de Campos. El 22 de maig, a les 17 h, en la plaça del carrer de la Creu se celebrà un míting de propaganda republicana, amb parlament parlaments del president del Centre Republicà de Campos, Joan Garcia Puig –que glosà la República i l’obra dels seus governants–, el mestre d’escola de Maria de la Salut Àngel Madrigal –que tractà els punts principals que combatien les dretes, especialment el problema agrari, i féu un elogi de la dona– i l’advocat i notari de Sineu, Enrique Molina Ravelló.⁴²⁹ Novament, el 8 de juny, convidat pel centre campaner, l’Orfeó del Centre Republicà Federal del districte 3r, s’hi traslladà per oferir un concert en la plaça.⁴³⁰

El 4 de juny, els republicans federals de Manacor inauguraren un nou local social.⁴³¹ Per assistir a l’acte, poc abans de les 21 h, arribaren de Palma el president del Centre Republicà Federal del districte 3r Josep Girbent, el director de *Tribuna Libre* Heredero Clar i González, Sabater i Clar; de Montuïri, el batle Joan Mas Verd; de Campos, Joan Garcia Puig; de Petra, el mestre d’escola Conrad Domenech; de Sineu, el notari Enrique Molina; de Maria de la Salut, el mestre d’escola Àngel Madrigal, a més d’alguns representants de les delegacions dels centres del partit judicial. Va presidir l’acte, el batle de Manacor Antoni Amer i hi hagué discursos de Joan Garcia Puig –que felicità els republicans de Manacor per la tasca duita a terme–; del regidor de Manacor Joan Fullana –que destacà la transparència de la tasca administrativa de l’Ajuntament i condemnà “la subalterna campaña de insidias y calumnias que está realizando la oposición” –; l’apotecari Gil, Bartomeu Fons –que manifestà la seva satisfacció per l’obra del Centre Republicà–; el metge Miquel Perelló –que felicità el centre republicà–; Josep Girbent –que destacà l’exemple dels republicans manacorins i glosà diversos aspectes de l’ideal republicà–; Nicasi González –que perfilà una silueta moral del nou centre–, els mestres d’escola de Petra, Conrad Domenech,⁴³² i de Maria de la Salut, Angel Madrigal; el notari de Sineu Enrique Molina –que va ser qualificat com un dels valors més sòlids del republicanisme mallorquí i parlà sobre l’actualitat política espanyola i féu una descripció del “gran lluitador de l’ideal” Antoni Amer–; Eusebi Heredero Clar –que saludà els

entendimiento, coordinación, ordenación del esfuerzo común en forma permanente y constante. Esto es lo que aconseja la realidad; esto es lo que dictan los hechos. Esto lo que hay que decir, con la franqueza, con la sinceridad, que deben guiar los actos de los hombres que no temen a la verdad, cuando con la verdad son capaces de dominar el porvenir.”

429 - La crònica concluïa que "en suma, podemos afirmar categóricamente que pese a cuantos en forma burda e innoble trabajan en contra nuestra, cuantos actos organiza el Centro Federal, son otros tantos triunfos que van conquistando adeptos a la causa de la Democracia, donde siempre culminan el orden más absoluto y entusiasmo sin límites, haciéndonos concebir un futuro de halagadoras esperanzas." "Actividad Republicana. En Campos del Puerto", a *Tribuna Libre*, núm. 31. Palma, 28 de maig de 1932, pàgs. 1-2.

430 - A més de les intervencions de diversos oradors, el cor de l'Orfeó havia de cantar l'“Himne de Riego”, “La Balanguera”, “Saltiró de la Cardina” i “Salud cantors.” “En Campos. Tendrá lugar el domingo un interesante acto”, a *Tribuna Libre*, núm. 34. Palma, 8 de juny de 1932, pàg. 4 (anunci).

431 - “De Manacor. Inauguración de un local”, a *Tribuna Libre*, núm. 32. Palma, 1 de juny de 1932, pàg. 1 (anunci)

432 - Segons la crònica, Domenech glosà el que significava per als republicans tenir un edifici propi i “encareció la labor realizada por el grupo veterano de los republicanos de Manacor y excitó a los jóvenes a persistir sembrando en el surco del ideal.” Acabà el parlament afirmant que en el frontispici del centre s’haurien de gravar els versos següents: “Volem desfer la ronya/que ha fet créixer per Mallorca endins/ i volem quatre gotes de vergonya/ a les galtes de tots els mallorquins.” “En Manacor se inauguró el nuevo edificio del Centro Republicano”, a *Tribuna Libre*, núm. 34. Palma, 8 de juny de 1932, pàg. 2.

congregants en nom de Francesc Julià i d'Antoni Fernández–,⁴³³ i del batle de Manacor Antoni Amer –que llegí un telegrama de Francesc Julià i es referí a l'esforç que havien realitzat els republicans per aconseguir dotar el centre de local propi.– Acabat l'acte, els oradors varen ser obsequiats amb un sopar a l'Hotel Felip.⁴³⁴

El mes de juny també es constituïren oficialment el Centre Republicà Federal de Valldemossa –el dia 4, situat al carrer de Blanquerna, núm. 2, presidit per Bartomeu Gelabert Torres.–⁴³⁵ Prèviament, s'havia organitzat un míting de propaganda republicana federal al Teatre Victòria del poble, en el qual varen intervenir Bartomeu Gelabert, Josep Mas Rubí, Josep Tomàs Renteria, Docmael López Palop i Francesc Julià Perelló.⁴³⁶

També es fundà la Unió Republicana Esporlerenca –el dia 21, encapçalada per Llorenç Sabater Salas–, que inaugurà el nou local el 9 de juliol. Des de Palma, s'hi traslladaren els membres del PRFM, Ramon Perpinyà i Conrad Domenech; els regidors ciutadans Josep Mas Rubí i Docmael López Palop i el president del partit Francesc Julià per participar en un míting en el cine Coliseo. En aquest acte, hi hagué intervencions de Ramon Perpinyà,⁴³⁷ Conrad Domenech,⁴³⁸ Josep Mas Rubí,⁴³⁹ Docmael López Palop⁴⁴⁰ i Francesc Julià Perelló.⁴⁴¹

433 .- Heredero Clar també dedicà un sentit record a la memòria de Llorenç Galmés, “cuyo espíritu presidía aquel acto que tanto hubiera confortado el ánimo del viejo luchador al comprobar que aquel casinillo republicano cuyo escudo tuvo un día que albergarse en la fachada de su humilde taller de zapatería, cuenta ahora con una casa que es justo orgullo de los correligionarios manacorenses.” A més, assenyala “la necesidad de convertir la nueva casa en un reducto desde donde se luche lealmente contra la incomprensión y la mala fe del adversario que está monopolizando para su propaganda doctrinas que por su elevación, por su dignidad merecen el respeto de todos y no deben ser salpicadas por el barro de la lucha callejera.” Després va establir la “gravedad del momento político actual, advirtiéndolo como la imprevisión inicial de las Cortes Constituyentes al no dar carácter federal a la Constitución, ocasionó los trastornos que ahora mantienen la expectativa pública. Recalcó a este respecto la buena doctrina federal, señalando la necesidad de exigir la autonomía de los Municipios que es la esencia verdadera del federalismo, como el amor por la ciudad es la esencia del sano patriotismo. Excitó a los republicanos de Manacor a trabajar en ese sentido, y terminó con fervorosas felicitaciones a los republicanos de Manacor por la magnífica obra que han realizado no solo construyendo una hermosa casa sino influyendo en los espíritus y realizando una honesta y digna labor administrativa.” “En Manacor se inauguró el nuevo edificio del Centro Republicano”, a *Tribuna Libre*, núm. 34. Palma, 8 de juny de 1932, pàg. 2.

434 .- “En Manacor se inauguró el nuevo edificio del Centro Republicano”, a *Tribuna Libre*, núm. 34. Palma, 8 de juny de 1932, pàgs. 1-2.

435 .- A més, el Comitè Municipal va ser integrat per Pere Juan Juan (vicepresident), Bartomeu Estadas (secretari-tresorer), Tomàs Rullan (vicesecretari-tresorer) i com a vocals Bartomeu Colom, Maties Gelabert, Tomàs Rullan, Joan A. Palmer, Miquel Boscana i Pere Juan. “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- En Valldemosa”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de juliol de 1932, pàg. 2. També “Partido Republicano Federal de Mallorca. Gran mitin en Valldemosa”, a *Tribuna Libre*, núm. 42. Palma, 6 de juliol de 1932, pàg. 1.

436 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- En Valldemosa”, a *La Almudaina*, dimecres, 6 de juliol de 1932, pàg. 2.

437 .- Perpinyà es manifestà sobre la necessitat que hi havia de dur la República als pobles, dient que “para ello hay que acabar la obra de extirpación caciquil, borrando de las mentes la preocupación de reminiscencias feudales, del amo y señor. Dijo que para ello es preciso unirse formando un frente único y compacto. Negó el que la República vaya contra las costumbres y la religión diciendo que estas objeciones no son más que las armas de la reacción derechista.” A més, detallà la tasca enorme que havia fet la República i ressaltà “el despilfarro de millones en Marruecos, para sostener una guerra santa de funestas consecuencias, impuesta por un rey a todos los españoles.” Acabà convidant a tots que no “se dejen llevar por el canto de sirena de las derechas, que intentan, a toda costa, volver a las iniquidades pasadas.” “Entusiasta acto republicano en Esporlas. Inauguración de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 2.

438 .- Domenech parlà a favor de la cultura que havia fet la República i ressaltà “como el simple cumplimiento de una ley, estaticada, hizo surgir el milagro de 7.000 escuelas.” També xerrà sobre l'obra de Marcel·lí Domingo, aplicant “el humanísimo decreto del bilinguismo.” A més, detallà les missions pedagògiques i afirmà que “como maestro se siente emocionado, y, como hombre, agradecido. Encarece “el libro como

Aquell mes, el dia 17, la Joventut Republicana de Campos organitzà un dinar de confraternitat republicana –en el qual hi assistiren una seixantena de persones– a l’Hotel Platja de Colònia de Campos. A més d’entonar-hi l’“Himne de Riego” i “La Marsellesa”, hi hagué discursos de Joan García Puig,⁴⁴² del jove Salas –que oferí l’acte, en nom dels organitzadors, al director de *Tribuna Libre* que “por sus constantes desvelos en favor del republicanismo de Campos y por las campañas realizadas en aquella población”— i Heredero Clar⁴⁴³. A les 17 h, a petició

vehículo de cultura.” “Entusiasta acto republicano en Esporlas. Inauguración de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 2.

439 .- El regidor de l’Ajuntament de Palma, Mas Rubí, afirmà que “se había venido allí, a entablar un diálogo de corazones sin el empaque de categorías. Dijo que ante el buen republicano no puede menos que sentirse conmovido por un sentimiento de fraternal estima.” A més, digué que la República, precisament, “ha de ser obra de corazones, no dejándola de ellos y mimándola como una madre, como una verdadera madre, restablecedora de los atributos de masculinidad en todos nosotros. Dijo que España ha dado al mundo un gran ejemplo de ciudadanía, y que ha sido la única nación de Europa cuyo presupuesto háse presentado nivelado, sin mentirosas maquinaciones, solo que, para ello, se ha tenido que apelar al buen sentido del contribuyente. Dijo que las derechas de ahora son los que callaban y chupaban con la dictadura, y antes de ella, haciendo resaltar que los únicos detentores del enchufismo son y han sido ellas, y que ahora no pueden avenirse con un régimen de igualdad y tolerancia, que si algún defecto tiene, es el haber ejercitado esa igualdad y esa tolerancia con ellos, indignos de todo respeto y consideración.” “Entusiasta acto republicano en Esporlas. Inauguración de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 2.

440 .- El també regidor de l’Ajuntament de Palma, Docmael López, manifestà que “a los que dicen que la República ha hecho mucho, debería indicárseles que la República no es persona física, antes bien, colectiva, integrada por unos y otros. Si lo hace bien, bien por vosotros, y si mal, nuestra será la culpa. Explicó la enorme diferencia que hay de la actuación funesta de una monarquía a la de una República. Dijo que para lograr el pleno uso de sus facultades el ciudadano necesita ser libre, y cita como prueba de ello el tiempo republicano en las grandes urbes. La unión fué la fuerza con que se luchó en las grandes aglomeraciones urbanas, pero no fué así en la mayoría de pueblos en los que por imperar el caciquismo las libertades estaban cohibidas. Acaba invitando a la lucha por la libertad de ideas a los asistentes, indicando que para ello les basta con una unión fraterna que al hacerlos independientes les hará hombres.” “Entusiasta acto republicano en Esporlas. Inauguración de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 2.

441 .- El president del partit, Francesc Julià, indicà que “había venido con la intención de hablar a hermanos, a hombres dignificados por el ideal que supieron unirse para terminar de una vez para siempre con las antiguas lácras de un régimen aprobioso. Dijo que entre los diferentes sistemas de República el federal sobresalía por ofrecer la ventaja enorme de respetar el modo de ser de cada uno.” A més, explicà “la funesta supeditación de los ayuntamientos a un poder central ignorante de todas las necesidades de la localidad. Expone el ejemplo del mismo pueblo en el cual tienen el presupuesto para aprobar. Dijo que a los que viven de espaldas al progreso, cerrando los ojos a la realidad puede sucederles muy bien que en un mañana por ellos precipitado, tengan que rendir cuentas a sus severos jueces que no ahora. Dijo que ya era hora de que todos no uniéramos quitando obstáculos a la República. Invitó a la unión da todos los reunidos escitándoles a que no teman al *de más a la izquierda*, no, pero, que vean en las *derechas un enemigo encubierto y tenzas que harán lo posible para destruirlos*.” Acabà amb frases d’elogi per als homes que intentant donar forma als seus ideals transformaren els “pueblos oscuros en pueblos libres y conscientes” coherents amb els sentiments de llibertat i de justícia. “Entusiasta acto republicano en Esporlas. Inauguración de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 44. Palma, 13 de juliol de 1932, pàg. 2.

442 .- García Puig s’adreçà a la joventut, a la qual exhortà “a seguir la huella de la lucha cívica, pues que son los jóvenes los dueños del porvenir.” “Actividades partidarias. Fiesta republicana en la Colonia”, a *Tribuna Libre*, núm. 46. Palma, 20 de juliol de 1932, pàg. 3.

443 .- Heredero Clar va agrair les atencions rebudes i afirmà que “los hombres que cumplen con su deber no aspiran a recompensa de ninguna naturaleza. Y que él, como republicano, entendía que era un deber servir al ideal por encima de todo.” Destacà, a més, el paper de la joventut “en las contiendas cívicas y explicó algunos tópicos de la actualidad política, destruyendo los conceptos erróneos, insidiosos y malevolentes que van sembrando por el campo mallorquín ciertos propagandistas de mala fé.” Seguidament, es va referir al contingut de la verdadera doctrina federal, “cuyos principales postulados destacó evidenciando las ventajas de aquel sistema.” Acabà incitant a la joventut “para que cada día encuentren una nueva verdad que sea un paso más en la

d'alguns veïns de la colònia, s'improvisà un míting en la plaça de la Constitució, en el qual varen prendre novament la paraula Salas i Heredero Clar.⁴⁴⁴

Aquell dia, també es va reunir en el Centre Republicà Federal d'Inca l'assemblea del comitè del districte. Hi hagué una àmplia discussió, en la qual varen intervenir Àngel Madrigal, Enrique Molina, Antoni Mateu i Matas, entre d'altres, sobre l'orientació que havia de seguir el partit. Després d'una llarga deliberació, a proposta d'Enrique Molina, s'acordà reunir-se novament en assemblea el segon diumenge d'agost per resoldre definitivament la posició del comitè Així mateix, es decidí traslladar al governador civil una denúncia de la delegació de Lloseta contra el batle d'aquella localitat.⁴⁴⁵ Precisament, aquest fet propicià que el 27 d'agost, el batle de Lloseta, Josep Capó enviàs una carta al diari *La Almudaina* en la qual feia constar que els regidors de l'Ajuntament de Lloseta havien manifestat el seu acatament i adhesió al règim republicà i protestà per la imputació que es llançà des del Centre Republicà Federal de Lloseta a través d'un telegrama dirigit al governador civil en el qual titllaven d'adversaris a la Republica els components del consistori.⁴⁴⁶

A Palma, el 20 de maig, el Centre Republicà Federal de districte 5è celebrà la junta general extraordinària que aprovà, per unanimitat, el reglament de l'entitat i va sotmetre els acords de la junta directiva provisional a la consideració de l'assemblea. En els dos mesos que es duïen treballant en la constitució legal del centre s'havien aconseguit un centenar de socis. Per aclamació, es nomenà la nova junta directiva, que designà com a president honorari el regidor Lluís Ferrer Arbona i com a president Joan Reynés Morey.⁴⁴⁷

Dos dies després, a les 15 h, s'inaugurà el local del Centre Republicà Federal del districte 8è en el carrer d'Alós, núm. 31.⁴⁴⁸ Els primers actes públics d'aquella entitat varen ser la celebració, els dies 27 i 28 d'agost, d'una verbena a l'aire lliure.⁴⁴⁹

marcha progresiva de la humanidad." "Actividades partidarias. Fiesta republicana en la Colonia", a *Tribuna Libre*, núm. 46. Palma, 20 de juliol de 1932, pàg. 3.

444 - "Actividades partidarias. Fiesta republicana en la Colonia", a *Tribuna Libre*, núm. 46. Palma, 20 de juliol de 1932, pàg. 3.

445 - "Partido Federal. Se reunió el comité del distrito de Inca", a *Tribuna Libre*, núm. 46. Palma, 20 de juliol de 1932, pàg. 3.

446 - El batle Josep Capó, a més, atacà el Centre Republicà Federal de Lloseta dient que "dicho Centro acusador, se compone de 16 socios en un pueblo de unos tres mil habitantes. Y que entre dichos 16 socios del Centro referido, el Presidente don Bartolomé Ramón, fué concejal y primer Teniente suplente durante el Ayuntamiento de la Dictadura, el Vicepresidente señor Amengual fué segundo Teniente del Ayuntamiento de la Dictadura y el director vocal del Comité de dicho Centro señor Munar, fué también primer Teniente de dicho Ayuntamiento de la Dictadura. ¡Estos señores son los que dan ahora patentes de republicanismo!" "Política local. Una carta del alcalde de Lloseta", a *La Almudaina*, diumenge, 28 d'agost de 1932, pàg. 3.

447 - Els altres integrants de la junta directiva foren Josep Agustín Palmer (vicepresident), Daniel Agustín Palmer (secretari), Josep Lluís Piña (vicesecretari), Josep Bernat Pujol (tresorer-comptador), Joan Albertí Esteva (bibliotecari) i, com a vocals, Gabino Nuñez Hernández (1r), Andreu Miró Piña (2n), Jaume Guasp Reynés (3r), Miquel Colom Cañellas (4t), Miquel Forteza Bonnin (5è) i Isidre Cortada Morro (6è). Com a delegats al Comitè Municipal foren designats Joan Reynés Morey i Miquel Serret Ramis. "Política local. Nueva junta", a *La Almudaina*, dijous, 26 de maig de 1932, pàg. 2, i "En el distrito 5.º Centro Republicano Federal", a *Tribuna Libre*, núm. 31. Palma, 28 de maig de 1932, pàg. 4.

448 - El programa d'actes anunciat era el següent: 15,30 h. Amollada de coloms missatgers; 16 h. Amollada de globus artístics i grotescs; 17,30 h. Concert dels cors dels districtes del parti; 19 h. Discursos dels dirigents, i 20,30 h. Gran ballada amb orquestrina. "Política local. Centro Republicano Federal del Octavo Distrito", a *La Almudaina*, divendres, 20 de maig de 1932, pàg. 2, i "En el distrito 8.º Centro Republicano Federal. Inauguración de un nuevo local", a *Tribuna Libre*, núm. 29. Palma, 21 de maig de 1932, pàg. 3.

449 - "Noticias varias. Centro Republicano Federal del 8.º Distrito.- C. Alos, núm. 31", a *La Almudaina*, dissabte, 27 d'agost de 1932, pàg. 2, publicà la invitació, signada pel secretari S. Bonet.

El diumenge, 31 de juliol, s'inaugurà un nou local del Centre Republicà Federal al carrer de Saragossa de la barriada de Son Serra.⁴⁵⁰ Hi assistiren representacions de tots els centres de districte del PRFM, a més dels comitès Provincial i Municipal. Varen intervenir a l'acte el president del centre Guillem Riera –que féu una crida a tots els veïns a donar suport a la tasca que havien empresa– i els representants de les altres entitats federals Antoni Quetglas, Angel Fernández, Josep A. Segura, Jaume Bosch, Lluís Ferrer, Damià Rigo, Docmael López, el director del setmanari *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar i el diputat a Corts Francesc Julià.⁴⁵¹ També hi actuà l'Orfeó Republicà Balear.⁴⁵²

El mes de juliol, es varen celebrar juntes generals de la Joventut Republicana Federal de Palma del carrer de Sañç, 11 (dijous, dia 14)⁴⁵³ i la Joventut Republicana Federal de Santa Catalina del carrer de Cotoner, núm. 80 (dia 19).⁴⁵⁴

A mitjans mes de juliol de 1932, el Comitè Municipal del PRFM comunicà a tots els afiliats i simpatitzants que no es trobassin inclosos en les llistes per a la confecció del Cens electoral – que es trobaven exposades al públic en el vestíbul de la Casa Consistorial de Palma– podien adreçar-se a les oficines del partit per facilitar-lis la inscripció, advertint que es podien efectuar les reclamacions fins al final de mes.⁴⁵⁵

A Palma, aquell mes la Secció Artístico-Cultural del Centre Republicà Federal del districte 3r féu un cicle de conferències, que s'inicià el dia 9 amb la xerrada del mestre d'escola de Petra Conrad Domènech sobre “Concepte nou de l'enseñanza primaria republicana.”⁴⁵⁶ El cicle continuà amb les conferències del vocal 1r de la Secció Artístico-Cultural, A. Calsina, sobre “Clavé, la seva vida i la seva obra”⁴⁵⁷ i del dirigent Martí Ros sobre “El Federalismo y el momento actual” (dia 29).⁴⁵⁸

Aleshores, la tensió a les institucions –tant en la Diputació Provincial com en els ajuntaments– entre els republicans federals i els d'Acció Republicana de Mallorca fou

450 .- “En Son Serra. La inauguración de un nuevo local”, a *Tribuna Libre*, núm. 49. Palma, 30 de juliol de 1932, pàg. 1 (anunci).

451 .- Julià va resumir els parlaments de tots els oradors que l'havien precedit i es va estendre en consideracions sobre “las insidias y calumnias que diariamente son objeto los hombres que representan al Partido R. Federal de Mallorca de larga historia y que no puede derrumbarse en la actuación de unos días por unos hombres que desconocen la fe y entusiasmo que anima a los componentes de este partido, republicanos todos forjados en las luchas de muchas decenas de años, en guerra continúa contra el caciquismo. ” “Política local. Inauguración de un nuevo local en Son Serra, del Centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 2 d'agost de 1932, pàg. 2.

452 .- “Política local. Inauguración de un nuevo local en Son Serra, del Centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 2 d'agost de 1932, pàg. ?. També “En Son Serra. Inauguración de un nuevo local del Centro Republicano”, a *Tribuna Libre*, núm. 50. Palma, 3 d'agost de 1932, pàg. 2. (crònica, però, més breu que la del diari).

453 .- “Política local. Joventut Republicana Federal de Palma.- Sans, 11”, a *La Almudaina*, dijous, 14 de juliol de 1932, pàg. 3, publicà la convocatòria escrita en català i que afirmava que el motiu era “per a tractar i resoldre assumptes de la major importància.”

454 .- La convocatòria, signada pel secretari Antoni Quetglas, va ser publicada a “Política local. Juventud Republicana Federal de Santa Catalina”, a *La Almudaina*, diumenge, 17 de juliol de 1932, pàg. 3.

455 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal de Palma.- Sans, 11”, a *La Almudaina*, diumenge, 17 de juliol de 1932, pàg. 3, i “Partido republicano Federal de Mallorca. Comité Municipal”, a *Tribuna Libre*, núm. 46. Palma, 20 de juliol de 1932, pàg. 2.

456 .- “Centro Republicano Federal del Distrito 3.º Una conferencia”, a *Tribuna Libre*, núm. 43. Palma, 9 de juliol de 1932, pàg. 4 (anunci)

457 .- “En el C. R. F. del Distrito III. Ciclo de conferencias”, a *Tribuna Libre*, núm. 47. Palma, 23 de juliol de 1932, pàg. 2. (àmplia crònica)

458 .- “Una conferencia”, a *Tribuna Libre*, núm. 50. Palma, 3 d'agost de 1932, pàg. 1 (breu nota de l'acte).

notable. Des del Comitè Provincial del Partit, s'intentà reafirmar la ideologia federal, autonomista i republicana d'esquerres, fet però que contrastava cada vegada més amb la posició que tenia, tant el Partit Republicà Radical Espanyol, liderat per Alejandro Lerroux, com la minoria radical de les Corts Constituents. Al final de juliol, ben segur, que la posició del Partit Republicà Radical Espanyol en el debat a les Corts contrari a l'Estat de Catalunya, incòmoda pels republicans federals mallorquins, féu sortir a la palestra pública al president del Comitè Provincial del PRFM Francesc Julià Perelló per mostrar el seu compromís amb el federalisme i l'autonomia. Julià publicà en portada del periòdic *Tribuna Libre* un llarg article titulat "El republicanismo mallorquín." En el text, Julià es definia com a "federal i autonomista" de tota la vida i que al llarg de la seva vida no havia trobat "mejor organización política que la que encarnan estas dos palabras *representativas* y *resolutivas* de todo un estado de cosas que con la República, quiérase o no, deberá resolverse." Indicà que per la dignitat del republicanisme mallorquí s'havia d'acabar amb la mala política caciquil i pseudomonàrquica, "y desterrar a los políticos apesar de que en estos momentos se mal titulan republicanos, que por no tener el valor de defenderse como monárquicos se dedican al trabajo de ratón intentando agujerear los cimientos de la República y roer la dignidad republicana, olvidando su ceguera les induce a ello, que la fuerte organización republicana no consentirá su funesto intento." Advertí, a més, que els republicans tenien molta feina a fer i que "no podemos ni debemos dejar de ser revolucionarios e izquierdistas."⁴⁵⁹ Afirmà que els republicans, dins de l'ordre, havien de ser esquerrans –però no extremistes–, de progrés, d'avanç, de perfecció, de cultura política i social, "que todo esto debe encarnar el izquierdismo del actual momento republicano. Una actuación de salud pública políticamente hablando para acabar con todo el caciquismo denigrante y corruptor de la savia ciudadana." Acte seguit, Julià cridà a la compenetració de tots els republicans "consustanciando nuestra actuación en los hechos y en nuestra antigua e histórica Organización Republicana Federal Autonomista que será la que imperará en toda España." Apuntà que aquesta organització a Mallorca ja es tenia d'antic i s'havia de conservar i enfortir, dotant-la d'una fèrria disciplina i inquebrantable unió que "nos lleve al triunfo total de nuestras aspiraciones, que son y deben ser las de todos los buenos republicanos." Continuà afirmant "Republicanos Federales autonomistas, para transformar política y administrativamente Mallorca, con la autonomía para los municipios para que puedan desenvolver libremente con arreglo a sus aspiraciones libres de trabas que impone el centralismo que mata el progreso de los pueblos, que dificulta su administración y que ampara el caciquismo desenfrenado que obstrucciona las iniciativas francamente liberales y progresivas." Aleshores, passà a defensar la Constitució, assenyalant que "la República tiene elaborada una Constitución; dentro de ella se tiene que vivir y los republicanos debemos ser sus guardadores. Dentro de esta Constitución hay algo federal, cual es la autonomía de los Municipios. Vendrá la Ley Municipal en consonancia con esta autonomía. Nuestro Partido Republicano Federal de Mallorca, de limpia historia republicana, de abnegación y sacrificio para la República, debe prepararse para dominar los destinos políticos de esta Mallorca tan admirada de todo el mundo y que tanto hay por hacer para poder presentar la política y administrativamente en consonancia con sus bellezas naturales de tanto valor y estima." A més, destacà la tasca que havia de complir el partit de servir lleialment a la República i

459 -.- Assenyalà que "para poner las cosas en orden hay que vivir momentos de desorden. Derechas habrá de sobra; cuando los monárquicos se den perfecta cuenta que la república es incommovible, que está totalmente consolidada, que nada se podrá hacer contra ella se dedicarán a que no avance tanto, que sea más moderada, más conservadora y más derechista."

transformar “por sus cuatro polos nuestro pueblo mallorquín encauzando la política en sentido de orden sí, pero francamente republicano izquierdista, de transformación y mejoramiento social a tan alto grado que no sean necesarias las exaltaciones de extremismos para conseguirlo.” Acabà l’article assenyalant “Es la hora de los grandes partidos políticos para conseguir transformar España con y para la República. Es la hora del Partido Republicano Federal de Mallorca para que, con su fuerte organización y acrisolada disciplina, que con las lecciones del pasado, cumpla con su deber; cada afiliado al Partido tiene un trabajo a realizar y un deber a cumplir. Lo exige el momento actual y el prestigio de nuestro Partido que nadie puede ni podrá dejar de reconocer. No son momentos de cruzarnos de brazos porque los enemigos de la República socavan los cimientos y hay que acabar con ellos, haciéndoles vivir con la Ley y dentro de la Ley.”⁴⁶⁰

Aquest plantejament sobre la necessitat d’enfortir el republicanisme federal del president Julià va ser recolçada el 6 d’agost pel periòdic *Tribuna Libre*, que publicà l’editorial “Los partidos y la disciplina” en el qual destacà també la necessitat d’enfortir la disciplina del partit, l’acatament de les decisions i l’obligació de “servir lealmente la causa.”⁴⁶¹

Mentrestant, a mitjans juliol, els centres republicans participaren en la subscripció popular que havia obert la Diputació, presidida per Francesc Julià, per adquirir radium per a l’Hospital Provincial. El 17 de juliol, per ajudar a aquesta col·lecta, la junta directiva del Centre Republicà Federal del districte 3r, organitzà una recollida de fons en la qual sortí del local social una carrossa, presidida per una al·lota que simbolitzava la República, i una comissió d’al·lotes que recorregueren els carrers de la ciutat durant tot el dia. El batle de Palma, per col·laborar en aquesta iniciativa, va cedir la Banda Municipal de Música, per acompanyar la comitiva.⁴⁶² El dia 27 d’aquell mes, els dirigents del Centre Republicà Federal del districte 3r, Girbent, Sabater, Fiol i Barrios, visitaren el president de la Diputació per lliurar-li 1.387,20 ptes. que s’havien recollit per a l’esmentada subscripció.⁴⁶³

Al final de juliol, concretament, el dimecres dia 27, el Centre Republicà del districte 5è denuncià que havia estat víctima d’un acte violent i provocatiu quan quatre individus entraren en el local, aprofitant que solament hi era present la dona del conserge, per rompre el quadre de la República que presidia la sala.⁴⁶⁴

Els dies 2, 4, 9 i 11 d’agost de 1932, la Secció Artístico-Cultural del Centre Republicà Federal del districte 3r celebrà una setmana cultural, amb classes sobre història natural, a càrrec

460 . JULIÀ PERELLÓ, F.: “El republicanismo mallorquín”, a *Tribuna Libre*, núm. 48. Palma, 27 de juliol de 1932, pàg. 1.

461 .- “Los partidos y la disciplina”, a *Tribuna Libre*, núm. 51. Palma, 6 d’agost de 1932, pàg. 1. Així i tot, l’article afirmava que “todos pueden opinar dentro de la organización en la que libremente ingresaron a todos es permitido sospechar horizontes nuevos y marcar en la carta geográfica aquellos puntos a donde pudieran ser conducidas legítimas aspiraciones. Lo que no puede tolerarse es la insumisión caprichosa, la rebelión insensata, o la cabriola de la impaciencia. A nadie se impone la obediencia en un partido; pero si la obligatoriedad de servir lealmente la causa.”

462 .- El bocet i la construcció de la carrossa va ser dissenyat pel jove pintor i decorador Antoni Quintana. Al matí, la comitiva va recórrer els principals carrers del centre de la ciutat i, a l’horabaixa, la barriada de Santa Catalina. “Solidaridad humana. Pro-radium”, a *Tribuna Libre*, núm. 45. Palma, 16 de juliol de 1932, pàg. 1.

463 .- “Centro Republicano Federal del Distrito 3.º La Colecta Pro-Radium”, a *Tribuna Libre*, núm. 49. Palma, 30 de juliol de 1932, pàg. 3.

464 .- “Una salvajada”, a *Tribuna Libre*, núm. 49. Palma, 30 de juliol de 1932, pàg. 1. També UN CIUDADANO: “Desde Manacor. Reflexiones que sugiere una salvajada”, a *Tribuna Libre*, núm. 51. Palma, 6 d’agost de 1932, pàg. 2.

d'Onofre Segura, Joan Baptista Pons i Antoni Rosselló.⁴⁶⁵ Donat l'èxit d'aquesta activitat cultural, a mitjans agost, s'inicià el curset d'història natural, estructurat en les temàtiques de zoologia, botànica i geologia. També, s'anuncià que ràpidament començarien els cursos de geografia econòmica de la Península Ibèrica, a càrrec de Miquel Mora Ramis i de prehistòria, impartit per Glòria Gomila. A més, estava previst obrir altres cursos sobre fisiologia, declamació, història, francès, agricultura, geografia, física i química, lectures comentades i dibuix.⁴⁶⁶

Un intent de reafirmació ideològica del republicanisme federal

El debat sobre l'aprovació de l'Estatut de Catalunya a les Corts provocà una forta hostilitat per part de les dretes i des del republicanisme federal mallorquí es proposà una necessitat de republicanització i defensa del federalisme i dels valors d'esquerres. Així, el 30 de juliol, el periòdic *Tribuna Libre* dedicà l'editorial, titulat "Deberes republicanos", a combatre l'estratègia de persistència de les propagandes reaccionàries, que un dia criticaven la suposada persecució religiosa, un altre la crisi econòmica o l'Estatut i "siempre la calumnia." A aquesta actuació, s'afirmà que s'hi havia d'oposar una acció de Govern clara, però també "una acción republicana, popular, de partidos y de individuos, porque no confiamos excesivamente a lo que el Gobierno hace y descuidamos toda propaganda y toda oposición, como si ya la República fuese un régimen firme y sin adversarios." Denuncià les conspiracions que es tramaven en algunes redaccions, en les esglésies, en els cercles monàrquics, en les oficines d'entitats de les "forces vives" i, fins i tot, en centres oficials "donde el viejo régimen sigue teniendo raíces."⁴⁶⁷ Apuntà que tot això propiciava un ambient hostil a la República, que "ha de vivir exclusivamente de la confianza popular, ya que está basada en la voluntad ciudadana, en el sufragio." Afirmà que els complots "en unas horas serían anulados" i el que realment s'havia de témer era "si no se alza en su contra la acción coordinada y entusiasta de los republicanos."⁴⁶⁸

Així mateix, el 3 d'agost, l'editorial del periòdic *Tribuna Libre* criticà l'abandonament en què tenia el Govern de la República a les illes Balears i qualificà Mallorca com a "la Cenicienta del Estado español" i que rebia tracte de colònia. Posà com a exemple la desatenció de les carreteres i assenyala que "aquí, la gestión del Estado únicamente se advierte en ciertas concesiones de privilegio y en la permanencia de abusos francamente intolerables, residuos del antiguo régimen, que no se han querido ni siquiera se ha intentado extirpar." Aquests comentaris es fonamentaven en les dades que s'havien fet públiques sobre el crèdit global per a obres dels ports. El text acabà, després de detallar les xifres, que "hasta las colonias de

465 .- Els cursos anaven destinats als socis del centre amb el propòsit "de ampliar sus conocimientos intelectuales, reducidos quizá debido a una enseñanza deficiente como lo era ésta no muchos años hace, o bien a la falta de asistencia a la escuela por así exigirlo la necesidad del trabajo." La nota destacà que "son muchas las señoritas que a ellos acuden, bella muestra de que la mujer española va deslizándose ya de lo que significa esa inferioridad hereditaria y cruel e injusta en que se la tenía considerada y demostración evidente de que va consciente comprendiendo cuales son los derechos que recientemente la República le ha concedido." "Centro Republicano Federal del distrito III. Apertura de cursillos", a *Tribuna Libre*, núm. 54. Palma, 17 d'agost de 1932, pàg. 3.

466 .- "Centro Republicano Federal del distrito III. Apertura de cursillos", a *Tribuna Libre*, núm. 54. Palma, 17 d'agost de 1932, pàg. 3.

467 .- Concretava que "de ahí salen los libelos, los rumores infamantes, los periodicuchos clandestinos, la organización de mitines y manifestaciones, todo lo que puede contrariar o disminuir el crédito de la República y de sus hombres." "Deberes republicanos", a *Tribuna Libre*, núm. 49. Palma, 30 de juliol de 1932, pàg. 1.

468 .- "Deberes republicanos", a *Tribuna Libre*, núm. 49. Palma, 30 de juliol de 1932, pàg. 1.

Africa –véase Ceuta y Melilla– tienen mejor trato. Y después que nos vengan con cuentos tártaros y con apologías de ciertas gestiones. ¡Puaff!...’⁴⁶⁹

La condemna dels republicans federals de la sublevació de Sanjurjo

Al final de maig de 1932, la premsa parlà de rumors sobre possibles complots monàrquics.⁴⁷⁰ El 10 d’agost es produí la sublevació contra el Govern del director general de Carrabiners, el tinent general José Sanjurjo, que solament tingué el suport de la guarnició de Sevilla. Aquell dia, el periòdic *Tribuna Libre* publicà un significatiu editorial titulat “Trincheras monárquicas” (editorial)⁴⁷¹ i des del primer moment en què es va conèixer la notícia els centres republicans federals mostraren el suport al Govern de la República i denunciaren la temptativa golpista. Sense voler ser gens exhaustius, donam dues mostres d’aquestes reaccions. El mateix dia 10, el Centre Republicà Federal del districte 3r envià un telegrama de protesta al president del Consell de Ministres.⁴⁷² L’endemà, el comitè local del Partit Republicà Federal de Sant Joan es reuní en junta ordinària per protestar enèrgicament “contra el criminal intento de los militares traidores al régimen é indignos de la confianza que en ellos depositó la República”⁴⁷³ i adherir-se ferventment al règim democràtic. Però, també es comunicà al Comitè Provincial del partit que els republicans federals de Sant Joan s’oferien a les autoritats legítimament constituïdes i “hacer uso de todos los medios que estuvieren a su alcance en defensa del régimen actual que es encarnación de la soberana voluntad de la mayoría del pueblo español.”⁴⁷⁴

En les properes setmanes de la intentona golpista, el periòdic *Tribuna Libre* publicà crítiques molt dures a aquest fet, tant a través de diversos editorials⁴⁷⁵ com d’articles de col·laboradors, com Jaume Guasp Payeras,⁴⁷⁶ Federico Rubio⁴⁷⁷ i Francesc Fuster Nicolau.⁴⁷⁸

Així mateix, també s’aprofità per denunciar el caciquisme a municipis de la Part Forana, com Porreres,⁴⁷⁹ Campos,⁴⁸⁰ Maria de la Salud⁴⁸¹ i Artà.⁴⁸²

469 .- “Los cuentos tártaros y la elocuencia de los números”, a *Tribuna Libre*, núm. 50. Palma, 3 d’agost de 1932, pàg. 1.

470 .- “Rumores. ¿Complots monárquicos?”, a *Tribuna Libre*, núm. 30. Palma, 25 de maig de 1932, pàg. 1.

471 .- “Trincheras monárquicas”, a *Tribuna Libre*, núm. 52. Palma, 10 d’agost de 1932, pàg. 1.

472 .- “Distrito 3.º Centro Republicano Federal. Telegrama al gobierno”, a *Tribuna Libre*, núm. 54. Palma, 17 d’agost de 1932, pàg. 4. El text del telegrama deia: “Centro Republicano Federal Distrito 3.º de esta, protesta enérgicamente movimiento revolucionario contra República suplicando proceda severamente contra enemigos actual régimen. Girbent, presidente.”

473 .- “De San Juan. Relaciones del Centro Republicano” a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d’agost de 1932, pàg. 2.

474 .- “De San Juan. Relaciones del Centro Republicano” a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d’agost de 1932, pàg. 2

475 .- “La torpe intentona”, a *Tribuna Libre*, núm. 53. Palma, 13 d’agost de 1932, pàg. 1; “Lección de cosas”, a *Tribuna Libre*, núm. 54. Palma, 17 d’agost de 1932, pàg. 1, i “¡Farsantes!”, a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d’agost de 1932, pàg. 1.

476 .- GUASP PAYERAS, Jaime: “Después de la intentona. ¡Viva la República!”, a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d’agost de 1932, pàg. 1, i GUASP PAYERAS, Jaime: “El indulto del general Sanjurjo”, a *Tribuna Libre*, núm. 57. Palma, 31 d’agost de 1932, pàg. 3.

477 .- RUBIO, Federico: “La Historia se repite... con diferentes collares”, a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d’agost de 1932, pàg. 2, i RUBIO, Federico: “Colaboración. Tácticas de combate”, a *Tribuna Libre*, núm. 56. Palma, 27 d’agost de 1932, pàg. 2.

478 .- FUSTER NICOLAU, F.: “La cenicienta de la República”, a *Tribuna Libre*, núm. 56. Palma, 27 d’agost de 1932, pàg. 4.

En aquell context de denúncia de l'actuació reaccionària, també el 31 d'agost, des de *Tribuna Libre* es denuncià la propaganda que feien els partidaris del Partit Nazi a Mallorca. En aquest sentit, destacà la conferència sobre el feixisme alemany i el lideratge d'Adolf Hitler que havia fet un professor alemany a la barriada del Terreno. En aquest barri, també dies abans, s'havia produït un enfrontament entre nazis i alemanys contraris a aquesta ideologia.⁴⁸³

Els intents de potenciar la disciplina i la unió organitzativa interna del PRFM

L'agost de 1932, en una reunió del Comitè Municipal del PRFM, Francesc Julià proposà que se celebràs una junta directiva dels centres federals de Palma per unificar el criteri per a desenvolupar l'acció del partit. Per debatre la iniciativa de Julià –que va gaudir d'una bona acollida– es convocà el 29 d'agost a una reunió de tots els centres en el local del carrer de Sans. L'exposició de motius de la proposta de Julià explicà que anava encaminada “una vez mas y para acabar con las torpezas e insidias de los enemigos de nuestro glorioso partido”, a reafirmar la personalitat del PRFM de tendència esquerrana i que tenia com a finalitat obtenir l'autonomia per als ajuntaments, aconseguir fer desaparèixer el caciquisme i accentuar la sobirania del poble. S'advertí que podrien pertànyer al partit totes les entitats que acatassin el seu reglament i els acords de les assemblees, que sempre eren sobiranes. Així mateix, es convidà als centres que mantenien el seu caràcter d'independents a reformar la seva posició dins el PRFM, fent comprendre la necessitat que el partit tingués unió i disciplina, respectant les decisions de la majoria. A més, Julià proposà convocar una reunió de les juntes de districte per acordar:

a) Que tots els rètols, escuts i demés emblemes de les organitzacions que ostentassin el nom de federal i que pertanyessin al PRFM havien de tenir la inscripció següent: “Partido Republicano Federal de Mallorca. Distrito... Sección...”

b) S'havia de fer constar en el seu reglament que quan una entitat se separàs del partit, hauria de lliurar la seva bandera a aquest, perquè l'emblema pertanyia a l'entitat política i no a les persones. Les banderes ostentarien la mateixa llegenda a la qual es referia l'apartat anterior.

Així mateix, les entitats que no ostentassin el nom de federal i s'inscrivessin en el cens polític del partit havien de fer constar en rètols, capçaleres i banderes la llegenda “adherido al Partido Republicano Federal de Mallorca.” A més, en tots els districtes haurien de funcionar casinos, que s'anomenarien “Juntas de Distrito”, les quals, tot i ésser autònomes, políticament es devien a la disciplina del partit i quan la infringissin, podien ésser dissolts, reservant-se el partit la bandera i lliurant la resta de béns als associats. Finalment, proposà que

479 .- “El caciquismo en Porreras. Como se abusa de los vecinos republicanos”, a *Tribuna Libre*, núm. 56. Palma, 27 d'agost de 1932, pàg. 2.

480 .- F.R.: “Desde Campos. Para el Sr. Gobernador”, a *Tribuna Libre*, núm. 58. Palma, 3 de setembre de 1932, pàg. 2.

481 .- CASAS CADILLA, Rogelio: “María de la Salud. El transformismo caciquil”, a *Tribuna Libre*, núm. 64. Palma, 24 de setembre de 1932, pàg. 2.

482 .- F. C.: “Arta. ¿Por qué no conocemos la República en Artá?”, a *Tribuna Libre*, núm. 64. Palma, 24 de setembre de 1932, pàgs. 2-3.

483 .- “El fascismo en Mallorca”, a *Tribuna Libre*, núm. 57. Palma, 31 d'agost de 1932, pàg. 1. En l'article es demanava “¿Es lógico, que por un exagerado afán de atraer al turista, toleremos estas cosas? ¿Es aceptable que estos extranjeros abusen así de nuestra hospitalidad? Por sí no nos bastaban los cavernícolas de casa, ahora nos invaden los importados. ¿Es realmente delicioso!”

acabat l'estiu, s'inicià una campanya de propaganda per tot el municipi de Palma i els pobles de Mallorca.⁴⁸⁴

El dilluns, 29 d'agost, amb l'objectiu de debatre la proposició del president del Comitè Provincial, Francesc Julià, es varen reunir en la sala d'actes del casino del carrer de Sans els integrants de les juntes directives dels distints centres federals de Palma. Julià explicà els objectius de la seva proposta i exhortà a la unió de tots els federals, indicant la necessitat de sotmetre's a la disciplina del partit. L'única veu discrepant va ser la dels delegats del districte 3r que afirmaren que plantejarien aquestes qüestions tractades a la deliberació de la seva assemblea i comunicarien la decisió a la presidència. Per contra, la proposta va ser ben acollida per la resta d'assistents, després de les intervencions de Jaume Bosch, Ramon Perpiñà i Antoni Quetglas, entre d'altres. Així i tot, es plantejà la necessitat que totes les qüestions debatudes havien de ser sotmeses a les decisions de l'assemblea general. Finalment, tots els reunits es mostraren molt favorables que s'iniciàs immediatament l'acció propagandista del partit, primer en els districtes de Palma i després als pobles.⁴⁸⁵

El 3 de setembre, des de les planes de *Tribuna Libre*, Jaume Guasp Payeras recolzà la proposta de Julià.⁴⁸⁶

El projecte d'edició d'un diari republicà

El 3 de setembre, des de les planes del bisetmanari *Tribuna Libre*, es publicità el projecte de crear un diari per difondre l'ideari dels republicans federals. Encapçalats per Francesc Julià, feia uns mesos que s'estudiava la publicació d'aquest diari.⁴⁸⁷ El capital inicial que s'havia de

484 - "Partido Federal de Mallorca. Una iniciativa del señor Juliá", a *Tribuna Libre*, núm. 55. Palma, 24 d'agost de 1932, pàg. 1.

485 - "Partido Republicano Federal. La reunión del lunes", a *Tribuna Libre*, núm. 57. Palma, 31 d'agost de 1932, pàg. 1.

486 - En l'article Guasp afirmà "Los propósitos del señor Juliá, merecen el aplauso de los republicanos, que sabiendo desterrar las ambiciones personales, vean solamente en la política, el engrandecimiento del partido puesto al servicio de la Patria. A eso va el amigo Juliá: a fortalecer el partido republicano histórico, ha disciplinarlo, para que no se dé el ingrato caso de que siendo el partido de más merecimientos en la historia republicana de Mallorca, por discrepancias de personas y distritos, hayamos de contemplar como los advenedizos de la república, que no sienten ni han sentido nunca el ideal, se apoderen del mecanismo político de Mallorca y hayamos de estar supeditados a esos elementos monárquicos con careta republicana. No, no puede ser, no debe ser, que los republicanos hagan el juego a los aventureros de la República. Hay que reaccionar y convencerse que solamente bien unidos, podemos aspirar a que triunfen en la administración de las cosas públicas, las normas republicanas, que es precisamente, lo que no harán los contrarios si dominan como consecuencia de nuestras divisiones. Está muy bien y es necesario, que los centros de los distritos tengan sus reuniones, sus iniciativas, sus asambleas y sus proposiciones sin separarse de lo estructurado en la central cuyas normas democráticas hayan establecido por ley soberana de la mayoría; pero lo que no es conveniente, lo que sería un suicidio parcial y colectivo, es, que cada distrito, se convierta en cantón y que cada uno obrase a impulsos de la conveniencia personal de sus dirigentes. Los propósitos iniciales del señor Juliá, apoyados por todos los delegados de los distritos, de emprender una acción activa del partido por todos los distritos de Palma y el resto de Mallorca, son muy plausibles y responden a una necesidad; hay que convivir todos los días los movimientos políticos tanto locales como nacionales, para preparar el partido, organizarlo, para futuras luchas en que habremos de medir las fuerzas con los reaccionarios que anhelan ese día en el cual cifran sus esperanzas. La democracia republicana tendrá necesidad de formar el frente único, y quizás obligada a formar el cuadro para aplastar a nuestro enemigo común." GUASP PAYERAS, Jaime: "La disciplina se impone", a *Tribuna Libre*, núm. 58. Palma, 3 de setembre de 1932, pàg. 2.

487 - "Los republicanos tendrán su diario. La suscripción de acciones", a *Tribuna Libre*, núm. 58. Palma, 3 de setembre de 1932, pàg. 1. S'anunciava que "al mismo tiempo que defenderá los postulados del republicanismo mallorquín será un órgano informativo moderno, con amplias secciones noticiosas, con excelente servicio telegráfico y con la colaboración de las mas autorizadas firmas del republicanismo español."

cobrir era de 200.000 ptes, de la manera següent: a) amb accions de 50 i de 500 ptes, pagadores en 10 mensualitats de 5 i 50 ptes, respectivament. b) Les persones que volguessin tenir una acció de 50 ptes. podien subscriure's al diari i abonar mensualment 3 pesetes.⁴⁸⁸ Els iniciadors del projecte ja havien contractat l'adquisició d'una moderna impremta. Els interessats en participar podien enviar la seva adhesió a Francesc Julià o a Vicenç Roig (plaça de Cort, núm 4, de Palma) especificant el nombre d'accions que volien subscriure i la forma de pagament que elegien.⁴⁸⁹ Novament, el 7 de setembre, des de les planes de *Tribuna Libre* s'instà a la participació en el projecte i es convocà per al dijous, dia 8, a una reunió preliminar en el local del carrer de Sans, núm. 11, per concretar les primeres mesures per constituir la societat editora, decidir la capçalera de la publicació, nomenar una comissió provisorà i fixar la data de pagament de la primera quota.⁴⁹⁰ En aquesta reunió, presidida per Francesc Julià, que explicà minuciosament els treballs preliminars fins aleshores i assenyalà l'èxit de la subscripció d'accions. A proposta d'Eusebi Heredero Clar –que també explicà algunes consideracions de tipus tècnic–, es decidí per unanimitat que el nom del diari seria *La Voz del Pueblo*, “título que tiene una hermosa tradición de republicanismo en el periodismo mallorquín.” La comissió provisorà va ser integrada per Francesc Julià (president), Vicenç Roig, Joan L. Piña, Eusebi Heredero Clar, Josep Casas i Antoni Quetglas.⁴⁹¹ Des de les planes de *Tribuna Libre* es continuà instant a la subscripció d'accions del futur diari.⁴⁹²

El 21 de setembre, l'editorial de *Tribuna Libre*, titulat “Torpes insidias”, replicà les insinuacions que li dedicava *La Vanguardia Balear*. Després de “ningunear” aquesta publicació, negà qualsevol relació amb el financer Joan March i defensà la futura financiació de la nova publicació *La Voz del Pueblo*.⁴⁹³

Novament, el dia 28 d'aquell mes, el periòdic republicà anuncià que des d'aleshores eixamplaria la periodicitat donat la tasca que duia a terme el director Eusebi Heredero Clar en els preparatius del diari republicà *La Voz del Pueblo*. Així mateix, s'advertí que fins a la propera aparició del diari *La Voz del Pueblo*, *Tribuna Libre* apareixeria setmanalment “con

488 - S'afirmava que "esa diferencia con el precio normal de la suscripción que será de 2 pesetas, se acreditará al pago de la acción. En esta forma la mayor parte de suscriptores podrán ser interesados en la empresa editorial y participar en los beneficios que produzca." "Los republicanos tendrán su diario. La suscripción de acciones", a *Tribuna Libre*, núm. 58. Palma, 3 de setembre de 1932, pàg. 1.

489 - "Los republicanos tendrán su diario. La suscripción de acciones", a *Tribuna Libre*, núm. 58. Palma, 3 de setembre de 1932, pàg. 1.

490 - "La aparición de un diario republicano", a *Tribuna Libre*, núm. 59. Palma, 7 de setembre de 1932, pàg. 3.

491 - "La Voz del Pueblo" Reunión para constituir la empresa editora. Se designó la comisión provisorá", a *Tribuna Libre*, núm. 60. Palma, 10 de setembre de 1932, pàg. 1.

492 - "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 61. Palma, 14 de setembre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 62. Palma, 17 de setembre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 63. Palma, 21 de setembre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 64. Palma, 24 de setembre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 67. Palma, 13 d'octubre de 1932, pàg. 2; "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 68. Palma, 20 d'octubre de 1932, pàg. 2, i "Voz del Pueblo", a *Tribuna Libre*, núm. 69. Palma, 27 d'octubre de 1932, pàg. 2.

493 - L'editorial afirmà que "el diario "Voz del Pueblo", se hará con la contribución, limpia, clara, a plena luz del pueblo republicano y de los simpatizantes. Precisamente por esto, las organizadores han resuelto que las acciones puedan pagarse a razón de una peseta por mes, para que sean los correligionarios de escasos medios económicos, los que contribuyan a que el republicanismo mallorquín tenga un órgano legítimo de sus ideales. "Voz de Pueblo" por su origen, por su capital, por su ideología será una hoja de verdadero civismo." "Por una sola vez. Torpes insidias", a *Tribuna Libre*, núm. 63. Palma, 21 de setembre de 1932, pàg. 1.

objeto de mantener la vinculación con los lectores republicanos y simpatizantes que lo serán mas tarde del diario.”⁴⁹⁴

El 27 d’octubre, però, deixà de publicar-se el setmanari *Tribuna Libre*, després d’haver editat 69 números, sense que aparegués el nou diari republicà.

La posició davant l'Estatut Balear

El 14 de setembre, cinc dies després de l’aprovació de l’Estatut de Catalunya a les Corts, Conrad Domènech publicà l’article “Hacia la República Federal. Para la consecución de un Estatuto Balear.” Destacà que amb aquest fet s’iniciava un nou camí d’una República de tipus “quasi unitari” cap a la República federal. Indicà que l’Estatut autònom català marcava, d’una banda, la pauta que havien de seguir les altres regions per a l’aprovació del seus respectius estatuts i, de l’altra, les màximes aspiracions que estaven disposades a atorgar les Corts Constituents a les regions que presentassin els seus estatuts. Advertí, però que a Mallorca – “país con una personalidad bien destacada y con una economía potente que le da derecho a un mayor bienestar que no posee”— semblava que costava molt fer arrelar una opinió favorable a la consecució d’un estatut d’autonomia insular o interinsular. Comentà que feia aquesta afirmació, primer, per l’abandonament en què havia quedat l’avantprojecte d’Estatut Balear que es va discutir el juliol de 1931, amb l’absència de la representació de Menorca i, segon, perquè alguns representants destacats del PRFM s’interessaven més per l’autonomia municipal que per la regional. Recordà que el PRFM, en la darrera assemblea celebrada a Manacor i a proposta del Comitè de Petra, havia acceptat una proposta seva favorable a la redacció d’un estatut regional. Lamentà que “puedo afirmar que hasta hoy no se ha hecho nada práctico para llegar a dicha redacción.” Advertí, acte seguit, que “esto no implica censura, muy al contrario, sé, de sobras, que otros problemas –de organización de propaganda, etc. etc.– han monopolizado la atención de los dirigentes del Partido Republicano Federal de Mallorca y que hay, sinceramente, el propósito decidido de llegar a la consecución de un Estatuto autonómico interinsular. Manifestà que, amb l’aprovació de l’Estatut de Catalunya, s’havia convençut “por milésima vez” que el problema regional balear “continua en pie”, que els serveis provincials eren deficients i insuficients, per manca de recursos i també per manca d’atribucions, que l’autonomia municipal seria un fet més ràpid i apropiat a les necessitats dels municipis illencs una vegada aconseguida l’autonomia regional. A favor d’aquesta argumentació, recordà la solució que plantejava l’article 10 de l’Estatut de Catalunya i afirmà que “estamos bien seguros, bien convencidos de que Cataluña, una vez puesto en práctica su Estatuto autonómico regional, tendrá antes que nadie la autonomía municipal y, también estamos seguros de ello, está autonomía será mayor y más ajustada a las realidades de los municipios catalanes.” Per reafirmar el que propugnava recorria a les teories sustentades pel mestre del federalisme, Pi i Margall, i pel programa del Partit Federal aprovat el juny de 1894.⁴⁹⁵ Interpretà que, sempre en primer terme, abans que l’autonomia municipal,

494 .- “Tribuna Libre”. Por un tiempo aparecerá semanalmente”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1.

495 .- Domenech transcriví el que havia decidit el partit aleshores: “La Nación dividida en regiones y las regiones en municipalidades; las municipalidades y las regiones autónomas a par de la Nación en todo lo que a su vida interior corresponda.” Afegí, a més, que “Las atribuciones que expresamente no se hayan conferido al Estado central, resevadas a los Estados regionales; las no conferidas a los Estados regionales, reservadas a los Municipios. El jefe de cada región, ejecutor de todas las resoluciones nacionales; el jefe de cada Municipio, ejecutor de las regionales.” DOMENECH, Conrad: “Hacia la República Federal. Para la consecución de un Estatuto Balear”, a *Tribuna Libre*, núm. 61. Palma, 14 de setembre de 1932, pàg. 1.

abans que els drets municipals, hi exposava l'autonomia i els drets regionals. Fruit de tot això, manifestà que “me parece que queda bien demostrada la necesidad y la conveniencia de conseguir la autonomía regional antes que la municipal” i, per això, proposà que “cada cual por su parte, Mallorca, Menorca e Ibiza, junto con Formentera, redactasen su Estatuto insular peculiar y, una vez hecho esto, que se refundieran que se hermanaran los tres en uno solo, procurando hacerse las mútuas concesiones posibles y procurando evitar los recelos, las susceptibilidades y las desavenencias. Logrando esto, podría presentarse al gobierno un Estatuto regional interinsular, es decir, Balear, fruto y producto de la elaboración unívoca de cada una de las islas hermanas.”⁴⁹⁶

El 20 de setembre, el president de la Diputació, Francesc Julià, cursà un ofici als batles de les Balears en la qual els convidava a l'assemblea d'ajuntament i entitats per tornar a emprendre les aspiracions d'aconseguir un estatut per a les Balears.⁴⁹⁷

Novament, el 6 d'octubre, el mestre d'escola de Petra, Conrad Doménech publicà l'article “Hacia el Federalismo”⁴⁹⁸ Destacà el goig en què havia vist la circular de Julià als ajuntaments de les Balears sobre l'Estatut de les Balears. Recordà que en les assemblees, mítings i conferències des de la proclamació de la República havia propugnat el projecte d'Estatut per a les Balears. D'acord amb el que proposava l'article 12 de la Constitució –havien de ser els ajuntaments que havien de proposar l'Estatut– afirmà que si a Catalunya havia estat la Generalitat la impulsora, era lògic que a les illes fos la Diputació Provincial, com a organisme “en el cual están comprendidas todas las islas hermanas, juntamente con una representación de Ayuntamientos para redactarlo.” Indicà que com era natural l'acord de la Comissió Gestora Provincial havia suscitat comentaris a favor i en contra. Assenyalà que alguns ajuntaments ja s'havien preocupat de la qüestió, com l'Ajuntament de Palma que li donava suport, i que la premsa també s'havia posicionat (*La Almudaina* a favor i *La Última Hora* en contra). Manifestà que faria cas omís als elogis, però rebatria alguns punts dels que no estaven d'acord amb el projecte d'Estatut. Aleshores, passà a rebatre l'editorial de *La Última Hora* del 30 de setembre, que negava l'existència del “problema balear”, que refutava per l'existència a les illes d'una llengua pròpia diferent a l'oficial de l'Estat.⁴⁹⁹

Continuava afirmant "Autonomía administrativa, no; ni la Constitución lo permite, ni los que somos federales de corazón lo aceptaríamos" Recordava que l'article 11 de la Constitució prohibia la federació de regions limítrofes. A més, plantejava que gairebé ningú a Mallorca,

496 - DOMENECH, Conrad: “Hacia la República Federal. Para la consecución de un Estatuto Balear”, a *Tribuna Libre*, núm. 61. Palma, 14 de setembre de 1932, pàg. 1.

497 - “Hacia el estatuto Balear. Una circular del presidente de la Diputación”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1 (transcripció de l'ofici de Julià als batles de les Balears).

498 - DOMÉNECH, Conrado: “Hacia el Federalismo. Lo que solucionaría el Estatuto Balear”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 1.

499 - Domenech digué: “Cree el editorialista que el problema balear no existe en manera alguna, no sabe ni donde, ni porque, ni desde cuando existe. Y esto es muy fácil de contestar. Desde el momento en que el lenguaje materno de las Baleares es diferente al idioma oficial de España, existe el problema balear, desde el momento en que las costumbres, los usos, la idiosincrasia balear es una cosa personalísima de cada isla, es algo diferente que les da fisonomía propia, existe el problema Balear, y, en definitiva desde que los Borbones, por obra y gracia de aquel rey tantas veces vituperado que se llamó Felipe V, destruyeron los fueros, las prerrogativas, las leyes peculiares de cada región española, existe el problema balear, como existe el catalán, el vasco, el gallego y el andaluz. Quizá no hace doscientos años en las Corporaciones públicas de Baleares se redactaban todos los documentos en lengua vernácula. ¿Quién fué el autor de que cambiaran las personalidades de aquel tiempo lo propio por lo extraño? El unitarismo impuesto por los monarcas desde la Meseta Central y el adormecimiento de la propia dignidad.” DOMÉNECH, Conrado: “Hacia el Federalismo. Lo que solucionaría el Estatuto Balear”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 1.

Menorca o Eivissa li faria molta gràcia —a no ser persona "unitarista a ultranza"— que els governadors de cada illa procedissin com en temps de la monarquia d'Extremadura, Sòria o Olot, "sin que ello signifique menosprecio para los oriundos de estos lugares. Pero es más lógico que la gente de Baleares se gobiernen ellas mismas dentro de sus islas." Destacava també la conveniència que les lleis que es dictassin fossin fetes "por representantes de los mismos que las han de obedecer que sabrán, más que ningún Poder Central, lo que conviene a todos sus coterráneos." Rebatia també l'afirmació que el batle d'Alacant havia fet manifestacions contra l'Estatut Valencià, ja que si la província d'Alacant o la majoria dels habitants de la capital també ho acordaven, el batle d'Alacant no tendria més remei que fer part de la regió autònoma de València.

Seguidament, afirmava "¡Y dale con la famosa Ley de autonomía de los municipios! Si los hijos son autónomos y la madre se queda sin su autonomía, ¿como progresará la casa?" Criticava que els unitaristes i antiestatutaris no entenguessin que les regions autònomes tendrien abans que l'Esta la seva llei particular d'autonomia municipal. Comentava que tampoc volien assistir d'espectadors de l'experiment polític de Catalunya, del País Basc i de Galícia, dient: "¡Ca! Esto, a nuestro entender, y aparte de las razones expuestas anteriormente sobre la existencia del problema balear, solo puede satisfacer a los pobres de espíritu y a los que no comulgan con las doctrinas redentoras de nuestro Maestro Pi y Margall. Acabava afirmant que no estava d'acord amb l'articulista de *La Última Hora* que aquesta vegada el projecte d'Estatut Balear corregués la mateixa sort que l'any passat i que si els afiliats del PRFM, del Partit Republicà Radical, del Partit Radical Socialista, d'Acció Republicana, del Partit Socialista, del Partit Autonomista i del Partit Regionalista "son leales con sus programas dentro de poco será un hecho el Estatuto autónomo de Baleares."⁵⁰⁰

La petició de renovació dels ajuntaments de l'article 29

El 27 d'agost, el diputat a Corts, Francesc Julià envià un telegrama al diputat del Congrés, Martínez Barrios, en el qual demanà la renovació dels ajuntaments elegits per l'article 29 de la Llei electoral de 1907 en les eleccions del 12 d'abril de 1931.⁵⁰¹ A mitjans setembre de 1932, es previa que durant les sessions parlamentàries del mes d'octubre, les Corts sancionarien la llei que renovaria els ajuntaments elegits per l'"antidemocràtic" article 29.

Des de les planes de *Tribuna Libre* s'afirmà que la notícia havia alarmat bona part del caciquisme rural de Mallorca. Comentà que els cacics havien començat a maniobrar, d'una banda, donant forma legal a moltes de les seves actuacions en els consistoris que dirigien i, de l'altra, acostant-se a alguns partits republicans.⁵⁰²

500 .- DOMÉNECH, Conrado: "Hacia el Federalismo. Lo que solucionarí el Estatuto Balear", a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 1.

501 .- El telegrama deia: "Renovación Ayuntamiento artículo veintinueve antes que ir elecciones debe funcionar meses Comisión netamente republicana para desarraigar funesto caciquismo mallorquín. Juliá Perelló.- Diputado." "Política local. Un telegrama del señor Juliá contra los ayuntamientos del artículo 29", a *La Almudaina*, diumenge, 28 d'agost de 1932, pàg. 3.

502 .- La nota periodística assenyala: "En algunos de esos municipios se está trabajando vertiginosamente para tratar de poner en claro muchas cosas oscuras. Pero hay algunas que son tan oscuras que será imposible arreglarlas. En cuanto allí entre con mano firme la luz de una severa investigación, las puertas de la cárcel se abrirán para más de uno. Por esto, ciertos monterillas quieren arrimarse al sol que más caliente y ofrecen sus servicios y sus diezmas huestes a los partidos republicanos. Es necesario —ya lo hemos dicho muchas veces— que estos no les hagan el juego y que adopten severas medidas profilácticas contra ese turbión que se les viene encima. Los votos, los republicanos, los conquistaremos con nuestro esfuerzo cívico: aceptar los turtuosos e

Novament, el 13 d'octubre, *Tribuna Libre* criticà l'estratègia d'alguns batles i regidors elegits per l'article 29 d'acostar-se a partits republicans, en una clara referència a Acció Republicana –però sense nomenar-la–, com passava als municipis de Sant Joan, Lloseta i Campanet, entre d'altres.⁵⁰³

Un nou impuls proselitista dels republicanisme federal

Tal com havia proposat Francesc Julià sobre la necessitat d'emprendre una nova campanya propagandista passat l'estiu de 1932, el dissabte, 10 de setembre, es féu un primer acte quan el tinent coronel retirat i veterà republicà, Bartomeu Nadal, obsequià amb un sopar a l'Hotel Perelló de Portocristo als dirigents del republicanisme manacorí.⁵⁰⁴ A Muro, el seu Centre Republicà Federal –que tenia més de 80 militants– va elegir una nova junta directiva, presidida per Miquel Puigserver. Un dels propòsits de la nova direcció era intensificar la propaganda en el municipi, amb l'organització de diversos actes de difusió de l'ideari.⁵⁰⁵ Així mateix, els republicans de Vilafranca havien decidit reafirmar la seva adhesió al PRFM i emprendre també una campanya de propaganda amb l'objectiu d'activar el moviment cívic en el municipi.⁵⁰⁶ Al començament d'aquell mes, també es duïen a terme les tasques preelminars per fundar a Felanitx un Centre Republicà Federal.⁵⁰⁷

Però, el setembre d'aquell any, és produí la primera visita propagandista d'un diputat radical. Des del dia 17 al 21, el diputat diputat a Corts per València i cap del Partit Republicà de València, Sigfrido Blasco, va romandre a l'illa. El primer dia va visitar –acompanyat pel comerciant Robles— el president de la Diputació, Francesc Julià,⁵⁰⁸ que el convidà per anar, el

inmorales métodos monárquicos, sería tanto como renegar de los más rudimentarios principios democráticos.” “Los del artículo 29”, a *Tribuna Libre*, núm. 62. Palma, 17 de setembre de 1932, pàg. 3.

503 .- La nota afirmà: “Los alcaldes y concejales que fueron elegidos –es un decir– por el artículo 29, andan de cabeza, buscando a quien arrimarse. Apenas se han visto amenazados en las posiciones que detentaban, apenas han husmeado el peligro que corren se han sentido invadidos por un extraño y súbito fervor republicano. Ellos no tienen partido, no tienen más que un “ideal”: estar con el que gobierna, para poder mandar en sus pueblos respectivos. Queremos suponer que los republicanos de pueblos como San Juan, Lloseta, Campanet y tantos otros, no se verán nuevamente burlados en sus justas aspiraciones pues sería una burla inadmisibile que al día siguiente de ser destituido un Ayuntamiento el vecindario asistiera al nombramiento, como gestores, de los mismos personajillos expulsados por la ley en trámite. Hay que evitar esto, que es lo que andan buscando los caciques rurales en su búsqueda afanosa de bandera republicana que los ampare.” “Los del artículo 29”, a *Tribuna Libre*, núm. 67. Palma, 13 d'octubre de 1932, pàg. 1.

504 .- “De Manacor. Cena íntima”, a *Tribuna Libre*, núm. 62. Palma, 17 de setembre de 1932, pàg. 2. La crònica manifestà que “Durante el café muy bien puede decirse que no hubo brindis rutinarios pero si unas charlas amenas, prácticas y de cordialidad republicana que demostraron el alto nivel cultural y buen sentido político de todo y sobre todo del señor Nadal. Actos como el que describimos tendría que haberlos todos los días, pues la compenetración política tan y tan necesaria en estos momentos de prueba no pueden tener lugar sin la conveniencia, por medio de la cual se hace posible que unos hombres lleguen al perfecto conocimiento de los otros y por comparación de sí mismos cualidad que engrandece enormemente al hombre, se lanzan ideas aisladas por unos y otros y por último se coordinan, se hace dar vueltas rápidas a las bobinas de la discusión y tal cual sucede con la electricidad se van dirigiendo los conceptos e ideas a un lado y a otro hasta llegar a poner incandescente la lámpara de la razón que ilumina con la luz de la verdad.”

505 .- “De Muro. Nueva junta directiva”, a *Tribuna Libre*, núm. 60. Palma, 10 de setembre de 1932, pàg. 1.

506 .- “De Vilafranca. El republicanismo local”, a *Tribuna Libre*, núm. 60. Palma, 10 de setembre de 1932, pàg. 1.

507 .- “En Felanitx. Próxima fundación de un Centro Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 60. Palma, 10 de setembre de 1932, pàg. 2.

508 .- “Diputación”, a *La Almudaina*, divendres, 16 de setembre de 1932, pàg. 3

dimarts 20 de setembre, als casinos republicans dels carrers de Sanç i de Jaume II.⁵⁰⁹ L'endemà, Blasco i els seus amics, anaren d'excursió –acompanyats pel cap de ceremonial de la Diputació Joan Bauzà– a Valldemossa, Deià i Sóller. Aprofitant que l'Orfeó Republicà Federal del districte 7è era d'excursió al port de Sóller i sabent que s'hi trobava, li feren un concert en el restaurant Maricel.⁵¹⁰ El dilluns, dia 19, la comitiva visità les coves del Drac, acompanyats del batle de Manacor Antoni Amer i de nombrosos correigionaris manacorins i del port.⁵¹¹ El dimarts, dia 20, Sigfrido Blasco, després de visitar Pollença, Formentor i Alcúdia, assistí a Palma a una trobada als casinos republicans dels carrers de Jaume II i de Sanç.⁵¹² En el centre del carrer de Jaume II, hi hagué parlaments del diputat a Corts Francesc Julià⁵¹³ i Sigfrido Blasco.⁵¹⁴ Després visitaren el centre del carrer de Sans, on l'Orfeó Republicà Balear –dirigit pel mestre Torrandell– interpretà “La Marsellesa” i l’“Arre Moreu” i hi tornà a haver discursos de Julià⁵¹⁵ i Blasco.⁵¹⁶

509 .- "Política local. Don Sigfrido Blasco visitará dos centros republicanos de Palma", a *La Almudaina*, núm. ?????, Palma, divendres, 16 de setembre de 1932, pàg. 2.

510 .- Segons la crònica, l'Orfeó, dirigit per Quetglas, París, Cavaller i Castellà i que solament portava sis mesos de constitució, interpretà les composicions “Flors de maig”, “La Balanguera”, “Llevantina” i “La Marsellesa.” “El Orfeón Republicano del VII Distrito a don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimarts, 20 de setembre de 1932, pàg. 3. També “Realizó una interesante excursión el Centro Republicano del VII distrito. Homenaje a Sigfrido Blasco”, a *Tribuna Libre*, núm. 63. Palma, 21 de setembre de 1932, pàg. 2.

511 .- “Don Sigfrido Blasco. Ha visitado nuestra isla el diputado valenciano”, a *Tribuna Libre*, núm. 63. Palma, 21 de setembre de 1932, pàg. 1.

512 .- “Partido Republicano Federal. Visita de don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 4.

513 .- Julià recordà la figura del seu pare, Vicente Blasco Ibáñez i expressà que “es tanta la admiración del republicanismo mallorquín por aquel magnífico varón tan excelso artista como fogoso republicano, que cuanto sus restos sean repatriados para descansar bajo el cielo de Valencia, irá mas allá de la frontera numerosa delegación de republicanos de Mallorca a rendir el postrer tributo de veneración a aquel ciudadano ejemplar. Esto os dirá, amigo Blasco, la fraternidad con que os acogemos en esta casa, que es la vuestra.” “Partido Republicano Federal. Visita de don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 4.

514 .- Blasco agrai les paraules de Julià i tractà sobre l'actualitat política i expressà “la forma en que fueron impresos en los talleres de «El Pueblo», de Valencia y más tarde distribuídos por España los folletos en que su ilustre padre hacía la disección del reinado de Alfonso XIII y de la labor de la Dictadura.” També parlà “de las conspiraciones durante la monarquía y terminó exhortando a todos a mantenerse fieles al ideal y a tener fé en la República porque ésta, dijo, es invencible, no porque el Gobierno disponga de la fuerza sino por que la quiere y la defiende el pueblo.” “Partido Republicano Federal. Visita de don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 4.

515 .- Julià parlà sobre la “fraternal solidaridad que une al republicanismo histórico de Mallorca con el ejemplar republicanismo de Valencia, la ciudad que es ejemplo de firmeza en el ideal. Presentó al visitante como el heredero y fiel ejecutor de las doctrinas de Blasco Ibáñez.” “Partido Republicano Federal. Visita de don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 4.

516 .- Blasco comentà la importància dels pobles que “saben cantar, y que saben, cantando, conquistar su libertad y su bienestar. Aventuró su afirmación de la indudable estabilidad de la República, que es una conquista del pueblo y señaló como éste la sabe defender cuando algún insensato pretende perturbarla, mencionando al efecto el caso de Sevilla, donde a pesar de cierta equivocada política gubernativa, toda la masa se unió –sin distinción de ideas– para defender el régimen.” Acabà el discurs amb la salutació del Partit Autonomista Valencià “cuya situación en el orden nacional lo hermana aun más con el partido federal de Mallorca.” “Partido Republicano Federal. Visita de don Sigfrido Blasco”, a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 4. També “Partido Republicano Federal. Visita del diputado don Sigfrido Blasco”, a *Tribuna Libre*, núm. 64. Palma, 24 de setembre de 1932, pàg. 3.

El dissabte, 24 de setembre de 1932, es va reunir el Comitè Provincial del PRFM per tractar diversos temes sobre el partit i estudiar la tasca a sotmetre a la propera assemblea.⁵¹⁷ El 25 de setembre, en el local del carrer Sans, núm. 11, es féu la segona assemblea general municipal de Palma del PRFM, presidida per Joan Albertí Ricaula.⁵¹⁸ El secretari Casas va llegir una extensa memòria que va ser aprovada i també s'acordà un vot d'agraïment a la minoria federal de l'Ajuntament de Palma per la seva tasca. A més, s'aprovà la quota mínima per les despeses de funcionament del Comitè Municipal i es tractà el reglament del partit, decidint que l'assemblea municipal elevàs el projecte a la consideració del Comitè Provincial per a la seva aprovació en l'assemblea general del partit. Finalment, es designà una comissió integrada per Francesc Julià, Docmael López, Josep Agustín Palmer, Pérez Soriano i Eusebi Heredero Clar per dictaminar sobre el projecte de carta orgànica que havia redactat Julià.⁵¹⁹ Aquell dia, l'Orfeo Republicà del districte 6è féu una excursió a Algaida, on visità el Santuari de Cura i Nostra Senyora de Gràcia.⁵²⁰

El dilluns, 26 de setembre, quedà constituït el Centre Republicà Federal del Districte 3r – situat en el carrer d'Uetam–, que va elegir la primera junta directiva, presidida per Jaume Guasp Payeras.⁵²¹ A l'acte, hi hagué discursos del regidor Josep Mas Rubí, del director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar i de Jaume Bosch.⁵²²

El dissabte, 1 d'octubre, aprofitant la visita a Manacor del director de *Tribuna Libre*, Eusebi Heredero Clar, per qüestions relacionades amb la preparació del diari *La Voz del Pueblo*, els dirigents del Centre Republicà Federal el convidaren a fer una conferència sobre l'actualitat política. Heredero Clar dissertà sobre el contingut d'uns fulls que s'havien repartit en les esglésies contra l'escola laica.⁵²³ També parlà de l'Estatut de Catalunya, la Llei de Reforma

517 .- “Partido Republicano Federal”, a *Tribuna Libre*, núm. 64. Palma, 24 de setembre de 1932, pàg. 1 (convocatòria). “Partido Republicano Federal de Mallorca. Comité Provincial”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1.

518 .- “Partido Republicano Federal. Convocatoria”, a *Tribuna Libre*, núm. 61. Palma, 14 de setembre de 1932, pàg. 2 (convocatòria). L'ordre del dia consistia en la lectura i aprovació de l'acta de la sessió anterior; memòria presentada per la Secretaria; proposició sobre reorganització i unificació del partit, i precís i preguntes.

519 .- “Partido Republicano Federal de Mallorca. Asamblea Municipal”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1, i “Política local. Asamblea Municipal del P. Republicano Federal”, a *La Almudaina*, dimecres, 28 de setembre de 1932, pàg. 2.

520 .- Segons la crònica, “La parte artística se desarrolló admirablemente; el pueblo de Algaida confirmó, una vez más, su hospitalidad y cortesía; en todo momento demostró su cultura y respeto y en las audiciones con que la masa coral obsequió al Ayuntamiento por la mañana y a la población, desde la tribuna de la plaza, por la tarde, no regateó los aplausos, que fueron muy estimados por los ejecutantes.” S'ofereriren refrescs als orfeonistes –que sumaven 84 persones– en l'Ajuntament i en el Centre Republicà Radical Socialista d'Algaida. Sota la direcció del mestre Domenico Rossi, s'interpretaren les composicions “Salud als Cantors”, “Jota Elvira”, “La Marsellesa”, “Himno de Riego”, “Flors de Maig”, “La dansa pairal”, “La Balanguera” i “La Internacional.” “El Orfeón republicano del sexto distrito a Algaida”, a *La Almudaina*, dimecres, 28 de setembre de 1932, pàg. 2.

521 .- Integrada per Jaume Guasp Payeras (president), Josep Martí (vicepresident), Marià Aguiló (secretari), Mateu Ferrer (vicesecretari), Rafel Ferrer (dipositari) i, com a vocals, Gaspar Guasp (1r), Joan Ordinas (2n), Vicenç Serra (3r), Antoni Salom (4t), Miquel Frau (5è) i Bernat Sureda (6è). “Política local. Constitución de un nuevo Centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 2 d'octubre de 1932, pàg. 2. També “Partido Republicano Federal de Mallorca. Distrito 3.º Constitución de un centro”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1.

522 .- “Política local. Constitución de un nuevo Centro Republicano Federal”, a *La Almudaina*, diumenge, 2 d'octubre de 1932, pàg. 4.

523 .- Heredero Clar exposà el que era el laïcisme en l'ensenyament, destacà els avantatges del sistema i assenyala “el ejemplo de los grandes pueblos de la tierra que tienen implantada la escuela laica de la cual han salido ciudadanos eminentes y no asesinos y criminales, que no salen de escuela alguna, sino que aumentan y

Agrària i del pacifisme de la República.⁵²⁴ A l'acte, també varen prendre la paraula el batle Antoni Amer i el tinent coronel retirat Bartomeu Nadal. Després de la conferència, s'inicià en el Centre Republicà la subscripció d'accions del nou diari i més de 50 persones en varen subscriure. Posteriorment, la subscripció continuà oberta en la secretaria del centre.⁵²⁵

El diumenge, 2 d'octubre, el Centre Republicà Federal de Lloret organitzà un acte d'afirmació republicana al poble. Hi participaren representacions de Maria de la Salut, Montuiri, Sant Joan, Sencelles i Sineu, entre d'altres. Des de Palma, hi assistiren el diputat a Corts Francesc Julià, els regidors Docmael López Palop i Josep Mas Rubí, el director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar i el membre del Comitè Provincial Ramon Perpiñà. Hi hagué intervencions del president del Comitè Local de Lloret –que saludà els presents–, el batle de Montuiri Joan Mas Verd,⁵²⁶ Ramon Perpinyà –que es va referir a les qüestions socials, especialment els problemes de la terra–,⁵²⁷ Josep Mas Rubí –que dissertà sobre l'actualitat política–,⁵²⁸ Docmael López Palop –que parlà sobre l'escola laica i la reforma agrària–,⁵²⁹ Eusebi Heredero Clar –que explicà la diferència de procediments entre la monarquia i la república– i Francesc Julià –que atacà el caciquisme, especialment el de Lloret. –⁵³⁰ Després de ser obsequiats d'un berenar en el local social i, atenent la invitació del batle de Montuiri Joan Mas Verd, els delegats de Palma també visitaren el Centre Republicà del seu poble.⁵³¹ Aquell dia, també els integrants de l'Orfeó Republicà Balear feren una excursió a Valldemossa, Deià i Sóller.⁵³² A Valldemossa, foren rebuts pel president del Casino Republicà Federal de Valldemossa, Bartomeu Gelabert, i la resta de la directiva. També visitaren

crecen cuantas menos escuelas hay.” “De Manacor. Una conferencia”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 3.

524 - Heredero Clar féu una invocació al pacifisme de la República assegurant que “al viejo decir de que es glorioso morir por la patria hay que oponer que lo verdaderamente digno y civil es vivir por y para la patria sirviéndola generosamente en los campos fecundos de la Ciencia, de las Artes y del Trabajo.” “De Manacor. Una conferencia”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 3.

525 - “De Manacor. Una conferencia”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 3.

526 - Joan Mas “exhortó a los vecinos de Lloret a imitar el ejemplo de aquel pueblo, que supo desplazar categóricamente al caciquismo y que ahora se siente muy satisfecho de la administración republicana.” “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

527 - Perpiñà també convidà “a todos los hombres libres de Lloret a formar en las filas republicanas y a mantenerse en la lucha.” “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

528 - El regidor de Palma Mas Rubí assenyala “los errores de la monarquía al condenar a los obreros a una vida miserable y sin esperanza de redención.” A més, es va referir a la reforma agrària i a les necessitats de l'agricultor mallorquí. “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

529 - López Palop es va referir a les lleis de perfecció i ampliació de la llei de Reforma Agrària “que será menester dictar en el futuro.” “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

530 - Julià convidà “a quienes quieran contradecir sus argumentos a manener una polémica en la plaza pública del pueblo, para la cual está dispuesto a cualquier momento.” També explicà la lluita del republicanisme fins aconseguir fer triomfar els seus ideals. “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

531 - “Política local. Acto de afirmación republicana en Lloret de Vista Alegre”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4. També “En Lloret de Vista Alegre. Un hermoso acto de afirmación republicana”, a *Tribuna Libre*, núm. 66. Palma, 6 d'octubre de 1932, pàg. 2.

532 - “Partido Republicano Federal de Mallorca. Excursión a Sóller”, a *Tribuna Libre*, núm. 65. Palma, 28 de setembre de 1932, pàg. 1.

l'Ajuntament, presidit per Pere J. Pons. En la placeta de la Casa de la Vila, la massa coral, dirigida pel mestre Torrandell, interpretà "Salud als cantors", "La dansa pairal", "Arreu Moreu", "La Balenguera" i "La Marsellesa." Visitaren la cartoixa i després, en el Teatre Victòria, es féu una vetlada literario-musical.⁵³³

El 17 d'octubre, un gran nombre de veïns de Maria de la Salut es traslladaren a Palma per protestar per la reposició del secretari de l'Ajuntament. El governador civil Manent es va negar a rebre inicialment la comissió de Maria –fet que criticà durament la crònica de *Tribuna Libre*– mentre no es dissolgués la concentració. Aleshores, la manifestació de mariers, després de ser desallotjada de davant el Govern Civil, es dirigí a la Diputació Provincial, que varen rebuts pel president accidental Francesc Fernández. Aquest, tot i reconèixer que el tema no era de competència de la corporació provincial, es va comprometre a traslladar la petició al ministre de la Governació, Santiago Casares Quiroga, i al diputat per les Balears Francesc Julià. Aquell dia, a l'horabaixa, es va reunir amb caràcter extraordinari, el Comitè Provincial del PRFM per tractar el tema. Hi assistiren, a més, alguns delegats de Maria. La reunió, que va ser presidida pel vicepresident primer Enrique Molina, acordà solidaritzar-se amb el republicanisme de Maria "en defensa del cual estará el partido entero." Per unanimitat, es decidí cursar un telegrama al ministre de la Governació.⁵³⁴ Així mateix, Molina telegrafia a Julià per informar-lo de les resolucions del comitè i demanar-li el seu suport als correligionaris de Maria. Al mateix temps, una comissió del PRFM visità el governador, que els donà la mateixa resposta que als comissionats de Maria.

La crònica sobre aquella manifestació de *Tribuna Libre* acabà en un epíleg que afirmà: "Está visto que el caciquismo monárquico, amparado por las leyes monárquicas, por el famoso estatuto de la Dictadura que ¡todavía! nos rige, continúa befándose de los republicanos. El caso de María de la Salud, es uno de los más típicos y característicos. Contra la opinión unánime del pueblo se pretende mantener un estado de cosas, que tiene irritado y violento al vecindario. Desempachémonos de una vez de ese legalismo retardario y anacrónico, que estorba y embaraza el movimiento de la República. ¿Es posible que ésta, quiera caer en las redes que tejieron sus adversarios? Este es el simple dilema, no del caso de María, sino de los millares de casos del caciquismo español. Y no nos hagamos ilusiones: mientras no se destruce el caciquismo, la consolidación de la República no será un hecho categórico."⁵³⁵

533 .- El programa consistí, a la primera part, en la interpretació de l'Orfeó de "Salut als cantors", "Flors de maig", "Arreu Moreu" i la representació del drama "Una limosna por amor de Dios." A la segona part, es cantà "Els pescadors", "La dansa pairal", "La Balenguera" i "La Marsellesa" i la secció literària de l'Orfeó interpretà el sàinet còmic "N'Arnau s'assistent." La crònica, signada per L. T. Carrión del Tajo, afirmà que "las dos piezas literarias fueron puestas en escena por las señoritas Iginia Aguiló, Rosita Socias y señora Catalina Mas, en unión de los coristas Jaime Alorda, Bernardo Roca, Miguel Compañy[sic], Jaime Rotger, Leonardo Vidal, Sebastián Mas y el Director de la Sección don Juan Soberats." "Excursión del Orfeón Republicano Balear a Valldemosa", a *La Almudaina*, diumenge, 9 d'octubre de 1932, pàg. 2.

534 .- El text del telegrama deia: "Comité ejecutivo Partido Federal Mallorca comunica V. E. mayoría republicanismo pueblo María de la Salud trasladose esta capital manifestación protesta inaudita reposición Secretario municipal aquel pueblo. Tratase caso persistencia caciquismo monárquico perpetuado merced inamisible argucias leguleyas que podrían provocar grave alteración orden público. Entendemos urgente envío delegado gubernativo suspendiendo reposición aquel funcionario señalada para mañana cuya sola presencia constituye agravio todo pueblo, República no puede permitir estos atropellos a republicanos que soportaron vergüenzas monárquicas y verlas intensificadas por turbios manejos que buscan amparo sus desmanes bajo pabellón nuevo régimen." "María de la Salud, en pié. Un bello ejemplo de civismo", a *Tribuna Libre*, núm. 68. Palma, 20 d'octubre de 1932, pàg. 1

535 .- "María de la Salud, en pié. Un bello ejemplo de civismo", a *Tribuna Libre*, núm. 68. Palma, 20 d'octubre de 1932, pàg. 1.

El proper número de *Tribuna Libre*, a més de dedicar l'editorial titulat "El caciquismo y sus alrededores",⁵³⁶ publicà nombrosa informació sobre aquest afer de Maria de la Salud. Transcriví, d'una banda, el prec que féu (19 d'octubre) el diputat Francesc Julià al ministre de Governació⁵³⁷ i, de l'altra, l'escrit de protesta del president del Comitè del Partit Republicà Federal de Maria, Jaume Ginard.⁵³⁸ El secretari de Maria no va ser reposat en el seu lloc i el tema es traslladà al Tribunal Suprem.

El diumenge, 9 d'octubre, l'Orfeó del Centre Republicà Federal del districte 3r – del carrer de Joan Bauzà, núm. 7– celebrà el primer aniversari de la fundació de l'orfeó. A les 15 h, es féu un cafè de companyonia, amb l'assistència de representacions de l'Orfeó del districte 6è, el Montepio de la Raval de Santa Catalina, l'Orfeó Republicà Balear i del Centre Republicà Federal del districte 2n. Presidí l'acte, el president del centre Josep Girbent Mateu, acompanyat del vicepresident de l'Orfeó Joan Pizà i la resta de la directiva.⁵³⁹ Hi hagué parlaments de Sebastià Serrano, A. Serrano –que recità una poesia d'Antoni Alzina dedicada a l'orfeó–, i dels directius Frau, Martí, Rosselló, Calsina, el vicepresident de l'Orfeó Joan Pizà i del president de la massa coral.⁵⁴⁰ A les 21 h. l'orfeó féu un concert, dirigit pel mestre Güido de Camino, i es féu un ball d'orquestrina a benefici de la massa coral.⁵⁴¹

L'assistència a l'Assemblea Nacional Extraordinària del Partit Radical

Al final d'agost de 1932, el Comitè Executiu Nacional del Partit Radical va fixar la celebració d'una assemblea nacional per al 2 d'octubre, però el 9 de setembre, el Comitè Executiu del partit endarrerí la convocatòria per al 15 d'octubre. Com assenyala Ruiz Manjón, l'objectiu d'aquesta assemblea era "edificar una plataforma doctrinal sobre la que apoyar la actuación del partido en la vida política."⁵⁴² El 12 d'octubre, els membres del Comitè Provincial del PRFM, Docmael López Palop i Antoni Quetglas s'embarcaren cap a Madrid per assistir a

536 - "El caciquismo y sus alrededores", a *Tribuna Libre*, núm. 69. Palma, 27 d'octubre de 1932, pàg. 1. En l'editorial es deia: "El caso de aquel pueblo es grave por más que algunos comentarios interesados traten de sustraerle importancia. Es grave por si mismo y porque constituye el índice de lo que significa en Mallorca el caciquismo. Claro está que en el caso que tiene ahora actualidad, ha habido la digna civilidad de un pueblo que se ha sabido levantar como un solo hombre en defensa de su dignidad. Esto demuestra precisamente que no se trata de un hecho de baja política, sino de un caso de repudio general a una gestión cuyas comprobaciones han de asombrar a los espíritus imparciales. Todo lo dicho y todo lo visto, demuestra una vez más que la más grave de las lacras que tiene que extirpar la República es el caciquismo. Si se les permite que maniobren, sin ideal y sin pudor, como maniobraron durante la monarquía, equivaldrá a mantener todo el ruralismo fuera de la República, sometido y sojuzgado igual que durante los años pretéritos."

537 - "Los asuntos de Mallorca en las Cortes. Palabras del diputado don Francisco Juliá", a *Tribuna Libre*, núm. 69. Palma, 27 d'octubre de 1932, pàgs. 1-2. També *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, XV, núm. 243. Madrid, 19 d'octubre de 1932, pàgs. 8.972-8.973.

538 - "Contestando a la mentida "Defensa de la Verdad". Lo del Secretario de María de la Salud", a *Tribuna Libre*, núm. 69. Palma, 27 d'octubre de 1932, pàgs. 3-4.

539 - La crònica comentà que "Después acompañados a violín por el maestro del Orfeón ciudadano Güido de Camino y a piano por el maestro Miralles, la orfeonista señorita Juana Balaguer, interpretó magistralmente una romanza de "La Boheme", el orfeonista Antonio Serrano, cantó admirablemente la Vechia Zimarra Senti, también de la ópera "La Boheme" y finalmente la simpática orfeonista Francisca Sabater cantó, con afinada voz, una romanza de la zarzuela "La Canción del Olivo." "Conmemoración y Aniversario", a *La Almudaina*, divendres, 14 d'octubre de 1932, pàg. 4.

540 - "Conmemoración y Aniversario", a *La Almudaina*, divendres, 14 d'octubre de 1932, pàg. 4.

541 - "Aniversario de un Orfeón", a *La Almudaina*, dissabte, 8 d'octubre de 1932, pàg. 3, publicà el programa d'actes.

542 - RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàg. 335.

l'assemblea del Partit Radical.⁵⁴³ Les sessions de l'assemblea se celebraren en el teatre María Guerrero els dies 15, 16 i 17 d'octubre. Ni en la mesa interina ni en les quatre seccions hi hagué cap representant de les Balears. Tampoc no va ser elegit cap membre de les Balears en el Comitè Executiu del partit.⁵⁴⁴

El 29 d'octubre, a les 16 h, la junta executiva del Comitè Provincial del PRFM es va reunir en el local del carrer de Jaume II, núm. 43, per escoltar els informes dels delegats que varen assistir a l'assemblea nacional de Madrid. Així mateix, també es varen debatre alguns posicionaments del partit per a l'assemblea que s'havia de dur a terme durant el mes de novembre.⁵⁴⁵

La tasca organitzativa del partit a Palma

El darrer trimestre de 1932, el PRFM continuà la tasca organitzativa a Palma, que encara pal·liava els efectes de l'escissió d'Acció Republicana del començament d'any. Així, el diumenge, 30 d'octubre, s'inaugurà el Centre Republicà Cultural de Sant Jordi. A l'acte, hi assistiren representacions dels comitès Municipal i Provincial del partit i de tots els districtes de Palma.⁵⁴⁶ Hi hagué intervencions del president del nou centre Sebastià Fiol,⁵⁴⁷ el regidor del districte Josep Mas Rubí, el president del districte 9è Riera, el districte 6è Esteve Quesada, el director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero Clar,⁵⁴⁸ el regidor Docmael López Palop⁵⁴⁹ i el diputat a Corts Francesc Julià.⁵⁵⁰

543 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 14 d'octubre de 1932, pàg. 4.

544 .- Reproduxi la crònica, a MARSÁ BRAGADO, Antonio (dir.): *Libro de Oro del Partido Republicano Radical 1864-1934*. Sucesores de Rivadeneyra, S. A. Madrid [1935], pàgs. 223-240.

545 .- "Partido Republicano Federal de Mallorca. Comité Provincial", a *Tribuna Libre*, núm. 69. Palma, 27 d'octubre de 1932, pàg. 2 (convocatòria).

546 .- Segons la crònica "en el amplio salón del mencionado Centro habíanse congregado más de quinientas personas de ambos sexos." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Inauguración del Centro Republicano Cultural de Sant Jordi", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

547 .- La junta directiva era integrada per Sebastià Fiol Ramis (president), Llorenç Mas Carrió (vicepresident), Bernat Ramis Nadal (secretari), Guillem Mascaró Sebastià (vicesecretari), Antoni Mesquida Mas (dipositari) i, com a vocals, Francesc Capellà Serra, Antoni Oliver Llaneras, Bernat Amengual Cantallops, Josep Munar Forteza, Llorenç Bibiloni Mas i Agustí Pou Amengual. "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Inauguración del Centro Republicano Cultural de Sant Jordi", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

548 .- Heredero Clar posà de manifest el que representava pels fundadors del nou centre "el demostrar que en San Jordi había entrado la República empezando por fundar un Centro de Cultura republicana." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Inauguración del Centro Republicano Cultural de Sant Jordi", a *La Almudaina*, dimecres 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

549 .- López Palop féu una crida a la joventut "que es la que ha de reemplazar a los que hoy peinan canas. Les señala el camino a seguir para lograr la extirpación del caciquismo." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Inauguración del Centro Republicano Cultural de Sant Jordi", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

550 .- Durant la seva intervenció, Julià parlà sobre "el problema de la tierra tan difícil de resolver en España y que puede decirse lo tiene casi resuelto el pueblo de San Jordi. Pone de manifiesto los esfuerzos realizados por el Gobierno y la República para dotar a todos los pueblos de buenos maestros y escuelas para que el ciudadano se capacite y aprenda a la vez cuáles son sus derechos y deberes." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Inauguración del Centro Republicano Cultural de Sant Jordi", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

Una setmana després, concretament, el 6 de novembre, s'inaugurà el nou Centre Republicà Federal del districte 3r en el carrer d'Uetam, núm. 8.⁵⁵¹ A les 18 h, l'Orfeó Republicà Balear cantà "La Marsellesa" i l'himne nacional i el president del centre, Jaume Guasp, donà per iniciat l'acte. Hi hagué parlaments del secretari del centre Marià Aguiló; de Casas –en representació de la Joventut Republicana Federal del districte 2n–; dels representants dels districtes de Palma Riera (9è), Perpinyà (8è),⁵⁵² Esteva (6è), Jaume Bosch (3r), Josep Tomàs Renteria (2n); dels regidors Josep Mas Rubí,⁵⁵³ Damià Rigo⁵⁵⁴ i Docmael López Palop –que parlà sobre la significació del concepte paraula esquerra–; del director de *Tribuna Libre* Eusebi Heredero, i del president del Comitè Provincial Francesc Julià.⁵⁵⁵

També el 10 de novembre, en el Centre Republicà Federal del carrer de Sans, l'escriptor portuguès Antonio José Nobre féu una conferència sobre el tema "Consideraciones Federales."⁵⁵⁶

Aquesta dinàmica organitzativa del PRFM es va veure interrompuda per una nova crisi política a la d'Unió Republicana Federal d'Inca, que acabà amb una nova ruptura. El 29 d'octubre, aquesta agrupació es va reunir en assemblea extraordinària per acordar constituir-se en Partit Federal Autònom i retirar els delegats –Antoni Mateu i Sebastià Serra– del Comitè Provincial. Fins i tot, els republicans liderats per Antoni Mateu intentaren estendre l'escissió a tots els municipis del districte d'Inca, ja que en l'assemblea extraordinària s'acordà convocar una assemblea dels pobles del districte per debatre sobre la conveniència d'adherir-se a algun nou partit.⁵⁵⁷

551 .- "Política local. Inauguración de un nuevo centro federal", a *La Almudaina*, divendres, 4 de novembre de 1932, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte.

552 .- Ramon Perpiñà assenyala que "existe hoy un sector que se cree en el caso de poder señalar una norma al P. R. F. de Mallorca. Dijo que estos señores no pueden más que hacerse acreedores del desprecio de todos los buenos republicanos ya que ellos nada representaban antes de venir la República y que si después se apresuraron a hacerse republicanos no fué más que en ella vieron el medio de satisfacer sus instintos y apetitos personales." "Política local. Inauguración de un nuevo centro republicano federal", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de novembre de 1932, pàg. 3.

553 .- Amb to enèrgic, Mas Rubí tingué frases de "censura para los que sin ser nada ni representar nada políticamente se levantaron rebeldes con la intención de causar un transtorno en la vida indestructible del Partido R. Federal de Mallorca. Censuró a los socialistas, diciendo que hoy pueden ser comunistas, sindicalistas o anarquistas, pero socialistas jamás." "Política local. Inauguración de un nuevo centro republicano federal", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de novembre de 1932, pàg. 3.

554 .- Damià Rigo comentà que "se mostraba sorprendido del sentido restringido que se quería dar a la palabra autonomía. Glosó unas palabras del representante del cuarto distrito (en San Jordi) Mas Rubí, y dijo que no era ésta la hora de ir con quisquillosidades a preparar el terreno a las derechas, por esto encontraba impropio y hasta suicida esta floración de incomprensibles autonomías. Terminó invitando a todos a la unidad republicana." "Política local. Inauguración de un nuevo centro republicano federal", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de novembre de 1932, pàg. 3.

555 .- En la seva intervenció, Julià historià la vida del Partit Republicà Federal i assenyala "normas completas de la actuación que deben seguirse en las próximas luchas principalmente en este distrito donde parece que todos se lo disputan. Tuvo frases de elogio para un hombre republicano de toda la vida que los desertores del P. R. Federal tomaron como bandera y galardón de sus andanzas, y luego más tarde le mancillaron, y políticamente hablando, profanaron su apellido, apellido que por nosotros y por nuestro partido será siempre venerado." "Política local. Inauguración de un nuevo centro republicano federal", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de novembre de 1932, pàg. 3.

556 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 10 de novembre de 1932, pàg. 2, anunciava l'acte i es destacava que s'aprofitava l'estada a Mallorca de l'escriptor i que aquest estava tramitant la nacionalització espanyola.

557 .- "Política local. Unión Republicana Federal de Inca", a *La Almudaina*, dissabte, 5 de novembre de 1932, pàg. 4.

Una nova assemblea provincial

El diumenge, 4 de desembre, el Partit Republicà Federal de Mallorca, féu una assemblea provincial en el local del carrer de Sans. Hi assistiren delegats dels nou districtes de Palma, a més de l'Orfeó Republicà Balear, i municipis d'Alcúdia, Andratx, Banyalbufar, Búger, Bunyola, Calvià, Campanet, Costitx, Esporles, Felanitx, Fornalutx, Lloret, Lloseta, Llubí, Lluçmajor, Manacor, Maria de la Salut, Montuïri, Muro, Petra, sa Pobla, Porreres, Santa Margalida, Santanyí, ses Salines, Sant Joan, Sencelles, Selva, Sineu, Valldemossa i Vilafranca. En total, sumaven 63 delegats.

El president del Comitè Provincial, Francesc Julià informà al començament de la mort del vell “apòstol del republicanismo mallorquí” Francesc Villalonga –que havia estat batle de Palma i aleshores era membre d'Acció Republicana,–⁵⁵⁸ féu constar en acta el condol de l'assemblea i que es nomenàs una delegació per assistir a l'enterrament, petició que va ser aprovada.⁵⁵⁹ També s'acordà accelerar les deliberacions de l'assemblea amb l'objectiu que els correligionaris poguessin assistir a la cerimònia de l'horabaixa. Acte seguit, Julià també donà compte de la mort del correligionari i mestre nacional de Petra Conrad Domènech. Una vegada presentades les credencials dels delegats, Julià afirmà que corresponia elegir la mesa que havia de dirigir les deliberacions de l'assemblea i, per aclamació, varen ser designats Damià Rigo, com a president, i Àngel Fernández i Llorenç Pons, com a secretaris. Després d'aprovar l'acta de la sessió anterior, es donà compte d'un telegrama de felicitació i gratitud que el Centre Republicà Federal de Manacor havia adreçat a Julià per les seves gestions a favor dels damnificats –que consistia en l'enviament per part del Govern de 20.000 ptes per a reparació de camins.–⁵⁶⁰ Seguidament, va ser aprovat l'estat de Tresoreria i l'actuació del Comitè Provincial. Després d'un canvi d'impressions, per gran majoria de vots s'acordà mantenir la decisió sobre l'adhesió al Partit Radical Espanyol. També s'acceptà, per unanimitat, la proposició presentada per la delegació de Montuïri sobre el funcionament del Consultori Jurídic del Partit, al qual s'agregà també una Oficina Política. A continuació, s'aprovà la proposició presentada pel Comitè Municipal de Palma sobre l'Estatut Balear –es decidí que el Comitè Provincial designàs una Comissió redactora de l'avantprojecte–, l'establiment d'una Estació Meteorològica, la institució de Fires i Festes de Palma –incloent una Fira de Mostres–, instar als correligionaris dels pobles a la formació de cooperatives, i la petició d'amnistia general per als que sofrien condemna per delictes polítics, socials i d'imprensa. A més, es demanà la modificació del reglament i, donat que existia un avantprojecte, s'acordà enviar còpia a tots els centres i convocar una assemblea extraordinària per a tractar el tema. Així mateix, també es decidí, per aclamació, que Eusebi Heredero Clar, Jaume Ginard i Bartomeu París ocupassin les tres vacants –provocades per l'escissió de la Unió Republicana Federal d'Inca– que existien en el Comitè Provincial. A més, s'acordà

558 .- “Con no disimulada emoción el señor Juliá, trazó una bella silueta de la noble figura desaparecida evidenciando la consecuencia con que supo honrar un apellido que que[sic] constituye la más noble tradición del Republicanismo isleño.” “Política local. Asamblea Provincial del Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàgs. 1-2.

559 .- Convidà a tots els centres republicans a acompanyar el cadàver amb les seves banderes. “Política local. Asamblea Provincial del Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàgs. 1-2.

560 .- L'11 d'octubre, el diputat a les Corts Francesc Julià féu un prec oral al ministre de la Governació sobre un ajut econòmic pels danys causats per una gran tempesta a Manacor. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, XV, núm. 239. Madrid, 11 d'octubre de 1932, pàg. 8.838-8.839.

donar un vot de gratitud i de satisfacció per la tasca duita a terme pels representants dels partit en la Comissió Gestora de la Diputació Provincial “evidenciando ante la opinión pública la honradez del verdadero republicanismo mallorquín.” L’assemblea, després d’escoltar diverses manifestacions d’alguns delegats, va acordar, per unanimitat, deixar constància del més absolut rebuig a la “nefasta” acció política del diputat a Corts Francesc Carreras –d’Acció Republicana–, “quien defraudando la confianza y la generosidad del Partido Republicano Federal de Mallorca, ha perturbado el republicanismo de la isla, amparando los viejos caciquismos monárquicos y puesto en práctica procedimientos proselitistas, que reeditan las más vergonzosas épocas del viejo regimen.” Finalment, donada la rellevància de la qüestió agrària, es designà una comissió integrada per Molina, Quetglas i Ginard, els quals havien d’impartir instruccions als centres respecte a aquesta qüestió.⁵⁶¹

Els mesos de desembre de 1932 i de gener de 1933, les diferents agrupacions del PRFM celebraren les juntes generals extraordinàries per renovar les juntes directives. Així, el 14 de desembre, el Centre Republicà Federal del carrer de Sans, 11 es reuní⁵⁶² per reelegir, per aclamació, la directiva, presidida per Àngel Fernández.⁵⁶³ També s’acordà –donat que coincidí el dia de la junta amb l’aniversari de l’afusellament de Fermín Galán i García Hernández– enviar telegrams a la mare i la dona, respectivament, dels afusellats.⁵⁶⁴ Al començament de gener, s’elegí la nova junta directiva de l’Orfeó Republicà Balear –que estava agregat al Cercle Republicà Balear del carrer de Sans, núm. 11–, que va ser presidit també per Àngel Fernández.⁵⁶⁵ El 28 de gener, el Centre Republicà Federal del districte 6è designà la nova junta de govern, presidida per Francesc Esteva Quesada⁵⁶⁶ També acordà la inauguració del nou local el proper 5 de febrer.⁵⁶⁷ El 31 de gener, la Joventut Republicana Federal del districte 8è va elegir els nous membres de la junta directiva, presidida per Pau Barceló.⁵⁶⁸

561 .- “Política local. Asamblea Provincial del Partido Republicano Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàgs. 1-2.

562 .- “Política local. Centro Republicano Federal (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dimecres, 14 de desembre de 1932, pàg. 1 (convocatòria signada pel secretari Pere Comas).

563 .- La resta va ser integrada per Jaume Estela (vicepresident), Pere Comas (secretari), Pere Riera (vicesecretari), Joan Aguiló (tresorer) i, com a vocals, Jordi Joy, Sebastià Comas, Antoni Forteza, Bernat Roca, Magí Mas i Miquel Serret. “Política local. Centro Republicano Federal (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dissabte, 17 de desembre de 1932, pàg. 1.

564 .- El telegrama, signat pel president Àngel Fernández i el secretari Pere Comas, deia: “Cumplimiento aniversario fusilamiento mártires de la libertad, Fermín Galán y García Hernández y reunidos Junta General Partido Republicano Federal Histórico (calle Sans) acordó unanimidad telegrafiar familiares asociándose condolencia.” “Política local. Centro Republicano Federal (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dissabte, 17 de desembre de 1932, pàg. 2.

565 .- La resta de la directiva va estar integrada per Magí Mas (vicepresident), Jaume Rotger (secretari), Sebastià Mas (vicesecretari), Lleonard Vidal (comptador), Onofre Fuster (dipositari), Francesc Fuster (bibliotecari) i, com a vocals, Miquel Company, Joan Soberats, Vicenç Ferretjans i Gabriel Gregorio, i com a abanderat, Pau Valls i com a mestre-director, Jacint Torrandell. “Nueva junta directiva del Orfeón Republicano Balear”, a *La Almudaina*, dimecres, 4 de gener de 1933, pàg. 2.

566 .- A més, foren designats Jaume Villardell (vicepresident), Antoni Arrom Vaquer (secretari), Vicenç Henales Verí (vicesecretari), Sebastià Fullana (comptador), Jacob Pérez Majó (dipositari) i com a vocals Teodoro Hijosa, Amadeu Sancho, Jaume Massanet, Jaume Sbert i Francesc Mateu Martí. “Política local. Centro Republicano Federal del 6.º Distrito”, a *La Almudainadijous*, 9 de febrer de 1933, pàg. 4.

567 .- “Política local. Centro Republicano Federal del 6.º Distrito”, a *La Almudaina*, dijous, 9 de febrer de 1933, pàg. 4.

568 .- La resta de la directiva va ser integrada per Jaume Espases (vicepresident), Francesc Moll (secretari), Climent Garau (vicesecretari), Joan Cavaller (comptador), Gaspar Borràs (dipositari), Antoni Quetglas

Mentrestant, a mitjans gener, en el local del carrer de Sans, núm. 11, l'Orfeó Republicà Balear celebrà una gran vetlada familiar a benefici d'un estendard. El programa previst, a més del sorteig de regals, consistí en la interpretació del repertori de l'Orfeó, la posada en escena del quadre dramàtic "Una limosna por Dios" a càrrec de la Càtedra de Declamació de l'Orfeó, els orfeonistes Victorina Pablo i Joan Soberats varen recitar diverses poesies i l'orfeonista Jaume Alorda va interpretar un monòleg. En els intermedis, l'Orfeó havia de cantar diversos cors i acabada la vetlada es féu un ball amenitzat per una orquestrina.⁵⁶⁹

Novament, el 5 de febrer de 1933, s'inaugurà el nou local del Centre Republicà Federal del districte 6è en el carrer de Sant Pere, núm. 12, bis. Hi assistiren representacions de tots els centres republicans de Palma i l'Orfeó Republicà Balear interpretà diverses cançons, destacant la composició "La Marsellesa" –"que fué escuchada por todos los presentes puestos en pie." Seguidament, Docmael López Palop llegí les adhesions del president de la Diputació Francesc Julià i del batle Josep Tomàs Renteria que no varen poder ser presents a l'acte. Hi hagué intervencions de Jaume Bestard, Jaume Guasp –president del centre del districte 3r–, Antoni Quetglas –del districte 7è–, Torrandell –director de l'Orfeó Republicà–,⁵⁷⁰ Ramon Perpiñà –del districte 8è, que també criticà la política de les dretes–, Docmael López Palop –president honorari del centre, que destacà que havien començat una dotzena de socis i que ara en tenia més d'un centenar– i Esteva –president del centre.–⁵⁷¹

El diumenge, 19 de febrer de 1933, se celebrà junta general per la constitució de la Joventut Republicana Federal de Palma –abans era una secció amb el mateix nom del Centre Republicà Federal de Palma–, amb domicili social al carrer Sans, núm. 11, presidida per Marià Aguiló.⁵⁷²

A la Part Forana, el 8 de gener, s'inaugurà nou local del Centre Republicà Federal de Felanitx, instal·lat a la plaça de la República. Hi assistiren el diputat a Corts Francesc Julià, alguns membres del Comitè Provincial i nombrosos militants i simpatitzants de la localitat. Hi hagué intervencions del president local Francesc Picó i del president provincial Francesc Julià. Seguidament, en el Teatre Principal, es féu un míting, en el qual varen prendre part el secretari del Cercle Federal Joan Obrador –que donà la benvinguda als assistents i presentà els oradors–, Ramon Perpinyà,⁵⁷³ el batle de Manacor Antoni Amer,⁵⁷⁴ el periodista Eusebi

(bibliotecari) i, com a vocals, Bartomeu París, Pere J. Campins, Bartomeu Frau, Sebastià Galiana i Antoni Mas. "Política local. Juventud Republicana Federal.- Distrito VII", a *La Almudaina*, dijous, 9 de febrer de 1933, pàg. 4.

569 .- "Velada Familiar", a *La Almudaina*, dissabte, 14 de gener de 1933, pàg. 3.

570 .- Torrandell exposà la situació crítica que atravesava Espanya, especialment Mallorca, on "las mujeres de las Derechas hacen una campaña verdaderamente asombrosa, recomendando a los reunidos que empiecen la campaña republicana en sus propias casas." "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 12 de febrer de 1933, pàg. 4.

571 .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 12 de febrer de 1933, pàg. 4.

572 .- La nota en català igual que el nom de la nova entitat indica que la Junta de Govern era integrada per Marià Aguiló (president), Miquel Serret (vicepresident), Joan Casas (secretari), Rafel Piña (vicesecretari), Josep Forteza (comptador-tresorer) i, com a vocals, Antoni Forteza (1r), Miquel R. Simonet (2n), Manuel Cortès (3r), Julià Ticoulat (4t), Francesc Forteza (5è) i Pere Sureda (6è). "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

573 .- Segons la crònica, Perpinyà "alude al problema social el cual dice ha de resolverse con estricta justicia e igualdad para todos e indica que en su partido se combaten las ideas bélicas destructoras de la humanidad." "De Felanitx. Inauguración del Centro Republicano Federal de Felanitx y mitin organizado por este", a *La Almudaina*, dimarts, 10 de gener de 1933, pàg. 1.

574 .- Amer indicà que "no son los discursos los encargados de convencer sino las obras efectuadas y a tal efecto cita la labor realizada por el Ayuntamiento de su presidencia entre ellas el reparto de contribuciones equitativo según los bienes que cada cual posea. Compara la labor efectuada por los republicanos y la que

Herederó,⁵⁷⁵ el catedràtic de l'Institut Docmael López⁵⁷⁶ i el president provincial Francesc Julià.⁵⁷⁷ Mentrestant, el 3 de gener, el notari de Sineu i vicepresident del Comitè Provincial, Enrique Molina, féu una conferència en el teatre de Porreres sobre la reforma agrària i la seva repercussió a Mallorca.⁵⁷⁸

L'accés a la Batlia de Palma del federal Josep Tomàs Renteria

Al començament de gener de 1933, es produí una crisi municipal que acabà amb la dimissió (6 de gener) del batle d'Acció Republicana, Bernat Jofre Roca. L'11 de gener, Jofre presentà la seva renúncia a la Batlia en el plenari municipal i des d'aleshores quedà encarregat com a batle accidental el republicà federal Josep Tomàs Renteria.

Llavors, Acció Republicana intentà refer la conjunció republicana-socialista i també els socialistes independents intentaren recabar suports, però no es donà cap resultat satisfactori.

Finalment, aquella crisi municipal es resolgué el dimecres, 25 de gener, en què se celebrà la sessió plenària de l'Ajuntament de Palma en què es va procedir a la votació de l'elecció de batle, que donà com a resultat 23 vots a favor –federal, socialistes, centristes i regionalistes– del republicà federal Josep Tomàs Renteria i 7 en blanc.⁵⁷⁹ Des d'aleshores, els republicans federal varen tenir la Batlia de Palma fins la nova crisi municipal que es produí el 29 de novembre d'aquell any, en què Tomàs Renteria va dimitir com a batle. El 20 de desembre següent, després del dalt a baix polític que suposaren les eleccions generals del 19 de novembre, arribà a la Batlia Emili Darder Cànaves –d'Acció Republicana.–

debieron realizar las huestes de la Monarquía y recordando la actuación noble de republicanos ilustres de la localidad.” “De Felanitx. Inauguración del Centro Republicano Federal de Felanitx y mitin organizado por este”, a *La Almudaina*, dimarts, 10 de gener de 1933, pàg. 1.

575 .- Herederó Clar dedicà “un canto a la mujer española y en especial a la felanigense y resalta el poder que tiene con la obtención del voto. La obra de su partido es de revolución sí, pero lenta, paulatina y oportuna, siguiendo las normas del ilustre jefe radical Lerroux, no tratan de empobrecer al rico sino de enriquecer al poble, hace un llamamiento al elemento femenino al cual alecciona y termina, no pidiendo los votos sino un examen de conciencia de cada uno y que resuelve según su ideal.” “De Felanitx. Inauguración del Centro Republicano Federal de Felanitx y mitin organizado por este”, a *La Almudaina*, dimarts, 10 de gener de 1933, pàg. 1.

576 .- López Palop comentà que hi havien anat “a sembrar pero el cultivo de dicha siembra a vuestro libre albedrío la dejaremos. Las puertas de su partido están abiertas a todos los votantes pero el que llega tiene que colocarse a la cola en espera de que sus propios méritos le ascenderán donde merezca. No atacamos para nada la Iglesia[sic] y la respetamos como merece pero abominamos al clericalismo que hace arma política de aquella. En cuanto a la enseñanza ha de ser bajo el control oficial del estado, pues de lo contrario se presta al favoritismo. Cálidas palabras dirigió a ese ramillete de flores que adornan los palcos al cual dijo observarán según su recta razón y distados del corazón haciéndoles ver su inmensa responsabilidad como madres que son o serán y sus hijos los guíadores de la República futura.” “De Felanitx. Inauguración del Centro Republicano Federal de Felanitx y mitin organizado por este”, a *La Almudaina*, dimarts, 10 de gener de 1933, pàg. 1.

577 .- Julià hagué de ser breu donat l'hora que s'havia fet i destacà “las palabras de Cristo que eran su norma a seguir: no quieras para otro, lo que no quieras para tí. Definió el concepto de derechas e izquierdas siendo de estas su partido pero dentro del orden, la justicia y equidad social. Destacó las ventajas del régimen federal y terminó deseando el progreso social.” “De Felanitx. Inauguración del Centro Republicano Federal de Felanitx y mitin organizado por este”, a *La Almudaina*, dimarts, 10 de gener de 1933, pàgs. 1-2.

578 .- La nota del Comitè Provincial destacà que “El señor Molina, con amplio dominio de la apasionante cuestión, explicó el significado de la importante reforma y expuso con claridad la influencia que ella ha de tener en la economía nacional. Después señaló a la concurrencia cuales son las fincas rústicas que en nuestra isla están afectadas por la ley, abundando a continuación en extensas referencias sobre lo que ello puede significar para mejorar la condición de muchos de los trabajadores del campo.” “Partido Republicano Federal de Mallorca. Conferencia en Porreres”, a *La Almudaina*, divendres, 6 de gener de 1933, pàg. 2.

579 .- “En el Ayuntamiento”, a *La Almudaina*, dijous, 26 de gener de 1933, pàg. 2.

La commemoració de l'aniversari de la Primera República

El dissabte, 11 de febrer, amb motiu de l'aniversari de la proclamació de la Primera República, el Centre Republicà Federal, del carrer de Sans, núm. 11, féu un cafè de companyonia, en el qual assistiren tots els regidors que formaven la minoria republicana federal, a més del president de la Diputació, Francesc Julià i del batle Josep Tomàs Renteria.⁵⁸⁰ Hi varen intervenir el president del Casino Àngel Fernández; Bestard –supervivent de la Primera República–; Marià Aguiló –de la Joventut Republicana Federal de Palma–; els regidors Josep Mas Rubí, Damià Rigo –director de la Casa de la Misericòrdia– i Docmael López Palop –que recordà els principals esdeveniments de la Primera República–; el batle de Palma Josep Tomàs Renteria, i el president de la Diputació Francesc Julià Perelló.⁵⁸¹

També el Centre Republicà Federal del districte 3r –del carrer d'Uetam, núm. 8– féu una reunió de confraternitat per commemorar la data de la proclamació de la Primera República, en la qual hi assistiren també representacions dels comitès provincial i municipal.⁵⁸²

La dimissió del governador civil Joan Manent

Arran de la repercussió dels fets de Casas Viejas (11 de gener), els radicals començaren a demanar la dimissió del Govern i, el 3 de febrer, Alejandro Lerroux anuncià l'obstrucció parlamentària al Govern en un debat a la Cambra de Diputats. El socialista Indalecio Prieto va retreure a Lerroux que després de la seva sortida del Govern els radicals s'havien continuat mantenint en càrrecs públics de confiança, com governadors i delegats del Govern. Davant aquesta crítica, Lerroux va advertir als seus correligionaris que dimitissin del càrrecs. Joan Manent posà el càrrec a disposició del seu cap polític i Lerroux comunicà a la premsa que Manent havia dimitit com a governador civil de les Balears.

L'11 de febrer, es va saber que el ministre de la Governació Santiago Casares Quiroga havia acceptat la dimissió de Manent.⁵⁸³ Joan Manent, després d'acomiar-se del personal d'oficines i de les forces de Policia i Seguretat, lliurà el Govern Civil al secretari Martínez Sevilla. Així mateix, Manent facilità a la premsa una llarga nota en la qual justificà la seva renúncia.⁵⁸⁴

580 - Segons la crònica, en el saló del centre s'havien col·locat dues banderes històriques del partit, la del Centre i la de la Joventut Republicana Federal. Començà l'acte amb la interpretació per part de l'Orfeó Republicà de l'"Himne de Riego" i "La Marsellesa". "Política local. En el Centro Republicano Federal de la c. de Sans.- Cafè de companyerismo", a *La Almudaina*, dimecres, 15 de febrer de 1933, pàg. 2.

581 - "Política local. En el Centro Republicano Federal de la c. de Sans.- Cafè de companyerismo", a *La Almudaina*, dimecres, 15 de febrer de 1933, pàg. 2.

582 - "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Centro del 3.º Distrito, Uetam, 8", a *La Almudaina*, divendres, 10 de febrer de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

583 - El telegrama del ministre de Governació a Manent deia: "Lamento sinceramente verme privado de la valiosa colaboración personal de V. E., tengo el sentimiento de aceptar su dimisión por los motivos expuestos en su telegrama de ayer. Puede hacer entrega mando provincia a Secretario ese Gobierno. Le saludo y reitero a V.E. mi consideración personal." "La dimisión del Gobernador Sr. Manent ha sido aceptada", a *La Almudaina*, dissabte, 11 de febrer de 1933, pàg. 4.

584 - La nota de Manent afirmà: "Al dejar el cargo con el cual quiso honrarme, mostrándome, además su confianza el Gobierno de la República, marchó satisfecho porque he tenido la suerte de que no se debe mi salida a nada que afecte a mi persona ni a mi gestión, ni tampoco por desagrado del Gobierno, del cual no he recibido más que atenciones, habiendo encontrado siempre en él toda suerte de facilidades y apoyos. La dimisión presentada por mí libremente, se debe, como ya es sabido, a la disciplina del partido al cual pertenezco de muchos años, con el cual estoy compenetrado, y a la lealtad y cariño que guardo a mi ilustre jefe. En el desempeño de mi cargo no he servido particularmente a grupos ni fracciones y he procurado ser justo e imparcial, creyendo que con ello trabajaba, desde mi esfera, por el prestigio y la consolidación de la República,

El 19 de febrer, el Comitè Municipal de Palma del Partit Republicà Federal, a les 13,30 h, obsequià a l'exgovernador civil Joan Manent amb un dinar en el Restaurant Born.⁵⁸⁵ Envoltaren en la presidència a Manent, el president del Comitè Provincial, Joan Albertí Ricaula; el batle de Palma Josep Tomàs Renteria; el president de la Diputació i del partit Francesc Julià, i els regidors Docmael López Palop i Lluís Ferrer. Acabat el dinar, Lluís Ferrer llegí nombroses adhesions a l'acte⁵⁸⁶ i, seguidament, varen intervenir Docmael López Palop,⁵⁸⁷ el doctor Marcial Roglà,⁵⁸⁸ Josep Tomàs Renteria,⁵⁸⁹ Francesc Julià⁵⁹⁰ i Joan

ideal de toda mi vida, que alienta en mí desde la juventud, y he servido también al Gobierno con toda fidelidad. Mis procedimientos fueron suaves y benignos, ya que no hacía falta la severidad con un pueblo tan culto y correcto, obediente en general, con las órdenes e instrucciones de la autoridad. Debo agradecimiento a las autoridades todas que me honraron y me ayudaron decisivamente con su colaboración, a las corporaciones oficiales y particulares, en las cuales encontré siempre buena asistencia, a la Prensa que me ha tratado con benevolencia y consideración, más acentuadas quizás por mirarme como un compañero que al proclamarse la República pasó del periodismo al ejercicio de un cargo de gobierno; y debo agradecimiento, además, al pueblo todo que me acogió con un respeto y cariño que nunca podré olvidar. Sería injusto si no destacara también el admirable comportamiento del personal que he tenido a mis órdenes, desde los jefes hasta el último subordinado, y el espíritu de sacrificio y abnegación, al par que la discreción y prudencia con que me ha servido la fuerza pública en todos los casos. De todos guardaré un buen recuerdo y a todos les tendré como buenos y fieles amigos. Pero mi mayor satisfacción es no dejar pendiente ningún conflicto de orden social, marchándome en momentos de absoluta paz y normalidad, que deseo perduren siempre, tal como merecen los ciudadanos de estas islas y para que continúe creciente el progreso de esta tierra. No lamento la ausencia de esta bella isla de Mallorca, porque ha ganado mi voluntad de tal manera que ya soy un hijo más de ella, el más modesto de todos, pero el más enamorado admirador, y he de aprovechar todas las ocasiones que se me presenten favorables para gozar de sus bellezas y valirme de la hospitalidad y cariño que aquí he podido encontrar. Si he logrado mi deseo de no dejar contra mí odios ni resquemores, consideraré bien pagados mis modestos trabajos y mis desvelos, que si no llegaron a alcanzar el éxito anhelado, estaban guiados por la mejor voluntad.” “La dimisión del Gobernador Sr. Manent ha sido aceptada”, a *La Almudaina*, dissabte, 11 de febrer de 1933, pàg. 4.

585 - La inscripció es podia fer fins el dissabte al migdia en el Restaurant Born, en la Llibreria de Vicenç Roig –de la plaça de Cort, núm. 4– i en el centre del partit del carrer de Sanç, núm. 11, al preu de 10 ptes. el tiquet. “Política local. Banquete”, a *La Almudaina*, dimecres, 15 de febrer de 1933, pàg. 2.

586 - Varen ser les de Narcís Canals, del secretari del Foment del Civisme Llorenç Pons, d'Enric Binimelis de Felanitx, dels radicals eivissencs i dels menorquins –Bustamante, de la Peña Esportiva, del Casino Obrer de la Unió Republicana, de Pere Pons Sitges del Comitè Republicà i batle de Maó, i de Pons Català de la Joventut Republicana de Maó. En acabar la lectura de les adhesions, Ferrer, en nom de la comissió organitzadora va agrair l'assistència a tots els presents que “son muchos a pesar de que no se haya hecho presión a nadie para que asistiera esperando que dentro de poco la asistencia a los actos del partido adquiriera proporciones mucho mayores.” “El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

587 - López Palop afirmà que “no piensa que este acto pueda ser la consagración de un hombre político, que no deben hacer sus contemporáneos. Venimos a consagrar en Manent la pureza de un ideal político, pues las ideas no son personales. El que dice que tiene los ideales de fulano de tal, es porque no los tiene él. Lo fundamental de la obra de Manent es que nunca fué combatida por todos a un tiempo, ya que si alguien la censuraba, también había quien la alababa. Los conflictos surgen muchas veces por falta de tacto del Gobernador y durante el mando de Manent no se produjeron graves conflictos porque su tacto supo evitarlos.” Acabà brindant per la pureza dels ideals. “El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

588 - El doctor Roglà digué “Amigo Manent: Un acto de disciplina política os ha reintegrado al seno de las filas republicanas de donde salísteis para regir los destinos del Gobierno de la provincia. La familia federal, al recibiros hoy y ofrecer os este modesto homenaje cuajado de sinceridad y de noble afecto, se congratula, al deciros, que de vuestra actuación sólo motivos de envanecimiento tiene y sin que a vuestra conducta tenga que hacer el más ligero reproche; fuísteis el Gobernador correcto y honrado que jugo constantemente con circunstancias adversas, sin hacer dejación ni abuso de la autoridad y logrando, y esto no es lo difícil, pasar casi desapercibido en su función cual corresponde a una autoridad capacitada, que sabe, que ella como el funcionamiento del cuerpo humano, sólo demuestra el grado de perfección representado por la salud, cuando en

Manent.⁵⁹¹ Després l'orquestrina Born interpretà l'"Himne de Riego" mentre Manent rebia les felicitacions dels presents.

El secretari del Govern Civil Martínez Sevilla ocupà interinament el càrrec fins que el 18 de març, el Govern nomenà governador civil de les Balears l'escriptor i periodista valencià

el organismo no se sabe si existe viscera alguna. Entendemos que hay dos formas de ascender en la vida; de rodillas y erguido; siempre adoptásteis esta segunda posición, aun atendiendo, que es también ley de vida, que los hombres de porte altivo y faz levantada, son los que reciben también con más facilidad las piedras lanzadas por las manos más alevosas y cobardes. El partido republicano, que hoy os obsequia se siente orgulloso al contaros de nuevo entre sus luchadores y os declaramos hacer adopción de vuestro esfuerzo que unido al nuestro y a nuestra disciplina que tanto conocéis, consignamos hacer los que siempre fué hasta hoy: un partido invencible. Si por los méritos y valía personal algún día el destino os elevara a puestos de más alta representación social, no dejéis de inspiraos siempre, como hasta ahora, en la gran conducta cívica de este otro gran patricio, maestro de maestros, de conducta siempre intachable y rectilínea; de óptica profunda y voluntad tenaz, llamado Lerroux y que siempre supo hacer del cumplimiento del deber, un dogma religioso. Aceptad, pues, este sentido y modesto homenaje de aprecio colectivo a vuestra persona y estad seguro que si la disciplina os vortió en soldado de grupo, siempre tendréis entre nosotros tratamiento de excelencia." "El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

589 .- Tomàs Renteria afirmà que Manent sempre havia estat feel a l'ideal republicà. Recordà que quan arribà a Palma per possessionar-se del Govern Civil, "las calles de Palma días antes habían sido ensangrentadas y Manent tuvo resuelto en diez días aquel grave conflicto. También resolvió el conflicto de la madera, hace algunos días al despedirse lo abracé rindiendo un homenaje mudo al amigo con dicho abrazo." "El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

590 .- Julià afirmà que "en este momento os habla un republicano de toda la vida. Este homenaje, organizado por el Comité del Partido Federal, no es un homenaje a un Gobernador que ha estado a las órdenes de un partido, sino a un republicano histórico menos Gobernador que político. Puede sentirse orgulloso de la obra de Manent, que representa al partido federal histórico de Menorca tan semejante al de Mallorca. Recuerda que al venir le dijo: si alguno de nosotros le hace alguna petición, obre con estricta justicia. Los que menos se acercaron a él cuando era autoridad son ahora los que le rinden homenaje. El frecimieinto desinteresado de colaboración que se hizo a otro Gobernador [Francesc Carreras] ya sabemos como fué correspondido. Sabemos ser republicanos en el Gobierno y en la oposición y abrazo en Manent a todos los republicanos de Menorca con estrecha unión contra todos aquellos que se sirven de la República para sus propios fines." "El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

591 .- Joan Manent, visiblement emocionat, manifestà trobar-se "en uno de los momentos más difíciles de su vida. Si hubiera dejado con pena el Gobierno, que no lo ha dejado, este acto me compensaría. Mi larga historia de 30 años de lucha me ha hecho colaborar muchas veces con los republicanos mallorquines, recordando a este efecto la elección de don Jerónimo Pou para la Diputación Provincial. En momentos de lucha cuando estaba en la cárcel por un delito de imprenta otro republicano de Mallorca don Luis Martí visitóme amparó a mi familia y no paró hasta conseguir mi libertad. Rechaza las acusaciones que se lanzan contra don Alejandro Lerroux que es hoy la representación de los republicanos históricos que no es posible apartarlos. No es posible que estimen un ideal quienes no han luchado por él. Cuando dudé si continuar al frente del Gobierno Civil todo el prestigio de mis largos años de lucha los ofrecí a la República. Quise que amaran a la República los que hasta entonces habían sido sus enemigos y quise hacerla amable, no buscando efectos de relumbrón. Tiene frases de agradecimiento para los elogios que el ha tributado la prensa diaria que estima injustos y manifiesta que los ataques desconsiderados de cierto semanario le han hecho el mismo efecto que elogios. Perseguimos la destrucción real del caciquismo. No se puede consentir que los que antes estuvieron al servicio de la Dictadura reconquisten su preponderancia. Que vengan guiados de buena intención y veremos: pero no queremos servirnos de su poder porque eso sería traicionar al pueblo. Respetamos todas las ideas mientras no se salgan de la ley. Se salen de la ley lo mismo los que salen a la calle a disparar sin mirar a quien hieren que aquellos que amenazan con una huelga general. Alude a la diversidad de telegramas recibidos de las tres islas y dice vamos a conquistar conciencias en las tres islas para sumarlas a los ideales de la libertad y de la democracia." Abraçant a Julià, afirma que "juntos todos van a conquistarlas para la República. No hay nadie que esté más a la izquierda que nosotros, llevamos llena de cicatrices nuestra alma." Acabà afirmant que l'exgovernador "se restituye a su partido" i donà un visca a la República. "El homenaje del partido federal al ex-Gobernador don Juan Manent", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de febrer de 1933, pàg. 4.

Manuel Ciges Aparicio, que a més era militant d'Izquierda Republicana i home de confiança de Manuel Azaña.

L'homenatge a Lerroux

Durant el mes de febrer de 1933, tot i que les activitats d'obstrucció de Lerroux no havien aconseguit posar en perill el Govern, el Partit Radical organitzà un acte d'adhesió al líder radical aprofitant que complia el seu sexagèsim novè aniversari. L'acte consistí en fer arribar una felicitació d'aniversari a Lerroux que, a més, significà un acte de solidaritat a la requisitòria antigovernamental feta per Lerroux en el seu discurs davant les Corts el 3 de febrer. Al començament del mes de març de 1933, el Centre del Partit Federal de Mallorca del districte 3r envià un telegrama adherint-se a l'homenatge.⁵⁹² El 4 de març, 80.000 persones passaren pel domicili de Lerroux en el carrer d'O'Donnell, de Madrid. La premsa radical parlà d'un milió tres-centes mil adhesions enviades al cap radical.⁵⁹³

A més d'aquest homenatge a Lerroux, que deixà poques referències a la premsa mallorquina dels suports illencs, el mes de març es va renovar (dia 3) la junta de govern del Centre Republicà Federal del districte 2n, amb seu social al carrer de la Gerreria, núm. 62, presidida per Josep A. Segura.⁵⁹⁴ El 12 de març, l'Orfeó Republicà del districte 6è celebrà una vetlada literario-musical en el saló del Foment del Civisme.⁵⁹⁵ I, el 25 de març, a la nit, el Centre Republicà Federal del districte 3r celebrà una vetlada literario-musical pels afiliats i simpatitzants en el local social del carrer d'Uetam, núm. 8.⁵⁹⁶

592 .- El telegrama, signat pel president Guasp, deia: "Centro tercer distrito partido federal Mallorca integrado doscientos quince afiliados le felicitan por cumpleaños, asociándose homenaje honor tres postulados República que con virilidad y perseverancia persigue para encauzar vida España por las sendas de su bienestar social." "Política local. Del Homenaje al señor Lerroux", a *La Almudaina*, diumenge, 5 de març de 1933, pàg. 2.

593 .- RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàgs. 362-363.

594 .- La Junta de Govern quedà formada per Josep A. Segura (president), Josep Aguiló Bonnin (vicepresident), Miquel Ramon Simonet (secretari), Jaume Alaroda (vicesecretari), Enric Melià (dipositari), Bernat Segura (comptador), Jaume Monserrat (bibliotecari); com a vocals, Agustí Aguiló, Jaume Mut, Bartomeu Castell i Josep L. Piña, i com a delegat del districte i vocal, Antoni Arbona. S'aprofità l'avinentsa de la constitució per "saludar tots els demés centres Republicans de Palma, proponguent-se junta el seu feble esforç a la tasca republicana dels demés centres constituïts." "Política local. Un nou Centre Federal en el Dt. 2.º", a *La Almudaina*, diumenge, 5 de març de 1933, pàg. 2.

595 .- La crònica de l'acte destacà la "nutrida concurrencia, la cual demostró con su presencia, las múltiples simpatías con que cuenta el Orfeón" i la tasca duita a terme pel professor i director Rossi. El programa consistí, inicialment, en la interpretació de la massa coral de l'"Himne de Riego", "Els Pescadors" i la "Dansa Pairal." Seguidament, com a segona part, Guasp cantà "Los de Aragón" i recità el "Canto a Salamanca de la Bejarana"; M. Darder i el senyor Valcaneras interpretaren el duo de La Dolorosa; el senyor Deyà cantà "La Mujer Fatal de Doña Francisquita"; el baríton Ferrer cantà la romança de "La del Soto del Parral"; P. Darder i el senyor Deyà cantaren a duo "Luisa Fernanda", i el senyor Caldentey féu un acte humorístic. A continuació, es posà en escena la comèdia en un acte "Tocino del Cielo" a càrrec de la Secció Declamativa del Foment del Civisme. Per acabar, l'Orfeó tornà a escena per cantar "L'Empordà", "Flors de Maig" i la "Jota Elvira." "La velada literario musical del Orfeón Republicano del 6.º Distrito", a *La Almudaina*, dissabte, 18 de març de 1933, pàg. 1.

596 .- "Noticias varias. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dissabte, 25 de març de 1933, pàg. 2.

Quatre dies després, en el Casino Republicà Federal del carrer de Sans es dugué a terme un acte contra la guerra, en el qual varen prendre part elements de totes les entitats adherides al Comitè Local contra la guerra.⁵⁹⁷

A Palma, també destacà el cicle de conferències que féu la Joventut Republicana Federal del districte 7è en el seu local social cantonada dels carrer d'Anníbal, núm. 5 i Cotoner, núm. 80, de Santa Catalina, que s'inicià el 14 de març amb la xerrada del catedràtic i primer tinent de batle, Docmael López Palop sobre “El momento político.”⁵⁹⁸ El cicle continuà amb les intervencions del director de la Casa de la Misericòrdia, Eusebi Heredero Clar sobre “El voto de la mujer” (21 de març),⁵⁹⁹ de Ramon Perpiñà sobre “El obrero y la política” (28 de març)⁶⁰⁰ i de l'advocat Lluís Piña sobre “La familia en la República” (4 d'abril).⁶⁰¹

A la Part Forana, el 19 de març, el diputat a Corts Francesc Julià, acompanyat de Docmael López Palop, Lluís Ferrer i Antoni Quetglas visitaren Lluçmajor, convidats pels dirigents del Partit Republicà Radical de Lluçmajor.⁶⁰²

Un nou intent d'impulsar un diari com a òrgan del partit

El diumenge, 26 de març de 1933, es reuní en assemblea extraordinària el Partit Republicà Federal de Mallorca en el local del carrer de Sans, núm. 11.⁶⁰³ Hi hagué representació de 34 pobles, enviant la seva adhesió a l'acte altres set, que amb la representació dels onze comitès de Palma, sumaven un total de 78 delegats. Es formà la mesa de l'assemblea –presidida pel batle de Manacor Antoni Amer– i seguidament s'aprovà el nou reglament, després de l'acceptació d'algunes esmenes presentades per la Joventut Republicana Federal de Palma i pel Comitè Municipal.⁶⁰⁴ A continuació, es discutí la conveniència i mitjans per crear un periòdic del partit i es decidí la “pronta aparición de un nuevo periódico, defensor de los intereses del Partido Federal de Mallorca.”⁶⁰⁵

597 .- La convocatòria assenyala que “Este Comité interesa de todas las personas de buenos sentimientos que quieran hacer constar su protesta contra la matanza que acudan a tan importante acto que apartados de toda tendencia política encamina sus esfuerzos única y exclusivamente a preveer que se pueda desarrollar otra vez el morbo lamentable de una sarracina[sic] de seres que tantos desvelos cuestan a todos el conservar sus vidas. Nuevo llamamiento a la deben[sic] hacer acto de presencia todos los enemigos del mónstruo[sic] que azota la humanidad ya en Oriente y que amenaza con extenderse rápidamente a Europa.” “Acto contra la guerra”, a *La Almudaina*, dijous, 16 de març de 1933, pàg. 3.

598 .- “Política local. Conferencia”, a *La Almudaina*, dimarts, 14 de març de 1933, pàg. 2 (anunci), i “Una conferencia. Partido Federal del 7.º Distrito”, a *La Almudaina*, dissabte, 18 de març de 1933, pàg. 4. (crònica).

599 .- “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 19 de març de 1933, pàg. 2.

600 .- “Política local. Conferencia”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 de març de 1933, pàg. 2.

601 .- “Noticias varias. Conferencia”, a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'abril de 1933, pàg. 3.

602 .- Els visitants foren obsequiats amb un dinar a s'Estanyol. “Comida íntima en Lluçmajor en obsequio al Sr. Julià”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 de març de 1933, pàg. 2.

603 .- L'ordre del dia de la convocatòria del Comitè Provincial, signada pel secretari Antoni Quetglas, consistí en: 1.- Lectura de l'acta anterior; 2.- Nomenament de la mesa; 3.- Lectura i discussions de les esmenes presentades al projecte de reforma del Reglament intern del partit; 4.- Assenyalar els mitjans i la data per a la publicació d'un diari o setmanari del partit. A més, es comunicà que els delegats s'havien de proveir de la correspondent credencial que seria imprescindible per a les votacions si n'hi havia. “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca (Comité Provincial)”, a *La Almudaina*, dissabte, 25 de març de 1933, pàg. 2.

604 .- La crònica de l'assemblea afirmà que “la aprobación en un todo del nuevo Código político del partido, produjo vivo y general entusiasmo en los asambleistas, los cuales, a propuesta del ciudadano Madrigal dieron un voto de gracias a los que tan atinadamente lo redactaron.” “Política local. Asamblea extraordinaria del Partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de març de 1933, pàg. 2.

605 .- S'afirmà que “cabe destacar en este punto, la labor llevada a cabo por el Presidente del partido, ciudadano Julià Perelló, quien ha venido sosteniendo una intensa campaña para ver realizada una idea acariciada

Una nova neutralització d'un centre radical lerrouxista

El 24 de març, el diputat a Corts i president del Comitè Provincial del PRFM, Francesc Julià, féu pública una nota en què comentà les informacions aparegudes al setmanari *La Razón*, – que se subtitulà “Periódico político republicano independiente”– de Palma sobre l'existència d'un centre radical autoritzat com a pertanyent a la disciplina del Partit Republicà Radical Espanyol. Julià afirmà que aquest partit no admetia en la seva disciplina més que una organització en cada municipi i, a Mallorca, la seva representació corresponia al PRFM, “porque está adherido a aquél y reconocido así en acuerdo tomado por el Partido Federal de Mallorca y del Comité Radical del Partido Radical de Madrid.”⁶⁰⁶ Julià acabà la nota afirmant que el PRFM estava obert a tots els que volguessin ingressar, sempre que acceptassin la seva disciplina i complissin els acords de les seves assemblees com a partit democràtic. Totes les persones que tinguessin simpaties amb el Partit Republicà Radical Espanyol es podien incorporar al partit, “pero esto sí, ahora más que nunca se impone la “Cultura política y la disciplina”, sin esto, no puede haber partido fuerte posible.”⁶⁰⁷

Malgrat aquests intents de neutralització d'un centre radical per part de la direcció del PRFM, el 19 abril, es constituí el Casino Radical –domiciliat en el carrer de Brondo, núm. 7–, que en junta general elegí la directiva, presidida per Pedro Tascón Ortega.⁶⁰⁸ Al final de maig, aquest casino féu una assemblea general per elegir els càrrecs vacants de la directiva i presentar el reglament polític, que s'aprovà per aclamació. Seguidament, es nomenà un Comitè Polític, que amb caràcter provisional havia d'organitzar el departament d'acord amb les normes

por todos los socios del partido, y por los que sienten la República como buenos republicanos. Tampoco podemos silenciar el marcadísimo interés con que se ha venido trabajando en los pueblos en pro del nuevo periódico, interés que queda bien patentizado en el acto del pasado domingo por el entusiasmo que causó la determinación del partido.” “Política local. Asamblea extraordinaria del Partido R. Federal de Mallorca”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de març de 1933, pàg. 2.

⁶⁰⁶ .- Assenyalà, a més, que no es podia privar a ningú de la idea de fundar un casino radical, però afirmà que “no es noble que públicamente se diga «iremos con la «bandera» del Partido Radical y la orientación que marque el Comité Nacional del Partido Radical y la orientación que marque el Comité Nacional del Partido, cuando, ni tienen la representación ni han sido admitidos en su disciplina.” Recordà que en certa ocasió també s'havia intentat formar un Comitè amb el nom de radical i hi hagué “necesidad de desautorizar la mala maniobra. Hoy con más pesar que antes, queda también desautorizado públicamente para poder actuar con el nombre de Partido Republicano Radical Español ese Centro fundado o en vías de fundación que según el semanario «La Razón» se atribuye a los señores Soriano, Trián y Tascón.” Per a confirmar el que deia, Julià reproduí una carta rebuda el 24 de març d'Alejandro Lerroux, que aclaria l'ocorregut: “Madrid, 18 marzo 933.— Señor don Francisco Juliá Perelló.— Mi querido amigo y correligionario: Contesto a su carta del día 15 para manifestarle que, en efecto, he recibido correspondencia de don Jaime Trián, pero el que yo haya podido contestarle, ni lo que pudiera escribirle en el porvenir, le autoriza a realizar cosa alguna que no esté perfectamente de acuerdo con la disciplina y organización que del Partido Republicano Federal tenga Vd, establecido en esa Vd. amigo Juliá me conoce y creo que no necesita ninguna otra cosa para dar seguridad a lo que le manifiesto.” “Política local. Una nota del Sr. Juliá”, a *La Almudaina*, dissabte, 25 de març de 1933, pàg. 2.

⁶⁰⁷ .- “Política local. Una nota del Sr. Juliá”, a *La Almudaina*, dissabte, 25 de març de 1933, pàg. 2.

⁶⁰⁸ .- “Casino Radical”, a *La Almudaina*, dimarts, 18 d'abril de 1933, pàg. 1 (convocatòria). La resta de la junta directiva quedà integrada per Nereo Espinosa Velázquez (vicepresident), Miquel Serra Riera (secretari), Amando Conca Torregrosa (tresorer) i, com a vocals, Claudio Guerrero Padilla, Llorenç Garcia Antón, Pere Felip Codina, Antoni Mas Alemany i Francesc Serrano Gil. “Política local. Junta directiva del Casino Radical”, a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

fixades pel Consell Nacional del Partit Radical.⁶⁰⁹ A mitjans mes de juliol, el comitè polític presidit per Llorenç Garcia Antón.⁶¹⁰

La commemoració del segon aniversari de la proclamació de la Segona República

El Comitè Municipal de Palma anuncià que els centres de districte havien previst diferents actes pel divendres 14 d'abril. Així, el districte 7è de Santa Catalina havia organitzat un cafè de companyonia a les 15 h; el districte 3r –del carrer d'Uetam, núm. 8–, a les 18 h, havia de presentar la bandera del centre, apadrinada per la filla de diputat a Corts Julià, Margalida Julià i pel nin Rafel Ferrer;⁶¹¹ el districte 2n –del carrer de la Ferreria, núm. 19– a les 19 h havia d'inaugurar el nou domicili social, i el Centre Republicà Federal de Palma del carrer de Sans, núm. 11, havia previst a les 21 h la presentació del nou estendard de l'Orfeó Republicà Balear, apadrinat pels fills de Francesc Julià, Francesca i Jaume.⁶¹²

El fracàs en les eleccions municipals parcials d'abril de 1933

En les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933, el partit presentà candidats als municipis de Banyalbufar, Costitx, Fornalutx, Lloret, Lloseta, Sant Joan, Selva i Sineu. En aquells comicis, els republicans federals únicament varen treure 5 regidors –Banyalbufar (2) i Lloseta (3)– d'un total de 133 que s'elegien a Mallorca. Va ser un fracàs notable ja que en la campanya havia competit especialment amb Acció Republicana per convertir-se en el partit de referència del republicanisme illenc.

La celebració del Primer de Maig

La commemoració de la festa del treball d'aquell any, tingué com a principal acte del republicanisme federal l'organització (1 de maig) per part dels militants del Partit Republicà Federal de Bunyola d'una excursió a la Comuna de Bunyola. A l'acte, varen ser convidats el diputat a Corts Francesc Julià, el diputat provincial Antoni Tudurí, el regidor de Palma Josep Mas Rubí i el periodista i membre del Comitè Provincial Eusebi Heredero Clar, que es traslladaren des de Palma a Bunyola. A l'estació del poble foren rebuts pel batle Vicenç Rosselló, el regidor Vicenç Sabater i el secretari de la corporació, Joan Nogués. Un grup de devers 130 militants partiren des del poble cap a la Comuna, on després del dinar, hi hagué parlaments del batle Vicenç Rosselló, els mestres nacionals Gabriel Fuster i Julià, el regidor de Palma Josep Mas Rubí, el periodista Eusebi Heredero i el diputat Francesc Julià.⁶¹³

609 .- S'afirmà que el Comitè Polític havia de fomentar els ideals radicals amb una intensa campanya de propaganda per a totes les Balears. "Política local. Casino Radical", a *La Almudaina*, divendres, 26 de maig de 1933, pàg. 2.

610 .- La resta del Comitè polític del Casino Radical era integrat per José Tascón Ortega (vicepresident), Nereo Espinosa Vicente (secretari), Onofre Picó Cortès (vicesecretari) i, com a vocals, Josep Aguiló Cortès (1r), Antoni Perelló Planas (2n), Guillem Ginard (3r), Gabriel Binimelis Gil (4t) i Valeriano Pradas Pasan (5è). "Política local. Partido Republicano Radical", a *La Almudaina*, diumenge, 16 de juliol de 1933, pàg. 2.

611 .- La directiva del Centre Republicà del districte 3r comunicà la invitació a tots els socis i simpatitzants de la presentació d'una "nueva y hermosa bandera, que por suscripción entre sus afiliados, se acaba de adquirir. Tomarán parte en la fiesta los coros republicanos de la calle de Sans, Santa Catalina y Centro organizador. Harán uso de la palabra varios oradores del partido. Después del acto los asistentes serán obsequiados con un refresco." "Política local. Centro Republicano del 3er distrito del Partido Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 13 d'abril de 1933, pàg. 3.

612 .- "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 13 d'abril de 1933, pàg. 3 (programa d'actes).

613 .- "Excursión a la Comuna de Buñola", a *La Almudaina*, dijous, 4 de maig de 1933, pàg. 1.

El dia abans, 30 d'abril, l'Orfeó Republicà del districte 6è celebrà una vetlada literario-musical en el teatre de la societat La Protectora.⁶¹⁴

Els homenatges als consistoris de Manacor i Montuïri

El maig de 1933, el partit organitzà actes d'homenatge als consistoris de Manacor i de Montuïri, sens dubte, aleshores els dos ajuntaments més emblemàtics governats pel republicans federals, el primer des de les eleccions parcials de maig de 1931 i el segon, des dels comicis d'abril de 1931.

Així, el divendres, 12 de maig, en el teatre Principal de Manacor, es féu un gran míting de confraternitat republicana.⁶¹⁵ L'acte s'inicià amb la presentació d'el batle Antoni Amer, que llegí un telegrama d'Àngel Madrigal –que excusava l'assistència– i va cedir la presidència de l'esdeveniment al president del Comitè Provincial del partit i diputat a Corts, Francesc Julià. Seguidament, intervingueren el tinent de batle de l'Ajuntament de Manacor Fullana; Bartomeu Fons;⁶¹⁶ el tinent de batle Antoni Mas;⁶¹⁷ el batle de Manacor Antoni Amer;⁶¹⁸ el catedràtic de l'Institut de Palma Docmael López;⁶¹⁹ el notari de Sineu Enrique Molinas;⁶²⁰ el

614 .- El programa va ser el següent: la coral, dirigida pel mestre Domenico Rossi, cantà "L'Empordà", "La Balanguera" i la "Jota Elvira." Després la senyoreta Darder i el senyor Valcaneras cantaren a duo "La Dolorosa"; el senyor Deyà, "La Mujer fatal de Doña Francisquita"; el senyor Caldentey interpretà "La tempestad"; el senyor Mayol, la cançó de l'espada d'"El huesped del Sevillano", i el senyor Guasp, "La de los ojos azules." També la nina Antònia Gorrias féu un recital de poesies. El violinista Portas, acompanyat al piano per la seva filla Amparo, executà una canzonetta del mestre Rossi i Rapsodia Hongaresa de Hauser. Finalment, es posà en escena la sarsuela "El Túnel" del compositor A. Saco del Valle, interpretada per membres de l'Orfeó. "Velada literario musical", a *La Almudaina*, diumenge, 7 de maig de 1933, pàg. 4.

615 .- "Política local. Mitin de confraternidad republicana en Manacor", a *La Almudaina*, divendres, 12 de maig de 1933, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte. S'hi anunciaren les intervencions del batle d'Inca Antoni Mateu, el mestre d'escola pública Àngel Madrigal, el catedràtic Docmael López, el notari Enrique Molina, el periodista Eusebi Heredero Clar, el batle de Manacor Antoni Amer, l'exgovernador civil Joan Manent i el diputat a Corts Francesc Julià.

616 .- Bartomeu Fons comparà "la política sana actual con la fenecida y habla del perjuicio que han ocasionado a la industria y al comercio los que interpusieron recursos contra el reparto de utilidades." "Política local. Confraternidad republicana", a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

617 .- Antoni Mas donà compte de la tasca administrativa de l'Ajuntament de Manacor, sobretot en la feina cultural i en l'ordre contributiu i féu ressaltar la "conducta de equidad y justicia que hasta la fecha ha observado." "Política local. Confraternidad republicana", a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3. Sobre la gestió tributària del consistori manacorí, vegeu TUGORES MANRESA, Antoni: "La revolució tributària republicana des dels municipis de Mallorca. El cas de Manacor", a SERRA BUSQUETS, S. i COMPANYY MATES, A. (coord.): *La Segona República*. XXV Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Balearics. Palma, 2007, pàgs. 565-584.

618 .- El batle Amer, després d'una àmplia ovació abans de prendre la paraula, féu història de la seva actuació al front de la batlia i de la del Partit Republicà Federal. També donà compte del pressupost de 1932 i de les incidències ocorregudes. "Política local. Confraternidad republicana", a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

619 .- El catedràtic López Palop interpretà el resultat de les darreres eleccions municipals parcials i féu una crida a l'opinió pública per lluitar amb la finalitat d'aconseguir l'autonomia municipal. "Política local. Confraternidad republicana", a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

620 .- Molina es lamentà de "los malos trances por que han tenido que pasar los Ayuntamientos republicanos rurales y del abandono en que los Gobiernos de la República han dejado la política y la administración municipal. Detesta la violencia como medio de política. Dice que no hay que buscar al hombre por lo que tiene de obrero ni de productor sino precisamente por lo que tiene de hombre y ciudadano." "Política local. Confraternidad republicana", a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

periodista Eusebi Heredero Clar⁶²¹ i el diputat a Corts Francesc Julià, que excusà l'absència de l'exgovernador civil Joan Manent i lloà la tasca de l'Ajuntament de Manacor com a model de gestió municipal del partit.⁶²²

Novament, el diumenge, 28 de maig, el Comitè Provincial organitzà una excursió a Montuïri per tributar un homenatge als republicans i a l'Ajuntament de la localitat.⁶²³ L'Orfeó Republicà Balear féu un concert davant la Casa de la Vila i després el batle de Montuïri, Joan Mas, saludà els cantaires i els obsequià amb un refresc. Seguidament, en el local de la Unió Republicana Federal, l'Orfeó tornà oferir un concert. A l'horabaixa, anaven arribant cotxes amb delegats dels distints pobles del Pla que assistien a l'homenatge. Hi varen ser representacions del comitès Provincial i Municipal, els centres de districte de Palma i més de 25 pobles de l'illa, destacant pel seu nombre d'assistents els militants de Bunyola, Santa Margalida, Santanyí, Maria de la Salut, Manacor, Sineu, Porreres, Lloseta, Muro, Lloret, Campos i Sant Joan. Poc abans de les 17 h, davant una gran concurrència a la plaça de l'ajuntament, l'Orfeó Republicà del districte 7è –que havia anat d'excursió a Cura– féu un concert. A la plaça, s'havia instal·lat una tribuna, on se situaren els oradors. Hi hagué intervencions del batle Joan Mas i Verd,⁶²⁴ el membre de la Joventut Montuïrenca Mateu Jordà, els dirigents ciutadans Ramon Perpinyà⁶²⁵ i Josep Mas Rubí,⁶²⁶ el batle de Manacor Antoni Amer,⁶²⁷ el mestre d'escola de Maria de la Salut Àngel Madrigal –que llegí una composició poètica dedicada a Montuïri–, el batle d'Inca Antoni Mateu –que s'adherí a l'acte–, el notari de Sineu Enrique Molina, el periodista Eusebi Heredero Clar,⁶²⁸ l'exgovernador

621 .- El periodista Heredero Clar, després de saludar en nom del Partit Republicà Federal de Mallorca els republicans federals manacorins, es referí a la frase ««burgos podridos» del señor Azaña y dice que los burgos podridos no son los pueblos, sino los oscuros caciques que tienen podrida la conciencia y el espíritu y divide a los hombres en dos bandos: unos honrados y otros que no lo son; dice que a los segundos hay que eliminarlos y que los primeros tienen un vértice común de concurrència que es el bien del pueblo. Hace un llamamiento al pueblo de Manacor no para que desaparezca la lucha política, sino para que luchen noblemente.» “Política local. Confraternidad republicana”, a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

622 .- “Política local. Confraternidad republicana”, a *La Almudaina*, dijous, 18 de maig de 1933, pàg. 3.

623 .- En l'excursió també hi havien de prendre part l'Orfeó Republicà Balear –que després havia d'anar a Manacor– i la Joventut Federal de Santa Catalina –que posteriorment s'havia de traslladar a Cura.– “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Excursión a Montuïri”, a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1933, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte.

624 .- Segons la crònica, Mas i Verd, “visiblemente emocionado agradeció la presencia de las delegaciones y señaló la calumnia de que se valen los adversarios para criticar su labor sin atreverse a dar la cara. Refirió hechos concretos y afirmó que el acto que se realizaba significaba un estímulo para proseguir por la senda del deber, que es para ellos, la defensa de los intereses de Montuiri.” “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

625 .- Perpinyà “saludó a Montuiri diciendo que allí y en todos los pueblos la verdadera tradición republicana está en el Partido Republicano Federal de Mallorca que contiene la buena solera y la pura semilla del republicanismo mallorquín.” “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

626 .- Mas Rubí “saludó a los correligionarios en nombre del cuarto distrito de Palma y pronunció enérgico discurso contra la incomprensión de los adversarios.” “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

627 .- Amer expressà que “todos los Ayuntamientos republicanos están tratados en su acción por la resaca del pasado pero con tesón y energía se vencerán todos los obstáculos.” “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

628 .- Heredero Clar “estableció la posición de las fuerzas antagonicas que se mueven en la República y exhortó a los republicanos a mantenerse firmes en la lucha.” “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

Joan Manent –que expressà la seva adhesió a l’homenatge com a “soldado fiel de la vieja guardia republicana”– i el diputat a Corts Francesc Julià.⁶²⁹

Aquell mes de maig, a Palma, el dia 22, el periodista i director de la Inclusa Eusebi Heredero Clar féu una conferència sobre “La mujer y la política” en el Centre Republicà Federal de Palma del carrer de Sanç.⁶³⁰

Aleshores, també el PRFM va fer (24 de maig) una junta general extraordinària en el centre del carrer de Sans per discutir i aprovar el reglament d’ordre interior del Comitè Municipal de Palma.⁶³¹ Així mateix, el dia 26, el Comitè Municipal de Palma celebrà junta municipal extraordinària per a l’aprovació del reglament del Comitè.⁶³² Però, davant l’aplaçament de la discussió d’aquest reglament intern, novament el 4 de juny, es tornà a fer una assemblea general en el local social del carrer de Sans.⁶³³

Durant el mes de juliol, hi hagué diversos actes com l’organització (dia 15), per part de la Joventut Republicana Federal de Palma d’una vetlada musical, amb la participació de l’Orfeó Republicà Balear, en el local del carrer Sans.⁶³⁴ El dia 23, el Centre Republicà Federal de Mallorca del districte 3r, celebrà una vetlada musical en el local social del carrer d’Uetam.⁶³⁵ Els dies 23 i 24, l’Orfeó Republicà Balear organitzà una excursió per als socis, protectors, familiars i demés simpatitzants a Barcelona.⁶³⁶

També la junta directiva del Centre Republicà Federal del districte 2n –del carrer de la Ferreria, núm. 19– acordà celebrar un cicle de conferències en el local social. La primera xerrada (18 de juliol) havia d’anar a càrrec del funcionari de la Diputació i secretari del centre, Carles Aguiló Cortès, sobre “Idea general del Estado, sus fines, medios del mismo y poderes del Estado.”⁶³⁷ Però, l’acte fou depassat per al dia 1 d’agost.⁶³⁸

629 .- Julià assenyala “los deberes del momento y recordando con emoción las horas de lucha anteriores a la República, cuando él en aquella misma plaza retaba a los caciques a pública controversia que jamás aceptaron, porque no se sentían capaces de enfrentarse con la verdad.” A més, en nom de tot el partit saludà els correligionaris de Montuïri. “Política local. Partido Rep. federal de Mallorca.- Homenaje al Ayuntamiento de Montuïri”, a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

630 .- “Noticias varias. Centro Republicano Federal de Palma (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de maig de 1933, pàg. 3, publicà l’anunci de l’acte.

631 .- “Política local. Centro Republicano Federal de Palma (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de maig de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria, signada pel secretari del Comitè Municipal de Palma, Joan Casas.

632 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal de Palma (Sans, 11)”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de maig de 1933, pàg. 3 (convocatòria).

633 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Comité Municipal de Palma, Sans, 11”, a *La Almudaina*, dissabte, 3 de juny de 1933, pàg. 2.

634 .- “Política local. J. R. F. de P.” a *La Almudaina*, dissabte, 15 de juliol de 1933, pàg. 3, publicà l’anunci de l’acte, en el transcurs del qual es faria un sorteig d’un aparell de ràdio.

635 .- L’acte començà amb l’“Himne de Riego”, interpretat per l’orquestra dirigida per Gabriel Piña. Després, l’afeccionat tenor de l’orfeó, Joan Victori cantà la romança de “Tosca” i seguidament el baríton de l’orfeó, Jaume Pons, interpretà “La del soto del Parral”; el tenor Pere Roca, cantà “Los de Aragón” i, finalment, Joan Victori i Jaume Pons, cantaren el “Duo de Acarina”, acompanyats al piano pel director de l’orfeó Gabriel Piña. També hi hagué ball a càrrec d’una orquestrina. “Velada”, a *La Almudaina*, diumenge, 30 de juliol de 1933, pàg. 5.

636 .- Informà que la llista d’inscripció, que estava oberta en el local social del carrer de Sanç, núm. 11, es tancaria el dia 18 de juliol. “Política local. Orfeón Republicano Balear”, a *La Almudaina*, dijous, 15 de juliol de 1933, pàg. 3 (invitació).

637 .- “Política local. Centro Republicano Federal del 2.º Distrito.- Herrería, 19”, a *La Almudaina*, diumenge, 16 de juliol de 1933, pàg. 2.

Pel que feia a tasques d'organització del partit, el 6 de juliol, el Centre Republicà Federal del districte 2n –adherit al Partit Radical–, domiciliat en el carrer de la Ferreria, núm. 19, comunicà a tots els afiliats que la junta directiva de l'entitat acordà, el 3 de juliol de 1933, — complint ordres del Casino Republicà del carrer de Sanç— confeccionar el fitxer de cada un dels centres polítics.⁶³⁹ Al mateix temps, es convocà una junta general extraordinària pel dia 10 de juliol per tractar sobre un cicle de conferències sobre organització femenina.⁶⁴⁰

Els mesos de juliol i agost, els centres republicans federals dels districtes 6è i del 2n, celebraren juntes generals per a la renovació de les directives. Així, el 17 de juliol, el centre del districte 6è, renovar la junta directiva, presidida per Francesc Esteva Quesada⁶⁴¹ i, al final d'agost, va ser el torn del centre del districte 2n, que trià la nova directiva, encapçalada per Antoni Arbona Garau..⁶⁴²

Esclata un nou conflicte sobre la representació del Partit Republicà Radical Espanyol a Mallorca

Novament, arran de l'activitat del Casino Radical del carrer de Jaume II, el 7 de juliol, el diputat a Corts Francesc Julià envià a la premsa una carta en la qual aclaria que les persones que volien actuar dins la disciplina del Partit Republicà Radical havien de sol·licitar l'ingrés en el PRFM i si no ho feien així “podrán decirse radicales ya que esto no se puede privar, pero no pueden decir que pertenezcan a la disciplina ni que tengan representación de ninguna clase.” Afegí que el partit federal no “cierra las puertas para nadie sólo exigimos el cumplimiento de los acuerdos, de los Reglamentos y que obren disciplinadamente.”⁶⁴³

638 .- "Política local. Centro Republicano Federal del 2.º Distrito: Herrería, 19", a *La Almudaina*, dimarts, 1 d'agost de 1933, pàg. 3, anuncià novament la xerrada.

639 .- Per aquest motiu, es comunicà a tots els afiliats que des de les 19 a les 23 h. en el centre hi hauria una comissió encarregada de la confecció del fitxer. “Política local. Centro Republicano Federal del 2.º Distrito adherido al Partido Radical.- Herrería 19”, a *La Almudaina*, dijous, 6 de juliol de 1933, pàg. 1.

640 .- S'havien de tractar també els temes del vot femení, la qüestió política, fitxer i cens. Signava la nota el president del centre Josep A. Segura. "Política local. Centro Republicano Federal del 2.º Distrito adherido al Partido Radical.- Herrería 19", a *La Almudaina*, dijous, 6 de juliol de 1933, pàg. 1.

641 .- La resta de la directiva va ser integrada per Jaume Villardell Alfaro (vicepresident), Antoni Arrom Vaquer (secretari), Vicente Henales Bernat-Verí (vicesecretari), Sebastià Fullana Duran (comptador), Jacob Pérez Majó (dipositari) i, com a vocals, Francesc Mateu Martí (1r), Bernat Portells Mateu (2n), Just Serra Méndez (3r), Jaume Massanet Oliver (4t) i Jaume Sbert Orell (5è). Una vegada presa la possessió de la directiva, el president féu un discurs en el qual les demanà que col·laborassin en el “bien de la República Federal.” “Política local. Centro Republicano Federal del 6.º Distrito.- Nueva junta directiva”, a *La Almudaina*, dijous, 27 de juliol de 1933, pàg. 3.

642 .- La resta de la directiva va ser integrada per Josep Aguiló Bonnin (vicepresident), Carles Aguiló Cortès (secretari), Joan Cañellas Mora (vicesecretari), Enric J. Melià (tresorer), Gaspar Pascual Roca (comptador), Bernat Segura Miró (bibliotecari) i, com a vocals, Agustí Aguiló Bonnin (1r), Joan Mut Tous (2n), Ignasi Valls Cortès (3r), Josep A. Segura Miró (4t), Josep Amengual Vanrell (5è) i Miquel Salom Riera (6è). “Política local. Nueva junta”, a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3.

643 .- Seguidament, Julià reproduí un document del secretari del Partit Radical, Manuel Torres Campañá, amb el vist-i-plau del president Alejandro Lerroux, que deia: “Dada cuenta de su carta de 17 del corriente en reunión del Comité ejecutivo de ayer, se acordó significar a usted a los efectos que estime oportunos, que este Comité Ejecutivo no autoriza ninguna otra organización del Partido de esa capital (Palma de Mallorca) que la que usted preside y en la que tenemos depositada nuestra completa confianza.” En relació a les tasques d'un casino –que no pertanyia a la disciplina del Partit Republicà Federal– perquè el correligionari Antonio Muntaner anàs a Palma, Julià reproduí una carta seva: “Esta mañana he celebrado una extensa conferencia con el señor Juliá Perelló a quien he expuesto con todo pormenor mi intervención personal en el incidente con el Centro de la calle de Brondo, reducida a aceptar, en principio, el compromiso de dar una conferencia en el local citado con

Tres dies després, el Comitè Polític de l'autoanomenat Partit Republicà Radical de Mallorca – que era el Centre Radical del carrer de Jaume II– contestà l'escrit de Julià. Es declarà netament radical, seguidor del Partit Republicà Radical Espanyol i posà en dubte l'obligació d'haver d'ingressar en la disciplina del PRFM.⁶⁴⁴ Aquell dia, la junta directiva del Casino Radical i l'auto anomenat comitè polític del Partit Republicà Radical es reuní per acordar celebrar una junta general extraordinària per al dijous 13 de juliol per tractar “asuntos de

motivo de la inauguración. El señor Juliá dará a ustedes toda la explicación de este asunto, que no tiene otra trascendencia sino la de un propósito leal en mí, como antiguo propagandista radical, de ponerme en contacto con unos correligionarios de Mallorca.– Al enterarme luego de la difícil situación creada entre ambas entidades – a cuyo conflicto deseo ser completamente ajeno– he rectificado mi propósito inicial ya que, como es lógico, no me anima otro espíritu que sumar y aglutinar fuerzas republicanas al servicio de la República, pero de ningún modo crear el menor obstáculo ni servir cualquier pretexto de indisciplinas ni deslealtades, incompatibles con mi limpia historia de militante radical.–“ Julià acabà l'escrit dient: “Así las cosas, basta de tonterías y cada cual sabe lo que debe hacer. La organización que presido tiene las puertas abiertas y por ellas pueden entrar tranquilamente los que sienten los ideales radicales pero, deben ser cumplidores del Reglamento y de la disciplina del Partido.” “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 8 de juliol de 1933, pàg. 3.

644 .- El text de rèplica començà dient que “No recogemos la alusión más que en lo que para nosotros es esencial. Lo demás, nada; sería empequeñecer la causa y eso sí que para este Partido neta y exclusivamente Radical tiene valor e importancia; sería agrandar el espectáculo y conscientes de lo que es y vale la causa e idea tan noble y honradamente sentida, ni una ni otra cosa queremos; ni una ni otra cosa admitimos. La alusión única que recogemos, es la que tiene valor para nosotros: la definición y concepto del Partido; la idea estrictamente doctrinaria; la que responde al dictado de nuestras convicciones de Republicanos Radicales. Los que en colectividad y democráticamente demuestran su condición de Republicanos Radicales; los que con sus actos y conducta política mejor practiquen las normas del Partido Republicano Radical, esos son los que moral y legítimamente representan un Partido y los que auténticamente podrán llamarse Radicales. Es más representar un partido sin representar más que aparente y circunstancialmente la idea del Partido eso, nosotros, nunca lo admitiríamos. ¿Quién es el “Presidente del Partido Federal Adherido”... etc., para mezclarse e inmiscuirse en nuestra organización política y mucho menos para imponernos la condición absurda de que «ingresen en el Partido a que pertenezco»– que equivale a sostener que para llamarse afiliados al Partido Radical habremos antes de ingresar y acatar las[sic] disciplina "del Partido Federal que dirige"? Seguro está nuestro Partido, convencida está esta Agrupación netamente Radical en cuyo nombre hablamos, que de ese estado confuso de ideas y partidos que él sostiene y mantiene en Mallorca n otiene[sic] la exacta información, ni el Partido Nacional ni nuestro Jefe señor Lerroux. Ahora sí; ahora la tendrán, y la tendrán tan cumplida y exacta como requieren los casos y circunstancias. Es ya necesario. Hasta entonces, –y será pronto–, podrá todavía sostener la definición equívoca y confusa; hasta entonces sostendrá la circunstancial representación de que alardea. Conocidos allá luego, –en su fecha,– todos los antecedentes e historia de uno y otro Partido, entonces será el momento de estirarse para discutir políticamente la decisión a que dé lugar. ¿Por quién y cómo será posible fallar que para ser Radical en Mallorca ha de afiliarse al Partido Federal? ¿En qué bases y reglamentos, en qué disciplina de Partido se admite ni exige esa condición? Sin darse cuenta, cada vez contribuye más a que resulte más inexplicable y paradójica su significación política de Jefe Federal en Mallorca y Radical en Madrid. Cada vez van existiendo más confusiones. Cada vez se advierten más los ardientes suspiros de que están llenos sus comunicados de prensa y cada vez se acentúa más el personalismo en menoscabo de la democracia. “Nuestro Partido Republicano Radical de Mallorca” sigue la trayectoria de un camino recto e inconfundible. Tanto, que para su debida nota, razón será que copiemos el artículo primero de su Reglamento: “Tiene este Partido como Programa el ideario Político y social del “Partido Republicano Radical Español”. Nuestra actuación política estará inspirada por rigurosos principios democráticos que practicados éstos con pureza, evitarán el **personalismo** e **instrusismo** tan funestos para el éxito de nobles ideales.” Desengañense; estos triunfos no dañan a nadie y como no son artículos de primera necesidad para el sustento de nuestra idea republicana Radical y es de distinta enseñanza y distintas prácticas y procedimientos de donde se ha de nutrir nuestro inconfundible Partido Radical, no podemos entrar siquiera a discutir la posibilidad de que éste pueda llegar a tener otro Jefe que el que se elija a sí mismo el Partido Republicano Radical de Mallorca.” L'escrit acabà dient que “las puertas de nuestro Casino son amplias y en su seno existe un ambiente de cordialidad grande para recibir a los que como nosotros se sientan inconfundiblemente radicales. Ese es nuestro lema y esa es nuestra condición.” “Política local. Por primera vez.- Intromisiones y confusiones peligrosas”, a *La Almudaina*, dimecres, 12 de juliol de 1933, pàg. 2.

verdadera importancia para nuestro partido.”⁶⁴⁵ Malauradament, no es feren públics els acords d’aquesta reunió.

A mitjans d’agost de 1933, el Casino Radical comunicà que tenia oberta la inscripció en la secretari de l’entitat per poder assistir a les classes d’anglès, francès, alemany i italià que s’havien d’iniciar el 15 de setembre.⁶⁴⁶

La visita de la propagandista menorquina Pilar Lladó

En aquell context de tensió entre els federals i el Casino Radical, el PRFM intensificà la campanya proselitista per atreure les dones en la vida política, probablement veient l’estratègia que estaven desplegant les dretes i preveient unes properes eleccions generals. Així, el 22 d’agost, en el local social del carrer de Sans, es féu un acte d’afirmació republicana femenina, organitzat per la Joventut Republicana Federal de Palma. Aprofitant l’estada a Mallorca de la secretaria de la Unió Republicana Femenina de Menorca, Pilar Lladó, es féu l’acte en el qual havia d’exposar les directrius de l’organització menorquina i havia de parlar sobre “temas de gran actualidad” que afectaven a la dona.⁶⁴⁷ Obrí l’acte, el president de la Joventut, Joan Casas –que destacà la necessitat i transcendència de l’acte, llegí un telegrama de salutació de Julià i presentà els oradors–. Seguidament, varen fer ús de la paraula Miquel Cortès,⁶⁴⁸ Pilar Lladó,⁶⁴⁹ Docmael López Palop⁶⁵⁰ i l’exgovernador Joan

645 .- “Política local. Partido Republicano Radical”, a *La Almudaina*, dijous, 13 de juliol de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria, signada pel Comitè Polític del Partit Republicà Radical de Mallorca.

646 .- Justificà els cursos dient es feien amb la finalitat de divulgar “las citadas lenguas extranjeras que de cada día se hacen más necesarias, especialmente en Mallorca por la gran afluencia de turistas.” “Política local. Casino Radical”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 d’agost de 1933, pàg. 2.

647 .- “Política local. Partido Republicano Radical de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 d’agost de 1933, pàg. 2, publicà l’anunci de l’acte, en el qual es convidaven especialment a les dones del partit i a les simpatitzants.

648 .- Cortès destacà la necessitat d’organitzar “la mujer de nuestro partido, ante la campaña de las demás organizaciones, especialmente de las derechas anti-republicanas. Remarcó que estas últimas son las mismas que hasta el 14 de Abril gobernaron a España. Habló en favor de la intervención de la mujer en la política por el contenido de paz que representa frente al imperialismo que amenaza al mundo, y no tan solo en este sentido sino también en el de llegar, a medida de su experiencia política, a compartir con el hombre los más altos cargos en la gobernación del Estado.” “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 29 d’agost de 1933, pàg. 4.

649 .- La secretaria de la Unió Republicana Femenina de Menorca es dirigí als assistents, especialment al públic femení, expressant la seva satisfacció per la formació “de nuevos núcleos republicanos y ante todo por la agrupación de las mujeres mallorquinas. Es necesario, dijo, que su inteligencia vaya despertándose y se interese por lo que ocurre en la nación, aportando su granito de arena para ayudar a sus hermanos, hijos y esposos, y si fuera preciso aún a sus amigos y ciudadanos.” Cità l’exemple de la diputada Campoamor per “sus esfuerzos contra la guerra, llegando a proponer en las Cortes el desarme integral de la nación, pero entonces, dice, su voz no fué escuchada.” Digué que la dona tenia el deure, “la sagrada obligación de enterarse de muchos aspectos que la incumben, es necesario que lea periódicos, libros y que adiestre a sus hijos en el amor a la paz, la fraternidad y un odio grandísimo contra la guerra., para evitar desastres como los de Annual, Barranco del Lobo y Monte Arruit, que todavía lloran tantas madres. Si nosotras, las mujeres, dice, hubiésemos tenido entonces el derecho de expresar y demostrar nuestros sentimientos, la monarquía habría caído mucho antes del 14 de Abril. La intervención nuestra en la política española la dejaremos sentir en todo momento y a todas horas, pero acentuada de una manera formidable en aquellos actos de crueldad en que los hombres ofuscados por un espíritu bélico o agresivo su impulso les llevare a un estado de destrucción y de muerte; en este caso tengan la seguridad los hombres dirigentes de la República española que así como el el[sic] 14 de abril se derrumbó el esqueleto de la monarquía, porque ya no quedaba otra cosa, estén segurísimos que si llegara este caso las mujeres nos levantaríamos como una sola y respetando el ideal republicano y la República, derribaríamos gobiernos, derribaríamos presidentes y arrollaríamos todos los obstáculos antes de dejar arrebatar a las madres una so-[sic] sola partícula de lo que es su propia sangre y su propia vida.” Acabà la intervenció desitjant un gran èxit a la

Manent –que parlà davant la insistència del públic assistent.–⁶⁵¹ Acabat l’acte, el president de la Joventut, Joan Casas, convidà a les dones assistents que omplissin les fitxes d’associades a la nova agrupació femenina del partit.⁶⁵²

El 31 d’agost, el Centre Republicà Radical del districte 3r del carrer d’Uetam, núm. 8, féu un cafè de companyonia en honor de Pilar Lladó.⁶⁵³

Així mateix, el 27 d’agost, l’Agrupació Artística Federal del districte 7è –adherida al Partit Radical– féu una excursió al port de Pollença. Des del local social de la Joventut Republicana Federal del districte 7è sortiren al voltant de 200 socis i simpatitzants amb autocars cap a sa Pobra. Allà, que arribaren a les 8,30 h, foren rebuts pels membres del Centre Republicà Radical de la localitat i l’orfeó ciutadà hi féu un petit concert i foren obsequiats amb un refresc.⁶⁵⁴ Seguidament, partiren cap a Pollença i allà visitaren el Centre Republicà Federal i el Centre Republicà Radical. Al migdia, es trasladaren al port de Pollença, on hi estigueren fins devers les 18h, en què tornaren a sortir cap a Palma.⁶⁵⁵

Les eleccions al Tribunal de Garanties Constitucionals

En les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals del 3 de setembre de 1933 –en les quals solament podien votar els regidors dels consistoris–, els republicans federals es varen negar a formar coalició amb Acció Republicana i el Partit Socialista. El partit va presentar com a vocal efectiu l’exgovernador Joan Manent Victory i com a vocal suplent el catedràtic Docmael López Palop. Els candidats radicals varen quedar en tercer lloc i el vocal efectiu Joan Manent aconseguí 139 vots i Docmael López, 123. A Mallorca, els radicals solament aconseguiren la majoria a 4 consistoris (Manacor, Maria, Montuïri i Pollença) i, a Menorca, també a 4 (Maó, Mercadal, Sant Lluís i es Castell).

El mes de setembre, el dia 13, el Comitè Municipal del Partit Republicà Radical de Mallorca organitzà un cafè de companyonia en el local del carrer de Sans en honor al mestre d’escola

Secció Femenina que s’havia de formar en el partit. “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 29 d’agost de 1933, pàg. 4.

650 .- López Palop afirmà els conceptes desenvolupats per Pilar Lladó i digué que la dona “debe incorporarse a las actividades políticas de que ahora ya disfruta y hacer uso de una libertad que para ella ha sido siempre desconocida puesto que prejuicios de toda clase la han mantenido en una situación poco menos que la de esclava. Invité a la mujer a emplear esta libertad en la reconstitución de su hogar, sin deformaciones de influencias extrañas, y a cultivar esa noble condición, tan característica, que es su feminidad, no al estilo de las sufragistas inglesas que, dijo, vinieron a parar en ridículos marimachos, sino perfumando y embelleciendo con las virtudes genuinamente femeninas los aspectos sociales que el hombre, por su naturaleza es incapaz de comprender plenamente.” “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 29 d’agost de 1933, pàg. 4.

651 .- Manent digué que se sentia orgullós d’assistir en una acte “en elque una paisana suya, bien conocida en Menorca, e hija de padre mallorquín, venía a estrechar los lazos de amistad entre las mujeres republicanas de ambas islas. Propugnó para que dentro de breve tiempo pueda desplazarse a Mallorca una representación de Unión republicana menorquina, florón de entusiastas mujeres que luchan por la reivindicación de los derechos femeninos.” “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 29 d’agost de 1933, pàg. 4.

652 .- “Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca.- Acto de afirmación republicana femenina”, a *La Almudaina*, dimarts, 29 d’agost de 1933, pàg. 4.

653 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 30 d’agost de 1933, pàg. 1 (anunci).

654 .- La crònica periodística destacà que “La simpatía y cordialidad que une todos los republicanos de Mallorca se puso de manifiesto en las elocuentísimas frases de elogio que el Secretario de aquel Centro dirigió a la masa coral como portadora del afecto que sienten entre sí los que de corazón profesan un ideal que ha de hacer de la Humanidad una gran familia.” “Una excursión”, a *La Almudaina*, dissabte, 2 de setembre de 1933, pàg. 4.

655 .- “Una excursión”, a *La Almudaina*, dissabte, 2 de setembre de 1933, pàg. 4.

estatal de Maria de Salut i correligionari, Àngel Madrigal, que havia estat destinat a la península.⁶⁵⁶ Així mateix, a mitjans mes, la junta directiva de la Joventut Republicana Federal del districte 7è –adherida al Partit Radical– es queixà a la Junta d’Obres del Port i l’Ajuntament de Palma de l’abandonament de la desembocadura de la Riera, “donde el fango que en ella se acumula llega a tal grado de putrefacción que sus hedores molestan grandemente a todos los que sus trabajos u ocupaciones obligan a permanecer en aquellos alrededores poniendo en grave peligro la salud de toda la barriada lindante denominada Sa Cova.”⁶⁵⁷

Les reaccions al primer Govern de Lerroux

El 8 de setembre, el Govern de Manuel Azaña va dimitir arran de la crisi provocada pels resultats de les eleccions al Tribunal de Garanties Constitucionals. El dia 12, es féu pública la llista del nou Govern, encapçalat per Alejandro Lerroux i amb predomini de ministres del Partit Radical. El nou Govern ràpidament va procedir a la renovació de governadors civils de les províncies, que anuncià el dia 14. Novament, tornà a ocupar el Govern Civil de les Balears, el republicà radical menorquí Joan Manent Victory, que prengué possessió el dia 15. Des dels òrgans del partit es feren actes d’homenatge al nou president del Consell de Ministres, entre els quals destacà el celebrat, el diumenge, 17 de setembre, pel Centre Republicà Radical del districte 2on –carrer de la Ferreria.– Es féu un cafè de companyonia, en el qual s’acordà enviar un telegrama de felicitació al nou president del Consell de Ministres, Alejandro Lerroux.⁶⁵⁸ A l’acte, hi assistiren representants de tots els centres dels districtes i, a les 21,15 h, el president del centre Antoni Arbona explicà l’objectiu de l’homenatge i cedí la paraula al secretari Carles Aguiló, que expressà la rellevància que “encierra en estos momentos una unión mutua de voluntades para engrandecer de cada día más el Partido.”⁶⁵⁹ Seguidament, hi hagué intervencions del regidor Lluís Ferrer⁶⁶⁰ i, novament, del president del

656 .- “Política local. Partido Republicano Radical de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 de setembre de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria de l’acte i s’esmentà que es podien recollir els tiquets en els locals del carrer de Sans, de Jaume II i en el del districte 7è (Santa Catalina).

657 .- S’afegí que “Es de esperar que la Junta de Obras del Puerto sabrá comprender la importancia de esta justificada petición y no querrá tener en constante peligro a una barriada de mucho más de mil habitantes, procediendo lo antes posible al saneamiento del barrio o lugar de referencia y que el Ayuntamiento cooperará en la medida de sus fuerzas.” “Noticias varias. Justa queja”, a *La Almudaina*, dimecres, 13 de setembre de 1933, pàg. 3.

658 .- El telegrama deia: “Centro Republicano Radical del 2.º distrito felicita a V. E. repitiéndole su más inquebrantable adhesión y afecto.— Antonio Arbona, Presidente.— Carlos Aguiló, Secretario.” “Política local. Centro Republicano Radical del 2.º Distrito, Herrería, 19”, a *La Almudaina*, divendres, 15 de setembre de 1933, pàg. 2.

659 .- Carles Aguiló també destacà les “inmensas vicisitudes que ha tenido que atravesar el partido Republicano Radical desde la salida del Gobierno de su Jefe, habiendo llegado a ser ultrajado por determinados sectores políticos, recomendando que estos ultrajes y estas vejaciones no deben contestarse con otras nuevas, pues el Partido Radical no necesitó nunca recurrir a otros medios que no fueran los legítimos para llegar a la victoria.” A més, recomenà que tots estassins preparats per la lluita de les properes eleccions generals, “pues en ella debe demostrarse hasta donde puede llegar nuestro Partido.” “Política local. Centro Republicano Radical del 2.º Distrito. Herrería, 19”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de setembre de 1933, pàg. 2.

660 .- Lluís Ferrer féu una peroració sobre el Partit Republicà Radical i exposà que “la política radical estaba representada por hombres que pueden conducir a España por derroteros más seguros, conduciéndola a la prosperidad con un gran equilibrio de la economía nacional, y una inmensa seguridad para el capital y la industria que durante un período de tiempo bastante largo se han visto continuamente amenazados por las desacertadas medidas del gobierno pasado que en vez de hermanar el capital y el trabajo, elementos tan necesarios y cuya congruencia es tan elemental para la prosperidad de una nación, no ha hecho más que ponerlos

centre i delegat en el Comitè Municipal, Antoni Arbona.⁶⁶¹ Finalment, es llegiren adhesions del batle de Palma i del president de la Diputació.⁶⁶²

L'elecció del nou Comitè Provincial

Al començament d'octubre, es comunicà a la premsa que en la darrera reunió del Comitè Provincial del Partit Republicà Radical s'havia acordat designar la junta executiva, integrada per Francesc Julià Perelló, Eusebi Heredero Clar, Docmael López Palop, Enrique Molina Ravelló i Antoni Amer Llodrà. Al mateix temps, s'acceptà la renúncia “por razones de orden personal” del secretari del comitè, Antoni Quetglas, que fou substituït unànimement per Lluís Ferrer Arbona.⁶⁶³

L'assistència a l'homenatge a Blasco Ibáñez a València

El Comitè Provincial del Partit Republicà Radical, amb l'objectiu d'associar-se a l'homenatge que s'havia de tributar a Blasco Ibáñez a València amb motiu del trasllat de les seves despulles, acordà organitzar una expedició de militants i simpatitzants a la capital del País Valencià.⁶⁶⁴ El 24 d'octubre, es comunicà que arran de l'entusiasme que havia despertat el viatge ja s'havien cobert tots els passatges de primera, segona i tercera classe i aleshores solament quedaven disponibles un reduït nombre de bitllets de coberta.⁶⁶⁵

en pugna continuamente, llegando como consecuencia de ello a una restricción del trabajo, siendo una de las causas principales los momentos de constante inseguridad de los capitales que no salían de sus madrigueras por temor a ser despojados.” Seguidament, féu constar que a causa del canvi de Govern que “llevará consigo el cambio radical de la política española, las acciones de los Ferrocarriles del Norte y con ellos las de la Compañía M. Z. A. en sus últimas cotizaciones han subido tres enteros, demostrando que esta alza que no está sujeta a las variaciones que pueden hacer las divisas extranjeras es debida a la confianza que ya renace y que el partido Radical sabrá mantener para ser siempre la vanguardia de la República.” La crònica periodística destacà la notable ovació al regidor Ferrer, que “siempre fué uno de los que trabajaron con más ahinco para el Partido.” “Política local. Centro Republicano Radical del 2.º Distrito. Herrería, 19”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de setembre de 1933, pàg. 2.

661 .- Antoni Arbona, després de fer un resum de l'acte i saludar els representant dels districtes que amb la seva assistència evidenciaven “la buena armonía que siempre han existido en las filas radicales”, destacà la tasca fonamental que “para España tiene que ser la realizada por el insigne caudillo de nuestro Partido don Alejandro Lerroux, haciendo constar las últimas palabras por él pronunciadas al manifestar que en España sólo existen dos partidos que son el radical y el socialista si bien el primero más capacitado que el segundo para seguir en estos momentos la política que debe desarrollarse en España necesita también por la gran responsabilidad que contrae al encargarse del Poder que todos aunemos nuestros esfuerzos para que le ayudemos en la victoria.” “Política local. Centro Republicano Radical del 2.º Distrito. Herrería, 19”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de setembre de 1933, pàg. 2.

662 .- “Política local. Centro Republicano Radical del 2.º Distrito. Herrería, 19”, a *La Almudaina*, dimarts, 19 de setembre de 1933, pàg. 2.

663 .- “Política local. Partido Republicano Radical.- Comité Provincial de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimecres, 4 d'octubre de 1933, pàg. 2.

664 .- La nota s'amplià comentant que l'expedició sortiria del port de Palma en un vapor especial, que ja s'havia sol·licitat i que per a l'excursió regirien preus “realmente excepcionales”. Els membres del partit que s'hi volguessin inscriure ho havien de fer en el local del comitè del carrer de Jaume II, núm. 43, 1r, des de les 14 a les 19 h. S'acabà afirmant que “los detalles de esta excursión serán dados a conocer de inmediato, siendo ya numerosas las personas que se proponen participar del magno homenaje que se tributará a una de las glorias más firmes del republicanismo español.” “Política local. Partido Republicano Radical.- Comité Provincial”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 d'octubre de 1933, pàg. 3.

665 .- El preu del passatge de coberta era de 10 pessetes l'anada i la tornada. A més, es donaven algunes instruccions sobre el viatge, com que el dijous, 26 d'octubre, de 15 a 18 h, en el local del Comitè Provincial del carrer de Jaume II, es podien retirar els passatges, tenien en compte que per a la distribució se seguiria rigurosament l'ordre en que s'havia fet la inclusió. També s'advertí que “se entenderá que todas aquellas

El dissabte, 28 d'octubre, el vapor «Mallorca» sortí del port de Palma a les 20 h, amb més 600 persones –400 de les quals anaven a coberta.–⁶⁶⁶ Varen partir representacions oficials de l'Ajuntament de Palma –el batle Josep Tomàs Renteria, el tinent de batle Lluís Ferrer i el regidor Josep Mas Rubí– i de la Diputació –formada pel president Francesc Julià, el diputat provincial Antoni Tudurí, l'oficial i periodista Joan Bauzà Guañabens i el director de la Inclusa Eusebi Heredero Clar–, a més de l'Orfeó Republicà Balear i dels dirigents, militants i simpatitzants del Partit Radical de Mallorca.⁶⁶⁷ Les representacions oficials de Palma varen presenciar el desembarcament de les restes de Blasco Ibáñez des de la tribuna presidencial, en la qual hi havia el president de la República Niceto Alcalá Zamora, el president de la Generalitat Francesc Macià i el fill de l'homenatjat Sigfrido Blasco. Tot i fer molt de fred, els excursionistes mallorquins visitaren la ciutat. També les autoritats mallorquines assistiren a la vetlada necrològica en honor de Blasco Ibáñez. El dia 30, visitaren les autoritats valencianes i Alejandro Lerroux. També assistiren a l'acte polític del Teatre Apolo i foren obsequiats amb un banquet en la Dehesa.⁶⁶⁸ L'expedició tornà des del port de València el dilluns, dia 30, a les 20 h.⁶⁶⁹

El diumenge, 5 de novembre, en el Casino Republicà Radical Independent –del carrer de Brondo, núm. 7– féu una vetlada artística en la qual actuaren els artistes Angel i Gloria Sancho, que interpretaren el sàinet de costums aragoneses “Buen Tempero.” Donat l'èxit de l'acte, la Comissió de Festes decidí repetir la vetlada el proper diumenge dia 12.⁶⁷⁰

Les eleccions generals de novembre de 1933

personas que el día indicado no hayan retirado sus respectivos billetes, no tendrán derecho a reclamación alguna, distribuyéndose los pasajes sobrantes entre las personas que lo hayan solicitado.” A més a més, la comissió organitzadora informà als expedicionaris que s'havien d'encarregar de la qüestió de l'hopedatge per la nit que havien de romandre a València. S'advertí també que el dia de la partida solament es permetria l'accés a bord del vaixell d'aquelles persones que duguessin el bitllet amb l'objectiu d'evitar “las molestias propias de toda aglomeración.” “La excursión a Valencia del partido republicano radical”, a *La Almudaina*, dimecres, 25 d'octubre de 1933, pàgs. 1-2. El 27 d'octubre, la comissió organitzadora publicà una nota informativa sobre el viatge, comentant que “Si se hubieran podido atender todas las solicitudes que ha recibido la Comisión organizadora, habríanse necesitado dos barcos de la capacidad del «Mallorca» para la excursión que realizan los radicales.” S'assenyalà que el vaixell aniria ple, amb devers 600 persones, “figurando entre ellas muchas señoras.” A més d'esmentar les representacions oficials de l'Ajuntament de Palma –integrada pel batle Josep Tomàs Renteria, el tinent de batle Lluís Ferrer i el regidor Josep Mas Rubí–, de la Diputació –formada pel president Francesc Julià i el diputat provincial Antoni Tudurí–, es comunicà que les banderes i estandarts del partit havien de dur un crespó negre. “La excursión a Valencia del Partido Republicano Radical”, a *La Almudaina*, dissabte, 28 d'octubre de 1933, pàg. 2.

666 .- S'havien instal·lat en les bodegues del vaixell matalassos per la comoditat dels viatgers de coberta. “Excursión del Partido Radical a Valencia”, a *La Almudaina*, diumenge, 29 d'octubre de 1933, pàg. 2.

667 .- Segons la crònica periodística, “después que el buque hizo sonar su sirena los orfeonistas cantaron desde lo alto de una de las toldillas distintas composiciones musicales que fueron muy aplaudidas. Al soltar las amarras el buque e iniciar las maniobras para la salida el citado orfeón canto el Himno nacional que fué aplaudido con entusiasmo.” “Excursión del Partido Radical a Valencia”, a *La Almudaina*, diumenge, 29 d'octubre de 1933, pàg. 2.

668 .- Telegrames enviats per Joan Bauzà Guañabens des de València el dia 29 a les 19 h i el dia 30, a les 14 h. “Balears fuera de Baleares”, a *La Almudaina*, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. 7.

669 .- El periodista Joan Bauzà Guañabens publicà l'article “Mallorca en Valencia. Impresiones de una excursión”, a *La Almudaina*, dimecres, 1 de novembre de 1933, pàg. 1.

670 .- “Velada en el Casino Radical independiente”, a *La Almudaina*, dimecres, 8 de novembre de 1933, pàg. 2.

El divendres, 20 d'octubre, la Joventut Republicana Federal del districte 7è organitzà una junta general extraordinària en el local social del carrer d'Anníbal, cantonada de Cotoner, per dur a terme l'organització de l'agrupació femenina.⁶⁷¹

En les eleccions generals del 19 de novembre de 1933, els radicals presentaren una candidatura per a les majories. El 22 d'octubre, 80 delegats dels pobles de Mallorca i centres de Palma elegiren candidats per Mallorca a Francesc Julià Perelló, Eusebi Heredero Clar i Docmael López Palop. A més, la llista es completà amb el menorquí Josep Teodor Canet Menéndez i l'eivissenc Bernat Tur Puget. En plena campanya electoral, el partit organitzà (28-31 d'octubre) una excursió a València per rebre les restes de Blasco Ibáñez a la qual assistiren gairebé 600 persones. També s'elegí una comissió – integrada per Antònia Rigo, Aina Valcaneras i Antònia Adrover – per constituir l'Agrupació Femenina de Palma. La candidatura radical quedà en tercer lloc i els més votats de la llista varen Francesc Julià (27.424 vots) i Josep Teodor Canet (27.098 vots) mentre que els altres tres quedaren a una notable diferència: Docmael López (14.844 vots), Eusebi Heredero (14.806 vots) i Bernat Tur (14.132 vots). En el conjunt de les Balears, els radicals havien aconseguit el 12,51% dels vots i, per illes, havia fet el millor resultat a Menorca, amb el 35,58% dels vots.

A Mallorca, els radicals havien guanyat solament a Maria de la Salut, amb el 45,76% enfront de la coalició de Centre-Dreta-Regionalista, amb el 44,59%. A més, els millors resultats – superant el 15% – els feren a Montuïri (23,78%), Manacor (23,27%), Valldemossa (19,91%), Santa Margalida (18,22%), Capdepera (17,99%), Deià (15,20%) i Búger (15,01%). Per contra, la pitjor votació –menys del 5%– la tingueren a Escorca (no aconseguí cap vot), Santa Eugènia (0,07%), Estellencs (0,21%), Alaró (0,43%), Puigpunyent (0,52%), Mancor (1,06%), Vilafranca (1,49%), sa Pobla (1,71%), Algaida (2,11%), Marratxí (2,17%), Son Servera (2,21%), Santa Margalida (2,36%), Artà (2,74%), Binissalem (3,04%), Sóller (3,23%), Santanyí (3,53%), Lloret (3,70%), Llubí (3,92%) i Sencelles (4,91%). Francesc Julià va ser el candidat més votat de la llista radical en tots els municipis de Mallorca, a excepció d'Alcúdia, Capdepera, Deià, Esporles, Inca, Manacor, Santa Margalida, Sineu i Valldemossa, que ho va ser Josep Teodor Canet. Ambdós candidats empataren en nombre de vots a Deià, Lloret, Petra, sa Pobla. A Menorca, la candidatura solament guanyà a Maó, amb el 44,79% dels vots i superà el 30% dels vots a Castell (33,68%), Ciutadella (37,68%) i Sant Lluís (37,89%). El pitjor percentatge dels radicals va ser a Alaior (10,88%), Ferreries (15,00%) i es Mercadal (28,30%). Respecte a la candidatura radical, hem de dir que a Menorca, a diferència del que havia succeït a Mallorca, la llista va tenir una votació bastant homogènia, essent el més votat el menorquí Josep Teodor Canet a tots els municipis, a excepció de Sant Lluís. A les Pitiüses, la candidatura radical quedà com a segona força política a quatre municipis, però únicament superà el 10% dels vots a Sant Joan (13,95%). El pitjors resultats els féu a Formentera que solament aconseguí el 0,92% dels vots. Josep Teodor Canet va ser el més votat a Santa Eulàlia, Sant Joan, Sant Josep i Formentera, mentre que l'eivissenc Bernat Tur ho fou a Eivissa i Sant Antoni.

Els republicans federals perden la Batlia de Palma arran de la dimissió Josep Tomàs Renteria

El 29 de novembre, el batle radical Josep Tomàs Renteria presentà la dimissió en la sessió plenària. Després de la lectura de la carta de dimissió, a càrrec del president accidental,

671 - "Política local. Agrupación Femenina Federal del VII Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 19 d'octubre de 1933, pàg. 2.

Docmael López Palop,⁶⁷² hi hagué intervencions de Llorenç Bisbal,⁶⁷³ Morell,⁶⁷⁴ Vicenç Tejada⁶⁷⁵ i Barceló.⁶⁷⁶ Es passà a votar la renúncia del batle, que fou acceptada per 17 vots a favor contra 11. Finalment, el 20 de desembre, va ser elegit batle de Palma, Emili Darder Cànaves –d’Acció Republicana.–

La segona volta dels comicis generals del 3 de desembre de 1933

Tal com preveia la llei, el 3 de desembre es va fer la segona volta dels comicis per elegir els dos escons de la minoria. Els radicals presentaren com a candidats Josep Teodor Canet Menéndez i Francesc Julià Perelló, que havien estat els dos més votats de la candidatura radical del 19 de novembre. Els republicans federals decidiren presentar dos candidats amb l’objectiu de copar els dos escons. Amb aquesta estratègia –i donat que cada elector podia votar un sol candidat–, el partit féu una distribució dels municipis de les illes en els quals havia de ser votat un dels dos candidats. En aquells comicis, la candidatura radical, que tengué el suport del Partit Republicà de Centre i la Unió de Dretes, aconseguí que els seus dos candidats radicals fossin elegits. Josep Teodor Canet aconseguí 48.675 vots (40,0%) –que obtingué els vots del centre-dreta de Menorca, Eivissa i Formentera– i Francesc Julià, 47.633 vots (39,14%), mentre que el socialista Alexandre Jaume va treure 25.037 vots (20,58%).

672 .- El tinent de batle, Docmael López Palop, que presidia la sessió plenària, donà lectura de la carta de dimissió del batle Josep Tomàs Renteria del 29 de novembre de 1933, que deia: “Mi salud, harto quebrantada de algun tiempo a esta parte –y otros motivos que, después de meditarlo detenidamente, no creo prudente ni oportuno dar a la publicidad– me ponen en el trance, que para mí entraña amarguras de carácter moral fáciles de comprender, de presentar la dimisión de la presidencia de ese Excmo. Ayuntamiento. Por prescripción facultativa, hace cosa de un mes, se me aconsejó una cura de reposo, entrañando, naturalmente, el abandono de toda actividad que pudiera ser origen de estados de inquietud o de zozobra. Entonces la situación social –que fué agravándose por momentos hasta llegar a la huelga general, en cuya solución como mediador puse a contribución todo mi fervor y mi buena voluntad– no hacía oportuno el momento; el abandono de mi puesto en aquellos instantes hubiese sido una deserción cosa que repugna a mis sentimientos y no vacilé en sacrificar mi tranquilidad personal al bien de todos, contribuyendo a éste en la medida de mis fuerzas. Un imperativo de mi amor a la ciudad demoró una resolución hace meses adoptada. Al notificar al Excmo. Ayuntamiento mi dimisión he de cumplir previamente un deber de justicia: agradecer a todas las minorías, absolutamente a todas, sin distinción de matices políticos, el apoyo y leal colaboración que me han prestado en todo instante, deponiendo ante el interés general intereses de bandería o de partido. Aguardo con emoción los instantes en que, repuesta mi salud, pueda, desde un puesto ciudadano, por humilde que este sea, seguir demostrando mi amor a la ciudad de Palma, y a la República.” “La sesión municipal de anoche”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de novembre de 1933, pàgs. 2-3.

673 .- En nom de la minoria socialista, Bisbal agrai les atencions de Tomàs Renteria com a batle i analitzà els fonaments de la dimissió. Afirmà que creia que les causes de la renúncia que no volia expressar Tomàs Renteria eren “de conciencia y por respetarlos no tienen inconveniente en admitirla.” “La sesión municipal de anoche”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de novembre de 1933, pàg. 3.

674 .- També agrai les atencions del batle dimissionari i expressà que pensava que no s’havia d’admetre la renúncia. “La sesión municipal de anoche”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de novembre de 1933, pàg. 3.

675 .- Agrai les paraules Tomàs Renteria i manifestà que respectava la dimissió i que s’havia d’acceptar. “La sesión municipal de anoche”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de novembre de 1933, pàg. 3.

676 .- Comentà que no ho podia jutjar més que pels motius que exposava que eren els de salut i que entenia que no s’havia d’admetre la dimissió “sin dar facilidades para reponer su salud.” Afirmà, a més, que creia que no s’havia d’admetre la renúncia “teniendo en cuenta la perturbación que puede acarrear al Consistorio.” “La sesión municipal de anoche”, a *La Almudaina*, dijous, 30 de novembre de 1933, pàg. 3.

7.3.2. LA CONCENTRACIÓ REPUBLICANA

Aquesta organització política es va constituir a Palma el 20 de maig de 1931 com a resultat de la primera escissió del Partit Republicà Federal de Mallorca. Arran de l'acord del 10 de maig de 1931 de l'assemblea provincial del Partit Republicà Federal de Mallorca de no permetre que els seus afiliats poguessin pertànyer a altres entitats que no acatassin l'ideari del partit suposà l'escissió d'alguns vells republicans històrics que acabaren fundant aquest nou partit.

El 20 de maig, es varen reunir en la casa núm. 49 de la plaça de la Constitució, de Palma, un centenar de veïns "entusiastas de la causa republicana" per constituir un nou partit que es denominà Concentració Republicana. Tingué la seu social a la plaça de la Constitució, núm. 49, de Palma. La primera Junta Directiva va estar integrada per Francesc Garcia Moreno (president), Jaume Comas Cladera (vicepresident), Joan Trian Barceló (secretari general), Joan Tomàs Costa (secretari del districte de Palma), Melcior Riera Domingo (secretari del districte d'Inca), Joan J. March Lietaud (secretari del districte de Manacor), Joan Garcia Moreno (tresorer), Miquel Estade Campo de Arbe (comptador) i, com a vocals, Antoni Ques Ventayol, Gabriel Font Martorell, Josep Martínez Ribera, Antoni Pou Reus, Pere Medina Montagut, Guillem Vidal Sastre, Martí Pou Rosselló, Onofre Cabrer i Francesc Blanes Viale.⁶⁷⁷ Aquesta formació política fou liderada per l'advocat Antoni Pou Reus –que havia estat el primer governador civil de les Balears a l'inici de la Segona República–, el metge Jaume Comas, Francesc Garcia Moreno i el metge Joan Trian Barceló.

Dos dies després de la seva constitució, a l'horabaixa, la junta directiva del nou partit va ser rebuda pel governador civil, Francesc Carreras Reura. El president del Centre, Francisco García Moreno, oferí al representant del govern de la República la cooperació tant del Centre com dels seus socis, "todos ellos republicanos de antiguo y que en múltiples ocasiones han demostrado su entusiasmo por el bien de la causa a la que como siempre están dispuestos a servir en la forma más amplia y decidida." El governador Carreras els agrai l'oferiment i els va prometre tornar la visita al seu local social de la plaça de la Constitució, que pensaven inaugurar properament.⁶⁷⁸

Tot i que inicialment anuncià la presentació de candidats a Palma a les eleccions municipals parcials del 31 de maig de 1931, poc abans dels comicis decidí retirar-los per no dividir el vot republicà i davant la tensió que es vivia dins el republicanisme. Així i tot, varen obtenir vots com a candidats d'aquest partit al districte 1r –Martí Pou Rosselló (4 vots)–, 2n –Joan Trian Barceló (2)–, 5è –Jaume Comas Cladera (22)–, 6è –Francesc Blanes Viale (3)–, 7è –Guillem Vidal Sastre (1)–, 8è –Pere Medina Montagut (2) i Josep Martínez Ribera (2)– i 9è –Joan March Lieutaud (1) i Joan Llabrés Frau (548). Aquest darrer va sortir elegit regidor.

En aquells comicis, aquesta formació política presentà candidatura per a les majories en el municipi de Petra.

La nit del 6 de juny, el partit féu públic un manifest en el qual explicava les motivacions que havien determinat la retirada de la seva candidatura a Palma en les passades eleccions municipals del 31 de maig. Hi afirmà que havien presentat la candidatura per a significar la protesta de l'acord del Comitè Mixt Federal-Socialista de presentar solament 22 candidats, suprimint cinc llocs dels que pretenia en els comicis del 12 d'abril. Afegí que l'encert de la

⁶⁷⁷ .- Registre d'associacions. Sign. 1.623. Exp. 1.971. Govern Civil. ARM. El 8 de maig de 1931, Joan March i Francesc Garcia enviaren al Govern Civil els estatuts per constituir el partit "Conjunción Republicana." [sic]

⁶⁷⁸ .- S'afegia a la nota que "Los asociados a esta agrupación política son numerosos contando entre sus elementos destacados valores en todos los ramos de la vida y en sus aspectos intelectual y obrero algunos de ellos formando parte integrante de la Directiva." "El Centro de Concentración Republicana", a *La Almudaina*, dissabte, 23 de maig de 1931, pàg. 2.

Concentració quedà demostrat quan els partits federal i socialista exigiren als representants dels Comitè Mixt anar per les 27 regidories. En la campanya electoral, qualificada per “un momento fuertemente pasional”, s'excità el cos electoral contra els integrants de la Concentració i “se emplearon los tópicos de siempre, se nos atribuyó el móvil único del interés personal, se nos llamó Judas, Republicanos disfrazados, tráfugas y cuantos dicterios se estimaron de efecto entre las masas.” Davant el moment històric que suposaven les eleccions municipals, la formació política, “consciente de su significación política”, no volgué que els poguessin acusar “de empañar la forma augusta con que la República fué proclamada en España e implantada en Mallorca.” Així, es decidí retirar la candidatura de la Concentració amb la suficient anticipació i havien de “desaparecer los personalismos que cegaban ciertos republicanos y las elecciones primeras de la República al ser contrastadas con las del 12 de abril, debían aparecer unidas con la máxima libertad, cimiento único de la verdadera democracia.” De totes maneres, si els comicis no foren d'aquesta forma, no es podia culpar a la Concentració que “al sacrificar su candidatura no tuvo otro móvil que el de evitar lo que a pesar de toda nuestra buena voluntad aconteció, de ello no nos consuela siquiera el haber salvado nuestra responsabilidad.” Afegia la nota en defensa del que s'havia acusat a la Concentració que “por convencimiento inquebrantable, por amor a la República jamás descenderemos a ciertos terrenos de lucha política, será nuestro lema anteponer a todo razonamiento la realidad irrefutable de los hechos. Así nos limitamos a recordar, a quienes de traidores nos tildan, nuestra entrada como socios del Centro Republicano Balear, que no olviden al llamarnos tráfugas que nuestra antigüedad en las filas republicanas es mayor que la del propio Presidente del Gobierno Provisional; que transcurrieron años de dictadura después de nuestra profesión de fé republicana, y que no olviden tampoco que en los momentos de lucha, cuando no contábamos más que con la oposición de todo Mallorca, fuimos llamados y ni uno solo de nosotros vaciló en ofrendar a la República cuando tuvo, no olvideis tampoco que en los momentos difíciles de la proclamación, con unánime conformidad depositásteis la confianza en nuestros elementos y como un solo hombre recocisteis[sic] lo acertado de sus consejos al aceptarlos y ejetarlos.[sic]” Continuava el manifest dient “Nuestra separación, queríamos fuese amistosa, la llevamos a efecto cuando vosotros disfrutábais como ahora de todas las prerrogativas del poder, prescindiendo de nuestros intereses personales cuando vosotros colmábais los vuestros, y sabiendo que tomabais a ofensa nuestra actitud, preferimos siempre cumplir nuestro deber a satisfacer nuestro interés material.” S'afirmava que el que els preocupava era “la consolidación de la República, y entonces y siempre, a ello encaminaremos nuestro esfuerzo y os repetiremos con el maestro Ortega y Gasset: «Unos cuantos grupos que moscardean en el contorno inmediato del Gobierno, están interceptando la comunicación directa de éste con la Nación; le inquietan, le estorban, le estorban, le desorientan y desazonan. Hay en el Ministerio algunos hombres de primer orden, cuyo único error grave ha sido tomar en serio a toda esa botaratería que pretende hacer de la República su propiedad privada y se atribuye tan arbitraria como audazmente, y tan audaz como ridículamente, la representación auténtica del pueblo, de la voluntad nacional, etc., etc. Mentas arcaicas, incapaces de descifrar las líneas monumentales del porvenir, solo saben recaer en los tópicos del pasado, y se empeñan en que nuestra naciente democracia sea como las de hace cien años, y cometa, sin renunciar a ninguna, todas las insensateces y todas las torpezas en que aquellas se desnucaron.»”⁶⁷⁹

679 .- “Política local. Manifiesto de la Concentració Republicana”, a *La Almudaina*, diumenge, 7 de juny de 1931, pàg. 2.

En les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, presentà com a únic candidat el republicà moderat i primer governador civil de la República a les Balears, Antoni Pou Reus. L'objectiu era aconseguir el suport indirecte per a les minories dels verguistes, conservadors i regionalistes. El seu programa es concretava en la defensa de l'autonomia municipal i la creació del patrimoni comunal; la independència de poders amb predomini del legislatiu; la separació de l'Església i l'Estat –reconeixent que aquesta relació havia de ser concordada–; la plena llibertat d'associació i el reconeixement del dret de vaga; la instrucció obligatòria integral i gratuïta per a tots els graus, i els impostos directes progressius. Apostava per una república basada en la sobeïania nacional, expressada mitjançant el sufragi directe i secret, que havia de tenir una estructuració que reconegués la personalitat de les regions amb característiques pròpies i favorable a l'assoliment de les autonomies. Demanà el vot dels electors per a la consolidació de la República.⁶⁸⁰ Antoni Pou féu bons resultats als municipis d'Alcúdia, Porreres, Llubí i Valldemossa i aconseguí un total de 10.970 vots, però no obtingué l'escó.

El fracàs electoral féu que alguns dels seus dirigents i militants, com Jaume Comas i Joan Trián, s'apropassin al Partit Republicà Radical Socialista.

El 14 de juliol de 1931, el president Garcia i el secretari Trián de Concentració Republicana enviaren un telegrama de felicitació al president del Govern pel seu discurs en l'obertura de les Corts Constituents.⁶⁸¹

Al final d'agost de 1931, el comitè de Concentració Republicana féu públic un comunicat en qual criticava l'actuació dels republicans federals –especialment de Francesc Julià per l'acumulació de càrrecs– i dels socialistes per la política que duïen a terme en l'Ajuntament de Palma.⁶⁸²

En les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña del 4 d'octubre de 1931, Antoni Pou Reus es tornà a presentar com a candidat, amb el suport de la dreta, del Partit Republicà de Centre i dels reformistes. Havia de fer l'acte central de campanya el 27 de setembre en el Teatre Balear, però s'hagué de suspendre arran de la negativa del propietari de cedir el local. Pou Reus va aconseguir un total de 17.531 vots i va ser el candidat més votat a Mallorca –on guanyà a 26 municipis–, però els escrutinis de Menorca i de les Pitiüses varen possibilitar que obtingués l'escó Francesc Carreras, d'Acció Republicana. Després d'aquests resultats, Concentració Republicana va desaparèixer i la majoria dels seus dirigents i militants deixaren la política activa o evolucionaren cap a altres formacions, com el seu dirigent Antoni Pou que, a mitjans gener de 1932, manifestava trobar-se en l'òrbita del Partit Conservador Republicà, del dirigent estatal Miguel Maura.⁶⁸³ Antoni Pou Reus, però, que aleshores tenia 50 anys abandonà la primera línia de la política activa i va morir a Palma el 1934.

680 .- "Política local. La Concentració Republicana", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de juny de 1931, pàg. 2.

681 .- El telegrama deia: "Con motivo apertura Cortes Constituyentes Concentració Republicana Mallorca felicita V. E. por brillantísimo discurso inaugural suplicándole patèntice leal adhesión y confianza Gobierno." *La Almudaina*, dimecres, 15 de juliol de 1931, pàg. 3.

682 .- "Política local. Una nota de la Concentració Republicana", a *La Almudaina*, dimecres, 26 d'agost de 1931, pàg. 2.

683 .- Hi afirmava que "Creo efectivamente que Concentració Republicana siente verdadera simpatía por don Miguel Maura y que la casi totalidad de sus componentes están identificados con el programa expuesto por él en el Cinema de la Opera." Així mateix, a la pregunta del periodista si pensava organitzar el nou Partit Conservador Republicà, Antoni Pou contestà "Mucha, muchísima es la gente que me empuja para que emprenda una activa campanya de propaganda, y por su calidad y número es bastante a profetizar que el partido Conservador Republicano gozará en Baleares de una gran preponderancia; pero le repito que mi propósito, interpretando los deseos del señor Maura, es de huir de todo lo que pueda parecer una capillita personal; no

7.3.3. L'INTENT DE CONSTITUIR EL PARTIT REPUBLICÀ RADICAL DE BALEARS

El desembre de 1931, quan el Partit Republicà Federal de Mallorca es trobava en un profund procés de divisió arran, d'una banda, dels partidaris de seguir la política del dirigent estatal Alejandro Lerroux i, de l'altra, els seguidors de Manuel Azaña, un grup de simpatitzants mallorquins de Lerroux impulsaren a Mallorca la constitució del Partit Republicà Radical amb l'objectiu de pressionar el federalisme illenc i probablement tenint el suport del governador civil de les Balears, el radical menorquí Joan Manent.

Així, al començament de desembre de 1931, simpatitzants de Palma de l'ideari del Partit Republicà Radical es constituïren en agrupació, designant com un Comitè Provisional dirigit per Josep Carmona (president), Àngel Gil (secretari), Claudio Guerrero (tresorer), José Ibáñez (comptador) i com a vocals Joaquín Heredia (1r), Jaume Monjo (2n), Juan Dubiá (3r) i Victorià Villa (4t).⁶⁸⁴

Així mateix, el 3 de desembre de 1931, una altra manera d'aquesta pressió fou la fundació del setmanari *La Libertad*, dirigit per Enrique Montoro Rodríguez. Se subtitulà "Revista ilustrada" i tingué la redacció i l'administració al carrer de Jaume II, núm. 43. S'edità a la Impremta Independència, de Palma, però solament en sortiren dos números.⁶⁸⁵

El dimecres, 23 de desembre de 1931, es reuní la Comissió Organitzadora, integrada per Enrique Montoro, Adolfo Giménez, Andrés Pérez, Bartomeu Vives, Josep Gilet, Fernando Brussotto i Antoni Brussotto per discutir i aprovar els estatuts d'aquest nou partit, dirigit a nivell estatal per Alejandro Lerroux. Aleshores, es convocà a una reunió constituent en la casa núm. 10 del carrer de Santacília, contigua al Bar Amèrica.⁶⁸⁶ Aquell dia, els membres del Comitè Organitzador d'aquesta nova formació política, Fernando Brussotto i Adolfo Giménez, enviaren els estatuts per duplicat i una instància per a la constitució del nou partit al Govern Civil.⁶⁸⁷

El 5 de gener de 1932, es celebrà l'assemblea per a la constitució del Partit Radical de Balears. En aquella reunió, el senyor Alcolea proposà "en representación de un grupo inspirado en los mismos ideales que los nuestros hace manifestaciones que para evitar conveniencias que pudieran perjudicar a este partido seria muy conveniente la fusión de todos para así servir mejor al partido que acaudilla D. Alejandro Lerroux." La proposta va ser aprovada per unanimitat. Seguidament, Andrés Pérez, llegí els estatuts i, acte seguit, Antonio Caballero felicità a la Comissió Organitzadora per la redacció dels estatuts mentre que Josep Carmona demanà que s'ampliàs la Junta Directiva fins a vuit vocals. Així mateix, el senyor Vidal proposà que fos suspesa la quota d'entrada als socis de número, però el tema quedà sobre la taula. S'acordà, a proposta de Claudio Guerrero que portassin l'assemblea els senyor

pretendo que nadie venga a mí y estoy dispuesto a sumarme a toda organización que seriamente se forme. Desde luego si no surge esta organización en que confío, con la decisión y arrestos de que el Jefe nos da ejemplo, trabajaré con todas mis fuerzas en la organización del partido Conservador Republicano." "Política local. El discurso de D. Miguel Maura y su repercusión en Baleares.- Conversación con D. Antonio Pou", a *La Almudaina*, dijous, 14 de gener de 1932, pàg. 3.

684 .- "Política local. Partido Republicano Radical Lerrouxista", a *La Almudaina*, divendres, 11 de desembre de 1931, pàg. 3.

685 .- El núm. 1 aparegué el 3 de desembre i el núm. 2 el 10 de desembre de 1931

686 .- "Política local. Partido Republicano Radical", a *La Almudaina*, diumenge, 27 de desembre de 1931, pàg. 2.

687 .- Comunicació del 23 de desembre de 1931 de Fernando Brussotto i Adolfo Giménez al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.151. ARM.

Alcolea i Montoro. Seguidament, hi hagué un ampli debat “por haberse hecho algunas proposiciones que daban a entender la conveniencia de que se llegara a una inteligencia con el Sr. Juliá, Presidente de la Exma. Diputación y por este motivo llegaron los animos a cierta exaltación que dieron un feliz resultado al hacer el Sr. Montoro la proposición de que fuese propuesto como jefe del partido Radical en todas las islas Baleares el Exmo. Sr. Gobernador Civil don Juan Manent.” Per dur endavant aquesta proposta, es nomenà una comissió integrada per Brussotto, Espinosa i Montoro. Finalment i com a preceptiu legalment, es va procedir al nomenament de la Junta Directiva, que quedà integrada per Enrique Montoro Rodríguez (president) –amb el domicili del carrer de Jaume II, núm. 43, entresól–, Josep Carmona Pérez (vicepresident), Fernando Brussotto Pérez (secretari), Angel Gil Ruiz (vicesecretari), Claudio Guerrero Padilla (comptador), Bartomeu Vives (tresorer), Josep Quetglas Amengual (vicetresorer) i, com a vocals, Andrés Pérez (1r), José Ibáñez Ladaria (2n), Francesc Forteza Mesana (3r), Nero Espinosa Velázquez (4t), Jaume Monjo Escudero (5è), Adolfo Giménez Martín (6è), Antoni Martí (7è) i Antoni Caballero (8è).⁶⁸⁸

Novament, el 14 de gener, la formació política es tornà a reunir en assemblea, amb l'assistència de la directiva i d'una setantena de socis de número afiliats al Partit Radical de Balears. El president Enrique Montoro féu un breu repàs a les tasques dutes a terme per a la fundació del partit i de “los tropiezos tenidos con los señores que integraban otro grupo que se decía simpatizantes de los ideales del Sr. Lerroux pero que en la actualidad parece se hallan unidos al Partido Federal.” Seguidament, Montoro donà compte d'algunes dimissions de càrrecs directius, que varen ser acceptats i, per unanimitat, la directiva presentà la dimissió en ple. El secretari Fernando Brussotto llegí una nova candidatura formada per Enrique Montoro Rodríguez (president) –aleshores amb el domicili a la plaça de Cort, núm. 9, 2n–, Andrés Pérez Mercader (vicepresident), Fernando Brussotto Perez (secretari), Francesc Pla Duix (vicesecretari), Bartomeu Vives Oliver (comptador), Josep Quetglas Amengual (tresorer), Miquel Bonnin Martí (vicetresorer) i, com a vocals, Francisco F. Mesana (1r), Francesc Martí Fuster (2n), Pere Palou Sureda (3r), Adolfo Giménez Martí (4t), Josep Quetglas Ramírez (5è), Ignasi Fuster Pomar (6è), Nicolau Cortès (7è) i Alfonso Brussotto Pérez (8è). Va ser aprovada per unanimitat la candidatura i, a més, es ratificà el nomenament de president honorari a favor del governador civil Joan Manent. Es nomenà una comissió, integrada per Enrique Montoro, Francesc Pla, Josep Quetglas i Ferran Brussotto, per comunicar al governador Manent aquesta proposta.⁶⁸⁹ Finalment, s'acordà per unanimitat emprendre una intensa campanya per als municipis de l'illa per impulsar la constitució de centres radicals.⁶⁹⁰

Dos dies després, alguns dirigents del Centre Republicà Radical de Balears visitaren Joan Manent, per agrair-li la seva gestió i la seva acceptació del càrrec de president honorari del centre. Així mateix, decidiren regalar-li un bastó de comandament com a símbol de bona amistat i mostra d'estimació. Per la compra d'aquest regal, s'obrí una subscripció en el local social del carrer de Santacília, núm. 10.⁶⁹¹

El 23 de gener, arran de les nombroses adhesions que rebia i a les peticions dels pobles per constituir comitès municipals, anuncià que una comissió de Junta Administrativa del partit,

688 - Còpia de l'acta del 5 de gener de 1932, signada pel president Enrique Montoro i del secretari Fernando Brussotto, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.151. ARM.

689 - Certificació de l'acta del 14 de gener de 1932, signada pel president Montoro i el secretari Brussotto, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.151. ARM.

690 - La sessió acabà amb un “¡Viva Lerroux!” donat pel president Montoro. *La Almudaina*, dissabte, 16 de gener de 1932, pàg. 2.

691 - “Obsequio al Gobernador Civil”, a *La Almudaina*, diumenge, 17 de gener de 1932, pàg. 2.

integrada per Enrique Montoro, Andrés Pérez, Adolfo Giménez, Fernando Brussotto, Francisco F. Mesana i Josep Quetglas, pensava anar el proper diumenge, dia 24, al municipi de Sant Joan per constituir un comitè radical.⁶⁹²

Però, gairebé un mes després, el 20 de febrer, el Partit Radical de Balears –domiciliat al carrer de Santacília, núm. 10, de Palma– féu pública una nota de contestació al governador “dentro de nuestra mayor contrariedad.” Assenyalaven que una vegada fet pública la invitació a la premsa per participar en la subscripció popular per al regal es varen veure decepcionats per no haver aconseguit més subscripció que la dels directius i “verdaderos íntimos”. Davant aquesta situació, el Comitè Radical va resoldre convidar algunes entitats de Palma, que va ser ben acceptada. Però, davant les manifestacions del governador Manent, varen decidir suspendre l’homenatge i comunicar als donants que podien passar pel local social per tornar-los els donatius.⁶⁹³

El 15 de març de 1932, la Junta Directiva del partit acordà convocar els militants a una junta general extraordinària per “tomarse acuerdos de gran trascendencia.”⁶⁹⁴ Dissortadament, no tenim notícia del que es va acordar en aquesta reunió, però, des d’aleshores, aquesta formació política no tornà a donar senyal de vida.

Ben segur que, des de l’adhesió, el gener de 1932, del Partit Republicà Federal de Mallorca al Partit Republicà Radical, d’Alejandro Lerroux, i l’escissió del sector més esquerrà i nacionalista arran de la constitució d’Acció Republicana, el Partit Radical de les Balears es va dissoldre.

7.3.4. ACCIÓ REPUBLICANA DE MALLORCA

El 8 de febrer de 1930, va reaparèixer públicament Acción Republicana, liderada per Manuel Azaña, que poc després (13 de març) publicà en el diari madrileny *El Sol* un manifest, signat per 140 persones, que suposava la nova presentació en públic de la formació política.⁶⁹⁵ Els dies 26 i 27 de maig de 1931, després de la proclamació de la República, el partit celebrà la primera Asamblea Nacional, en la qual elegí el seu Consell Nacional, que havia de regir el partit, integrat per 13 representants de Madrid i 12 de la resta de províncies. Aleshores, però, d’entre les 22 províncies en què hi havia agrupacions d’Acció Republicana no hi havia les Balears.⁶⁹⁶

Tot i això, en les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, Manuel Azaña figurà en la candidatura republicana-socialista per les Balears. Llavors, però, Acció Republicana no estava constituïda encara a les illes, sinó que va ser el prestigi de Manuel Azaña com a membre del Govern Provisional i de la Conjunció Republicana-Socialista, a més de l’actuació del nou governador civil, Francesc Carreras, que possibilitaren la seva designació.

692 .- “De Baleares. Partido Republicano Radical de Baleares”, a *La Almudaina*, dissabte, 23 de gener de 1932, pàg. 2.

693 .- “Política local. Nota del Partido Radical de Baleares (Santacilia, 10)”, a *La Almudaina*, diumenge, 21 de febrer de 1932, pàg. 2.

694 .- “Nota del Partido Radical de Baleares”, a *La Almudaina*, dijous, 17 de març de 1932, pàg. 2.

695 .- ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció “Monografías”, núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 37-39.

696 .- Sobre aquesta Primera Asamblea Nacional, vegeu ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció “Monografías”, núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 52-39.

Com és sabut, aleshores, el republicanisme illenc es trobava aglutinat entorn del Partit Republicà Federal de Mallorca i va ser l'actuació del governador civil, el menorquí Francesc Carreras, que decantà alguns membres destacats dels republicans federals cap el partit d'Azaña.

Novament, en la Segona Assemblea Nacional d'Acció Republicana, celebrada els dies 12 i 13 de setembre de 1931, que designaren com a president del Consell Nacional, Manuel Azaña, tampoc hi hagué representació de les Balears.⁶⁹⁷

De fet, en les eleccions parcials a Corts Constituents del 4 d'octubre de 1931 —provocades per la renúncia d'Azaña a l'escó de les Balears per haver estat elegit també per la circumscripció de València—, possibilità que Francesc Carreras Reura —d'Acció Republicana— aconseguís l'acta de diputat per les Balears com a candidat de la Conjunció Republicana-Socialista. Carreras, com era d'esperar, s'integrà en la minoria parlamentària d'Acció Republicana i des del càrrec de diputat a Corts tingué un paper destacat en la definitiva formació del partit a Mallorca.

La fundació del partit

La decisió del Partit Republicà Federal de Mallorca d'adherir-se al Partit Radical d'Alejandro Lerroux provocà una forta crisi en la formació política, que acabà amb l'escissió d'un ampli grup que ingressà a Acció Republicana. Aquest partit era liderat a nivell estatal per Manuel Azaña i representat a les illes Balears pel diputat a Corts i exgovernador civil, el menorquí Francesc Carreras.

Així, el 16 de gener de 1932, la comissió organitzadora del grup adherit a Acció Republicana —integrada per Eduardo Gómez, Francesc de Sales Aguiló, Emili Darder, Lambert Juncosa, Bernat Jofre, Bartomeu Sastre, Pere Oliver, Bonaventura Mayol, Josep Sastre i Josep Serra— envià un comunicat a la premsa en el qual manifestà el seu desacord en què el Partit Republicà Federal ingressàs en el Partit Radical, d'Alejandro Lerroux.⁶⁹⁸ La secretaria del nou partit se situà en el carrer de les Minyones, núm. 11, 1er, de Palma.

⁶⁹⁷ - Sobre aquesta Segona Assemblea Nacional, vegeu ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 77-78.

⁶⁹⁸ - La nota afirmava: "Sin ninguna estridencia, se ha verificado nuestra separación del Partido Republicano Federal. Nada de violencia. Solo un punto de discrepancia nos ha desunido al manifestarse el criterio de adhesión a los partidos nacionales. Nuestros amigos creen y así lo han acordado por mayoría, deben adherirse al partido radical. Nosotros, por el contrario, estimamos que la verdadera esencia de la política republicana de Mallorca está identificada con "Acción Republicana". Alguien ha creído, y así lo ha dicho, que somos contrarios a Lerroux, antiradicales. Nada de eso. Hemos de hacer constar que siempre procuraremos no ser «anti-nadie», sino precisamente ser «alguien» pero sinceros y leales. No somos partidarios de los fuegos de artificio ni de las exaltaciones extremistas. Somos y queremos ser siempre, hombres de izquierda pero sin que se altere el pulso ni el ritmo de la convivencia social. Que la República avalada por la confianza del pueblo, marche por un camino de normalidad sin truculencias; pero, eso sí, sin ningún retroceso. En nuestra actuación deseamos imprimir la máxima ecuanimidad. Que la ponderación presida todos nuestros acuerdos, contribuyendo por todos los medios y con la modestia de nuestra valimiento, a que la República sea prestigiada y querida. Por lo que afecta a Mallorca hemos de hacer constar que siguiendo acatando la doctrina federal de Pí y Margall, hemos de luchar siempre con el mayor entusiasmo, hasta conseguir que Mallorca llegue a la capacitación precisa para pedir su autonomía política y administrativa. Nuestra adhesión a «Acción Republicana» nace precisamente de la conjunción de éste nuestro ideario básico con la comprensión y tolerancia que este partido nacional ha sabido dar en todo momento a este respecto. Solo nos resta hacer una afirmación categórica y es que abominamos de personalismos y fetichismos. Ninguna persona, por alta que esté, ha de torcer este criterio que queremos dejar bien sentado. Por último enviamos un cariñoso y efusivo saludo a todos los partidos y agrupaciones de izquierda de Mallorca con los que siempre deseamos mantener las más cordiales relaciones. Y a todos aquellos que con

L'escissió tingué un ampli ressò en la configuració de la majoria republicana federal de l'Ajuntament de Palma, ja que 10 regidors manifestaren la seva adhesió —Gómez, Sales Aguiló, Jofre, Tejada, Villalonga, Darder, Albertí, Rovira, Cirer i Juncosa— al nou partit.⁶⁹⁹

L'endemà de l'aparició a la premsa d'aquesta nota de la comissió organitzadora d'Acció Republicana, el 18 de gener, el diputat a Corts, president de la Diputació i principal dirigent del Partit Republicà Federal de Mallorca, Francesc Julià féu declaracions al diari *La Almudaina* sobre la relació del PRFM i del Partit Republicà Radical Espanyol —liderat per Alejandro Lerroux—. Aleshores, Julià es mostrà més interessat en neutralitzar la possible creació a Mallorca d'un Partit Republicà Radical que en l'escissió que es produïa dins el seu partit arran de la separació de nombrosos militants per crear la nova formació d'Acció Republicana. Així i tot, a la pregunta del periodista sobre les conseqüències polítiques de la separació d'alguns membres del partit, declarà: "Eso, no tiene importancia. Estamos en momentos de "purificación y definición". Nuestro Partido, que es de Mallorca y para Mallorca; federal y autonomista, cuya orientación la imprime su programa y las Asambleas que celebra en estos momentos pierde uno y en cambio, gana mil." Continuà dient Julià "Cada hora tiene su momento, y este es el de avanzar con "pie firme" y cumplir el deber de preparar la suficiente educación ciudadana, para poder conseguir sin trastornos este avance. El Partido Republicano Federal, dentro del orden y respeto, con vibrante actuación ciudadana, estirpará por sus cuatro partes, las malas hierbas políticas, y hará que Mallorca se incorpore a las grandes capitales, en todos los engranajes de la vida."⁷⁰⁰ Aleshores, probablement, Julià pensava que la crisi en el PRFM seria menor i que les adhesions a Acció Republicana es concentrarien, sobretot, en l'agrupació de Palma.

Però, durant la resta del mes de gener i tot el febrer, s'iniciaren les adhesions a Acció Republicana i les baixes al PRFM. El 22 de gener, el regidor de Palma, Josep Rovira comentà que havia decidit separar-se del republicans federals sense tenir el propòsit de moment d'adherir-se a cap altre partit i, des d'aleshores, la seva actuació en el consistori seria com a republicà independent fins que s'organitzàs a Palma el partit del seu ideari.⁷⁰¹

Sens dubte, una renúncia significativa dels republicans federals va ser la de l'històric Francesc Villalonga —que aleshores era batle de Palma—, que el 22 de gener es donà de baixa i dimití dels càrrecs de president i soci honorari del PRFM.⁷⁰² Com a reacció, el dia 22, el president

nosotros interpreten el momento político rogamos nos manden su adhesión para la definitiva estructuración del partido." "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 17 de gener de 1932, pàg. 2.

699 .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 17 de gener de 1932, pàg. 2.

700 .- "Política local. Manifestaciones del diputado a Cortes Don Francisco Juliá", a *La Almudaina*, dimarts, 19 de gener de 1932, pàg. 2.

701 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 23 de gener de 1932, pàg. 2.

702 .- El 22 de gener de 1932, Francesc Villalonga envià al president del Comitè Municipal del Partit Republicà Federal la carta següent: "Mi distinguido amigo: Al regresar de mi viaje a Alicante, me he encontrado con la para mi desagradable nueva de la adhesión del prestigioso y viejo partido republicano federal al que acaudilla don Alejandro Lerroux. Sin embargo, no quiero censurar tal acuerdo porque ante todo yo crea ha llegado el momento de desvirtuar los confusionismos fijando posiciones y hablando claramente al pueblo. Si los antiguos federales de Palma creen favorables a los intereses del republicanismo Federalista esta nueva orientación política, que yo por mi parte considero equivocada y funesta, no he de hacer otra objeción que mi sentimiento en no poder compartir tal apreciación con los que hasta ahora han sido estimados correligionarios. De ahí mis deseos de hacer pública mi actitud de disconformidad haciendo una vez más profesión de fe con las doctrinas y programa del venerable Pí y Margall que han constituido el credo político de toda mi vida y que ahora he de seguir sin vacilaciones desligado de los demás partidos nacionales. Y sí llega nuevamente el momento por simples cuestiones de táctica, de verme precisado a unirme circunstancialmente con otros sectores en el deseo de aunar fuerzas, será siempre con los de tendencias más izquierdistas por ser las que considero más afines al federalismo puro." Seguidament, demanava la baixa del partit si es manté l'adhesió als radicals i

del Comitè Municipal de Palma del PRFM, Joan Albertí, i el secretari, Joan Casas, feren pública una nota en la qual destacaven que la minoria del seu partit a l'Ajuntament de Palma —integrada pels regidors Damià Rigo Mir, Francesc Julià, Josep Tomàs Renteria, Lluís Ferrer Arbona, Docmael López Palop, Antoni Albertí Vanrell i Josep Mas Rubí— deixaven de solidaritzar-se amb l'actuació del batle Villalonga.⁷⁰³

El 26 de gener, el Centre Republicà Federal del districte 3è (La Llibertat) se separà del Comitè Municipal de Palma i s'adherí al grup federal simpatitzant d'Acció Republicana.⁷⁰⁴ Aquell dia, també el Comitè del Grup de Suport a la República del Terreno manifestà el seu suport al regidor Albertí i la seva incompatibilitat amb el Partit Republicà Federal per la seva adhesió al Partit Radical.⁷⁰⁵

El 29 de gener, el Centre del Partit Republicà Federal del districte 5è de Palma exposà la seva discrepància amb l'acord del Comitè Municipal del partit d'adherir-se a la política de Lerroux.⁷⁰⁶

A la Part Forana, la Unió Republicana de Felanitx —liderada pel batle d'aquella ciutat Pere Oliver Domenge— i el Centre Republicà Federal de Mallorca acordaren, per aclamació, adherir-se a l'organització Republicana Autònoma, inscrita a Acció Republicana estatal.⁷⁰⁷ Al final de gener, els centres republicans des Capdellà i de Sóller també s'adherien a Acció

presentava la dimissió irrevocable dels càrrecs de president i soci honorari. "Política local. Partido Republicano Federal.— Comité Municipal", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 2.

703 .- "Política local. Partido Republicano Federal.— Comité Municipal", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 2.

704 .- En l'assemblea general del centre, arran de l'adhesió del Comitè Municipal al Partit Radical d'Alejandro Lerroux es varen prendre per unanimitat els acords de separar-se del comitè i partit i retirar els delegats del centre; adherir-se al comitè organitzador del grup federal simpatitzant d'Acció Republicana "ya que este partido, habiendo respetado y defendido las aspiraciones federales regionales (organización Republicana Autónoma Gallega, Estatuto Catalán) ha seguido siempre una sana y recta —sin confusionismos ni concomitancias sospechosas de ninguna especie— actuación izquierdista." A més, felicitaven el grup simpatitzant amb Acció Republicana per la seva decidida actitud i cursaren un telegrama de felicitació al president del Govern de coalició d'esquerres "el cual no anuncia discursos y en cambio ha realizado y realiza tan eficaces obras." "Política local. Centro Republicano Federal del Distrito 3.º La Libertad", a *La Almudaina*, divendres, 29 de gener de 1932, pàg. 2.

705 .- "Política local. Grupo Apoyo a la República del Terreno", a *La Almudaina*, diumenge, 31 de gener de 1932, pàg. 2. El grup acordà, per unanimitat, "Aprobar íntegramente la actuación honrada y sincera mantenida firmemente hasta la fecha por su digno representante municipal señor Albertí y por tanto seguirle prestando con todo entusiasmo el apoyo para que siga en tan plausible actitud." Així mateix, decidí "sostener enérgica e inviolable unión para defender la República reafirmando su incondicional adhesión al Gobierno" i "manifestar la incompatibilidad por razones espirituales de seguir prestando su indirecta cooperación al antiguo partido federal de Mallorca, por haber desviado su trayectoria adheriéndose al partido radical que acaudilla el señor Lerroux." Finalment, concedia un ampli vot de confiança al regidor Albertí per a la lliure adopció de la postura política "mas afin a sus ideales y que estime más conveniente en defensa del prestigio de la actual República e interés y beneficio de la localidad."

706 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 30 de gener de 1932, pàg. 2 publicava una nota del Centre del Partit Republicà Federal del districte 5è en la qual feia pública la seva "discrepancia con el acuerdo del Comité Municipal de dicho partido, desde ahora, a la política llamada radical del señor Lerroux, y espera que dicho político defina, de una manera clara, diáfana y terminante su actitud, para entonces tomar, resultamente, la orientación que considere que mejor cuadre con sus consecuentes ideales de federalismo, inspirados en las normas predicadas por el gran apóstol de la República don Francisco Pi y Margall."

707 .- "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 19 de gener de 1932, pàg. 2. Des de l'agrupació felanitxera s'envià un telegrama a la secretari d'Acció Republicana que deia: "Asamblea general Unió Republicana acorda per aclamació adherir-se organització Republicana Autònoma de Mallorca, inscrita Acción Republicana nacional. Saludos Oliver." i "Política local" a *La Almudaina*, dimecres, 20 de gener de 1932, pàg. 2

Republicana.⁷⁰⁸ També a Santanyí es va constituir un comitè adherit a Acció Republicana, presidit pel metge i batle Bernat Vidal Escalas.⁷⁰⁹ El 30 de gener, es comunicà que el Centre Republicà Federal de Capdepera en assemblea general havia acordat per unanimitat adherir-se a Acció Republicana igual que a sa Pobla s'havia format un comitè afiliat a la nova organització.⁷¹⁰ A Algaida també s'havia constituït un comitè favorable a Acció Republicana.⁷¹¹

Davant la notícia que el Centre Republicà Federal de Bunyola s'havia adherit al Partit Radical, el 29 de gener, els bunyolins Bernat Nadal i Cosme Llinàs, com a membres del Comitè Municipal i de la Junta Directiva del centre feren un comunicat en el qual manifestaven que ni l'assemblea general del centre ni la Junta Directiva havien pres cap acord sobre l'adhesió al Partit Radical i que si l'aprovació era d'algun membre particular, s'havia fet sense consultar els òrgans de govern del partit. Per tot això, havien demanat al president del centre que convocàs una assemblea general.⁷¹²

Davant aquesta crisi, el Comitè Provincial del Partit Republicà Federal de Mallorca convocà una assemblea provincial pel diumenge, 31 de gener, en el local del carrer de Sans, 11.⁷¹³

El 30 de gener, en un article de salutació al bisetmanari *Tribuna Libre*, Emili Darder, justificava la separació de la nova agrupació política per la decisió dels republicans del carrer de Sanç d'adherir el "vell Partit Federal" al Partit Radical. Afirmà que "tots ens hem separat perquè per l'actuació poc clara i per no haver-hi el degut acort entre el programa i els actes del Partit Radical i veient molt terbol el panorama polític de l'avenir Federal-Radical, tant desde el punt de vista Nacional com de Mallorca, no tenim confiança en dit Partit. Estam tots cansats de confusionisme, que, si eran lògics dins l'imperi d'un caciquisme monàrquic, deuen esser combatits y extirpats dins un veritable règim de democràcia republicana." A més, apuntà que els dissidents també coincidien en dos punts: 1er, "que volem estructurar un partit autònom i federal —no de nom, sino de fets— mallorquí, que estodii i tracti de resoldre d'una manera particular els problemes de Palma i de tots els pobles de Mallorca, partit que amb el seu programa podrà pactar sense perdre la seva personalitat amb els partits nacionals que creguem més afins" i 2on, "que som esquerrans i esquerrans conscients. Amb aixó volem dir que actuarem perquè la República segueisca continuament el seu camí, sempre cap en avant, estolviant totes les convulsions possibles, pero sense ja mai retrocedir ni un sol moment." Així mateix, destacà que la immensa majoria opinava que Acció Republicana era més un partit

708 .- "Política local. Partido Republicano Federal adherido a Acción Republicana", a *La Almudaina*, dimecres, 27 de gener de 1932, pàg. 2.

709 .- "Política local. Partido Republicano Federal (Simpatizante con Acción Republicana)", a *La Almudaina*, dissabte, 30 de gener de 1932, pàg. 2.

710 .- "Partido Republicano Federal (Simpatizante con Acción Republicana), a *La Almudaina*, diumenge, 31 de gener de 1932, pàg. 2.

711 .- El comitè municipal d'Algaida havia quedat format per Antoni Mulet Gomis (president), Joan Bibiloni Cànovas (vicepresident), Joan Galia[sic] Ginard (secretari), Antoni Mulet Rafal (tresorer) i com a vocals Francesc Montblanch Sastre, Guillem Servera Crespí, Agustí Garcias Pou, Guillem Sastre Socias i Melcior Ribas Garau. "Partido Republicano Federal (Simpatizante con Acción Republicana), a *La Almudaina*, diumenge, 31 de gener de 1932, pàg. 2.

712 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 30 de gener de 1932, pàg. 2.

713 .- L'ordre del dia de l'assemblea, signada pel president Francesc Julià i pel secretari J. Bosch, era: 1.- Aprovació de l'acta anterior; 2.- Orientació política nacional; 3.- Baixes de comitès municipals; 4.- Altes de comitès municipals; 5.- Designació de càrrecs de la junta directiva, i 6.- Precs i preguntes. La nota esmentava que a l'assemblea hi podien assistir tots els afiliats del partit "en el bien entendido que solamente podrán tomar parte con voz y voto, los delegados designados al objeto con arreglo al nuevo Reglamento aprobado por la última Asamblea." "Política local. Partido Republicano Federal de Mallorca (Comité Provincial)", a *La Almudaina*, divendres, 29 de gener de 1932, pàg. 2.

"d'obres mes que de paraulas" i que el seu líder Manuel Azaña havia demostrat que "ofereix mes garantias i mes afinitat amb els extrems que nosaltres sustentam."⁷¹⁴

L'assemblea constituent d'Acció Republicana

El 30 de gener de 1932, la comissió organitzadora del que s'auto denominava Partit Republicà Federal d'Acció Republicana recordà als afiliats i simpatitzants que l'assemblea general de constitució del nou partit es faria el 2 de febrer, a les 10 h del matí, en el local social del carrer de les Minyones, núm. 6, 1er.⁷¹⁵ Aquell dia, a l'assemblea general d'Acció Republicana de Mallorca hi assistiren representacions de Palma, Algaida, Andratx, s'Arracó, Calvià, Campanet, Capdepera, es Capdellà, Felanitx, Lloret, Llucmajor, Pollença, Porreres, sa Pobla, Sant Llorenç, Santa Eugènia, Santanyí, Sóller i Vilafranca, a més d'un bon nombre de simpatitzants de Palma, dels pobles de Mallorca i alguns d'Eivissa. Així doncs, hi havia representacions de 19 pobles, que suposaven un total de 17 municipis de Mallorca.

A l'acte, hi hagué intervencions de Bernat Jofre, en nom de la comissió organitzadora, i de Francesc Villalonga —que exposà "la más pura esencia federal de Pi y Margall."— Els principals acords que prengué l'assemblea foren l'organització d'un partit polític —que es definia com a liberal, democràtic i federal— que sota la denominació d'Acció Republicana de Mallorca —en català a l'original—, estava adherit a Acción Republicana Nacional. A més, s'aprovaren els estatuts del nou partit, es nomenà president honorari al veterà republicà federal Francesc Villalonga Fàbregues i s'envià un telegrama d'adhesió al cap del Govern, Manuel Azaña.⁷¹⁶ També es decidí que continuàs actuant la comissió organitzadora fins a la pròxima assemblea general per al nomenament de càrrecs del Consell Insular. A més, s'acordà que el dia que se celebràs la nova assemblea s'organitzaria un banquet d'homenatge a Francesc Villalonga que "sea a la vez de confraternidad entre nuestros afiliados y simpatizantes."⁷¹⁷

El mateix, 2 de febrer, el regidor de Palma Antoni Albertí envià una carta a Francesc Julià en la qual li presentava la baixa del partit.⁷¹⁸

714 .- Aleshores, Darder posava com a exemples: "per una banda, l'acollida i la defensa de l'Estatut Català realitzada a les Corts pel cap del Govern i l'entesa lliberal i cordial entre "Acció Republicana" i l'ORGA, o siga, l'organització republicana gallega autònoma" i, per l'altra, "l'haver possat o anar possant al seu vertader lloc — Exercit i Relligió— adins els seus límits sense renou pero eficaçment, els elements —militarisme i clericalisme— que abans aufegaren tota la vida de la Nació." "De Don Emilio Darder", a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 5.

715 .- "Política local. Partido Republicano Federal (Simpatizante con Acción Republicana", a *La Almudaina*, diumenge, 31 de gener de 1932, pàg. 2.

716 .- El telegrama deia: "Acció Republicana de Mallorca en asamblea general acordado aclamación adherirse Acción Republicana Nacional. Saludos afectuosos. Comisión organizadora." "Política local. Acción Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 3 de febrer de 1932, pàg. 2.

717 .- "Política local. Acción Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 3 de febrer de 1932, pàg. 2.

718 .- Albertí deia: "Hay que lamentar profundamente el resurgimiento del atávico instinto de la ferocidad del espíritu con el despliegamiento de odios, ambiciones y egolatrismos en estas horas históricas de grave responsabilidad para todos ya que con tal singular conducta dificultamos o malogramos la más noble de las labores a que venimos destinados, la de edificar después de destruir, la de enseñar después de criticar, la de ordenar después de combatir, impuesta y regida la presente y futura actuación por coincidencias y no por pugnas, por tendencias espirituales y no por inclinaciones partidistas. Desviados por lo tanto de la verdadera función de gobernantes, sintiéndonos mutuos colaboradores en concreto núcleos simbolizando todo un ideario por intemperantes divisiones nada ejemplares ni patrióticas quiero salvar mi responsabilidad (como lo hice en otras ocasiones oportunas) condenando actitudes que juzgué y sigo creyendo equivocadas además de funestas. Al presentarle mi baja del partido Republicano Federal de su presidencia no significa desafecto al ideario que sigue inmovible, sino disentiimiento por las conductas y disconformidad ante hechos ya definitivos en la seguridad de que con ellos faltamos a la consideración y respeto de los electores representados, quedando mi ánimo abierto

La formació de la Junta Directiva

Novament, el 12 de febrer de 1932, hi hagué una reunió en el local social del carrer de les Minyones, núm. 6, 1er, de Palma, per constituir el partit Acció Republicana de Mallorca, d'acord amb els estatuts aprovats en la sessió del 2 de febrer i sotmesos a l'aprovació del Govern Civil.⁷¹⁹ Es decidí que quedàs definitivament constituït el partit i, a continuació, es nomenà una Junta Directiva, integrada per Vicente Tejada (president), Emili Darder Cànaves (vicepresident 1r), Pere Oliver Domenge (vicepresident 2n), Eduardo Gómez Ibañez (secretari), Lambert Juncosa Iglesias (vicesecretari-comptador), Francesc de Sales Aguiló (tresorer-bibliotecari), Bernat Jofre Roca (vocal advocat assessor) i, com a vocals, Bartomeu Sastre, Guillem Pons Fàbregues, Josep Serra Pastor, Francesc Terrasa, Francesc Sansó, Martí Pons, Jaume Escat i Felip Serra.⁷²⁰

L'organització del partit

En l'assemblea insular del 2 de febrer de 1932, com hem vist, s'aprovaren els estatuts del partit —estructurats en 28 articles—, que foren enviats el 25 de febrer al governador civil per la seva aprovació i inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil. Signaven la instància i el reglament, com a membres de la Comissió Organitzadora Eduardo Gómez, Bernat Jofre i Lambert Juncosa.⁷²¹

En la declaració preliminar, Acció Republicana de Mallorca —amb el nom en català— es definia com a una agrupació de ciutadans de caràcter liberal, democràtica i federal. Com a ideari fonamental proclamava els drets "del hombre y de los ciudadanos, considerando ilegítimo todo poder que no diname del pueblo, suprema garantía de independencia y de justicia." A més, proclamava la forma republicana, "en su estructura federativa", la més justa i la que millor s'armonitzava amb la llibertat. D'acord amb l'ideari exposat, "proclama el derecho de Mallorca a su completa autonomía administrativa y política y propugnará la unión de las tres Islas para la formación de un Consejo Regional." Esmentava, a més, que el partit es proposava difondre i propagar la llibertat de l'home, la igualtat dels ciutadans i la fraternitat de tots els pobles per a l'efectivitat de la justícia social i administrativa.

En l'article 2on, exposava que el seu lema era la moralitat política i manifestava clarament que no toleraria el "fulanismo", ja que el consideraven "pernicioso para el florecimiento de nobles

a la lisonjera esperanza de que la fuerza de los acontecimientos no muy lejanos logren una completa rectificación y hagan más íntima aquella fusión que en aras de una eficaz acción conjunta nos deparó el definitivo triunfo y que todavía en la actualidad debería lealmente de proseguir para nuestro propio bien y el feliz cumplimiento del cometido que nos encargó tan bondadosamente el pueblo. Rindo a usted el homenaje bien merecido por el constante servicio prestado a la causa de la república y a Mallorca y a los entrañables amigos del Terreno la expresión de mi mayor estima y agradecimiento por la reiteración del entusiasta apoyo y desmedida confianza a cuyas delicadezas me esforzaré en corresponder." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 5 de febrer de 1932, pàg. 2. Reproduïda també a ALBERTÍ, Antoni: "Campo neutral", a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 8.

719 .- Hi assistiren Francesc Terrasa, Miquel Moyà, Pere Rullan, Felip Serra, Rafel Picornell, Miquel Pons, Pere Oliver, Jaume Mas, Pere A. Reus, Joaquim Oliver, Francesc Quilles, Gaspar Forteza, Antoni Mulet, Martí Pons, Guillem Horrach, Bartomeu Sastre, Pere Morlà, Miquel Catany, Gabriel Coll, Joan Caldentey, Francesc de Sales Aguiló, Julio Cabrera, Miquel Perelló, Vicente Tejada, Eduardo Gómez, Lambert Juncosa, Emili Darder i Bernat Jofre. Registre d'associacions del Govern Civil. Caixa 1.630. Exp. 2.265. ARM.

720 .- Registre d'associacions del Govern Civil. Caixa 1.630. Exp. 2.265. ARM.

721 .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.265. ARM. La instància i el reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 2 de març de 1932.

ideales."⁷²² També concretava que propugnaria el foment de la cultura, la mutualitat i el civilisme, així com "laboraremos sin descanso" per enfortir la personalitat insular i regional.

En l'article 3er, declarava que Acció Republicana de Mallorca tenia personalitat jurídica i, en conseqüència, podria adquirir i posseir béns mobles i immobles i valors de tot tipus.

En l'article 4art, manifestava que el partit procuraria el desenvolupament de la personalitat de les Balears i la capacitació dels seus habitants per a aconseguir la plena autonomia. El partit estava adherit al partit estatal Acción Republicana mentre aquesta formació "incluya en su programa el reconocimiento de nuestra personalidad y autonomía."

L'article 5è concretava els drets dels afiliats⁷²³ i el 6è els seus deures.⁷²⁴

Pel que feia als organismes directius, s'enumeraven, com a òrgans de deliberació, les assemblees generals municipals, insular i regional i, com a òrgans executius, els consells municipals, insular i regional (art. 7è).

Respecte als Consell Municipals, en cada municipi on existís una agrupació política afiliada al partit s'havia de constituir aquest òrgan, que s'organitzaria internament amb plena llibertat, acomodant-se a les disposicions que emanassin de l'Assemblea Insular i del Consell Insular i havia d'actuar dins la seva disciplina (art. 8è). Les funcions del Consell Municipal eren complir i fer complir els seus estatuts i reglaments i executar els acords adoptats per les respectives assemblees. Així mateix, podien adoptar i proposar iniciatives sobre política local i convocar les assemblees generals municipals, tant ordinàries com extraordinàries, en els terminis reglamentaris. També havia d'organitzar el règim intern del partit en cada localitat i remetre a la Secretaria General del partit còpia de la seva constitució i enviar-li anualment la relació dels seus afiliats —detallant les quotes subscrites— i trimestralment, una relació d'altres i baixes de l'agrupació. A més, havia de remetre mensualment a la Tresoreria del Consell Insular el 10% del total dels ingressos efectuats. (art. 9è).

Els consells municipals havien d'estar formats per cinc membres com a mínim i havia de tenir els càrrecs següents: president, vicepresident, secretari, vicesecretari i comptador-tresorer i "dentro de su localidad y con arreglo a sus posibilidades, procurará la creación y fomento de instituciones que tiendan no solamente a favorecer las aspiraciones políticas de la Organización, sino también a los intereses generales de la Cultura y el Progreso (art. 10è). Finalment, s'establí que les diferències i competències que se suscitàssin entre els consells municipals s'havien d'elevat per a la seva resolució al Consell Insular (art. 11è).

Les assemblees generals municipals havien de nomenar els membres del Consell Municipal i els delegats a les assemblees insulars. Així mateix, havien de designar per votació els seus

722 .- Concretava que "por esto, sin olvidar que la política es obra de los hombres y por tanto sujeta a humanos egoísmos, mantendremos nuestra actuación política, dentro de los límites estrictos de la moral."

723 .- Els afiliats podien prendre part amb veu i vot en les assemblees generals locals, ordinàries i extraordinàries i podien concórrer amb veu però sense vot en les assemblees provincials i nacionals. També podien conèixer tots els acords adoptats pels organismes directius i presentar al Consell Local del qual depenien i a l'assemblea respectiva, quantes proposicions i iniciatives que creguessin oportunes. Així mateix, podien recórrer davant els organismes immediatament superiors els acords adoptats per les juntes o assemblees amb infracció dels reglaments i estatuts del partit. A més, podien ostentar càrrecs representatius, tant d'elecció popular com del govern interior del partit i emprar els serveis organitzats o mantinguts per la formació política. Finalment, podien acollir-se a les institucions fundades pel partit, com societats culturals, cooperatives o associacions amb finalitats benèfiques.

724 .- Els deures dels afiliats que s'indicaven eren, d'una banda, treballar pel triomf del programa ideològic, així com pel major prestigi i enfortiment del partit. De l'altra, acatar i complir els acords dels òrgans directius, adoptats d'acord amb els estatuts i els corresponents reglaments. També sotmetre's a les normes i fiscalització de les assemblees de la formació en el desenvolupament dels càrrecs públics. Finalment, contribuir al sosteniment de les despeses econòmiques del partit mitjançant una quota mensual.

representants en el municipi i, a més, havien d'orientar i fiscalitzar la seva actuació en el desenvolupament dels respectius càrrecs. També li corresponia deliberar i resoldre sobre l'admissió o expulsió d'afiliats i censurar, discutir o anular la gestió del Consell Municipal. (art. 12è).

En quant al Consell Insular, que era el principal òrgan executiu del partit i tenia la plena representació de la formació política, havia de complir tots els acords i manaments de l'Assemblea Insular. Havia d'ubicar-se a Palma i havia d'estar integrat per 15 membres, elegits per votació directa i secreta de l'Assemblea Insular. D'aquests, 6 havien de tenir la residència obligada a Palma i els 9 restants havien de ser representants dels districtes forans amb residència també obligada en el seu respectiu districte. A cada circumscripció forana li corresponien 3 representants en el Consell Insular. (art. 13è). El Consell Insular s'havia de nomenar entre els membres de l'Assemblea Insular i havia de tenir els càrrecs de president, vicepresident, i secretari general, corresponent al Consell el nomenament de la resta de càrrecs que consideràs necessaris. El president, vicepresident i secretari general havien de residir forçosament a Palma (art. 14è).

El secretari general havia de proposar al Consell Insular el nomenament de secretaris de secció i auxiliars en el nombre que consideràs necessari (art. 15è). Les seccions permanents que s'establien eren dels serveis d'organització, cens i estadística; de propaganda i premsa; de relacions i acció política, i d'hisenda (art. 16è).

El Consell Insular era el mandatari directe de l'Assemblea Insular i l'òrgan suprem directiu de les organitzacions mallorquines. En aquest sentit li corresponia executar els acords de l'Assemblea Insular i preparar la celebració d'aquesta, tant en les seves reunions ordinàries com extraordinàries. També havia de presentar a l'Assemblea les ponències i proposicions; dirigir l'actuació política i social de l'organització dins les normes acordades en les Assemblees; resoldre les qüestions que es suscitàssin entre els Consells Municipals; i dur a terme totes les gestions que es considerassin necessàries com a organisme directiu i havent-ne de donar compte en la primera Assemblea Insular que se celebràs (art. 17è).

El Consell Insular s'havia de reunir, amb caràcter ordinari, dintre dels deu primers dies de cada mes i, amb caràcter extraordinari, quan ho determinàs el president o ho sol·licitassin per escrit tres consellers (art. 19è).

Finalment, es determinava que el Consell Insular era responsable davant l'Assemblea Insular, a la qual havia de sotmetre la seva conducta en la reunió ordinària del mes de gener o en l'extraordinària que fos convocada a petició de la quarta part com a mínim dels Consells Municipals constituïts (art. 19è).

En relació a l'Assemblea Insular, s'esmentava que la voluntat sobirana del partit radicava en aquest organisme, que tenia la funció deliberadora i era l'òrgan suprem als qual corresponia l'orientació política. Integraven l'Assemblea Insular els delegats municipals elegits pel sistema de representació proporcional, i el Consell Insular. Les assemblees municipals havien d'elegir els seus representants a raó d'1 per cada 100 afiliats al respectiu Consell Municipal. De totes maneres, en cas que el nombre d'afiliats fos inferior a aquest, cada localitat tendria dret a nomenar un delegat. L'encarregada de dirigir els debats de l'Assemblea havia de ser una mesa de discussió integrada per 5 membres —del quals 2 actuarien com a secretaris— que s'havien d'elegir per la mateixa Assemblea (art. 20è).

L'Assemblea Insular s'havia de reunir ordinàriament una vegada a l'any, durant el mes de gener, i extraordinàriament podia celebrar les reunions que fossin necessàries que aconsellassin les circumstàncies tant per estimar-ho així el Consell Insular o a petició de sis consellers municipals (art. 21è). El secretari municipal havia de comunicar als Consells Municipals la convocatòria de l'Assemblea Insular amb 20 dies d'antelació per tal que

aquestes procedissin al nomenament de delegats. El càrrec de delegat era incompatible amb el de diputat provincial i diputat a Corts, ja que aquests càrrecs eren considerats vocals nats de l'Assemblea (art. 22è).

Així mateix, corresponia a l'Assemblea Insular la facultat de designar candidats a diputats provincials —la designació dels quals corresponia als Consells Municipals que radicassin en la mateixa circumscripció electoral— i diputats a Corts (art. 23è).

Pel que feia a la duració dels càrrecs de delegat i representant en el Consell INSular era biennal, renovant-se per la meitat cada any en l'Assemblea Insular ordinària. Els seus membres electes s'havien de possessionar l'1 de febrer següent i en aquesta data havien de cessar els anteriors (art. 24è).

Els estatuts del partit també preveïen la creació d'un carnet d'identitat del qual s'havien de proveir tots els afiliats (art. 25è). Així, des de l'1 de novembre de 1932, es despatxaven els carnets de socis en el local central del partit del carrer de les Minyones, núm. 11, 1er, de 10 a 12 h. del matí.⁷²⁵

Per a la reforma o anul·lació dels estatuts era precís que es convocàs per aquest efecte l'Assemblea Insular i que s'adoptàs un acord de conformitat (art. 26è).

Finalment, i com a disposicions diverses, l'article 27è establia com a domicili social del partit el local del carrer de les Minyones, núm. 6, 1er. També s'establia que en cas de dissolució del partit, els remanents de béns i metàl·lic, es lliuràs a institucions benèfiques (art. 28è).

L'elecció del primer Consell Insular del partit

El diumenge, 6 de març de 1932, se celebrà l'assemblea general insular d'Acció Republicana de Mallorca, amb totes les representacions dels pobles adherits, per al nomenament del Consell Insular.⁷²⁶ Aquest quedà integrat per Vicente Tejada (president), Emili Darder (vicepresident 1r), Pere Oliver Domenge (vicepresident 2n), Eduardo Gómez Ibáñez (secretari general), Lambert Juncosa Iglesias (vicesecretari comptador), Francesc de Sales Aguiló (tresorer-bibliotecari), Bernat Jofre Roca (vocal advocat assessor), Bartomeu Sastre (vocal 1r), Josep Serra Pastor (vocal 2n), Guillem Pons (vocal 3r), Francesc Terrasa (vocal 4t), Francesc Sansó (vocal 5è), Martí Pons (vocal 6è) i Felip Serra (vocal 7è). Al mateix temps, s'acordà l'organització de les distintes seccions que manaven els estatuts i nomenar una ponència a cada poble perquè estudiàs les necessitats locals.⁷²⁷ Acabada l'assemblea, a les 14 h, se celebrà en el Gran Hotel el dinar d'homenatge "al conseqüent federal de toda la vida" Francesc Villalonga.⁷²⁸

⁷²⁵ .- S'havien de passar a recollir-los amb dues fotografies. "Política local. Acció Republicana de Mallorca.— Grupo Local de Palma", a *La Almudaina*, divendres, 4 de novembre de 1932, pàg. 2, publicà la nota d'avís.

⁷²⁶ .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca" a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2 (convocatòria).

⁷²⁷ .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de març de 1932, pàg. 3.

⁷²⁸ .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca" a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2 (convocatòria). S'advertia que s'havien de fer les inscripcions en el local social, del carrer de les Minyones, núm. 6, 1er i que hi podien assistir tots els socis i simpatitzants, tant de Palma com dels pobles de l'illa. En l'anunci, el periòdic republicà *Tribuna Libre* destacà "Don Fco. Villalonga, es en el republicanismo mallorquín, símbolo, estirpe y blasón. Honorario, es honrar la más pura tradición republicana. Por encima de cualquier circunstancia la gloriosa silueta de don Fco. Villalonga, representa al republicanismo integral. La austeridad, la consecuencia y la abnegación no tienen matices. TRIBUNA LIBRE, cuya postura no es menester recalcar, se adhiere con fervor cordial a esa fiesta en honor del patriarca de la Democracia en Mallorca." "Homenaje a D. Fco. Villalonga", a *Tribuna Libre*, núm. 7. Palma, 5 de març de 1932, pàg. 1.

Entre el 26 i el 28 de març de 1932, a Madrid, se celebrà la Tercera Assemblea Nacional d'Acció Republicana. Tot i que estava previst que les organitzacions provincials havien de convocar per primera vegada assemblees prèvies en les quals havien d'elegir els seus representants en l'assemblea estatal. El secretari general Vicente Gaspar afirmà que el nombre d'afiliats del partit a l'Estat s'apropava als 40.000 i que el partit tenia amb comitès provincials a totes les províncies de l'Estat. Un dels principals temes que es va debatre en l'assemblea va ser el de les relacions amb els restants partits republicans, especialment amb el Partit Radical i amb l'Aliança Republicana.⁷²⁹

La constitució de la Joventut d'Acció Republicana

L'1 de maig de 1932, la premsa publicà una nota de la Joventut d'Acció Republicana en la qual afirmava que el Consell Municipal de Palma, davant la proposta d'un grup de joves — "animados del mejor deseo de trabajar por la causa de la República y por la difusión del ideario de "Acción Republicana" en Mallorca"—, els havia facultat per organitzar una joventut autònoma. S'informava que s'havien obert en les oficines centrals del partit un llistats per incriure's els joves que hi volguessin fer part amb la finalitat de poder-los convocar a una reunió per discutir els estatuts i nomenar un Consell directiu.⁷³⁰

Una ràpida implantació territorial

Palma

Al final de febrer de 1932, se celebrà l'assemblea municipal d'Acció Republicana de Palma per elegir el Consell Municipal. Aquest organisme quedà integrat per l'advocat Josep Feliu Rosselló (president), el propietari Vicenç Torres Riera (vicepresident), l'oficinista Josep Sancho Tous (secretari), l'industrial Jaume Serret Ramis (vicesecretari), el comptable Guillem Salleras Llabrés (tresorer-comptador), el mestre nacional Joan Vidal Llodrà (bibliotecari) i, com a vocals, el practicant Carles Simoncelli Serra, l'agricultor Joan Matas Romero, l'empleat Miquel Sastre Capellà, el comerciant Lluís Ganigué Salomo i l'obrer Pau Sabater Verdura.⁷³¹ De totes maneres, l'agrupació local de Palma no quedà constituïda oficialment i inscrita en el Registre d'associacions del Govern Civil fins al començament de setembre de 1932.⁷³²

Mentrestant, durant el mes de febrer varen continuar les adhesions d'agrupacions de districte de Palma a Acció Republicana. Així, el 12 de febrer de 1932, el Centre Republicà

729 .- Sobre aquesta Tercera Assemblea Nacional, vegeu ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 93-95.

730 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- La Juventud de "Acció Republicana", a *La Almudaina*, diumenge, 1 de maig de 1932, pàg. 3.

731 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2.

732 .- El 28 d'agost de 1932, s'envià al Govern Civil una instància i el reglament de l'agrupació local de Palma per a la seva inscripció en el Registre d'associacions de la institució. Així mateix, el 9 de setembre, es va transmetre al governador civil una còpia de l'acta de la constitució de l'agrupació. En la reunió constitutiva hi varen assistir Bernat Jofre, Emili Darder, Lambert Juncosa, Vicente Tejada, Joan Sanxo, Josep Feliu, Jaume Serret, Gabriel Roca, Bernat Català, Antoni Sabater, Antoni Meneu, Aureli Alou, Miquel Estades, Joan Cabanellas, Joan Matas, Antoni Barceló, Manuel Cirer, Bernat Nadal, Sebastià Nadal, Gabriel Pujol i Pere Cerdà. Després de l'aprovació dels estatuts remesos al Govern Civil, es va elegir com a organisme director el Consell Municipal, que va ser integrat per Josep Feliu (president), Domingo Femenias (vicepresident 1r), Vicenç Torres (vicepresident 2n), Joan Sancho (secretari), Jaume Serret (vicesecretari), Guillem Salleras (tresorer-comptador), Joan Vidal (bibliotecari) i com a vocals, Carles Simoncelli, Joan Matas, Miquel Sastre, Lluís Ganigué i Pau Sabater. Registre d'associacions del Govern Civil. Caixa 1.630. Exp. 2.270. ARM.

d'Establiments acordà en junta general extraordinària adherir-se al partit d'Acció Republicana.⁷³³

Aleshores, una vegada constituït el Consell Municipal, es va completar l'estructura organitzativa de la formació política, amb la creació de centres d'Acció Republicana en alguns districtes, l'obertura de nous locals socials, la reorganització de les juntes directives i la celebració d'actes de propaganda. Així, el diumenge, 6 de març de 1932, s'inaugurà a les 17 h. el Centre d'Acció Republicana de la Llibertat i, a les 19,30 h. s'hi celebrà un ball de saló.⁷³⁴ Hi varen intervenir el president del centre Pere Cañellas i els dirigents Eduardo Gómez, Manuel Cirer, Emili Darder, Josep Serra Pastor i Francesc Villalonga Fàbregues.⁷³⁵ Durant el mes de març continuaren algunes tensions en els centres republicans de la ciutat entre dirigents, afiliats i simpatitzants del nou partit i del PRFM. N'és una mostra, el comunicat que féu, el 12 de març de 1932, la junta directiva del Centre Republicà Federal del Districte 5è, de Palma, —adherit a Acció Republicana— en el qual intentava aclarir dos escrits d'alguns socis que havien sortit després de la publicació dels acords de la junta general extraordinària del centre del 9 de febrer, que qualificaven d'inexactes.⁷³⁶ Com a resultat d'aquella escissió i reorganització, l'11 d'abril, el Centre Republicà Federal del districte 5è —adherit a Acció Republicana— féu junta general per nomenar nova junta directiva.⁷³⁷

Va ser, però, en la segona meitat de 1932, quan es donà un intens impuls a la consolidació de l'estructura organitzativa del partit a Palma, amb la creació de centres de districte.

A mitjans agost de 1932, els membres de la Comissió organitzadora del centre d'Acció Republicana de la raval de Santa Catalina, Bartomeu Llodrà, Eduardo Díaz i Guillem Salleras varen signar (17 d'agost) la instància i els estatuts de la nova agrupació per a la seva aprovació i inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil.⁷³⁸ L'entitat tenia el domicili social

733 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2.

734 .- "Política local. Centro de Acción Republicana de la Libertad", a *La Almudaina*, dissabte, 5 de març de 1932, pàg. ?, publicà la convocatòria de l'acte.

735 .- Amenitzà l'acte la banda de música La Mallorquina. "Política local. Acció Republicana", a *La Almudaina*, diumenge, 13 de març de 1932, pàg. ?.

736 .- La nota afirmava que "pues se quejaban de lo que imaginaron, y, además, de la palabra «lerrouxista», escrita al señalarse en aquella nota, al partido radical que acaudilla el señor Lerroux —al cual se adhirió el Centro Republicano de la calle de Sans— para no confundirlo con el partido radical-socialista; resquemor incomprensible, desde el momento que el que es lerrouxista no puede dolerse de que así se le llame; y si les duele (según parece), no será muy arraigada su fé. Ya vimos que todo tendía a hablar luego de la seriedad del autor de la nota; ¡claro!; pero tengan en cuenta que la seriedad de éste, está muy por encima de tales nimiedades e insidias. La otra nota fué del ciudadano Luis Ferrer; es una queja lastimera que no necesitaba exteriorizar, volviendo a la misma afirmación de inexactitud (vemos que tampoco supo leer. ¡todo sea por Dios!) y haciendo pública su dimisión de tesorero y de socio con consideraciones que no venían a cuento; pues de sobra sabía que habiendo sido el primer acuerdo de la citada Junta General, tomado «por unanimidad», el de «separarse de la fracción del Partido Republicano Federal, que preside el ciudadano Juliá, por no estar conforme con su adhesión al partido Radical lerrouxista», de sobra sabía el ciudadano Ferrer, decimos, que, después de aquel acuerdo, quedaba él «ipso-facto» separado de nuestro Centro, por el hecho de permanecer adscrito al citado partido. Ya ven los notificantes que el despecho, producido por la derrota, es un mal consejero." "Política local. Centro Republicano Federal del Distrito 5.º, adherido a Acción Republicana", a *La Almudaina*, dimecres, 16 de març de 1932, pàg. ?.

737 .- Va ser integrada per Manuel Cirer Arbona (president honorari), Miquel Rosselló Gelabert (president), Joan Vidal Llodrà (vicepresident), Sebastià Crespí Valls (secretari), Pau Valls Aguiló (vicesecretari), Bartomeu Real (tresorer), Joan Pizà Cortès (comptador) i, com a vocals, Domingo Noguera Riurtord, Francesc Payeras, Pau Valls Company, Josep Quetglas Amengual, Agustí Garcia i Llorenç Ginard Salom. "Política local. Junta", a *La Almudainadijous*, 14 d'abril de 1932, pàg. 2.

738 .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.272. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 18 d'agost de 1932.

en el carrer de Caro, núm. 48, baixos. L'1 de setembre, a les 20 h, es va constituir oficialment l'agrupació⁷³⁹ i el dia 10 d'aquell mes elegí la Junta Directiva, encapçalada pel batle de Palma Bernat Jofre (president honorari) i pel regidor de l'Ajuntament de Palma i catedràtic de l'Institut Eduardo Gómez Ibáñez (president efectiu).⁷⁴⁰ El dissabte, 1 d'octubre, es féu un acte públic de constitució de l'agrupació, on hi hagué parlaments del regidor de l'Ajuntament de Palma Lambert Juncosa Iglesias,⁷⁴¹ el batle de Palma Bernat Jofre⁷⁴² i el president accidental del centre Guillem Salleras —que va agrair l'assistència dels presents i proposà dirigir un telegrama, donant compte de l'acte, al president del centre i aleshores governador civil d'Àvila, Eduardo Gómez Ibáñez.⁷⁴³

A Palma, el districte amb més tradició republicana era el tercer, que englobava l'Eixample de Llevant (Son Sunyeret, Hostalets, Can Capas, Pere Garau, Lluís Martí, Foners i la Soledat). Podem dir que Acció Republicana va ser en aquesta zona de Palma on tingué més implantació amb els centres polítics més dinàmics i actius. El dissabte, 17 de setembre de 1932, es constituí el nou Centre d'Acció Republicana de Mallorca del districte 3er (Eixample). Després de l'aprovació dels estatuts, s'elegí la nova junta directiva, presidida per Emili Darder.⁷⁴⁴

739 .- L'1 de setembre, a les 20 h, es féu l'acte de constitució de la societat en el carrer Caro, núm. 48, baixos. Convocada l'assemblea per la Comissió organitzadora, actuant de president Guillem Salleras i de secretari Guillem Salom, es celebrà la sessió per donar compte d'haver estat aprovat pel governador civil el projecte d'estatuts pels quals s'havien de regir l'entitat, quedant constituïda legalment des d'aquell moment. S'acordà posteriorment es convocaria una junta general per a procedir al nomenament dels membres que havien de ser elegits per formar la Junta Directiva que havia de regir la societat. Assistiren a la reunió Bartomeu Llodrà Guasp, Damià Perelló, Miguel Díaz, Joan Salas, Juan Díaz, Enric Santamaria, Cristòfol Alemany, Antoni Frau, Andreu Llodrà, Antoni Adrover, Vicenç Camps, Francesc Salom, Joan Bibiloni, Antoni Pou, Maties Espasas, Antoni Perelló, Elias Contreras, Antoni Roig, Bernat Garí, Joan Mayans, Rafel Rigo i Eduardo Díaz. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.272. ARM.

740 .- La resta de la Junta Directiva quedà integrada per Guillem Salleras (vicepresident), Guillem Salom (secretari), Bartomeu Llodrà (vicesecretari), Damià Perelló (tresorer-comptador) i, com a vocals, Bernat Garí (1er), Cristòfol Alemany (2on), Joan Salas (3er), Juan Díaz (4art), Eduardo Díaz (5è) i Francesc Salom (6). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.272. ARM. També "Política local. Acció Republicana del Arrabal", a *La Almudaina*, dimecres, 5 d'octubre de 1932, pàg. 1-2.

741 .- Juncosa parlà sobre la ideologia d'Acció Republicana, "sobre todo en lo que afecta a las autonomías regionales." Afirmà que "nuestro partido aspira a una federación moderna, multiforme y elástica por medio de la concesión de Estatutos a las regiones que estén capacitadas para ello y en la forma que más se avenga a sus peculiares necesidades." A més, va respondre a uns fulls que s'havien repartit pel districte en els quals es feia referència als dirigents d'Acció Republicana i lamentà "que haya todavía organizaciones que para vivir tengan necesidad de difamar a las otras." "Política local. Acció Republicana del Arrabal", a *La Almudaina*, dimecres, 5 d'octubre de 1932, pàg. 2.

742 .- El batle Jofre expresà la confiança del poble en Acció Republicana, "partido que no se ha desviado un ápice de las promesas hechas a sus electores antes de la República." A més, glosà l'actuació de Manuel Azaña i del seu partit afrontant tots els problemes de l'Estat pendants de resolució i fent que "la revolución invadiera todas las actividades de la vida española." També féu referència a la política de districte i afirmà que "convenía refrenar, por ahora, impulsos entre los republicanos; pero que llegado el caso no se negaría nunca a acudir donde fuera preciso." "Política local. Acció Republicana del Arrabal", a *La Almudaina*, dimecres, 5 d'octubre de 1932, pàg. 2.

743 .- "Política local. Acció Republicana del Arrabal", a *La Almudaina*, dimecres, 5 d'octubre de 1932, pàg. 2.

744 .- La resta de la junta directiva quedà integrada per Pau Mulet (vicepresident), Miquel Fullana (secretari), Joan Oliver (vicesecretari), Joan Vidal (tresorer-comptador), Antoni Frau (delegat al Consell) i, com a vocals, Jaume Serret (1r), Joan Sanxo (2n) i Gabriel Riera (3r). A més, a l'acte hi "assistiren gran nombre d'afiliats" i es tractà "de l'orientació conscientment esquerrana i federal en que ha d'inspirar-se i, de les tasques polítiques, culturals i artístiques que pensa dur a terme." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 21 de setembre de 1932, pàg. 3.

Aquest centre s'organitzà en tres seccions: Política, Cultural i Artística. La primera s'havia d'encarregar, d'una banda, de la difusió de l'ideari d'Acció Republicana, "seguint el camí que ha traçat el cap del Govern i del Partit, En Manuel Azaña, netament esquerrà i federal, no de nom sinó de fets, essent-ne una palpable mostra l'aprovació de l'Estatut de Catalunya" i, de l'altra, d'organitzar conferències polítiques.— La secció Cultural havia de procurar "per tots els mitjans aixecar el nivell cultural dels associats, como per exemple: formació de biblioteca, conferències, escoles nocturnes, curssets de mecànica, dibuix, educació física, etc," mentre que l'Artística, havia d'organitzar una massa coral i de declamació i havia de divulgar les "belles arts." El centre estava obert a l'admissió de socis d'ambdós sexes i, aleshores, també es pensava constituir una secció juvenil. Les inscripcions es feien al cafè de Can Martí del carrer de Manuel de los Herreros, núm. 21, cantonada amb el carrer de Jeroni Rosselló.⁷⁴⁵

A mitjans octubre de 1932, es comunicà a la premsa que pel nou centre del districte 3er s'havia adquirit un "espaiós" local social, situat al carrer de García Hernández, núms. 63-65, fent cantonada amb el carrer de Marià Aguiló. Aleshores, en el nou local s'estaven fent obres de reforma "per adaptar-lo a les necessitats de l'entitat." Al mateix temps, s'anuncià que aviat començarien les escoles nocturnes i els curssets "en condicions econòmiques[sic] molt favorables"⁷⁴⁶ i que la inscripció estava oberta en el local social de 19 a 21 h. Al cap de gairebé un mes, concretament el dia 12 de novembre, s'inaugurà el nou local.⁷⁴⁷ L'acte s'inicià amb el lliurament d'una bandera tricolor com a emblema del nou centre per part del president honorari del centre, l'exbatle de Palma Francesc Villalonga, un refresc i l'actuació de la banda de música. Després, començaren els parlaments del secretari del centre Miquel Fullana,⁷⁴⁸ el vicepresident del centre Guillem Salleras, el regidor síndic de l'Ajuntament Manuel Cirer,⁷⁴⁹ el

745 .- "Política local. Acció Republicana", a *La Almudaina*, dijous, 15 de setembre de 1932, pàgs. 1-2, publicà la nota en català.

746 .- A més, es detallaven els cursos que havien de començar: l'Escola nocturna, a càrrec del professor Joan Vidal Llodrà; mecànica, a càrrec de Jaume Serret Ramis, i dibuix, amb Miquel Fullana. També es pensava donar un curs especial de costura per a dones, sota la direcció de Catalina Vidal. "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Centre del III Districte.- Eixample", a *La Almudaina*, divendres, 14 d'octubre de 1932, pàg. 4.

747 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca. Centre del III Districte (Eixample)", a *La Almudaina*, divendres, 11 de novembre de 1932, pàg. 4, publicà la invitació, en català, a l'acte.

748 .- Després d'una salutació en nom de l'entitat a les diverses representacions del partit i centre adherits, ressaltà l'ambient federal i esquerrà que hi havia en el tercer districte i com a demostració fou el triomf en les eleccions del 12 d'abril de 1931 i "creyendo que A.R. de M. es el único partido republicano que interpreta este sentido, es por lo que ha venido a constituir ese nuevo baluarte de liberalismo y democracia." Afegí que en temps de la monarquia "todos los republicanos se llamaban izquierdas; mas, una vez proclamada la República, había de venir la diferenciación de matices. Todos estos partidos creemos deben ser considerados con el mayor respeto cuando sus componentes son el reflejo del ideal que representan. Pero debe ser vituperado todo político que no es consecuente y que confunda la política con el arte del pastelero." Assenyalà després que els republicans tenien l'obligació de definir-se, anant alerta de no caure en l'error del confusionisme. "Se ha de procurar no dar calor a ningún partido que venga a ser una continuación de la política caciquil monárquica donde unos cuantos hombres con miras únicamente personales se imponen sobre los otros." Seguidament, recordà que "cuando el advenimiento de la República era inminente, era una incógnita para todos el hombre que supiera conducir la nave, diciendo, que hoy, el hombre de clara inteligencia y activo proceder que tuviera corazón y una mano leal pero también de hierro, existía: acabo de nombrar a don Manuel Azaña." Afegí que era reconfortant que el veterà federal de tota la vida, Francesc Villalonga, "se sienta siglo XX y se amolde a la forma moderna de los Estatutos." Acabà fent una crida a les persones que "sientan el verdadero izquierdismo" perquè ingressassin a Acció Republicana i "ayuden a llevar a cabo su obra emprendida en bien de Mallorca y de España." "Política local. "Acció Republicana de Mallorca".- Inauguración del nuevo local de "Acció Republicana de Mallorca" del III Distrito. (Sección Ensanche)", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàgs. 1-2.

749 .- Saludà els assistents en nom i representació del centre del districte 5è i comentà que com a conseqüent republicà federal de tota la vida ingressà en Acció Republicana perquè no volia pertànyer a un partit

president del centre de La Llibertat Jordi Sureda, el president del Consell Municipal l'advocat Josep Feliu, el batle de Palma Bernat Jofre,⁷⁵⁰ el president honorari del centre Francesc Villalonga⁷⁵¹ i, finalment, el president del centre i regidor Emili Darder.⁷⁵²

A mitjans d'octubre de 1932, el centre de La Llibertat d'Acció Republicana de Mallorca acordà en la junta general extraordinària traslladar l'entitat en un "nuevo y espacioso" local del carrer de Sureda, núm. 1, i s'anunciava que aviat s'iniciarien les classes nocturnes i diversos cursets de mecànica, dibuix i costura i que la inscripció estava oberta a la secretaria del centre de 19 a 22 h.⁷⁵³ El 30 d'octubre, a les 17,30 h, se celebrà un cafè de companyonia⁷⁵⁴ amb motiu de la inauguració del nou centre social. Hi hagué intervencions de Miquel Fullana, del batle de Palma Bernat Jofre, dels presidents honoraris del centre Emili Darder i Francesc Villalonga i del president del centre Jordi Sureda.⁷⁵⁵

La Part Forana de Mallorca

que es declarà "Unitario Radical Lerrouxista". "Política local. "Acció Republicana de Mallorca".- Inauguración del nuevo local de "Acció Republicana de Mallorca" del III Distrito. (Sección Ensanche)", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàgs. 1-2.

750 .- Digué que els federals radicals "quieren tener la exclusiva del federalismo de nombre, en cambio nuestro partido la tiene en cuanto a hechos. A. R. ha demostrado su federalismo votando y convirtiendo en realidad el Estatuto de Cataluña. En cambio otros que se titulan federales no lo votaron o votaron en contra." Afegí que Acció Republicana era un partit esquerrà "siendo una palpable muestra la implantación de la Reforma Agraria." "Política local. "Acció Republicana de Mallorca".- Inauguración del nuevo local de "Acció Republicana de Mallorca" del III Distrito. (Sección Ensanche)", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàgs. 1-2.

751 .- Agraí la distinció per haver estat nomenat president honorari i manifestà que havia ingressat en Acció Republicana per ser el partit que "más encarnaba el ideal republicano de toda su vida." "Política local. "Acció Republicana de Mallorca".- Inauguración del nuevo local de "Acció Republicana de Mallorca" del III Distrito. (Sección Ensanche)", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàgs. 1-2.

752 .- Manifestà que el centre havia nomenat en gran satisfacció president honorari Francesc Villalonga, "figura muy representativa tanto por su linaje histórico dentro del republicanismo de Mallorca como por toda una vida de consecuente republicanismo que resistió estoica y ejemplarmente todos los tiempos adversos." A continuació, es demanà qui eren els desertors de l'històric Partit Federal de Mallorca, contestant que "los que se adhieren a la política del radicalismo de titubeo, de halago a don Santiago Alba y a don M. Alvarez de los que se manifiestan en contra la Reforma Agraria y del Estatuto y que brillaron por su ausencia cuando la entrega de este último; o los que se adhieren a la política de Acción Republicana, de renovación de nuestro país, que ha llevado adelante multitud de leyes netamente izquierdistas y que fletaron una motonave para asistir a la entrega del Estatuto de Cataluña." Seguidament, esmentà que el nou centre pensava desenvolupar, primer, una tasca política de realitzacions i no de paraules i que confiava que seria molt pròspera donat el gran nombre d'afiliats i simpatitzants del districte 3er. En segon lloc, destacà la tasca de cultura que pensava desenvolupar el centre amb classes nocturnes d'ensenyament primari, de dibuix, de mecànica i de costura, ja que "cuanto más y más bien formada cultura tenga el elemento obrero más y mejor capacitado estará para intervenir en la política de nuestro país. Y la República, que implica democracia necesita el esfuerzo de unos gobernantes capacitados, pero también necesita el concurso de un conjunto de ciudadanos inteligentes y conscientes, que sepan no sólo elegir sus elementos dirigentes, sino ayudarles y adelantarles eficazmente a fin de llevar a cabo entre todos la tan necesaria obra de regeneración y progreso humano." "Política local. "Acció Republicana de Mallorca".- Inauguración del nuevo local de "Acció Republicana de Mallorca" del III Distrito. (Sección Ensanche)", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàgs. 1-2.

753 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Centre d'Acció Republicana "La Llibertat", a *La Almudaina*, dimarts, 18 d'octubre de 1932, pàg. 3.

754 .- "Política local. Café de compañerismo", a *La Almudaina*, dijous, 27 d'octubre de 1932, pàg. ?, publicà la invitació i informà que els ciutadans que hi volguessin assistir podien passar a adquirir el tiquet de consumició a la secretaria del centre des de les 20 h. a les 22 h.

755 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de novembre de 1932, pàg. 2.

Mentrestant, el 17 d'abril, el Comitè Republicà independent de ses Salines en assemblea acordà per unanimitat ingressar a Acció Republicana.⁷⁵⁶

Al final d'abril de 1932, es constituïren consells municipals d'Acció Republicana a Sencelles,⁷⁵⁷ Puigpunyent⁷⁵⁸ i Lloret⁷⁵⁹ i també simpatitzants del partit organitzaven la formació d'agrupacions, com la de Bunyola.⁷⁶⁰

L'agrupació d'Acció Republicana Bunyolina es va constituir oficialment el 18 de juny amb l'elecció del primer Consell Local, presidit per Andreu Homar Mayol.⁷⁶¹

El juliol es va constituir oficialment l'agrupació de Maria de la Salut (dia 24), presidida per Joan Pastor Gual,⁷⁶² i el setembre, la de Valldemossa (dia 11), encapçalada per Rafel Lladó Torres.⁷⁶³

756 .- El Comitè Local quedà integrat per Llorenç Bonet Garcías (president), Miquel Galmés Rigo (vicepresident), Gabriel Vicens Bonet (secretari) i, com a vocals, Pere Oliver Ginard, Sebastià Porcel i Francesc Garí Moner. Arran de l'acord havien ingressat al partit els regidors Bartomeu Garcías Bonet, Miquel Vicens Clar, Bartomeu Galmés Rigo, Bartomeu Bonet Garcías i Antoni Portell Bonet, que constitueixen la minoria d'Acció Republicana de l'Ajuntament. "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2.

757 .- Va ser format per Llorenç Maria Duran (president), Antoni Verd Bibiloni (secretari) i com a vocals el metge Joan Llabrés Campaner, el regidor Andreu Roig Gelabert, el manescal Rafel Vich Cladera i el propietari Rafel Ramis Martorell. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 2.

758 .- Va ser integrat per Josep Poch (president), Antoni Palmer (vicepresident), Llorenç Palmer (secretari), Francesc Morey (vicesecretari), Sebastià Carbonell (tresorer) i com a vocals, Josep Vidal, Joan Poch, Joan Morey, Llorenç Ripoll, Sebastià Llabrés i Antoni Barceló. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 2.

759 .- Va ser format per Antoni Balaguer (president), Joan Jaume (vicepresident), Sebastià Galmés (secretari), Josep Jaume (vicesecretari) i Josep Nicolau (tresorer-comptador). "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 2.

760 .- El 16 d'abril de 1932, Pere Jordi Oliver, Joan Rullan Vives i Bernat Nadal Bujosa signaren la instància i el reglament d'Acció Republicana Bunyolina per constituir i inscriure en el Registre d'associacions del Govern Civil. La nova entitat, Acció Republicana Bunyolina, tingué la seu social al carrer Major, núm. 2, — conegut popularment com can Perico on havia hagut el Centre Republicà Federal.— Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.629. Exp. 2.247. ARM. La instància i els estatuts duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 18 d'abril de 1932.

761 .- el 18 de juny de 1932, a les 20 h, es varen reunir en el local social del carrer Major, núm. 2, els simpatitzats amb l'ideari polític d'Acció Republicana per acordar la constitució oficial de l'agrupació política i s'elegí el primer Consell Local, integrat per Andreu Homar Mayol (president), Miquel Pons Mayol (vicepresident), Bernat Nadal Bujosa (secretari), Antoni Mateu (vicesecretari), Joan Rullan Vives (tresorer) i, com a vocals, Jaume Nadal Salas, Joan Ferrer Massot, Pere Jordi Oliver Munar i Pere Palou Cabot. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.629. Exp. 2.247. ARM. També MARGAIS, Xavier: *La Guerra Civil a Bunyola. Amb la por al cos*. Edicions Documenta Balear/Universitat de les Illes Balears. Palma, 2004, pàgs. 55-56.

762 .- El 12 de juliol de 1932, Joan Pastor Gual envià la instància i els estatuts de l'agrupació de Maria de la Salut d'Acció Republicana per a la seva aprovació i inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil. L'agrupació tenia el seu local de manera provisional en el carrer del Capità Tauler, núm. 1, de Maria. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.259. ARM. La instància i els estatuts duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 13 de juliol de 1932. El 24 de juliol de 1932, es varen reunir en el local social es socis fundadors de l'agrupació per constituir oficialment l'agrupació i nomenar la Junta Directiva, que va ser integrada per Joan Pastor Gual (president, Antoni Jordà Ribas (vicepresident), Bernat Quetglas Suñer (secretari), Llorenç Grau Mayol (vicesecretari), Gabriel Jordà Ribas (tresorer) i, com a vocals, Miquel Oliver Pastor i Antoni Font Bergas. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.259. ARM. El 15 de setembre de 1932, el president Joan Pastor comunicà al Govern Civil el canvi de domicili de l'associació en el carrer Quintana, al costat de la casa núm. 7. Comunicació del 15 de setembre de 1932 del president Joan Pastor al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.259. ARM.

L'octubre de 1932 es varen crear les agrupacions locals de Sant Joan (dia 10), presidida per Antoni Camps Ribas;⁷⁶⁴ i a mitjans mes, el Consell Insular acceptà les constitucions dels consells locals de Campos,⁷⁶⁵ Costitx,⁷⁶⁶ Selva⁷⁶⁷ i Santa Maria.⁷⁶⁸ Així mateix, el 9 de novembre de 1932, el Consell Insular va admetre els consells locals de Petra,⁷⁶⁹ Sant Joan⁷⁷⁰ i

763 .- El 18 d'agost de 1932, el president Rafel Lladó Torres, el secretari Manel Pujol Jiménez, i el vicepresident Vicenç Colom Capllonch signaren la instància i el reglament de la nova agrupació per enviar al Registre d'associacions del Govern Civil. L'entitat tenia la seu social al carrer d'Uetam, núm. 2, 1er pis. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.273. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 22 d'agost de 1932. L'11 de setembre, Vicenç Colom Mas, Miquel Estaràs Estrades, Antoni Salvà Rullan, Jaume Mas Vila, Isidre Pascual Frau, Vicenç Colom Caplloch, Josep Coll Cabot, Mateu Colom Capllonch, Bartomeu Vila Torres, Antoni Fiol Torres, Rafel Lladó Torres i Manel Pujol Jiménez, acordaren constituir el grup polític local Acció Republicana de Valldemossa. També s'elegí el Consell Municipal integrat per Rafel Lladó Torres (president), Vicenç Colom Capllonch (vicepresident), Manel Pujol Jiménez (secretari), Antoni Fiol Torres (vicesecretari), Isidre Pascual Frau (tresorer), Jaume Mas Vila (bibliotecari) i Bartomeu Vila Torres (vocal suplent). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.273. ARM.

764 .- El 29 de setembre de 1932, un grup de santjoaners es reuniren per formar una agrupació local d'Acció Republicana de Mallorca i redactaren el reglament i els estatuts —que constaven de 22 articles distribuïts en sis capítols— per ser presentats al Govern Civil. El capítol primer dels estatuts definia la finalitat política de l'agrupació, el segon els afiliats i la possibilitat de constituir les joventuts d'Acció Republicana, el tercer la gestió administrativa i de govern, el quart l'assemblea municipal i el funcionament, el cinquè el finançament i el sisè disposicions diverses. Després dels tràmits legals, el 10 d'octubre de 1932 en el local del Centre Catòlic, es constituí oficialment l'agrupació local i s'elegí la primera junta directiva, que quedà integrada per Antoni Camps Ribas —de Son Brondo o la Bastida— (president), Antoni Bauzà Fiol —Escolà— (vicepresident), Francesc Oliver Oliver —dels Calderers— (secretari), Joan Bauzà Munar —Primer— (vicesecretari), Antoni Sastre Bonet —Curro— (tresorer), Joan Fiol Bauzà —Marc— (comptador), Antoni Matas Munar —Zelador— (vocal primer), Arnau Bauzà Mieras —Feleu— (vocal segon), Francesc Riutort Bauzà —Rafelet— (vocal tercer) i Guillem Galmés Nicolau (vocal quart). Inicialment, tingué el local social al carrer de la Plaça, núm. 1. Aquest partit polític, que s'havia creat a Mallorca el gener de 1932 arran d'una escissió del Partit Republicà Federal de Mallorca, fou copat a Sant Joan, per un grup de persones d'ideologia conservadora i clarament enfrontats al Partit Republicà Federal. Sembla que gràcies a les relacions entre el santjoaner Antoni Fernández i Pere Oliver Domenge es constituí aquesta agrupació. Segons informació oral de Ramon Gayà Carbonell —l'Apotecari—, es creà l'Acció Republicana amb l'objectiu de "convertir-se amb més republicans que els republicans". Hem de tenir present també l'estratègia política local, que havia tingut força tradició durant la Restauració borbònica, d'estar ben relacionats amb el partit que detentava el poder a l'Estat. El 8 d'abril de 1933, en una assemblea multitudinària —a la qual assistiren 35 militants— es renovà la junta directiva, que quedà integrada per Mateu Jaume Font (president), Antoni Bauzà Fiol —Escolà— (vicepresident), Francesc Oliver Oliver —dels Calderers— (secretari), Joan Lull —ferrer Lull— (vicesecretari), Antoni Camps Ribas —de la Bastida— (tresorer), Antoni Sastre Bonet —Curro— (comptador), Joan Oliver Barceló —de Meià— (vocal primer), Arnau Bauzà Mieras —Feleu— (vocal segon), Francesc Riutort Bauzà —Rafelet— (vocal tercer) i Guillem Company Bauzà (vocal quart).

765 .- Integrat per Onofre Mas Moll, Joan Prohens Mas, Federico Rubio Cañete, Jaume Vidal Moll, Rafel Ginard Ballester, Damià Alou Ginard, Joan Veny Ballester, Joan García Puig, Tomás Ayarte Mas, Pau Rigo Coll, Damià Alou Oliver, Miquel Mas Moll i Guillem Mas Bonet. "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'octubre de 1932, pàg. 4.

766 .- Integrat per Jaume Arrom Ferragut, Vicenç Nicolau Quetglas, Bartomeu Oliver Oliver, Rafel Vallespir Riutort, Estanislao Guijarro Segura, Miquel Munar Campaner i Pere Antoni Arrom Mut. "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'octubre de 1932, pàg. 4.

767 .- Format per Gabriel Llabrés Cànaves, Antoni Vallori Albertí, Pere Morro Salvà, Pere Vallcaneras Mairata, Jordi Genestar Oliver, Antoni Muntaner Sampol i Joan Llabrés Amengual. "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'octubre de 1932, pàg. 4.

768 .- Integrat per Miquel Nigorra Reinés, Nicolau Mercadal Sanz, Joaquín Zapater (?) Vidal, Miquel Bestard Mulet, Josep Torrens Morro i Gabriel Mesquida Nadal. "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'octubre de 1932, pàg. 4.

769 .- Era format per Sebastià Riera Nicolau, Gabriel Font Darder, Gabriel Veny Riutort, Joaquim Vives Saurina, Jaume Riutort Rigo, Josep Roca Salvà, Maties Galmés Amengual, Josep Vives Saurina, Joan Febrer

Caimari,⁷⁷¹ i, el 24 de desembre, els consells locals de Fornalutx,⁷⁷² Sineu —que s'havia el dia 18 d'aquell mes—⁷⁷³ i Muro.⁷⁷⁴

Al començament de novembre de 1932, es formà a Manacor una comissió organitzadora del partit d'Acció Republicana,⁷⁷⁵ que es constituí definitivament (3 de desembre) com a agrupació, presidida per Rafel Amer. l'agrupació de Manacor d'Acció Republicana de Mallorca i s'elegí la junta permanent.⁷⁷⁶

Galmés i Bartomeu Rigo Rosselló. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

770 .- Integrat per Antoni Camps Ribas, Antoni Bauzà Fiol, Francesc Oliver Oliver, Joan Fiol Bauzà, Joan Bauzà Munar, Antoni Sastre Bonet, Antoni Matas Munar, Francesc Riutort Bauzà, Guillem Galmés Nicolau i Arnau Bauzà Mieras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

771 .- Format per Miquel Martorell Seguí, Antoni Ordinas, Mateu Mateu, Gabriel Mairata, Gabriel Seguí, Llorenç Amengual Barceló, Gabriel Mairata Oliver, Josep Seguí Solivellas i Pere Bestard Reus. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

772 .- Integrat per Joan Sastre Escalas, Joan Escalas Busquets, Salvador Sastre Albertí, Jaume Busquets Ros, Nicolau Reunés Escalles, Llorenç Ramis Perelló i Joan Barceló Ros. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

773 .- El 8 de desembre de 1932, Melcior Rotger, Rafel Rotger, Sebastià Cirer, Gabriel Niell i Antoni Ferriol que havien fundat la societat Acció Republicana de Sineu enviaren la instància i el reglament al Registre d'associacions. Tenien el domicili social en la plaça del Mercat, núm. 3. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.306. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 9 de desembre de 1932. El 18 de desembre, a les 21 h, es varen reunir en el local de la societat d'Acció Republicana un grup de simpatitzants del partit, sota la presidència de Pere Joan Jaume Costa —que era el de més edat de la Comissió organitzadora- i actuant com a secretari Sebastià Cirer Llabrés per constituir oficialment l'agrupació. Seguidament, es va nomenar la Junta Directiva, integrada per Rafel Rotger Mestre (president), Gabriel Niell Real (vicepresident), Sebastià Cirer Llabrés (secretari), Joan Coll Fiol (vicesecretari), Josep Jordà (tresorer-comptador), Melcior Mestre Lladó (vicetresorer) i, com a vocals, Pere Joan Jaume Costa, Pere Riutort Munar, Gabriel Mut Verdera i Antoni Ferriol Lull. Així mateix, d'acord amb l'article 13è dels estatuts —que deien que "La Junta directiva designará de su seno dos señores que, con el Presidente y el Secretario", constituirien la Comisió d'admissió de socis. A més, es deia que la única missió d'aquesta Comissió "consistirà en practicar una escrupulosa investigación acerca de las costumbres y moralidad de cada uno de los que soliciten el ingreso en la Sociedad, y resolver las peticiones con estricta sujeción a los dictados de su conciencia. Contra sus resoluciones no se concede recurso de ninguna clase." Quedaren designats Melcior Mestre Lladó i Joan Coll Fiol, els quals juntament amb el president i el secretari havien de constituir la comissió. Acte seguit, el president féu un discurs en el qual expressà la seva gratitud als concurrents per la confiança que li havien atorgat i que treballaria per l'engrandiment de l'entitat "y para conseguir que los intereses del pueblo de Sineu estuvieran regidos y administrados por los verdaderos representantes del mismo pueblo y no, como sucede ahora, por unos individuos que desempeñan sus cargos concejiles por favor oficial sin que ostenten representación popular de ninguna clase. A la primera reunió hi assistiren Rafel Rotger Mestre, Gabriel Niell Real, Sebastià Cirer Llabrés, Josep Jordà, Pere Joan Jaume Costa, Pere Riutort Munar, Gabriel Mut Verdera, Antoni Ferriol Lull, Sebastià Ferriol, Bartomeu Munar, Antoni Frau, Joan Riutort, Bartomeu Rotger, Gabriel Ferriol i Esteve Bauzà. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.306. ARM. També "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

774 .- Integrat per Francesc Alomar Poquet, Joan Gamundí Boyeras, Rafel Gamundí Terrasa, Antoni Perelló Tugores, Joan Marimon Serra, Rafel Salamanca Miquel, Llorenç Tauler Plomer i Jaume Fornès Carbonell. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

775 .- La comissió organitzadora fou integrada per Rafel Amer, Antoni Mas, Joan Suñer, Andreu Galmés, Mateu Perelló, Miquel Morey i Sebastià Rubí i instal·là el local social a la plaça de Pi i Margall, núm. 5. "De Manacor", a *La Almudaina*, dijous, 10 de novembre de 1932, pàg. 3.

776 .- A més, la Junta Permanent quedà integrada per Andreu Galmés (vicepresident), Mateu Perelló (secretari), Miquel Morey (vicesecretari), Antoni Mus (tresorer) i, com a vocals, Joan Suñer (1r), Bartomeu Veny (2n), Mateu Sastre (3r), Jaume Vaquer (4t), Rafel Santandreu (5è) i Andreu Fuster (6è). "De Manacor", a *La Almudaina*, diumenge, 11 de desembre de 1932, pàg. 5.

Al conjunt de les Illes Balears, però, el primer indret on es constituí Acció republicana va ser a les Pitiüses al final de juliol de 1931. Varen formar el comitè organitzador l'advocat Jordi Juan Riquer (president), el mestre d'escola Ferran Company (vicepresident), Joan J. Riera (secretari) i, com a vocals, Benjamí Costa Bailach —Laieta— (que unes setmanes després passà a l'Agrupació Socialista), Joan Escandell Planells, Josep Torres Riera i el metge Leandre Juan Juan.⁷⁷⁷ De totes maneres la primera setmana d'agost, els comitès integrants de l'Aliança Republicana treballaren en la constitució del nou partit Esquerra Eivissenca —en català a l'original.—⁷⁷⁸ El 16 de d'agost se celebrà la reunió per aprovar el reglament del nou partit Esquerra Eivissenca —format per Acció Republicana i el Partit Radical.— Aquesta nova formació política es va dissoldre al començament de juny de 1932. Aleshores, Acció Republicana continuà funcionant com a partit fins a la fusió amb el Partit Republicà Socialista Radical Independent per crear Esquerra Republicana.

La campanya de propaganda

Des de la seva fundació i en els mesos posteriors el partit tingué una clara vocació proselitista que, d'una banda, volia explicar de manera constant la seva doctrina en mítings i conferències arreu de l'illa. Però, de l'altra, també desitjava clarificar la situació que s'havia produït en el republicanisme d'esquerres mallorquí aleshores representat per dos grans partits de rellevant implantació, com eren el PRFM i Acció Republicana, i d'altres formacions més minoritàries que havien anat apareixent en aquells mesos, com el Partit Republicà Radical Socialista i el Partit Republicà Democràtic Federal.

En aquell context, el 26 de febrer, se celebrà un acte de propaganda en el Centre Republicà d'Establiments d'acord amb l'orientació d'Acció Republicana. Hi varen prendre part el president del centre, Miquel Vidal, el regidor per aquell districte Vicente Tejada i el tinent de batle, Francesc de Sales Aguiló.⁷⁷⁹

Inicialment, l'impuls en la consolidació organitzativa i propagandística del nou partit a Mallorca va tenir un fet rellevant amb la visita, entre els dies 7 i 9 de febrer dels propagandistes estatals Vicente Gaspar —secretari polític del cap del Govern Manuel Azaña—, Mateo Hernández Barroso —director general de Telègrafs— i els diputats a Corts per les Balears Francesc Carreras i per Múrcia Mariano Ruiz Funes —que també era catedràtic de Dret Penal—, que celebraren actes de propaganda en el teatre Balear, de Palma, i en els municipis d'Inca, Manacor, Felanitx, Sóller i Llucmajor. El diumenge, dia 7, en el teatre Balear, se celebrà un míting, presidit pel batle de Palma Francesc Villalonga. Hi hagué intervencions del batle de Felanitx Pere Oliver —que exposà la situació de la seva agrupació respecte a les demás organitzacions polítiques d'esquerres—, el regidor de Palma Eduardo Gómez Ibáñez, el diputat Francesc Carreras —que presentà els oradors que l'acompanyaven que formaven "la plana mayor de Acción Republicana—, Vicente Gaspar —que tractà de la presa posició pel seu partit "dentro de lo que genéricamente se llaman las izquierdas españolas"—, Mateo Hernández —que parlà sobre els problemes que ja havia resolt la

777 .- En la notícia s'inclouïa que la representació d'Acció Republicana en el Govern l'ostentava el ministre de la Guerra i diputat per les Balears Manuel Azaña i que els simpatitzants que es volguessin afiliar al partit es podien adreçar a qualsevol dels membres del comitè organitzador. "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.307. Eivissa, 31 de juliol de 1931, pàg. 1.

778 .- "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.311. Eivissa, dijous, 6 d'agost de 1931, pàg. 4 (convocatòria per a la reunió del dia 16 d'agost per aprovar el reglament d'Esquerra Eivissenca). Però, el 14 d'agost, l'assemblea es depassà per al diumenge, dia 23 d'aquell mes. "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.319. Eivissa, dissabte, 15 d'agost de 1931, pàg. 4 Així i tot, no hem trobat documentada aquesta assemblea.

779 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2.

República i dels que tenia en tràmit de resolució—, Mariano Ruiz Funes —que exposà la seva actuació parlamentària, especialment en la discussió de l'article 26 de la Constitució— i Francesc Villalonga —que clausurà l'acte fent un resum de les intervencions i destacà la seva posició de "vell i inalterable federal."— El dilluns, dia 8, els propagandistes, acompanyats per correligionaris de Palma, es traslladaren a Manacor, on foren rebuts pel batle Antoni Amer i per dirigents del Centre Republicà Federal de la ciutat. A les 18 h, en el teatre de Manacor, feren un acte de propaganda, presidit per Mas, en el qual prengueren la paraula el solleric Serra, a més dels propagandistes estatals i de Mas —que va resumir les intervencions i exhortà als diputats a "dar al pueblo la legislación que necesita para que el ideal republicano sea un hecho consumado."— A les 20 h, es traslladaren a Felanitx, on en el teatre de la ciutat, ple de gom a gom, feren un altre míting, en el qual varen actuar com a oradors el batle Pere Domenge —que exposà les causes que l'havien portat a ingressar en les files d'Acció Republicana—, el regidor de Palma Bernat Jofre —que també exposà la posició dels homes d'Acció Republicana de Mallorca respecte als altres partits d'esquerres—,⁷⁸⁰ el diputat Francesc Carreras, Vicente Gaspar, Mateo Hernández i Mariano Ruiz Funes.⁷⁸¹ El dimarts, dia 9, els propagandistes varen visitar Sóller i Lluçmajor, on també es realitzaren assemblees. Aquell dia, a la nit, Carreras, Ruiz Funes, Gaspar i Hernández Barroso, varen emprendre el viatge de tornada a Madrid.⁷⁸²

Des de finals de febrer de 1932, Acció Republicana inicià els mítings de propaganda pels municipis de Mallorca que obeïen a dos objectius. D'una banda, difondre l'ideari del nou partit i, de l'altra, consolidar l'estructura organitzativa territorial de la nova formació arreu dels municipis de l'illa. El primer acte va ser a Calvià el diumenge, 28 de febrer, arran de la inauguració del centre d'Acció Republicana. Se celebrà un míting en el teatre de la vila, presidit per Pallicer. Hi hagué discursos de Josep Serra, de Sóller —que parlà sobre l'acció nefasta del caciquisme—, i dels regidors de Palma Vicente Tejada —que destacà sobre la tasca duita a terme pel cap del Govern Azaña— i Bernat Jofre —que es va referir "con amplitud a diversos tópicos del momento".— Acte seguit, els correligionaris i visitants es traslladaren al nou local, on es féu un berenar.⁷⁸³

780 .- Segons la crònica, Jofre "en este sentido supo decir muy eficaces y bellas cosas a propósito del fin que persiguen por distintos caminos todas las organizaciones republicanas que tienen únicamente breves direcciones en la interpretación de la política general. Afegia el relat periodístic que "Por su acertada definición y porque precisó la temperancia con que debe acudirse a contemplar el fenómeno de los grupos que en un momento dado tendrán que formar la unión indispensable frente al adversario común, las palabras del Sr. Jofre fueron largas y espontáneamente aplaudidas por su lealtad, por su eficacia y por la dignidad que interpretan." "Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana", a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 4.

781 .- Segons la crònica, aquest oradors disertaren "cada uno con su peculiar manera de enfrentar los problemas, expusieron apreciaciones muy certeras acerca del momento político de los problemas esenciales que ahora apasionan a la opinión pública, de la energía y severidad con que el Gobierno de la República ha concurrido en la extirpación de males que en España parecían endémicos y de la posición que frente a todo ello ha adoptado Acción Republicana." "Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana", a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 4.

782 .- "Con entusiasmo, se realizaron diversos actos de propaganda republicana", a *Tribuna Libre*, núm. 3. Palma, 13 de febrer de 1932, pàg. 4.

783 .- Així mateix, es donaren vots d'agraïment als militants Julià Campins Òque havia cedit el seu local per les reunions preliminars— i Julià Cabrer, que havia treballat en l'obertura del nou centre. TERRASA, Antoni: "Desde Calviá. Mitin republicano", a *Tribuna Libre*, núm. 6. Palma, 2 de març de 1932, pàg. 3.

Durant els mesos de març i abril es feren actes de propaganda a Vilafranca (dissabte, dia 19 de març),⁷⁸⁴ Valldemossa (en el teatre cinema el 9 d'abril),⁷⁸⁵ Porreres (el diumenge, 10 d'abril, on també s'hi celebrà l'assemblea mensual del districte de Manacor)⁷⁸⁶, Mancor de la Vall (10 d'abril)⁷⁸⁷ Sant Llorenç (11 d'abril),⁷⁸⁸ Calvià (14 d'abril),⁷⁸⁹ Campanet (15 d'abril),⁷⁹⁰ Puigpunyent (19 d'abril)⁷⁹¹ i Bunyola (20 d'abril).⁷⁹² Al mateix temps, entorn de la data de commemoració de la Segona República, al terme municipal de Palma se celebraren mítings a Establiments (14 d'abril)⁷⁹³ i a Son Ferriol (18 d'abril).⁷⁹⁴

784 .- Hi varen intervenir els regidors de Palma Emili Darder i Eduardo Gómez, el batle de Felanitx Pere Oliver Domenge i el mestre nacional de Vilafranca Mercadal. Els oradors criticaren durament el "caciquismo intolerable" i donaren a conèixer l'ideari del nou partit. Així mateix, després del míting, es reuniren en el local del Centre Republicà Federal adherit a Acció Republicana representacions dels pobles del districte de Manacor: Santanyí, Campos, Felanitx, Porreres, Capdepera, Son Servera, Sant Llorenç i Artà— per debatre sobre l'organització del partit. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dissabte, 26 de març de 1932, pàg. 3.

785 .- L'acte fou presidit per Josep Serra Pastor, de Sóller, i hi intervingueren Feliu, Eduardo Gómez i el diputat a Corts Francesc Carreras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 13 d'abril de 1932, pàg. 2 i "Acció Republicana de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d'abril de 1932, pàg. 4.

786 .- Participaren al míting els felanitxers Pere Massutí i Pere Oliver Domenge, l'advocat Mas i el diputat a Corts Francesc Carreras. Acabat l'acte, se celebrà l'assemblea mensual del districte de Manacor. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 13 d'abril de 1932, pàg. 2 i "Acció Republicana de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d'abril de 1932, pàg. 4.

787 .- Hi varen prendre part Eduardo Gómez i Francesc de Sales Aguiló. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 13 d'abril de 1932, pàg. 2 i "Acció Republicana de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 18. Palma, 13 d'abril de 1932, pàg. 4.

788 .- Aquell dia, també es féu un míting a Sant Llorenç —en el qual varen prendre part l'advocat felanitxer Mas, Eduardo Gómez i el diputat a Corts Francesc Carreras— i després Francesc Carreras visità els locals d'Acció Republicana de Son Servera, Capdepera i Artà. Segons la crònica, Francesc Carreras "explicó su posición y la del partido teniendo un cambio de impresiones con los afiliados que le expusieron sus deseos respecto a los asuntos que más interesen a los respectivos Municipios. Todos los actos se celebraron en medio del mayor entusiasmo y cordialidad asistiendo a ellos una numerosa concurrencia." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

789 .- Es commemorà l'aniversari de la Segona República, amb els parlaments de Feliu, Emili Darder, Bernat Jofre i dos socialistes. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

790 .- El 15 d'abril, es féu un acte a Campanet, amb la intervenció de Eduardo Gómez, Francesc de Sales Aguiló i Francesc Carreras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

791 .- El 19 d'abril, es féu un míting a Puigpunyent —amb parlaments de Francesc Carreras i el president del Consell Insular del partit Vicente Tejada, que exposaren l'ideari del partit. "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- En Son Ferriol", a *La Almudaina*, dijous, 21 d'abril de 1932, pàg. 3.

792 .- El 20 d'abril, en el local d'Acció Republicana de Bunyola es féu un míting —en el qual prengueren part el president del Consell Municipal de Bunyola Nadal i el diputat Francesc Carreras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 22 d'abril de 1932, pàg. 2.

793 .- Hi varen intervenir Horrach, Vicente Tejada i Francesc Carreras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

794 .- L'acte se celebrà en el Teatre-cinema de Son Ferriol i hi varen prendre part el vicesecretari del Consell Municipal de Palma Jaume Serret, el tinent de batle Emili Darder i el diputat a Corts Francesc Carreras. "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- En Son Ferriol", a *La Almudaina*, dijous, 21 d'abril de 1932, pàg. 3.

En aquell context propagandístic d'Acció Republicana, també destacà el banquet que oferiren els amics i correligionaris al diputat a Corts i exgovernador Francesc Carreras a l'hotel Victòria de Palma el 23 d'abril.⁷⁹⁵

Hi assistiren representacions de 30 pobles de l'illa, com les d'Algaida, Andratx, s'Arracó, Artà, Bunyola, Calvià, Campanet, Capdellà, Capdepera, Felanitx, Fornalutx, Lloret, Llubí, Llucmajor, Mancor, Petra, sa Pobla, Pollença, Porreres, Portocristo, Puigpunyent, Sant Llorenç, Santa Eugènia, Santanyí, ses Salines, Sencelles, Son Serra, Sóller, Valldemossa i Vilafranca.. Hi hagué intervencions de Vicente Tejada,⁷⁹⁶ Francesc Villalonga⁷⁹⁷ i Francesc Carreras.⁷⁹⁸

Els mesos següents, continuà la tasca proselitista del partit, tot i que minvà respecte als mesos anteriors, amb actes de propaganda a Campos (8 de maig),⁷⁹⁹ Portocristo (diumenge, 19 de juny) —a l'horabaixa es féu l'assemblea del districte de Manacor i es visità les coves dels Hams—⁸⁰⁰ i Mancor de la Vall (dissabte, 2 de juliol).⁸⁰¹

795 .- Ocuparen la presidència de l'acte, a més de Francesc Carreras, els presidents honoraris d'Acció Republicana, el batle Francesc Villalonga, i Manuel Cirer; els regidors de Palma Vicenç Tejada, Emili Darder, Eduardo Gómez, Francesc de Sales Aguiló i Bernat Jofre, i el president i secretari del Consell Municipal, Josep Feliu i Joan Sancho, respectivament. "Política local. El diputado Sr. Carreras obsequia a sus amigos y correligionarios", a *La Almudaina*, diumenge, 24 d'abril de 1932, pàg. 2.

796 .- Expressà la seva gratitud i adhesió a Carreras com a diputat i amic i afirmà que Acció Republicana havia vingut a "ensanchar el cuerpo republicano para conseguir el afianzamiento y progreso de la República." "Política local. El diputado Sr. Carreras obsequia a sus amigos y correligionarios", a *La Almudaina*, diumenge, 24 d'abril de 1932, pàg. 2.

797 .- Recordà el Partit Històric Republicà al qual havia "pertenecido toda su vida y que hizo que mientras, al proclamarse la República, él fuera olvidado por ciertos elementos, el pueblo le proclamara el «abuelo» y le venerara." "Política local. El diputado Sr. Carreras obsequia a sus amigos y correligionarios", a *La Almudaina*, diumenge, 24 d'abril de 1932, pàg. 2.

798 .- En la intervenció, Carreras, recordà la fundació d'Acció Republicana el 1926, la seva actuació com a "primer" governador de la República i les tasques dutes a terme per arribar a la consolidació d'Acció Republicana a Mallorca. A més, manifestà "sus deseos de que la ponderación y respeto que siente para los otros grupos republicanos tuviera eco en ellos para llegar a la inteligencia para dar la batalla a los reaccionarios que aún son muy fuertes" i acabà precisant les obligacions que tenien els membres del partit. "Política local. El diputado Sr. Carreras obsequia a sus amigos y correligionarios", a *La Almudaina*, diumenge, 24 d'abril de 1932, pàg. 2. També "El Sr. Carreras y Acció Republicana", a *Tribuna Libre*, núm. 22. Palma, 27 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica). 8357

799 .- El 8 de maig de 1932, en el teatre-cinema de Campos es féu un míting d'Acció Republicana, en el qual varen prendre part Joan Garcia de Campos, Jaume Matas de Felanitx, i Meneu Piña, Feiu i Emili Darder de Palma. La nota de premsa esmentava que "el teatro estuvo totalmente ocupado abundando el sexo femenino y aplaudió el público con entusiasmo a los oradores." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 11 de maig de 1932, pàg. 1-2 i "Acció Republicana de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 27. Palma, 14 de maig de 1932, pàg. 4.

800 .- El diumenge, 19 de juny de 1932, al matí, se celebrà en el local social del Consell Municipal de Portocristo un míting d'Acció Republicana, presidit pel secretari del grup local Antoni Nebot, i amb intervencions d'Eduardo Gómez —que exposà el programa d'Acció Republicana— i Francesc de Sales Aguiló —que parlà sobre la tasca duita a terme pel partit i alguns projectes que es volien realitzar—. A l'horabaixa, es féu l'assemblea del districte de Manacor i després es visità les coves dels Hams. "Política local. "Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 22 de juny de 1932, pàg. .3.

801 .- En el local social de Mancor se celebrà un míting d'afirmació republicana, en el qual hi varen prendre part un membre del consell local de Manacor, el president del Consell Local de Palma Josep Feliu i el vocal del Consell Insular i tinent de batle de l'Ajuntament de Palma Francesc de Sales Aguiló. Segons la breu crònica, els oradors foren rebuts per la directiva del centre i abans de començar l'acte, la banda de música tocà l'himne nacional. Els oradors varen exposar el programa d'Acció Republicana i la tasca duita a terme pel Govern de la República i "el señor Aguiló desarrolló también algunos asuntos locales de capital interés." "Política local. Míting de Acción Republicana", a *La Almudaina*, dijous, 7 de juliol de 1932, pàg. 2.

La crisi de la batlia de Palma

Sens dubte, el progressiu enfortiment del partit, amb la creació de nous comitès locals, l'adhesió de diversos centres republicans federals i una intensa campanya propagandista tingué un primer entrebanc a mitjans maig de 1932 arran de la crisi en la Batlia de Palma per la dimissió de Francesc Villalonga. Hem de destacar que aquella renúncia —que tingué un ampli ressò mediàtic— no suposà cap fractura organitzativa rellevant en la formació política però en canvi representà la pèrdua de bona part del crèdit que havia aconseguit el partit respecte a la seva pugna amb el PRFM entorn l'històric republicanisme federal mallorquí. Aleshores, es plantejava la dualitat entre un republicanisme de llarga tradició històrica, que s'identificava amb el PRFM i un nou republicanisme, més jove i governamental d'Acció Republicana.

Finalment, la crisi es va poder resoldre amb el nomenament el 22 de juny com a nou batle de Bernat Jofre. Acció Republicana havia aconseguit continuar detentant la Batlia de Palma, però amb un evident desgast públic en el republicanisme illenc. A mitjans juliol de 1932, a Andratx se celebrà un banquet d'homenatge al nou batle de Palma, l'andritxol Bernat Jofre.⁸⁰²

Així mateix, el 17 d'agost, el catedràtic d'història de l'Institut i regidor de l'Ajuntament de Palma, Eduardo Gómez Ibáñez va ser nomenat governador d'Àvila, en substitució de Pedro del Pozo Rodríguez, també del mateix partit.⁸⁰³

La posició d'Acció Republicana a favor de l'Estatut de Catalunya i de l'impuls de l'Estatut balear

Durant el llarg debat parlamentari en les Corts espanyoles per l'aprovació de l'Estatut de Catalunya (maig-setembre de 1932), des dels diferents òrgans de govern d'Acció Republicana de Mallorca es donà suport a l'aprovació del text estatutari. Així, el 8 de maig, en l'assemblea general municipal de Palma,⁸⁰⁴ s'acordà, d'una banda, fer pública una protesta per la "campanya insidiosa de la Premsa, en su mayoría monárquica, contra las aspiraciones de Catalunya" i, de l'altra, comunicar al diputat a Corts Francesc Carreras, a la Secretaria General del partit i al cap de la minoria catalana de les Corts l'adhesió a l'Estatut de Catalunya, el desig que fos aprovat i "de que igual trato tengan los Estatutos de las demás regiones que luchan por su libertad colectiva." Al mateix temps, també es decidí "sacar del olvido" l'Estatut aprovat per una assemblea d'ajuntaments de Mallorca i d'Eivissa i demanar al Consell Insular del partit que nomenàs una ponència per a introduir en el text les modificacions necessàries segons la Constitució.⁸⁰⁵

Novament, el llarg i transcendental discurs —de més de tres hores— que féu el president del Govern Azaña en la sessió de les Corts Constituents del 27 de maig a favor de l'aprovació de

802 .- "Banquete homenaje al Alcalde de Palma", a *La Almudaina*, divendres, 22 de juliol de 1932, en portada publicà una fotografia de l'acte.

803 .- "El nuevo Gobernador de Avila", a *La Almudaina*, diumenge, 21 d'agost de 1932, pàg. 1 El 20 d'agost de 1932, l'Agència Mencheta telegrafia a *La Almudaina* que Gómez Ibáñez havia pres possessió com a nou governador civil d'Àvila i que havia rebut les comissions, representacions i premsa, igual que les representacions dels pobles damnificats per les tormentes de calabruixada, que li havien demanat auxili. "Balears fuera de Baleares. Se posesiona el nuevo gobernador de Avila Sr. Gómez Ibáñez", a *La Almudaina*, diumenge, 21 d'agost de 1932, pàg. 7. Gómez Ibáñez va ocupar el càrrec fins a la seva dimissió el 29 d'agost de 1933.

804 .- *La Almudaina*, diumenge, 1 de maig de 1932, pàg. 3, publicà la nota de convocatòria "si por una omisión involuntaria hay quienes no hayan recibido la convocatoria de citación, déense por invitados."

805 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 11 de maig de 1932, pàg. 1-2, i "Acció Republicana de Mallorca", a *Tribuna Libre*, núm. 27. Palma, 14 de maig de 1932, pàg. 4.

l'Estatut de Catalunya⁸⁰⁶ motivà la felicitació del Consell Municipal de Palma i de la Comissió Permanent d'Acció Republicana de Mallorca.⁸⁰⁷ També l'Ajuntament de Felanitx i Acció Republicana de Felanitx acordaren per aclamació enviar un telegrama de felicitació al president del Govern, Manuel Azaña, pel seu "magistral parlamento."⁸⁰⁸ Així mateix, el periòdic republicà *Tribuna Libre* publicà una selecció de paràgrafs solts del "magnífic" discurs d'Azaña⁸⁰⁹ i li dedicà l'editorial "Horas de emoción. "Alta mar de la Historia" del núm. 32, de l'1 de juny. Deia aquest text:

"El discurso del jefe del gobierno ha satisfecho la enorme expectativa que había despertado. Comprendemos la emoción que embargó a la mayoría del parlamento después de escuchar la insuperable oración de Manuel Azaña. Hacía muchos años que no se le decían al país palabras tan hondas, tan claras, tan nítidas y honradamente españolas.

Bajo la impresión de una primera lectura, escribimos este comentario. Comentario que solo puede traducir ligeramente la emoción que el trascendental documento produce y confirma la admiración por el gran estadista que la Revolución nos ha revelado. El discurso de Manuel Azaña quedará como un modelo de sobria, categórica y certera oratoria contemporánea y a él acudiremos, en peregrinación de aprendizaje, cada vez que queramos desentrañar y comprender el espíritu nuevo de la España que nace.

Era menester que se le dijieran al país estas cosas graves, macizas y definitvas. El ambiente se había enrarecido a fuerza de tópicos arcaicos repetidos hasta la saciedad, por quienes todavía contemplan los problemas de España con criterio medio-aval. El problema de Cataluña lo había disminuído la vocinglería patrioter de la calle —la misma que nos llevó por incomprensión al desastre del 98— y el miedo a lo "nuevo", a lo "contemporáneo" se había atrincherado en los lugares comunes que permitían a los gobiernos monárquicos soslayar las mas graves cuestiones.— Las palabras precisas, exactas y diáfanas de Azaña han colocado el problema en su verdadero nivel: han hecho del problema catalán, lo que es en realidad de verdad: un problema nacional.

Vista desde la altura y abarcada con tanta precisión la cuestión estatutaria, definido con tanta sencillez el verdadero concepto de la autonomía, despejadas muchas ficticias nebulosas creadas por la incomprensión y exacerbadas por el encono tradicional, los Estatutos —el de Cataluña y el de todas las regiones que lo deseen— son meros hechos constitucionales, fortalecedores del gran Estado español que hemos de crear, que la República tiene el ineludible deber de construir.

Pero del discurso de Azaña no interesa unicamente lo que se refiere al Estatuto en sí. Interesan las magistrales definiciones acerca de la política de la República referidas a la actualidad inmediata y a una clara visión del porvenir del cual nada puede sorprenderle porque quiere

806 .- Vegeu la transcripció d'aquest parlament a AZAÑA, Manuel: *Discursos políticos*. Edición de Santos Juliá. Ed. Crítica. Barcelona, 2004, pàgs. 179-219.

807 .- Els telegrams deien: "Consejo local Acción Republicana acordó felicitarle entusiástamente magnífico discuro Estatuto. Serret. Secretario" i "Comisión Permanente Acción Republicana Mallorca exprésale vivísima satisfacción nueva estructura patria base grandioso discurso Estatuto. Tejada- Presidente. Gómez-Secretario." "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 2 de juny de 1932, pàg. .2.

808 .- El telegrama deia: "Magnífico canto libertades regionales, que son realidades españolas, satisfacen aspiración nueva estructura nacional más justa y patriótica, y por entenderlo así Ayuntamiento de mi Presidencia aclamo proposición de cordial adhesión V. E. por españolísima doctrina política profesada en magistral oración parlamentari.— Alcalde de Felanitx." "Política local. Telegrama del Ayuntamiento de Felanitx al Sr. Azaña", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de juny de 1932, pàg. .2.

809 .- "Párrafos sueltos del magnífico discurso de Azaña", a *Tribuna Libre*, núm. 32. Palma, 1 de juny de 1932, pàg. 1.

que los hombres puedan "saludar jubilosos a todas las auroras que que quieran desplegar sus párpados sobre el suelo español".

Estas palabras finales del discurso compendían, para nosotros, toda la esencia ideológica de los hombres nuevos. Abrir el camino a todas las posibilidades, cuando hayan madurado debidamente: saber que el mundo marcha y que hay que acompasar el paso al ritmo vertiginoso de la humanidad.

Bien podemos todos los hombres que sentimos la responsabilidad de estas horas dramáticas, acudir al patriótico llamado y dar nuestros pechos y el aliento de nuestros pechos para que se comben las velas de la gallarda nave en marcha ya, reinstalada "en la alta mar de la Historia" por designio del pueblo y por inspiración de este español excepcional que es Manuel Azaña.⁸¹⁰

El dies 24 i 25 de setembre de 1932, amb motiu del lliurament de l'Estatut de Catalunya, Acció Republicana de Mallorca i l'Associació per la Cultura de Mallorca, organitzaren un viatge a Barcelona. La nit del dia 23 va sortir des del port de Palma, amb el vaixell "Ciudad de Barcelona", una Comissió de l'Ajuntament de Palma per assistir als actes de Barcelona, que va ser integrada pel batle d'Acció Republicana Bernat Jofre i pels regidors d'aquest partit Francesc de Sales Aguiló, Vicente Tejada, Lambert Juncosa i Francesc Villalonga, a més del socialista Miquel Navarro, el socialista independent Jaume Garcia i els regionalistes Faust Morell i Pere J. Comas.⁸¹¹ Quan arribà el vaixell al port de Barcelona a les 9,30 h, del dia 24, els militants d'Acció Republicana desplegaren una pancarta que deia "Acció Republicana de Mallorca abraça a Catalunya al recobrar la seva llibertat." Segons la crònica de l'enviat especial del diari *La Almudaina*, Antoni Piña, "Quan es formà la comitiva, darrera la Comissió de l'Ajuntament de Palma, els joves d'Acció Republicana portaven una gran corona de flors amb els llaços amb els colors de les banderes republicana i catalana.⁸¹² A més, hi assistiren representacions de 44 comitès locals d'Acció Republicana de Mallorca i de Formentera.⁸¹³ Els dirigents mallorquins aprofitaren per entrevistar-se amb el president del Govern i màxim dirigent del partit, Manuel Azaña, que es va comprometre a visitar Mallorca, tot i que aquest viatge no s'arribà a realitzar. El dia 26, a les 10 h, amb la motonau "Ciudad de Barcelona" arribà al port de Palma l'excursió mallorquina.⁸¹⁴

Altra vegada i amb motiu de l'obertura del Parlament de Catalunya, el desembre de 1932, Acció Republicana cursà un telegrama de salutació al president del Parlament.⁸¹⁵ Novament, el dia 24 d'aquell mes, el Consell Insular acordà felicitar a través de telegrams als primers presidents del Govern de la Generalitat de Catalunya i de la Cambra de Catalunya per haver iniciat les tasques parlamentàries.⁸¹⁶

810 .- "Horas de emoción. "Alta mar de la Historia", a *Tribuna Libre*, núm. 32. Palma, 1 de juny de 1932, pàg. 1.

811 .- "Mallorca y el Estatuto Catalán. La Comisión del Ayuntamiento", a *La Almudaina*, dissabte, 24 de setembre de 1932, pàg. 2.

812 .- PIÑA, Antoni: "La expedición de Mallorca y el Estatuto Catalán", a *La Almudaina*, diumenge, 25 de setembre de 1932, pàg. 9.

813 .- PIÑA, Antoni: "La excursión de Mallorca y el Estatuto Catalán", a *La Almudaina*, dimarts, 27 de setembre de 1932, pàg. 2.

814 .- "Regreso de la excursión mallorquina a Barcelona", a *La Almudaina*, dimarts, 27 de setembre de 1932, pàg. 2.

815 .- El telegrama deia: " Acció Republicana de Mallorca saluda en vos germana Catalunya en el moment constitució Corts catalanes símbol llibertats reconquerides.— Tejada, President." "Política local. Telegrama", a *La Almudaina*, divendres, 9 de desembre de 1932, pàg. ?.

816 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàgs. 2.

A mitjans octubre de 1932, arran de la proposta de la Diputació Provincial de les Balears de celebrar una assemblea per tractar l'Estatut Balear, el Consell Insular acordà celebrar una assemblea per definir la posició del partit sobre aquest tema. S'acordà que Acció Republicana de Mallorca "acuda con entusiasmo [...] aconsejándolo así a sus afiliados" i convocar un Consell per fixar la posició del partit en l'assemblea sobre l'Estatut.⁸¹⁷

L'actuació del partit davant l'intent de cop d'Estat de Sanjurjo

El 17 d'agost de 1932, hi hagué una reunió dels partits republicans d'esquerres i socialistes — Radical Socialista, Republicà Federal, Socialista Independent, Acció Republicana i Democràtic Federal— a la qual, però, no hi assistí el Partit Socialista i la UGT. Els representants del Partit Republicà Democràtic Federal, Luis Ferbal i Dionsi Pastor exposaren la conformitat en participar en l'acte unitari si havia de ser un míting a favor de la consolidació de la República, però si també havia de ser una mostra d'adhesió al Govern, afirmaren que s'abstindrien i es retirarien de la reunió. La resta de formacions polítiques presents a la reunió apostaren perquè també l'acte constituís una demostració d'adhesió al Govern, fet que motivà que Ferbal i Pastor abandonassin la reunió. La resta de partits acordaren celebrar el míting, però, aleshores, Acció Republicana declarà que s'hi abstindria donada l'absència d'una representació del Partit Socialista —que no reconeixia el Partit Socialista Independent.— La resta de partits varen assumir la direcció de l'acte que entenien que "el espíritu republicano reclama." Així, es decidí que el diumenge dia 21 d'agost es faria un acte en el teatre Balear en el qual estaven convidats tots els republicans i socialistes de Mallorca.⁸¹⁸ La celebració del míting, organitzat pel Partit Socialista Independent, va ser una condemna de l'intent de cop d'Estat de Sanjurjo i una mostra d'adhesió al Govern. Tot i l'absència d'Acció Republicana com a partit, hi va ser present en una llotja el regidor i exbatle de Palma Francesc Villalonga.⁸¹⁹ En aquell acte hi hagué violents atacs a Acció Republicana que va ser acusada de pactar a alguns municipis amb el monarquisme. Davant aquella situació, l'endemà del míting, Acció Republicana de Mallorca féu pública una nota en la qual justificà la seva absència del teatre Balear ja que no hi havien participat tots els partits d'esquerres per "diferentes y fundadas razones que omitimos enumerar" i lamentà la manca d'unió a l'acte de totes les esquerres.⁸²⁰

La mort del republicà històric Francesc Villalonga Fàbregues

El diumenge, 4 de desembre de 1932, se celebrà l'enterrament del vell republicà i exbatle de Palma, Francesc Villalonga. L'acte constituí una vertadera demostració de dol amb un nombrosa assistència de correligionaris, simpatitzants i ciutadans, a més de les principals autoritats civils de l'illa.⁸²¹

817 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'octubre de 1932, pàg. 4.

818 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 18 d'agost de 1932, pàgs. 1-2.

819 .- "El mitin de izquierdas contra la última intentona", a *La Almudaina*, diumenge, 21 d'agost de 1932, pàg. 2.

820 .- S'afirmava que "Acció Republicana de Mallorca, no tiene porque demostrar su simpatía hacia cuantos actos se realicen en defensa del régimen y menos en los que se tienda a fortificar al Gobierno, en cuya presidencia figura uno de los hombres más preclaros de su partido." "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 23 d'agost de 1932, pàg. 2.

821 .- Segons la crònica, per la casa mortuòria desfilaren "millares de ciudadanos y representaciones de los pueblos." La comitiva mortuòria es formà al davant amb la Guàrdia Municipal muntada i els cos de Guàrdies urbans, seguits de les orfeonistes dels centres republicans i correligionaris del districte 3er i dels estandarts i banderes de les distintes agrupacions republicanes de Palma, que rodejaven el cotxe fúnebre cobert de corones florals. El fèretre estava cobert amb la bandera republicana i fou conduït a braços pels fills, familiars i altres

La sessió plenària de l'Ajuntament de Palma del 5 de desembre, se suspengué en senyal de dol per la mort de l'exbatle Francesc Villalonga. El regidor Josep Tomàs Renteria féu un parlament de record del "viejo y querido compañero cuya muerte ha producido general sentimiento." Recordà, a més, que Villalonga fou "el más antiguo de los republicanos, pues ya lo era cuando el serlo era una cosa excepcional" i proposà que se suspengués la sessió en senyal de dol, que es guardàs un minut de silenci en la seva memòria i que la Comissió de Govern i Policia donàs el seu nom a un carrer. Les proposicions de Renteria foren aprovades per unanimitat. A més, demanà que constàs en acta el sentiment de la minoria d'Acció Republicana i igualment es manifestaren el portaveu Solà i els regidors Ferretjans, Bauzà i Ferbal. El regidor Tejada, en nom de la minoria d'Acció Republicana, agraià les manifestacions d'afecte de la resta de regidors i seguidament s'aixecà la sessió.⁸²²

El dissabte, 21 de gener de 1933, a les 21 h, els centres dels districtes 3er de la Llibertat i de l'Eixample feren un acte en memòria del president honorari de les entitats, Francesc Villalonga Fàbregues en el local del carrer de García Hernández, núms. 63-65.⁸²³

DES DE LA CONSOLIDACIÓ D'ACCIÓ REPUBLICANA DURANT EL 1933 A LA SEVA FUSIÓ PER CREAR ESQUERRA REPUBLICANA BALEAR

Durant el 1933 Acció Republicana continuà el procés de consolidació que havia tingut l'any anterior, amb una intensificació de l'estructura organitzativa territorial, sobretot a Palma amb l'obertura de la nova seu central i de nous centres de districte, i a la Part Forana, amb la constitució de nous comitès locals.

L'any 1933, Acció Republicana també va viure moments agredolços per la pèrdua de la Batlia de Palma el gener de 1933; l'èxit en les eleccions municipals parcials d'abril de 1933 —que el convertiren amb el partit de referència de les esquerres republicanes—; la derrota en les eleccions del Tribunal de Garanties Constitucionals i el fracàs en les eleccions generals de novembre de 1933 —amb la consegüent pèrdua de seu representant en les Corts—; la recuperació de la Batlia de Palma el desembre de 1933, l'aparició del seu òrgan d'expressió *República*, i les negociacions amb el Partit Republicà Radical Socialista Independent per a creació d'Esquerra Republicana Balear.

La pèrdua de la Batlia de Palma

Al començament de gener de 1933, hi hagué una crisi en la Batlia de Palma que acabà amb la dimissió del batle d'Acció Republicana, Bernat Jofre. La pèrdua de la Batlia de Palma per part d'Acció Republicana evidencià les tensions en la majoria governant entre aquest partit i els socialistes —que aleshores estaven dividits entre l'Agrupació Socialista de Palma i el Partit Socialista Independent.—

L'11 de gener, s'acceptà la dimissió del batle Bernat Jofre i el dia 17, l'agrupació de Palma convocà una assemblea municipal extraordinària en el local social del carrer de les Minyones,

allegats des de la casa mortuòria fins a s'Aigua Dolça. Seguia l'Ajuntament en incorporació i la presidència formada pel governador Joan Manent, el batle Bernat Jofre i el president de la Diputació Francesc Julià i a continuació "numerosísima concurrencia." La comitiva seguí a peu fins el final de la Rambla, passant pel passeig del Born i el carrer de la Unió. La presidència, la família i la incorporació en cotxes acompanyaren el fèretre fins al cementeri. "Entierro del ex-Alcalde señor Villalonga", a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàg. 2.

822 .- "En el Ayuntamiento", a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàg. 4.

823 .- "Política local. "Acció Republicana de Mallorca". Centre del III Districte (Eixample)", a *La Almudaina*, dissabte, 21 de gener de 1933, pàg. 2, publicà la invitació en català.

núm. 7, per tractar sobre la gestió municipal.⁸²⁴ Finalment, la crisi es resolgué el dia 25 d'aquell mes amb la designació com a nou batle del republicà federal Josep Tomàs Renteria. La manca d'entesa entre els socialistes i Acció Republicana havia provocat que un republicà radical detentàs la Batlia del principal ajuntament de les Illes.

La segona assemblea insular del partit

El 24 de desembre de 1932, el Consell Insular acordà, d'una banda, dur a terme una assemblea insular el proper 15 de gener i, de l'altra, adherir-se a la protesta del Consell Municipal de Palma arran dels atacs que patia el diputat a Corts, Francesc Carreras. El principal òrgan del partit a les illes declarà que Carreras tenia tot el suport del partit i se solidaritzà amb la seva actuació a les Corts Constituents.⁸²⁵

Tal com estava previst, el diumenge, 15 de gener, se celebrà l'assemblea insular en el teatre de la Societat Bellver del Terreno.⁸²⁶ Hi assistiren delegacions dels 43 consells municipals de les Balears, distribuïts en 42 de Mallorca —Palma, Algaida, Andratx, s'Arracó, Artà, Bunyola, Caimari, Calvià, Campanet, Campos, Capdellà, Capdepera, Costitx, Deià, Estellencs, Felanitx, Fornalutx, Lloret, Llucmajor, Manacor, Mancor de la Vall, Maria de la Salut, Muro, Petra, sa Pobla, Pollença, Porreres, Portocristo, Puigpunyent, ses Salines, Santa Eugènia, Santa Margalida, Santa Maria, Santanyí, Sant Joan, Sant Llorenç, Selva, Sencelles, Sineu, Son Servera, Sóller i Valldemossa— i 1 d'Eivissa i Formentera. Aleshores, el partit havia aconseguit una àmplia implantació territorial a Mallorca, ja que dels 52 municipis de l'illa tenia constituït consells locals a 38 municipis i a 42 pobles.⁸²⁷ Sens dubte, al conjunt de les illes Balears, la llacuna més notable en l'estructura territorial d'Acció Republicana la constituïa l'illa de Menorca, on encara el republicanisme d'esquerres s'aglutinava entorn del Partit Radical, tot i que ja alguns membres que se n'havien decantat però no havien format oficialment cap agrupació d'Acció Republicana.⁸²⁸

L'assemblea insular s'inicià amb la intervenció del president del Consell Insular, Vicente Tejada, —que també presidia l'acte—, que donà compte del reglament de l'assemblea i comentà que els militants que detentaven càrrecs de representació del partit havien de donar compte de la seva gestió a l'assemblea. Seguidament, intervingué el secretari Lambert Juncosa, que llegí la memòria reglamentària, explicà la gènesi del partit i dedicà un record a Francesc Villalonga. Detallà els articles més importants dels estatuts aprovats fent referència a

824 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 15 de gener de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria de l'acte.

825 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 2.

826 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 15 de gener de 1933, pàg. 2, (convocatòria).

827 .- Aleshores, Acció Republicana únicament no tenia representació als municipis d'Alaró, Alcúdia, Banyalbufar, Binissalem, Búger, Consell, Escorca, Inca, Esporles, Lloseta, Llubí, Marratxí, Montuïri i Vilafranca.

828 .- Tal com assenyala, Deseado Mercadal Bagur, a Menorca, després de la connivència de l'històric Partit Radical amb les dretes en les eleccions generals de novembre de 1933, féu que molts d'antics republicans, "sintieronse defraudados y se alejaron de un partido cuya actuación había derivado hacia extremos incompatibles con su dignidad y prestigio personal." A Maó, se separaren del radicalisme personalitats, com l'exregidor republicà Joan Gomila Manent i l'exdirector de *La Voz de Menorca* Pere Taltavull Motta, que es varen sentir atrets per la prestigiosa figura d'Azaña i del seu partit Acció Republicana. Altres, com Domingo Fiol i un grup destacat, varen ingressar en el Partit Republicà Radical Socialista de Marcel·lí Domingo i Álvaro de Albornoz. MERCADAL BAGUR, Deseado: *Datos para la historia de los movimientos...* pàg. 218. Així i tot, Acció Republicana a Menorca tingué un paper molt minoritari fins a la fusió local d'aquest partit i els radicals socialistes per crear l'Agrupació Municipal de Maó d'Esquerra Republicana el 27 de juny de 1934.

l'article 4art en el qual constava l'adhesió del partit a Acción Republicana Nacional, tot i advertint que era "condicional a que se cumpla el punto de su programa que hace referencia al reconocimiento de las autonomías y personalidades regionales." Així mateix, repassà els actes públics organitzats per la formació política⁸²⁹ A més, després d'enviar una salutació al nou governador civil d'Àvila Eduardo Gómez Ibáñez, enumerà els consells locals que tenia el partit, que sumaven un total de 43 a Mallorca, més dels d'Eivissa i Formentera i que els afiliats al partit eren més de 10.000, xifra que sembla molt excessiva.⁸³⁰ Finalment, destacà la tasca duita a terme pels ajuntaments regits per membres del partit i féu una menció especial a la feina de la minoria del consistori de Palma.⁸³¹ La memòria de secretaria s'aprovà per unanimitat.

A continuació, a proposta de Quetglas, es guardà un minut de silenci a la memòria de Francesc Villalonga i després es va passar a detallar la gestió del càrrec institucionals de la formació política.. El primer en intervenir va ser el diputat provincial Emili Darder, que donà compte de la tasca duita a terme en la institució provincial.⁸³² En segon lloc, va parlar el diputat a Corts, Francesc Carreras, que justificà l'actuació parlamentària i la seva gestió política.⁸³³ Ambdues gestions foren aprovades per unanimitat per l'assemblea.

829 .- Juncosa destacà sobretot l'èxit del viatge a Barcelona per acompanyar a la delegació oficial de l'Ajuntament de Palma en el "solemne e histórico" acte de lliurament de l'Estatut de Catalunya pel president del Govern. "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

830 .- Afirmà Juncosa "Teniendo en cuenta las organizaciones de Palma el partido de Acción Republicana cuenta actualmente con más de diez mil afiliados, cifra que indica claramente la pujanza de nuestro partido realmente sorprendente si se tiene en cuenta sobre todo, el poco tiempo de la organización." "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

831 .- Destacava la tasca del batle Bernat Jofre com la "canalización de aguas, alcantarillado, construcciones escolares, reorganización sanitaria, presupuesto con superávit del año anterior, etc. son obras importantísimas en las que la minoría de Acción Republicana no ha estado ni mucho menos ausente." A més, dedicà una salutació a Bernat Jofre per què fos "aliento para seguir en la brecha luchando si momentáneamente haya podido sentir una decepción explicable al ser torcidamente interpretada su obra eficiente, honrada, sincera y nitidamente democrática, cualidades que por otra parte han de ser siempre norma de nuestra actuación." "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

832 .- Segons la crònica, Darder "Cita en primer término la oposición realizada al pretendido concierto con la hípica de Manacor sobre el impuesto de carreras; su punto de vista contrario a las obras de la Misericordia de carácter suntuario cuando existen otras indispensables que por falta de medios no pueden realizarse. También se manifiesta contrario a la reforma del Hospital, ya que propugna por otro nuevo, construído con los más modernos adelantos y a tono con las corrientes hoy aceptadas. Opinia también que la Inclusa debe ser trasladada al Puig dels Bous y construído un nuevo edificio para maternidad con el producto de la venta del deficientísimo local." "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

833 .- Carreras va dividir el seu discurs en dues parts: "En una de ellas hace análisis minucioso de su labor política como gobernador desvirtuando en absoluto las patrañas que sus adversarios han esgrimido. Señala las deficiencias del republicanismo en aquellos tiempos seguramente debido al crecimiento rapidísimo dque tuvo con motivo del advenimiento de la República. Lamenta que en las elecciones de concejales por no haber sabido controlar a las masas se diera el espectáculo lamentable de la ruptura de urnas que él era el primero en lamentar pero que tampoco aceptaba rasgaran las derechas sus vestiduras ya que en su deber tenían una larga actuación en que el sufragio había sido falseado. Las elecciones de diputados en que las izquierdas sacaron triunfantes su candidatura completa no pueden ser tachadas de insinceras ya que la presión oficial fué nula cosa inusitada en Mallorca. Relata después su elección como Diputado y las circunstancias en que se produjo. Dice que su labor como tal queda patentizada en la asiduidad con que ha asistido a las sesiones de las Cortes dando siempre su voto a las leyes fundamentales del país de acusado matiz izquierdista, respondiendo así, cumplidamente a la tónica del partido y a la voluntad de sus electores." La segona part de la intervenció el dedicà a detallar les

Seguidament, Bernat Jofre llegí una proposta per a la creació d'un setmanari com a òrgan del partit⁸³⁴ i, per acabar, va intervenir el president Tejada que tancà l'assemblea. L'acte finalitzà amb visques a Acció Republicana i a la República.⁸³⁵

El 2 de març de 1933, el Consell Insular decidí fer pública una nota sobre les eleccions de jutge municipal a Calvià en les quals triomfà el candidat d'Acció Republicana Antoni Terrassa. L'elecció es féu amb el nou cens en el qual estaven incloses les dones "quienes acudieron en gran cantidad a las urnas a depositar sus sufragios." Assenyalà que aquesta era la primera vegada a Mallorca i "tal vez en España" en què les dones havien fet ús del dret de vot que els concedia la Constitució republicana.⁸³⁶

Les eleccions municipals parcials d'abril de 1933

El 15 d'abril, el president del Consell Insular d'Acció Republicana, Vicente Tejada, destacà a la premsa que aquells comicis, tot i ser parcials, tenien importància pel seu partit, bàsicament perquè aspirava a saber i contrastar el grau d'adhesió que havia aconseguit el seu ideari. Afirmà Tejada que "el gran número de afiliados logrado en poco más de un año que tiene de existencia y las numerosas organizaciones con que cuenta en los pueblos de la isla, es ya un precedente a favor nuestro, es decir, que el partido confía en que ese auge en su desarrollo, obtenido no sólo por la virtualidad de su ideario sino por la actuación lo mismo en el ámbito nacional de la política, que en el regional o local, se traducirá en unos resultados que evidencien la preferencia que hacia él siente la opinión democrática mallorquina. La misma juventud del partido de Acción es además otra circunstancia que había de empujarle y le empuja a ir con entusiasmo a la lucha electoral." Sobre les possibles enteses i pactes, comentà que responent a la coalició governant i a la pròpia estratègia d'Acció Republicana era necessari anar coaligats o en unió amb els partits afins (socialista i radical-socialista) però les

gestions "de las que periódicamente ha venido dando cuenta en la prensa en compañía del consecuente diputado socialista señor Jaume del que hace cumplido elogio. Dice que los ataques de que es objeto no responden sino a la ofensiva general que en determinados sectores políticos españoles se han desencadenado en contra de Acción Republicana porque huyendo de la demagogia ha sabido hermanar su ideología izquierdista con un adecuado tono gubernamental constructivo y eficiente. Solamente ha de lamentar lo que pueda redundar en debilitación de las izquierdas ya que como dijo un diputado radical no ha llegado todavía el momento de que los republicanos puedan dirimir sus querellas. Hasta que este momento llegue, nuestro partido debe preocuparse solamente, por lo tanto, del engrandecimiento y prosperidad de la República. Incita, por último a sus correligionarios, a una actuación política intensa de palabra y por la prensa, que no lleve a un definitivo triunfo. Señala que la República y Acción Republicana han sido siempre sus grandes ideales a los que han venido sirviendo fielmente desde aquellos tiempos heroicos en que muchos de los que ahora se han erigido en vestales del republicanismo y quieren dar patente de consecuencia escurrían habilidosamente el bulto. Termina afirmando que él, hombre de lucha, ha de exponer como hasta ahora, todo por el triunfo de las verdaderas esencias democráticas." "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

834 .- Jofre digué que "era indispensable contar nuestro partido con un órgano que sirviera de propaganda de nuestros ideales y orientación política en las luchas que se avecinan. Recalcó además el matiz netamente izquierdista del partido como lo han venido demostrando sus representantes en la labor efectuada y especialmente en el único voto que tenemos en el Parlamento. Es allí en actos concretos, y no en meras palabras donde se refleja una ideología. Dice que es de gran oportunidad subrayarlo para responder a falsas imputaciones y advertir a la vez a los que piden su ingreso en el partido que se afilian a una organización cuyos representantes estarán siempre sin titubeos al lado de la labor hondamente renovadora que el país necesita." "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 4.

835 .- "Política local. Asamblea Regional de "Acció Republicana" de Baleares", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de gener de 1933, pàg. 2.

836 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 3 de març de 1933, pàg. 4.

candidatures municipals també gaudien d'un alt grau d'autonomia política. Sentencià que "iremos solos en aquellos pueblos donde no existan organizadas agrupaciones de nuestros aliados amigos, aunque las haya de otros partidos republicanos de derecha, con los cuales no podemos acordarnos, ni coaligarnos, no ya solo por cuestión de procedimiento ni de matiz, sino por decoro político." Aleshores, amb una clara al·lusió al Partit Republicà Federal de Mallorca, Tejada afegí al periodista que "no ignorará Vd. que semejante, y anterior a la obstrucción parlamentaria con que se combate al Gobierno por las oposiciones republicanas, aquí se nos declaró el boicot y la hostilidad política, tratando de negarnos hasta la personalidad que sólo un egoísmo pasional o una ceguera política podrán dejar de reconocer." Assenyalà, a més, que havien estat molts pocs els pobles on el partit no havia trobat un "éxito lisonger y halagador en la propaganda de sus doctrinas. Y esto porque aún no hemos tenido tiempo ni se presentó ocasión de extenderla a ellos. Pero aún así, no es seguro que desistamos de la presentación de candidatos, pues depende de las exploraciones y de la propaganda que en estos momentos nos proponemos hacer en ellos. Si encontramos ambiente favorable, si la influencia y fuerza atractiva de nuestro ideario y de nuestra actuación, ha hecho prosélitos, que no han llegado hasta ahora a concretarse y definirse en una organización militante, la constituiremos y afrontaremos la lucha."

Respecte a la participació i l'estratègia del partit davant aquelles eleccions municipals, Tejada indicà que lluitarien per les majories a Sant Joan, Selva i Santa Margalida, ja que considerava que el partit tenia força suficient per aconseguir-la. Esmentà també presentarien candidatures a Campanet i Mancor de la Vall, on aspiraven a les minories i ho justificava dient que en aquells municipis el partit encara no havia aconseguit la solidesa i la fortalesa necessària per a lluitar per les majories amb probabilitat de triomf. Sobre la participació de les dones, afegia que era aventurat predir la seva influència, però tot i la pressió que s'hi exercia i la manca d'hàbit de participar-hi, declarà que "no creo que su participación sea de tal cuantía que se deje sentir en el resultado. De cualquier modo, si se decide a tomar parte en la contienda, es de esperar —¿por qué no ser optimistas?— que su fino instinto le aconseje no negar sus votos al régimen que precisamente se los ha otorgado, enaltecíéndolas. Y entre los partidos, republicanos no es ciertamente el de Acción Republicana[sic] el que cuenta con menos simpatías, como lo demuestra el número de afiliadas al mismo, que según cómputo hecho recientemente se eleva al diez por ciento. Si son o no fundadas estas conjeturas, el tiempo lo dirá, que es el que dice la última palabra."⁸³⁷

Finalment, Acció Republicana, dels 15 municipis a Mallorca on se celebraven comicis, presentà candidatures a 9 (Banyalbufar, Campanet, Estellencs, Fornalutx, Lloret, Mancor, Sant Joan, Selva i Sineu). Dels 133 regidors que s'elegien a Mallorca, Acció Republicana n'aconseguí 20 regidors (15,04%), únicament superat pel Partit Republicà de Centre —, amb 42 regidors (31,58%)— i la Unió de Dretes —amb 41 (30,83).— Malgrat el clar predomini de la Unió de Dretes i del Partit Republicà de Centre, aquells comicis suposaren la consolidació d'Acció Republicana com a gran partit republicà d'esquerres i l'evident fracàs del Partit Republicà Federal de Mallorca.

La intensificació de l'estructura organitzativa i de la campanya proselitista

El primer semestre de 1933, Acció Republicana es caracteritzà per una intensificació de l'estructura territorial i de la campanya proselitista, sobretot a Palma.

837 .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

A la Part Forana, al llarg de 1933, es varen constituir oficialment agrupacions a Calvià (19 de febrer) —presidia per Julià Cabrer Juaneda—,⁸³⁸ a Campos (9 d'abril) —encapçalada per Tomàs Ayarte Mas—⁸³⁹ i a Puigpunyent (29 d'agost) —dirigida per Josep Poch Palmer.—⁸⁴⁰ A Campos, l'11 de febrer de 1933, coincidint en l'aniversari de la proclamació de la Primera República, s'havia inaugurat el nou local del Centre d'Acció Republicana de Campos⁸⁴¹ S'hi

838 .- El 22 de gener, el president Julià Cabrer, el secretari Antoni Terrasa i el tresorer Julià Campins signaren la instància i el reglament d'Acció Republicana de Calvià que enviaren al Registre d'associacions del Govern Civil. El domicili social era davant la Casa Consistorial. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.324. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 10 de febrer de 1933. El 19 de febrer, en el domicili social de l'entitat hi hagué la reunió per la seva constitució oficial. Seguidament, es va elegir la Junta Directiva, integrada per Julià Cabrer Juaneda (president), Joan Pallicer Estades (vicepresident), Antoni Terrasa Cañellas (secretari), Josep Amengual Lladó (vicesecretari), Julià Campins Ginart (comptador-tresorer) i, com a vocals, Bartomeu Vaquer Felani (1r), Joan Marcó Garau (2n), Josep Marcó Garau (3r), Antoni Pallicer Bujosa (4t). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.324. ARM.

839 .- El 12 de març de 1933, el president Tomàs Ayarte Mas, envià una instància i els estatuts de l'agrupació local d'Acció Republicana per la seva inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.347. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 15 de març de 1933. En l'article 1er dels estatuts s'afirmava "Se constituye en esta villa el "Centro Acción Republicana" continuación del Republicano Federal, cuyos reglamentos fueron aprobados por el Excmo. Sr. Gobernador civil de la Provincia, con fecha 8 de mayo de 1931." El 9 d'abril de 1933, a les 14 h, es va reunir la junta ordinària, sota la presidència de Tomàs Ayarte Mas. El president comunicà que el 30 de març s'havien rebut els estatuts —la data de presentació de la signa del governador civil era la del 15 de març— i que d'acord amb la Llei d'associacions, procedia a la ratificació dels càrrecs directius. D'acord amb l'elecció verificada el 5 de març passat, la directiva va ser integrada per Tomàs Ayarte Mas (president), Guillem Mas Bonet (vicepresident), Federico Rubio Cuñate (secretari), Onofre Oliver Garcias (vicesecretari), Onofre Mas Moll (tresorer), Miquel Moll Mas (vicetresorer) i, com a vocals, Rafel Ginard Ballester, Joan Veny Vanrell, Bartomeu Carbonell Riera i Joan Mas Ballester, resultant que continuaven en els càrrecs que abans tenien el secretari, el tresorer i els vocals primer i segon. Seguidament, el president donà per constituït el Centre d'Acció Republicana de Campos, "continuación del Republicano Federal." Seguidament, es posà a discussió les festes que s'havien de celebrar el 14 d'abril en commemoració de la proclamació de la Segona República i s'acordà "no verificar ningun acto, dadas las órdenes dictadas a este respecto por el Gobierno y el caracter religioso de gran parte de esta villa, acordándose solamente izar la bandera nacional." També es donà coneixement de "tener extendidos los carnets de identidad y se discutí el precio acordándose fuesen de cincuenta céntimos cada uno. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.347. ARM. El 24 de febrer de 1934, es va constituir la nova Junta Directiva formada per Guillem Mas Bonet (president), Rafel Ginard Ballester (vicepresident), Tomàs Ayarte Mas (secretari), Pau Rigo Coll (vicesecretari), Jaume Vidal Moll (tresorer), Miquel Moll Mas (vicetresorer) i com a vocal Francesc Forteza, Sebastià Abrinas Ginard, Josep Campos Mas i Miquel Ollers Fullana. A més, la societat havia traslladat el domicili social del carrer de la Creu, núm. 6, al del Bisbe Talladas, núm. 6. Comunicació del 24 de Febrer de 1934 del secretari Tomàs Ayarte Mas al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.347. ARM.

840 .- El 5 d'agost de 1933, Sebastià Carbonell i José Poch en nom i representació dels individus que havien de constituir l'agrupació d'Acció Republicana de Puigpunyent, va signar la instància i el reglament que s'envia al Govern Civil per a la seva inscripció en el Registre d'Associacions. El domicili social de l'entitat era en el carrer de la República, núm. 59. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.398. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 16 d'agost de 1933. El 28 d'agost de 1933, es varen reunir, sota la presidència de José Poch Palmer i actuant de secretari Sebastià Carbonell Palmer diversos individus que havien manifestat la seva conformitat en constituir una societat d'Acció Republicana per defensar la seva política. Acte seguit es va elegir el Consell Municipal, integrat per Josep Poch Palmer (president), Pere Antoni Barceló Nadal (vicepresident), Llorenç Palmer Suau (secretari), Jordi Morey Seguí (vicesecretari), Bartomeu Llabrés Palmer (comptador), Guillem Bordoy Palmer (tresorer), Joan Llabrés Garau (bibliotecari) i com a vocals, Vicenç Llinàs Fiol (1r), Francesc Morey Mas (2n), Joan Morey Seguí (3r), Gabriel Barceló Bonet (4t). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.398. ARM.

congregaren el centenar de socis que integraven l'agrupació, instal·lada en el cafè, on se celebrà una vetlada amenitzada per una orquestrina. L'endemà, a les 15 h, es féu un acte de propaganda, al qual s'havien convidat els centres de les poblacions confrontants, a més de representacions de Manacor i de Palma. Hi assistiren representacions de Llucmajor, Felanitx i de Palma. —amb el cap i.— A les 16 h, començaren les intervencions de Joan Garcia Puig,⁸⁴² del batle de Felanitx Pere Oliver —que tractà sobre les lleis agrària i de congregacions religioses—, de l'exbatle de Palma Bernat Jofre —que parlà sobre el caciquisme i els "falsos republicans"—⁸⁴³ i del president del Consell Insular Vicente Tejada —que posà de relleu la tasca desenvolupada pel Govern i destacà la personalitat de Manuel Azaña.—⁸⁴⁴

A Palma, el diumenge, 1 de gener, se celebrà l'elecció del nou Consell Municipal i per aquest motiu la mesa electoral va estar constituïda des de les 9 del matí a la 13 h. en el local social central del carrer de les Minyones, núm. 6. 1er.⁸⁴⁵ En aquestes eleccions, quedà elegit el nou Consell Municipal, va ser presidit per Gaspar Sabater Ordinas.⁸⁴⁶

L'11 de febrer de 1933, en el local social del partit en el carrer de les Minyones, núm. 6, 1er, se celebrà una vetlada de commemoració de la proclamació de la Primera República.⁸⁴⁷ Hi varen prendre part representacions de tots els centres dels districtes i hi hagué discursos del president del Consell Municipal Gaspar Sabater, el president del districte 5è Antoni Rosselló, el secretari del centre del districte 3er Miquel Fullana, i els regidors Lambert Juncosa i Bernat Jofre i el diputat provincial Emili Darder. La nota de premsa sobre l'acte reproduïa part d'un discurs que no s'identificava l'autor però creiem força interessant reproduir:

841 .- Segons la crònica, aquell dia obrí les portes el nou centre, "después de cerca de dos meses de ocultación por causas imperiosas." RUBIO, Federico: "De Campos del Puerto. Inauguración de un Centro Republicano", a *Justicia*, núm. 20. Palma, 1 de març de 1933, pàg. 2.

842 .- Segons la crònica, "el infatigable batllador de la causa de la República", Joan Garcia "trazó las vicisitudes por las que aun atraviesa "Acción Republicana" en esta villa, no solamente por los manejos caciquiles, sino también por los manejos caciquiles, sino también por el desamparo en que la tenía el Gobernador señor Manent, de quien dijo "había dimitido para bien de la República." RUBIO, Federico: "De Campos del Puerto. Inauguración de un Centro Republicano", a *Justicia*, núm. 20. Palma, 1 de març de 1933, pàg. 2.

843 .- Segons la narració periodística, Jofre féu saber als correligionaris de Campos "y dicho de un Jefe del partido de Centro en las próximas elecciones municipales en Campos del Puerto, irían en bloque con la Concentración de derechas, al copo para impedir a todo trance que los de "Acción" tengan puestos en el Ayuntamiento." RUBIO, Federico: "De Campos del Puerto. Inauguración de un Centro Republicano", a *Justicia*, núm. 20. Palma, 1 de març de 1933, pàg. 2.

844 .- La crònica comentà que Oliver, Jofre i Tejada havien tingut "frases de aliento para los nuestros, rasgando con ellas los espesos nubarrones traslucidos ya en decaimiento y haciendo lucir el sol dela esperanza." Assenyalava, a més, que "cátedras como esta son necesarias en los pueblos y especialmente en Campos del Puerto, donde los caciques son "de pronóstico reservado." Acabava la narració fent un elogi del conserge del Centre que tenia cura del cafè, Miquel Mesquida i la seva dona Catalina. RUBIO, Federico: "De Campos del Puerto. Inauguración de un Centro Republicano", a *Justicia*, núm. 20. Palma, 1 de març de 1933, pàg. 2.

845 .- "Política local. Acció Republicana.- Consejo Municipal de Palma", a *La Almudaina*, divendres, 30 de desembre de 1932, pàg. 2, publicà la nota d'avís.

846 .- La resta d'integrants del Consell Municipal va ser formada per Miquel Rosselló Gelabert (vicepresident), Joan Sancho Tous (secretari), Jaume Serret Ramis (vicesecretari), Sebastià Crespi Valls (comptador) i Jordi Sureda Amengual (tresorer). Al mateix temps, foren elegits pels càrrecs de la Junta Administrativa del local social Jaume Calafell (president), Joan Matas (vicepresident), Bartomeu Vives (secretari), Pere Rotger (vicesecretari), Guillem Coll (tresorer-comptador), Joan Vidal (bibliotecari) i com a vocals delegats Josep Feliu, Guillem Salleras, Antoni Meneu i Gabriel Pujol. "Política local. Acció Republicana de Palma", a *La Almudaina*, dimarts, 17 de gener de 1933, pàg. 3.

847 .- "Política local. Acció Republicana de Palma", a *La Almudaina*, dissabte, 11 de febrer de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

"Que si bien no se era muy entusiasta de la Historia, no por esto deben dejarse de analizar los hechos trascendentales de ella, ni en olvido la fecha que hoy se conmemora, en que se cumplen 60 años que unos hombres románticos pusieron su talento esforzándose para abrir en la Historia una nueva era de libertad y democracia, implantándose la primera República española; y mereciendo también nuestro recuerdo aquellos repúblicos mallorquines que en defensa de la misma pusieron talento, valor y fortuna: don Francisco Villalonga, Luis Martí[,] García Orell, [i] Jerónimo Pou.

Conviene analizar la historia porque indudablemente sirve, no para seguir una tradición, que puede ser mala y nunca conveniente, pero si para enseñanza del porvenir, pues es evidente que el acierto del Gobierno Azaña en nuestra República del 14 de abril, es haber tenido en cuenta las lecciones fruto de los desaciertos de aquellos hombres de la primera República, que si bien fueron austeros, honrados y sabios tuvieron sus escrúpulos con el militarismo y el clero, dando lugar aquella tolerancia excesiva a favor de su política obstruccionista a que venciera un Pavía.

La obra renovadora y de saneamiento que no pudieron realizar los repúblicos del 73, la ha hecho el gran estadista don Manuel Azaña, puntal formidable de nuestra moderna República; hombre de gran clarividencia política cuya concienzuda labor en pro de la libertad y de la democracia hará imposible que venga otra Paviada.

Si hoy se cumplen años, también se cumplen días en que el más tristemente célebre político republicano desata una guerra sin cuartel contra el Gobierno con su afrontosa política de obstrucción; pudiéndose dar el caso, en la imposibilidad de venir otro Pavía, que un político de esta índole, llamándose republicano hiciere mucho más daño al régimen torpedeando la obra renovadora de nuestro país.

Es necesario tener en cuenta y ponerlo de manifiesto a la opinión pública que vela por el engrandecimiento moral de nuestra patria, que cuando el advenimiento de la segunda república no se vilumbra ningún disidente entre todos los destacados políticos republicanos. Ahora, cuando la labor emprendida por el Sr. Azaña se ha manifestado recia —no de nombre, sino de hecho— y extirpadora de los antiguos vicios suicidas, se da el caso, tanto en el Parlamento como en nuestra política local, que elementos llamados republicanos que predicaban su radicalismo, en el momento de cumplir lo prometido, van dibujando con sus actuaciones un cambio de ruta cada día más acentuado; su viraje hacia la política anfibio derechista.

Recordemos el pasado, pero salvemos el presente para bien del porvenir. Pensemos lo que sería de nuestra patria si el azar pusiese su destino en manos de un hombre laico-religioso, republicano-monárquico, radical-reaccionario."⁸⁴⁸

Malgrat la pèrdua de la Batlia de Palma el gener de 1933, Acció Republicana féu una intensa campanya de mítings i conferències a la ciutat que tingué com a finalitat, a més d'exposar la doctrina del partit, evidenciar l'obra de govern que estaven duent a terme des de les institucions. Tant la tasca duita a terme des de la presidència del Govern de la República per part de Manuel Azaña, com des de la Diputació Provincial, pel seu diputat Emili Darder i, dels seus regidors al front de les àrees de gestió de l'Ajuntament de Palma.

La primera fita rellevant va ser la inauguració de la nova seu central del partit. Aprofitant l'acte de commemoració del segon aniversari de la proclamació de la República, el 14 d'abril de 1933, a les 20,30 h, Acció Republicana inaugurà el nou local social de la plaça de la

848 .- "Política local. Acció Republicana de Palma", a *La Almudaina*, dijous, 16 de febrer de 1933, pàg. 3.

Constitució, núm. 120.⁸⁴⁹ Va presidir l'acte el president del Consell Municipal de Palma, Sabater —que ressaltà el doble significat de l'acte: la commemoració del segon aniversari de la República i la inauguració del local social del partit—,⁸⁵⁰ i hi hagué discursos del president de la Junta Administrativa Jaume Calafell —va oferir el local no solament als socis del centre sinó també a tots els afiliats del partit—, de Miquel Fullana,⁸⁵¹ de Lambert Juncosa —afirmà que la inauguració del local significava una clara demostració del progrés del partit mentre que la commemoració del segon aniversari del règim suposava la consolidació de l'ideal del partit—,⁸⁵² del diputat provincial i tinent de batle de Palma Emili Darder —que féu un notable elogi de Manuel Azaña, del qual destacà que havia aconseguit solucionar la qüestió militar, dels camps sense cultivar i de l'Estatut de Catalunya i, a més, féu una defensa l'escola pública laica—,⁸⁵³ de Bernat Jofre —que va fer una comparació entre el 14 d'abril de 1931 i el de 1933—,⁸⁵⁴ de l'advocat Ferran Pou —que destacà que el canvi de local mostrava el creixement del partit—⁸⁵⁵ i del regidor Manel Cirer —que dedicà un record a l'“insigne republicano”

849 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, 13 d'abril de 1933, pàg. 3. Es publicà la invitació —en català— a tots els afiliats i simpatitzants a l'acte de commemoració de la proclamació de la Segona República i la inauguració del nou local a la plaça de la Constitució, núm. 120.

850 .- Sabater també elogià els integrants de la Junta Administració tant per l'encert del local com pel seu emplaçament i condicions que reunia. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

851 .- Miquel Fullana saludà els congregats en nom del districte 3er i comentà que se sentia satisfet de dur la representació d'aquell districte que feia dos anys, en les eleccions municipals del 12 d'abril, havia demostrat el seu republicanisme, treient per majoria els candidats d'esquerres. A més, recordà que "la tolerancia de aquellos hombres venerables e idealistas de la primera República fué la causa que no llegara a consolidarse, pero que la segunda, gracias al gran estadista genial don Manuel Azaña puede afirmarse que está ya consolidada." Va reconèixer que en dos anys que es duïen de República "se han dibujado ya otras tendencias y otros caminos y que los que se decían hombres de izquierdas se han hecho republicanos de derecha." Acabà fent elogis a la "gran obra renovadora" que duïa a terme Azaña. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

852 .- Juncosa afirmà que "de vivir Pí y Margall se acomodaría a la manera de entender que tiene Acció Republicana de la República Federal ya que este partido pretende que cada pueblo, de idéntica manera que el catalán, tenga su Estatuto; y que enamorados de la libertad seguimos con la autonomía." A més, comentà que els correligionaris d'Acció Republicana tenien "su capacitación política suficiente y que trabajan sin esperanza de ninguna compensación." En relació a la segona part de la festa, assenyala que si es feia un balanç, "se vería como después de dos años de República, los republianos históricos que creían tener la patente de autenticidad, se han juntado con los que querían una Monarquía con gorro frigio, y se dedican a combatir nuestra República Democrática, haciendo obstrucción al Gobierno solo para derribarlo, pero les es imposible prosperar." Recordà que els republicans històrics deïan que eren gent d'ordre i "hace cuatro días promovían en el Parlamento la huelga ferroviaria y que confunden la libertad con el libertinage." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

853 .- Emili Darder va citar el cas de Catalunya que en temps de la monarquia "no queriendo ser españoles eran separatistas y que al señor Azaña incumbe que en Barcelona, en las fiestas de entrega del Estatuto, se diera el grito de viva España." Acabà convidant a treballar i lluitar perquè no mai més es veiés la vergonya de ser derrotades les esquerres a Mallorca. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

854 .- Bernat Jofre afirmà que l'abril de 1931 "con la finalidad de proclamar la República estábamos todos unidos, así los verdaderamente republicanos como los que no eran más que antimonárquicos pero que hoy los partidos se han ya definido y cada uno celebra esta fecha en su propio local." Acabà fent grans elogis a l'obra esquerrana del Govern d'Azaña. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

855 .- Ferran Pou, a més, felicità a la minoria d'Acció Republicana per la seva actuació en l'Ajuntament i resaltà l'actuació del diputat a Corts Carreras. Afirmà que si s'havia inscrit a Acció Republicana "fué después de haber comprendido que el lerruxismo es el camino hacia el abismo." Acabà proposant que es demanés la llibertat

Francesc Villalonga.—⁸⁵⁶ En acabar l'acte, es cursaren telegrams al president del Consell de Ministres⁸⁵⁷ i al director general de Seguretat Arturo Menéndez.⁸⁵⁸

Per difondre l'ideari del partit, dinamitzar el nou local i també explicar la gestió dels regidors del partit a l'Ajuntament de Palma, s'anuncià a mitjans juny de 1933 un cicle de vuit conferències que s'havien de celebrar setmanalment des del 16 de juny al 3 d'agost, a les 20,30 h, en el local social de la plaça de la Constitució, núm. 120.⁸⁵⁹

El 16 de juny, l'exbatle de Palma i regidor de l'Ajuntament, Bernat Jofre Roca havia de parlar sobre "Política contemporània";⁸⁶⁰ el 22 de juny, el regidor de l'Ajuntament, Lambert Juncosa

de l'heroi del 10 d'agost Arturo Menéndez. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

856 - Manuel Cirer explicà "el contrasentido que supone el que los que siempre se han querido llamar federales se adhieran al partido del señor Lerroux que siempre fué unitario y que actualmente está unido con capitalistas y monárquicos para una contrarevolución." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

857 - El text afirmava: "Motivo conmemoración segundo aniversario proclamación República reunida Asamblea Acció Republicana Mallorca acordado entusiastamente adhesión obra Gobierno suplicando libertad gran republicano Menéndez.— Sabater, Presidente.- Serret, Secretario." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

858 - El text era el següent: "Asamblea Acció Republicana Mallorca conmemoración 14 de abril recuerda héroe 10 agosto interesa Gobierno pronta libertad.- Sabater, Presidente.- Serret, Secretario." "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2. El director general de Seguretat, Arturo Menéndez va haver de dimitir del càrrec el 5 de març de 1933 arran de la seva actuació en els fets de Casas Viejas (gener de 1933).

859 - "Conferencias de Acción Republicana", a *La Almudaina*, divendres, 16 de juny de 1933, pàg. 4.

860 - "Conferencia de Acció Republicana de Mallorca. Política contemporánea", a *La Almudaina*, diumenge, 18 de juny de 1933, pàgs. 1-2, publicà una àmplia crònica de la conferència de Bernat Jofre. Després de la presentació del president del Consell Municipal d'Acció Republicana, Gaspar Sabater, el conferenciant començà dient que més que una conferència es proposava donar una lliçó de dret polític, "con las enseñanzas que de la misma se derivan." Seguidament, s'estengué en consideracions sobre la definició que donava Jellinech de política contemporània, afirmant que la base de tot règim democràtic era l'interès del poble davant tota manifestació pública i el seu coneixement dels problemes de la nació. Reconegué que abans a Espanya hi havia "raíces democráticas que los reyes se cuidaron de extinguir. Por lo que, por imperativo de la democracia tuvimos que ser republicanos, ya que si la soberanía residen en el pueblo, es natural que el mismo pueblo pretenda elegir a todos sus representates y gobernantes. Y ante los dos tipos de República: de caudillaje unas, como las sudamericanas, y democráticas otras, como Suiza y Francia se inclina hacia estas últimas. Para lograrlo cree se debe intentar una verdadera educación popular, que no tenerla, la República solo sería un disfraz de Monarquía. Al crear, pues, un pueblo culto y civilizado se consigue elevar su moral política contribuyendo así a abrir horizontes ilimitados de posibilidades. Afirmó con Saavedra Fajardo, que el conductor de masas ha de reunir una cultura superior y una vida austera. Entre la teoría de Fische que afirma que el gobernante ha de ser un filósofo y otras teorías que dicen que ha de ser un hombre práctico, saca la consecuencia de que debe aunar una visión de águila y a la vez saber vivir la realidad ser hombre de hechos y no de palabras sólo ya que al mismo árbol se le conoce por sus frutos. Opina que existe crisis de directores sobre todo en Mallorca, de lo cual se resienten las masas que pagan los fallos y defectos de aquéllos, al no estar a la altura que requieren las circunstancias. Llamó particularmente la atención sobre esto, recomendando la conveniencia a los partidos democráticos de velar por su pureza, dando su representación a hombres, que, dada su solvencia moral se sepa no han de caer nunca en las lacras del caciquismo, que nació a la sombra de aventureros, vividores, cuyo método era el arte del engaño y la maniobra. Citó como directores de clara visión a los hombres de la Solidaridad Catalana, Asamblea de Parlamentarios, Comité Revolucionario y actualmente a Lerroux, cuando abandonando la obstrucción, con la que se perjudicaba a la República desinteresadamente se ha colocado en el puesto que le corresponde." També parlà sobre l'anomenat republicanisme històric que entenia com una "expresión vacía de contenido, ya que precisa que todo republicano demuestre diariamente su republicanismo, sacando a colación el caso Sagasta que para creerse liberal le bastaba recordar que en sus juventudes había luchado por el liberalismo, resultando a la postre con Cánovas del Castillo los causantes de la muerte del civismo español." A més, es va estendre en consideracions sobre els que representaven els partits polítics, la finalitat dels quals "debe ser encauzar a la opinión difusa

Iglesias sobre “La canalització de les aigües a Palma”;⁸⁶¹ el 30 de juny, el delineant d’arquitectura, Miquel Fullana Llompart sobre “L’obrer i el problema de la vivenda”;⁸⁶² el 6 de juliol, el metge i regidor de l’Ajuntament, Emili Darder, sobre “El problema escolar”;⁸⁶³ el 13 de juliol, l’advocat Josep Feliu Rosselló sobre “Democràcia-República”;⁸⁶³ el 20 de juliol, el

popular traduciendo en leyes lo que es su anhelo e ideal. Precisamente la República se distingue de la Monarquía, entre otras cosas, por traducir en leyes lo que años antes era nuestra esperanza que no pasó de promesa en la Monarquía, cuyos hombres estaban interesados en no satisfacer el anhelo popular." Afirmà que Acció Republicana era un partit eminentment democràtic: "tiene su programa y sus hombres, pero que por ninguna de sus figuras pertecene a Acción Republicana, la vida del Partido está en la Asamblea verdaderamente soberana, siguiéndose siempre la voluntad de la mayoría. Que también Azaña es un hombre demócrata a pesar de cuanto se ha dicho para desorientar al pueblo: fué la mayoría socialista, radical socialista, Acción Republicana, Orga y Esquerra que le hizo presidente. Y siempre ha habaldo interpretando el sentir de esta mayoría. Tampoco su inflexibilidad en la aplicación de la ley puede dar pié para motejarle de dictador. Se ha pretendido romper el bloque gubernamental, intentando hacer ver a los Radicales Socialistas que solo Azaña y los socialistas mandaban, a lo que contesta el orador que las firmas de Albornoz y Domingo avalan las leyes de Congregaciones Religiosas y Reforma Agraria. Y así lo han comprendido los radicales socialistas manteniendo su colaboración en el actual Gobierno. Expresó su criterio de continuar la conjunción republicano-socialista, basándose en que todo ideal republicano de izquierda tiene su contenido social." Afegí que la tradició espanyola fou "siempre eminentemente liberal; recordando la legislación foral, las luchas de los comuneros, germanías, etc, en que cayeron tantos héroes de la libertad. Libertades que consiguieron extinguir los reyes en Aragón con la muerte de Lanuza, en Cataluña y Aragón con el Decreto de Nueva Planta, etc." Acabà el discurs fent una crida a la concòrdia de les masses republicanes sense distinció de matisos.

861 .- La conferència s'aplaçà arran de la visita de Lambert Juncosa Iglesias a Madrid com a integrant de la comissió de l'Ajuntament de Palma. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 22 de juny de 1933, pàg. 4.

862 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 30 de juny de 1933, pàg. 4, publicà l'anunci de l'acte. *La Almudaina*, dijous, 6 de juliol de 1933, pàg. 1, publicà una ressenya de la conferència. Inicià la intervenció dient que "precisa tratar aquellos asuntos que tiendan al mejoramiento de la más desconsiderada de las clases sociales: el obre, una de cuyas necesidades primordiales es la vivienda. Dice que el trabajo es una necesidad al cual han tenido que entregarse los hombres desde los tiempos primitivos, para asegurar su existencia. Que el trabajo produce fatiga, por lo que los hombres han pretendido sustraerse a él buscando que otros trabajasen por ellos, lo que originó se formara las dos clases de explotadores y explotados. Analiza como del contacto de los primitivos hmbres[sic] nació esta distinción basada en los sentimientos de destreza, agilidad y vigor, [...] que el obrero viva, en las horas de descanso fuera de su hogar en ambiente propicio a la depravación. Pugna por la desaparición de estos caserones con lo que cree podría beneficiarse el Ayuntamiento. Estudia las construcciones del Ensanche que han venido a agravar el problema al no poner el alquiler al alcance de la clase sufrida. Dice que el obrero ha deseado construir su casa y que por faltarle recursos se ha conformado con una edificación humilde, sin condiciones higiénicas. Precisa se organice esta ayuda y que el Ayuntamiento vigile por el decoro estético. Analiza detenidamente, y con planos que expone, cómo deberían ser las Barriadas obreras que el Ayuntamiento debería construir, demostrando matemáticamente que, de hacerlo así, por treinta y cinco pesetas mensuales, el obrero podría alquilar una de estas casas que reunirían toda clase de comodidades y que podría llegar a ser propietario de la misma, pagando al Ayuntamiento durante veinte años la cantidad mensual de cincuenta pesetas." Finalment, exhortà a la minoria municipal d'Acció Republicana a preocupar-se de l'estudi d'aquests problemes, per tal que fos possible la realització d'aquest projecte, el qual constituïa un deure per a tot polític d'esquerres.

863 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca. Conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 13 de juliol de 1933, pàg. 2, (anunci de l'acte) i "Política local. Acció Republicana de Mallorca. Conferencia", a *La Almudaina*, dimecres, 19 de juliol de 1933, pàg. 2, publicà una àmplia crònica de l'acte. Ressenyava que la conferència s'havia començat dient que "la democracia es casi tan antigua como el mundo, ya que los países de los cuales tenemos noticias históricas, fueron algún día demócratas. Analiza el caso de Grecia cuyo rey, a pesar de asumir las funciones de Gobierno, por lo reducido de esta nación no pudo convencer al pueblo de queu[sic] poseía cualidades sobrenaturales y viendo los griegos que su rey era como ellos o peor que ellos mismos lo despreciaron, haciendo nacer tantas repúblicas como ciudades, las que fueron organizadas bajo los principios diferentes y constituyendo entre todas una especie de confederación. Afirma que en Atenas nació la democracia; analiza el sistema de gobernación de esta República, regida por un Consejo de 9 personas designadas por una

llicenciat en ciències i regidor Francesc de Sales Aguiló sobre “L’urbanització[sic] de l’Eixampla”; el 27 de juliol, el president del Consell Municipal, Gaspar Sabater Ordinas, sobre “Obra social de la República”, i el 3 d’agost, el catedràtic, regidor i president d’Acció Republicana de Mallorca, Vicente Tejada Garcia, sobre “L’economia espanyola i la crisis mundial.”⁸⁶⁴

A més, de l’activitat propagandista des de seu central de la plaça de la Constitució de Palma, també destacà la campanya campanya proselitista —amb mítings, conferències i cafès de companyonia— i formativa, amb curssets, escola nocturna, cant coral i càtedra de declamació desenvolupada pels centres del partit del districte 3er.

Així, el 14 de febrer, arran del discurs del cap del Govern i del partit, Manuel Azaña, es convidà a tots els socis i simpatitzants del Centre del districte 3er —Eixample— d’Acció Republicana a escoltar-lo per ràdio en el local social del carrer de Garcia Hernández, núms. 63-65.⁸⁶⁵ Dos dies després, a les 20,30 h. en el local social d’aquest centre, el dirigent i dibuixant Miquel Fullana féu la conferència "L'Eixampla i la Casa de l'Obrer" dedicada especialment als obrers ciutadans.⁸⁶⁶

Asamblea de 400 hombres del pueblo mayores de 30 años, elegidos por sorteo de entre todos los que rebasaban aquella edad. Que después de la legislación de Solón hubo un tribunal popular designado también por sorteo. Y que después del escarmiento de la Dictadura de Pisistrato que duró 50 años, hubo una reacción democrática tan notable que en tiempos de Clístones se impuso una indumentaria igual para todos los ciudadanos con el fin de acabar con toda clase de distinciones sociales. Ve en Grecia, el orador, una democracia pura y directa, tan perfecta que sólo era posible debido a lo reducido de aquella nación." Seguidament, analitzà l'estat romà, "totalmente contrario al griego, con su espíritu dominador e imperialista, a pesar del cual, por la fuerza de la sublevación del pueblo y su huída al monte Aventino, tuvo que reconocer algunos derechos al pueblo, constituyendo el Consejo Popular." Posteriorment, passava a l'Edat Mitjana per afirmar que "se declaró una crisis de la democracia, la que se refugió en las municipalidades y Hermandades, viviendo clandestinamente. Que se produjo en esta Edad un movimiento sindical democrático que tenía en un principio un marcado carácter religioso, y acabó siendo meramente profesional, precedente de las organizaciones sindicales modernas. En España durante la Edad Media casi ha desaparecido la democracia y resucita en el reinado de los últimos Borbones, renace en las Cortes de Cádiz del 1812. Analiza como Carlos IV contemporiza con la Revolución Francesa y se une a la suerte de Napoleón, mediante el tratado de Fontainebleau, mientras su privado Godoy lucha contra el príncipe de Asturias. Que Fernando odiaba a Godoy, rivalidades que tenían desunida España en dos bandos, que creyeron ambos que Napoleón iba a ayudarles al invadir España por lo que fué bien recibido, invasión que originó la guerra de la Independencia. Que esas intrigas reales y traiciones hicieron surgir los partidos izquierdistas: el liberal progresista autor de la Constitución de Cádiz. De todo lo expuesto concluye que se deduce que la democracia es un método de Gobierno igualitario, contra el absolutismo. Dado el carácter del español, ambicioso y egoísta, afirma que en España el imperio de la democracia es consustancial con la República. Que en otras naciones es posible la democracia con la monarquía, pero no en España por el mismo carácter nuestro. Afirma que la democracia pura de Grecia fué posible por lo reducido del territorio de las pequeñas repúblicas, por lo que para llegar a la pureza de la democracia precisa que el Estado deje de ser centralizador para adoptar el tipo federativo de las repúblicas griegas, ya que las regiones harán más posible una democracia auténtica. A este propósito cita el caso de Estados Unidos, Estado altamente demócrata dividido en múltiples pequeños Estados. Analiza como Azaña ha entendido perfectamente esta doctrina al no querer improvisar las regiones autónomas, como hubiera hecho Pí y Margall, sino que ha amoldado este ideal a la realidad de nuestro pueblo. El se encontró con la Nacionalidad catalana bien preparada y fué el más acérrimo defensor de la Autonomía de Cataluña. Cuando otra Región esté capacitada para recibirla, será también concedida, lo que ha de hacer posible la total implantación de una democracia pura." "Política local. Acció Republicana de Mallorca. Conferencia", a *La Almudaina*, dimecres, 19 de juliol de 1933, pàg. 2.

864 .- El programa de conferències era en català, fet que respectava el diari "Conferencias de Acción Republicana", a *La Almudaina*, divendres, 16 de juny de 1933, pàg. 4.

865 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca. Centre del III Districte.- Eixampla", a *La Almudaina*, dimarts, 14 de febrer de 1933, pàg. 3, publicà l’anunci en català.

866 .- "Conferencia. "L'Eixampla i la casas de l'obrer", a *La Almudaina*, dijous, 16 de febrer de 1933, pàg. 3 (convocatòria).

Així mateix, en aquest local del carrer de García Hernández, s'organitzà un cicle conferències entre els mesos de març i maig, amb la participació de l'advocat Josep Feliu Rosselló que parlà sobre "Democracia y régimen parlamentario" (16 de març),⁸⁶⁷ del professor Joan Vidal Llodrà que tractà sobre "L'ensenyança de l'instrucció Cívica" (23 de març),⁸⁶⁸ del president del Consell Local Gaspar Sabater Ordinas que exposà sobre l'"Economia individual i col·lectiva" (30 de març)⁸⁶⁹ i del regidor Lambert Juncosa que dissertà sobre "El problema de les aigües a Ciutat" (25 de maig).⁸⁷⁰

Mentrestant, el 5 de febrer, el centre d'Establiments d'Acció Republicana féu en el cine del poble un míting de propaganda. Presidit pel president del centre Guillem Horrach, hi varen intervenir en representació del districte 5è Francesc Mas —que exposà la confusió que regnava entre els partits republicans anomenats d'esquerra—,⁸⁷¹ en representació del districte 3er Miquel Fullana —que destacà que el centre republicà del 3er districte estava integrat gairebé en la seva totalitat d'obrers "por su constancia y amor a la República, a la cultura y al espíritu de ciudadanía, ha llegado a hacer del tercer distrito el baluarte inexpugnable de la izquierda republicana—,⁸⁷² el president del Consell Municipal de Palma Gaspar Sabater —que llegí unes quartilles de Vicente Tejada que excusava la seva assistència—,⁸⁷³ el regidor i diputat provincial Emili Darder —que ressaltà la tasca duita a terme pels representants del partit en les corporacions públiques, des del Parlament al consistori—⁸⁷⁴ i el regidor i tinent de batle d'aquell districte Francesc de Sales Aguiló —que lloà la llibertat ciutadana i enaltí l'escola moderna.—⁸⁷⁵

867 .- "Política local. Conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 16 de març de 1933, pàg. 3,

868 .- "Conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 23 de març de 1933, pàg. 4.

869 .- "Política local. Conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 30 de març de 1933, pàg. 2.

870 .- "Política local. Conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1933, pàg. 2,

871 .- Francesc Mas criticà que "algunos de los cuales [els partits anomenats d'esquerres] hacen alarde de izquierdismo con objeto de atraerse las masas con fines electorales" i després de "atinadas observaciones, invita al pueblo a reflexionar examinando la obra de tales partidos, a fin de no dejar sorprender su buena fé." "Política local. Acció Republicana en Establiments", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de febrer de 1933, pàg. 2.

872 .- Miquel Fullana continuà afirmant que "contra él [el districte obrerista] chocarán todos los vicios de la política caciquil y el republicanismo disfrazado." Així mateix, augurà al poble d'Establiments un "brillante porvenir político, si esparce en la conciencia de sus hijos como el sembrador en los campos, la semilla de las doctrinas que sustenta el partido de Acción Republicana." "Política local. Acció Republicana en Establiments", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de febrer de 1933, pàg. 2.

873 .- A més, Gaspar Sabater féu història de la fundació d'Acció Republicana a Palma "debatiendo el calificativo de "grupo disidente del partido Republicano Federal", con que le ha motejado dicho partido, hoy adherido al radical." També "con pruebas concretas demuestra que si hubo disidencia en el antiguo partido federal histórico, esta la produjo aquel sector que injustificadamente, a su juicio, se adhirió al partido radical, precisamente cuando éste parecía estar en vísperas de gobernar." Assenyalà l'actuació d'ambdues minories parlamentàries respecte al federalisme i a l'Estatut de Catalunya "con lo cual demuestra que los verdaderos federales son los de Acción Republicana." "Política local. Acció Republicana en Establiments", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de febrer de 1933, pàg. 2.

874 .- Emili Darder menciona el vast projecte escolar que impulsava la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Palma, contrastant amb l'abandonat que tenia aquest aspecte els anteriors ajuntaments monàrquics. Darder afirmà que "no deja de ser un símbolo que en el edificio donde estuvo instalado el antiguo Ayuntamiento de Establiments que antes había servido de calabozo, hoy, debidamente reformado, se haya instalado una escuela de donde saldrán eminentemente libres los hombres del mañana." "Política local. Acció Republicana en Establiments", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de febrer de 1933, pàg. 2.

875 .- Francesc de Sales Aguiló comentà que en l'escola moderna "donde, además de la cultura elemental, se enseña a los niños a ser hombres, y a los hombres a ser libres. El tipo de "amo" característico de la edad pasada, acaparador de voluntades y de conciencias, no puede subsistir en nuestros días. El hombre es libre, pero debe usar racionalmente de su libertad, sin extremismos ni violencias." A més, convidà al poble a ingressar en un

En aquells mesos també destacà el dinamisme d'Acció Republicana en la barriada obrera del Molinar, que s'englobava en el districte 3er de la ciutat. Així, el diumenge, 19 de març, en el saló del cafè Rotlet des Molinar se celebrà un cafè de companyonia en honor del tinent de batle Emili Darder, que havia desplegat una àmplia tasca en benefici de la barriada.⁸⁷⁶ Sens dubte, aquell acte constituí la primera pedra per la formació d'un nou centre de districte en la secció del Molinar, que es concretà el 4 de maig amb la seva constitució oficial. Tingué el domicili social en el carrer de Xedó, núm. 24, nomenà president honorari Emili Darder i constituí la Junta Directiva, presidida per Pere Monserrat.⁸⁷⁷

La inauguració oficial del nou centre del districte 3er, secció del Molinar, es dugué a terme el diumenge, 14 de maig. L'acte s'inicià amb el desplegament d'una bandera republicana a càrrec del president honorari Emili Darder, mentre sonava l'himne de Riego. A continuació, hi hagué parlaments del president del centre Pere Monserrat, Francesc Mas —que parlà en representació del districte 5è—, Josep Sureda —president del centre de la Llibertat—, Miguel Díaz —en representació del centre del districte 7è del Raval—, Miquel Fullana —membre del Consell Municipal i secretari del districte 3er de l'Eixample—,⁸⁷⁸ Gaspar Sabater —president del Consell Municipal de Palma—, Emili Darder —tingent de batle i diputat provincial—⁸⁷⁹ i,

partit polític "según las convicciones propias de cada cual, pues la misma libertad ciudadana encierra el deber de intervención en la cosa pública. Desprecia a los ciudadanos que, esclavos de sus intereses, venden o alquilan su voto o tienes el valor suficiente de mantener en alto sus ideales." Acabà oferint-se al poble des del seu lloc, com a servidor dels seus interessos. "Política local. Acció Republicana en Establiments", a *La Almudaina*, dimecres, 8 de febrer de 1933, pàg. 2.

876 .- Oferí l'homenatge Pere Monserrat i hi hagué intervencions per manifestar l'adhesió del president d'Acció Republicana de La Llibertat Jordi Sureda, i del secretari i el vicepresident del centre del districte 3er (secció de l'Eixample), Miquel Fullana i Pau Mulet, respectivament —que destacaren la tasca de Darder per aquella barriada i, en general, en les àrees de Sanitat i de Cultura—. Acte seguit, Emili Darder es dirigí als congregats que, després d'agrair l'organització de l'acte i la presència dels assistents, recordà que "enemigo de promesas, había prometido muy poco y lo que le satisface es ver la obra llevada a término y especialmente que haya sido tan amablemente acogida por el vecindario, pues, resulta bien palpable que la Cultura y Sanidad Municipales, que en tiempos de la monarquía estaban tan olvidadas, han experimentado, en estos dos años de vida municipal republicana, un marcado impulso, que se ha traducido en un cúmulo de positivas realidades." "Política local. Café de compañerismo", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

877 .- El 4 de maig, després de l'aprovació dels nous estatuts, s'elegí la nova Junta Directiva que quedà integrada per Emili Darder (president honorari), Pere Monserrat (president), Andreu Maymó (vicepresident), Gaspar Bennàsser (secretari), Josep Herbón (vicesecretari), Antoni Tomàs (comptador), Jaume Coll (tresorer) i, com a vocals, Miquel Rosselló, Josep Segreeres, Joan Moyà i Jaume Capó. "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dissabte, 6 de maig de 1933, pàg. 2.

878 .- Comentà que era "entusiasta partidario como es de las autonomías quiere hacer remarcar la eficacia de los centros de distrito pues, si bien es verdad que éstos merman en parte la asistencia cotidiana de los compañeros al Centro principal del Partido, esta pequeña falta queda de mucho recompensada con una serie de ventajas. Esa especie de sucursales de Acció Republicana que se van esparramando por los distritos que lo solicitan sirven para que un número mayor de correligionarios se acostumbren a llevar el peso de la responsabilidad, trabajar en bien del Partido y dar pie a ciertos ciudadanos, valores positivos inéditos para que salgan de su éxtasis y se incorporen a las filas de lucha. Termina diciendo a los nuevos directivos y correligionarios que el nombre y la honorabilidad del Partido lo representarán ellos en el Molinar y que se esfuercen para ayudar en la tarea emprendida para el bien y renovación de nuestra querida Mallorca, colaborando de esta forma a crear una España nueva, libre, democrática y culta que sirva de modelo a los Estados imperialistas para que cambien de ruta y se hagan dignos de ir juntamente con los pueblos que deseamos como finalidad suprema la paz entre los hombres." "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Inauguración del Centro del III Distrito.- Sección Molinar", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de maig de 1933, pàgs. 1-2.

879 .- Destacà el fervor republicà del districte 3er i agrafà les paraules de Miquel Fullana "en pro de su actuación como concejal del distrito y dice que la diferencia de la monarquía y la República está en que aquella sólo prometía y la República labora. Hace una apología de la actuación de la minoría de Acción Republicana en el Ayuntamiento y la Diputación, particularmente en lo que se refiere a Cultura, Sanidad, Beneficencia y Aguas

tancà l'acte, Pere Monserrat.⁸⁸⁰ De totes maneres, legalment davant el Govern Civil, aquest centre no es formà fins el 3 de juny d'aquell any.⁸⁸¹

Entre els actes celebrats pel centre del Molinar hem de destacar la conferència que hi impartí, el diumenge 11 de juny, el regidor i exbatle Bernat Jofre sobre "Consideracions polítiques d'actualitat."⁸⁸² Presentat pel president del Consell Municipal Gaspar Sabater, Jofre començà dient que més que una conferència es proposava donar una lliçó de dret polític. Inicialment, es va estendre en consideracions sobre la definició de política contemporània que donava el jurista alemany Georg Jellinek i afirmà que la base de tot règim democràtic era l'interès del poble davant tota manifestació pública i el seu coneixement dels problemes de la nació. Va reconèixer que abans hi havia a Espanya arrels democràtiques que els reis se'n cuidaren d'extingir. Afegí que "por lo que, por imperativo de la democracia tuvimos que ser republicanos, ya que si la soberanía residen en el pueblo, es natural que el mismo pueblo pretenda elegir a todos sus representantes y gobernantes." Plantejà que hi havia dos tipus de repúbliques: de cabdillatge, com les sudamericanes, i democràtiques, com Suïssa i França i òbviament s'inclinava per aquestes segones. Per aconseguir-se s'havia d'intentar una vertadera educació popular, que "no tenerla, la República solo sería un disfraz de la Monarquía. Al crear, pues, un pueblo culto i civilizado se consigue elevar su moral política contribuyendo así a abrir horizontes ilimitados de posibilidades." Afirmà, com Saavedra Fajardo, que el conductor de masses havia de reunir una cultura superior i una vida austera. Entre la teoria de Fische, que afirmava que el governant havia de ser un filòsof i altres teories que deien que havia de ser un home pràctic, treia la conseqüència que s'havia de tenir alhora una visió d'àguila i a la vegada saber viure la realitat i ésser un home de fets i no de paraules solament. Opinava que existia crisi de directors, sobretot a Mallorca, "de lo cual se resienten las masas que pagan los fallos y defectos de aquéllos, al no estar a la altura que requieren las circunstancias." Cridà l'atenció sobre aquest fet, recomanant la conveniència als partits democràtics de vetllar per la seva puresa, donant la seva representació a homes, que, donada la seva solvència moral "se sepa no han de caer nunca en las lacras del caciquismo, que nació a la sombra de aventureros, vividores, cuyo método era el arte del engaño y la maniobra." Cità com a directors de clara visió als homes de la Solidaritat Catalana, Assemblea de Parlamentaris, Comitè Revolucionari i actualment a Lerroux quan abandonant l'obstrucció

que entre otras cosas era lo más urgente." "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Inauguración del Centro del III Distrito.- Sección Molinar", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de maig de 1933, pàgs. 1-2.

880 .- L'acte, després de servir-se un refresc, acabà amb un ball amenitzat per una orquestrina. "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Inauguración del Centro del III Distrito.- Sección Molinar", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de maig de 1933, pàgs. 1-2.

881 .- El 24 de maig de 1933, el president Pere Monserrat i el vicesecretari José Arbón Quiroga varen signar la instància i dos exemplars dels estatuts del Centre d'Acció Republicana del Districte 3er, Secció del Molinar, per a la seva aprovació i inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.365. ARM. La instància i el reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 26 de maig de 1933. La nova entitat tenia el domicili social en el carrer de Xedó, núm. 24, del Molinar. Per al sosteniment del centre, segons els estatuts, els socis havien de pagar una quota mensual que no podia ser inferior a 0,50 ptes. El 3 de juny de 1933, en la casa núm. 24 del carrer de Xadó del Molinar de Llevant es varen reunir 15 correligionaris per constituir la societat política adherida a Acció Republicana de Mallorca. Com a organisme directiu acordaren elegir la Junta Directiva integrada per Pere Monserrat Verger (president), Andreu Maimó Cantallops (vicepresident), Gaspar Bennasar Llinàs (secretari), José Arbón Quiroga (vicesecretari), Antoni Thomàs Amengual (comptador), Jaume Coll Sastre (tresorer) i, com a vocals, Miquel Rosselló Nadal (1r), Josep Sagreras Llaneras (2n), Joan Moyà Homar (3r) i Jaume Capó Payeras (4t). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.365. ARM.

882 .- "Política local. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 11 de juny de 1933, pàg. 3.

parlamentària, "con la que perjudicaba a la República desinteresadamente se ha colocado en el puesto que le corresponde."

Acte seguit, parlà de l'anomenat republicanisme històric que, al seu parer, era un expressió buida de contingut, ja que precisava que tot republicà demostràs diàriament el seu republicanisme, posant com exemple el cas de Sagasta que "para creerse liberal le bastaba recordar que en sus juventudes había luchado por el liberalismo, resultando a la postre con Cánovas del Castillo los causantes de la muerte del civismo español." Exposà algunes consideracions sobre el que representaven els partits polítics, "cuya finalidad debe ser encauzar a la opinión difusa popular traduciendo en leyes lo que es su anhelo e ideal." Afirmà que precisament la República es diferenciava de la Monarquia, entre altres coses, per "traducir en leyes lo que años antes era nuestra esperanza que no pasó de promesa en la Monarquía, cuyos hombres estaban interesados en no satisfacer el anhelo popular." Manifestà que Acció Republicana era eminentment democràtic: tenia el seu programa i els seus homes, "pero que por ninguna de sus figuras pertenece a Acción Republicana, la vida del Partido está en la Asamblea verdaderamente soberana, siguiéndose siempre la voluntad de la mayoría. Que también Azaña es un hombre demócrata a pesar de cuanto se ha dicho para desorientar al pueblo: fué la mayoría socialista, radical socialista, Acción Republicana, Orga y Esquerra que le hizo presidente. Y siempre ha hablado interpretando el sentir de esta mayoría. Tampoco su inflexibilidad en la aplicación de la ley puede dar pié para motejarle de dictador." Continuà dient que s'havia pretès rompre el bloc governamental, intentant fer veure als radicals socialistes que solament Azaña i els socialistes manaven, "a lo que contesta el orador que las firmas de Albornoz y Domingo avalan las leyes de Congregaciones Religiosas y Reforma Agraria. Y así lo han comprendido los radicales socialistas manteniendo su colaboración en el actual Gobierno." Expressà la seva aposta per continuar la conjunció republicano socialista, basant-se en què tot ideal republicà d'esquerres tenia un contingut social. Manifestà que la tradició espanyola havia estat sempre eminentment liberal i recordà la legislació foral, las lluites dels comuners, germanies, entre d'altres, "en que cayeron tantos héroes de la libertad. Libertades que consiguieron extinguir los reyes en Aragón con la muerte de Lanuza, en Cataluña y Aragón con el Derecho de Nueva Planta." Acabà fent una crida de concòrdia a les masses republicanes sense distinció de matisos.⁸⁸³

En aquesta campanya de propaganda per ressaltar l'actuació municipal dels regidors d'Acció Republicana també hem de destacar la conferència que féu l'11 de maig el tinent de batle Emili Darder sobre "Cultura sanitària" en el local social del Centre d'Acció Republicana de Mallorca del districte 5è.⁸⁸⁴

Fora de Palma, tot i que el dinamisme del partit, va perdre intensitat respecte a la seva actuació durant el 1932, hem d'assenyalar el banquet d'homenatge que l'agrupació local de Pollença organitzà el 19 de març en l'hotel Loro d'aquell municipi al diputat a Corts per les Balears, Francesc Carreras Reura. L'objectiu de l'acte va ser reconèixer i premiar la seva tasca en les Corts a favor del desenvolupament i progrés de les Balears. L'acte fou presidit per l'homenatjat i el president de l'agrupació de Pollença, Josep Aguiló, i els regidors de Palma, Emili Darder, Vicente Tejada, Lambert Juncosa i Bernat Jofre. Hi assistiren representacions de les agrupacions del municipis del districte d'Inca i el pintor Hermen Anglada Camarassa. Acabat el dinar, el secretari de l'agrupació pollencina, Pere Tomàs, llegí les adhesions de diversos pobles i del propietari de l'Hotel Formentor Adan Dihel. Seguidament, hi hagué

883 .- "Conferencias de Acció Republicana de Mallorca. Política contemporánea", a *La Almudaina*, diumenge, 18 de juny de 1933, pàgs. 1-2.

884 .- "Política local. Centro de Acción Republicana del 5.º Distrito.- Conferencia", a *La Almudaina*, dimecres, 10 de maig de 1933, pàg. 2,

discursos del president de l'agrupació Josep Aguiló —que destacà les gestions de Carreras com a governador i com a diputat a Corts i recordà les gestions per la carretera del port de Palma i el pla hidrològic—, el jutge municipal suplent Mateu Torres, l'exbatlle de Palma Bernat Jofre,⁸⁸⁵ Emili Darder —que assenyala que era un bon símptoma el que persones del prestigi d'Alan Dihel reconeguessin la tasca positiva del diputat Carreras—, Lambert Juncosa —que indicà que el partit encarnava un nou concepte de l'ordre "engendrado por los desórdenes anteriores y quiere formar una nueva conciencia política"—, Hermen Anglada —afirmà que com a català se sentia adherit a Azaña que tant va facilitar la implantació de l'Estatut que "nos permite gritar sin temor ¡Viva España!"—, Vicente Tejada i Francesc Carreras.⁸⁸⁶ Acabat l'acte, els assistents —que sumaven un total de 150 persones— es dirigiren a la inauguració del nou centre d'Acció Republicana de Pollença. Al mateix temps, s'enviaren telegrams d'adhesió al president Manuel Azaña i al Comitè Nacional d'Acció Republicana.⁸⁸⁷ Així mateix, aprofitant l'estada de vacances que feia al port de Pollença l'agost de 1933 el diputat a Corts, Francesc Carreras, el dissabte dia 26 un grup d'amics polítics l'obsequiaren amb una excursió marítima a les Caletes.⁸⁸⁸

Un altre acte rellevant va ser l'homenatge al batlle de Lluçmajor, Bartomeu Sastre, que se celebrà el 25 de juny en el restaurant de Ca na Grina de s'Arenal. Hi assistiren més d'un centenar de persones i s'hi adheriren els diputats a Corts Alexandre Jaume i Francesc Carreras, i el president del Consell Insular del partit Vicente Tejada. Hi hagué discursos de Bernat Salvà, del primer tinent de batlle Miquel Monserrat Parets —en nom del Partit Socialista—,⁸⁸⁹

885 .- Destacà la importància de l'acta davant les eleccions municipals i digué "Se ha discutido mucho la eficacia de nuestro partido en Mallorca y en la próxima lucha electoral la mediremos." A més, saludà la premsa i comentà que el partit "no tiene ningún órgano en la misma, pero espera que en las próximas elecciones esta procederá con el partido con la misma consideración y nobleza como ha procedido hasta ahora." També saludà el pintor Anglada Camarassa i indicà que "como demócratas se alegran de la presencia del artista, porque como dijo Victor Hugo no puede haber belleza donde haya tiranía. No somos demagógicos, estamos dispuestos a tratar al adversario con la máxima nobleza, no como otros que insultan, pero si nos atacan debemos defendernos y contestar al adversario acometiéndole en el corazón. Ahora, Azaña se ha convertido en una gran figura de la política española al revés de otras figuras históricas que ahora se ha demostrado que no eran de la altura que suponíamos." Acabà dient que no coneixia altres diputats que haguessin treballat tant pels interessos de les Balears com els diputats Carreras i Jaume. "Comida homenaje en Pollensa al diputado Sr. Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de març de 1933, pàgs. 1-2.

886 .- Referint-se a la política mallorquina digué que "un compañero suyo del Instituto, el diputado don Juan Estelrich defendió en Felanitx una teoría peregrina, la de hacer un frente único contra los gubernamentales incluyendo a los centristas y federales históricos. No comprendo este conglomerado de esos que se dicen moderados con extremistas y que puedan aliarse con un partido tan demagógico como el federal histórico. Si se quiere poner dificultades a esa república corremos el peligro de desembocar en el comunismo libertario. Añade que prefiere las derechas europeas como los regionalistas o los ultra-cavernícolas. Expresa su creencia de que el pequeño burgués mallorquín pertenece a Acción Republicana por ser el partido que más le cuadra pues las derechas mallorquinas siempre han sido un partido de clase, de señores, y el socialista, un partido popular. En las elecciones próximas deben ir coaligadas todas las fuerzas de izquierda o sea Acción Republicana, socialistas y un partido que no sabemos su fuerza en Mallorca: el radical-socialista.. Hemos de preferir perder algún puesto a maridajes y concomitancias que nos repugnen." "Comida homenaje en Pollensa al diputado Sr. Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de març de 1933, pàgs. 1-2.

887 .- "Comida homenaje en Pollensa al diputado Sr. Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de març de 1933, pàgs. 1-2.

888 .- "De Pollensa. Jira en honor del señor Carreras", a *La Almudaina*, dimarts, 29 d'agost de 1933, pàg. 1, publicà una crònica de la gira.

889 .- Presentà Bartomeu Sastre com a "modelo de lealtad" i afirmà que "hasta en momentos de titubeo la entereza de ánimo del señor Alcalde le ha fortalecido, por lo que no ha dudado nunca en unir su voluntad a la suya arrojando todas las consecuencias y responsabilidades." "Política local. Homenaje al alcalde de Lluçmajor D. Bartolomé Sastre", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de juny de 1933, pàg. 2.

Joan Monserrat Parets,⁸⁹⁰ Bernat Jofre —en nom d'Acció Republicana de Mallorca—⁸⁹¹ i l'homenatjat Bartomeu Sastre.⁸⁹²

Així mateix, l'agrupació de Manacor d'Acció Republicana de Mallorca organitzà un cicle de conferències político-culturals. La primera se celebrà el dissabte, 20 de maig, a càrrec de Rafel Amer.⁸⁹³

Les eleccions de vocals del Tribunal de Garanties Constitucionals⁸⁹⁴

El 15 d'agost, es decretà la celebració el 3 de setembre d'eleccions perquè les 15 regions designassin els representants del Tribunal de Garanties Constitucionals.⁸⁹⁵ Aleshores, les illes Balears, que formaven una regió, havien d'elegir un representant titular i un de suplent. Es tractava d'uns comicis de segon ordre ja que en les votacions solament hi podien participar els regidors dels ajuntaments.

Al cap de cinc dies de la convocatòria, en el local social de la plaça de la Constitució, de Palma, es va reunir en assemblea extraordinària el Consell Insular del partit per designar els seus vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals.⁸⁹⁶ S'acordà presentar com a candidats efectiu Vicente Tejada i suplent l'advocat Ferran Pou.

Posteriorment, hi hagué una polèmica entre Ferran Pou i Vicente Tejada arran d'aquesta designació. D'una banda, el 22 d'agost, Ferran Pou envià una carta a Bernat Jofre agraint el nomenament però, al mateix temps, criticà els maneigs de Vicente Tejada per a ser candidat.⁸⁹⁷

890 - Definí Bartomeu Sastre com a un fill polític i analitzà les actuacions del batle "de todas las que se hace solidario; ensalza el liberalismo del señor Alcalde y afirma que es él hoy el símbolo de la democracia lluchmayorense." "Política local. Homenaje al alcalde de Lluchmayor D. Bartolomé Sastre", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de juny de 1933, pàg. 2.

891 - Féu extensiu l'homenatge a tot el consistori, al Partit Socialista de Lluchmajor i a la democràcia del municipi ja que "la actuación del señor Sastre ha sido tan laudatoria porque se mantuvo firme la conjunción republicano-socialista y ésta ha tenido a su respaldo una democracia viva que la ha alentado, lo mismo que el sembrador de grandes ideas, señor don Juan Monserrat Parets." "Política local. Homenaje al alcalde de Lluchmayor D. Bartolomé Sastre", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de juny de 1933, pàg. 2.

892 - Agrai l'homenatge i afirmà que "la conjunción republicano-socialista continuará tratando de merecer siempre el aplauso del pueblo." "Política local. Homenaje al alcalde de Lluchmayor D. Bartolomé Sastre", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de juny de 1933, pàg. 2.

893 - "Política local. De Manacor.- Ciclo de conferencias", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de maig de 1933, pàg. 3.

894 - Sobre aquests comicis, vegeu l'apartat dedicat a les eleccions de vocals del Tribunal de Garanties Constitucionals.

895 - En compliment del que disposaven els articles 10, 11 i 13 de la Llei de 14 de juny de 1933 i els apartats b), c) i d) de la primera disposició transitòria. "El día 3 de septiembre se celebrarán elecciones para que las regiones designen sus representantes en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *La Almudaina*, dimecres, 16 d'agost de 1933, pàg. 4. També "Los representantes de las provincias en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.957. Eivissa, dimarts, 15 d'agost de 1933, pàg. 4.

896 - *La Almudaina*, dissabte, 19 d'agost de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

897 - La carta deia: "Mi querido amigo: Me aseguran que en junta celebrada por el Consejo Insular de Acción Republicana, el pasado domingo, fuí designado candidato para vocal suplente del Tribunal de Garantías Constitucionales; y que en mi ausencia, deliberada por delicadeza, dió Vd. en mi nombre las gracias a los que me votaron; yo a mi vez, se las doy a Vd. por haber interpretado, inmejorablemente, mis sentimientos, pues es muy grande y muy efusivo el agradecimiento que debo y rindo a cuantos me votaron. Me informan también de que, con asistencia del señor don Vicente tejada, fué este señor elegido candidato para el cargo de vocal del citado Tribunal, en propiedad; esa elección me parece acertadísima y por ello felicito a nuestro partido. Lo que no me parece acertado, ni digno de alabanza, es el comportamiento de don Vicente Tejada en relación con mi candidatura. Veamos como se apoyan mis apreciaciones en válidos fundamentos. Hace cosa de un mes me presenté al señor Tejada y le dije: "Ayer un amigo me sugirió la idea de pedir ser nombrado vocal del Tribunal de Garantías y como Vd. es nuestro jefe, el primer paso que doy es comunicárselo y pedirle su apoyo"; el señor

De l'altra, dos dies després, Vicente Tejada replicà públicament l'escrit de Pou.⁸⁹⁸ El 23 d'agost, s'afegí a la polèmica el president del Consell Municipal de Palma, G. Sabater Ordinas, que feia pública una carta a través de la premsa, en la qual puntualitzava algunes afirmacions de Ferran Pou sobre la possibilitat de retirar la seva candidatura per la presentació de Manent, haver-lo aconsellat a escriure a Francesc Carreras, de la designació de "cap" del partit Vicente Tejada i d'alguns acords del Comitè Municipal.⁸⁹⁹ Finalment, el 25 d'agost, Ferran Pou tornà

Tejada me indicó que nuestro particular amigo don Juan Manent trabajaba ya para obtener dicho cargo, y entonces le dije al señor Tejada que yo desistía si el señor Manent ya se había anticipado, manifestándome el señor Tejada que, a su juicio, no debíamos dejarnos arrebatar (esas fueron sus palabras) cargo tan importante, quedando en definitiva en que yo escribiera a nuestro digno representante en Cortes y buen amigo don Francisco Carreras, como así lo hice enseguida. Posteriormente, en Inca, el día de la fiesta mayor de esa ciudad, hablando del asunto, Vd., amigo Jofre, me dijo que el señor Tejada había en principio deseado dicho cargo, y entonces yo le dije a Vd. que siendo así y reconociendo los mayores méritos y derechos del señor Tejada yo desde luego retiraba mi candidatura; pero al objetarme Vd. que el señor Tejada había ya desistido en absoluto y estaba completamente descartado, mantuve mi petición que Vd. me dijo estaba dispuesto a defender y apoyar aun antes de que yo le hubiera hablado del asunto. La noche en que el señor Ossorio y Gallardo dió su conferencia en el Principal, y en el local mismo, en el vestíbulo del teatro, un amigo particular nuestro y destacado político de Palma, me aseguró que el señor Tejada quería y trabajaba ser elegido, cosa que yo no pude creer pues considerando al señor Tejada una persona sería no podía admitir que tal hiciera sin comunicármelo a mi en primer término, aun cuando sólo fuera para que, conociendo yo su disposición y reconociendo los mayores méritos y derechos que en él concurren indudablemente, retirara mi candidatura; y ¿cómo no había de retirarla frente a la de nuestro jefe, si estaba dispuesto a retirarla frente a la del señor Manent que es sólo un buen amigo particular? Pero en fin, a lo que parece, el señor Tejada prefirió darme una sorpresa, y de esto, solamente de esto me quejo porque entiendo que lo menos que se puede exigir a un jefe de partido, y a un hombre cualquiera, es un minimum, un poco, por poco que sea, de nobleza y de lealtad. Y todo esto que antecede es lo que quería decirle amigo Jofre, y se lo digo en la forma en que lo hago porque prefiero, y encuentro más noble acudir a la publicidad de la prensa, que apelar a la murmuración en las tertulias; y es que las actitudes submarinas y solapadas, siempre me dieron mucho asco. Reciba con esta, amigo Jofre, un abrazo de su affmo." "La política en Mallorca. Una carta de D. Fernando Pou", a *La Última Hora*, dimarts, 22 d'agost de 1933, pàg. 2.

898 .- El text de Tejada al director de *La Última Hora* afirmava: "ruego a usted la inserción en el mismo [periòdic], de las siguientes manifestaciones que me creo obligado a hacer, para que la opinión pública, a quien guardo los máximos respetos, no crea que mi silencio obedece a falta de argumentos y razones para desvirtuar y rebatir las gratuitas afirmaciones que en dicha carta dirigida al señor Jofre se contienen, en relación con mi actuación personal. Los que pertenecemos a un partido político y estamos sometidos a su disciplina, venimos obligados a dilucidar y dirimir las diferencias o quejas en el seno del mismo, item más, cuando se ocupa, aunque sea innecesariamente, el destacado cargo que en el mio ostento. Dilucidaremos pues en nuestro partido la querrela que tan desafortunadamente me suscita el señor Pou, a cuyo efecto hoy mismo requiero al Sr. Vice-Presidente del Consejo Insular, para que convoque con la mayor rapidez este organismo directivo, ante el que se ventilará si mi actuación ha sido o no correcta en mis relaciones con el correligionario señor Pou; y a su fallo me remito, asegurándole que no seré remiso en acatarlo." "La política en Mallorca. Una carta de D. Vicente Tejada", a *La Última Hora*, dijous, 24 d'agost de 1933, pàg. 2.

899 .- "La política en Mallorca. Comentarios a una carta", a *La Última Hora*, dijous, 24 d'agost de 1933, pàg. 2. El text deia: "Vista la publicación en "LA ULTIMA HORA" del 22, de una carta que nuestro amigo y correligionario don Fernando Pou dirige al también correligionario y amigo don Bernardo Jofre, como Presidente del Consejo Municipal de Palma de "Acció Republicana", me permito un ligero comentario a la misma. En primer lugar, he de lamentar que el señor Pou haya llevado a la prensa sus apreciaciones respecto a su candidatura en relación con la del señor Tejada, rehuyendo, tal vez, con ello, de presentar sus quejas a la Asamblea General, único organismo soberano que debe escucharlas, y que puede fiscalizar y sancionar debidamente los equívocos de sus miembros o directores. Digna de elogio es la sinceridad que pone en sus palabras el señor Pou, al decir que, sugerido por un amigo, pidió ser nombrado candidato para el cargo de Vocal del Tribunal de Garantías. Lo que no me parece acertado ni tan digno de elogio (hablo en sentido puramente democrático), es el procedimiento que dice usó para lograrlo; ni tampoco me explico la cortesía del señor Pou con el señor Manent, al disponerse a retirar su candidatura si éste se presentaba para el mismo cargo; extraña esta cortesía, por cuanto, por muy particulares amigos que sean el señor Pou y el señor Manent, el uno está enfrente del otro políticamente, y por encima de su amistad particular están los intereses de sus respectivos partidos; y el

remetre una carta al diari *La Última Hora* adreçada a Vicente Tejada, en la qual afirmà que "aparte de la relación de hechos que no puedo rectificar, se sirva Vd. tener por eliminadas las palabras, juicios o conceptos que pudieran haberle molestado se lo ruego sinceramente para mi tranquilidad."⁹⁰⁰

El 25 d'agost, Acció Republicana designà definitivament com a candidats al Tribunal de Garanties el regidor Vicente Tejada com a vocal efectiu i l'advocat Ferran Pou com a suplent.⁹⁰¹ Aquell mateix dia, el Partit Socialista decidí presentar com a candidats Joan Montserrat i Parets (vocal efectiu) i Llorenç Bisbal (suplent).⁹⁰²

Sens dubte, aquelles designacions dels candidats de cada partit era una estratègia per definir les posicions de cada partit, ja que tal com reconegué el dia 26 la Federació Socialista Balear l'única manera d'aconseguir la victòria dels representants de l'esquerra en aquells comicis era necessari la unió del Partit Radical, Acció Republicana i Partit Socialista. Els socialistes, aleshores arran de les deteriorades relacions entre els radicals i els republicans azanyistes podien jugar el paper de pont per aconseguir una candidatura conjunta. Amb aquesta finalitat, el Partit Socialista promogué una reunió amb representants de les tres forces polítiques però no hi hagué consens arran de la posició dels radicals.⁹⁰³ Aleshores, donat que sumar els vots socialistes a qualsevol dels dos partits republicans per separat, no influiria en evitar la victòria del Partit Republicà de Centre i de les dretes, el Partit Socialista acordà que els seus regidors

señor Pou, una vez Vocal del Tribunal de Garantías, a quien debía representar era a Acción Republicana, y no hay que olvidar que Acció Republicana, es un partido que ha estado bloqueado por el partido a que pertenece el señor Manent; por tanto, no cabe tal cortesía. No me parece acertado el procedimiento usado por el señor Pou, por cuanto, al sugerirle la idea de presentarse candidato (derecho asequible a cualquier ciudadano), no tenía para qué presentarse al señor Tejada, ni tampoco éste aconsejarle que escribiera a nuestro representante en Cortes don Francisco Carreras, pues éstos señores no son más que miembros del partido con un solo voto, que ostentan la representación que el propio partido les dió, y que obrarían malamente y en contra de nuestros Estatutos si intentaran coaccionar, por la influencia de su cargo, a cualquier individuo o Consejo Municipal del partido, pues éste no es cacicato. Mas acertado y democrático hubiera sido que el señor Pou (o cualquier candidato) se ofrecieran directamente a sus electores, que al fin y al cabo son los soberanos, y de esos hubiera salido tal vez su designación, desechando el procedimiento de figurar en candidatura propuesta por el Consejo insular; procedimiento coactivo, del cual abominamos. Discrepo también en la apreciación del señor Pou, al designar como "Jefe" de nuestro partido a D. Vicente Tejada, pues este no es mas que un correligionario que hoy ostenta el cargo de Presidente del Consejo Insular, como puede ostentarlo mañana el propio señor Pou, u otro correligionario que tenga aptitudes para el desempeño de este cargo. Por tanto, en nuestro partido, eminentemente democrático, no caben los "jefes". Recogidos ya los principales aspectos de la carta motivo de este comentario, interesa hacer constar que el Consejo Municipal de Palma, que presido, quiso inhibirse de este asunto, por no disponer de tiempo para consultar a la Asamblea municipal, y, en último termino, acordó, con tres votos en contra, designar Delegados a la Asamblea Insular, dejándoles, empero, en completa libertad de criterio para votar el candidato que quisieren. Y no quiero terminar este comentario, sin antes quejarme de la falta de nobleza y lealtad para con el partido, manifestada al intentar cuatro señores solucionar asuntos tan importantes como el presente, de espaldas a los Estatutos y sin consultar previamente a las Asambleas Municipales."

900 .- "De Política. Otra carta del señor Pou", a *La Última Hora*, divendres, 25 d'agost de 1933, pàg. 2.

901 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

902 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

903 .- En el comunicat, es deia que "¿Los motivos de ese fracaso? No queremos ahora ahondar en ellos. Por el momento nos basta con que el público y la opinión republicana sepan que los socialistas pretendíamos candidatos que al no conseguir que los otros dos partidos se pusieran de acuerdo para designarlo les propusimos fuese elegido por sorteo y que al no ser aceptada tampoco esta propuesta les brindamos la idea de sumar los votos de los tres partidos a un neutro, o sea un Radical socialista, idea que tampoco cuajó." "La política en Mallorca. El Partido Socialista Obrero", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

votassin com a vocal efectiu Joan Montserrat i Parets i com a suplent, Llorenç Bisbal Barceló.⁹⁰⁴

Davant aquella situació, Acció Republicana i el Partit Socialista arribaren a una entesa que feren pública el 31 d'agost el vicepresident d'Acció Republicana, Emili Darder, i el president dels socialistes Llorenç Bisbal. Ambdós partits signaren un acord, seguint les instruccions dels comitès directius estatals, per anar junts en aquells comicis i votar per a vocal efectiu al president del Consell Insular d'Acció Republicana Vicente Tejada García i per a vocal suplent el socialista Joan Montserrat Parets. La nota conjunta que feren ambdós partits explicant la seva unió en les eleccions acabà reiterant que "Esta decisión obedece, repetimos, al acuerdo que los partidos gubernamentales han tomado de ir coaligados a la citada lucha en toda España."⁹⁰⁵

Després del fracàs de la candidatura conjunta entre republicans radicals, socialistes i Acció Republicana, aquest darrer partit difongué (1 de setembre) una nota en la qual explicava detalladament la reunió entre els tres partits per arribar a una candidatura conjunta.⁹⁰⁶ Aquell dia, el partit de Palma celebrà una assemblea general d'afiliats en el local social de la plaça de la Constitució, núm. 120, per explicar i debatre les tensions produïdes dins la formació entre Tejada i Pou i també per explicar el fracàs d'una possible coalició entre radicals, socialistes i el partit.⁹⁰⁷ L'endemà, dia 2, la formació política celebrà en el local de la plaça de la Constitució Born una assemblea insular extraordinària per tractar de resoldre sobre "determinadas incidencias."⁹⁰⁸

El dia 3 els ajuntaments de les illes celebraren sessions extraordinàries per a procedir a les votacions dels membres per a les Balears del Tribunal de Garanties Constitucionals. Com era

904 .- El comunicat afegia que "La presentación de esos candidatos no significa esperanza alguna, ni remota, en su triunfo material y sí únicamente afirmación de ciudadanía socialista y protesta al mismo tiempo contra los que, diciéndose republicanos, consienten posibilitar el triunfo de los enemigos de la República, antes que deponer sus rencillas." "La política en Mallorca. El Partido Socialista Obrero", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

905 .- "La elección de vocales del Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3; "De política. Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2.

906 .- "En primer término, y una vez explicado por el señor Bisbal en nombre de los socialistas el objeto de la reunión y los móviles que la motivaron, que los socialistas han hecho ya de dominio público, la representación de Acción Republicana propuso como base de un posible acuerdo la siguiente candidatura: Vocal efectivo, un socialista. Vocal suplente, un radical. Fundábamos nuestro criterio en el carácter marcadamente antigubernamental que por los partidos de derecha se daba a la lucha como se ha venido confirmando con la presentación de su candidato, lo que aconsejaba precisamente que la opinión republicana para[sic] darles la réplica adecuada en este caso eligiera a un gubernamental dando a los radicales la otra representación. Y para que no fuera interpretada nuestra actitud como egoísta y en el afán de llegar a una transición aceptable renunciábamos de primer intento a tener nosotros representación en la candidatura. La representación radical no aceptó por su partido tal propuesta y por mandato de su Partido hicieron cuestión cerrada que el vocal efectivo fuera radical, fundando su petición en una mayoría de concejales que nosotros por nuestra parte sin negarla la considerábamos hipotética y por ende razón de menos valor que la que informaba nuestro criterio. En vista de la discrepancia el señor Bisbal propuso otra solución: presentar un neutral, un radical socialista. Esta proposición fue aceptada por nosotros y no por los radicales. Entonces el señor Bisbal esforzándose en hallar una solución satisfactoria propuso un sorteo que colocaba a los tres partidos en condiciones de igualdad. Tal proposición fue aceptada también por nosotros y rechazada por los radicales." *La Almudaina*, dissabte, 2 de setembre de 1933, pàg. 3; "De política. Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2?.

907 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, dijous, 31 d'agost de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria, signada pel secretari del Consell Municipal, J. Serret.

908 .- "Política local. Acción Republicana", a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria.

previsible, els resultats globals suposaren una àmplia victòria de la coalició de dreta-regionalista-centre, amb 420 vots pel vocal efectiu Joan March Ordinas, del Partit Republicà de Centre, i 453 pel suplent Josep Sampol, del Partit Regionalista. Varen quedar en segon lloc els candidats de la conjunció entre l'Acció Republicana i el Partit Socialista, amb 169 vots pel vocal efectiu Vicente Tejada i 157 pel suplent Joan Monserrat Parets.

Tot i la fallida coalició entre socialistes, Acció Republicana i radicals —el vocal efectiu Joan Manent obtingué 139 vots mentre que el suplent Docmael López n'aconseguí 123—, aquests no haurien tret les vocalies, ja que els seus candidats haurien sumat un total de 308 vots com a vocal efectiu i 280 com a suplent, resultats força distants dels obtinguts per March i Sampol.

En aquells comicis, la conjunció entre Acció Republicana i el Partit Socialista únicament va ser la més votada a 5 ajuntaments de Mallorca: Andratx, Calvià, Esporles, Felanitx i Puigpunyent i hi es produí un empat a Alaró i Lluçmajor entre els candidats dretans-regionalistes-centre i Acció Republicana i els socialistes.

Després d'aquells comicis de segon ordre que havien suposat la victòria de Joan March i Josep Sampol, hi hagué una forta reacció tant d'Acció Republicana i del Partit Socialista, no solament per la designació de Joan March sinó també per la postura que havia adoptat el Partit Republicà Federal de Mallorca, com es va veure en l'Ajuntament de Palma. Així mateix, el 18 de setembre, l'Agrupació Socialista Palmesana organitzà en el teatre Balear un acte públic contra el que anomenava "la reacció monàrquico-feixista" i de protesta contra les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties, en el qual participaren oradors del Partit Socialista, d'Acció Republicana —Bernat Jofre i Pere Oliver Domenge— i del Partit Republicà Radical Socialista.⁹⁰⁹

L'assistència a l'Assemblea Nacional d'Acció Republicana a Madrid

Després de la caiguda del Govern d'Azaña el setembre de 1933, dins Acció Republicana hi havia dues posicions polítiques internes, una ala prosocialista i una altra que considerava perjudicial per al partit una aliança tan prolongada amb els socialistes i que es mostrava partidària amb una entesa amb els republicans de centre. Tot i que com assenyala Eduardo Espín, aquests tendències no s'havien materialitzades en corrents orgàniques, "muy posiblemente a causa de la autoridad de Azaña sobre todo el partido; el que Azaña mantuviera unas posiciones muy definidas impedía que se materializase orgánicamente alguna tendencia con una bandera sensiblemente diferente."⁹¹⁰

En aquell context, Acció Republicana convocà a Madrid la Quarta Assemblea Nacional del partit entre els dies 13 i 15 d'octubre.⁹¹¹ Ràpidament, els òrgans dels partit a Mallorca varen celebrar les assemblees per debatre i preparar la participació en l'assemblea estatal. Així, el dia 29 de setembre, l'agrupació de Palma es va reunir en assemblea municipal extraordinària per discutir l'ordre del dia de l'assemblea estatal.⁹¹² I, el diumenge, 1 d'octubre, a les 10,30 h,

909 .- "Política local. Del Partido Socialista", a *La Almudaina*, diumenge, 17 de setembre de 1933, pàg. 2.

910 .- ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàg. 129..

911 .- Sobre aquesta Quarta Assemblea Nacional, vegeu ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 129-134.

912 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca", a *La Almudaina*, divendres, 29 de setembre de 1933, pàg. 3 (convocatòria, signada pel secretari J. Serret).

es féu en el local social de la plaça de la Constitució, núm. 120, l'assemblea insular per tractar sobre la quarta assemblea a Madrid.⁹¹³

Com estava previst, els dies 13 i 15 d'octubre, se celebrà la Quarta Assemblea. En la darrera sessió del dia 15, se celebrà l'escrutini de la votació per a elegir el Consell Nacional, que va ser interromput per tal que Azaña pronunciàs el discurs a l'hora prevista. Després de la intervenció d'Azaña es va procedir a escutar les paperetes de la composició del Consell Nacional, presidit per Manuel Azaña i del qual formà part com a vocal el menorquí Francesc Carreras Reura (amb 162 vots), molt llunyà del primer vocal M. Martínez Risco (272 vots) o del president Azaña, que va ser el més votat amb 275 vots.⁹¹⁴

El 21 d'octubre, de retorn d'aquest congrés, Bernat Jofre féu declaracions a la premsa en les quals parlà, d'una banda, sobre la posició del davant les eleccions generals a diputats —que havien estat convocades el 8 d'octubre—⁹¹⁵ i, de l'altra, féu valoracions sobre l'assemblea estatal i sobre les previsions de futur de la formació política. Respecte a la celebració de l'assemblea de Madrid, Jofre afirmà que havia resultat altament exemplar i que s'havia posat de manifest "la capacitación de nuestro Partido para desenvolver en un régimen de auténtica democracia una obra de Gobierno fecunda." Assenyalà que en l'assemblea s'havia discutit una ponència política que podia "ser discutida indiscutiblemente bajo el punto de vista doctrinal, pero que por la elevación de sus conceptos, ha de ser respetada profundamente por quienes sepan anteponer la reflexión serena a las pasiones mezquinas que suelen envenenar casi siempre las luchas políticas. En esta ponencia se marcan las directrices generales de nuestro

913 .- "Política local. Acción Republicana", a *La Almudaina*, dissabte, 30 de setembre de 1933, pàg. 2, publicà la convocatòria.

914 .- ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàg. 134.

915 .- A les preguntes sobre l'actitud del partit a les Balears sobre les eleccions generals a diputats, Jofre es mostrà reservat i comentà que les directrius serien fixades per l'assemblea insular del partit que havia de celebrar el proper diumenge. Així i tot, manifestà que en l'Assemblea Nacional s'havia donat completa llibertat d'acció a cada un dels consells provincials perquè pogués concretar les aliances "más convenientes siempre que estas concomitancias políticas se hicieran con partidos de izquierdas." Afegí, però, que s'aventurava a afirmar que d'acord amb aquesta estratègia, Acció Republicana de Mallorca es pronunciaria per una coalició amb els partits mallorquins d'esquerra "que cuenten con alguna fuerza." Continuà dient que "se impondrá una lucha coaligada en la que Acción Republicana entrará conservando su personalidad" i que estaven segurs d'aconseguir les minories si la "lucha se desenvuelve normalmente, sin pasiones, sin coacciones de nadie y sin confabulaciones vergonzosas." A la pregunta sobre els possibles candidats del partit, Jofre resposgué que era prematur donar noms abans que s'ultimassin les gestions que duia a terme el Comitè polític d'enllaç. Així i tot, confirmà que la representació en la candidatura "será proporcional, quizá se incluyan un Radical socialista, dos Socialistas y otros dos de Acción Republicana. Entre los nombres de los candidatos socialistas figuraría una destacada persona del socialismo menorquín y otra de Mallorca; de Acción Republicana un miembro natural de Ibiza y el señor Carreras que tanto ha colaborado por la provincia durante su mandato en las Cortes Constiyentes. Los Radicales socialistas determinarían entre sus correligionarios su candidato que no puedo precisar quien será." A la pregunta del periodista de com considerava que es presentava la lluita electoral, Jofre li resposgué que no podia deixar de reconèixer "la reacción de las derechas que indudablemente existe en nuestro país. Sin embargo estoy plenamente convencido de que el triunfo ha de ser de las izquierdas. Las derechas sacarán un fuerte contingente[,] cosa natural en el juego de las democracias en las que muchas veces las circunstancias producen desplazamientos de opinión. Pero en España se sigue respirando ambiente izquierdista aun cuando a éste procuren disimularlo las campañas de las derechas con todos los poderosos resortes que puedan emplear con su gran fuerza económica. Pero, además, no es lo más perjudicial a un país los desplazamientos de opinión cuando son sinceros. Lo verdaderamente funesto es el confusionismo en las ideas. Un ideal de derecha o de izquierda ha de merecer siempre el respeto de todo ciudadano cuando este ideal se siente verdaderamente. Lo que no puede admitirse es la hipocresía en política, es decir, a aquellos individuos o agrupaciones carentes de todo contenido ideológico[sic] se valen de otros medios reprobables y funestos para conseguir adictos." "Política local. Manifestaciones del Don Bernardo Jofre", a *La Almudaina*, dissabte, 21 d'octubre de 1933, pàg. 3.

ideario en una actuación inmediata. Pero además se han presentado otras ponencias en las que predomina el aspecto técnico sobre el político como por ejemplo, la ponencia sobre transportes, seguros, hacienda, régimen tributario, etc. Todas ellas desarrolladas por correligionarios de prestigio unánimemente reconocido en todo el país. Acción Republicana cuenta pues con un programa que ofrece dentro de los eternos conceptos de democracia, libertad y justicia social, soluciones prácticas para resolver los problemas más agudizados de nuestro tiempo." Seguidament, destacà el paper que havia tingut en l'assemblea Manuel Azaña, "por su clarísima visión del momento político y social de España." Afegí, que sense cap dubte, Azaña "es el máximo prestigio de las izquierdas españolas, reconocido incluso por las derechas, por esto es el más combatido y al mismo tiempo el más temido." En quant al futur polític del partit, Jofre contestà que Acció Republicana era un "Partido joven que ha pasado hasta ahora la crisis de los crecimientos rápidos. Sin embargo asistieron a la Asamblea representantes de todas las regiones españolas que demostraron siempre su entusiasmo y competencia. Sobre esta Asamblea de ciudadanos, estrecha y sinceramente unidos por el nexo de un ideal y de una ética política, hemos de levantar un gran partido de izquierdas. No es éste el momento propicio todavía para conseguirlo en su plenitud." Afegí que les delegacions de València i les Balears a Madrid havien ofert un dinar a Azaña i a Giral i anuncià que Azaña s'havia compromès a visitar Mallorca durant la campanya electoral.⁹¹⁶

Les eleccions generals de novembre de 1933

Després de la Quarta Assemblea estatal i durant les dues darreres setmanes d'octubre, Acció Republicana inicià els preparatius per als comicis del 19 de novembre.

D'una banda, el 20 d'octubre, l'agrupació de Palma d'Acció Republicana celebrà l'assemblea municipal per a tractar sobre la propera assemblea insular. Així mateix, el diumenge, 22 de novembre, tingué lloc la renovació reglamentària del Consell Municipal i funcionà en el local social una mesa electoral des de les 9 a les 13 per tal que els afiliats poguessin dipositar el seu vot.⁹¹⁷ El nou Consell Municipal de Palma que quedà integrat per Gaspar Sabater (president), Miquel Fullana (vicepresident), Jaume Serret (secretari), Albert Llabrés (vicesecretari) i Sebastià Crespí (comptador).⁹¹⁸

De l'altra, es va procedir a fer les avantvotacions dels seus candidats a diputats a Corts. Així, el 21 d'octubre, des de 18 a les 21 h, hi hagué instal·lada en el local de la plaça de la Constitució una mesa electoral perquè els militants del partit de Palma poguessin fer l'avantvotació de candidats al Parlament.⁹¹⁹ Aquell dia, després dels escrutinis, el partit anuncià que integrarien la candidatura d'esquerres l'exdiputat a Corts Constituents Francesc Carreras Reura i la presidenta del Foment de Cultura de la Dona de Sóller, Maria Mayol.⁹²⁰

A les Balears, ràpidament s'arribà a una coalició d'Esquerres formada per Acció Republicana, Federació Socialista Balear i les dues faccions del Partit Republicà Radical Socialista, tant l'ortodoxa com a la independent. El 30 d'octubre, es tancà la candidatura per les majories que

916 .- "Política local. Manifestaciones del Don Bernardo Jofre", a *La Almudaina*, dissabte, 21 d'octubre de 1933, pàg. 3.

917 .- "De Política. Acció Republicana de Mallorca", a *La Última Hora*, dijous, 19 d'octubre de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

918 .- "De Política. Noticias varias", a *La Última Hora*, dilluns, 23 d'octubre de 1933, pàg. 2.

919 .- "Política local. Acció Republicana de Mallorca.- Plaza Constitución, 120", a *La Almudaina*, dissabte, 21 d'octubre de 1933, pàg. 3, (convocatòria) i "De Política. Acció Republicana de Mallorca", a *La Última Hora*, dissabte, 21 d'octubre de 1933, pàg. 2.

920 .- "Las elecciones en Baleares. Las candidaturas de Acción Republicana para las elecciones de diputados a Cortes", a *La Almudaina*, diumenge, 22 d'octubre de 1933, pàg. 4.

va ser integrada per dos membres d'Acció Republicana, dos socialistes i un del Partit Republicà Radical Socialista.

Al conjunt de l'Estat, tal com assenyala Eduardo Espín, Acció Republicana va mantenir tres tipus de coalicions en aquells comicis: de centre-esquerra, d'esquerra republicana i republicana-socialista. A més de les Balears, la coalició amb els socialistes es mantingué en el País Basc, per influència d'Indalecio Prieto, a excepció de Guipúscoa, a Castelló, València, Osca, Logroño i Cadis.⁹²¹ Per contra, Acció Republicana presentà candidatures obertes, aspirant a les minories, a les províncies d'Albacete, Guadalajara, Màlaga província, Múrcia capital i província, Orense, Santa Cruz de Tenerife, Santander, Segovia i Valladolid. Així mateix, no presentà candidats a la Corunya, Conca, Girona, Huelva, Jaén, Lugo, Màlaga capital, Navarra, Palència, Las Palmas, Salamanca, Sevilla, Soria i Zamora.⁹²²

A les Balears, per molt pocs vots, en la primera volta, els exdiputats a Corts Constituents i candidats d'Acció Republicana Francesc Carreras i socialista Alexandre Jaume no obtingueren els escons de les minories. A la segona volta, les esquerres optaren per presentar el socialista Alexandre Jaume que tampoc no obtingué cap escó a causa de la copada del Partit Radical, que obtingué els dos llocs amb el suport clar del centre-dreta.

7.3.5. EL PARTIT REPUBLICÀ RADICAL SOCIALISTA

El 14 de juliol de 1929, arran d'una escissió del Partit Republicà Radical, sorgí a nivell estatal el Partit Republicà Radical Socialista. Va ser fundat per Marcel·lí Domingo, Álvaro de Albornoz, José Salmerón, Eduardo Ortega y Gasset, Leopoldo Alas, Ángel Galarza i Félix Gordón Ordás, entre d'altres. Al final de setembre de 1930, se celebrà el Primer Congrés Radical Socialista, presidit per Marcel·lí Domingo, Albornoz, Galarza, Salmerón, Benito Artigas, Joaquín Arderius, Javier Bueno i Félix Gordón Ordás però tot i que hi hagué representació de 19 províncies de l'Estat, no n'hi hagué cap encara de les Balears.⁹²³

A Mallorca, durant el període de transició política, des de la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera fins a la proclamació de la Segona República, el republicanisme s'aglutinà entorn del Partit Republicà Federal de Mallorca.

Cap a la constitució del Partit Republicà Radical Socialista de Mallorca

Després de la primera crisi del Partit Republicà Federal de Mallorca el maig de 1931, un grup de militants, com Antoni Pou Reus, Jaume Comas Cladera i Joan Trián, provocaren l'escissió i crearen el partit Concentració Republicana. Així i tot, l'amistat del metge Jaume Comas amb Marcel·lí Domingo —que s'havien conegut quan el primer estudiava medicina a Barcelona— va ser determinant per la creació posterior del Partit Republicà Radical Socialista a l'illa.

921 - Segons Espín: "En general se puede encontrar un rasgo común entre todas estas provincias: la escasa posibilidad de conseguir escaños que tenían los socialistas yendo aislados; la fuerza de los radicales autonomistas y derechas en Levante, y de derechas nacionalistas en el País Vasco hacía que pudieran repartirse entre ellos mayorías y minorías; esto fue sin duda lo que explica (aparte la ya mencionada influencia de Prieto) las coaliciones republicano socialistas en dichas zonas." ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 140-141.

922 - ESPÍN, Eduardo: *Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana*. Col·lecció "Monografías", núm. 35. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid, 1980, pàgs. 141-143.

923 - El setembre de 1930, s'elegí el primer Comitè Executiu del PRRS integrat per Marcel·lí Domingo, Félix Gordón Ordás Álvaro de Albornoz, Ángel Galarza, Eduardo Ortega y Gasset, José Salmerón i Juan Botella Asensi. PUJADAS i MARTÍ, Xavier: *Marcel·lí Domingo i el marcel·lisme*. Ajuntament del Vendrell/Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1996, pàgs. 279-280.

Tot i que al començament de juliol de 1931, Jaume Comas Cladera i Miquel Aleñar Ribas militaven a Concentració Republicana, varen impulsar la creació del PRRS a Mallorca. Així, el dia 15 varen presentar la sol·licitud i els estatuts per a la fundació d'aquest partit a l'illa al Govern Civil per a la seva inscripció en el Registre d'associacions.

Segons els estatuts —formats per 9 articles—, la finalitat de la constitució del partit era la difusió del programa polític del Partit Republicà Radical Socialista d'Espanya (art. 1er). Al principi, tenia el domicili social a la plaça de la Constitució, núm. 49, de Palma (art. 2on).

El govern administratiu i polític de l'entitat corria a càrrec del Comitè Directiu, integrat per 5 membres, i que podia ser ampliable fins a 15 quan així ho acordàs l'assemblea de la formació política (art. 3er). L'admissió i exclusió del socis era competència del Comitè Directiu (art. 4art) i havien de satisfer una quota mensual d'entre 5, 2 o 1 pesseta segons la seva elecció (art. 5è).

Els socis del partit s'havien de reunir anualment en Junta General ordinària en el primer mes de l'any econòmic per a la renovació dels càrrecs del Comitè Directiu i per a l'anàlisi i aprovació dels comptes. També es podien reunir en assemblea extraordinària sempre que ho cregués necessari el Comitè Directiu o ho sol·licitassin per escrit 20 socis (art. 6è). Les atribucions que no estassin expressament conferides a l'assemblea eren competència del Comitè Directiu (art. 7è).

El partit havia de procurar la formació de comitès locals en els pobles de l'illa. Aquestes agrupacions es considerarien federades al partit i havien d'enviar els seus representants en les assemblees de la formació política (art. 8è).

Finalment, tant la modificació del reglament com la dissolució del partit solament podia ser acordada per majoria absoluta dels afiliats. En cas de dissolució, els fons de la societat havien de passar a un establiment de beneficència (art. 9è).

Mentrestant, els doctors Jaume Comas i Joan Trián, que continuaven militant en la Concentració Republicana, treballaren en la constitució del nou partit, dirigit per Marcel·lí Domingo.

El 3 de setembre de 1931, Jaume Comas escrigué una carta, amb la capçalera del Partit Republicà Radical Socialista de Mallorca —amb l'adreça de la plaça de la Constitució, núm. 49—, a Marcel·lí Domingo, en la qual li exposava que "seguint en tot moment per la premsa la vostre immensa labor organitzant forses politicas, jo que profes la vostre doctrina i no perteneixa a cap partit que vos no hi sigeu me preocup també d'una manera seria i junt amb valiosos elements de l'Illa d'organitzar el partit P.R.R.S. de Mallorca. Crec el moment oportu" A més, li comentà que ja tenien presentats i aprovats en el Govern Civil els estatuts del partit "fent us de l'autorizació que mos enviá desde Madrid el Comité Central." També li comunicà que ja tenien nomenada la junta directiva provisional, però que no l'havien fet pública sense abans saber la seva opinió i consell "i demanarvós si realment aquesta organització vos interessa." Aleshores, advertí que "suposa que sabeu qu'els partits d'esquerra gubernamentals estan en franca descomposició i desprestigi incapasos d'atreure l'opinió." Finalment, li expressà, d'una banda, la necessitat que es traslladàs a Mallorca per fer una conferència que "seria segurament per part vostre una captació de forses en aquest moment desorientades" i, de l'altra, que pensava anar a Barcelona amb l'objectiu de parlar-li sobre aquesta qüestió política tot d'una que el seu germà Pere, al qual li havia sol·licitat una entrevista, l'avisàs.⁹²⁴ El dia 10, Marcel·lí Domingo li contestà que agraià les seves observacions i que estava disposat

924 - Carta del 3 de setembre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. [Des d'ara, les transcripcions de les cartes són literals, tot i les nombroses faltes d'ortografia que s'hi detecten].

a venir a Mallorca per fer-hi una conferència, malgrat que encara no li podia assegurar quan ho podria realitzar.⁹²⁵

Novament, el 17 de setembre, Comas tornà a escriure a Domingo per interessar-se quan seria a Barcelona i si el podria rebre per parlar dels "nostres assumptes polítics." Domingo no li contestà fins el 25 d'octubre, tot i comentar-li que no podia precisar quan seria a Barcelona però que quan hi anàs l'avisaria i "tendré el gusto de verle."⁹²⁶

Al final de setembre de 1931, els principals iniciadors del PRRS col·laboraven en la campanya a favor d'Antoni Pou Reus, de Concentració Republicana, per l'obtenció de l'escó a les Corts Constituents en les eleccions parcials del 4 d'octubre de 1931.⁹²⁷

La victòria a Mallorca d'Antoni Pou enfront del candidat d'Acció Republicana, Francesc Carreras —que tingué el suport del Partit Republicà Federal de Mallorca i del Partit Socialista—, que va ser el que aconseguí l'escó pels bons resultats a Menorca i les Pitiüses, féu que el 9 d'octubre Comas, a més d'enviar retalls de premsa sobre les passades eleccions, escrivís a Domingo amb la finalitat de tenir-lo "al corrent de l'èxit del nostre partit."⁹²⁸ Comas també va enviar el 6 d'octubre una carta a Pere González per comentar-li que "hem perdut l'acta degut a que l'anit de disapte en March ordenà als seus partits decidit apoyo d'en Carreras."⁹²⁹

Després de fer un viatge a Mallorca, Pere González, que treballava al Laboratori Bacteriològic Municipal de Barcelona, envià una carta, datada el 14 d'octubre, a Marcel·lí Domingo en la qual l'informava que a l'illa havia tingut "ocasión de hablar con varios amigos que V. ya conocen y estan deseosos de poner la primera piedra al partido radical-socialista mallorquín. En Mallorca son muchos y tendrían mayoría si las fuerzas ultraconservadoras de March" per un motiu o altre no "continuaran gozando del favor oficial." A més, li comentà que "De mis conversaciones he sacado en limpio que las fuerzas republicanas de Mallorca hoy dispersas, estan deseando situarse buscando enchufe con Madrid en la siguiente forma[:] March con Lerroux, Carreras representante al puesto del partido federal con Azaña y Pou, Comas, Trián,

925 - Carta del 10 de setembre de 1931 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

926 - Carta del 25 d'octubre de 1931 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

927 - El 2 d'octubre de 1931, Jaume Comas tornà a escriure a Marcel·lí Domingo per comentar-li que feia uns dies que l'havia visitat el comú amic Josep Guasch amb el qual va canviar impressions sobre política. Afegí Comas "Aquets dies estém molt afanyats ab la preparació de la candidatura de n'Antoni Pou. La setmana vinent vos enviaré tots els datos d'eleccions perque vos fassou cárrec de com han anat ab detall las cosas." Finalment, li comentà que durant aquell mes el visitaria ja fos a Barcelona o a Madrid per "rebre las vostras orientacions politiqués i procedir a la organització seria del partit, en la forma i manera qu'a vos os convingui." Carta del 2 d'octubre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

928 - Carta del 4 d'octubre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. A l'editorial "Comentando las elecciones del domingo" de *La Almudaina*, del 9 d'octubre de 1931, Comas hi afegia algunes notes a ploma. Creiem força interessant comentar-les: Allà on deia "El candidato de la concentracion", afegia "debe decir conjunción R. S."; allà on deia "Las derechas se abstuvieron", afegia "los elemetos de March a favor de Carreras", i allà on deia "Como los señores Carreras y Pou representaban el primero la izquierda republicana y el segundo las fuerzas moderadas" afegia "seria más justo decir "defensoras del orden ante la ley dentro de una ideología izquierdista."

929 - També li envià els resultats que publicà el diari *La Almudaina* sobre les eleccions parcial del 4 d'octubre. Carta del 6 d'octubre de 1931 de Jaume Comas a Pere González. P.S. Madrid. Caja 1.044. Exp. 37. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

etc con V. y el partido radical-socialista."⁹³⁰ El 21 d'octubre, Domingo contestà la carta de Pere González i li comentà "cuando vaya a Barcelona plantaremos un viaje a Mallorca. Tengo yo también interés en constituir allí el partido radical socialista y dar a nuestras organizaciones un ideario claro y una disciplina fuerte."⁹³¹

Novament, el 24 d'octubre, Jaume Comas tornà a escriure a Domingo per comentar-li que el proper dimarts, dia 27, es discutiria en el Congrés l'acta de les Balears i "le agradeceré apoye con todos sus elementos la justa protesta de nuestro amigo Antonio Pou lo que seria para nuestra organización una gran ventaja." El 3 de novembre, Domingo li contestà que "anoté sus deseos respecto al acta de Baleares, pues ya sabe es para mi una satisfacción complacerle."⁹³²

La fundació oficial del PRRS a Palma

El 3 de novembre, es va constituir oficialment a Palma el PRRS. Sota la presidència de Jaume Comas Cladera es reuniren en la casa núm. 49 de la plaça de la Constitució, de Palma, els simpatitzants de l'ideari republicà radical socialista espanyol per constituir la formació política, amb seu en el mateix local. S'elegí la Junta Directiva interina per encarregar-se de les tasques d'organització, que va ser integrada per Jaume Comas Cladera (president), Joan Trian Barceló (vicepresident), Miquel Aleñar Ribas (secretari), Pau Mayol Sánchez (tresorer), Bartomeu Duran Caldentey (comptador) i, com a vocals, Abelardo Corrales Labrador, Melcior Riera Domingo, Guillem Cerdà Vich, Joan Massot, Àngel Fernández, Guillem Soler Comas i Faustino Aráez Pacheco.⁹³³ A través d'un comunicat de premsa que donava compte dels treballs de formació del nou partit es demanà que els identificats amb el seu ideari els enviassin la seva adhesió al local social. Així mateix, s'anuncià que al començament de desembre de 1931, el ministre d'Instrucció Pública i líder del partit, Marcel·lí Domingo pensava fer una visita de propaganda a l'illa.⁹³⁴

Com a resultat de les tasques de formació del PRRS, el 15 de novembre, el Partit Republicà Democràtic de Palma acordà en junta general extraordinària fusionar-se amb el PRRS. Arran d'aquest intent de fusió, el 24 de novembre, els radicals socialistes, en reunió en el local social del carrer de Danús, núm. 3, decidiren ampliar el comitè, que quedà format per Jaume Comas (president), Germà Ballester (vicepresident), Joan Trian (vicepresident), Miquel Aleñar (secretari), Antoni Melis (vicesecretari), Jaume Perotti (tresorer), Josep Soler (comptador) i,

930 -.- González li incloïa els resultats dels comicis que li havia enviat Comas i "una carta de Comas en que explican como a ultima hora, se cambió el curso de la elección." Indicava, a més, que "Pasando a otra cosa deseo decirle que en general todo el mundo ve con buenos ojos la creación de nuevas escuelas pero se quejan de que muchos maestros no sienten el entusiasmo indispensable para cumplir la misión trascendental que les esta conferida. Tal vez una inspección vigorosa aunque sin pasiones correjiria los abuos que regularmente existen." Carta del 14 d'octubre de 1931 de Pere González a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.044. Exp. 37. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

931 -.- Respecte a la informació que li indicà sobre els mestres d'escola, li assenyalà que "veo lo de los Maestros de igual modo que Vd.; pero lo que sucede es que, como son, de momento, maestros provisionales, no tiene el entusiasmo por su profesión que pueden y deben sentir los que ya se vean firmes en sus puestos. De todos modos yo estoy dispuesto a sustituir a los que no cumplan religiosamente con su deber." Carta del 21 d'octubre de 1931 de Marcel·lí Domingo a Pere González. P.S. Madrid. Caja 1.044. Exp. 37. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

932 -.- El 24 d'octubre, Comas també li comentava que el dia 1 de novembre seria a Barcelona per parlar amb ell sobre "nuestros asuntos." Carta del 24 d'octubre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. Carta del 3 de novembre de 1931 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 413. Exp. 6. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

933 -.- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2067. ARM. També "Política local", a *La Almudaina*, núm. 16.825. Palma, divendres, 6 de novembre de 1931, pàg. 3.

934 -.- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 6 de novembre de 1931, pàg. 3.

com a vocals, Antoni Miquel, Abelardo Corrales, Antoni Coll, Andreu Melis, Marià Fuster, Pau Mayol, Bartomeu Durán, Joan Masot, Melcior Riera i Damián García del Pozo.⁹³⁵

L'endemà, Jaume Comas envià una nova carta a Domingo per informar-lo sobre els darrers detalls de la constitució del PRRS i li digué "Tengo mucho gusto en comunicarle que, además de las organizaciones[sic] en los pueblos que por ahora no dejan nada que desear y de las que les daré cuenta otro día, el partido Reformista de Mallorca cuya existencia data de la formación de este partido en España y ha estado integrado por los mas valiosos elementos de la Izquierda sin que nunca se contaminasen con el caciquismo monárquico. Entendiendo en el momento actual dicho partido que el Sr. [Melquiades] Alvarez no puede representar un sector de izquierda del cual él se ha separado, estos elementos izquierdistas de siempre, han acordado separarse del "Reformismo" e integrar con nosotros el P.R.R.S. Todos estos elementos abrazan la ideología del partido y sobre todo le tienen a V. por jefe antes que nada." A més, li assenyalava una petició, que reiteraria en altres ocasions, que era indispensable que enviàs un governador de la seva confiança a les illes, a més d'efectuar el seu viatge a Mallorca.⁹³⁶

El 16 de desembre, el president del Govern, Manuel Azaña, formà el seu primer Govern Constitucional, en el qual hi havia dos ministres del PRRS: Álvaro de Albornoz y Liminiana —que ocupà la cartera de Justícia— i Marcel·lí Domingo —la cartera d'Agricultura, Indústria i Comerç.— Aquell dia, Comas tornà a escriure a Domingo en la qual li exposava: "El momento político de Mallorca que se plantea con la crisis, hace necesario que acudamos a V. reiterándole las quejas que, personalmente y por carta le tengo hechas, al manifestarle que los Gobernadores Civiles Srs. Carreras y Manent, han mantenido el oprobioso caciquismo representado por el Sr. March; lo cual, de continuar asi, hará que Mallorca sea un vedado, exclusivo de esa persona de[sic] Vds. en el Parlamento, declararon indigna de convivir con hombres representativos." Aprofitava l'avinentesa per significar-li "la necesidad ineludible de que manden un Gobernador cuya naturaleza republicana sea indiscutible, y a más, reuna condiciones de talento, las necesarias para hacer sentir el peso de la autoridad y de la República a los elementos del antiguo régimen que conservando sus posiciones, adquiridas por malas artes, rigen esta provincia. Este deseo, que conmigo le dirigen todos los correligionarios (que en esta son multitud) si se cumple, será un bien inmenso para la República y comenzará una era de afianzamiento del Régimen, haciendo que nuestro partido, ocupe un puesto que sea respetado por todos nuestros enemigos. No dudando que nos veremos satisfechos en nuestra demanda le deseamos nuevos triunfos en el Ministerio que hoy ocupa acrecentando su fama de estadista, amigo y jefe."⁹³⁷

Al final de desembre de 1931, en junta general del PRRS fou elegida la Junta Administrativa, que quedà formada per Germà Ballester (president), Antoni Melis (secretari), Bartomeu Duran (vicesecretari), Jaume Perotti (tresorer), Josep Soler (comptador), Francesc Cortès

935 .- A més, es comentava que hi havia gran entusiasme en el partit pel proper viatge de propaganda a l'illa de Marcel·lí Domingo. "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de novembre de 1931, pàg. 4.

936 .- Carta del 16 de novembre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 364. Exp. 25-31-110. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

937 .- Carta del 16 de desembre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 22 de desembre, Domingo el contestava dient que havia pres bona nota de la seva petició sobre la designació del governador civil de la província i "deseo que llegado el momento oportuno las circunstancias permitan dejar atendida favorablemente su petición." Carta del 22 de desembre de 1931 de Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

(bibliotecari) i, com a vocals, Francisco Quijada (1r), Jaume Planisi (2n), Antoni Colom (3r) i Pau Mayol (4t).⁹³⁸

Novament, el 30 de desembre, Comas tornà enviar una carta a Domingo, en la qual lamentava que en la combinació de nous governadors civils no s'hagués canviat el lerrouchista Joan Manent i li reiterava la necessitat que fes un viatge de propaganda a l'illa per a la consolidació i organització del partit. A més, li comentà que comptaven en persones capacitades en cas d'haver de nomenar algun delegat del seu Ministeri a les illes.⁹³⁹

El 8 de gener de 1932, Jaume Comas notificà a Marcel·lí Domingo que continuaven treballant activament en l'organització del partit, però li insistia amb la necessitat que fes un viatge —"el més ràpid possible"— de propaganda a Mallorca que ajudaria a consolidar el partit a l'illa.⁹⁴⁰

La formació del Comitè Executiu

El 22 de gener de 1932, en el local del Partit Republicà Radical Socialista hi hagué una reunió per a formar el Comitè Executiu, que quedà integrat per Jaume Comas (president), Joan Trian (vicepresident), Bartomeu Negre (secretari), Josep Perotti (vicesecretari), Jaume Perotti (tresorer), Josep Soler (comptador) i, com a vocals, Antoni Miguel, Antoni Coll, Andreu Melis, Pau Mayol, Antoni Lluís Vallès, Llorenç Barceló Garau, Alberto Corrales, Francesc Quijada, Damián García del Pozo, Jaume Noguera i Miquel Julià.⁹⁴¹ Aleshores, hi hagué a Mallorca la primera visita rellevant d'un dirigent del partit, el diputat a Corts Constituents per Oviedo, el doctor Carlos Martínez Martínez, que féu un parlament en la seu del partit.⁹⁴²

938 .- *La Almudaina*, divendres, 1 de gener de 1932, pàg. 2.

939 .- Comas deia: "En este momento me entero de la combinación de Gobernadores Civiles que no afecta a Baleares lo cual lamentamos mucho pues entendemos que la continuación en este Gobierno Civil del lerruchista Sr. Manent constituye un entorpecimiento al desarrollo del Partido R. S. ya firme la continuación del caciquismo imperante del Sr. March. Lo cual hara que las verdaderas izquierdas de Baleares esten debilitadas en los momentos de las luchas que se avecinan. Incluyole con esta un recorte del diario "La Ultima Hora" en la que hace patente el dicho Sr. Manent su filiación lerruchista. He de insistirle sobre la conveniencia del cambio de Gobernador repitiendole todos los razonamientos que en todas mis cartas le llevo hechas y reyterada en esta a la vez es muy necesario su viaje de propaganda a esta Isla para el conveniente y esplendido desarrollo de nuestro partido. Si tiene que proceder al nombramiento de algun cargo delegado del Ministerio que V. representa en el Gobierno ante las corporaciones de esta, indiquenoslo pues contamos con personal capacitado y prestigioso que laborara con entusiasmo en la obra por V. a desarrollar en el Ministerio que hoy dirige." Carta del 30 de desembre de 1931 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

940 .- Carta del 8 de gener de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

941 .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 4.

942 .- Carlos Martínez inicià el discurs congratulant-se de la formació a Mallorca del Partit Republicà Radical Socialista i del poderós increment que el partit anava prenent "a pesar del poco tiempo que lleva desde su organización." Va prometre fer-se ressó dels desitjos del partit, "prestando todo su apoyo en favor de sus aspiraciones" i donant a conèixer al Comitè Central la finalitat perquè apreciï "cuanto vale la organización del partido de la isla y a la labor realizada en pro de los ideales políticos" del partit a Mallorca i que li donin tota la seva ajuda. Seguidament, lamentà que "esta isla de tan prodigiosa belleza se viera oprimida, no obstante la República, por un oprobioso caciquismo, subrayado por las condiciones especiales de quien lo ejerce que pudiendo emplear sus cuantiosos medios de fortuna en obras que sirvieran para mejorar tantas empresas sociales sirvan en este caso para emplearse en esclavizar y desmoralizar el magnífico ejemplar humano que el ha conocido en los moradores de Mallorca. Como quiera que los diputados por Mallorca no defienden los intereses de la isla", Martínez interpretant els desitjos del partit es va oferir per fer un prec al Govern oposant-se a la pujada de tarifes de la Transmediterrània. Acabà la intervenció oferint-se per ajudar en tots els temes que fossin en bé de Mallorca i del partit. La nit del dia 23, Carlos Martínez embarcà cap a Barcelona i va ser acomiadat en el moll per nombrosos correligionaris i per la massa coral de l'agrupació radical socialista del districte 6è. "Política local", a *La Almudaina*, núm. 16.882. Palma, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 4.

L'elecció dels delegats de les Balears al Segon Congrés Extraordinari Nacional de Múrcia

El 17 de febrer de 1932, es comunicà que la Junta Directiva del partit havia designat Jaume Comas, Marià Castelló —de l'agrupació d'Eivissa— i Blas Palomares —de l'agrupació d'Inca— per assistir al Segon Congrés Extraordinari Nacional del partit que s'havia de celebrar en el teatre Romea de Múrcia entre el 20 i 23 de febrer.⁹⁴³ El divendres, 19 de febrer, al matí, l'eivissenc Marià Castelló va sortir cap a Múrcia⁹⁴⁴ mentre que recalaren a Eivissa d'anada cap a Múrcia els mallorquins Jaume Comas i Blas Palomares. A la nit, ambdós dirigents, convidats pel comitè local d'Eivissa, soparen a l'Hotel Marina.⁹⁴⁵

Tal com assenyala Juan Avilés, aquest congrés extraordinari s'havia convocat a Múrcia per evitar "las presiones por parte de los afiliados de Madrid" que se solidaritzaven amb les discrepàncies obertes per Botella Asensi.⁹⁴⁶ En el congrés, Botella defensà els interessos programàtics del partit per sobre dels del Govern mentre que Domingo defensà per una posició reconciliadora que permetís el manteniment de l'estabilitat de la coalició governamental, presidida per Azaña i instà que Botella retornàs a la minoria parlamentària del partit. Posteriorment, el 31 de març, els diputats Botella i Eduardo Ortega y Gasset varen ser expulsats de la minoria parlamentària de la formació política.

En el primer número de *Tribuna Libre* del 30 de gener de 1932 hi varen publicar col·laboracions les principals autoritats republicanes de l'illa i els presidents i principals dirigents dels partits republicans i socialistes, entre els quals hi havia un text del president del Partit Republicà Radical Socialista, Jaume Comas. Hi deia Comas: "Tot individuo te una manera propia i peculiar de reaccionar devant la cosa pública; aquesta reacció, de fons ètic, se produirà ab mes o menys intensitat, a mida que la comprensió, la cultura i el sentiment moral tinguin més extensió dins l'ambient social de tots els pobles. Per la satisfacció d'aquesta necessitat ètica, precisa l'acció de las activitats individuals recollides, aplegadas, en un sentiment colectiu, que determinarà la formació de corrents d'opinió qu'es dibuixen y cristallitzen en partits polítics. Cal, doncs, que cada homo a l'organització del comú, una petita part de les seves energies i activitats. A l'antiga Grecia, es dava un nom especial, del quins s'ha derivat la nostra paraula "Idiota" a tots aquells que's desentendien de la cosa pública. La democràcia no es mes que el venciment dels "idiotes" el seu deslliurament d'egolatria, que els fassi interessar en l'intervenció directa o indirectament, de la comunitat de benefici públics. S'orientació dun homo sense prejudicis es la tendencia natural cap a l'equidat i la justícia. ¿Qui dubte que la paralització del homo lliure i desinteressat sigui propici a la

943 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 18 de febrer de 1932, pàg. 3.

944 .- "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.465. Eivissa, divendres, 19 de febrer de 1932, pàg. 1.

945 .- A Eivissa varen ser rebuts pel comitè del partit a l'illa, format per Antoni Albert (president), Luis Madroñero (secretari), Vicenç Ferrer (tresorer) i, com a vocals, Mayans, Riera Ferrer i Torres Boned. Després de sopar en l'hotel Marina, en la sobretaula es parlà, sobretot, del que s'havia de demanar a favor de les Balears, sobretot referit a ensenyança i destrucció del caciquisme regnant. Els delegats ho prengueren en consideració i també es manifestaren a favor de destruir el caciquisme. Es brindà, a més, "por el porvenir del Partido y porque dentro de poco estas Islas se vean privadas de aquellos que con su disfraz de republicanos, quieren seguir gobernando las mismas." A més, s'autoritza perquè Marcel·lí Domingo, López Doriga i la senyoreta Kent poguessin venir a les illes per "convencer la necesidad de servir a la República sin personalismos y solo en el de hermanar a todos." "De actualidad", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.466. Eivissa, dissabte, 20 de febrer de 1932, pàg. 4. Notícia reproduïda en part a "De Ibiza", a *La Almudaina*, dimarts, 23 de febrer de 1932, pàg. 2.

946 .- AVILÉS, Juan: *La izquierda burguesa en la II República*. Ed. Espasa. Madrid, 1985, pàg. 131.

formació dels partits democràtics d'esquerra que significan lliberalisme, derivat de l'optimisme que és indispensable per la realització de les justícies i reivindicacions, qu'han de destruir dins la nostra Patria, to el conglomerat d'injustícies i malifetas per un privilegi d'unas classes socials? Per mi, el programa polític ideal, es aquell que no ha nascut de cap capdill qui es sentre, sino d'una Asambleta d'homos capacitats, progrmaa bassat en els Drets del Homo, tinguent per punts cardinals la maxima, i la justícia tributaria que, fet solament, limitarà el malestar social a unminim, aquelleas observacions sociològiques que demostran, qué, el ciutadà no es independent sino es d'un minim de propietat individual, fruit del seu treball, fent aixís de la propietat, una prolongació de la personalitat, que da per consecuencia la Universal."⁹⁴⁷

La implantació territorial

Després de la constitució del partit a Palma, s'inicià una intensa campanya d'implantació territorial, tant a Palma amb la creació d'agrupacions de districte, com a la Part Forana. De totes maneres, l'estructura organitzativa del PRRS a Mallorca va ser relativament dèbil, especialment pel que feia a la seva implantació territorial. A Palma, a més del Comitè Executiu Municipal, va constituir agrupacions als districtes 2on, 6è i 8è i a la Part Forana, a les ciutats i pobles d'Inca, Sóller, Algaida, Lluçmajor i Caimari.

Una de les característiques del partit, tal com indicà Manuel Tuñón de Lara, va ser el reclutament de militants "en qualsevol lloc", fet que quedà ben evident amb la incorporació a la formació política d'antics militants del Partit Republicà Federal de Mallorca, de Concentració Republicana, del Partit Reformista, a més de l'evolució d'altres membres que s'incorporaren al republicanisme després de la proclamació de la Segona República.

El desembre de 1931, es varen començar els treballs per constituir les agrupacions d'Inca⁹⁴⁸ i Sóller.⁹⁴⁹ Tot i aquests treballs, oficialment l'agrupació d'Inca no es constituí fins el 18 de gener de 1932, presidida per Blas Palomares Abad,⁹⁵⁰ mentre que la de Sóller, encapçalada per Joan Palou Coll, ho féu el 20 de maig de 1932.⁹⁵¹

947 .- "De don Jaime Comas", a *Tribuna Libre*, núm. 1. Palma, 30 de gener de 1932, pàg. 4.

948 .- A Inca, es formà un comitè interí integrat per Blas Palomares Abad (president), Miquel Rayó Pujades (vicepresident), Bartomeu Gual Truyol (tresorer-comptador) i, com a vocals, Pere Coli Jaume, Joan Coll Coll i Bernat Solivellas Gelabert. En la reunió, a més d'acordar la constitució de l'agrupació, el comitè interí, es decidí enviar un telegrama a Marcel·lí Domingo que deia: "Constituído comité local Inca partido Republicano Radical Socialista asistencia Dr. Comas. Testimoniamos V. E. adhesión y saldos.- Palomares, Presidente." "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 12 de desembre de 1931, pàg. 2.

949 .- L'agrupació del Partit Republicà Radical Socialista de Sóller nomenà el comitè següent: l'apotecari Joan Palou (president), el mestre nacional Cristòfol Barceló (vicepresident), l'industrial Andreu Pizà (comptador-tresorer), el secretari de Jutjat Antoni M. Ramis (secretari) i com a vocals l'agricultor Antoni Marroig, el comerciant Cristòfol Ferrer, el telegrafista Antoni J. García de Paredes, el mestre d'escola estatal Josep Guasch i el patró de pesca Josep Arbona. "Política local", a *La Almudaina*, núm.16.851. Palma, divendres, 18 de desembre de 1931, pàg. 2; i "Noticias varias. Nota suplicada", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de desembre de 1931, pàg. 3.

950 .- El 23 de desembre de 1931, Blas Palomares Abad i Bartomeu Gual signaren el reglament del l'agrupació local, que tenia el domicili social al carrer de Born, núm. 12. La instància duu la data del 2 de gener de 1932 i de registre d'entrada del Govern Civil del 9 de gener de 1932. El 18 de gener de 1932, en el domicili social de l'agrupació del carrer del Born, num. 12 es varen reunir un grup de correligionaris per fundar el comitè interí del partit. Aquest quedà constituït per Blas Palomares Abad (president), Miquel Rayó Pujades (vicepresident), Bernat Massanet Roig (tresorer-comptador), Bartomeu Gual Truyol (secretari) i, com a vocals, Pere Coli Jaume, Joan Coll Coll i Bernat Solivellas Gelabert. També s'acordà redactar el reglament pel qual s'havia de regir l'agrupació, havent-se aprovat pel governador en data del 9 de gener. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.628. Exp. 2.167. ARM. El 22 de gener de 1933, va ser renovada la Junta Directiva de

Mentrestant, l'abril de 1932, s'havia creat l'agrupació d'Algaida⁹⁵² i, al final d'aquell mes, s'iniciaren els treballs per a la formació de l'agrupació de Lluçmajor,⁹⁵³ que es constituí oficialment el 30 de maig, presidida per Miquel Tomàs Pons.⁹⁵⁴ Al final de 1932, també es va formar l'agrupació de Caimari —municipi de Selva—, concretament, el 28 de novembre, presidida per Josep Solivellas Albertí.⁹⁵⁵

Pel que fa a Eivissa, el 22 de setembre de 1931, Antoni Albert Nieto i Luis Madroñero Viota varen signar el reglament de l'agrupació local del Partit República Radical Socialista

l'agrupació local, que va quedar integrada per Blas Palomares Abad (president), Miquel Rayó Pujadas (vicepresident), Bernat Solivellas Gelabert (secretari), Gabriel Campins Campins (tresorer) i, com a vocals, Joan Coll Coll, Llorenç Ramis Garriga, Sebastià Llompart Ramis, Joan Morro Figuerola i Bartomeu Coll Corro. Comunicació del 23 de gener de 1933 del vicepresident de l'agrupació local Miquel Rayó al governador civil de les Balears. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.167. ARM.

951 .- El 21 d'abril de 1932, el president Joan Palou Coll i el secretari Antoni Maria Ramis varen signar el reglament de l'agrupació local, domiciliada en el carrer de la República, núm. 18. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.227. ARM. La instància duu les dates del 2 de maig de 1932 i del registre d'entrada del Govern Civil del 5 de maig de 1932. Aleshores la comissió organitzadora havia quedat constituïda per l'apotecari Joan Palou Coll (president), el mestre d'escola nacional Cristòfol Barcelo Pons (vicepresident), el propietari Antoni Maria Ramis (secretari), el comerciant Andreu Piza (comptador) i, com a vocals, el mestre d'escola nacional Josep Guasch Espina, l'agricultor Antoni Marroig Ferrer, Josep Arbona Ferrer i el comerciant Cristòfol Ferrer Ferrer. El 20 de maig de 1932, a les 21 h, en el local social del carrer de la República, num. 18, es va reunir l'agrupació local del partit, sota la presidència de Joan Palou Coll. Hi assistiren com a socis Cristòfol Barceló Pons, Josep Guasch Espina, Miquel Moya Bestard, Antoni Socias Casanovas, Bartomeu Colomar Ferrer, Martí Morell Rullan, Antoni Joy Coll, Antoni Gay Morey, Andreu Pizà Servera, Antoni Marroig Frau i Josep Arbona Ferrer. El president dona lectura al reglament aprovat pel governador civil i després es va elegir la Junta Directiva, formada per Joan Palou Coll (president), Miquel Mayol Bestard (vicepresident), Antoni Maria Ramis Salom (secretari), Martí Morell Rullan (tresorer) i, com a vocals, Antoni Marroig Juan, Josep Arbona Ferrer, Antoni Gay Morey. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.227. ARM.

952 .- Segons Pere Fullana, l'agrupació d'Algaida del PRRS presentà el 22 de febrer de 1932 els estatuts al Govern Civil per ser aprovats i l'entitat inscrita en el Registre d'associacions de la institució. Va quedar inscrita el 30 d'abril i tenia el local social a la Plaça, núm. 11 —seu del casino republicà de la vila i local social del Partit Republicà Federal de Mallorca.— El desembre de 1932, l'agrupació tenia 102 afiliats i com a directius tenia Antoni Fullana (president), Pere Capellà (vicepresident) i Pere Llull (secretari). FULLANA PUIGSERVER, Pere: *Pere Capellà (1097-1954). La lluita incansable per la llibertat*. Ajuntament d'Algaida. Algaida, 2005, pàgs. 142-143.

953 .- En data del 23 d'abril de 1932, Miquel Tomàs Pons i Miquel Martí Fullana varen presentar al Govern Civil el reglament per duplicat de l'associació, a efectes de l'art. 4art de la vigent Llei d'associacions per a la constitució d'una societat que es denominaria Partit Republicà Radical Socialista de Lluçmajor. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.238. ARM. La instància duu la data del registre d'entrada del Govern Civil del 25 d'abril de 1932.

954 .- El 30 de maig de 1932, a les 10 h, els fundadors del partit es varen reunir en la Placa, núm. 22, 2on pis, per acordar constituir l'agrupació de Lluçmajor. Es nomenà la Junta Directiva, integrada per Miquel Tomàs Pons (president), Sebastià Romaguera Mulet (vicepresident, Francesc Martí Llambias (secretari), Bernat Barceló Catany (tresorer) i, com a vocals, Miquel Martí Fullana, Mateu Oliver Noguera i Bartomeu Sastre Tomàs. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.238. ARM.

955 .- El 8 de novembre de 1932, Josep Solivellas Albertí i Gabriel Sampol Albertí signaren el reglament de l'agrupació local del partit a Caimari. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.303. ARM. La instància duu la data del registre d'entrada del Govern Civil del 19 de novembre de 1932. El 28 de novembre de 1932, a les 22 h, sota la presidència de Josep Solivellas Albertí i actuant de secretari Gabriel Sampol Albertí es varen reunir els correligionaris del partit. El president manifestà que l'objectiu de la reunió era la constitució de l'agrupació local i, seguidament el secretari va llegir el reglament aprovat pel governador civil, que va ser també aprovat per aclamació. Acte seguit, es va procedir a nomenar per votació els càrrecs del Comitè Executiu Local, resultant elegits Josep Solivellas Albertí (president), Miquel Solivellas Seguí (vicepresident), Gabriel Sampol Albertí (secretari), Joan Amengual Rotger (tresorer) i, com a vocals, Joan Rotger Pericàs, Simó Seguí Solivellas i Joan Bernat Pericàs. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.303. ARM.

d'Eivissa, domiciliada en la plaça de José Pidal, núm. 4, 1er, d'Eivissa, que es registrà en el Govern Civil el 3 d'octubre. El 12 d'octubre, sota la presidència d'Antoni Albert Nieto i actuant de secretari Luis Madroñero Viota, es varen reunir un grup de correligionaris per constituir oficialment la nova agrupació. Després que el secretari llegís el reglament confirmat pel governador civil de les Balears, que va ser aprovat per aclamació, es va nomenar el Comitè Executiu Local, per votació, que va ser presidit pel mestre nacional Antoni Albert Nieto.⁹⁵⁶

Durant la crisi del PRRS del segon trimestre de 1933, es donà un impuls a l'organització territorial del partit a Palma, amb la constitució de les agrupacions dels districtes 2on, 6è i 8è.

La campanya de propaganda arreu de Mallorca

Així mateix, des de Palma s'impulsà al llarg de 1932 una intensa campanya de propaganda política, amb la celebració de conferències i mítings arreu dels pobles de l'illa. Tal com assenyala Mateu Morro, el partit tingué una clara vocació proselitista que es va caracteritzar per intentar explicar constantment la seva doctrina en mítings i conferències arreu de l'illa.⁹⁵⁷

Així mateix, hem de destacar que tot i que el PRRS a nivell estatal es caracteritzà per un discurs anticlerical —especialment arran de l'actuació dels seus ministres i diputats a les Corts Constituents—, a Mallorca l'anticlericalisme no va ser un dels eixos importants del seu tarannà polític.

El 14 de març de 1932, se celebrà en el Teatre Principal d'Artà un míting de propaganda, presidit pel manescal Rafel Nadal.⁹⁵⁸ Hi varen intervenir Llorenç Garcias —que llegí unes quartilles posant de relleu "el enseñoramiento caciquil durante la monarquía y la dictadura, haciendo votos para el engrandecimiento de la República"—, el president del partit de Palma Jaume Comas,⁹⁵⁹ l'enginyer agrònom Fernando López Egea⁹⁶⁰ i Joan Trián.⁹⁶¹

956 .- La resta de directiva va ser formada pel propietari Marià Castelló Verdera (vicepresident), pel mestre i oficial d'instrucció pública de l'Institut de Segon Ensenyament Luis Madroñero Viota (secretari), l'industrial Vicenç Ferrer Roig (tresorer) i, com a vocals, els patrons de cabotatge Joan Cardona Mayans i Joan Riera Ferrer, i el torrer de fars Joan Torres Boned. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.626. Exp. 2.058. ARM.

957 .- MORRO i MARCÈ, Mateu: "Camins costa amunt. La trajectòria política de Pere Capellà durant la Segona República", a *Lluc*, núm. 839. Palma, maig-juny de 2004, pàg. 37.

958 .- El jove manescal elogià l'ideari del programa del partit i manifestà la conveniència que representava per un poble com Artà l'engrandir aquest partit "único que podría satisfacer sus necesidades de cultura y progreso económico y recuperar con ello la dignidad perdida con el régimen caciquil." "Política local. Mitin del Partido Republicano Radical Socialista en Artá", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 2

959 .- Jaume Comas exposà la doctrina del partit i s'ocupa de la qüestió de l'ensenyament, elogiant l'escola única obligatòria, "en la que, por convivencia de todos los niños de todas las clases sociales, se llegue a una fraternidad de espíritu y produzca una selección de hombres distinguidos y seleccionados, no por aristocracia de casta o de riqueza de sus padres, sino por capacitación intelectual, derribando la barrera económica que hoy impide a las clases humildes el acceso a la Universidad." A continuació, es va estendre en consideracions sobre la democràcia i la popularitat del partit, integrat per totes les classes socials. Afirmà "es un Partido Radical porque de la España vital extraerá el nuevo Estado español. Es socialista, porque como lo fué el Cristianismo, es una nueva civilización. El Partido irá ampliando, política y técnicamente, en toda la bae de su programa en armonía con la marcha histórica del mismo. El P. R. R. S. no es colectivista como el Socialista, tampoco es comunista. El P. R. R. S. es protector de la propiedad individual, porque la experiencia y las observaciones sociológicas demuestran que el ciudadano no es independiente hasta que dispone de un mínimo de propiedad, fruto acumulado de su trabajo, porque así constituye la propiedad la prolongación de la personalidad humana. La propiedad privada ha sido y es método de progreso social y segura garantía de la actividad, de la libertad y de la dignidad humana. Se admite generalmente que el problema social agrario de Mallorca está resuelto en su mayor proporción, debido al parcelamiento de muchos latifundios; realmente, pero estas tierras en sus parcelamientos han sido abusivamente cobradas por los propietarios y especialmente por los negociantes. El desgraciado y diligente trabajador ha pagado no el valor de la tierra, en su valor real, sino como valía en calidad de terreno

La intervenció en aquest acte de l'enginyer agrònom López Egea —que hi desenvolupà un tema tècnic relacionat amb la Reforma Agrària— provocà una certa polèmica.⁹⁶² Així, el 30 de març, Comas va escriure a Domingo per posar-lo en coneixement i formular la queixa per la "reacció violenta" de la Cambra Agrícola de Mallorca i altres entitats arran de la intervenció de López Egea en aquest acte del partit.⁹⁶³

El diumenge, 20 de març de 1932, a l'horabaixa, hi hagué un acte de propaganda del partit al Centre de l'Agrupació Radical Socialista de Moscarí en el qual varen intervenir Melis,⁹⁶⁴ Pere Capellà,⁹⁶⁵ Jaume Comas,⁹⁶⁶ Joan Trian⁹⁶⁷ i el catedràtic Damián García del Pozo.⁹⁶⁸ El mateix

convertido en jardín, dejándose arrebatar todo el trabajo de una generación. Uno de los hombres más destacados de nuestro Partido D. Marcelino Domingo por medio de sabias leyes os llevará la justicia social que necesitáis los trabajadores de la tierra." "Política local. Mitin del Partido Republicano Radical Socialista en Artá", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 2.

960 .- López Egea va dissertar sobre la funció social de la terra, dient que "ésta debe rendir el fruto a quien la trabaja reservando al capital tierras el tanto por ciento que le corresponda pero dejando de ser propiedad absoluta como ha sido hasta ahora." "Política local. Mitin del Partido Republicano Radical Socialista en Artá", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 2.

961 .- Joan Trian explicà diversos aspectes del programa del partit, fent referència a la conveniència de la socialització dels serveis públics, ferrocarrils i línies de navegació. entre d'altres. Demostrà els prejudicis que ocasionaven a l'economia agrícola mallorquina els abusos d'aquestes companyies "disminuyendo los precios de producción, empobreciendo a nuestros agricultores." Féu una crida al poble d'Artà perquè engrossís les files del partit que "es el que ha de salvar a Mallorca y a España." "Política local. Mitin del Partido Republicano Radical Socialista en Artá", a *La Almudaina*, dimarts, 15 de març de 1932, pàg. 2

962 .- El doctor Jaume Comas publicà, en nom del Comitè, una nota aclaratòria en la qual destacava que Fernando López Egea havia intervingut a l'acte "fué a requerimiento de numerosos amigos que, enterados de su presencia en el citado pueblo, desearon escuchar su opinión sobre el problema agrario tratado recientemente por el citado señor en el Ateneo." En la intervenció, Lopez Egea havia declarat que la seva intervenció solament tendria caràcter de divulgació doctrinal i tècnica "quedando salvada su ideología política." "Política local. Aclaración", a *La Almudaina*, dijous, 24 de març de 1932, pàg. 3.

963 .- Comas afirmà que "El descubrimiento de que el Sr. de Egea pertenecía al partido R. S. ha provocado una violenta reacción por parte de la Cámara Agrícola de ésta, y otras entidades análogas, hasta el punto que el Jefe del Sr. Egea, Sr. Picaso, le ha amonestado por oficio prohibiéndole tomar parte en actos de propaganda política del P.R.S. El Sr. de Egea actuó en distrito que no es de su jurisdicción. Este caso, que pongo a su consideración como botón de muestra, le demostrará una vez más la necesidad ineludible, de dejar sentir de una manera decisiva y enérgica, dentro de toda legalidad y justicia, el peso del buen sentido y de la autoridad liberadora de la República." A mà, Comas afegia "Le deseo el mayor éxito en la discusión de su formidable Reforma Agraria." Adjuntava la crònica del míting publicada al diari *La Almudaina*. Carta del 30 de març de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 7 d'abril de 1932, Marcel·lí Domingo envià una nota al ministre d'Hisenda, Jaume Carner Romeu, en la qual li adjuntava la nota explicativa del que havia succeït a l'enginyer agrònom López de Egea — que prestava els seus serveis en la Comissió d'Assaigs de Cultiu de Tabac en la zona de les Balears— per tal que ordenàs el cessament de la campanya que li estaven fent. D'aquesta nota, el 8 d'abril, Domingo en donava compte a Jaume Comas amb la finalitat "de que no se repita el caso que cita del correligionario Sr. Lopez de Egea." Carta del 8 d'abril de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

964 .- Melis desenvolupà el tema sobre conceptes de la llibertat aplicada pels partits polítics "que la quieren para todos, en contraposición a otros que la quieren para ellos solos." "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

965 .- Pere Capellà va descriure la lluita que havien de sostenir "en el momento actual el trabajador para conquistar la vida, en cuya lucha solamente puede conseguir la mejora de su medio social y situación dentro de los partidos de izquierda." "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

966 .- El doctor Comas va dissertar sobre la doctrina del PRRS i el seu programa. Afirmà que "era preciso agrupar todos los hijos de la Revolución, fuesen las que fuesen sus divergencias frente a todos los hombres de la contrarrevolución." Seguidament, precisà que el partit "por una acción perseverante arranque a la resistencia

dia també es repetí l'acte al Centre Republicà de Caimari, amb les intervencions dels metges Trián i Comas.⁹⁶⁹

Novament, el diumenge, 8 de maig de 1932, se celebrà a Algaida un míting radical-socialista. Hi varen intervenir Lull —que dissertà sobre el que representava per a Espanya i per al món la festa del 1er de maig—, el secretari del centre Pere Capellà⁹⁷⁰ i el cap del partit Jaume Comas.⁹⁷¹

Tot i aquests intents organitzatius i propagandístics de la direcció del partit de Palma, al maig de 1932, alguns militants de la formació política, com el mestre d'escola de Sóller, Josep Guasch, consideraven que la seva organització "era molt desencertada."

— L'incident en una conferència a sa Pobla

El 23 de maig de 1932, els doctors Jaume Comas i Joan Trián havien de pronunciar una conferència sobre "La doctrina y el programa del Partido Republicà Radical Socialista" en el Cine Coliseum, de sa Pobla. Però, arran d'uns incidents no es pogué celebrar l'acte.

interesada del capitalismo, realizaciones que mejoren la condición social de trabajo. El P. R. R. S. no es colectivista n comunista; para él la propiedad individual, es el más seguro estimulante de la acción, y el factor más importante de la moralización del hombre, dándole libertad, dignidad y el mayor estímulo de su actividad. El P. R. R. S. ha elaborado por la mano de uno de sus Ministros, don Marcelino Domingo, sabias leyes que harán asequible la propiedad a los trabajadores del campo convirtiendo en realidad las ilusiones de nuestro programa." "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

967 .- El doctor Trián es va estendre en consideracions sobre el caràcter democràtic efectiu del partit "por cuya condición es uno de los más fuertes puntales de la República." "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

968 .- El catedràtic García del Pozo exhortà "la laboriosidad del payés mallorquín, quien practicando las normas democráticas, trasladará su actividad y moralidad políticas a los intereses comunes, enalteciendo a Mallorca y afianzando la República." "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

969 .- "Política local. Actos de propaganda del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2.

970 .- Pere Capellà explica sobre la seva actuació política en la localitat i indicà als seus correligionaris "la conveniencia de lograr la colaboración política de la mujer, haciendo resaltar sus dotes de capacidad moral e intelectual, diciendo que los partidos de derecha no prescinden de su cooperación e intervención en la vida política considerándola como uno de sus más importantes factores de acción." "De Algaida. Mitin Radical-Socialista", a *Tribuna Libre*, núm. 26. Palma, 11 de maig de 1932, pàg. 3.

971 .- Segons la crònica, el doctor Comas "hizo algunas consideraciones históricas definiendo las luchas que para el sostenimiento de las leyes que defendían sus derechos, habia sostenido el pueblo con los monarcas de España, desde los Reyes Católicos hasta Alfonso XIII. Se refirió a la falsa base que sostenía a la monarquía constituída por una oligarquía formada por la plutocracia, clero y ejército con exclusión absoluta del pueblo. Ensalzó la escuela única diciendo que esta será el medio más eficaz de que se valdrá la República para elevar el nivel cultural de España. Dijo que obligando a todos los niños de todas las clases sociales a asistir a la Escuela, se crearía a expensas del Estado la verdadera aristocracia de la inteligencia, muy distinta a la otra aristocracia llamada de sangre de los tiempos de la monarquía, y así el hijo del mas humilde podría alcanzar los mas altos puestos merced a su capacidad electiva. Finalmente habló del problema económico alentando a todos a colaborar en la obra de sacrificio de la República que para asentar firmemente su base tiene necesariamente que cubrir las deudas que le dejó la Dictadura. España —dijo— con la colaboración de todos será una República rica. Citó las ventajas de la Reforma Agraria, explicando las tres clasificaciones que se han hecho de las grandes extensiones improductivas de terreno. Tierras de señorío, tierras comunales y tierras no cultivadas, dando explicaciones de su origen y el destino que el Estado tiene propuesto para ellas, como también la forma como serán repartidas a las familias de agricultores pobres a las cuales facilitará cantidades amortizables en diez o más años, para la adquisición de herramientas, semillas y primeras materias necesarias para el cultivo del campo que se les adjudique. Terrenos que si bien no podrán ser vendidos podrán ser transmitidos por herencia de padres a hijos." "De Algaida. Mitin Radical-Socialista", a *Tribuna Libre*, núm. 26. Palma, 11 de maig de 1932, pàg. 3.

L'endemà, el doctor Jaume Comas publicà una carta al diari *La Almudaina* en la qual denuncià la suspensió d'aquesta conferència a sa Pobra.⁹⁷² Novament, el 26 de maig, Jaume Comas tornà a publicar una carta d'agraïment al president del Partit Republicà Federal de Mallorca, Francesc Julià Perelló, per "la conducta noble y el amparo" que varen tenir els seus correligionaris de sa Pobra davant "los vandálicos sucesos" arran de la conferència que hi havia de fer. Comentà que ho impediren "las autoridades monárquicas de la misma, primero con argucias legales y luego creando un conflicto de aparente alteración de orden con la cerrilidad que por lo visto caracteriza a los elementos de La Puebla monárquica y reiteradas en forma que parecen interesadas en degradar mi tierra natal."⁹⁷³ Aquell dia, el batle accidental de sa Pobra, Joan Tugores, envià un escrit puntualitzant —"contiene inexactitudes y afirmaciones absurdas"— la carta del doctor Comas sobre aquell incident. D'una banda, afirmà que no s'havia sol·licitat l'autorització ni verbal ni escrita a l'autoritat local per dur a terme la conferència; que lliurà un ofici al propietari del local en el qual el prevenia que s'abstingués de celebrar l'acte mentre no s'haguessin complert les disposicions per dur-lo a terme; que després de parlar des de la Casa de la Vila amb el governador civil, a petició del doctor Comas, autoritzà la conferència; de les provocacions de Comas i els seus acompanyants, que varen causar enorme excitació i indignació entre el gran nombre de veïns que hi havia en la plaça de l'Ajuntament; que una vegada autoritzat l'acte, el doctor Comas i el propietari del teatre Coliseum no s'havien entès "bajo el punto de vista económico", i que, finalment, li havia donat la seguretat absoluta a Comas que s'encarregaria de mantenir l'ordre públic, moment en què Comas no volgué celebrar la conferència. Acabava dient "Del ligero contratiempo sufrido por el Sr. Comas y sus correligionarios según afirma, contratiempo que lamentamos muy de veras y contra el que formulamos enérgica protesta, no puede culpar a nadie en justicia: él, en persona, lo preparó, y el lo ha cosechado. Finalmente: en cuanto al monarquismo o republicanismo de que habla el Sr. Comas en reciente carta abierta, que leo en "El Día", he de manifestar: que no le reconocemos autoridad alguna para calificar nuestra filiación política. No la ignora quién debe saberla."⁹⁷⁴

La rèplica de Comas a aquest escrit no es féu esperar ja que el dia 27 de maig, *La Almudaina* publicà un llarg escrit puntualitzant les afirmacions de Tugores.⁹⁷⁵

972 .- Contava que el seu cossí, l'advocat Rafel Torres li havia comunicat que el permís per fer la conferència estava concedit i que com manava la llei el batle de sa Pobra estava assabentat de l'acte. Però, a les 21 h., el batle li comunicà que havia suspès la conferència i quan li demanaren les causes "me encontré con la cerrilidad de quien obedece a una orden que sin motivo ni causa justificada suspendía la conferencia. Des de la batlia comunicà al governador el que ocorria i aquestuplicà al batle que ni no hi havia motius legals ni d'ordre públic que ho justificassin, havia d'autoritzar l'acte. Alguns elements "que ocupan cargos edilicios" havien protagonitzat aldarulls i per evitar qualsevol alteració de l'ordre "que desprestigiara el Régimen" el doctor Comas va suspendre la conferència, essent víctima per part d'elements "inconscientes y hábilmente manejados por los elementos caciquiles que dirigen la política, digo, política, el caciquismo más funesto" foren apedregats quan es dirigien des del cine al Casino Republicà Federal. Acabava la nota dient: "Esta nota me interesa la conozcan todos los ciudadanos y pregunto a las Autoridades ¿ser republicano, es delito?" "Política local. Una carta", a *La Almudaina*, dimarts, 24 de maig de 1932, pàg. 2.

973 .- "Política local. Carta abierta", a *La Almudaina*, dijous, 26 de maig de 1932, pàgs. 1-2.

974 .- "Política local. Una carta del alcalde accidental de La Puebla", a *La Almudaina*, dijous, 26 de maig de 1932, pàg. 2.

975 .- "Una carta del Dr. D. Jaime Comas", a *La Almudaina*, divendres, 27 de maig de 1932, pàg. 3. Afirmava "Días antes de la visita efectuada a esta Isla por el Presidente de la República y con motivo de la preparación del recibimiento que debía hacerse, entraba yo en el Gobierno Civil, acompañado de los señores Trián y Perotti cuando en la escalera me encontré con el Alcalde de La Puebla don Miguel Serra, compañero de profesión y cuya amistad de toda la vida es más un lazo de fraternidad que un compañerismo; al anunciarle que tenía el propósito de ir a La Puebla a dar una conferencia, con la jovialidad y franqueza que le caracteriza, me

Aquell incident provocà una reacció de denúncia i de reprovació per part del periòdic *Tribuna Libre*, que publicà (28 de maig), en portada, una protesta enèrgica arran de l'incident a sa Poblà.⁹⁷⁶ Així mateix, el 31 de maig, l'Agrupació Radical Socialista d'Eivissa i Formentera

contestó que yo no necesitaba permiso de inguna clase par ir allí, y que cuando me decidiera pondría a mi disposición todos los elementos oficiales de la villa. Algunos días antes del que tenía decidido para la celebración de la conferencia, encargue a un funcionario municipal que se encargara de llevar a cabo todas las gestiones necesarias para poder efectuar el acto y al objeto le remití algunos millares de programas que fueron repartidos, y me consta que el pregonero oficial anunció la conferencia por toda la población. Mi delegado, fuera por coacción o por descuido, no solicitó en mi nombre la autorización del Sr. Alcalde, requisito que yo creí subsanar cuando, sospechando este descuido, solicité en la mañana del lunes, autorización del Sr. Gobernador. Me interesa hacer constar que, en la tarde del mismo lunes el señor Gobernador anunció al Alcalde señor Serra que me había concedido dicha autorización. A las ocho de la noche, cuando llegamos a La Puebla, se me dijo que el Alcalde denegaba el correspondiente permiso; me dirigí a su domicilio particular donde después de decirme que no estaba dijeron ignorar la hora de su regreso. En aquel momento acertó a pasar, en automóvil y acompañado de su familia, el abogado don Rafael Torres, a quien informé de lo que ocurría y al indicarle mi propósito de visitar al Teniente de Alcalde se ofreció para realizar personalmente todas las gestiones necesarias y obtener la autorización por parte de aquel. Media hora más tarde, estando reunidos algunos correligionarios en mi domicilio particular, llegó el señor Torres comunicándonos que había allanado todas las dificultades, y que, por tanto, podríamos dirigirnos al Cine Coliseum, lugar designado para la celebración del acto, al que él tendría mucho gusto en asistir. A las nueve menos minutos se me informó que el cine estaba cerrado y con las luces apagadas; envié un recado al dueño quien se presentó con un Oficio firmado por el Alcalde Accidental señor Tugores, en el que le prohibía la celebración de la conferencia. En vista de ello me persone en el domicilio del señor Tugores, en donde me dijeron que debía buscarle, o en el Casino Conservador, o en la Alcaldía. Le encontramos en este último lugar. Al tratar de la celebración de la conferencia me dijo que tenía "Ordenes Superiores" para negar su autorización. Hice observar al Sr. Alcalde que yo representaba un Partido Gubernamental, y que, aunque verbalmente, el Sr. Gobernador se había dignado autorizar el acto. ¿Le llamaría a esto Bravuconerías el Sr. Tugores? Comunicamos telefónicamente desde la Alcaldía al Sr. Gobernador en presencia del señor Tugores, a quien confirmó la autorización concedida, ordenándole que la autorizase a su vez. Sería muy curioso averiguar a que "Superioridad" se refería el Sr. Tugores al hablar de "Ordenes Superiores" para denegar el permiso. Manifiesta el Alcalde Accidental de La Puebla que no me debe dar cuenta de su monarquismo o republicanismo y que quien debe saberlo no lo ignora. Equivocado está en ello dicho Alcalde y todos los que forman su partido. Esto podía pasar en las épocas de absolutismo monárquico, que bastaba con servir a un señor, pública o privadamente, sin que la filiación sirviese para nada; pero con la República todo cambió. Hoy los hombres deben alistarse en partidos políticos con programas públicos y filiación determinada, porque ser Alcalde es representar un estado de opinión sancionado por el Pueblo, sin que nadie pueda quedar exento de esta marca democrática. Por fin nos trasladamos al cine Coliseum, que continuaba cerrado, requiriendo al propietario para que abriese el local; éste me aconsejó que desistiera de celebrar el acto en vista del cariz que había tomado la actitud del público. Y, ahora sí que he de dar la razón, en cierto modo, al Sr. Tugores, puesto que el dueño del cine me indicó la conveniencia de asegurarle y garantizarle, mediante documento y firma, el valor absoluto del inmueble y muebles. ¡Tan peligro corría, según su opinión, su flamante edificio. (Después de la agresión de que fuimos objeto y que nos obligó a refugiarnos en el Casino Federal, que, en los momentos de mayor furia, las masas intentaron asaltar al grito de ¡mueran los comunistas!, se presentó el señor Tugores suplicándonos que celebrásemos el acto, pues él respondía de una manera absoluta del orden y la compostura del público. Si en aquellos momentos de gran exaltación en que las masas estaban desbordadas, podía garantizar el orden de una manera absoluta, ¿como no pudo evitar antes su perturbación siendo así que nosotros no habíamos actuado en ningún sentido?"

976 .- Afirmava "Lo ocurrido el lunes anterior en La Puebla es simplemente bochornoso. Es también la confirmación plena de que el caciquismo monárquico sigue campando por sus respetos y de que los republicanos continúan siendo perseguidos como lo fueron en años pretéritos. No es la primera vez que en La Puebla ocurren sucesos de esa naturaleza. No es la primera vez que los elementos que responden ciegamente a los mandatos caciquiles tratan de ahogar a pedrada limpia las voces liberales. Es inaceptable que las argucias de los leguleyos rurales puedan tergiversar la verdad de los hechos. Y en este caso con reto de La Puebla, hay una verdad incontrovertible: que se trató por todos los medios de obstaculizar la realización de una conferencia republicana, que corría a cargo de un profesional distinguido, hijo de aquel pueblo y figura destacada de uno de los partidos que actualmente ocupan el poder. Protestamos energicamente de esa nota de incultura, que si fue característica de los tiempos monárquicos, debe desaparecer totalmente en los actuales momentos. Las autoridades superiores

també féu pública una protesta "del brutal atropello y la salvajada cometida por una mesnadas de esclavos del antiguo caciquismo" que s'havia comés contra el doctor Jaume Comas a sa Pobra.⁹⁷⁷

Mentrestant, el 24 de maig, Comas envià al ministre d'Agricultura, Domingo, un telegrama⁹⁷⁸ i una carta⁹⁷⁹ en els quals l'informava de l'incident a sa Pobra. Dos dies després, Domingo comunicà l'incident al ministre de la Governació, Casares Quiroga.⁹⁸⁰

Les visites de propagandistes estatals

El dissabte, 5 de juliol de 1932, se celebrà en l'Hotel Terminus un acte d'homenatge del Partit Republicà Radical Socialista als correligionaris catalans Santiago Pi i Suñer i Pere Domingo Sanjuán —germà de Marcel·lí Domingo, que es trobaven a l'illa amb motiu de la seva estada en el Congrés de Metges en Llengua Catalana. Abans de començar l'acte, l'Orfeó de l'agrupació del districte 6è de Palma interpretà, a més de l'Himne de Riego, diverses composicions. Després dels cafès i licors saludaren als homenatjats l'estudiant Pere Capellà en nom de l'agrupació d'Algaida, l'apotecari Joan Palou i Coll en nom de la de Sóller i es llegiren nombroses adhesions de les agrupacions dels pobles de l'illa. Varen intervenir el doctor Rusca —de l'agrupació de Barcelona que també es trobava a l'illa amb motiu del congrés—,⁹⁸¹ Joan Trian,⁹⁸² Jaume Comas⁹⁸³ i els homenatjats Santiago Pi i Suñer⁹⁸⁴ i Pere Domingo.⁹⁸⁵

tienen medios para ello y no deben permitir que ese caciquismo prepotente y desorbitado —aunque se disfrace de pálido republicanismo— nos haga aparecer ante los ojos extraños como un poblado marroquí." "Lo de la Puebla", a *Tribuna Libre*, núm. 31. Palma, 28 de maig de 1932, pàg. 1.

977 .- "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.518. Eivissa, divendres, 3 de juny de 1932, pàg. 1, reproduí la protesta íntegra de l'Agrupació Radical Socialista d'Eivissa i Formentera. També "De Ibiza. Una protesta", a *Tribuna Libre*, núm. 34. Palma, 8 de juny de 1932, pàg. 1.

978 .- Li deia "Suspendido arbitrariamente conferencia La Puebla autoridades municipales dirigido hordas contra nosotros. Imponese castigo atropelladores defensores regimen destituyendo Ayuntamiento lesionados varios correligionarios." Telegrama del 24 de maig de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

979 .- Comas li ampliava la informació telegràfica i li deia que l'incident "ratifica la necesidad que le he expuesto varias veces, de las Izquierdas Mallorquinas nos sintamos apoyadas a mi ver, en esta ocasión procedería a la destitución inmediata del Ayuntamiento, que por ser sus componentes anti-republicanos, ejercen allí una política caciquil y que de una manera dedicada están dispuestos a impedir cualquier acto de propaganda izquierdista que allí quiera celebrarse. Ya en otra ocasión fue violentamente agredido y gravemente herido el teniente alcalde de Palma Sr. Bauza al empezar una conferencia de caracter socialista que tenia anunciada. Como protesta a lo acaecido hemos visitado al Sr. Gobernador quien parece decidido a actuar en nuestra defensa y ha conminado a la Guardia Civil, para que averigüe quienes fueron los promotores y agresores del atentado de que fuimos victimas." Carta del 24 de maig de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

980 .- Telegrama del 26 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Santiago Casares Quiroga. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

981 .- El doctor Rusca manifestà el seu entusiasme al constatar el nombre i la qualitat de les persones que feien part del PRRS i lloà "la idea de Mutualidades de asistencia y producción que tanto preconiza el programa del Partido", explicant l'objectiu, els avantatges i la finalitat. "Política local. Café de compañerismo a los doctores Pedro Domingo, Santiago Pi Suñer y Pedro González[sic]", a *La Almudaina*, dimarts, 5 de juliol de 1932, pàg. 3.

982 .- El doctor Trian es felicità de que els homenatjats, "que ocupan puesto preeminente en el campo científico, hermanen una actividad de educación política por la que merecen el bien de la democracia." Relatà el caciquisme del qual havia estat víctima Mallorca en totes les èpoques "de pseudo liberalismo monárquico" i es lamentà que "aun hoy día la República no ha logrado extirparlo." Culpà d'una manera rellevant a Francesc Carreras, "quien pactó con los representantes del caciquismo obteniendo a cambio de ello un acta de Diputado que calificó de inmoral." També es va estendre en altres consideracions i acabà saludant els doctors Pi Suñer i Domingo com a catalans, "ya que nuestro partido es autonomista y el defensor más fiel de la República" i afirmà

que esperaba que "con la concesión del Estatuto que dará plena satisfacción a Cataluña y organizará en la forma única justa a España ésta. Cataluña será el verdadero baluarte asiento de una República incommovible que regirá para siempre los destinos de España." "Política local. Café de compañerismo a los doctores Pedro Domingo, Santiago Pi Suñer y Pedro González[sic]", a *La Almudaina*, dimarts, 5 de juliol de 1932, pàg. 3.

983 .- El president de l'agrupació de Palma, doctor Comas, afirmà que "jamás en Mallorca han existido organizaciones democráticas y este nuestro Partido, es esencialmente demócrata por lo cual no admite ningún caudillaje; lo que lleva en sí un significado altísimo. En Mallorca ha habido grupos de hombres de buena fe alrededor de figuras políticas, pero organizaciones verdaderamente democráticas no las hubo hasta la formación de nuestro Partido. Es de todo punto conveniente y necesario recoger y aclarar públicamente una falsa versión sobre uno de los puntos de nuestro programa, que circula entre nuestro público constantemente en lo que se refiere a doctrinas de partidos de izquierdas. Nuestro partido no es colectivista ni comunista; para nuestro Partido no es la propiedad privada un método de progreso social, y es con este título que el Partido la favorece y preconiza. Es la garantía más segura de libertad, actividad y dignidad humanas. Deseamos que por una serie de reformas proporcionadas, bien concebidas y bien ejecutadas, se rebaje la feudalidad financiera facilitando más y más el acceso a la propiedad, al obrero de la ciudad y al del campo. Ningún país tiene la propiedad privada tan repartida como la tiene Francia, y precisamente este reparto de las tierras, juntamente con la educación democrática, constituyen un formidable impedimento, una fuerza contra el comunismo, un puntal de defensa para sí y para Europa; y teneis en cuenta que Francia es Radical Socialista, pues la mayoría Parlamentaria está formada por el gran núcleo de Diputados Radicales Socialistas que tienen su escaño en la Asamblea y que precisamente salen de los distritos rurales. Dada la similitud de condiciones entre Francia y Mallorca, es de creer que, el único partido de izquierdas cuyo programa haría prosperar el país y le batía dar todo el rendimiento que sus ventajas geográficas y la división de la propiedad le proporcionan es el Partido Radical Socialista." "Política local. Café de compañerismo a los doctores Pedro Domingo, Santiago Pi Suñer y Pedro González[sic]", a *La Almudaina*, dimarts, 5 de juliol de 1932, pàg. 3.

984 - El doctor Pi i Suñer saludà els nombrosos assistents en nom de les agrupacions del PRRS de Saragossa. Féu una breu ressenya del que representava aleshores per a Espanya i la República, el PRRS. "En primer lugar en colaboración solidaria y leal con las demás fuerzas adictas, debe ser entusiasta defensor del Régimen Republicano vigilando en todo momento la intangibilidad de su existencia y si preciso fuera en la vanguardia para su defensa. El P. R. R. S. debe ser también de hoy en adelante un vigilante cuidadoso en pro de la continuidad de la política iniciada en estos primeros meses de república, asegurando la perpetuidad de las leyes fundamentales votadas por el Parlamento y procurando que desde hoy la obra republicana esté informada cada vez má por nuestro ideario." Seguidament, explicà alguna de les dificultats en les quals es topava en els seus primers mesos d'existència del Govern de la República. "Frente a una nación en su mayor parte republicana, no todos los organismos del Estado están informados en el grado que fuera de desear por este mismo espíritu. La inercia del sentimiento del régimen anterior persiste con exceso, en algunos de ellos, y así una de las necesidades más apremiantes de los partidos republicanos es la de de crear en las nuevas generaciones que han de ocupar en su día los cargos de responsabilidad y gobierno una conciencia amplia e intensamente republicana, a compás de las necesidades de los tiempos presentes y nuevos; por otra parte, la República en estos meses, ha tenido que luchar contra intereses creados al amparo de una organización oligárquica, no ha tenido aun tiempo de constituir intereses íntimamente vinculados al nuevo régimen, lo que explica la situación desventajosa en que parece encontrarse a veces, en su lucha implacable contra egoísmos, incompatibles con el ansia de justicia de nuestro partido. Planteado así el problema, no dudo que la democracia R. S. de Mallorca, contribuirá eficazmente a esa vitalización de la conciencia republicana." Acabà fent vots per el ràpid i fecunt desenvolupament del partit. "Política local. Café de compañerismo a los doctores Pedro Domingo, Santiago Pi Suñer y Pedro González[sic]", a *La Almudaina*, dimarts, 5 de juliol de 1932, pàg. 3.

985 .- El germà de Marcel·lí Domingo, Pere afirmà que "un régimen afianzado es la voluntad exclusiva de quien manda, imponiéndose coactivamente a los de abajo, que obedecen servilmente, es la forma más sencilla de gobernar. Sin embargo quiebra al negarse el pueblo a servir ciegamente a quien le atropella, viéndose obligado entonces a recurrir al uso de la fuerza. Caso muy distinto es el de todo régimen democrático, en el que quien manda, no puede ser en todo momento otra cosa que el fiel Mandatario de la voluntad popular. Pero si es un peligro y un horror una autocracia, más peligroso resulta para una nación, una democracia políticamente no estructurada, de ahí el papel capital que en los países de régimen democrático, desempeñan los partido políticos. Un Partido político no es otra cosa que una comunidad de hombres ligados por la solidaridad de un ideal común y que luchan abierta y lealmente para el triunfo de sus ideales. Esto requiere acción y constancia, perseverancia en sus elementos directores, disciplina en la masa que lo nutre, postulados necesarios para la fecundidad de la labor política. Esta no solo resulta del contenido programático de su ideario, sino también de la técnica y

Novament, el divendres, 30 de setembre de 1932, en l'Hotel Terminus, a les 22 h, el partit celebrà un cafè de companyonia amb el cap de la minoria parlamentària, l'advocat Emilio Baeza Medina —diputat per Màlaga— i el tinent de batle de l'Ajuntament de Màlaga Rafael Montañés Santaella.⁹⁸⁶ La concurrència a l'acte va ser nombrosa i s'hi havien traslladat representacions de les diverses agrupacions locals dels pobles de l'illa. L'Orfeo de l'agrupació del partit del districte 6è de Palma interpretà diverses composicions i seguidament hi hagué parlaments de Pere Capellà i de Tomàs, en representació de les agrupacions d'Algaida i de Lluçmajor, respectivament,⁹⁸⁷ i de la senyoreta Planchart —de l'agrupació radical socialista de València—,⁹⁸⁸ del president del partit Jaume Comas⁹⁸⁹ i de Baeza Medina.⁹⁹⁰

procedimientos para realizarla. No basta, en efecto, en política, señalar un ideal irrealizable; mucho más interesante es, a veces, la elección del camino que a él conduce y la velocidad con que hay que recorrerlo. El programa del Partido político, cualquiera que sea, para ser eficaz, es decir de realización más o menos inmediata y para poder reunir la máxima comunión de afiliados, debe de ser concreta y definida, nacional por sus límites, pero capaz, por su flexibilidad de adaptarse a las necesidades y características locales. Muy interesante es también, la relación del partido político con sus afines. Vicio muy frecuente en nuestro país es el de confundir una coalición momentánea de dos o más partidos políticos, para realizar una finalidad concreta, inmediata, conservando, cada uno de ellos, su personalidad independiente y definida, con la fusión que borra sus características propias, quitándoles con ello la mayor parte de su eficacia ciudadana. No hay hoy en el mundo Gobierno constituido con un solo partido político, son, en su casi totalidad, gobiernos de concentración y ésta es, probablemente, la situación en que, durante varios años, habrá de encontrarse nuestro partido político, dentro del Gobierno de la República. No cabe exigir, por ello, como piden a deshora algunos impacientes la realización inmediata de todo nuestro ideario. Un gobierno de concentración es siempre una coincidencia de los programas mínimos de sus respectivos grupos, y esto debemos tenerlo siempre presente en lo que se refiere a nuestro partido. Nuestra obra solo será eficaz si está informada por la continuidad del trabajo de cada día; no queremos a nuestro lado los que esperan todo de milagro de un entusiasmo ciego y estéril. Nuestra misión es, sobre todo, la de crear una verdadera conciencia republicana, un verdadero espíritu democrático, una base ciudadana que haga posible el Gobierno liberal de nuestra Patria." "Política local. Café de compañerismo a los doctores Pedro Domingo, Santiago Pi Suñer y Pedro González[sic]", a *La Almudaina*, dimarts, 5 de juliol de 1932, pàg. 3. El mateix 5 de juliol, Jaume Comas envià a Marcel·lí Domingo la ressenya de l'acte que publicava *La Almudaina*. El 13 de juliol, Domingo li envià una nota d'agraïment. Carta del 5 de juliol de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo i Carta del 13 de juliol de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

986 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 30 de setembre de 1932, pàg. 2 (convocatòria).

987 .- Pere Capellà elogià la tasca de la minoria parlamentària, que sota la direcció de Baeza Medina, havia "sabido ponerse a la altura que a un Partido democrático corresponde." "Política local. Café de compañerismo en honor de Baeza Medina", a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4 (crònica).

988 .- Planchart es queixà del retraïment de la dona mallorquina respecte a la política i acabà brindant per la tasca del partit. "Política local. Café de compañerismo en honor de Baeza Medina", a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

989 .- El doctor Comas expressà l'agraïment dels correligionaris de Mallorca a Baeza Medina per l'assistència a l'acte i exposà la situació política de les Balears, afirmant que "aún dentro de la República, sigue mandando el caciquismo protegido y amparado en Baleares por los representantes del Gobierno. Nuestro partido es el único que tiene el deber de enfrentarse con el caciquismo para destruirlo, levantando la democracia balear especialmente la campesina, convirtiendo el esclavo mallorquín en hombre libre." També parlà de la tasca que havia de dur a terme el partit en matèria d'administració, sanitat i amb l'aplicació de la Llei de Reforma Agrària "en la que tanto ha contribuido a estructurar nuestra minoría parlamentaria, a levantar la economía mallorquina, hoy en manos del caciquismo más oprobioso e indigno." "Política local. Café de compañerismo en honor de Baeza Medina", a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

990 .- Baeza Medina, després d'agraïr l'homenatge i lloar les belleses de Mallorca, es va referir a les impressions que li havia produït Palma com a viatger i polític i relacionà "la naturaleza esplendorosa de la Isla con el carácter del mallorquín, atribuyendo a ello su falta de dinamismo en la política y estimulando al P. R. R. S. para que impulse un intenso movimiento de ciudadanía que destruya el caciquismo que se padece." Afirmà que "la minoría parlamentaria coadyuvaría a ello, procurando en primer término que la representación del gobierno de la República en Baleares significara una completa identificación con la política de izquierdas." Parlà després

Mentrestant, el comitè de l'agrupació Radical Socialista de Palma celebrà el dilluns, 22 d'agost de 1932, a les 20 h en el local social del carrer Danús, núm. 3, una junta general d'afiliats per informar sobre el moment polític actual i donar compte del nou reglament aprovat en el darrer congrés del Partit a Santander. Presidí l'acte accidentalment Joan Trian i es donà un vot de confiança al Comitè Municipal perquè redactàs el reglament de règim intern. Així mateix, s'acordà enviar un telegrama de suport al Govern davant l'intent golpista de Sanjurjo.⁹⁹¹ El dia abans, Jaume Comas —en nom del PRRS—⁹⁹² va participar en el míting, organitzat pel Partit Socialista Independent, en el teatre Balear per condemnar l'aixecament militar del general Sanjurjo.

Durant el 1933, l'activitat propagandista del PRRS va minvar considerablement ja que únicament hem localitzat un míting de l'agrupació d'Algaida celebrat en aquesta vila el diumenge, 19 de març de 1933, presidit pel secretari del comitè local Pere Lull.⁹⁹³ Hi hagué intervencions de Pere Capellà,⁹⁹⁴ Jaume Comas,⁹⁹⁵ Joan Trian⁹⁹⁶ i Pere Lull.⁹⁹⁷

de la tasca desenvolupada per les Cort Constituents i de l'actuació de la minoria radical socialista, afirmant que "la colaboración directa de los socialistas desde el Poder ha de asegurar la obra revolucionaria que la República debe desarrollar en estos momentos transcendentales. El profundo error de algunos partidos republicanos históricos —amb una clara al·lusió al Partit Radical— es el de haberse separado de su actuación de gobierno por temor a la renovación social que desde él se pretendía, solo para granjearse las simpatías de los grandes hombres de negocios, como si la República no debiera fijarse exclusivamente en el Pueblo, y no en los intereses bastardos, para la obra de reconstrucción de España que ha de realizar." Acabà oferint-se com a diputat radical socialista de Mallorca mentre el partit no tingué la legítima representació que li corresponia i es va comprometre a acompanyar a Marcel·lí Domingo en el seu proper viatge de propaganda a l'illa. "Política local. Café de compañerismo en honor de Baeza Medina", a *La Almudaina*, dimarts, 4 d'octubre de 1932, pàg. 4.

991 .- "Política local. Partido Radical-Socialista", a *La Almudaina*, dijous, 18 d'agost de 1932, pàg. 2 (convocatòria) i "Asamblea del Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, dijous, 25 d'agost de 1932, pàg. 2 (breu nota). El telegrama de suport al ministre d'Agricultura Marcel·lí Domingo deia: "Reunida Asamblea partido reitera confianza labor republicana Gobierno stop espera confiado justicia complot deshonoroso España. Saludos. Trian."

992 .- Digué que s'hi havien reunit els "hombres que hicimos la revolución en el momento que la República ha sufrido una herida, para vernos las caras y saber quienes desiertan. Hemos de tener en cuenta que en Mallorca no ha entrado la revolución, continuamos siendo minoría, los que sentimos el ideal republicano, sino mirad en vuestro alrededor y vereis que no han venido personas un poco acomodadas, y es que el caciquismo tradicional y vergonzoso sigue dominando en Mallorca. Esto se demostró el día que el «Rols» de March se paró frente al Gobierno civil y hoy a pesar de estar en prisiones continua mandando. Señala las dificultades con que tropiezan los partidos de izquierda en Mallorca para extender su propaganda por los pueblos, obstáculos que ponen las autoridades locales al amparo de otras. Acusa a una organización republicana que se llama de izquierdas de hacer combinaciones en Ayuntamientos con elementos monárquicos." Acabà proposant la creació d'un Comitè de Salut Pública per lluitar contra el caciquisme. *La Almudaina*, dimarts, 23 d'agost de 1932, pàg. 2.

993 .- La nota afirmava que "en dicha población cuenta con las mayores simpatías [el PRRS] que han nacido motivadas por una acción popular y bien encauzada por elementos de la misma entre los cuales se cuentan al señor Capellá, al señor Lull y algunos otros jóvenes de bien cimentado entusiasmo republicano." "Política local. Acto realizado el pasado domingo por el Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

994 .- Pere Capellà parlà sobre les properes eleccions, alentà als seus conciutadans i demostrà els avantatges del sistema democràtic que "no es otra cosa que el gobierno del pueblo cimentado en la razón y la justicia, y por este motivo recalca que su partido no puede ofrecer nada, absolutamente que no sea justicia y equidad, puesto que el favor suele ir acompañado de lesión de derechos y él ni su partido no son republicanos para eso. Prometen, en cuestión de administración, por lo que respecta a los cargos edilicios que seguramente les confiará el pueblo, la mayor pulcritud y la mayor difusión de los resultados de su gestión para que a plena luz del día sus conciudadanos puedan inquirir si sus mandatarios han procedido con la honradez y buenos deseos que reiteradamente han puesto de manifiesto." Després es va referir a las agrupacions de dretes locals que "se han formado por elementos jóvenes y seguramente impulsados por buenos deseos, puesto que siendo desconocidos en actuaciones públicas no hay motivos debidamente fundados para asentar una afirmación, aun cuando acerca

Les visites fallides a Mallorca de Marcel·lí Domingo

Des de la constitució oficial del PRRS a Mallorca, un dels propòsits dels dirigents illencs va ser que el ministre d'Agricultura, Indústria i Comerç, Marcel·lí Domingo, vingués a l'illa. L'objectiu era aprofitar l'estada de Domingo a l'illa per, una banda, consolidar l'estructura organitzativa del partit a Mallorca i, per l'altra, intensificar la propaganda política de l'ideari radical socialista.

La nombrosa correspondència entre Jaume Comas i Marcel·lí Domingo ens mostra les continuades i reiterades peticions del dirigent mallorquí per què el líder estatal vingués a Mallorca, com les d'abril de 1932⁹⁹⁸ o d'octubre de 1932 —s'arribà a confirmar inicialment els

de ellos quiere hacer una reflexión fundada en la parábola bíblica del montón de manzanas que al parecer todas eran muy buenas y desde luego, su apariencia en general era de hermosura atrayente; pero como quiera entre ellas no apareciera a la vista alguna o algunas cuyo corazón estaba podrido o corrompido, ese hermoso montón de manzanas pronto se tornó de la naturaleza bella y atrayente en infecta materia vil y despreciable, infectante e indeseable."Política local. Acto realizado el pasado domingo por el Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

995 .- El doctor Comas parlà inicialment dels conceptes de liberalisme i de reacció, "conceptos que se han de tener en cuenta de una manera muy preferente en estas próximas elecciones que tienen para el régimen y para la orientación izquierdista de España un carácter plebiscitario, como lo tuvo hace dos años las elecciones del 12 de abril. Las Cortes actuales son la reencarnación de las del 12 en Cadiz, y no podemos cometer la torpeza de dejar indefenso un ideal que es para el pueblo, que es su sueño acariciado durante un siglo de tragedias. Debemos defenderlo con todo tesón y estar prestos a dar la vida por la causa que nos ha de hacer recobrar nuestra personalidad, nuestra independencia y nuestras glorias pasadas, asegurando un orden perfecto y una situación económica libre de tutelas mercenarias que representen la independencia moral y material de todos los hijos de España." "Política local. Acto realizado el pasado domingo por el Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

996 .- El doctor Trián començà fent una definició de la paraula ciutadania, que "no quiere ello decir propio de la ciudad de las grandes urbes aunque con preferencia en estas poblaciones haya arraigado con preferencia debido sin duda a sus facilidades de comunicación, no ya material, sino de ideas: Ciudadanía es el concepto y llena el contenido de la independencia individual, no sujeta al terruño como esclavo del mismo sino en relación a él para elevar la personalidad cívica, el derecho e independencia racional que precisamente por esto es por lo que ha de diferenciarse del bruto. El hombre sujeto a la tierra como si fuera un árbol plantado en la soledad de una marisma no puede ser ciudadano, puesto que su convivencia no es posible con sus semejantes, lo cual es indispensable para deleite íntimo y para desarrollo moral y material del individuo y por ende de la colectividad. Este es el espíritu que tiene infiltrado la República y que quiere inyectar a todo el pueblo ávido de enseñanza y bienestar. Por ello la República demanda de una manera imperiosa la Reforma Agraria, por ello desde las altas esferas del Poder se propone incitar al pueblo a su engrandecimiento, a su desarrollo material y con ello alcanzar la personalidad moral, la independencia del espíritu. Por eso la República quiere que esta vida ciudadana que imperó escasamente en la Capital sea llevada al campo y que el campo se convierta en ciudad, en convivencia, en armonía, en mútua comunión de ideas e intereses en decencia urbana, en civilización. La Reforma Agraria tiene necesariamente que implantarse, pues hoy en día es imposible admitir bajo ningún concepto que superviva un estado de cosas tal que permita en veintisiete provincias españolas que un porcentaje de tierras esté representado en más de un 50 por ciento por dos o tres propietarios en cada una de dichas provincias." A continuació, es va estendre en consideracions sobre les lleis suplementàries a la Reforma Agrària, com la d'arrendaments, aparceries, rescat de béns comunals, etc. "Política local. Acto realizado el pasado domingo por el Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

997 .- Lull va resumir les intervencions i va alentir als assistents que era amb fets que tenien el propòsit de fer les seves campanyes electorals i de partit i "es con el entusiasmo y con la devoción a los ideales democráticos como pueden ensalzar a la nación y a su pueblo. Finalmente, recomanà als seus conciutadans que se sumassin a la tasca que duia a terme el partit. "Política local. Acto realizado el pasado domingo por el Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 24 de març de 1933, pàg. 1.

998 .- El 5 d'abril de 1932, Jaume Comas escrivia a Marcel·lí Domingo comentant-li que era esperat a Mallorca el seu anunciat viatge de propaganda i que, en saber la data, ho telegrafïàs per organitzar la seva vinguda. Advertia que "no vos he de recalcar la necessitat que té el republicanisme de Mallorca de la vostre

dies 2⁹⁹⁹ i 23 d'aquell mes.—¹⁰⁰⁰ Fins i tot, el 8 d'octubre, el PRRS féu una junta general extraordinària per tractar sobre la visita del ministre Domingo, i sobre el canvi de local.¹⁰⁰¹ Fins i tot, el matí del dia 20, el vicepresident del PRRS, Joan Trian visità el batle de Palma Bernat Jofre per comunicar-li la visita del ministre i invitar-lo al míting que s'havia de celebrar el diumenge, dia 23, a les 11 h, en el teatre Balear. També, tot i que encara no s'havia concretat el lloc, se'l convidà al banquet d'esquerres que es pensava efectuar.¹⁰⁰² Però, el mateix dia 20, de manera urgent, es telegrafia des del Ministeri que amb motiu de la campanya electoral de Catalunya, Marcel·lí Domingo es veia obligat a suspendre el viatge a l'illa.¹⁰⁰³

Durant els mesos de desembre de 1932 i de gener de 1933, el PRRS també féu preparatius per organitzar el viatge a Mallorca de Marcel·lí Domingo, que tampoc s'arribà a realitzar. El 18 de novembre, Comas escrigué a Domingo per donar-li l'enhorabona per la campanya electoral a Catalunya¹⁰⁰⁴ i destacar-li el bon moment per visitar Mallorca per "conseguir l'incorporació de tota la família d'esquerres al vostre costat." A més, li comentà que amb feina i atenció "tindreu a Balears, el millor partit polític democràtic que mai hagi hagut." Ho justificà fent una anàlisi de la situació política de les illes, dient: "El Partit Federal adherit al Radical está en liquidació,

presència." Finalment, s'oferia a anar a Barcelona o, fins i tot, a Madrid, per posar-se d'acord sobre aquest viatge. Carta del 5 d'abril de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

999 .- El 19 de setembre de 1932, Comas escrigué a Marcel·lí Domingo per comentar-li que les obres del Teatre Principal s'havien endarrerit i no s'acabarien fins el desembre, fet que obligava a fer la seva anunciada conferència en el Teatre Balear, en el qual també recentment s'hi havien fet obres que havien millorat notablement les condicions acústiques. Així mateix, li demanava confirmació sobre la data del 2 d'octubre per a la visita a Mallorca. Comas també li envià l'entrevista que li havia fet *La Almudaina* sobre la Reforma Agrària, després de la seva entrevista amb Domingo, Així mateix, li va insistir sobre la "conveniència política i econòmica" del nomenament de Joan Trian com a inspector o comissari de a Transmediterrània a les Balears i dels Ferrocarrils de Mallorca. Finalment, li comentà "Acabo de pasar dos dias en Mal-Pas convenciendome una vez más que allí es el sitio donde hallará el reposo y descanso que V. necesita." Carta del 19 de setembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 26 de setembre, però, des del Ministeri d'Agricultura s'envià un telegrama al domicili particular —costa de Sant Domingo, núm. 32— en la qual li comunicava l'ajornament de la conferència per al 23 d'octubre. Carta del 26 de setembre de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1000 .- El 7 d'octubre, Comas li sol·licitava la confirmació de la data de la visita per concretar els detalls de la seva organització. Carta del 7 d'octubre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Novament, durant les primeres setmanes d'octubre, Comas envià un telegrama al secretari del Ministeri d'Agricultura, Víctor Vila, per confirmar la data del viatge a Mallorca del dia 23. Telegrama de Jaume Comas a Víctor Vila. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Encara el dia 19, des del Ministeri d'Agricultura es ratificava aquesta data de la visita de Domingo a Mallorca. Telegrama del 19 d'octubre de 1932 de Víctor Vila a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1001 .- "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 7 d'octubre de 1932, pàg. 2 (convocatòria signada pel secretari Bartomeu Negre).

1002 .- "La visita de Marcelino Domingo", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'octubre de 1932, pàg. 4.

1003 .- Li comentava "tengo absoluta precision con dicho motivo de partir para Barcelona. Acepte mis excusar y comunique correligionarios que al reiterarles mi afecto ofrezco mi decision firme visitarles en fecha que oportunamente acordaremos." Telegrama del 20 d'octubre de 1932 del Ministeri d'Agricultura a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1004 .- Comas li deia: "Es de suposar qu'ahores d'ara esteu a punt de lliurarvos del feixuc pés d'aquets tems de lluita electoral; aprofit l'ocasió per felicitarvos per la vostre brillant actuació que no deixeu de reflectarse en la opinió general de la gent d'aquí." Carta del 18 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Acció Republicana estructura un Partit completament fals. Les Dretes es fonen per momens. El Partit d'en March sembla que determina disoldres, dechant els seus elements en llibertat. L'ambient no es pas Socialista. Deduiu de tot aixó la oportunitat del moment perque vos en la vostre vinguda i ab l'ambient favorabilisim que teniu en aqueste terre feu un partit ben fort."¹⁰⁰⁵ Novament, el 25 de novembre, Comas tornà escriure una llarga carta a Marcel·lí Domingo, en la qual li comentà els mals resultats electorals del partit a Catalunya,¹⁰⁰⁶ els pocs canvis en el panorama polític mallorquí des de la seva darrera missiva —que atribuïa al fet de no haver substituït el governador civil Manent i la intervenció de Joan March—i li reiterava la necessitat d'ocupar els càrrecs de la Junta Provincial de Reforma Agrària, a més d'altres qüestions.¹⁰⁰⁷ Finalment, el 6 de desembre, Domingo confirmà la data de vinguda a Mallorca pel dia 18 de desembre.¹⁰⁰⁸ Aleshores, el dia 9, Comas li tornà a escriure per mostrar la seva satisfacció per la decisió de venir a Mallorca el dia 18. Afirmà "Ja estem organitzant el programa. Cal qu'ens digueu telegraficament quins correligionaris vos acompanyaran i quants dies restaren ab noltros. ¿Teniu pensament d'anar a Menorca e Ibiza? Aquí tot-hom està entusiasmat."¹⁰⁰⁹ El dia 11, en l'assemblea general extraordinària del partit que es féu, un dels temes a tractar va ser la futura visita del ministre d'Agricultura.¹⁰¹⁰ El dia 13, des de la Secretaria del Ministeri d'Agricultura es confirmà que acompanyarien a Domingo els diputats Antonio de la Villa, Emilio Baeza Medina i José Ballester Gonzalo, a més del seu germà Pere i els amics i

1005 .- A més, Comas li deia: "Precisa que la vostre vinguda sigui una mica espectacular per tant que mos aviseu en tems per ben oragastzar les coses. Vos felicit novament per la vostre campanya a Catalunya que segesc pás a pás." A més, afegia a mà "Esper que recordeu la prometensa de la meva presidencia de la Junta de R. A. de Balears." Carta del 18 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1006 .- Comas deia: ""Nos hemos enterado con dolor del resultado de las elecciones celebradas en Cataluña que no ha sabido apreciar la medida y abnegación del proceder de V. en lo concerniente al "Estatuto" y a la cuestión agraria. Ante semejante injusticia nos es particularmente grato reiterarle nuestra cordial y efusiva adhesión." Carta del 25 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Per al fracàs del PRRS en les eleccions del 20 de novembre de 1932 al Parlament de Catalunya, vegeu PUJADAS i MARTÍ, Xavier: *Marcel·lí Domingo i el marcel·lisme*. Ajuntament del Vendrell/Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1996, pàgs. 323-325.

1007 .- Deia Comas: "El panorama político mallorquín no ha sufrido apenas alteración desde nuestra última entrevista, lo que, en su mayor parte, es debido al hecho de que el Gobierno no ha resuelto la sustitución del Gobernador de esta provincia por otro que mejor quiera servir los fines republicanos. Las principales posiciones, "Camara de Comercio", "Camara de la Propiedad", "Junta de Obras del Puerto", siguen ocupados pro amigos de March. Hace unos meses, para una vocalía vacante en la Junta del Banco de España de esta ciudad se nombró a un concejal de Cambó. Esperamos que por lo menos en la Junta Provincial de Reforma Agraria se harán los siguientes nombramientos: Presidente Jaime Comas Cladera, secretario José Quiñones Veny. Pero aun siendo esto importante, no dejen en olvido la conveniencia de que, desde el Gobierno Civil obliguen a definirse sinceramente muchos políticos que no lo están. Otro asunto importante es el nombramiento de D. Juan Trián Barceló para intervenir en la Cª Transmediterranea y en los Ferrocarriles de Mallorca, o por lo menos en aquella." Així mateix, en la carta, hi havia una post-data en la qual li deia que incloïa còpia d'una carta que havien dirigit a Baeza Medina respecte a la jubilació del magistrat Pere Andreu, "quien no se ha mostrado enemigo nuestro." Carta del 25 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1008 .- El 6 de desembre, Domingo contestà l'anterior escrit en el qual li comunicava que "es casi seguro" el seu viatge a l'illa per al dia 18 de desembre. Carta del 6 de desembre de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1009 .- Carta del 9 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1010 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 2 (convocatòria signada pel secretari Bartomeu Negre).

periodistes Alardo Prats, Pedro González i Luis N. de Castro.¹⁰¹¹ S'havia previst que el dia 18 se celebràs un banquet a Domingo en el Gran Hotel, organitzat pels republicans d'esquerres de les illes, i l'endemà, a les 12 h, una conferència de Domingo en el teatre Principal.¹⁰¹²

Novament, però, el dia 15 es telegrafia des del Ministeri d'Agricultura que per dificultats parlamentàries que li imposaven la celebració de la sessió del proper dissabte, dia 17, en la qual s'havia de discutir el pressupost del Ministeri d'Agricultura li impedia venir el dia 18. Així i tot, avançà que, donat que el mes de gener no hauria d'assistir a les Corts, depassassin el seu acte per al dia 8 de gener.¹⁰¹³ El dia 16, el Comitè Municipal del PRRS féu un comunicat en el qual informà als seus correligionaris i simpatitzants que el ministre havia hagut de suspendre el seu viatge per "ineludibles obligaciones de su cargo" i anuncià que vendria a l'illa el proper mes de gener. A més, el Comitè agrai efusivament als republicans i als socialistes la bona disposició en què preparaven l'arribada del líder radical socialista. Així mateix, el Comitè aprofità per afirmar que "abriga la esperanza de que lejos de enconarse las diferencias recientemente manifestadas en la Prensa, que separan a algunos de los partidos afectos como el nuestro, al actual Régimen, llegarán todos a convivir unidos para el mantenimiento de lo que fundamentalmente les guía y sin mengua de los matices que lealmente les distinguen. Si para una labor destructora algunas inteligencias mediocres son bastantes, para una constructiva las máximas capacidades parecen limitadas y las mayores y más numerosas ayudas resultan escasas. Y es notorio, por otra parte, que los partidos que socavamos los cimientos del Régimen precedente, posibilitando con ello su caída, nos hallamos ahora en el paso honroso de estructurar una nueva España en la que sin privilegios para nadie, haya bienestar posible para todos."¹⁰¹⁴

El dia 16, la carta de decepció per l'anul·lació del viatge propagandístic de Jaume Comas al ministre no es féu esperar¹⁰¹⁵ i, a més, li adjuntà un retall de premsa en el qual es reproduïa el manifest que havia fet el PRRS¹⁰¹⁶ i un escrit dels canonges de la Seu que li demanaven una entrevista amb el ministre.¹⁰¹⁷

1011 - Es confirmà que pensaven arribar el diumenge dia 18 al matí i retornar el dilluns a la nit. Carta del 13 de desembre de 1932 de la Secretaria del Ministeri d'Agricultura a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. En una nota a Víctor Vila es relacionava els passatges que s'havien de treure per al viatge a Mallorca i s'hi relacionaven, a més dels indicats, Manolo Muñoz i tres agents de Policia (Mengual, Manolen i García Pérez). P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1012 - "Sobre la visita de don Marcelino Domingo", a *La Almudaina*, divendres, 16 de desembre de 1932, pàgs. 1-2. S'anunciava que la inscripció al banquet es podia fer en el Centre Radical Socialista i en la Llibreria Escolar de la plaça de Cort.

1013 - Telegrama del 15 de desembre de 1932 del Ministeri d'Agricultura a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. També "Sobre la visita de don Marcelino Domingo", a *La Almudaina*, divendres, 16 de desembre de 1932, pàgs. 1-2.

1014 - "De política. Del Comité del P. Radical Socialista de esta ciudad", a *La Almudaina*, dissabte, 17 de desembre de 1932, pàg. 2.

1015 - Comas escrivia: "en carqu'ens ha desepsionat l'aplasement del gust qu'hem de passar al tenirvos entre noltros, tothom ha estat conforme en seguir organitzant lo que ja estave en preparació, esperantvos el dia 8 de Janer segons haveu dit, i aixis procureeru que poguem disposar de la vostre presencia un o dos dias més del que projectaveu, car nos presisos per dur a efecta la tasca d'aquí vos pertoca. Tots els centres Republicans han respost despres de la nostre invitació, com calia respondre al anunci de la vostre visita. Vos adjunt una reproducció del manifest que ja havien comensat a publicar els diaris. Vos ajunt una note del prec que m'ha fet avui una Comisió de Canonjes d'aques Cabildo que m'ha vingut expresament a veure. Cumpliu ab ell lo que estigui en consonansi ab el credo politic del Partit." Carta del 16 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1016 - El retall de premsa titulat "El Ministro de Agricultura Don Marcelino Domingo a Palma" reproduïa el manifest que havia fet el PRRS, que deia:

Finalment i per darrera vegada, el gener de 1933, el PRRS organitzà un possible viatge de Marcel·lí Domingo, que tampoc no va reixir. El 30 de desembre, Comas demanà a Domingo confirmació telegràfica de la seva vinguda a Mallorca per al dia 8 de gener. A més, li sol·licità que fes el possible per restar a l'illa tres dies almenys "que tindreu qu'emplear per fer-vos carrec dels nostres problemes."¹⁰¹⁸ Aquell mateix dia, Comas també escrigué al secretari particular del ministre Víctor Vila per demanar-li ratificació de la data del viatge del dia 8, a més d'una relació de les persones significades del partit que l'acompanyarien i dels dies que romandria a Mallorca.¹⁰¹⁹ Novament, al començament de mes, Comas telegrafia a Domingo per comentar-li que era indispensable que romangués a l'illa del dia 8 al 10, ja que en aquesta darrera jornada s'havia de celebrar a Inca la Diada Agrícola.¹⁰²⁰

Tal com havia fet en anteriors ocasions, el dia 5 de gener, el PRRS celebrà l'assemblea general extraordinària per tractar, a més de la reforma del reglament, sobre l'avinguda de

"MALLORQUINES

El día 18 del actual, llegara a esta ciudad el leader radical socialista don Marcelino Domingo. En los días de prueba, cuando la Monarquía perseguía enconadamente a sus adversarios, el señor Domingo arribó también a nuestras playas para infundir valor a los correligionarios y a los afines pusilánimes, reconfortar a los decepcionados, combatir a los excépticos y enardecer a los tibios, que con flojedad y descuido posibilitaban todas las tiranías. En aquellos duros tiempos quedó acreditada la fina inteligencia y recio temple del ánimo de nuestro eminente correligionario que después de largas y viriles campañas de oposición al Régimen imperante, promovió con otros patriotas la revolución de 1917, en que corrió inminente peligro de muerte, por haber tratado de despertar a España del ominoso letargo que vivía desde entonces, no hubo conspiración contra dicho Régimen en a que no tomara parte principal y activa, hasta que el pueblo español reivindicó su plena soberanía el histórico día 14 de abril. Y ahora, en la cumbre del Poder, mientras se afana por plasmar en la realidad el contenido de los postulados de sus propagandas, va sacrificando en aras de la República la popularidad de que goza, sacrificio a que le impulsa su noble convicción proclamada reiteradamente de que en el gobierno hay que gastar, en bien de los ideales, el crédito conquistado en la oposición, para contener a los gobernados en las lindes de lo hacedero y evitar los abismos de las utopías. El agitador de antaño es hoy un gobernante constructivo que se recrea en la edificación, de la nueva España. El ha insistido con denodado tesón en que la República no significa sólo crear derechos donde no los había, sino también encender en todos los espíritus la conciencia de los deberes que no existían. Por todo merece el respeto, la admiración y la gratitud de cuantos participan de sus ideales en mayor o menor grado, y no estén obcecados por el prurito de atender a su personal interés o a lo que estimen conveniencia momentánea del propio "clan". El Comité Radical Socialista de esta ciudad se complace en invitar a cuantos correligionarios y afines no padezcan dicha obcecación, a acudir al muelle de esta capital, el referido día 8, a recibir al señor Domingo y al mitin en que éste tomará parte en el Teatro Lírico, a las 11 del mismo día para tributarle en uno y otro acto el homenaje a que es acreedor.— Por el P. R. S.— EL COMITÉ". Les companyies de ferrocarrils de Mallorca i de Sóller havien decidit fer un 50% de rebaixa sobre el preu per aquells que des del poble volguessin anar als actes que s'organitzassin en honor de Domingo. Carta del 16 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1017 .- Carta del 16 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Hi havia una nota manuscrita a la carta de Comas que deia "Vos prec no vos olvideu de la meua presidència de la Junta de Reforma Agraria." Sense datar, hi havia una nota de Jaume Comas que comentava que l'havia visitat una Comissió del Capítol de la Seu formada pels canonges Enrique Ibáñez i Jaume Homar —provisor del vicari general— en la qual li havien pregat que, quan vingués el ministre, les concedís una entrevista amb la finalitat de saludar-lo i convidar-lo a visitar la catedral i l'exposició de retaules i objectes artístics que contenia. També li volien demanar que donàs suport "con su poderosa cooperación" el prec que havia fet la Comissió de Canonges de Toledo i Madrid sobre el pressupost del culte i clergat.

1018 .- Carta del 30 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1019 .- Carta del 30 de desembre de 1932 de Jaume Comas a Víctor Vila. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1020 .- Telegrama de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Marcel·lí Domingo.¹⁰²¹ El dia 5, Domingo escrigué a Comas per comentar-li que aprofitaria la seva estada a l'illa per canviar impressions sobre el contingut del seu escrit del dia 18 de desembre, "de cuyo contenido he tomado buen nota." A més, li indicà que respecte a la possible recepció d'una comissió de canonges de la Seu ho decidiria a Mallorca.¹⁰²² Però, aquell dia, des del Ministeri d'Agricultura es telegrafia al domicili particular de Jaume Comas per informar-lo sobre la impossibilitat del ministre de sortir de Madrid el divendres, dia 6, ja que ho impedièn "obligaciones surgidas inopinadamente y que exigen mi permanencia en Madrid sabado y lunes proximos. Excuseme y tenga garantia de viaje tan pronto permitanlo obligaciones gobierno."¹⁰²³

El 9 de gener, després que Domingo telegrafia per depassar novament la seva visita a Mallorca, Comas li envià una carta per lamentar la suspensió del viatge. Deia Jaume "Ha estat una verdadera llástima. Mallorca vos esperaba ab tanta devosió e impaciencia que la nova dilació ha decepcionat enormement. Ha sigut una cosa aplanant per ser ja la tercera vegada que li havíem fet concebre l'esperansa de rebervos i sentirvos de viva veu, y aquestes decepcions en aquests moments y a un poble com el nostre hi fan un mal terrible. Desfan la improba feine de mols mesos de neguit passats per els que treballeu tan de bona fé i de bona voluntat per la vostra causa, aixó, unit al cap apoi que els nostres representants en el Govern hens han concedit, ens ha fet caure en un desprestigi lamentable."¹⁰²⁴

L'endemà, Domingo el contestà que ja tenia escrita una carta contestant la seva del 16 de desembre i que feia comptes donar-li aprofitant el seu viatge a Mallorca. Però, donat que li havia estat impossible fer la visita "debido a las circunstancias", esperava que quan la realitzàs canviarien impressions sobre les qüestions de la seva carta del dia 16.¹⁰²⁵

Les crítiques del caciquisme i la necessitat de republicanitzar les institucions de Mallorca

Des de la constitució del PRRS a Mallorca es féu una crida constant a la necessitat d'acabar amb el caciquisme —representat per Joan March Ordinas— i republicanitzar les institucions i la vida política illenca.

D'una banda, es criticà l'actuació del governador civil, el lerrouxista Joan Manent, sobretot des de la constitució (16 de desembre de 1931) del primer Govern Constitucional, presidit per Manuel Azaña. Com és sabut, els radicals d'Alejandro Lerroux no feren part del nou Govern, fet que provocà que, des d'aleshores, Jaume Comas sol·licitàs reiteradament al ministre

1021 .- "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de gener de 1933, pàg. 2 (convocatòria signada pel secretari Bartomeu Negre).

1022 .- Carta del 5 de gener de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1023 .- Telegrama del 5 de gener de 1933 del Ministeri d'Agricultura a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Així mateix, el 6 de gener, el mestre d'escola Josep Guasch envià des de Sóller un telegrama a Domingo en el qual li deia: "Imposible aplazamiento viaje produciria enorme depresion moral todo preparado recibirte." Telegrama del 6 de gener de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. L'endemà, des del Ministeri d'Agricultura es telegrafia a Guasch que "Por presentarse asuntos inaplazables ha sido imposible realizar viaje esa isla como era mi deseo. Lamentando sinceramente este aplamiento." Telegrama del 7 de gener de 1933 de Marcel·lí Domingo a Josep Guasch. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1024 .- Carta del 9 de gener de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1025 .- Carta del 10 de gener de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Marcel·lí Domingo el canvi del lerrouquista Joan Manent com a governador civil de les Illes Balears.

Ràpidament es denuncià l'actuació del governador Manent en casos concrets, com la seva inhibició en haver adoptat mesures davant la vaga a Palma del 15 de febrer de 1932¹⁰²⁶ i sobre els rumors de la futura modificació de la Comissió Gestora de la Diputació Provincial de les Balears al començament de març de 1932.¹⁰²⁷ Precisament, com afirmà Comas a Domingo l'1 de març de 1932, "le suplico nos envíe cuanto antes el Gobernador que necesitamos para estas islas. En cuanto tenga el nombre le agradeceré lo telegrafie."¹⁰²⁸ Al cap d'uns dies, Comas novament torns plantejar la necessita que el Govern enviàs un governador civil del partit, d'una banda per consolidar l'estructura organitzativa del PRRS i de l'altra per republicanitzar la política illenca, ja que hi denunciava les connivències entre els lerrouxistes i els verguistes.¹⁰²⁹

1026 - El text de Comas deia: "Ocupando Vd el cargo de Ministro de la Gobernación que con tanto acierto rige y desde el cual se ha hecho merecedor al agradecimiento de todos los republicanos por el tacto y energia de las medidas tomadas por Vd. encaminadas a defender la Republica de elementos extremistas sin ninguna orientacion mas que el caos y el desmoronamiento de España, estimamos necesario poner en su conocimiento en el día de hoy en esta población confirmando el telegrama del Comité del partido Republicano Radical Socialista de Palma que obrará en su poder. Circulaban rumores en la Ciudad el domingo proximo pasado que los elementos comunistas (aqui en numero exiguo) preparaban la huelga general para el lunes obedeciendo ordenes generales de este partido para toda España. Al efecto, a las primeras horas de la mañana grupos poco numerosos de mozalbetes han recorrido la Ciudad, y alborotando han logrado por coacción el paro total en los comercios, talleres y fábricas sin que en los momentos en que estos alborotos y coacciones ocurrian hubiera autoridad alguna que tratara de disuadirles de su empresa. Facil les ha sido lograr completamente su propósito, habien volcado en el punto mas centrico de la ciudad frente al Ayuntamiento, un tranvia a las once de la mañana, habiendo tardado en volverlo mas de media hora sin que por nadie se tratara de impedirlo. Todos estos hechos nos obligan, por lealtad a la Republica, ponerlo en conocimiento de Vd. por si se cree obligado a abrir información para exigir responsabilidades a las Autoridades que por su lenidad hayan podido contribuir a la realización de estos hechos. La masa obrera en general, protesta de que con frecuencia es victima de paralizaciones de trabajo que ella no desea, pues son los mas firmes puntales de la Republica." En l'escrit de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo es deia irònicament "La inhibición del Gobernador ha sido tal que ha indignado a la Ciudad, haciendo pensar si, como buen lerrouquista cuyo lema es el orden se complace del desorden en este Gobierno." Cartes del 15 de febrer de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo i a Santiago Casares Quiroga. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1027 - L'1 de març de 1932, Comas deia a Domingo: "Una indiscrección periodistica ha dado lugar, como V. verá por el adjunto suelto que se extendiese por la ciudad el rumor referente a nuestro proyecto de nombramientos para la Comisión Gestora de nuestra Diputación. Naturalmente, usando de la autorización que V. me dió yo lo comuniqué, confidencialmente, a nuestro Comité, pero parece que se preparan manejos lerruchistas y marchistas en contra de la propuesta que V. tuvo a bien aprobar. Me creo en el deber de ponerlo en su conocimiento para que no se deje sorprender. No llevar a cabo esta decision seria rudo golpe para nuestro partido. Le ruego active los nombramientos pues ahora ya es cosa de urgencia. Igualmente le suplico nos envíe cuanto antes el Gobernador que necesitamos para estas islas. En cuanto tenga el nombre le agradeceré lo telegrafie." Carta de l'1 de març de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1028 - Carta de l'1 de març de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1029 - El 7 de març de 1932, Comas escrivia a Domingo dient-li "A pesar de haber llegado el nombramiento de Gobernador a favor nuestro me veo asediado por muchos pueblos que acuden a mi para formar agrupaciones R. S. en ellos. Claro es que los Alcaldes y los Ayuntamientos se mantienen fieles al lerrouquismo y marchismo imperantes en estas islas, dándosele el caso inaudito de que nuestros elementos sean perseguidos y maltratados. Ello me obliga a redoblar mi petición ante V. para que, cumpliendo sus promesas, haga nombrar un Gobernador de las cualidades republicanas que aqui necesitamos. Le ruego encarecidamente que ponga su probada energia al logro de mis peticiones con la seguridad que hará un gran bien a la liberación de los ciudadanos de esta y al engrandecimiento de nuestro partido. Yo ruego, no al amigo querido y venerado, pido al hombre que rinde a nuestra República todos sus anhelos y energias y sus horas de sueño, que preste un momento de atención para

Altra vegada, per recolzar les seves peticions de destitució del governador Manent, el 16 de març de 1932, Comas va remetre a Domingo l'editorial "Un voto de censura" publicat (15 de març de 1932) en el setmanari *Tribuna Libre* —"no sujeto a partido Republicano alguno"— en el qual s'insertava un vot censura contra el governador Manent —entre parèntesi "Lerouchista"— que "lo han aprobado todos los elementos republicanos del distrito de Manacor. Ello no hace más que confirmar mis quejas por V. ya conocidas y que repito."¹⁰³⁰

De l'altra, es denuncià el caciquisme que exercia el financer Joan March sobre la vida política, econòmica i social de l'illa. Al començament de gener de 1932, el Comitè del PRRS de Mallorca —integrat per Jaume Comas Cladera, Germà Ballester, Andreu Melis, Joan Trian Barceló, Damián García del Pozo, Jaume Perotti, Marià Fuster, Pau Mayol Sánchez i Bartomeu Duran Caldentey— envià una llarga moció als dirigents estatals Manuel Azaña, Marcel·lí Domingo, Indalecio Prieto, Álvaro de Albornoz, Ángel Galarza i Félix Gordón Ordás —com a representants "de una España nueva basada en la ciudadanía"— en la qual es denunciava el caciquisme que Joan March exercia sobre les illes. Els pregaven que estudiassin i atenguessin les peticions que "hará un bien a la República."

D'una banda, hi denunciaven que la regió havia estat "victima siempre del caciquismo, desde la restauración Borbónica lo hemos sufrido con toda intensidad, primero sufrimos el que podemos calificar de aristocrático[,] después del maurista, y desde el año catorce hasta este momento el de Juan March." Però, alertaven que aquest darrer caciquisme de March "es el más infamante" mentre que "el de los aristócratas y mauristas tenían su razón de ser (falsa é injusta) en defensa de intereses más ó menos generales de una clase de la sociedad ó cuando menos de un partido." Però, sobre l'actuació caciquil de March s'advertia que "todo se sacrifica a su persona y a sus intereses y a la de una serie de botones suyos carentes de toda dignidad, como no sea servir al banquero contrabandista para repartirse entre ellos las migajas del festin de este Sr." Es recordava que el 3 de gener de 1932 s'havia lliurat a March un album "como prueba de afecto a su persona, y de protesta contra el acuerdo que tomaron las Cortes Constituyente declarando la incompatibilidad moral del mentado individuo con la Camara, acuerdo que nosotros estimamos de toda justicia y que debiera haberle privado de todo derecho político. Opinamos así pués muchos de nosotros le hemos oido como injuriaba a casi todos los prohombres políticos de España, y hablaba de los servicios que le habian prestado siempre fundados en cohechos y dádivas de carácter inmoral tratandoles a todos de chantagistas é inmundos." També es recordava com a mostra de l'actuació de March que "en aquella celebre suscripción organizada a favor del Dictador Primo de Rivera, y que alcanzó la cifra de unos cuatro millones, robados a los empleados del Estado, Municipio, Provincia y sus sendas cajas, el dicho March suscribió al tirano en dicha colecta pública la cantidad de QUINIENTAS MIL PESETAS" fet que demostrava la gran immoralitat de la seva actuació.

De l'altra, s'hi argumentà un "hecho que consideramos de suma importancia" com havia estat que en les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 —"que dieron en España el triunfo a la

que mediteis la grave responsabilidad que contraeis en este instante histórico, al dejar en manos del caciquismo de March y de las derechas coaligadas, esta hermosa región que teneis el deber de liberar para la República a la que Mallorca daría toda su fuerza. Os ruego que premieis con vuestro apoyo la labor de estos hombres que, arriesgándolo todo, corremos de pueblo en pueblo despertando conciencias esclavas; no nos dejéis en el desamparo en que nos teneis actualmente." Finalment, li reiterava la necessitat que fes un viatge a Mallorca. Al marge de la carta, hi havia una nota a mà de Jaume Comas que deia: "Amic Marcelí: Vos prec un moment d'atenció per aquesta carta." Carta del 7 de de març de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

¹⁰³⁰ - Carta del 16 de març de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. A més, el felicitava per "su estupendo discurso" que havia fet recentment i li indicava que havia aconseguit que la premsa de la ciutat el reproduís.

República"— varen tenir "el borron para Palma que esta nuestra ciudad no siguiera el mismo camino. El mentado March constituyó un bloque Monárquico y contando con todos los resortes del poder y de su máquina caciquil haciendo hacer un esfuerzo a todos sus botones y gastando quinientas mil pesetas para pervertir el sufragio a favor del odiado Borbón, pudo ofrecer en aquel día treinta y dos concejales monárquicos." Per contra, es raonava que els republicans i socialistes, tot i que havien aconseguit la majoria en tres districtes de la ciutat, "fuimos copados en todos los demas, ofreciendo nueve concejales a la República." Seguidament, es deia "Pero no para aquí la osadia del mentado March, a los pocos dias de triunfada la República, estas huestes que el acaudilla, con todo desenfado colocan en sus centros que aun mantienen, unos rotulos que dicen "PARTIDO REPUBLICANO DEL CENTRO" ¿Cómo explicar tanto cinismo?, a su consideración queda." Continuava argumentant la moció que "Nos hemos enterado de las gestiones hechas por el Poder Público para probar sus cohechos y sus multiples delitos de contrabando que dicho Sr. ha cometido y que a nosotros no nos cabe duda alguna que son ciertos, y que por tanto ante un tribunal que tuviera que juzgarle moralmente su condena seria segura por estos delitos y por otros tal vez de naturaleza más grave. Dificil ha de ser probar materialmente los cohechos é imposible el contrabando pués los contrabandistas de la naturaleza y posición del Sr. March, usan sus testa-ferros para siempre ellos ser los Sr. de las buenas acciones. para liberalizar a una Región de tanto caciquismo ejercido por un hombre que justamente no merece ser Ciudadano."

Aleshores, després d'aquesta exposició de motius, es passava a detallar com exercia aleshores March el caciquisme a través de l'enumeració dels sis punts següents:

1º Desde que advino la República hace que sus huestes manteniendo su disciplina y la que sus multiples botones se mantengan en un estado de adaptación aparente al Régimen actual, para en su dia libre de trabajo ser dueño absoluto de esta Región, la defensa que Alba hizo de dicho individuo en el Parlamento demuestra cual es su madriguera. Fuera petulencia en nosotros profundizar más en este extremo.

2º Ocupa el mentado March una posición en la Compañía de Navegación "La Trasmediterránea" de un dominio absoluto en cuanto a las comunicaciones de las Islas Baleares con el Continente y desde las oficinas de esta Compañía se amenaza y se forjan venganzas y se distribuyen beneficios a unos ciudadanos en perjuicio de otros. Es preciso, es indispensable una inspección Gubernativa para evitar estas arbitrariedades y necesario también un estudio atento de las tarifas de fletes y pasajes que según nuestros informes son los mas caros del mundo. En una palabra, un plan justo que no perjudique la economia de nuestras Islas, no encarezca la vida de las mismas y que un servicio público como es el de las comunicaciones no sirva para esclavizar a Ciudadanos. Conviene hacer notar que estos dias han subido los fletes de una manera desmesurada que importan en un producto como es la harina y demás cereales un flete de 37,50 Ptas. por tonelada desde Palma a Barcelona.

3º La Compañía de Gas y Electricidad feudo del Sr. March, tiene unas tarifas que sin impuestos y para el pequeño consumidor alcanzan precios de Ptas. 1.-. por kilo-Watio con recargo de una peseta por alquiler de Contador.

4º Precisa una inspección tributaria Industrial y Comercial para producir la equidad tributaria de los ciudadanos rompiendo las infamias de tanto caciquismo de todos los pueblos de nuestras Islas.

5º Es preciso que el Gobierno Civil de estas Islas sea desempeñado por personas de relevantes condiciones y que ningún compromiso tenga con el Sr. March, el actual Sr. Manent es Leruxista y por tanto le declaramos incompatible para desempeñar el cargos en las actuales circunstancias.

6º Aquí en Palma se ha hecho un Catastro Urbano que entendemos hace tributar a las clases modestas en más de lo justo y legal con favoritismo para la vivienda lujosa en especial Palacios, imponese la revisión."

Finalment, es recapitulava en el document que l'objectiu, tant de la part descriptiva com de les peticions formulades, hi havia el desig "vehementísimo de llevar a la practica la posibilidad de que esta Región se pueda manifestar la Ciudadania libremente y por tanto no hay en ello ni siquiera egoismo de partido, defendemos la Libertad Ciudadana[,] nos quejamos de un nefasto caciquismo y protestamos de que ciertas Compañias entren a saco con la riqueza y bién estar de esta Región y por tanto de España."¹⁰³¹

Novament, el 5 de febrer de 1933, Jaume Comas, com a delegat del Comitè Provincial del partit, envià un informe al president del CEN José Salmerón en el qual denuncià el caciquisme que March exercia sobre les illes. D'una banda, exposà la posició dels partits republicans de l'illa, amb la finalitat que "puedan tomarse las medidas oportunas para que, en la próximas elecciones, pueda tener nuestro Partido una fuerte y legitima representación." De l'altra, assenyala que "Siempre ha sido nuestra provincia centro de las ambiciones del caciquismo; primero sufrió el conservador, despues el maurista y ultimamente el de March. Ni ahun[sic] despues de haberse instaurado la Republica nos hemos sentido los balearicos libres del dominio caciquil. El Sr. Carreras primer gobernador hoy diputado de A.R. tuvo pactos con el Sr. March cuando las elecciones de Diputados a Cortes, con lo cual no se logró otra cosa que cambiar el nombre del grupo que los reunia, a los afiliados de March que continuaron en el poder de la provincia.

Despues del Sr. Carreras está al frente del Gobierno Civil el radical lerrouxista Sr. Manent quien, tal vez obedeciendo a una consigna, ha seguido teniendo toda clase de complacencias con los organismos del Sr. March, sin que nosotros tengamos ninguna duda de la próxima unión de marchistas y radicales con el propio March a la cabeza. La prueba de ello es que estos dias ha sido elejido como Alcalde de Palma un radical con los votos de los marchistas.

Todo esto y en una provincia como la nuestra, en que es necesario exaltar desde el poder un sentimiento ciudadano y republicano, no puede dejar de producir un estado de depresión que es necesario combatir, para lo cual solicitamos con toda urgencia a este Comité nos sea enviado un Gobernador Civil de verdadero temple republicano y necesariamente R. S. Todos los comunicados que este Comité ha remitido a Vdes dá cuenta de las mismas cosas."

Finalment, exposà el moment propici per reemplaçar el governador civil Manent i "al hacerlo cambiará radicalmente el cariz de la politica en Baleares pudiendo ser esta provincia incorporada a aquellas que disfrutan de una orientación izquierdista, como deseamos los verdaderos republicanos. Todo lo cual ruego que haga presente a D. Marcelino Domingo

1031 .- El 8 de gener de 1932, Jaume Comas va transmetre còpia d'aquesta moció a Marcel·lí Domingo, amb una carta en la qual li afirmava que el contingut de l'escrit "no son ellas más que una repetición de las peticiones que a V. le tengo formuladas. Muy encarecidamente le ruego las estudie y las atienda con la seguridad de que hará un bien a la República y a nuestro partido." Li reiterava la necessitat imprescindible que fes un viatge de propaganda política a Mallorca, ja que "sin ello me será difícil prestar la cooperación que deseo al triunfo de nuestro ideario. Ocúpese algo de Mallorca pues la cosecha que podemos recojer seria espléndida." Comas li havia afegit una nota a mà en la qual deia "La opinión de Palma unánimemente aplaude su actitud con la Esquerra de Cataluña. Le felicito por ello" i també li adjuntava un retall d'*El Día* sobre l'"Homenaje de afecto a D. Juan March." Carta del 8 de gener de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 16 de gener, Domingo li agràia la seva carta, tant per la felicitació amb motiu de les seves declaracions en relació amb la política de Catalunya com per l'escrit del Comitè del partit que havia llegit detingudament i les havia transmeses als seus companys de Govern i "mucho celebrare que haya un acuerdo favorable a sus aspiraciones." Carta del 16 de gener de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

quien yá conoce nuestras aspiraciones y la manera como hasta la fecha se ha desarrollado la política en Mallorca."¹⁰³² Així mateix, Comas va remetre també còpia de la carta a Domingo.¹⁰³³

Dos dies després, Jaume Comas tornà a escriure a Domingo per ratificar-li tot el contingut de l'escrit del dia 5 de febrer, tot i que amplià alguns aspectes sobre la situació dels partits republicans d'esquerra de les illes. Deia: "Me referesc a l'anomenament del nou Governador de Balears, que, per la dimissió del actual, D. Juan Manent te de tenir lloc aquets dias. Es un deure que tinc envos per amistad y per llealtat politica, dirvos qu'es arribada l'indispensable necessitat de que mos envieu un Governador que sigui homo de la vostre confiança i que sigui indispensablement R.S. a fi d'intentar SALVAR LAS ESQUERRES DE BALEARS del cataclisme que s'aproxima i qu'es definirá fatalment en las próximas elecciones, ofegant, per mols anys, tot lliberalisme degut a la política proteccional al caciquisme que dispensá en Carreras primer, i ha continuat després D. Juan Manent, fent que la democratisació del país sufrís una rasseguda de la que unicament ne pot surtir, ab un governador intel·ligent i qu'estigui decidit a republicanisar y democretisar Balears.

Els elements més significats dels diversos Partits d'esquerre, i altres homos de valia que desitjen aplegarse al nostre Partit, esperant per ferho tenir garantias de protecció, (ser R.S. en aquesta terra vol dir portar insignia de martir) hem canviat impresions i tots coincidim en que tot cuant vos dic en aquesta lletra es d'una imperiosa e inadudible urgencia.

Diguentvos aixó, crec quedar a covert de tota responsabilitat, car de no jirar per complert la tática política, no fora extrany que's refredessin aquells qu'avui están més entussiasmats, ab lo que, a Balears, s'haurian acabat les Esquerres."¹⁰³⁴ El 14 de febrer, Domingo envià còpia d'aquesta carta de Comas al membre del Comitè Executiu Nacional, Félix Gordón Ordás i li comentà que "a este amigo, como a otros muchos de dichas Islas, ya les contesto significándoles nuestro deseo de que efectivamente sea un Radical-socialista el nuevo Gobernador de allí. Pero también les hago constar que el Ministro de la Gobernación, que nombra Gobernadores a los hombres por nosotros propuestos, a su vez los distribuye en las provincias según su criterio propio, sin que nadie pueda impedirselo."¹⁰³⁵ Aquell dia també Domingo contestà a Jaume que tant ell com Albornoz i el Comitè Executiu Nacional estaven conformes amb les seves apreciacions respecte a la necessitat que el nou governador fos del partit.¹⁰³⁶

Com és sabut, però, finalment el Govern designà a mitjans febrer de 1933 com a nou governador civil de les Balears, Manuel Ciges Aparició, d'Acció Republicana.

L'intent fallit d'ocupar càrrecs institucionals

1032 .- Carta del 5 de febrer de 1933 de Jaume Comas a José Salmerón. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1033 .- Li afegia que "vos prec mos apoieu en aquest just desitg nostre tinguent en conta que per vos serán els beneficis ja que ab aqueixa mida aguanyeu per vos una provincia." Carta del 5 de febrer de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1034 .- Carta del 7 de febrer de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1035 .- Carta del 14 de febrer de 1933 de Marcel·lí Domingo a Félix Gordón Ordás. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1036 .- Carta del 14 de febrer de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Sens dubte, la manca de presència a les institucions de Mallorca del PRRS féu que la formació política intentàs utilitzar la influència del ministre Marcel·lí Domingo per sol·licitar el nomenament de correligionaris de l'illa en diversos càrrecs corporatius, com evidència la nombrosa correspondència entre Jaume Comas i Marcel·lí Domingo.

D'una banda, l'objectiu d'aquestes peticions era incrementar la influència del partit amb el propòsit de consolidar la seva implantació. De l'altra, ben segur, que també s'hi mesclaven recomanacions més de caràcter personal.

El 12 de gener de 1932, davant la notícia que el Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç pensava proveir la presidència i dues secretaries dels Comitès de Jurats Mixtes Agraris, Comas sol·licità a Domingo que proposàs per aquests càrrecs els correligionaris Miquel Trian Barceló, Germà Ballester Janer i Antoni Melis Burguera, els quals, a més del seu republicanisme, constituïria una solució de molta importància "para los progresos de nuestro Partido."¹⁰³⁷

Novament, a mitjans gener de 1932, Comas tornà escriure a Domingo per recomanar com a secretari de la tercera agrupació del Jurat Mixt del Treball al correligionari Germà Ballester Janer. Aprofità aquest escrit per denunciar que fins aleshores havia ocupat aquest càrrec un home de Joan March, el director del diari *El Día*, Nicolás Brondo.¹⁰³⁸

Altra vegada, al final de juliol de 1932, Comas tornà insistir a Domingo sobre la necessitat que es nomenàs al correligionari Germà Ballester Janer com a secretari de la tercera agrupació de Jurats Mixtes. Aprofità l'avinentsa de la seva petició per tornar-li a denunciar la xarxa política de March.¹⁰³⁹

1037 .- Carta del 12 de gener de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 22 de gener, Marcel·lí Domingo transmetia les cartes de Jaume Comas al ministre de Treball, Francisco Largo Caballero i, el dia 27, donava compte a Comas d'aquesta tramitació. Carta del 27 de gener de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Novament, el 24 d'agost de 1932, Domingo comunicà a Comas que havia recomanat al ministre de Treball el seu patrocinat Germà Ballester Janer per tal que fos nomenat secretari de la tercera agrupació de Jurats Mixtes. Carta del 24 d'agost de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1038 .- Comas deia a Marcel·lí Domingo: "Se trata de que en la tercera agrupación del Jurado Mixto del trabajo de esta provincia, comprensiva de tranvías, tracción mecánica, tracción de sangre, alimentación hotelaria, cocineros, trasportes[sic] marítimos, Banca y Bolsa, despachos y oficinas, el Secretario de esta agrupación, o sea 1º-2º-3º, Decreto de 31 de agosto de 1931-Gaceta 6 septiembre 1931, deja cesante al Secretario de la tercera agrupación Don Nicolás Brondo Flores, sustituyendole D. Miguel Monserrat y Salvá, no habiendose posesionado del cargo y lo sigue desempeñando interinamente el Sr Brondo hasta tanto se nombre otro, dicho nombramiento tiene que insertarse en la Gaceta de Madrid del Ministerio de trabajo. Según mis noticias, el que se cuida de estos nombramientos es el Sr. Director General del Trabajo Don Fabra Ribas a propuesta del ministerio del mismo. En su consecuencia, le debo manifestar que este Sr Brondo que interinamente ocupa la Secretaria, además de ser amigo intimo del Sr. D. Juan March, es el que, desde hace años ocupa el cargo de director del periodico ["El Día", afegit a mà] del Sr March y como quiera que este Sr, además de ejercer de banquero, es el dueño de La Trasmediterranea, la secretaria de esta Agrupación está entregada en cuerpo y alma al Sr March. En caso de que por razones no pudiera ser el nombramiento de Secretario de Jurados Mixtos Agrarios que le interesaba a favor de D. Germán Ballester y Janer vea el medio de nombrarle Secretario de esta agrupación tercera." Carta sense datar [probablement de gener de 1932] de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 17 de febrer de 1932, el ministre de Treball i Previsió Francisco Largo Caballero va tornar les cartes a Marcel·lí Domingo. Carta del 17 de febrer de 1932 de Francisco Largo Caballero a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1039 .- El 30 de juliol de 1932, Jaume Comas va escriure a Domingo per recomanar-li que donàs suport a la instància presentada pel correligionari Germà Ballester Janer que volia ser nomenat secretari de la Tercera Agrupació de Jurats Mixtes. A més, a mà, li afegia una nota que deia "Nuestro partido tiene gran interés. Los demás solicitantes son politicamente de March, uno de ellos director del periódico "El Día." Carta del 30 de

Com hem vist, Comas també intercedí al ministre Domingo perquè aprofitant la modificació dels integrants de la Comissió Gestora de la Diputació Provincial de les Balears s'hi inclogués algun representant del PRRS, tot i les dificultats que aquests no tinguessin representació en els consistoris illencs. Així mateix, l'11 de juny de 1932, Comas envià un telegrama a Domingo en el qual li sol·licitava que impedís la modificació de la gestora de la Diputació.¹⁰⁴⁰ L'endemà, Comas va transmetre una missiva a Domingo en la qual li ampliava el contingut del telegrama del dia anterior. Denuncià que havia sabut que els diputats a Corts Francesc Carreras i Alexandre Jaume "tramaban una maniobra cerca del Sr. Ministro de la Gobernación" per aconseguir una ampliació de dos llocs en la Comissió Gestora de la Diputació. Es queixà, a més, que aquesta decisió perjudicava "gravemente los intereses de nuestro Partido", motiu pel qual li suplicava que impedís aquella "maniobra, que de momento no se haga nada esperando que el nuevo Gobernador de acuerdo con V. resuelva la cuestión en verdadera justicia dando la debida representación a todos los partidos republicanos y al Socialista."¹⁰⁴¹ De totes maneres, aquestes peticions de Comas no tingueren èxit ja que el 27 juny el governador civil decidí ampliar la Comissió Gestora provincials amb dos vocals del districte de Palma i designà com a nous gestors els regidors de l'Ajuntament de Palma Emili Darder Cànaves (Acció Republicana) i Andreu Crespí Salom (Partit Socialista),¹⁰⁴² que varen prendre possessió en la sessió del 12 de juliol. Jaume Comas també sol·licità recomanacions al ministre Domingo d'alguns correligionaris, com el vicepresident del PRRS, el doctor Joan Trián Barceló. D'una banda, al començament de maig de 1932 Comas intercedí davant Domingo arran d'un contenciós que havia posat contra l'acord de la Diputació que estava pendent de sentència del Tribunal Suprem des del 8 de desembre de 1931 en què havia fallat l'Audiència de les Balears—¹⁰⁴³ De l'altra, el 7

juliol de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 3 d'agost, des de la secretaria particular de Domingo es donà compte d'haver rebut l'anterior escrit i s'afirmava que "crea Vd. será para mi una satisfacción pueda este correligionario quedar complacido." Carta del 3 d'agost de 1932 de la secretaria particular del ministre d'Agricultura a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1040 .- El telegrama deia "Ruego impida modificacion comision gestora diputacion escribo carta." Telegrama de l'11 de juny de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1041 .- Carta del 12 de juny de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El dia 18, Domingo notificava per escrit al ministre de la Governació, Casares Quiroga, que els seus correligionaris de Palma li demanaven que intercedís perquè no es duqués a efecte l'ampliació de la Comissió Gestora de la Diputació. Li deia "yo me permito transmitirle este ruego encareciendole lo atienda si ello es posible. Le agradeceré, pues, muy sinceramente, me informe lo que haya sobre el particular, para, a mi vez, hacerlo a mis amigos de la Isla." Carta del 18 de juny de 1932 de Marcel·lí Domingo a Santiago Casares Quiroga. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1042 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

1043 .- Joan Trián havia posat un contenciós contra l'acord de la Diputació Provincial de les Balears que estava pendent del Tribunal Suprem des del 8 de desembre en què va fallar l'Audiència de les Balears. Nota sense datar. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 6 de maig, Domingo va remetre la nota ajunta relacionada amb Trián al ministre de Justícia, Álvaro de Albornoz per tal que l'informàs com estaven els temes sol·licitats en la nota. Carta del 27 de maig de 1932 de Marcel·lí Domingo a Álvaro de Albornoz. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 27 de maig, Domingo va remetre a Comas la carta de recomanació que havia fet al ministre de Justícia sobre Joan Trián —advertia que "lamento muy de veras no sea satisfactorio su contenido"— Novament, el 22 de juny, Domingo tornà a enviar a Comas la carta del ministre de Justícia en la qual "como verá no ha sido posible complacerle", però que havent sol·licitat també la seva destinació a Oviedo, havia estat nomenat magistrat d'aquella audiència.

d'octubre de 1932, Comas sol·licità per "la importancia que tiene para la politica mallorquina" el nomenament de Trian com a comissari de la Transmediterrània i de la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca.¹⁰⁴⁴ Així mateix, Comas recolzà davant el ministre Domingo les peticions del director de l'Escola Graduada de Sóller i vicepresident de l'agrupació del partit en aquell municipi, Cristòfol Barceló, que s'interessà en ser nomenat inspector de primera ensenyança (10 de març de 1933)¹⁰⁴⁵ i del dirigent algaidí del partit Pere Capellà —que havia aprovat el tercer curs del Pla de 1914—, proposat per una beca pel Claustre de l'Escola Normal de Magisteri Primari de les Balears.¹⁰⁴⁶

Així mateix, Comas envià a Domingo recomanacions més de caràcter personal sobre el magistrat de l'Audiència de Palma Idelfonso Baquero Pérez —que sol·licitava la presidència de l'Audiència de Pontevedra— (començament de maig de 1932);¹⁰⁴⁷ l'enginyer, amic i correligionari [sic] Bartomeu Forteza Piña, que havia sol·licitat ser nomenat com a director de l'Estació Enològica de Felanitx (29 de maig de 1932),¹⁰⁴⁸ i de Bartomeu Bauzà Pou, que

1044 .- Comas advertia, però, que corrien rumors que es treballava pel nomenament de comissari de Ferrocarrils d'un socialista "dadas las concomitancias de este partido con March" i denunciava que això "seria inutilizar la acción de Gobierno en esta Compañía." Carta del 7 d'octubre de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.844. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1045 .- Comas li remetia la sol·licitud que havia presentat Cristòfol Barceló al director general d'Instrucció Pública, Llopis. Era recomanat per la seva actuació esquerrana i denunciava l'adversió dels inspectors de primera ensenyança de les Balears "por ser estos francamente derechistas." Carta del 10 de març de 1933 de Jaume Comas a Víctor Vila. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1046 .- Carta sense datar [començament de juny de 1933] de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 7 de juny, Domingo enviava una nota a Comas per assabentar-lo que havia fet la recomanació sol·licitada de Pere Capellà. Carta del 7 de juny de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1047 .- Tot i que Idelfonso Baquero havia sol·licitat el seu trasllat a les audiències de Valladolid, la Corunya, Lleó i Lugo o a un jutjat de Madrid, demanava aleshores la presidència de l'Audiència de Pontevedra, ja que pensava que podia ser la primera vacant que sorgís "pues el actual presidente de aquella, tiene pedido su traslado a la de Pamplona, y uno d ellos magistrados de esta, está haciendo el nº 1 para el ascenso." Carta sense datar [probablement de començament de maig de 1932] de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 6 de maig, Domingo va remetre la nota ajunta relacionada amb Baquero al ministre de Justícia, Álvaro de Albornoz, per tal que l'informàs com estava aquell tema. Carta del 27 de maig de 1932 de Marcel·lí Domingo a Álvaro de Albornoz. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 27 de maig, Domingo va remetre a Comas la carta de recomanació que havia fet al ministre de Justícia sobre Baquero Pérez. Novament, el 22 de juny, Domingo tornà a enviar a Comas la carta del ministre de Justícia en la qual "como verá no ha sido posible complacerle", però que havent sol·licitat també la seva destinació a Oviedo, havia estat nomenat magistrat d'aquella audiència. Carta del 22 de juny de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1048 .- Aleshores, Bartomeu Forteza era enginyer de l'Estació de Viticultura i Enologia de Reus. Carta del 29 de maig de 1932 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. L'1 de juny, el cap de la Secció de Personal del Ministeri d'Agricultura, Rafael Galcerán, informà al ministre d'Agricultura Marcel·lí Domingo que l'enginyer Forteza havia estat nomenat per concurs el 14 de juliol per a l'estació de Viticultura de Reus. Però, que des d'aleshores, ho havia tingut entrada cap petició per a l'Estació Enològica de Felanitx, que havia estat anunciat a concurs en la *Gaceta de Madrid* del 21 de maig, "pero al que no puede presentarse porque las plazas provistas por Concurso han de ser desempeñadas durante dos años, como determina el artículo 6º del R.D. de Ley de 1º de Febrero de 1924." Comunicació de l'1 de juny de 1932 de Rafael Galcerán a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 2 de juny, Domingo donà compte d'aquesta informació a Comas. Carta del 2 de juny de 1932 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

concurtava en la vacant de corredor de comerç de Palma (21 d'abril de 1933).¹⁰⁴⁹ També Comas va demanar a Emilio Baeza Medina que intercedís en la jubilació del magistrat de l'Audiència Territorial Pere Andreu davant el ministre de Justícia Álvaro de Albornoz perquè es fes una revisió de l'expedient i una comprovació dels informes que s'havien fet servir com a base de la sanció (23 de novembre de 1932).¹⁰⁵⁰

A tot això, hem d'afegir la denúncia que féu Comas a Domingo sobre l'ocultació de drets reials en l'herència de Sebastià Mateu Amengual a favor del rector de Mancor de la Vall (inici d'abril de 1933).¹⁰⁵¹

La defensa de la Llei de bases de reforma agrària

El fracàs del cop d'Estat del general José Sanjurjo del 10 d'agost de 1932, va proporcionar prestigi al Govern de Manuel Azaña i va precipitar l'aprovació el setembre de 1932 tant de la Llei de bases de reforma agrària —aprovada per 318 vots a favor i 9 en contra— com de l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

El 15 de setembre, la *Gaceta de Madrid* va promulgar la Llei de bases de reforma agrària. La seva posada en pràctica tingué moltes dificultats en part pel caràcter i articulació de la llei i també per l'escassetat del seu pressupost, ja que solament va ser de 50 milions. Tal com

1049 .- Comas demanava a Domingo que el recomanàs al ministre d'Hisenda Jaume Carner. Carta del 21 d'abril de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 2 de maig, Domingo contestà a Comas que havia fet les gestions de recomanació de Bauzà Pou. Carta del 2 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1050 .- Comas escrivia "Entre los Majistrados jubilados recientemente por indeseables por el Ministro del ramo, figura D. Pedro Andreu que ejercia su cargo en la Audiencia de esta ciudad. Ignoro los motivos que indujeron al Sr. Albornoz a tomar tal resolución contra dicho Magistrado y me parece ocioso advertirle que en modo alguno trato de colaboar en la campaña que se hace contra nuestro conspicuo compañero; pero en honor a la verdad, he de manifestarle que el Sr. Andreu que lleva en esta Isla mucho tiempo ha hecho una politica antirepublicana y que los Radicales Socialistas de esta ciudad no le creemos enemigo nuestro. Por lo demás, la buena fama de que goza tampoco hace creer que haya cometido inmoralidades que en una localidad pequeña, como esta, habrian trascendido al publico." Carta del 23 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Emilio Baeza Medina. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1051 .- Jaume Comas envià un escrit a Marcel·lí Domingo en el qual li contava que el novembre de 1932 s'havia presentat una denúncia per ocultació de drets reials en l'herència de Sebastià Mateu Amengual a favor del rector de Mancor de la Vall. Es denunciava que davant aquest fet tan escandalós "que por toda la Isla se comenta" la Derechas pretenden de la Autoridad Económica no se lleve a efecto la comprobación." Se sol·licitava que s'ordenàs al delegat d'Hisenda de les Balears que es fes la comprovació de tots els béns denunciats en l'herència de Sebastià Mateu Amengual i que s'aplicàs el Reglament de Drets Reials als defraudadors. Es comentava que "en Enero actual, la Abogacía del Estado aceptó la denuncia depositando el denunciante la fianza metalica reglamentaria. Las fincas rústicas y urbanas alcanzan un valor de 1.500.000'00 pesetas. En la declaración escritura manifestación de bienes para pago derechos reales los valores por 150.000'00 pesetas, habiendo defraudado 1.350.000'00 pesetas." P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 13 d'abril de 1933, el subsecretari d'Hisenda, Isidoro Vergara, envià un justificant de recepció del document a Domingo i comunicar-li que havia demanat antecedents del tema al Delegat d'Hisenda de les Balears. El 20 d'abril, Marcel·lí Domingo envià un escrit a Comas que l'informava de la situació dels tràmits. Carta del 20 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 7 de juny, Domingo envià una nota a Comas per informar-lo que havia enviat al Ministeri d'Hisenda l'escrit relacionat amb el testament de Sebastià Mateu. Carta del 7 de juny de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

assenyala Manuel Tuñón de Lara es tractava d'un text complex, híbrid, resultat d'innumerables compromisos.¹⁰⁵²

Aprofitant la visita recent que havia fet el doctor Jaume Comas al ministre d'Agricultura Marcel·lí Domingo, el diari *La Almudaina* del 18 de setembre de 1932 publicà una entrevista amb el dirigent mallorquí del PRRS sobre l'aplicació de la Llei de reforma agrària. D'una banda, Comas desmentia "rotundamente los infundios que con aviesa intención propalan los enemigos del régimen" que es tingué el propòsit de destruir la petita i mitjana propietat.¹⁰⁵³ Al final de l'entrevista, Comas anuncià que donat que el públic mallorquí coneixia al Marcel·lí Domingo revolucionari, també escoltàs el governant i, per això, estava previst que no estàs molt de temps a venir a Mallorca per fer una conferència.

Des d'aleshores, per assegurar l'èxit de l'aplicació de la Llei de Reforma Agrària, Jaume Comas demanà reiteradament al ministre d'Agricultura, Marcel·lí Domingo que nomenàs diversos militants del partit per integrar la Junta Provincial de Reforma Agrària de les Balears.

El 3 de novembre de 1932, Jaume Comas escrigué a Víctor Vila per tal que recordàs a Domingo el seu nomenament com a president de la Junta Provincial de Reforma Agrària de les Balears. Li justificà la petició ja que "estuve en "Servicio Social Agrario" y no vi la cosa tan clara como hubiera deseado. De no recaer en mi este nombramiento seria un golpe mortal para nuestro Partido y grave desprestigio para mi."¹⁰⁵⁴

1052 - TUÑÓN DE LARA, Manuel: *Tres claves de la Segunda República*. Alianza Editorial. Madrid, 1985, pàg. 78.

1053 - Declarava "Una y otra son respetadas, en general, en la ley de bases aprobada, que, como su nombre indica, no es más que la pauta sobre la que habrá de articularse la otra ley, la que detalladamente ha de regir la reorganización de la economía agraria nacional. La República no pretende lesionar ni siquiera a los grandes propietarios pues aún a éstos se les concede el medio de cobrar del Estado el valor real de las fincas que se les expropié, si aún ahora declaran cual sea dicho valor. Pero el Gobierno estima evidentemente injusto y antieconómica la reglamentación jurídica actual de la mayor parte de la propiedad rústica, desde luego de la disfrutada por los grandes terratenientes y no podía ni debía dejar de modificar aquel estado de cosas, tanto más cuanto que los grandes propietarios (en Mallorca hay excepciones) habían abdicado mil veces de sus añejos derechos al no ejercitarlos en la forma racional que el bien público exigía." Continuà afirmant el doctor Comas que "Los hechos más que las palabras han desmentido a quienes tildaban al señor Domingo y a sus compañeros de Gobierno, de demagogos obcecados, de idólatras de principios inflexibles, de ilusos capaces de sacrificar al triunfo de una utopía toda la vida nacional. Por el contrario, en la discusión del proyecto de Reforma Agraria, los actuales gobernantes han ido acomodando el substratum ideal que les servía de orientación, a todo el sistema de circunstancias de la realidad española y de este camino no se desviarán, por que no pretenden crear un engendro arbitrario, que no sería viable, sino cimentar en la entraña misma de la patria la organización que demanda la propia naturaleza de aquella. Los medianos y los pequeños propietarios deberían percatarse de que unas de las circunstancias que influyen en el político al alumbrar nuevas normas, son la actitud con que estas son esperadas o recibidas por sus conciudadanos, y el grado de apoyo que él mismo halla en los diversos sectores de la opinión. Si los afectados por una reforma o lo que temen serlo en el futuro en vez de colaborar en el seno de los partidos netamente republicanos de la Nación y dejan de hacer oír su voz en una u otra de las organizaciones políticas leales al régimen, no deben sorprenderse de que triunfen los partidos y en el Parlamento las soluciones más radicales, más distantes de su manera de pensar. En la mecánica política, hasta los adversarios que se producen noblemente prestan una ayuda al político bien intencionado. En el Partido Radical Socialista caben propietarios y proletarios. Con aquéllos está dispuesto el Partido a estudiar las soluciones razonables que sin sombra de privilegio para nadie, tengan muy en cuenta las necesidades de los segundos. En retrocesos no cabe pensar, más sí en perfeccionamientos aconsejados por la Justicia y la Economía." "Política local. Una entrevista con el Dr. Jaime Comas", a *La Almudaina*, diumenge, 18 de setembre de 1932, pàg. 2.

1054 - Carta del 3 de novembre de 1932 de Jaume Comas a Víctor Vila. P.S. Madrid. Caja 381. Exp. 87. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. A més, li comentava "¿Se fijó que el otro [dia] en el Congreso un diputado mallorquin habló del asunto de alcachofas? Le suplico que en esta cuestión espere mis indicaciones" i que recordàs a Fecet el tema del del correligionari García Fariás, enginyer en cap d'indústries. El 15 de novembre, Víctor Vila contestà a Comas que havia recordat a Domingo els seus desitjos de ser nomenat president de la Junta de Reforma Agrària i "crea que muy de veras habré de celebrar que pueda usted quedar

El 19 de gener de 1933, Jaume Comas va escriure novament a Marcel·lí Domingo per comentar-li els rumors que el director general de l'Institut de Reforma Agrària —IRA— i militant d'Izquierda Republicana, Adolfo Vázquez Humasqué tenia intenció de substituir-lo com a futur president de la Junta Provincial de Reforma Agrària de les Balears.¹⁰⁵⁵ Novament, el dia 25 de gener, Comas tornava a intercedir davant Domingo perquè la secretaria de la Junta Provincial de Reforma Agrària fos per l'advocat i correligionari Josep Quiñones Veny.¹⁰⁵⁶

Sens dubte, per donar oficialitat a aquestes peticions de Comas, el 30 de gener, el Comitè Provincial del partit a les Balears acordà per unanimitat proposar al seu president Jaume Comas per al càrrec de president de la Junta Provincial de la Reforma Agrària i a Josep Quiñones com a secretari d'aquest organisme.¹⁰⁵⁷

A mitjans març de 1933, Josep Guasch Espina sol·licità a Marcel·lí Domingo ser nomenat president de la Junta Provincial de la Reforma Agrària de les Balears,¹⁰⁵⁸ El dia 17 d'aquell mes, Domingo contestà a Guasch que havia pres bona nota dels seus desitjos de ser designat president de l'organisme.¹⁰⁵⁹

El 17 d'abril, el mestre d'escola i dirigent de l'agrupació del PRRS de Sóller, Josep Guasch va escriure al seu amic Marcel·lí Domingo per comentar-li l'estat en què es trobava el partit a les Balears i indicar-li que "Al regresar de Madrid el Sr. Comas ha manifestado que está nombrado para la Presidencia de la Reforma Agraria de esta Provincia. Tal noticia ha caído como una bomba dando lugar a una serie de protestas. Entre las muchas cartas que en este

complacido." Carta del 15 de novembre de 1932 de Víctor Vila a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 381. Exp. 87. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1055 .- Carta del 19 de gener de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Comas li deia: "He sabut, per una casualitat, i com cosa certa, que l'Adolfo Vazquez, que té les seves amistats a Mallorca, te intenció de sustituir pel d'un altre, el meu nom per la presidencia de la Junta Provincial de la R.A. de Balears, que vos me teniu tan reiteradament promesa. Ho poso en el vostre coneixement en la deguda anticipació a fi de que vos pogueu pendre les vostres mides i no vos deixeu sorprendre.No permeteu de cap manera qu'aqueixe Presidencia surti del Partit R.S. dons aixó vos espenyaria la Reforma Agraria a Balears."

1056 .- Comas li manifestava que segons l'article 4art del decret del 21 de gener la persona designada com a secretari de la Junta Provincial de Reforma Agrària havia de ser advocat i funcionari. Davant aquest fet, comentava que la persona que tenia tota la seva confiança per ocupar aquest càrrec era l'advocat Josep Quiñones i tot i que aleshores no era funcionari ho havia estat de la Diputació, però havia cessat per dedicar-se al seu despatx. Li expressava el seu interès que el referit article 4art fos aclarit en el sentit de que estassin equiparats els exfuncionaris als funcionaris. Li afegia "Comprenderá V. mi admirado amigo cuan necesario es la obtención de lo antedicho para la aplicación leal en esta tierra de la Ley de Reforma Agraria y cuan conveniente es para mi el actuar sin el peligro de tener un secretario a quien no pueda confiarme o espontaneamente sus recelos y con la seguridad de que no solo querrá si no que tambien podrá asesorarme inteligentemente." Carta del 25 de gener de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 31 de gener de 1933, Domingo li contestà per escrit que havia pres bona nota de la seva petició. Carta del 31 de gener de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1057 .- A més, afegia "Excusado es decirle el interés que nuestro Partido pone en las peticiones antes formuladas, que de ser atendidas, como esperamos confiadamente, nos permitirán actuar eficazmente dentro del espíritu que informa la Ley." Carta del 31 de gener de 1933 de Joan Trián a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 13 de febrer, Domingo contestava que havia pres bona nota de la recomenació de Comas. Carta del 13 de febrer de 1933 de Marcel·lí Domingo a Joan Trián. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1058 .- Nota, sense datar, probablement de març de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1059 .- Carta del 17 de març de 1933 de Marcel·lí Domingo a Josep Guasch Espina. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

sentido he recibido te incluyo una por ser de los que representan el nucleo mas importante de la Isla."¹⁰⁶⁰ Es tractava d'una carta del Sindicat Agrícola de Mallorca —domiciliat al carrer del Sindicat, núm. 209, baixos— en la qual Joan Llabrés li comentava que "Por este sindicato se acercan elementos agrarios de esta isla alarmados ante la noticia de haber sido nombrado para Presidente de la Junta Provincial de Reforma Agraria a Don Jaime Comas, pues no le conceden idoneidad para dicho cargo. Me atrevo, dada la buena acogida que tiene V. en el Ministerio de Agricultura, rogarle se digne comunicarme lo que haya referente al particular, desde luego con la reserva que el caso requiere."¹⁰⁶¹

El 10 de maig, Josep Guasch tornà a escriure a Domingo per manifestar-li que el nomenament de Jaume Comas per a la presidència de la Junta Provincial de la Reforma Agrària de les Balears seria "objeto de disgustos y descontentos, tanto por los partidos de izquierda como por las Autoridades y entidades de la provincia. Diariamente recibo correspondencia y visitas de los elementos de la Isla manifestandome su descontento y no me cabe duda de que estará informado de ello por la prensa y por elementos mas autorizados que yo."¹⁰⁶²

El juny de 1933, Jaume Comas envià algunes consideracions sobre l'aplicació de la Reforma Agrària a les Balears.¹⁰⁶³

1060 .- Carta del 17 d'abril de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1061 .- Carta del 13 d'abril de 1933 de Joan Llabrés a Josep Guasch. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1062 .- A més, Guasch indicava "Si consideras que ofreciendome para desempeñar tal cargo puedo serte útil, no tengo inconveniente en aceptarlo en la seguridad de que pondré todas mis actividades para dignificar tu obra. Si es necesario que te lo piden las Autoridades de la provincia lo haran pues al ofrecerme ha sido atendiendo sus ruegos. Te repito que ningun intereses me hace mover para obtener tal cargo, pues soy amigo del Sr. Comas y de los que se han separado de su Agrupación." Carta de 10 de maig de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El dia 13, Domingo envià aquest escrit de Guasch a l'Institut de Reforma Social i el dia 17, es tornà al ministre d'Agricultura, amb una nota que deia: "le manifiesto que no ha sido aun hecha la propuesta para la Presidencia de esa Junta. En su día se tendrán en cuenta las indicaciones que expone." Carta del 17 de maig de 1933 de l'Institut de Reforma Agraria a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 23 de maig, Marcel·lí Domingo contestà a Guasch que encara no s'havia fet la proposta per al càrrec de president de la Junta Provincial i que es tendrien en compte les seves indicacions. Carta del 23 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Josep Guasch. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1063 .- "Algunas consideraciones sobre la aplicación de la Reforma Agraria en Baleares.

Seria conveniente para la provincia formar un nuevo grado o categoria en el apartado C de la base 8ª de la ley Agraria, en el que se comprendiesen las propiedades rusticas cuya renta anual sea inferior a 10.000 pesetas, las cuales habrian de capitalizarse al 3% con el liquido imponible que tenga asignado. En Mallorca, no hay fincas que renten el cinco, ni siquiera el cuatro por ciento, porque, en relación con el número de habitantes, la tierra escasea, todos la apetezen y son muchos los emigrantes que retornan a pasar los ultimos días de su vida, en este remanso mallorquin, en contacto con el campo, en el que compran fincas a cualquier precio, importando para ello los ahorros radicados en ultramar. No se trasluce lo que ganaria la Economía Nacional privando de aliciente a aquellos para tales importaciones.

II

En casi todos los pueblos de Mallorca viene parcelandose la propiedad rustica sin perjuicio para la Economía Nacional mediante el siguiente proceso: Un particular o una entidad compra un predio que inmediatamente revende en parcelas y a plazos. Los labradores compradores de las parcelas trabajan intensamente en ellas, para quedar convertidos, al cabo de breves años, en propietarios de las tierras centuplicando la producción de las que integraron el antiguo predio. La proposición tiende a que el Crédito Agrario sea aplicado a promover las operaciones de parcelación voluntaria, en aquellas fincas que, a juicio de la[s] Juntas Locales y de la Junta Provincial, estimara conviene la parcelación; confiando la dirección y tramitación de estas parcelaciones a una Junta Provincial plenamente autonoma en su gestión por más que puede ser sometida a inspección a la cual haya de rendir cuenta de sus actos. Esta Junta podría estar integrada por un Ingeniero Agrónomo, un letrado y el Presidente de la Junta Provincial de R.A. designados por el Ministerio.

El 26 de juliol de 1933, Josep Guasch va escriure novament a Marcel·lí Domingo per, a més recomanar-li el nomenament com a viceconsul d'Espanya a Belford a Mauricio Thanner, comentar-li que havia llegit a la premsa el nomenament com a president de la Junta Provincial de Reforma Agrària de Enjuto i li sol·licità una carta de presentació per tractar diversos temes que "interesen a nuestros amigos."¹⁰⁶⁴

La defensa de la indústria i el comerç de les Balears

El 5 de maig de 1933, Jaume Comas, com a president del Comitè Executiu del partit, envià un informe a Marcel·lí Domingo sobre la qüestió del calçat, el caciquisme i el jurat mixt d'obrers pagesos.¹⁰⁶⁵ Així mateix, el Comitè Executiu del PRRS de les Balears envià un informe sobre

Actuaria con un capital de dos o tres millones de pesetas, que el Estado podría anticipar en dos o tres anualidades, siendo con ello posible la parcelación voluntaria anual de unas 400 hectareas de terreno, sin merma ni perjuicio para el Estado, porque con los beneficios que la Junta obtendría, por la diferencia entre el precio de compra de los terrenos y el de reventa, beneficios que aun cuando pertenecieran al Estado deberían hallarse a disposición del referido Organismo Provincial, para aplicarlos a cubrir los gastos que la Junta ocasionara, y enjugar la eventual pérdida que raramente pudiera acarrear una operación poco afortunada.

Tampoco ofrecería peligro para el Estado porque al adquirir la Junta las tierras, debería inscribirlas a nombre del Estado y al revenderlas tendría que reservar para este su dominio hasta hacer efectivo el pago íntegro del precio de reventa, resultando de todo ello la garantía para el Estado y en todo momento del capital invertido en la operación, del cual además, percibiría los intereses al tipo corriente.

ARRENDAMIENTOS:

El derecho de aquellos arrendatarios que, cultivando una finca durante 20 años convierte el arrendamiento en censo redimible, al capitalizar la finca al 5% del precio anual del arriendo, causará en Mallorca las siguientes injusticias:

A/ Incorporará gratuitamente al patrimonio del arrendatario, grandes mejoras llevadas a cabo por el propietario, mejoras que en muchos casos importan el 30[,] el 40 y hasta el 50/ del valor de la finca.

B/ Producirá el enriquecimiento, sin causa, de muchos arrendatarios que pagan rentas que nunca exceden y a veces ni siquiera llegan al 3% del valor en venta de las fincas arrendadas que pasarán a su propiedad." Carta del 5 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1064 - Carta del 26 de juliol de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Tres dies després, Domingo envià una nota de presentació de Guasch a Enjuto per tal que li parlàs exclusivament de la Reforma Agrària. Comunicació del 29 de juliol de 1933 de Marcel·lí Domingo a Federico Enjuto. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1065 - Comas escrigué:

"ASUNTO CALZADO.— Incluyo una nota y si fuera preciso se acompañarían nuevas indagaciones sobre este asunto. Interesa muy mucho este asunto, por distintos motivos: En cuanto a Mallorca, porque ello sería un acicate para motivar a republicanizarla, pues como le he dicho diferentes veces toda la máquina monárquica y especialmente de March sigue intacta, no existiendo, fuera de nuestro, ningún partido depurado y saturado de republicanismo; pero si nuestros esfuerzos no se ven nunca compensados con algo positivo es posible que el heroísmo nuestro se vea mermado y hasta cierto punto, a la larga, vencido, pues hoy aquí para dispensar un favor ha de ser gente adversa al Régimen, por cuanto se ha infiltrado en Acción Republicana y nos vemos perseguidos continuamente. Es necesario, pues, que podamos demostrar que gozamos de la confianza de las altas esferas y que se nos confiere mando, por lo menos por lo que respecta dentro los Ministerios ocupados por correligionarios nuestros.

UN CASO DE CACIQUISMO.— Hace bastante tiempo que estamos haciendo gestiones para conseguir abscribir a nuestra política cuatro o cinco pueblos, en sectores republicanos que equivocadamente estaban adheridos al Partido Federal y se encuentran a disgusto en el mismo desde que dicho partido regional se ha adherido a Lerroux; y como en el caso anterior es necesario poderles hacer algunas demostraciones y ahora habría una oportunidad. En Sineu tenemos un simpático Presidente de la Sociedad de Labradores que tiene una Agrupación muy adicta con más de 200 asociados y de ingresar en el partido R.R.S. le seguirían unos 300 o 400 afiliados más, que ya hubiéramos deseado llevar estos votos a este próximo Congreso Nacional, confiriéndole la representación a su Sr. Secretario, Sr. Vila; pero siendo colono dicha persona, le ha indicado el propietario de

la indústria del calçat i la necessitat de la seva protecció oficial, estructurat en dos apartats: el primer titulat "Capacidad y posibilidades de producción de esta industria"¹⁰⁶⁶ i el segon "Solución."¹⁰⁶⁷ Des de la Direcció de Comerç s'informà a Domingo que aleshores no es tenia entaulada cap negociació amb representants dels soviets russos, tot i que s'havien fet diversos estudis per si es presentava aquesta eventualitat. La Secció de Tractats de Comerç va prendre nota de les peticions dels productors de calçat les Balears per afegir-los als esmentats estudis i tenir-los presents "en su día."¹⁰⁶⁸ El 25 de maig, Domingo contestà a Jaume Comas manifestant-li la informació que li havia proporcionat la Direcció de Comerç.¹⁰⁶⁹

La crisi i divisió del PRRS

la propiedad o finca que cultivan con más de 20 años que si en las próximas elecciones no le dá los votos le sacaría de la finca. Aquí la gente está acobardada y le suplico atienda estas peticiones y que pueda corregirlas inmediatamente, pues de lo contrario lucharemos con lo imposible, pues si esta gente tuviera y sintiera la libertad y la protección del Estado no se discutiría su republicanismo.

JURADO MIXTO DE OBREROS CAMPESINOS.— Incluyo un recorte y en él veo que se señala una persona que no nos es adicta para Presidente, y abundando en las manifestaciones anteriores considero indispensable podamos nosotros proponerlo, y en la espera de sus prontas noticias, sabe le saluda muy cordialmente su correligionario y amigo que le tiene en estima." P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1066 .- S'exposava "Durante la guerra europea esta industria tomó un cuerpo y una consistencia muy considerable, hasta el punto que le permitía, además de atender a la fabricación nacional, producir una cantidad muy considerable de calzado para la exportación. El año 18, por un decreto del entonces Ministro de Economía se prohibió[sic] la exportación con efectos retroactivos, con lo que no pudo exportarse una cantidad muy grande de calzados en curso de fabricación e incluso las remesas que estaban en las fronteras ya no pudieron introducirse en la vecina República, y como los modelos de fabricación par exportación eran completamente diferentes a los gustos del país tuvieron que liquidarse con una depreciación que llevó a muchos fabricantes a la ruina. Pero las fábricas en su mayoría quedaron en pié y la incorporación de la fabricación manual a la elaboración mecánica ha venido a producirse paulatinamente, en la actualidad las posibilidades de producción pueden aumentarse en un cien por cien, y ello da por resultado lo siguiente: Paralización de miles de obreros, limitación de jornales, aumento de precio de coste de la manufactura por el motivo de que sobre unos gastos generales elevados no se tiene una compensación con una venta elevada, competencia ruinosa que lanza estas industrias a vender sus artículos ni siquiera con un beneficio teórico, y tienen necesidad de hacerlo así porque esta industria se moviliza a base de créditos que no pueden paralizarse y acaba esta situación por convertir el activo de los fabricantes en una deuda a la banca, que debido a la gran cantidad de efectos comerciales en circulación se enriquece la banca esterilizando una fuente de producción extraordinaria, que puesta con todo impulso en función puede proporcionar una riqueza extraordinaria. Indudablemente en España se consume por lo menos un total de treinta millones de pares de calzado, que al precio medio de 15.- Ptas. se movilizan alrededor de unos 500 millones de Ptas., no cabiendo la menor duda de que esta industria es de las que proporcionan mayor contingente de movilización, alrededor de la cual se mueven otras muchas industrias y muchos miles de obreros, todo ello hoy al borde de la miseria si no se acude con tiempo a su salvación." P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1067 .- Es concretava "Tenemos entendido que a fines de mes es esperado en España el representante de Rusia Ostrawsky, seguramente con probabilidades de concertarse un tratado comercial, adquiriendo España petroleos y maderas a cambio de vender a los soviets corchos, plomo, aceite, etc. Entendemos que debería incluirse entre los artículos de venta a Rusia el calzado que indudablemente podría exportarse en cantidad de 5 o 10 millones de pares inicialmente, pues momentaneamente la industria necesitaria un reajuste. Se puede fabricar buenos calzados a precios económicos y Mallorca, aparte de otras regiones, se encontraria muy beneficiada, así como Menorca, Alicante, etc. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1068 .- P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1069 .- Carta del 25 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Com és sabut, entre el juny de 1933 i el novembre de 1933, l'evolució del PRRS féu que aquesta formació política passàs de ser la primera força al Parlament espanyol del republicanisme d'esquerres a la seva pràctica desaparició.

A nivell estatal, durant el 1933, s'anà forjant la divisió del partit entre una tendència esquerrana, liderada per Marcel·lí Domingo i Álvaro de Albornoz, —partidària de continuar la col·laboració governamental amb el Partit Socialista Obrer Espanyol— i una altra dretana, encapçalada per Gordón Ordás, que la refusava i pretenia passar a l'oposició per aconseguir un apropament amb el Partit Radical.

Entre els dies 3 i 8 de juny de 1933, se celebrà el IV Congrés Ordinari del PRRS a Madrid i la divisió quedà clarament plantejada, encara que va ser possible un compromís que admities la conveniència de mantenir la col·laboració amb els socialistes "a fin de realizar un programa previamente convenido", però recomanava afluïxar la pressió reformista en el terreny laboral. Però, aquella crisi es tancà en fals i la caiguda del Govern Azaña, que va suposar la crisi final de la Conjunció republicana-socialista, va obligar al PRRS a convocar un congrés extraordinari al final de setembre, en el qual es va produir la ruptura.¹⁰⁷⁰

Els seguidors de Marcel·lí Domingo, posats en minoria, s'escindiren per formar un efímer Partit Radical Socialista Independent mentre que la fracció liderada per Gordón Ordás, que controlava aleshores el partit, va participar en el primer Govern de Lerroux i inicià un apropament a la esquerra radical, que el 1934, acabaria amb la fusió d'ambdós sectors en la Unió Republicana.

A Mallorca, aquesta tensió dins el partit ja es va manifestar a partir del febrer de 1933, amb una clara divisió entre el grup liderat per Jaume Comas i Joan Trián i el Comitè Executiu Municipal de Palma, dirigit per Damián García del Pozo i Francesc Quijada Martí.

— La celebració del Primer Congrés Provincial del partit

La primera mostra de tensió clara es produí en la celebració del Primer Congrés Provincial de finals de febrer de 1933. Comas i Trián havien convocat aquesta primera trobada provincial del partit amb una clara intenció de definir el predomini organitzatiu en el si de la formació política arran d'una certa confusió de lideratge que es produïa entre l'àmbit illenc i el municipal de Palma.

El Congrés Provincial del partit es començà a preparar al començament de desembre de 1932, quan en l'assemblea general extraordinària (11 de desembre) es va debatre la reforma del reglament, el nomenament de la comissió per a l'organització del Congrés Provincial i l'elecció dels seus delegats.¹⁰⁷¹ Novament, el 5 de gener de 1933, en una nova assemblea general extraordinària s'aprovà la reforma del reglament.¹⁰⁷²

Finalment, el dissabte 25 de febrer, se celebrà l'assemblea provincial del partit, en el qual assistiren delegats de totes les agrupacions de les illes. La mesa va estar integrada per Joan Trián, Sebastià Romaguera i Pere Capellà. En primer lloc, s'acordà intensificar l'organització interna i la propaganda del partit. S'apuntà la necessitat que la formació política sortís en defensa de l'economia de Mallorca i de la llibertat individual dels comerciants que "aún encuentran dificultades en ciertas Compañías."

1070 .- Sobre aquest congrés, vegeu els treballs de AVILÉS, Juan: *La izquierda burguesa en la II República*. Ed. Espasa. Madrid, 1985; GORDÓN ORDÁS, Félix: *Mi política en España*. Vol. 2, Mèxic, 1961-1963, i ARTOLA, Miquel: *Partidos y programas políticos (1808-1936)*, Aguilar. Madrid, 1974, pàgs. 635-636.

1071 .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 2 (convocatòria signada pel secretari Bartomeu Negre).

1072 .- "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de gener de 1933, pàg. 2 (convocatòria signada pel secretari Bartomeu Negre).

En segon lloc, s'elegí per votació el Comitè Provincial, que va ser integrat unànimament per Jaume Comas Cladera, Joan Trian Barceló, Josep Quiñones Veny, Sebastià Romaguera Mulet, Francesc Rius Ripoll, Pere Capellà, Antoni Albert Miró, Damián García del Pozo, Blas Palomares, Joan Palou i Coll, Antoni Negre Palmer, Josep Torrandell i Diego Rullan Egea. Seguidament, es va decidir que la Comissió Permanent quedàs formada per Jaume Comas Cladera (president), Joan Trian Barceló (vicepresident), Francesc Rius Ripoll (secretari), Diego Rullan Egea (vicesecretari), Sebastià Romaguera Mulet (tresorer), Pere Capellà (vocal president de la Comissió de Cultura i Propaganda) i Josep Quiñones Veny (vocal president de la Comissió d'Acció Política). Com era freqüent, també s'acordà enviar telegrams al president del Comitè Radical Socialista Nacional, José Salmerón García,¹⁰⁷³ i al ministre d'Agricultura, Marcel·lí Domingo.¹⁰⁷⁴

Tot i que, en principi, en la reunió no es produí cap tensió oberta, els membres del Comitè Executiu Municipal de Palma es varen sentir mal representats en el principal òrgan del partit a les illes.

— El nou Comitè Executiu Municipal de Palma

Això provocà que el 26 de març, es convocàs una junta general extraordinària amb l'objectiu de nomenar un nou Comitè Executiu Municipal de Palma. D'aquella assemblea general en sortí designat un nou Comitè Executiu integrat per Damián García del Pozo (president), Francesc Quijada Martí (vicepresident), Joan March Ferrer (secretari), Severo García Pérez (vicesecretari), Francesc Cortès Miró (tresorer), Josep Soler Roig (comptador), Antoni Melis Burguera (bibliotecari) i, com a vocals, Antoni Coll Manresa (1r), Germà Ballester Gener (2n), Llorenç Barceló Garau (3r), Jaume Planisi Arregui (4t), Miquel Dolz Capó (5è), Antoni Colom Moragues (6è), Jaume Noguera Amengual (7è), Antoni Lluís Vallés (8è), Miquel Rovira Cañellas (9è) i Baltasar Sierra Barceló (10è).¹⁰⁷⁵

La nova junta directiva havia exclòs els partidaris de Jaume Comas i Joan Trian i els sectors del PRRS quedaven clarament dividits en una direcció del Comitè Provincial que tenia la seva força sobretot en les agrupacions de la Part Forana i una altra del Comitè Executiu Municipal de Palma.

El 3 d'abril, el nou president del Comitè Executiu Municipal de Palma, Damián García del Pozo, "elegido por la soberania y libre voluntad de nuestros correligionarios", envià una carta a Marcel·lí Domingo en la qual li reiterà la seva adhesió "como expresión del entusiasmo que todos sentimos por el engrandecimiento de la República y muy especialmente de nuestro Partido."¹⁰⁷⁶ Així mateix, el vicepresident del Comitè Executiu Municipal de Palma, Francesc Quijada, envià adhesions als dirigents del partit Marcel·lí Domingo, Álvaro de Albornoz,

1073 - El telegrama, signat per Joan Trian, deia: "Al terminar sus tareas el primer Congreso Provincial del partido Republicano Radical Socialista de Baleares eleva a usted como Presidente su fervorosa adhesión e inquebrantable disciplina indispensable engrandecimiento partido punto. Saludos." "Política local. Congreso Provincial del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 3 de març de 1933, pàg. 4.

1074 - El telegrama deia: "Al terminar sus tareas el primer Congreso Provincial del partido R. R. S. de Baleares le envía su más cordial saludo haciendo fervientes votos para la feliz implantación Reforma Agraria timbre de gloria republica punto. Saludos." "Política local. Congreso Provincial del Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, divendres, 3 de març de 1933, pàg. 4.

1075 - Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2067. ARM i "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 23 de març de 1933, pàg. 3 (convocatòria) i "Política local. La assemblea del Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de març de 1933, pàg. 2.

1076 - Carta del 3 d'abril de 1933 de Damián García del Pozo a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 10 d'abril, Domingo li contestà agraint l'escrit del dia 3. Carta del 10 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Damián García del Pozo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Emilio Baeza Medina, Félix Gordón Ordás i al president del Comitè Executiu Nacional, que li contestaren amb salutacions per al nou òrgan municipal i del partit en general com féu públic a través d'una nota de premsa a mitjans mes d'abril.¹⁰⁷⁷

Al mateix temps, al començament d'abril, García del Pozo es presentà com a nou president del Comitè Executiu Municipal als districtes 6è (7 d'abril)¹⁰⁷⁸ i 8è (8 d'abril)¹⁰⁷⁹ de Palma.

El 16 d'abril, García del Pozo tornà a escriure a Marcel·lí Domingo per dir-li "Desde el día que la voluntad soberana de nuestra Asamblea echó sobre mis hombros y como disciplina me impuso la honrosa carga de: Presidente del Comité Municipal de nuestro Partido, en esta, esoy queriendo saludar a V. E. particularmente, ya que desde Moscari, cuando fundé aquel Centro y empecé mi campaña por Selva, tuve el gusto, por dos veces, de comunicarle mi modesta actuación en aquellos selváticos rincones, teniendo el gusto de recibir sus alentadoras frases.

Después, en silencio y sin exhibiciones vanas, aquí, allí y por donde he ido he llevado nuestro ideario, mas que con palabras, con obras: y esto, tal vez, mas que por mis meritos personales,

1077 .- "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

1078 .- En el seu discurs, Damián García del Pozo, havia dit: "Queridos amigos y correligionarios:

Poco adicto yo, a discursar y si muy amigo de realizar, habeis de permitirme que os diga: No espereis de mi un discurso que enardezca vuestros animos ni me ocupe de censurar a nadie; si, solamente me levanto, lleno de gratitud y de cariño hacia vosotros para daros las más expresivas gracias por el calor, entusiasmo y unanimidad que con vuestros votos me habeis elevado a la honrosa Presidencia del Comité Municipal del P. R. R. S. de Palma de Mallorca, a pesar de mis insistentes ruegos para que desistieseis en vuestro empeño de elevarme a tan delicado cargo. Gracias mil os doy por todo ello y confio en qe asi como me habeis prodigado vuestros votos, también me prodigareis vuestra ayuda y vuestros consejos cariñosos para que yo pueda cumplir fielmente mis deberes como hombre, como caballero, como ciudadano al servicio de la República y muy singularmente con el cumplimiento del Estatuto General de nuestro gran Partido, a fin de que nuestra Agrupación de Palma de Mallorca pueda escribir una página de gloria en los anales del P. R. R. S. Como correligionarios y como amigo yo me ofrezco a todos vosotros y os abrazo en la persona de vuestro dignísimo Presidente de esta Agrupación del 6º distrito, ala vez que digo: ¡Viva el P. R. R. S.! ¡Viva Palma de Mallorca!" P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1079 .- En el seu parlament, Damián García del Pozo, va dir: "Señoras y señores, correligionarios todos: Amigo siempre de elaborar en el silencio de que gustan los hombres sin codicia; pero si de ideales, no he sido propenso a los discursos: por esto, no espereis que yo pronuncie un discurso de galas oratorias, sino, sencillamente me levante a dirigiros un sincero saludo, que, brotando del fondo de mi alma, se grabe en el corazón de todos los que, aqui venis esta noche con sinceridad, convencimiento, entusiasmo y dispuestos a colaborar en la gran obra que el partido R. R. S. se propone realizar para el afianzamiento y consolidación de la República Española, cuyo ejemplo nos dán nuestros grandes líderes D. Alvaro de Albornoz y D. Marcelino Domingo, que, sin tregua ni descanso, saben armonizar sus labores de Ministro con las labores de propagandistas del ideario R. R. S. Sea pues enhorabuena para la República y para nuestro Partido que haya llegado la hora de crear esta Agrupación del 8º Distrito, al impulso de los nobles deseos de unos cuantos humildes y sencillos ciudadanos que, con un gran entusiasmo digno de imitar se propusieron crear una Agrupación más: es decir: un taller más donde forjar, elaborar y difundir el ideario del P. R. R. S. ensanchando asi los hermosos campos en que hoy se desenvuelve la acción republicana de nuestro Partido, para que, en plazo, tal vez no lejano podemos llegar a ser los R. R. S. los llamados a consoidar, afianzar y dar estabilidad al Régimen republicano. Yo espero mucho y bueno de la gran ayuda que esta Agrupación del 8º distrito de Palma de Mallorca ha de prestar, como filial que es del Comité Municipal del mismo, a la obra magna que, tanto el Comité Provincialque dignamente preside D. Jaime Comas, como el Comité Municipal que me cabe el honor de presidir, ambos y todos juntos hemos de llevar a cabo para conseguir que las Baleares tengan un número de republicanos radicales socialistas tan numeroso o más que, tener, pueda, otra Provincia Española. Amigos, pués, a la lucha sin tregua y a seguir el ejemplo de nuestros ilustres correligionarios Domingo y Albornoz, a quienes desde este sitio mando en nombre de todos nuestra adhesión y cordial y efusivo saludo. En nombre del Comité Municipal del P. R. R. S. y con el permiso del Comité Provincial, declaro abierto el Centro del 8º distrito de Palma de Mallorca.

¡Viva la República! ¡Viva nuestro Partido! ¡Viva Palma de Mallorca!" P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

es lo que ha influido para que nuestros correligionarios, desoyendo mis ruegos, hayan dicho: ¡El Partido manda!: claro está que, unos muy pocos pensaban de otro modo.

Aquí me tienen los líderes ciudadanos Domingo y Alvornoz[sic] esperando sus indicaciones, consejos y enseñanzas que estimen oportuno decirme para engrandecimiento y gloria del Partido. Tengan presente que, soy canario, poco sonoro y sí trabajadora abeja."¹⁰⁸⁰

El 17 d'abril, el mestre d'escola i dirigent de l'agrupació del PRRS de Sóller, Josep Guasch va escriure al seu amic Marcel·lí Domingo per comentar-li l'estat en què es trobava el partit a les Balears. Deia Guasch: "Como no ignoras hace unos dos años que vengo laborando para la organización del mismo [PRRS] y cuando creia tenerlo bien encauzado han surgido discrepancias entre los elementos directivos dando lugar a la separación de un grupo muy numeroso de afiliados constituyendo otras agrupaciones que pretenden dar el nombre de Radicales Socialistas de "Albornoz". A mi modo de ver esto seria de mal afecto y hasta contra producente ya que serian dos partidos con el mismo programa con el agravante de luchar uno enfrente del otro." Li afegia que l'havia visitat el president de la nova agrupació, el catedràtic de l'Institut, Damián García del Pozo, que li havia al·legat les raons que l'havien portat a separar-se, "discrepancias en su mayor parte con el Sr. Comas." Seguidament, li advertia que "como yo particularmente soy amigo de estos Señores te expongo el caso por si creas necesario intervenga con el fin de ver si consigo una armonia. ¿Quieres que lo haga en nombre tuyo?".¹⁰⁸¹ El 20 d'abril, Marcel·lí Domingo va remetre l'escrit de Guasch al secretari general del Comitè Executiu Nacional del PRRS, Félix Gordón Ordás, per assabentar-lo del seu contingut i demanant-li "lo que haya sobre el particular."¹⁰⁸² Gairebé un mes després, Gordón Ordás contestà Domingo per informar-lo que en el Comitè Executiu Nacional no hi havia, "como es natural", registrada a Palma més que una agrupació radical socialista i que per altra part, no era possible que figuràs una altra nova, "porque ello sería contrario a los Estatutos generales del Partido."¹⁰⁸³

Des d'aleshores, els enfrontaments entre ambdós sectors marcaria l'evolució del partit fins a l'escissió, seguint la tendència estatal, que es traduí en una divisió de la formació política radical socialista entre la fracció liderada per Jaume Comas —que seguiria l'evolució de Marcel·lí Domingo— i l'encapçalada per Damián García del Pozo i Francesc Quijada Martí —partidària de Félix Gordón Ordás.—

El fracàs en les eleccions municipals parcials d'abril de 1933

La primera mostra pública de la divisió interna entre el Comitè Provincial i el Comitè Executiu Municipal de Palma es produí en les negociacions per a la formació de coalicions amb el Acció Republicana i el Partit Socialista en les eleccions municipals parcials d'abril de 1933.

1080 .- A més, li va remetre la transcripció de les seves intervencions que féu en els dos primers actes que s'havia presentat en públic, tant en el districte 6è com al 8è (8 d'abril) de Palma. El 20 d'abril Domingo féu el justificant de recepció d'aquests escrit "del cual he tomado muy buena nota." Carta del 20 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Damián García del Pozo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1081 .- Carta del 17 d'abril de 1933 de Josep Guasch a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1082 .- Carta del 20 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Félix Gordón Ordás. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1083 .- Carta del 25 de maig de 1933 de Félix Gordón Ordás a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 341. Exp. 1. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

El 18 de març, el president i el vicesecretari del Comitè Executiu del partit, Jaume Comas i Diego Rullan Egea, respectivament, sol·licitaven a Marcel·lí Domingo la necessitat de la seva vinguda davant la celebració de les properes eleccions municipals parcials.¹⁰⁸⁴ Personalment, Comas escrivia a Domingo reiterant-li la conveniència de realitzar el seu viatge a Mallorca ja que "les Esquerres vos necesiten i nosaltres d'una manera indispensable."¹⁰⁸⁵ El 15 d'abril, en declaracions a la premsa, el vicepresident del Comitè Executiu Provincial, Joan Trian, es limità a manifestar que encara s'havien de debatre certes qüestions electorals en l'òrgan de direcció del partit, tot i que preveia que prendrien part en els comicis anant en la coalició d'esquerres en tots els municipis que aquesta es presentàs. Així mateix, Trian comentà que la formació política no donaria els seus vots a cap altre partit que no fossin els governamentals, "pues en aquellos pueblos donde no tuvieran fuerza otros partidos que integran la coalición y nuestra organización tuviera algún arraigo, presentaríamos independientemente candidatos."¹⁰⁸⁶

Aleshores, en un cop d'efecte, els dirigents del Comitè Executiu de Palma es va reunir amb representacions del Partit Socialista i Acció Republicana per decidir les futures coalicions d'esquerres en les candidatures municipals. D'aquestes negociacions, el Comitè Executiu Municipal de Palma convocà una reunió extraordinària, presidida per Francesc Quijada, per donar compte de la reunió entre els partits d'esquerres. Els acords varen ser acceptats per l'òrgan municipal i s'acordà fer una assemblea general per llegir les bases del pacte i saber l'opinió de l'assemblea. Finalment, l'assemblea acceptà aquest pacte per unanimitat.¹⁰⁸⁷

Aquesta dualitat d'interlocutors amb els altres dos partits d'esquerres governamentals debilità la posició del PRRS. En els comicis, els radicals socialistes únicament presentaren candidats a Campanet i aconseguiren un regidor.

L'evident fracàs del PRRS no solament va ser causada per les discrepàncies entre els òrgans directius del partit sinó que també evidenciaren la seva escassa implantació territorial ja que

1084 .- L'escrit deia: "Próxima la celebración de las elecciones municipales, este Comité provincial estima que sería altamente oportuno y conveniente, para el acrecentamiento y vigorización de nuestro Partido, que viniese Vd, en breve, a realizar en esta isla, los actos de propaganda tantas veces aplazados por causas independientes de la voluntad de todos. Su presencia, aquí, le permitiría formar cabal concepto de las circunstancias y estado de la política balear y aconsejarnos después, con su peculiar acierto, sobre la conducta a seguir en muchos problemas que, por más que sean locales o provinciales, están íntimamente enlazados o repercuten en los generales del Partido. Su palabra enardecería a los tibios y determinaría a ingresar en nuestra Agrupación a los vacilantes; y su autoridad moral contrarestaría el constante trabajo de zapa que efectúa Acción Republicana para dificultar nuestra expansión." Cara del 18 de març de 1933 de Jaume Comas i Diego Rullan a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1085 .- Carta del 18 de març de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. En aquella ocasió, però, la resposta de Domingo a l'escrit del Comitè Executiu s'endarrerí notablement ja que el ministre no el contestà fins el 25 d'abril. Aleshores, Domingo els contestà que no havia oblidat la necessitat del seu viatge a l'illa: "Soy el primero en lamentar los sucesivos aplazamientos que ha sufrido mi proyectado viaje a Palma de Mallorca. No tienen ustedes que insistir en la conveniencia y las enseñanzas del viaje porque estoy plenamente de acuerdo. Pero si se habrán percatado por su parte de que los momentos no me han dejado la libertad precisa para complacerles realizando un viaje que cuenta con todas mis simpatías." Carta del 25 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas i Diego Rullan. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Més tardaria encara Domingo a contestar personalment a Comas ja que no ho féu fins el 5 de maig i justificava l'endarreriment en "precisamente por esperar realizar el viaje, pues, a que la situación y los problemas lo permitan." Carta del 5 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1086 .- "Política local. El Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

1087 .- "Política. Una alianza de izquierdas", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2, i "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

dels 15 municipis de Mallorca on se celebraren aquests comicis municipals parcials solament aconseguí presentar candidats a un poble.

Tres dies després de la celebració dels comicis municipal, Jaume Comas envià una carta a Marcel·lí Domingo en el qual li adjuntava una nota de premsa amb els pobres resultats del partit —2 regidors.— Li justificava els mals resultats afirmant que "Per la bona interpretació dels fets, cal tenir en conte que als 36 centristes (March) hi ha qu'afegir 20 d'Acció Republicana proporcionats a aquest partit per elemens d'en March. Dec manifestar-vos que tant els Socialistes com el R. R. S. hem trobat una absoluta desllealtat per part d'Acció Republicana. De no haver estat d'aquesta manera n'hauríem fet sortir una dotzena dels nostres." A més, li reiterava la seva promesa de visitar l'illa el proper 21 de maig.¹⁰⁸⁸

L'elecció del delegat de Mallorca per participar en el proper congrés estatal del PRRS

El 29 d'abril de 1933, l'Assemblea Municipal del partit de Palma es va reunir per aprovar la proposta del Comitè Executiu Nacional de celebrar el Congrés anunciat i, a instància de Jaume Comas, va designar delegat en el congrés a Tomàs Vila. Seguidament, Josep Quiñones va proposar i, després d'una àmplia discussió, s'aprovà per majoria demanar al delegat que en les deliberacions del Congrés s'havia de tenir present i treure les degudes conseqüències dels següents fets:

"1.º En Mallorca, la República apenas ha traspasado la epidermis del cuerpo social y los resortes vitales de éste permanecen en manos no republicanas o antirepublicanas. Bien es verdad que las autoridades superiores gubernativas, judiciales y administrativas parecen sinceramente fieles al régimen, al que acatan.

2.º Que dificulta el arraigo de éste la incertidumbre que causa a los propietarios de fincas rústicas, aquí donde hay tantos, el hecho de que nuestro partido ni los demás republicanos no tracen definitivamente la línea divisoria ideal tras la que aquellos no hayan de temer intromisión alguna del Estado para alterar el normal y libre juego de la actividad privada. Urgen señalar dicha línea en bien de los propietarios laboriosos, que, por serlo, merecen el sosiego necesario para desarrollar toda su actividad lícita. Y urge promover gubernativamente la parcelación de tierras en algunos pueblos que las demandan, concediendo crédito a los labradores.

3.º Que en el orden de la enseñanza, esta Asamblea que aplaude las disposiciones que tienden a garantizar la neutralidad de los Maestros públicos, en el ejercicio de su cargo, en lo concerniente a las Religiones, estima que no debe ni puede prohibirse a ningún particular la creación o sostenimiento de escuelas en que se haya de enseñar con sujeción a uno u otro dogma religioso o sin sujeción a ninguno, siempre que sus titulares llenen todos los requisitos prescritos en las leyes generales de enseñanza y mientras no se labore en ellas contra el régimen o no se inculque nada contrario a los postulados de la moral universal."¹⁰⁸⁹

Un nou impuls de l'organització territorial del partit a Palma en plena crisi

1088 .- Carta del 26 d'abril de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 29 d'abril, Domingo li contestà amb una nota d'agraïment. Carta del 29 d'abril de 1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1089 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 27 d'abril de 1933, pàg. 2 (convocatòria del Comitè Executiu Municipal de Palma era per donar compte de diverses cartes rebudes del president i del secretari del Comitè Nacional del partit i fer el nomenament de càrrecs i del delegat que havia d'assistir al proper Congrés Nacional) i "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'abril de 1933, pàg. 2.

La nova direcció del Comitè Executiu Municipal de Palma, liderada pel catedràtic Damián García del Pozo, emprengué una tasca de creació de noves agrupacions de districte a la ciutat. D'una banda, ben segur que aquesta estratègia obeïa a un intent d'impulsar l'estructura organitzativa territorial de la formació política a la ciutat. Però, de l'altra, com veurem, el conflicte entre els òrgans directius municipal i provincial també es traduí en un intent de contrapés del grup liderat per Comas i Trián a Palma.

El 8 d'abril, s'inaugurà la nova agrupació del 8è districte, amb seu social al carrer de Fermín y Galán, núm. 151.¹⁰⁹⁰ L'endemà, se celebrà la junta general de l'agrupació, presidida per Bernat Covas, amb l'assistència dels membres del Comitè Provincial. Hi hagué discursos en els quals s'exposà l'ideari del partit i, a proposta del president Covas, s'acordà per unanimitat nomenar president honorari de l'agrupació al ministre de Justícia, Álvaro de Albornoz. Així mateix, l'Orfeó de l'agrupació interpretà diverses composicions, a més de l'Himne de Riego.¹⁰⁹¹

A mitjans mes de maig, des del Comitè Provincial s'impulsà la formació d'una agrupació en el 2on districte. Així, el 16 de maig, la Junta Directiva interina d'aquesta nova agrupació, que tenia el domicili social en el carrer del Sindicat, núm. 178, 1er, comunicà a tots els afiliats i públic en general que tenia l'autorització legal estatutària del partit per la seva obertura i funcionament "dentro de la más estricta disciplina."¹⁰⁹²

El 20 de maig, Jaume Comas va escriure una llarga carta a Marcel·lí Domingo en la qual ja li exposà, d'una banda, la necessitat que vingués a Mallorca per participar en un acte públic¹⁰⁹³ i, de l'altra, li manifestà per primera vegada el conflicte que existia dins el partit entre el Comitè Provincial i el Comitè Executiu Municipal de Palma. Li deia Comas: "En aquets moments me trob ab un petit conflicte en el sí del Partit i vos en vull enterar. Com sabeu, al principi de la formació del Partit ingressaren en massa, a l'Agrupació de Palma (Ja que no tenien elemens a cap altre puesto) els que lavors formava el partit Reformista, sens qu'el que tota la vida havia estat el seu jefe, D. Fernando Pou, ingressés ab ells. Desde fa alguns mesos, venia jo observant una mena d'indisciplina en alguns d'aquells elemens, lo que me va dur a la determinació de constituir el Comité Provincial, a fi de que las agrupacions foráneas participessin de la direcció del Partit. A aquet efecte, se procedí, d'una manera escrupulosament reglamentaria, a convocar el Congrés Provincial i a la votació dels que havien d'integrar el Comité Provincial, quina candidatura estava formada pels Presidents de totes les Agrupacions, més las personas més capacitades del Partit. Els elemens ex-reformistes que vejeren qu'an la formació d'aquest Comité Provincial, perdia l'hejemonia que tenia el

1090 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 7 d'abril de 1933, pàg. 3 (invitació).

1091 .- "Política local. Agrupación Radical-Socialista del 8.º Distrito", a *La Almudaina*, dimecres, 12 d'abril de 1933, pàg. 2.

1092 .- "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 17 de maig de 1933, pàg. 3. El 17 de maig de 1933, els membres de la comissió organitzadora de l'agrupació del 2on districte del partit, Jaume Perotti, Josep Valentín, Antoni Miquel, Pere Oliver, Bernat Vidal, Rafel Capó i Jaume Mercadal varen enviar el reglament de la societat al Govern Civil per a la seva aprovació. Aquest reglament havia estat aprovat en la reunió celebrada el 12 de maig de 1933 i la instància duia la data del registre d'entrada del Govern Civil del 20 de maig de 1933. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.376. ARM.

1093 .- Comas li deia: "He rebut els vostres telegramas en qu'm comunicaveu primer, el vostre propòsit de venir a fer un acte politic a aquesta illa, i després el vostre aplazament fins a una altre data. Ho hem sentit pel desij i afany que tenim de veurehos i escoltar la vostre paraula, però vos encomenem ben fortemente que, quant hegueu decidit fer el viatge, madement el tenirnos-en de donar la seguritat vos abligui a retrassarló un poc, aviseunos quant ja sapigueu fitxament la data, ab vuit dias d'anticipació a fi de que tinguem el degut tems per organitzar be las cosas i procurar que la feine que vos fereu aqui dongui tot el rendiment i profit posible." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Comité Municipal de Palma, fent les vegades de Provincial a dins la direcció del Partit, mitjensansant un cop de treidoria, s'apoderaren del Comité Municipal de Palma, format per jent d'absoluta insolvència moral i social, i, manats per elements extranyys al Partit, intenten are desbaratarlo e inutilitzar els seus dirigens, com se dedueix de la nota publicada a la premsa i que vos incloc."¹⁰⁹⁴ A més, li comentà els entrebanys que havia posat el Comité Executiu Municipal de Palma en la formació de candidatures per les eleccions locals d'abril de 1933¹⁰⁹⁵ i l'actuació seguida des d'aleshores pel dirigents ciutadans del partit.¹⁰⁹⁶ Així mateix, li evidencià els entrebanys que posava el Comité Executiu Municipal de Palma a la creació del nou centre del districte 2on¹⁰⁹⁷ mentre que criticà l'estratègia de la formació del centre del districte 8è.¹⁰⁹⁸ Finalment, li exposà que havia enviat la sol·licitud de confirmació de l'autorització del nou centre al CEN —li pregava que li donàs suport— i que també havia transmés l'exposició dels fets per la crisi entre els dos òrgans del partit i que tenia el suport de totes les agrupacions de la Part Forana i dels membres de "qualitat" del partit de Palma.¹⁰⁹⁹ Novament, el 22 de maig, Comas tornà a escriure a Domingo per comentar-li que aquell mateix dia havia enviat al Comité Executiu Nacional del partit una sol·licitud d'obertura de dos centres de districte de Palma i que s'interessàs personalment per tal que fossin informats favorablement i s'autoritzàs la seva obertura.¹¹⁰⁰ Aquell dia, també el president i vicepresident del Comité Provincial, Jaume Comas i Joan Trian, respectivament, informaren al president del

1094 .- Es tractava d'una nota del Comité Executiu Municipal del PRRS de Palma que replicava un escrit dels dissidents del partit en la qual manifestaven que l'obertura de l'agrupació instal·lada en el carrer del Sindicat, núm. 178, tenia l'autorització legal estatutària. El Comité Executiu de Palma feia constar que havent cursat un telegrama i recurs al Comité Nacional per la il·legalitat en que havia estat constituït el Comité Provincial, encapçalat per Jaume Comas i Joan Trian, els quals havien estat suspesos de socis, no tenien cap autoritat mentres no vingués l'autorització del Comité Executiu Nacional. "Política. Los radicales-socialistas", a *El Día*, del 19 de març de 1933.

1095 .- Afirmava Comas: "Ab motiu de las elecció municipals, en que després de grans esforços per part meve i per la d'altres companys, a fi d'assegurar una bona representació a gaire be tots els pobles hont hi havia eleccions, conseguirem qu'els altres Partits gubernamentals A.R. i S., moss cridasin a una reunió per aunar totes les forces; pro vet-aquí qu'aqueixes comunicacions foren niterceptades per aquets elemens del Comité Municipal, els qui, sunse avis i d'amagat nostre se personaren a la Reunió ostentant pa representació del Partit, desfent (probablement ab gran complecencia dels altres Partits, vertedera maniobra), el nostre exit electoral." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1096 .- De llavors ensá, quest grup d'hoes irresponsables, está donant un vertader escandol, enviant comunicats als pobles, a la Prensa. Diven publicament que no reconeixen el Comité Provincial, com n'es mostra l'adjunta nota publicada en els diaris d'air." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1097 .- "Fa alguns dias qu'un grup de coreligionaris, amics, demanaren autorització al C. P. per abir un centre de districte, autorització que fou otorgada interinament, i a aixó s'hi oposa terminantment el C. M. indisciplinat. La llista del nou Centre acusa en 8 dias nu ingrés de 150 afiliats." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1098 .- "En canvi ells fa unes setmanas, obriren un altre centre (4 socis) en el qu'anomenaren al Sr. Albornoz President honorari." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1099 .- "Un d'aquets dias arribará al C.E.N. la sollicitud de confirmació d'autorització pel Centre nou, que vos prec apoieu. No trigará tampoc a arribahi una exposició dels fets que jo are vos refereixo. Vos prec que recomeneu al C.E.N. prenguin las mides necesaris per evitar aquets escandols i no's deixin sorprendre. Desde luego tenc a favor meu tutes las Agrupacions dels pobles i conto els elements de calitat de la de Palma." Carta del 20 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1100 .- Carta del 22 de maig de 1933 de Jaume Comas i Joan Trian al pesident del Comité Executiu Nacional del PRRS. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

Comitè Executiu Nacional, que havien rebut de diferents afiliats dues instàncies en les quals se sol·licitaven la formació de dos centres en els districtes 2on i 8è del terme municipal de Palma. D'acord amb el que disposava l'article 10è dels estatuts informaven que el districte 8è era integrat per una barriada de molta extensió i que el centre facilitaria la relació dels afiliats d'aquesta zona. Respecte al districte 2on, comentaven que era una zona molt habitada i que la constitució del centre "significa la posibilidad de aumentar grandemente el número de afiliados en esta Ciudad. Para que se forme juicio de la posibilidad del acierto en nuestra apreciación basta hacer constar que desde la apertura provisional que el Comité Provincial ha concedido, cuenta con un número de 125 filiados, haciendo presente que el número de afiliados en [con]junto de la Agrupación de Palma sumaban antes de dicha apertura un total de 215." A més, apuntaven que abans de la petició d'obertura d'aquests centres ja n'existien dos que constituïen el partit a Palma, "por lo que también nos fundamentamos sobre estos precedentes en la materia para hacer las recomendaciones que dan origen al presente informe." També s'informava que, d'acord amb l'article 22è dels estatuts, tenien autoritzada ambdós centres la seva obertura provisional amb el vist-i-plau del Comitè Provincial —acordat per unanimitat en la reunió del 7 de maig—, "elevándolo al Comité Ejecutivo Nacional del Partido para que dicte su resolución definitiva en concordancia a lo informado por este Comité." Finalment, s'anotava que el Comitè Provincial havia canviat l'adreça al carrer del Sindicat, núm. 178, principal.¹¹⁰¹

El 27 de maig, Jaume Comas envià una nova carta a Marcel·lí Domingo en la qual li manifestà que, aquell dia, havia enviat un nou escrit al CEN i li demanà que "ponga su valiosa influencia para que este inponga[sic] su autoridad con toda justicia[,] unica manera de someter a la disciplina del Partido al Comité Municipal de Palma." Finalment, li comunicà que era molt probable que assistís al proper congrés del partit.¹¹⁰² L'informe llarg que Jaume Comas havia enviat al president del CEN del partit era un acord del Comitè Provincial en el qual deia:

"En fecha del 25 de Febrero último se celebró en esta Ciudad, debidamente autorizado por ese Comité Ejecutivo Nacional, un Congreso Provincial para la elección del Comité Ejecutivo de esta Provincia. Se cerró el mismo sin protesta alguna y oportunamente (fecha 4 de Marzo último) se remitió a ese Comité Nacional copia certificada del acta de aquel Congreso, de cuyo envío la Secretaría acusó recibo. Algunos días después de celebrada aquella Asamblea, algunos socios de la Agrupación Municipal de esta Ciudad presentaron a este Comité Provincial una protesta contra la forma que se había conducido el Delegado de la Agrupación de Palma, cual protesta no pudo ser admitida por este Comité Provincial por estimar que la misma concernía exclusivamente a las relaciones que dimanaban entre el Delegado y la respectiva Agrupación Municipal de Palma. Esta no ha vuelto a requerirnos sobre el mismo asunto y podemos manifestar que después de discutirse en el seno de la Agrupación Municipal de Palma dejó de ser motivo de nuevas gestiones. Convocadas las últimas elecciones municipales parciales, mientras una comisión del Comité Provincial practicaba gestiones cerca de los otros partidos de izquierda para luchar en conjunción y obtener el mayor número de representantes en los Ayuntamientos, el Comité Municipal de Palma celebró reunión con los referidos partidos de izquierda con el mismo fin, apesar de que en esta Ciudad no se debía celebrar elección alguna, pudiendo asegurar que la intervención de dicho Comité Municipal dificultó el buen éxito de las gestiones que se habían iniciado, a cuyo buen

1101 .- Carta del 22 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1102 .- Carta del 27 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

éxito parece ser ha atentado de una manera manifiesta y con evidente mala fé la Agrupación Municipal de Palma. El actual Comité Municipal de Palma en diferentes actos y relaciones tenidas con el Comité Provincial, reconoció a éste y desde cierta fecha y en diferentes declaraciones, unas en comunicación de Comité a Comité, otras en notas publicadas en los periódicos, y para demostrar en la forma que se producen transcribimos íntegramente en hoja aparte una de dichas notas que han aparecido en dichos periódicos.¹¹⁰³

Además cuatro afiliados, los Sres. Dn. Jaime Comas Cladera, Dn. Juan Trián Barceló, Dn. Diego Rullán Egea y Dn. Antonio Negre Palmer, que ostentaban en el Comité Provincial los cargos que respectivamente se detallan: Presidente, Vice-Presidente, Vice-Secretario y Vocal han recibido una comunicación en la que se les notificaba la suspensión de socio o afiliado sin expresar motivo alguno, sin que se haya formado expediente alguno, sin recibir, por tanto, excusa alguna ni defensa de los interesados que no han sido oídos, faltando de una manera precisa a lo que disponen los Estatutos. Ultimamente el Presidente del Comité Municipal de Palma ha dirigido una comunicación al infrasquito[sic] en la que le ruega se abstenga en lo sucesivo de comunicarle nada que dimane de este Comité Provincial. Los hechos explicados se han ido sucediendo desde primero de Marzo hasta la fecha. Desde el principio creíamos que el tiempo obraría como sedante en quienes fueron vencidos leal y reglamentariamente en el referido Congreso Provincial. Sin embargo ha ocurrido lo contrario. De ninguna medida, ni reglamentaria ni de coacción, ha hecho uso este Comité Provincial y deja íntegra la resolución de este pleito a ese Comité Nacional. Parece ocioso remarcar a ese Comité la necesidad imperiosa de que intervenga con su autoridad y prestigio para someter a la disciplina de nuestro Partido a los Sres. que integran el Comité Municipal de Palma y que estén dando con sus notas a la prensa y con su actuación manifiestamente contraria a nuestros ideales y táctica, un espectáculo bochornoso para todos."¹¹⁰⁴

El 29 de maig, altra vegada Comas tornava a remetre un escrit a Domingo per insistir-li en la seva carta el dia 20 de maig sobre "asunto de gran interés de nuestro Partido en esta." Li demanà, a més, que influís en el CEN perquè aquest òrgan concedís al Comitè Provincial el permís per l'obertura dels dos centres de districte que havien demanat.¹¹⁰⁵

Ràpidament, Domingo envià (30 de maig) al secretari general del Comitè Executiu Nacional del PRRS, Félix Gordón Ordás la carta que li havia remés Comas el dia 20 amb l'objectiu que "se imponga de su contenido, devolviendole dicho escrito con informe de la resolución tomada."¹¹⁰⁶ Així mateix, l'1 de juny, el ministre d'Agricultura va remetre una nota al secretari del Comitè Executiu Nacional en la qual li feia arribar la carta de Jaume Comas i li sol·licità

1103 .- Es transcribia la nota del Comitè Executiu Municipal de Palma en la qual afirmava que "la nota publicada por los disidentes de dicho partido en la que que manifiestan que la apertura de la agrupación instalada en la Calle Sindicato, 178, tienen la autorización legal estatutaria de este Comité Municipal, hace constar que habiendo cursado telegrama y recurso al Comité Nacional por la ilegalidad en que fué constituido el Comité Provincial cuya presidencia y vicepresidencia ostentan los señores Comas y Trián respectivamente, los cuales fueron suspendidos de socios, no tienen autoridad ninguna interín no venga la autorización legal legal[sic] del Comité Ejecutivo Nacional." Carta del 27 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1104 .- Carta del 27 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1105 .- Carta del 29 de maig de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1106 .- Comunicació del 30 de maig de 1933 de Marcel·lí Domingo a Félix Gordón Ordás. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

que informàs sobre el seu contingut i li contestàs directament sobre el permís que tenia demanat per l'obertura dels dos centres de districte.¹¹⁰⁷

Mentrestant, el dissabte, 27 de maig de 1933, s'havia inaugurat l'agrupació del 3er districte, amb l'assistència de l'Orfeó del Districte 6è i una àmplia representació del Comitè Executiu Municipal de Palma. Hi hagué discursos del president interí de l'agrupació Andreu Melis,¹¹⁰⁸ Severo García,¹¹⁰⁹ l'estudiant Gabriel Ginard¹¹¹⁰ i el president del Comitè Executiu Municipal Damián García del Pozo.¹¹¹¹

El 16 de juny, a les 20 h, es varen reunir, presidits per Pere Oliver Crespí, un grup de correligionaris del partit per constituir l'agrupació del 2on districte. Després de la lectura per part del secretari, Bartomeu Negre, del reglament presentat al Govern Civil, va ser aprovat per unanimitat. Acte seguit, es va procedir a l'elecció de la Junta Directiva i per aclamació va ser integrada per Antoni Miquel Truyol (president), Pere Oliver Crespí (vicepresident), Bartomeu Negre Fornés (secretari), Rafel Capó Capó (vicesecretari), Jaume Perotti Trulls (tresorer), Jaume Mercadal Roses (comptador), Francesc Perelló (bibliotecari) i, com a vocals, Josep Valentín Garriga (1er), Guillem Soler Comas (2on), Bernat Vidal Juan (3er) i Joan Negre Palmer (4art).¹¹¹²

Ràpidament, la directiva de l'agrupació del 2on districte, domiciliada al cèntric carrer del Sindicat, núm. 178, acordà organitzar un cicle de conferències de divulgació política per a socis i simpatitzants. S'anuncià el programa amb la participació del metge Joan Trián Barceló, l'estudiant i vicepresident de l'agrupació d'Algaida Pere Capellà Roca, el mestre nacional Sebastià Romaguera Mulet, l'advocat Josep Quiñones Veny, el metge Jaume Comas Cladera i la mestra d'escola Francesca Catany. Les conferències s'havien de celebrar cada dijous en el local social a les 20,30 h.¹¹¹³ La primera xerrada, el 22 de juny, anà a càrrec del metge Joan Trián sobre el tema "Posición del Partido Republicano Radical Socialista en la República."¹¹¹⁴

1107 .- Carta de l'1 de juny de 1933 de Marcel·lí Domingo al secretari del Comitè Executiu Nacional. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1108 .- El president interí Andreu Melis exposà la importància que representava la nova agrupació en la barriada, fent un elogi de l'entusiasme que sentien els seus organitzadors. "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

1109 .- Severo García manifestà que com a entusiasta republicà s'aixecava per primera vegada per dirigir la paraula en públic, fet que ho feia amb gust ja que "todo afiliado tiene el deber de coadyuvar aportando todo su esfuerzo para conseguir el mayor éxito y engrandecimiento del ideario de nuestro partido, esperando que acatando todos la disciplina que es la verdadera democracia llegaremos al máximo triunfo de nuestros ideales para bien de la República Española." "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

1110 .- Ginard exposà l'ideari del PRRS i afirmà que era "producto íntegro del trabajo, retribución igual para los trabajadores de uno y otro sexo, protección legal del trabajo, participación del obrero en la dirección de las empresas y reparto de sus beneficios." Acabà felicitant als organitzadors la constitució de la nova agrupació. "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

1111 .- García del Pozo afirmà que recollia l'ovació "para las señoras que asistían a dicho acto porque su presencia es prueba evidente que comparten con nosotros el deseo de que nuestro partido se afianze para poder conseguir se implante el ideario que ha de llevar la grandeza de nuestra Patria y porque ellas como buenas esposas y madres cariñosas educan con su amor filial a nuestros hijos que sonlos que han de formar una España Grande y Gloriosa." "Política local. Partido Republicano Radical Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

1112 .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.376. ARM.

1113 .- "Política local. Ciclo de conferencias organizadas por la Agrupación R. R. S. del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 22 de juny de 1933, pàg. 4 (anunci del programa del cicle).

1114 .- "Política local. Ciclo de conferencias organizadas por la Agrupación R. R. S. del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 22 de juny de 1933, pàg. 4.

Però, dies després, com a mostra de les discrepàncies dins el partit, l'advocat Josep Quiñones Veny va enviar (22 de juny) a la premsa una nota en la qual anunciava que havia declinat la convidada de participar en el cicle.¹¹¹⁵

De totes maneres, malgrat aquest entrebanc, el cicle continuà amb les conferències de Sebastià Romaguera sobre "Aspecto evolutivo de las cuestiones económico-sociales y economía dirigida" (divendres, dia 30 de juny, a les 21 h);¹¹¹⁶ de l'estudiant de magisteri i vicepresident de l'agrupació d'Algaida Pere Capellà sobre "Hacia un mundo mejor" (6 de juliol, a les 21 h);¹¹¹⁷ i del mestre de primera ensenyança i expresident de la Federació Escolar Balear, Antoni Rosselló Coll sobre "Por venir" (13 de juliol, a les 21).¹¹¹⁸

Tot i les discrepàncies que s'havien pogut percebre a través de la premsa de la divisió del partit, aquesta es féu ben evident i pública, quan el 22 de juny, el Comitè Executiu Municipal de Palma féu una nota de premsa en la qual aclarí que les manifestacions fetes per Jaume Comas en el banquet que l'Aliança de Llaboradors havia obsequiat al diputat a Corts Félix Gordón Ordás no responien a l'opinió del partit, ja que l'única representació dels radicals socialistes a l'acte havia estat detentada pel president Damián García del Pozo i els vocals Germà Ballester i Severo Garcia.¹¹¹⁹

En aquell procés de tensió interna, però que s'havia traduït en una clara activitat organitzativa dels districtes del partit a Palma, el diumenge, 9 de juliol, a les 18 h, la Junta Directiva de l'agrupació del districte 3er [dels Hostalets], amb domicili social al carrer d'Aragó, núm. 258, obsequià amb un cafè de companyonia a les afiliades al partit.¹¹²⁰

Mentrestant, els diversos informes que havia remés Comas a Domingo sobre la crisi del partit a Mallorca havien estat posats en coneixement del CEN. Així, el 15 de juny, Domingo envià una nota al president del CEN, José Salmerón, en la qual li va remetre l'escrit del Comitè del Partit a les Balears referent a "Notas actuales acerca de la política gubernamental y sobre asuntos economico sociales todo ello de acuerdo con la futura orientación gubernamental y en especial la del PRRS" per al seu coneixement.¹¹²¹ El 24 de juny, des del Comitè Executiu Nacional, el secretari José Moreno Galvache va escriure a Domingo, per donar-li compte dels escrits que havia enviat a Gordón Ordás, en els quals acompanyava les cartes de Jaume Comas, que les hi tornava i li comentava que el tema seria tractat en la propera reunió del CEN.¹¹²²

1115 .- "Política local. Sobre un ciclo de conferencias", a *La Almudaina*, divendres, 23 de juny de 1933, pàg. 3.

1116 .- "Política local. Ciclo de conferencias organizadas por la Agrupación Republicana Radical Socialista del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de juny de 1933, pàg. 2.

1117 .- "Política local. Conferencia en la Agrupación Republicana Radical Socialista del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 6 de juliol de 1933, pàg. 1 (anunci).

1118 .- "Política local. Conferencia en la Agrupación Republicana Radical Socialista del 2.º Distrito", a *La Almudaina*, dijous, 13 de juliol de 1933, pàg. 3.

1119 .- "Política local. Nota del Partido R. R. S. de Palma", a *La Almudaina*, divendres, 23 de juny de 1933, pàg. 3.

1120 .- "Política local. Café de compañerismo", a *La Almudaina*, dissabte, 8 de juliol de 1933, pàg. 3. La venda de tiquets es feia en els locals del partit del passeig de la Rambla, núm. 10, 1er i del carrer d'Aragó, núm. 258 dels Hostalets (anunci).

1121 .- Comunicació del 15 de juny de 1933 de Marcel·lí Domingo a José Salmerón. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1122 .- Carta del 24 de juny de 1933 de José Moreno a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. El 30 de juny de 1933, Marcel·lí Domingo envià una nota a Jaume Comas en la qual li comentava que havia comunicat al CEN el contingut dels seus escrits del 27 i 29 del passat i que li havien informat que en la propera reunió del CEN es tractaria el tema. Carta del 30 de juny de

Novament, el 28 de juny, Jaume Comas escrigué la darrera carta a Domingo sobre la crisi del partit a Mallorca. Li digué "Convindria que vos prenguesiu un poc d'interés en la resolució del nostre plet ab l'Agrupació de Palma; es tracte de que urgentment i estatutariament resolgueu la cuestió, sancionant las grosseries i malcriadesas que a totes hores cometen els ex-reformistes que se senten un poc més inflats desde la vinguda de Gordón Ordás. Per llevarvos feine vós vaig encarregar a n'en Santiago Pi que gestionés l'asunte dins el C.E.N. i que vos enterés al detall, car ell n'está ben informat. voldreu cuidarvos-en? Urgeix, porque hi ha 7 o 8 agrupación qu'están a punt d'ingresar i no ho fan per la manca d'autoritat que senten en noltros."¹¹²³

La caiguda del Govern de Manuel Azaña del 8 de juny de 1933, suposà el canvi d'alguns ministres en el renovat nou gabinet, com que Domingo s'encarregà d'un renovat Ministeri d'Agricultura, alleugerit per la formació d'una nova cartera d'Indústria i Comerç. Però, aquell Govern d'Azaña va ser de breu durada ja que el 7 de setembre va dimitir, fet que suposà la crisi final de la Conjunció republicano-socialista. Finalment, el 12 de setembre, Alejandro Lerroux, del Partit Republicà Radical formà un nou govern de concentració en el qual els radicals socialistes ocuparen les carteres ministerials d'Instrucció Pública (Domingo Barnés Salina) i d'Agricultura (Ramón Feced Gresa).

Davant aquella situació política, el PRRS es va veure obligat a organitzar un Congrés extraordinari a Madrid el dies 23, 24 i 25 de setembre en el qual es produí la ruptura del partit. Els seguidors de Domingo, que havien estat posats en minoria, abandonaren la formació política i la mateixa nit del dia 24, es reuniren a Madrid per fundar l'efímer Partit Republicà Radical Socialista Independent.¹¹²⁴ El 29 de setembre, la premsa de Madrid, publicà el "Manifiesto" del nou partit de Domingo.

Com era més que evident, l'escissió del partit es va traslladar a Mallorca. El 30 de setembre, el Comitè Executiu Municipal de Palma convocà una reunió extraordinària. Com era de suposar, s'hi acordà per unanimitat continuar lleials a l'estatut i al reglament pel qual es regia el partit i, per tant, acatar l'autoritat del Comitè Executiu Nacional que presidia Félix Gordón Ordás, amb la finalitat de "seguir la política de extrema izquierda." El 7 d'octubre, es féu una assemblea de la formació de Palma en el local social del passeig de la Rambla, núm. 10, presidida per Damián García del Pozo, en la qual es donà compte del resultat del darrer congrés extraordinari celebrat a Madrid i dels acords que havia pres el comitè dia 30. El president García del Pozo expressà els fonaments dels acords i de seguir la política del Comitè Executiu Nacional (CEN) que per unanimitat fou nomenat en el congrés i continuar la "verdadera disciplina que nos marcan los Estatutos del Partido." L'assemblea de Palma acordà per unanimitat donar suport al CEN i transmetre-li telegràficament aquesta decisió.¹¹²⁵ En aquella assemblea que consolidava la ruptura del partit també es va prendre un acord de política municipal: recomanar als afiliats que votassin a favor del referèndum del 8 d'octubre

1933 de Marcel·lí Domingo a Jaume Comas. P.S. Madrid. Caja 1.845. Exp. 151. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1123 .- Carta del 24 de juny de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

1124 .- Aquest nou partit, presidit per Marcel·lí Domingo, i integrant la direcció José Salmerón (vicepresident), Ángel Galarza (secretari), Emilio Baeza Medina, Francisco Barnés, Luis López Doriga i Victoria Kent. AVILÉS, Juan: *La izquierda burguesa en la II República*. Ed. Espasa. Madrid, 1985, pàg. 201.

1125 .- "Reunida la Asamblea Municipal de Palma en el día de hoy 7 actual acordó seguir fiel al Estatuto del Partido y por tanto acatar la autoridad del Comité Ejecutivo Nacional, reiterándole nuestra entusiasta adhesión." "Política local. El Partido R. R. S.", a *La Almudiana*, dimecres, 11 d'octubre de 1933, pàg. 3.

sobre el projecte municipal de canalització de les aigües i clavegueram per considerar que "es obra de inaplazable realización."¹¹²⁶

L'escissió del Partit Republicà Radical Socialista Independent

El 4 d'octubre de 1933 es va reunir el Comitè Provincial del partit, presidit per Jaume Comas, per estudiar i resoldre la seva posició davant el resultat del congrés extraordinari celebrat a Madrid. S'acordà dimitir "con el fin de obrar dentro de la estricta democracia" i comunicar-ho a totes les agrupacions de les Balears perquè aquestes acordassin el que trobassin en funció del seu ideari. Aquella nit també es reuní l'assemblea de l'agrupació del districte 2on per tractar la situació del partit després del congrés extraordinari de Madrid. El doctor Comas féu un repàs dels fets i explicà la seva actitud de retirar-se del congrés com a protesta per l'actuació del C.E.N., fet que va ser aprovat per unanimitat. Aleshores, s'acordà que el centre del districte 2on s'adheria al Partit Republicà Radical Socialista Independent. Davant aquella situació, es decidí nomenar una gestora integrada per Jaume Comas, Joan Trian, Antoni Vidal Isern, Rafel Capó, Jaume Parietti i Jaume Martorell Cardell.¹¹²⁷

El 9 d'octubre, el radical Diego Martínez Barrio formà un nou Govern de transició en el qual hi hagué un ministeri pel Partit Republicà Radical Socialista Independent (Domingo Barnés Salinas) i un altre pel PRRS (Félix Gordón Ordás).

Les eleccions generals de novembre de 1933

En aquells transcendentals comicis, els radicals socialistes es trobaven en una situació precària, no tan sols per la seva recent ruptura, sinó també per l'escassa implantació que tenia a les illes.

A les Balears, en la candidatura republicana-socialista tant el PRRS Independent, liderat per Jaume Comas, com el PRRS Ortodox, encapçalat per Damián García del Pozo, intentaren obtenir un lloc en la llista.

El 24 d'octubre, el PRRS Independent féu una assemblea en el local social del carrer del Sindicat, núm. 178, per tractar sobre la seva posició en els comicis.¹¹²⁸ L'endemà es donava per segur que en la candidatura d'esquerres s'hi inclouria com a candidat el metge oculista Jaume Comas Cladera.¹¹²⁹ Dies després (30 d'octubre), acordà en ferme fer part del bloc d'esquerres i nomenar candidat el doctor Comas "por entender que la organización e historia del partido le hacían acreedor de ello." Aquella nit, però, en la reunió de la coalició d'esquerres, els representants del PRRS Independent decidiren retirar la seva candidatura amb la intenció de contribuir a la concòrdia dels grups d'esquerres.¹¹³⁰

1126 .- "Política local. Partido Republicano Radical-Socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 4 d'octubre de 1933, pàg. 2. El secretari general del Partit Republicà Radical Socialista envià una nota al batle de Palma informant-lo que en junta general extraordinària s'havia acordat per unanimitat demanar als socis i simpatitzants que el diumenge, 8 d'octubre, votassin a favor del projecte de canalització de les aigües presentat per l'Ajuntament. "Política local. El Partido Radical Socialista y el referendum", a *La Almudaina*, divendres, 6 d'octubre de 1933, pàg. 3.

1127 .- "Política local. Comité Provincial del Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, dijous, 5 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1128 .- "Política. Partido Republicano Radical Socialista Independiente", a *El Día*, dimarts, 24 d'octubre de 1933, pàg. 2 (convocatòria); "Las próximas elecciones en Baleares. Partido Republicano Radical-Socialista Independiente", a *La Última Hora*, dilluns, 23 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1129 .- "Las próximas elecciones en Baleares. Un candidato radical socialista", a *La Última Hora*, dimecres, 25 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1130 .- El Partit Republicà Radical Socialista Independent, a més de retirar la candidatura del doctor Jaume Comas, decidí fer constar: 1er, que seguia les instruccions rebudes del Comitè Executiu Nacional que

Mentrestant, l'altra fracció del PRRS es reuní en assemblea en el local social de la Rambla, núm. 10, per debatre sobre la seva posició en els propers comicis i informar a la militància de les instruccions rebudes del Comitè Executiu Nacional.¹¹³¹ De la reunió en sortí, per unanimitat, l'acord que el representant de la seva formació en la coalició fos el president del Comitè Executiu Municipal Damián García del Pozo.¹¹³²

El 30 d'octubre, la Conjunció d'Esquerra Republicano-Socialista tancà la candidatura que estaria formada per dos socialistes (Alexandre Jaume i Ángel Torrejón), dos d'Acció Republicana (Francesc Carreras i Maria Mayol) i Damián García del Pozo.¹¹³³

L'Aliança de Llauradors

Aprofitant que Marcel·lí Domingo ocupava el Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç, l'abril de 1932, des del PRRS s'impulsà la societat agrària l'Alianza Nacional de Labradores.¹¹³⁴ Aquesta entitat va ser presidida pel Gordón Ordás, que aleshores també ocupava la secretaria del PRRS.

El 29 de maig de 1932, l'Alianza Nacional de Labradores de España organitzà, patrocinada per l'entitat El Porvenir Agrario, de Palma, l'assemblea provincial de llauradors a Manacor. En el teatre Principal de la ciutat, ocuparen la presidència el regidor de l'Ajuntament de Palma Gómez Ibáñez —que portava la representació del governador civil—; el batle de Manacor Antoni Amer; el delegat de l'Alianza Nacional de Labradores Antoni Galmés; el procurador Bernat Jaume; A. Jaume i Joan Matas, president i vicepresident de la societat El Porvenir Agrario, respectivament; el president de la Mutualitat de Patrons Agrícoles de Mallorca Rafel Jaume, i el president de l'Aliança de Llauradors d'Artà, Joan Escanellas. Hi hagué intervencions del batle de Manacor Antoni Amer,¹¹³⁵ el delegat de l'Aliança de Llauradors Antoni Galmés,¹¹³⁶ el procurador Bernat Jaume¹¹³⁷ i Mateu Cirer —en nom dels arrendataris de

aconsellaven l'aliança del partit amb els partits afins; 2on, que no disminuïria la intensitat del suport a la candidatura del bloc esquerrà, i 3er, que els components de l'aliança d'esquerreres havien reconegut la prova de desinterès i altruisme polític del Partit Republicà Radical Socialista Independent "en pro de la causa común de todos los partidos de izquierdas." "Las elecciones en Baleares. Conjunción de izquierda republicano-socialista", a *La Almudaina*, núm. 17.915. Palma, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. 2; "Las próximas elecciones en Baleares. Conjunción de izquierda republicana-socialista", a *La Última Hora*, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. 2; "Política. Candidatos", a *El Día*, dimecres, 1 de novembre de 1933, pàg. 5.

1131 .- "Las próximas elecciones en Baleares. Partido R. R. S. de Palma", a *La Última Hora*, dimarts, 24 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1132 .- "Las próximas elecciones en Baleares. El candidato radical socialista", a *La Última Hora*, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. 2; "Las elecciones en Baleares. El candidato del Partido R. R. S.", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de novembre de 1933, pàg. 2; "Política. Partido Republicano Radical Socialista", a *El Día*, dimecres, 1 de novembre de 1933, pàg. 5.

1133 .- "Las elecciones en Baleares. Conjunción de izquierda republicano-socialista", a *La Almudaina*, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. 2; "Las próximas elecciones en Baleares. Conjunción de izquierda republicana-socialista", a *La Última Hora*, dimarts, 31 d'octubre de 1933, pàg. ?.

1134 .- Tal com afirma AVILÉS, Juan: *La izquierda burguesa en la II República*. Ed. Espasa. Madrid, 1985, pàg. 141, segons les pròpies declaracions de Gordón Ordás fetes a Mèxic, des de la presidència de l'Aliança de Llauradors, havia intentat crear una entitat anàloga per al Partit Radical Socialista al que UGT representava per al PSOE.

1135 .- El batle de Manacor saludà i agraià als assembleistes que haguessin escollit la ciutat per dur a terme l'acte i "hizo votos para que todos los labradores y arrendatarios de Mallorca se unieran a los de España y de esta forma defender juntos sus intereses." "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1136 .- Galmés va establir tres classes de llauradors: "Los contrarios a nuestra obra e ideas; los indiferentes; y los que están luchando con nosotros por nuestro ideal que se sintetiza con cuatro palabras: Libertad, Unión, Justicia y Trabajo. A los primeros un saludo y un abrazo fraternal, deseándoles alejen de sus pensamientos y

Capdepera.—¹¹³⁸ S'acordà que quedàs constituïda la Comissió Provincial de l'Aliança de Llauradors d'Espanya, sota la presidència del delegat provincial Antoni Galmés i com a vocals els presidents i vicepresidents de les associacions provincials i de partits judicials, a més dels presidents de les associacions locals. Seguidament, es llegiren i s'aprovaren per aclamació les conclusions de l'assemblea provincial, que s'havien de presentar al Govern de la República.¹¹³⁹

voluntades las causas que les tienen alejados de nuestra obra, tales como el desconocimiento de ella, un servilismo heredado de nuestros antepasados o una venda que les cubre la vista impidiéndoles conocer nuestras aspiraciones. A los indiferentes o desconocedores de nuestra obra un abrazo también deseando únicamente que estudien nuestro programa y si no sienten dentro de sí el afán de justicia y no reconocen la necesidad que les pregonamos de unión para vencer cualquier enemigo que se nos enfrente, que sigan viviendo lo mismo que hasta ahora, porque a la "Alianza de Labradores", que representa casi la totalidad de los intereses verdaderos y leales del campo, no le interesan los hombres indiferentes. A los que están alistados en nuestra filas solo me queda decirles que sigan luchando por la obra de redención, pues van amparados por la razón y guiados por la justicia y esta obra que estais llevando a cabo os la agradecerán vuestros hijos en nombre de las personas, y la historia en nombre de España." Després de resaltar la necessitat d'organitzar una cooperativa agrícola i d'implantar una granja d'ensenyament pràctic d'agricultura, va al·ludir "al problema de los arrendamientos, en el cual hay que procurar la baja de la renta; que no existan contratos abusivos; y solucionar de una vez para siempre el problema del desahucio, cosas todas ellas que no admiten dilación y cuya solución es la labor que piensa desarrollar la Alianza de Labradores." Seguidament, Galmés va llegir una carta del secretari de l'Alianza Nacional Antonio Carreras Hitos en la qual excusava la seva assistència adherint-se a l'acte i convidant als reunits a lluitar contra "el enemigo común." A més, va llegir un telefonema del president de l'Alianza Fernández, que també oferí la seva adhesió. "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1137 .- Bernat Jaume afirmà que fins aleshores "la clase labradora ha sido despreciada es debido a no cuadrar en ella el espíritu de asociación." Després va combatre "las antiguas asociaciones agrícolas, que no hicieron más que llevar el desengaño al ánimo de agricultor, y de historiar la fundación de la Sociedad "El Porvenir Agrario", ataca los actuales contratos de arrendamiento, que no se hacen por voluntad mutua de los contratantes, sino que son una especie de subasta en la cual la finca es arrendada al mejor postor; de ahí que los actuales contratos sean humillantes para los arrendatarios. Las leyes sociales y agrarias han de prosperar y nadie puede oponerse a ello, pues de cada día se ven menos brazos en el campo debido a que los obreros prefieren trabajar en las ciudades donde, aparte de una mayor comodidad, está el trabajo reglamentado." "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1138 .- Cirer intervingué per fer veure la necessitat "de la unión de todos los obreros del campo." Afirmà que "lo único que necesita son Tierra, Capital e inteligencia, explicando la significación de estos tres conceptos." "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1139 .- En primer lloc, es demanà que s'aprovàs ràpidament el projecte de Reforma Agrària, conjuntament amb la Llei que havia de regular els contractes d'arrendament i desnonaments. La relació de les conclusions va ser:

1.º— Prohibición de que en los contratos de arrendamientos y de aparcería de fincas rústicas se consigne a más del precio del arrendamiento otra ventaja a favor del arrendador, relativas a entregas de géneros, productos, prestaciones de granos o productos, que consten incluidos en el precio, renta o a una merced, sin que sea obligación del arrendatario el llevarlo al domicilio del arrendador.

2.º— Abolición de los actuales contratos de aparcería a instancia del aparcerero; renovándose los actuales existentes de acuerdo con las normas que se establece en la Ley de arrendamientos.

3.º— Supresión de los subarriendos, quedando la cosa subarrendada, si solo es parte de la totalidad de la finca a favor del subarrendatario y si es el total de la finca, que se conceda el final del presente año agrícola para que el arrendatario pueda cultivar por sí, como máximo, la mitad de ella, repartiendo la otra mitad proporcionalmente entre los subarrendatarios, los cuales deberán pasar a arrendatarios, entendiéndose directamente con los propietarios, percibiendo la indemnización que les corresponda por terminación del contrato o, proporcional al trozo del que se le ha desalojado.

4.º— Exigibilidad de que los contratos de arrendamiento consten por escrito y que dichos contratos sean incribibles en los libros de renta territorial rústica que se llevarán en todos los Ayuntamientos, sin perjuicio que de los mismos se envíe una certificación a las Delegaciones de Hacienda y Registros de la Propiedad respectivos.

5.º— Obligatoriedad de la rebaja de renta en los casos fortuitos de disminución o pérdida de cosecha, bien sea por las llamadas calamidades ordinarias como en las extraordinarias, tanto estando el fruto en pie como separado del tronco.

6.º— Si el precio de la renta fuese en especies, se entenderán estas de las clases producidas por el predio arrendado. Las rentas en especies deberán entregarse en la era en que se limpie el grano y si son otros productos en la finca arrendada.

7.º— El pago de toda clase de arriendo se hará por anualidades vencidas y en su consecuencia, los procedimientos incoados para el cobro de rentas anticipadas se tendrán por desistidos voluntariamente por la parte actora.

8.º— Abolición de todos los depósitos que como fianza tienen los arrendatarios en poder de los arrendadores, siempre que estos sigan pagando por adelantado y cuando paguen por vencido que el máximo depósito que se les pueda exigir sea de media anualidad.

9.º— El precio del arriendo será el figurado en el Catastro o en los amilloramientos, sin que afecten a dicho precio las variaciones introducidas por declaraciones juradas de los propietarios que no estén justificadas por mejoras hechas en las fincas. Interin se consiga la fijación de este precio y a los efectos de la revisión de las rentas del año 1931, en el sentido de que los tipos en el mismo reseñados sean los máximos, siendo los precios mínimos los figurados en el párrafo anterior.

10.º— Que el arrendador esté obligado a entregar la finca en condiciones de ser utilizada sin necesidad de verificar en ella operaciones accesorias como limpieza de piedras, tojos, etc. Y en caso de que no fueran entregadas en esas condiciones, el arrendatario deducirá del precio de arriendo el importe de los gastos invertidos en dichas operaciones mediante la oportuna justificación.

11.— Reconocimiento a favor del arrendatario de las plantaciones hechas por su cuenta, así como las mejoras que constituyan beneficio para el predio.

12.— Si las valoraciones de las mejoras introducidas por el arrendatario fuese mayor que el valor de la finca, se reconocerá al arrendatario el derecho de redención de la finca.

13.— En caso de venta de fincas arrendadas, se reconocerá a favor del arrendatario, el derecho de tanteo y retracto quedando en todo caso a su favor el derecho de arriendo.

14.— Que hasta la publicación de la nueva Ley de arrendamientos se amplie el derecho a la revisión de contratos, sin que sea exigible la consignación de renta a que se refiere el Art.º 5 del Decreto de 31 de Octubre de 1931.

15.— Que igualmente se determine que las cantidades cobradas excesivamente por los propietarios como renta del año agrícola 1931 sean devueltas a los arrendatarios.

16.— Los deshaucios solamente procederán:

1.º Por mal cultivo de la finca arrendada.

2.º Por falta de pago y aunque sea por causa justificada no podrá exceder de dos anualidades. Los deshaucios por falta de pago se evitarán consignando la renta.

3.º Cuando el propietario necesite por sí el cultivar la finca, debido a reveses de fortuna en otra causa justificada y siempre que dicho cultivo lo haga sin intermediarios y si en el plazo de cinco años el arrendatario deshauciado pudiese probar la falsedad de lo aducido por el propietario y el no cultivo directo de la finca, el arrendatario tendrá derecho al arriendo de la misma en el año que lo probare, en las mismas condiciones de antes y a la indemnización correspondiente. Los avisos para tales clases, de desalojamiento deberá presentarlo el propietario con tres años de anticipación y por escrito.

No procederá el lanzamiento en ninguna clase de deshaucios si el propietario no pone a disposición del arrendatario el total importe de las mejoras hechas por este.

17.— Reposición en las fincas a los arrendatarios que hayan sido desahuciados desde el 14 de Abril de 1931 y que se vuelva el carácter de arrendatario a quienes desde dicha fecha los propietarios les obligaron a firmar contratos, figurando los arrendatarios como mayoresales o asalariados.

18.º— Que se forme el censo de labradores arrendatarios de España.

19.º— Que se modifique el art.º 15 del Decreto de 7 de mayo de 1931, confiriendo la presidencia de los Jurados Mixtos de la Propiedad rústica a los técnicos en materia agrícola.

20.º— Que la sección referente a los Jurados Mixtos de la Propiedad Rústica en la Comisión Mixta arbitral agrícola, se subdivida en once secciones, con el fin de imprimir rapidez a las aspiraciones entabladas.

Que se modifique el régimen de retiro obrero, orgnizándolo de modo que surta sus beneficiosos fines ya que es una carga del patrono, que sea un beneficio efectivo del obrero.

21.º— Que se abstengan de entender los Jueces de primera instancia en los juicios de revisión, hasta que estén constituídos los Jurados Mixtos de la Propiedad rústica, por la manifiesta parcialidad que vienen empleando en contra de los intereses de los arrendatarios.

Tancà l'acte Eduardo Gómez Ibáñez, que després d'excusar l'assistència del governador Manent, comentà que la constitució de l'entitat fos "pronto un hecho."¹¹⁴⁰ Acabada l'assemblea, tots els assistents feren un dinar a l'hotel Perelló, de Portocristo, en el qual també hi hagué discursos d'Antoni Galmés, del mestre d'escola de Maria de la Salut Madrigal i de Gómez Ibáñez.¹¹⁴¹

El novembre de 1932, des de la presidència de l'Alianza Nacional de Labradores, Gordón Ordás dirigí una comunicació a tots els comitès del partit amb l'objectiu que creassin comitès locals de l'Alianza. Sens dubte, es volia dotar al republicanisme radical socialista d'una nova base social.

El 18 de juny de 1933, se celebrà en el teatre Principal, de Palma, una nova Assemblea Provincial de les Balears de l'Aliança de Llauradors, presidida pel delegat provincial de l'entitat Antoni Galmés Riera, que aleshores també presidia la Federació de Cooperatives Agrícoles de Mallorca. La presidència de l'acte va ser ocupada per Josep Feliu —que duia la representació del governador—, Antoni Galmés, el diputat a Corts i president de la Federació de Cooperatives Agrícoles d'Espanya Félix Gordón Ordás, el representant dels rabassaires de Catalunya Jaume Sabater, Josep Alegret i el president de la Unió de Sindicats Agrícoles d'Espanya Josep Cornell. Hi hagué intervencions del secretari de l'Aliança de Llauradors i de la Federació de Cooperatives Agrícoles, Lladó —que llegí la memòria de l'any 1932—,¹¹⁴² el delegat de l'Aliança de Llauradors de Porreres Ximelis —que exposà la ponència sobre la Llei d'arrendaments—, Mas —que també exposà les conclusions sobre la ponència de

22.º— Que las Granjas Agrícolas hoy existentes se transformen e intensifiquen su labor, para convertirla en una verdadera escuela práctica de agricultura utilizando todos los medios como son: conferencias sobre los mismos campos de experimentación, habilitación de local para conferencias práctico-agrícolas, sociales, agrarias, etcétera, etcétera.

Y además dirigir una instancia al Excmo. señor Ministro de Instrucción para la creación en la misma Granja Agrícola de una Escuela de Peritos Agrícolas.

23.º— Que se supriman todos los Organismos en que está arraigado el caciquismo rural y que para tomar parte en las elecciones de Jurados Mixtos se haga una investigación en las Sociedades de arrendatarios procedentes de Sindicatos en otras entidades mixtas de propietarios y arrendatarios para que no suceda el caso que se sirvan elementos extraños a la clase, de los votos que dichas entidades que lo mismo Presidente que Secretario ignoran la verdadera existencia.

24.º— Elevar una súplica al Ministro de Justicia para que aclare la disposición dictada el de Mayo corriente y que se prorrogue el Decreto de 31 de Octubre del año 1931. Si en 24 de Junio del corriente año no está en vigor la Ley sobre arrendamientos que se entendían prorrogados todos los contratos de arrendamiento que vengan antes de la promulgación de la Ley citada." "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4 i "La Alianza Nacional de Labradores", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de juny de 1932, pàg. 2.

1140 .- Gómez Ibáñez, a més, afirmà que "estaba convencido de que un Gobierno como el actual no hará el sordo a vuestras justas peticiones siempre que estas sean dignas de ser tenidas en cuenta" i acabà convidant que "todos, prescindiendo de partidismos, trabajen por el engrandecimiento de la Patria." "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1141 .- "La Alianza Nacional de Labradores. Asamblea Provincial en Manacor", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 4.

1142 .- Lladó féu ressaltar els avantatges que "los campesinos mallorquines lograron por intervención de aquella entidad que se han traducido en beneficios económicos." A més, recordà que en la primera assemblea que s'havia celebrat l'any passat en el teatre Principal de Manacor, les conclusions de la qual s'hi havien aprovat "parecían un sueño imposible de lograr y no obstante muchas de ellas las vemos plasmadas en la nueva legislación agraria." Seguidament, enumerà alguns dels projectes que "piensa realizar la entidad en el venidero año figurando entre ellos la compra de una importante finca para la formación de una colonia cooperativista." Acabà "alentando a los que pertenecen a la Alianza de Labradores a que propaguen la eficacia social de la organización cooperativista que es emblema de aquella entidad agrícola." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

cooperatives—,¹¹⁴³ Pere Capellà —que portava la representació de l'Aliança de Llauradors d'Algaida—,¹¹⁴⁴ novament el secretari Lladó —que llegí les conclusions presentades per l'agrupació d'Eivissa—, el delegat provincial Antoni Galmés,¹¹⁴⁵ el membre del grup obrer de Sant Pere Pescador, Cornell —que abogà pel cooperativisme—,¹¹⁴⁶ el president de la Cooperativa Obrera del Treball Alegret,¹¹⁴⁷ el president de la Unió de Sindicats Agrícoles d'Espanya Jaume Sabater¹¹⁴⁸ i el president de l'Alianza de Labradores Gordón Ordás.¹¹⁴⁹

1143 .- Mas començà lamentant que el cooperativisme no hagués estat fomentat pels passats governs i lloà els beneficis socials que "la gente del campo ha de lograr con el cooperativismo." Així mateix, alentà "a los concurrentes para que en sus pueblos organicen grupos cooperativistas. No hace falta gran cantidad de miembros, sino buena calidad para formar estos grupos. Téngase en cuenta que la traición abunda. Si sabemos unirnos no nos faltará la ayuda del Gobierno que tan bien predispuesto se halla para favorecer nuestra causa. Con su ayuda conseguiremos las mejoras que tanta falta nos hacen." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1144 .- El jove Pere Capellà afirmà que "la agricultura en Mallorca fué objeto de indiferencias acentuadas. Cuando un hombre se decidía a ser agricultor era necesario que no tuviera ambiciones de ser algo." Afirmà que "se ha demostrado que ese prejuicio es falso, haciéndolo patente el agricultor después de adiestrarse en los conocimientos técnicos de su arte y en el cultivo de su inteligencia. No basta que el labrador sea capaz en su oficio, e inteligente, es necesario que se una con sus compañeros para emprender una eficaz acción común para defender nuestros intereses generales." Finalment, advocà per la creació d'una Escola Pràctica d'Agricultura: "recabó el esfuerzo de todos para que sea un hecho la fundación de aquel centro docente" i afirmà que "ello depende de la Diputación Provincial por cuanto la autorización ha sido otorgada ya por el Ministerio y no cree que el apoyo de la Comisión Provincial sea denegado." Es referí també a les cambres agrícoles i digué "que en tiempo de la monarquía aquellas fueron un nido de caciques por lo que la República se apresuró de disolverlas. Ahora el Gobierno republicano ha considerado necesario reorganizarlas y en aquellas cámaras pueden ahora ingresar todas las asociaciones agrarias, pero sólo después de un año de ingreso pueden emitir su voto. Estima que esta disposición en esta última parte debe ser derogada, permitiéndose que inmediatamente de ingresar una entidad en la Cámara use de las prerrogativas del voto, pues por algo son admitidas." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1145 .- Galmés es congratulà de l'augment d'agrupacions que havien assistit en aquella segona assemblea i recordà que en la primera assemblea únicament hi havien participat representacions de 4 pobles mentre que en la segona de juny de 1933 hi havia presència de 22 municipis. "Con esta unión estamos dispuestos a afrontar la lucha sin otros deseos que sentir la satisfacción del deber cumplido. No vengo a presentaros problemas sino a trazaros el programa que esta Delegación de Baleares piensa seguir en el venidero año." Apuntà que les quatre prioritats en què s'havien de treballar eren els arrendaments rústics, la reforma agrària, la producció i la cultura. Afirmà que "contra la desorganización actual de la producción se pondrá el remedio de la organización del cooperativismo que no se dejará mixtificar en ninguna forma. Con la organización de cooperativas se han de acabar los egoísmos personales en provecho del bien común." Referint-se a la Reforma Agrària, manifestà que "es una ley votada por la República, que debe ser cumplida. Mallorca no es precisamente la parte española más afectada por esta ley, pero asimismo se ven pueblos rodeados de grandes propiedades que llegan más allá el límite de dos kilómetros del perímetro del pueblo." També féu referència a les assegurances socials indicant que "el abandono en que antes se hallaban los obreros del campo." Abogà per "la unión de los campesinos en Alianza de Labradores, pues no cree en los personalismos y si en la fuerza que supone la unión de todos. Sigamos el camino trazado siempre dispuestos a rectificar si se nos demuestra nuestro error." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1146 .- Cornell explicà els inicis del cooperativisme en el grup d'obers de Sant Pere Pescador i ressaltà "las ventajas de la cooperación de los obreros de la ciudad con los obreros del campo que significa la represión de intermediarios." Explicà la infinitat de "zancadillas de que fueron objeto por las grandes empresas intermediarias" i atacà durament la Companyia Transmediterrània. "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1147 .- Alegret es va estendre en consideracions per demostrar "las ventajas que ha reportado a la Cooperativa Obrera del Trabajo, la unión entre los obreros del campo y de la ciudad." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1148 .- Sabater saludà els congressistes en nom dels seus companys Colom i Calvet, president de la Unió de Rebassaires que per les seves nombroses ocupacions no havia pogut assistir al congrés. Afirmà que "los organismos agrarios que él representa ni en los de los compañeros que le han delegado su representación no se

Després se celebrà a l'hotel Majorica, de Palma, un banquet en honor a Gordón Ordás ofert per l'Aliança de Llaboradors, amb l'assistència de més d'un centenar de persones. En la

hace política." A més, felicità al grup de dones que assistien a l'acte i digué que "Inglaterra, como represalia por no haberle tomado carbón, ha cerrado sus puertos a nuestros productos como la patata y las frutas, debiéndose a ello la desastrosa temporada que han sufrido los agricultores y productores de aquellas materias." Acabà corroborant les afirmacions que havien fet els seus companys sobre les persecucions de les quals eren objecte en el port de Barcelona i s'ofert als productors assembleistes en nom de l'organització que representava. "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1149 .- El també diputat a Corts, Gordón Ordás inicialment s'excusà de no parlar "el idioma mallorquín, que entiende pero que no le es posible hablar." Digué que "lamentaría que no fuera entendido por la concurrencia, aunque soy hombre que procura hablar con absoluta claridad." Es mostrà satisfet "del alzamiento que se observa en política económica, demostrándose que se han percatado de que es un problema de gran importancia. Desde mis trece años me dedico a hablar en público, pero antes la política era un arte de perder el tiempo o de engañar a los ciudadanos. Yo en política toreaba por las afueras. Pero veo con satisfacción que ahora ha cambiado y va tomando rumbos que ha tiempo debieron ser seguidos y ahora no sentiríamos la crisis que experimentamos. No puede desenvolverse bien la economía, mientras las cosas dominen a los hombres; para la buena marcha del equilibrio social es preciso que el hombre domine las cosas. De ahí la equivocación en el enfoque de los asuntos. La Revolución inglesa y aun la misma Revolución francesa pusieron en primer plano los problemas latentes, los deseos de "Igualdad y Libertad." Las palabras "Igualdad y Libertad" llenaron todo un siglo en que apenas se habló de otra cosa, olvidando lo más esencial." Explicà, a més, "la raiz histórica del relevamiento de la libertad precedente del tránsito del feudalismo a los tiempos del monarquismo que fué cuando empezó a entonar el hombre el canto a su redención. Negó que la libertad pudiera ser una realidad absoluta, por cuanto la libertad de cada uno está condicionada por la libertad de los demás y el creer en la libertad absoluta fué la gran equivocación. Aún los mismos anacoretas que se deshacen de la convivencia de los hombres tropiezan para disfrutar de su libertad con los obstáculos que les ofrece la naturaleza. Un día es Lenin en Rusia que niega la libertad a su pueblo y otro día es Mussolini en Italia que pasa sobre el cadáver de la Libertad. Vamos a ver si organizamos un Estado que poniendo por encima el bien común conserve el carácter idealista de la Libertad e Igualdad. Hemos de romper para siempre con el concepto individualista de la propiedad. Es absurdo que figure en la organización social presente el concepto con que regía la propiedad el Fero Romano. El propietario no ha de tener otro carácter que el de administrador de sus tierras, desapareciendo el "hago lo que me da la gana de lo que es mío aunque perjudique a otros". San Juan Crisóstomo dijo de manera que no ha igualado ningún economista, el propietario de las cosas es el administrador y cuando no administra bien no tiene derecho a la propiedad. Este concepto ha sido expresado después por muchos economistas. La demostración de la veracidad de estos conceptos no es difícil. Hubo un tiempo en que la tierra no fué de nadie como no lo fueron y no lo es el aire que respiramos. Reconoce en cierto modo la propiedad industrial por lo que tiene de creación." A més, recordà un viatge per la Palma argentina, on "sintió el más agudo dolor ante la desolación y miseria que presentaban los ranchos de emigrantes; estos ranchos que cantan los poetas porque nunca vivieron en ellos, mientras sus propietarios, allá en la ciudad, llevan un vida principesca. Este concepto bárbaro de la propiedad no se puede consentir. La tierra tiene que cumplir la función social a que está destinada. Donde hoy no pueden vivir los hombres es necesario que vivan. No hay ninguna revolución que sirva para nada si no es económica." Afirmà també que "si no pensara en un cambio de fondo con los asuntos políticos y económicos con el nuevo régimen, lo mismo le hubiera parecido obedecer a un Rey que a un Presidente de la República." Assenyalà els diferents casos d'injustícia social "por él conocidos que obedecían a la injusticia en que se basaba la finida ley de Arrendamientos. Lo menos que se puede hacer es respetar a quien trabaja y dar la renta a quien no trabaja. Otra necesidad que se ha de atender es que cuando un arrendatario deje una finca sea indemnizado de las mejoras que en ella haya introducido porque es justo que disfrute del esfuerzo de su trabajo. Haremos que la ley de Arrendamientos tenga efectos retroactivos." Abogà per la creació d'un Banc Agrícola Nacional, "no tan sólo con el fin de arrebatar al humilde campesino de las manos del usurero sino también para el desarrollo de las organizaciones cooperativistas, de seguros y que ayude a dar un cambio al sentido primitivo de la agricultura." Parlà després dels béns de propis i comunals i acusà als ajuntaments monàrquics dels abusos que havien fet sobre ells. Digué "que figura en el programa fundamental de la República la devolución y consolidación de aquellos despojos y si como está en su ánimo el terminar con el problema de los foros. Se hará también una reforma en el régimen fiscal, resaltando su importancia, pues el trabajo no debe ser castigado con contribuciones. Aquí teneis, labradores de Mallorca el programa hondamente revolucionario que expone la Alianza de Labradores del Campo, que me honro en presidir." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

sobretaula, hi hagué parlaments d'Antoni Galmés Riera,¹¹⁵⁰ del president del Comitè Provincial del PRRS Jaume Comàs —que afirmà que s'adheria a l'acte d'homenatge a Gordón Ordás,—¹¹⁵¹ de l'eivissenc Joan Torres —que també s'adherí a l'acte en nom dels correligionaris d'Eivissa—,¹¹⁵² Sabater —que s'adherí a l'acte en nom dels rabassaires— i Gordón Ordás.¹¹⁵³ A la nit, Gordón Ordás visità els centres radical socialistes del passeig de la Rambla i del carrer del Sindicat, de Palma.¹¹⁵⁴

El 28 de juny de 1933, Comas va remetre un escrit a Domingo sobre la decissió de l'Aliança de Llauradors de Sineu, que havia acordat ingressar en massa al PRRS, i li recomanà que atengués la instància que li havien enviat. Afegí, "a ella solo hay que añadir que persona de mi confianza ha visto la finca a que se refiere incluida en el Inventario como expropiable por declaración del mismo propietario que la considera comprendida en la ley agraria por estar situada a menos de 2 k de población. Esto no lo han puesto en la Instancia por ignorarlo "Alianza de Labradores". Mucho celebraré que pueda atender a la justa petición de nuestros

1150

.- Antoni Galmés digué que per la delegació de les Balears prometia complir el programa que el seu president Gordón Ordás havia esbossat en l'assemblea i alentà als pagesos mallorquins "a que siguieran los consejos dados en su discurso por el señor Gordón Ordás." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1151 .- Comas afirmà que volia recollir del discurs d'Antoni Galmés "una palabra, caciquismo, para hacer conocer la especial situación política y económica de Mallorca a causa del caciquismo y para que al conocerla haga que llegue hasta las altas esferas del Gobierno." Assenyalà "como oprobiosa la dominación que ejerce la influencia desmesurada de un hombre sobre el desonvolvimiento económico, político y social de nuestra isla. En cada una de estas actividades nos vemos extrangulados por esta intervención. Nuestras comunicaciones con la península se ven sometidas a este hombre y nosotros hemos de pagar obligatoriamente los elevados precios que le han antojado." Afirmà, a més, que "se impone que el Gobierno mande a nuestra isla propagandistas que levanten el espíritu ciudadano y combatan la lacra del caciquismo." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1152 .- Joan Torres resaltà la situació precària en que es trobaven els treballadors del camp eivissencs, dient que "esperaban la colaboración de sus hermanos mallorquines para el mejoramiento de su suerte." Assenyalà "los estragos que el caciquismo hace entre los isleños, especialmente entre los trabajadores del campo" i que esperava que "el afecto que Ibiza sentía por los obreros de Mallorca y de toda España haría que la ayuda no se hiciera esperar." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1153 .- Gordón Ordás agrafà l'homenatge cordial que li oferien els agricultors i alguns companys de partit. Afirmà que "después de esta comida que ha transcurrido en un ambiente de tanta cordialidad no vale entrar en las pequeñeces de la vida económica y del desenvolvimiento político. Esta mañana me sentía el hombre que significa algo en el país, pero ahora me siento poeta y teneis que permitirme que no descienda a la discusión de las cosas útiles, sino que me embelese en el elogio de las hermosuras de vuestra tierra, en la magnificencia del panorama que desde aquí se divisa, imposible de ser igualado en ninguna otra parte del mundo. Es doloroso y triste que los hombres nos peleemos y discutimos con espantosos denuestos cuando en la naturaleza muestra tanta entonación en todas sus manifestaciones." Digué, a més, que "en vez de predicar el odio entre las clases sociales se debe predicar el amor entre ellas, para que comprendamos lo que es el bien común. Este criterio mío no es el de un millonario ni el de un arrivista, pues yo procedo de las más bajas capas sociales. En nuestro partido Radical Socialista por sobre la lucha de clases está la solidaridad humana." Va descriure extensament el que era l'aristocràcia esperitual i parlà llargament de la solidaritat "que se impone entre los productores para hacer nuestro país próspero, fijando como ejemplo a Dinamarca con la campaña del abate Estón que la llevó a la prosperidad que hoy disfruta." "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

1154 .- "Asamblea Provincial de la Alianza de Labradores", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 2.

correligionarios que ven en la actitud del propietario tan caracterizado una burla a la ley que es su esperanza."¹¹⁵⁵

1155 .- Carta del 28 de juny de 1933 de Jaume Comas a Marcel·lí Domingo. P.S. Madrid. Caja 368. Exp. 2. Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca.

7.3.6. EL PARTIT REPUBLICÀ DEMOCRÀTIC FEDERAL –PRDF–

El petit grup de federals, liderat de Pi y Suñer, es creà a Mallorca al començament de novembre de 1931. El 15 de novembre, el Partit Republicà Democràtic de Palma, acordà, però, en junta general extraordinària, fusionar-se amb el Partit Republicà Radical Socialista. Malgrat aquest acord d'integració, un sector de republicans federals decidí continuar defensant el programa del 22 de juny de 1894 de Francesc Pi i Margall. Davant una nombrosa assemblea de republicans federals, reunida a les 21 h en el cafè de Can Gasparó –davant el Líric– es va debatre la situació dels actuals partits polítics i s'arribà a la conclusió que era necessària la constitució d'un partit que estigués en concordància amb les doctrines de Pi i Margall i “rigiéndose en un todo por el Programa del Partido Republicano Democrático de Madrid.” Per això, es decidí la formació del Partit Republicà Democràtic Federal, secció de Palma, afiliat al partit estatal presidit pel diputat republicà Eduardo Barriobero. Aleshores, es designà un Comitè provisional, que havia de regir el partit fins a la celebració de l'assemblea general que nomenàs la definitiva. Per aclamació, foren elegits Dionisi Pastor Valser (president), Jesús Nieto Arrau (secretari), Luis Ferbal Campo (tresorer) i, com a vocals, Miquel Oliver Nadal, Miquel Gorrias Femenias, Miquel Socias Oliver i Bernat Palmer Moll.¹¹⁵⁶ Fins a la propera assemblea general del 4 de desembre s'anuncià que s'admetien adhesions en la secretaria provisional del carrer del Teatre, núm. 21.¹¹⁵⁷

El 26 de novembre, el president i el secretari accidentals Dionisi Pastor i Jesús Nieto, respectivament, presentaren els nous estatuts del partit al Govern Civil

El 4 de desembre de 1931, la Izquierda Revolucionaria y Anti-Imperialista féu públic un comunicat que donat que s'havia constituït el Partit Republicà Democràtic Federal, liderat per Eduardo Barriobero Herran, i ja que coincidien els ideals d'ambdós partits, Izquierda Revolucionaria havia acordat per unanimitat en assemblea extraordinària del 2 de desembre, ingressar en massa en el Partit Republicà Democràtic Federal.¹¹⁵⁸

Finalment, i com a fruit de la constitució definitiva del partit i de la integració de l'I.R.Y.A., el 4 de desembre de 1931, el Partit Republicà Democràtic Federal elegí nova junta directiva que fou integrada per Lluís Ferbal Campo (president), Dionisi Pastor Valser (vicepresident), Joan Rullan Roca (vicepresident), Albert Pastor González (secretari), Miquel Gorrias Femenias (vicesecretari), Miquel Oliver Nadal (vicesecretari), Francesc Pastor González (secretari d'actes), Pau Bosch Rodríguez (comptador), Martí Ros Garcia (tresorer) i, com a vocals, Bernat Pujol Vich, Maties Jaume Ripoll, Gabriel Buades Ferrer, Antoni Palmer Rosselló,

1156 .- Còpia de l'acta, signada per Jesús Nieto Arrau i amb data del 12 de desembre de 1931 enviada al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1157 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal de Palma”, a *La Almudaina*, dissabte, 28 de novembre de 1931, pàg. 2.

1158 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 5 de desembre de 1931, pàg. 3.

Josep Valero Aguiló, Antoni Roca Font, Miquel Socias Oliver, Gabriel Capiols Gomila, Ramiro Feito Joaquin i Bernat Palmer Moll.¹¹⁵⁹

El primer acte públic de la nova formació política va ser el diumenge, 13 de desembre, amb la celebració d'un míting a la plaça del Progrés de Palma, presidit per Joan Rullan,¹¹⁶⁰ per commemorar el primer aniversari de l'afusellament dels capitans sublevats a Jaca Fermín Galán i García Herández i altres víctimes "sacrificades" per la República. Des d'un balcó de la plaça –on s'havien instal·lat els retrats dels dos capitans afusellats sobre un damasc vermell– el regidor i catedràtic Lluís Ferbal¹¹⁶¹, Pau Bosch, Martí Ros i Albert Pastor es dirigiren als assistents.¹¹⁶²

El gener de 1932, el partit, a Palma, tenia dos domicilis socials: un, la secretaria de l'entitat, al carrer dels Oms, núm. 72, baixos i, l'altra, en el cafè del carrer de l'Hereu, núm. 79 de Son Espanyolet.¹¹⁶³ Al començament de febrer, però, la seu del carrer dels Oms es traslladà, primer, a l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 16¹¹⁶⁴ i, després (juny de 1932), al carrer del Socors, núm. 186, baixos.¹¹⁶⁵

Durant els primers mesos de 1932, el partit obrí filials a les barriades de Santa Catalina (febrer) –al cafè del carrer de Sant Magí, núm. 2–¹¹⁶⁶ i dels Hostalets (constituïda el 19 d'abril) –al Cafè de Can Ros en el carrer d'Aragó, núm. 271. –¹¹⁶⁷ La directiva de la nova agrupació dels Hostalets va estar integrada per Maties Jaume (president), Antoni Costas (secretari) i, com a vocals, Antoni Roca, Cosme Preto[sic], Miquel Llodrà, Jeroni Alemany, Sebastià

1159 -. Comunicació del 2 de gener de 1932 del secretari Albert Pastor –amb el vist-i-plau del vicepresident Joan Rullan Roca–, al governador civil de les Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1160 -. Joan Rullan en el seu parlament exposà la significació de l'acte, demanà un minut de silenci com a homenatge a les víctimes i llegí l'adhesió a l'acte del Partit Socialista Independent. "Mitin en la Plaza del Progreso", a *La Almudaina*, dimecres, 16 de desembre de 1932, pàg. 4.

1161 -. Lluís Ferbal exposà la ideologia del Partit Republicà Democràtic Federal, en el qual hi caben tots els republicans sincerament d'esquerres i va combatre tota tendència separatista, condenant "que muchos interpreten la libertad de emplear los idiomas regionales con el abuso de emplearlos aun en casos en que solo sirven para distanciar a quienes son hijos de una misma patria." "Mitin en la Plaza del Progreso", a *La Almudaina*, núm. 16.859. Palma, dimecres, 16 de desembre de 1931 pàg. 4.

1162 -. "Mitin en la Plaza del Progreso", a *La Almudaina*, dimecres, 16 de desembre de 1931, pàg. 4.

1163 -. Comunicació del 14 de gener de 1932 del secretari Albert Pastor –amb el vist-i-plau del president Lluís Ferbal– al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1164 -. Comunicació del 5 de febrer de 1932 del vicesecretari Miquel Oliver al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1165 -. Comunicació del 7 de juny de 1932 del secretari Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1166 -. Comunicació del 26 de febrer de 1932 del secretari Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM. La filial de Santa Catalina, el maig de 1932, es traslladà al carrer d'Espartero, núm. 3. Comunicació del 16 de maig de 1932 del secretari Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1167 -. Comunicació del 19 d'abril de 1932 del secretari Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM. El divendres, 25 de març de 1932, a les 20,30 h, es féu una reunió d'afiliats i simpatitzants en el cafè Can Ros, del carrer d'Aragó, núm. 271 per iniciar l'organització d'una agrupació a la barriada dels Hostalets del Partit Republicà Democràtic Federal. "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 23 de març de 1932, pàg. 2 (convocatòria).

Carbonell, Jaume Font Vila i Gabriel Carbonell.¹¹⁶⁸ El 29 d'abril, en el centre dels Hostalets hi hagué una conferència en la qual varen intervenir diversos militants sobre “el importante tema de actualidad.”¹¹⁶⁹

El dijous, 25 de febrer de 1932, a les 20,30 h, se celebrà en el local social de l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 16, una assemblea general “para tratar asuntos de sumo interés.”¹¹⁷⁰

El míting de propaganda en el teatre Balear

Al començament d'abril de 1932, el partit va rebre un impuls amb la vinguda a Mallorca en campanya de propaganda dels dirigents estatals i diputats a les Corts Constituents Ramon Franco, Angel Samblancat, Eduardo Barriobero i Rodrigo Soriano. El dia 8, el comitè executiu del Partit Republicà Democràtic Federal féu pública una nota en la qual anunciava que el diumenge, 10 d'abril, havien d'arribar a Palma en el correu de Barcelona els oradors Barriobero, Soriano, Sediles, Samblancat, Franco Jiménez, Balbotín, Velilla i Vivero, per prendre part en el míting de l'Aliança d'Esquerres en el Teatre Balear. A més dels oradors anunciats, havia d'intervenir Augusto Vivero.¹¹⁷¹

El diumenge, en un Teatre Balear ple de gent, es féu el míting d'Aliança d'Esquerres amb les intervencions de Lluís Ferbal –que presentà l'acte i als oradors–,¹¹⁷² del membre de les Joventuts Radicals de Barcelona Medrano –que atacà el Partit Socialista, posà en relleu la importància del vot femení, destacà l'incompliment dels compromisos del Govern, es referí a les responsabilitats de Joan March, criticà la forma i la manera en què s'havia duit a terme la separació de l'Església i l'Estat i condemnà les deportacions del Govern–, Ramon Franco,¹¹⁷³

1168 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dimecres, 20 d'abril de 1932, pàg. 2.

1169 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 29 d'abril de 1932, pàg. 3 (anunci).

1170 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de febrer de 1932, pàg. 4 (convocatòria).

1171 .- La nota del partit també advertí que “siendo todos los actos, que organiza nuestro Partido, de carácter esencialmente popular” l'entrada en el míting era sense invitació i no es podien reservar llocs, com havien sol·licitat molts dels pobles i de Palma, encara que la comissió organitzadora, “teniendo en cuenta el gran entusiasmo que reina para este acto”, havia d'instal·lar potents altaveus fora del local. Al mateix temps, tot i que calia concretar-ho, s'havien demanat celebrar actes a Inca, Manacor i Pollença. Així mateix, a les 16 h del diumenge, també estava previst fer un cafè de companyerisme en l'hotel Terminus i per assistir-hi s'havia de recollir el tiquet en la secretaria del partit en el local de l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 16. “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dissabte, 9 d'abril de 1932, pàg. 3.

1172 .- Ferbal digué: “Ciudadanos: el acto que va a celebrarse es un mitin netamente izquierdista. Palma sentía y deseaba ardentemente la celebración de este acto. Al fin hemos podido ver colmadas nuestras aspiraciones, gracias a las facilidades encontradas en la C. N. T.” Seguidament, s'encarregà de la presentació de la resta d'oradors, dient que “en esta su cruzada que vienen realizando por toda España no les guía otro propósito que mostrar al pueblo de verdad del estado en que se halla la nación, ya que a pesar de haber sido instaurada la República, esta República solo existe para los hombres que hoy ocupan el poder, acaparando los destinos y cargando sobre el pueblo la consecuencia de este derroche que en manera alguna podemos nosotros consentir.” “Mitin de Alianza izquierdista en el Teatro Balear”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica).

1173 .- Ramón Franco, que fou especialment aplaudit, digué: “Venimos a protestar contra las deportaciones, contra los asesinatos y contra esas continuas detenciones gubernamentales que se vienen practicando en nuestro

Samblancat,¹¹⁷⁴ Barriobero –destacà la necessitat de la celebració de l'acte de l'Aliança d'Esquerres i justificà la seva actuació–,¹¹⁷⁵ Soriano –recordà el seu viatge a Palma feia 28 anys en què havia profetitzat la caiguda de la monarquia, destacà que la República que hi havia no era la vertadera i criticà durament el Govern– i Guzmán. Medrano i Guzmán varen intervenir en substitució de Sediles i Balbotín.¹¹⁷⁶

Aquests republicans federals polemitzaren i atacaren el Partit Republicà Federal de Mallorca –adherit al Partit Republicà Radical– per l'actuació poc federal dels radicals, especialment a les Corts Constituents. Així, el maig de 1932, el comitè del Partit Republicà Democràtic Federal féu públic un comunicat en qual atacava els partits que s'auto intitulaven federals, com el Partit Republicà Federal Històric, el Partit Republicà Federal adherit al Partit Radical i Acció Republicana. Assenyalà que “todos estos partidos que en sus declaraciones públicas hacen ostentación de la palabra federal invocando, con mengua de su digno nombre, al gran

país. Y tened por seguro que si en este primer viaje del «Buenos Aires» han sido los obreros los deportados, en el segundo lo serán los causantes de estas deportaciones. No somos republicanos de Azaña; somos del pueblo, al cual solo pedimos que siga fiel a nuestro ideal, formando un solo cuerpo para poder implantar la verdadera República de Trabajadores. Pedimos la disolución de estas Cortes, puesto que su actuación en nada responde a la confianza que el pueblo puso en ellas. Pedimos también la nacionalización de los ferrocarriles, industrias, etc, programa éste que forma una de las principales bases en que se asienta la C.N.T.” Finalment, atacà el clergat i el caciquisme. “Mitin de Alianza izquierdista en el Teatro Balear”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica).

1174 .- Samblancat començà la dissertació afirmant que “aún cuando su propósito era hablar unicamente de Religión, quería también fijar su atención sobre los diferentes problemas que dificultan y amargan la vida de nuestra nación. Todos dicen que trajeron la República. Políticos, militares, estudiantes, se atribuyen este honor; pero ello no es cierto. Fué solo un hombre a quien cupo esa gloria y ese hombre es merecedor de que le levantemos un monumento, aunque sea de cartón. Ese hombre fué Primo de Rivera.” Criticà l'actuació de la Dictadura i afirmà que “los caciques que con aquella colaboraron son los mismos que aún siguen dominando hoy. Por esto es que nosotros afirmamos que esta República no es la verdadera, esa República no es la nuestra, ya que al año de su implantación continúa con igual o más basura de la que dejó la Monarquía. Prueba de ello, son los enchufes que con tanta largueza ha venido el Gobierno prodigando, empeorando de cada día más la situación.” “Mitin de Alianza izquierdista en el Teatro Balear”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica).

1175 .- Barriobero afirmà que “era necesario la celebración de este acto, ya que las actuaciones de Alianza de Izquierdas solo se conocían aquí a través de los periódicos ministeriales. Alianza de Izquierdas no está constituida por políticos, sino por hombres que abandonando sus ocupaciones van de pueblo en pueblo exponiendo su programa y combatiendo y denunciando los atropellos y desmanes que los hombres de esta mal llamada segunda República vienen cometiendo desde el poder. Alianza de Izquierdas ha firmado un pacto obligándose a instaurar la verdadera República. Nuestro programa es extensísimo. En él caben todos cuantos sienten ansias de libertad y redención. No queremos ser como los socialistas que por querer gobernar con programa ajeno han fracasado, se han desautorizado y han muerto.” Seguidament, relatà en to humorístic el procés seguit per al plantejament de la República, dient que “fué un mero traslado de los atributos monárquicos del Rey al señor Alcalá Zamora. La República no vino por conspiración, sino que fué el conflicto económico el que derrumbó la Monarquía.” Tractà el problema agrari, atacant Marcel·lí Domingo i refusà també el projecte d'Instrucció Pública, dient que “no son estas 27.000 escuelas la solución del problema de la Enseñanza, sino que hay otro extremo más importante y es ello la formación cultural de los Maestros.” També destacà que el problema de l'ordre públic s'havia aguditzat “por el falso concepto que de él tienen las autoridades desde el Ministerio de la Gobernación.” Finalment, animà als obrers perquè en les properes eleccions apostassin pels seus ideals i “nosotros no prometemos el comunismo libertario. Estamos identificados espiritualmente con la C.N.T. por sus ideales.” “Mitin de Alianza izquierdista en el Teatro Balear”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica).

1176 .- “Mitin de Alianza izquierdista en el Teatro Balear”, a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 3 (crònica).

maestro del federalismo Pi y Margall, no demuestran con su actuación ni con su ideología estar de acuerdo con los principios federales y las doctrinas del maestro que pisotean a cada paso.” Reafirmà que el Partit Republicà Democràtic Federal “es el único y verdadero organismo representativo de los postulados del federalismo y de las doctrinas de Pi y Margall” i indicà que “nosotros no nos llamamos de una manera y procedemos en oposición con las ideas que entraña nuestro nombre y no hacemos de la palabra federal una especie de trampolín que nos sirva para encumbrarnos olvidando después las reivindicaciones del pueblo tantas veces engañado y ultrajado.” Respective a l’Estatut de Catalunya, fixà la seva posició dient que “ante todo debemos decir que no somos catalanes de Mallorca[,] somos sí hermanos de los catalanes y de todos los pueblos de España y del Mundo y, como hombres libres y dignos de alternar en el concierto de la Humanidad Libre, decimos que tenemos personalidad propia.” A continuació, afirmà que “Estamos al lado de todo hombre o pueblo que lucha para conseguir su emancipación.” Seguidament, es demanava “¿Significa el Estatuto Catalán la liberación del pueblo catalán, del proletariado catalán? Significa sí el desglose aparente de la región catalana del aparato del Estado español, pero crea otro Estado: el catalán. Se libran nuestros hermanos de una oligarquía pero quedan a merced de otra: la burguesía catalana.” Així mateix, afegí “No podemos por otra parte combatir el Estatuto porque sería hacer el juego a la otra oligarquía, la centralista que se viste con el nombre de española y se vale de este problema, que no es tal, para desencadenar una tempestad de bajas pasiones y desarrollar a su amplaro sus planes monárquicos. Por eso no nos dirigimos ni a las Cortes Constituyentes ni a la Generalitat, sino que al pueblo catalán y le decimos: No pidas tu libertad, tómala y serás libre. Sacudir una tiranía para padecer otra? No malgastes tus energías, consérvalas para cuando llegue el momento, no muy lejano quizá, de tu verdadera emancipación.” Digué el mateix també al poble mallorquí, ja que “cierto sector político de esta localidad ha creído muy oportuno intentando apuntarse un éxito, desempolvar aquel remedo de Estatuto que se tramó en momentos en que había que justificar de algún modo su razón de ser.” Acabà el comunicat afirmant que “Como federales con toda la amplitud que ese concepto significa, no creemos en Estatutos ni en Estados impuestos desde arriba. Queremos un concierto de Municipios Libres (único organismo político administrativo) sin límites, tan extenso como España hoy, como el Universo mañana, y que en ese concierto los ciudadanos tengan asegurada la vida en las condiciones que por ley natural les pertenece, queremos que no haya oprimidos ni opresores; no queremos persecuciones sanguinarias y crueles; no queremos tener que hacer dejación de nuestros derechos a la libertad por nada ni por nadie. Nuestra guía es la libertad y la solidaridad con nuestros hermanos en el Municipio, en la Nación y en la Humanidad.”¹¹⁷⁷

El juny de 1932, el Partit Republicà Democràtic Federal –adherit a l’Aliança d’Esquerres— organitzà, d’acord amb l’estratègia propagandista, un cicle de conferències en el local social

1177 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 27 de maig de 1932, pàg. 3.

del carrer del Socors, núm. 180, baixos. La primera conferència es féu el dijous, dia 16 de juny.¹¹⁷⁸

El diumenge, 4 de setembre de 1932, el Partit Republicà Democràtic Federal, dirigit pel catedràtic Luis Ferbal, féu un míting a Campos. Un dels oradors afirmà que “cuantos se adhiriesen a los Partidos del Sr. Lerroux o del Sr. Azaña, eran unos canallas y unos sirvengüenzas como sus jefes.” Aquests comentaris foren contestats pel secretari del Centre Federal de Campos, Federico Rubio.¹¹⁷⁹ El 14 de setembre, després de tornar de viatge, Ferbal replicà la crònica de Rubio. Després d’advertir que tenia per costum no entaular polèmiques periodístiques, manifestà que “no soy el *Jefe* del Partido Republicano Democrático Federal, ni el Jefe de nadie. Nuestro partido se gobierna democráticamente y no tiene sino *Comité* representado por un Presidente que la Asamblea General puede cambiar en cada momento.” Seguidament, comentà la disfressa de la crítica que afirmava en la declaració de l’orador, ja que “lo que se dijo y lo repito yo es que los que se titulan federales y pretenden seguir los principios y doctrinas de Pi y Margall y a la vez dicen pertenecer a partidos unitarios (Radical o Acción o el que sea) son hipócritas que solo tratan de engañar a los demás ya que con su conducta demuestran no ser federales ni republicanos de izquierda.” Esta es la idea que se expresó en términos fogosos, de acuerdo con su modo propio de expresarse, por un orador. Podría V. formar perfectamente en las filas de esos políticos aludidos, pues tengo entendido que blasonó V. a tiempos de socialista, después de federal y ahora de *federal-azañista*. Como Secretario del Centro Federal (así, sin motes) de Campos, enviamos a V. una circular de nuestro Partido, y en lugar de someterla en el acto a su asamblea, solo lo hizo cuando algunos de los directivos de su Centro hubieron ya acordado adherirse a Acción Republicana. Quien así procede no tiene autoridad política para enjuiciar a nadie que comparta nuestros ideales democráticos.” Acte seguit, Ferbal afirmà “No comprendo que quiere decir lo de *auténtico catedrático*. Por lo que pueda interesarle, le diré que no soy *sevillano* sino cinco veces Catedrático por oposición y por *unánimes votaciones*. Perdone la inmodestia a que me obliga. En cuanto a lo de *dime con quien vas*, etc., esté tranquilo el señor Rubio no acostumbramos, ni el Partido ni yo, a buscar como compañeros a los desechos de los demás, sino a hombres

1178 .- “Política local. Partido Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dijous, 16 de juny de 1932, pàg. 2.

1179 .- Rubio afirmà “Señor insultante, no solamente yo, sino mis compañeros de la Directiva y del Comité, amen de los socios, carecemos de lo necesario para el calificativo que nos aplica y por lo tanto podría ser nuestro profesor, aun cuando le participo que tan solo una notabilidad como Vd. únicamente puede dar resultado en malos discípulos como nosotros. Ahora me permitirá el jefe en Mallorca de ese partido, el auténtico catedrático del Instituto de Palma, una pequeña advertencia. Ruego se digne a examinar el personal que tiene, antes no llegue a tener aplicación aquel refrán castellano que ambos conocemos. “Dime con quien andas y te diré quien eres.” Republicanos de todos los matices de Mallorca, socialistas (pues para ellos también hubo insultos tabernarios) cuando llegue a vuestra localidad respectiva el Sr. Ferbal y los suyos, ya sabeis lo que es toca hacer en caso necesario, pues en Campos si se repite, tal vez el sainete se convierta en tragedia.” RUBIO, Federico: “Desde Campos. Contestando a unos insultos”, a *Tribuna Libre*, núm. 60. Palma, 10 de setembre de 1932, pàg. 4.

que puros o verdaderamente arrepentidos quieran luchar por nuestro ideal prescindiendo de toda clase de intereses materiales.”¹¹⁸⁰

L'escissió de l'octubre de 1932

L'octubre de 1932, es va sofrir una important escissió, ja que causaren baixa del partit Luis Ferbal Campo (president), Dionisi Pastor Valsero (vicepresident), Joan Rullan Roca (vicepresident), Pau Bosch (comptador) i els vocals Ramiro Feito, Miquel Oliver, Antoni Palmer i Bartomeu Jaume. Aleshores, havia passat a ocupar la presidència interinament Andreu Buades.¹¹⁸¹

El 13 de gener, tingué lloc en el local social del carrer del Socors, núm. 186, l'assemblea del partit en la qual fou aprovada la tasca “purificadora del ideari federal” duita a terme pel Comitè durant l'any 1932 i també s'elegí, per unanimitat, la nova junta directiva integrada per Eduardo Barriobero (president honorari), Jesús Nieto (president), Albert Pastor (vicepresident), Martí Ros (secretari) i Bernat Palmer (tresorer-comptador) i, com a vocals, Gabriel Buades, Miquel Gorrias, Jaume Vicens, Isidro Octubre i Salvador Sánchez.¹¹⁸²

La constitució del Comitè Municipal de les Balears

Com a resultat de la crisi, al final de maig de 1933, es constituí el nou Comitè Municipal de les Balears, integrat per Jesús Nieto Arrom (president), Jaume Malagrava Got (vicepresident), Martí Ros Garcia (secretari), Gabriel Socias Llabrés (vicesecretari), Marcos Izquierdo Gómez (tresorer), Joan Martínez Masip (comptador) i, com a vocals, Gabriel Buades Ferrer, Antoni Calcina Amic, Albert Pastor González, Sebastià Perelló Colombàs, Rafel Mir Hierro i Antoni Costa Marí.¹¹⁸³

El juliol de 1933, es traslladà la secretaria del partit des del carrer del Socors, núm. 186 al carrer de Joan Bauzà, núm. 7.¹¹⁸⁴

El dimarts, 31 de maig de 1932, a les 20,30 h, en el local social de l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 16, se celebrà una junta general extraordinària.¹¹⁸⁵

El divendres, 24 de febrer, en el Centre Republicà Democràtic Federal, del carrer del Socors, núm. 186, se celebrà el primer acte contra la guerra. Hi estigueren representades diverses

1180 .- FERBAL y CAMPO, Luis: “Solicitada”, a *Tribuna Libre*, núm. 62. Palma, 17 de setembre de 1932, pàg. 4.

1181 .- Comunicació del 4 d'octubre de 1932 del secretari Albert Pastor al governador civil de les Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1182 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 20 de gener de 1933, pàg. 3.

1183 .- Comunicació del 27 de maig de 1933 del secretari Martí Ros i del president Jesús Nieto al governador civil de les Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1184 .- Comunicació del 17 de juliol de 1933 del secretari Martí Ros al governador civil de les Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.129. ARM.

1185 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 31 de maig de 1932, pàg. 2 (convocatòria)

entitats, “de momento las primeras interesadas en la propagación de tan aludable fin.” Varen intervenir per la branca de la construcció, Sebastià Riera; pel Partit Republicà Democràtic Federal, Albert Pastor i Martí Ros; per l’Oposició Sindical Revolucionària, Bartomeu Riera; pel Comitè Femení, Magdalena Pascual; un espontani[sic], Joan Rius; per la Joventut Comunista, Joan Mas, i pel Partit Social Revolucionari, Ateu Martí. Segons la crònica, tots els conferenciants atacaren durament “los preparativos que a pesar de sus protestas de paz hacen la mayor parte de las naciones.”¹¹⁸⁶

Novament, el 17 de març de 1933, a les 21 h, en el local social del carrer dels Socors, núm. 186, es convocà una junta general per anomenar els delegats que havien d’assistir a l’Assemblea Nacional dels Federals a Madrid, convocada per Joaquín Pi Arsuaga.¹¹⁸⁷ Foren elegits com a delegats del partit Albert Pastor i Jesús Nieto.¹¹⁸⁸ Es feia comptes, essent criteri del partit, que una vegada clausurada l’assemblea de Madrid, es fes un acte d’afirmació federal, en el qual els delegats donarien compte dels acords adoptats en l’Assemblea Nacional.¹¹⁸⁹

El 16 de juny de 1933, el comitè del Partit Republicà Democràtic Federal de Balears divulgà el telegrama que havia enviat al president del Consell Nacional, Joaquín Pi Arsuaga en què es deia: “Este Comité le felicita por su noble actitud, única que cabía en hombres de la entereza federal de Vd. y protesta de la colaboración de Franch y Roca en el actual Gobierno.”¹¹⁹⁰

El 3 d’agost de 1933, *La Almudaina* publicava una circular, titulada “A todos los republicanos federales de Mallorca” del Comitè Executiu del Partit Republicà Democràtic Federal que s’havia enviada a tots el comitès federals de les Balears.¹¹⁹¹ Es recordà que en l’assemblea general del partit celebrada a Madrid l’abril de 1932 amb l’objectiu d’unir en un sol partit i sota l’ideari del federalisme ibèric totes les forces federalistes nacionals disgregades i sense cohesió fins aleshores. Després de constituir-se el Consell Nacional Executiu, presidit per Joaquin Pi i Arsuaga, s’acordà la constitució immediata a nivell provincial del partit. En el cas de les Balears, s’atorgà la tasca al Comitè Municipal de Palma que havia estat representat en l’assemblea per dos delegats. En aquest context, els delegats del comitè, amb la col·laboració dels centres republicans federals del districtes 2n i 3r de Palma, varen dirigir una crida a tots els federals de Mallorca conformes amb el manifest-programa del 22 de juny de 1894 amb la idea de constituir a l’illa un Partit Republicà Democràtic Federal de “verdad” i que sense

1186 .- “Acto contra la guerra”, a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 3 (crònica).

1187 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dijous, 16 de març de 1933, pàg. 3 (convocatòria).

1188 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 31 de març de 1933, pàg. 2.

1189 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 31 de març de 1933, pàg. 2.

1190 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal de Baleares”, a *La Almudaina*, dissabte, 17 de juny de 1933, pàg. 3.

1191 .- “Política local. A todos los republicanos federales de Mallorca”, a *La Almudaina*, dijous, 3 d’agost de 1933, pàg. 2.

ingerències ni suggestions errònies, “ni concomitancias con otros partidos que no acepten íntegramente y con toda su pureza” el programa de Pi i Margall i el reconeixement de l'autoritat del Consell Nacional Executiu del Partit. Es destacà que es volia aconseguir per Mallorca la més àmplia autonomia provincial i municipal com a base del principi federalista i la vertadera encarnació de la soberania popular. Seguidament, el manifest criticà el Partit Republicà Federal de Mallorca, que tot i dir-se “federal” no s'havia adherit a l'assemblea de Madrid i feia una crida als integrants d'aquest partit “porque entendemos que muchos ciudadanos adscritos al aludido partido, o por sugeriones de hombres cuya dualidad de actuación política es manifiesta, o porque llevados de buena fé, se creen federales bastándoles formar parte de una agrupación que a si misma se lo llame, no podrán por menos de reconocer el error que supone llamarse federal y seguir mansamente las líneas tortuosas de la conducta que les trazan quienes teniendo siempre el federalismo en los labios no actúan con otro afán que el de obtener sumisión a su política personal y declaradamente ambigua, y que publicamente hacen gala de su maridaje político a todas luces incompatible con los principios del credo federal y austeridad derivada del mismo.”¹¹⁹²

El 19 d'agost de 1933, el comitè municipal del partit anuncià l'organització d'un cicle de conferències en el Centre Republicà Democràtic Federal del Districte 2n, en el cafè del carrer de l'Arc de la Mercè, núm. 25, amb les xerrades de Martí Ros sobre “El federalismo y el momento actual” (dimecres, 23 d'agost)¹¹⁹³ i d'Antoni Cobinas[sic] sobre “Federalisme estàtil i federalisme dinàmic” (30 d'agost).¹¹⁹⁴

El 22 d'agost de 1933, el partit envià un telegrama al president del Consell de Ministres en el qual sol·licitava “respetuosa y enérgicamente sea puesto a discusión el proyecto de ley sobre la revisión Consejos de guerra en que se condenó paisanos pasando sus causas a la jurisdicción ordinaria.”¹¹⁹⁵

El 30 d'agost d'aquell any, davant l'anunci –mitjançant la premsa i fulls volants– d'un acte polític organitzat per la denominada Joventut Federal de Palma, el Comitè Municipal del partit difongué un comunicat, signat pel president Jesús Nieto i pel secretari Martí Ros, en què destacava, primer, que dins el partit de Palma no existia cap Joventut que “oficialmente pueda ostentar la denominación de Federal”; segon, que per dir-se federal s'havia d'actuar com a tal i que s'havia d'estar afiliat al Partit Republicà Democràtic Federal i acatar la disciplina del Consell Nacional i el seu programa polític; i tercer, que es publicava l'aclariment “para que se vea el caso que políticamente puede hacerse a una llamada «Juventud Federal» tan menguada, de la legitimidad del título como sobrada de osadía para hacerlo público y que al apellidarse a

1192 .- “Política local. A todos los republicanos federales de Mallorca”, a *La Almudaina*, dijous, 3 d'agost de 1933, pàg. 2.

1193 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal (Comité Municipal)”, a *La Almudaina*, diumenge, 20 d'agost de 1933, pàg. 3 (anunci).

1194 .- “Política local. Conferencia”, a *La Almudaina*, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 2 (anunci).

1195 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 d'agost de 1933, pàg. 2.

si misma federal, sin reunir las condiciones indispensables para ello, y ampararse en tal denominación, además de resultar una incongruente exhibición de lo que no se es.”¹¹⁹⁶ Així mateix, també s'aclarí que, donat que el Partit no tenia representació legítima en els municipis, cap dels candidats per a vocal del Tribunal de Garanties Constitucionals tenia el suport dels federals.

Així mateix, el partit tingué una postura abstencionista en l'acte de protesta per l'elecció de Joan March com a vocal del Tribunal de Garanties (8 de setembre de 1933).

Des del divendres, 29 de setembre, al diumenge, 1 d'octubre de 1933, el Partit Republicà Democràtic Federal organitzà un conjunt d'actes d'afirmació federal, amb la participació de l'advocat i regidor de l'Ajuntament de Barcelona, Abel Velilla. El divendres, dia 29, a les 21 h, en el Centre Republicà Democràtic Federal del Districte 3r, del carrer de Joan Bauzà, núm. 7, Abel Velilla féu una conferència.¹¹⁹⁷ El diumenge, 1 d'octubre, es féu un gran acte d'afirmació federal al Centre Federal d'Inca.¹¹⁹⁸

El 20 d'octubre d'aquell any, el partit celebrà assemblea general en el local del carrer de Joan Bauzà per tractar de la posició del partit davant les properes eleccions a diputats a Corts.¹¹⁹⁹

El 19 de novembre, a les 21,30 h, el Centre Republicà Democràtic Federal del Districte 3r, organitzà una vetlada literario-musical en el local del carrer de Joan Bauzà, núm. 7, a càrrec de l'Orfeó del centre.¹²⁰⁰

7.3.7. LA DRETA LIBERAL REPUBLICANA

A Mallorca, l'embrí del futur partit Dreta Liberal Republicana el constituí una formació política denominada Acció Republicana Balear que es començà a organitzar al començament del mes de març de 1931.

Així, l'11 de març de 1931, Joan Sureda Sancho i Josep Estaràs Valeri dugueren al registre d'associacions del Govern Civil els estatuts del partit Acción Republicana Balear, que s'havien aprovat inicialment el 7 de març.¹²⁰¹

El 20 de març següent, a les 21,30 h, es varen reunir en junta general ordinària 11 socis fundadors i 7 socis adherits per constituir oficialment el nou partit.¹²⁰² Al principi, la comissió

1196 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal. Comité Municipal”, a *La Almudaina*, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 2.

1197 .- “Política local. Actos de afirmación federal”, a *La Almudaina*, dijous, 28 de setembre de 1933, pàg. 3.

1198 .- Segons la nota de convocatòria, s'anuncià que a més de participar destacats elements del partit, “si es possible” també assistiria el regidor federal de l'Ajuntament de Barcelona, Abel Velilla. A més, es deia que tenint en projecte organitzar una excursió a Inca el mateix dia, les persones interessades passessin per la secretaria del Centre Federal del carrer de Joan Bauzà, núm. 7. “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, divendres, 29 de setembre de 1933, pàg. 3.

1199 .- “Política local. Partido Republicano Democrático Federal”, a *La Almudaina*, dijous, 19 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1200 .- “Noticias varias. Velada”, a *La Almudaina*, diumenge, 19 de novembre de 1933, pàg. 3.

1201 .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.622. Exp. 1.901. ARM. Els estatuts, signats per Joan Sureda i Josep Estaràs duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil de l'11 de març de 1931.

1202 .- Segons l'acta de constitució, els socis fundadors varen ser Manuel Moreiras Fernández, Jaume Trian, Joan March, Joan Sureda Sancho, Antoni Palmer i Josep Estaràs i els únicament identificats amb un llinatge

organitzadora, integrada per Joan Sureda, Josep Estaràs i Antoni Palmer, donà compte de la tasca duita a terme, amb la presentació i legalització dels estatuts per part del Govern Civil, que varen ser llegit i aprovats per unanimitat. Acte seguit, s'acordà donar per constituïda la formació política. Després, es va procedir a l'elecció del Comitè Directiu, que va ser triat per unanimitat i format per Joan Sureda Sancho (president), Josep Estaràs Valeri (tresorer), Antoni Palmer Rosselló (secretari), Joan March (vicesecretari), Manuel Moreiras Fernández (vocal censor 1r), Jaume Trian Barceló (vocal censor 2n) i José Tascón Ortega (vocal 3r). En aquella reunió constituent també es prengueren diversos acords, com fixar una quota mensual de 2 ptes pels socis numeraris i de 50 cèntims pels forans, adherir-se al partit Dreta Liberal Republicana i comunicar-li aquest acord, i “enviar a los demás centros y organizaciones políticas de izquierda de la provincia un saludo de confraternidad y el deseo de esta asociación de colaborar con aquéllas, siempre que las circunstancias lo aconsejen y encuadren ellas dentro del espíritu y tendencias de esta entidad.”¹²⁰³

El 6 de maig de 1931, el partit traslladà el seu domicili social al carrer de la Samaritana, núm. 1, entresòl, esquerra.¹²⁰⁴ Aquell dia, el president Joan Sureda i el secretari Antoni Palmer enviaren una llarga nota de premsa al director del diari *La Almudaina* per fer un aclariment i puntualitzar una informació que s'havia publicat del Comitè Mixte del Partit Republicà i del Partit Socialista “en la que se señalan determinadas orientaciones y se establecen varias directrices a desarrollar por el mismo Comité.” Dona tota la sensació que els dirigents d'Acció Republicana Balear volien aprofitar aquell aclariment per donar a conèixer la seva formació. S'hi afirmà “que el partido que representamos en esta Isla, no solamente ha contribuido a la designación de respetabilísimas personas que componen el Comité mixto a que aludimos, sino que ni siquiera fué consultado por la formación de aquél. Lamenta infinito este Comité el tener que publicar esta aclaración por cuanto han animado siempre y animarán en lo sucesivo a todos nuestros afiliados los más sinceros deseos de colaborar con otros partidos –muy respetables dentro de su ideario– que coadyuvaron (como nosotros) al advenimiento de la República; pero ello, entendemos, no nos exime de declararlo con toda honradez y sinceridad, al menos para guía de la pública opinión.” Seguidament, destacà que havien dedicat “tenazmente nuestro esfuerzo al total afianzamiento del régimen gloriosamente implantado” i que continuarien defensant el seu ideari republicà “al que nadie podrá tachar de sospechoso ni insincero.” Advertí que “salimos a la lucha antes de la proclamación de la República, estuvimos en la brecha en los momentos de peligroso y, no obstante ésto, no aspiramos a otra cosa más que a que se nos respete en nuestra actuación ciudadana dentro de la honradez de nuestras convicciones, dispuestos siempre a actuar conjuntamente, en régimen pactado que satisfaga a nuestros afiliados, tan luego seamos requeridos en condiciones que sean aceptables, siempre que dejen a salvo los principios básicos de nuestra doctrina.”¹²⁰⁵

Aquest partit no es presentà en les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, però en la repetició dels comicis locals del 31 de maig, a Palma presentà un candidat als districtes 1r –Josep Estaràs Valeri (44 vots) –, 5è –Joan Sureda Sancho (161)–, 6è –Sebastià Romaguera Mulet (51)–, 7è –Antoni Palmer Rosselló (38), 8è –José Tascón Ortega (31)– i 9è –Bartomeu Fiol Coll (5)–. Feren un resultat molt minsos i cap dels candidats sortí elegit.

Mentrestant, al començament de juny de 1931, el Comitè Nacional encarregat de reorganitzar el partit de Dreta Liberal Republicana a l'Estat decidí encarregar a cada un dels seus membres

Ginard, Coll, Ramon, Romaguera i Fiol, i els socis numeraris adherits Matas, Forteza, Tascón Ortega (P i José), Gimeno, Real i Ventayol. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM.

1203 .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM.

1204 .- Comunicació del 6 de maig de 1931 del president Joan Sureda al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM. El document, a més del segell d'Acció Republicana Balear, du el de Dreta Liberal Republicana-Comité Regional.

1205 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dijous, 7 de maig de 1931, pàgs. 3-4.

un grup de províncies per dirigir l'organització i l'estratègia per a les eleccions a diputats a Corts Constituents. Manuel Maura s'havia d'encarregar de les Balears, a més d'Àlaba, Guipúscoa, Biscaia, Navarra i Logronyo.¹²⁰⁶

Novament, el 22 de juliol de 1931, Acció Republicana Balear –adherida a la Dreta Liberal Republicana– es va reunir en junta general extraordinària per acordar per unanimitat modificar els articles 21 i 22 dels estatuts.¹²⁰⁷ En aquella reunió també es va procedir a l'elecció dels càrrecs vacants del Comitè Directiu, que quedà integrat per Joan Sureda Sancho (president), Manuel Moreiras Fernández (vicepresident) –que fins aleshores havia ocupat el càrrec de vocal censor 1r–, Lluís Terrasa Noguera (secretari) –que substituï en el càrrec a Antoni Palmer Rosselló–, Antonio Yarza de San Pedro (vicesecretari) –que substituï a Joan March–, Josep Estaràs Valeri (tresorer) i, com a vocals, José Tascón Ortega, Guillem Nadal Perelló, Joan Ginart Fullana, Bartomeu Fiol Coll, Antoni Bestard Reynés i Andreu Obrador Galmés –tots nous en els càrrecs directius excepte el primer.–¹²⁰⁸ Per contra, havien abandonat la directiva els antics secretari Antoni Palmer Rosselló, el vicesecretari Joan March i el vocal censor 2n Jaume Trian.

Aquest partit no aconseguí implantació fora de Palma i tengué una presència gairebé nominal en el període que va existir. La darrera notícia que hem trobat sobre aquesta formació política és la notificació que féu el 8 de maig de 1932 el president de la formació, Joan Sureda Sancho, del preceptiu balanç d'ingressos i despeses de 1931, que s'havia aprovat en la junta general del 29 de gener de 1932, enviada al Govern Civil.¹²⁰⁹

7.3.8. DE LA DRETA SOCIAL A LA UNIÓ DE DRETES

Després de la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera, a Mallorca, el Partit Conservador es va reorganitzar sota la direcció de Josep Socias Gradolí i Joan Massanet Verd.

Al començament de febrer de 1931, tant el Cercle Liberal com el Partit Conservador tornaren emprendre l'activitat política, “después de largo período de inacción”.¹²¹⁰ La junta directiva del Partit Conservador féu pública una nota que en la seva represa política havia repassat els seus membres directius i lamentava la mort de diversos correligionaris, entre els quals destacava Salvador Vidal i Valls de Padrinas. Aleshores, amb l'objectiu de defensar la doctrina i els interessos conservadors, el partit tenia el propòsit de mantenir la unió dels seus integrants i arribar a enteses amb altres ideologies afins. La junta directiva del partit quedà integrada per Josep Socias Gradolí, Joan Massanet Verd, Antoni Barceló Bosch, Joan Aguiló, Antoni Rosselló Cazador, Pere Llobera, Marià Massanet, Antoni Moncada, Joan Fortuny, Jaume Guasp, Bartomeu Riutort, Pere A. Mataró, Guillem Borràs, Joan Massanet Moragues, Pere Buades, Joan Aguiló Valentí i Joan Llabrés Frau.¹²¹¹

1206 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dissabte, 6 de juny de 1931, pàg. 4.

1207 .- Comunicació del 27 de juliol de 1931 del president Joan Sureda i del secretari Lluís Terrasa al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM.

1208 .- Comunicació del 27 de juliol de 1931 del president Joan Sureda al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM. El document, a més del segell d'Acció Republicana Balear, duu el de Dreta Liberal Republicana-Comitè Regional.

1209 .- El balanç d'ingressos i despeses va ser de 1.477 ptes d'entrades –recaptació de quotes fins el 31 de desembre (692 ptes), recaptació de bons (775) i donatius (10)– i de 1.477 ptes de despeses, distribuïdes en un manifest (75,20 ptes), mobiliari (254,95), lloguers (420), despeses d'anuncis de cens electoral i impresos (123,50), despeses generals (586,59) i efectiu en caixa (16,76). Comunicació del 8 de maig de 1932 del president Joan Sureda al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.901. ARM.

1210 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 3 de febrer de 1931, pàgs. 2-3.

1211 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 3 de febrer de 1931, pàgs. 2-3.

Al principi del mes de març, hi havia rumors que el Centre Conservador estava dividit entre els partidaris de Bugallal i els de Sánchez Guerra.¹²¹²

En les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, el Partit Conservador va ser un soci menor de la Conjunció Liberal-Conservadora. En aquells comicis a Mallorca, el guanyador va ser el Partit Liberal, dirigit pel financer Joan March Ordinas –Verga.– A Palma, els conservadors havien obtingut 4 regidors i a molts de pobles de l'illa havien aconseguit representació, però sense majories clares, excepte a Santanyí. Aquests resultats suposaven una clara derrota dels conservadors, afegit a l'espectacular canvi que suposà la proclamació del nou règim de la Segona República, féu que el seu dirigent històric, Josep Socias Gradolí anunciàs la seva retirada política. Aleshores, regnava la sensació entre els conservadors que es trobaven sense partit.

El 20 d'abril, es comunicà a la premsa que el cap del Partit Conservador, Josep Socias Gradolí, havia renunciat irrevocablement a la presidència de la formació política “frente a las enseñanzas que a su juicio ofrecen las últimas elecciones municipales de Mallorca y singularmente de Palma.” Davant aquest fet, la junta directiva del partit acordà dissoldre-se com a organisme polític directiu. Aleshores, quedà el Centre Conservador amb la seva junta administrativa i els socis “que quieran continuar en él, como base para la futura organización de un partido de derechas.”¹²¹³

En la repetició de les eleccions municipals del 31 de maig, el Partit Conservador ja no es presentà com a tal, sino que molts dels seus membres s'incorporaren als liberals, que s'havien reorganitzat sota la denominació de Partit Republicà de Centre.

El 9 de juny de 1931, es va reunir el Partit Conservador i s'acordà acceptar la renúncia de la Junta Administrativa del Centre Conservador i també la seva Junta Directiva. Així mateix, es decidí la constitució d'un directori polític, integrat per Joan Aguiló Valentí, Guillem Borràs Palmer, Joan Fortuny Dezcallar, Jaume Guasp Perelló, Gabriel Llobera Amer, Joan Massanet Moragues i Antoni Moncada Cànaves de Mosa. Al mateix temps, també es va procedir a l'elecció de la nova junta directiva del Centre Conservador, que va ser formada per Joan Moragues Manzano (president), Joan Massanet Moragues (vicepresident), Sebastià Barceló Méndez (tresorer), Llorenç Pons Sureda (secretari) i, com a vocals, Miquel Pascual Bestard, Miquel Arcas Pons, Francesc Pizà Barceló i Joan Cabot Vidal. Per acabar la reunió, es facultà al nou directori perquè acordàs participar en les properes eleccions a diputats a Corts. A aquest organisme, idò, li pertocava fixar el nombre de candidats i les possibles aliances amb altres partits.¹²¹⁴

Aleshores, el Partit Conservador en ple procés de descomposició i orfe d'un lideratge sòlid hagué de fer front a les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny de 1931. Els conservadors feren part de la candidatura Concentració de Dretes, integrada pel nou partit recentment constituït Dreta Social, els regionalistes i autonomistes i la Dreta Liberal Republicana. En aquesta candidatura candidatura, s'hi presentà Josep Socias Gradolí i també inclogué l'eivissenc Carles Roman Ferrer. La Concentració de Dretes va ser un fracàs ja que no varen treure cap diputat.

1212 .- Aquesta rumorologia obligà al Centre Conservador a fer pública una nota en la qual negava tal situació i indicava “Ambas personalidades políticas [Bugallal i Sánchez Guerra] tienen en el Centro Conservador sus adeptos, quienes ni tienen motivo ni propósito de cambiar de postura política, ni tampoco estiman que entre ellos exista, por ahora, causa bastante para quebrantar su unión, ligados como están todos por la ideología conservadora, con diversidades de procedimiento, tan solo para la realización de su doctrina.” “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 8 de març de 1931, pàg. 2.

1213 .- “El partido conservador de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 d'abril de 1931, pàg. 3.

1214 .- “Política local. Reunión del Partido Conservador”, a *La Almudaina*, dimecres, 10 de juny de 1931, pàg. 2.

El Partit Conservador va desaparèixer quan el 29 de juliol de 1931, es fusionà amb la Dreta Social –que havia sorgit per aconseguir la unió de les dretes– i els integristes per formar la Unió de Dretes.

L'Acció Integrista

Aquesta organització política catòlica radical –hereva del Partit Integrista– intentà constituir-se a Mallorca en els darrers mesos d'abans de la proclamació de la Segona República. Però, al final, no arribà a quallar.

Al començament de febrer de 1931, alguns elements integristes es reuniren per organitzar les seves associacions, decidint prosseguir la seva actuació en consonància amb les instruccions que sobre els deures polítics dels catòlics havia donat el cardenal primat en una recent pastoral. Aleshores, s'acordà crear un comitè directiu d'Acció Integrista, integrat per Antoni Clar, Gabriel Cortès, Sebastià Llompart, Antoni Sabater, Francesc Salvà, Joaquim Tarrafeta i Antoni Villalonga.¹²¹⁵

A l'inici del març, el comitè directiu continuava treballant en la tasca d'organització, amb l'objectiu d'aconseguir adhesions envià una carta als homes d'Acció Catòlica de Mallorca.¹²¹⁶

En les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, Acció Integrista no s'hi va presentar però va aconsellar el vot per a les dretes o l'abstenció. En canvi, en la repetició dels comicis municipals del 31 de maig a Palma, un dels seus dirigents més destacats i actius, l'escriptor i mister Gabriel Cortès Cortès féu part de la candidatura regionalista del districte 6è de Palma i va ser elegit regidor gràcies als 482 vots que obtingué.

El juny de 1931, en l'elaboració de les candidatures per a les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny, Acció Integrista de Palma proposà la creació d'una coalició de dretes amb la Dreta Social, el Comitè Mixt del Partit Regionalista-Centre Autonomista, però volgué excloure el Partit Conservador perquè considerava que s'havia desplaçat cap a l'esquerra. Finalment, la coalició dretana-regionalista es va constituir, amb la Dreta Social, els regionalistes-autonomistes i els conservadors mentre que els integristes foren exclosos. Finalment, aquest nucli d'Acció Integrista es va integrar en l'agrupació política Unió de Dretes, creada el 29 de juliol de 1931.

La formació de la Dreta Social

Els mesos posteriors a la proclamació de la República, les dretes varen viure un període de desconcert, que s'evidencià en els resultats de la repetició de les eleccions municipals del 31 de maig de 1931 i les de Corts Constituents del 28 de juny de 1931.

¹²¹⁵ - "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 7 de febrer de 1931, pàg. 2.

¹²¹⁶ - Deia: "Cambiadas las circunstancias políticas, a la postre tan desfavorables a los principios católicos, el núcleo de integristas de Mallorca ha vuelto a reorganizarse, bajo el nombre de «Acción Integrista». Los gravísimos acontecimientos políticos que transforman nuestra nación, y el porvenir, que tan incierto se vislumbra a través de sediciones y algaradas y las maquinaciones de los viejos partidos, obligan a todos los hombres de sano corazón y recto juicio, al trabajo organizado y perseverante en el terreno político, que es, al fin, donde se ventilan las cuestiones de más vital interés para la patria. Esta obligación es todavía más terminante para los católicos, después de la pastoral del Emmo. señor Cardenal Primado, en la que de modo concreto, recuerda el deber de intervenir en la política, de acuerdo con las normas de la santa Sede. La Comunidad Tradicionalista Integrista es un partido político católico, con pleno derecho a existir y a actuar como tal en el gobierno de España; organizado en juntas regionales y círculos, con un programa completo y bien definido, que aspira a que el Gobierno y todas sus instituciones acaten la ley de Dios y las enseñanzas de la Iglesia; pero que también, sin idealismos vagos, tiene solución adecuada a los problemas de la vida material planteados hoy a todos los Estados. Para su mayor ilustración, nos palce remitirle adjunto un ejemplar del último manifiesto del Partido. Y conocidos sus recios sentimientos católicos, le invitamos a adherirse a nuestro programa y a ayudarnos en nuestro trabajo. Si usted, considerando lo expuesto resolviera honrarnos con su adhesión, sírvase remitir el boletín adjunto a cualquiera de los firmantes." "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 6 de març de 1931, pàg. 2.

Al començament de maig de 1931, es creà una comissió organitzadora del nou partit Dreta Social, integrada per Jeroni Massanet Sampol, Josep Ramis d'Ayreflor i Rosselló, Pere Buades Rousset, Rafel Villalonga Mir i Blanes, el Comte d'Olocau i Joan Mir Jaume. El 9 de maig, aquesta comissió organitzadora féu una nota de premsa en la qual feia pública la seva existència i exposava les bases del seu ideari. Deixava ben clar que volia mantenir el conservadorisme de base catòlica i es mostrava interessat en defensar la religió, la família, el treball i la propietat.¹²¹⁷ Aquest nou partit havia d'estar regit per un comitè, que havia d'actuar en base a un Secretariat.

El 25 de maig de 1931, Josep Ramis d'Ayreflor, Joan Marquès March i Antoni d'Oleza signaren la sol·licitud que s'envià al Govern Civil per a l'aprovació dels estatuts de l'agrupació política Dreta Social, domiciliada provisionalment al carrer de l'Almudaina, núm. 13, entresòl.¹²¹⁸

Segons el reglament, format per 8 articles, el nou partit tenia com a finalitat, d'una banda, "la consecución del mantenimiento de los cuatro principios básicos de la Sociedad: Religión, Familia, Trabajo y Propiedad". De l'altra, pretenia "la difusión de las doctrinas mantenedoras de dichos principios" i també volia "la unión con otras fuerzas políticas o sociales, más o menos afines, que defiendan cuestiones relacionadas con las que propugna Derecha Social." (art. 1r)

L'estructura organitzativa del nou partit es basava en l'Assemblea General –que era el principal òrgan rector– i que s'havia de reunir anualment o quantes vegades ho determinàs el Comitè Directiu o ho sol·licitassin el 10% dels socis de número. (art. 3r).

L'Assemblea elegia els membres que havien de constituir el Comitè Directiu –que havia d'estar format per sis persones (un president i un secretari general, que havien de ser elegits pel mateix Comitè i entre els seus membres).– Els membres del Comitè s'havien de renovar per la meitat cada dos anys. (art. 4t)

S'establien dos tipus de socis –que havien de ser majors de 18 anys–: de número –que tenien veu i vot en l'Assemblea General– i adherits –que havien de fer constar la seva adhesió per escrit al partit i no tenien veu ni vot en l'Assemblea General però hi podien assistir.– (art. 5).

El dijous, 5 de juny de 1931, a les 19 h, en les oficines provisionals del partit Dreta Social en el carrer de l'Almudaina, núm. 13, entresòl, hi hagué l'assemblea constituent del nou partit. Es llegiren els estatuts que foren aprovats per unanimitat i després s'elegí, per aclamació, el Comitè Directiu format per Lluís Zaforteza Villalonga, Josep Ramis d'Ayreflor Barceló, Joan Marquès Bennàssar, Josep Moragues Monlau, Pere Buades Rousset i Guillem Torres Matheu. Així mateix, s'acordà nomenar secretari general el periodista i escriptor Manuel

1217 .- "Las circunstancias actuales obligan a una enérgica actuación de las derechas; entendiendo por tales las fuerzas verdaderamente orientadas y fundamentadas sobre bases inamovibles. El simple egoísmo no basta para conservar el orden social; precisa estabilizarlo sobre la firme roca de la civilización cristiana y no sobre las dunas movedizas de un "statu quo" cualquiera.

Dichas bases fundamentales son, como todos sabemos, Religión, Familia, Trabajo y Propiedad; ninguna de las cuales puede, por lo tanto, desaparecer sin producir el desmoronamiento de la sociedad civilizada. Afirmación ésta que nadie tampoco ignora, pero que es preciso recordarla y tenerla presente en estos críticos momentos.

Las Cortes constituyentes pueden salvaguardar semejantes principios o pueden conculcarlos, más o menos intensamente, y hasta incluso suprimirlos. De ahí la apremiante necesidad de una verdadera y eficaz unión de todos cuantos se hallen dispuestos a defenderlos, prescindiendo de personalismos y de miras partidistas y atentos solamente al bien común.

El partido de la "Derecha Social" que se ha iniciado, tiene pues por objeto la consecución del firme mantenimiento de los referidos principios que lo engendran a cuyo efecto procurará, especialmente para las próximas elecciones constituyentes, la unión de todas las agrupaciones y de todos los elementos que estiman esenciales las expresadas bases." "Partido de la "Derecha Social", a *La Almudaina*, diumenge, 10 de maig de 1931, pàg. 4.

1218 .- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.622. Exp. 1942. ARM.

Andreu Fontirroig. També es decidí que una vegada acabada la sessió constituent, el partit es reuniria en junta general ordinària a les 19,30 h del mateix dia en la qual es nomenarien les comissions i es donaria el vist-i-plau a un manifest.¹²¹⁹

Aquest partit s'havia constituït dos dies després que el Govern Provisional decretàs la convocatòria de les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny. D'aquesta manera, la nova formació hagué de fer front als comicis i féu part de la candidatura de Concentració de Dretes. En la campanya electoral, la Dreta Social féu mítings a Vilafranca, Muro i Inca.

Arran del fracàs de la candidatura que no havia aconseguit unir totes les dretes, malgrat la voluntat de la Dreta Social, aquest partit es fusionà el 29 de juliol de 1931 amb el Partit Conservador i els integristes per crear la Unió de Dretes.

La Unió de Dretes

Sens dubte, el fracàs de la Concentració de Dretes en les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny, impulsà la unió de les dretes que tot i la motivació inicial, no havia aconseguit la Dreta Social.

El 17 de juliol de 1931, Lluís Zaforteza, Joan González Moro, Pere Buades i Manuel Andreu Fontirroig enviaren els estatuts de l'agrupació político-social Unió de Dretes per a la seva aprovació legal i inscripció en el Registre d'associacions del Govern Civil.¹²²⁰

El 29 de juliol de 1931, fruit de la fusió entre la Dreta Social –que havia sorgit per aconseguir la unió de les dretes–, el Partit Conservador i els integristes, es formà la Unió de Dretes. La nova entitat política tingué el local social en l'antiga seu del Partit Conservador. A les 20,15 h, en un Casino Conservador ple de gent –plaça de la Constitució, núm. 23 de Palma–, va obrir la sessió de constitució Xavier Moragues y de Manzanos, que ocupà la presidència i explicà l'objecte de la reunió. Seguidament, es va procedir al nomenament del comitè directiu i demés components de les diferents seccions. Pere Buades llegí la candidatura al Comitè Directiu que presentà la comissió organitzadora: l'enginyer Lluís Zaforteza Villalonga (president), l'advocat i antic membre del Partit Conservador Antoni Moncada Cànaves de Mossa (vicepresident 1r), el propietari Joan Fortuny Dezcallar (vicepresident 2n), el doctor en Dret Joan Aguiló Valentí (tresorer general), l'advocat Rafel Villalonga Blanes (vicetresorer), l'advocat Antoni Planas Garau (secretari general), el comerciant Antoni Villalonga Villalonga (vicesecretari) i, com a vocals, els advocats Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló, Gabriel Cortès Cortès i Pere Massanet Sampol; el militar retirat Joan González Moro Moreno, i el procurador Miquel Singala Cerdà. La llista fou aprovada per aclamació. A continuació, es decidí el Comitè Consultiu, que quedà integrat per Josep Socias Gradolí, Joan Massanet Verd, Pere Llobera Garau, Antoni Barceló Bosch, Joan Aguiló Valentí, Pere Alcover Maspons, Francesc de Paula Massanet, Alfred Llompart Julià, Guillem Torres Mateu i Jaume Guasp Perelló.¹²²¹ Seguidament, hi hagué parlaments d'Antoni Moncada Cànaves de Mossa,¹²²² Josep Ramis d'Ayreflor,¹²²³ José Socias Gradolí,¹²²⁴ Lluís Zaforteza Villalonga,¹²²⁵

¹²¹⁹ -.- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.622. Exp. 1942. ARM. "Manifiesto de la Derecha Social", a *La Almudaina*, dissabte, 6 de juny de 1931, pàg. 4, i també "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 6 de juny de 1931, pàg. 4.

¹²²⁰ -.- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

¹²²¹ -.- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

¹²²² -.- Expressà la satisfacció d'ocupar el càrrec, "en estos momentos en que se necesita de valor acreditado para actuar como elemento de Derechas" i "ver sentado junto al obrero el título nobiliario" Afegí que "esta satisfacción será acicate para la lucha que indudablemente se avecina. Pero Dios y Santa María, como a nuestros antepasados, nos ayudarán en la reconquista de Mallorca" i que si continuava l'entusiasme dels congregats "estando en posesión, como se está de la Justicia y el Derecho, no será posible ser arrollados." "La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

¹²²³ -.- Afirmà que "las Derechas españolas están a punto de perder sus derechos, ante el furor impío desbordado ante tanta hipocresía que ataca al sentimiento religioso, que es el más caro que poseen. Esta anomalía se practica en nombre de la libertad, cuando se está estudiando una Constitución que contiene como

Jeroni Massanet Sampol –que parlà en mallorquí–,¹²²⁶ l'obrer Pere Rosselló¹²²⁷ i Gabriel Cortès Cortès.¹²²⁸ Els directius de la nova entitat política constituïen una amalgama de membres d'antigues organitzacions polítiques.¹²²⁹

norma principal la libertad de cultos." A més, recordà que "el espíritu de sensualismo que pretende destruir la familia cristiana; la destrucción de la Propiedad sustituyéndola con su sentimiento de comunidad, que ha sumido a la nación donde se implantó, en la miseria." Posà de relleu les equivocacions comeses i la necessitat d'establir un pla per no caure-hi novament, "desechando todo nueva unión que no sea netamente de Derechas, para que los enemigos no medren a costa nuestra." Així mateix, resaltà la necessitat "de ir a la conquista del obrero, poniendo de manifiesto que hasta ahora nada se hizo en este sentido, y que precisa hacer intensa labor social." Acabà dient que era necessari predicar amb l'exemple i "destruir el retraimiento derechista, para realizar más actividades" La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

1224 .- Recordà l'actuació del Partit Conservador i la necessitat de subsanar les equivocacions de les dretes. Afirmà que "Hemos batallado. Creo que pocos por egoísmo, pero siempre hemos obrado con lealtad. Si tenemos cicatrices las tenemos en la espalda, y ya sabeis que este es el lugar por donde hieren los traidores." Afegí que "la bandera que se empuña contiene las buenas voluntades para el triunfo, no para la reconquista, porque Mallorca es netamente de derechas." Continuà dient que "Se ha de demostrar al obrero la equivocación por que ha sido conducido, haciendo méritos para ello y no confundiendo la Doctrina con la Aritmética." Passà a definir els conceptes d'esquerres i de dretes, per dir "aquellas se forjaron sin norma ni principios. Hemos de obrar no con misticismo sino con terquedad y por la persuación esparciendo la doctrina cristiana donde puede abastecerse toda política. Las Derechas son las que acumularon las doctrinas excelsas a que se refiere el manifiesto que publicamos cuando la última lucha electoral. Están infundidas de la doctrina de Cristo y expansionan la libertad. Los que no son liberales esos son los izquierdistas, que respiran jacobinismo, que encadenan y no dejan hablar a nadie, hundiendo la libertad humana. Las derechas se han definido con el catolicismo. Las izquierdas con la tiranía que sufrimos en España. Las izquierdas podrán actuar, pero hay que tener en cuenta que el programa político, ya agotado se ha convertido en económico. Si la libertad es un encadenamiento, esto no es un programa, es una dictadura." Acabà demanant-se si la forma per donar cabuda al seu ideari era la Monarquia o la República, dient "Digámoslo claro. Os contestaré plagiando una frase célebre: En Derecha, porque puede desenvolverse igualmente en ambas formas.[...] Poeseemos la verdad sin jactancia. Quiero proclamarla a todas luces y esto os aconseja quien os abraza y quiere actuar por Mallorca, en un regionalismo que yo rezo en castellano. Siendo profundamente regionalistas hemos de ser profundamente españoles." La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

1225 .- Després d'agrair el nomenament de president, féu una breu referència a com s'arribà a la Unió de Dretes, dient que "la convivencia que trajo la unión circunstancial con motivo de las elecciones fué tan íntima que llegó a imponerse una unión definitiva." Abogà per una unió de les dretes sòlida i "en esta hora solemne es necesario que cada uno haga examen de conciencia, y que, si sus ideales no concuerdan con los nuestros, que lo manifiesten lealmente, que vuelva atrás para evitar una mala soldadura y no ponernos en el trance de tener que presentar como un Judas ante nosotros mismos y la gran fuerza de opinión que nos asiste." La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

1226 .- Expressà la seva satisfacció per la unió duita a terme i afirmà que "se ha operado la reacción que debía operarse, ante los abusos por procedimientos dictatoriales. La unión era precisa." Continuà dient que "Debemos propagar los ideales, no solo con discursos. Es preciso un estudio constante de las cuestiones y llevarlas a todas las clases sociales y hacerlo desde ahora. Se han unido dos fuerzas verdadero valor. Los conservadores han sufrido las vicisitudes de los otros partidos pero tienen el abolengo de haber sustentado siempre ideales sanos. Derecha Social ha venido a llevarle su juventud a cambio de su historia gloriosa. Ahora todos somos unos; no hay que mentar más lo pasado." Al mateix temps, acabà apostant perquè l'actuació del partit fos "moderna. Tomando ejemplo de los Sindicatos, hemos de sindicarnos para ir unidos a la victoria." La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

1227 .- Féu un breu parlament, en el qual destacà que "los aplausos deben traducirse en un trabajo decisivo para la causa de Cristo" i animà a "proclamar los ideales sin cobardía." Així mateix, demanà una forta ovació per Gabriel Cortès per la seva actuació en el consistori ciutadà per la "defensa de la religión." La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

1228 .- Afirmà que simplement havia complert amb el seu deure defensant la religió en l'Ajuntament de Palma i que "acepté la candidatura para concejal, sin ganas, y sí lo hice fué precisamente para desarrollar esa gestión y dar a entender que había quien no opinaba como la mayoría." Acabà la intervenció dient que "Interesa que cada cual cumpla con su deber. La escuadra de la Unión de Derechas podrá sufrir derrotas. Pero no vamos al triunfo humano, sino al cumplimiento del deber; en busca del aplauso de Dios que ve todos los actos." La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4.

Segons els estatuts –estructurats en deu capítols i 30 articles–, els objectius del nou partit eren “orientar a la opinión en los principios básicos de la Sociedad: Religión, Familia, Trabajo y Propiedad, proporcionando al mismo tiempo ciudadanos dispuestos a tenerlos por norma y defenderlos en todas las esferas sociales y especialmente en el desempeño de cargos públicos que el sufragio universal les confiera” (art. 2n).

Els òrgans del partit eren la Junta Directiva, el Consell Superior Consultiu i la Junta General. Respecte a la Junta Directiva, era integrada pel president, un vicepresident 1r i un 2n, un tresorer general, un secretari general i un vicesecretari, eligits per la Junta General, i els presidents de les Seccions, com a vocals. (art. 19). En quant al Consell Superior Consultiu havia de ser format per deu membres designats per la Junta General (art. 23è), dels quals elegiria un president i un secretari (art. 24è) i havia de ser consultat per la Junta Directiva en temes polítics i socials de rellevància (art. 25è). Pel que feia a la Junta General, integrada per tots els socis de número i presidida pel president del Consell Superior Consultiu, s’havia de reunir semestralment per a l’elecció de càrrecs i l’aprovació dels comptes anuals. (arts. 12-18ès). A més, aquest organisme podia constituir les seccions que consideràs convenientes per la distribució del treball del partit (art. 26è).

El partit tenia tres tipus d’associats: socis de número –havien de ser espanyols, majors d’edat i seglar i pagar una quota mensual d’entre 0,50 i 5 ptes–, socis protectors –havien de ser espanyols, majors de 18 anys i pagar una quota mensual no inferior a dues ptes., podien assistir als actes de l’entitat sense veu ni vot– i adherits –havien de ser espanyols i residir fora de Palma, no pagaven cap quota i no tenien dret ni veu ni vot en les juntes generals ni podien ocupar càrrecs a excepció del de vocals de les seccions especials.–

Durant els mesos d’agost i de setembre de 1931, la Unió de Dretes va restar paralizada públicament. Fins i tot, acordà no presentar candidat en les eleccions complementàries per cobrir l’escó de Manuel Azaña l’octubre de 1931.

Des del 22 de novembre de 1931, la Unió de Dretes notificà als socis que des d’aleshores podien passar a recollir en la Secretaria el carnet d’identitat del partit, que des de l’1 de desembre seria necessari per poder assistir als actes de l’entitat.¹²³⁰

Al començament de l’octubre de 1931 i durant els mesos següents, la Unió de Dretes impulsà una gran activitat en diverses direccions. D’una banda, s’encarregà de la difusió del programa polític, amb la celebració de nombrosos actes públics –visites de destacats dirigents estatals d’Acció Nacional i un cicle de conferències en el local social.– Al mateix temps, Unió de Dretes potencià la seva organització territorial creant i impulsant noves agrupacions i entitats adherides. Una mostra de l’increment de l’eficàcia partidista foren les sol·licituds als afiliats que notificassin dades per la formació del nou cens electoral –decretat pel Govern el 28 de gener de 1932.–

Així mateix, impulsà mesures per prestar-se el suport i la mútua defensa dels correligionaris. Així, davant el repartiment d’uns fulls què recomanaven als catòlics que no fessin compres en determinats comerços, el 25 de febrer de 1932, la Unió de Dretes féu pública una nota en la qual advertia que l’entitat no tenia directament ni indirectament participació en aquesta propaganda que “no es sino el reflejo de un estado de opinión de ciertos sectores que sintiendo vejadas sus creencias y más cazos ideales, no hacen sino corresponder a los constantes ataques que vienen recibiendo.” Assenyalà que el partit havia començat una campanya en què recomenava als seus socis “favorezcan los profesionales, industriales y comerciantes consocios, cosa que no puede parecer mal a nadie y menos a aquellos sectores y

1229 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 30 de juliol de 1931, pàg. 3; "La constitución de "Unión de Derechas". a *La Almudaina*, divendres, 31 de juliol de 1931, pàg. 4. L’extensa crònica parlava que s’havien reunit "varios centenares" d’associats que, a més d’omplir el saló del Casino, també es repartien per les sales contígues.

1230 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de novembre de 1931, pàg. 4.

entidades oficiales que ha sustituido recientemente antiguos proveedores por el mero hecho de profesar distinta ideología de la que tienen los sectores que integran las mayorías gobernantes.”¹²³¹ A més, el final de febrer de 1932, l'organització política constituí un Secretariat Jurídic-Administratiu per resoldre dubtes jurídiques particulars als socis i simpatitzants, especialment les referides al règim polític-administratiu local o general, a més de les consultes sobre la formació del cens.¹²³²

Al mateix temps, la Junta Directiva, presidida per Lluís Zaforteza, impulsà la captació de nous socis i de mitjans econòmics per atendre les despeses de l'organització.

La visita de propaganda de José María Gil Robles

Els primers grans actes públics de la Unió de Dretes varen ser arran de la visita de propaganda de José María Gil Robles a Mallorca al començament de desembre de 1931. A més, aquella visita fou aprofitada per donar un fort impuls a la nova organització política.

El 2 de novembre, la comissió d'Unió de Dretes que s'havia traslladat a Barcelona per assistir al míting d'afirmació catòlica, organitzat per la Federació Catalana d'Estudiants Catòlics, visità en l'Hotel Colón José María Gil Robles per adherir-se a la campanya revisionista i convidar-lo a venir a Mallorca el 8 de desembre per participar en un acte públic que “serà el iniciador de una intensa campanya.”¹²³³ Aprofitant aquesta visita, el periodista i antic secretari general de la Dreta Social, Manuel Andreu Fontirroig féu una entrevista a José María Gil Robles, que es publicà en el diari *La Almudaina* el 4 de novembre.¹²³⁴

Des d'aleshores, la Unió de Dretes es dedicà intensament a preparar els actes propagandístics de Gil Robles. L'11 de novembre, una comissió d'Unió de Dretes –integrada pel marquès del Verger, Antoni Moncada i Gabriel Cortès– visità el governador civil per exposar-li la realització el 8 de desembre d'un “magno acto de afirmación Católico-Agraria y libertad de Enseñanza” en el Coliseu Balear, en el qual havia d'intervenir Gil Robles i altres diputats – que no es concretaven.–¹²³⁵ Des del 14 de novembre, la Unió de Dretes impulsà una intensa campanya de difusió del míting “de afirmación católica agraria y en defensa de la libertad de enseñanza.”¹²³⁶ El 16 de novembre, Gil Robles comunicà telefònicament al marquès del Verger el seu interès en ingressar com a soci de número en l'entitat i avançar l'arribada a Mallorca pel dia 6 de desembre i romandre diversos dies a l'illa per “orientar la labor política de Unión de Derechas y grupos afines de las Islas hermanas.”¹²³⁷

El 18 de novembre, el governador civil Joan Manent anuncià, després de consultar-ho al ministre de la Governació, la suspensió del míting agrari-catòlic del dia 8 de desembre.¹²³⁸ El 19 de novembre, el president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, féu pública una nota de protesta per la decisió de les autoritats de suspendre l'acte.¹²³⁹

1231 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, divendres, 26 de febrer de 1932, pàg. 3.

1232 .- "Unión de Derechas. Secretariado Jurídico-Administrativo", a *La Almudaina*, dissabte, 27 de febrer de 1932, pàg. 2.

1233 .- "Balears fuera de Baleares. La Comisión de "Unión de Derechas" visita a Gil Robles.- Este pasará a Palma el próximo diciembre", a *La Almudaina*, dimarts, 3 de novembre de 1931, pàg. 7.

1234 .- ANDREU FONTIRROIG, M.: "Una entrevista con el Sr. Gil Robles", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de novembre de 1931, pàg. 1.

1235 .- "Unión de Derechas. Acto de afirmación católico agraria el 8 de diciembre en el Coliseo Balear", a *La Almudaina*, dijous, 12 de novembre de 1931, pàg. 3.

1236 .- Per exemple, el diari *La Almudaina*, publicà anuncis en portada els dies 14 de novembre,

1237 .- "Política local. En la Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 17 de novembre de 1931, pàg. 3.

1238 .- "En el Gobierno civil. Suspensión del mitin católico-agrario", a *La Almudaina*, dijous, 19 de novembre de 1931, pàg. 4.

1239 .- Es criticava la impossibilitat d'exercir una "activa propaganda que consideraba necesaria y primordial en los actuales momentos para orientar al público mallorquín, profundamente religioso." Així mateix, protestava enèrgicament "hacia los que presumiendo enarbolar el estandarte de libertad y democracia, arrollan ahora derechos inalienables y moralmente justos cuales son los que tienden a la libre emisión de ideas,

Des del 6 a l'11 de desembre, el diputat agrari per Salamanca i president d'Acció Nacional, Gil Robles va romandre a Mallorca –allotjat en el Gran Hotel–, on participà en diversos actes polítics –junta general extraordinària de la Unió de Dretes, banquet d'homenatge, conferències– i “gires turístiques.” El matí del diumenge, dia 6, arribà amb el vaixell correu des de Barcelona al port de Palma, on fou rebut per la directiva de la Unió de Dretes i després es traslladà al Gran Hotel. A les 11,30 h, en el Cine Modern –inicialment s'havia de fer en el Cine Born–, es celebrà la junta general extraordinària de la Unió de Dretes per discutir l'article 2n dels estatuts. En un pati de butaques ple de gom a gom, Josep Ramis d'Ayreflor defensà la modificació estatutària per tal que en els principis bàsics de l'entitat (religió, família, treball i propietat) s'hi afegís el de llibertat. Intervingueren per donar-hi suport Andreu Buades, Gabriel Cortès, Jeroni Massanet Sampol i Lluís Zaforteza. Seguidament, va intervenir Gil Robles. L'inspector en cap accidental de la Comissaria de Vigilància de la Direcció General de Seguretat informà al governador civil de la junta general extraordinària de l'entitat: afirmava que hi havien assistit unes 1.400 persones i com a delegat de l'autoritat, havia cobert el servei l'agent de 2a Bartomeu Pons Bennàssar.¹²⁴⁰

A les 13,30 h, la junta directiva d'Unió de Dretes va convidar a dinar Gil Robles a l'Hotel Victòria i després visitaren el bosc i el castell de Bellver. Prop de les 16,30, el líder d'Acció Nacional es traslladà al palau episcopal per saludar el bisbe Josep Miralles i, seguidament, se celebrà una recepció al local social d'Unió de Dretes. A les 21 h, es féu un banquet en el Gran Hotel en el qual hi assistiren devers 400 persones i, a la presidència, a més de Gil Robles i els principals dirigents de la Unió de Dretes, també hi varen seure les comissions del Centre Tradicionalista –integrada per Llompart Julià i Ramon Orlandis– i de la Federació Balear

cuando discurren por el cauce del derecho." Acabava la nota, dient "tengan por descontado los que con nosotros militan, es decir, los católicos, que nuestros trabajos no se perderán en el vacío y que celebraremos el mitín cuando las circunstancias nos sean propicias, con más entusiasmo, si cabe, y con más ardor, porque nuestra fe es inquebrantable." Al mateix temps, es reproduïa el telegrama que havia enviat la Unió de Dretes al ministre de la Governació. "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 19 de novembre de 1931, pàg. 2.

¹²⁴⁰ .- L'informe comentava: "Después de leída y aprobada el acta anterior el Secretario ha dado lectura al orden del día que es para fijar la orientación definitiva de la Sociedad.

MIGUEL RAMIS de AYREFLOR empieza diciendo que de la disciplina[sic] del partido ha de venir la verdadera libertad anunciando encarnizadas luchas para conseguir el saneamiento de la misma. Historia la forma como usaban de la libertad nuestros antepasados, basándola siempre en las doctrinas de la Iglesia.

ANDRES BUADES se enorgullece de formar parte de la Unión de Derechas diciendo que éstos serán indomables como lo fueron los honderos de la isla. Dice que se tiene que hablar claro a la clase obrera en la que confía ha de ser el pedestal mas fuerte para obtener la victoria.

Gabriel Cortes[sic] lee unas cuartillas en las que asienta todos sus trabajos politicos en el mas puro catolicismo y termina anunciando que el actual parlamento no resistirá la potencialidad de la Unión.

JERONIMO MASSANET dice que la tradición de España se basa en el catolicismo y propone se solicita del Gobierno que la amnistia sea general para todos los politicos.

JOSE MARIA GIL ROBLES protesta como ciudadano y Diputado de la amordazada libertad de que goza y no se persigue a un Ministro que ha amenazado a la Nación con la guerra civil. Considera que España se hizo desgrada[sic] no aprovechando las circunstancias de oportunidad que le brindó la guerra mundial dando como consecuencia la introducción de la doctrina socialista que hoy tienen sembrada la zizana de la decadencia de la Nación. Prosigue diciendo que la Constitución es ilegal, como lo fueron las elecciones preparandolas en algunas regiones destituyendo[sic] Ayuntamientos y nombrándolos a su antojo. Repite que una Constitución así edificada no puede ser respetada por los ciudadanos, ni tampoco agullas[sic] Leyes privativas del sentimiento religioso del país. Continúa diciendo que el Estado no contento con explotar determinados monopolios, pretende hacerlo también en la formación de las conciencias de los españoles. Define lo que es la escuela única, diciendo que es el comunismo de-senfrenado. Hace un llamamiento a las señoras para que hagan un censo verdadero y sean la salvación de España, cosa que no han podido conseguir los hombres. Añade que las Leyes agrarias es la base en que descansan los enclufismos socialistas. Aboga para la creación de la Unión de Derechas de organismos obreros, solicitando el ingreso en la susodicha entidad de todos los partidos políticos que tengan por lema Patria, religión[sic], familia y propiedad.

Sin incidente alguno ha terminado el acto a las 13 horas." Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

d'Estudiants Catòlics –formada per Canet i Rubí.– Hi hagué discursos, a l'hora dels brindis, d'Immaculada de Zayas de Rull, el marquès del Verger i de Gil Robles.

El dia 7, al matí, Gil Robles, acompanyat del president de la Unió de Dretes i de la majoria de directius del partit, es traslladà a les coves d'Artà –on visità les coves acompanyat del propietari Josep Quint Zaforteza.– Després, els excursionistes dinaren a l'Hotel Castellet de Cala Rajada i, acabats de dinar, anaren a la vila d'Artà, on visitaren el Museu Regional. Acte seguit, es féu berenar en la casa de Pere Morell –on hagué parlaments del propietari de la casa i de Gil Robles.– Des d'Artà, la comitiva de cotxes es dirigí a Sant Joan, on es féu un míting en el teatre del Centre Catòlic. A l'entrada del poble per la carretera de Petra, es produí una anècdota que agafà gran transcendència i fou àmpliament difosa per la premsa. La comitiva es va topar amb el viàtic –sagrament de l'Eucaristia que s'administrava a una persona malalta que estava en perill de mort– que es duia a la nit en processó, formada de dues fileres de ciris que portaven els devots i veïnats, el prevere i l'escolanet, a Sebastià Vaquer Gayà –Monjo.– Ràpidament, Gil Robles féu aturar el cotxe, esperà que s'administràs el sagrament al moribund i convidà al prevere a pujar a l'automòbil. Tota la comitiva a peu es dirigí a l'església parroquial, entrà dins el temple i esperà que s'efectuàs la reserva.¹²⁴¹ Des d'allà Gil Robles es dirigí al Centre Catòlic, que estava ple de gent, per fer el míting previst, en el qual varen intervenir el president del Centre Social Catòlic Pere Bauzà i Gil Robles.¹²⁴² Seguidament, Gil Robles es dirigí a Vilafranca –on féu un breu discurs en el local social de la

1241 .- El cronista de *La Almudaina*, intentant literaturitzar l'esdeveniment, diu: “El acto fué de una gran emoción. Las largas filas de acompañantes del Señor, que le precedían con velas encendidas, la caravana de excursionistas presididos por el señor Gil Robles siguiendo detrás, deslizándose por el camino en la negrura de la noche, era de un efecto que sobrecogía el alma y humedecía los ojos.” “La visita del Sr. Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 9 de desembre de 1931, pàg. 1. Quatre dies després, moria a l'edat de 76 anys, Sebastià Vaquer –Monjo–, la persona a la qual havien duit el viàtic.

1242 .- Segons la crònica del diari *La Almudaina*, en l'acte de propaganda, Gil Robles: “Recordó el espectáculo del acompañamiento del Sagrado Viático lanzando un mentís a la negación del sentimiento católico de España, añadiendo que la experiencia se cuidó de demostrar donde llegan los pueblos cuando se les quita dicho sentimiento, afirmando que sin orden no puede existir la Sociedad, y que no entiende por orden, el orden material sino la idea del cumplimiento del deber.

Recordó sus campañas a favor del agrarismo, poniendo de relieve que del campo sale la riqueza de la nación y que el Estado sólo fija su atención a las ciudades.

Puso de manifiesto que al hacer una interpelación, en el Parlamento, sobre la tasa de trigo, la Cámara que estaba completa por haberse discutido un asunto político fué abandonada por casi todos los Diputados de los que sólo quedó el de Economía, y aun éste, dijo, con cara de aburrido porque el señor Ministro es Catedrático de Griego y es natural que no le interesen dichos asuntos.

Recuerda las palabras pronunciadas en Artá [posà de relleu el desinterès que el guiava en la seva visita a l'illa, com a membre de la Unió de Dretes, i la necessitat de posar-se en contacte amb tots els elements dretants de manera que en les futures eleccions es duqués al parlament “una mayoría de personas dispuestas a defender los ideales de justicia y de paz”] y pone de relieve la necesidad de unión, bandera que enarbó «Unión de Derechas», en defensa de la Religión, Familia, Trabajo y Propiedad porque al defenderla, dijo, os defendeis.

Terminó afirmando que en la defensa de dichos ideales se engrandecerá la Patria y fecundizará en frutos espléndidos.

Una ovación delirante coronó la elocuente oración del señor Gil Robles.” “La visita del Sr. Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 9 de desembre de 1931, pàg. 1. A més de les cròniques dels diaris mallorquins que feren referència a aquest acte de Gil Robles a Sant Joan, el setmanari *Verdad y Justicia* publicà un article titulat “Esto es Mallorca”. Aquesta anècdota tingué un gran impacte en la memòria col·lectiva del període republicà a Sant Joan. Així, a través de diverses fonts orals, com les entrevistes a Margalida Bauzà —Arnaveta—, Catalina Costa –Carlos–, Joan Matas –de sa Bastida–, Margalida Gayà –Carritxona– i Antoni Matas –Zelador–, varem poder comprovar el record, amb gran profusió de detalls, que encara restava d'aquest esdeveniment. En l'entrevista que publicà Miquel FLORIT a Antoni Bauzà Fiol –Escolà– a la revista *Sant Joan. Bolletí informatiu*, núms. 86, 87 i 88, d'octubre de 1979, pàg. 1, també fa referència a aquest fet i també parla del telegrama que Antoni Bauzà envià, essent batle, a José María Gil Robles pel seu nomenament de ministre de la Guerra, que deia: “Sr. Gil Robles. Ministro de la Guerra. Felicito nombramiento. Recordando visito hizo V. E. en esta San Juan. Mallorca. Encontrandose Viatico que acompañó hasta la iglesia. Dios le guarde.”

Unió de Dretes– i a Felanitx –en el local del Casino Conservador Gil Robles s'adreçà als congregats, després es féu un sopar a la fonda de Can Terres, per tornar al Casino per fer un cafè de companyerisme, en el qual hi hagué discursos novament de Gil Robles i de Jeroni Massanet.– La comitiva de propagandistes tornà a Palma prop de la 1 de la matinada.

El dia 8, al matí, Gil Robles assistí, en lloc preferent, a l'ofici a la Seu, acompanyat dels principals dirigents de la Unió de Dretes i, seguidament, visità el Círculo Mallorquí. Prop de la 13 h, la comitiva –integrada per tres autocars i una vintena de cotxes– va emprendre l'excursió cap a Valldemossa –va ser rebut, amb caràcter particular, pel batle Pere J. Pons i diverses autoritats locals, i després visità la Cartoixa–, Deià, port de Sóller –varen dinar en l'Hotel Marisol–, Sóller –es féu un acte en el menjador del restaurant de l'Hotel Ferrocarril, on hi hagué parlaments del metge Guillem Ripoll (qual·lificà Gil Robles de “nuevo Pelayo que marcha a la reconquista espiritual de España”) i de Gil Robles¹²⁴³ i Bunyola –on fou rebut per diversos propietaris, autoritats, el rector i els vicaris, visità l'església per resar davant el Santíssim Sacrament, féu un acte de propaganda en el Cine, on varen intervenir el propietari Salvador Balle, de Son Vivot, i Gil Robles, i després es féu un berenar a la casa de Francesca Nadal.– A la nit, en el local social de la Unió de Dretes, Gil Robles féu una conferència per a les dones de l'entitat.¹²⁴⁴ En acabar la xerrada, l'obrer i directiu Pere

¹²⁴³ .- Segons la crònica, Gil Robles féu al·lusió a la persecució religiosa, dient que "la creía beneficosa por cuanto este sentimiento va saliendo más firme a medida que más se le desprecia." Féu resaltar la necessitat que l'entusiasme reinant, "se trasluzca en actos eficaces, recordando que los acontecimientos se desarrollaron porque las derechas se durmieron sobre los laureles. Precisa copiar la labor de los de enfrente, que han conseguido ese triunfo merced a su organización, mientras nuestros egoísmos nos llevaron al desastre. Estima indispensable una gran organización bajo un programa mínimo, porque se trata de defender algo fundamental y sin cimientos todo el edificio se derrumba." Seguidament, afirmà “que las futuras elecciones cambiarán radicalmente la situación, y recuerda que en el mismo Congreso se reconoce y no quieren ir a los comicios porque dicen que seremos nosotros los que marcharemos a la vanguardia.” Finalment, estimulà a organitzar-se” i acabà dient “Conquistad el porvenir para vosotros y para vuestros hijos.” “La visita del Sr. Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 9 de desembre de 1931, pàg. 2.

¹²⁴⁴ .- Gil Robles digué que "el ser la conferencia para las señoras y en los momentos en que os ha sido concedido el derecho del sufragio, forzosamente tiene que ser mi tema el feminismo, en su aspecto político y católico, y sus derivaciones prácticas. Si por feminismo no entendiera la extinción de todos los privilegios injustos, sería aquel un movimiento netamente cristiano, pues la doctrina de Cristo estableció para la mujer el primer peldaño de su redención. Pero es que el feminismo de hoy, no es más que una corriente que quiere igualar la mujer al hombre, hasta los límites que la naturaleza le permita, corriente que no hay que aceptar. [...] La función de la mujer está predominantemente en el hogar, ya que en él es en donde tiene que verificar su primera tarea política, que es educar y formar el corazón de los hijos, pues únicamente los hombres que se formen en el seno de la familia, serán el día de mañana buenos ciudadanos capaces de intervenir con acierto en la vida política. Todas esas corrientes modernas de que tanto nos lamentamos y que importadas del extranjero van llegando a los más apartados rincones, no hacen más que destruir la labor educativa de la madre, labor que no puede suplirse con colegios ni con educadoras que lleven nombres exóticos y que la mayoría de las veces no son más que un objeto de lujo y de buen tono. Vuestra función primordial es educar a los hijos, siendo inútil, sino se hace eso, que actúeis en la política, pues para ello no tendreis lo fundamental. A la mujer le incumbe la mayor parte de autoridad dentro del hogar. Por eso se ha aplicado a las relaciones entre la mujer y el hombre en el hogar, aquel viejo aforismo del derecho internacional: “el rey reina, pero no gobierna” diciendo: en el hogar, “el hombre reina, pero la mujer gobierna.” [...] ¿Qué alcance tiene la concesión del sufragio femenino? Ante todo, representa para vosotras una gran responsabilidad, pues toda la soberanía reside, después de en Dios, en la nación, que la administra por medio del sufragio. Por eso, al conceder el voto, han puesto en las manos de cada una de vosotras una parte de esa soberanía. Además de ello ejercitais una parte de la función del Estado y os convertis en una palanca importantísima de su organización. Así resulta que el acudir a votar, tiene caracteres de un altísimo deber moral y ciudadano que todos estamos obligados a cumplir. El votar, además de un derecho, es una obligación, pues nuestro voto puede decidir la suerte de la colectividad, que está por encima de todas las conveniencias y compromisos personales. Si una mujer se abstiene de ir a votar por considerarlo cosa propia de los tiempos modernos, a los cuales ella dirá que ya no pertenece o por creerse indebidamente preparada, contrae una grave responsabilidad, pues de la abstención de los elementos de las derechas, más que la organización de las izquierdas, ha nacido el triunfo de los candidatos de izquierda. Es muy cómodo echar al gobernante la responsabilidad de su gestión, pero en un régimen democrático y popular, compete la responsabilidad, no

Rosselló –en nom dels obres de la Unió de Dretes– l'obsequià amb una cartera i petaca amb les inicials de la “U. de D.”¹²⁴⁵

El dia 9, a les 9 h del matí, sortí de Palma la comitiva que acompanyà Gil Robles cap al monestir de Lluc –on fou rebut per diversos propietaris de les possessions, la Comunitat del Sagrat Cor, presidida pel pare general Jaume Rosselló, l'Escolania i els veïns d'Escorca; visità les dependències del santuari i en l'església, l'Escolania cantà una salve, i en la sala de la Infanta, el pare Rosselló contestà les paraules de Gil Robles dient que “fuera el misionero en el Parlamento ya que ellos lo eran desde el pùlpito.”– Després es traslladà a l'Hotel Formentor –on es féu un banquet– i, a les 17,30 h, arribà a Inca, on en el Teatre Principal, es féu una junta general extraordinària de l'entitat Milícia Angèlica de Sant Tomàs per debatre sobre la seva orientació. Hi hagué discursos del notari J. Vidal, el també notari Jeroni Massanet, Gabriel Cortès, José María Gil Robles –agraí l'admissió com a membre de la Milícia Angèlica– i el president Antoni Nicolau. Seguidament, es traslladaren els propagandistes a Binissalem, on visitaren l'església parroquial i en el cine es féu un acte propagandístic, en el qual varen intervenir el notari Miguel Alcón, Gil Robles i Francesca Oliver Orell. Des d'allà, la comitiva es traslladà a Manacor, on en el teatre Principal, la Congregació Mariana de la ciutat organitzà un acte de propaganda. Hi prengueren la paraula el president de la Congregació Mariana Joan Bonnin, el notari Jeroni Massanet –durant la seva intervenció hi hagué crits contra el clergat i a favor de la revolució i de Ferrer i Guàrdia, fet que provocà un breu aldarull– i Gil Robles. Després, l'entitat organitzadora obsequià amb un sopar la comitiva en l'Hotel Can Felip. A la mitjanit, l'expedició propagandista tornà a Palma.

El dia 10, al migdia, Gil Robles, acompanyat del president de la Unió de Dretes i diversos directius, visità la Diputació Provincial i l'Ajuntament de Palma –on fou rebut pel batle Francesc Villalonga, els regidors de la minoria regionalista i alguns altres regidors.– Seguidament, visitaren la Seu i dinaren en Cas Català. A les 17 h, el marquès de Campofranco va rebre Gil Robles i, a les 18,30 h, en el local del Domus Artis, del carrer de Sant Jaume, la Federació Balear d'Estudiants Catòlics organitzà una conferència del president de l'Acció Nacional. Presentà la xerrada, el president de la Federació, Bonaventura Rubí, i després Gil Robles féu el parlament. A les 20 h, Gil Robles va estar en el local de la Unió de Dretes per acomiadar-se dels socis i, a la nit, des del moll de Palma, després de suspendre la

solamente a los gobernantes, sino también a quienes, con sus votos les llevaron al poder. Vuestra actuación política la dividiría yo en dos sectores: ordenación y formación. O vosotras, las que perteneceis ya a nuestra entidad, os llamo para el primer núcleo o elemento director, pues son las que teneis que preparar el cuerpo electoral femenino. La formación intelectual de la mujer es hoy en día muy deficiente, pues se ha creído que lo fundamental en ella es que sepa pintar, tocar un poco el piano y hablar en inglés con algún embajador, cuando ello es lo accidental y no hace más que aumentar sus encantos, pero no le da la formación política básica y necesaria para poder actuar. El darle esa formación política es lo que ha de realizar vuestra asociación por medio de círculos de estudios. Tomad ejemplo de la Asociación Femenina de Salamanca, que cuenta ya con más de 3.000 socias y de la cual fuí yo uno de los fundadores, adonde se va a trabajar discreta y seriamente. Yo rechazo a la mujer intelectual, que no ve más que la parte cruda de los problemas sin poner nada de corazón. Si creéis que todas las mujeres están a vuestro lado, tened la vista sobre los suburbios y sobre esta gran masa de empleadas y dependientas que comparten a diario con el hombre la lucha durísima del trabajo y vereis que si no vamos a su conquista, pronto se convertira en uno de los elementos disolventes de esta desgraciada mujer española. No tengamos el concepto egoísta de una religión aplicada a nosotros mismos. Después de vuestra labor en el hogar, procurad actuar en los medios que se encuentran completamente perdidos y poneros en contacto con el pueblo que llora, y os convencereis de que el sufragio es un deber altísimo. No os quisiera ver con carteras ministeriales ni con direcciones generales, pero si convertidas en apóstoles del bien, a cuyo apostolado todas sois llamadas. Pensad que si España cae en el abismo que la amenaza, con conseguireis sacarla de él quedándoos en casa a rezar el rosario, sino saliendo a la calle y poniéndoos en contacto con el pueblo, lleno el corazón de efluvios de compasión y amor.” “La visita del Sr. Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 9 de desembre de 1931, pàgs. 2-3.

¹²⁴⁵ .-“La visita del Sr. Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 9 de desembre de 1931, pàg. 3.

visita a Menorca, empenyé el viatge cap a Barcelona per traslladar-se amb urgència a Madrid.

En els cinc dies que va estar a l'illa, Gil Robles despleguà una intensa campanya propagandista i pronuncià tretze discursos, destacant els del Cine Modern, del Domus Artis i del Gran Hotel.

El 16 de desembre, *La Almudaina* publicà en portada l'entrevista del periodista Manuel Andreu Fontirroig al diputat Gil Robles. El president d'Acció Nacional afirmà que “me llevo la mejor impresión de la orientación de Unión de Derechas, que sintetiza muy bien la necesidad actual de la opinión derechista en España: procurar ligar a todos con un programa mínimo para confinar la primera etapa, sin perjuicio de que, conseguida la primera finalidad, defienda cada cual la integridad de su ideología. Sí; es muy de desear que se sumen a esta tendencia todas las fuerzas que siendo en el fondo conservadoras, actúan a veces en un sentido que favorece la política de izquierdas. Si se consigue esta unión, el triunfo de Unión de Derechas será aplastante.” Apuntà com a principals estratègies organitzatives, seguir amb la propaganda en tots els pobles i aconseguir una organització permanent “y desde luego de finalidad electoral.” Continuà dient que s'havia de començar la campanya de les properes eleccions des d'aquell moment i havia de continuar amb tota intensitat la campanya revisionista, “primero para impedir que la ejecución de los artículos constitucionales se haga con verdadero caracter persecutorio y, además, para preparar a la opinión de modo que lleve al futuro Parlamento un grupo de Diputados que hagan indispensable la revisión por un medio o por otro. Conviene que la opinión se dé cuenta de que las derechas españolas, ni directa ni indirectamente, pueden aceptar esta Constitución, ni colaborar de un modo u otro en la obra de cualquier Gobierno que mantenga esta Constitución tiránica y antijurídica.”¹²⁴⁶

El diumenge, 20 de desembre, a les 14 h., la Unió de Dretes celebrà a l'Hotel Terminus un banquet d'homenatge al seu president Lluís Zaforteza –marquès del Verger–, amb motiu de l'èxit de l'entitat arran de la visita de Gil Robles i la creixent puixança del partit. Hi assistiren unes 130 persones i hi hagué parlaments del vicepresident de l'entitat Antoni Moncada i del president marquès del Verger.¹²⁴⁷

A mitjans de desembre de 1931, el periodista Manel Andreu Fontirroig escrivia que calia posar de relleu “la formidable labor de Unión de Derechas, que en los pocos meses que cuenta de existencia, ha realizado una campaña tal vez nunca igualada, y cuenta en sus filas con un contingente de asociados que en ningún tiempo pudo contar asociación parecida, número que va creciendo de día en día de una manera portentosa.”¹²⁴⁸

El cicle de conferències de la Unió de Dretes

Va ser a partir del 12 d'octubre de 1931, dia de la Raça –en una significativa de l'ideari del nou partit– que s'inicià en el local de la Unió de Dretes, de la plaça de la Constitució, núm. 23, un cicle de conferències de difusió de l'ideari de l'entitat. Va ser organitzat per la secció d'Acció Social i s'adreçà als socis i les seves famílies i als simpatitzants. Per accedir als saló de l'entitat era necessària fer-ho per invitació.¹²⁴⁹

En la primera conferència, el president de la secció d'Acció Social i advocat, Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló parlà sobre “Las derechas y la cuestión social.”¹²⁵⁰ En la presentació del

¹²⁴⁶ .- ANDREU FONTIRROIG, M.: “Interesantes manifestaciones del Diputado don José M.ª Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 16 de desembre de 1931, pàg. 1.

¹²⁴⁷ .- “Banquete de la Unión de Derechas”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 de desembre de 1931, pàg. 3.

¹²⁴⁸ .- ANDREU FONTIRROIG, M.: “Interesantes manifestaciones del Diputado don José M.ª Gil Robles”, a *La Almudaina*, dimecres, 16 de desembre de 1931, pàg. 1.

¹²⁴⁹ .- El cicle de conferències s'anuncià públicament l'11 d'octubre. “Unión de Derechas. Conferencia”, a *La Almudaina*, diumenge, 11 d'octubre de 1931, pàg. 2.

¹²⁵⁰ .- “Unión de Derechas. Conferencia por Don José Ramis de Ayreflor y Roselló”, a *La Almudaina*, dijous, 15 d'octubre de 1931, pàg. 4 (àmplia crònica).

cicle i de l'acte, el president del partit Lluís Zaforteza féu afirmació de catòlic i “de acatamiento incondicional a la Cátedra de San Pedro como único depósito sagrado de toda verdad, recordando la célebre frase de San Agustín: “Roma locuta est, causa finita est; habló Roma, la causa ha terminado.” A més, assenyala “el camino que debía seguirse para no ir al fracaso ante la experiencia de pasadas actuaciones de otros sectores, señalando los medios que deben usarse para la reconquista del proletariado, los derechos y deberes que a éstos y a los patronos atañen, y la necesidad de orientarse en las encíclicas para llegar a la cima de sus ideales.” Comentà que la Secció d'Acció Social venia a ser un complement de la tasca duita a terme per l'Acció Cristiana i acabà estimulant a difondre les ensenyances de l'Encíclica *Rerum Novarum* del papa Lleó XIII.¹²⁵¹

El cicle de conferències continuà amb les xerrades de l'advocat i regidor de Palma Gabriel Cortès Cortès sobre “Las derechas y la segunda república” (19 d'octubre);¹²⁵² del periodista Manuel Andreu Fontirroig sobre “La mujer española ante la segunda República” (25 d'octubre);¹²⁵³ de l'advocat i notari d'Esporles Jeroni Massanet Beltrán sobre “La Religión y el momento actual” (2 de novembre);¹²⁵⁴ d'Immaculada Zayas de Rull sobre “Posición de la mujer católica ante la nueva Constitución” (9 de novembre);¹²⁵⁵ de l'advocat Antoni Planas Garau sobre “Necesidad de acción de las Derechas” (17 de novembre);¹²⁵⁶ de l'industrial Andreu Buades sobre “Los problemas obreros vistos desde la derecha” (23 de novembre);¹²⁵⁷ de Guillem Ferragut sobre “La realidad vista sin gafas” (30 de novembre),¹²⁵⁸ i de l'obrer ferroviari, Josep Ginestra, sobre “Breves consideraciones de un afiliado a las derechas”(14 de desembre).¹²⁵⁹

Fins aleshores, les conferències s'havien fet en el local social, però la onzena xerrada a càrrec del notari de Binissalem, Miguel Alcón Orrico sobre “Familia”, es féu, donat que s'esperava molta assistència, en el local de Domus Artis, del carrer de Sant Jaume, núms. 21 i 23.¹²⁶⁰ Novament, el cicle continuà en el local social amb les xerrades de l'advocat Francesc Moragues sobre “Realidades” (4 de gener de 1932);¹²⁶¹ l'advocat Ignasi Guasp Ferragut sobre

1251 .- "Unión de Derechas. Conferencia por Don José Ramis de Ayreflor y Roselló", a *La Almudaina*, dijous, 15 d'octubre de 1931, pàg. 4.

1252 .- "En la "Unión de Derechas" Conferencia por Gabriel Cortés", a *La Almudaina*, diumenge, 18 d'octubre de 1931, pàg. 1 (anunci de l'acte); "En la Unión de Derecha. Conferencia por el abogado D. Gabriel Cortés", a *La Almudaina*, dimecres, 21 d'octubre de 1931, pàg. 4 (crònica).

1253 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 24 d'octubre de 1931, pàg. 2 (anunci); "En la "Unión de Derechas." "La mujer española ante la Segunda República", conferencia por D. Manuel Andreu Fontirroig", a *La Almudaina*, dimarts, 27 d'octubre de 1931, pàg. 5 (crònica).

1254 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 1 de novembre de 1931, pàg. 3 (anunci); "En la "Unión de Derechas". "La Religión y el momento actual", conferencia por don Jerónimo Massanet Beltrán", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de novembre de 1931, pàg. 4 (crònica).

1255 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 8 de novembre de 1931, pàg. 3 (anunci); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 11 de novembre de 1931, pàg. 2 (crònica).

1256 .- "Unión de Derechas. Necesidad de acción en las derechas, conferencia por el Abogado don Antonio Planas", a *La Almudaina*, dimecres, 18 de novembre de 1931, pàg. 1 (crònica).

1257 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de novembre de 1931, pàg. 4 (anunci); "Unión de Derechas. "Los problemas obreros vistos desde la derecha", conferencia por el industrial don Andrés Buades", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de novembre de 1931, pàg. 4 (crònica). El text de la conferència s'encarta en el diari *La Almudaina*, dimenge, 22 de novembre de 1931, pàgs. 11-12.

1258 .- "Unión de Derechas. "La realidad vista sin gafas", conferencia por don Guillermo Ferragut", a *La Almudaina*, dijous, 3 de desembre de 1931, pàg. 4 (crònica).

1259 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 13 de desembre de 1931, pàg. 2 (anunci); "Unión de Derechas. Conferencia por D. José Ginestra", a *La Almudaina*, divendres, 18 de desembre de 1931, pàg. 4.

1260 .- "Unión de Derechas. Conferencia en "Domus Artis", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de desembre de 1931, pàg. 2 (anunci); "Unión de Derechas. Conferencia por el notario de Binisalem D. Miguel Alcón Orrico", a *La Almudaina*, dijous, 24 de desembre de 1931, pàg. 3 (crònica).

1261 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de gener de 1932, pàg. 4 (anunci).

“Posición de la derecha ante el problema de la prensa” (11 de gener);¹²⁶² i, novament, el notari de Binissalem, Miguel Alcón Orrico sobre la intensificació de l'acció política a tots els sectors de la societat (18 de gener).¹²⁶³ La propera conferència, del 25 de gener, havia d'anar a càrrec de Josep Francesc Moragues Monlau, però, dos dies abans, el partit féu pública la decissió de suspendre el cicle de conferències ja que el Govern havia acordat suspendre tots els actes de propaganda política.¹²⁶⁴

Després del parèntesi (19 de gener-14 de febrer), es tornà a reprendre el cicle el dilluns, 15 de febrer, amb la conferència del cap de tallers dels Ferrocarrils de Mallorca, Guillem Torres, sobre “Defendamos la verdad, luchemos contra el error”¹²⁶⁵, però s'hagué de suspendre “por no haberse podido anunciar.”¹²⁶⁶ El dijous, 18 de febrer, es féu l'anunciada xerrada que reprenia el cicle,¹²⁶⁷ que continuà amb les conferències de Josep Moragues Monlau sobre “Realidades” (22 de febrer);¹²⁶⁸ de l'advocat Antoni Moncada Cánaves de Mossa sobre “Comentarios al discurso del señor Lerroux” –que havia pronunciat en la plaça de toros de Madrid– (29 de febrer);¹²⁶⁹ d'Andreu Buades Ferrer sobre “La escuela laica” (21 de març) –en la qual el president marquès del Verger féu alguns comentaris sobre l'organització de propaganda del partit;–¹²⁷⁰ de l'advocat Josep Ramis d'Ayreflor sobre “Nuestro programa de ejecución” (28 de març);¹²⁷¹ del perit industrial Lluís Rubio Pas (10 d'abril),¹²⁷² i de l'advocat Gabriel Rullán sobre “La Masoneria” (17 d'abril).¹²⁷³ El dilluns, 23 de maig,¹²⁷⁴ es féu la darrera conferència del cicle,¹²⁷⁵ amb les intervencions del president de la Secció d'Acció Social Josep Ramis d'Ayreflor¹²⁷⁶ i del president, marquès del Verger.¹²⁷⁷

1262 - "Unión de Derechas. Conferencia por el abogado D. Ignacio Guasp Ferragut", a *La Almudaina*, divendres, 15 de gener de 1932, pàg. 4 (crònica). *La Almudaina*, dissabte, 23 de gener de 1932, encartà la conferència de l'11 de gener d'Ignasi Guasp.

1263 - "Unión de Derechas. Conferencia por el notario de Binissalem, Don Miguel Alcón Orrico", a *La Almudaina*, dijous, 21 de gener de 1932, pàg. 4 (crònica).

1264 - "Noticias varias. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 3.

1265 - "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 13 de febrer de 1932, pàg. 2 (anunci).

1266 - "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, dimecres, 17 de febrer de 1932, pàg. 2 publica una nota breu que anunciava la conferència de Guillem Torres per al dijous 18 de febrer.

1267 - "Unión de Derechas. Conferencia por don Guillermo Torres", a *La Almudaina*, diumenge, 21 de febrer de 1932, pàg. 4 (crònica).

1268 - No hem trobat cap referència que es fes aquesta conferència que fou anunciada en acabar la del dia 18 de febrer.

1269 - "Unión de Derechas. Conferencia.— Comentario al discurso del Sr. Lerroux", a *La Almudaina*, diumenge, 28 de febrer de 1932, pàg. 4 (anunci); "Unión de Derechas. "Comentarios al discurso del señor Lerroux", por el abogado don Antonio Moncada Cánaves de Mossa", a *La Almudaina*, divendres, 4 de març de 1932, pàg. 4 (crònica). Arran de la visita de propaganda del secretari general d'Acció Nacional, José Maria Valiente, i del diputat catòlic de Toledo, Dimás Madariaga no es feren les conferències dels dies 7 i 14 de març.

1270 - "Unión de Derechas. Conferencia por D. Andrés Buades Ferrer", a *La Almudaina*, dijous, 24 de març de 1932, pàg. 3 (crònica).

1271 - "Unión de Derechas. Conferencia por don José Ramis de Ayreflor", a *La Almudaina*, diumenge, 3 d'abril de 1932, pàg. 4 (crònica).

1272 - "Unión de Derechas. Conferencia por D. Luis Rubio Pas", a *La Almudaina*, diumenge, 10 d'abril de 1932, pàg. 2.

1273 - "Unión de Derechas. Conferencia por D. Gabriel Rullán", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

1274 - Hem de tenir present que el governador civil, Joan Manent, clausurà el local de la Unió de Dretes des del 24 d'abril al 12 de maig.

1275 - "Política local. Unión de Derechas.— Conferencias", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de maig de 1932, pàg. 2 (anunci); "Unión de Derechas. Cierre del cicle de conferencias.— Discurso del Sr. Marqués del Verger y de D. José Ramis de Ayreflor", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de maig de 1932, pàg. 4 (crònica).

1276 - Agraí l'assistència que "se ha venido registrando en los actos celebrados. de una manera especial a las señoras que con su presencia dieron un alto ejemplo de civismo, y a los obreros que concurrieron porque con su presencia, después de las rudas tareas diarias, mostraron con ello el recio temple de su alma, y a la Prensa por la cooperación prestada." Seguidament, expressà la creença amb l'èxit que havia obtingut el cicle i

Així mateix, el 15 d'abril de 1932, l'advocat i regidor de l'Ajuntament de Palma, Gabriel Cortès participà en el cicle de conferències, organitzat per la Joventut Ateneista, de Palma, amb una xerrada sobre "Las orientaciones de la juventud española."¹²⁷⁸

Al mateix temps i paral·lelament a aquesta campanya de difusió de l'ideari de dretes, la Unió de Dretes, aprofità alguns incidents del règim republicà per fer una aposta pública a favor de les forces d'ordre. Aquesta estratègica se centrà especialment amb la Guàrdia Civil, que s'havia caracteritzat per la seva duresa repressiva i que els sectors dretans veien com un cos per neutralitzar les reivindicacions socials. En canvi, pels sectors republicans d'esquerres i les esserres obreres, la Benemèrita era molt impopular, especialment entre els pagesos i els jornalers.¹²⁷⁹ El 19 de gener de 1932, en la Secretaria de la Unió de Dretes, s'obrí una llista d'homenatge i d'adhesió a la Guàrdia Civil amb motiu dels fets de Castilblanco.¹²⁸⁰ A més, també s'organitzaren misses en sufragi dels guàrdies civils morts a Castilblanco a l'església de Sant Francesc, de Palma (22 de gener),¹²⁸¹ a Binissalem (dijous, 21 de gener)¹²⁸² i a Valldemosa (15 de febrer)¹²⁸³

destacà que havia començat el 12 d'octubre, dia de la Festa de la Raça, "aniversario de la aparición en forma mortal de la Virgen Santísima en Zagarozza, la cual sin duda en el desfile de las glorias patrias que en tan solemne festividad harían ante Ella, vertió abundantes sus mercedes." Assenyalà els esdeveniments desenvolupats en els actes públics i destacà la tasca de prosselitisme que havia desenvolupat la Secció d'Acció Social, "que abrió los surcos y depositó en ellos las semillas, sino que era preciso, para el desarrollo completo del programa fijado, que el agua del dinero hiciera que estos pudieran fructificar con todo el esplendor deseado." "Unión de Derechas. Cierre del cicle de conferencias.— Discurso del Sr. Marqués del Verger y de D. José Ramis de Ayreflor", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de maig de 1932, pàg. 4 (crònica).

¹²⁷⁷ - Analitzà la tasca duita a terme per les esquerres en el Govern de la República i "hojeando la Historia de España para fijar que esta está pasando la curva de la decadencia, y para poner de relieve la necesidad de la labor colectiva y personar para la prosperidad y felicidad de la Patria, labor que exigió de todos invocando la disciplina." Va resumir els temes desenvolupats en el cicle i concretà els punts de vista del programa de la Unió de Dretes, en els seus punts bàsics de religió, família, treball i propietat. A més, criticà la tasca dels socialistes que aprofitaven el poder per lucrar-se els seus dirigents i "no aprovechan las prebendas de que disfrutaban para remediar la situación de los obreros que les encumbraron." Assenyalà que el partit havia posat en primer lloc la religió, "porque se conceptúa que es lo primero que está por defender, y resaltó la injusticia de haber expulsado a los jesuitas por obedecer al cuarto voto, cuando los socialistas antes que al Gobierno obedecen a los dictados de la Internacional." Posà de relleu que ja es comptava que els enemics de sempre —"Liberalismo, Masonería, etc."— atacaven amb tots els mitjans les dretes i "hasta llegaron a decir que estas agrupaciones no son sino congregaciones y sacristías, confundiendo a la colectividad con el individuo, porque la mayoría de ellos se glorían de pertenecer a alguna de estas congregaciones, sin que ello sea derecho de primacía para formar parte de nuestra entidad." A continuació, analitzà "a la Iglesia en su aspecto social, donde debe desarrollarse la labor de Unión de Derechas, haciendo resaltar el abandono en que se tuvo a la clase menesterosa, y los medios para lograr su reconquista." Puntualitzà els perills aixecats contra la família, l'ensenyança, el treball i la propietat, i recordà les paraules que Castelar va dirigir als socialistes, "que llegaron incluso a negar que muchos de los pequeños propietarios de acciones y obligaciones lo fueran por medio de la privación y del trabajo." Acabà fent públic el seu optimisme per les notícies que arribaven de la península i "glosando los episodios de la guerra de la Independencia que comenzó con la conquista de las posiciones del norte para terminar con la de Madrid, y estimulando para continuar en el trabajo con fe y voluntad únicos medios para lograr el milagro de la reconquista de España." "Unión de Derechas. Cierre del cicle de conferencias.— Discurso del Sr. Marqués del Verger y de D. José Ramis de Ayreflor", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de maig de 1932, pàg. 4 (crònica).

¹²⁷⁸ - "Del Ateneo", a *La Almudaina*, divendres, 15 d'abril de 1932, pàg. 2 (anunci).

¹²⁷⁹ - L'ordre públic depenia de la Guàrdia Civil, una força de policia militaritzada creada el 1840 i caracteritzada per una rígida disciplina, que anava armada amb un fusell mauser i sempre sortien de guàrdia amb parella. Pels sectors conservadors era coneguda com la Benemèrita i, des de la segona meitat del segle XIX, havia estat emprada per reprimir les reivindicacions camperoles i per a prevenir i dissoldre vagues.

¹²⁸⁰ - "Unión de Derecha. Listas de adhesión a la Guardia Civil", a *La Almudaina*, dimecres, 20 de gener de 1932, pàg. 2.

¹²⁸¹ - "La misa en sufragio de los guardia civiles muertos en Castilblanco", a *La Almudaina*, dissabte, 23 de gener de 1932, pàg. 2.

A Palma, el 15 de juny de 1932, el partit inaugura l'únic centre de barriada a la plaça del Progrés, núm. 16, de Santa Catalina –que tingué com a president Lluís Zaforteza Villalonga, que també ho era de la Junta Central.–¹²⁸⁴

L'impuls de l'estructura organitzativa territorial de la Part Forana

La primera agrupació local que es va constituir oficialment va ser la Dreta Social de Vilafranca –creada el 10 d'agost de 1931, presidida per Josep Nicolau Barceló.–¹²⁸⁵ No tornà a produir-se la formació oficial d'una nova agrupació fins la creació de la Defensa Social Republicana de Sant Joan –fundada el 20 de novembre de 1931, encapçalada pel propietari Antoni Bauzà Gayà.¹²⁸⁶

Però, el notable impuls organitzatiu de la Unió de Dretes es produí en els primers set mesos de 1932, quan es varen formar les agrupacions de Moscarí (Selva) –constituïda el 6 de gener, presidida per Bartomeu Busquets Perelló–,¹²⁸⁷ Llubí –formada el 24 de gener, encapçalada

1282 .- "De Binisalem. Funerales en sufragio de los guardias civiles muertos en Castilblanco", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de gener de 1932, pàg. 2. No s'especificava que l'organització hagués anat a càrrec de la Unió de Dretes sinó de "elementos de orden de esta vila."

1283 .- "De Valldemosa. Un homenaje a la Guardia Civil", a *La Almudaina*, divendres, 19 de febrer de 1932, pàg. 2.

1284 .- El 3 de juny de 1932, Lluís Zaforteza i Joan Fortuny varen signar la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de la barriada de Santa Catalina per enviar al Govern Civil per la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça del Progrés, núm. 16. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.243. ARM. Els estatuts, signats per Lluís Zaforteza i Joan Fortuny, duen la data d'entrada en el Govern Civil del 3 de juny de 1932. Segons els estatuts, la junta directiva de l'entitat es composava d'un president, un vicepresident, un secretari, un tresorer i quatre vocals (art. 7è). El president nat ho era el que ocupava el càrrec de l'organisme central (art. 8è) mentre que la resta de càrrecs havia de ser elegits per la junta general (9è). El 15 de juny de 1932, es varen reunir en el domicili social els socis de l'entitat, presidits pel vicepresident 1r del partit, Antoni Moncada Cànaves de Mossa, per llegir i aprovar els estatuts de l'entitat, que varen ser aprovats per unanimitat. Després, es va procedir a l'elecció de la junta directiva, sota la presidència del delegat de la Junta Central, que quedà constituïda per Lluís Zaforteza Villalonga (president que també ho era de la Junta Central), Pascual Tomàs Jofre (vicepresident), Francesc Tomàs Matas (tresorer), Rafel Matas Verger (secretari) i, com a vocals, Gabriel Mas Servera (1r), Francesc Soberats Sabater (2n), Guillem Vicens Rotger (3er) i Guillem Vaquer Adrover (4art). Elegida la directiva, hi hagué intervencions de Rafel Juan Bennàsser, Pascual Tomàs Jofre i Antoni Moncada. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.243. ARM. També "Unión de Derechas. Constitución del Centro de Santa Catalina", a *La Almudaina*, divendres, 17 de juny de 1932, pàg. 3 (breu crònica).

1285 .- El 7 de juliol de 1931, Joan Bauzà i Miquel Oliver signaren la instància i els estatuts de la Derecha Social de Vilafranca per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça de la Constitució, núm. 3. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.024. ARM. El reglament, data a Vilafranca el 7 de juliol de 1931 i signat per Joan Bauzà i Miquel Oliver, du la data d'entrada del registre del Govern Civil del 10 de juliol de 1931. El 10 d'agost de 1931, es varen reunir els membres de la Dreta Social per constituir oficialment l'entitat i nomenar la junta directiva, integrada per Josep Nicolau Barceló (president), Joan Bauzà Gayà (vicepresident), Antoni Gayà Bauzà (secretari), Joan Català Morlà (vicesecretari), Bartomeu Bauzà Rosselló (tresorer), Guillem Amengual Rosselló (vicetresorer) i, com a vocals, Salvador Bauzà Garí, Jaume Gomila Bauzà, Guillem Sastre Bauzà, Llorenç Caldentey Rigo i Joan Oliver Nicolau. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.024. ARM. El seu balanç econòmic des de la seva fundació fins el 30 d'abril de 1932 va ser de 712,75 ptes d'ingressos i de 416,25 ptes de despeses, amb una existència en caixa de 196,50 ptes. Comunicació del 9 de maig de 1932 del president Josep Nicolau i del secretari suplent Joan Català al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.024. ARM.

1286 .- El 18 de setembre de 1931, Antoni Bauzà Gayà signà el reglament i els estatuts de l'entitat Defensa Social Republicana, de Sant Joan, per presentar al Govern Civil per a la seva legalització. El 8 de novembre següent, quedà legalment constituïda quan, en una reunió que es féu al primer pis del núm. 36 del carrer Major, s'elegí la junta directiva, integrada per Antoni Bauzà Gayà (president), Jaume Oliver Oliver (secretari) i Arnau Bauzà Mieras, Miquel Gayà Matas, Miquel Bauzà Gayà, Joan Fiol Gayà, Antoni Matas Munar, Mateu Juan Barceló, Francesc Bauzà Jaume, Miquel Gual Bauzà i Josep Mayol Bauzà.

1287 .- El 28 de desembre de 1931, Felip Pons Grau i Antoni Sastre Tortella varen signar la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de Moscarí per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de Campanet, núm. 12. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp.

per Rafel Perelló Nadal¹²⁸⁸ Sineu –creada el 16 de febrer, dirigida per Felip Ferrer de la Cuesta¹²⁸⁹ Ariany –fundada el 3 març i presidida per Miquel Rigo Mestre¹²⁹⁰ Algaida –creada el 8 d'abril i dirigida per Antoni Capellà Sastre¹²⁹¹ Montuiri –constituïda el 17

2.140. ARM. Els estatuts, datats a Moscarí el 28 de desembre de 1931 i signat per Felip Pons i Antoni Sastre, duen la data d'entrada del registre del Govern Civil del 29 de desembre de 1931. El 6 de gener de 1932, a les 18,30 h, se celebrà en el local social la junta general ordinària per constituir l'entitat. El membre del comitè organitzador, Felip Pons Grau, va obrir la sessió i va assistir com a delegat de l'autoritat el tinent de batle Jaume Genestar Morro. Seguidament, el soci Joan Solivellas Celià va llegir una proposició per a l'elecció de la junta directiva i del comitè consultiu, que va ser aprovada sense discussió. La directiva va ser integrada per Bartomeu Busquets Perelló (president), Miquel Sastre Llompарт (vicepresident), Jordi Genestar Serra (secretari), Josep Solivellas Mir (tresorer), Josep Solivellas Estades (vicesecretari) i, com a vocals, Jaume Rotger Bennàssar i Gabriel Morro Covas. El Comitè Consultiu va ser format per Joan Muntaner Verd, Felip Pons Grau, Antoni Sastre Tortella, Jaume Seguí Martorell, Llorenç Gual Sampol i Jaume Capó Feliu. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.140. ARM. El balanç econòmic del 1er semestre de 1932 va ser de 212,60 ptes d'entrades i 207,40 ptes de sortides, deixant una existència en caixa de 5,20 ptes. El juliol de 1932, Bartomeu Busquets havia estat substituït en la presidència de la directiva per Felip Pons Grau. Comunicació del 14 de juliol de 1932 del president Felip Pons i del secretari Jordi Genestar al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.140. ARM.

1288 .- El 13 de gener de 1932, Francesc Bauzà Florit, Rafel Perelló Nadal, Damià Cladera Perelló, Antoni Oliver Ramis, Benet Oliver Ramis i Arnau Castell Ramis signaren la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de Llubí per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de Sant Feliu, núm. 1. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.164. ARM. Els estatuts, datats a Llubí el 13 de gener de 1932 i signats per Francesc Bauza, Arnau Castell, Rafel Perelló, Damià Cladera, Benet Oliver i Antoni Oliver, duen la data d'entrada del Govern Civil del 15 de gener de 1932. El 24 de gener de 1932, a les 20 h, es varen reunir tots els socis en el local social per constituir oficialment l'entitat i elegir la junta directiva. Antoni Oliver va llegir els estatuts i varen ser elegits per aclamació Rafel Perelló Nadal (president), Miquel Perelló Cladera (vicepresident), Joan Alomar Cladera (tresorer), Antoni Oliver Ramis (secretari) i com a vocals Damià Cladera Perelló (1er) i Francesc Bauzà Florit (2on). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.164. ARM. El balanç econòmic entre el febrer 1932 i el gener de 1933 va ser de 765,25 ptes d'entrades i 750 ptes de sortides, donant unes existències de 15,25 ptes. Comunicació del 2 de febrer de 1933 del president Rafel Perelló i del secretari Antoni Oliver al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.164. ARM.

1289 .- El 31 de gener de 1932, Felip Ferrer i Jaume Ferrer varen signar la instància i els estatuts de la Unió de Derechas per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili al carrer del Bisbe, núm. 2. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.172. ARM. Els estatuts, datats a Sineu el 31 de gener de 1932 i signats per Felip Ferrer i Jaume Ferrer, duen la data d'entrada al Govern Civil del 6 de febrer de 1932. El 16 de febrer de 1932, es varen reunir els membres de l'entitat per constituir-la oficialment i proclamar la directiva, integrada per Felip Ferrer de la Cuesta (president), Rafel Oliver (vicepresident), Cristòfol Gelabert (secretari), Pere J. Mestre (tresorer) i com a vocals Jaume Ferrer, Joan Ramis i Gabriel Fuster. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.172. ARM.

1290 .- El 13 de febrer de 1932, varen presentar la instància –signada per Miquel Rigo, Miquel Santandreu, Bernat Font, Pere Josep Ribot Font, Antoni Mestre, Joan Caldentey, Josep Mestre i Bartomeu Rigo– i els estatuts de la Unió de Derechas al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili al carrer Major. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.180. ARM. Els estatuts, que no estan datats, duen la signatura de Miquel Santandreu, Miquel Rigo, Joan Caldentey, Pere J. Ribot Font, Bernat Font, Bartomeu Rigo, Josep Mestre i Antoni Mestre. El 3 de març de 1932, es varen reunir en el local social els membres de la Unió de Dretes per constituir oficialment l'entitat i nomenar la junta directiva, que quedà, per unanimitat, integrada per Miquel Rigo Mestre (president), Antoni Mestre Mestre (vicepresident), Bartomeu Rigo (secretari), Miquel Santandreu (tresorer) i com a vocals Pere Josep Ribot Font, Bernat Font i Josep Mestre Roca. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.180. ARM. El balanç econòmic de 1932 va ser de 216 ptes d'ingressos per les quotes ordinàries del socis a 1 pesseta mensual i de 330 ptes de despeses, distribuïdes en 96 ptes per la compra de 24 cadires, 48 ptes per la compra de 3 taules, 8 ptes per la compra de dues perxes, 20 ptes per paper, timbres i segells, 74 ptes per fluïd elèctric, 36 ptes per la subscripció a *La Vanguardia*, 24 ptes per la subscripció a *El Día* i 24 ptes per la subscripció (8 mesos) al *Boletín Oficial*. L'entitat tenia un dèficit de 114 ptes. Comunicació del 9 de febrer de 1933 del president Miquel Rigo, del secretari Bartomeu Rigo i del tresorer Miquel Santandreu al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.180. ARM.

1291 .- El 19 de març de 1932, Andreu Oliver, Josep Fullana, Antoni Capellà, Joan Bauzà, Antoni Garcias, Josep Oliver, Jaume Nadal, Joan Trobat, Josep Oliver, Gabriel Oliver i Miquel Mulet varen signar la instància i

d'abril i encapçalada per Joan Socias Cerdà-,¹²⁹² Puigpunyent –fundada el 27 d'abril i presidida per Josep Martorell Llabrés-,¹²⁹³ Santa Maria –creada el 3 de maig i dirigida per Gabriel Santandreu Cañellas-,¹²⁹⁴ Caimari (Selva) –constituïda el 26 de maig i presidida per Josep Martorell Seguí-,¹²⁹⁵ Sóller –formada el 12 de juny i encapçalada per Llorenç Mayol Castanyer-,¹²⁹⁶ i Búger –fundada el 8 de juliol i dirigida per Jaume Muntaner-.¹²⁹⁷

els estatuts de la Unió de Derechas d'Algaida per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de l'Església, núm. 13. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.199. ARM. Els estatuts, signats pels mateixos que ho fan de la instància excepte Joan Trobat, duen la data d'entrada al Govern Civil del 29 de març de 1932. El 8 d'abril de 1932, es va reunir la junta general per constituir oficialment l'entitat i per elegir la junta directiva, integrada per Antoni Capellà Sastre (president), Gabriel Oliver Pujol (vicepresident), Gabriel Martorell Cardell (secretari), Andreu Oliver Vanrell (vicesecretari), Joan Bauzà Juan (tresorer), Joan Trobat Capellà (vicetresorer) i com a vocals Miquel Oliver Oliver, Josep Fullana Trobat, Antoni Garcias Ramis i Josep Oliver Puigserver. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.199. ARM. El balanç econòmic des de la seva fundació fins al 30 de juliol de 1932 va ser de 55,50 ptes d'entrades i de 48,95 ptes de deseses, donant una existència de 6,55 ptes. Comunicació del 30 de juliol de 1932 del president Antoni Capellà i del secretari Andreu Oliver al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.199. ARM.

¹²⁹² .- El 23 de març de 1932, Joan Socias, Sebastià Bauzà i Gabriel Suñer signaren la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de Montuiri per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili al carrer Major, núm. 7. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.207. ARM. Els estatuts, datats a Montuiri el 6 d'abril de 1932 i signats per Joan Socias, Sebastià Bauzà i Gabriel Suñer, duen la data d'entrada del Govern Civil del 6 d'abril de 1932. El 17 d'abril de 1932, a les 20 h, es va fer la reunió del comitè provisional i dels simpatitzants per constituir la societat Unió de Dretes Agrària. Es varen llegir i aprovar els estatuts i es va nomenar la junta directiva, integrada per Joan Socias Cerdà (president), Gabriel Mateu Martorell (vicepresident), Gabriel Suñer Mascaró (secretari), Rafel Miralles Jordà (tresorer) i, com a vocals, Mateu Jordà Mateu i Rafel Miralles Ribas. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.207. ARM.

¹²⁹³ .- El 15 d'abril de 1932, Vicenç Homar, Miquel Florit, Jordi Martorell, Gabriel Morey, Josep Martorell i Gabriel Morey varen signar la instància i els estatuts de la Unió de Derechas per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer del Trast, núm. 3. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.217. ARM. Els estatuts, datats a Puigpunyent l'abril de 1932 i signats pels mateixos que la instància, duen la data d'entrada del Govern Civil del 16 d'abril de 1932. El 27 d'abril de 1932, es varen reunir en el local social per constituir oficialment l'entitat i nomenar la junta directiva, que per unanimitat fou integrada per Josep Martorell Llabrés (president), Guillem Marquès Bauzà (vicepresident), Vicenç Homar Matas (secretari), Vicenç Matas Cabot (vicesecretari), Mateu Bauzà Llinàs (tresorer) i, com a vocals, Pere Coll Gamundí, Pere Moragues Ripoll, Miquel Vila Ripoll –president de la Secció de Socors Mutus-, Miquel Florit Jaume –president de la Secció d'Esplai- i Antoni Ginard Vidal –president de la Secció de Cultura.- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.217. ARM.

¹²⁹⁴ .- El 8 d'abril de 1932, Vicenç Matas, Joan Dols, Joan Forteza i Rafel Serra varen signar la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de Santa Maria per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la carretera d'Inca –Hostal de Can Mitx.- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.221. ARM. Els estatuts, datats a Santa Maria el 8 d'abril de 1932 i signats pels mateixos que la instància, duen la data d'entrada del Govern Civil del 8 d'abril de 1932. El 3 de maig de 1932, es varen reunir en el local social del cafè de Can Mitx, situat a la carretera d'Inca carrer de Bernat de Santa Eugènia i cedit pel seu propietari Gregori Coll Crepí, es va constituir oficialment l'entitat. També es va nomenar la directiva, integrada per Gabriel Santandreu Cañellas (president), Francesc Jaume Ferrer (vicepresident), Joan Forteza Cortès (tresorer), Rafel Far Sans (secretari), Vicenç Matas Mesquida (vicesecretari) i, com a vocals, Mateu Juan Pastor, Joan Estarellas Aloy, Joan Amengual Nadal, Joan Dols Dols, Pere Vich Amengual i Miquel Juan Pastor. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.221. ARM.

¹²⁹⁵ .- El 17 de maig de 1932, Josep Martorell i Joan Mir varen presentar els estatuts de la Unió de Derechas de Caimari al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de la Lluna, núm. 6. El 26 de maig de 1932, hi hagué la junta general extraordinària per constituir l'entitat i nomenar la junta directiva, integrada per Josep Martorell Seguí (president), Antoni Rotger Mairata (vicepresident), Gabriel Busquets Cànaves (secretari), Miquel Rotger Bennàsar (tresorer) i, com a vocals, Jaume Far Seguí i Pere Mateu Mairata. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.228. ARM.

¹²⁹⁶ .- El 28 de desembre de 1931, M. Frontera Pizà, P. Alcover, A. Cortana i Pere J. Pastor varen signar els estatuts de la Unió de Derechas de Sóller per presentar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de la Lluna, núm. 69. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.240.

A més, d'integrar entitats conservadores, també desplega una campanya propagandista pels pobles de Mallorca, amb un equip d'oradors ciutadans que difongueren l'ideari. Així, el 14 d'abril de 1932, la Dreta Social de Vilafranca, filial d'Unió de Dretes, féu un banquet en la finca d'es Cremat als dirigents d'Unió de Dretes de Palma. Hi assistiren el vicepresident Antoni Moncada, Francesc Juan de Sentmenat i Vicenç Guasp. A l'horabaixa, en el local social de l'entitat es féu un refresc i el notari Miguel Alcón hi féu un discurs.¹²⁹⁸ El 17 d'abril,

ARM. Els estatuts duen la data d'entrada del registre del Govern Civil del 29 de desembre de 1931. Es veu que hi hagué problemes per a la constitució de l'entitat ja que l'assemblea general per a la seva formació no se celebrà fins mig anys després. Així, el 12 de juny de 1932, a les 16 h, es va reunir en el domicili social del carrer de Pablo Iglesias, núm. 8, la junta general extraordinària d'un centenar de socis, prèviament convocada per la comissió organitzadora, per procedir a la constitució oficial de l'entitat i el nomenament de la junta directiva. Oberta la sessió per Guillem Ripoll, que donà, en nom de la comissió organitzadora, compte de les tasques efectuades per la constitució de l'entitat –“la cual si bien habia pasado por ciertas vicisitudes habia podido llevar a feliz término su misión.”– Seguidament, Guillem Castañer donà compte detallant del moviment de socis així com també dels ingressos i despeses efectuats. Novament, Guillem Ripoll afirmà que s'havia d'elegir la junta directiva i que la Comissió Organitzadora el darrer dijous havia procedit a votar una candidatura “que tendremos el gusto de presentaros para que procedais a su aprobación o desaprobación, sin que ello signifique ninguna coacción a vuestros derechos pues todos podreis modificarla o proponer otra según vuestro parecer. Ahora se repartirá una candidatura para que podais examinarla y votarla si os parece merecedora de vuestra confianza.” Seguidament, Ripoll donà lectura a la candidatura que estava integrada per Llorenç Mayol Castañer (president), Onofre Bauzà Castañer (vicepresident), Joan Rullan Enseñat (secretari), Guillem Mora Alcover (vicesecretari), Guillem Castañer Rullan (comptador), Miquel Lladó Colom (tresorer) i, com a vocals, Josep Aguiló Pomar, Manuel Rullan Oliver, Guillem Frontera Magraner i Guillem Ripoll Deyà. Es va suspendre la sessió per procedir al repartiment de les candidatures i es va procedir a l'escrutini per part dels socis Antoni J. Colom i Damià Mayol. El resultat de la votació va ser el següent: Llorenç Mayol Castañer (100 vots), Onofre Bauzà Castañer (97), Joan Rullan Enseñat (99), Guillem Mora Alcover (99), Guillem Castañer Rullan (99), Miquel Lladó Colom (100), Josep Aguiló Pomar (99), Manuel Rullan Oliver (98), Guillem Frontera Magraner (99) i Guillem Ripoll Deyà (100). Varen obtenir també dos vots per a vicepresident Amador Canals Pons, un Damià Mayol Alcover i per a vocals Miquel Ripoll, Antoni Castañer i Domingo Forteza, dos vots; i Vicenç Crespí, un vot. Acabada la votació, quedà proclamada la junta directiva. El president Llorenç Mayol, després d'agrair la confiança, anuncià que en poc temps tornarien a ser convocats per la inauguració oficial del nou local, que abans tenien establert de manera provisional en el carrer de la Lluna, núm. 69 i que des d'avui quedava instal·lat al carrer de Pablo Iglesias, núm. 8. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.240. També “La Unión de Derechas en Sóller”, a *La Almudaina*, dimarts, 26 de juliol de 1932, pàg. 2. ARM. El balanç econòmic de 1932 va ser de 8.784,40 ptes d'ingressos i 8.624 ptes de despeses, quedant en caixa una existència de 160,40 ptes. Així mateix, en caixes d'estalvis, hi havia 125 ptes del Crèdit Balear i 181,75 del Banc de Sóller, que feien una suma de 467,15 ptes. Comunicació del 26 d'abril de 1933 del president Llorenç Mayol i del tresorer Miquel Lladó al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.240. ARM. El 31 de desembre de 1932, la junta directiva estava integrada per Llorenç Mayol Castañer (president), Onofre Bauzà Castañer (vicepresident), Joan Rullan Enseñat (secretari), Guillem Mora Alcover (vicesecretari), Guillem Castañer Rullan (comptador), Miquel Lladó Colom (tresorer) i, com a vocals, Manuel Rullan Oliver, Josep Aguiló Pomar, Guillem Ripoll Deyà i Guillem Frontera Magraner. Aleshores el nombre de socis, d'ambdós sexes, era de 465, distribuïts en 235 de número, 173 protectors i 67 d'adherits. Comunicació del 26 d'abril de 1933 del president Llorenç Mayol i del secretari Joan Rullan al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.240. ARM.

¹²⁹⁷ .- El 23 de juny de 1932, Jaume Muntaner, Pere Joan Payeras, Pere Femenia i Cristòfol Capó signaren la instància i els estatuts de la Unió de Derechas de Búger per enviar al Govern Civil per la seva legalització. Tenia el domicili social, segons els estatuts, en el carrer Major, núm. 11. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.254. ARM. Els estatuts, datats a Búger el 23 de juny de 1932 i signats per Jaume Muntaner, Pere J. Payeras, Pere Femenia i Cristòfol Capó, duen la data d'entrada del Govern Civil del 27 de juliol de 1932. El 8 de juliol de 1932, es varen reunir els membres del partit per constituir l'entitat i es va elegir la junta directiva, integrada per Jaume Muntaner (president), Cristòfol Capó (vicepresident), Pere Joan Payeras (secretari), Miquel Amer (tresorer) i com a vocals Pere Femenia (1er) i Rafel Socias (2on). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.254. ARM. El balanç econòmic de 1932 va ser de 480,35 ptes d'entrades i 491,80 ptes de sortides, fet que donava un dèficit d'11,45 ptes. Comunicació de l'11 de juliol de 1933 del president Jaume Muntaner i del secretari Pere J. Payeras al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.254. ARM.

¹²⁹⁸ .- "Política local. De Vilafranca", a *La Almudaina*, divendres, 15 d'abril de 1932, pàg. 1.

l'entitat féu actes de propaganda als pobles de Sineu, Ariany, Felanitx, Costitx, Santa Maria i Bunyola.¹²⁹⁹ El 5 de maig d'aquell any, l'agrupació d'Unió de Dretes d'Algaida organitzà una diada en el Santuari de Cura. S'hi traslladaren els dirigents de Palma, que juntament amb els militants d'Algaida, feren un banquet –en el qual assistiren un centenar de persones i hi hagué discursos de l'algaidí Joan Trobat i dels dirigents illencs marquès del Verger, Moncada Cànaves de Mossa, Sentmenat, Cortès i Alcón.– També en l'oratori de Cura, es cantaren la Salve, el Credo i l'himne eucarístic, i després es féu una visita al local del partit.¹³⁰⁰

Així mateix, des de Mallorca, també s'impulsà l'organització de les dretes a les illes de Menorca i d'Eivissa. El diumenge, 17 d'abril de 1932, l'agrupació d'Unió de Dretes de Ciutadella féu una assemblea general per nomenar la junta directiva, encapçalada per Tomàs de Salord de Olives.¹³⁰¹ El 23 de juliol d'aquell any, una comissió de la Unió de Dretes d'Alaior, encapçalada pel president de l'agrupació, Cristòfol Pons i pel president del Directori, Martí Timoner, acompanyat d'alguns regidors i de més de 20 socis, varen visitar Mallorca.¹³⁰²

Al final de juliol de 1933, el president de la Unió de Dretes de Mallorca, Lluís Zaforteza, de pas cap a Madrid per assistir a la reunió del Comitè Nacional de la CEDA, visità durant unes hores Eivissa. Fou rebut en el port pel president del Partit Social Agrari, Cèsar Puget, i diversos membres del Comitè Central del partit. Visitaren les cases barates que construïa el partit pels seus afiliats i Zaforteza s'entrevistà amb els dirigents Cardona i Ribas de l'Agrupació Obrera. A la nit, després de sopar en l'Hotel Ibiza, Zaforteza partí cap a València.¹³⁰³

Les visites de propaganda de dirigents estatals

Després de l'exitosa visita de José María Gil Robles, novament la Unió de Dretes organitzà una nova vinguda a Mallorca de dirigents estatals. Des del 20 de febrer, s'inicià una àmplia campanya de difusió –amb anuncis¹³⁰⁴ i notes a la premsa–¹³⁰⁵ del míting que s'havia de

¹²⁹⁹ .- "Política local. Unión de Derechas.— Propaganda en los pueblos de la isla", a *La Almudaina*, dimarts, 19 d'abril de 1932, pàg. 2. Hi participaren els membres de la Secció de Propaganda del partit, Antoni Moncada Cànaves de Mossa, Gabriel Cortès, Josep Ramis d'Ayreflor, Andreu Buades, Miguel Alcón, i de la Secció de Joventut, Francesc Juan de Sentmenat, Lluís Maroto, Josep Zaforteza Sureda, Vicenç Guasp, Bartomeu Riera, Joan Solanas Cazaña i Pere J. Pujol.

¹³⁰⁰ .- "Política local. Unión de Derechas en Algaida", a *La Almudaina*, dissabte, 7 de maig de 1932, pàg. 2. La nota afirmava que l'agrupació s'acabava de constituir i ja tenia més de 400 afiliats.

¹³⁰¹ .- La junta directiva quedà integrada per Tomàs de Salord de Olives (president), Sebastià Pons Moll (vicepresident), Bartomeu Frau Vert (secretari), Jeroni Pascual Comellas (vicesecretari), Joan Marquès Moll (tresorer) i, com a vocals, Pere Català Casasnovas, José Cándido Rodríguez, Jaume Quetglas Montserrat, Francesc Catchot Tetes, Josep Oleo, Martín León, Rafel Sabater i Guillem Cortès Florit. "Política local. La Unión de Derechas de Ciudadela", a *La Almudaina*, divendres, 22 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹³⁰² .- "Unión de Derechas. Comisión de Alayor en Palma", a *La Almudaina*, diumenge, 24 de juliol de 1932, pàg. 3.

¹³⁰³ .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 30 de juliol de 1933, pàg. 3 (notícia reproduïda del *Diario de Ibiza*).

¹³⁰⁴ .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 20 de febrer de 1932, pàg. 1 (anunci); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 21 de febrer de 1932, pàg. 1 (anunci, en el qual es deia: "Orden, paz, prosperidad... Esas son cosas tan íntimamente relacionadas que no es posible ninguna de ellas sin las demás. ¡Nuestro programa lo es de orden, de paz, de prosperidad...!"); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, divendres, 26 de febrer de 1932, pàg. 1 (anunci, en el qual es deia: "Al obrero honrado no se le ha de hacer caridad, sino justicia. ¡Tiene derecho a ello!"); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, divendres, 4 de març de 1932, pàg. 1 (anunci en el qual es substituïa la participació d'Andrés de Arroyo per la de José María Valiente i es deia: "Hay posiciones que nos pertenecen por derecho propio. ¿Qué táctica hemos de seguir para su reconquista?);

¹³⁰⁵ .- El 26 de febrer, la Unió de Dretes feia pública una nota en la qual advertia que les persones que volguessin assistir a l'acte havien de passar a recollir les invitacions pel local social tots els dies laborables de 11

celebrar, el 6 de març, en el teatre Balear, de Palma, amb la intervenció del diputat a Corts, Dimás Madariaga i el secretari d'Acció Nacional José María Valiente –tot i que en principi s'havia anunciat Andrés de Arroyo.– El programa que es dugué a terme va ser el diumenge, dia 6, a les 11 h, un gran míting de propaganda al teatre Balear, de Palma; a l'horabaixa, visita als municipis de Valldemossa, Deià i Sóller i, a la nit, un sopar al Gran Hotel de Palma. L'endemà, visita al Port de Manacor i, de retorn cap a Palma, actes a Sineu i Algaida. Una nova visita de propagandistes es produí el 10 d'abril, al matí, quan arribaren al port de Palma amb el vapor-correu de Barcelona els propagandistes peninsulars Carlos Millán, Antonio Bermúdez Cañete, José María Cid, Cándido Casanueva, Ramón de la Cuesta, Tomás Alonso de Armiño i José María Martínez de Velasco, que foren rebuts pel president de la Unió de Dretes, marquès del Verger, i la resta de la junta directiva. Els oradors, després de descansar en el Gran Hotel, anaren a missa a l'església de Santa Magdalena i, posteriorment, el cap de la minoria agrària Martínez de Velasco visità el bisbe Miralles en el palau episcopal i el bisbe d'Osca Colom en el Convent dels pares agustins. A les 11 h. en el local social d'Unió de Dretes, els diputats José María Cid i Cándido Casanueva feren una conferència sobre el problema agrari. Des de Palma, varen sortir trens especials cap a Inca a les 12,30 i a les 14,40 h. plens de gent. En la plaça de toros d'Inca, plena de gom a gom,¹³⁰⁶ a les 15,40 h. començà el míting agrari, organitzat per la Unió de Dretes.¹³⁰⁷ Hi varen intervenir el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza –recomenà serenitat a tots els assistents, justificà l'elecció per a celebrar l'acte a Inca per què era "el centro agrario de la isla" i presentà els oradors–;¹³⁰⁸ el secretari de la Joventut d'Unió de Dretes Francesc Juan de Sentmenat,¹³⁰⁹ el

a 13 i de 18 a 21 h. "Unión de Derechas. Mitin de propaganda. Invitaciones", a *La Almudaina*, dissabte, 27 de febrer de 1932, pàg. 2.

¹³⁰⁶ .- Segons la crònica, "el tendido de sombra estaba ocupado totalmente por las mujeres, y el resto de la plaza y sillas de redondel, por una apiñada muchedumbre, entre la que se veían representantes de muchos pueblos, que utilizando autos y camiones, además del tren, se habían trasladado a Inca para asistir al acto. Debajo del tendido de sombra se había montado una tribuna para los oradores, estando instalado también en aquélla un micrófono con altavoces, mediante los cuales fué oída cómodamente la palabra de los oradores desde todos los ámbitos del recinto." Abans de començar l'acte, es va posar a la venda el fulletó d'Andreu Buades sobre "Los problemas obreros vistos desde las derechas" destinat-se la recaptació a benefici dels obrers del partit. "El mitin agrario de Inca", a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 1.

¹³⁰⁷ .- "Política local. "Unión de Derechas".— El mitin de hoy", a *La Almudaina*, diumenge, 10 d'abril de 1932, pàg. 2. En la nota s'advertia que per evitar aglomeracions en la porta d'entrada els assistents havien de dur la corresponent invitació a la mà. En la mateixa plana, el diari publicava un anunci, a tres columnes, sobre el "Gran Mitin Agrario".

¹³⁰⁸ .- Segons la crònica, digué que "frente a una Constitución que no es más que un instrumento de excepción, se levantan aquellos a defender los principios de Religión, Familia, Propiedad y Trabajo" i acabà la intervenció afirmant "Nosotros vamos por la persuasión, pero si esta no basta, guerra al enemigo, hasta vencer o morir."

¹³⁰⁹ .- Segons la crònica, començà dient que en nom de la Joventut d'Unió de Dretes "viene a dar a los jóvenes campesino un abrazo de hermanos, el abrazo que, en el campo de batalla se dan los soldados que salen a luchar en defensa de su Fé ultrajada y de su Patria dolorida.

El ejército de las derechas avanza lleno de entusiasmo, pero avanza escoltado por la persecución de masas anárquicas que quieren sembrar el suelo patrio de ruinas.

¡Jóvenes! En este ejército tenemos señalado el puesto de vanguardia, en el cual hacen falta almas jóvenes, fé robusta y corazones vigorosos." Després d'uns incidents, continuà dient que s'havien de combatre "las adulaciones que muchos partidos políticos prodigan a la juventud para atraérsela, diciendo que hay que sacrificarse y que siendo, como somos, españoles de pura cepa, venimos ligados a un glorioso pasado que hay que enlazar con un brillante porvenir, por encima de todas las persecuciones y sacrificios." Seguidament, atacà els que creien que les dretes espanyoles eren "un cadàver", dient que "¿Porqué, si es así, concentran nuestros enemigos todas sus fuerzas en la puerta del sepulcro donde nos creen enterrados? Una política extranjeriza está minando nuestra grandeza nacional y amordazando la voz de la raza, que es la del catolicismo.

Ese torrente monstruoso de desórdenes necesita un brazo de hierro que lo contenga, y este brazo de hierro es la juventud, la juventud campesina, la que alejada de la atmósfera de la ciudad, conserva sin mancilla nuestras gloriosas tradiciones." Acabà "excitando a los jóvenes mallorquines a luchar hasta vencer y colocar la

membre de la Joventut d'Acció Nacional de Madrid el metge Carlos Millán; el redactor d'*El Debate* Antonio Bermúdez Cañete; els diputats agrari-catòlics a Corts Tomás Alonso de Armiño, Cándido Casanueva, José María Cid i Ramón de la Cuesta; i el cap de la minoria agrària José Martínez de Velasco. Durant l'acte hi hagué incidents durant les intervencions del marquès del Verger i de Francesc Juan de Sentmenat.¹³¹⁰

L'endemà, a les 18,30 h, novament en el local de la Unió de Dretes, Cándido Casanueva i José Martínez de Velasco feren una xerrada sobre "Deberes y posición de la mujer española en los momentos actuales" adreçada a les sòcies de l'entitat i, després, Antoni Bermúdez parlà sobre l'estat actual de l'economia espanyola i el problema social. A la nit, els propagandistes sortiren amb la motonau "Ciudad de Barcelona" cap a la ciutat comtal.

El dimarts, 12 d'abril, en el local d'Unió de Dretes, el propagandista Carlos Millán féu una xerrada adreçada a la Secció de Joventut del partit. En acabar, Alfonso de Zayas agraià la xerrada a Millán i li comunicà que havia estat nomenat, juntament amb Antonio Bermúdez, soci honorari de la Joventut d'Unió de Dretes.¹³¹¹

El míting de José María Gil Robles en la plaça de Toros de Palma (24 d'abril de 1932)

El diumenge, 24 d'abril, la Unió de Dretes organitzà en el Coliseu Balear de Palma un gran míting d'afirmació dretana.¹³¹² Donada la nombrosa assistència a l'acte, el partit féu públiques un seguit de normes perquè l'acte es dugues a terme amb el major ordre possible.¹³¹³

El diumenge matí arribaren a bord del "Ciudad de Barcelona", procedents de Barcelona, el diputat a Corts José María Gil Robles, l'exministre Antonio Goicoechea i Agustín Ferrer Vidal, acompanyats de Ramón Rato, per prendre part en el míting. També s'havia anunciat la participació del cap de la Dreta Regional Valenciana Luis Lucia i del diputat Dimas Madariaga, però, no hi pogueren acudir al·legant qüestions de salut. Foren rebuts pel president de la Unió de Dretes, marquès de Verger, i la resta de la junta directiva, a més de nombrosos militants. Des del moll, els propagandistes es dirigiren a l'església de Santa Magdalena per oir missa, celebrada pel prevere Joaquim Zaforteza Villalonga.

Segons la premsa, assistiren a l'acte del Coliseu Balear devers 20.000 persones¹³¹⁴ i pronunciaren discursos el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza Villalonga –

enseña de la victoria, primero en las urnas, y después en el Gobierno de la Nación, para sacar a España del abismo en que está y levantarla a las alturas de gloria que antaño ocupó."

¹³¹⁰ - Segons la crònica, quan acabava de començar la intervenció del marquès del Verger, "el orador es interrumpido por un pequeño grupo situado detrás de la presidencia, interviniendo los guardias municipales y repartiéndose algunas bofetadas" i quan parlava Francesc Juan de Sentmenat "el orador es nuevamente interrumpido, durando la interrupción algunos minutos. Se reparten trompazos a granel, expulsándose por fin a los alborotadores, que son abucheados por el público, que prorrumpe en grandes aplausos." "El mitin agrario de Inca", a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 1.

¹³¹¹ - "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 14 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹³¹² - "Política local. El mitin de afirmación derechista de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 23 d'abril de 1932, pàg. 3. S'afirmava que reinava "un entusiasmo indescriptible" per a l'acte i que per la comanda d'invitacions i les que ja s'havien repartit "se puede asegurar que dicho acto resultará verdaderamente sin precedentes en Mallorca y que el aspecto de nuestro Coliseo será imponente." Es comentava que s'havien repartit prop de 30.000 invitacions "habiéndose tenido que hacer un nuevo tiraje para cumplimentar los pedidos pendientes." Així mateix, s'anunciava que s'havia col·locat una "potentísima" instal·lació d'altaveus.

¹³¹³ - Així, s'indicava que els assistents s'havien de dirigir al Coliseu Balear seguint el carrer de l'arxiduc Lluís Salvador que "por su amplitud, facilitará mejor el tránsito", que havien d'entrar a la plaça de toros per la porta de la graderia que s'havia d'ocupar, que sota cap pretext s'havia de canviar de graderia, i que en acabar l'acte havien desallotjar la plaça per la mateixa porta que havien entrat i seguir pel carrer de l'arxiduc Lluís Salvador. Així mateix, es recordava que les portes de la plaça es tancarien cinc minuts després d'haver començat l'acte i que, com de costum, la Companyia de Tramvies Elèctrics havia establert un servei extraordinari, tant de tramvies com d'autobusos, que començaria a les 14,30 h. "Política local. El mitin de afirmación derechista en el Coliseo Balear", a *La Almudaina*, diumenge, 24 d'abril de 1932, pàg. 2.

marquès del Verger–, Jeroni Massanet, Agustí Vidal Ferrer de Goytisolo, José María Gil Robles i Antonio Goicoechea.

El míting va ser accidentat a causa dels aldarulls i de les provocacions per part d'alguns membres d'esquerres.¹³¹⁴ Així, devers les 16,30 h, es presentaren a les portes de la plaça de toros un grup de devers 400 esquerrans, que intentaren entrar-hi –criant i amb actitud provocativa– i llançaren pedrades contra els guàrdies –forces de Seguretat, de Policia i de la Guàrdia Civil a cavall– que custodiaven el recinte, fet que obligà a la força pública a fer una càrrega i detenint a quatre avalotadors. En acabar l'acte, tot i que els assistents abandonen la plaça de forma pacífica i ordenada, davant la Casa del Poble, del carrer de Fermín Galán – actual Reina Maria Cristina–, grups d'esquerrans insultaven les persones procedents del Coliseu Balear. Quan els ànims s'exaltaren, dues parelles de la Guàrdia Civil a cavall foren rebudes amb una xiulada. Aleshores, un grup de dones socialistes varen treure al balcó de la Casa del Poble la bandera del Partit Socialista, al mateix temps, que una altre grup sortí de l'edifici amb la bandera de la Unió Tramviària i s'organitzà una manifestació que es va dirigir cap el centre de la ciutat. Devers les 19 h., els manifestants arribaren davant el local d'Unió de Dretes, en el passeig del Born, i intentaren entrar a la força dins l'edifici. Una vegada de dins, alguns manifestants varen rompre vidres, s'enfrontaren amb els dretans i "se cruzaron muchos silletazos y bastonazos, y sonaron varios disparos." Les forces de Policia i de Seguretat anaren al lloc dels fets i hagueren de fer diverses càrregues fins arribar a treure els assaltants del local. Des del local de la Unió de Dretes, els manifestants es dirigiren davant el Govern Civil, i una comissió pujà a parlar amb el governador civil per a protestar contra l'agressió dels dretans, demanant el tancament del local de la Unió de Dretes, la detenció dels autors de l'agressió i que fossin posat en llibertat els quatre detinguts en la plaça de toros. El governador Manent s'oferí a investigar els fets i, al mateix temps, ordenà l'alliberament dels quatre detinguts i autoritzà que des de la terrassa del Govern Civil, els dirigents Ferretjans i Canals es dirigissin als manifestants donant compte de l'entrevista amb el governador, aconsellant-los que es dissolguessin i amenaçant que si l'autoritat no actuava es declararia la vaga general.

Després de l'assalt al local de la Unió de Dretes, la Policia, comandada pel comissari Fernández Prado, s'hi personà i registrà el local i el centenar de persones que hi havia sense trobar cap arma. A les 21,15 h, per ordre del governador, la Policia clausurà el local i va permetre la sortida dels retinguts. Novament, el dia 26, al migdia, el fiscal Domingo Maceres, el jutge del districte de la Llonja Gerard Maria Thomàs i el secretari Joan Bestard,

¹³¹⁴ .- Segons la crònica, "la atmósfera formada alrededor del mitin organizado por la Unión de Derechas, en torno al cual giraron todas las conversaciones, la semana pasada, hacía ya predecir que el acto revestiría una desusada importancia." "El mitin de Unión de Derechas en el Coliseo Balear", a *La Almudaina*, dimarts, 26 d'abril de 1932, pàg. 1.

¹³¹⁵ .- "En otros muchos lugares supieron también las derechas hacer frente a la furia desatada de sus adversarios: Málaga, Santander, Bilbao, Avilés, El Escorial, Novelda, Elche, Orihuela, Calahorra, Ceuta... En el mitin celebrado por la Unión de Derechas en la plaza de toros de Palma de Mallorca, el día 24 de abril de 1932, la masa reaccionó virilmente frente al escándalo y la agresión de los grupos alborotadores que se habían distribuido por tendidos y andanadas, desde la cuales se arrojaron algunos petardos. Fueron, además, constantes las interrupciones de los oradores que me precedieron en el uso de la palabra: el marqués de Verger y los señores Massanet y Vidal Ferrer. Fácilmente pude percibir que todas obedecían a la consigna de un determinado individuo; agitaba éste un pañuelo blanco y al instante surgía el interruptor de turno. A la primera interrupción de que fui objeto, me dirigí al organizador de la maniobra en los siguientes términos: «Cuando el presidente, en la plaza de toros, agita el pañuelo, como lo hace usted, es para que se conceda al diestro la oreja del toro; señal inequívoca de que la faena ha sido buena...» No necesité decir más. La plaza se cuajó materialmente de pañuelos blancos que se agitaban entre aclamaciones. El éxito del mitin estaba ya asegurado; los interruptores y su jefe salieron de la plaza, avergonzados y cohibidos, entre la rechifla de la enardecida concurrencia. Don Antonio Goicoechea pudo pronunciar su discurso sin el menor incidente." GIL-ROBLES, José María: *No fue posible la paz*. Editorial Planeta. Barcelona, 1998, pàg. 69.

feren una inspecció del local de la Unió de Dretes, però no es feren declaracions perquè s'havia declarat el secret de sumari. Aquell dia declararen davant el Jutjat el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza i el conserge de la societat.¹³¹⁶

En la Casa del Socors foren atesos pels metges Font i Mulet els sis ferits, dos d'arma de foc – Jaume Mariano, de 32 anys, “con orificio de entrada en la cara interna de la rodilla”, i una jove no identificada que sortia del Cine Born “con orificio de entrada en la cara anterior del anterior del antebrazo derecho”– i quatre de fortes contusions –Sebastià Riera Batle, de 27 anys; Juan Sainz, de 33 anys; Joan Prats Roig, de 35 anys, i Catalina Guasp Juan, de 55 anys.–

El 25 d'abril, durant el dia, Gil Robles, Goicoechea, Ferrer Vidal i Rato, acompanyats de directius de la Unió de Dretes, visitaren les Coves del Drac de Portocristo i dinaren en l'Hotel Perelló. A la nit, amb la motonau "Ciudad de Barcelona" retornaren a la península i foren acomiadats al port pels membres de la junta directiva de la Unió de Dretes. Aquella mateixa nit, el governador civil va rebre una comissió de la Unió de Dretes, encapçalada per Lluís Zaforteza, que es queixaren de la manca de protecció del local social per part de la força pública i del seu tancament. El governador els constestà la dificultat d'enviar allà ràpidament les força pública ja que tota s'havia concentrat als voltants de la plaça de toros per garantir la sortida dels assistents al míting. Quan el governador va tenir notícia de la formació de la manifestació esquerrana, avisà telefònicament al quarter de la Guàrdia Civil i des d'allà s'adreçaren al local de dretes.¹³¹⁷ Així mateix, el governador els comentà que l'ordre provisional de tancament del local era deguda a la necessitat de comprovar si els trets que havien ferit dues persones s'havien fet des de l'interior del local.

Davant aquests fets, el governador Manent decidí suspendre l'acte de propaganda de les dretes a Ciutadella i amenaçà que si hi havia agitació també cancelaria els mítings de Maó i d'Alaior. Davant aquesta situació, els propagandistes decidiren suspendre el viatge de propaganda a Menorca, fet que provocà una intensa protesta del diari conservador *El Bien Público*.¹³¹⁸

La reacció de protesta de les esquerres no es féu esperar. El diputat a Corts, Francesc Julià, envià un telegrama al president de les Corts Constituents, denunciant que el diputat Gil Robles havia disparat contra la multitud,¹³¹⁹ fet que motivà la protestà de la Unió de Dretes.¹³²⁰

El Centre Republicà Federal del Segon Districte també s'adherí a la denúncia. El 25 d'abril, les societats obreres, reunides en la Casa del Poble, de Palma, decidiren telegrafiar al Govern demanant el trasllat del governador civil, la destitució de diversos caps i agents de la Policia i de Seguretat i el confinament del president de la Unió de Dretes. Fins i tot, es plantejà la vaga general pel dia 26 com a protesta pels fets ocorreguts, però solament els comunistes es

1316 .- "Del mitin de Unión de Derechas. El Juzgado en el local de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 3.

1317 .- "Como no había medio rápido de enviar a las fuerzas de seguridad, tan pronto como tuve noticia de que se había formado la manifestación, avisé por teléfono al cuartel de la Guardia Civil, con tal oportunidad, que en aquel momento llegaban a su cuartel unas parejas de infantería procedentes de la Plaza de Toros, a las cuales dí orden de salir inmediatamente hacia el local de derechas, orden que fué cumplida con toda rapidez sin darse tiempo siquiera a entrar en el cuartel."

1318 .- "El momento político. Después de la suspensión de los actos políticos de las derechas menorquinas", a *La Almudaina*, divendres, 29 d'abril de 1932, pàg. 1 (reprodueix un article d'*El Bien Público*, de Maó).

1319 .- El telegrama deia: "Testigos solventes afirman haber visto Diputado Gil Robles disparar revolver contra multitudes hiriendo varias personas stop protesto enérgicamente contra conducta observada por dicho Diputado peligrosa para la paz pública."

1320 .- El president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, envià un telegrama al president de les Corts Constituents que deia: "Protesto nombre Unión de Derechas tendencioso telegrama suscrito diputado Baleares Juliá contra conducta Gil Robles quien actuó siempre corrección límites máxima legalidad sin cometer acto alguno reprobable ante desórdenes organizados único objeto imponer silencio autorizada y valiente campaña Gil Robles defensa libertades reclamada inmensa mayoría de españoles."

mostraren totalment decidits a secundar l'aturada.¹³²¹ L'endemà, el secretari de la Unió General de Treballadors, Jaume Rebassa, féu constar la inexactitud de la notícia sobre l'acord de les societats obreres.¹³²²

El diputat a Corts Francesc Carreras envià a la Secretaria d'Acció Republicana de Mallorca un telegrama de protesta "contra las provocaciones que al año de régimen republicano implican las actuaciones pertinaces de elementos notoriamente monárquicos", a més de saludar els ferits i expressar la simpatia als partits d'esquerra. Acció Republicana de Mallorca es solidaritzà amb el telegrama de Carreras i protestà enèrgicament dels trets que es feren des del local d'Unió de Dretes "según públicamente se dice por quien más obligado estaba a conservar la ecuanimidad y serenidad."¹³²³ En la sessió plenària del 27 d'abril, hi hagué un intens debat sobre els fets del míting dretà. El regidor socialista Jaume Garcia es queixà de l'actuació de les forces de Seguretat.¹³²⁴ El regidor Josep Tomàs Renteria protestà pels aldarulls a la sala i afegí que també havia estat testimoni d'algunes de les "monstruosidades que verificó el cuerpo de «inseguridad.»" Afirmà que havia denunciat ja quatre guàrdies, als quals se'ls formaria expedient. Eduardo Gómez intervé per dir que la repressió havia estat extremada i partidista. Després de lamentar que les dretes s'haguessin retirat de la sala de plens, proposà en nom d'Acció Republicana, que es demanàs al Govern la depuració de responsabilitats i que donàs al tema estat parlamentari, davant les denúncies formulades contra el diputat Gil Robles. El regidor socialista Jaume Bauzà intervingué per aprofundir les opinions de Garcia, proposant que es demanàs al Govern que no consentís la celebració d'actes com el del diumenge.¹³²⁵ El regidor Barceló comentà que s'havia interpretat malament la seva exclamació i l'únic que volia significar era que la sala de plens pareixia una plaça de

1321 .- "El mitin de Unión de Derechas en el Coliseo Balear", a *La Almudaina*, dimarts, 26 d'abril de 1932, pàg. 3.

1322 .- "Del mitin de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 3.

1323 .- "Mitin de la Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 28 d'abril de 1932, pàg. 3.

1324 .- Jaume Garcia digué: "Los ciudadanos que lucharon por la República que la quieren, tienen la obligación de defenderla de las sacudidas de sus adversarios. Hay muchos que aprovechan la inmunidad parlamentaria para atacarla, creyendo que si el Gobierno no aplica por encima de todo la Ley de Defensa tendremos días de luto. Presenció el domingo como actuaron los individuos del Cuerpo de Policía y del de Seguridad, que mas bien podría ser llamado de inseguridad para la República, y, después de ello, creo necesario pedir al Gobierno realice una verdadera selección en dichos Cuerpos. Protesto de los ataques injustos de esos monárquicos disfrazados de agrarios..." El públic concentrat en la sessió de plens ovacionà les paraules de Garcia i el regidor Barceló Caimari interromp per demanar si allò és un míting o un ajuntament. L'aldarull obliga a la intervenció del batle, que amenaça en desallotjar la sala. Seguidament, continua, Garcia dient: "Vi como se pegaban sablazos a un guardia urbano, vestido de paisano, que enseñó el carnet; como un guardia de seguridad, junto a la tapia de la Plaza de Toros, sacaba la pistola estando a punto de disparar; como en el Borne un guardia de dicho cuerpo pegaba a un hombre indefenso que estaba en el suelo, demostrando dichos guardias con todo ello, el odio reconcentrado que sienten contra el pueblo. En el mitin del domingo, en que las derechas esaban provocativas, no ví un solo guardia que pegara a un individuo de ellas y, sin embargo, vi como eran apaleados muchos de las izquierdas. El redactor de LA ALMUDAINA escribió que yo acaudillaba los grupos, y sepan todos que, si hubiera querido, hubiera sido lo de menos reclutar dos mil hombres y con los cuales impedir el acto de referencia." Novament, hi hagué ovacions dels partidaris de Garcia que omplien la sala de plens. El regidor Barceló Caimari crida: "¡Caballos!" i es torna a armar un gran escàndol, amb crits i amenaces a Barceló. Bisbal i Villalonga intenten calmar els ànims mentre els regidors de la dreta es retiren del plenari. Continua Jaume Garcia dient que "deben depurarse responsabilidades por lo ocurrido el domingo. Propongo se pida la creación de un cuerpo de verdadera seguridad para la República, pues si no lo hacen, lo formaremos los ciudadanos que todo lo sacrificamos por aquella."

1325 .- Jaume Bauzà, a més, continuà dient: "Creerán que no tengo contento de la libertad, pero creo que no pueden invocarla quienes tienen sobre su conciencia todos los atropellos e injusticias del régimen caído. No puede el Ayuntamiento consentir que los alborotadores de siempre continúen sus campañas nefastas y funestas, como lo hace Goicoechea, ese discípulo de Antonio Maura que, con sus doctrinas equivocadas, deshonoró a España ante el mundo. En ningún país se deja hablar a los enemigos del régimen como aquí. Por tanto, tenemos todos el deber de pedir al Gobierno que, en vista de los elementos perturbadores que toman parte en estos actos de derechas, no permita su celebración."

toros. Així mateix, demnà que el tema es donàs per suficientment discutit. El regidor Docmael López també es mostra partidari de la suspensió d'aquests tipus.¹³²⁶ El regidor Eduardo Gómez comentà que no es podia coartar la llibertat, proposant en nom d'Acció Republicana, que es demanàs solament que s'autoritzassin aquests actes quan es desenvolupassin dins els mitjans legals. Jaume Garcia comentà que es sol·licitàs l'aplicació de la llei de defensa a certs diputats de la mateixa manera que es feia amb els obrers. Llorenç Bisbal s'adherí a la proposta d'Acció Republicana.¹³²⁷ Eduardo Gómez tornà a intervenir per dir que en la proposició d'Acció Republicana no incloïa censura alguna cap el Govern. Tornà a prendre la paraula Jaume Garcia per dir que tenien l'obligació d'advertir al Govern que la Policia i Seguretat estaven formades per individus nomenats per la monarquia i la dictadura, "llevando en la médula el espíritu de dichas instituciones, que en vez de defender el Régimen, atacan a quienes lo trabajaron. Finalmente, varen tornar a intervenir Garcia, Bauzà i Bisbal. El plenari acordà aprovar la proposta d'Acció Republicana; demanar al Govern la no autorització de la celebració d'actes polítics, l'assistència dels quals no fos per invitació, i sol·licitar al Govern que es verificàs una selecció en els cossos de Seguretat i Policia. Varen votar en contra els regidors Barceló, Falconer, Gual i Llabrés Frau.¹³²⁸

En canvi, les dretes activaren també una campanya de comunicats i telegrames denunciant l'assalt al local de la Unió de Dretes, criticant el telegrama de Francesc Julià i defensant l'actuació de Gil Robles.¹³²⁹ Gil Robles envià telegrames al ministre de Governació, al president de les Corts i a Francesc Julià denunciant l'assalt al local i desmentint el telegrama de Julià.¹³³⁰ Fins i tot, el Cercle Tradicionalista envià un telegrama al marquès del Verger en el qual li manifestava l'acord de la directiva del 26 d'abril de fer constar la seva més enèrgica protesta pels fets ocorreguts en el míting i pel "cobarde asalto al local de la Sociedad."¹³³¹ Fins i tot, un grup de testimonis dels fets, feren pública una nota i enviaren un telegrama al president de les Corts Constituents en què protestaven pel telegrama enviat per Julià "intencionadamente tendencioso" i afirmant que "multitudes refiérese asaltaron centro derechas causando destrozos dispuestos linchar Sr. Gil Robles y acompañantes."¹³³²

L'1 de maig, Lluís Zaforteza envià un comunicat als militants del partit en el qual donava la versió dels fets, descantant l'acatament de la llei en l'organització del gran míting del Coliseu Baler –"cuya celebración, pese a quien pese, constituyó un éxito sin precedentes y una demostración de la potencia que ha adquirido la opinión que coincide con nuestros ideales"–, denunciant la crítica que feren alguns sectors de l'esquerra a l'acte –"que se celebró con la máxima concurrencia registrada en la historia política de Mallorca"–, lamentant els aldarulls provocats per "alborotadores profesionales" durant el míting, la manca de previsió de l'autoritat en l'assalt del local d'Unió de Dretes i l'oportunisme d'alguns polítics per calumniar "nuestros caudillos." Acabava alentant que "al reanudar nuestras labores sociales debemos

1326 .- Docmael López posà com a exemple el míting d'Inca on "ya dijeron que eran descendientes del Cid y que si hasta hoy habían pedido la revisión de la Constitución, ahora la exigirían. Eso son chulerías."

1327 .- Bisbal manifestà que "el apoyar el Ayuntamiento ciertos extremos, implica un voto de censura al Gobierno, equivaliendo a pedirle que establezca una dictadura. Si se suspenden los actos derechistas ¿qué habrá que hacer con los extremistas de la izquierda que hacen la misma labor? Apruebo la proposición de Acción Republicana, pero no la otra, pues pertenezco a un partido gubernamental que tiene tres ministros en el Gobierno."

1328 .- "En el Ayuntamiento. La sesión de anoche", a *La Almudaina*, dijous, 28 d'abril de 1932, pàg. 2.

1329 .- "Del mitin de la Unión de Derechas. Telegrama de la U. de D. Ciudadelana", a *La Almudaina*, dissabte, 30 d'abril de 1932, pàg. 3.

1330 .- "Del mitin de Unión de Derechas. Telegramas", a *La Almudaina*, dimecres, 27 d'abril de 1932, pàg. 3.

1331 .- "Mitin de la Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 28 d'abril de 1932, pàg. 3.

1332 .- "Mitin de la Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 28 d'abril de 1932, pàg. 3. Signaven el telegrama Ramón Rodríguez, A. Vives, M. Bestard, R. Mas, A. Mas i Bartomeu Colom.

demostrar que, fieles a la trayectoria ciudadana que nos hemos trazado, no nos arredramos ante las dificultades, sino que nos crecemos ante ellas, para superarlas y vencerlas.”¹³³³

El 12 de maig de 1932 el governador autoritzà la reobertura del local del partit i l'endemà s'obrí al públic.¹³³⁴

Vegem, però, que diu dels fets el mateix José María Gil Robles:

“En cambio, a la salida del acto y, sobre todo, al anochecer se produjeron algunos episodios que pudieron ser trágicos. Como protesta contra el mitin, a última hora de la tarde se formó una manifestación de elementos extremistas, al frente de la cual figuraba una gran bandera roja. Las turbas se dirigieron al domicilio social de la Unión de Derechas, en el momento en que me encontraba en él, acompañado de un pequeño grupo de amigos. Después de apedrear el edificio, los manifestantes se lanzaron al asalto. Hubo un momento de extraordinario peligro, cuando lograron derribar la puerta. Nos hallábamos en el vestíbulo del local y puede ver cómo se abalanzaba sobre mí un verdadero energúmeno, que empuñaba un formón. Dándome cuenta del peligro y del blanco que ofrecíamos a quienes estaban en la calle, ordené que se apagaran todas las luces de la casa. En ese mismo instante el formón fué lanzado violentamente contra mí. No tuve más remedio que reaccionar, e hice dos disparos con la pistola que tenía en la mano. Frente al edificio no quedaron sino dos hombres tendidos en el suelo y la bandera roja abandonada en medio de la calle. Por fortuna, resultaron leves las heridas de mis disparos; pero en el Parlamento se habló de solicitar mi suplicatorio, para poderme procesar por los sucesos de Palma.”¹³³⁵

El 18 de maig de 1932, el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza envià a la premsa una carta titulada “A la opinión pública”, en la qual refusava les imputacions inexactes dirigides contra la Unió de Dretes pels diputats a Corts per Balears Jaume i Carreras en un escrit al president del Parlament. En primer lloc, criticava l'acord del consistori ciutadà sobre l'aclariment dels fets del 24 d'abril –decisió que s'havia pres en un context de gran coaccions– i l'escrit que havien enviat els diputats Jaume i Carreras. Assenyalava que ambdós diputats deien que “es doloroso para la tranquilidad proverbial de Mallorca las campañas envenenadas y perturbadoras que realizan los elementos monárquicos con sus campañas. «Unión de Derechas» no defiende ninguna forma de gobierno, porque siendo una grupación de Ideal posponela forma al contenido. Atendiéndose siempre a las leyes vigentes sigue sus campañas dirigidas, no contra una forma de gobierno, sino contra la ideología de ciertos sectores, que, identificando República con ellos mismos, sostienen una consustancialidad inexistente. Y vamos a intervenir en los diversos sectores de la vida de la nación, hasta darles el tono político y social que responda a nuestro programa.” Llavors, Zaforteza, enumerava un memorial d'incidències, dient que “La opinión pública de Mallorca dirá quienes son los que promueven campañas envenenadas y perturbadoras, quienes son los que han venido soliviantando las masas y promoviendo las roturas de urnas, los atropellos contra sentimientos respetables de numerosos sectores ciudadanos, los que han hecho del Ayuntamiento un instrumento administrativo inútil para convertirlo en teatro de mitines y de acuerdos completamente ajenos a su órbita propia y quienes son en fin los que convierten la libertad en el más desenfrenado libertinaje.

1333 .- "Política local. A los socios de "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 3 de maig de 1932, pàg. 1.

1334 .- "Unión de Derechas. Reapertura del local", a *La Almudaina*, divendres, 13 de maig de 1932, pàg. 3. En l'expedient del Govern Civil sobre la Unió de Dretes hi ha un document enviat al president del partit que li comenta: “Por providencia de hoy he acordado levantar la clausura del local de la entidad UNIÓN DE DERECHAS, de su presidencia.” Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

1335 .- GIL-ROBLES, José María: *No fué posible la paz*. Editorial Planeta. Barcelona, 1998, pàgs. 69-70.

Dicen en su peculiar ruego, los citados Diputados, que jamás las izquierdas se lanzaron a la violencia, olvidando sucesos que están presentes en la memoria de todos, sean huelgas revolucionarias, conflictos de orden público, insurrecciones, sediciones, etc.

Dicen también que las izquierdas tuvieron que sufrir toda clase de vejámenes y persecuciones, encarcelamientos, destierros y suspensión de órganos de su prensa.

Sin duda creen que la prisión gubernativa, que data más de un año de los hermanos Miralles, que los destierros de figuras respetabilísimas de la Iglesia, que la suspensión de «Verdad y Justicia», que las deportaciones a Bata, y tantos otros sucesos parecidos, son disposiciones basadas en la más pura democracia y en la más exquisita libertad." Seguidament, protestava que s'atribuissin els abusos de l'antic règim, ja que "casi todos los elementos de «Unión de Derechas» son nuevos en política" Afirmava que els diputats Jaume, que definia com a "socialista, opulento propietario y patrono" i Carreras "que fué derrotado por los electores mallorquines," no es podien atribuir "la representación de las masas oprimidas y de los republicanos mallorquines." Negava la possessió d'armes i afirmava que "es de desear que el pistolero no arraigue como medio de dirimir las contiendas políticas. Exacto. Pero hubiera sido de desear –en tiempos del gobierno civil del señor Carreras– que no se hubieran roto urnas electorales, ni arrancado damascos de los balcones ni coaccionado a los concejales poco afectos a la mayoría. Ni que recientemente desde la Casa del Pueblo –sede del señor Jaume– se hubiera organizado una manifestación prohibida para llegar al asalto del local de «Unión de Derechas». Acabava comentant que desitjava que el tema prengués estat parlamentari i suplicava al cap de la minoria agrària Martínez de Velasco que iniciàs el curs de l'afer.¹³³⁶

El mateix 18 de maig, des de Madrid, Gil Robles envià un escrit al president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza, en el qual afirmava que els diputats Jaume i Carreres l'havien pretés injuriar en un prec per escrit dirigit al Govern arran de "los vergonzosos incidentes" del 24 d'abri. Gil Robles comentava que havia visitat al Parlament Julián Besterio per dir-li que estava a la seva disposició per tractar parlamentàriament el tema. Així mateix, també demanà al Govern que duqués el tema al plenari de sessions, fet que reiterava als diputats Jaume i Carreras.¹³³⁷

El 28 d'abril de 1932, els regidors de l'Ajuntament de Palma Pere Comas Rotger, Miquel Sureda Blanes, Baltasar Forteza Valleriola, Faust Morell Gual i Gabriel Cortès –dels partits Regionalista-Autonomista i d'Unió de Dretes– feren pública una nota justificant el seu abandonament de la sessió de plens per la "impossibilitat d'exercir amb completa llibertat i independència els nostres drets, per una manifesta falta d'autoritat en el manteniment inflexible de l'ordre en el Saló de Sessions."¹³³⁸

La renovació de la junta directiva (juliol de 1932)

El 10 de juliol de 1932, la Unió de Dretes celebrà junta general ordinària en el Cine Rialto – carrer de Sant Feliu, núm. 9– per a la renovació reglamentària dels càrrecs de la directiva.¹³³⁹

El president Lluís Zaforteza donà compte de la tasca realitzada durant el primer any d'existència de l'entitat: s'havien fet 43 actes de propaganda en distints pobles de Mallorca, a

1336 .- "Política local. De "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 19 de maig de 1932, pàg. 2.

1337 .- "Embozadamente y por escrito no, cara a cara y en el Parlamento cuando quieran. Allí el ambiente será tan favorable para ellos como adverso para mí. No me importa. Sin majezas, pero con la seguridad de la justicia de la propia causa vamos a tratar el asunto a la faz de toda la Nación.

Mientras así no se haga, la opinión honrada, única que me importa, aplicará la suprema sanción de su desprecio a quines se parapetan en la ignorancia de las masas engañadas para atacar sin pruebas y por la espalda a un adversario leal." "Política local. Una carta", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de maig de 1932, pàg. 2.

1338 .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 29 d'abril de 1932, pàg. 3.

1339 .- "Unión de Derechas. Junta General", a *La Almudaina*, dissabte, 9 de juliol de 1932, pàg. 3 (convocatòria).

més dels gran mítings del teatre Balear, de la plaça de toros d'Inca i del Coliseu Balear. A més, s'havien fundat 18 entitats filials als diferents municipis, la Secció Femenina i el Centre de Santa Catalina. A Menorca, hi havia entitats adherides o filials a Maó, Alaior, Ferreries i Ciutadella i, a Eivissa, es feien gestions per organitzar-hi el partit. A l'horabaixa, en el local social, hi hagué la votació –des de les 16 a les 20 h– per la renovació de càrrecs i foren reelegits els advocats Antoni Moncada Cànaves de Mossa com a vicepresident 1r i Antoni Planas Garau com a secretari general, i s'elegí l'ebanista Pere Capellà Cantallops com a vicesecretari-tresorer.¹³⁴⁰

En data del 9 de juliol de 1932, el pressupost del partit era d'un total 40.294,09 ptes d'entrades –distribuïdes en 21.822,50 per cobrança de mensualitats, 2.300 per talons anticipats reintegrables, 11.800 per talons a compte Foment Agrícola, 306 per venda d'insígnies i 4.065,59 per donatius per diversos conceptes.– Les sortides sumaven un total de 40.238,24 ptes –repartides en 1.094,20 per diferents actes de propaganda, 1.283,50 per la Junta General en el Cine Modern, 2.054,65 pel míting en el Teatre Balear, 2.330,35 pel míting en la plaça de toros d'Inca i 7.144,84 pel míting en el Coliseu Balear. El balanç donava una existència en efectiu de 55,85 ptes.¹³⁴¹

El 29 de juliol, es celebrà en el local social de la Unió de Dretes, el primer aniversari de la fundació del partit. Hi varen prendre part el president Lluís Zaforteza, el president de la Secció de Propaganda Gabriel Cortès, Josep Ramis d'Ayreflor, les propagandistes d'Acció Cívica de la Mujer, de València, Eugenia Adalid i María de la Concepción Colomer i el notari Miguel Alcón.¹³⁴² Posteriorment, s'obsequià les propagandistes valencianes amb un banquet en el restaurant Orient.

Un nou impuls a l'estructura organitzativa territorial

Novament, entre el desembre de 1932 i el maig de 1933, es varen constituir les agrupacions de Campanet –creada el 15 de desembre i presidida per Pere Gual Seguí–,¹³⁴³ sa Pobla –fundada el 13 de febrer i dirigida per Antoni Serra–,¹³⁴⁴ Valldemossa –creada el 17 de març i

¹³⁴⁰ .- Comunicació del 12 de juliol de 1932 del president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza al governador civil de les Balears. Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM; "Unión de Derechas. Junta General", a *La Almudaina*, dimarts, 12 de juliol de 1932, pàg. 3. S'afirmava que la mesa electoral fou presidida per Lluís Zaforteza i integrada, per elecció de la junta general, per Miquel Negre, Lluís Rubio, Bartomeu Suau i Joaquim Morell. Varen participar en la votació més de 700 votants.

¹³⁴¹ .- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

¹³⁴² .- "Unión de Derechas. El primer aniversario", a *La Almudaina*, divendres, 29 de juliol de 1932, pàg. 3 (convocatòria). S'anuncià que intervendrien les propagandistes d'Acció Cívica de la Mujer, de València, María de la Concepción Colomer, Leonor Maldonado i Pilar Vicent; "Unión de Derechas. El aniversario de su fundación", a *La Almudaina*, diumenge, 31 de juliol de 1932, pàg. 4 (àmplia crònica).

¹³⁴³ .- El 2 de desembre de 1932, el president de la Unió de Dretes –situada a la plaça de la Constitució, núm. 23– signà la instància de la Unión de Derechas de Campanet per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça de la República, núm. 21, 1er pis. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.304. ARM. Els estatuts, datats a Campanet el 27 de novembre de 1932 i signats pels membres de la Comissió Organitzadora Pere Gual, Bartomeu Pericàs i Miquel Capó, duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 3 de desembre de 1932. El 15 de desembre de 1932, a les 19 h, en el local social de la plaça de la República, núm. 21, es va reunir la comissió organitzadora i diversos veïns per constituir oficialment l'entitat. A més, es va elegir, per unanimitat, la junta directiva integrada per Pere Gual Seguí (president), Pere Mascaró Serra (vicepresident), Guillem Femenias Celià (tresorer), Miquel Capó Martorell (secretari) i, com a vocals, Bartomeu Pericàs Crespí (1er) i Rafel Pol Capó (2on). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.304. ARM.

¹³⁴⁴ .- El 13 de febrer de 1933, Antoni Carbonell, Jaume Caldés, Francesc Buades i Antoni Crespí signaren la instància i els estatuts de la Unión de Derechas de sa Pobla per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer Ample, núm. 51, 1er pis. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.336. ARM. Els estatuts, datats a sa Pobla el 13 de gener de 1933 i signats per Antoni Carbonell, Antoni Crespí, Jaume Caldés i Francesc Buades, duen la data d'entrada del Govern Civil del 14 de febrer de 1933. El 6 de març de 1933, a les 19 h, es varen reunir en el domicili social diversos simpatitzants de

dirigida per Sebastià Estaràs–,¹³⁴⁵ Santa Margalida –formada el 25 de març i encapçalada per Miquel Monjo Muntaner–¹³⁴⁶ i Banyalbufar –constituïda el 21 de maig i presidida per Antoni Picornell Tomàs.–¹³⁴⁷

Al final de desembre de 1932, la Unió de Dretes comunicà als seus associats obrers, tant homes com dones, que passassin per la secretaria de l'entitat per donar compte dels fills que tenien per poder confeccionar el cens per al repartiment de juguetes que s'havia de celebrar el dia dels Reis.¹³⁴⁸ Així, el 6 de gener de 1933, l'entitat celebrà el repartiment de juguetes als fills dels socis obrers en el local social profusament adornat. Feren la distribució la junta directiva de la Secció Femenina, a més de diverses militants i acabat el repartiment es féu un sorteig de quatre joguines. Aquell mateix dia, la secció d'Unió de Dretes de Santa Catalina també féu un repartiment de joguines. S'afirmava que entre els dos locals s'havien repartit un milenar de juguetes.¹³⁴⁹

El diumenge, 19 de març de 1933, el centre d'Unió de Dretes de sa Pobla –recentment constituït– féu el primer acte públic. Hi assistiren representacions de la Unió de Dretes i de la Secció Femenina de Búger, a més dels dirigents ciutadans: el president Lluís Zaforteza, el secretari Antoni Planas, el tresorer Joan Mir i els vocals Joan Fortuny i Gabriel Cortès. Hi hagué intervencions del nou president de l'entitat poblera Antoni Roca, del marquès del Verger, del president de la Joventut de Dretes d'Inca Antoni Nicolau, del secretari de la

la Unió de Dretes per constituir legalment l'entitat. Així mateix, es va elegir, per unanimitat, la junta directiva, integrada per Antoni Serra (president), Sebastià Cantallops (vicepresident), Llorenç Serra (tresorer), Gabriel Soler (secretari) i, com a vocals, Pau Servé (1r) i Francesc Buades (2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.336. ARM.

¹³⁴⁵ - El 3 de febrer de 1933, Sebastià Estadas, Joan Pou, Jaume Torres i Bartomeu Cañellas signaren la instància de la Sociedad Agraria de Valldemossa –adherida a la Unió de Dretes de Palma– per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Comunicació del 9 de maig [sic] de 1933 del president Sebastià Bauzá al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.342. ARM. El 17 de març següent, a les 18 h, es varen reunir en el carrer de la Plaça, núm. 15, els socis de la Societat Agrària de Valldemossa per a la seva constitució legal. Va presidir la reunió Sebastià Estaràs i actuà de secretari Bartomeu Cañellas. Es llegiren i aprovaren els estatuts i es va elegir la junta directiva, integrada per Sebastià Estaràs (president), Joan Pons (vicepresident), Bartomeu Cañellas (secretari), Francesc Ripoll (vicesecretari), Bartomeu Nadal (tresorer) i, com a vocals, Miquel Mas, Jaume Torres, Miquel Morey, Antoni Gelabert i Miquel Morey Fiol. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.338. ARM.

¹³⁴⁶ - El 15 de febrer de 1933, Miquel Monjo Muntaner i Guillem Fiol Matas varen signar la instància i els estatuts de la Unión de Derechas de Santa Margalida per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili a la plaça de la República, núm. 8. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.340. ARM. Els estatuts, datats a Santa Margalida el 15 de febrer de 1933 i signats per Miquel Monjo i Guillem Fiol, duen la data d'entrada del Govern Civil del 20 de febrer de 1933. El 25 de març de 1933 es varen reunir diversos simpatitzants en el domicili social per constituir legalment l'entitat i elegir la junta directiva, integrada per Miquel Monjo Muntaner (president), Miquel Ribas Alós (vicepresident), Bartomeu Capó Cladera (tresorer), Joan Galmés Nadal (vicetresorer), Guillem Fiol Matas (secretari), Gabriel Roig Bibiloni (vicesecretari) i, com a vocals, Antoni Estelrich Capó, Andreu Mesquida Morey, Josep Oliver Bibiloni i Joan Galmés Pascual. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.340. ARM.

¹³⁴⁷ - El 5 de maig de 1933, Antoni Picornell, Pau Martí, Llorenç Picornell i Francesc Tomàs varen signar la instància i els estatuts de la Unión de Derechas de Banyalbufar per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili al carrer de la Placeta, núm. 21. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.363. ARM. Els estatuts, datats a Banyalbufar el 5 de maig de 1933 i signats per Antoni Picornell, Pau Martí, Llorenç Picornell i Francesc Tomàs, duen la data d'entrada del Govern Civil del 8 de maig de 1933. El dia 21 de maig, es varen reunir en el domicili social del carrer de la Placeta, núm. 21, diversos individus per constituir l'entitat i, en votació, designar la junta directiva, integrada per Antoni Picornell Tomàs (president), Bartomeu Font Serra (vicepresident), Joan Vives Font (tresorer), Jaume Cabot Bujosa (secretari-comptador) i com a vocals Francesc Tomàs Albertí, Sebastià Cabot Cabot, Jaume Albertí Tomàs i Pere Albertí Picornell. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.363. ARM.

¹³⁴⁸ - "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 25 de desembre de 1932, pàg. 3.

¹³⁴⁹ - "Reparto de juguetes en la Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 7 de gener de 1933, pàg. 2.

Joventut de Palma Francesc Juan de Sentmenat i del president de la Secció de Propaganda Gabriel Cortès. Els oradors es centraren en els principals punts del programa de la Unió de Dretes i atacaren la reforma agrària i la Llei de Congregacions Religioses.¹³⁵⁰

El 25 de març d'aquell any, la Unió de Dretes féu un acte de propaganda a Pina, en el qual intervingueren Guillem Munar, l'apotecari d'Algaida Gabriel Martorell i els dirigents ciutadans Antoni Nicolau, Marcos Izquierdo –de la Joventut Obrera– i el vicepresident Antoni Moncada Cànaves de Mossa.¹³⁵¹ L'endemà, es féu la inauguració de l'entitat Societat Político Agrària de Valldemossa –filial de la Unió de Dretes.–¹³⁵² Aquell mateix dia, també es féu una acte de propaganda en el Cine de Santa Maria, presidit per Gabriel Santandreu i en el qual varen intervenir Enric Fiol Mencos, Antoni Nicolau Montaner i Antoni Moncada Cànaves de Mossa.¹³⁵³

El cicle de conferències de la Unió de Dretes de Santa Catalina

El dilluns, 20 de març de 1933, la Unió de Dretes de Santa Catalina inicià un cicle de conferències –que es farien els dilluns a les 20 h en el local social del carrer del Progrés, núm. 16.– La primera xerrada anà a càrrec del secretari de l'entitat de Palma, Antoni Planas, sobre “Prelación de la Iglesia en las cuestiones sociales.”¹³⁵⁴ Continuarren les conferències de Dolors Fortuny i Pilar Solanas (tercera, del 3 d'abril);¹³⁵⁵ del vicepresident Antoni Moncada Cànaves de Mossa (dilluns, 26 d'abril);¹³⁵⁶ de Francesc Pons (dimarts, 2 de maig);¹³⁵⁷ de l'advocat Francesc Juan de Sentmenat (dilluns, 8 de maig);¹³⁵⁸ de Llompart sobre "La educación como función social" (dilluns, 15 de maig);¹³⁵⁹ de Jeroni Massanet (dilluns, 22 de maig);¹³⁶⁰ d'Antoni Nicolau Montaner (dilluns, 29 de maig);¹³⁶¹

El diumenge, 20 de juny d'aquell any, a la nit, l'agrupació de la Unió de Dretes de Santa Catalina, presidida per Pasqual Tomàs Jofre, celebrà el primer aniversari de la seva fundació i la finalització del cicle de conferències.¹³⁶²

El segon cicle de conferències de la Unió de Dretes

En la junta general del 6 de novembre de 1932, el president Lluís Zaforteza anuncià que el dimarts 15 de novembre, s'iniciaria el segon cicle de conferències el notari Miguel Alcón.

1350 .- "De la Puebla. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 22 de març de 1933, pàg. 2 (crònica).

1351 .- "Unión de Derechas. En Pina", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de març de 1933, pàg. 2 (crònica).

1352 .- "Política local. Unión de Derechas en Valldemossa", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de març de 1933, pàg. 2.

1353 .- "Política local. En Santa María", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de març de 1933, pàg. 2.

1354 .- "Política local. La Unión de Derechas de Santa Catalina", a *La Almudaina*, dimecres, 22 de març de 1933, pàg. 3 (crònica). També intervingueren, a més del conferenciant, el president Lluís Zaforteza i el vicepresident Pascual Tomàs.

1355 .- "Política local. Unión de Derechas en Santa Catalina", a *La Almudaina*, dissabte, 1 d'abril de 1933, pàg. 2 (anunci).

1356 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina", a *La Almudaina*, dijous, 27 d'abril de 1933, pàg. 2 (breu nota de l'acte).

1357 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina.— Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 6 de maig de 1933, pàg. 2. (breu nota de l'acte).

1358 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina.— Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 6 de maig de 1933, pàg. 2. (anunci).

1359 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina.— Conferencia", a *La Almudaina*, diumenge, 21 de maig de 1933, pàg. 4 (crònica).

1360 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina. conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1933, pàg. 2. (nota molt breu sobre l'acte).

1361 .- "Política local. Unión de Derechas de Santa Catalina. conferencia", a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1933, pàg. 2 (anunci).

1362 .- "El primer aniversario de U. de D. de Santa Catalina", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 4 (crònica).

Així mateix, anuncià que pel cicle hi havia els oferiments dels diputats Martínez de Velasco, el president de la Minoría Agraria Dimás Madariaga, el canonge de la catedral de Saragossa Guallar y Casanueva, i d'Alfredo López, Javier Martín Artajo, José María Pérez Laborda (d'Acció Popular) i del president de la Dreta Regional Valenciana, Lucía.¹³⁶³

El dissabte, 19 de novembre, s'inicià el cicle –ja que s'havia hagut de suspendre la conferència del dia 15 “por inconvenientes surgidos a última hora,”–¹³⁶⁴ amb la xerrada de Miguel Alcón Orrico sobre l'assemblea d'Acció Popular en la qual hi assistiren totes les entitats adherides i afins.¹³⁶⁵ El cicle continuà amb les conferències de la delegada de la Secció Femenina Pilar Solanas Cazaña sobre “Impresiones de una Asamblea” (28 de novembre);¹³⁶⁶ del diputat a Corts i canonge de Saragossa Santiago Guallar sobre “La cuestión social” (féu tres xerrades, els dies 3 de desembre –adreçada al socis en general–, 4 –als socis obrers– i 5 –a les dones–);¹³⁶⁷ del vicepresident Antoni Moncada Cànaves de Mossa sobre el “Congreso de Acción Popular y entidades afines” a Madrid (14 de març);¹³⁶⁸ del membre de les Joventuts Rafel Morey Villalonga sobre els acords referents a les Joventuts de Dretes i del secretari Antoni Planas Garau sobre els acords sobre Política Social en el Congrés d'Acció Popular (dissabte, 18 de març).¹³⁶⁹ El dissabte, 24 de juny de 1933, es clausurà el segon cicle de conferències, amb la presentació de l'acte del president Lluís Zaforteza –que anuncià la propera visita del president de la CEDA Gil Robles i del president de la Dreta Regional Valenciana Lucía–, i la conferència del president de la Joventut Francesc Juan de Sentmenat sobre “Política religiosa”. Seguidament, hi hagué intervencions del membre del Comitè Provincial en representació del Partit Judicial d'Inca Bernadí Font sobre política agrària i del president de la Secció de Propaganda Gabriel Cortès.¹³⁷⁰

Des de final setembre al començament d'octubre de 1932, el president José María Gil Robles féu una visita privada de descans a Mallorca. Així i tot, s'entrevistà amb els principals dirigents de la Unió de Dretes als quals els plantejà la propera celebració d'una assemblea a Madrid no solament d'Acció Popular sinó també de les entitats adherides i similars.¹³⁷¹

El diumenge, 6 de novembre de 1932, a les 16 h. es va constituir en el local social la mesa electoral –integrada com a president per Lluís Zaforteza Villalonga i com a vocals per Lluís Rubio Pas i Bartomeu Suau– per a l'elecció de diversos càrrecs. La votació, molt concorreguda, acabà a les 18 h. Foren elegits Gabriel Cortès Cortès –president de la Secció de Propaganda–, Salvador Feliu de la Peña –president de la Secció del Cens–, Josep Ramis

1363 .- "Unión de Derechas. La Junta General del domingo.— Próximo apertura del curso de conferencias", a *La Almudaina*, dimarts, 8 de novembre de 1932, pàg. 1.

1364 .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 19 de novembre de 1932, pàg. 3 (anunci).

1365 .- "Unión de Derechas. La Asamblea de Acción Popular.— Conferencia por D. Miguel Alcón Orrico", a *La Almudaina*, diumenge, 20 de novembre de 1932, pàg. 2 (crònica).

1366 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, divendres, 25 de novembre de 1932, pàg. 1 (anunci); "Unión de Derechas. Conferencia por la señorita Pilar Solanas Cazaña", a *La Almudaina*, dimarts, 29 de novembre de 1932, pàg. 2 (crònica).

1367 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 3 de desembre de 1932, pàg. 1 (anunci); "Unión de Derechas. Conferencia por el diputado a Cortes por Zaragoza, M. I. Sr. Don Santiago Guallar", a *La Almudaina*, diumenge, 4 de desembre de 1932, pàg. 3 (crònica); "El Diputado M. I. señor D. Santiago Guallar, en Mallorca", a *La Almudaina*, dimarts, 6 de desembre de 1932, pàg. 4 (àmplia crònica de la visita).

1368 .- "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 14 de març de 1933, pàg. 2 (anunci); "Unión de Derechas. El Congreso de Acción Popular.— Conferencias", a *La Almudaina*, divendres, 17 de març de 1933, pàg. 2.

1369 .- "Política local. En la Unión de Derechas.— El Congreso de Acción Popular.— Conferencias", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de març de 1933, pàg. 1.

1370 .- "Unión de Derechas. Clausura del ciclo de conferencias", a *La Almudaina*, dimarts, 27 de juny de 1933, pàg. 1.

1371 .- FONTIRROIG, M. A.: “Gil Robles en Mallorca. Interesantes manifestaciones”, *La Almudaina*, dissabte, 1 d'octubre de 1932, pàg. 1.

d'Ayreflor –president de la Secció de Bibliografia–, Catalina Gual Villalonga –presidenta de la Secció d'Adhesions i Corporacions Econòmiques– i Miquel Negre Serra –vicetresorer-comptador–. A les 19 h, el president donà compte a la junta general del desenvolupament i resultat de l'assemblea d'Acció Popular celebrada a Madrid. També donaren compte d'aquest acte la delegada de la Secció Femenina, Josefa Le Senne, Miguel Alcón i Gabriel Cortès. A més, es decidí iniciar el cicle de conferències amb la intervenció, el dimarts dia 15 de novembre, de Miguel Alcón. El president Lluís Zaforteza comentà que per aquest cicle hi havia els oferiments dels diputats Martínez de Velasco, el president de la Minoria Agraria Dimás Madariaga, el canonge de la catedral de Saragossa Guallar y Casanueva, i d'Alfredo López, Javier Martín Artajo, José María Pérez Laborda (d'Acció Popular) i del president de la Dreta Regional Valenciana, Lucía.¹³⁷²

El diumenge, 29 de gener de 1933, la Unió de Dretes celebrà una junta general ordinària, presidida per Lluís Zaforteza. El president del partit exposà la tasca duita a terme i exposà la que es duria a terme per a les properes eleccions. Així mateix, es proposà el nomenament d'una comissió electoral, que havia de ser votada el proper dijous 2 de febrer.¹³⁷³ De totes maneres, la votació es féu el diumenge 5 de febrer en el local social, de 17 a 20 h.¹³⁷⁴

Així mateix, en la reunió del 22 de febrer, s'aprovaren cursar telegrams de protesta contra la Llei de Congregacions i Confessions religioses als presidents del Consell de Ministres i de les Corts Constituents.¹³⁷⁵ El 2 de març, la vicepresidenta de la Secció Femenina d'Unió de Dretes, Francesca Roca, envià un telegrama de protesta contra la Llei de Congregacions al president de les Corts Constituents.¹³⁷⁶

La renovació de la directiva de la Unió de Dretes

El diumenge, 26 de febrer de 1933, en el local social de la Unió de Dretes hi hagué la votació per l'elecció dels nous càrrecs de la directiva de l'entitat¹³⁷⁷ que quedà integrada –per gran majoria de vots– per Lluís Zaforteza Villalonga (president), Antoni Moncada Cànaves de Mossa (vicepresident 1r), Jeroni Massanet Sampol (vicepresident 2n), Antoni Planas Garau (secretari), Pere Capellà Cantallops (vicesecretari), Joan Mir Jaume (tresorer), Miquel Pascual Bestard (vicetresorer), Catalina Gual Villalonga (presidenta de la Secció d'Adhesions i Corporacions Econòmiques), Gabriel Cortès i Cortès (president de la Secció de Propaganda), Josep Ramis d'Ayreflor i Rosselló (president de la Secció de Propaganda) i Joan Fortuny (president de la Secció del Cens).¹³⁷⁸

¹³⁷² .- "Unión de Derechas. La Junta General del domingo.— Próximo apertura del curso de conferencias", a *La Almudaina*, dimarts, 8 de novembre de 1932, pàg. 1.

¹³⁷³ .- "Unión de Derechas. Junta General", a *La Almudaina*, dissabte, 28 de gener de 1933, pàg. 2 (convocatòria); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de gener de 1933, pàg. 4. (breu crònica); "Unión de Derechas. Junta General", a *La Almudaina*, dimecres, 1 de febrer de 1933, pàg. 3.

¹³⁷⁴ .- "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 5 de febrer de 1933, pàg. 3.

¹³⁷⁵ .- El president accidental Antoni Moncada signava ambdós telegrams que demanaven al president del Consell de Ministres que desistís i al president de les Corts Constituents que retiràs la Llei de Congregacions i Confessions Religioses ja que "atenta sagrados derechos educación nuestros hijos propugnando concesión amplia libertad enseñanza." "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 22 de febrer de 1933, pàg. 3.

¹³⁷⁶ .- "Política local", a *La Almudaina*, divendres, 3 de març de 1933, pàg. 2. El telegrama deia: "Miles asociadas Sección Femenina Unión de Derechas Palma, protestan proyecto Congregaciones, rogando sea retirado por considerarlo agravio ideas religiosas y contrario bienestar social."

¹³⁷⁷ .- "Noticias varias. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 25 de febrer de 1933, pàg. 3 (convocatòria). La votació de l'elecció de nous càrrecs es duria a terme entre les 9 h. i les 13 h.

¹³⁷⁸ .- "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de febrer de 1933, pàg. 3.

La integració en la CEDA

Els dies 22 i 23 de febrer de 1933, en el local de la Unió de Dretes es discutiren les ponències –Política general i Política exterior– que s'havien de debatre en el Congrés d'Acció Popular, que s'havia de celebrar a Madrid el 28 de febrer.¹³⁷⁹

El 4 de març, els membres de la junta directiva i socis que en representació de la Unió de Dretes havien anat al Congrés d'Acció Popular a Madrid, enviaren un telegrama al partit en el qual deien: “Nuestra representación ha tomado parte en los debates de las Secciones de Enseñanza y Agraria. Esta mañana hemos celebrado una detenida y cordial conferencia con los diputados señores Gil Robles y Madariaga, quienes se mostraron complacidísimos por la representación de Mallorca. Esta tarde se ha celebrado entre inmenso entusiasmo la reunión de la Sección de Acción Social, que ha durado seis horas.– Saludos.– Planas.”¹³⁸⁰

El diumenge, 5 de març, novament els comissionats mallorquins enviaren telegrames al partit informant com havia anat el Congrés d'Acció Popular a Madrid. Es deia que s'havia clausurat el Congrés “en medio de un gran entusiasmo” i que l'acte de constitució de la CEDA havia resultat “un éxito enorme” i s'havia elegit president José María Gil Robles. El president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, haia esta elegit membre del Consell Nacional. Finalment, es comunicava que en les conclusions de la Secció d'Organització es respecta l'autonomia de les entitats regionals, tal com s'havia acordat en l'assemblea d'Unió de Dretes.¹³⁸¹

Així, doncs, quan el març de 1933, es fundà a Madrid la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes –CEDA–, que aglutinava diversos grups de dretes, sobretot Acció Popular Agrària, de José María Gil Robles, i la Dreta Regional Valenciana, la Unió de Dretes de Mallorca “en fou un dels grups adherents.”

De retorn de Madrid del congrés, el president d'Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, fou entrevistat pel diari *La Almudaina*.¹³⁸² Manifestà que el congrés que celebrà a Madrid el partit Acció Popular i les societats afins i adherides havia estat un gran èxit i que havia culminat en la constitució de Confederació Espanyola de Dretes Autònomes. Així mateix, afirmà que “conocido es también el esplendor alcanzado por Unión de Derechas, en la capital y en los pueblos de la isla, en la mayoría de los cuales cuenta ya con entidades o comités, formando un total de más de diez y seis mil asociados o adheridos. Unión de Derechas, organizada modernísimamente, poniéndose de cada día más a tono con las necesidades de los tiempos actuales, está efectuando una labor callada pero eficaz. Mitines, conferencias, constituciones de nuevos centros filiales son, en dicha entidad, como vulgarmente se dice el pan de cada día. Ha formado un grupo numeroso de oradores, capacitados, elocuentes, que con la verdad en sus labios, van predicándola por todos los pueblos y lugares, llegándose casi a la imposibilidad de atender a las continuas demandas. Su Sección Femenina, al frente de la cual está doña Francisca Roca de Unzué, está también dando pruebas de gran actividad y eficiencia. Rara es la semana que se pase sin efectuar acto público o fundando algún nuevo centro. Un nutrido grupo de oradoras va esparciendo la buena semilla por eoss pueblos de Dios, y recolectando bellísimos frutos de su intensa labor.”¹³⁸³

1379 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimecres, 22 de febrer de 1933, pàg. 3 (convocatòria).

1380 .- "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 5 de març de 1933, pàg. 2.

1381 .- "Política local. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 7 de març de 1933, pàg. 3.

1382 .- "El Congreso de Acción Popular y entidades afines. Hablando con el Presidente de la Unión de Derechas.— La constitución de la "Ceda".- Impresión política.— La posición de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 16 de març de 1933, pàg. 4.

1383 .- "El Congreso de Acción Popular y entidades afines. Hablando con el Presidente de la Unión de Derechas.— La constitución de la "Ceda".- Impresión política.— La posición de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 16 de març de 1933, pàg. 4.

Amb motiu de la festivitat de Sant Josep, onomàstica de José María Gil Robles –president de la CEDA–, la Unió de Dretes envià circulars a les entitats federades suggerint l'enviament de notes de felicitació a Gil Robles.¹³⁸⁴

Les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933

Aquests comicis, encara que parcials i de caràcter municipal, varen ser la primera gran prova electoral de la Unió de Dretes. A Mallorca, se celebraren a Banyalbufar, Campanet, Costitx, Deià, Escorca, Estellencs, Fornalutx, Lloseta, Lloret, Mancor de la Vall, Sant Joan, Santa Margalida –únicament al districte 2n–, Selva, Sineu i Vilafranca i, a Menorca, a Alaior i Ciutadella.

A Mallorca, dels 133 regidors que s'elegien Unió de Dretes n'aconseguí 41, de manera que va ser la segona força més votada, únicament superada pel Partit Republicà de Centre, que en va treure 42. Als dos municipis de Menorca, la Unió de Dretes aconseguí un total de 18 regidors, fet que la convertí en la primera força.

El 28 de maig, a les 14 h, en el Gran Hotel, la Unió de Dretes celebrà un banquet d'homenatge a les entitats que havien lluitat en les eleccions i als regidors afiliats que havien resultat elegits.¹³⁸⁵

Nova renovació de la directiva

El 9 de juliol de 1933, el partit celebrà una junta general ordinària en el local social del partit.¹³⁸⁶ En aquesta junta s'acordà que el 23 de juliol, des de les 17 h. a les 20 h. es duria a terme la votació per a la provisió dels càrrecs de la junta directiva que reglamentàriament havien de cessar.¹³⁸⁷ Així, la nova junta directiva quedà formada per Lluís Zaforteza Villalonga (president), Antoni Moncada Cànaves de Mossa (vicepresident 1r), Jeroni Massanet Sampol (vicepresident 2n), Antoni Planas Garau (secretari), Pere Capellà Cantallops (vicesecretari), Joan Mir Jaume (tresorer), Miquel Pascual Beltran (vicetresorer) i, com a vocals, Francesca Roca, Catalina Gual Villalonga, Gabriel Cortès Cortès, Francesc Juan de Sentmenat, Joaquim Morell Gual, Francesc Tomàs Matas, Joan Fortuny Dezcallar i Pascual Tomàs Jofre.¹³⁸⁸

El balanç econòmic del partit des del juliol de 1932 al juliol de 1933 havia estat d'un total de 36.546,75 ptes d'ingressos –distribuïts entre 34.886,75 per quotes dels socis i 1.660 per donatius– mentre que les despeses pujaren a 36.545,55 ptes –repartides entre 4.708,05 per despeses de propaganda i 31.837,50 per despeses generals–, fet que donava una existència de caixa d'1 pta i 20 cèntims.¹³⁸⁹

La Secció Femenina de la Unió de Dretes

La Secció Femenina de la Unió de Dretes va servir per impulsar la movilització de la dona en defensa dels principis conservadors. Ràpidament, les dretes mallorquines atorgaren un paper

1384 .- "Homenaje al Sr. Gil Robles", a *La Almudaina*, dimecres, 29 de març de 1933, pàg. 2. Es transcriu una notícia del diari madrileny *ABC* sobre l'èxit de la iniciativa a nivell estatal.

1385 .- "Política local. Unión de Derechas.- Banquete de homenaje", a *La Almudaina*,???, 24 de maig de 1933, pàg. 3 (anunci).

1386 .- "Política local. Unión de Derechas.— Junta General", a *La Almudaina*, dissabte, 8 de juliol de 1933, pàg. 3

1387 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 23 de juliol de 1933, pàg. 2. S'advertia que els càrrecs que s'havien de renovar era el president, vicepresident, tresorer, president de la Secció de Cooperacions i Aportacions Econòmiques, i el president de la Secció de Bibliografia.

1388 .- Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

1389 .- Comunicació de l'1 d'agost de 1933 del president Lluís Zaforteza i del secretari Antoni Planas al governador civil. Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

rellevant a la dona, sobretot per la seva mobilització electoral i per la defensa dels valors tradicionals –família, educació i religió.–

El 9 de juny de 1932, el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza envià al Govern Civil els dos exemplars dels estatuts que havien de regir la Secció Femenina de la Unió de Dretes, filial del partit.¹³⁹⁰

Segons els estatuts, estructurats en 23 articles, l'objecte de l'organisme era “orientar a la opinión en los principios básicos de la Sociedad: Religión, Familia, Trabajo y Propiedad, proporcionando al mismo tiempo ciudadanos dispuestos a tenerlos por norma y a defenderlos en todas las esferas sociales y especialmente en el desempeño de los cargos públicos que el sufragio universal les confiera” (art. 1r).

Respecte al socis, ho eren totes les dones, majors de 18 anys, que ho fossin de la Unió de Dretes, tot i que no ho sol·licitassin expressament. Hi havia tres tipus de socis: honoràries, protectores i actives (art. 4t i 5è).

Pel que feia als òrgans directius, la Secció Femenina estava dirigida per una junta directiva, integrada pel president –que era la mateixa persona que presidia la Unió de Dretes–, dues vicepresidentes, una secretària, una vicesecretària i tantes vocals com a districtes existissin a Palma (art. 8è). La junta directiva era designada en elecció per la junta general ordinària, renovant-se cada any i podien ser les nomenades reelegides indefinidament (art. 9è).

La Secció Femenina quedava controlada per la directiva de la Unió de Dretes, ja que no solament era encapçalada pel president, sinó que també els seus acords podien ser recorreguts davant la junta directiva de la Unió de Dretes. Així mateix, “para mayor eficacia de la actuación de esta Sección, la Junta Directiva de Unión de Derechas, podrá delegar a uno de sus componentes para que actue de inspector de los trabajos que realice esta sección” (art. 13è). A més, aquest inspector podia suspendre l'execució dels acords adoptats per les juntes directiva o general de la Secció Femenina (art. 14è).

El domicili social de la Secció Femenina tenia el seu domicili social en el carrer de Sant Jaume, núm. 21, entresòl.

El 20 de juny, a les 19,30 h, en el local social de la Unió de Dretes –plaça de la Constitució, núm. 23– es va constituir la Secció Femenina. Va presidir l'acte el president de l'entitat Lluís Zaforteza, acompanyat de les senyores Francesca Roca de Unzué i Gual de Morell i de les senyoretetes Araceli Fons Castellón –que actuava de secretària– i Montaner Sureda. Es llegiren i aprovaren els estatuts i seguidament es va procedir a l'elecció de la junta directiva, que quedà integrada per Francesca Roca de Unzué (vicepresidenta 1a), Josefa Le Senne i Pérez de Tudela (vicepresidenta 2a), Maria de la Concepció Roca de Dezcallar (secretària), Araceli Fons Castellón (vicesecretària) i, com a vocalsm Magdalena Vanrell de Marquès (districte 1r), Pilar Montaner (districte 2n), Pilar Solanas Cazaña (districte 3r), Francesca Quetglas (districte 5è), Catalina Sureda de Dezcallar (districte 6è), Francesca Tomàs Jofre (districte 7è), Francesca Singala (districte 8è) i Maria Bosch Sansó (districte 9è). Es donà un vot de confiança a la junta directiva per l'elecció de la vocal del districte 4t.¹³⁹¹

Ja en el primer cicle de conferències de la Unió de Dretes, la tercera xerrada a càrrec del periodista Manuel Andreu Fontirroig tractà sobre “La mujer española ante la segunda República” (25 d'octubre);¹³⁹² i la cinquena anà a càrrec d'Immaculada Zayas de Rull sobre

¹³⁹⁰ .- Comunicació del 9 de juny de 1932 del president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.246. ARM.

¹³⁹¹ .- Certificació de l'acta de constitució, signada per Maria de la Concepció Roca de Dezcallar i Lluís Zaforteza, enviada al governador civil el 23 de juny de 1932. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.246. ARM.

¹³⁹² .- "Unión de Derechas. Conferencia", a *La Almudaina*, dissabte, 24 d'octubre de 1931, pàg. 2 (anunci); "En la "Unión de Derechas." "La mujer española ante la Segunda República", conferencia por D. Manuel Andreu Fontirroig", a *La Almudaina*, dimarts, 27 d'octubre de 1931, pàg. 5 (crònica).

“Posición de la mujer católica ante la nueva Constitución” (9 de noviembre).¹³⁹³ Immaculada de Zayas de Rull fixà els tres punts d'importància per a les dones catòliques: la propietat – afirmà que a la dona catòlica “le interesa la propiedad privada, para asegurar el porvenir de sus hijos” i que “el criterio de la mujer católica es el criterio del Papa”–, el matrimoni – comentà que en la Constitució “se ha querido penetrar en el hogar con un desenfreno aterrador, proclamando el divorcio vincular y la igualdad jurídica de los hijos nacidos dentro y fuera del matrimonio”–¹³⁹⁴ i l'ensenyança –assenyalà que la Constitució declarava el monopoli de l'Estat amb exclusió de tota ensenyança privada lliure i afegí que “Solo en Rusia se llega a tal exceso de laicismo y opresión, al establecer la escuela única, obligatoria y laica con exclusión de las demás. Esto es precisamente lo que quieren para España los que se dicen liberales.”– Acabà la conferència afirmant que “Con el divorcio hay el recurso de no pedirlo, pero con la enseñanza laica no queda sino el dolor de ver morir espiritualmente a nuestros hijos o luchar denodadamente para salvarlos” i fent una crida a la dona mallorquina “para unirse al movimiento iniciado por las minorías vasco-navarra, católico-agraria y Acción Nacional que en Mallorca tiene eco en la Unión de Derechas, para que no prevalezca esta Constitución que atropella los sentimientos de los católicos españoles.” Així, doncs, apuntava com a principals perills per a la dona i la seva família l'atac a la propietat, el divorci i l'escola laica.

La junta directiva de la Secció Femenina tenia un caràcter molt selectiu, ja que era integrada per dones de la “bona societat” ciutadana. A mitjans abril de 1932, la Secció Femenina ja tingué local social propi en el carrer de Sant Jaume, núm. 21 de Palma.¹³⁹⁵

Durant els primers mesos de 1932, la Secció Femenina experimentà un creixement notable, ja que, a més de desenvolupar una intensa campanya propagandista, també constituí nombroses agrupacions locals pels diversos municipis de l'illa. Així, el diumenge, 15 de maig de 1932, la Secció Femenina de la Unió de Dretes de Binissalem féu el primer acte públic amb un míting en el teatre Ca Nostra, amb intervencions de la presidenta de Palma Catalina Villalonga de Zaforteza i de la vicepresidenta Francesca Roca de Unzué.¹³⁹⁶

El 4 de juliol de 1932, s'inaugurà la Secció Femenina de la Unió de Dretes d'Inca, presidida per Lluís Zaforteza –en qualitat de president de la Unió de Dretes de Palma– i per Maria Fiol (vicepresidenta 1a).¹³⁹⁷ El març de 1933, l'entitat canvià el domicili social del carrer de

¹³⁹³ .- “Unión de Derechas. Conferencia”, a *La Almudaina*, diumenge, 8 de novembre de 1931, pàg. 3 (anunci); “Unión de Derechas”, a *La Almudaina*, dimecres, 11 de novembre de 1931, pàg. 2 (crònica).

¹³⁹⁴ .- Comentà que “la ley natural clama por la indisolubilidad del matrimonio, pero el hijo principalmente es quien la exige, manifestando el criterio de Jiménez Asúa de que muchas casadas que se sienten en el caso de tener que disolver el matrimonio han de estar muy remisas en dar conocimiento al Juez de las causas íntimas que determinan el divorcio, sobre todo si hubo prole, puesto que la mujer española siempre será sacrificada por sus hijos y procurará no se les mancille su apellido. Por otra parte dijo que las mujeres católicas son irreconciliables con este artículo de la Constitución, y que jamás consentirán ni el baldón ni el desamparo de los hijos.”

¹³⁹⁵ .- Comunicació del 16 d'abril de 1932 del president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza al governador civil. Registre d'Associacions del Govern Civil. Sign. 1.625. Exp. 2.019. ARM.

¹³⁹⁶ .- “La sección femenina de Unión de Derechas en Binisalem”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 3.

¹³⁹⁷ .- El 23 de juny de 1932, Joana Aguiló Segura –sense professió i domiciliada al carrer del Peix, núm. 10– signà la instància i els estatuts de la Sección Femenina de la Unió de Derechas d'Inca per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili al carrer de Mesones, núm. 24, 2on pis. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.253. ARM. Els estatuts, datats a Inca el 22 de juny de 1932 i signats per Joana Aguiló, Magdalena Fuster, Antònia Beltran, Dolores Galindo, Maria Montserrat Amengual, Joana Garau i Catalina Llompart, duen la data d'entrada en el Govern Civil del 25 de juny de 1932. El 4 de juliol d'aquell any, sota la presidència de Maria Fiol i amb l'assistència de les membres del comitè organitzador (senyores Maria Fiol, Joana Aguiló, Magdalena Vidal, Magdalena Fuster, Aina Amengual, Joana Garau, Lola Galindo, Antònia Munar, Margalida Sastre i Antònia Beltran) es va fer la reunió per constituir oficialment l'entitat. Es va elegir la junta directiva, integrada per Lluís Zaforteza (president, que també ho era de la Unió de

Mesones, núm. 24, al carrer de Sant Francesc, núms. 25-27.¹³⁹⁸ Novament, el diumenge, 7 de maig de 1933, s'inaugurà el nou local social de la Secció Femenina d'Unió de Dretes d'Inca, al carrer de Sant Francesc, núm. 21, 1r. Hi assistiren les dirigents de Palma Francesca Roca de Unzué (presidenta) i Soledad Fiol i Pilar Solanas i de Manacor Margalida Alcover (secretària). Hi hagué intervencions de la vicepresidenta de la secció d'Inca Maria Fiol –vídua de Millán–, Soledad Fiol, l'inquera Magdalena Martorell, Margalida Alcover, l'inquera Catalina Fuster, Pilar Solans i Francesca Roca.¹³⁹⁹

Al mateix temps, la Secció Femenina durant el mes de desembre de 1932, organitzà un cicle de conferències setmanals en el local del carrer de Sant Jaume, núm 21. El 10 de desembre de 1932, s'inaugurà el cicle amb la xerrada d'Antònia Cañellas sobre “La escuela única y laica” (10 de desembre),¹⁴⁰⁰ que amb les conferències de Pilar Solanas i Ramona Beltran (17 de desembre).¹⁴⁰¹

Fins i tot, la Secció Femenina programà l'organització d'un míting per a dones en el teatre Balear l'11 de juny de 1933,¹⁴⁰² però arran de la prohibició del ministre de Governació i del director general de Seguretat d'actes públics “en vista de las actuales circunstancias”, es decidí depassar-lo pel dia 18.¹⁴⁰³ Així, el diumenge, 18 de juny, a les 11 h, en el teatre Balear es féu l'acte propagandístic.¹⁴⁰⁴ La presidència fou ocupada per la vicepresidenta Francesca Roca Waring, la presidenta honorària Catalina Villalonga, la secretària Concepció Roca, la presidenta d'Inca Catalina Fuster, la secretària de Manacor Margalida Alcover, i Francesca Riera. Hi assistiren representacions de 25 pobles de Mallorca i hi varen intervenir la brodadora Antònia Palmer, Soledat Fiol Mencos Conrado, Catalina Fuster, Dolors Fortuny –delegada de Beneficiència de Palma–, la criada ciutadana Ramona Baltasar, Pilar Solanas Cazaña –cap del districte de Palma–, la secretària de l'agrupació de Manacor Margalida Alcover i la vicepresidenta la Francesca Roca Waring.¹⁴⁰⁵

El 23 de juny de 1933, en el local social de la Secció Femenina es féu l'entronització del Sagrat Cor de Jesús.¹⁴⁰⁶

El 29 d'octubre d'aquell any, la Secció Femenina de la Unió de Dretes fundà oficialment la segona agrupació a Felanitx, presidida per Joana Ramis d'Ayreflor.¹⁴⁰⁷

Dretes de Palma), Maria Fiol –vídua de Millán- (vicepresidenta 1ª), Joana Aguiló de Gomila (vicepresidenta 2ª), Magdalena Vidal Figuerola (secretària), Magdalena Fuster –vídua d'Aguiló– (vicesecretària i vicetresorera) i, com a vocals, Aina Amengual de Truyol, Joan Garau de Ferrer, Antònia Munar Valriu, Margalida Sastre i Antònia Beltran. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.253. ARM.

1398 .- Comunicació del 10 de març de 1933 de la presidenta Maria Fiol al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.253. ARM.

1399 .- "De Inca. Inauguración del local social de la Sección Femenina de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 14 de maig de 1933, pàg. 5 (crònica).

1400 .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dijous, 8 de desembre de 1932, pàg. 1 (anunci); "Política local. Sección Femenina de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 2; "Sección Femenina de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 13 de desembre de 1932, pàg. 3 (crònica).

1401 .- "Política local. Unión de Derechas.— Sección Femenina", a *La Almudaina*, dissabte, 17 de desembre de 1932, pàg. 2.

1402 .- "Gran Mitin Derechista", a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 1 (anunci). Es manifestava que “tomarán parte en él las más destacadas propagandistas de Inca, Manacor y Palma.”

1403 .- "Política local. Unión de Derechas.— Aplazamiento del mitin organizado por la Sección Femenina", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de juny de 1933, pàg. 2.

1404 .- "Gran Mitin Derechista", a *La Almudaina*, dissabte, 17 de juny de 1933, pàg. 1 (anunci). S'advertia: "Notas: El mitin es unicamente para mujeres, pero podrán asistir a él los señores socios de Unión de Derechas, presentando su carnet."

1405 .- "El mitin de la Sección Femenina de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 20 de juny de 1933, pàg. 4 (àmplia crònica).

1406 .- "Política local. Sección Femenina de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, divendres, 23 de juny de 1933, pàg. 3.

Les joventuts d'Unió de Dretes

Un nou impuls organitzatiu es donà a la Unió de Dretes amb la constitució d'una secció de joventuts. L'assemblea fundacional tingué lloc el diumenge, 13 de març de 1932, a les 11 h del matí, en el local social de la Unió de Dretes i donar forma a la idea llançada pel secretari d'Acció Nacional José Mª Valiente en la conferència que havia pronunciat en el mateix local dedicada a la joventut. Va presidir l'acte el marquès del Verger, acompanyat per Alfons de Zayas i el delegat de l'autoritat governativa Estarellas. Després dels discursos del marquès del Verger i d'Alfonso de Zayas, es féu la votació de la junta directiva que quedà integrada per l'enginyer Alfonso de Zayas y de Bobadilla (president), l'advocat Francesc de Juan de Sentmenat (secretari) i, com a vocals, l'estudiant Juan Vázquez Parra, el fuster Joan Font Mercadal, el professor mercantil Josep F. Forteza i el dependent del comerç, Francesc Soberats. A proposta de Josep Zaforteza Sureda va ser per aclamació nomenat president honorari de la secció José Mª Valiente.¹⁴⁰⁸ El 9 de novembre d'aquell any, la Joventut d'Unió de Dretes reemprengué les sessions del Cercle d'Estudis en el domicili social de la plaça de la Constitució, núm. 23.¹⁴⁰⁹

Mentrestant, el 10 de juliol de 1932, es va constituir l'agrupació de la Joventut de la Unió de Dretes d'Inca, presidida pel procurador Antoni Nicolau Muntaner.¹⁴¹⁰ El diumenge, 5 de febrer de 1933, la Joventut d'Inca inaugurà en el seu local social el cicle de conferències, amb la intervenció de Miguel Alcón Orrico. La segona conferència, sobre el tema "Visión de la política española desde el campo de las derechas", va anar a càrrec de l'advocat Gabriel

¹⁴⁰⁷ - El 8 d'octubre de 1933, la president Joana Ramis d'Ayreflor i la secretària Lluïsa Bordoy signaren la instància i els estatuts de la Sección Femenina de la Unión de Derechas de Felanitx –adherida a la de Palma del carrer de Sant Jaume, núm. 21- per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de la Caritat, núm. 26. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.422. ARM. Els estatuts, signats per Joan Ramis d'Ayreflor i Lluïsa Bordoy, duen la data del registre del Govern Civil del 21 d'octubre de 1933. El 29 d'octubre de 1933, sota la presidència de Joana Ramis d'Ayreflor es varen reunir en el local social de la Unió de Dretes de Felanitx, les 10 sòcies fundadores –Maria Barceló, Maria Martí, Bàrbara Martorell, Maria Vicens, Dolors Villalonga, Francesca Oliver, Catalina Veny, Catalina Barceló, Cèlia Pou i Lluïssa Bordoy– de l'entitat per constituir-la oficialment. Es va elegir la junta directiva, integrada per Joana Ramis d'Ayreflor (presidenta), Maria Barceló (vicepresidenta), Bàrbara Martorell (tresorera), Maria Vicens (vicetresorera), Lluïssa Bordoy (secretària), Maria Martí (vicesecretària) i com a vocals Catalina Veny, Antònia Monserrat, Dolors Villalonga i Francesca Oliver. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.422. ARM.

¹⁴⁰⁸ - *La Almudainadimarts*, 15 de març de 1932, pàg. 2.

¹⁴⁰⁹ - "Juventud de Unión de Derechas. Círculo de Estudios", a *La Almudaina*, dimecres, 9 de novembre de 1932, pàg. 4 (anunci).

¹⁴¹⁰ - El 31 de maig de 1932, Antoni Nicolau, Josep Busquets, Mateu Garau Pascual, Martí Coll, Mateu Garau, Agustí Busquets i Miquel Esteva varen signar la instància i els estatuts de la Juventud de Derechas d'Inca per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça de la Verge, núm. 9, 1er. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.257. ARM. Els estatuts, signats pels mateixos que de la instància, duen la data d'entrada del Govern Civil del 6 de juny de 1932. El 10 de juliol següent, es varen reunir en el local de la societat els socis Antoni Nicolau, Joan Reus, Josep Ferrer, Bernat Caldentey, Miquel Pujadas, Francesc Aguiló, Martí Llull, Miquel Pieras, Bartomeu Genestra, Adolfo Millán, Miquel Mir, Abdó Beltran i Mateu Garau, sota la presidència d'Antoni Nicolau Montaner, per constituir oficialment l'entitat. Es va elegir per unanimitat la junta directiva, integrada pel procurador Antoni Nicolau Montaner (president), l'escultor Joan Reus Palou (vicepresident), el comptable Francesc Aguiló Pomar (secretari), el picapedrer Bernat Caldentey Vidal (vicesecretari), el propietari Miquel Pujadas Borràs (tresorer) i, com a vocals, el fuster Martí Llull Garí (1r), l'escrivà Miquel Pieras Beltran (2n) i el sabater Bartomeu Genestra Truyol (3r). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.257. ARM. També "Juventud de Derechas de Inca", a *La Almudaina*, divendres, 5 d'agost de 1932, pàg. 2. El balanç econòmic des del juliol al desembre de 1932 va ser de 629,33 ptes de debe i de 542,50 d'haver, fet que donava un dèficit de 86,83 ptes. Comunicació, sense datar, del president Antoni Nicolau, el secretari Bernat Caldentey i el tresorer Antoni Amorós al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.257. ARM.

Cortes (12 de febrer).¹⁴¹¹ L'octubre de 1933, el local social de l'entitat canvià des de la plaça de la Verge, núm. 9, 1r, al carrer de Sant Francesc, núm. 15, bis.¹⁴¹²

A Palma, el divendres, 26 de maig de 1933, es renovà la junta directiva de la Joventut d'Unió de Dretes, amb els càrrec següents: Francesc Juan de Sentmenat (president), Rafel Morey Villalonga (vicepresident), Joan Coll Barrios (secretari), Nicolau Sitges Martorell (vicesecretari), Francesc Soberats Sabater (tresorer), Francesc Javier Cortès (bibliotecari) i, com a vocals, Bartomeu Suau Tugores, Josep Zaforteza Sureda, Joan Valent, Rafel Bonnin, Antoni Llabrés i Miquel Febrer Adrover.¹⁴¹³

El 19 d'agost de 1933, Manuel Andreu Fontirroig i Joan Coll Barrios presentaren els estatuts de la Joventut d'Unió de Dretes, filial de la Unió de Dretes, per a la seva aprovació davant el Govern Civil.¹⁴¹⁴

Segons els estatuts –formats per 23 articles– la Joventut d'Unió de Dretes es definia com una secció filial d'Unió de Dretes i amb el mateix ideari. La seva finalitat eren, d'una banda, “la propagación al pueblo de los idearios de Religión, Patria, Familia, Orden, Trabajo y Propiedad y defensa de la misma” i, de l'altra, “la formación cultural y política de sus asociados.” N'erren membres tots els afiliats d'Unió de Dretes menors de 35 anys i ha havia dos tipus de socis: protectors –“aquellas personas que contribuyan con sus donativos periódicos a sufragar los gastos de la J.D.U.”– i de número.

Respecte als òrgans directius, la Joventut era regida per una junta directiva –integrada pel president, vicepresident, secretari, vicesecretari, tresorer-comptador, bibliotecari i un vocal per cada una de les seccions que es creassin sense poder excedir de les 15–, que s'elegia en junta general i que els càrrecs duraven dos anys, tot i poder ser reelegits i cada any es renovava renovava la meitat de la directiva. El domicili social de la Joventut era el mateix que el d'Unió de Dretes.

El 18 de setembre de 1933, es va reunir en el local social de la plaça de la Constitució, núm. 23, sota la presidència de Francesc Juan de Sentmenat, la junta general de la Joventut d'Unió de Dretes per a procedir a la seva constitució oficial i elegir la junta directiva. Es llegiren els estatuts, que varen ser aprovats per unanimitat i acte seguit foren designats per formar la junta directiva, Francesc Juan de Sentmenat (president), Rafel Morey Villalonga (vicepresident), Joan Coll Barrios (secretari), Nicolau Sitges Martorell (vicesecretari), Josep Zaforteza Sureda (president de la Secció Econòmica), Francesc Xavier Cortès (bibliotecari) i, com a vocals, Bartomeu Suau Tugores, Miquel Febrer Adrover, Rafel Bonnin i Antoni Llabrés.¹⁴¹⁵

Dos dies després, d'acord amb les finalitats dels seus estatuts, la directiva de la Joventut manifestà que havia acordat organitzar un cercle d'estudis –que tendria les seccions de Política Municipalista i de Política Social (que es dividiria en dues per l'estudi dels

¹⁴¹¹ .- "De Inca. La Juventud de Derechas.— Ciclo de conferencias", a *La Almudaina*, diumenge, 12 de febrer de 1933, pàg. 3.

¹⁴¹² .- Comunicació del 19 d'octubre de 1933 del president Antoni Nicolau al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.257. ARM. El balanç econòmic del segon semestre de 1933 va ser de 1.222,20 ptes d'haver i 1.209,35 de debe, fet que donava un saldo favorable de 12,85 ptes. Comunicació del 30 de desembre de 1933 del president Antoni Nicolau i del tresorer Bernat Caldentey al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.257. ARM.

¹⁴¹³ .- "Política local. La junta directiva de la J. U. D.", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 2.

¹⁴¹⁴ .- Comunicació del 19 d'agost de 1933 de Manuel Andreu Fontirroig i Joan Coll Barrios al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.400. ARM.

¹⁴¹⁵ .- Certificació de l'acta de constitució de la Unió de Dretes, signada pel president Francesc Juan Sentmenat i pel secretari Joan Coll Barrios, enviada el 19 de setembre de 1933 al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.400. ARM.

problemes del camp i de la ciutat) i una acadèmia d'oratoría, que es pensava inaugurar al principi d'octubre.¹⁴¹⁶

El 24 de setembre de 1933, la secció esportiva de la JUD organitzà una excursió a Andratx i al port, s'Arracó i Sant Elm.¹⁴¹⁷

En la Junta general reglamentària de la Joventut d'Unió de Dretes celebrada el 29 de desembre de 1933, es va procedir a la renovació dels càrrecs de la directiva, que quedà integrada per Francesc Juan Sentmenat (president), Rafel Morey de Villalonga (vicepresident), Joan Coll Barrios (secretari), Bartomeu Suau Tugores (vicesecretari), Nicolau Sitges Martorell (tresorer-comptador), Francesc Xavier Cortès (bibliotecari) i, com a vocals, Pere J. Pujol, Josep Zaforteza Sureda, Antoni Llabrés, Rafel Bonnin, Antoni Rotten i Miquel Febrer.¹⁴¹⁸

El dimecres, 4 d'octubre de 1933, la Joventut d'Unió de Dretes, celebrà l'obertura del curs del Cercle d'Estudis i de l'Acadèmia d'Oratoría. Les reunions s'havien de celebrar tots els dimecres i divendres de 20 a 21 h.¹⁴¹⁹

En el darrer semestre de 1933, es varen constituir la segona i tercera agrupacions a la Part Forana de Joventut d'Unió de Dretes a Bunyola –creada el 30 de juny i dirigida per Antoni Oliver Suau–¹⁴²⁰ i a Artà –fundada el 9 de novembre i presidida per Jaume Femenias.–¹⁴²¹

1416 .- “Política local. Juventud de Unión de Derechas”, a *La Almudaina*, dijous, 21 de setembre de 1933, pàg. 4.

1417 .- “Política local. Juventud de Unión de Derechas”, a *La Almudaina*, dijous, 21 de setembre de 1933, pàg. 4.

1418 .- Comunicació del 2 de gener de 1934 de Joan Coll Barrios al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.400. ARM.

1419 .- “Política local. Juventud de Unión de Derechas”, a *La Almudaina*, dimecres, 4 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1420 .- El 8 de juliol de 1933, Salvador Balle i Sebastià Castell Cabot signaren la instància i els estatuts de la Juventud Social de Derechas de Bunyola –adherida a la Unió de Dretes de Palma– per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça de la Constitució, núm.13. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.388. ARM. Els estatuts, datats a Bunyola el 8 de juliol de 1933 i signats per Salvador Balle i Sebastià Castell Cabot, duen la data d'entrada del registre del Govern Civil del 8 de juliol de 1933. El 30 de juliol següent, a les 10 h, en el local social de la plaça de la Constitució, es varen reunir els afiliats a l'entitat, presidits per Antoni Oliver Suau, per constituir-la oficialment. Es varen llegir i aprovar els estatuts presentats en el Govern Civil i s'aprovà que la quota mensual fos d'1 pesseta en lloc de 0,50. A proposta del president s'acordà que constàs en acta que “interpretando el sentir de los donantes de los muebles, éstos pertenecerán a la Juventud Social de Derechas, mientras ésta continue adherida a la de Unión de Derechas de Palma.” Seguidament, es va procedir a l'elecció de la junta directiva, que quedà integrada per Antoni Oliver Suau (president), Sebastià Castell Cabot (secretari), Sebastià Vives Palmer (tresorer) i, com a vocals, Gabriel Amengual Negre, Guillem Mateu Suau i Antoni Mateu Estarellas. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.388. ARM

1421 .- El 27 d'octubre de 1933, Jaume Femenias Massanet i Joan Sancho Muntaner com a iniciadors de la Juventud de Unión de Derechas d'Artà signaren la instància per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de Rafel Blanes, núm. 10. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.428. ARM. Els estatuts, datats a Artà el 27 d'octubre de 1933 i signat per Jaume Femenias i Joan Sancho, duen la data d'entrada en el Govern Civil del 31 d'octubre de 1933. El 9 de novembre següent, es varen reunir 23 socis fundadors –Jaume Femenias, Joan Sancho, Miquel Sancho, Bartomeu Alzina, Rafel Gili, Miquel Servera, Joan Forteza, Andreu Tous, Antoni Carrió, Bartomeu Amorós, Francesc Fuster, Sebastià Esteve, Cristòfol Llaneras, Pere Servera, Julià Lliteras, Joan Gili, Francesc Gili, Francesc Lliteras, Bartomeu Gili, Josep Valls, Pere Ferrer, Antoni Alzamora i Bartomeu Moyà– de l'entitat per constituir-la i elegir la junta directiva, integrada per Jaume Femenias (president), Joan Sancho (vicepresident), Pere Servera (secretari), Francesc Lliteras (vicesecretari), Rafel Gili (tresorer), Gabriel Morell Font dels Olors (vicetresorer), Bartomeu Alzina (bibliotecari) i, com a vocals, Francesc Gili (1r) i Joan Gili (2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.428. ARM. També “De las Islas. De Artà”, a *Correo de Mallorca*, núm. 7.477. Palma, dimarts, 14 de novembre de 1933, pàg. ?.

L'Agrupació de Treballadors de la Unió de Dretes

El 7 de juny de 1932, Pere Rosselló Pascual i Andreu Buades Ferrer presentaren al Govern Civil el reglament de l'Agrupació de Treballadors.¹⁴²²

Segons el reglament –estructurat en vuit capítols amb un total de 29 articles– de l'entitat, depenent de la Unió de Dretes, era formada exclusivament per socis del partit i domiciliada en el mateix local (art. 1r).

L'article 2n definia l'objecte de la secció que era dur a terme una “amplia y constante labor fraternal en beneficio de sus asociados” i detallava les actuacions següents:

“a) Atracción de obreros y empleados de ambos sexos, particularmente, y de socios en general.

b) Propaganda cultural al objeto de divulgar y realizar todas las ideas que tiendan a mantener e intensificar la fraternidad entre patronos y obreros.

c) Creación de un Montepío para socorrer a los asociados en caso de enfermedad, invalidez, vejez y cesantía, y a sus familiares en caso de fallecimiento.

d) Distribución de juguetes a los niños menores de 10 años, hijos de los obreros afiliados, en la festividad de los Reyes Magos y Feria de Ramos.

e) Distribución de obsequios a los obreros afiliados en las vísperas de Navidad y Pascua de Resurrección, en la cuantía que los fondos sociales lo permitan.

f) Subvencionar la asistencia a las escuelas particulares católicas a los hijos de los obreros afiliados que lo soliciten.

g) Creación y sostenimiento de un REGISTRO DE TRABAJO, al objeto de atender con la mayor eficacia las demandas y ofertas de trabajo que se reciban, recabando de los patronos afiliados el compromiso de colocar a los asociados que carezcan de ocupación.

h) Publicación y distribución gratuita a los asociados de un BOLETIN semanal, órgano de la Agrupación de Trabajadores, en el que figuren todas las ofertas y demandas de trabajo de los socios, y el anuncio de los establecimientos y profesionales que concedan trato especial a los asociados.

i) Concesión de PRESTAMOS SIN INTERES, en cantidades no superiores a diez duros, a los afiliados obreros, con la garantía de una persona solvente, reintegrables a razón de un duro semanal.

j) Hacer una relación de comercios y profesionales, adheridos a la Agrupación de Trabajadores, dispuestos a facilitar a los asociados comestibles, prendas de vestir, calzar y abrigo, servicios, con gran rebaja en los precios, y a distribuir al precio estricto de coste, los artículos que nosotros les entreguemos exclusivamente para tal objeto.

k) Entablar negociaciones con la Buena Prensa para que concedan una suscripción gratuita a nuestros asociados, a cambio de las suscripciones de pago que les consigamos.

l) Creación de un “SELLO OBRERISTA”, de uso obligatorio en la correspondencia, en los recibos de préstamos sin interés, en las facturas de los proveedores, y de uso voluntario en la correspondencia particular de los socios.”

Respecte als socis –s'havia de pertànyer a la Unió de Dretes i fer la sol·licitud corresponent–, hi havia tres categories: fundadors, de número i protectors i s'establia la quota mensual d'un pesseta pels dos primers tipus i la de dues pels protectors (art. 3è, 4t i 5è).

Els fons socials de l'entitat provenien de la venda del fulletó “Los problemas obreros vistos desde la Derecha”; de les quotes dels socis; dels donatius; de la renda i interessos que produís el capital propietat de l'agrupació, i l'ingrés per la venda de segells obreristes i altres ingressos que s'anassin creant (art. 10è) Les despeses de local, material d'oficina i personal d'administració anaven a càrrec d'Unió de Dretes (art. 13è).

¹⁴²² .- Comunicació del 7 de juny de 1932 d'Andreu Buades i Pere Rosselló Pascual al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.244. ARM

Els òrgans de govern de l'entitat eren la Junta de Govern –integrada per set socis, dels quals hi hauria un president, un secretari, un tresorer i quatre vocals, i elegida per la junta general–, la Junta General –amb reunions trimestrals i s'encarregava del nomenament de la junta de govern i l'aprovació dels balanços trimestrals. – Així mateix, la directiva d'Unió de Dretes havia de nomenar un delegat inspector –que havia d'assistir, sense veu ni vot, a les juntes de l'agrupació i podia suspendre qualsevol acord de les juntes de govern i general.–

El 17 de juny, en el local social de la Unió de Dretes es varen reunir els organitzadors de l'agrupació per procedir a la seva constitució. Es llegiren els estatuts, essent aprovats per unanimitat. A continuació, es va procedir a l'elecció de la junta directiva, que quedà integrada per Andreu Buades Ferrer (president), Lluís Rubio Paz (secretari), Miquel Negre Serra (tresorer) i, com a vocals, Joan Aloy Sureda (1r), Bartomeu Suau Colom (2n), Joan Font Mercadal (3r), Joan Bosch Salvà (4t).¹⁴²³

En la junta general del 9 d'octubre de 1932, s'acordà la modificació de diversos articles del reglament de l'associació. Així, s'establia que per pertànyer a la Agrupació de Treballadors havien de ser socis d'Unió de Dretes o d'entitats adherides –els drets d'aquests havien de ser objecte d'una regulació especial.– A més, que les despeses de local, material d'oficina i personal d'administració de l'agrupació havien d'anar a càrrec de la Unió de Dretes, però havent de ser autoritzats per la seva Junta Directiva.¹⁴²⁴

Al final de desembre de 1932, l'Agrupació de Treballadors d'Unió de Dretes obsequià als seus associats que pertanyien al Montepio amb una manta de llana.¹⁴²⁵

El 29 de gener de 1933, la Secció de l'Agrupació de Treballadors celebrà una junta general extraordinària, en la qual s'elegí el president Jaume Tomàs i el tresorer Miquel Vidal.¹⁴²⁶

El 20 de maig de 1933, la Unió de Dretes féu pública una breu nota en la qual alertava: “Habiendo tenido noticia, esta entidad, de que ciertos individuos solicitan donativos en su nombre y valiéndose de una carta apócrifa” i davant aquest fet indicava que no s'havia autoritzat a ningú per aquesta actuació.¹⁴²⁷

Al començament d'octubre de 1933, en junta general, es nomenà la nova junta directiva, integrada per Pere Morell Fortuny (president), Francesc Tomàs Matas (vicepresident), Francesc Pons Vallès (secretari), Joan Font Mercadal (vicesecretari), Rafel Morey Villalonga (tresorer), i com a vocals, Bartomeu Suau Colom, Bernadí Roig Andreu, Nicolau Sitges Martorell i Josep Seguí Sabater.¹⁴²⁸

El 9 de juliol de 1932, aparegué el quinzenari *Acción Social*, que se subtitulà “Organo de la A. de Trabajadores de U. de Derechas.” En sortiren un total de 8 números fins el 25 de novembre de 1932. Tenia la redacció i l'administració en el local de la Unió de Dretes de la plaça de la Constitució, núm. 23 i s'edità a les impremtes de Gràfiques Mallorca i La Esperanza. Probablement fou dirigida per Andreu Buades Ferrer i hi varen col·laborar els dirigents de la Unió de Dreta, Lluís Zaforteza, Antoni Moncada, Dolors Fortuny i Miguel Alcón.

¹⁴²³ .- Comunicació del 21 de juny de 1932 del secretari Lluís Rubio Paz –amb el vist-i-plau del president Andreu Buades– al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.244. ARM.

¹⁴²⁴ .- Comunicació del 2 de desembre de 1932 del president de la Unió de Dretes Lluís Zaforteza al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.244. ARM.

¹⁴²⁵ .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 25 de desembre de 1932, pàg. 3. S'anunciava que els associats podien passar a recollir per la secretaria de l'entitat a partir del dia 26 de desembre de 19 a 20 h.

¹⁴²⁶ .- "Unión de Derechas. Junta general", a *La Almudaina*, dissabte, 28 de gener de 1933, pàg. 2 (convocatòria); "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 31 de gener de 1933, pàg. 4.

¹⁴²⁷ .- "Noticias varias. Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 21 de maig de 1933, pàg. 3.

¹⁴²⁸ .- Comunicació del 7 d'octubre de 1933 del president Pere Morell i del secretari Francesc Pons al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.244. ARM. També "Unión de Derechas. Nueva junta de la Agrupación de Trabajadores", a *La Almudaina*, dissabte, 7 d'octubre de 1933, pàg. 3.

L'escissió de la Dreta Autònoma Balear

El 24 de desembre de 1932, la junta directiva de la Unió de Dretes féu pública una nota en què advertia que “carecen de fundamento los rumores circulados sobre cambio de orientación de algunos de sus elementos directivos o representativos, pues todos sin distinción siguen laborando con la misma fé y entusiasmo de siempre, con sujeción al ideario de la Sociedad.” Així mateix, s'anunciava que s'estaven fent els preparatius per una assemblea d'Unió de Dretes i entitats adscrites per impulsar l'organització de les forces de dretes.¹⁴²⁹

Al final de juny de 1933, el president de la Unió de Dretes i vocal del Consell Nacional de la CEDA Lluís Zaforteza féu pública una nota aclatòria que “para evitar confusiones que no deben aprovechar nadie” que l'única representació a Mallorca de la confederació i de la política del seu president Gil Robles era la Unió de Dretes –amb el domicili social a la plaça de la Constitució, núm. 2.–¹⁴³⁰

En les eleccions generals de novembre de 1933, la Unió de Dretes féu part de la Coalició de Centre-Regionalista-Dreta. Al si d'aquesta coalició, la Unió de Dretes va aconseguir situar-hi dos candidats, el president Lluís Zaforteza Villalonga i el menorquí Tomàs Salort, que aconseguiren 102.296 i 101.731 vots, respectivament i obtingueren l'escó. En plena campanya electoral, es va constituir (5 de novembre) l'agrupació Dreta Social d'Arta, presidida per Bernat Sard Massanet.¹⁴³¹

7.3.9. LA DRETA AUTÒNOMA BALEAR

El 29 d'abril de 1933, els comitès electorals de Dreta Autònoma de Lloseta i de Mancor de la Vall enviaren un comunicat a la premsa en el qual feien constar: 1er, els comitès electorals eren aliens a tota organització política de les constituïdes a Mallorca; 2on, els dos regidors obtinguts a Lloseta i els tres de Mancor de la Vall havien triomfat fent part de la candidatura de la Conjunció Dretana —integrada per Unió de Dretes, Partit Republicà de Centre i Partit Regionalista—, i 3er, no han tingut cap tipus de contacte ni conversació amb els elements d'esquerres, per considerar-ho "una falta injustificable de consecuencia política" i entendre que en les actuals circumstàncies, les dretes han de ser extremadament austeres, "cabiendo la satisfacción a estos Comités, de haber derrotado a la candidatura izquierdista, en una lucha tenaz, difícil y sembrada de obstáculos."¹⁴³²

¹⁴²⁹ .- "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 25 de desembre de 1932, pàg. 3.

¹⁴³⁰ .- "Política local. Aclaración", a *La Almudaina*, dimecres, 29 de juny de 1932, pàg. 3. En l'escrit, Zaforteza advertia que "La publicación de la presente nota no solamente obedece al deseo del infrascrito de delimitar perfectamente la política mallorquina indicando la representación y el ideario de Unión de Derechas, sino también a indicación, en tal sentido, del propio Presidente de la C. E. D. A., señor Gil Robles."

¹⁴³¹ .- L'octubre de 1933, Joan Casellas Casellas, Bartomeu Flaquer Esteva i Josep Tous Tous varen signar la instància i els estatuts de la Derecha Social d'Artà per enviar al Govern Civil per a la seva legalització. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.633. Exp. 2.421. ARM. Els estatuts, datats a Artà l'octubre de 1933 i signats per Joan Casellas, Bartomeu Flaquer i Josep Tous, duen la data d'entrada del registre del Govern Civil del 27 d'octubre de 1933. El 5 de novembre d'aquell any, es varen reunir els membres de la Dreta Social per constituir oficialment l'entitat. Després d'aprovar els estatuts, es va elegir la junta directiva, integrada per Jaume Payeras Perchana (president), Antoni Sureda Cursach (vicepresident 1r), Joan Bonnin Picó (vicepresident 2n), Joan Cassellas Cassellas (secretari), Guillem Carrió Pons (tresorer) i, com a vocals, Joan Terrassa Esteva, Pere Pastor Mestre i Bartomeu Flaquer Esteva. Així mateix, es designà per formar part del Comitè d'Acció i Propaganda, Francesc Blanes Rotger, Pere Amorós Amorós, Bartomeu Femenias Nicolau, Julià Carrió Muntaner, Rafel Blanes Sancho, Pere Reus Llull, Pere Cursach Gil, Miquel Sureda Espinosa, Josep Piña Fuster, Pere Tous Lliteras, Pere Ferrer Font, Pere Morell Oleza i Bartomeu Femenias Amorós. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.633. Exp. 2.421. ARM.

¹⁴³² .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'abril de 1933, pàg. 2.

El 17 de maig de 1933, Andreu Buades Ferrer —domiciliat a l'avinguda del 14 d'abril, de Palma— presentà una sol·licitud i dos exemplars dels estatuts de l'entitat político-cultural Derecha Autònoma Balear, amb domicili social al carrer d'Escursac, núm. 8, per a la seva constitució legal.¹⁴³³

Segons els estatuts —format per 8 capítols i un total de 48 articles— el partit es definia com una "organización netamente republicana", que tenia com a finalitat "laborar, por imperio de los siguientes postulados: Religión, Patria, Familia, Propiedad, Trabajo y Orden Social" (art. 2on).

El partit s'organitzava en Secretariats (art. 6è): Polític,¹⁴³⁴ Electoral,¹⁴³⁵ Econòmic,¹⁴³⁶ Administratiu,¹⁴³⁷ Jurídic,¹⁴³⁸ de Cultura,¹⁴³⁹ d'Assistència Social,¹⁴⁴⁰ de Treball,¹⁴⁴¹ Regionalista,¹⁴⁴² Femení¹⁴⁴³ i de Propaganda¹⁴⁴⁴ (art. 24). El cap de cada Secretariat podia nomenar quatre membres auxiliars, que integrarien el Comitè del Secretariat. (art. 39è).

El partit estava dirigit per un cap o Consell Provincial,¹⁴⁴⁵ un Comitè Insular per cada una de les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa —que era designat pels Comitès de Partit Judicial—, un Comitè de Districte a cada Partit Judicial de Mallorca —que era elegit pels Comitès Locals de cada districte— i un Comitè Local a cada municipi (art. 7è).

La soberania del partit radicava en l'assemblea general —que s'havia de reunir ordinàriament una vegada a l'any, al mes de gener— (art. 15è) i hi tenien veu i vot tots els socis cotitzants o aquells que figuraven amb un càrrec en algunes de les seccions de l'organització (art. 17è).

¹⁴³³ .- Instància del 17 de maig de 1933, signada per Andreu Buades Ferrer, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.373. ARM. Erròniament el partit consta a la sol·licitud com Dreta Balear Autònoma.

¹⁴³⁴ .- El Secretariat Polític "tiene por especial misión la organización política, la relación con elementos afines, suprema dirección, así como dirigir, las relaciones entre los distintos organismos que integran la Entidad" (art. 26è).

¹⁴³⁵ .- El Secretariat Electoral "tiene por misión la organización electoral en todos sus aspectos, formación, ratificación e ilustración del censo, formación de los cuerpos de Jefes de Sección y calle, nombramiento de interventores, apoderados y cuantos elementos intervienen en la[s] contiendas electorales" (art. 28è).

¹⁴³⁶ .- El Secretariat Econòmic tenia per objecte "la defensa de los intereses Agrícolas, Industriales y Comerciales de Baleares, la intervención en las informaciones públicas, sobre las disposiciones que afecten a los mismos, y el estudio y preparación de la legislación más en armonía con dichos intereses" (art. 29è).

¹⁴³⁷ .- El Secretariat Administratiu tenia al seu càrrec "la gerencia de la administración, formación de presupuestos y dirección de la casa social" (art. 30è).

¹⁴³⁸ .- El Secretariat Jurídic tenia la tasca "de evacuar, cuantas consultas se le dirijan de orden juridico-político, por los adheridos, dirigir los recursos gubernativos, y defender los ante los Tribunales, en todos los asuntos que deriven de su actuación política" (art. 31è).

¹⁴³⁹ .- El Secretariat de Cultura tenia com a finalitat "la organización de escuelas de primera enseñanza y la coordinación con los otros organismos, que se dediquen a las mismas actividades" (art. 32è).

¹⁴⁴⁰ .- El Secretariat d'Assistència Social tenia com a tasca "la organización de los medios de protección a los asociados necesitados; constitución de Montepios, asistencia directa, creación de roperos, reparto de raciones y en general el ejercicio de la beneficencia dentro de las normas de la caridad cristiana" (art. 33è).

¹⁴⁴¹ .- El Secretariat de Treball tenia com a objecte "el estudio de los medios de protección al obrero, organización cristiana del trabajo, relación con los organismos sindicales católicos y fomento de dicha sindicación, paralelamente con los fines políticos de la Entidad" (art. 34è).

¹⁴⁴² .- El Secretariat Regionalista tenia com a objectiu "el estudio y propaganda de costumbres, las tradiciones, la historia, la lengua, el derecho, la cultura y la economía Balear, así como, las vindicaciones políticas de las Islas" (art. 35è).

¹⁴⁴³ .- El Secretariat Femení estava format per la Secció Femenina de la Dreta, "organización con fines propios, que se especifican en sus Estatutos, pero con sujeción en un todo a las Autoridades de la Entidad" (art. 36è).

¹⁴⁴⁴ .- El Secretariat de Propaganda tenia com a objectiu l'organització i dirigir la propaganda oral i escrita (art. 37è).

¹⁴⁴⁵ .- Corresponia a l'assemblea general assenyalar si la direcció del partit havia de ser ostentada per un cap o pel Consell Provincial (art. 8è). El Consell Provincial era integrat per cada cap dels Secretariats, a més d'un representant de cada Comitè Insular.

Així mateix, establia un òrgan intermig entre l'assemblea general i el Consell Provincial que era l'Assemblea de represenants, que era integrada pel cap del partit; el Consell Provincial; els comitès insulars, de Partit Judicial; el president de cada Comitè Local, la Junta Directiva de la Joventut; el Comitè de la Secció Femenina; els diputats a Corts, provincials i els regidors dels ajuntaments (art. 18è).

L'article 40è establia tres classes de socis: contribuents —que pagaven una quota que no podia ser inferior a 1 pesseta pels obrers i a 3 ptes pels demés—, adherits—que havien sol·licitat l'adhesió al partit però no podien satisfer cap quota— i col·lectius —les entitats adherides al partit.—

La dissolució del partit havia de ser acordada per les tres quartes parts dels militants contribuents (art. 47è) i els béns sobrants s'havien de lliurar a la Junta Diocesana d'Acció Catòlica (art. 48è).

El 24 de juny de 1933, a les 19,30 h. la Dreta Autònoma Balear celebrà l'assemblea general, sota la presidència de Miguel Alcón Orrico, i amb l'assistència de 20 socis.¹⁴⁴⁶ El president Alcón exposà que l'objecte de la convocatòria era designar el Consell Provincial, que amb caràcter d'interinatge, havia de dirigir l'agrupació. Seguidament, es va procedir al nomenament dels caps de Secretariat, sent designats els següents: Miguel Alcón Orrico, de Binissalem –Secretariat Jurídic i Polític-, Antoni Maria Bernat Salom –Secretariat Electoral-, Jaume Mas Carrió –Secretariat Econòmic-, Andreu Buades Ferrer –Secretariat Administratiu-, Jaume Guzmán Domingo –Secretariat de Cultura-, Maria Oliver de Roca –Secretariat d'Assistència Social-, Pere Rossellò Pascual –Secretariat de Treball-, Bartomeu Ramis Bestard –Secretariat Regionalista-, Magdalena Vanrell de Marquès –Secretariat Femení- i Vicenç Guasp Bisbal –Secretariat de Propaganda.- Finalment, el president llegí un projecte de manifest sobre la finalitat de l'entitat, que una vegada aprovat, havia de passar a estudi del consell, abans de la seva publicació.¹⁴⁴⁷

El 31 de maig de 1933, *La Almudaina* publicava un comunicat de la Dreta Autònoma Balear en el qual informava que tenia el domicili social en el carrer d'Escursach, núm. 8, 2on. Al mateix temps, transcrivía alguns apartats dels estatuts del partit, signats per Miguel Alcón, Vicenç Guasp, Andreu Buades i Antoni Bernat. L'article 1er definia la Dreta Autònoma Balear com una entitat política i cultural mentre que l'article 2on, declarava que era una organització "netamente republicana", que tenia com a finalitat defensar la religió, la pàtria, la família, la propietat, el treball i l'ordre social. L'article 6è preveia l'organització del nou partit en onze secretariats —Polític, Electoral, Econòmic, Administratiu, Jurídic, de Cultura, d'Assistència Social, de Treball, Regionalista, Femení i de Propaganda—, fent ús per a la propaganda de tots els mitjans que les lleis autoritzen i aspirant a la màxima representació en les corporacions públiques.¹⁴⁴⁸

El 4 de juny de 1933, es constituí la Dreta Autònoma de Lluçmajor, adherida a la Dreta Autònoma Balear— i en junta general elegí la junta directiva següent: Jaume Ballester Cardell (president), Joan Garau Tomàs (vicepresident), Bartomeu Font Font (secretari), Sebastià Puig Mas (vicesecretari-comptador), Joan Salvà Noguera (tresorer), i com a vocals Antoni Ramis Verdera (Secció de Propaganda), Bernat Taberner Llambias (Secció Obrerista), Bartomeu Font Ripoll (Secció Electoral) i Jaume Llompart Salvà (Secció de

¹⁴⁴⁶ .- Segons la relació que s'adjuntava a la còpia de l'acta, hi havien assistit Cerdà, M. Cerdà, Fuster, Cerdà Vich, Vanrell, Banet, Roca, Bernat, Marquès, Alcón, Morey, Rosselló, Mas, Riera, Ferrer, Izquierdo, Torres, Guasp, Cortès i Buades. Certificació de la còpia de l'acta de la Dreta Autònoma Balear, signada pel cap del Secretariat polític Miguel Alcón i datada el 27 de juny de 1933, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.373. ARM.

¹⁴⁴⁷ .- Certificació de la còpia de l'acta de la Dreta Autònoma Balear, signada pel cap del Secretariat polític Miguel Alcón i datada el 27 de juny de 1933, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.373. ARM.

¹⁴⁴⁸ .- "Derecha Autónoma Balear", a *La Almudaina*, dimecres, 31 de maig de 1933, pàg. 4.

Joventut). A més, la comissió organitzadora de la nova agrupació envià un telegrama al president de la República en el qual protestava per la Llei de Congregacions Religioses.¹⁴⁴⁹

Al final de juny de 1933, el Secretariat Polític de la Dreta Autònoma Balear envià un comunicat a la premsa en el qual afirmava diversos punts. El primer, que el partit tenia perfectament fixat el seu programa polític, aprovat per l'assemblea general; el segon, que no aspirava a monopolitzar la política dretana ni creia que podia ostentar l'esmentat monopoli cap altra organització de tendència similar; el tercer, que rendia públic testimoni de respecte i admiració a José María Gil Robles i a Lucía així com a tots els que lluitaven pels postulats que també defensava Dreta Autònoma Balear; el quart, que no era cert —com s'afirmava en alguns sectors— que Gil Robles havia desautoritzat el partit, tot i que l'entitat no havia considerat oportú sol·licitar autorització de ningú, per haver atès en la seva constitució solament els interessos de la política dretana balear; el cinquè, que el partit defensa i defensarà els seus postulats dretans, sense cedir a ningú el primer lloc en la lluita i el sacrifici i quan l'assemblea general ho consideri oportú deliberarà sobre la conveniència de demanar l'ingrés a la CEDA; el sisè, que per raons de discrecció no havia fet públics els motius que varen impulsar la seva constitució, però que es trobava disposat el Secretariat Polític a historiar els motius reals de la seva creació.¹⁴⁵⁰

El començament de juny de 1933, el Secretariat Polític de la Dreta Autònoma Balear publicà un manifest en que declarava que els postulats bàsics de l'organització eren la religió,¹⁴⁵¹ la pàtria,¹⁴⁵² la família,¹⁴⁵³ la propietat,¹⁴⁵⁴ el treball,¹⁴⁵⁵ l'ordre social¹⁴⁵⁶ i la lleialtat al règim

1449 .- El telegrama deia: "Derecha Autónoma de Luchmayor desea que quede sin sancionar Ley Congregaciones por ofender derechos sociales[,] culturales y religiosos y perjudicar economías." "Política local. Derecha Autonomista[sic] de Luchmayor", a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2.

1450 .- "Política local. Derecha Autonomista Balear. Secretariado Político", a *La Almudaina*, dijous, 29 de juny de 1933, pàg. 2.

1451 .- Deia: "RELIGION.— Soos católicos y uno de los lazos más fuertes de nuestra unión ha de ser, la defensa de la Religión Católica, cuyas verdades son base de la moral, sin la cual no hay acción política, ni social posible. Pero bien entendido, que si para formar parte de nuestra organización es necesario ser católico, no hemos de creer en la insensatez de proclamar que los que no estén con nosotros, no sean católicos.

Distinguimos entre Acción Católica y Acción Política de los católicos. La primera es obra del apostolado seglar, actuante siempre con sujeción a las normas de los Prelados y bajo la autoridad de la Jerarquía eclesiástica; la segunda la tenemos que desarrollar en las organizaciones políticas, donde nuestra actuación se tiene que informar en las sabias enseñanzas de la Iglesia."

1452 .- "PATRIA.— Afirmamos la autonomía de la Religión, dentro de la unidad intangible de la Patria España; y la de los municipios dentro de la unidad de la Región. Nuestro regionalismo basado en la existencia de la personalidad de la entidad regional y en la capacidad de esta para regirse dentro de una franca descentralización administrativa, aspira al reconocimiento de los valores históricos, las costumbres, las normas jurídicas, la lengua y todo aquello que informa dicha personalidad haciéndola tangible con autoridad y responsabilidad."

1453 .- "FAMILIA.— Defendemos la unidad de la familia cristiana y la indisolubilidad del matrimonio, fundamento de la existencia del organismo familiar, recabando para los padres el derecho a la educación y a la formación moral y religiosa de sus hijos.

Estimamos como un postulado social el de la libertad de enseñanza y consideramos el laicismo como un atentado a la conciencia individual y precursor del indiferentismo religioso que llevaría la humanidad al caos de la civilización materialista."

1454 .- "PROPIEDAD.— Reconocemos la existencia de la Propiedad como una necesidad social, pero considerada como medio no como fin, y sin olvidar su función social, de la que nunca debe apartarse si quiere conservar su naturaleza; y atribuímos al Estado la misión fiscalizadora, sin intervencionismos extremados, negándose el derecho a las confiscaciones y expropiaciones violentas."

1455 .- "TRABAJO.— Nuestro Código social es el Evangelio y sus leyes complementarias las Encíclicas de los Pontífices, cuyas doctrinas basadas en el amor son el único lazo fraternal entre los hombres; por ello, acatando la legalidad y sometiéndonos a la legislación, aspiramos a llevar a la leyes del Estado las normas que brotan de aquellas sabias disposiciones.

republicà.¹⁴⁵⁷ Acabava el manifest amb l'afirmació "Ni apetencias suicidas, ni abandonos que pudieran confundirse con la cobardía: nobleza en la intención, energía en toda actuación y firmeza para no claudicar jamás."¹⁴⁵⁸

7.3.10. EL CENTRE AUTONOMISTA I EL PARTIT REGIONALISTA

La constitució del Centre Autonomista

El 14 de maig de 1930, a les 19,30 h, Eugeni Aguiló, Francesc de Sales Aguiló, Josep Claverol, Bartomeu Colom Ferrà, Guillem Colom Ferrà, Joan Ferrer, Baltasar Forteza, Ignasi Forteza Rey, Miquel Garau, Antoni Giménez, Germà March, Salvador March, Josep Mir Mir, Joan Pons, Antoni Quintana, Francesc Ripoll, Antoni Rosselló, Miquel Sacanell, Miquel Sureda Blanes i Josep Ignasi Valentí es varen reunir en el local del carrer de Tàmor, núm. 9, per constituir el Centre Autonomista. Ignasi Forteza Rey llegí els estatuts aprovats pel Govern Civil i, a continuació, Joan Pons i Marquès llegí les adhesions rebudes a l'acte¹⁴⁵⁹ i Bartomeu Colom Ferrà exposà que duia la representació de quatre persones de Sóller.¹⁴⁶⁰ Seguidament, es constituí el Consell Executiu, integrat per Ignasi Forteza Rey (president), Joan Ignasi Valentí (vicepresident 1r), Josep Claverol Fenosa (vicepresident 2n), Bartomeu Colom Ferrà (vicepresident 3r), Faust Morell Gual (vicepresident 4t), Antoni Rosselló Rosselló (secretari), Lluís Amorós Amorós (vicesecretari), Baltasar Forteza (tresorer) i, com a vocals, Joan Pons i Marquès, Andreu Ferrer Ginard, Miquel Duran Saurina, Gil Panadès i Damià Vidal Burdils. A més, s'acordà traslladar el domicili social des del carrer de Sant Sebastià, núm. 5, al del carrer de Tàmor, núm. 9, de Palma. A proposta de Josep Mir i Mir s'acordà donar un vot d'agraïment a la comissió gestora per la realització del treball d'organització de l'entitat.¹⁴⁶¹

Dos dies després d'aquesta reunió, el president, l'odontòleg Ignasi Forteza Rey i el vicepresident tercer, Guillem Colom Ferrà enviaren al governador civil de les Balears els estatuts per a la incripció legal de l'entitat en el registre d'associacions.¹⁴⁶²

L'estructura organitzativa

Segons els estatuts, formats per 21 articles i 1 addicional, l'objectiu del Centre Autonomista era "laborar por el progreso y mejoramiento de la vida moral y material de la región, en el

Consecuentes con este criterio y sujetándonos a las orientaciones Pontificias, pretendemos colaborar en todo avance social inspirado en normas de justicia para alcanzar la debida elevación en el nivel material y espiritual de las clases trabajadoras."

¹⁴⁵⁶ .- "ORDEN SOCIAL.— Amamos el orden social como medio para restablecer la paz espiritual entre todos los españoles, y condenamos todo movimiento violento contra la Autoridad constituida, cuya legitimidad no podemos discutir porque viene del pueblo en quien puso Dios la facultad de regir sus destinos."

¹⁴⁵⁷ .- "REGIMEN.— Con toda la lealtad que corresponde a nuestra significación de católicos acatamos la República Española dentro de cuya legalidad practicaremos todos nuestros derechos y deberes ciudadanos.

Distinguimos entre la República y la Legislación y el honrado acatamiento a la primera no impedirá nuestra actuación perseverante para llevar nuestros principios a las leyes del Estado cambiando aquéllas que consideremos injustas o lesivas." "Política local. Derecha Autónoma de Baleares", a *La Almudaina*, divendres, 14 de juliol de 1933, pàg. 4.

¹⁴⁵⁸ .- "Política local. Derecha Autónoma de Baleares", a *La Almudaina*, divendres, 14 de juliol de 1933, pàg. 4.

¹⁴⁵⁹ .- Foren les de Miquel Duran, d'Inca; Damià Vidal Burdils, notari de sa Pobla, Antoni Sagristà Vicens, de Sóller; Llorenç Calafat, de Santa Maria; Miquel Ferrando, de Palma; Llorenç Garcias, d'Artà; Miquel Bauzá, de Palma; Bartomeu Ferrà, de Valldemossa; Josep Puncernau, de Palma, i Vicenç Juan, de Palma. Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

¹⁴⁶⁰ .- Varen ser Gabriel Mayol Trias, Miquel M. Serra Pastor, Miquel Marquès Coll i Miquel Arbona Oliver. Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

¹⁴⁶¹ .- Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

¹⁴⁶² .- Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

terreno cultural, social y político; y con este fin procurar la obtención de todas las garantías necesarias al libre desarrollo de la personalidad regional, dentro de la unidad de las regiones hermanas” (art. 1r)

L'entitat estava formada per tres tipus de socis: fundadors –aquells que haguessin intervingut en la fundació i haguessin satisfet la quota inicial de 25 ptes–, de número –aquells que satisfessin la quota de 25 ptes en el seu ingrés i fossin acceptats pel Consell Directiu– i adherits –aquells que satisfessin, com a mínim, la quota anual mínima.–

Pel que feia a la direcció, el Centre Autonomista estava governat per un Consell Directiu i per l'assemblea general de socis fundadors i de número (art. 7è). Aquest Consell Directiu estava integrat pel president, quatre vicepresident, secretari, vicesecretari, tesorero-comptador i cinc vocals (art. 8è) i en podien ser elegits els socis fundadors i de número per l'assemblea general i s'havien de renovar per la meitat cada dos anys, podent ser elegibles (art. 9è). Per una administració més eficaç, es preveia que el Consell Directiu es pogués subdividir en quatre seccions o comitès: d'Acció Cultural, de Propaganda i Publicacions, de Qüestions Socials i Econòmiques, i d'Acció Política (art. 10è). Cada secció havia de constar de tres membres, presidit per un dels vicepresidents. Així i tot, els membres d'aquests comitès es podien ampliar a criteri del Consell Directiu. A més, s'establia que el secretari de l'entitat fos vocal nat del comitè d'Acció Política (art. 11è). El Consell Directiu s'havia de reunir com a mínim una vegada cada més mentre que les diferents seccions s'havien de trobar quan el respectiu president ho disposàs (art. 12è).

Respecte a l'assemblea general, s'havia de reunir anualment en sessió ordinària per a l'aprovació de comptes, elecció del Consell Directiu i anàlisi i discussió de les directius generals de l'entitat. Així mateix, preveia que l'assemblea general es pogués reunir de manera extraordinària sempre que ho sol·licitàs la meitat més un dels socis fundadors, les quatre cinquenes parts del total dels socis de tot tipus o per acord del Consell Directiu (art. 13è). Podien assistir i participar en l'assemblea tots els socis, però els seus acords únicament tendrien validesa després que haguessin estat aprovats pel Consell Directiu (art. 14è).

Quant a la possibilitat d'implantació territorial del Centre Autonomista, es preveia que el Consell Directiu pogués nomenar comitès locals en totes les poblacions de l'illa que hi existís un nombre suficient d'associats. Així mateix, podia nomenar socis i comitès adherits en la resta d'illes de les Balears i també a Barcelona, Madrid i aquells municipis en el quals existís una colònia mallorquina (art. 16è).

Pel que feia als recursos econòmics de l'entitat, aquests serien les quotes dels associats i els donatius que pogués rebre (art. 17è). Les quotes mensuals o anuals havien de ser fixades pel Consell Directiu (art. 18è).

Finalment, per a la dissolució de l'entitat, s'establia que seria necessari un acord adoptat per les tres quartes parts dels socis fundadors i de número (art. 19è). Els fons resultants en cas de dissolució s'havien de lliurar a una societat cultural de Palma (art. 20è).¹⁴⁶³

L'inicial activitat proselitista fallida

El 28 de maig de 1930, la nova entitat, que pensava iniciar l'activitat pública durant el proper mes de juny, dirigí a l'opinió illenca un manifest, que va ser enviat a la premsa local però la censura a Mallorca el va prohibir. Així i tot, s'aconseguí publicar, el 3 de juny, al diari *La Veu de Catalunya*. Posteriorment, els mallorquins el varen poder llegir reproduït als setmanaris *Sóller i Llevant*. Més tard, “quan els censors ja eren més benevolts” i després que el diari madrileny *El Sol* n'hagués publicat una traducció, es tornà a intentar obtenir el permís per a la seva difusió que “sols es conseguí gràcies a gestions fetes a Madrid” a la premsa diària i en una tirada a part.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁶³ .- Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

¹⁴⁶⁴ .- "Política local", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 2.

Aquest text va ser signat per 57 persones de “de prestigi polític i cultural” de l'illa, com els propietaris Alfons Aguiló, Andreu Bordoy Fiol, Llorenç Calafat, Faust Morell Gual, Josep Quint Zaforteza i Francesc Ripoll Moragues; els metges Francesc de Sales Aguiló, Josep M. Alomar, Gaspar Alomar, Miquel Bauzà, Josep Claverol Fenosa, Miquel Ferrando, Salvador March Soler, Gabriel Mayol Trias, Josep Mir Mir, Baltasar Ribas Marquès, Miquel Sureda Blanes, Joan Ignasi Valentí Marvi; els advocats Lluís Amorós Amorós, Antoni Alomar, Antoni Salvà Ripoll i Francesc Vidal Burdils; els industrials Miquel Arbona Oliver, Baltasar Forteza, Vicenç Juan Serra; el comptable Andreu Canyelles Muntaner; els perits agrícoles Bartomeu Colom Ferrà; els llicenciats en lletres Guillem Colom Ferrà, Miquel Ferrà i Joan Pons i Marquès; el catedràtic d'institut Bartomeu Darder Pericàs, l'editor Miquel Duran Saurina; el publicista Joan Estelrich; els pintors Bartomeu Ferrà i Joan Antoni Fuster i Valiente; el llibrer Andreu Ferrer Ginart; l'odontòleg Ignasi Forteza Rey; l'enginyer tèxtil Miquel Garau Massanet; els apotecaris Llorenç Garcias i Germà March Soler; els delineants Antoni Giménez i Antoni Sagristà Vicens; el periodista Miquel Marquès Coll; el professor Bartomeu Oliver; els comerciants Gil Panadés i Josep Puncernau; l'enginyer de camins Antoni Parietti; els enginyers agrícoles Antoni Rosselló Rosselló i Joan Salom Calafell; l'escultor Miquel Sacanellas; el professor mercantil Francesc Sagristà; el notari Damià Vidal Durdils, a més de Bartomeu Samper i Miquel M. Serra Pastor.

El manifest deia:

"A l'hora que tots els vells interessos polítics preparen el seu retorn al poder, per la conquesta prèvia de l'opinió o l'abús d'una influència estranya a tota espiritualitat. els qui anem a constituir-nos en Centre Autonomista sentim la necessitat de definir més clarament que mai els principis bàsics de tota possible actuació futura.

Creiem, els qui ens hem acoblat sota d'aquest denominador comú, que la finalitat d'un poble és la pròpia realització personal en institucions, en cultura, en esperit; que l'idioma propi és l'expressió més directa, genuïna i duradora de l'ànima popular; que només és plenament legítima l'autoritat emanada immediatament del poble ja elevat a consciència col·lectiva, i que per a arribar a aquesta consciència, els drets de l'home i del ciutadà són indiscutibles i indispensables. Tota forma de govern està encara en la voluntat popular, i la sobirania del poder civil és condició de normalitat de tota vida política.

Creiem que són primordials en l'exercici de la ciutadania els problemes essencials i permanents de justícia, cultura, instrucció pública i educació cívica, dins les normes de la moral cristiana. Volem assegurar la llibertat, la dignitat i la seguretat del treball, impulsant i aplicant a casa nostra les reformes socials aplicades en els països més civilitzats.

Creiem que la federació dels pobles hispànics és la forma de convivència més adequada al progrés comú. Desitgem des d'ara, per a Mallorca —i lluitarem per obtenir-les— totes les garanties i institucions necessàries al lliure desplegament de la seva personalitat, dins la unitat essencial de les terres germanes. A tal fi és necessari prèviament a Mallorca el recobriment intern de la seva personalitat col·lectiva, fins que es torni consciència de tots els mallorquins. Per a la intensificació d'aquesta consciència, sense localisme i amb el més ample sentit d'universalitat, acudirem preferentment a l'ús de l'idioma propi i a la difusió de la cultura i de l'escola.

Amb tot això, de cara a Espanya la més franca col·laboració per construir un Estat més ajustat al fet viu actual dels pobles integrants: cap problema espanyol no és extern. Per a les illes germanes desitgem la mateixa llibertat i consciència que volem per a la nostra; que elles es triïn el règim administratiu, disposats nosaltres a tota col·laboració en les qüestions generals i comunes, però sense imposar-la mai.

Estem disposats a intervenir, fins allà on ens hi faculti la voluntat popular, en les corporacions i organismes públics duent-hi el nostre ideal i les nostres solucions. Però no ens decidirem per l'acció política si la nostra intervenció no hagués de contribuir a dur els

procediments polítics per camins dignes de la mateixa noblesa del poble. I volem romandre fidels a aquests principis d'ètica, sigui quin sigui el tracte que ens donin els nostres possibles adversaris, perquè, d'enemics, no pensem tenir-ne mai. Considerem nociu, pertorbador i retrògrad l'excés de personalismes: no anem a favor de cap persona, però tampoc contra cap persona.

No definim més per creure suficients els punts de coincidència que precedeixen per a acoblar bones voluntats. Tots el qui se'ns vulguin ajuntar poden dirigir-se a qualsevol dels a baix signants.”

Sens dubte, la dificultat en la publicació d'aquest document de presentació afectà l'activitat prosselitista que volia dur a terme l'entitat durant aquells mesos.

El Partit Regionalista de Mallorca

El diumenge, 14 de desembre de 1930, en el domicili particular de l'exbatle de Palma i diputat provincial durant la Dictadura Bartomeu Fons Jofre de Villegas hi hagué una reunió amb l'objectiu de constituir a Palma el Partit Regionalista, adherit a la política de Francesc Cambó. Hi assistiren Manuel Salas, Joan Servera –batle de Manacor durant la Dictadura, membre del Comitè Provincial de la Unió Patriòtica i membre de l'Assemblea Nacional–, Josep Quint Zaforteza, Joan Valenzuela –regidor de Palma “upetista”–, Jaume Lluís Pou, Josep Sampol, Josep Orlandis, Antoni Moner, Gabriel Siquier, Miquel Mataró –batle de Lluçmajor amb la Dictadura i membre del Comitè Provincial de la Unió Patriòtica–, Bartomeu Borràs i Narcís Canals –diputat provincial amb la Dictadura.– A més, s'hi adherí Joan Aguiló –batle de Palma amb la Dictadura.–¹⁴⁶⁵ Es nomenà una comissió integrada per Josep Quint Zaforteza, Antoni Moner, Gabriel Siquier, Bartomeu Fons, Jaume Lluís Pou, Narcís Canals i Josep Orlandis per dur a terme els treballs d'organització i convocar una propera assemblea constituent.

Pocs dies després, concretament el 20 de desembre, l'advocat, director de la Salinera Espanyola i exmaurista Bartomeu Fons Jofre de Villegas i el corredor oficial de comerç Jaume Lluís Pou i Moragues, enviaren els estatuts del Partit Regionalista de Mallorca al Govern Civil perquè l'entitat fos inscrita en el Registre d'Associacions.¹⁴⁶⁶ El governador Elier Manero, però, ho denegà a efectes de les Llei d'associacions del 30 de juny de 1887.¹⁴⁶⁷

Tot i aquest entrebanc oficial, el Partit Regionalista llogà a mitjans gener de 1931 un gran local en el pis principal de la casa núm. 9 de la plaça de Cort. Així mateix, durant la segona setmana de gener de 1931, el Partit Regionalista llançà el manifest “A la opinió”,¹⁴⁶⁸ en el qual exposà el seu ideari:

D'una banda, després del reconèixer el moment històric del context polític, criticà la política dels “governos turnants” de les dues darreres dècades. Hi afirmava “Mallorca se rebela contra la pretendida reentronización de sus oligarquías clásicas, no tanto por lo que semejantes hegemonías representan y son en sí como por la general repugnancia a la recaída en sus métodos. Sus dos graves pecados provocaron el desvío que la región siente hacia ellos: la

¹⁴⁶⁵ .- HELIODORO: "De actualidad política", a *Ciudadania*, dissabte, 20 de desembre de 1930, pàg. 4, identifica els càrrecs ocupats durant la Dictadura de Primo de Rivera i comenta: "Como podrán ver nuestros lectores, todos estos señores (y otros muchos exupetistas, que según noticias piensan engrosar las filas del nuevo partido) caen de lleno en aquello que dice el Sr. Cambó de... «debería obligarlos a abstenerse de todo acto, de toda intervención en la vida pública»... pero los pobres, no saben leer, y... no se dan por entesados de las verdades que en su manifiesto les dedica el leader de la lliga...

¿Liga Regionalista?... ¡¡Señores, qua aun faltan dias para los Inocentes!!"

¹⁴⁶⁶ .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

¹⁴⁶⁷ .- Anotació marginal a la sol·licitud presentada per Bartomeu Fons i Jaume Lluís Pou. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

¹⁴⁶⁸ .- "Manifiesto del Partido Regionalista de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 11 de gener de 1931, pàg. 4.

desatención sistemática ante los más legítimos clamores del pueblo y el desquiciamiento y confusión de la conciencia ciudadana. Así como ningún problema social ni económico mereció eficaz dedicación de los gobernantes mallorquines que turnaron en estas dos últimas décadas, tampoco la influencia de que gozaron fué debidamente encaminada a las cuestiones públicas que la reclamaban a su voz en grito, desviándola en cambio hacia la protección del interés puramente personal.” De l'altra, destacà que la massa anava adquirint consciència col·lectiva i que s'havia d'escoltar “la voz viril de una Mallorca que con fundamento étnico, geográfico e histórico quiere afirmar la personalidad regional que en el correr de los siglos supo ostentar orgullosa junto a su sagrado e intangible amor a España.”

S'afirmà que el principal propòsit del Partit Regionalista era “afirmar la personalidad mallorquina y vigorizar aquellas fuerzas que deben ser siempre guía de nuestra voluntad, hasta la desaparición del anatema de pobreza espiritual y falta de comprensión para la resolución de los problemas que tenemos planteados. Aspiramos por consiguiente a desarrollar una política técnica con abandono absoluto de todo personalismo.” Comentà que gaudien del suport de la joventut que entenia que solament “la política con estructura regional y basada en orientaciones económicas podrá cumplir bien su cometido moderno, asegurando debidamente el derecho de Mallorca a ser considerada por lo que es, dentro de la organización regional. Con ello interesaremos a la generalidad de las gentes en nuestros problemas y la política será algon vivo y sentido por todos, porque será nuestra, aspirando igualmente a hacerla a ella responsable de aquellos en vez de incluir a descargar toda la responsabilidad sobre el Poder central.”

Seguidament, comentà les afirmacions de Francesc Cambó que havia dit que “en aquellos territorios españoles donde no se produzca síntoma alguna de sentimiento regional, habrá que pensar en su día en la conveniencia de crear agrupaciones administrativas mucha más extensas que las actuales provincias, ya que el desarrollo de los medios de comunicación lo permite y la necesidad de suprimir gastos inútiles en el presupuesto lo aconseja.” Precisa por consiguiente que Mallorca deje de escuchar su voz en el concierto de las regionalidades, so pena de exponerse a quedar relegada a la condición de parte con menoscabo de su personalidad indiscutida en la historia y en la actualidad, con la íntima convicción de que en la alegación de su indiscutible derecho a su autonomía jamás habrá de incurrir el Partido Regionalista en las sanciones que el señor Cambó, bajo su palabra promete aplicar a las desviaciones desleales.”

Reiterà que “Sentimos ansias de vida nueva y fecunda y pretendemos la transformación de los procedimientos administrativos mediante el rejuvenecimiento o la sustitución de los medios operantes y la educación de la voluntad en nuevas aptitudes y potencia creativa, que de cada día se está haciendo imperativo político de máxima urgencia.”

A continuació, apuntà que “Amantes de la discusión abriremos encuestas, organizaremos conferencias y en ellas admitiremos la controversia sobre temas locales de viva actualidad. Aspiramos a vivir siempre a la clara luz del mediodía y a tener contacto con todos. No venimos con mira alguna de exclusivismo ni comprensión de acaparar el amor intenso que a Mallorca profesamos. Cuando a ella afecte por relacionarse con cualquiera de sus intereses, desde el artístico al material, cuenta con nuestra simpatía y con nuestra decidida cooperación. Por ello y desde el primer instante, estableceremos trabazón y ligámenes, aunque sean circunstanciales, con cuantas agrupaciones y elementos persigan finalidades en consonancia con la nuestra.”

Des del punt de vista econòmic, atribuïa a l'agricultura de Mallorca “el lugar preeminente a que indiscutiblemente tiene derecho, entre sus factores de producción. No existe aquí, por fortuna, problema agrario pero sí existen numerosos problemas agrícolas que reclaman la debida atención. Con ser casi desconocida la potencialidad agrícola de nuestra isla, fáltale

mucho por aprender y más todavía por practicar.” Apuntà la necessitat de crear una Escola de Pèrits i capatassos agrícoles i també una escola d’orientació marítima.

Respecte a la política estatal, afirmà que “nos uniremos a aquellas fuerzas de las otras Regiones que aspiren a la descentralización administrativa como base de la labor propia de la administración regional en concordancia con el sentido histórico y la geografía peninsular” i que acataven la prefectura de Francesc Cambó, “haciendo nuestro su programa, porque entendemos que por su prestigio financiero y por su competencia es el más preparado para transformar la Administración española y emprender la obra de reconstrucción nacional bajo los más modernos procedimientos.”

Finalment, plantejà que el Partit Regionalista aniria a la lluita presentant candidats, tant en les Corts com en la Diputació Provincial i als ajuntament, que “defenderán con todo entusiasmo nuestros ideales por encima de todo interés personal y con los medios de expresión más exaltados mantendremos en los ánimos la esperanza de una rápida y completa victoria.”¹⁴⁶⁹

El 31 de gener, *La Veu de Mallorca* comentà en el seu editorial el manifest del Partit Regionalista, ja que “no tota la premsa mallorquina el reproduí.” Es reafirmà que, tot i ser l’òrgan del Centre Autonomista, “no sobra que donem un extracte del que ha publicat el “Partit Regionalista” suposats que són bastants els punts en que concorden les dues entitats, per una part i que la bona disposició d’uns i altres elements ha fet possible per deprompte una intel·ligència.” Fins i tot, apuntà “fer-ne més envant amb el fi de aplanar el camí per la fusió, –que no consideram impossible– de les dues agrupacions.”¹⁴⁷⁰

L'estructura organitzativa

Segons els estatuts, formats per 10 articles, el Partit Regionalista de Mallorca es definia com a “una agrupación política que dentro de la unidad nacional persigue como fines y normas principales, las siguientes:

(A). Avivar la conciencia mallorquina en sus aspectos histórico, geográfico y cultural hasta conseguir la plena capacitación civil y política de la región, como medio de alcanzar la descentralización administrativa.

(B). Fusionar la intelectualidad con el pueblo, atender los mas legítimos clamores de este, y llevarle a una cruzada, que evite la reentronización de las oligarquías clásicas.

(C). Recoger todo lo que tenga calor y raíz ciudadana, estudiando con cariño los problemas económicos, sociales y políticos.

(D). Renovar la vida política, dignificando sus procedimientos, hasta llegar a la reivindicación de la personalidad mallorquina.

(E). Hacer que la voluntad insular sea atendida por el gobierno demostrando siempre, que el poder lo queremos de abajo, y que la fuerza sale de la Región.

(F) Luchar hasta conseguir la desaparición de los métodos, hegemonías o corrupciones políticas que sean incompatibles con la dignificación ciudadana.

(G). Formar conjunciones con aquellos grupos u organizaciones de la Región, que persigan finalidades semejantes.

(H). Trabajar en pro de la resolución de todos cuantos problemas se relacionan con los intereses de la Isla, sean del orden económico, político o cultural, tratando de vencer los obstáculos que se opongan a su resolución, y apoyar por todos los medios, los acuerdos o proyectos que se consideren beneficiosos.

(I). Unirse a las demás fuerzas políticas que defiendan en consonancia con el sentido histórico y geográfico las ansias de autonomía administrativa y regional” (art. 1r).

¹⁴⁶⁹ .- "Manifiesto del Partido Regionalista de Mallorca", a *La Almudaina*, diumenge, 11 de gener de 1931, pàg. 4.

¹⁴⁷⁰ .- "El Manifest del Partit Regionalista", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàgs. 1-2.

Per a complir les seves finalitats, el Partit Regionalista pensava intervenir “con todo entusiasmo” en la vida pública, actuant des del primer moment tant a Palma com a la Part Forana. També exerciria el dret de petició als poders públics, cambres i corporacions oficials, entre d'altres. A més, afirmava que “combatirá todo aquello que tienda a desvirtuar la verdadera expresión de la voluntad del pueblo en los comicios” i que lluitaria pel triomf dels candidats regionalistes. Pensava organitzar mítings, conferències, lectures, campanyes de publicitat per a la difusió dels seus ideals i volia cooperar en tots els estudis, moviments o gestions encaminades al millorament i expansió de la cultura i art mallorquí o que incrementàs la riquesa de la regió (art. 2n).

Pel que feia a l'organització del partit, pensava crear les seccions que es creguessin convenients, però, en principi, en constituïria quatre: de política; de problemes econòmics; agrària i social, i de cultura i art (art. 3r).

L'òrgan sobirà del partit era l'assemblea general, la qual definiria les principals qüestions de principis ideològics (art. 4t). L'assemblea general havia d'elegir els membres del Comitè Regional, que tenien un mandat per dos anys i renovable indefinidament (art. 5è). Aquest comitè havia d'estar integrat per entre 8 o 12 membres, els quals en el seu si havien d'elegir el president i el secretari-comptador (art. 6è).

Podien ser admesos com a socis del Centre Regionalista de Mallorca tots els homes i dones majors de 18 anys que es proposassin defensar l'ideari regional (art. 7è). El Comitè havia d'establir les quotes dels socis (art. 8è). En principi, el domicili social interí del partit era el domicili de Bartomeu Fons, en el carrer de la Marina, núm. 50, de Palma (art. 10è).¹⁴⁷¹

El gener de 1931, els *Estatutos del Centro Regionalista de Mallorca* varen ser publicats, en forma de fulletó, a la Tipografia d'Amengual i Muntaner, SA., de Palma.

La constitució del Comitè Mixt dels partits Autonomista i Regionalista

El 3 de gener de 1931, els representants del Centre Regionalista i del Partit Regionalista de Mallorca Andreu Ferrer, Bartomeu Fons, Faust Morell, Jaume Lluís Pou, Josep Quint Zaforteza, Antoni Rosselló i Josep Sampol es varen traslladar a Barcelona per entrevistar-se amb Francesc Cambó. El dia 4, els comissionats, als quals s'hi afegí l'eivissenc Carles Roman, el varen visitar a caseva durant més de tres hores. Cambó els exposà els seus plans polítics –els explicà les seves darreres notes polítiques, les objeccions al comte de Bugallà, l'organització de les forces “renovadores” del país, el nou paper dels partits polítics i la necessitat d'una obtenció de garanties que assegurassin la sinceritat dels comicios– i recolzà els treballs que havien duit a terme a les illes. Els reunits varen coincidir en la unitat d'acció, amb “libertad de matizaciones doctrinales” i, d'acord amb Cambó, decidiren la formació d'un comitè únic d'acció política, integrat per Andreu Ferrer, Bartomeu Fons, Antoni Moner, Faust Morell, Jaume Lluís Pou, Josep Quint Zaforteza, Antoni Rosselló i Josep Sampol, presidit per Bartomeu Fons i actuant de secretari Faust Morell. El comitè havia d'elaborar unes bases d'actuació conjunta, havia de crear comitès locals en les poblacions de les illes i havia de ser la delegació oficial de la política de Cambó a Mallorca. A més, el comitè havia de tenir estretes relacions amb el Partit Liberal Regionalista d'Eivissa, encapçalat per Carles Roman.¹⁴⁷²

El nou context polític de les acaballes de 1930 i del començament de 1931, esperonejat per la possibilitat de la convocatòria d'eleccions generals a Corts, estimularen l'entesa entre el Centre Autonomista i el recent creat Partit Regionalista.¹⁴⁷³

1471 -.- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

1472 -.- "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 6 de gener de 1931, pàg. ?.

1473 -.- "Creim, però, convenient començar per situar-nos, això és, ressenyar com està l'ambient en referència a la política nostrada. Dues forces han surgides en el camp de les reivindicacions regionals que políticament semblen perseguir idèntics fins, i encara que de fet esta separades per alguns matisos més o menys

L'11 de gener, el Centre Autonomista es va reunir en junta general en el local del Domus Artis. D'una banda, es donà compte de les adhesions rebudes per a la constitució de delegacions del centre en els municipis d'Artà, Sant Llorenç i Sóller. De l'altra, després que la directiva es mostràs favorable a la constitució d'un Comitè Mixt amb el recent fundat Partit Regionalista i es designaren els membres que l'havien de representar en aquest òrgan conjunt. Finalment, s'acordà nomenar una comissió per tal que cercàs un local social i ampliar la secció d'acció política amb noves incorporacions.¹⁴⁷⁴ Gairebé al cap d'una setmana, el Centre Autonomista ja tenia local social, instal·lat al Call, en el baixos del que havia estat la seu del Cercle d'Obrers Catòlics.¹⁴⁷⁵

Al mateix temps, el nou Partit Regionalista estava integrat majoritàriament per persones procedents del Partit Maurista, que després de la mort d'Antoni Maura, "no han trobat inconvenient de cap classe per poder acceptar el programa del gran hizendista Sr. Cambó que tants de punts de contacte té amb el d'aquell il·lustre estadista mallorquí."¹⁴⁷⁶

Des de l'òrgan del Centre Autonomista, el setmanari *La Veu de Mallorca*, s'afirmà que "una i altra agrupació han comprès que, ja que les diferències ideològiques que les separen no permeten la fusió en una sola, era de gran conveniència anar a una acció de conjunt per assegurar-se el triomf en les pròximes eleccions i en totes aquelles ocasions i fets que convenga pel bé de Mallorca i han arribat a un acord que han fet públic després de sometre-lo a l'aprovació del Sr. Cambó, formant un Comitè mixte que serà el qui dirigirà les campanyes que calgui fer."¹⁴⁷⁷

El 27 de gener, Bartomeu Fons, Joan Estelrich, Faust Morell, Jaume Lluís Pou, Josep Sampol i Gabriel Siquier visitaren el governador civil Elier Manero per comunicar-li la constitució definitiva del Comitè Mixt dels partits Autonomista i Regionalista.¹⁴⁷⁸

El 30 de gener, Francesc Cambó envià una carta a Bartomeu Fons en la qual li comentà "En fin; se acercan momentos de viva lucha. Confío en que no harán mella en vuestro ánimo amenazas de ningún género. No es difícil predecir que se recurrirá contra vosotros a todos los medios. No importa. Cuantos excesos se cometan, cuantos atropellos se ejecuten contra vosotros, fortificarán vuestra posición. Las Cortes que vengan no aceptarán ninguna acta que se presente con estigmas de coacción, soborno o violencia."¹⁴⁷⁹

La difusió en l'opinió pública de la integració dels antics mauristes, liderats per Bartomeu Fons, al Partit Regionalista provocà una certa polèmica al final de gener de 1930 entre els regionalistes i la directiva del Centre Maurista "La Peña."¹⁴⁸⁰

pronunciats, aquests no són obstacle perquè puguin a tota hora laborar per conseguir l'ideal pròxim que és tenir en les corporacions de governament nacional, regional i municipal la representació que les convé i a què per la força que representen tenen dret." "Política local", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁷⁴ .- "L'actuació política regionalista", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 3.

¹⁴⁷⁵ .- "L'actuació política regionalista", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 3.

¹⁴⁷⁶ .- "Política local", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁷⁷ .- "Política local", a *La Veu de Mallorca*, núm. 1. Palma, 17 de gener de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁷⁸ .- La comissió li exposa "los crecientes progresos de esta organización conjunta en todas las localidades de la Isla; los móviles y programa de su actuación, sus tendencias hacia el orden, y su actitud armonizada con las normas del Poder constituido que coloca a esta nueva fuerza política en Mallorca dentro del cuadro de las agrupaciones monárquicas, sin que nadie pueda pretender ningún exclusivismo al respecto." Així mateix, a la pregunta dels comissionats al governador civil si hi hauria una candidatura oficial, aquest els va respondre que "no la había i el Gobierno le tenía hecha indicación alguna respecto de candidatos." "Los elementos regionalistas y autonomistas de Mallorca en el Gobierno Civil", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de gener de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁷⁹ .- "Política local. Una carta de Cambó", a *La Almudaina*, diumenge, 1 de febrer de 1931, pàg. ?. Aquest escrit, traduït, va ser reproduït "Una carta d'en Cambó", a *La Veu de Mallorca*, núm. 4. Palma, 7 de febrer de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁸⁰ .- "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 30 de gener de 1931, pàg. 2 (nota del Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista); "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 31 de gener de 1931, pàg. 2

L'aparició del setmanari *La Veu de Mallorca*

El 17 de gener de 1931, quan feia pocs dies que s'havia constituït el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista, aparegué el setmanari *La Veu de Mallorca*, que se subtitulà "Setmanari Mallorquí (del núm. 1, del 17 de gener, al núm. 21, del 6 de juny de 1931, i del núm. 31, del 19 de juny, al núm. 53, del 19 de desembre de 1931) i "Bisetmanari mallorquí (del núm. 22, del 10 de juny, al núm. 30, de l'11 de juliol de 1931).

Amb el nom de *La Veu de Mallorca* es recuperava una històrica capçalera del regionalisme a Mallorca que havia tingut dues èpoques anteriors: 1ª entre el 3 de febrer el 28 d'abril de 1900 i la 2ª entre el 4 de gener de 1917 i el març de 1919 que havia estat l'òrgan de Centre Regionalista.

Dirigit per Andreu Ferrer Ginard, tingué una periodicitat setmanal (17 de gener-6 de juny de 1931) en què sortia els dissabtes i bisetmanal (10 de juny-11 de juliol de 1931), en què apareixia els dimecres i els dissabtes.

En sortiren 53 números, editats a l'Estampa de la Llibreria Politècnica, propietat d'Andreu Ferrer i va ser l'òrgan del Centre Autonomista i portaveu del Comitè Mitx dels partits Autonomista i Regionalista.

Tingué l'administració i la redacció inicialment al carrer de Maura, núm. 5 (del núm. 1, del 17 de gener, fins al núm. 21, del 6 de juny de 1931) i al carrer de la Concepció, núm. 4 (del núm. 22, del 10 de juny de 1931, fins al núm. 53, del 19 de desembre de 1931).

Sens dubte, *La Veu de Mallorca* va ser un element fonamental en la configuració i difusió ideològica del regionalisme a Mallorca al llarg de 1931. També tingueren com a portaveu oficiós el diari *La Almudaina*, dirigit per Jeroni Amengual Oliver.

Els intents d'implantació territorial

Ràpidament, tant el Partit Regionalista com el Centre Autonomista feren una intensa campanya propagandista i d'implantació territorial, influïda primer per la possibilitat de convocatòria d'unes eleccions generals i després per la celebració de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931.

Així, en aquells primers mesos de 1931, el Partit Regionalista creà agrupacions a Lluçmajor (gener),¹⁴⁸¹ Sant Llorenç des Cardassar (febrer),¹⁴⁸² Petra (març),¹⁴⁸³ Algaida (març)¹⁴⁸⁴ i Sineu (març).¹⁴⁸⁵ Mentrestant, el Centre Autonomista creà una delegació a Artà.¹⁴⁸⁶

(nota del Centre Maurista "La Peña") i "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de febrer de 1931, pàg. ? (nota de la directiva del Centre Maurista "La Peña" que nomenà una comissió per resoldre les possibles negociacions de l'agrupació i la seva actuació en matèria electoral, integrada per Miquel Rosselló Alemany, Gabriel Carbonell Magraner, Antoni Oliver Roca, Gabriel Villalonga Olivar, Pascual Ribot Maura, Bernat Obrador Nadal, Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló, Vicenç Planas Rosselló, Jaume Viñals Pizà i Miquel Llabrés Gelabert).

¹⁴⁸¹ .- El Partit Regionalista de Lluçmajor es formà a mitjans gener de 1931 i la Comissió Executiva quedà integrada pels propietaris Miquel Mataró Monserrat i Mateu Gamundí Monserrat i per l'industrial Miquel Mojer Rebasà. El Comitè Local va ser format per Miquel Mataró Monserrat (president), Mateu Gamundí Monserrat (vicepresident), Miquel Mojer Rebasà (secretari) i, com a vocals, els propietaris Antoni Salvà Salvà, Joan Mojer Noguera, Antoni Monserrat Tomàs, Joan Mir Company, Sebastià Mulet Contestí, Joan Jaume Mayol; els metges Marià Rosselló Marcó Gabriel Caldés Mojer, i els industrials Antelm Nadal Clar, Jaume Vidal Romaguera i Miquel Puig Puigserver. La Junta Directiva va ser formada pel propietari Bartomeu Salvà Miquel (president), el propietari Miquel Clar Oliver (vicepresident) i l'industrial Miquel Mojer Rebasà i, com a vocals, els propietaris Bernat Serra Talladas, Esteve Barceló Salvà, Gaspar Monserrat Catany, Guillem Puig Salvà, Damià Font Duran, Damià Monserrat Noguera, Antoni Ramis Monserrat i Bernat Tomàs Caldés; l'apotecari Damià Noguera Cardell, i l'industrial Pere A. Contestí Vidal. "De Política local", a *La Almudaina*, divendres, 23 de gener de 1931, pàg. 2. També "Dels pobles de la pagesia diuen:", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàg. 7.

¹⁴⁸² .- El comitè local de Sant Llorenç va ser integrat per Josep Riera Nicolau (president) i, com a vocals, Antoni Sureda Galmés, Antoni Riera Rosselló, Joan Tous Genovard, Bartomeu Bauzà Bauzà, Onofre Riera

També hi hagué intents del Partit Regionalista de formar agrupacions a Andratx (gener de 1931) –en la qual entraren algunes persones de s'Arracó¹⁴⁸⁷ i a Felanitx (febrer de 1931), però sembla que no es consolidaren.¹⁴⁸⁸

L'actuació davant les fallides eleccions generals

Sens dubte, els rumors sobre la convocatòria de les eleccions generals de començament de 1931, impulsà, d'una banda, la represa de l'activitat política del Centre Autonomista i la formació del Partit Regionalista i, de l'altra, la creació del Comitè Mixt dels partits Autonomista i Regionalista.

El 7 de febrer, el Govern de Dámaso Berenguer convocà eleccions legislatives i restablí les garanties constitucionals.

Des del començament del mes de febrer, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista es reunia en sessió diària de les 19 a les 21 h en el local de la plaça de Cort, núm. 9, 1r, on tenia organitzada l'oficina electoral.¹⁴⁸⁹

El 24 gener de 1931, el director de la Fundació Bernat Metge Joan Estelrich pronuncià la conferència sobre "Cultura i Humanisme" en l'Associació per la Cultura de Mallorca¹⁴⁹⁰ i després en una entrevista al diari *La Almudaina* féu valoracions sobre la situació política en general¹⁴⁹¹ i concretament sobre l'actuació de Francesc Cambó.¹⁴⁹² També *La Veu de Mallorca*

Llinàs, Antoni Sureda Salas, Gabriel Nicolau Bauzà i Joan Jaume Ordinas. També es creà el Comitè de Sant Miquel (Son Carrió) format per Miquel Nicolau Santandreu (president) i, com a vocals, Antoni Font Brunet i Miquel Juan Nadal. "De Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 8 de febrer de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁸³ .- Al final de febrer, va ser nomenat president del Comitè Regionalista de Petra, el metge Jaume Oliver que féu la presentació de la nova agrupació al Cine Modern. "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 4. El 14 de març s'inaugurà el Centre Regionalista de Petra, amb parlament del president Jaume Oliver Febrer. "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 11. Palma, 28 de març de 1931, pàg. 6. S'informà que gràcies a les gestions del metge Jaume Oliver Febrer, president del Comitè regionalista, el Consell General de la Caixa de Pensions i Estalvis per a la Vellesa de Barcelona havia decidit crear una sucursal de l'esmentada entitat bancària a Petra. S'afegia "No cal dir que la nova ha produït una general satisfacció i ha demostrat clarament que la política regionalista serveix per afavorir els vertaders interessos del poble." "Dels pobles de la pagesia diuen...", a *La Veu de Mallorca*, núm. 12. Palma, 4 d'abril de 1931, pàg. 6.

¹⁴⁸⁴ .- El Comitè Regionalista d'Algaida fou integrat pel tinent de batle i comerciant Antoni Fullana Lull (president), el comerciant Cristòfol Capellà Arnau (vicepresident) i, com a vocals, el regidor i industrial Llorenç Oliver Ramis, el propietari Antoni Sastre Rigo, el comerciant Pere Janer Rafal, el comerciant Pere Nolasc Pou, el propietari Josep Mascaró Mut, el propietari Miquel Ballester Munar, el comerciant Antoni Fullana Mulet, l'industrial Bernat Crespí Company i el propietari Magí Pou Garcia. "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 4 de març de 1931, pàg. 2.

¹⁴⁸⁵ .- Al final de març també es constituí el Comitè del Partit Regionalista de Sineu, impulsat per Pere Ferriol Riba i es nomenà la directiva, integrada per Antoni Batle Rigo (president), Pere Mestre Munar (secretari) i, com a vocals, Guillem Salvà Company i Jaume Sastre Frau. "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 11. Palma, 28 de març de 1931, pàg. 6.

¹⁴⁸⁶ .- "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàg. 7.

¹⁴⁸⁷ .- "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàg. 7.

¹⁴⁸⁸ .- S'informà que al començament de febrer de 1931 s'estava organitzant una agrupació propera al Partit Regionalista. "Dels pobles de la pagesia diuen", a *La Veu de Mallorca*, núm. 4. Palma, 7 de febrer de 1931, pàg. 9.

¹⁴⁸⁹ .- "Electors de Palma", a *La Veu de Mallorca*, núm. 4. Palma, 7 de febrer de 1931, pàg. 9.

¹⁴⁹⁰ .- "Conferències. Cultura i humanisme", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàg. 3 (breu crònica)

¹⁴⁹¹ .- Afirmà "La Dictadura representó, sin pretenderlo tal vez, una disolución, o, si se quiere, el punto extremo de una caída histórica. Después de ella, había de inaugurarse, forzosamente, un período hondamente crítico. Es el que estamos viviendo. Para hacer frente a cuantos peligros nos acechan, es indispensable la organización de grandes corrientes de opinión pública. Empeñarse en resucitar lo muerto, es llamar a gritos a la

es féu ressó de l'estada a l'illa d'Estelrich, tant per la seva significació política com per la vinculació amb Cambó.¹⁴⁹³

La segona setmana de febrer, Joan Estelrich arribà a Mallorca per treballar en els preparatius electorals, però el 16 de febrer, es tornà a embarcar cap a Barcelona arran de la suspensió de la convocatòria dels comicis.¹⁴⁹⁴ Així i tot, pensava tornar a l'illa dintre d'algunes setmanes per "prosseguir els treballs d'organització i preparació de les eleccions que segurament prest hauràn de cel·lebrar-se."¹⁴⁹⁵

El 14 de febrer, s'anuncià la candidatura regionalista, formada per la conjunció autonomista-regionalista, que anava per les minories amb dos candidats: Bartomeu Fons, del Partit Regionalista, i Joan Estelrich, proposat pel Centre Autonomista.¹⁴⁹⁶

En aquell context preelectoral, el Partit Regionalista estava preparant, com a òrgan de la formació política, la sortida, per al dissabte 14 de febrer, d'un diari de vespre, que s'havia de nomenar *Política*.¹⁴⁹⁷ Però, arran de la suspensió de la convocatòria de les eleccions a Corts, tot i que el futur diari ja havia entrat en impremta no sortí donat que "suposats els aconteixements polítics d'última hora, creien oportú suspendre la sortida del diari per alguns temps", segons informà una nota del Partit Regionalista.¹⁴⁹⁸ Hem de tenir en compte també

revolución. Aquí se ha de hacer algo nuevo, ahogando caciquismos y extirpando fatales absorciones personalistas. Es hora de tomar posiciones ante el porvenir, y no de cara al pasado. Están condenados a perecer aquellos que quieran sostenerse sobre restos podridos. Y es inútil usar las grandes palabras de llama al orden, cuando solo se trata de encubrir colaboraciones vergonzosas y pactos de interés personal." "Un rato con Juan Estelrich", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de gener de 1931, pàg. 4.

1492 .- Sobre la seva relació personal amb Cambó, Estelrich manifestà "Hace catorce años que trato asiduamente con el señor Cambó. Y, conmigo, cuantos le conocen y le tratan desde los comienzos de su carrera política, saben el vivísimo interés con qué siempre ha considerado las cosas de Mallorca. Desde todos los puntos de vista: político, económico, turístico. En una época en que pocos se preocupaban de las posibilidades de nuestra isla, él ya tenía puntos de vista muy arraigados sobre el particular. Siempre el Sr. Cambó dedicó un aplauso especial a cuantos intentos se han realizado, sobre todo en el terreno de la cultura, para la remallorquinización de la isla. Pero, no contando con un fuerte partido en que apoyar su acción, no podía tener una eficaz intervención directa. Ahora cuenta aquí con un partido que va fortaleciéndose considerablemente y con una corriente de opinión, a su favor, que va ensanchándose todavía más. De acuerdo con esos elementos el señor Cambó traerá aquí su implacabilidad moral, su sentido práctico, su afán de iniciativas y de realizaciones, su espíritu constructivo y renovador." Finalment, plantejava la possibilitat d'una visita de Cambó a Mallorca i a Eivissa, tot i els problemes de salut que li permetien recobrar la veu. "Un rato con Juan Estelrich", a *La Almudaina*, dimecres, 28 de gener de 1931, pàg. 4.

1493 .- "En Joan Estelrich", a *La Veu de Mallorca*, núm. 3. Palma, 31 de gener de 1931, pàg. 3. S'assegurava que Estelrich havia visitat diversos pobles de l'interior de l'illa i assenyalava que "nosaltres, íntimament compenetrats amb el seu ideari polític ens farem ressò de les seves manifestacions i fins pròximament honrarem les columnes del nostre setmanari amb la seva firma."

1494 .- "Notícies de Palma", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 6.

1495 .- "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 3.

1496 .- S'afirmava "Junts així en una mateixa finalitat es presenten per representar la ideologia regionalista a les Corts. Junts feran la campanya per tal d'exposar-la al cos electoral i demanar-li els seus sufragis. Són apoiats per de prompte per una gran corrent d'opinió i tenen al seu costat persones i agrupacions de molta significació dins Mallorca. Són els adversaris, els d'enfront els qui volen suposar que van moguts per persona de prestigi econòmic que cerca disputar l'hegemonia al capdill contrari. Això és una banderola que treven per tal de desprestigiar la significació dels nostres candidats, els quals van no a comprar l'opinió sinó a aconseguir-la pel convenciment de que són els qui millor programa ostenten i els qui millor sabran lluitar en el Congrés per la dignitat i pel progrés de Mallorca. Mallorquins; Vejeu en els candidats regionalistes els paladins de la més noble causa i ajudau tots a que la seva victòria sigui no sols segura sinó ben esclatant." "La candidatura regionalista", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 2.

1497 .- "Surt com a orgue del Partit regionalista de Mallorca, per tant ve a fer chor a les nostres campanyes. Ell, baix del ampla nom amb que surt, podrà tocar amb més extensió totes aquelles qüestions, tots aquells assumptes que dins el nostre programa no hi caben o haurien de tractar-se d'una manera molt esquefida. Serà bilingüe. Celebren l'aparició del company de causa al qual desitjam llarga vida pel bé de la causa que uns i altres defensam." "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 3.

1498 .- "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 3.

que arran de la suspensió de la convocatòria d'eleccions a Corts quedà sense efecte l'aixecament de la censura prèvia i la suspensió de garanties.¹⁴⁹⁹

Aleshores, els regionalistes mallorquins centraren bàsicament les seves crítiques al Partit Liberal, dirigit per Joan March –Verga–,¹⁵⁰⁰ i als possibles candidats cuners, com Joaquim Sarriera Losada¹⁵⁰¹ i Ernesto Luque –fill del general Agustín Luque Coca (1850-1937).–¹⁵⁰²

El 21 de febrer, *La Veu de Mallorca* reproduí l'article "La campanya electoral a Mallorca" que havia publicat el diari *La Veu de Catalunya* el 13 de febrer, en el qual lloava la presentació a l'illa d'una candidatura lligada per primera vegada en la història al "plantejament de la qüestió regionalista i autonomista," encapçalada per Joan Estelrich i amb la col·laboració de Bartomeu Fons, de Mallorca, i de Carles Roman, d'Eivissa. Aquesta candidatura s'enfrontava als interessos de Joan March.¹⁵⁰³ L'article comparava la lluita política a Mallorca amb les "grans batalles" que el catalanisme havia donat al començament de segle XX i plantejava l'agermanament dels catalans de la Catalunya estricta amb els mallorquins per "un futur de grandesa, de progrés i de civilització indiscutible."¹⁵⁰⁴

Des de les oficines electorals del Comitè Mixt dels partits Autonomista i Regionalista, de la plaça de Cort, núm. 9, s'anuncià que estaven obertes des de les 17 a les 21 h, per tal que els electors hi poguessin passar per veure el nou cens electoral i la nova distribució de districtes electoral.¹⁵⁰⁵

El 21 de febrer, *La Veu de Mallorca* publicà l'editorial "Ara més que mai" en el qual comentà que amb motiu de la crisi de Govern havien quedat suspesa la convocatòria de les eleccions a Diputats a Corts, fet que creava "un parèntesi a l'activitat" dels "partits vells." En aquesta situació política, el "nou Partit" integrat per regionalistes i autonomistes podria intensificar els treballs de preparació, no solament per a les properes eleccions, sinó per "crear una opinió en el poble mallorquí." Anuncià que el Partit Regionalista pensava "intensificar el treball i així es disposa a continuar la preparació de la campanya, la organització de les seves files, la distribució del treball, la propaganda en els pobles, la tasca cultural a la ciutat, el

1499 .- "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 3.

1500 .- "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 3 i "Mossegades", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàgs. 5-6.

1501 .- El jove aristòcrata Joaquín Sarriera Losada es volia presentar com a candidat monàrquic independent i tenia nombroses propietats a l'illa, especialment a Santanyí. "De Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 10 de febrer de 1931, pàg. 3.

1502 .- "Notes polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 3. S'afirmava irònicament a la nota titulada "Plouen candidats" que "Mallorca té un clima ideal. A tot temps venen personatges a disfrutar d'ell, i entre els que han arribat en aquest mes hi figuren D. Lloaxim Sarriera Losada i el fill del General Luque, D. Ernest. Molts les prengueren per turistes que venien a pendre la fresca... del *febreret curt*, però ara es diu que vénen amb intenció de presentar-se per candidats en les pròximes eleccions. Vengen candidats i ja ho veurem; com més serem, manco por."

1503 .- S'hi afirmava "Els nostres amics lluiten contra el gegant espanyol del caciquisme: lluiten contra don Joan March. ¿Què representa don Joan March al panorama polític espanyol? Representa una concentració de capital formidable al servei de l'empirisme polític, del servilisme polític més complet. March no és de cap partit, en realitat. Ha estat albista, quan Alba manava, i ha estat de Primo de Rivera, quan Primo exercia el seu paternalisme, i ara és de l'actual govern, i exerceix sobre les Balears un domini potent. A Madrid, March té dos diaris: amb "Informaciones", fa una política de dreta; amb "La Libertad", un política d'esquerres. March està disposat a que no li falli res. El seu nom va unit per altra part als gran monopolis d'Estat que la Dictadura creà i que, com tantes altres coses creades per la Dictadura cauran dintre la feina revisionista que el pròxim Parlament haurà de realitzar. Es a dir, March és un exponent claríssim, d'un sistema polític que es troba cada vegada més rodejat de la curiositat crítica general." "Lluites polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 2 (reproducció de l'article "La campanya electoral a Mallorca", de *La Veu de Catalunya* del 13 de febrer).

1504 .- "Lluites polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 2

1505 .- "Electors de Palma!", a *La Veu de Mallorca*, núm. 5. Palma, 14 de febrer de 1931, pàg. 5; a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 4; a *La Veu de Mallorca*, núm. 10. Palma, 21 de març de 1931, pàg. 6.

nomenament de comitès, la constitució de filials o delegacions, etc., etc. per tal de veure de llevar a les eleccions aquest caràcter marcadament de subordinació que sempre han tengut aquí i fer que d'ara en avant el qui dóni el vot ho fassi amb coneixement de causa, que al votar no pensi mai que ho fa per el seu amo o senyor, per complaure al seu protector o per por al cacic, sinó per creure que els noms que figuren en la candidatura que vota representen als encarnadors del ideal que ell sent i estima.” Per això, des de la suspensió dels comicis, el Comitè Mixt havia nomenat una comissió de propaganda que “dispondrà els medis més indicats per l’expansió i infiltració dels nostres ideals, ja sigui per la publicitat impresa[,] ja sigui per l’organització d’actes públics, conferències, mitins, etc. etc.” L’objectiu d’aquella tasca proposada era aconseguir que “Mallorca es desxondesqui” i que hi penetràs “l’ideal del mallorquinisme.”¹⁵⁰⁶

El nou Govern i el nou governador civil

El 18 de febrer, l’almirall Juan Bautista Aznar nomenà el nou Govern, del qual en féu part el dirigent de la Lliga Regionalista Joan Ventosa, fet que provocà la satisfacció dels regionalistes illencs.¹⁵⁰⁷ La darrera setmana de febrer, el president del Comitè Mixt, Bartomeu Fons, envià un telegrama de felicitació al nou ministre d’Hisenda Joan Ventosa.¹⁵⁰⁸

El 23 de febrer, el Consell de Ministres acordà el calendari electoral que pensava dur a terme per recuperar la normalitat constitucional: celebració d’eleccions municipals per al 12 d’abril; provincials el 3 de maig; generals a diputats el 7 de juny, i de senadors el 14 de juny.

El 28 de febrer, el Consell de Ministres féu pública la nova llista de governadors civil. La substitució del governador civil de les Balears Elier Manero –acusat per part dels regionalistes de complicitats amb Joan March–¹⁵⁰⁹ per Joaquin Ignacio Mencos y Bernaldo de Quirós –comte de Vado– també va motivar la satisfacció dels regionalistes.¹⁵¹⁰ Al començament de març de 1931, el Partit Regionalista envià un telegrama de felicitació al nou governador de les Balears, comte del Vado, que els contestà el 2 de març agraint l’atenció.¹⁵¹¹ Aleshores, corrien els rumors que el nou governador havia estat proposat per al càrrec pel duc de Maura que ocupava el Ministeri de Treball del Govern d’Aznar.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁶ .- Afirmà: “és per nosaltres també un “ideal”, lograr despertar la consciència popular, moure una gran corrent d’opinió, fer vibrar l’esperit de ciutadania en tots els mallorquins, abrandar en tots els cors l’entusiasme pels més grans i nobles ideals que és l’única manera –com diu molt bé l’il·lustre estadista Sr. Cambó– d’ofegar l’esperit revolucionari.” “Ara més que mai!” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁰⁷ .- “Ja tenim govern!”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 6. Palma, 21 de febrer de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁰⁸ .- El telegrama deia: “En nom Comité mixte regionalistes i autonomistes el felicito elevació Consells Corona fent vots sia la seva gestió brillantíssima de la que n’és garantia la seva gran competència.” “Notes polítiques”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 5.

¹⁵⁰⁹ .- “Notes polítiques”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 5 i “Diuen”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 8. Palma, 7 de març de 1931, pàg. 3.

¹⁵¹⁰ .- “Diuen”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 8. Palma, 7 de març de 1931, pàg. 3. S’hi afirmà que Joan Estelrich havia celebrat una entrevista amb el comte del Vado a l’Hotel Ritz, de Madrid.

¹⁵¹¹ .- El telegrama deia: “Bartolomé Fons. Sinceramente agradezco atento saludo y felicitación que me envía en nombre de partido que preside.” “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 4 de març de 1931, pàg. 2.

¹⁵¹² .- “El nou governador”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 8. Palma, 7 de març de 1931, pàg. 6. La nota afirmà que el comte del Vado “es natural de Navarra, de mitja edat i viu habitualment a Madrid. Es Cavaller de l’Ordre de Sant Joan de Jerusalem i Gentil-homo de Cambra de S. M. [...] Diu que vé ben deslligat de la política, si bé es sap que perteneix a les forces d’en Dato, ha estat tres vegades Diputat i que ara és estat proposat pel càrrec pel Duc de Maura.” Efectivament, el comte del Vado havia estat diputat conservador a Corts per Navarra en les legislatures 1918-19, 1919-20 i 1921-23. Consulta electrònica a Archivo Histórico de Diputados. Congreso de los Diputados.

La formació del Centre Constitucional

El 21 de febrer, es varen reunir a Madrid els representants no catalans dels partits regionalistes en un dinar per obsequiar a Cambó que, a causa de la seva malaltia no hi pogué assistir, va ser presidit pel ministre d'Hisenda, Joan Ventosa Calvell. El secretari de Cambó, Nadal hi va llegir unes quartilles que condensaven el pensament de Cambó: “Dentro de muy poco tiempo –breves días quizás– quedarán nuestras fuerzas y otras muy valiosas que van a confundirse con nosotros, organizadas en un partido centrista español. Los partidos de centro están en crisis en muchos países de Europa; en todos aquellos en que la cultura de las masas y el buen sentido de los jefes han permitido a los partidos extremos superar los períodos de violenta intransigencia, expresión, en el fondo, de debilidad y de falta de aptitud para ejercer funciones de Gobierno. En España la concepción de hallar-se un hombre o un partido en posesión de la verdad absoluta, fuera de la cual todo es abominable, persiste aún, y tan arraigado está, especialmente en las izquierdas, que es de temer que perdure por muchos años. Y mientras ello perdure, sólo los partidos de centro serán instrumentos adecuados para gobernar España.”¹⁵¹³

El 3 de març, a iniciativa de Francesc Cambó,¹⁵¹⁴ es fundà l'associació política d'àmbit estatal Centre Constitucional, amb la finalitat de cohesionar les forces antirepublicanes i conservadores del conjunt de l'Estat amb la Lliga Regionalista. La nova força política aplegà, a més dels mauristes i els regionalistes catalans, els seguidors de Cambó arreu de l'Estat, a més de diversos regionalismes espanyols, com els de les Illes Balears i del País Valencià.¹⁵¹⁵

Dos dies després, el diari *La Almudaina* dedicà el seu editorial, titulat “El partido centrista” a comentar que la formació d'aquest nou partit, integrat per cambonistes i mauristes, havia de tenir repercussions a Mallorca.¹⁵¹⁶ Lamentà l'oposició de les restes del maurisme mallorquí a la unió amb els regionalistes i, fins i tot, insinuà el pacte d'aquests mauristes amb el verguisme.¹⁵¹⁷ Davant la fusió del maurisme i el cambonisme arran de la formació del Centre Constitucionalista li feia preveure una “ràpida crisis” al Partit Maurista de Mallorca, tot i que preveia reticències d'alguns mauristes a integrar-se en la nova disciplina marcada pel duc de Maura.¹⁵¹⁸ Malgrat l'entrada del duc de Maura en el Centre Constitucional, el Partit Maurista

¹⁵¹³ .- “Missiva del Sr. Cambó”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 4.

¹⁵¹⁴ .- Altres dirigents destacats d'aquesta força política varen ser Joan Ventosa, Gabriel Maura, Antonio Goicoechea i el marquès de Figueroa.

¹⁵¹⁵ .- MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia*. Edicions 62. Barcelona, 1972, pàg. 167.

¹⁵¹⁶ .- Afirmà: “Los mauristas se han unido al hombre, de entre los políticos, que mayor veneración sintió por Maura y con quien tuvo mayores coincidencias, el señor Cambó, destinado a ser leader de un partido de derechas, moderno, al estilo inglés. A Maura le respetaron, quisieron y admiraron los catalanes por su devoción a la autonomía, puesto a prueba en el problema antillano y ante las aspiraciones de Cataluña. La cuestión regional, que planteó en Mallorca desde LA ALMUDAINA nuestro inolvidable maestro Miguel Santos Oliver, ha dado un paso de gigante; de la devoción de un núcleo reducido ha llegado a ser postulado común a todos los partidos. Muchos de los que lo combatían son hoy convencidos, y si no militan en las filas de la política regionalista y hasta son opuestos no lo son al ideal, sino a los hombres y por las combinaciones de la política insular. Mallorca no podía ser una excepción en el resurgimiento de la personalidad regional ni ir a la zaga de Valencia, Galicia, Vasconia, y hasta a sectores de Andalucía y Castilla.” “El partido centrista”, a *La Almudaina*, dijous, 5 de març de 1931, pàg. 1.

¹⁵¹⁷ .- Assenyalà: “La unión de mauristas y regionalistas formando un partido único, encuentra aquí en Mallorca a los primeros en opuestas actuaciones. De un lado mauristas significados han dado, ya de mucho antes, contingente numeroso al partido regionalista, mientras otros elementos también significados del maurismo estaban no solo al margen del nuevo partido regionalista, sino a la orilla opuesta en convivencia bastante manifiesta con los del bando contrario, borrando hondas discrepancias no solo doctrinales sino personales.” “El partido centrista”, a *La Almudaina*, dijous, 5 de març de 1931, pàg. 1.

¹⁵¹⁸ .- Indicà: “Fusionados el maurismo y el cambonismo, la formación del partido centrista ha de originar una rápida crisis en el partido maurista de Mallorca. Los que seguían al hijo de Maura es lógico suponer que le seguirán ahora uniéndose a los regionalistas, pero cabe dudar si todos los mauristas irán por ese camino, puesto que recientes actitudes en el partido, manifiestamente opuestas a los regionalistas, son difíciles de compaginar con las nuevas orientaciones del Duque de Maura. ¿Se impondrá el sacrificio en aras a la fidelidad, a la doctrina

de Mallorca no s'integrarà en la candidatura regionalista-autonomista en les eleccions municipals d'abril de 1931 i optaran per l'abstenció.

El 14 de març, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial a celebrar la constitució del Centre Constitucional. Aprofità l'esdeveniment per fer “un poc d'història” dels nuclis polítics que a Mallorca ostentaven la representació de la nova formació política. Deia: “Poc temps després de la desfeta de la Dictadura es constituí el “Centre Autonomista” que reuní en una entitat disposta a la intervenció en la vida política de Mallorca als elements que a pesar de la persecució de que els ideals mallorquinistes eren estat objecte per part d'aquella, havien conservat en el seu cor un reconet com a rellicari d'aquells ideals purs sense mai fer-los traïció, sempre esperant el moment propici per continuar rendint-los el culte públic a què són creditors.

Aquest estol crescut i respectable en el que hi entraren desde els més moderats fins als més radicals dels mallorquinistes, això és, els qui regoneixen la personalitat regional de Mallorca i volen reivindicar per ella la màxima llibertat en el desenrotllament de la seva vida social, cultural, econòmica i política, entrà en la vida pública sense subordinar-se a “cap homo” ni a cap altra agrupació, fent-ho constar clarament en el manifest que donà a la publicitat.

Alguns mesos després l'eminent polític català D. Francesc Cambó, amb una claríssima visió de la realitat i un oportunisme que sols esperits privilegiats com el seu saben aprofitar, publicà unes “notes” sobre el passat, el present i el pervindre d'Espanya que remogueren l'opinió i lograren infondre l'esperança més falaguera a aquells nuclis polítics que en les regions espanyoles havien quedat com plantes marcides per la Dictadura. Aquelles notes eren una rosada capaç de reanimar les plantes corsecades i un esperó que lograria estimular als esperits més adormissats.

A Mallorca hi repercutí el ressò d'aquella crida i els qui sentien desitjos de intervenir en la política regional, sense compartir en tota la seva integritat els ideals dels autonomistes, els admiradors de Cambó com a polític o com a financier i els qui es sentiren atrets per la magna concepció del il·lustre estadista per representar un aglutinant de tots els elements de tipus conservador, formaren una nova agrupació que anomenaren Partit regionalista, subjectant-se ja desde el primer moment a la quefatura del Sr. Cambó baix del impuls del qual partiren.

Desde allavores existien dues forces polítiques que regoneixen la personalitat de Mallorca com a regió espanyola i volien actuar per deslliurar-la del perill o més bé del fet consumat d'haver de viure baix del cacicat d'un plutòcrata cubert amb la ostentació de la quefatura lliberal.

Les dues forces, idealista i doctrinal una, més intervencionista i entrenada en les lluites l'altra, es donaren compte de que es completaven i vengué d'aquí la proposta d'unió que concrecionà en la formació del “Comité Mixte” integrat per elements de les dues entitats, pacte que fou segellat a presència del Sr. Cambó i en el seu propi domicili. En aquesta entrevista esboçà ja l'il·lustre estadista el pla d'organització del nou Partit i es convengué entendre-se desde allavores única i exclusivament amb el citat Comitè.

La formació del Partit Centre Constitucional s'ha consumada i en ell hi figura com un dels principals elements el Duc de Maura. Desde aquest moment els mallorquins qui en record del nostre gran estadista D. Antoni Maura, creien ésser més fidels a la seva orientació seguint l'ombra del seu fill, han quedat perplexes davant la prevista desfeta total del partit, i fins alguns havien concebuda l'esperança d'obtenir la representació del nou Partit a Mallorca. Ningú negarà però que lo llògic és que la representació d'ell la tengui única exclusivament el Partit regionalista plasmat d'acord amb En Cambó i que acceptà desde el seu primer alè de vida la seva quefatura; i efectivament, el partit regionalista envià la seva adhesió al Centre Constitucional i aquest li ha confirmada la seva representació a Mallorca.

y al linaje, renunciando a otras atracciones?” “El partido centrista”, a *La Almudaina*, dijous, 5 de març de 1931, pàg. 1.

Com queda en aquest cas el “Centre Autonomista de Mallorca”?

Cal també consignar-ho per desfer els recels que en alguns elements autonomistes de fora Palma s’eren suscitats.

El “Centre Autonomista” segueix segons el seu ideari i el seu reglament amb completa autonomia sense subjeccions a cap altra bandera. Però, conseqüent amb el pacte d’un col·laboració intensíssima amb el Partit regionalista de Mallorca, té acordat refermar la confiança que posà en els representants que donà pel Comitè Mixte i aquest segueix éssent l’únic llaç d’unió de les dues agrupacions regionals i al mateix temps l’orgue d’intel·ligència d’elles amb el Sr. Cambó i el Centre Constitucional.”¹⁵¹⁹ L’editorial deixà clar qui ostentava la representació del Centre Constitucional a Mallorca i de la posició del Partit Regionalista i del Centre Autonomista.

La preparació de les eleccions municipals d'abril de 1931

Una vegada el Govern de l’almirall Aznar féu l’anunci del futur calendari electoral, el Comitè Mixt inicià els preparatius dels comicis municipals. El 28 de febrer, *La Veu de Mallorca* dedicà el seu editorial, titulat “Davant les eleccions municipals” en el qual comentà que es trobaven novament “davant un període electoral.” Indicà que la campanya electoral a l’illa “serà forta, serà vibrant, i així deu ésser.” Després d’assenyalar que “l’administració municipal de Palma i de totes les ciutats i viles de Mallorca necessita una depuració. Fa anys i anys que als Ajuntaments hi falta l’oxigen restaurador i vivificant. Ara com ara, o són incolores o unicolors i aixó per lo regular té per conseqüència o una eixorquia o una dilapidació.” Per això, davant la renovació total dels ajuntaments, calia que el Partit Autonomista-Regionalista “fassa el màxim esforç perque la confiança amb que el poble sembla haver rebuda la seva constitució, amb l’exemple dels seus dirigents, s’afiansi més i més fins a convertir-se en entusiasme per la causa i li doni els seus sufragis amb l’esperança, es més, amb la certesa de que no quedaràn defraudades ses il·lusions.” Seguidament, denuncià els personalismes i que “una província que estigui subjugada per una bossa” en una clara al·lusió al poder del financer Joan March. Davant això, presentà els regionalistes i autonomistes com la possibilitat d’alliberament “d’aquest jou.” Finalment, apuntà que “dos són els factors essencials per què el poble afianci l’esperança preconcebuda: l’esculliment de candidats i l’ús dels medis de propaganda que es posin en pràctica. En quant al primer punt no cal dubtar-ne. D’acluca ulls podria agafar-se entre el floret de persones honorabilíssimes que formen avui el Partit i totes serien ben rebudes per la Ciutat; quan més al haver el Comité escullit les qui millor puguin complir la missió especial que dins l’Ajuntament deguin dur a cap. Per altre part, cal que els electors vegin nous procediments en la captació dels seus sufragis; que s’organisin actes de propaganda, que es repartesqin proclames, en una paraula, que es manifesti al públic la finalitat que es persegueix al presentar-se a la elecció per administradors de la Ciutat.” Aleshores, es volia que el Partit Regionalista presentàs “batalla al caciquisme local amb procediments moderns” per captar les “simpaties populars i amb elles el triomf.”¹⁵²⁰

Des d’aleshores, des de les planes de *La Veu de Mallorca* s’intensificaren les crítiques sobretot al Partit Liberal de Joan March –Verga.–¹⁵²¹ L’estratègia d’entesa entre els liberals de March i els conservadors de Socias Gradolí, a més de la connivència del Centre Maurista centrà bona part de les invectives dels regionalistes-autonomistes. En aquest sentit,

¹⁵¹⁹ .- “La política mallorquina i el “Centre Constitucional” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 9. Palma, 14 de març de 1931, pàgs. 1-2.

¹⁵²⁰ .- “Davant les eleccions municipals” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 1.

¹⁵²¹ .- LAU: “Ara repiquen, senyors, ara repiquen”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 7. Palma, 28 de febrer de 1931, pàg. 4.

destacaren les seccions “Mossegades”, “Diuen” i “Fulles al vent”. D’una banda, es denuncià l’intent de compra de vots per part dels liberals¹⁵²² i, de l’altre, també sortiren subtils censures a la coalició republicano-socialista.¹⁵²³

Però, des de *La Veu de Mallorca* també es féu una campanya en positiu fent propostes concretes del programa de la candidatura regionalista-autonomista. En fou una primera mostra l’exposició del programa autonomista sobre “L’autonomia administrativa.”¹⁵²⁴ També, des de la secció “Dels pobles de la pagesia diuen” es donà notícia de la formació de les candidatures regionalistes als municipis de l’illa.

El març de 1931, l’arquitecte i urbanista Guillem Forteza Piña publicà el llibre *Pel ressorgiment polític de Mallorca*, que recollia articles i conferències, on propugnava una nacionalisme fonamentat en la democràcia, en la cultura i en la fidelitat a l’origen i a la llengua. Considerava Mallorca com una regió, amb dret a l’autonomia, de la nació composta pel conjunt de territoris de parla catalana.¹⁵²⁵

En les eleccions municipals del 12 d’abril de 1931, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista presentà un total de 25 candidats a regidors a Palma en les eleccions d’abril de 1931 i també presentà candidatures a Alaró, Alcúdia, Algaida, Binissalem, Bunyola, Calvià, Capdepera, Consell, Felanitx, Lluçmajor, Manacor, Maria de la Salut, Marratxí, Muro, Petra, Porreres, Puigpunyent, Pollença, Santa Eugènia, Santa Maria, Sóller, ses Salines, Sant Llorenç i Valldemossa.

El 5 d’abril, arran de l’aplicació de l’article 29 de la Llei electoral de 1907, varen ser designats 21 regidors regionalistes, xifra rellevant, però notablement inferior a l’obtinguda pel Partit Liberal, que n’assolí 60. Únicament, per l’aplicació de l’article 29, tenien la majoria, anant amb coalició amb els conservadors, a Campanet.

La proclamació de la Segona República

Les eleccions municipals del 12 d’abril suposaren un fracàs important dels partits Regionalista i Autonomista, ja que a Palma, únicament varen treure 5 regidors (Baltasar Forteza Valleriola, Josep Claverol Fenosa, Bernat Rigo Rubí, Pere Comas Rotger i Josep Quint Zaforteza) dels 25 que havien presentat, mentre que els seus màxims rivals, la Coalició Liberal-Conservadora havia aconseguit 27 regidors, 23 dels quals eren liberals i 4 conservadors. La conjunció republicano-socialista va aconseguir 9 regidors –5 republicans i 4 socialistes.– A més, els regionalistes-autonomistes no havien estat en cap districte els més votats, fent els seus millors resultats en el districte 4art.¹⁵²⁶

El fracàs dels regionalistes-autonomistes havia estat sobretot a Palma, ja que en el conjunt de Mallorca, segons les dades de *La Veu de Mallorca*, havien tret 93 regidors –tot i que alguns eren de la Coalició Conservadora-Regionalista.– Havien obtingut la majoria absoluta únicament a Porreres (9 regidors d’un total de 13), Bunyola (4 de 8), Maria de la Salut (6 de 10) i Sóller (9 de 17). En aquests comicis, els regionalistes-autonomistes aconseguiren representació a Alaró (6 regidors), Alcúdia (2), Algaida (3), Binissalem (4), Calvià (2), Capdepera (3), Consell (3), Felanitx (9), Lluçmajor (5), Manacor (4), Marratxí (1), Muro (5), Petra (2), Pollença (4), Puigpunyent (3), Santa Eugènia (2), Santa Maria (4), Sant Llorenç

1522 .- “Diuen”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 12. Palma, 4 d’abril de 1931, pàg. 3.

1523 .- “Catalanistes contra Catalunya, Mallorquinistes contra Mallorca” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 10. Palma, 21 de març de 1931, pàg. 1 i “Mossegades”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 12. Palma, 4 d’abril de 1931, pàg. 3.

1524 .- “L’autonomia administrativa. Un aspecte del programa autonomista”, (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 8. Palma, 7 de març de 1931, pàg. 1.

1525 .- NICOLAU D’OLWER, L.: “Pel redreçament de Mallorca”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 11. Palma, 28 de març de 1931, pàgs. 1-2.

1526 .- “Resultats de la votació de diumenge”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 14. Palma, 18 d’abril de 1931, pàgs. 4-5.

(2), ses Salines (5) i Valldemossa (3). A les Pitiüses, els regionalistes obtingueren 18 regidors d'un total de 71 regidors que s'elegien. Varen treure regidors als municipis d'Eivissa (4), Santa Eulàlia (4), Sant Joan Baptista (4), Sant Josep (4) i Formentera (2).

El 18 d'abril, sortí el primer número de l'òrgan del Centre Autonomista després de la proclamació del règim republicà. Va d'incloure una nota pública que havia redactat el Comitè Mixt el dimecres, dia 15 d'abril, per insertar-se en el número especial que pensava treure *La Veu de Mallorca* l'endemà, dia 16, però que no pogué sortir arran de la declaració de festa nacional del dia 15. En aquest text adreçat als mallorquins, l'òrgan conjunt d'ambdós partits declarà la importància de la proclamació de la Segona República "en la història hispànica" i davant una "possible desorientació" declarà:

"Que els principis d'ordre, de disciplina i d'autoritat són indispensables en tota societat ben constituïda; esperam, per tant, dels nostres correligionaris que es mantendran fidels a aquests principis;

Que els drets de propietat, de consideració a les persones i de respecte a les creències, són fonamentals en tota vera democràcia; esperam, i dò, dels nous poders provisoris que no permetran, com no han permès fins ara cap transgressió d'aquests drets."

Finalment, exposà que els autonomistes i regionalistes de Mallorca "mantenim sense cap variació els punts bàsics del nostre programa i ens disposam a treballar, amb el mateix entusiasme, per l'ideal mallorquí i per una Gran Espanya.¹⁵²⁷

Així mateix, en aquell número es dedicà l'editorial, titulat "Davant la realitat", en la qual, després de justificar "el seny" de la nota del Comitè Mixt però que els esdeveniments transcorreguts des del canvi de règim la feien "una mica desplaçades" i l'havien deixada amb un "lleu anacronisme", volia explicar la posició dels partits Regionalisme i Autonomista. Destacà els canvis que havia suposat la transició des d'un règim monàrquic a un altre de republicà, dient:

"D'aquell dia ençà, els aconteixements s'han precipitats d'una manera vertiginosa fins al punt de trobar-nos en un canvi radicalíssim fet en qüestió d'hores que d'una manera incruenta, ordenada a carta cabal, i fins amb dignitat admirable de part del poble ens han fet suposar haver sofrit un llarg sò al fi del qual ens trobam en una nova era de la nostra història. L'importància d'aquest fet és enorme i fins podem dir que és tal volta la nota més brillant que els pobles hispànics han sabut escriure en el llibre de la història del món. Moltes són ja les nacions que han passat aquests moments de traspàs: poques però les que puguin haver-ho conseguit d'una manera tan digna, tan serena, tan ràpida, tan ordenada i tan emocionant. El fet és consumat. Avui Espanya té, ja admesa per tots, la forma de Govern més democràtica a què aspiren els pobles que no gosen d'absoluta llibertat. Davant la realitat, davant els fets consumats, i amb tanta simpatia rebuts per l'opinió que amb tota serenitat, diumenge exigí desde les urnes en sincer plebicit, cal que cada ú, particulars i corporacions, prengui l'actitud que cregui més convenient dins el nou ordre de coses."

Indicà, a més, que els partits Regionalista i Autonomista ja havien expressat "el seu sentir de acatament al nou règim i reafirmació de les conviccions autonomistes, volem fer constar que estam disposats a col·laborar, sempre com element d'ordre, amb tota lleialtat a la consolidació del nou règim. La autoritat constituïda per voluntat popular i per tant emanada de Déu, trobarà en la nostra actuació una demostració de la simpatia amb que havem vist l'adveniment del nou règim no volguent dir amb això que, com tants n'hi ha, subditament ens passem al camp republicà, sinó per estar en consonància amb els principis bàsics del manifest que el Centre Autonomista donà a l'opinió al constituir-se, això és: «creim que només és plenament llegítima l'autoritat emanada immediatament del poble ja elevat a consciència col·lectiva» i que «tota forma de govern està encarnada en la voluntat popular»."

¹⁵²⁷ .- "Mallorquins", a *La Veu de Mallorca*, núm. 14. Palma, 18 d'abril de 1931, pàg. 2.

Finalment, indicà que les noves institucions havien plantejat dur a la pràctica “els altres punts essencials del nostre programa, com són: «la federació de pobles hispànics» i per tant «donar a Mallorca les garanties i institucions necessàries al lliure desplegament de la seva personalitat, dins la unitat essencial de les terres germanes.»¹⁵²⁸

L'acatament del nou règim per part de l'òrgan del Centre Autonomista, també va ser seguit de declaracions públiques d'adhesió al règim republicà del Centre Autonomista, el Partit Regionalista i el Comitè Mixt.

Així, el 19 d'abril, en el local social del carrer de la Concepció, núm. 4, es reuní en junta general extraordinària del Centre Autonomista per discutir l'adhesió a la República.¹⁵²⁹ El Centre Autonomista féu una nota pública de l'acord d'aquesta assemblea, que va ser pres per aclamació, que “mantenint íntegre el seu ideari, s'adhereix a la República i es proposa actuar eficaçment dins el nou règim per obtenir la realització de les seues aspiracions.”¹⁵³⁰

El 20 d'abril, tocà el torn al Partit Regionalista, que es va reunir en assemblea per acordar la seva posició davant el nou règim. Acordà adherir-se i donar suport al nou règim com a acatament de la “soberania popular” que havia decidit instaurar el règim republicà i es comprometia a continuar defensant i impulsant el seu ideari perquè les aspiracions “d'autonomia de Mallorca” tenguessin favorable acollida.¹⁵³¹

Així mateix, el Comitè Mixt féu una nota d'adhesió al nou règim “vista la unanimitat de parers davant el fet de la proclamació de la República” i reiterà que “ara més que mai” prosseguirà els seus treballs per a l'obtenció de l'autonomia de Mallorca dins del nou règim. Per estudiar els problemes inherents a aquesta aspiració, acordà que designava a les distintes comissions les ponències de les quals en matèria agrària, cultural i social, “hauran d'ésser la base de la seva presentació en les futures Corts i en els organismes provincials i municipals.”¹⁵³²

El 25 d'abril, en el segon número de *La Veu de Mallorca* després de la proclamació del nou règim, dedicà l'editorial, titulat “Exemple a imitar”, a comentar la nova situació política en la qual destacà la proclamació del Govern de la Generalitat de Catalunya, que “constitueix per a nosaltres una llissó altament exemplar.” Després de lloar la consolidació de la reivindicada

1528 .- “Davant la realitat” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 14. Palma, 18 d'abril de 1931, pàg. 1.

1529 .- Hi assistiren Josep Forteza Rei, Antoni Rosselló, Aguiló, Sans, Fuster Valiente, Salvà. Quintana, Ferrer, Sagristà, Amorós, Vicenç Juan, Sureda Blanes, Joan Ignasi Valentí, Claverol, Puncernau, Cañellas, Sacanell, Marquès Coll, Colom, Coll, Lluís Aguiló, Nicolau Arbona, Quint Zaforteza, Faust Morell, Pons, Pau Alcover, Miquel Bauzà, J. Sans, G. Colom, M. Cortès, B. Forteza, Eugeni Aguiló, Ripoll i Ferrà. Varen excussar l'assistència els senyors Forteza i Vidal mentre que Elvir Sans va dir que duia la representació dels senyor Parietti i M. Font.

1530 .- “Los regionalistas y autonomistas de Mallorca ante el nuevo régimen republicano. Nota del Centre Autonomista”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 d'abril de 1931, pàg. 2. Reproduïda a “Adhesions al nou règim”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 15 Palma, 25 d'abril de 1931, pàg. 2.

1531 .- La nota deia: “La soberania popular que és font de tot dret, instaurà a Espanya dia 14 d'aquest mes el nou règim règim republicà. Davant aquest aconteixement el partit regionalista mallorquí, en assemblea celebrada dia vint, creguent prestar senyalat apoiament, al nou règim, declarà que, accentant-lo per seguir desenrollant dins ells íntegrament el programa que té trassat, aspira a poder ostentar dins la República la representació de la gran massa social que haguent respost sempre a la direcció i al govern amb ses activitats i valors innegables, desitja conseguir la consolidació de la nova forma republicana baix les promeses que té fetes de respecte a les creències i als drets de propietat, com de consideració a les persones, principis bàsics de tota vera democràcia.

Al fer-ho així entén complir amb el dever cívic de treballar patriòticament per l'adveniment d'una Espanya gran, justa i ordenada en la qual les aspiracions d'autonomia tenguin acollida favorable.” “Los regionalistas y autonomistas de Mallorca ante el nuevo régimen republicano. Nota del Centre Autonomista”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 d'abril de 1931, pàg. 2 (traduïda al castellà). Reproduïda a “Adhesions al nou règim”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 15 Palma, 25 d'abril de 1931, pàg. 2.

1532 .- “Los regionalistas y autonomistas de Mallorca ante el nuevo régimen republicano. Nota del Centre Autonomista”, a *La Almudaina*, dimarts, 21 d'abril de 1931, pàg. 2. Reproduïda a “Adhesions al nou règim”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 15 Palma, 25 d'abril de 1931, pàg. 2.

autonomia catalana en el marc de la República espanyola, sorti al pas de les “burletes” dels que criticaven l’obtenció de l’autogovern i reiterà “el desig manifestat pels autonomistes i regionalistes de Mallorca que demanam també un règim d’autonomia per la nostra regió mallorquina.”¹⁵³³

Davant aquella natural desorientació política de les dretes regionalistes, el setmanari *La Veu de Mallorca* va reproduir, sota el titular “Davant el nou règim”, els editorials del diari catòlic *El Matí*, dirigit per Josep Maria Capdevila, i de la *Gazeta de Vich*, dirigida pel canonge i escriptor Jaume Collell, a més de l’article “Meditem l’actitud que hem d’adoptar” del redactor d’*El Matí* Joaquim Civera i Sormaní.¹⁵³⁴ Així mateix, també reproduí l’article de Miquel Ferrà –Alanís– datat a Barcelona el 14 d’abril i publicat al diari *El Dia*.¹⁵³⁵ Des dels posicionaments dretans i catòlics, l’òrgan del Centre Autonomista també va reproduir la circular del 27 d’abril de l’arquebisbe-bisbe de Mallorca Josep Miralles d’acatament del nou règim inclòs en el *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca*.¹⁵³⁶

El 2 de maig, la nova signatura del setmanari, Micer Novell també dedicà la col·laboració a comentar el restabliment del Govern de la Generalitat i fer un repàs històric del que havia estat aquesta institució a Catalunya.¹⁵³⁷

Des de la secció “Fulles al vent”, Lau comentà els treballs dels diferents sectors polítics de Palma “per determinar la postura a adoptar davant el fet del canvi de règim.” Destacà les notes, tant dels partits Autonomista i Regionalista com del Comitè Mitx, d’adherir-se al nou règim i proposar-se, dins el seu marc, “la consecució dels seus fins” mentre criticà la postura del Partit Liberal i recordà la seva oferta, coaligats amb els conservadors, als autonomistes i regionalistes d’unir-se per formar el “bloque antirrepublicano.” Davant la necessitat d’aglutinar “la gent d’ordre” i formar “la dreta republicana” apuntà que “el nou “Partit de dreta republicana” que s’ha de formar, i és precís que sia aviat, no s’ha de basar en res de la política antiga, ha de pendre ideals nous i procediments moderns revestits uns i altres d’una gran sinceritat. Res d’enganyar al poble; fora millarets ni esca per pescar incautes. Mentre el programa no dugui per bessó la mallorquinisació total de Mallorca no esperem que el poble s’hi deixi enganxar. Es precís crear-li un ideal col·lectiu i aquest ha d’ésser la

¹⁵³³ .- Assenyala “Ja no hi caben les brometes de si aviat Cabrera també la voldrà ni si la donaran a Formentera. Mallorca, no serà lo que podria ésser en cultura i riquesa i progrés, mentres no obtengui un règim autòmic semblant al que vol Catalunya; però no el pot obtenir, no li convé obtenir-lo, mentres no es capaci per assegurar els seus bons fruits, això és, mentres no el vulgui de bon de veres; i per voler-lo cal que amb una intensitat colossal es prediqui arreu aqueix ideal, fins a fer que tots els cors dels mallorquins quedin abrandats en ell i fent-ne son ideal col·lectiu, el vulguin, l’estimin, el demanin, l’exigesquin. Quant aquest sentiment arrel de ferm en la multitud, i en les urnes demostrem que sabem el que demanam i que no permetríem després que un cacic qualsevol en fes escambell de les seves ambicions i fes esvortar i avorrir lo que havia d’ésser règim salvador allavores sabrem del cert que Mallorca n’obténdria el bon fruit que d’ell se’n pot esperar i allavores és l’hora de obtenir la autonomia per la què nosaltres ballam i lluitam.” “Exemple a imitar” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 15 Palma, 25 d’abril de 1931, pàg. 1.

¹⁵³⁴ .- “Davant el nou règim. Retalls de premsa”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 15 Palma, 25 d’abril de 1931, pàg. 5. En l’entradeta justificativa d’aquests articles afirmava “Com davant el fet positiu de l’adveniment de la República a Espanya, hi ha una gran desorientació en el camp dretista, creim que més bé que lo que nosaltres puguem escriure, serà més eficaç, al fi orientador, transcriure fragments dels articles equànims que vagin publicant-se en els periòdics més significats del nostre camp.”

¹⁵³⁵ .- ALANIS: “On som”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàg. 2.

¹⁵³⁶ .- “El nou règim. Circular del nostre Prelat”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàg. 3.

¹⁵³⁷ .- Indicà, com a conclusió, que “Això fou el Govern de la Generalitat de Catalunya en els temps gloriosos de la seva llibertat, i és el que novament ha reconegut el govern provisional de la República espanyola perquè, amb les diferències imposades pel temps, puguí regir aquell territori amb ampla autonomia, però dins la confederació de pobles hispànics que per acord de les Corts Constituents pensen que formin d’ara en avant la República federal espanyola.” “El Govern de la Generalitat”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàg. 5.

mallorquinització integral.” Com a ideari dins “un ampli règim autonòmic” apuntà “la religiositat tradicional, l'ús general de la llengua pàtria, el dret de la terra bassat en els costums pairals, l'art genuí que a son temps produí obres immortals admiració dels estanys el seny que guiava els nostres avant-passats, el treball que ha posada Mallorca en camí d'un positiu benestar, l'agremiació de la nostra menestralia, etc. etc.”¹⁵³⁸

El 9 de maig, *La Veu de Mallorca*, en l'editorial titulat “Noves orientacions”, criticà la creació dels nous partits Dreta Social i Dreta Liberal Republicana per la fragmentació que suposaven de les dretes.¹⁵³⁹ Reiterà la seva posició en la dreta mallorquina i la necessitat de cercar la unió d'aquesta. Per aixó, defensà la seva integració dins un bloc de dretes entorn dels partis ja existents regionalista i autonomista¹⁵⁴⁰ i de l'altra formar un comitè que aglutinàs els diversos partits de dretes.¹⁵⁴¹

L'aprovació del decret de bilingüisme del Govern Provisional de la República el 29 d'abril de 1931 tingué un ampli suport des de les pàgines de *La Veu de Mallorca* i es demanà que es fes extensiu també a les Balears.¹⁵⁴²

El 30 d'abril, a les 19 h, els partits Regionalista i Autonomista celebraren una assemblea general per nomenar les ponències que havien d'estudiar els problemes polítics, culturals, econòmics i socials que afectaven l'autonomia de Mallorca.¹⁵⁴³ A l'acte, a més, el dirigent Jaume Lluís Pou hi pronuncià la conferència “L'Estatut de Mallorca.”¹⁵⁴⁴

1538 .- LAU: “Es ben hora!”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàgs 2-3.

1539 .- Afirmà “Es veu que les dretes de Mallorca segueixen desorientades del tot. Avui que s'imposa una vertadera unió, no s'encerta el medi de conseguir-la i anam crean més i més “capelletes” que ens han de dur al fracàs més rotund. Ja és bo que se belluguin i que demostrin que les esperiències del temps passats han lograt ferir els seus més íntims sentiments, tots aquells que dins la desorientació política havien demostrat no tenir ni sols instint de conservació. L'experiència és mare de la ciència i es veu que els qui en la remoció darrera han rebut les fiblades de la realitat han cregut arribada l'hora de lluitar per la pròpia salvació; però al nostre entendre equivoquen el camí. Tots voldríem que les dretes de Mallorca es redreçaren en un sol bloc per a la defensa de lo que més estimam, per el triomf de la ideologia netament catòlica, però pràcticament, formant noves agrupacions, no consegueixen sinó desorientar, dividir, esmicolar encara més aquest bloc que el dia pròxim de la batalla electoral serà vençut per el bloc esquerrà que està ben format.” “Noves orientacions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 1.

1540 .- Indicà “Dues maneres veim per les quals podem conseguir que aquesta unió sia un fet. Es la primera la consolidació de les entitats ja existents. Aquí tenim l'agrupació dels partits polítics autonomista i regionalista que han demostrat en les darreres eleccions ésser una força considerable. Tenen la gran ventatja d'ésser partits nous i ademés efectivament han conseguit a Palma i a la pagesia una votació nutrida que ha causada impressió fins en el camp contrari. Tenen avui la feina electoral ja encaminada. L'organització del cos electoral no s'improvisa així com així; i elles tenen la ventatge de contar ja amb aquesta organització. De que són partit de dretes ningú ho pot dubtar i tot el programa de la “Derecha Social”, de religió, família, treball i propietat, forma part del seu que és encara molt més extens. Doncs perquè no han de servir aquests partits de nucli al entorn del qual s'ajuntin tots els qui diuen professar aqueixa ideologia? Perquè han de tenir por certs elements, a altres ideals que aquestes entitats preconisen com són democràcia cristiana, autonomia de Mallorca, llengua, dret, etc. etc. que no fan sinó ampliar més el cercol aon hi pugui quebre encara més gent?” “Noves orientacions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 1.

1541 .- Manifestà: “L'altra manera que pot ésser sia més acceptable per tots és no crear cap entitat més en aquests moments i entre les que ja existeixen formar un Comité integrat per igual número de membres de cada una. Que aquest Comité redacti unes bases i es duguin a l'aprovació de les respectives agrupacions, per, una volta aprovades, quedar tots compromesos a apoiar amb totes les seves forces les decisions i els acords del Comité.” “Noves orientacions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 1.

1542 .- MICER NOVELL: “La llengua materna a l'escola”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 2 i “El bilingüisme en l'ensenyança”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 5 (transcripció íntegra del decret).

1543 .- “Política local. Asamblea general de los partidos Regionalista y Autonomista”, a *La Almudaina*, dijous, 30 d'abril de 1931, pàg. 3 (convocatòria).

1544 .- “Per l'autonomia”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 3 (breu nota de la conferència de Jaume Lluís Pou).

En aquell context d'haver de celebrar unes eleccions a Corts Constituents, el Comitè Mixt també desenvolupà una tasca d'aconsellar als nous electors majors de 23 anys d'assegurar-se la seva inclusió en el cens electoral.¹⁵⁴⁵

La reacció davant els incendis de convents dels dies 11 i 12 de maig

Quan encara no feia un mes que s'havia proclamat la República, es produí un fet que tingué un ampli ressó entre els sectors dretans i catòlics, com foren els incendis dels convents els dies 11 i 12 de maig a Madrid i altres ciutats de l'Estat.

El 16 de maig, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial, titulat "A la claror dels incendis", a comentar els incendis dels convents a Madrid i altres ciutats de l'Estat. El text qualificà els fets ocorreguts com a "vergonyosos" i comentà que havien "trasbalsat, com és natural, amb violències de cauteri la nostra consciència de creients i encara, en un altre pla, la nostra simple dignitat de ciutadans." Recordà la crema històrica de 1835 i, arran dels fets dels dies passats, li feia demanar-se sobre "la nostra capacitat per a la vera democràcia política." Afirmà, a més, "Una angoixant sensació de profunda tristesa domina el conjunt. Després un no sap de qué sobtar-se més: Si de l'agressiva complicitat fatal de l'actitud d'uns extremistes, que sols per entendre-nos pom anomenar de dreta, incapassos de acompanyar amb un silenci prudent i respetuós l'ensorrament d'un règim que no saberen conservar amb dignitat; si de la passivitat suïcida del poder davant dels primers assalts de les turbes, o de l'ímpetu primari d'aquestes, envestint amb atàvica cobejança destructora les morades refugi dels qui votaren la seva vida, en uns d'un perfect dret, al servei de Déu." Així i tot, advertí que la crema de convents no era privativa del règim republicà, com ho demostraven els fets de 1835 i de 1909. Aleshores, digué "A Espanya persisteix, es veu, la mateixa vella dèria infamant, que si és en el fons un indici, baldament negatiu, de l'arrel religiosa del nostre poble, pot ésser indici també, i més segur, de la nostra congènita incivilitat" i cità les paraules del poeta Joan Maragall.¹⁵⁴⁶ Finalitzà manifestant que el nou règim republicà podia ajudar a superar l'advertència de Maragall i que per arribar-hi s'havia d'evitar que es repetissin fets com els passats recentment.¹⁵⁴⁷ Sens dubte, els incendis dels convents de Madrid, obrí un tema del Comitè Mixt sobre la garantia i la necessitat "d'ordre."

Novament, el 16 de maig, l'òrgan del Centre Autonomista reproduí l'article "Intensifiquem la nostra actuació" del redactor d'*El Matí* J. Civera i Sormaní en el qual feia una crida als catòlics que havien de treballar intensament a favor de la civilització cristiana en el nou context propiciat per la República.¹⁵⁴⁸

¹⁵⁴⁵ .- "Mallorquí", a *La Veu de Mallorca*, núm. 17 Palma, 6 de maig de 1931, pàg. 6. S'hi advertí: "S'acosten les eleccions constituents que seran transcendentalíssimes. D'elles dependeix que la nova República prengui una o altra orientació i que reconesqui els drets de les regions a l'autonomia. Si ets major de 23 anys, demana avui mateix la teva inclusió en el cens per ajudar a la victòria dels ideals de religió i pàtria." També "La revisió del cens electoral", a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàg. 3, i "Elecció de diputats. Rectificació del cens", a *La Veu de Mallorca*, núm. 16 Palma, 2 de maig de 1931, pàg. 6.

¹⁵⁴⁶ .- "A Espanya, la passió política no és sinó la disfressa d'altres passions més primitives que cerquen en aquella satisfacció dissimulada; per això presenta una violència que sembla desproporcionada al seu objecte: i és que l'objecte és un altre. Així es pot afirmar que no hi ha un espanyol, si ho és de bon de veres, que tenguí dret a dir-se lliberal: aquí el lliberalisme és una ficció, una hipocresia, un distintiu de tribu per lluitar contra d'altres, res més. Aquí tots volem fer la nostra santa voluntat... i que'ls demés es sotsmetin a ella. Així és que la nostra llibertat s'excita sols en l'opressió o en la rebel·lia." "A la claror dels incendis" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 18 Palma, 16 de maig de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁴⁷ .- "A la claror dels incendis" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 18 Palma, 16 de maig de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁴⁸ .- Manfiestà "Ens trobam en uns moments de desorientació. Coneixem les derivacions polítiques que han tingut les darreres eleccions municipals; però ningú sap que passarà en l'ordre espiritual. Als que hem lluitat tota la vida en el camp catòlic, ens intessa esbrinar aon ens portaran els elements que han obtingut la màxima popularitat. Ens aquests moments transcendents, caldria que giràssim el cap enrera per a saber si el camí que hem seguit fins ara és el que ens ha de portar a l'èxit o al fracàs. Segurament, si examinem amb l'esperit ben

El 23 de maig, en la secció “Fulles al vent”, Lau tractà les reaccions als incendis dels convents i qualificà l'incident d'una “taca d'incultur que a Espanya deixà l'anterior règim” i atribuï la causa dels fets a “la descristianització del poble” i a “la incultura.” Així mateix, protestà contra el decret del Govern Provisional en el qual ordenava que a les escoles no fos obligatori l'ensenyança del catecisme. Afirmà que “aquest decret representa una fiblada als sentiments generals dels espanyols, però no per creure que sia de gran eficàcia l'ensenyança de la Doctrina de la manera tan superficial com s'ha vengut fent fins ara en la majoria de les escoles.”¹⁵⁴⁹

La repetició de les eleccions municipals del 31 de maig

El 23 de maig, l'òrgan del Centre Autonomista dedicà l'editorial a les properes eleccions municipals parcials que s'havien de celebrar el 31 de maig ja que havien estat anul·lades a 25 municipis les d'abril de 1931. Tot i que el Comitè Mixt no havia decidit encara com havia de plantejar la lluita electoral, l'òrgan autonomista es permetia aconsellar com “enfocaríem nosaltres la qüestió i com ens presentariem a la lluita.” Apostà que la nova majoria de l'Ajuntament de Palma havia de ser per a la Conjunció Republicano-Socialista¹⁵⁵⁰ però que s'havien de disputar els 19 regidors de les minories. Defensà la consolidació del nou règim republicà,¹⁵⁵¹ però que arran del “reviscolament de l'esperit cristià” s'havien de defensar “els

serè la nostra tasca, haurem de reconèixer que la majoria de la nostra gent ha perdut el temps i no ha sabut aprofitar les oportunitats per a influir en tots els ordres de la vida. Hem cregut que els nostres ideals i sentiments religiosos no perillaven, perquè dispoàvem de la força” Apostava per la intervenció dels catòlics en el camp polític i social i advertia, però “Cal canviar de tàctica. Hem d'obrir de bat a bat les finestres, per què penetrin dintre de les nostres entitats aires de renovació. Les armes de combat han d'estar en relació amb les necessitats dels temps. Hem de sacsejar els catòlics perquè compreguin que ha arribat l'hora d'actuar intensament.” Per tot això, destacava l'eficàcia de la premsa i conclouia que “No lluitem, però, enarborant banderes que ja han caigut. Particularment, podem enarborar la bandera que més ens plagui; però col·lectivament seria funestíssim per a la religió que en comptes de fer obra constructiva i d'intervenir eficaçment en l'ordre social i en l'ordre polític, per a fer-hi sentir la nostra influència, esmerçàvem el temps plorant damunt les runes per les quals no és lògic que sentim cap enterniment. Si vénen dies de prova, que mai no puguin dir de nosaltres que hem estat un obstacle per a la consolidació del nou règim.” CIVERA i SORMANI, J.: “Intensifiquem la nostra actuació”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 18 Palma, 16 de maig de 1931, pàg. 5.

¹⁵⁴⁹ .- A més, deia: “La Monarquia, millor dit, els oligarques que en ella s'hi trobaven tan apleret, li tengueren sempre por fins horror a la cultura popular, sense veure que en un esperit ignorant hi prenen molt aviat les idees més absurdes i més funestes i que l'incultura és camp aont no podrà viurer-hi i fructificar-hi cap bona llavor mentres que les plantes bordes i de fruit malévol prenen en terreny incult com les males idees en cervells semblants; sostenim això tot compartint l'opinió d'un il·lustre pedagog que diu que la poca cultura pot ésser pitjor que la falta d'ella. Mes, si la molta cultura basta per a no realitzar certs actes de vandalisme que repugnen a tot cervell educat i equilibrat, en canvi la cultura cristiana pot ésser capaç de fer obres transcendents i de donar un matç de gran seny a la col·lectivitat que la posseeix. Consti, però, que al dir cultura cristiana volem dir la impregnada de les essències puríssimes del cristianisme, a plena consciència. I aquesta sols pot aconseguir-se en la gimnàsia constant i continuada de l'esperit, mai de cara als homos, sinó sempre de cara a Crist.” LAU: “Cultura cristiana”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁵⁰ .- Afirmà “Davant el fet transcendentalíssim esdevingut el 14 d'abril amb totes les seves reals ja i possibles derivacions s'imposa una conseqüència a la qual tots els sectors de l'opinió política donen conformitat: la Majoria de l'Ajuntament de Palma ha d'ésser per la Conjunció Republicana-socialista. Creim que s'imposa per si mateixa sense necessitat d'haver-la d'exigir amb amenaces. Que la guanyarien en noble lluita? Que no la guanyarien? No ens hi importa. El fet de la instauració del nou règim els dóna aquest dret i ningú voldrà carregar-se la responsabilitat de contrariar el desig per aquella manifestat. Quina ha d'ésser la majoria? Ho han dit també. Volen vintidós regidors i ningú pot dir que sia golafreteria la que demanen.” “Davant les pròximes eleccions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁵¹ .- L'editorial arribà a afirmar: “Tots reconeixem que cal consolidar el nou règim, que és precís prestar el més lleial servei a la República i an això estan disposats els nostros partits com ho tenen dit i repetit; i no de boquilla ni a contracor, sinó que són ja molts els qui de veure-la perillar se prestarien a la seva defensa tal volta amb més ardor que no altres que abans de la seva instauració ja es digueren republicans.” “Davant les pròximes eleccions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 1.

sentiments més purs de la major part de Mallorca, la religió catòlica, que sia un fre pels qui dins l'Ajuntament poden algun dia atacar i combatre aquest sentiments.” Apuntà la desconfiança en l'actuació en aquest sentit dels republicans de Centre –que acusava d'haver practicat el cacicat– i plantejà la necessitat d'establir una lluita electoral entre aquests i les dretes “a fi de que les masses ciutadanes que en un o altre partit militin puguin pronunciar-se llibèrrimament a favor del qui cregui que millor encarna son sentir.” Fins i tot, davant un possible pacte “que és vergonyós pel qui l'inventi i per qui l'accepti” entre els centristes i les dretes apostava millor per l'abstenció.¹⁵⁵² Precisament, en aquell número, donà una nota d'última hora en la qual comentava que el Comitè Mixt havia decidit abstenir-se en les eleccions municipals parcials “abans que acceptar la componenda indigna que es proposava, ni provocar la lluita amb totes les seves conseqüències”, fet que demostrava la vigència de l'editorial.¹⁵⁵³

L'òrgan del Centre Autonomista del dia abans dels comicis municipals parcials dedicà àmplia informació sobre la contesa electoral. D'una banda, dedicà l'editorial, titulat "Catòlics, a les urnes" i, de l'altra, publicà la candidatura dels partits Regionalista i Autonomista a l'Ajuntament de Palma acordada pel Comitè Mixt d'ambdós partits. Es presentaven un total d'11 candidats, distribuïts en 2 al districte 1r (l'industrial Baltasar Forteza Valleriola i el metge Miquel Sureda Blanes), 1 al 2n (l'advocat Antoni Martorell Monar), 2 al 4t (el metge Josep Claverol Fenosa i l'industrial Bernat Rigo Rubí), 1 al 5è (el metge Pere Comas Rotger), 2 al 6è (el propietari Faust Morell Gual i l'advocat Gabriel Cortès Cortès), 2 al 8è (el propietari Antoni Rosselló Rosselló i l'industrial Pere Parets Ignacio) i 1 al 9è (l'agricultor Joan Salas Nadal).¹⁵⁵⁴ D'aquests, hi havia 6 regionalistes (Antoni Martorell Monar, Bernat Rigo Rubí, Pere Comas Rotger, Antoni Rosselló Rosselló, Pere Parets Ignacio i Joan Salas Nadal), 4 autonomistes (Baltasar Forteza Valleriola, Miquel Sureda Blanes, Josep Claverol Fenosa i Faust Morell Gual) i 1 integrista (Gabriel Cortès Cortès). La candidatura havia aconseguit incloure l'integrista Gabriel Cortès, fet que demostrava aleshores l'intent d'una certa neutralització d'alguns grups de dretes que s'anaven formant després de la proclamació de la Segona República, una estratègia per la qual havia apostat clarament l'òrgan del Centre Autonomista.

Així mateix, *La Veu de Mallorca* criticà l'editorial del diari verguista *El Día* dirigida a les dretes.¹⁵⁵⁵

En aquells comicis, la pugna es produí per les regidories de les minories entre les candidatures regionalista-autonomista, republicana de Centre i la testimonial de la Dreta Liberal Republicana.

Com és sabut, els resultats dels comicis feren que el nou Ajuntament de Palma estàs integrat per 17 republicans federals, 8 socialistes, 11 republicans de Centre (11 liberals i 2 conservadors) i 5 regionalistes-autonomistes (3 autonomistes –Baltasar Forteza Valleriola, Miquel Sureda Blanes i Faust Morell Gual–, 1 regionalista –Pere Comas Rotger– i 1 integrista –Gabriel Cortès Cortès–). Les eleccions havien exclòs 6 candidats, 5 dels quals

¹⁵⁵² .- Advertí, a més “El Govern ha suprimit l'article 29, per antidemocràtic i perquè atentava a la civilitat. Amb ell els partits antics burlaven sovint el cos electoral. Es de creure doncs que el Governador actual, interpretant l'esperit del decret de nova convocatòria no tolerarà que triomfin novament les arts caciquils que tantes manyes tenen per trobar la manera de escatimar i fins burlar la voluntat del poble per tal d'atreure-se la del qui domina.” “Davant les pròximes eleccions” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁵³ .- “D'última hora”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁵⁴ .- “La candidatura dels partits Regionalista i Autonomista”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 20. Palma, 30 de maig de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁵⁵ .- “Programa lliberal-conservador”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 20. Palma, 30 de maig de 1931, pàg. 3.

eren regionalistes.¹⁵⁵⁶ A la resta de Mallorca, els regionalistes feren un resultat molt pobre, ja que únicament aconseguiren 4 regidors a Sencelles i 1 a Binissalem.

La reestructuració del Consell Directiu del Centre Autonomista

Al començament de juny, el Centre Autonomista traslladà el domicili social des del carrer de Tamorers, núm. 9, al de la Concepció, núm. 4, de Palma.¹⁵⁵⁷

L'11 de juny, el centre celebrà una trascendental junta extraordinària. S'hi llegí la carta de dimissió irrevocable del monàrquic Josep Quint Zaforteza del càrrec del Comitè Mixt, que també es donà de baixa del Centre Autonomista, a causa de l'acord del 19 d'abril d'adhesió a la República. El president Ignasi Forteza Rey féu un elogi de Quint Zaforteza i lamentà la seva renúncia. Davant aquesta situació, el Consell Directiu interí va posar a disposició de l'assemblea els càrrecs dels seus membres, però es decidí deixar per al final de la reunió la renovació del principal òrgan de direcció del centre.

Seguidament, es va discutir l'actitud que havia d'adoptar el partit en les properes eleccions generals a diputats a Corts Constituents. Faust Morell explicà les negociacions del Centre Autonomista per la unió de les dretes enfront de la conjunció del front únic d'esquerres i indicà que amb els conservadors gairebé ja s'havia arribat a un acord. S'aprovaren aquestes negociacions. Va ser aleshores que es plantejà el tema més polèmic pels autonomistes i s'inicià amb la pregunta a l'assemblea de Joan Pons i Marquès de si en la unió de les dretes s'havia d'acceptar el Partit Republicà de Centre de Joan March si aquest ho demanava. "Després d'una laboriosa discussió", s'aprovà la proposició de Joan Estelrich que deia: "l'assemblea és contrària en general a l'unió amb en [Joan] March [del Partit Republicà de Centre], però si les circumstàncies duen aquesta unió purament electoral o de moment, l'assemblea es pronuncia en el sentit de què es mostra propícia a aquesta intel·ligència purament electoral, sempre que el Sr. March es compromet a defensar la religió catòlica." Així i tot, aquesta proposta possibilista i estratègica tingué el vot en contra de Lluís Amorós, Cornellàs, Vidal Flor de Lis, Puncernau i Joan Ignasi Valentí que es mostraren contraris a qualsevol pacte amb Joan March. D'aquesta manera, es reafirmà la coalició amb els regionalistes i es decidí donar un vot de confiança al Comitè Mixt perquè negociàs per la concentració de les dretes "en el sentit abans esmentat."

Acte seguit, es va elegir el nou Consell Directiu, que va ser integrat per Ignasi Forteza Rey (president), Joan Ignasi Valentí Marroig (vicepresident 1r), Josep Claverol Fenosa (vicepresident 2n), Bartomeu Colom Ferrà (vicepresident 3r), Faust Morell Gual (vicepresident 4t), Andreu Ferrer Ginard (secretari), Andreu Bordoy Fiol (vicesecretari), Baltasar Forteza Valleriola (tresorer-comptador) i, com a vocals, Joan Pons i Marquès, Damià Vidal Burdils, Lluís Amorós Amorós, Marià Barceló Fàbregues i Antoni Rosselló Rosselló. Així mateix, es designaren com a representant dels autonomistes en el Comitè Mixt Faust Morell Gual, Andreu Ferrer Ginard, Joan Pons i Marquès i Lluís Amorós Amorós.¹⁵⁵⁸

¹⁵⁵⁶ .- "Resultat de les darreres eleccions municipals", a *La Veu de Mallorca*, núm. 21. Palma, 6 de juny de 1931, pàgs. 4-5.

¹⁵⁵⁷ .- Comunicació del 8 de juny de 1931 del president Ignasi Forteza Rey al governador civil. Registre d'Associacions. Sign. 1.621. Exp. 1866. Govern Civil. ARM.

¹⁵⁵⁸ .- Hem utilitzat la transcripció de la sessió del Llibre d'actes de les juntes generals del Centre Autonomista que ofereix CARRIÓ TRUJILLANO, Bartomeu: *El regionalisme a Mallorca: La Veu de Mallorca (1900-1931)*. Memòria de Llicenciatura. Universitat de les Illes Balears. Palma, maig de 1985, pàgs. 302-303. També "Sessió general", a *La Veu de Mallorca*, núm. 24. Palma, 17 de juny de 1931, pàg. 3, el qual s'oferí la renovació de la junta directiva, els delegats del centre al Comitè Mixt i, sense entrar en el debat, es mencionà que "s'acordà donar un vot de confiança als mateixos perquè, tenguent ben en compte el sentit que la Junta General exterioritzà en la discussió de l'assumpte, puguin amb el seu vot dins el Comitè apoiar la candidatura de dreta per les pròximes eleccions en pacte amb els partits que més s'avenguin amb l'ideologia nostrada."

Les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny

En aquell context, al començament de juny, la junta del Centre Autonomista es va reafirmar en la seva ideologia autonomista i catòlica i acordà donar continuïtat a *La Veu de Mallorca*. D'una banda, decidí convertir-la definitivament en el seu òrgan amb periodicitat bisetmanal i, de l'altra, elegí un cos de redacció i un consell d'administració, a més de confirmar Andreu Ferrer en la seva direcció, per dur "el pes de la publicació" i ampliar la nòmina de col·laboradors.¹⁵⁵⁹

El 10 de juny, *La Veu de Mallorca* comentà el nou manifest del partit Dreta Social.¹⁵⁶⁰ Amb prudència, ja que qualificà la nova agrupació "germana", indicà que havia trobat el seu manifest massa llarg i "en la seva redacció paraules i coses que tenim per antiquades i superades. Per de promte, en el temps que som i tal com ha anat i van les coses, creim que no és suficient amb referència a la forma de govern la simple fórmula de "leal acatamiento al régimen constituído". La vagedat d'aquesta fórmula no ha de contentar ningú, i to el que sigui donar peu a la més lleu sospita de monarquisme encobert és faltar al deure d'ajudar a la consolidació de la República, que és per a tota actuació política de dreta, el primer deure de l'hora. Qui sia monàrquic val més que ho sia declaradament, que tots hi hem de guanyar. Els temps no estan per equívocs." També li demanà més decisió i valentia a l'hora de parlar de treball¹⁵⁶¹ i comentà algunes afirmacions de l'extracte del discurs de Ramis d'Ayreflor en la constitució del nou partit, qüestió que li feia reiterar la qüestió de la divisió de la dreta.¹⁵⁶²

¹⁵⁵⁹ - Al respecte, indicà "Ampliarà la col·laboració amb plomes i seccions que estam segurs que seran ben rebudes pels subscriptors i tenim paraula d'En "Lau" que seguirà les "Fulles al vent" que cada dia són llegides amb més interès. Creim precis popularitzar més el nostre setmanari i amb seny, però sense intemperances provocadores, contra-restar en lo possible la nefasta campanya de certs paperots que avui infecten la nostra ciutat. S'acosten altra volta dies de febre, moments de lluita d'idearis contraposats i consideram que precisa sovintejar més la nostra comunicació amb els lectors. Un article, un discurs, unes notes publicades en dissabte han perdut ja actualitat al dissabte vinent, que és quan podíem fins ara contestar-los o comentar-los i això ens ha mogut a fer una innovació que creim ha d'ésser agradosa als subscriptors. Es aquesta, que publicaren un dels dos fulls de que consta ara el dimecres i l'altre el dissabte, cosa que permetrà que sense augmentar gens el preu de subscripció, ni gaire més les nostres despeses, poguem donar als lectors les notícies més fresques i tenir freqüent comunicació amb ells." "Endavant" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 22. Palma, 10 de juny de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁶⁰ - Assenyalà que la Dreta Social era una "agrupació sortida principalment de les desferres del partit conservador històric mallorquí, definitivament devorat per l'allavores encara partit lliberal en les eleccions del 12 d'abril passat." "Un altre manifest", a *La Veu de Mallorca*, núm. 22. Palma, 10 de juny de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁶¹ - Indicà "Quan no tenim més remei que confessar que en aquest camp, com en altres, ens hem deixat passar vergonyosament davant, i quan és tan cert que la victòria dependrà en bona part de la posició que el catolicisme social prengui des d'ara, immediatament, en el terreny sindical, escamotejar porugament el nom de sindicat ens sembla covardia. L'hora de les vacilacions ha d'haver acabat. Si hem d'anar envant hem d'escometre els problemes sense pal·liar-los, decidits a lluitar amb valentia, amb les mateixes armes de l'adversari. I ja posats al servei d'una vera i autèntica democràcia, que per ésser tal no ha de deixar d'ésser sinó que ha de seguir ben cristiana, res de "nobles i plebeyos" llenguatge estantiçament endarrerit i perillós per un que vol anar al dia." "Un altre manifest", a *La Veu de Mallorca*, núm. 22. Palma, 10 de juny de 1931, pàgs. 1-2.

¹⁵⁶² - En el discurs de constitució de Dreta Social, Ramis d'Aireflor afirmà que podien treballar millor que no els altres "perque els altres partits tenen punts de vista que no comparteix tothom", paraules que varen ser replicades per *La Veu de Mallorca* dient "Evidentment: per això són partits: partíció, divisió. Ara que així mateix és llamentable que quan la dreta necessita més que mai de cohesió i d'unió, els elements dispersos, en lloc d'arremolinar-se entorn dels grups ja formats i que han lluitat dins i per la dreta, trobin convenient de formar-ne un de nou al seu especial servei. Un grup del qual podrà ésser dit, amb idèntica raó que dels altres, pel fet d'ésser partit, allò de compartir-ho o no tothom. Potser en el fons hi juga aquell "sin personalismo de ninguna especie" del manifest i un "Hasta cuando?" sortit damunt l'almudaina de l'altre dia, interregant que tal volta el paper de Mallorca en les eleccions a Constituyents s'encarregui de contestar." "Un altre manifest", a *La Veu de Mallorca*, núm. 22. Palma, 10 de juny de 1931, pàg. 2.

Els regionalistes i autonomistes s'acabaren integrant en la candidatura de la Coalició de Dretes –amb el Partit Conservador i la Dreta Social– i col·locà el seu dirigent Bartomeu Fons Jofre de Villegas com a candidat.

Des de les pàgines de l'òrgan del Centre Autonomista, a més de difondre l'ideari de la Coalició de Dretes i la seva campanya, també proliferaren les crítiques al Partit Republicà de Centre i especialment a Joan March, sobretot per la seva actuació i incidents a Menorca.¹⁵⁶³ Sens dubte, *La Veu de Mallorca* havia estat un element de primer ordre en la campanya electoral de la Coalició de Dretes.

La Coalició de Dretes quedà com a tercera força política i els vots dels seus quatre candidats oscil·laren entre els 25.454 vots del regionalista Bartomeu Fons –que va ser el més votat de la candidatura– i els 16.928 vots de l'eivissenc Carles Roman, mentre quedaren en una posició intermitja el conservador Josep Socias (24.050 vots) i Josep Maria Ruiz Manent (21.370 vots).

L'impuls a l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears

En la comissió redactora mallorquina de l'avantprojecte, presidida per Emili Darder, hi participaren els dos membres del Centre Autonomista Joan Pons i Marquès i Elvir Sans. El 8 de juny, el Partit Regionalista comunicà que després d'estimar com un dels problemes fonamentals, més trascendentals i urgents de Mallorca la preparació de l'estatut d'autonomia. Per aquest motiu, havia encarregat la redacció de l'avantprojecte de l'Estatut regional a Bartomeu Fons, Tomàs Muntaner, Josep Sampol, Antoni Moner i Jaume Lluís Pou. El regionalistes apuntaven que l'Estatut d'autonomia de Mallorca s'havia de subjectar a les següents bases: Consell General; Poders regionals; facultats; llengua; estatuts particulars, cultural, econòmic i social; administracions insulars, i reforma de l'Estat.¹⁵⁶⁴

En aquells mesos, des de *La Veu de Mallorca* i des del Comitè Mixt es donà un fort impuls a la campanya a favor de l'autonomia balear i la redacció de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Balears, promogut per l'Associació per la Cultura de Mallorca.¹⁵⁶⁵

Després del fracàs de la Coalició de Dretes en les eleccions general de juny de 1931, que, sens dubte, dificultà la gran formació d'un partit de dretes i catòlic entorn dels regionalistes-autonomistes, aquests es dedicaren a defensar l'aprovació d'un estatut d'autonomia per a les Balears.

El 4 de juliol, *La Veu de Mallorca* va publicar l'Avantprojecte d'Estatut regional, que s'havia acabat de redactar el 19 de juny.¹⁵⁶⁶ També es féu ressó del cicle de conferències de divulgació de l'Estatut, organitzades per l'Ateneu, que es feien al palau de la Diputació. Fins aleshores, hi havien intervingut el directiu de la Cambra de Comerç Guillem Roca Waring, el secretari general del Partit Regionalista Jaume Lluís Pou i el diputat electe per Barcelona Antoni Maria Sbert. Segons l'òrgan del Centre Autonomista, les xerrades anaven “encaminades a orientar al poble sobre com hauria d'ésser la llei orgànica que reguli la nostra vida interior i la de relació amb l'Estat Espanyol.”¹⁵⁶⁷

L'11 de juliol, reproduí amb l'objectiu “de donar a conèixer el que pensen els menorquins de l'Estatut regional” l'article de Menorquit sobre “L'estatut mallorquí”, que havia aparegut a *La Voz de Menorca* i que s'oposava a l'aprovació de l'avantprojecte. Així, el rebutia amb

¹⁵⁶³ .- J. J. P.: "De Menorca", a *La Veu de Mallorca*, núm. 25. Palma, 20 de juny de 1931, pàgs. 2-3, i "Polítiques", a *La Veu de Mallorca*, núm. 27. Palma, 27 de juny de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁶⁴ .- "El Estatuto de la Autonomía Regional", a *La Almudaina*, dimarts, 9 de juny de 1931, pàg. 2.

¹⁵⁶⁵ .- En són mostres "Per l'Estatut regional", a *La Veu de Mallorca*, núm. 20. Palma, 30 de maig de 1931, pàg. 5; "El mallorquí a les escoles", a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 2, i "L'Estatut regional", a *La Veu de Mallorca*, núm. 25. Palma, 20 de juny de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁶⁶ .- "Avant projecte de l'Estatut regional", a *La Veu de Mallorca*, núm. 28. Palma, 4 de juliol de 1931, pàgs. 4-6.

¹⁵⁶⁷ .- "Per l'Estatut Regional", a *La Veu de Mallorca*, núm. 29. Palma, 8 de juliol de 1931, pàg. 3.

objeccions fonamentades en el fet geogràfic, lingüístic i econòmic i concluïa: “Autonomia de la regió dins la nacionalitat, o sigui autònomes Menorca, Mallorca i Eivissa com les altres regions catalanes dins Catalunya. Ressucitin, dons, les Universitats Generals, o Diputacions de Mallorca i Menorca, vinculades a Catalunya pels nexes de raça, llengua, cultura i història, però que es treguin del cap els mallorquins aquesta betzèria de “Gran i general Concell Balear”, amb vint i set diputats mallorquins i nou per cada una de les altres illes. I després diuen encara que han sigut generosos amb nosaltres. Veritablement, garnant cap a dins, són estat d’una generositat força extraordinària.”¹⁵⁶⁸

El 18 de juliol, *La Veu de Mallorca*, que havia tornat a recuperar la seva periodicitat setmanal, dedicà el seu editorial, titulat “Per l’autonomia de Mallorca” en el qual reivindicà l’aposta que havia fet feia més d’un any el Centre Autonomista en el seu manifest. Per això, afirmava “La nostra ascendència federalista i autonomista és, doncs, ben clara, i en nom d’ella ens és tan lícit com agradable d’expressar avui la nostra pregona satisfacció en veure anunciada i a punt d’obrir una cosa tan prometedora per la nostra autonomia com l’assemblea d’Ajuntament i Entitats convocada per dilluns vinent per la nostra Diputació Provincial.” Després d’apostar per la supressió de “l’adjectiu provincial” de la institució per que suposaria la “superació definitiva del concepte artificial de província i tots els seus derivats,” manifestà que “ens sembla perfectament acceptable la mesura i ponderació de l’avant-projecte d’Estatut presentat com a base de discussió a la citada assemblea.” Indicà que havia interpretat que “l’esperit de l’avant-projecte presentat per l’Associació per la Cultura de Mallorca, tot l’esforç dels seus redactors se’n ha anat darrera el procurar per Mallorca una estructuració de govern permetés, de la millor manera possible, la possible, enyorada i imprescindible restauració de la seva personalitat.” Destacà la importància de la llengua materna, que era un dels “atributs essencials de la seva personalitat”, ja que aquesta “recolza la nostra raó i la nostra força. En el nostre verb, i no en altre, encarnarà el nostre esperit. Per això la llengua es troba sempre a la base de totes les nostres reivindicacions i per cap concessió que ens escamotetjàs aquesta ens deixariem enlluernar. Tant és així que per nosaltres, amb tota la nostra voluntat d’autonomia, l’elecció no seria dubtosa: entre una Mallorca autònoma i lliure parlant en foraster –si això no fos ja essencialment contradictori– o una Mallorca sense llibertat, com ara, sense autonomia, però amb la llengua pròpia sense traves, ens quedariem, decididament, amb la darrera. Per qué en la llibertat de la llengua, tendriem sempre viu el ferment de la nostra autonomia.”¹⁵⁶⁹

En l’assemblea d’ajuntament i entitats per la discussió de l’avantprojecte d’estatut d’autonomia celebrada (20-23 de juliol) en el Teatre Principal, de Palma, pel que fa a l’assistència de regionalistes i autonomistes, hem de destacar que hi anaren els dirigents del Centre Autonomista Lluís Amorós i Baltasar Forteza i del Partit Regionalista el secretari general Jaume Lluís Pou Moragues –que també duia la representació del Foment del Turisme– i Manuel Torras Ventosa; els regidors de l’Ajuntament de Palma Faust Morell Gual i Pere Comas Rotger; el notari i vocal del Centre Autonomista Damia Vidal Burdils (Societat Arqueològica Lul·liana); l’enginyer Antoni Parietti Coll (Associació per la Cultura de Mallorca); el poeta Guillem Colom Ferrà (Biblioteca Popular de Sóller); el president i el vicepresident del Centre Autonomista Ignasi Forteza Rey (Col·legi de Dentistes) i Joan Ignasi Valentí Marroig (Sindicat de Metges); els directors de *La Almudaina* Jeroni Amengual Oliver, de *La Nostra Terra* Antoni Salvà Ripoll, de *La Veu de Mallorca* Andreu Ferrer Ginard i de *Sóller* Miquel Marquès Coll, a més dels membres de la Comissió Redactora Joan Pons Marquès i Elvir Sans Rossello.

¹⁵⁶⁸ .- MENORQUIT: “L’Estatut mallorquí”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 30. Palma, 11 de juliol de 1931, pàg. 2 (reproduït de *La Voz de Menorca*).

¹⁵⁶⁹ .- “Per l’autonomia de Mallorca” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 31. Palma, 18 de juliol de 1931, pàg. 1.

El 24 de juliol, després de l'assemblea, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial, titulat “Pel nostre estatut”, comentà les sessions de debat. D’una banda, destacà l’assistència “nutridíssima” de representacions d’ajuntament de Mallorca i d’Eivissa i d’entitats convidades, fet que constituïa un “esplèndid triomf d’aquestes associacions i de la causa autonomista.”¹⁵⁷⁰ Tot i que afirmà que no es sabia l’amplitud que havia de tenir l’autonomia, sortia al pas dels que havien “volgut suposar que la Assemblea revelava pobresa numèrica” manifestà que “en l’Assemblea si poguéis trobar abastament representada toda la opinió balear.” Lamentà l’abstenció de Menorca que no hi havia enviat cap representant, “ajuntat a la omisió involuntària d’unes poques associacions de pobles”, havia fet que el diari de vespre *La Última Hora* hagués volgut “amb un malintencionat article de fons” desvirtuar l’eficàcia de l’assemblea. Destacà també l’elaboració de l’avantprojecte per entitats apolítiques i encomanat a persones “de solvència reconeguda” i finalitzà dient “Però ni l’atac periodístic ni l’intencionada demanda de suspensió del Sr. Suau [diputat a Corts pel Partit Republicà de Centre] han reeixit, i l’Assemblea ha seguit la discussió amb fermesa, amb serenitat, amb bona fe i entusiasme i quant més no, haurà remoguda l’opinió, que mitjantsant la premsa, formarà concepte de les diverses tendències manifestades en les sessions, s’apassionarà per l’assumpte que serà segurament ara tractat en els Ajuntaments i en les entitats convidades, formant-se al volt del projecte una atmósfera que no podem creure adversa i tot això ens permet esperar que les conclusions que al final de la discussió s’acordin, donaran lloc a que s’arribi a tenir un projecte d’Estatut a gust de la immensa majoria dels balears i que pugui comptar amb la probabilitat de triomfar en el plebiscit a que legalment ha de quedar somés.”¹⁵⁷¹

Així mateix, també dedicà els dies 24 de juliol i 1 d’agost una àmplia crònica sobre l’assemblea de discussió de l’avantprojecte.¹⁵⁷² També des de les pàgines de l’òrgan del Centre Autonomista es varen combatre els les tendències a ridiculitzar les aspiracions autonomistes de Mallorca.¹⁵⁷³

A mitjans agost de 1931, el diputat a Corts Joan Estelrich tenia previst fer una reunió a Madrid amb els diputats per Mallorca i nadius de l’illa per “pendre orientació en l’assumpte de l’Estatut Balear” per aconseguir que aviat fos una realitat.¹⁵⁷⁴

Així mateix, es féu ampli ressó també del viatge a Eivissa, organitzat per l’Associació per la Cultura de Mallorca, per propagar l’Estatut d’autonomia de Mallorca i les Pitiüses.¹⁵⁷⁵

¹⁵⁷⁰ .- Afirmà: “Que Mallorca –per molt que les conveniències particulars i partidistes d’un sector de la premsa diària vulguin fer creure lo contrari– desitja un destravament, sent ànsies de descentralització, aspira a una autonomia, no pot negar-ho ningú, perquè està en la consciència popular. De que la necessitat ens ho diuen totes les corporacions administratives, que topen en tots moments i en tots els ordres amb l’obstacle de la centralització que destorba, quan no impedeix, el desplegament natural de les activitats i aspiracions populars.”

¹⁵⁷¹ .- “Pel nostre Estatut” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 32. Palma, 24 de juliol de 1931, pàg. 1. El fet que el dissabte, dia 25 de juliol, fos festiu obligà al setmanari a sortir un dia abans, motiu pel qual l’editorial s’havia hagut de tancar abans que acabassin les discussions de l’assemblea.

¹⁵⁷² .- “La discussió de l’Estatut regional”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 32. Palma, 24 de juliol de 1931, pàg. 2, i a *La Veu de Mallorca*, núm. 33. Palma, 1 d’agost de 1931, pàg. 2.

¹⁵⁷³ .- “Pessigolles”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 35. Palma, 14 d’agost de 1931, pàgs. 2-3. Es comentà, sense citar-la, que des d’una revista professional editada a Palma, que “de poc ençà hi notam certa tendència a veladament combatre i ridiculitzar les aspiracions autonomistes ferint els sentiments dels qui no sols estiman les característiques autèntiques de Mallorca, sinó que veim amb tota simpatia els esforços que per la reconquesta dels seus furs, fan les regions germanes. Aquesta actitud del colega és perillosa, per quant tractant-se, d’un orgue d’associació, deu haver d’evitar tot lo que molesti als seus associats.”

¹⁵⁷⁴ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 35. Palma, 14 d’agost de 1931, pàg. 3. S’afirmà “Es molt d’aplaudir que aquest bon fill de la nostra terra demostrí tant d’interès en lo que atany a la nostra regió i desitjam que les seues gestions obtenguin éxit.”

¹⁵⁷⁵ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d’agost de 1931, pàg. 3 i “Propagant el nostre Estatut”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 36. Palma, 22 d’agost de 1931, pàg. 2. Després de fer una àmplia crònica del viatge, s’hi afirmà “El viatge per tots conceptes és estat un éxit i “L’Associació per la

El suport a l'Estatut de Núria

L'elaboració de l'avantprojecte d'estatut d'autonomia de Catalunya –que havia quedat enllestit el 20 de juny i que va ser conegut com l'Estatut de Núria– i la seva votació en referèndum popular el 2 d'agost va ser observat atentament pels autonomistes i regionalistes mallorquins.

Tot i que la Lliga Regionalista, que “havia estat esclosa de la Diputació de la Generalitat,” va contribuir “amb tot el seu esforç i entusiasme a fer que el plebiscit a favor de l'autonomia tingués la unanimitat de tots els patriotes catalans.”¹⁵⁷⁶ La convocatòria del referèndum del 2 d'agost va permetre que la Lliga desplegàs una intensa activitat política i propagandística, en la qual hi tingué un paper destacat el director de la Fundació Bernat Metge, Joan Estelrich, que donà (al final de juliol) una conferència sobre l'Estatut de Catalunya a la Unió Catalanista.¹⁵⁷⁷

El dia abans del plebiscit de l'Estatut de Núria, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial, titulat “Alt exemple”, a comentar que “en aquests moments, hores abans de votar-se Catalunya el propi Estatut que ha de regular la seva vida, umpl d'entusiasme el veure l'unanimitat amb que es va al plebiscit que exigeix el projecte de Constitució de la República perquè pugui ésser presentat a les Corts com ponència governamental.” Destacà la seva profunda admiració perquè tots els partits “sens excepció han fet entusiastes declaracions d'adhessió a l'Estatut,” situació que comparava, però, amb la de les Balears per dir que “la recent discussió del nostre Estatut autonòmic ha posat de manifest el camí recorregut des de que s'alçaren les primeres veus a favor d'aquest ideal, però també ha demostrat el molt que cal encara recorre per arribar a la unanimitat que s'ha manifestat a Catalunya.” Per això, apostava per intensificar “la campanya a favor del nostre Estatut, però aquesta ha d'ésser obra de tots els partits” i hauria volgut que “l'autonomia hagués passat a formar part del programa de tots els partits polítics, lo qual seria penyora de que dins breu temps seria sentit, pels pobles de Balears, amb l'unanimitat de que avui ens en dóna exemple el poble català.”¹⁵⁷⁸

Després de l'àmplia aprovació de l'Estatut de Núria –amb una participació aproximada del 75% del cens i amb el 99% de vots afirmatius–, el 8 d'agost, *La Veu de Mallorca* destacava el suport que havia tingut del poble català.¹⁵⁷⁹

Cultura de Mallorca” vist el bon resultat, d'acord amb el sentir d'Eivissa, prepara una visita a Menorca en la qual pendran part mallorquins i eivissencs demostrants la germanor que deu haver de reinar entre uns i altres. Des de les columnes d'aquest setmanari de part dels elements que prengueren part en els actes de propaganda agraïm als eivissencs i especialment als Srs. Ferrer, Batle de Eivissa i al regidor Sr. Pujet les proves d'afecte i consideració rebudes del noble i hospitalari poble eivissenc.” Com és sabut, però el projectat viatge a Menorca no s'arribà a fer.

¹⁵⁷⁶ .- *Història d'una política*. Lliga Catalana. Barcelona, 1933, pàgs. 401-402. Citat a MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia*. Edicions 62. Barcelona, 1972, pàg. 221.

¹⁵⁷⁷ .- “Estelrich y el Estatuto Catalán”, a *La Almudaina*, dissabte, 1 d'agost de 1931, pàgs. 1-2.

¹⁵⁷⁸ .- “Alt exemple” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 33. Palma, 1 d'agost de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁷⁹ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 3. Afirmà “La diada del darrer diumenge, dos d'agost, fou per a Catalunya, conseqüència de l'intensa vibració i propaganda dels dies precents, la culminació de l'esclat d'entusiasme que a favor de l'Estatut català el poble venia demostrant. Mai cap regió espanyola no haurà fet un acte amb major unanimitat, com déiem ja el di abans: mai cap poble haurà conseguit demostrar amb més intensitat qüina és la seva voluntat. L'Estatut fou ben rebut per tothom, i es pot dir que tothom l'ha votat, pues ha tengut a favor seu aprop d'un vuitanta per cent i sols un dos per cent ha votat contra. Catalunya ha demanat unànimement l'alliberació del jou centralista tot fent protestes d'amor a les demés regions hispàniques a les quals desitja igual sort. El Govern de la República espanyola que du en el seu lema “llibertat i democràcia” no pot negar a Catalunya la seva demanda i totes les regions que sentim desig d'ídèntica alliberació ens hem d'alegrar del seu triomf i hem de demanar als nostres representants en Corts perquè amb el seu vot ajudin a concedir a Catalunya el règim autonòmic que vol i a què té dret.”

El 14 d'agost, *La Veu de Mallorca* reproduïa una entrevista del diari madrileny *El Sol* al diputat per Girona Joan Estelrich sobre l'estatut de Catalunya.¹⁵⁸⁰

Després de l'aprovació de l'Estatut de Núria pel poble català, els recels pel que es considerava com a separatisme i els tics del centralisme més atàvic ràpidament es manifestaren, sobretot des de determinada premsa de Madrid i certs polítics,¹⁵⁸¹ i que s'intensificaren durant el debat de l'Estatut a les Corts (maig-setembre de 1932)

La campanya a favor de la mallorquinització

Novament, el 8 d'agost, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial a reivindicar l'ús de la llengua catalana. Recordà, d'una banda, que en la discussió de l'Estatut de les Balears –que “voldríem fos aviat posat en vigor com a llei interna que ha de regir la nostra vida social”– s'havia demanat la cooficialitat del català i, de l'altra, que diverses entitats i corporacions havien sol·licitat al Ministeri d'Instrucció Pública que fes extensiu a les illes el decret de bilingüisme per Catalunya. Aleshores, però, esmentà que “amb tot això, hem de constatar que a la pràctica, la nostra llengua queda encara postargada en una gran part d'actes públics que a Mallorca es celebren, lo qual és senzillament llastimós, no sols perquè no ens posam a tó de la realitat sinó per què representa una regressió en comparança amb temps passats.” Indicà, a més, que amb la Dictadura de Primo de Rivera s'havia produït un retrocés per les seves disposicions “coartadores de la llibertat”, però que d'ençà de la República, malgrat el “període de llibertat” que suposava es continuava en la dinàmica d'utilitzar el castellà.¹⁵⁸² Declarà que desitjava veure usada la llengua catalana en tots els actes públics i especialment en l'església, tot i que en alguns pobles es feia, però a Palma s'agreujava.¹⁵⁸³ Mostrà la seva

¹⁵⁸⁰ .- “En Joan Estelrich i l'Estatut Català”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 35. Palma, 14 d'agost de 1931, pàg. 2. Justificà la inclusió en les planes del setmanari dient: “Com que en ella diu coses molt interessants així de la política general com de la que afecta a les regions, i essent, per altra part, que per nosaltres ho és sempre lo que pensa i diu un mallorquí de talla com n'Estelrich que uneix al seu prestigi polític i literari un gran amor a Mallorca, per la qual té promés treballar de Madrid estant, és per això que hem cregut oportuna la reproducció extractada de les seues manifestacions al redactor de “El Sol.”

¹⁵⁸¹ .- “*Hay que ver! Hay que ver!* Això deia un senyor mallorquí per tot comentari a les campanyes contra l'Estatut català que insidiosament ve fent bona part de la premsa de Madrid. Hi ha que veure, deim nosaltres, com està enverinant la qüestió, certa premsa pregonera de la llibertat. Com s'infilten en els seus lectors aquestes nicieses malintencionades que tendeixen a provocar la discòrdia com a resposta als clams de concòrdia que s'han vengut aixecant desde Catalunya. I pensar que dins la nostra illa aquesta premsa hi té sostenidors a millars! Verament Espanya per ara no té redenció possible; però tampoc no la té Mallorca, i això si que ens dol.” “Politiqueries”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 35. Palma, 14 d'agost de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁸² .- Afirmà “No fa deu anys encara que véiem la majoria de programes de festes majors redactats en la nostra llengua. En ella s'imprimien en tirada especial que es repartia profusament per les viles vegen-se aixís tothom obligat a llegir-hi; en ella es solien publicar també en la premsa diària i com durant l'estiu les festes tant abunden, donaven als nostres monòtons diaris un aire renovador. Les disposicions de la Dictadura, coartadores de la llibertat, en mala hora induïren a moltes Comissions organitzadores de festes a redactar i publicar els programes en llengua castellana i a pesar d'haver entrat en aquesta matèria en un període de franca llibertat, pocs, molts pocs són encara els pobles que han reaccionat tornant a la costum antiga i segueixen la dèria de fer-los en llengua forastera. Perquè no procuren els qui senten amor a la nostra llengua influir tant com pugen perquè d'ara en avant és redactin novament en la llengua del poble que és el qui les ha de llegir i el qui les ha de pagar?” “Usem la nostra llengua” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁸³ .- Indicà “Mes, n ha d'ésser just en aquest afer en que hi voldríem veure usada la llengua mallorquina, sinó en tots els actes públics i especialment en l'església. En els pobles no hi ha cap dubte que es general l'ús de la llengua mare en la predicació, però no falta encara qualche obreria i alguna associació que al discutir el programa gosen proposar que el sermó es faci en castellà per creure, amb certa cursileria reproable, *que fa més fi i elegant* i encara que no sempre ho conseqüeixen qualche una logra sortir-ne amb la seva. Però si això és en la predicació ja és més corrent el trobar encara moltes esglésies en que les meditacions i altres actes de pietat es fan en castellà, no escassetjant aquells en que un bilingüisme inconscient entre el cant i les jaculatòries converteixen l'acte en extranya barreja que s'acosta al ridícul. Això és en les viles; però i a Ciutat? Desgraciadament són encara contades les funcions religioses aont hi veim usat totalment el mallorquí, no sols en els actes de pietat sinó fins en la predicació. Caldria que en els temples l'ús de la nostra llengua s'imposàs no

satisfacció en l'avanç que s'havia produït en l'ús de la nostra llengua en les reunions corporatives i destacà sobretot les sessions de l'Ajuntament de Palma.¹⁵⁸⁴ També comentà el poc ús en el comerç i en l'ús particular i denunciava la poca presència del català en la rotulació dels comerços, en la comptabilitat i correspondència comercial. Advertí que “en aquest camp está tot per fer i cal una propaganda intensa per a aconseguir que s'imposi en ell el bon sentit i es conseqüesqui mallorquinitzar el nostre comerç.” Atribuï el poc ús que feia el poble de la nostra llengua en la correspondència i en la lectura de publicacions al desconeixement del lèxic i de l'ortografia,¹⁵⁸⁵ i reivindicà l'ensenyament a les escoles de la llengua catalana.¹⁵⁸⁶

El 14 d'agost, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial a defensar la necessitat d'impulsar una mallorquinització de Mallorca. Advertí que, en un context inquietant i “boirós” de la política nacional, podia semblar “d'un retrogradisme romàntic” aquesta aposta de “vigorització de la vida regional.”¹⁵⁸⁷ Afirmà que una de les regions que necessitava esforçar-se per recobrar “les pròpies característiques” eren les Balears, que “avui té esfumada la seva personalitat per l'abúlia natural dels seus fills que han abandonada la seva llibertat en mans dels qui dissortadament no senten l'esperit de la terra els quals amb l'afany de modernisar-ho tot, ens han volgut importar fins les costums exòtiques de les demés regions.” En aquest sentit, apuntà que Mallorca es veia “més invadida” de festes de caràcter estrany mentre que desapareixien els vestits típics de la pagesia; que “hem deixat que els sentiments religiosos dels nostres conciutadans fossin debilitats per la depravació de costums i ara ferits de ferm per qui les vol esveïr totalment; hem deixat que la nostra llengua tant ben conservada en la parla quotidiana de la generalitat fos retirada de l'escola, de la càtedra, i ja casi de l'esglèsia; que el nostre dret desaparegués totalment i en son lloc s'entronitzàs el que ens han volgut

per moda, sinó més bé per la major eficàcia de la predicació, pel fruit que el poble n'hauria de treure.” “Usem la nostra llengua” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 1.

1584 - Manifestà “Amb satisfacció volem fer constar que s'ha donat un pas d'avanç en les reunions corporatives. Son moltes les associacions en que impera ja el sentit comú i es foragita la cursileria d'usar en les reunions de les Directives i sobre tot de les Generals la llengua forastera. Tothom recorda que eren contades les associacions que usaven el mallorquí en les seues reunions, lo que els dava un caracter oficialesc i es veien moltíssims de socis en l'impossibilitat de fer manifestacions no perquè desconeguessen el castellà sinó per por de no expressarse amb correcció i caure en el ridícul. En les sessions de l'Ajuntament de Palma s'ha arribat també a lograr a que els regidors s'expressin en la llengua pròpia, i fins veim que són molts els conferenciants que l'usen també.” “Usem la nostra llengua” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 1.

1585 - Manifestà “El lèxic usat en la redacció literària li és nou i l'ortografia li és desconeguda.” “Usem la nostra llengua” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàgs. 1-2.

1586 - Escriví: “El dia que a les escoles de 1.ª ensenyança s'hi donin classes de mallorquí i s'esveesqui aquest vel d'ignorancia que encara ofusca l'intel·lecte popular; el dia que el poble tindrà coneixement de les normes que unifiquen l'escriptura de la llengua mare, serà un fet l'ús general d'aquesta, quant més no, per comoditat, per claretat, per facilitat. Per a aconseguir-ho aviat, cal, doncs, multiplicar els curssets de llengua mallorquina per adults –que és incumbència de les associacions mallorquinistes– i procurar que ens donin aviat el decret del bilingüisme per a les nostres escoles, pel qual deurien interessar-se els nostres representants en Corts.” “Usem la nostra llengua” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 2.

1587 - Indicà “Davant el tomb fatal que van donant les coses, davant el camí boirós que segueixen els aconteixements dins la vida nacional, davant l'afany general de revolcar l'esperit tothom dins aquesta atmòsfera de gasos inquietadors que pareix cubrir totes les apiracions de l'hora present, semblarà d'un retrogradisme romàntic l'idea inclosa en el títol d'aquest article. Però, precisament el veure el quest que van prenguent els esdeveniments nacionals, l'estat caòtic a que ens condueixen els qui sense capacitació suficient i sols moguts per radicalismes irreflexius volen estructurar l'Estat a son albir i la volubilitat dels qui avui estimen necessària la vigorització de la vida regional i demà acaramullen obstacles per la lliure expansió de la mateixa, és el que més ens afirma la necessitat de que cada regió destaqui de cada dia més les seves característiques i es proposi recobrar els furs que li foren presos, defençar la seva idiosincràcia i viure amb llibertat per a desplegar les seves potencialitats en benefici propi, per a després lligar-les lliurament totes amb el llaç que es diu germanor i ajuda mútua.”

imposar des de fora.” Davant aquesta realitat i mentre una minoria “se redreça amb intent de netejar aquesta taca es troba el pas barrat per els qui sempre han enlluernat al poble amb mirallets i l’han exaltat amb xavacanimes estrofolaris.” Així i tot, pensà que “seriem a temps a salvar la nostra regió si intensificàvem l’esforç de tots per veure de tonar-li infiltrar l’esperit de la raça amb el natural enquadrament dins l’època que vivim. Hi ha una gran tasca a dur a cap per injectar al poble el sà patriotisme i educar-lo políticament. Aquesta tasca és obra de tots els qui l’estimam, i no hem de plànyer esforç per conseguir la seva remallorquinització.” En aquest sentit, era fonamental divulgar l'Estatut balear, ja que “els seus articles donen peu a tractar una sèrie d’assumptes que atanyen de prim compte a l’esperit mallorquí i en la seua propaganda hi hauria lloc per una campanya intensa per tal de desxondir les consciències adormides. Cal remoure les cendres que cobreixen els calius del foc sagrat de la pàtria i oxigenar-los per què s’ablanim altra volta; però per això caldrà atacar de ferm als qui treballen per què es conservin apagats.” Per aquesta campanya, era fonamental tenir com a base la llengua com el mètode “més eficaç de tots per recobrar al poble la consciència de si mateix.”¹⁵⁸⁸ Finalitzà, l’editorial, dient “Així mallorquinitzem el poble, elevant la seua cultura, dignificant-lo en lo més íntim, i el capacitarem per regir els seus destins.”¹⁵⁸⁹

El 22 d’agost, l’òrgan del Centre Autonomista destacà que alguns comerços de Palma havien posat en la nostra llengua els seus rètols.¹⁵⁹⁰ També es féu ressó que el programa de festes de la barriada de Son Rapinya s’havia fet en català.¹⁵⁹¹

Novament, el 5 de setembre de 1931, *La Veu de Mallorca* publicà l’editorial “La nostra nissaga” en el qual replicà un article editorial “Catalanes de Mallorca” del diari *La Última Hora* del 29 d’agost. S’inicià amb la reproducció d’uns versos de Miquel Costa i Llobera i criticà l’editorialista que semblava “empenyat en voler amagar als mallorquins la seva procedència, en voler que desconeguim i fins neguin la seva nissaga.” Denuncià que durant quatre segles el centralisme havia intentat ofegar la nostra llengua, que és “la mateixa llengua que es parla a Catalunya i a València.”¹⁵⁹² Declarà la germanor entre els mallorquins i els

¹⁵⁸⁸ .- Afirmà “Si aconseguim que s’entusiasmi en l’ús del propi idioma en tots els seus actes, l’objectiu estarà aconseguit perquè les característiques de l’ànima popular formen una cadena la primera baula de la qual és l’idioma. Doncs conseguit estirar la primera baula les demés seguiran una darrera l’altra. I al dir llengua, ens referim a la literària, puix mentres aquesta no sigui del domini general no es conseguirà la verdadera mallorquinització; perquè la llengua vulgar és encara usual en la conversa i per bé que els adversaris del ver mallorquinisme ens retreuen que la llengua que volem que el poble usi en la lectura i escriptura no és el mallorquí –que per ells no és altra que el vulgar– no volguem caure en la fal·làcia de les seves paraules i procurem que el poble aprengui la llengua literària que se faci càrrec de que aquesta és la que representa el refinament de l’esperit, l’expressió ja dignificada dels sentiments més íntims.”

¹⁵⁸⁹ .- “Mallorquinitzem a Mallorca” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 35. Palma, 14 d’agost de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁹⁰ .- Indicà que, a més de l’existent ròtul de Vidres d’Art de Can Guardiola –del carrer de la Victòria (costa de Sant Domingo) –, pensava fer-ho la façana de la Lliberia Politècnica del carrer d’Antoni Maura. i que la seu del partit Concentració Republicana en el Born també ho havia fet. Indicà “Es de creure que tendran aquests [comerços] molts d’imitadors, i dels que d’aquí en avant s’hi redactin en donarem compte si ens en temem. [...] Vagi el nostre aplaudiment.” “Rotuls en mallorquí”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 36. Palma, 22 d’agost de 1931, pàgs. 2-3.

¹⁵⁹¹ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 36. Palma, 22 d’agost de 1931, pàg. 3.

¹⁵⁹² .- Afirmà “Durant quatre segles s’ha proposat el centralisme ofegar al nostre verb, disfressar el nostre esperit, inculcar en el nostre cor el sentiment d’una pàtria nova; però no ho ha conseguit, perquè la pàtria no es tria; es reb, s’accepta. I nosaltres qui hem nascut disn aquesta beneïda terra mallorquina, perquè Déu així ho ha volgut, ens hi hem trobat amb una llengua, que ben evidentment és la mateixa llengua que es parla a Catalunya i a València; ens hi hem trobat amb un sentiment religiós tan fortament arrelat al cor, com l’hi tenen la majoria dels catalans i sobre tot ens hi trobat amb una història que ens confirma que el Rei En Jaume, el gran Conqueridor de Mallorca, poblà la nostra illa de bona gent catalana.” “La nostra nissaga” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 38. Palma, 5 de setembre de 1931, pàg. 1.

valencians i catalans ja que “s’història ens confirma que no els catalans de la península procedeixen de Mallorca, sinó que els pobladors de Mallorca vengueren de Catalunya, quin mal hi haurà en que es vulguin dir *Catalans de Mallorca* tots els qui compreguin la germanor de raça, tots els qui compreguin la germanor de raça, tots els qui reconeixin la realitat i l’acceptin precisament per èsser realitat?”

Seguidament, afirmà que “ja és hora –i sembla que aquesta s’acosta– que ens llevem la bena amb que la fòbia anticatalanista i la dèria centralitzadora d’alguns han volgut amagar als mallorquins aquesta realitat. Ja és hora que tornem a fer ressonar l’arpa dins l’antic castell de buidor esglaidora, i recordem als nostres germans els jorns d’antiga glòria. Ja és hora que tots els mallorquins sàpiguen i ho recordin per a sempre més, que la població actual de Mallorca procedeix de Catalunya, i que si bé forma un regne i gaudí al seu bon temps d’autonomia fou més tard un troç de la Catalunya confederada amb Aragó i que tot formant part d’aquell principat i d’aquesta confederació, fou junyida pel matrimoni dels dos Reis i per conveniències polítiques, a l’unió de nacionalitats ibèriques que coneixem amb el nom de Castella i que totes juntes formaren i integren encara l’Estat espanyol.” Afegí “I no cal retreure que aquests quatre segles d’unió amb Castella li hagin esvaïda la seva marca catalanesca, perquè sempre ha conservat i conserva encara íntegrament totes les característiques de raça.” Advertí que aquesta realitat l’havia de conèixer el poble, “ja que amb tanta persistència s’ha procurat fer-li ignorar. I per això llamentam que entre la premsa de Mallorca, que tant influeix en la difusió d’idees en el poble, hi trobem un diari empenyat en que persistesqui l’ignorància d’aquesta realitat, i vulgui amb arguments capciosos, presentar com a antiespanyolistes als qui senten i defensen el fet diferencial. Per reconèixer la nostra procedència catalanesca, no cal com sosten el col·lega “o bé anul·lar la nostra personalitat mallorquina”, “o bé negar la nostra personalitat d’espanyols.”

Afegí que el diari sabia que “Catalunya –a punt avui d’obtenir una ampla autonomia– no renuncia a la seva condició de nacionalitat integrat de la gran Espanya i així mateix, encara Mallorca –gaudint la autonomia que ella mateixa es votaria amb l’estatut regional– fos incorporada com a regió autònoma a la nacionalitat catalana per la seva real i efectiva germanor de raça, seguiria essent tan espanyola com les demés regions que integren aquest Estat.”

Acabà dient “I això ens du a recordar una vegada més que per ésser espanyols, no és condició essencial haver nascut en terra castellana, ni parlar la bella llengua de Cervantes, ni du les mateixes característiques dels castellans; i que espanyols són i seran els castellans, i els gallegos i els vascos i els catalans amb totes les diferències de raça i característiques pròpies, mentres llibèrrimament vulguin seguir units per a constituir un Estat fort i gran al qual totes i cada una de les regions estimaran tant més, com més vegin reconescuda i respectada per les altres i amparada per l’Estat, la personalitat de cada una de les que l’integren.”¹⁵⁹³

Durant el mes de setembre de 1931, *La Veu de Mallorca* es féu ressó de la participació del diputat de la Lliga i membre del Centre Autonomista Joan Estelrich al VII Congrés de Nacionalistes Europees a Ginebra.¹⁵⁹⁴

Novament, el 19 de setembre, *La Veu de Mallorca* dedicà l’editorial, titulat “A punt d’obrir-se el curs” a comentar que encara no s’havia fet extensiu a les Balears el decret del Ministeri d’Instrucció Pública sobre el bilingüisme en l’ensenyança. Comentà que aquesta qüestió tenia una “importància primària i capital.” Després de demanar-se quin era el misteri perquè no

¹⁵⁹³ - “La nostra nissaga” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 38. Palma, 5 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁹⁴ - “El Sr. Estelrich en el Congrés de Nacionalistes Europees”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 39. Palma, 12 de setembre de 1931, pàg. 2; a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàgs. 1-2, i a *La Veu de Mallorca*, núm. 41. Palma, 26 de setembre de 1931, pàg. 2.

s'havia aplicat a les Balears i a València,¹⁵⁹⁵ manifestà que “el preàmbul del decret de 29 d'abril justifica primerament la part dispositiva en la raó incontrovertible que l'ensenyança ha de donar-se, lògicament, en la llengua de l'infant.”¹⁵⁹⁶ Ho fonamentà en criteris pedagògics i científics i indicà “argumentar-hi en contra és sols possible enfosquant la claretat de les raons pedagògiques amb terboleses polítiques. I aquesta confusió d'esferes: que era una ronya del que s'anomena vell règim, no voldríem per res del món veurer-la pendre en el nou. L'eficàcia de l'ensenyament exigia, doncs, a Catalunya, seguint l'alt exemple d'Estats tan cultes com Bèlgica, l'aplicació del bilingüisme pedagògic. Ara bé, la majoria dels infants mallorquins estan, en relació amb el castellà, idioma oficial de l'ensenyança, en idèntica situació que estaven, abans del Decret, els infants de Catalunya. Vetaquí una altra veritat, que costaria d'impugnar raonablement als nostres més impermeables centralistes. Perquè, doncs, ha d'ésser negat a uns allò que la justícia més elemental i el respecte als drets de la naturalesa comedeix per llei a uns altres dins el mateix Estat? Aquesta és, ens sembla, la raó que ens assisteix per insistir, sense cansar-nos, a demanar per la nostra terra l'extensió promesa del famós Decret. Aquesta d'altra banda, pensi el que vulgui cada qual, no és ni pot ésser per a nosaltres qüestió accidental sinó ben substantiva. El que primer que tot ens interessa és l'ésser nosaltres, i per tant remoure d'una vegada un dels primers obstacles i desfer una de les primeres coercions que s'oposen, desde la infantesa, al lliure i natural desplegament de la nostra personalitat.”¹⁵⁹⁷

Les crítiques a l'elaboració del text constitucional

El 14 de juliol de 1931, es féu l'obertura solemne de les Corts. Quan feia gairebé un mes de l'actuació de les nova cambra legislativa, *La Veu de Mallorca* destacà la tranquil·litat de la cambra legislativa no sense una certa ironia.¹⁵⁹⁸

Des del seu autoexili de París, Cambó va establir una relació regular amb homes de la Lliga i va seguir la tasca que desenvolupaven en les Corts els únics tres diputats de la Lliga Raimon d'Abadal per Barcelona, Joan Estelrich per Girona – ambdós elegits en les eleccions generals de juny de 1931 – i Pere Rahola –que obtingué l'escó en les eleccions a diputats parcials del 4 d'octubre.–

El 22 d'agost, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial al projecte de Constitució que s'estava discutint en el Parlament i que havia dictaminat la Comissió Parlamentària. Després de contraposar el projecte elaborat per la Comissió Jurídica, encapçalada per Ossorio Gallardo,

¹⁵⁹⁵ .- Indicà “I bé, perquè no aclarir, per part de qui pertoca, i d'una vegada aquest misteri? Quin secret tanca la no extensió a Balears, com a València mateix, del famós decret? Per quin motiu, nosaltres, mallorquins, ciutadans espanyols de llengua catalana com els mateixos catalans continentals, continuam essent tractats com de categoria inferior pel que fa les postres relacions amb la llengua materna?” “A punt d'obrir-se el curs”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁹⁶ .-Aleshores, reproduí dues frases del decret: “Es un principi universal de Pedagogia, diu, que l'ensenyança primària; perquè sia eficaç, ha de produir-se en la llengua materna.” I afegí al final: “Respectar la llengua materna, sia la que sia, és respectar l'ànima del deixeble i afavorir l'acció del Mestre, permetent que aquesta acció es compleixi amb tota plenitud.” “A punt d'obrir-se el curs”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁹⁷ .- “A punt d'obrir-se el curs”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁵⁹⁸ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 34. Palma, 8 d'agost de 1931, pàg. 3. Afirmava “A les Corts tot va bé, Hi reina tranquil·litat *com per a tot a Espanya*. No més qualche acalorament, propi del temps, qualche discurs de tó pujat i qualche diputat que la sang li puja al cap i no té mires en esqueixar la camia al seu company i aquest, en revenja, omplir-li la cara de bufetades. Així ho han fet els ciutadans Niembro i Galarza. Això és *peixi minuti*, però al manco s'hi fa feina de bó de bó, sense tèmer a la calor. Ells els diputats s'han de guanyar les *mil pesseltones* que s'han votades per cada més. I en voleu de feina! Les Corts s'obriren dia 14 del mes passat, fa aprop d'un mes i n'han dites ja de paraules! Això sí; el projecte de Constitució encra està per discutir i d'acords interessants presos només en recordam un: posar en el Congrés en lletres d'or els noms dels herois de la Llibertat Galán i García Hernández. Lo demás ja vendrà, no temeu. Falta encara dir moltes paraules.”

amb el que s'havia presentat en el Congrés, que havia de servir de base per la discussió del text constitucional, que “va molt més enllà [i] que està més plagat de radicalismes.” Preveia que arran d'aquest fet, la seva discussió “serà molt moguda” i advertia que no hi ha que fer-se “il·lusions; del Parlament actual no és pot esperar que les modificacions que introdueixi afectin gaire al punts greus que li donen caràcter. Després de la discussió romandran probablement els radicalismes, lo quan ens durà a un estat caòtic, a l'amarg descontentament d'un importantíssim sectors dels espanyols, que, de fet, convertirà la Constitució que s'aprovi, en una llei transitòria pendent de la reforma constantment demanada pels que sentin insatsfets els seus anhels.” Entre els articles del projecte que, pensà, que donarien lloc a debats “apassionats” apuntà els que afectaven a “l'autonomia regional i a la qüestió religiosa.” Ambdós “haurien de sofrir no una modificació sinó una nova redaccio, canviant totalment l'esperit que els informa.” Respecte a l'autonomia regional, manifestà que “volem expressar la nostra disconformitat en el reconeixement de “las provincias directamente vinculadas al Poder central”, que per ésser de creació arbitrària hauríem volgut veure desaparèixer, reconeixent únicament les regions que vinculades cada una a la seva respectiva nacionalitat, però fruint una ampla autonomi, quedarien unides a l'Estat federal.”¹⁵⁹⁹

En quant a l'article 15è, del qual afirmà “de cap manera podem estar conformes, [...] que pega a la rel mateixa de la Religió. Un fet tan general, com reconegut, de l'existència del sentiment religiós en els pobles d'Espanya, és totalment impugnats des de la llei que ha d'ésser el fonament de l'ordre i la governació del país.”¹⁶⁰⁰

Novament, el 29 d'agost, *La Veu de Mallorca*, publicà un editorial titulat significativament “Convé no jugar amb la República.” Hi indicà que la República “ha caigut en mans dels qui feia temps que per ella treballaven, i dels qui als últims anys s'havien posat a son servei.”¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁹ .- Afegí “El nou projecte no és el d'una Constitució federal com s'havia promés, ni federable, com ara mateix se deia, sinó unitarista, ja que si per una part reconeix a les regions el dret a l'autonomia, en canvi prohibeix a les regions autònomes el federar-se o unir-se entre elles, impedit que un dia puguin reunir-se amb sa natural metròpoli regions que, per haver viscut en règim provincià centralista, no es senten encara suficientment capacitades per saber estimar la llibertat i totes temeroses de sofrir altra tanda de centralisme besen les cadenes que fins avui les tenen dins una inúcia opressió. Aquest és el cas de la regió balearica en referència a sa natural nacionalitat que es Catalunya. Avui està Catalunya a punt de conseguir la seva autonomia, exigida en un unànim plebiscit pel poble de les *quatre províncies*; però encara que l'obtingui, no pot quedar satisfeta a causa de la limitació que el projecte de Constitució li imposa. Catalunya ha de propugnar després per que a cada una de les regions de parla catalanesca, tot reconesquent la germanor de raça per l'identitat de característiques que confirma la història, llibèrrimament, per pròpia voluntat, demanin per estar federades amb ella. Balears està reconescuda com a regió, com hi està València, i totes dues han volgut elaborar un estatut regional per a demanar a l'Estat Central un estat autònom. Aquesta mateixa autonomia, una volta posada en pràctica (i que mai han de voler perdre), les donarà major capacitat per l'ús de la llengua pròpia i l'estudi de la seva història, i les impulsarà a voler un dia enllaçarse amb l'altra regió, que es Catalunya, per a formar així la magna nacionalitat catalana. I per a quan arribi aquest cas no hi ha d'haver l'impediment d'un article de la Constitució; per això és de creure que tots els diputats interessats s'hauran adonat de la necessitat de reformar aquest article i treballaran per llevar tota trava a la federació de regions.” “La nova constitució espanyola” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 30. Palma, 11 de juliol de 1931, pàg. 1.

¹⁶⁰⁰ .- Continuà dient: “L'Estat no tindrà religió –diu– ni podrà en cap cas, sostenir, afavorir ni auxiliar economicament a les esglèsies, associacions o institucions religioses, i disoldrà totes aquestes associacions nacionalitzant els seus bens.” No sabem que existesca altre Estat en el món, fora d'un, aont s'hagi feta una llei constitucional com la que s'intenta aprovar a Espanya. Aquest article es un atac formidable als sentiments de la immensa majoria dels espanyols i no hauríem de permetre que l'Església Catòlica sia expoliada com es pretén. Per tant els catòlics, en la premsa i per tots els mitjans imaginables aquesta setmana hauríem de moure una gran campanya per manifestar als representants espanyols la disconformitat general, en l'esperit sectari que informa aquest projecte.” “La nova constitució espanyola” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 30. Palma, 11 de juliol de 1931, pàg. 1.

¹⁶⁰¹ .- Sobre l'adveniment de la República, deia que n'hi havia que deien que el seu adveniment “se deu a l'esforç mancomunat de totes els sectors contraris o no afectes a la Monarquia; altres que els qui dugueren el canvi de règim foren precisament els elements de tipus conservador amb la seva abúlia; altres creuen que era una cosa fatal pel corcament, per la podridura que feia temps minava el règim passat. Sigui qui sigui qui ha

Però, assenyala que aquests nous gestors, “que representa per ells un dó desitjat, però no esperat tant prompte, i cal veure com els esforços amb qué procuren afiançar-lo són tan equivocats i tan imprecedents que ens temem que ells mateixos la duguin a la ruïna o al deshonor. Han volgut investir de cop totes les qüestions, resoldre tots els assumptes que no són avui adequats a la seva manera de pensar, creguent que tot es reduïa a escriure decrets des d'un Ministeri[,] elaborar plans i projectes des de el Parlament sense tenir en compte si el país estava preparat per un canvi tan ràpid, lo qual està ja portant un desgavell tal que és de témer el cataclisme més gran, si no rectificuen a temps.”

Després comentà que era ben aplicable el refrany mallorquí que “qui de Déu fuig de bades corre” i manifestà “Han volgut foragitar a Déu de la governació del país i és de esperar que prest o tard aquest en tocarà les conseqüències” i se centrà en la voluntat de laïcitzar l'ensenyança.¹⁶⁰² Seguidament, afirmà “Per una part, governar per a un sol sector; voler fer que sols uns puguin estimar la República; per que és bo de veure que no l'estimaran tots aquells que vegin coartada la seva llibertat i ferits els més íntims sentiments. Això pot dur la inconformitat d'aquest altre sector, que si fins ara no s'ha deixat sentir gaire perquè estava a l'espectativa, pot créixer ben aviat i produir una ràpida reacció dins els pobles. Per altra part, totes aquestes innovacions tant radicals, i volem citar com exemple la dissolució de les ordres religioses amb la consegüent supressió dels seus col·legis, assistència pública a malalts, etc., suposa la llur substitució amb altres serveis i escoles pagades per l'Estat, amb un esforç econòmic que repercutirà enormement en la Hisenda pública lo qual afegit als mil i un problemes que es presentaran en els demés ordres pot ocasionar un trasbals ruïnós per l'Estat.”

Acabà dient: “Davant aquests perills és que ens atrevim a cridar l'atenció dels governants i demanar-los que no juguin amb la República. Els qui encara que no treballàssim pel seu adveniment, l'acatàrem i fins ens hi hi adherirem ja d'un principi, creim tenir dret, suposat que la passió no ens cega, a fer veure als qui duen la responsabilitat del poder que el camí que segueixen no és el millor per a aconseguir la seva consolidació. Cal no jugar amb ella: no donar peu a que es provoquin conflictes; respectar des de dalt tot lo respectable, per bé que un sector d'extremistes els empenguin a fer el contrari; resoldre les qüestions sense extrimències ni presses; estudiar amb serenitat l'idiosincràcia dels varis pobles que componen la República i acomodar el governament de cada un a les realitats reconegudes; fer que la República sia de tots i que en ella tots ens hi sentiguem bé, lo qual és possible si els qui en són els seus dirigents tenen el dó de l'equanimitat.”¹⁶⁰³

El 29 d'agost, l'òrgan del Centre Autonomista comentà que a Madrid s'havia començat la discussió del projecte de Constitució i que “en ella es debaten tants de punts delicadíssims, que tothom està interessat en sortir aviat de dubtes sobre com ha de desenrotllar-se d'ara en avant la vida nacional. Estam en moments emocionants.”¹⁶⁰⁴

produït el canvi, la qüestió és que tenim ja la República i que aquesta ha caiguda en mans dels qui feia temps que per ella treballaven, i dels qui als últims anys s'havien posats a son servei.” “Convé no jugar amb la República” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 37. Palma, 29 d'agost de 1931, pàg. 1.

¹⁶⁰² .- Afirmà “Es vol laïcitzar l'ensenyança a fi de que el nin no trobi en les escoles de l'Estat una religió *imposada* i com podria haver-hi molts de pares que desitjant que els seus fills nodríssin llur enteniment amb ensenyances amerades de doctrines evangélica, les enviarien a escoles acomodades a la seva ideologia, es vol vol també coartar aquesta llibertat i es proposen clausurar les escoles que sostenen les ordres religioses i establir la escola única. I accentuar encara més el laïcisme han elaborat un projecte de Constitució en el qual no es tenen gens en compte els sentiments religiosos de la gran majoria dels espanyols i proposen un governament allunyat per complet de tota relació amb la Divinitat. Tot això té dos aspectes cada un dels quals per si sol pot dur el desballestament del nou règim i la ruïna del país.” “Convé no jugar amb la República” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 37. Palma, 29 d'agost de 1931, pàg. 1.

¹⁶⁰³ .- “Convé no jugar amb la República” (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 37. Palma, 29 d'agost de 1931, pàg. 1.

¹⁶⁰⁴ .- “Notícies i comentaris”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 37. Palma, 29 d'agost de 1931, pàg. 3.

En el context de la discussió de l'organització territorial de l'Estat, els regionalistes i autonomistes apostaven per un model federal.¹⁶⁰⁵ També es mostraren molt crítics en les qüestions religioses del text constitucional.¹⁶⁰⁶ Aleshores, des del posicionament a favor de l'escola catòlica, *La Veu de Mallorca* publicà l'article "L'escola única", reproduït del diari catòlic barceloní *El Matí*.¹⁶⁰⁷

Un tímid reforçament de la implantació territorial

En aquells primers mesos de la Segona República, el Partit Regionalista solament aconseguí crear el Centre Regionalista Republicà d'Alaró –fundat el 20 de juny i presidit per Antoni Rosselló Rosselló.–¹⁶⁰⁸

El Partit Regionalista va veure com els intents de formar una gran coalició de la dreta a Mallorca no s'aconseguia –semblant a la Lliga Regionalista de Catalunya–, ja que el nou partit, Unió de Dretes –constituït el 29 de juliol– consumava la unió del Partit Conservador i la Dreta Social. Així i tot, els regionalistes i autonomistes, a través de les pàgines de *La Veu de Mallorca*, l'1 d'agost, en una notícia sobre la constitució de la Unió de Dretes, lamentà que “no tots els partits d'igual ideal s'hi trobin unificats.” Però, seguidament, advertí que

¹⁶⁰⁵ .- Havien estat significatius els articles “Origen i organització de la República dels Estats Units”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 19. Palma, 23 de maig de 1931, pàg. 4 i a *La Veu de Mallorca*, núm. 20. Palma, 30 de maig de 1931, pàgs. 4-5; “Organització de la República a Suïça”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 21. Palma, 6 de juny de 1931, pàg. 2 i a *La Veu de Mallorca*, núm. 23. Palma, 13 de juny de 1931, pàgs. 2-3.

¹⁶⁰⁶ .- “Els catòlics davant la República”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 49. Palma, 21 de novembre de 1931, pàgs. 1-2 (pòrtic reproduït de *La Paraula Cristiana*).

¹⁶⁰⁷ .- “L'escola única”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 37. Palma, 29 d'agost de 1931, pàg. 2 (reproduït del diari *El Matí*). Qualificà de sectaris els autors del projecte de Constitució i mancats de “tot sentit de progrés i de tot esperit de modernitat.” Criticaven la imposició de l'escola única com una mostra de manca de llibertat i afirmava que al projecte de Constitució “hi han empeltat aquest tronc verinós de l'Escola única.” A més, si afirmà “L'Escola única té per missió, única també, no instruir i educar el ciutadà, sinó informar-lo de tal manera que el seu esperit mai no arribi a ésser lliure; ell ha de sentir-se sempre absolutament supeditat a l'Estat, que pràcticament vol dir al caprici del qui mana. L'Escola única sota la dominació estatista, no fa homes, sinó subdits. Fixeu-vos que, quan ens parlen d'Escola única, hi afegeixen una altre qualificatiu: “laica”. I és natural. ¿Com podria compaginar-se amb l'ensenyament religiós una institució escolar que té per objecte infiltrar en l'ànima dels infants la pura estatolatria? Ens manquen encara precisions sobre la manera com els autors del projecte constitucional conceben l'Escola única; però no hi ha dubte que ella pot representar un greu atemptat contra el dret natural, contra la infància indefensa, contra els pares, i, sobretot, contra l'Església, a la qual correspon la missió docent per damunt de tota potestat terrena. La proposada Escola única, laica i obligatòria, no pot tendir a altra cosa sinó a fer retrogradar la societat fins als temps del paganisme; a aquells temps ominosos de tan dura inhumanitat, que, mentre eren bastits nombrosos circs de dimensions enormes, on eren immolades a milers víctimes humanes, mai no va ésser construït ni un sol hospital ni un sol asil per als pobres. A un tal estat de deshumanització perillaríem de tornar amb l'Escola única estatista. Hi tornariem, si els catòlics, que som els qui sincerament amam la llibertat d'esperit, perquè en el recte exercici d'aquesta llibertat trobem el camí de la nostra salvació eterna, no estiguéssim ara a la més amatent i fervorosa defensa.” També “L'escola única...!”, a *La Veu de Mallorca*, núm. 32. Palma, 24 de juliol de 1931, pàg. 3.

¹⁶⁰⁸ .- El 8 de juny de 1931, Francesc Colom Ripio signà la instància per presentar el reglament del Centre Regionalista Republicano de Alaró al Govern Civil per a la seva aprovació. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.623. Exp. 1.969. ARM. Els estatuts, signats per Jaume Rotger, Joan Borràs, Jaume Homar i Josep Cifre, duen la data d'aprovació del 8 de juny de 1931 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 8 de juny de 1931. El 20 de juny següent, a les 20,30 h, en la casa del carrer d'Alexandre Rosselló, núm. 2, es varen reunir 64 persones per constituir el Centre Regionalista i elegir la junta directiva. Després de llegir els estatuts i ser aprovats per unanimitat, es va procedir a elegir la junta directiva, que quedà integrada per Antoni Rosselló Rosselló (president), Josep Cifre Cerdà (vicepresident), Gabriel Perelló Borràs (secretari), Pau Rosselló Sampol (vicesecretari), Francesc Colom Ripoll (tresorer), Pere Simonet Pascual (comptador) i, com a vocals, Rafel Rosselló Salom (1r), Jaume Homar Pizà (2n), Melcior Bennàssar Sampol (3r), Antoni Balle Muntaner (4t) i Bartomeu Amorós Palou (5è). Així mateix, s'acordà que la junta de govern redactaria el reglament de règim interior de l'entitat. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.623. Exp. 1.969. ARM

“En els moments àlgids de la batalla podem retrobar-nos i ajuntar circumstancialment les forces que per diferents camins haurem sapigut arreplegar.”¹⁶⁰⁹

De fet, aquesta afirmació va marcar la tendència dels regionalistes i autonomistes que en els diversos comicis electorals durant el període republicà anaren sempre en candidatures de coalició amb les dretes i el Partit Republicà de Centre.

Les eleccions a diputats per cobrir l'escó d'Azaña del 4 d'octubre de 1931

La convocatòria per al 4 d'octubre de 1931 d'eleccions parcials a diputats a Corts a les Balears per a elegir una acta de diputat deixada vacant per Manuel Azaña que havia optat per conservar l'escó de València tornà a mobilitzar els partits polítics.

El 12 de setembre, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial, titulat “Davant els fets actuals”, a comentar la convocatòria d'aquests nous comicis i a protestar pels incidents en la processó del trasllat de la Mare de Déu de la Salut a la Seu.¹⁶¹⁰ El text advertia que “aquesta notícia, de temps esperada i poc desitjada, no ha lograt despertar gaire entusiasme entre els partits polítics. Qui sent desig d'acostar-se al Parlament amb l'ambient que allà es respira! Qui sent desig acostar-se al Parlament amb l'ambient que allà es respira! Quin sent prüija d'anar a sumar-se a la dsacordada bugaderia nacional! Mes vulgues no vulgues, s'acosta una nova tanda de corregudes i propagandes i reunions i estirades per tal de movilitzar de nou el cos electoral i dur-lo a les urnes.” Després de demanar-se que faria un diputat més per a les Balears, comentà que les esquerres “no podran fer sinó veure de satisfer l'ambició d'un de tants com desitgen ostentar el títol honorífic, però cap eficàcia tendria el seu triomf.” Aleshores, sonaven com a possibles candidats dels federals el governador civil Francesc Carreras i del socialistes Joan Monserrat i Parets. Respecte a les dretes, comentà que “si poden aspirar a unir un vot més a la petita minoria que en el Parlament defensa enèrgicament el baluart que ens queda del patrimoni tradicional, la fé dels nostres avis. Mes per endavant sabem que no vé d'un vot més per a la victòria de la nostra ideologia ortodoxa i això deixa eixalats els entusiasmes i fa planyer les energies que en altra ocasió hi sabriem gastar. Però ha d'ésser; i presentat el cas, no hi ha més que preparar les armes i fer remoure dins cada localitat l'esperit vindicador de les fuetades rebudes i despertar els esperits adormits per tal de conseguir al menys veure si el poble ha escarmentat.” Indicà que tot i que els partits de dretes no havien cridat a cap reunió preparatòria per una possible candidatura ni havien cap tipus d'indicacions, “creim que hi ha que anar resoltament a la lluita quant més no per fomentar la disciplina i la organització del partit.” Tot i que era una opinió ben personal del director Andreu Ferrer, afirmà “gosam dirigir-nos als elements directors de les entitats regionalistes autonomistes perquè la determinació que hagin de prendre, en qualsevulla sentit sigui, la prengui aviat i no tengui al cos electoral en estat d'inquietut i ambigüitat, perquè aquestes solen dur a un enervament i a una indiferència que no són d'alló més eficaces per a conseguir el triomf.”¹⁶¹¹

¹⁶⁰⁹ .- "La "Unió de Dretes", a *La Veu de Mallorca*, núm. 33. Palma, 1 d'agost de 1931, pàg. 3. Assenyalava "Les circumstàncies que atravesava la política general i la lliçó rebuda en les darreres eleccions a Mallorca imposaven l'unió de tants elements dispersos com hi ha que sostenguent una mateixa ideologia es trobaven políticament separats per petiteses personalistes." El setmanari es fixava que en els discursos dels dirigents havien parlat en castellà Anotni Moncada, Josep Ramis d'Ayreflor, Josep Socias i Lluís Zaforteza i en català Jeroni Massanet Sampol, Pere Rosselló i Gabriel Cortès, situació que li permetia comentar "El fet d'haver romput, en la qüestió de la llengua l'estantissa costum de parlar en forester en semblants reunions ja diu que hi entra aire renovador i d'això ens en felicitem."

¹⁶¹⁰ .- "Davant els fets actuals" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 39. Palma, 12 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁶¹¹ .- "Davant els fets actuals" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 39. Palma, 12 de setembre de 1931, pàg. 1.

La designació de Francesc Carreras com a candidat de la Coalició Republicano Socialista va ser durament criticada per les dretes i especialment pel Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista. Com és de suposar, *La Veu de Mallorca* es feu ressò d'aquestes crítiques.¹⁶¹² Tant el Comitè Mixt com la Unió de Dretes havien publicat notes contra la candidatura de Francesc Carreras mentre que en les esquerres no hi havia unanimitat.¹⁶¹³ L'òrgan dels autonomistes afirmava que "és de creure que els Comitès de dretes dins cada població sabran activar la campanya per què ostenti la representació de Balears un candidat de mèrits o al menys d'història política neta i digna."¹⁶¹⁴

El 26 de setembre, *La Veu de Mallorca* dedicà l'editorial a recomanar la posició de les dretes en les properes eleccions parcials a diputats. D'una banda, advertia que malgrat que únicament es disputava un escó,¹⁶¹⁵ era necessària la mobilització de totes les dretes per aconseguir el triomf.¹⁶¹⁶ Repassà les candidatures de les esquerres¹⁶¹⁷ i la posició

¹⁶¹² .- El 19 de setembre, a la secció "Mossegades", s'ironitzava "Cap altre persona dins Mallorca podien haver trobat més apte i amb més mereixements per ésser, ja podem dir diputat en lloc de candidat, que el Sr. Carreras. Com autoritat tots sabem com ha obrat (no es tan llunyana la seva gestió que la puguen haver oblidada). A les darreres eleccions va demostrar ésser mestre en l'art electoral, els mateixos socialistes no s'en amagaven de dir com va anar la cosa." MOSTEL: "Mossegades", a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 3. En la secció "Notícies i comentaris" tornà a tractar sobre la designació de Carreras com a candidat. Afirmà que la notícia "caigué com una bomba davant el cos electoral de Balears, no ja sols entre els elements de dretes, que sabran demostrar prest que tenen dignitat i senten les fiblades, sinó també entre els elements d'esquerra que no s'han deixats contaminar pels qui deien abominar dels procediments caciquils i de baixa política mentres estaren a l'oposició, però que han sabut usar tots els ressorts dels partits vells just que s'han trobat en el candeler." Comentà que la veu de protesta havia estat unànime. Manifestà "Es unànime la veu de protesta contra el fet d'aprofitar l'estada damunt el sital de l'autoritat per a preparar-se al seu gust l'escambell per poder dir que s'ostenta la representació d'una província. Tothom ha vist la maniobra i han comprès el perquè de canvis de regidors en uns pobles i el perquè d'una campanya tan persistent i contumaç, a favor de les escoles que tengué de moment una brillantor enlluernadora que li anava conquistant una auriola d'apòstol, però que ara amb la seva entrada a la política activa de partit ha fet escorre el vel lluminós que la dignificava i l'ha desvirtuada per complet." "Notícies i comentaris", a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 3.

¹⁶¹³ .- Afirmava "Els demés partits d'esquerra tendran feina senyada més que per a combatre la nostra candidatura, a convèncer els seus per a que votin un candidat que no es estat ben rebut per cap dels seus grups i que fins ha duita la excisió dins el mateix Partit Federal." "Notícies i comentaris", a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 3.

¹⁶¹⁴ .- Indicava "Pensem tots que és abans que s'ha de fer, el treball si es vol cullir, que no és després lçhora de plànyer la falta d'esforç. Els pobles van massa confiats i ho esperen tot de la propaganda que vagi a fer-hi el candidat. Mes aquest procediment és hora de que es canviï. La campanya ha de fer-la cada Comité local entre els seus i no perdonar medi perquè dins la localitat no hi hagi ni una abstenció; altrement, esperar-ho tot del Comité de Ciutat, és exposar-se a que els demés partits mermin les nostres forces, i hàgim després de doldre-nos de la derrota." "Notícies i comentaris", a *La Veu de Mallorca*, núm. 40. Palma, 19 de setembre de 1931, pàg. 3.

¹⁶¹⁵ .- Assenyalava "aquesta vegada com l'anterior la lluita no queda entaulada entre persones, ni fins entre partits, sinó més bé entre els ideals que respectivament encarnen les persones que formen cada candidatura.

Si els partits haguessin de mirar només l'importància d'unes eleccions per la cantitat de vacants a cubrir és ben cert que no valdria la pena avui de remoure l'opinió, de cridar el cos electoral i dur-lo a les urnes, amb totes les sotregades, molèsties i demés derivacions que en la lluita solen produir-se. Un sol nom en la candidatura sembla que no pot despertar el mateix entusiasme que quant en eleccions generals es disputen alguns llocs per majories i en queden encara per la minoria. Una sola vacant hi ha per omplir en les pròximes eleccions i són vàries les candidatures que se la disputen estant totes amb el dubte de quines són les forces amb que compten ja que l'actitud del cos electoral mallorquí en les darreres eleccions produí la desorientació més estupenda i deixà el pervenir dins una gran nebulositat." "Les dretes en les pròximes eleccions" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 41. Palma, 26 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁶¹⁶ .- Comentà "Mes, per altra part, queden les dretes, ja que aquestes no poden de cap manera donar ni un sol vot al candidat federal, ni poden admetre íntegrament el programa de la Concentració. I per elles mai s'haurà presentat una ocasió tant clara i tant definida com en la present. I consti que al dir dretes ens referim no al partit "Unión de derechas" sinó a totes les persones i entitats que comparteixen aquesta ideologia. Creim que ara era l'hora de llevar benes i esvaïr aqueixa nebulositat en que quedaren en la darrera lluita. Efectivament, ara es compta en el Govern Civil amb una autoritat com el Sr. Cajal, que vé voltat d'un alt prestigi per la seva

abstencionista del Partit Republicà de Centre. De l'altra, recolzà, com era de suposar, la candidatura del Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista a favor de Bartomeu Fons, però que al final no havia tingut el suport unànim de les dretes. Aixó, va motivar que Fons no acceptàs la designació del Comitè Mixt i aquest es va veure obligat a acordar l'abstenció dels partits que representava.¹⁶¹⁸

Els darrers mesos de 1931

La tercera setmana de novembre de 1931, es va reunir el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista per tractar sobre qüestions sobre l'estat de la política espanyola i mallorquina. Es varen llegir unes comunicacions de Francesc Cambó en les quals "senyalen la possible orientació que ens caldrà pendre dins temps relativament breu." S'indicà, a més, "el compàs d'espera que passam avui no ha de desanimar a ningú per quant serà preparació per l'actuació pròxima a que obligaran els esdeveniments polítics."¹⁶¹⁹

En aquells mesos, el Partit Regionalista i el Centre Autonomista no feren ni notes de premsa ni actes públics. Únicament, la figura del diputat a Corts Joan Estelrich va generar alguna notícia, com la conferència (novembre de 1931) que féu en el Teatre Principal de Girona, organitzada pel Centre Catalanista de Girona.¹⁶²⁰

El 19 de desembre de 1931, després d'haver de publicat 53 números, va desaparèixer el setmanari *La Veu de Mallorca*, òrgan del Centre Autonomista i portaveu del Comitè Mixt del Centre Autonomista i el Partit Regionalista.¹⁶²¹

honorabilitat política, i té manifestada espontaniament la seva absoluta neutralitat en el plet electoral que va a ventilar-se. Per altra part, coneix tothom la profunda divisió no sols en el partit de la Conjunció republicana socialista sinó fins entre els elements de cada un dels components. Si a això s'hi afegeix l'acord del partit centrista de inhibirse i deixar en llibertat als seus adictes, i la reacció natural de totes les dretes davant els extremistes de les esquerres, es pot veure com aquesta era, repetim, l'ocasió més ventajosa per aquelles de reivindicar el bon nom que tenien perdut. Mes, per això calia jugar-se el tot per tot, i ajuntar tots els esforços sense el més petit retraïment i sobre tot cercar una persona que a la seva honorabilitat, pública i privada, s'hi ajuntàs tal prestigi davant el cos electoral que li asseguràs l'èxit. I trobant-se aquesta persona sense mirar el partit on militava, i si solament el desig de triomf de l'ideal que encarnaria, se li havia de abocar tota, absolutament tota la confiança dels partits de dreta, i fer a favor de la candidatura tot, absolutament tot l'esforç possible de part de tots els sectors." "Les dretes en les pròximes eleccions" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 41. Palma, 26 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁶¹⁷ - Indicà "Efectivament, no era d'esperar la derrota suferta per les dretes, que quedaren de moment aclaperades, ni que les esquerres haguessin d'obtenir el triomf que saberen amanyar-se, lo qual els donà una aire de jovincel il·lusionat, quedant-se amb el fals convenciment de que tenien el camp definitivament conquistat. Això ha duit per conseqüència la presentació de l'exgovernador Sr. Carreras. A aquesta candidatura se li ha oposada la de la Concentració republicana que s'ha apressada a donar al públic el nom més prestigiós amb que compta, el de D. Antoni Pou, que té a son favor además de les meritòries dots personals, l'aureola d'haver estat el qui a Mallorca assistí a l'infantament de la República evitant tota convulsió i conservant l'ordre i la pau exterior. Amb això es feu acreedor a que el partit republicà el recompensàs amb l'otorgament de la seva confiança i li treballàs una acta de diputat, mai que li oposàs en la pròxima lluita precisament al qui des de Govern Civil volgué en les passades eleccions anul·lar-lo políticament." "Les dretes en les pròximes eleccions" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 41. Palma, 26 de setembre de 1931, pàg. 1.

¹⁶¹⁸ - "Les dretes en les pròximes eleccions" (editorial), a *La Veu de Mallorca*, núm. 41. Palma, 26 de setembre de 1931, pàgs. 1-2.

¹⁶¹⁹ - "De Política", a *La Veu de Mallorca*, núm. 49. Palma, 21 de novembre de 1931, pàg. 3.

¹⁶²⁰ - "Conferència de Juan Estelrich en Girona", a *La Almudaina*, dimecres, 25 de novembre de 1931, pàg. 1.

¹⁶²¹ - El setmanari s'acomiadà amb aquests mots: "Es parla amb molta insistència sobre la probabilitat de l'adquisició d'un Diari de Mallorca per part dels partits autonomista i regionalista per fer-ne un òrgan de propaganda dels ideals del partit. A ningú estranyarà en aquest cas que suspenguem aquesta humil publicació ja que de fet *La Veu* quedaria unificada amb la nova publicació." *La Veu de Mallorca*, núm. 53. Palma, 19 de desembre de 1931.

La represa de la campanya prosselitista del començament de 1932

El divendres, 1 de gener de 1932, en el local de la plaça de Cort, els partits Regionalista i Autonomista feren un acte en el qual el diputat a Corts, Joan Estelrich llegí un missatge de Francesc Cambó dirigit als correligionaris de Mallorca. Prèviament, Bartomeu Fons pronuncià unes paraules explicant l'objecte de la reunió i, després Joan Estelrich passà a llegir el text de Cambó. El dirigent català destacà la necessitat d'actuar lealment dins el règim republicà ja que en les actuals circumstàncies de l'Estat solament seria possible una restauració monàrquica amb un acte de força que provocaria la reacció de l'extrema esquerra amb greus perills que triomfàs una revolució social i amb la "seguridad de abrir para España un extenso período de luchas intestinas."¹⁶²² La carta de Cambó va ser comentada molt favorablement, indicant-se que coincidia amb l'esperit en el qual s'havien inspirat des d'un començament les agrupacions autonomista i regionalista de Mallorca. Com a resultat de la reunió, es va traçar un programa de propaganda del partit, amb l'estudi a fons dels problemes econòmics, socials, polítics i culturals. A més, s'anuncià que en aquest sentit vendria a Mallorca una personalitat política i financera de gran prestigi a l'Estat sense concretar-la. Estelrich, finalment, recordà que com a diputat i mallorquí estava al servei de les Balears i dels seus ideals.¹⁶²³

Entre el setembre de 1931 i el juny de 1932, l'economista i secretari general del Partit Regionalista, Jaume Lluís Pou Moragues publicà un serial de 10 articles al diari *La Almudaina* sobre "La política económica de nuestra autonomía." Hi tractà qüestions regionals com les Balears com a illes franques, l'administració, la hisenda, l'impost sobre el valor social de la terra, la riquesa agrària, les carreteres i ferrocarrils, el problema agrari i la reforma agrària.

A la segona quinzena de gener de 1932, el dirigent Bartomeu Fons publicà un serial de tres articles a *La Almudaina* titulat "La reforma agraria: Sus vicios y sus errores."¹⁶²⁴ Novament, el 3 de febrer, Fons, sota el títol "Una orientación equivocada" avaluà des de les pàgines de *La Almudaina* l'actuació de la Ponència de Carreteres.¹⁶²⁵

El 24 de gener, es féu un homenatge al diputat a Corts Joan Estelrich en el local de l'antic Partit Conservador de Felanitx.¹⁶²⁶ Hi assistiren més de 130 persones, en la qual hi havia delegacions del Partit Regionalista de Mallorca –encapçalada per Bartomeu Fons, Josep Sampol i Antoni Moner–, del Partit Autonomista –presidida per Andreu Ferrer, Lluís Amorós

1622 - Afegia, Cambó, "España no alcanzará jamás la grandeza que para ella todos deseamos más que en el modo en que quede eliminado para siempre de nuestras luchas políticas el problema de la forma del régimen. Hoy está instaurada la República y nuestro deber es procurar que se consolide y se sienta fuerte para que pueda ser tolerante y generosa." Seguidament, el líder català comentà la situació immediata sobre la qual creia que "no ha terminado aún la etapa en que el gobierno de la República corresponde a los partidos que hoy la gobiernan. Hay que dejarles todo el tiempo necesario para que demuestren desde el poder hasta donde pueden cumplirse los compromisos que contrajeron en la oposición. Tengo el convencimiento de que la realidad demostrará en España, como así ha ocurrido generalmente en todos los pueblos, y en todas las épocas, que unos son los hombres y los partidos que hacen una revolución y otros los que consolidan el régimen que la revolución instauró." Cambó indicà als seus amics el "deber de mantenerse dentro de la República. bien organizados y en contacto con las demás fuerzas políticas de orden, por representar, para mañana tal vez muy próximo, una garantía de consolidación del poder público." "Política local. Los partidos regionalista y autonomista", a *La Almudaina*, dijous, 7 de gener de 1932, pàg. 4.

1623 - "Política local. Los partidos regionalista y autonomista", a *La Almudaina*, dijous, 7 de gener de 1932, pàg. 4.

1624 - "La reforma agraria: Sus vicios y sus errores (I)", a *La Almudaina*, dissabte, 16 de gener de 1932, pàg. 1; (II) a *La Almudaina*, núm. 16.878. Palma, dimecres, 20 de gener de 1932, pàg. 1, i (III), a *La Almudaina*, dissabte, 23 de gener de 1932, pàg. 1.

1625 - "Una orientación equivocada", a *La Almudaina*, dimecres, 3 de febrer de 1932, pàg. 1.

1626 - "Homenaje al diputado Sr. Estelrich. En Felanitx", a *La Almudaina*, dimarts, 26 de gener de 1932, pàg. 3.

i Antoni Rosselló– i de l'Agrupació Regionalista de Porreres –dirigida per Lluís Sitjar.–¹⁶²⁷ Hi hagué parlaments del notari Damià Vidal Burdils –en nom dels organitzadors–, d'Andreu Ferrer –en nom dels autonomistes mallorquins–, Bartomeu Fons, l'homenajat Joan Estelrich i el notari Josep Massot.¹⁶²⁸

En aquells mesos, es produí la constitució del Centre Republicà Regionalista de Porreres – fundat el 26 de gener i presidit per Jaume Vaquer Bonet–¹⁶²⁹ i del Centre Regionalista Autonomista de Sant Llorenç –creat el 27 de maig i presidit per Joan Tous Genovart.–¹⁶³⁰

El maig de 1932, la directiva Centre Regionalista Republicà d'Alaró era integrada per Antoni Rosselló Rosselló (president), Josep Cifre Cerdà (vicepresident), Gabriel Perelló Borràs (secretari), Pau Rosselló Sampol (vicesecretari), Francesc Colom Ripoll (tresorer), Pere Simonet Pascual (comptador) i, com a vocals, Rafel Rosselló Salom (1r), Jaume Homar Pizà (2n), Melcior Bennassar Sampol (3r), Antoni Balle Muntaner (4t) i Bartomeu Amorós Palou (5è).¹⁶³¹

¹⁶²⁷ .- Així mateix, a l'acte hi hagué adhesions de Cambó, Abadal i Ventosa, a més de la Lliga Regionalista, la Unió Catalana, la Fundació Bernat Metge, els autonomistes de Girona i nombrosos intel·lectuals, com Valls i Taberner, Gimpera, i mallorquins, com Josep Socias, Antoni Salvà, Faust Morell i Tomàs Muntaner.

¹⁶²⁸ .- "Homenaje al diputado Sr. Estelrich. En Felanitx", a *La Almudaina*, dimarts, 26 de gener de 1932, pàg. 3.

¹⁶²⁹ .- El 6 de novembre de 1931, Bartomeu Ferrando Barceló signà la instància i el reglament del Centro Republicano Regionalista de Porreres per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social en el carrer de Florida, núm. 2 A. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.628. Exp. 2.161. ARM. Els estatuts, signats per Lluís Sitjar, Bartomeu Ferrando, Enric Julià, Bernadí Bou, Gregori Barceló, Miquel Soler, Antoni Lliteras i Antoni Font, no duen la data d'aprovació mentre que la d'entrada en el registre del Govern Civil és del 6 de novembre de 1931. Segons els estatuts, l'objectiu de l'entitat era: "A.- El trabajar de un modo eficaz para inculcar a los habitantes de esta villa las excelencias de la forma de gobierno Republicana y al mismo tiempo dentro de ella, dar el máximo de poder y autonomía a las Regiones. B.- Proporcionar solaz y esparcimiento a los individuos que comulguen con estas ideas por medio de la reunión y de los entretenimientos propios de la buena sociedad." (art. 1r). El 26 de gener de 1932, es varen reunir els individus que formaven la junta directiva, elegits per aclamació en la reunió preparatòria convocada per constituir l'entitat. Varen ser elegits Jaume Vaquer Bonet (president), Miquel Soler Sala (vicepresident), Antoni Obrador Garí (dipositari), Damià Moll Fiol (bibliotecari), Antoni Sagraeras Veny (secretari), Miquel Bauzà Sitjar (vicesecretari) i, com a vocals, Jordi Nebot Servera, Bernat Sitjar Mas, Bartomeu Barceló Martorell, Ponç Bover Mesquida. En la primera reunió s'acordà l'admissió de 50 socis. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.628. Exp. 2.161. ARM.

¹⁶³⁰ .- El 14 de maig de 1932, Joan Jaume Ordinas signà la instància per presentar al Govern Civil per a la constitució oficial del Centre Regionalista Autonomista de Sant Llorenç Descardassar. Tenia el local social al carrer de la Reina, núm. 4. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.629. Exp. 2.233. ARM. Els estatuts, signats per Joan Jaume, duen la data del 14 de maig de 1932 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 14 de maig de 1932. El 27 de maig següent, es varen reunir en junta general els socis de l'entitat per a procedir a la seva constitució oficial i elegir la junta directiva, que quedà integrada per Joan Tous Genovart (president), Joan Jaume Ordinas (vicepresident), Miquel Pont Vives (secretari), Miquel Llodrà Servera (vicesecretari), Bartomeu Llinàs Humbert (tresorer), Pere Galmés Soler (bibliotecari) i, com a vocals, Antoni Riera Rosselló (1r), Rafel Mascaró Font (2n), Antoni Sureda Galmés (3r) i Antoni Brunet Gelabert (4t). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.629. Exp. 2.233. ARM. El balanç econòmic de 1932 va ser de 68,70 ptes de despeses i 139,80 d'entrades d'ingressos, fet que donava una existència en caixa de 71,10 ptes. Comunicació del 29 de desembre de 1932 del president Joan Tous i del secretari Miquel Pont al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.629. Exp. 2.233. ARM.

¹⁶³¹ .- Comunicació del 13 de maig de 1932 president Antoni Rosselló i del secretari accidental Francesc Colom al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.623. Exp. 1.969. ARM. El balanç de 1931 (agost-desembre) va ser de 339 ptes d'entrades i 314,75 de despeses –distribuïdes en 74,50 de factures de la Impremta d'Amengual i Muntaner, 33,90 de comissió del recaptador, 200 ptes de lloguer del local durant cinc mesos i 6,35 ptes de plomes i tinta.– Comunicació del 13 de maig de 1932 president Antoni Rosselló i del secretari accidental Francesc Colom al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.623. Exp. 1.969. ARM.

La renovació del Comitè Mixt

El 16 de febrer de 1932, els partits Regionalista i Autonomista enviaren una nota a la premsa en la qual afirmaven la renovació de la unió mantinguda entre ambdós partits i que el Comitè Mixt era integrat per Bartomeu Fons, Faust Morell, Tomàs Muntaner, Joan Estelrich, Josep Sampol, Andreu Ferrer, Jaume Lluís Pou, Lluís Amorós, Antoni Moner i Joan Pons. El comitè havia quedat encarregat d'organitzar la campanya de propaganda.¹⁶³² L'ideari a difondre era “la defensa, dins el règim actual, dels principis bàsics de la civilització cristiana –religió, família, propietat– que, en la nomenclatura corrent caracterisa[sic] a les dues organitzacions com a forces de dreta.” A més, pretenia “la reivindicació de les característiques fonamentals de Mallorca amb totes les seves possibilitats autonòmiques, i, com a primera de totes, la personalitat idiomàtic que reclama l'extensió immediata, com a mínim, del règim de bilingüisme en l'ensenyament concedit altres regions.” Un tercer punt programàtic era sobre l'economia en la qual afirmava que s'havia de “dedicar tot l'esforç i estudi necessaris a fer possible la pacífica i urgent adaptació dels sistemes actuals a les normes bàsiques de la justícia social i del progrés humà.”¹⁶³³

A la segona quinzena de febrer de 1932, els partits Regionalista i Autonomista inauguraren la campanya de propaganda pels pobles d'Alaró i Porreres.¹⁶³⁴ El 20 de febrer, a les 20 h, en la sala d'actes del Centre Regionalista d'Alaró s'inaugurà la campanya de propaganda dels partits regionalista i autonomista. A la presidència, al costat dels membres del Comitè de Palma, hi varen seure els directius del centre alaroner Pere Simonet, Rafel Rosselló, Jaume Homar, Joan Borràs i Josep Cifre i va presidir Antoni Rosselló de Son Forteza, que féu la presentació dels oradors. L'endemà, dia 21, a Porreres, a les 19 h, en el teatre Novedades es féu el segon acte de propaganda de la campanya. Va presidir l'acte el fundador i ànima del l'agrupació a Porreres Lluís Sitjar, acompanyat en la presidència pels oradors i pel president del centre porrerenc Jaume Vaquer i pels membres de la junta directiva Barceló, Mora, Ferrando, Soler i Bou. Els oradors d'ambdós actes varen ser Bartomeu Fons, Joan Estelrich, Josep Sampol i Jaume Lluís Pou, tots membres del Comitè Mixt i a Porreres també hi prengué la paraula l'advocat Jeroni Massanet. Els parlaments se centraren en la política estatal¹⁶³⁵ i regional.¹⁶³⁶

Al començament de febrer, aprofitant l'estada a l'Hotel Formentor del diputat a Cors per Girona, Joan Estelrich, que es recuperava d'una intervenció quirúrgica a la gargamella, el

¹⁶³² .- “Política local. L'actuació regionalista a Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de febrer de 1932, pàg. 2.

¹⁶³³ .- “Política local. L'actuació regionalista a Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de febrer de 1932, pàg. 2.

¹⁶³⁴ .- “Política local. La propaganda regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de febrer de 1932, pàg. 4.

¹⁶³⁵ .- Segons la crònica, “se habló de la ficción política que permite la actuación de partidos sin programa. Del ideal que hasta ahora ha inspirado la vida de España y la necesidad de crear el Estado de cultura, de producción, de política de realidades. (De la crisis que padecemos. De la constitución natural de España para que las diversas regiones puedan desenvolver sus actividades. Del socialismo y el estado económico de Rusia y su fracaso. Formas capitalistas y colectivistas. La humanización del capitalismo bajo las máximas de Cristo. El enchufismo de los socialistas en tiempos de la Dictadura. Actuación de los regionalistas dentro del régimen republicano. Defensa de los fundamentos básicos de la sociedad. Orden, Religión, Familia y Propiedad. Carinoso recuerdo a D. Antonio Maura, el gran político que será siempre modelo de ciudadanos. La capacitación de los hombres políticos. El encauzamiento de la opinión conservadora. Anticaciquismo y ansias de renovacion.” “Política local. La propaganda regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de febrer de 1932, pàg. 4.

¹⁶³⁶ .- Respecte a la política regional, segons la crònica, es tractaren d'aspectes econòmics i polítics del problema regional, a més de “atención preferente a los problemas económicos. La agricultura. La industrialización de Mallorca. Unidad de actuación con la “Unión de Derechas” y probable inteligencia electoral con otros partidos, siempre a base de supeditar a la misma la conveniencia regional y sacrificio del amor propio personal a la mayor dignidad de Mallorca.” “Política local. La propaganda regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de febrer de 1932, pàg. 4.

periodista M. Andreu Fontirroig li féu una llarga entrevista. Hi afirmà “Creo que Mallorca está tan capacitada como cualquiera otra región española, y nuestra misión está en capacitarla más de cada día. Este es el sentido de nuestra política en Mallorca. Yo soy mallorquinista, pero no balearista. Sí Mallorca tuviera que ir con Cataluña, tendrían que decidirlo los mallorquines democráticamente. De la misma manera, los menorquines tendrían que decir si Menorca tenía que ir con Mallorca. El Estatuto mallorquín no ha seguido adelante por culpa del caciquismo que no está estirpado aún. Los mallorquines que aman a su tierra, han de meditar si conviene que Mallorca sea región autónoma y verán que eso sólo es de conveniencia de los elementos caciquiles.” També parlà sobre qüestions parlamentàries i féu un repàs sobre la posició de les diferents formacions polítiques. Sobre el Partit Regionalista-Autonomista, afirmà “es la gran reserva de hombres para el porvenir político de Mallorca. En las últimas elecciones obtuvo, con las derechas, 27.000 votos, mientras las de March obtuvieron, a pesar de su fortuna, 30.000. Las izquierdas tendrán escasamente de 10 a 12 mil, pues aunque obtuvieron 35 mil, hay que descontar los 4 mil de Menorca y los 18 mil proporcionados por el señor March. Nuestro partido posee los elementos más serios, cuenta con la juventud, con masas, y, más que los demás partidos juntos con un número considerable de gente preparada. Tenemos nuestro programa idela permanente; y un programa de realizaciones inmediatas. Entre las dos ramas hay gran riqueza de matices y gran libertad de pensamiento. Las dos tendencias coinciden absolutamente en el programa inmediato. Primeramente, un programa progresista de derecha moderna. La fe, la propiedad, la familia, la escuela, son los valores que sostienen nuestra sociedad, y los defenderemos en nombre de la libertad. El jacobinismo viene a ser, de hecho, nuestro gran enemigo, vulnerando todas las libertades. La segunda, la bandera del Estatuto autonómico de Mallorca. Los partidos que están aquí en el poder lo han saboteado con eficacia. Los federales se olvidaron de su federalismo, y todos de lo prometido al pueblo. No queremos enarbolar esta bandera solos y por eso llamamos a todos porque entre todos hemos de conducirla a la victoria. Propugnamos como reivindicación inmediata la aplicación en Mallorca del decreto de bilingüismo, porque, estando lingüísticamente en el mismo caso que Cataluña, resultaría injusto que lo que se aplica allí no se aplicara aquí. Y en fin, un programa de reformas sociales: aplicación en favor de nuestros obreros de las leyes vigentes en los países más civilizados; cooperación de clases contra la lucha de clases; antibolcheviquismo y anticatástrofe.”¹⁶³⁷

El 20 de febrer, Joan Estelrich féu una conferència sobre “Humanisme, civilització clàssica i la Fundació Bernat Metge” en el Club Pollença d’aquell municipi del nord de l’illa. Tot i que la xerrada creà un gran interès entre els regionalistes i autonomistes mallorquins, Estelrich – com a director de la Fundació Bernat Metge– no parlà de política sinó cultura clàssica.¹⁶³⁸

El 26 de febrer, el Centre Regionalista-Autonomista insertà anuncis a la premsa en els quals recordava als socis i correligionaris la necessitat i conveniència d’incriure’s en el Cens electoral.¹⁶³⁹

¹⁶³⁷ .- ANDREU FONTIRROIG, M.: “Hablando con el diputado don Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, dissabte, 6 de febrer de 1932, pàg. 1.

¹⁶³⁸ .- “De Pollença. Conferencia de D. Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, dimecres, 24 de febrer de 1932, pàg. 1. Estelrich afirmà a l’inici de la xerrada “No vengo (a pesar de mi condición de Diputado a Cortes) a hablaros de política, no obstante reconocer que en los tiempos actuales urge a cada cual colocarse políticamente en la posición que más cuadre a sus convicciones.”

¹⁶³⁹ .- Es comentà que es donaria informació sobre la inscripció en el Cens electoral en les oficines del Centre Regionalista-Autonomista de la plaça de Cort, núm. 9, principal, des de les 13 a les 21 h. També s’insertà el lema següent: "Ciudadano: Reflexiona que poder ejercitar tus derechos políticos, equivale a poder defender tus convicciones y tus intereses." "Centro Regionalista-Autonomista", a *La Almudaina*, divendres, 26 de febrer de 1932, pàg. 1.

Les visites de l'exministre Joan Ventosa i del financer valencià Ignasi Villalonga

Després de la tornada a l'Estat de Joan Ventosa, des del gener de 1932 inicià una intensa activitat propagandista,¹⁶⁴⁰ que el portà el 20 de març a Mallorca.

El 15 de març, a les 19 h, es reuní el Centre Regionalista en junta general extraordinària – presidida pel president del Centre Tomàs Muntaner–, convocada pels partits Regionalista i Autonomista.¹⁶⁴¹ El president del Comitè Mixt, Bartomeu Fons explicà que l'objecte de la reunió era la visita de l'exministre d'Hisenda Joan Ventosa. Seguidament, el secretari general del Partit Regionalista, Josep Lluís Pou, exposà el programa de la visita, que prèviament havia estat aprovat pel Comitè Mixt.¹⁶⁴²

Arran de la visita de Ventosa, el 18 de març, arribà a Mallorca des de Barcelona Joan Estelrich que a la nit en el teatre Coliseu de sa Pobla pronuncià una conferència, organitzada per l'entitat La Peña, sobre la reforma cultural d'Espanya.¹⁶⁴³

El 19 de març, el diari *La Almudaina* dedicà el seu editorial, titulat “Ventosa” a comentar la personalitat i el prestigi de l'exministre d'Hisenda del darrer Govern de la Monarquia.¹⁶⁴⁴

Aquell dia, Ventosa arribà a l'illa, acompanyat del seu secretari Narcís de Carreras, del redactor de *La Veu de Catalunya* Octavi Saltor, de canonge Lluís Despujol i de l'advocat mallorquí Francesc Vidal Burdils.¹⁶⁴⁵

El diumenge, 20 de març, a les 12 h, tal com estava previst l'exministre Ventosa oferí la conferència en el Teatre Principal sobre “Los valores morales en la política.” L'orador va ser presentat pel president del Comitè Mixt Bartomeu Fons i el conferenciant tractà sobre els valors morals i patriotisme, regionalisme, el cas Lerroux, el sentiment religiós, la llibertat de premsa, la llibertat econòmica, l'ordre social, la justícia, la cultura i els remeis sobre l'obra “destructora” del Govern republicà-socialista.¹⁶⁴⁶ A l'horabaixa, Ventosa al front d'una caravana automobilística, va partir des de la plaça de Cort de Palma cap els municipis de Lluçmajor, Porreres i Felanitx. El dilluns, 21 de març, en el Centre Regionalista es dugué a terme una recepció de totes les persones que volguessin saludar el visitant i després es féu un banquet en honor de Ventosa.¹⁶⁴⁷

Dies posteriors, Joan Estelrich publicà a *La Veu de Catalunya* un article sobre aquesta “profitosa” visita de Ventosa a Mallorca.¹⁶⁴⁸ El 26 de març, Joan Estelrich també pronuncià una conferència en el Liceo Andaluz de Madrid sobre l'estatut regional.¹⁶⁴⁹

1640 .- Segons Jesús Pabón, “una significación y una importancia especialísima alcanzó la vuelta a España de don Juan Ventosa. Ventosa inició su actividad en enero, recorrió diversas ciudades españolas, donde trató en sendas conferencias de problemas capitales: en Madrid, de la situación política en relación con los problemas económicos; en Bilbao, de la cuestión ferroviaria y del control obrero de la industria; en Sevilla, de la Reforma Agraria; en Valencia, del problema monetario.” PABÓN, Jesús: *Cambó. 1876-1947*. Editorial Alpha. Barcelona, 1999, pàg. 1.223.

1641 .- “Política local. Del Centro Regionalista”, a *La Almudaina*, divendres, 13 de març de 1932, pàg. 3 (convocatòria).

1642 .- Davant la impossibilitat d'accedir a les peticions de les agrupacions dels pobles, la junta acordà que les visites de Ventosa es reduïrien a Lluçmajor, Porreres i Felanitx. “De Política local. Junta General en el Centro Regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 16 de març de 1932, pàg. 2.

1643 .- “La visita y conferencia del Sr. Ventosa. Llegada del diputado Sr. Estelrich”, a *La Almudaina*, dissabte, 19 de març de 1932, pàg. 4 i “En Sa Pobla. Conferencia de Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, diumenge, 20 de març de 1932, pàg. 2 (crònica).

1644 .- “Ventosa” (editorial), a *La Almudaina*, dissabte, 19 de març de 1932, pàg. 1.

1645 .- “La visita del Sr. Ventosa”, a *La Almudaina*, diumenge, 20 de març de 1932, pàg. 4

1646 .- “El señor Ventosa en Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 de març de 1932, pàgs. 1-3.

1647 .- “De Política local. Junta General en el Centro Regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 16 de març de 1932, pàg. 2.

1648 .- Reproduït a “El momento político. Ventosa en Mallorca”, a *La Almudaina*, diumenge, 27 de març de 1932, pàg. 2.

1649 .- Segons la breu nota telegràfica, Estelrich afirmà que “durante los siglos que el Estado se inspiró en el criterio unitario originó la decadencia y la ruína.” A més, analitzà com es va confeccionar l'Estatut de

El 21 de març, Jaume Lluís Pou féu una conferència sobre “L'estructuració econòmica de l'Estat” en el Círculo Mallorquín.¹⁶⁵⁰ Hi assistiren el governador civil Joan Manent, el comandant militar Núñez de Prado i l'exministre Joan Ventosa i s'encarregà de la presentació del conferenciant el secretari Eyaralar.¹⁶⁵¹ L'èxit d'aquella xerrava féu que, al final de març, Pou va rebre invitacions dels dirigents regionalistes de Barcelona i del Comitè d'Unió Catalana per tornar a fer la mateixa conferència a Barcelona, probablement el 4 d'abril. Així mateix, Pou havia estat sol·licitat per escriure deu articles sobre aquesta qüestió a *La Veu de Catalunya*.¹⁶⁵²

El 13 d'abril, Jaume Lluís Pou arribà a Mallorca procedent de Madrid i Barcelona on havia celebrat diverses entrevistes amb personalitats polítiques dels partits regionalistes de

Catalunya i assenyalà que “se comprometieron todos a luchar por él temiendo lo que salga en las Cortes no sea una resolución, sino un compromiso.” També dedicà atenció a l'autonomia de les Balears, que s'havia fet d'acord entre Mallorca i Eivissa sense l'adhesió de Menorca i lamentà que els articles de la Constitució no permetessin la federació de regions autònomes. “Conferencia de Juan Estelrich sobre el Estatuto”, a *La Almudaina*, diumenge, 27 de març de 1932, pàg. 7.

¹⁶⁵⁰ .- El sumari anunciat de la conferència va ser: “Las tendencias modernas.- Visión económica de la España actual.- Los factores básicos de nuestra economía: Su Desarticulación.- Industrias fácilmente nacionalizables.- La intervención del Estado. Sus funciones. Protección y financiación de las industrias. Expansión del Comercio exterior. Cosas de Comisión. Organizaciones sindicales de productores.- Funciones de crédito.” Aquesta conferència feia part del cicle organitzat per l'Ateneu per a l'estudi dels “Problemas actuales.” “Del Ateneo”, a *La Almudaina*, diumenge, 20 de març de 1932, pàg. 2 (anunci).

¹⁶⁵¹ .- “En el Ateneo”, a *La Almudaina*, dissabte, 26 de març de 1932, pàg. 4. Segons la ressenya de l'acte, el conferenciant parlà sobre “El momento actual es de máximo interés en el aspecto económico: Inglaterra acaba de abandonar el patrón oro y de establecer el proteccionismo. En los Estados Unidos Hoover inicia la inflación y la intervención bancaria e impone la no fabricación de determinados productos. En Alemania se ha llegado a una estatificación de la Banca. Parece un avance hacia la socialización pero no lo es porque se limita a separar de la oferta y la demanda aquellas fuerzas económicas que podrían debilitar precisamente esa misma acción. Todos estos estados se hallan estructurados económicamente. España, no, y lo necesita, más que ninguno, pues padecemos las desventajas de la desarticulación productora siendo por ello un país de asimilación una especie de colonia económica del Extranjero.

Nuestra Agricultura en su misma variedad tiene un enemigo porque no llega a alcanzar volumen decisivo en la economía mundial más que en algunos productos y ni siquiera basta en muchos para asegurar el consumo interior por ser nuestros rendimientos por hectárea lo más inferiores de Europa. Y en los productos que pudieran influir mundialmente tenemos la naranja, mediatizada por Londres, el aceite del que producimos tanto como todo el resto del mundo, está explotado por Italia a donde enviamos casi en bruto la mayor parte de lo que exportamos. Y el corcho es absorbido en un 40 por 100 por los Estados Unidos para ser allí manufacturado. Nuestra industria es raquítica y nuestro comercio está en la infancia, entendiéndose por comercio el total de las actividades de cambio, notemos solamente que la mitad de los seguros se hallan en manos de compañías extranjeras. Los ferrocarriles, desarticulados también, en baja constante, presentan el caso anómalo de ser más baratos hacia el centro que en dirección a la periferia.

Hace falta un centro que estudie el conjunto de nuestra actividad económica y proponga medidas para su estructuración. Pero hay medidas que pueden adoptarse casi inmediatamente. Tal sucede con la nacionalización de la industria de productos químicos que pudiera enjugar el déficit de 300 millones que ahora representa. El comercio exterior pudiera regularizarse y dejar grandes beneficios si los pagos por exportaciones y las importaciones y giros que suman solo de la Argentina 600 millones fuesen girados por nuestro Banco de Comercio Exterior. Los exportadores debieran formar consorcios o sindicatos como el de la madera de Haya establecido por Yugoslavia o el “Cobelve” formado por belgas y venezolanos, dirigiendo la exportación y defendiendo los intereses del exportador en todos los países.

Es preciso superar las modestas leyes e instituciones que tenemos y alcanzar una sólida y fecunda estructuración económica del Estado si queremos que España tenga además de la soberanía material la espiritual y económica que es la que crea las naciones.”

¹⁶⁵² .- “La conferencia del Sr. Pou en el Círculo Mallorquín”, a *La Almudaina*, dissabte, 26 de març de 1932, pàg. 4.

Catalunya i València.¹⁶⁵³ Al final d'abril, Pou féu declaracions a *La Veu de Catalunya* sobre els problemes polítics i econòmics de Mallorca¹⁶⁵⁴

El dissabte, 16 d'abril de 1932, a les 19 h, el Centre Regionalista-Autonomista, organitzà en el local del Centre Regionalista de la plaça de Cort, núm. 9,¹⁶⁵⁵ la conferència del financer valencià Ignasi Villalonga sobre “Aspectos actuales de la Economía Española.”¹⁶⁵⁶ Presidiren l'acte el diputat a Corts Joan Estelrich, el president del Centre Regionalista Tomàs Muntaner, el president del Comitè Mixt Bartomeu Fons i el secretari general del Comitè Mixt Jaume Lluís Pou –que presentà el conferenciant.–¹⁶⁵⁷ Villalonga inicià el parlament fent constar els llaços de “raza, historia y lengua” que unien Mallorca i València i les afinitats d'ambdues economies, bàsicament agrícoles. Parlà de la crisi econòmica mundial i de les causes i dels seus efectes sobre l'economia espanyola, tot i que indicà que aquesta “está debilmente influída por la crisis mundial, dado el aislamiento de nuestra economía y en cambio obedece a causas específicas de orden político, principalmente a la desconfianza y a la intranquilidad social, debida no al cambio de régimen en sí, sino a la tendencia socializante del Parlamento y de los primeros Gobiernos, influídos por el Partido Socialista.” Repassà els principals sectors de la producció agrícola i industrial i la revalorització de la pesseta.¹⁶⁵⁸ El mateix dia de la conferència, Jaume Lluís Pou publicà en portada de *La Almudaina* un article sobre Ignasi Villalonga.¹⁶⁵⁹

Un nou alentiment de l'activitat durant el segon semestre de 1932

Després d'aquell dinamisme del primer semestre de 1932, els regionalistes i autonomistes tornaren a un període de poca presència pública. Precisament, aquest silenci va ser interromput per la reproducció del diari *La Almudaina* (2 d'octubre de 1932) d'una entrevista

¹⁶⁵³ - "Política local. Manifestaciones de D. Jaime Luis Pou", a *La Almudaina*, dijous, 14 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹⁶⁵⁴ - Reproduïdes a "El momento político. Los problemas políticos y económicos de Mallorca", a *La Almudaina*, dissabte, 30 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹⁶⁵⁵ - Inicialment la conferència s'havia anunciada en el local del Círculo Mallorquín amb el títol "Política Económicas". "Conferencia de D. Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, divendres, 15 d'abril de 1932, pàg. 4.

¹⁶⁵⁶ - La nota dels partits Regionalista i Autonomista presentava el conferenciant Ignasi Villalonga com un "prestigioso financiero valenciano" i que pertany "a la pléyade de jóvenes que con sólida preparación, actúan intensamente en el campo de la política regionalista." S'indicava que aleshores ocupava els càrrecs de conseller delegat del Banc de València i vocal dels consells superiors de cambres de Comerç i Bancari. "Conferencia de D. Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, divendres, 15 d'abril de 1932, pàg. 4. Ignasi Villalonga arribà a Palma el 15 d'abril procedent de Barcelona i acompanyat de Joan Estelrich. "La conferencia de don Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, dissabte, 16 d'abril de 1932, pàg. 4.

¹⁶⁵⁷ - Segons la crònica, Pou afirmà "Hace un año empezó por la voluntad del pueblo, manifestada en las urnas, se proclamó la República en España. Los hombres del Partido Regionalista hicieron todo lo posible para que aquellas elecciones fueran sinceras, pudiendo así el pueblo manifestarse libremente. Nuestro partido, al que siempre han sido indiferentes las formas de Gobierno, acató la voluntad del pueblo español, prestando desde entonces las colaboraciones que creyó necesarias al Gobierno de la nación. Pero el Gobierno, debido a hacer una política, no para todos, sino partidista, ha inferido a ciertos sectores de la opinión ofensas gravísimas y acarreado lamentables males a la economía española. Si miramos al campo político actual, vemos que todos los problemas económicos y sociales se han agravado, y eso tiene que terminar. Para ello, el Partido Regionalista ha creído que lo mejor era ilustrar a sus hombres y de ahí que haya invitado a las más insignes figuras del partido para hablar en Palma. Ved porqué el Sr. Villalonga está entre nosotros . El pertenece a esa juventud española que ha hecho de la economía la base de sus estudios, cotizándose hoy su nombre en el mundo financiero. Esta conferencia, además de contribuir a estrechar los lazos políticos y espirituales que nos ligan con la región levantina, ha de servir para demostrar que la táctica de nuestro partido es dar a conocer los problemas actualmente planteados y sus soluciones adecuadas, pues creemos que esa es la única manera de llevar a España por el camino de prosperidades que todos deseamos." "La conferencia de Don Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹⁶⁵⁸ - "La conferencia de Don Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, diumenge, 17 d'abril de 1932, pàg. 2.

¹⁶⁵⁹ - POU, Jaume Lluís: "Ignacio Villalonga", a *La Almudaina*, dissabte, 16 d'abril de 1932, pàg. 1.

del periodista Lluçia Canal i Dolcet en el diari barceloní *La Nau* amb el dirigent regionalista Miquel Sureda Blanes.¹⁶⁶⁰ A la pregunta sobre la força política del Partit Autonomista a Mallorca, Sureda contestà que “en comparació als nostres desigs i als nostres entusiasmes, no molt important; en relació al retard amb què es vivia fa poc temps i a la seva juvenesa, molt forta i prometedora.” A continuació, assegurà que el Centre Autonomista de Palma, “caliu i centre del Partit, és una continuació de «L’Espurna». Centre fundat com a defensor de l’ideal autonòmic a principis de segle per uns quants patriotes, en el cor dels quals trobà ressò el sentiment tan bellament concretat en la poesia de Joan Alcover, del mateix títol «Espurna».” Sureda afegí que en les eleccions municipals del 12 d’abril de 1931, “el Centre Autonomista presentà candidatura. La llavor de les nostres prèdiques havia fruitat esplèndidament. Palma elegí tres consellers[sic] municipals del nostre Partit. En la candidatura anaven coaligats amb les dretes i els regionalistes, els qual no sentien l’autonisme amb la intensitat amb què el sentim nosaltres. Dels cinc elegits, com us he dit, tres eren autonomistes, un regionalista i un de les dretes. La significació d’aquesta victòria és molt important, car contra nostre lluitaren els partits governamentals i les forces liberals d’En March, les quals han tingut sempre molta ascendència en les lluites polítiques de Mallorca. Ho és també perquè era la primera vegada que el Partit Autonomista, pròpiament dit i com a tal, anava a la lluita electoral.” A la qüestió sobre la força política del Partit Autonomista a la Part Forana, Sureda declarà que “el nostre ideal autonomista va penetrant amb molta intensitat per arreu de les Balears” i que s’havien fundat diverses agrupacions que “fan una obra de proselitisme molt important si es té en compte els resultats extraordinàriament satisfactoris que s’obtenen.” Destacà la majoria regionalista a l’Ajuntament de Porreres. A la pregunta sobre si el Partit Autonomista tenia una tendència dretana o esquerrana o aspirava a ser “un conjunt d’autonomistes de tota classe de tendències polítiques i de creences”, el dirigent autonomista afirmà “El nostre matís polític és prou conegut. Més aviat hem d’ésser classificats com a Partit de dreta. La majoria en la nostra agrupació és catòlica.” Seguidament, el periodista li demanà si a Mallorca hi havia algun partit també autonomista de tendència esquerrana, qüestió que Sureda contestà així: “Una força important, no; algunes personalitats i elements escampats, sí. El partit esquerrà que a Mallorca procura presentar-se com a defensor de l’ideal autonomista és Acció Republicana, el partit que té com a líder el cap de Govern, senyor Azaña. Hem de fer constar amb gran satisfacció que entre els socialistes mallorquins hi ha un gran nombre de defensors dels nostres ideals.” A continuació, declarà que els principals instruments de difusió del partit eren l’Associació per la Cultura de Mallorca i la revista *La Nostra Terra*. Finalment, a la pregunta sobre els projectes immediats del partit, Sureda manifestà que eren “intensificar la propaganda i anar a la redacció d’un projecte d’Estatut ajustat a la solució donada suara al vostre plet. L’Associació per a[sic] la Cultura Mallorquina[sic] ja redactà un projecte d’Estatut que per un moment semblà que la Diputació de les Balears es feia seu. Però han passat ja alguns dies i alguns fets molt importants en l’ordre polític que cal, quan es reprengui la redacció d’aquell projecte, tenir en compte. Els mallorquins no senten amb la intensitat l’Estatut perquè no se’ls ha predicat els avantatges que pot contenir. Tothom, però, se sent mallorquí i mallorquina[,] és la llengua que parlen totes les classes socials del nostre poble. Aquests dos factors són la millor prometença per l’esdevenidor immediat[sic].”¹⁶⁶¹

1660 .- En la introducció de l’entrevista, el periodista de *La Nau* deia que “en el transcurs de la conversa sostinguda hem comprovat una pregona compenetració amb els nostres ideals de reivindicació nacional. El senyor Sureda i Blanes, del Partit Autonomista Mallorquí, és, pels catalans, ultra un germà de Mallorca, un germà de causa.” “Miquel Sureda i Blanes, del Partit Autonomista Mallorquí”, a *La Almudaina*, diumenge, 2 d’octubre de 1932, pàg. 1.

1661 .- “Miquel Sureda i Blanes, del Partit Autonomista Mallorquí”, a *La Almudaina*, diumenge, 2 d’octubre de 1932, pàg. 1.

Al final d'octubre de 1932, el president del Comitè Mixt, Bartomeu Fons, i Faust Morell s'entrevistaren amb Cambó a Barcelona per tractar temes de política estatal, catalana¹⁶⁶² i balear.¹⁶⁶³

La constitució oficial del Centre Regionalista de Mallorca

El 7 de gener de 1933, a les 18,30 h, hi hagué una reunió en el domicili social per constituir legalment el Centre Regionalista de Mallorca. Els reunits acordaren per unanimitat constituir el centre d'acord amb els estatuts del 20 de desembre de 1930 que s'havien presentat en el Govern Civil. Seguidament, es féu el nomenament per aclamació dels integrants del Comitè Regional: Antoni Moner Giral, Josep Sampol Ripoll, Tomàs Muntaner Torres, Lluís Sitjar, Llorenç Roses Siracusa i Bartomeu Fons Jofre de Villegas, deixant la designació concreta dels càrrecs per una propera reunió. Els designats varen decidir que la presidència del Comitè fos ocupada per Bartomeu Fons i la secretaria per Josep Sampol Ripoll.¹⁶⁶⁴

El 27 de gener, a les 18 h, es reuní en el local social, sota la presidència de Bartomeu Fons, l'assemblea general del Centre Regionalista de Mallorca. El president proposà el trasllat del local social al carrer de la Unió, núm. 13, que fou aprovat per unanimitat. Seguidament, es posà a discussió la necessitat de reformar els articles 5è i 6è dels estatuts, en el sentit que la direcció política del partit fos competència del Comitè Regional, nomenant una junta de Govern que atengués exclusivament la marxa administrativa de la societat.¹⁶⁶⁵ Posteriorment, s'elegí per unanimitat la Junta de Govern que resultà integrada per Tomàs Muntaner Torres (president), Baltasar Forteza Valleriola (vicepresident), Gabriel Florit Mas (tresorer), Gabriel Cañellas Cañellas (secretari) i, com a vocals, Manuel Torres Ventosa, Pau Alcover de Haro, Gaspar Reinés Quintana, Antoni Martorel Munar, Antoni Rosselló Rosselló, Jaume Picó Piña i Josep Llompart Garcias.¹⁶⁶⁶

El 21 de febrer, a les 20 h, en el Teatre Principal de Felanitx, el diputat a Corts Joan Estelrich oferí una conferència sobre orientacions de la política mallorquina. L'acte, organitzat per la Dreta Republicana de Felanitx, fou presentat per l'advocat i notari Damià Vidal que aprofità

¹⁶⁶² .- Bartomeu Fons declarà que havien trobat Francesc Cambó "más fuerte, más activo y más moderno que nunca; de un dinamismo verdaderamente abrumador; explicándonos perfectamente que correspondan a estas características el cambio profundo operado en el ambiente de la política catalana, desde su llegada a Barcelona. El Sr. Cambó, de momento, está consagrado por entero a las elecciones para la constitución del primer parlamento catalán." Comentà que Cambó havia dit que s'havia de consolidar la República i evitar els extremismes. "Política local. Hablando con D. Bartolomé Fons", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'octubre de 1932, pàg. 3.

¹⁶⁶³ .- Sobre l'estratègia política a les Balears, Fons assenyala que Cambó havia aprovat el pla polític que li havien exposat d'anar els partits Regionalista i Autonomista obertament "al establecimiento de una inteligencia circunstancial, con cuantos grupos políticos de Baleares sustenten un mínimo de coincidencias con nuestro programa a la realización del cual dedicaremos, desde ahora todas nuestras actividades." Fons acabà l'entrevista dient que Cambó els havia anunciat la intenció de visitar Mallorca el proper hivern. "Política local. Hablando con D. Bartolomé Fons", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'octubre de 1932, pàg. 3.

¹⁶⁶⁴ .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

¹⁶⁶⁵ .- Després d'un breu debat, es prengué l'acord que els articles quedassin modificats i redactats de la manera següent: "Artº 5º.- La propia Asamblea elegirá:

1º A las personas que han de formar el Comité Regional.

2º A los socios que han de integrar la Junta de Gobierno.

Dicha Junta de Gobierno tendrá por misión el cuidar de la marcha administrativa de la Sociedad, y se compondrá de un Presidente, un Vice-Presidente, siete Vocales, un Contador y un Secretario.

A los miembros del Comité Regional y a los de la Junta de Gobierno se les conferirá mandato por dos años, renovable indefinidamente.

Artº 6º.- El Comité Regional se compondrá de ocho a doce miembros, los cuales de su seno elegirán un Presidente y un Secretario." Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

¹⁶⁶⁶ .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.631. Exp. 2.314. ARM.

l'avinentesa per presentar la nova agrupació política.¹⁶⁶⁷ Joan Estelrich començà el discurs “glosando el valor de la patria nativa que representa el centro moral de la propia personalidad. Rectificó el concepto de que nadie es profeta en su patria. Las Patrias nativas mejores son aquellas en que sus hijos pueden eficazmente profetizar.” Seguidament, analitzà, d'una banda, els defectes de la política mallorquina¹⁶⁶⁸ i, de l'altra, la situació política espanyola i mallorquina.¹⁶⁶⁹ En aquella intervenció, Joan Estelrich apostà clarament per una gran coalició de dretes per a les properes eleccions i també afirmà que l'obtenció de l'autonomia no podia ser obra d'un sol partit.

Les eleccions municipals parcials d'abril de 1933

El dissabte, 25 de febrer, a les 19 h, se celebrà en el local social del carrer de la Unió, núm. 13, una junta general extraordinària dels partits Regionalista i Autonomista.¹⁶⁷⁰ Presidida per Muntaner, Pons, Moner, Amorós, Sampol, Morell, Sitjar Ferrer, Sureda i Comas, varen intervenir el president del Comitè Mixt, Bartomeu Fons, exposà el manifest –bàsicament en mires a les properes eleccions municipals– estructurats en els apartats següents: una introducció sobre el règim republicà,¹⁶⁷¹ religió i política,¹⁶⁷² política social,¹⁶⁷³ regionalisme i

¹⁶⁶⁷ .- Digué que l'entitat Dreta Republicana de Felanitx es proposava dur a terme una política “de Derecha, inequívocamente dentro de la República, y en mallorquín, con preocupación mallorquinista.” “De Felanitx. Conferencia del diputado a Cortes D. Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, divendres, 24 de febrer de 1933, pàg. 1.

¹⁶⁶⁸ .- Estelrich afirmà “Mallorquines eminentes como Maura han intentado purificar y elevar la política española, pero Mallorca no ha contribuido a esa purificación y elevación. No queremos para Mallorca una política de satélite, una política adyacente que nos perturba y degrada, sino una política propia que nos exalte y dignifique. Pide que todos los partidos auténticamente mallorquines empiecen todos ellos por hacer la afirmación de Mallorca; el partido más auténticamente eficaz será aquel que actue en una mayor compenetración con la tradición y el progreso de Mallorca. Los partidos políticos de Mallorca en los últimos tiempos de la Monarquía era creaciones ficticias de un poder ficticio. Desearíamos que con la República se corrigiese esa degradación del ciudadano. Critica vivamente a los que al ingresar en política no consultan a su propia conciencia y solo se preocupan de ver quien manda o puede mandar, lo cual conduce a deplorables incongruencias. La política mallorquina ha de ser dirigida según ideales y según intereses legítimos, y no según concupiscencias del poder. Claro que el poder es indispensable, y el partido ha de concentrar todos los esfuerzos para la obtención del poder. Pero un poder cualquiera, sino un poder propio. Cree factible y útil una política esencialmente mallorquina que implica la obtención de una cierta autonomía. Pero esa autonomía no puede ser programa de un partido. Necesita la acción conjunta de los partidos, más solventes y representativos. Por nuestra parte estamos dispuestos a dicha acción conjunta siempre que se nos ofrezcan las necesarias garantías de lealtad, seriedad y eficacia. En cuanto a las relaciones de Mallorca con las demás regiones fraternales, es algo que solo los mallorquines pueden y deben pronunciarse. Pero no deben pronunciarse prematuramente sino cuando hayan llegado a la plenitud de la conciencia cívica, cultural y patriótica.” “De Felanitx. Conferencia del diputado a Cortes D. Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, divendres, 24 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁶⁹ .- Respecte a la política mallorquina, Estelrich va treure dues conclusions: “Primera: Todos nuestros esfuerzos han de concentrarse desde ahora a preparar las próximas elecciones municipales. Segunda: La lucha electoral se planteará entre derechas e izquierdas; en Mallorca deben ir juntos todos aquellos que no tienen representación dentro el actual Gobierno. Por nosotros, Autonomistas y Regionalistas de Derecha Republicana, la concentración no fallará. Si alguien se ha de sacrificar pedimos en honor de ser los primeros en el sacrificio. Estamos convencidísimos que esta concentración saldrá victoriosa en casi todos los Ayuntamientos de Mallorca.” “De Felanitx. Conferencia del diputado a Cortes D. Juan Estelrich”, a *La Almudaina*, divendres, 24 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁰ .- “Política local. Centro Regionalista Autonomista”, a *La Almudaina*, divendres, 24 de febrer de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

¹⁶⁷¹ .- Destacà que ja s'anaven pels dos anys de República i que els regionalistes i autonomistes no havien aportat el seu adveniment i que s'havien limitat solament a contemplar el canvi de règim “como resultado de errores y desaciertos en los que o nos culpa la conciencia de coparticipación” i que l'havien acatat sense “distingos” ni reserves. Esperant l'evolució del nou règim, els partits havia “enmudecido”, cedint “paso franco” als nous homes del règim. Els partit Regionalista i Autonomista havien reconegut el règim i els col·locà en el grup “de aquellos de los cuales la República nada tuvo que temer, porque la acataron con toda lealtad, dando evidente prueba con ello de su plena capacitación para vivir una verdadera democracia.” Però si continuava un

autonomia,¹⁶⁷⁴ autoritat i ordre,¹⁶⁷⁵ política general espanyola,¹⁶⁷⁶ als elements afins¹⁶⁷⁷ i a les dones.¹⁶⁷⁸ El manifest fou aprovat per aclamació.

cert recel s'havia de culpar "a la ciega actitud de quienes persisten en rechazar sistemáticamente concursos noblementes ofrecidos, obstinados en seguir considerando y usando la República como partido propio y no como régimen que advino para todos los españoles." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷² .- Afirmà que "Lejos de nosotros el pensamiento de hacer de la Religión una bandera de partido. Pero nosotros hemos de poder decir a los electores de una tierra cristiana como es Mallorca: Nuestra Religión está por encima de toda política; pero esto si quiere decir que la Religión no ha de mezclarse en las luchas libres de la administración pública y del gobierno de los pueblos, ha de querer decir que la administración y dirección de la cosa pública, cuyo objeto no es otro que el bien común no ha de ser nunca, en manos del gobierno instrumento de persecución de las sagradas creencias de los ciudadanos. La jerarquía de los valores humanos exige en las relaciones entre la Iglesia y el Estado, el respeto de éste a la independencia absoluta de aquella soberana como es en sí misma por su carácter de sociedad perfecta." Assegurava que volien i havien de treballar per aconseguir per a la Religió catòlica, "que es la de la mayoría de los españoles y es la nuestra, una situación concordada de legalidad, de dignidad y de libertad, compatible con todos los respetos y con todos los avances de la civilización. De cuyo propósito es consecuencia lógica nuestra posición francamente revisionista de la vigente Constitución republicana en aquel mínimun estricto que permita la realización del criterio expresado." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷³ .- Manifestà que "El ser católico no puede constituir hoy en llevar sólo el nombre de tal y asociarse externamente a un culto; sino que debe ser sobre todo aceptar, junto con el dogma, una doctrina que es fermento de vida y de regeneración, y que ha de penetrar necesariamente, para triunfar, todas las actividades humanas, siguiendo para ello las directrices sabiamente expuestas en las modernas Encíclicas pontificias." Assenyalava que durant l'etapa del Govern esquerrà les qüestions obreres havien merescut per part de l'Estat atenció preferent. Afegia, a més, "Posición obligada de todo partido conscientemente conservador habrá de ser el mantenimiento de semejante solicitud e interés, dedicando a las cuestiones de política social sostenida y afectuosa atención, dispuestos a consolidar las legítimas mejoras que en su situación puedan haber logrado las clases proletarias. Hemos de contribuir por todos los medios a extender a todos los ciudadanos sin excepción, el mínimun de bienestar material y de cultura indispensable al normal desarrollo de la personalidad humana." Concretava que s'havia de fomentar i incrementar les diverses assegurances socials, fins el "salario vital o familiar; el cumplimiento eficaz de las leyes protectoras del trabajo y los medios para prevenir –aquí por suerte más que evitar el paro forzoso–, brindamos nuestra colaboración encaminada a implantar, sin sacudimientos que pongan en peligro los fundamentos naturales de la sociedad, anteriores y superiores a toda convención, una distribución más equitativa del fruto del trabajo en una economía más humana subordinada en todo momento a las normas imperativas de la ética." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁴ .- Afirmà que la sola denominació dels dos partits ja no feia necessari ratificar els seus ideals en aquesta matèria. Digué: "Más, después de las iniciativas y probaturas hechas en la preparación de un Estatuto mallorquín de autonomía que si no llegaron donde pudieran fué solo ciertamente por falta de calor político, es más necesaria que nunca la clara y franca manifestación de de[sic] las fuerzas políticas sobre aquello que, si ha de ser un día un hecho, no será sin una base de coincidencia absoluta entre todas ellas. Para nosotros, esta base mínima podría encontrarse, por ejemplo, en el anteproyecto de Estatuto discutido y aprobado por la Asamblea del Teatro Principal en julio de 1931." Assenyalà, a més, "Creemos que la federación de los pueblos hispánicos es la forma de convivencia más adecuada al progreso común. Deseamos para Mallorca todas aquellas garantías e instituciones necesarias al libre desarrollo de su personalidad, dentro de la unidad esencial de las tierras hermanas. Ciertamente que a tal fin, es necesario el previo recobramiento de la personalidad colectiva, hasta que llegue a conciencia de todos los mallorquines. Para la intensificación de este sentimiento, sin localismos y con el más amplio espíritu de universalidad, hemos de acudir al al[sic] uso y cultivo del idioma propio y a la difusión de la cultura y de la escuela considerando, una vez más, imprescindible y básico para esta tarea la extensión a nuestra tierra del decreto sobre bilingüismo en la enseñanza." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁵ .- Començà l'apartat dient: "Soñar que la nación pueda recobrar la normalidad de su vida y que para ello se produzca la necesaria reacción ciudadana, sin que previamente se restablezca totalmente el orden jurídico en un régimen de verdadera libertad, tanto equivaldría como pretender detener[sic] los efectos de la gravitación universal. Al restablecimiento pro consiguiente, del principio de autoridad maltrecho y del espíritu de justicia en tantos conceptos vulnerado habremos de dedicar preferentemente toda nuestra atención plenamente convencido de que sin que pueda producirse tal reacción de la ciudadanía es perfectamente inútil cualquiera labor se encamine a obtener el debido respeto para todos cuantos principios e instituciones siguen,

Els dies 7 i 9 d'abril de 1933, *La Almudaina* va reproduir dos articles que Joan Estelrich havia publicat al diari *La Veu de Catalunya* sobre política mallorquina.¹⁶⁷⁹ En el primer article, intitulat "De política mallorquina", afirmà Estelrich: "La política mallorquina havia estat fins a l'organització de les forces autonomistes i regionalistes, un per reflex de la política madrilenya; els partits mallorquins no eren sinó clientela de polítics madrilenys. Homes eminents com En Maura havien pasat durant lustres damunt la política espanyola, però Mallorca no havia pesat gens damunt la política espanyola. Mallorquins eminents com En Maura havien intentat purificar i elevar la política espanyola, però Mallorca no havia contribuït gens a la puresa i l'elevació de la política espanyola; per contra i en oposició al sentit dels seus homes més eminents, la política a Mallorca havia estat impura i baixa. Per això, els autonomistes no volem per a Mallorca una política de satèlit, d'illa adjacent, que ens pertorba i ens degrada; volem, per contra, una política pròpia que ens exalci i dignifiqui. Per això, havíem desitjat que amb la República canviés radicalment el panorama, que els partits mallorquins, més o menys lligats a partits similars de la península, partissin tots ells de l'afirmació mallorquina; no fossin partits adjacents, segons la terminologia oficial. La primera necessitat de la política a Mallorca és l'afirmació de Mallorca mateixa, de les seves preocupacions materials i de les seves ambicions espirituals. El partit més autènticament mallorquí, i per conseqüència més autènticament eficaç, serà aquell que es senti i actuï amb major compenetració amb els interessos generals de Mallorca, amb la seva tradició i amb el seu progrés. I no serà per tant un Partit eficaçment mallorquí, aquell que, seguint sectarismes de fora, contradigui l'essència religiosa de Mallorca; ni aquell que per imitació oficialisca pretengui ignorar la mateixa substància del nostre caràcter i de la nostra cultura expressats en la nostra llengua, en els nostres monuments, en les obres del nostres poetes; ni aquell que,

hoy tenido como fundamento de la moderna civilización; evidenciando a la par con ello, que no a la República sino al Gobierno caben ser imputados los vicios de que hoy aquella adolece." Afegí que "Comprendemos que para semejante obra en las presentes circunstancias, sería propósito estéril suponer eficaz la actuación de un solo partido. La finalidad perseguida reclama con imperio algo más que los estrechos límites y escasos recursos de que aquel pudiera disponer, por idéntica razón de que no es otra de uno solo de aquellos el inmenso avance constitucional que deseamos ver repuesto a su justo medio." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁶ .- Assenyalà que de la observació del panorama polític espanyol "se desprende la seguridad de que por mucho tiempo no han de ser posibles en España los gobiernos de partido, sino tan solo los de concentración de fuerzas. Y si a la conjunción de izquierdas del presente ha de suceder análoga concentración de partidos de centro-derecha, para hacer posible el restablecimiento del equilibrio político perturbado, cuando tal ocurra por voluntad del cuerpo electoral, abrigamos la seguridad de que no ha de poderse prescindir del prestigio y del nombre del señor Cambó, a través del cual queremos mantener establecido el enlace de nuestras agrupaciones con la política general española." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁷ .- Indicà que la coincidència de principis bàsics fonamentals amb totes les agrupacions local d'ordre, requeria "reunir en vasta y flexible inteligencia circunstancial a todos aquellos grupos y personas que, sustentándolos, se presten por propio espíritu de conservación a este esfuerzo común que el interés patrio demanda a voz en grito, conservando cada cual su individualidad propia, toda vez que no nos proponemos fundir sino yuxtaponer accidentalmente." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁸ .- Expressava la confiança absoluta amb la intervenció de la dona en les futures confrontacions electorals i assenyalava que no participava de la creència general que la dona "no sabrá orientarse mas que al extremismo de una o de otra clase. No. Porque ha tenido siempre la sutileza de espíritu necesaria para adivinar de donde puede amenazarle el peligro; por su actual y absoluta capacitación, y porque ve hoy más que nunca en peligro o que es consubstancial con ella, el hogar sagrado, cédula fundamental de la sociedad, tenemos la convicción evidente de que abandonando los caminos del estéril sacrificio, sumará su ayuda a todo programa que, como el expuesto se atempee a la realidad rechazando cualquier clase de radicalismo." "Política local. Junta General de los partidos regionalista-autonomista", a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 2.

¹⁶⁷⁹ .- "De política mallorquina", a *La Almudaina*, divendres, 7 d'abril de 1933, pàg. 1 i "La política mallorquina. L'autonomia", a *La Almudaina*, diumenge, 9 d'abril de 1933, pàgs. 1-2.

preocupant-se únicament de les oscil·lacions de la brúixola política a Madrid no es preocupi gens ni mica de satisfer les necessitats immediates de la nostra illa en la seva economia, en la seva instrucció, en les seves obres públiques, en les seves comunicacions, en la seva administració. Per ara, l'únic partit autènticament mallorquí és l'autonòmica regionalista, sense negar tanmateix la coloració autonòmica, però parcial, que han pres a l'illa Acció Republicana i ádhuc certs elements socialistes. Fins ara, però, la preocupació única de les organitzacions polítiques mallorquines era d'estar a l'aguait de qui obtindria el poder a Madrid per a junyir-se al carro del vencedor o del possible vencedor. Mancava tota disposició espontània. Els partits vivien a l'illa, no segons la convicció i l'organització dels ciutadans, sinó segons les vicissituds dels que monopolitzaven el poder. No contribuïen en res a la política general. L'única intenció era disposar del poder. I essent aquest fictici, perquè no es basava en el poble, les organitzacions que a l'illa creava el poder eren igualment fictícies. I quan no eren fictícies, com en el cas March, es fonamentaven en un poder personalíssim, allunyat de tota ideologia. Per això la influència i el poder aconseguïen, si voleu fer favors personals, comprar consciències: el que no aconseguïen mai, ni podia interessar-los, era fer favors a la comunitat, era atendre els problemes generals. Mallorca així, en el seu conjunt, era desatesa sempre.

Hauríem volgut, per tant, que amb la República no continués aquesta degradació del ciutadà i comencés, pel contrari l'educació política de les masses insulars; i que la gent l'inscrivís a un partit per les idees i els interessos que aquest Partit i els seus homes representessin i servissin, i no perquè aquest Partit disposés o no del Govern Civil.

Perquè encara avui, observem tristament la perdurança de l'estat d'esperit que creà el caciquisme. Molta gent no pensa, primordialment, al moment d'haver de prendre una actitud política, en si desitja el respecte o la persecució de la consciència religiosa; en si li convenen garanties o atacs al seu dret de propietat; en si és millor per als seus fills una educació laica o una educació amb principis religiosos; en si li plau o no que els seus fills vagin a la guerra; en si li convé o no que Mallorca atengui pròpiament les seves necessitats; en si s'han de combatre o no les doctrines i les organitzacions dissolvents de l'actual societat, etc. En lloc d'això, s'entreenen a fer càlculs sobre el temps que pot durar l'actual Govern i sobre les probabilitats que tenen els altres partits de governar. I miren cap al partit socialista, perquè avui és el que predomina en el poder, o cap als radicals socialistes perquè tenen un sector considerable d'aquest poder, o cap al senyor Azaña, perquè és el primer polític nou de la República, o cap al senyor Lerroux perquè anuncia cada dia, malgrat les contradiccions de la realitat, que a l'endemà obtindrà el poder, o cap a Miquel Maura que envesteix contra tots i assegura que ell guanyarà la pròxima batalla. Però no es preocupen de si la significació d'aquests homes i el que fan o volen fer coincideix amb els propis ideals o amb els propis interessos i necessitats; i així veiem catòlics que es giren cap a Miquel Maura que va tolerar la crema de Convents, o cap al senyor Lerroux que es plany de no ésser ell qui faci la llei contra les Congregacions religioses; com veiem propietaris que s'enrolen en un patit governamental, el de Azaña per exemple, que els està arruinant, com veiem obrers i jornalers que ajuden a sostenir uns partits per l'acció dels quals cada dia baixa la riquesa i minva el treball. En resum, tots aquells que van només darrera el que mana, o sembla que pot manar immediatament, contribueixen a la pròpia misèria, es fan mal a ells mateixos i creient que adherint-se als que manen seran afavorits, només aconseguïen fortificar en el poder aquells que danyen els propis interessos.

Per això voldríem veure la política mallorquina, la política de tots els partits, dirigida segons ideals i segons interessos legítims, i no segons concupiscències de poder. És clar que el poder és indispensable, i que la finalitat de tot partit és conseguir el poder; i que el programa pràctic de tot partit és obtenir el poder; però ha d'ésser per realitzar-hi els propis ideals, per a servir-hi les pròpies doctrines, per a afavorir els interessos legítims que el partit s'ha disposat a

defensar. No vull dir doncs que per fidelitat als ideals els autonomistes de Mallorca hagin de mantenir-se sempre a l'oposició. Tot al contrari: per a servir els ideals i els interessos legítims és indispensable aconseguir el poder. Tot l'esforç d'organització ha de concentrar-se cap a l'obtenció del poder. Però no un poder qualsevol, sinó un poder propi que serveixi fidelment els propis ideals i els propis interessos.”¹⁶⁸⁰

En el segon article, intítulat “La política mallorquina. L'autonomia”, Estelrich hi manifestà: “La política mallorquina ha estat en general, una política llunàtica, adjacent, perquè abans de l'autonomisme, les seves organitzacions depenien d'organitzacions extra-mallorquines. D'aquí també llur ineficàcia; d'aquí també la nul·la obtenció de resultats per a Mallorca; d'aquí, en resum, que els mallorquins fossin inútilment influïts per Madrid, per conta d'ésser útilment influenciadors. Tot canviarà, amb eficàcia i amb profit, quan el centre de tota la política mallorquina sigui l'interès de Mallorca, i quan les divisions polítiques a l'illa s'estableixin en virtut de les discrepàncies d'ideals.

Però, algú m'ha demanat: ¿Es factible i útil una política essencialment mallorquina? Crec que sí. En matèria d'obres públiques i d'Escoles, per exemple, hi ha per realitzar una acció que no més serà completa amb l'obtenció d'una certa autonomia. Però aquesta autonomia no podrà obtenir-se mentre sigui només programa d'un sol partit. Cal, si volem obtenir-la, que esdevingui programa dels partits més solvents i representatius i que aquests partits es disposin lleialment a una acció conjunta. Per part dels autonomistes i regionalistes, sabem que hi ha bona disposició per a aquesta acció conjunta, sempre que s'ofereixin les necessàries garanties de lleialtat, de serietat i d'eficàcia.

El factor cultural té un paper fonamental en la qüestió mallorquina. I serien deslleials amb nosaltres mateixos –hem dit a Mallorca– si pretenguéssim amagar que aquest fet implica una certa solidaritat d'esperit amb les terres germanes, amb les quals compartim el mateix estil, la mateixa personalitat de cultura. Però això no vol dir que hàgim de treure determinades deduccions polítiques immediates de la constatació i reconeixença d'aquest fet. He dit insistentment, en escrits, i en discursos, a Mallorca i a la Península, que si Mallorca ha d'anar sola en règim d'autonomia o ha d'anar amb altres regions fraternes, és cosa que únicament els mallorquins han de decidir. La Constitució de la República, no permetent als mallorquins que puguin decidir-se sinó en un determinat sentit els fereix amb un triple atac anti-històric, anti-liberal, anti-democràtic. Però, també, per fidelitat a la història, al liberalisme i a la democràcia, en aquesta qüestió tan decisiva per a l'esdevenidor de Mallorca, només els mallorquins poden pronunciar-se. I pronunciar-se, és clar, no prematurament, sinó que hagin arribat a la plenitud de la consciència cívica, cultural i patriòtica.”¹⁶⁸¹

En les eleccions parcials del 23 d'abril de 1933, el Partit Regionalista i el Centre Autonomista presentaren candidatures als municipis de Campanet, Costitx, Deià, Fornalutx, Lloret, Lloseta i Sineu. Del total de 133 regidors que s'elegien a Mallorca en va treure 11 – Campanet (1), Costitx (2), Deià (2), Fornalutx (2), Lloret (2), Lloseta (1) i Sineu (1)–, xifra ben allunyada dels 42 del Partit Republicà de Centre, 41 de la Unió de Dretes i 20 d'Acció Republicana.

Al començament de juny de 1933, tingué un ampli ressó arreu de Mallorca l'agressió (4 de juny) contra el propietari i dirigent regionalista porrerenc Lluís Sitjar Castellà –dels Monjos–, que fou ferit greument a trets de revòlver per Andreu Obrador Ripoll –Nas de Xot.–¹⁶⁸² El Centre Regionalista publicà unes notes de denúncia contra aquest atemptat.¹⁶⁸³

¹⁶⁸⁰ .- “De política mallorquina”, a *La Almudaina*, divendres, 7 d'abril de 1933, pàg. 1.

¹⁶⁸¹ .- “La política mallorquina. L'autonomia”, a *La Almudaina*, diumenge, 9 d'abril de 1933, pàgs. 1-2. Una segona part d'aquest article, titulat “Elogi de Felanitx” Estelrich hi feia “un esplai sentimental íntim” sobre la seva vila nadiua.

¹⁶⁸² .- Sobre aquest fet, vegeu GARÍ, Bartomeu: *La Guerra Civil a Porreres. Desfilades de dia, afusellaments de nit*. Col. “La Guerra Civil a Mallorca, poble a poble”, 10. Edicions Documenta

Novament, en les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties Consistucionals (3 de setembre de 1933) –en les quals únicament votaren els regidors dels ajuntaments–, el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista arribà a un acord amb la Unió de Dretes i Partit Republicà de Centre per presentar Joan March Ordinas com a vocal titular i el regionalista Josep Sampol Ripoll com a vocal suplent. Els resultats foren àmpliament favorables a la coalició de dreta-regionalista-centre ja que vocal efectiu Joan March aconseguí 420 vots i el suplent Josep Sampol, 453. Finalment, Josep Sampol acabà ocupant el càrrec a l'alt tribunal. En les eleccions generals del 19 de novembre de 1933, els partits Regionalista i Autonomista feren part de la Coalició de Centre-Regionalista-Dreta, en la candidatura de la qual hi col·locà Bartomeu Fons Jofre de Villegas. Aquesta coalició obtingué una àmplia victòria, ja que en la primera volta aconseguí que fossin elegits els cinc candidats que presentava. Bartomeu Fons va ser el més votat de la llista amb 104.462 vots. Fons s'integrà dins el grup parlamentari de la Lliga Catalana.

7.3.11. EL PARTIT REPUBLICÀ DE CENTRE –PRC–

A Mallorca, el 1930, el Partit Liberal es va reorganitzar amb el nom de Partit Liberal Demòcrata. El 31 de gener de 1931, el Cercle Liberal celebrà la primera junta general reglamentària en aquell període de transició política després de la caiguda de Primo de Rivera, presidida pel Joan Canals i tota la directiva. Per aclamació, s'acordà que continuassin en els seus càrrecs tota la directiva, integrada per Joan Canals (president), Jaume Alorda (vicepresident), Bartomeu Calafell (tresorer), Antoni Alorda (comptador), Josep Ensenyat (secretari), Julià Oliver (vicesecretari) i, com a vocals, Lluís Fiol, Bartomeu Ensenyat, Llorenç Pastor, Joan March Monjo i Josep Pieras.¹⁶⁸⁴

Fruit d'aquella reorganització, el 7 de febrer de 1931, el Cercle Liberal es va reunir per nomenar els principals òrgans del partit: el Comitè Provincial –integrat per la Comissió Executiva i la Comissió Consultiva–, la Comissió Consultiva i el Comitè Municipal. Així, la Comissió Executiva va quedar formada per l'exdiputat a Corts i financer Joan March Ordinas, l'exsenador Lluís Pascual Bauzà, l'exdiputat a Corts Lluís Alemany, el batle de Palma Jaume Suau, l'expresident de la Diputació Jaume Mora, l'exbatle de Selva Jaume Solivellas i el representant d'Eivissa Pere Matutes.

La Comissió Consultiva era integrada per l'exdiputat a Corts Eusebi Pascual; el president del Centre Joan Canals; els exregidors Josep Tous, Josep Sampol i Gabriel Fuster; els exbatles Francesc Rover, Francesc Barceló, Guillem Forteza, Francesc Llabrés; els diputats provincials Francesc Rosselló, Miquel Planas, Joan Llobera i Guillem Perelló; el vicepresident de la Diputació Mateu Contestí; l'exdiputat provincial Antoni Lliteras, i Jaume Aleñar Ginard i Gabriel Bisañez. El Comitè Municipal era format pel notari Antoni Rosselló Gómez; els industrials Francesc Miret, Sebastià Romaguera, Mario Gallard, Bartomeu Planas, Bartomeu Calafell, Francesc Quijada, Guillem Reus, Josep Mas, Jaume Cortès i Cristòfol Castañer; el corredor Josep Piña; el pintor Joan Pizà; els propietaris Bernat Tugores,

Balear/Universitat de les Illes Balears. Mallorca, 2007, pàgs. 42-44. També “Agresión contra don Luis Sitgar[sic] en Porreras”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

¹⁶⁸³ - “Centro Regionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2 i “Centro Regionalista”, a *La Almudaina*, dissabte, 10 de juny de 1933, pàg. 2

¹⁶⁸⁴ - Segons la crònica, Joan Canals es dirigí als reunits i es congratulà de la nombrosa concurrència que hi assistia, “después de las circunstancias pasadas, que habían imposibilitado tal clase de reuniones, observando que la que estaban verificando significaba la tendencia de llegar cuando antes a la normalidad.” També afirmà que, segons el reglament, s'havien de renovar alguns càrrecs de la directiva, “pero como esos años pasados han dejado en muchas partes incumplido el reglamento entendía y con él toda la Junta, que debían poner a disposición de la General todos los cargos, ya que se trata de reanudar la marcha normal del Círculo hasta hace poco desenvuelta en circunstancias difíciles.” “Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 3 de febrer de 1931, pàg. 2.

Just Solà i Josep Busquets; el magatzemista Miquel Falconer; el metge Pere Company, i Lambert Juncosa. Els membres de la Secció de Propaganda foren el notari Nicasi Pou; els advocats Josep Enseñat i Jaume Enseñat; els metges Antoni Alorda, Cristòfol Serra, Francisco Valdés, Jaume Munar, Bernat Juan, Bartomeu Vanrell i Joan Rosselló; el perit Antoni Planas, i el catedràtic Gregorio Crespo.¹⁶⁸⁵

La seva bases social era integrada sobretot per comerciants i professionals liberals, sota la influència del financer Joan March Ordinas.

En les eleccions municipals del 12 d'abril, el Partit Liberal va ser el guanyador del comicis a Mallorca, amb un gran èxit a Palma –23 dels 41 regidors– i 179 a la Part Forana. Així, va ser la formació política amb més representació a 27 municipis de l'illa. Però, aquest aclaparador triomf es va veure interromput per la proclamació de la Segona República.

El 27 d'abril de 1931, el Partit Liberal de les Balears, després de reunir els diversos organismes de la formació política, acordà per unanimitat ser conseqüent amb “los ideales de libertad y democracia” i acceptar la decisió “de la soberanía Nacional.” Ahora, es comprometia a actuar i col·laborar al sosteniment i desenvolupament social i polític de la nova República Espanyola.¹⁶⁸⁶ Ahora, el Comitè Liberal recomanà a les seves organitzacions de les Balears que es mantinguessin unides “procurando en todos los casos coadyuvar a la eficacia de la decisión tomada” en l'espera de la convocatòria de l'assemblea general, per fer declaració de principis dintre del règim republicà.¹⁶⁸⁷ Al mateix temps, s'havia designat una comissió, integrada pel metge Mateu Contestí, el notari Nicasi Pou, el metge Francesc Valdés, l'advocat Jaume Enseñat, el metge Francesc Rosselló, l'arquitecte Guillem Forteza, el professor i advocat Josep Enseñat i el metge Bernat Vidal Escalas per establir les bases d'orientació del partit, preparant l'assemblea general i organitzar la propaganda per les poblacions de l'illa.¹⁶⁸⁸

Novament, el 19 de maig, el Partit Liberal es reuní en assemblea per acordar acatar i col·laborar amb el règim republicà. Varen intervenir l'exdiputat a Corts, Lluís Alemany,¹⁶⁸⁹

1685 .- “De Política local”, a *La Almudaina*, dimarts, 10 de febrer de 1931, pàg. ?.

1686 .- Des d'Eivissa, s'havia rebut el telegrama següent: “Reunidos Comités, acordado por unanimidad, adherirse política republicana ese Comité dándole voto confianza.- Matutes.” “Política local. Nota del Partido Liberal”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 d'abril de 1931, pàg. 2.

1687 .- Advertia, a més, “Debe además quedar patente que, a esta decisión han precedido aquellos indispensables asesoramientos de las personas que de modo efectivo han venido teniendo con nuestro partido vínculos de amistad y ascendencia que de manera decidida se aprestaron, para el bien de España, a aconsejarla asegurando así la consolidación del nuevo régimen con la ayuda leal y sincera de todos.” “Política local. Nota del Partido Liberal”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 d'abril de 1931, pàg. 2.

1688 .- “Política local. Nota del Partido Liberal”, a *La Almudaina*, dimarts, 28 d'abril de 1931, pàg. 2.

1689 .- Pronuncià un discurs del qual es destacava: “Hemos de demostrar –y estos son los actos a que antes me refería- que no tenemos afán de mando; sino que sentimos el deber, imperioso deber en estos momentos, del sacrificio. Por este concepto del deber, nuestro partido se resigna a adoptar ahora una postura de prudencia y de respeto para los que han triunfado.

Los hombres que han traído la República, después de largos años de lucha, de soñar con ella y de dedicarle sus energías, tienen el perfecto y pleno derecho de regirla y de llevarla a una definitiva consagración y afianzamiento. Es por ello que queremos que los republicanos viejos, los republicanos históricos sean quienes rijan la República; pero, entendiéndose bien, los republicanos de siempre, ya que los de ayer y los de anteayer, nuevos ricos de la situación, como nos ha llamado el insigne Gabriel Alomar, debemos obrar a base de abnegación, dar facilidades y moderar actitudes que podrían redundar en perjuicio de la República; en suma, que el niño debe ser criado por la madre, sin dejar nosotros de contribuir a ello.

Por estas razones, nuestro partido, a pesar de que el reciente y definitivo triunfo de las elecciones municipales ha demostrado nuestra pujanza, está dispuesto a sacrificarse en beneficio de las izquierdas para que sean ellas, que han traído la República, las que gobiernen y rijan la Corporación de Palma cooperando nosotros con nuestra ayuda leal.

Llegaremos en esto al límite de la transigencia, límite que está marcado con un tope por la dignidad propia de un partido como el nuestro; pero si se nos acosara y se nos atacara, en vez de ser acogidos comprensivamente, no tenemos vocación para ser humillados y no queremos serlo.

Lluís Pascual –que proposà modificar l'article primer del Reglament del Partit-¹⁶⁹⁰ i Josep Enseñat –que proposà col·locar en la porta del local un rètol que digués “Círculo Republicano del Centro.”¹⁶⁹¹ A més, es decidí que una comissió visitàs el governador civil per traslladar-li els acords presos i la nova orientació del partit.¹⁶⁹²

Aquell canvi de rètol va suposar la desaparició del nom d'una formació política històrica, Partit Liberal, per un de nou, adaptat als nous temps, Partit Republicà de Centre. L'organització política continuà fortament vinculada al financer Joan March Ordinas –Verga–, malgrat que durant el període republicà Joan March ja residia habitualment a Madrid, i heretà una important estructura organitzativa territorial a Mallorca. Va seguir disposant, com a òrgan oficiós de premsa, del diari *El Día*, propietat de March. Els principals homes de March en la direcció del partit a Mallorca varen ser Lluís Pascual, Lluís Alemany Pujol, Jaume Suau Pons i l'advocat Josep Ensenyat i Jaume Ensenyat Alemany. A Eivissa, hi hagué sempre una estreta relació i col·laboració entre March i la família dels Matutes, que varen fer que el Bloc Eivissenquista es transformàs en el PRC.

En la repetició de les eleccions municipals del 31 de maig, ja presentà els seus candidats amb el nom de Partit Republicà de Centre. En l'assemblea del partit del 19 de maig, l'exdiputat a Corts, Lluís Alemany, manifestà que la formació política havia d'adoptar una actitud de prudència i de respecte amb els que “haviem triomfat.” Malgrat que en les eleccions municipals d'abril havi estat la força triomfadora a Palma –amb 23 regidors de 41–, únicament en presentà 15. A Mallorca, el centristes varen aconseguir un total de 75 regidors dels 314 que s'elegien. Varen fer bons resultats a Alaró (6 regidors), Capdepera (7), Consell (6) i a Palma (11).

En les eleccions generals a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, els republicans de Centre, tot i algunes negociacions i tempteigs per arribar a integrar-se en una candidatura de dretes, finalment decidiren optar pels escons de les minories, presentant com a candidats els mallorquins Joan March Ordinas –Verga– i Lluís Alemany Pujol i l'eivissenc Pere Matutes Noguera –fill del financer Abel Matutes Torres.– Sembla que hi hagué una clara entesa entre el governador civil Francesc Carreras i Joan March perquè la Conjunció Republicano-Socialista aconseguís els 5 escons de les majories i el PRC els 2 de les minories. Varen ser elegits diputats per les Balears Joan March Ordinas (31.580 vots) i Lluís Alemany (30.101), mentre que l'altra candidat del partit, l'eivissenc Pere Matutes no aconseguí l'escó (26.344). El PRC havia quedat com a segona força política.

A Mallorca, el PRC va ser un partit polític que deixà poca constància documental del seu funcionament orgànic, tant en els arxius com en la premsa escrita, sobretot per la importància que tingué en els diversos processos electorals així com també en les institucions. No era costum que publicàs notes informatives de la seva activitat partidista i ni tampoc de la vida de partit. Però, quan arribaven les eleccions la maquinària del partit es posava en marxa i el convertia gairebé en la força decisiva. En els diferents comicis del període de la Segona República va ser una força clau, no únicament per aconseguir representació sinó també pels suports i aliances que a vegades va establir.

En les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña (4 d'octubre de 1931), el PRC no hi presentà candidat propi –ja que la vacant produïda no pertanyia al partit– però donà suport a Mallorca a la candidatura del republicà moderat Antoni Pou Reus –

Si en lugar de aceptar la transigencia se persiguiera nuestra humillación, iríamos entonces a la lucha, fuese cual fuese el resultado.” “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 20 de maig de 1931, pàg. 2.

1690 .- Quedà redactat de la manera següent: “Esta sociedad se propone fomentar la política republicana en esta provincia, mantener constantes relaciones entre sus socios y ostentar el lema de republicanos del centro.” “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 20 de maig de 1931, pàg. 2.

1691 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 20 de maig de 1931, pàg. 2.

1692 .- “Política local”, a *La Almudaina*, dimecres, 20 de maig de 1931, pàg. 2.

Concentració Republicana.– Pou va ser el més votat a Mallorca però fou superat ampliament per Francesc Carreras –AR– a Menorca i a les Pitiüses, fet que li va permetre aquest darrer aconseguir l'escó de diputat.

Durant els primers mesos de la Segona República, hi hagué un degoteig d'antics membres conservadors que s'incorporaren al PRC.

Des del juny al desembre de 1931, es feren treballs per constituir cercles republicans de Centre a diversos municipis de Mallorca.¹⁶⁹³

- El Centre Republicà de Centre de Porreres

Així, durant el mes de juny, es va constituir un cercle a Porreres, presidit per Jaume Mora Sitjar.¹⁶⁹⁴ Concretament, el dia 27 d'aquell mes, es varen reunir en el local de la plaça Major, núm. 18, Jaume Mora Sitjar, Mateu Escarrer Sitjar, Jaume Sitjar Servera, Tomàs Bordoy Sitjar, Joan Barceló Feliu, Antoni Frau Mora, Pere Antoni Fiol Mayol i Joan Janer Rosselló per constituir el Casino del Cercle. Per unanimitat, quedaren elegits com a membres de la junta directiva Jaume Mora Sitjar (president), Jaume Sitjar Servera (vicepresident) Pere Antoni Fiol Mayol (tresorer), Joan Janer Rosselló (secretari) i com a vocals Mateu Escarrer Sitjar, Tomàs Bordoy Sitjar, Joan Barceló Feliu i Antoni Frau Mora.¹⁶⁹⁵

- El Cercle Republicà de Centre d'Andratx

A Andratx, el 15 d'agost d'aquell any, a les 21,30 h, es varen reunir els afiliats al Partit Republicà de Centre de la vila per constituir una societat que agrupàs els afiliats a l'esmentat partit que s'anomenaria Cercle Republicà de Centre. A més d'aprovar per unanimitat el reglament¹⁶⁹⁶ i donar per constituïda l'entitat, es va elegir, mitjançant votació secreta, els

¹⁶⁹³ .- De totes maneres, resulta curiós i simptomàtic que el Partit Republicà de Centre únicament constituís centres republicans des del juny al desembre de 1931 davant el Govern Civil en compliment del que disposava la Llei d'associacions de 30 de juny de 1887. En compliment de l'article 10 de la Llei. Així i tot, hem de destacar el compliment de la legalitat –d'acord amb l'article 10 de l'esmentada llei– per part d'aquests centres ja que, en els expedients del Registre d'associacions del Govern Civil, hi ha les notificacions anuals del balanç econòmic de cada any i les modificacions de les juntes directives.

¹⁶⁹⁴ .- L'1 de juny de 1931, Jaume Mora Sitjar, Mateu Escarrer Sitjar i Jaume Sitjar Servera signaren els estatuts del Círculo Republicano de Centro de Porreras, que presentaren al Govern Civil el 15 de juny. Tenia la finalitat de “fomentar la política Republicana aspirando al mejor progreso democrático dentro el mayor orden.” (art. 1er). Tenia el domicili social a la plaça Major, núm. 18. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM. Els estatuts duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 15 de juny de 1931.

¹⁶⁹⁵ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM. El balanç econòmic de 1931 del Cercle havia estat de “negativa por no haber hecho operación alguna durante los meses de su fundación.” Això, donava unes entrades i unes sortides de 0 ptes. Aleshores la directiva era formada per Jaume Mora Sitjar, Jaume Sitjar Servera, Mateu Escarrer Sitjar, Tomàs Bordoy Sitjar, Pere Antoni Fiol Mayol, Joan Barceló Feliu, Antoni Frau Mora i Joan Janer Rosselló. Comunicació del 30 de gener de 1932 del vicepresident Jaume Sitjar i del secretari Joan Janer al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM. El balanç econòmic de 1932 del Cercle –domiciliat a la plaça Major, núm. 18– havia estat de 2.262,44 ptes d'entrades i 2.262,44 de sortides. Aleshores la directiva era formada per Jaume Mora Sitjar, Mateu Escarrer Sitjar, Jaume Sitjar Servera, Tomàs Bordoy Sitjar, Pere A Fiol Mayol, Joan Barceló Feliu, Antoni Frau Mora i Miquel Sala Solivellas. Comunicació del 31 de desembre de 1932 del president Jaume Sitjar i del secretari Miquel Sala al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM. El balanç econòmic de 1933 del Cercle –domiciliat a la plaça de la República, núm. 18– havia estat de 1.967,80 ptes d'ingressos i de 1.967,80 ptes de despeses. Aleshores la directiva era formada pel mateixos membres que el 1932. Comunicació del 31 de desembre de 1933 del president Jaume Sitjar i del secretari Miquel Sala al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM. El balanç d'ingressos i despeses de 1934 va ser de 3.008 ptes d'ingressos i 2.201,05 ptes de despeses, donant una existència a caixa de 806,95 ptes. Aleshores, la directiva del Cercle –que tenia el domicili en la plaça de la República, núm. 18– era la mateixa que l'any anterior. Comunicació del 15 de març de 1935 del president Jaume Mora i del secretari Miquel Sala al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 1.977. ARM.

¹⁶⁹⁶ .- El 21 de juliol de 1931, Bartomeu Coll, Antoni Calafell, Jordi Pujol i Francesc Moner varen signar el reglament del Círculo Republicano de Centro d'Andratx per enviar la Govern Civil per a la seva legalització.

càrrecs directius: Josep Barbosa Gelabert (president), Maties Enseñat Enseñat (vicepresident), Vicenç Moragues Pujol (secretari), Francesc Moner Juan (vicesecretari), Sebastià Palmer (tresorer) i com a vocals Jaume Flexas (1er) i Guillem Esteva (2on). També s'acordà per unanimitat constituir un Comitè de Premsa i Propagana, que tenia com a primordial tasca la defensa de l'ideari del partit, i va ser integrada per Joan Salvà, Bartomeu Coll, Joan Cuart, Joan Bauzà, Francesc Moner i Jordi Pujol.¹⁶⁹⁷

L'octubre de 1931, l'entitat traslladà el seu domicili a la plaça de Miquel Moner, núm. 18.¹⁶⁹⁸

El 15 de gener de 1933, la junta general ordinària del Casino va elegir el càrrecs directius següent: Pere Josep Jofre Pujol (president), Joan Bauzà Bauzà (secretari) i com a vocal 1er Maties Castell Simó. Aleshores, la directiva quedà formada per Pere Josep Jofre Pujol (president), Maties Enseñat Enseñat (vicepresident), Joan Bauzà Bauzà (secretari), Francesc Moner Juan (vicesecretari), Sebastià Palmer Palmer (tresorer) i com a vocals Maties Castell Simó (1er) i Guillem Esteva Morey (2on).¹⁶⁹⁹

- Cercle Republicà de Centre de Manacor

El 18 de novembre de 1931, es varen reunir en el domicili social del carrer d'Obrador, núm. 2, cantonada amb el carrer d'Amer, els socis del Cercle per constituir legalment l'entitat, després de llegir i aprovar el reglament.¹⁷⁰⁰ Acte seguit, es va elegir la directiva, integrada per Rafel Nadal Ribot (president), Benet Rosselló Amer (vicepresident), Gabriel Ferrer Serra (dipositari), Sebastià Gelabert Fons (comptador), Joan Amengual Rosselló (secretari), Llorenç Gomila Duran (vicesecretari) i com a vocals Simó Palmer Domenge (1r), Antoni

Segons els estatuts, l'objecte social del Cercle era "fomentar las ideas republicanas, democráticas y liberales, sin otra finalidad que fomentar dicho ideal." Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM. Els estatuts duen les dates del 21 de juliol de 1931 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 24 de juliol de 1931. (art. 2).

¹⁶⁹⁷ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM.

¹⁶⁹⁸ .- Comunicació de l'octubre de 1931 del president Josep Barbosa al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM. El 31 de desembre de 1931, es va reunir la junta directiva per procedir a la liquidació i al tancament de l'exercici de l'any 1931. El secretari donà compte del nombre total de socis que era de 125 i seguidament el tresorer exposà que l'estat econòmic del tancament era de 618,60 ptes d'ingressos –arran del cobrament de les quotes– mentre que les despeses pujaven a 455,55 ptes. Les obligacions a pagar eren de 600 –que corresponien als mobles adquirits pendents de pagament–, fet que sumava un total de 1.550,55 ptes. El saldo deutor era de 436,95 ptes. Varen ser aprovades les relacions presentades tant del secretari com del tresorer. Comunicació del 9 de maig de 1932 del president Josep Barbosa i del secretari Vicenç Moragues Pujol al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM. La liquidació econòmica de 1932, feta en data del 31 de desembre, donava una existència en caixa de 384,15 ptes. Comunicació, sense datar, del president Pere Josep Jofre i del secretari Sebastià Palmer al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM.

¹⁶⁹⁹ .- Comunicació del 19 de gener de 1933 del president Pere Josep Jofre al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM. La liquidació econòmica de 1933 va oferir una existència en caixa de 387,25 ptes. Comunicació del 25 de gener de 1934 del president Pere Josep Jofre i del secretari Sebastià Palmer al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.027. ARM.

¹⁷⁰⁰ .- El 6 de novembre de 1931, el menescal Gabriel Riera Pujadas signà la instància i els estatuts del Círculo Republicano de Centro de Manacor per enviar al Govern Civil per a la seva constitució legal. L'objectiu de la societat, segons els estatuts, era "fomentar la política republicana en esta ciudad, mantener constantes relaciones entre sus socios, apartándose de todo personalismo y ostentar el lema de Republicanos de Centro." (art. 1er). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.628. Exp. 2.179. ARM. Signaven els estatuts del Cercle –domiciliat al carrer de Fermín Galán –abans Major–, datats a Manacor el 13 de juny de 1931, Gabriel Riera Pujadas, Benet Rosselló, Joan Amengual Rosselló, Antoni Riera Bartomeu Gomila . La data d'entrada en el registre del Govern Civil és del 10 de novembre de 1931.

Fiol Homar (2n), Rafel Galmés Vallespir (3er), Rafel Muntaner Ferrer (4t), Antoni Riera Riera (5è) i Sebastià Busquets Garau (6è).¹⁷⁰¹

- Cercle Republicà de Centre de s'Arracó

El 13 de desembre de 1931, a les 20,30 h, es varen reunir en el domicili social –al carrer del Port, núm. 1, de llogaret de s'Arracó– els afiliats al Partit Republicà de Centre per acordar la constitució del Cercle Republicà de Centre, que agrupava tots els afiliats al partit. A més, s'aprovà per unanimitat el reglament¹⁷⁰² i es va procedir a l'elecció de la directiva, mitjançant votació secreta, que quedà integrada per Antoni Flexas Juan (president), Maties Bauzà Barceló (vicepresident), Antoni Alemany Pujol (secretari), Josep Palmer Pujol (vicesecretari), Guillem Castell Vila (tresorer) i com a vocals Joan Alemany Pujol (1er) i Jaume Porcel Flexas (2on).¹⁷⁰³

El 10 de gener de 1932, a les 20,30 h, es varen reunir els afiliats al Partit Republicà de Centre del nucli de s'Arracó per renovar la junta directiva, que va ser reelegida per unanimitat pels mateixos membres anteriors.¹⁷⁰⁴

El 22 de gener de 1933, a les 19 h, prèviament convocats es varen reunir en sessió ordinària els socis del partit del Cercle, sota la presidència d'Antoni Flexas Juan, per a la renovació de la directiva. La directiva quedà integrada per Josep Alemany (president), Maties Bauzà (vicepresident), Antoni Alemany (secretari), Josep Palmer (vicesecretari), Guillem Castell (tresorer) i, com a vocals, Joan Alemany (1r) i Jaume Porcel (2n).¹⁷⁰⁵

- Cercle Republicà de Centre de Capdepera

El 15 de desembre de 1931, es varen reunir 18 persones¹⁷⁰⁶ en el local social de la plaça d'Orient, núm. 7, com a iniciadors de la societat del Cercle per procedir a l'aprovació del reglament¹⁷⁰⁷ i al nomenament de la junta directiva –es posaren a votació tots els càrrecs– i

¹⁷⁰¹ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.628. Exp. 2.179. ARM. El balanç econòmic de 1931 va ser de 437,80 ptes d'ingressos per les quotes dels socis i donatius i de 435,20 de despeses, fet que donava una existència en caixa de 2,60 ptes. Comunicació del 13 de maig de 1932 del president Rafel Nadal al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.628. Exp. 2.179. ARM.

¹⁷⁰² .- El 19 de novembre de 1931, Gaspar Pujol signà la instància de presentació al Govern Civil dels estatuts del Círculo Republicano de Centro de s'Arracó –“afecto” al Partit Republicà de Centre– per a la seva constitució oficial. Tenia. Segons els estatuts la finalitat del Cercle era “fomentar las ideas republicanas, democráticas y liberales sin otra finalidad que fomentar dicho ideal.” (art. 2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.132. ARM. Signaven els estatuts, datats a s'Arracó el 18 de novembre de 1931, Joan Alemany, A Flexas, Josep Palmer, Jaume Alemany, J. Alemany, Maties Juan, Antoni Palmer i Gaspar Pujol. La data d'entrada en el registre del Govern Civil és del 2 de desembre de 1931.

¹⁷⁰³ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.132. ARM.

¹⁷⁰⁴ .- Comunicació del 18 de gener de 1932 del president Antoni Flexas al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.132. ARM.

¹⁷⁰⁵ .- Comunicació del 22 de gener de 1933 del president Antoni Flexas i del secretari Antoni Alemany al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.132. ARM. El balanç d'ingressos i de despeses de 1932 havia estat de 478,80 d'entrades i 412,05 de despeses, donant un restant de caixa de 66,75. Comunicació, sense datar, del president Antoni Flexas i del secretari Antoni Alemany al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.132. ARM.

¹⁷⁰⁶ .- Hi assistiren Joan Moll Carrió, Lluçia Sire Terrasa, Gabriel Flaquer Alzina, Joan Tous Orpí, Gabriel Flaquer Massanet, Joan Melis Massanet, Miquel Melis Sancho, Joan Vaquer Font, Antoni Massanet Amengual, Joan Ferrer Melis, Josep Massanet Ferrer, Llorenç Sancho Massanet, Miquel Reus Massanet, Miquel Fernández Colom, Jeroni Garau Covas, Mateu Massanet Mascaró, Bartomeu Flaquer i Bartomeu Alzina Riera. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.133. ARM.

¹⁷⁰⁷ .- El 10 d'octubre de 1931, Miquel Melis Sancho signà la instància i els reglament del Círculo Republicano de Centro de Capdepera per enviar al Govern Civil per a la seva constitució oficial. Tenia el domicili social a la plaça d'Orient, núm. 7. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.627. Exp. 2.133. ARM. Signaven els estatuts, datats a Capdepera el 10 d'octubre de 1931, Joan Ferrer, Josep Massanet, Joan

quedà integrada per Miquel Melis Sancho (president), Nicolau Flaquer Flaquer (vicepresident), Antoni Massanet Amengual (secretari), Llorenç Sancho Massanet (vicesecretari), Joan Vaquer Font (tresorer), Miquel Reus Massanet (comptador) i, com a vocals, Jeroni Sureda Flaquer, Bartomeu Alzina Riera, Miquel Sansó Garau, Miquel Fernández Colom, Bartomeu Flaquer Melis, Joan Moll Carrió, Bartomeu Massanet Garau, Jeroni Sureda Pascual i Nicolau Garau Tous.¹⁷⁰⁸

Cercle Republicà de Centre d'Inca

El 12 de juny de 1931, en representació del Comitè per a la formació del Cercle, Bernadí Bou, signà la instància i els estatuts del Círculo Republicano de Centro d'Inca per enviar al Govern Civil per a la seva constitució legal. Tenia el domicili social al carrer Major.¹⁷⁰⁹

No sabem per quin motiu, però, l'acta oficial de constitució del Cercle no se celebrà fins el 21 de gener de 1932, mig any després d'haver lliurat els estatuts al Govern Civil. Aquell dia, es varen reunir en el local social del carrer Major, núm. 9, el Comitè del Cercle, integrat per Gregori Balaguer Costa, Bartomeu Payeras Ferrer i Francesc Llabrés, a més dels organitzadors de l'entitat Josep Pujol, Joan Truyol, Jordi Bissellach, Josep Balaguer i Joan Fiol. Es va procedir a la constitució del Cercle i va quedar elegida la directiva, integrada per Josep Balaguer Alonso (president), Joan Mayol Pizà (vicepresident), Àngel Rodríguez Quiroga (secretari), Antoni Cabanellas Coll (vicesecretari), Antoni Prat Pallicer (dipositari), Jaume Rullan (comptador) i, com a vocals, Josep Forteza Valls, Jaume Ferrer, Antoni Beltran Ramon, Maties Pujadas, Jaume Coll i Pere Cortès Miró. Així mateix, s'acordà que els socis havien de pagar una quota anual de 12 ptes "pagaderas por atrasado."¹⁷¹⁰

L'octubre de 1933, el Cercle traslladà el seu domicili social a la plaça del Sol, núm. 13, 2on pis.¹⁷¹¹

En les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933, que es dugueren a terme a 15 municipis de Mallorca i a 2 de Menorca. A Mallorca, el PRC aconseguí presentar candidats a tots els municipis de Mallorca, excepte Sant Joan i Vilafranca, i va ser el partit que aconseguí més regidors –42 dels 133 que estaven en disputa.– Aquest fet, ens demostra la notable implantació territorial que tenia el PRC a Mallorca i que cada vegada estratègicament s'escorava més cap a posicions conservadores.

Novament, en les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties Consitucionals (3 de setembre de 1933) –en les quals únicament votaren els regidors dels ajuntaments–, el PRC arribà a un acord amb la Unió de Dretes i els partits Regionalista i Autonomista per presentar a Joan March Ordinas com a vocal titular i al regionalista Josep Sampol Ripoll com a vocal suplent. Els resultats foren àmpliament favorables a la coalició de dreta-regionalista-centre ja que vocal efectiu Joan March aconseguí 420 vots i el suplent Josep Sampol, 453. Per contra, en segon lloc, quedaren a molta distància els candidats de la conjunció entre Acció Republicana i Partit Socialista, Vicente Tejada (169 vots) i Joan Monserrat Parets (157). March i Sampol havien guanyat a 40 ajuntaments de Mallorca. La victòria de Joan March tingué un ampli ressó en el conjunt de l'Estat i, la mateixa nit de les votacions, March des de la presó d'Alcalá de Henares, envià una carta d'agraïment per la seva elecció. El 21 d'octubre, els membres del Tribunal de Garanties Constitucionals varen resoldre l'expedient sobre les

Melis, M. Melis, Licià Sirer, Gabriel Vaquer, Joan Vaquer, Gabriel Flanquer i F. Moll Carrió. La data d'entrada en el registre del Govern Civil és del 3 de novembre de 1931.

¹⁷⁰⁸ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.133. ARM.

¹⁷⁰⁹ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.158. ARM. Signaven els estatuts del Cercle, datats a Inca el 24 de maig de 1931, Josep Pujol, Francesc Llabrés, Joan Truyol, Jordi Bisellach, Josep Balaguer i Joan Fiol. La data d'entrada en el registre del Govern Civil és del 13 de juny de 1931.

¹⁷¹⁰ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.158. ARM.

¹⁷¹¹ .- Comunicació del 24 d'octubre de 1933 del secretari (il·legible) i del president Josep Balaguer al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.158. ARM.

Balears. Varen declarar la incapacitat de March com a vocal propietari i varen proclamar designar com a membre de l'alt tribunal el vocal suplent Josep Sampol.

En les eleccions generals a Corts del 19 de novembre de 1933, el PRC va fer part de la Coalició de Centre-Dreta-Regionalista, que va incloure dos candidats centristes, Joan March Ordinas i Pere Matutes Noguera. Després d'una intensa campanya que mostrà la força electoral de la Unió de Dretes i del PRC, la coalició guanyà a tots els municipis de Mallorca –excepte a 3–; a sis del set de Menorca, i a tots de les Pitiüses, i obtingué els cinc escons de les majories. March va ser el segon candidat més votat (102.340 vots) i Matutes el cinquè (100.806).

7.3.12. LA COMUNIÓ TRADICIONALISTA

A nivell estatal, la Comunió Tradicionalista es va constituir el 14 de juny de 1931, durant un míting a Saragossa. S'hi aplegaren els sectors integristes, mellistes i jaumistes i, d'aquesta manera, es va unificar tot el carlisme que, des del final del segle XIX, havia viscut un període de divisions internes. Aleshores, un jove advocat sevillà, Manuel Fal Conde va accedir a la “jefatura-delegada” i reorganitzà el partit creant seccions, com el Requetè (braç armat), les Margaritas (secció femenina) i els Pelayos (secció juvenil).

A Mallorca, al començament de novembre de 1931, els carlistes es tornaren a reorganitzar. El 7 de novembre, Josep Quint Zaforteza i Amat, Joaquim Miró Parellada, Joan Vidal Cañís i Miquel Singala Cerdà enviaren dos exemplars dels estatuts del Cercle Tradicionalista de Mallorca per ser aprovats i inscrits en el Registre d'associacions del Govern Civil.¹⁷¹²

Podem dir que el primer acte públic tradicionalista des de la proclamació de la Segona República fou el dimarts, 10 de novembre de 1931, a les 11 h del matí, quan se celebrà a l'església de Sant Francesc, de Palma, un funeral per Jaume de Borbó i Borbó –pretendent carlista que poc abans de morir, s'havia reconciliat amb l'exrei d'Espanya, Alfons XIII–, que havia mort a París el 2 d'octubre. Segons la premsa, la concurrència fou nombrosa i hi assistiren integrants de la Comunió Tradicionalista, representacions de diferents congregacions religioses i membres destacats de la Unió de Dretes a títol personal. Els tradicionalistes de Palma havien posat una esquela anunciant l'acte a *La Almudaina* del 8 de novembre de 1931.

En morir Don Jaume, només restava com a descendent directe masculí en la dinastia carlina l'infant Alfonso Carlos, germà de Carles VII. Però, aleshores, era un vell de vuitanta anys, casat (des de 1871) amb María de las Nieves de Braganda –filla del rei portuguès Miquel– i que tampoc tenia descendència. Alfonso Carlos acceptà proclamar-se rei dels carlins amb el nom d'Alfons Carles I en memòria del seu germà i va rebutjar els noms d'Alfons XII –per no molestar els alfonsins– i d'Alfons XIV –per no incomodar els carlins.–

Aleshores, en aquell context, el moviment carlí necessitava posar en funcionament una organització estatal eficaç. Alfons Carles nomenà una Junta Nacional Suprema, amb un bon equilibri dels interessos regionals i de les tres faccions dins el partit.

A Mallorca, l'impulsor de la recomposició del carlisme va ser Josep Quint Zaforteza i Amat, que impulsà el Cercle Tradicionalista de Palma, que va ser la principal organització carlista a l'illa.

Llavors, el carlisme va renèixer amb força i va gaudir d'uns moments àlgids gràcies a l'ingrés al partit de persones procedents de l'oposició catòlica a la República. Així i tot, en el context de 1931-32 l'expansió del carlisme a Mallorca va ser frenada pel notable impuls i dinamisme que tingué la Unió de Dretes, que va ser el partit que aglutinà bàsicament l'oposició del descontent catòlic a les reformes laïcistes del Govern d'esquerres.

¹⁷¹² .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2.074. ARM.

La constitució oficial del Cercle Tradicionalista de Mallorca

El 15 de novembre, es féu la constitució del Cercle Tradicionalista de Mallorca en el local de la Federació Obrera Catòlica, del carrer de Can Zavellà, núm. 17, 1r, de Palma. El dia abans, la premsa diària publicà una nota en què es convidava “a todos los correligionarios, simpatizantes y católicos en general” a l’assemblea constitutiva la nova organització política i, a més, detallava els diferents actes que s’havien de dur a terme: missa i comunió a l’església de Sant Francesc (9 h), berenar a Can Joan de s’Aigo, i constitució del Cercle i formació d’una junta directiva (11 h).¹⁷¹³

Tal com s’havia anunciat, el pare franciscà Company oficià una missa a les 9 del matí a l’església de Sant Francesc amb assistència de “nutrida concurrencia de fieles.” Després del berenar a Can Joan de s’Aigo, en la sala teatre de la Federació Obrera Catòlica es féu, a les 11,15 h, la reunió constitutiva del cercle. Varen ocupar la presidència de l’acte Josep Quint Zaforteza, el comte de Torresaura, Joaquim Miró i Joan Vidal. Quint Zaforteza obrí l’acte i explicà l’objectiu de la reunió i seguidament, Joaquim Miró llegí els estatuts, que varen ser aprovats. A continuació, es va procedir a llegir la proposta de la junta directiva, que va ser votada, i quedà integrada per Josep Quint Zaforteza Amat (president), Ramon Orlandis Villalonga (vicepresident), Francesc Gual Villalonga (secretari), Damià Mas (vicesecretari) i Lluç Estrada (tresorer-comptador) i, com a vocals, Lluís Soler Roura i Joaquim Miró Parellada.¹⁷¹⁴

Aquesta Junta Directiva es va mantenir sense canvis fins el juny de 1932, en què el secretari Faust Gual presentà la dimissió i la junta, per unanimitat, acordà que fos substituït per Josep Cladera Bover.¹⁷¹⁵

Provisionalment, el Cercle tingué el domicili social en el carrer de Zavellà, núm. 17, 1r, fins que el gener de 1932, el traslladà al nou local del carrer de Sant Jaume, núm. 21.¹⁷¹⁶

L’organització interna del partit

Segons els estatuts –que constaven de 42 articles–, l’objectiu del Cercle Tradicionalista de Mallorca era “facilitar las relaciones entre sus individuos, proporcionarles las distracciones y recreos propios de este género de sociedades, con exclusión absoluta de todo juego prohibido por la moral, por las leyes y disposiciones gubernativas.” (art. 1r).

La societat estava regida per una Junta Directiva –integrada per un president, un vicepresident, un comptador-tresorer, un secretari, un vicesecretari i dos vocals– que havia de ser nomenada en una junta general. (art. 19è). Els càrrecs de la Junta Directiva s’havien de renovar per meitats tots els anys i s’havien de desenvolupar per dos anys. En els anys impars s’havien de renovar el president, el tresorer, el vicesecretari i un vocal i en els pas el vicepresident, el secretari i un vocal (art. 20è).

Per a ser soci, havien de ser “católico, apostólico y romano” i pertànyer al Partit Tradicionalista, a més d’haver de ser proposat per altres tres socis propietaris i haver estat admés per la directiva (art. 8è). Hi havia dos tipus de socis: propietaris –que havien de pagar una quota mínima de 0,50 ptes– i transeünts (art. 3r).¹⁷¹⁷

¹⁷¹³ .- “Círculo Tradicionalista de Mallorca”, a *La Almudaina*, dissabte, 14 de novembre de 1931, pàg. 3.

¹⁷¹⁴ .- “Círculo Tradicionalista de Mallorca”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de novembre de 1931, pàg. 4. Registre d’associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2.074. ARM.

¹⁷¹⁵ .- Comunicació del 20 de juny de 1932 del vicepresident del Cercle Ramon Orlandis al governador civil. Registre d’associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2.074. ARM.

¹⁷¹⁶ .- Comunicació del 21 de gener de 1932 del president del Cercle Josep Quint Zaforteza al governador civil. Registre d’associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2.074. ARM.

¹⁷¹⁷ .- “Estatutos del Círculo Tradicionalista de Mallorca.” Registre d’associacions del Govern Civil. Sign. 1.626. Exp. 2.074. ARM.

Així mateix, es prohibia als socis anar davant els tribunals de justícia ni davant qualsevol altra autoritat administrativa o civil en contra de les decisions de la Junta Directiva i, en cas de fer-ho, quedava exclòs de la societat (art. 17è).

La Junta Directiva havia de sotmentre a l'examen i aprovació de la junta general durant el mes de gener el pressupost d'obligacions i recursos del Cercle i s'havia de donar compte de l'administració de l'any sortint (art. 21è)

De l'article 22è al 29è es definien les funcions dels diversos càrrecs de la Junta Directiva. Ens centrarem únicament en el president, que tenia com a principals funcions l'ostentació de la representació legal i oficial de l'entitat, la presidència i direcció de totes les juntes i discussions, el senyalament del dia i hora de les sessions ordinàries i extraordinàries, la convocatòria de la junta general i directiva i la signatura de les actes i dels nomenaments, en unió del secretari, dels nomenaments i ordres de pagament (art. 22è). També es preveia que tots els membres de la Junta Directiva es turnassin per setmanes en l'encàrrec de vigilar de l'ordre de la societat detentant el càrrec de "Director de setmana." (art. 24è).

La Junta Directiva s'havia de reunir en sessió ordinària una vegada cada mes (art. 30è) i li corresponia el nomenament i separació de tots els empleats del Cercle (art. 31è).

Les atribucions de la Junta General –que podien ser ordinàries i extraordinàries (per convocatòria del president o per la sol·licitud de 20 socis)– eren elegir anualment els membres de la Junta Directiva, resoldre la quantia de les quotes mensuals, examinar i aprovar els pressuposts i balanços anuals que acompanyaven la memòria (art. 36).

Finalment, respecte a la dissolució de la societat, únicament es podia fer per ordre governativa o del cap regional tradicionalista (art. 40è). En cas de dissolució, s'havia de nomenar una comissió liquidadora que lliuraria el líquid que en resultàs al cap regional tradicionalista, que "bajo su responsabilidad sin tener que rendir cuentas ni dar explicaciones" ho destinaria a obres benèfiques. (art. 41è).

La inauguració del nou local del carrer de Sant Jaume

El diumenge, 31 de gener de 1932, a les 17,30 h, el Cercle Tradicionalista inaugurà el nou local en el carrer de Sant Jaume, núm. 21, de Palma. Va presidir l'acte el comte de Torresaura, acompanyat, a la dreta, pel president del Cercle Josep Quint Zaforteza, Alfred Llompart Julià i Josep Cladera i, a l'esquerra, pel director de *La Razón*, de Barcelona, Josep Brú, Ramon Orlandis i Faust Gual. Hi hagué parlaments del comte de Torresaura –que declarà inaugurat el Cercle i saludà els congregats en nom del "caudillo" Alfonso Carlos de Borbón i del marquès de Villores–,¹⁷¹⁸ Josep Cladera,¹⁷¹⁹ Alfred Llompart –que parlà en nom dels veterans del tradicionalisme–,¹⁷²⁰ Josep Brú¹⁷²¹ i Josep Quint Zaforteza, que tancà l'acte.¹⁷²²

¹⁷¹⁸ .- També dedicà una entranyable salutació als tradicionalistes catalans, dels quals afirmà que "eran fuerzas de vanguardia, dispuestas siempre a actuar y cooperar con los elementos afines y simpatizantes, para todo aquello que fuera en beneficio de la Religión, de la Patria y de su caudillo." "En el Círculo Tradicionalista", a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 1.

¹⁷¹⁹ .- Josep Cladera, segons la crònica, pronuncià un "fogoso discurso" glosant la causa que defensaven. Afirmà que "nacemos nosotros y nacemos fuertes porque nacemos en momentos de lucha contra la mano dura y pesada de un poder intransigente y sectario. Ahora los últimos decretos referentes a suspensión de periódicos, disolución de órdenes religiosas, laicismo en la enseñanza y secularización de cementerios." Afirmà que en les grans "gestas y epopeyas" de la història d'Espanya hi anaven sempre units dos dels seus ideals: Deu i la Pàtria per acabar dient que "y frente al actual estado de cosas nos levantamos nosotros, dispuestos a defender siempre el patrimonio sagrado que nos legaron nuestros gloriosos abuelos." "En el Círculo Tradicionalista", a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 1.

¹⁷²⁰ .- Llompart afirmà que "hemos pasado una generación completamente estéril para nuestra causa, pues al ver hoy este local completamente lleno, acude a mi mente el recuerdo de tantos años en los que vivió aquel en la mayor miseria en una casa cercana a la que hoy inauguramos, teniendo que cerrarse al fin por falta de socios. ¿Qué queda de todos aquellos partidos que fueron los que en estos últimos años desgobernaron a España,

La intensificació de la campanya de propaganda

Des de la inauguració del nou local, els tradicionalistes posaren en marxa una intensa campanya de propaganda destinada a difondre l'ideari tradicionalista. Al mateix temps, intentaren crear algunes agrupacions locals arreu dels municipis de Mallorca i potenciaren les distintes seccions, especialment les joventuts i les dones –Les Margarides, constituïdes el 21

llevándola al actual estado? Todos han ido pereciendo, siendo hoy el nuestro el único que queda en pié con la integridad de su programa. Nuestro programa no puede morir, pues todos los españoles lo llevamos en la sangre, siendo él quien ha contenido a la revolución durante los últimos 50 años. Hay que decidirse pronto a actuar, pues la revolución llama a nuestras puertas.” Acabà el discurs expressant la seva confiança “en lo único que queda en pié, libre de corrupción: en la mujer.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 1.

1721 .- Bru començà excusant als principals dirigents del tradicionalisme català que no havien pogut assistir a l'acte i afirmà que “es necesario recapacitar sobre lo que es el tradicionalismo, sobretodo en estos momentos de desdichas para España. Nosotros no hemos hecho, para oponernos a la actual corriente devastadora, más que acudir a nuestra historia y recoger la herencia que nos legaron nuestros padres. Al contemplar nuestra historia, lo primero que vemos en ella es la influencia marcadísima de la Religión Cristiana, no pudiendo separar de todas sus grandes gestas las ideas de Dios y Monarquía. Muchas veces, en la historia de los pueblos, vemos que los que se entronizaron al grito de ¡libertad! ejercen después la más inícuca tiranía, pues cuando no se permite que la verdad salga a la palestra, es que, el error ahoga la protesta de las almas nobles. Nosotros no seríamos dignos de ser españoles si, contra todos los peligros, no levantáramos la bandera de la fé, pues España ha sido siempre profundamente cristiana. ¿Qué significa el Cristianismo en la vida colectiva? En el mundo pagano todo el interés de la vida era producir la plenitud de la misma, siendo la revolución moral del Cristianismo el haber situado el objeto de la vida fuera de la vida misma. Eso caracteriza dos civilizaciones: La pagana, entronizada hoy en el poder y cuya característica es el egoísmo, y la cristiana, cuyos fieles piensan en un más allá, que lo que apaga la voz del egoísmo. ¿Qué son todas la leyes laicas sino la exaltación materialista de la vida? Sí ellas fueran aplicadas, los hombres no serían entre sí más que fieras, pues suprimirían las vidas de sus semejantes cuando estorbaran sus planes. Contra este falso concepto de la vida, levantamos nosotros la convicción cristiana que es la que abarca a todos los pueblos y de la que no se puede prescindir sin suprimir toda nuestra historia. La Religión, no solamente es la base de la unidad nacional, sino de su expansión. ¿Cómo quieren, pues que renegemos de nuestra historia gloriosa? De ninguna manera, pues si España tiene hijos bastardos, nosotros, nos dedicaremos a hacer revivir y prevalecer su pasado glorioso. Hay quien dice que es fácil catolizar a la República: que demuestren los republicanos si es ello cierto o no. Es necesario que nos revistamos de idealidad y que recapacitemos sobre nuestros deberes. El cuerpo puede temblar, pero el espíritu tiene que rectificar inmediatamente sus desmayos. En estos momentos tenemos un deber a cumplir, cosa que solamente podremos hacer teniendo, como dijo vuestro gran Ramón Lull, en perfecto equilibrio el cerebro con el corazón. Nosotros no seremos obstáculo alguno para cualquier unión entre los católicos, haciendo con ellos el camino que el deber nos haga hacer para defender los ideales que juntos creemos. Pero que nadie nos invite a renunciar a la integridad de nuestro programa. Como la obediencia a la Iglesia la deben todos los católicos, sí cada uno piensa con su deber, es fácil ir a la unión de todos. No olvidéis que las contemporizaciones es lo que nos ha traído al estado actual. El liberalismo es una fiera que muerde sin apagar nunca su hambre, pues después de una concesión quiere otra, y nosotros no queremos la responsabilidad de que esto suceda. Pase lo que pase, seguiremos con la integridad de nuestro ideario.” Aleshores es va referir a les dones i els digué: “Nosotros no somos feministas en el sentido moderno de la palabra, sinó en el sentido y espíritu que emana del monte santo del Calvario. Queremos que la mujer cumpla la misión augusta que tiene encomendada dentro del hogar cristiano, siendo en dicho hogar la luz, la esperanza y el consuelo. Sabemos que la escuela se convertirá en un sitio donde serán destruidas las santas lecciones maternas, y que en ella serán abiertos los ojos del niño a las doctrinas erróneas y materialistas. Cuando las mujeres ven que ella política quiere destruir su obra, amenazando las almas de sus hijos, es necesario que salgan a la calle para defenderlos, teniendo las mujeres el altísimo deber de aprovechar para ello el arma que la Constitución les concede, que es el voto para reivindicar con él la civilización cristiana. Sed valerosas y esforzadas, que cuando las órdenes religiosas necesitaron de reformas fué Santa Teresa quién, sin reparar en sacrificios y privaciones, se convirtió en santa andariega: que sea ella vuestro ejemplo y el faro que gué vuestros pasos.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàgs. 1-2.

1722 .- En la seva breu intervenció, grafi el suport de tots els assistents i anuncià per al proper diumenge una conferència sobre el tema del “Terrorismo.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 2 de febrer de 1932, pàg. 2.

d'abril de 1932¹⁷²³ i presidides per Mercè Amat, vidua de Zaforteza.– Així mateix, sabem que el setembre de 1932, també tenia un Orfeó Tradicionalista.

Al llarg de 1932 i de 1933, com succeïa a tot l'Estat, es produí un renaixement carlí, que tingué un marcat accent de protesta religiosa. Tal com assenyala Martin Blinkhorn, el principal argument dels que entraren al carlisme no fou la situació present, sinó la por d'un futur que contemplaven amb una òptica ultracatólica.¹⁷²⁴ L'actuació del Govern de la República, d'una banda, despertava els vells carlins apàtics, i de l'altra, alarmava a persones que s'apropaven al carlisme preocupats per les reformes, no solament religioses. Aquests identificaven republicanisme amb laïcisme i observaven com l'Església era atacada per les reformes laicitzadores.

D'acord amb aquests propòsits, els tradicionalistes varen elaborar un programa de mítings, conferències i actes públics, en els quals varen intervenir els principals oradors catalans i espanyols. Sens dubte, el nou local, més ampli i amb bones condicions, possibilità l'organització de conferències i actes públics.

Com hem vist, la campanya s'inicià amb la inauguració del nou local el 31 de gener de 1932 amb la presència del periodista català i vicepresident del Sindicat Professional de Periodistes, Josep Brú, tot i que en un principi s'havia previst l'assistència dels líders catalans Miquel Junyent i Pere Roma.

Quinze dies després, s'inicià un cicle de conferències en el local social. Així, el 14 de febrer el Cercle Tradicionalista organitzà la primera xerrada, que va ser la de l'exdiputat a Corts i director d'*El Siglo Futuro*, de Madrid, l'integrista Manuel Senante, que arribà a Palma acompanyat del marquès d'Esquilache, el comte del Valdillano, el marquès de Barbarà, Josep Maria Junyent (redactor d'*El Correo Catalán*), Gonzalo Pardo (de la Joventut Tradicionalista de Barcelona), el comte de Castilnovo i Jaime Sibatta.¹⁷²⁵ Varen prendre la paraula a l'acte el comte de Torresaura –que agrai l'assistència i presenta el conferenciant Senante–, Gonzalo Pardo,¹⁷²⁶ Antoni Villalonga,¹⁷²⁷ i el conferenciant Manuel Senante.¹⁷²⁸ A la sortida de l'acte es

¹⁷²³ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dijous, 21 d'abril de 1932, pàg. 3, es publicà l'anunci de la convocatòria de la junta general per constituir de Les Margarides, la secció femenina del Cercle.

¹⁷²⁴ .- BLINKHORN, Martin: *Carlismo y contrarrevolución en España 1931-1939*. Editorial Crítica. Barcelona, 1979, pàgs. 114-117.

¹⁷²⁵ .- En la tribuna s'instal·là un micròfon i altaveus a la sala. En la presidència figuraven “entre damascos rojos, los retratos de los difuntos D. Jaime y D. Carlos de Borbón y el del actual jefe del partido tradicionalista don Alfonso Carlos de Borbón.” Va presidir l'acte el comte de Torresaura, acompanyat, a la seva dreta, per l'orador, el marquès d'Esquilache, Alfred Llompart Julià i Antoni Villalonga, i, a la seva esquerra, el president del Cercle Josep Quint Zaforteza, Gonzalo Pardo, el marquès de Casa Desbrull, Faust Gual i el delegat governatiu Estarellas. “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 16 de febrer de 1932, pàg. 4.

¹⁷²⁶ .- Gonzalo Pardo, que va prendre la paraula com a representant dels tradicionalistes catalans per fer una salutació als companys mallorquins, afirmà “ved en mí el imborrable recuerdo que en mí dejo vuestra Mallorca que, el móvil principal que me indujo a volver a ella, fué aparte de lo honroso de la invitación, el deseo de volver a contemplar el espectáculo de un amanecer en vuestro mar.” També manifestà “me es grato vuestro optimismo en estos momentos de honda crisis. No quiero recordar recientes hechos dolorosísimos. ¡Quién había de decir a los hijos del Santo Ignacio que se verían expulsados, como si fueran malhechores, del suelo patrio!” Va combatre l'escola laica, dient que estava “inspirada únicamente por el más agudo sectarismo.” Després es va referir a la joventut i afirmà que “si necesitan un verdadero hombre, tendrán que acudir a buscarlo en nuestros ficheros y en los campamentos de la Cruz.” Féu, a continuació, una súplica “pidiendo a Dios que España se levante con el peso de sus glorias pretéritas y que, apoyada por sus hijos, surja en una vida nueva y gloriosa.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 16 de febrer de 1932, pàg. 4.

¹⁷²⁷ .- Antoni Villalonga va dir que “entre todas las amistades, la que más estima es la del hombre más bueno que pisa el suelo español, es la del Sr. Senante. El, durante muchos años, ha sido la única voz que ha simbolizado el verdadero apóstol de Cristo en medio de todas las contiendas y contra todas las adversidades.” A continuació, atacà la premsa sectària, que “merced a sus propagandas, hoy no hay en el mundo un error que no levante cátedra, consecuencias de lo cual han sido los sucesos de hace algunos meses y que hoy tanto lamentamos.” Alabà la propaganda duita a terme per Senante, a “la que ajustó en todos los momentos de su vida. El sostiene sobre todo los derechos de Cristo y de la Iglesia, que son los únicos que pueden salvar a

España pues la verdad es siempre una y ella es la que defiende el Sr. Señante.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 16 de febrer de 1932, pàg. 4.

1728 .- Senante començà dient “Mis primeras palabras han de ser de saludo cordial a todos. Primeramente a las señoras, pues aunque siempre fuí antifeminista, hoy, que las circunstancias os llaman, teneis que acudir a la lucha para salvar a la Patria, pues no hay que olvidar que no en balde en aquella tarde gloriosa del Calvario, fué mujer y fué María la única que estuvo al pié de la Cruz. Los tradicionalistas necesitamos que se nos conozca, pues si se nos comprende, lograremos que se alisten en nuestras filas todos los que quieran ser nuevos cruzados en la restauración católica de España. También quiero saludar a los pocos integristas que quedan, ya que ellos son los únicos que han contribuído a conservar las huestes que quieren combatir por la gloria de Cristo. Pobre España si cuando éramos pocos hubiéramos desaparecidos, pues no habría hoy, estos paladines esforzados de la causa de Dios, que más o menos tarde, va a envolverlo todo. Siempre recibí de vosotros grandes atenciones, llevándome gratos recuerdos. Pero cuando estos culminaron, fué la última vez que estuve en Palma, cuando celebrabais las fiestas de la canonización de Santa Catalina Thomás, viendo y convenciéndome entonces de que en Mallorca todo el pueblo era profundamente católico. Hoy, desgraciadamente, no pueden celebrarse aquellas grandes manifestaciones. Presidía aquellas procesiones un ilustre y santo prelado, el Cardenal Segura. Yo no me dejo llevar por el pesimismo, pues veo que en Mallorca no ha desaparecido todavía la fé, estando hoy los mallorquines dispuestos a formar en nuestras filas y luchar por el triunfo de aquella. Para lograr este triunfo, hemos de trabajar todos, pero como que este trabajo no puede ser desordenado, por eso nosotros hemos levantado la bandera tradicionalista. A todos os llamamos para formar en este ejército aguerrido, cuya manera de actuar es, a mi concepto, la única eficaz, sin que al decir esto quiera ofender a nadie.

Respecto para todos. Quienes se sientan atraídos por nuestro programa que se alisten en nuestras filas. Cuando tuve que escojer organización en que alistarme, escogí la que trabaja por la máxima gloria de Dios y el máximo bien de la Patria. Somos entusiastas practicantes de la unión, que no es confusión, sinó organizar fuertemente las fuerzas católicas para conseguir los mismos objetivos, oponiéndome siempre a admitir hombres de otros campos que no me satisfacen. Nosotros no fomentamos la desunión, teniendo una prueba de ello con las pasadas elecciones, en las que apoyamos con todas nuestras fuerzas a candidatos afines: que lo diga “El Siglo Futuro.” Queremos la integridad católica de España y en su cúspide, aquel régimen tradicional que la hizo grande.”

Seguidament, atacà l'antic Partit Liberal Conservador de Cánovas del Castillo i a Antoni Maura i digué d'aquest darrer que “aunque un gran hombre, estuvo equivocado, debilitando estos partidos al nuestro y siendo una de las ruedas del carro de la revolución. No es la peor revolución la que expulsa religiosos y quema conventos, sino la de las ideas.” A continuació, censurà els partits que defensaven les llibertat d'imprensa i de càtedra, entre d'altres, “permitiendo que los catedráticos descristianizaran la juventud.” També criticà l'organització del magisteri, creada per Antoni Maura el 1907 i afirmà “De todas esas condescendencias ha venido el virus que ha producido la actual revolución. Hay que mantener la integridad de los principios. Ved la conducta del enemigo: suprime lo que no le gusta y multa a quien le molesta. Hemos de ir todos unidos, aunque si algunos profesan esos principios que a mí no me parecen bien, se vayan con otras organizaciones: "cada oveja con su pareja." El caso que citan muchos de que si queremos recorrer 40 km, andemos juntos los 10 primeros no es aplicable en este caso, pues nuestra actuación es llegar al límite. Si vamos juntos los 10 primeros, nos es posible que nos separemos luego, en los momentos críticos y en plena lucha, pues esta disgregación nos conduciría a la derrota. Por eso, cada cual en su puesto, en sus filas y bajo sus banderas.

Quiero exponeros lo que es el tradicionalismo: una comunión política, no religiosa, como se ha dicho, aunque supeditada en todo a la Religión. Nuestro lema es primerísimamente servir a Dios: después a la Patria, encaminándola a Aquel; y finalmente, la instauración del régimen tradicional que, a nuestro concepto, es el único que puede salvar a España. Queremos que las relaciones entre la Iglesia y el Estado sean de completa independencia, como corresponde a dos sociedades perfectas. De nosotros se ha dicho que nos convertimos en intérpretes de la Iglesia, cuando no queremos ser más que sus hijos sumisos, acatando la doctrina que nos enseñan los Sumos Pontífices. Se ha dicho también que hacíamos de la Religión un arma política: ello es una calumnia infame y, sinó, que se nos mire a todos y los que luchamos en esa política. Aquellos ilustres y esforzados antecesores nuestros que dieron sus haciendas y sus vidas en aras de la Religión, que digan si buscaban a ésta para su medro. Antes muchos se burlaban de nosotros, llamándonos ilusos y obispos de levita, pues queríamos imponer la unidad católica, no permitiendo las otras religiones. Ahora es necesario hablar de ello, aunque las circunstancias nos hagan transigir en ciertos puntos.

Si Cristo se hubiera contentado con ser un dios más del Olimpo, no hubiera sido combatido. Pero El es el Dios único. Si la Iglesia cede en ciertos puntos es porque se ve obligada.

En los países que eran hostiles con la Iglesia, era una gran victoria conseguir para aquélla la libertad de cultos, pues en las actuales circunstancias, si lográramos en España esa libertad bien atendida, el Santo Padre sería el primero en bendecirnos y felicitarnos. Si aceptaran lo que llaman la hipótesis de hoy para llegar a la tesis católica, nosotros la aceptaríamos, aunque sin olvidar que ello no es más que una etapa para llegar a la

féu una col·lecta a favor de les famílies necessitades, promoguda per la F. B. d. E. C., que recaptà 205,30 ptes.

El cicle continuà amb les conferències de l'obrer Lluís Soler Roura sobre “Historia del Terrorismo” (28 de febrer), de Josep Cladera Bover sobre “La mujer y su actitud frente a las circunstancias actuales” (13 de març), del prevere Joan Crespí sobre “La trilogía de la Tradición, indicaciones sobre la primera palabra del lema Dios” (27 de març); novament, de Josep Cladera sobre “Dios, la Patria y la Bandera” i del redactor d'*El Correo Catalán* Estanislau Rico sobre “La Patria y la Tradición” (10 d'abril).

La primera visita de propagandistes de maig de 1932

A més del cicle de conferències, la Comissió de Propaganda del Cercle Tradicionalista projectà un míting per al dia 15 de maig de 1932, en el qual havien de participar l'exinspectora de Treball, la jaumina María Rosa Urraca Pastor; l'exdiputat a Corts Jaime Chicharro; el periodista Josep Brú, i Lluís Baró, però el 10 de maig, l'acte fou suspès per ordre governativa. Davant aquest fet, la Comissió va decidir celebrar unes conferències en el local social a càrrec dels esmentats oradors.¹⁷²⁹

Així, des del dia 14 al 17 de maig s'organitzaren diversos actes de propaganda tradicionalista, tant a Palma com a diversos pobles de la Part Forana –en principi s'havien interessat

verdad cristiana. No hagamos como aquellos que tanto hablan de la hipótesis, relegando la tesis al desván. Eso de la hipótesis y la tesis fué un invento del catolicismo liberal.” Seguidament, l'orador atacà el liberalisme i elogià el “Silabus” del papa Pius IX, que el condemnava. Així mateix, atacà els catòlics liberals “de balancín, que defienden la verdad mezclada con el error. Nosotros nos contentamos con el mar menor por el bien que pueda derivarse de él. Hay que ir al logro de nuestro programa paso a paso y paulatinamente, valiéndonos de los medios que la ley pone en nuestras manos. Queremos una patria organizada en armonía con su historia y religión, en que las regiones tengan sus libertades verdaderas y completas, según pide su tradición, que fué el principio de su gloria que atravesó los siglos. Queremos el voto corporativo y por clases, y pedimos la restauración del régimen corporativo destruído en nombre de una falsa libertad. La revolución deshizo los gremios obreros, viéndose éstos triturados y víctimas de las pasiones, viendo en consecuencia la natural reacción. Consecuencia del liberalismo es el socialismo y el comunismo que nos amenaza. Aspiramos a la restauración del régimen que hizo grande a España. Todos los teólogos se deciden por el régimen unipersonal y monárquico, aunque consideren que los demás también pueden hacer felices a los pueblos. Pero señores, hay que atenerse a la realidad y ella nos dice que unas sectas judaicas y masónicas han aprovechado el cambio de régimen para extender y propagar sus ideas. Lo demás será una aspiración muy noble, pero creo que equivocada.

La República no es la forma de gobierno, que es lo de menos, sino las leyes laicas que de ella emanan. Mirad lo que pasó en Francia, en donde se instauró sin proclamarse oficialmente, como consecuencia de la guerra del 20. Y tenía, no carácter persecutorio sino tolerante, pues las primeras Cortes votaron la creación de un templo al Corazón de Jesús en Mormatre[sic]. ¿Ha venido la española así? Evidentemente que no. El Tradicionalismo en España ha sido calumniado y por eso no ha sido amado. Las monarquías españolas fueron siempre amantes de todas las libertades y nunca fueron absolutistas y despóticas” i féu història per demostrar-ho. Continuà afirmant “La libertad es don de Dios y corona a los hombres. Yo digo que hay que distinguir entre la autoridad y el derecho a ejercerla. La autoridad legítima viene de Dios, pero el derecho a ejercerla lo da el pueblo por la elección directa, como en las monarquías electivas o hereditarias y en las repúblicas. Si alguien usurpa este derecho, el pueblo puede levantarse y protestar. No nos dejemos seducir por errores, teniendo sumisión respetuosa para todo aquello que vaya al bien común. Si un príncipe gobierna bien, aunque privadamente sea un inmoral, tien que ser obedecido. Pero si siendo privadamente un santo, va contra el bien común, se le puede desobedecer por muy rey y muy príncipe que sea. Y voy a terminar. Los que estén conformes con nosotros que engrosen nuestras filas; los que no, con las demás, para que cuando llegue la hora de la batalla, estemos todos juntos, pues así lo pide la gloria de Dios. A mis antiguos amigos quisiera comunicarles el fuego que anida en mi alma, pues el único medio de restaurar España es el Tradicionalismo. A las mujeres también os pido vuestra colaboración, pero sobre todo la de las oraciones. Procedamos como verdaderos católicos en lo privado y en lo público, que así venceremos todas las dificultades que se nos presenten. Hay que trabajar para Dios y si El nos pide sacrificios, démoselos, aunque sea perder la vida, pues el martirio será la semilla que dará por fruto la victoria.” “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 16 de febrer de 1932, pàg. 4.

¹⁷²⁹ .- “Política local. Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 11 de maig de 1932, pàg. 1.

comissions dels municipis d'Inca, Pollença, Andratx, Sóller, Alcúdia, Binissalem, Artà, Capdepera i Lluçmajor per rebre els propagandistes.¹⁷³⁰

El dia 14, a les 19,30 h, en el local del Cercle Tradicionalista de Palma, la propagandista María Rosa Urraca Pastor parlà especialment a les dones.¹⁷³¹ Ocupà la presidència el cap de la Junta Regional del Partit, comte de Torresaura, acompanyat de l'oradora, la presidenta de les Margarites Mercè Amat –vídua de Zaforteza–, les integrants de la Junta Directiva de l'associació femenina, el president del Cercle Josep Quint Zaforteza, el president del Cercle de Barcelona comte de Valdellano i altres dirigents del partit. El comte de Torresaura prengué la paraula per saludar la conferenciant en nom de les Margarites i dels carlistes mallorquins i acabà demanant als assistents una oració per l'ànima del marquès de Villores que recentment havia mort. Acte seguit, Urraca Pastor prengué la paraula.¹⁷³² A la sortida del local s'efectuà una col·lecta a favor de la propaganda tradicionalista.

1730 .- “Política local. Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dissabte, 14 de maig de 1932, pàg. 3.

1731 .- “En el Círculo Tradicionalista. Conferencia por la señorita María Rosa Urraca Pastor”, a *La Almudaina*, diumenge, 15 de maig de 1932, pàg. 2. (àmplia crònica). Segons la crònica, “el amplio local resultó insuficiente para contener el numerosísimo auditorio, en su inmensa mayoría señoras y señoritas. [...] La tribuna aparecía adornada con los emblemas tradicionalistas” i també s'instal·là un micròfon i altaveus.

1732 .- Urraca Pastor començà dient que “consideraba un regalo del Cielo el haber venido a Mallorca, a cuyas maravillas tejó un canto” dient que “al contemplarlas se acerca el alma al Creador.” Després va al·ludir a la novetat que suposava que una dona parlàs en un acte públic, afirmà que “ellas no se habían metido en política sino que era la política quien se había metido con ellas, haciendo atinadas comparaciones para demostrarlo. Ya que ha sido así, que sepan que estamos dispuestas a que nuestra voz sea escuchada, ya que no tenemos en nuestra historia ningún fracaso ni en nuestra pesada conducta nada que rectificar, viniendo hoy a la lucha como españolas y como católicas para poder volver un día a nuestro rincón del hogar donde, en vez de elaborar leyes, hemos de moldear ciudadanos que sepan cumplirlas, dejando para los hombres el gobierno de la nave de la nación.” Després parlà de com havien d'intervenir les dones en la política que “es, no poniéndose al servicio de aquella, sino poniendo la política al servicio del corazón.” A continuació, es va referir als que havien dit que la religió era cosa de dones i afirmà que “precisamente por su defensa es por lo que han salido a la calle y están en la cumbre del Calvario, habiendo colocado la cruz sobre sus corazones por si hay algún valiente capaz de arrancársela. No basta que un político miope haya dicho que España ha dejado de ser católica, sino que es necesario demostrarlo, pues si bien es verdad que muchos se habían hecho una religión acomodaticia y a su gusto, también lo es que en el fondo de cada español queda aun la cartera inagotable de la Fé. Llegó la hora de la verdad, en que ya no es posible una vala a Dios y otra al diablo. Sabemos que el valor de los pueblos no se mide por sus riquezas materiales, sino por el número de grandes hombres con que cuentan, y como que éstos solo se templan en el yunque de la Fé, de aquí que queramos que el alma de nuestros hijos se moldee, como se moldeó la nuestra en la Doctrina Católica, la única capaz de producir hombres grandes.” Després va combatre l'ensenyament laic que afirmava que “las almas de los niños pertenece al Estado”, fet que replicà dient que “aquellas única y exclusivamente pertenecen a los padres y a Dios pues El es quien las dá la fantasía y la razón, siendo un verdadero crimen el privarles de la ciencia que les da a conocer su Creador. Frente a todo eso, nuestra protesta y que no olviden que aquí estamos porque creemos, creemos porque esperamos y esperamos porque tenemos fé.” Seguidament, féu història per demostrar que solament els pobles profundament religiosos havien estat grans i manifestà que “todas las grandes gestas de la historia patria tuvieron como bandera la Cruz y la Fé.” Atacà, a més, “a quienes tildan a los tradicionalistas de románticos e idealistas” i digué que “en tono lírico admiten dichos calificativos, pero no en tono filosófico, pues no hay que olvidar que el pasado con su tradición constituye el presente y sobre él se forma el porvenir.” També es va referir al divorci i digué que “es el primer escalón por el cual las actuales ideas subversivas quieren destruir la tradicional familia española, intentando igualar la mujer al hombre con lo cual no hacen más que humillar a aquella. Frente al monstruo de la anarquía tenemos que levantarnos, buscando al problema social la única solución: la del amor. En todos los tiempos ha habido discordias sociales originadas por las ansias legítimas que brotan del corazón humano, no siendo culpable de ello el Cristianismo, sino los malos cristianos. El no se opone a las reivindicaciones obreras, sino que es el único que las favorece.” Seguidament, va combatre “a las que en las Cortes se han abrogado la representación de la mujer española” i digué “que no ha sabido intepretar el verdadero sentir de aquella, que no las eligió, viendo en cada una de sus intervenciones un escarnio a los sentimientos de la mayoría de las mujeres españolas. Si naufraga la Fé, ¿qué pasará con nosotras las débiles mujeres, especialmente las obreras? Salgamos a salvar a España, buscando una luz que alumbré el camino. Hace un año se decía que en el Norte habían aparecido pequeños “foquitos” tradicionalistas: hoy estos foquitos se han convertido en verdaderos faros, cosa que no tiene más explicación que el poder de Dios.” Finalment excità a tots els assistents a lluitar pel triomf i

L'endemà, dia 15 a les 17,30 h, es tornà a fer un acte d'afirmació tradicionalista en el Cercle de Palma. Ocuparen la presidència el comte de Torresaura, l'arxiduquesa Maria Antònia d'Habsburg i Lorena –senyora d'Orlandis–, la presidenta de les Margarites Mercè Amat, Alfred Llompart, Urraca Pastor, el president del Cercle Josep Quint Zaforteza i l'exdiputat Chicharro. Hi hagué intervencions del comte de Torresaura –que va agrair als oradors la seva vinguda a Mallorca i al públic la seva assistència–, del dirigent local Alfred Llompart,¹⁷³³ del propagandista català Lluís Baró,¹⁷³⁴ Josep Brú,¹⁷³⁵ María Rosa Urraca¹⁷³⁶ i Jaime Chicharro.¹⁷³⁷

acabà dient “El alma española ha caído en el crisol de la purificación, en cuyo fondo quedará solamente el acero de la tradición, con el cual se ha de forjar la nueva España.” “En el Círculo Tradicionalista. Conferencia por la señorita María Rosa Urraca Pastor”, a *La Almudaina*, diumenge, 15 de maig de 1932, pàg. 2.

¹⁷³³ .- Llompart va dirigir una cordial salutació a la Unió de Dretes, entitat que definí com a “muy afín y querida de la nuestra.” Després atribuí “los males que hoy afligen a España, no a los hombres del régimen pasado sino a las leyes a que tenía que sujetarse” i acabà expresant la seva confiança en els joves tradicionalistes, que “han de llevar sus ideales al triunfo.” “El mitin de afirmación tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 4.

¹⁷³⁴ .- Baró recordà l'èxit de la setmana tradicionalista celebrada a Catalunya i elogià a la propagandista Urraca Pastor que qualificà com “la heroína del tradicionalismo español.” Atacà els llavors governants dels quals afirmà que volien fer “una nueva España y para ello pisotean su historia, fundada en el principio religioso, imponiendo leyes laicas y atropellando creencias en nombre de la libertad.” Féu una crida als catòlics que, “a pesar de haberse convencido de que la comunión tradicionalista es hoy la única solución salvadora, no acuden a sus llamadas para todos juntos dar el definitivo combate a los enemigos de la Religión.” Després es va estendre en consideracions per explicar el lema del partit i de transmetre una salutació a les Margarites i requetès de Mallorca dels seus companys de la Península, acabà dient que “ellos no irían a las catacumbas, sino que defenderían a Dios por las calles y plazas, como soldados suyos que eran.” “El mitin de afirmación tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 4.

¹⁷³⁵ .- Bru dedica un record al pare Puigserver i a Josep Maria Quadrado que, amb el pare Alvarado i Balmes, “fueron esforzados propagandistas del tradicionalismo español.” Va combatre el liberalisme, dient que “los actuales males son consecuencia de las premisas sentadas por aquél en las Cortes de Cadiz.” També es lamentà de “la actual persecución religiosa que, por ir contra las ideas es mucho más cruel que aquella que sufrieron los primitivos cristianos, que iba contra los cuerpos.” Acte seguit, va definir el tradicionalisme com “la aplicación a la ley de los pueblos de la doctrina del Evangelio” i parlà de “aquellos que creían que el cambio de régimen sería una panacea contra todos los males y que ahora se sienten defraudados, pues substancialmente estamos como antes; únicamente han llegado al poder unos hombres que son más francamente enemigos de la civilización cristiana: los hombres públicos deben juzgarse por su conducta pública y no por su vida privada.” Va combatre l'organització de partits polítics i el vigent règim parlamentari i acabà lloant el tradicionalisme. “El mitin de afirmación tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 4.

¹⁷³⁶ .- Quan Urraca Pastor s'aixecà per prendre la paraula, el públic, en peu, li va retre una gran ovació. Aleshores, començà dient que “hay que ir a la conquista del alma del verdadero pueblo español, no de aquel que en el 14 de Abril gritaba sin tener siquiera un viva a España, a esa España que es su madre. El problema español es una crisis de ideales y de hombres, pues no todos los que así se llaman dan la talla de tales, abdicando de sus convicciones y de su fé por miedo a la opinión. Y si no hay hombres es porque ha habido antes crisis de ideales colectivos. De ahí que el tradicionalismo sea el milagro que levanta al pueblo español.” Seguidament, atacà “a quienes quieren curar las llagas de España con soluciones copiadas del extranjero, olvidando que el pueblo tiene un corazón de oro envuelto en una corteza de barro: lo necesario es romper esa para llegar a aquél.” A continuació, es va referir al problema religiós i afirmà que “los tradicionalistas van más lejos que nadie, siendo la verdadera derecha de Cristo.” Així mateix, protestà de que “los hombres pongan sus esperanzas de triunfo en las mujeres, cuando deberían ponerlas en Dios y en sí mismos pues para levantar a España y ponerla a los pies de la Virgen, es necesario un esfuerzo varonil: que sepan que nosotras estaremos a su lado para sostenerles y alentarles.” Acabà excitant a tots els assistents a treballar amb unió, sacrifici i organització, “con cuyas virtudes no podía escapárseles el triunfo.” “El mitin de afirmación tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 4.

¹⁷³⁷ .- Chicharro començà dient que “así como Jaime I el Conquistador hundió en el mar el fatalismo de los musulmanes, quería él, como caballero de Cristo y blandiendo la espada de la libertad, confundir a la nueva morisma que invadió a España con sus nefastas doctrinas.” Explicà, seguidament, el que significava la tradició a Espanya, fent una distinció entre els tradicionalistes i les demés forces que combaten l'Estat ateu, “que estiman, como lo hacemos nosotros, el catolicismo como sostén y base de su programa.” Parlà del concepte de pàtria, definint-la seguint Vázquez Mella, “como el sentimiento y la conciencia de una comunidad histórica de la cual formamos parte.” Acte seguit, defensà els jesuïtes, “expulsados de España, por estar sujetos a un cuarto voto,

A les 20,30 h, es donà per acabat l'acte sense que ocorregués cap incident. Així mateix, la junta regional, arran de la mort del cap nacional del tradicionalisme marquès de Villores, va suspendre el banquet.

El dilluns, dia 16, la comitiva de propagandistes es dividí i visitaren Capdepera, Artà, Sant Joan, Campanet i Pollença. Segons la crònica d'aquell dia, des d'Artà es dirigiren a Sant Joan per fer un míting, a les 19,30 h, en el teatre del Centre Catòlic en el qual parlaren Alfred Llompart, Lluís Soler i Josep Brú. El local, segons la premsa, “se vió extremadamente concurrido.” A la mateixa hora, també hi hagué un míting tradicionalista a Campanet en el qual hi varen prendre part els dirigents Urraca Pastor, Lluís Baró i Jaime Chicharro.¹⁷³⁸

El dia 17, els propagandistes tradicionalistes visitaren Binissalem, Inca i Alcúdia, on es produïren algunes problemes d'ordre públic.

De tornada cap a València, els tradicionalistes Maria Rosa Urraca Pastor, Jaime Chicharro i els comtes de Roderno i de Torresaura visitaren Eivissa per dur a terme l'organització definitiva del partit.¹⁷³⁹ El 18 de maig, arribaren en el vaixell correu “Mallorca” de Palma i foren rebuts al moll per l'advocat Joan Tur Vidal, el regidor Joan Mayans, el llicenciat Josep Tur Vidal i l'industrial Josep Fernández Nieto. A les 18,30 h, en el local del centre d'Acció Social es féu una xerrada, en la qual varen intervenir el doctor Narcís Tibau –que presentà els oradors–, el comte de Torresaura –que saludà els congregats en nom del Comitè Central de les Balears–, Jaime Chicharro –que explicà el programa del partit– i Maria Rosa Urraca Pastor –que, a més d'exposar els ideals dels tradicionalistes, parlà de les raons de la intervenció de la dona en política.– A fora del local, s'hi concentrà un grup de gent que escridassà els oradors, fet que motivà la intervenció de la Guàrdia Civil.¹⁷⁴⁰ A les 22 h, varen prosseguir amb el vapor correu “Mallorca” cap a València.¹⁷⁴¹

El 2 de juliol, el propagandista Gonzalo Pardo féu una conferència sobre temes tradicionalistes en el local social del Cercle.¹⁷⁴²

mucho más honroso que la obediencia que prestan los socialistas a la III Internacional y organizaciones afines.” També va combatre “a quienes predicán la democracia y la igualdad, demostrando que los hombres, en todos los órdenes, somos desiguales. El régimen tradicional cristiano es el único que puede salvar a España, a la que queremos levantar con la fuerza de los siglos. No venimos a repartir mercedes ni honores, sino a dar la batalla a la revolución.” Després d'analitzar la crítica situació social que s'estava atravesant, acabà dient que “cuando los católicos vean que no estaba en los hombres dolidos de la última Monarquía, sino en sus leyes, la causa de la ruína de nuestra Patria, España sanará con los principios del tradicionalismo, volviendo a los caminos de gloria por los que antaño caminó.” “El mitin de afirmación tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 4. (àmplia crònica).

¹⁷³⁸ .- “La propaganda tradicionalista. Los actos de ayer en Capdepera, Artà, San Juan y Pollensa se celebraron con el mayor entusiasmo”, a *Correo de Mallorca*, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 5.

¹⁷³⁹ .- “De política local”, a *Diario de Ibiza*, núm. 12.513. Eivissa, dimarts, 17 de maig de 1932, pàg. 1.

¹⁷⁴⁰ .- “De política local”, a *Diario de Ibiza*, núm. 12.515. Eivissa, dijous, 19 de maig de 1932, pàg. 1. Aquesta informació va ser reproduïda a “Política local”, a *La Almudaina*, diumenge, 22 de maig de 1932, pàg. 2.

¹⁷⁴¹ .- Aquesta visita a Eivissa dels propagandistes tradicionalistes aixecà certa polèmica, ja que en principi s'havia informat que obeïa a l'intent d'organitzar el partit a l'illa, però el dia 20 de maig, *Diario de Ibiza* puntualitzà aquesta informació i aclarí que la conferència en el Centre d'Acció Social havia obeït a l'aprofitament del pas dels propagandistes per la ciutat. Aclaria “Nosotros dimos dicha información atendiendo a referencias que estimábamos fundadas, mayormente dadas las noticias (que recogimos oportunamente en esta sección) sobre trabajos encaminados a la formación de un Comité tradicionalista, que daba ya por constituido poco después de cierto telegrama de pésame, cuya copia apareció igualmente en la prensa local.” “De política local”, a *Diario de Ibiza*, núm. 12.516. Eivissa, divendres, 20 de maig de 1932, pàg. 1.

¹⁷⁴² .- “Política local. Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, divendres, 1 de juliol de 1932, pàg. 2 (anunci).

L'estructura organitzativa territorial

Durant el 1932 i el 1933, el Partit Tradicionalista unificat inicià un període d'expansió arreu de Mallorca. El carlisme havia fusionat tots els seus braços en la Comunió Tradicionalista, fet que li possibilità una increment de les activitats i de les agrupacions territorials. Igual que succeïa arreu de l'Estat, es varen crear nous cercles tradicionalistes a la Part Forana de Mallorca. Així, el 6 de desembre de 1932, es va constituir el Cercle Tradicionalista de Binisalem, presidit per Joan Aloy Vallès.¹⁷⁴³ També se'n crearen als pobles de Capdepera –l'1 de gener de 1933, dirigit per Antoni Garcia Vaquer–¹⁷⁴⁴ i Lluçmajor –el 26 de març de 1933, encapçalat per Francesc Salvà de l'Allapassa.–¹⁷⁴⁵

Un element estratègic fonamental d'aquella estratègia d'impuls de la consolidació de l'estructura organitzativa del partit i la difusió de l'ideari tradicionalista va ser la creació d'un periòdic. Així, el 23 de juliol de 1932, aparegué la tercera època del setmanari *La Tradición*, com a òrgan dels tradicionalistes. Se subtitulà "Semanao de lucha política" i tingué la redacció al carrer de Sant Jaume, núm. 27, de Palma. En sortiren 19 números fins el 26 de novembre d'aquell any, editats a la Impremta Catòlica Vidua de Pizà, de Palma. El 29 de gener de 1933, el governador civil posà una multa de 250 ptes. al director del setmanari. Així

¹⁷⁴³ .- El 19 de novembre de 1932, Joan Aloy Vallés, Bartomeu Canals Carreras i Bartomeu Salom Martorell varen signar la instància i els estatuts del Círculo Tradicionalista de Binissalem per presentar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social a la plaça de l'Església, núm. 2. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.300. ARM. Els estatuts, signats per Joan Aloy, Bartomeu Canals i Bartomeu Salom, no duen data i són un model. La data d'entrada en el registre del Govern Civil és del 25 de novembre de 1932. El 6 de desembre de 1932, es varen reunir en el Cercle Tradicionalista de Binissalem per a la constitució de l'entitat i el nomenament de la primera junta directiva, que va ser elegida per unanimitat, integrada per Joan Aloy Vallés (president), Antoni Amengual Riera (vicepresident), Bartomeu Canals Carrero (secretari), Guillem Pons Gomila (vicesecretari), Josep Pascual Miquel (tresorer), Miquel Pons Lladó (comptador) i, com a vocals, Bartomeu Sans Nicolau (1r) i Bartomeu Salom Martorell (2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.300. ARM.

¹⁷⁴⁴ .- El 30 de novembre de 1932, Josep Vaquer Tous i Climent Terrasa Vaquer varen signar la instància i els estatuts del Círculo Tradicionalista de Capdepera per presentar al Govern Civil per a la seva legalització. Tenia el domicili social al carrer de Ponent, núm. 4. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.318. ARM. Els estatuts, signats per Climent Terrasa i Josep Vaquer, duen la data de 30 de novembre de 1932 i la d'entrada en el registre del Govern Civil del 17 de desembre de 1932. L'1 de gener de 1933, es varen reunir 14 persones (Antoni Colom Adrover, Lluçà Serra Ferrer, Antoni Garcia Flaquer, Gabriel Vives Moyà, Josep Cursach Sancho, Josep Vaquer Tous, Gabriel Sureda Massanet, Jeroni Carrió Sureda, Gabriel Fiol Obrador, Joan Vaquer Moll, Climent Terrasa Vaquer, Bartomeu Melis Font, Pere Suñer Salas i Joan Moll Espinosa) per a constituir el Cercle Tradicionalista de Capdepera. Després de declarar legalment constituïda l'associació, es va procedir a l'elecció de la directiva, que va ser integrada per Antoni Garcia Vaquer (president), Josep Cursach Sancho (vicepresident), Climent Terrasa Vaquer (secretari), Josep Vaquer Tous (tresorer) i com a vocals Gabriel Sureda Massanet, Jeroni Carrió Sureda, Gabriel Fiol Obrador i Joan Vaquer Moll. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.318. ARM.

¹⁷⁴⁵ .- El 7 de febrer de 1933, Ignasi Tomàs Puigserver, Llorenç Capellà Capellà –natural d'Algaida i resident a Lluçmajor– i Joan Pericàs Ginard varen signar la instància i els estatuts del Círculo Tradicionalista de Lluçmajor per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.341. ARM. Els estatuts, signats per Llorenç Capellà, Ignasi Tomàs i Joan Pericàs, no duen data i mentre que la d'entrada en el registre del Govern Civil és del 16 de març de 1933. Segons els estatuts, l'objectiu de l'entitat era “conservar el tesoro de la noble Tradición Española, agrupando a todas las personas que sientan profundamente en sus almas el ideario Tradicionalista, trabajando para difundirlo y darlo a conocer dentro del orden y la legalidad. Incluyendo en dicho círculo las recreaciones que la moral permite y no esten en pugna con las disposiciones gubernativas.” (art. 1r). Per ingressar com a soci s'havien de complir els requisits de ser catòlic apostòlic romà, pertànyer al Partit Tradicionalista, haver estat proposat per tres socis i se admés per la Junta Directiva (art. 6è). El 26 de març de 1933, es varen reunir pr constituir el Cercle Tradicionalista de Lluçmajor, domiciliat en el carrer de Sant Miquel, núm. 32. La junta directiva que regia l'entitat era integrada per Francesc Salvà de l'Allapassa, Joan Pericàs Ginard (vicepresident), Ignasi Tomàs Puigserver (tresorer), Llorenç Capellà Capellà (secretari), Joan Cañellas Sastre (vicesecretari) i, com a vocals, Damià Mut Carbonell, Sebastià Guasp Amengual, Joan Salvà Coll i Sebastià Vidal Coll. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.341. ARM.

mateix, el ministre de la Governació, Santiago Casares Quiroga, també li posà una sanció de 10.000 ptes. que justificava, a més, “del escarnio que en la primera plana se hace de esta última sanción, imponer la suspensión del periódico por el plazo que estime conveniente el Gobernador.”¹⁷⁴⁶

El 7 d'agost de 1932, es produí el primer incident obrer a Mallorca contra els tradicionalistes quan s'hagué de suspendre un míting en el Teatre Coliseu, d'Esporles, arran dels incidents provocats per un grup de persones que s'oposaven a la celebració de l'acte i que obligà a la intervenció de la Guàrdia Civil.¹⁷⁴⁷

La dona en el món carlí

El 21 d'abril de 1932 es va constituir la secció femenina Las Margaritas –des d'ara Les Margarides–, presidides per Mercè Amat, vídua de Zaforteza, i mare del president del Cercle Tradicionalista Josep Quint Zaforteza.¹⁷⁴⁸

Sens dubte, la concessió del vot a les dones a la Constitució de 1931 féu que els centres carlins s'adonassin de la importància que tendria el vot femení en les properes eleccions i, per això, començaren una activa campanya de captació del seu sufragi. De totes maneres, el carlisme continuà defensant que el lloc preferent de la dona era la llar, però també s'interessà en estendre el camp de les seves activitats a la política, bàsicament amb l'argument que la política del Govern republicà atemptava contra el futur de la família, dels seus fills i de la religió. Per això, era fonamental engrescar la dona en la defensa de les seves conviccions cristianes i el patrimoni espiritual dels seus fills. Des de les tribunes de propaganda dels tradicionalistes varen ser contínues les exhortacions a la dona catòlica a defensar els drets de l'Església i de la família.

Les seccions femenines Les Margarites varen començar a tenir un lloc rellevant dins els locals tradicionalistes. Cada agrupació femenina tenia tres classes d'afiliades: les aspirants –que generalment no havien complert els 16 anys–, les afiliades numeràries majors d'edat –la majoria filles, dones o mares de socis carlins– i les afiliades honoràries –gairebé totes senyores que pertanyien a les altes capes de la societat.–

La dona d'Alfonso Carlos, María de las Nieves de Braganza havia recomanat la formació de seccions femenines a tots els cercles carlins o simplement crear associacions femenines tradicionalistes, amb local propi i separades dels cercles tradicionalistes masculins. A Mallorca, a més de Les Margarites de Palma també es crearen agrupacions als municipis de Capdepera –el 8 de juliol de 1933, presidida per Catalina Mercadal Sancho¹⁷⁴⁹ i Lluçmajor –el 29 d'agost de 1934, encapçalada per Milagros Moreno Villarroel.–¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴⁶ .- Libro registro del Gobierno Civil de la Provincia, núm. 4. ARM.

¹⁷⁴⁷ .- “Mitin tradicionalista. Unas pedradas.- El acto fue suspendido”, a *La Almudaina*, dimarts, 9 d'agost de 1932, pàg. 3.

¹⁷⁴⁸ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dijous, 21 d'abril de 1932, pàg. 3, es publicà l'anunci de la convocatòria de la junta general per constituir de Les Margarides, la secció femenina del Cercle.

¹⁷⁴⁹ .- El 31 de març de 1933, Catalina Mercadal, Antònia Melis i Maria Melis com a iniciadores de l'associació Margaritas de Capdepera enviaren els estatuts de l'entitat al governador civil per a la seva aprovació. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.387. La instància i el reglament duen la data del registre d'entrada del Govern Civil del 25 de maig de 1933. El 8 de juliol de 1933 es varen reunir per constituir oficialment l'agrupació Margaritas de Capdepera. Es va elegir la junta directiva integrada per Catalina Mercadal Sancho (presidenta), Catalina Vaquer Moll (vicepresidenta), Antònia Vivas Grau (tresorera), Rosa Flaquer Ferrer (secretària) i, com a vocals, Francesca Ferrer Moll, Antònia Moll Sirca, Maria Garau Massanet, Isabel Melis Flaquer, Antònia Melis Flaquer i Isabel Maria Vaquer Moll. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.387.

¹⁷⁵⁰ .- El 16 juliol de 1934, Milagros Moreno, Francesca Pericàs Garcias, Pràxedes Monserrat varen signar la instància i el reglament de la societat La Margarita. Agrupación Benéfica de Damas Tradicionalistas, de Lluçmajor. Tenia el domicili social al carrer de Sant Miquel, núm. 32. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.635. Exp. 2.513. El reglament duu la data del registre d'entrada del Govern Civil del 16 de juliol de

La importància del paper de la dona dins el món carlí va ser notable i la seva actuació i organització va ser força positiva per l'avenç del partit. Sens dubte, les lleis del Govern de la República sobre secularització de cementeris, retirada d'atributs religiosos dels centres d'ensenyament i edificis públics, el divorci, la dissolució de la Companyia de Jesús i la confiscació de les seves propietats varen reforçar l'antirepublicanisme del carlisme i, sobretot, dels seus sectors femenins.

Tot i que la principal finalitat de les agrupacions era política, el carlisme assignava a la dona dues tasques concretes: la beneficència i la premsa.

La constitució del Requetè de Mallorca

El Requetè era una agrupació de caràcter paramilitar i integrada per membres escollits de les Joventuts Tradicionalistes. Tot i que estava destinada formalment a protegir edificis religiosos i guardar l'ordre en mítings i actes públics, la seva actuació va ser molt més àmplia.¹⁷⁵¹

El 13 de febrer de 1932, Josep Cladera Bover, Pau Ferran Cortès Aguiló i Pere Ascensió Mayol Mayol com a fundadors i iniciadors de l'associació Requetè de Mallorca que projectaven constituir a Palma enviaren al Govern Civil dos exemplars dels estatuts de l'entitat i demanaven que fos inscrita en el Registre d'associacions.¹⁷⁵² Tenia el domicili social en el carrer de Sant Jaume, núm. 21, 2n,

El 28 de febrer d'aquell any, a les 11 h, en el local del Cercle Tradicionalista de Palma es reuniren en assemblea diversos membres tradicionalistes per constituir el Requetè de Mallorca. Ocuparen la presidència els membres de la comissió organitzadora –integrada per Josep Cladera Bover i Pere Mayol Mayol–, que llegiren els estatuts que havien estat aprovats per l'autoritat governativa. Seguidament, es formà la junta directiva, que va ser integrada per Josep Vidal Cañís (president), Joaquim Miró Parellada (vicepresident), Josep Cladera Bover (comptador-tresorer), Ferran Cortès Piña (bibliotecari), Felip Orlandis Villalonga (secretari), Marià Isasi González (vicesecretari) i, com a vocals, Pere Mayol Mayol (1r), Guillem Veny Juan (2n), Salvador Canals Carreras (3r) i Emili Pou González-Moro (4t).¹⁷⁵³

Segons els estatuts –formats per 42 articles–, el Requetè de Mallorca s'acollia sota la protecció de Maria Immaculada, “patrona de España y de los Requetés, cuya festividad celebrará cada año con el mayor esplendor posible. Así mismo conmemora otras fiestas, especialmente la de Santiago Apóstol, Patrón de España, entre otras.” (art. 2n).

Com a objectius de l'entitat política concretava “mantener el lema “Dios, Patria y Monarquía Tradicional”[,] la ilustración y recreo de sus socios en conformidad con la moral cristiana y las buenas costumbres.” (art. 3r). Així mateix, en matèria religiosa, es comprometia a mantenir “con toda entereza, la autoridad suprema de la Iglesia Católica, Apostólica y Romana, no permitiéndose discusiones[sic] de esta índole entre sus asociados.” (art. 4t).

1934. El 29 d'agost de 1934, es varen reunir les sòcies fundadores per constituir la societat, que havia de ser regida per la directiva integrada per Milagros Moreno Villarroel (presidenta), Francesca Pericàs Garcias (vicepresidenta), Pràxedes Monserrat Salom (secretària), Catalina Vidal Font (vicesecretària), Lluïcia Castell Cardell (tresorera-comptadora) i, com a vocals, Maria Pericàs Garcias, Margalida Salvà Monserrat, Catalina Puigserver Barceló i Margalida Rubí Garau. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.635. Exp. 2.513.

¹⁷⁵¹ .- Sobre els orígens d'aquesta entitat, vegeu AROSTEGUI SANCHEZ, J.: “La tradición militar del carlismo y el origen del Requeté”, a *Aportes*, núm. 8. Madrid, 1988, pàgs. 3-34; REDONDO, L. i ZAVALA, J.: *El Requeté. (La tradición no muere)*. Madrid, 1957, pàgs. 205-223 i 462-465; i GONZALEZ CALLEJA, E.: “Paramilitarització i violència política a l'Espanya del primer terç de segle: el requetè tradicionalista (1900-1936)”, a *Revista de Girona*, núm. 147. Girona, 1991, pàgs. 69-76.

¹⁷⁵² .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sing. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

¹⁷⁵³ .- Còpia de l'acta, datada el 3 de març de 1932 i signada pel secretari Felip Orlandis i el president Josep Vidal, enviada al governador civil de les Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

Per aconseguir els seus objectius, l'entitat establí que es valdria de la premsa, biblioteca, conferències i vetlades, excursions i altres mitjans o actes que acordàs la Junta Directiva (art. 5è).

Establí (art. 6è) quatre tipus de socis: fundadors –haver complert el 18 anys, ser catòlic practicant i observar bona conducta, i no pertànyer a cap altre centre polític que no fos tradicionalista–, numeraris –haver complert els 14 anys i no excedir dels 50, ser catòlic practicant, no pertànyer a cap altre centre polític, tenir fixada la residència habitual a Mallorca–, protectors –havien de satisfer una quota anual superior a 12 ptes. i ho podien ser les comunitats religioses, cases de banca, comerç i indústria– i honoraris –els quals havien de ser nomenats per la Junta Directiva com a mereixedors d'aquesta distinció.–

El govern, direcció i administració de l'entitat corresponia a la Junta Directiva, que estava integrada pel president, vicepresident, comptador-tresorer, bibliotecari, secretari, vicesecretari i quatre vocals. La duració dels càrrecs era de dos anys i s'havien de renovar per la meitat cada any (art. 15è). S'establí, però, que dues terceres parts de la directiva s'havien d'elegir forçosament entre els socis fundadors (art. 16è).

De l'article 22è al 28è, s'establien les funcions dels càrrecs de la Junta Directiva i de l'article 29è al 34è feien referència a les juntes generals, que podien ser ordinàries i extraordinàries. Així mateix, s'establí que quedava prohibida l'entrada en el local social de qualsevol persona que no anàs acompanyada d'un soci, encara que fos tan sols per visitar-la (art. 36è). També estatutàriament, l'entitat s'obligava que quan morís un soci s'havia de celebrar una missa en sufragi seu (art. 37è). A més, l'entitat podia constituir seccions de cultura, beneficència, propaganda, esport i altres que consideràs oportunes. Cada secció havia de nomenar un president –que podia integrar-se com a vocal de la Junta Directiva– i, si ho creia oportú, redactar un reglament (art. 40è).

En cas de dissolució de l'entitat, que s'havia d'acordar en junta general extraordinària –amb la presència de la meitat més un dels socis fundadors–, els seus fons sobrants havien de ser lliurats a les Germanetes dels Pobres o alguna associació similar (art. 42è).

L'1 de març comunicaren a la premsa la constitució de l'entitat i feren saber als correligionaris i simpatitzants que s'hi volguessin incorporar que podien passar pel local social per fer la inscripció.¹⁷⁵⁴

A l'estiu de 1932, la Junta Directiva del Requetè experimentà diversos canvis, arran de les dimissions del vocal Guillem Veny Juan, del vicesecretari Jacint Billon Estelrich,¹⁷⁵⁵ i del vicepresident Joan Colomar Tur –que s'havia donat de baixa de l'entitat.–¹⁷⁵⁶

El febrer de 1933, es constituí la nova Junta Directiva del Requetè integrada per Ferran Cortès (president), Miquel Gili (vicepresident), Ramon Herrero (secretari), Salvador Canals (vicesecretari), Jaume Seguí (tresorer-comptador), Josep Cortès (bibliotecari) i, com a vocals, Salvador Galindo (1r), Miquel Vidal (2n), Bartomeu Canals (3r) i Josep Sancho (4t).¹⁷⁵⁷ Així i tot, aquesta directiva tampoc tingué continuïtat, ja que el 2 de maig de 1933, varen cessar Jaume Seguí Carrió (tresorer-comptador), Josep Cortès Piña (bibliotecari), Miquel Vidal Seguí (vocal 2n) i Josep Sancho Galmés (vocal 4t), essent substituïts per Josep Cortès Piña (tresorer-comptador), Lluís Soler Reura (vocal 2n), Guillem Pérez Pérez (vocal 4t), sense que

1754 .- "Política local. Requeté de Mallorca", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de març de 1932, pàg. 2.

1755 .- Comunicació del 25 d'agost de 1932, del president Josep Vidal al governador civil. A més, li deia que immediatament quan la junta directiva hagués nomenat els substituïts li comunicaria. Registre d'associacions del Govern Civil. Sing. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

1756 .- Comunicació del 10 de setembre de 1932 del secretari Felip Orlandis al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

1757 .- Comunicació, datada el 8 de febrer de 1933, del secretari del Requetè Ramon Herrero al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

s'hagués proveït el càrrec de bibliotecari.¹⁷⁵⁸ El 31 de maig, cessà el vicesecretari Salvador Canals Carreras, tot i que la junta no havia nomenat el substitut.¹⁷⁵⁹

Entre les principals activitats públiques del Requetè de Mallorca destacaren la celebració (11 d'abril de 1932) d'una missa a l'església del Sant Hospital, de Palma, per demanar la recuperació de la greu malaltia del marquès de Villores.¹⁷⁶⁰ També durant la campanya tradicionalista del començament de juny de 1933, els joves del Requetè de Palma i de Binissalem tingueren cura de la seguretat i l'ordre dels actes propagandístics.

Així mateix, la Secció Excursionista de l'entitat organitzà excursions, com a Cas Català (diumenge 17 d'abril de 1932)¹⁷⁶¹ i, sobretot, destacà la visita (23, 24 i 25 de juliol) a Barcelona per assistir a les festes de Sant Jaume.¹⁷⁶²

A més, hem trobat documentat l'organització per part del Requetè d'una missa de comunió general en l'església de la Concepció amb motiu de la festa de Crist Rei (30 de setembre de 1932)¹⁷⁶³ i d'una funció de desgreuge al Sagrat Cor de Jesús també en l'església de la Concepció (28 de febrer de 1933).¹⁷⁶⁴

La Joventut Escolar Tradicionalista

L'1 d'octubre de 1932, els germans Ramon i Felip Orlandis Villalonga i Josep Cladera Bover presentaren al Govern Civil una instància i dos exemplars dels estatuts de la Joventut Escolar Tradicionalista –domiciliada en el carrer de Sant Jaume, núm. 21, 1r, de Palma– per a la seva constitució legal.¹⁷⁶⁵

Segons els estatuts, formats per 31 articles, l'objectiu de l'entitat era “la cultura científica, artística, moral y física de los estudiantes asociados, dentro siempre del programa y bajo el lema de la Comunion Tradicionalista” (art. 1r). Per aconseguir aquests objectius, definia en l'article 2n, que per a la cultura científica pensava organitzar conferències sobre temes culturals, científics o morals, “dando preferencia a los temas que tengan relación con el programa tradicionalista”, i crear una biblioteca –en la qual havien d'ocupar un lloc preferent els llibres de text dels centres de segon ensenyament.– Per a la cultura artística, volien crear certàmens literaris i concursos, i celebrar vetlades artístiques –amb funcions teatrals i amb agrupacions coral i musical.– Per a la cultura moral, pensava organitzar conferències de

¹⁷⁵⁸ .- Comunicació, datada el 2 de març de 1933 i signada pel secretari Ramon Herrero, enviada al governador civil de Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

¹⁷⁵⁹ .- Comunicació, datada el 31 de maig de 1933 i signada pel secretari Ramon Herrero, enviada al governador civil de Balears. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.627. Exp. 2.181. ARM.

¹⁷⁶⁰ .- “Noticias varias. Requeté de Mallorca”, a *La Almudaina*, diumenge, 10 d'abril de 1932, pàg. 3, publicà l'anunci de l'acte.

¹⁷⁶¹ .- “Noticias varias. Requeté de Mallorca”, a *La Almudaina*, dissabte, 16 d'abril de 1932, pàg. 3, publicà la convocatòria de l'acte, que també es feia extensiu a les dones inscrites en Las Margaritas.

¹⁷⁶² .- “Círculo Tradicionalista (Requete de Mallorca)”, a *La Almudaina*, diumenge, 3 de juliol de 1932, pàg. 6, publicà una nota sobre l'organització d'aquesta excursió. Advertí que des de molts de pobles de l'illa s'havia demanat informació sobre aquesta expedició. “No hay que dudar, que dado el ambiente y el entusiasmo que reina entre el compacto y nutrido número de defensores y admiradores con que en España, cuenta nuestra tradicional y arraigada causa, las fiestas de San Jaime resultarán espléndidas, aun a pesar de haber sido clausurado el local social central de Barcelona, dando una prueba más de la pureza y de la fé, con que se mantiene firme nuestro ideal, pese a los fuertes y directos ataques que de sus adversarios sufre constantemente. Debiendo advertir a nuestros correligionarios de esta isla que el motivo de haber sido clausurado el local central de Barcelona, no es móvil suficiente para que se merme en lo más mínimo la importancia de los festejos, sino que estos se desarrollarán conforme al programa que se había anunciado.”

¹⁷⁶³ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dissabte, 29 d'octubre de 1932, pàg. 2, publicava l'anunci de l'acte.

¹⁷⁶⁴ .- “Función de desagravios”, a *La Almudaina*, diumenge, 26 de febrer de 1933, pàg. 3.

¹⁷⁶⁵ .- Instància de l'1 d'octubre de 1932 de Felip i Ramon Orlandis i Josep Cladera al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.632. Exp. 2.370. ARM. El registre d'entrada del Govern Civil du data del 5 d'octubre.

Quaresma i xerrades sobre temes religiosos i morals, a més de la celebració de les festa de la Immaculada Concepció –Patrona d'Espanya– i de Sant Tomàs d'Aquino –patró dels estudiants catòlics.– Finalment, per a la cultura física, volia crear una agrupació gimnàstica, una secció ciclista i organitzar excursions col·lectives.

Establia (art. 4t) tres tipus de socis: honoraris,¹⁷⁶⁶ protectors –que haguessin contribuït amb els seus donatius al sosteniment de la Joventut i els antics socis numeraris que haguessin acabat els estudis– i numeraris –els estudiants acceptats per la Junta Directiva, prèvia presentació per dos socis numeraris.– La quota mensual per als socis numeraris era de 0,50 ptes (art. 29è)

Pel que feia a l'organització de l'entitat, preveia que es pogués dividir en les seccions internes que consideràs oportú la Junta Directiva (art. 8è). Cada secció havia d'estar regida per un president nomenat per la Directiva, de la qual també en seria membre (art. 10).

La Junta Directiva havia d'estar integrada per un president, un vicepresident, un secretari, un vicesecretari, un tresorer-comptador, un abanderat, un bibliotecari i els diversos presidents de les seccions de la Joventut. (art. 14è). La Directiva havia de ser elegida per la Junta General de socis (art. 11è) i els seus càrrecs havien de tenir una duració de dos anys i s'havien de renovar cada any per meitat. (art. 22è).

La Joventut Escolar Tradicionalista no es podria dissoldre llevat que ho fos per ordre governativa o del Partit Tradicionalista o en cas que tingués menys de 6 socis (art. 30è). En cas de dissolució els seus fons havia de passar al Cercle Tradicionalista de Mallorca i, en cas de no existir aquest, a beneficiència (art. 31è).

El 17 d'octubre de 1932, es va constituir la Joventut Escolar Tradicionalista i s'elegí la junta directiva, integrada per Miquel Vidal (president), Pere Moll (vicepresident), Josep Sancho (secretari), José Martínez (vicesecretari), Ignasi Fuster (tresorer) i Miquel J. Quintana (abanderat).¹⁷⁶⁷

El diumenge, 12 de març de 1933, –dia dels Màrtirs de la Tradició– la Joventut Escolar Tradicionalista inicià un cicle de conferències, en el local social del Cercle Tradicionalista, amb una xerrada del president del cercle de Palma Josep Quint Zaforteza.¹⁷⁶⁸

El dimarts, 30 de maig d'aquell any –festa de Sant Ferran i aniversari de la consagració d'Espanya al Cor de Jesús– s'inaugurà en la Joventut Escolar Tradicionalista el Cercle d'Estudis “María Inmaculada y San Pelayo”, sobre qüestions apològiques, amb l'explicació

¹⁷⁶⁶ .- L'article 6è establia que “Seran socios Honorarios, aquellas personas que en juicio de la Junta Directiva o de la General sean a ello acreedoras por los sacrificios que hayan hecho en pro del Ideal Tradicionalista o la protección dispensada a la Juventud Escolar o por su alta representación política en el Partido Tradicionalista.” Estatutos de la Juventud Escolar Tradicionalista. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.632. Exp. 2.370. ARM.

¹⁷⁶⁷ .- Certificació de l'acta de constitució, datada el 21 de juny de 1933 i signada pel secretari Josep Sancho i pel president Miquel Vidal, enviada al Govern Civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.632. Exp. 2.370. ARM.

¹⁷⁶⁸ .- “Política local. De la Juventud Escolar Tradicionalista”, a *La Almudaina*, divendres, 10 de març de 1933, pàg. 3 publicà l'anunci de l'acte, que fou reiterat “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, diumenge, 12 de març de 1933, pàg. 2; “En el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 14 de març de 1933, pàg. 2, publicà la crònica de l'acte. Segons la crònica, varen ocupar els llocs de preferència el president de l'entitat juvenil Miquel Vidal, a més de Josep Quint Zaforteza, Josep Sancho, Gili i Ignasi Fuster. Hi hagué intervencions de Vidal, que recordà les actuacions passades dels estudiants per implantar la República, “pero ahora se han visto defraudados.” Afirmà que l'actuació de la JET seria beneficiosa per a la classe escolar. El president de la Secció Esportiva, Josep Sancho, explicà els objectius d'aquesta secció i després va intervenir Ignasi Fuster per indicar la conveniència de disposar d'un grup de propagandistes dels ideals de l'associació. Finalment, va intervenir el president del Cercle Josep Quint Zaforteza per explicar la significació de la festa dels Màrtirs de la Tradició. Examinà les causes del fracàs de les guerres colonials i criticà l'acord de l'Ajuntament de Bilbao sobre la demolició del monument al Cor de Jesús. També tingué frases d'elogi per als antics gremis i confraries de l'Edat Mitjana “mostrándose partidarios de resucitarlos.” Finalment, demanà als assistents que col·laborassin amb el nou Cercle d'Estudis.

d'una pàgina de l'Evangelí pel consiliari Valentín Herrero i dissertació d'Ignasi Fuster i contestació de Miquel Vidal i Josep Sancho. Pere Cladera va recitar una poesia i, després de ressar tres avemaries, s'aixecà la sessió.¹⁷⁶⁹

Sabem, a més, que a mitjans juny de 1933 la Joventut Escolar Tradicionalista creà la Secció Esportiva "Futbol Club J.E.T."¹⁷⁷⁰

Altres commemoracions tradicionalistes

El Cercle Tradicionalista de Palma també acostumava a celebrar un conjunt de festes religioses i del culte carlista, com les festes dels Reis (6 de gener), dels Màrtirs de la Tradició (13 de març),¹⁷⁷¹ el triomf de la Santa Creu (3 de maig), el Sagrat Cor de Jesús (3 de juny), Sant Pere i Sant Pau (29 de juny), Sant Jaume (25 de juliol), l'onomàstica de Maria de las Nieves de Braganza de Borbón, dona d'Alfonso Carlos (7 d'agost), l'aniversari d'Alfons de Borbó (11 de setembre), Sant Carles (4 de novembre) i la Immaculada Concepció (8 de desembre).

Era costum el dia de la celebració de cada un d'aquests actes que al matí es fes una missa de comunió general en la qual es convidada a assistir-hi tots els simpatitzants i militants i, a l'horabaixa, en el local del Cercle Tradicionalista de Palma del carrer de Sant Jaume, es feia una vetlada literària-musical i una conferència d'algun propagandista carlí o d'un religiós.

Posem alguns exemples d'aquestes activitats. Així, el 3 de maig de 1932, en la celebració del triomf de la Santa Creu el pare Vicenç Queralt hi féu una conferència¹⁷⁷² i, a més, s'hi celebrà una vetlada literària-musical.¹⁷⁷³ L'any següent, aquesta festa oficial de la Comunió Tradicionalista va consistir en una conferència del prevere Antoni Garau Planas i la

¹⁷⁶⁹ .- "Juventud Escolar Tradicionalista. Círculo de Estudios", a *La Almudaina*, diumenge, 4 de juny de 1933, pàg. 7.

¹⁷⁷⁰ .- Instància del 16 de juny de 1933 de Ramon Orlandis Villalonga al governador civil sol·licitant l'aprovació del reglament de la Secció Esportiva Futbol Club J.E.T. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.632. Exp. 2.370. ARM. Segons el reglament de la secció esportiva, integrat per tres articles, es constituïa la secció de futbol amb el domicili social en la Joventut Escolar Tradicionalista del carrer de Sant Jaume, núm. 21, principal (art. 1r). La junta directiva havia d'estar integrada per un president –que seria vocal de la junta directiva de la J. E. T.–, un secretari, un tresorer-comptador i tres o més vocals, que havien de ser els capitans dels equips formants en la secció (art. 2n). Per a ser socis de la secció esportiva, era necessari pertànyer a la J. E. T. (art. 3r).

¹⁷⁷¹ .- "Política local. Círculo Tradicionalista", a *La Almudaina*, dissabte, 12 de març de 1932, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte. Es deia: "Atendiendo el entusiasmo que reina entre nuestros correligionarios no dudamos que dicho religioso acto se verá muy concurrido, asistiendo al mismo los tradicionalistas y patriotas en general al objeto de dar una prueba más de sus sentimientos cristianos elevando sus preces al Altísimo por el eterno descanso de las almas de nuestros mártires y de cuantos sucumbieron luchando o sacrificaron en aras de la Patria; pues haciéndolo así cumplirán como buenos cruzados del Ideal, los deseos manifestados por nuestro llorado Carlos VII al instituir tan cristiana como patriótica fiesta." El 13 de març de 1932, se celebrà la festa del Màrtirs de la Tradició amb una missa en l'església de la Puríssima Concepció.

¹⁷⁷² .- La conferència del pare Queralt es dividí en tres parts: 1a part "La Cruz Credencial de Cristo Dios"– El porqué del odio contra la cruz.– El árbol seco en los paraísos soñados.– Goethe y Núñez de Arce.– "Mundo que renace" de Keyserling; mejor le valiera no haber nacido.– La Cruz ante el microscopio de la ciencia.– Voltaire y Napoleón"; 2a part: "La Cruz símbolo de la Patria"– Cruz de fuego.– Cruz de oro.– Cruz de sangre.– "La Cruz de Mayo"; 3a part: "La Cruz reina"– Realeza de la Cruz.– Renan y la Cruz.– La Cruz viviente de Konnetsreauth.– Visión de Mella.– Cruz adelante!!!" "Círculo Tradicionalista", a *La Almudaina*, diumenge, 1 de maig de 1932, pàg. 4, publicà l'anunci de l'acte.

¹⁷⁷³ .- La vetlada, que "se vió extremadamente concurrida" s'inicià amb el cant de l'Himne Litúrgic a la Santa Creu, seguit de la lectura d'una poesia de la nina Maria del Carme Bosch i de la interpretació al piano d'algunes peces a càrrec d'Encarnació Castañer i de Catalina Cañellas. A continuació, recitaren poesies Joana Branzuela –"Mi Crucifijo"–, Josep Cladera Bover –"La Pedrada"– i Miquel Singala –dedicada als màrtirs del cristianisme en Roma.– Seguidament, el pare Queralt féu la conferència sobre la Santa Creu i finalment, la vetlada acabà amb el cant del Credo, de Romeu, per tots els assistents. "Círculo Tradicionalista. Velada literario-musical", a *La Almudaina*, dijous, 5 de maig de 1932, pàg. 3.

intervenció de representants de la Joventut Escolar Tradicionalista i el Requetè de Mallorca.¹⁷⁷⁴

Novament, el 3 de juny de 1932, amb motiu de la celebració de la festa del Sagrat Cor de Jesús –amb una missa de comunió general en l'església de la Concepció al matí– a la tarda es féu una vetlada musical i una conferència del canonge Antoni Sancho sobre “El Reinado del Sagrado Corazón de Jesús.”¹⁷⁷⁵

El 29 de juny d'aquell any, arran de la festa de San Pere i Sant Pau, s'organitzà una vetlada literària-musical i una conferència d'Alfred Llopart sobre l'ideari tradicionalista.¹⁷⁷⁶

Altra vegada, amb motiu de la festa de Sant Jaume, el 24 de juliol de 1932, “por no restar concurrencia a los actos religiosos de la parroquia del Círculo” se celebrà al matí una comunió general en l'església de la Concepció i a l'horabaixa, una vetlada literària-musical, en la qual Bernat Esteve hi oferí una conferència.¹⁷⁷⁷

El 7 d'agost de 1932, per celebrar l'onomàstica de María de las Nieves de Braganza de Borbón, al matí es féu una comunió general del socis, requetès i margarites en l'església de la Concepció i a l'horabaixa se celebrà una vetlada literario-musical, amb una conferència d'Eduard Rico Ariza.¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷⁴ .- “Círculo Tradicionalista de Palma. Fiesta de la Santa Cruz”, a *La Almudaina*, diumenge, 7 de maig de 1933, pàg. 2 (anunci de l'acte).

¹⁷⁷⁵ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dijous, 2 de juny de 1932, pàg. 2, publicà l'anunci dels actes; “En el Círculo Tradicionalista. Velada en honor del Corazón de Jesús”, a *La Almudaina*, diumenge, 5 de juny de 1932, pàg. 2 (crònica). En el Cercle Tradicionalista se celebrà la festa literario-musical en honor al Sagrat Cor de Jesús. La tarima havia estat adornada amb els emblemes tradicionalistes i ocupà la presidència la presidenta de les Margarites, Mercè Amat, acompanyada del canonge Antoni Sancho, els marquesos de Casa Desbrull, Alfred Llopart i altres directius del Cercle. L'acte s'inicià amb el cant del cor de senyoretetes i d'homes de l’“Himne del Requetè” i la cançó “Il nativo della dominicas”, dirigits pel mestre Bernat Esteve i al piano Catalina Cañellas. Seguidament, Joana Branzuela, Josep Cladera i Joan Roca recitaren poesies dedicades a la festa. A continuació, el tenor Nadal, acompanyat al piano per Maria Manzano, cantà “La Dolorosa” i després Encarnació Castañer recità una poesia inèdita que havia remés per a la festa la poetessa Aina Villalonga de Morey. Acte seguit, un tercet, dirigit per Martínez Muñoz, tocà diverses composicions i després el canonge Sancho oferí la conferència “El Reinado del Sagrado Corazón de Jesús.” Inicià la xerrada dient que “era cuestión cardinal en la Iglesia y en la política la que se agita en torno al reinado social de Jesucristo, y esta cuestión es la que ha sido siempre la más combatida por el sectarismo.” Després passà a ressaltar “como en los tiempos modernos la adulación al pueblo hace decir a unos que gobiernan cambiando el grito de “no queremos más Rey que el César” en “no queremos más Rey que el pueblo soberano.” Explicà seguidament el fonament teològic “por el cual Dios es Rey de todo lo creado y como su poder no tiene límites.” Seguidament, féu una dissertació “como este poder se ejerció en los tiempos pasados sin trabas, hasta que abrió su primera brecha el protestantismo haciendo decir a Lutero: “No es a Cristo, sino a las leyes de nuestro pueblo, a quien hemos de consultar.” Aleshores, passà a explicar “como también, frente a estas doctrinas sectarias y las de Rousseau y revolución francesa, proclamando los derechos del hombre, vienen los Congresos Eucarísticos trabajando por el Reinado de Jesucristo, y como el mismo Dios en sus apariciones a Margarita Alacoque en 1665 y 1668 le encargó se instituyese esta fiesta que hoy celebramos, fiesta que el Papa Benedicto XV instituyó con carácter obligatorio.”

¹⁷⁷⁶ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 29 de juny de 1932, pàg. 3, publicà la programació dels actes.

¹⁷⁷⁷ .- “Del Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, diumenge, 24 de juliol de 1932, pàg. 3, publicà la programació dels actes.

¹⁷⁷⁸ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, diumenge, 7 d'agost de 1932, pàg. 2, (programació dels actes). “En el Círculo Tradicionalista. Velada conmemorativa”, a *La Almudaina*, dimarts, 9 d'agost de 1932, pàg. 2 (crònica). El soci del Cercle de Barcelona, Estanislau Rico Ariza, féu una xerrada sobre temes tradicionalistes: exposà el programa del partit i explicà la significació i l'abast de les tres paraules que formaven el triple lema de la causa tradicionalista. L'orador també va al·ludir a “la caótica situación porque atraviesa nuestra patria” assenyalant com a solució “para sacarla de tanto mal la doctrina tradicionalista, aquella que, ante todo, está sujeta a las enseñanzas que emanan de la Catedral de San Pedro, siendo el primer punto de un programa la defensa de Dios.” Després de fer una sentida salutació als tradicionalistes mallorquins, en nom dels seus correligionaris catalans, acabà Rico fent una excitada crida a tots a “luchar unidos y con tesón para lograr así el triunfo de sus ideales.”

L'11 de setembre de 1932, data de l'aniversari d'Alfons de Borbó, aquesta es commemorà amb una missa en l'església de la Concepció (8,30 h) i un cafè de companyerisme (17,30 h) en el local social per als socis i les seves famílies, amenitzat pel tercet Martínez-Muñoz i l'Orfeó Tradicionalista.¹⁷⁷⁹

El 8 de desembre de 1932, el Cercle celebrà la festa de la Immaculada. Al matí, en l'església de la Concepció es féu una missa de comunió general, amb sermó del vicari de la Trinitat Valentín Herrero. El canonge de Badajoz José Montagut va beneir un banderí que les Margarites havien oferit al Requetè de Mallorca.¹⁷⁸⁰ A les 14 h, se celebrà un dinar en el Gran Hotel en el qual es reuniren els tradicionalistes de Palma i representacions dels municipis de Sóller, Costitx, Sencelles, Lloret, Alaró i Capdepera.¹⁷⁸¹ A la tarda, en la sala d'actes del Cercle se celebrà una vetlada literario-musical,¹⁷⁸² amb una conferència del canonge de Badajoz José Montagut.¹⁷⁸³

El 6 de gener de 1933, el Cercle celebrà la festa dels Reis, amb una missa de comunió general en l'església de la Concepció (8,30 h), el repartiment de joguines pels nins pobres (17

¹⁷⁷⁹ - "Del Círculo Tradicionalista", a *La Almudaina*, diumenge, 11 de setembre de 1932, pàg. 3, publicà la convocatòria dels actes.

¹⁷⁸⁰ - Segons la crònica, "el nuevo pendón, joya de depurado gusto, bordado por la distinguida "Margarita" Srta. doña María Quiles Alomar, sobre seda blanca con hilos de oro, lleva la inscripción: "Dios, Patria, Rey, Fueros.- Requeté de Mallorca." El asta del banderín es de plata íntegramente." "En el Círculo Tradicionalista. En honor de la Inmaculada", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 5.

¹⁷⁸¹ - Va presidir l'acte el cap regional del Tradicionalisme Josep Quint Zaforteza, el doctor José Montagut, Maria Antònia d'Habsburg d'Orlandis, el marquès de Casa Desbrull Ramon Orlandis i el president del Requetè Ferran Cortès. "En el Círculo Tradicionalista. En honor de la Inmaculada", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 5.

¹⁷⁸² - *La Almudaina*, dimecres, 7 de desembre de 1932, pàg. 1, publicà un anunci de l'acte; "El Círculo Tradicionalista a la Inmaculada", a *La Almudaina*, dijous, 8 de desembre de 1932, pàg. 4, publicà la programació dels actes; "En el Círculo Tradicionalista. En honor de la Inmaculada", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 5, (crònica dels actes). Començà la vetlada amb el cant d'un grup de joves tradicionalistes de l'Himne del Requetè, es varen recitar poesies –va ser molt aplaudida la del poeta Gabriel y Galán titulada "A la Inmaculada en su definición dogmática" recitada pel jove Miquel Sabater– i pronunciaren discursos el vicepresident de la Joventut Escolar Miquel Vidal i el president del Requetè Ferran Cortès, que glosaren els ideals tradicionalistes i agrairen la donació per les Margarites del pendó. Seguidament prengué la paraula Josep Quint Zaforteza, que començà saludant a totes les joventuts catòliques, especialment a la Joventut Escolar recentment organitzada en el Centre Tradicionalista. Seguidament va combatre l'actualitat política dient que "hoy no existen partidos con programas a realizar; solamente los presentan el Tradicionalismo y, frente a este, el socialismo." També va refutar el liberalisme, dient que "está fracasado, aduciendo como dato el ejemplo de Italia que ha implantado el fascismo."

¹⁷⁸³ - Quint Zaforteza s'encarregà de presentar el doctor Montagut i aquest ocupà la tribuna per iniciar la seva intervenció. En principi, va glosar la importància de la festa que se celebrava i la significació que "el marianismo tiene en España, desde antiguo remontándose al siglo primero del cristianismo la fecha en que empezó a venerarse la pureza de María en nuestra Patria y aunque se empeñen en contradecirlo ha sido siempre España eminentemente católica y cristiana con perdón sea dicho de la República laica." Afirmà que totes "las gestas españolas son obra de la religión" i es va referir a la conquesta d'Amèrica que, digué, va ser "obra de catequesis y no de deseos de expansión y dominio. Por su religión España ha salvado tres veces a Europa: del barbarismo árabe la primera; de la invasión turca la otra y del protestantismo Carlos V y Felipe II." Comentà després que "las guerras civiles del último siglo no fueron dinásticas sino religiosas" i censurà "a los católicos acomodaticios", dient que "no basta llamarse católico y serlo en la vida privada sino que hay que proclamarlo siempre." A continuació, féu una comparació entre la dominació monàrquica espanyola i la republicana i assenyala "como sueños las esperanzas de ciertos católicos con la República." Afirmà que "hay que tener los brazos abiertos para todos los católicos de veras para formar un bloque compacto. Sono pocos pero eso no importa; pocos eran los macabeos y triunfaron haciendo morder el polvo a sus tiranos. Triunfaron también los mártires y triunfarán nuestros ideales." Anuncià que "se avecinaban apocalípticas congestiones sociales" i acabà exhortant de nou a la unió dels catòlics, emprant les paraules del filòsof: "No penséis en las cosas que os desunen porque sereis desgraciados; pensad en las cosas que os unen y series grandes." "En el Círculo Tradicionalista. En honor de la Inmaculada", a *La Almudaina*, dissabte, 10 de desembre de 1932, pàg. 5.

h) i una conferència del propagandista René Llanas de Niubó –el conferenciant s'anunciava especialitzat “en la lucha contra la Masonería”– en el local social (18,30 h).¹⁷⁸⁴

El primer aniversari de la fundació del Cercle Tradicionalista

El 20 de novembre de 1932, el Cercle Tradicionalista de Palma commemorà el primer aniversari de la seva fundació amb una missa de comunió general en l'església de la Concepció i, a les 18 h, una conferència de l'exdiputat a Corts Rafael Díaz Aguado Salabérri¹⁷⁸⁵ en el local social.¹⁷⁸⁶ Varen presidir l'acte, junts amb l'orador, els presidents del

¹⁷⁸⁴ - “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, divendres, 6 de gener de 1933, pàg. 1, publicà un anunci dels actes; “En el Círculo Tradicionalista. Conferencia por don René Llanas de Niubó”, a *La Almudaina*, dissabte, 7 de gener de 1933, pàg. 3, publicà la crònica de l'acte. Presentà l'orador el president del Cercle Josep Quint Zaforteza destacant les lluites que l'orador “ha venido sosteniendo” i comentà que l'endemà, dia 7, a les 19,30 h, continuaria la seva xerrada ja que el tema era impossible exhaurir-lo en una sola vetlada. Llanas de Niubó començà dient que portava una salutació dels germans tradicionalistes de Catalunya i Aragó i afirmà que “en el curso de la historia Cataluña y Mallorca anduvieron unidas” i explicà “la emoción profunda que sintió al pisar el leño duro del barco y evocar las grandiosas gestas marinas de los antiguos catalanes y de Jaime I el Conquistador.” Recordà la gloriosa figura del “almirante aragonés” Roger de Lluria i digué que “al llegar su misión propagandista ha sentido el hábito glorioso de Ramón Lull estando dispuesto a desarrollar el anunciado tema.” Evocà les persecucions de les qual va ser objecte i digué que “reta a estos poderes ocultos y no les teme” i afegí que “a su lado está la fuerza de la verdad.” Aleshores, se centrà en el tema de la conferència i afirmà que “desde hace más de un siglo un enemigo temible aniquila a la patria española.” Es referí als orígens de la maçoneria que “unos creyeron encontrarlos en las viejas sectas de los maniqueos y en la extinguida orden de los Templarios, otros en ritos cada vez más absurdos” i, a més, afirmà que “solo tiene un origen el odio.” Assenyalà que “las logias masónicas aparecieron en 1917 junto con el grotesco enciclopedismo francés” i digué que “a través de la enciclopedia de Voltaire es la personificación de las mismas. Los acontecimientos de Francia repercutieron en España y el conde de Aranda que introdujo la masonería en España ha tenido muchos imitadores.” Continué dient que “es la masonería el enemigo de Cristo y persigue a la Iglesia con notoria saña comparando su poder destructor con las huestes de Atila.” Examinà amb detall les cerimònies d'iniciació dels profans, que qualificà de ridícules, i el simbolisme “extraño de sus ceremonias hasta los grados superiores.” Digué que “los individuos pierden su personalidad bajo el mandato imperativo de la secta” i continuà recordant diferents episodis històrics “apostrofando duramente la infame profanación realizada por las turbas enloquecidas de la momia del rey don Jaime el Conquistador en el Monasterio de Poblet que le pusieron un fusil al hombro.” Cità nombrosos atemptats a personalitats citant detalls per a demostrar “sus concomitancias masónicas.” Finalment, donat el temps transcorregut, convidà a la concurrència a continuar l'acte l'endemà.

¹⁷⁸⁵ - Díaz Aguado Salabérri començà la intervenció fent un elogi a les belleses de Mallorca que havien glosat tants d'artistes, poetes, músics i pintors. Afirmà “Admirando vuestros panoramas parecía recordar algo que ya había visto y me preguntaba ¿cuánto he visto yo a Mallorca?, no podía haberla visto porque en ella no había estado, pero sin embargo me parecía conocerla. Eran las añoranzas de una madre común que es España: todos somos hermanos.” Seguidament, refusà el qualificatiu “de estacionarios o enemigos del progreso que se imputa a los tradicionalistas” i afirmà que “hombres de toda clase de idearios han amado a la tradición.” Recordà l'efecte de la visita de Castelar a Roma i “la impresión que según el mismo escribió, le produjo, y el mismo señor Azaña decía en uno de sus discursos que él era un amante de la tradición.” A continuació, tingué paraules de respecte per aquelles dones que varen perdre els seus marits o fills a Jaca, i observà que “al honrarlas no se hace sino recordar, venerar el pasado, la tradición.” Afirmà que “lo que se persigue actualmente es romper la tradición cristiana por la impiedad. Adonde va el hombre va la familia y adonde va la familia va la sociedad. El cristiano sabe de donde viene y a donde va, pues Dios creó el hombre como el ser más perfecto de la Creación y le dió una ley moral. Acepta el sufrimiento como un mérito y en aras de su ideal llega el sacrificio de la vida que aunque es un bien no es el absoluto, que se encuentra más allá. La impiedad no sabe de donde viene ni adonde va. Todo lo supedita a la razón, puniendo ésta sobre la autoridad.” Afegí que es “pretende materializar la vida en lugar de espiritualizarla” i dedicà un cant a “la Cruz esperanzadora. Corred el mundo y en donde encontréis el genio de España, sobre ella vereis la Cruz. El hecho de que se haya dejado subsistente una Cruz, la de Isabel la Católica, que se otorga cuando se quiere premiar el mérito de algún ciudadano, Isabel la Católica la que estableció la combatida Inquisición. El ideal tradicionalista dicen es un sueño romántico. Románticos fueron unos cuantos marinos que mandados por Cristóbal Colón duplicaron con sus descubrimientos el mundo conocido, también románticos, unos cuantos extremeños que con Hernán Cortés sometieron el imperio mejicano, románticos eran aquellos patriotas que se alzan contra las águilas hasta entonces no vencidas de Napoleón y la historia de España está llena de románticos que realizaron grandes y positivas obras.” Seguidament digué que “las leyes de la República no se cumplen y en cambio se mantiene la

Cercle i del partit, Josep Quint Zaforteza i Bernat d'Olives –comte de Torresaura–, respectivament. Quint Zaforteza presentà l'exdiputat com el degà dels oradors tradicionalistes i va agrair l'assistència de les representacions dels pobles.

Les eleccions municipals parcials d'abril de 1933

En les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933, la Comunió Tradicionalista anà en coalició en l'anomenat Front Únic de Dretes amb la Unió de Dretes i els partits Regionalista i Autonomista. El 15 d'abril, en el diari *La Almudaina*, el cap de la Comunió Tradicionalista, Josep Quint Zaforteza, afirmà que pel seu partit aquests comicis no “revisten una trascendental importància.” Afegia que en les campanyes de propaganda s’havien anat creant comitès en els pobles, però en els municipis que afectaven els comicis solament tenien agrupacions a Campanet i Lloret, pobles en els quals hi presentarien candidats.¹⁷⁸⁷ De fet, en coalició amb la Unió de Dretes i el Partit Regionalista, varen treure dos regidors a Lloret (Jaume Gelabert Gelabert i Llorenç Gomila Fontirroig) i un a Campanet (Miquel Socias Bennàssar). Aleshores, per primera vegada des de la proclamació de la Segona República, els carlins tenien representació institucional.

La visita de propagandistes de juny de 1933

Tot i que el primer semestre de 1933, l'activitat propagandista del tradicionalisme mallorquí havia perdut intensitat respecte a l'any anterior, el 5 de març, la Comunió Tradicionalista participà en un acte de protesta contra el projecte de Llei de Congregacions Religioses.¹⁷⁸⁸ Així mateix, el 27 de març, es féu una conferència del propagandista catòlic, el prevere Teodoro Pérez Asencio.¹⁷⁸⁹

Ley de la Defensa de la República. No es valiente tener el poder e impedir que el enemigo se defienda.” También es va estendre en consideracions “censurando la actitud de las diferentes clases sociales que no han sabido hermanarse, atendiendo cada una de ellas a la defensa de sus intereses aisladamente. El señor Azaña afirma que el gallardo pueblo español no admitió nunca tiranías, sin embargo se contradijo al decir que los reyes eran unos tiranos. La antigua monarquía española, que tiene sus raíces en el Fuero Juzgo se condensaba en aquella afirmación simbólica: Rey serás si ficieres derecho e si non ficieres derecho non serás rey.” Va citar els grans poetes i pintors espanyols que en les seves estrofes i llenços “cantaron la belleza de los misterios de la Religión”, afirmant que “la fé no desaparecerá de España.” Acabà recordant la històrica consigna que l’almirall Nelson donà a l’exèrcit anglès abans de començar la famosa batalla d’Anglaterra: “Inglaterra espera que cada uno de sus soldados cumpla con su deber.” El partido tradicionalista espera también que todos sus soldados cumplan con su deber.” “En el Círculo Tradicionalista. Conferencia del exdiputado a Cortes D. Rafael Diaz Aguado Salaberri”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 de novembre de 1932, pàg. 1 (crònica).

¹⁷⁸⁶ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, divendres, 18 de novembre de 1932, pàg. 2 (anunci). El 18 de novembre, en portada, *La Almudaina* publicà l’anunci de la conferència amb la sentència “¡Católicos todos no dejéis de asistir!”. També “En el Círculo Tradicionalista. Conferencia del exdiputado a Cortes D. Rafael Diaz Aguado Salaberri”, a *La Almudaina*, dimarts, 22 de novembre de 1932, pàg. 1 (crònica).

¹⁷⁸⁷ .- “Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales”, a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁷⁸⁸ .- “A la opinión católica”, a *La Almudaina*, dijous, 2 de març de 1933, pàg. 3.

¹⁷⁸⁹ .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dissabte, 25 de març de 1933, pàg. 1 (anunci de la conferència del propagandista catòlic Toralba de Damas); “Política local. Conferencia del Rdo. Don Teodoro Asencio en el Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 29 de març de 1933, pàg. 2 (crònica de l’acte). Segons la crònica, varen ocupar la taula presencial el president del Cercle Josep Quint Zaforteza, l’orador i els dirigents Orlandis i Villalonga Cotoner. El president Quint Zaforteza presentà breument l’orador i després prengué la paraula el prevere Pérez Asencio que en principi refusà amb energia “las argumentaciones de los partidos contrarios que tachan a los tradicionalistas de defensores del despotismo, cuando precisamente son todo lo contrario, por haberse constituido siempre en defensores primero del derecho natural y después del derecho político contra los cuales van estas modernas teorías que se van infiltrando ahora en el pueblo.” Exposà seguidament les diverses teories sobre el naixement de l’Estat llançades per Rousseau, Hobbes i Kant, entre d’altres, “las cuales evolucionando llegaron hasta la Revolución francesa, después al socialismo y más tarde al anarquismo , para pasar después a explicar como en contraposición de estas teorías vienen las deficiencias y normas de la doctrina católica basadas en el Derecho Natural para deducir que siendo el Estado posterior al

Però, al començament de juny de 1933, la Comunió Tradicionalista donà un fort impuls propagandístic amb la visita dels dirigents María Rosa Urraca Pastor, l'advocat Alfonso Ibáñez Farrán i Rafael Díaz Aguado Salaberry. L'acte central se celebrà el diumenge, 4 de juny, en el teatre Balear, presidit pel cap regional del Partit Tradicionalista, Bernat d'Olives – comte de Torresaura.¹⁷⁹⁰ Hi varen intervenir el comte de Torresaura,¹⁷⁹¹ Alfonso Ibáñez Farrán,¹⁷⁹² María Rosa Urraca Pastor¹⁷⁹³ i Rafael Díaz Aguado Salaberry.¹⁷⁹⁴ Aquell dia, a l'horabaixa, Urraca Pastor féu una conferència dedicada a Les Margarites.¹⁷⁹⁵

individuo este no puede ser para el Estado si no el Estado para él, naciendo de aquí la gran discrepancia que de ellos nos separa.” A més, demanà la llibertat religiosa, la llibertat econòmica “o sea el derecho de propiedad” i la llibertat social “o sea la familia como base del Estado, principios que defiende el tradicionalismo pues los estados que no los conservan caen siempre por ser contrarios al derecho, a la filosofía y a la historia.” Després passà a exposar “como los estados que no han tenido un poder moderador, que es la Iglesia Católica, entre la democracia y la aristocracia perecieron como pereció Roma al establecer los gobiernos democráticos y pereció también la Monarquía visigoda, a manos de los árabes para venir luego como sucedió en España la verdadera forma constitucional la tradicional hereditaria apoyada en los tres brazos seculares la nobleza, el clero y el pueblo, con la cual nuestra patria llegó a ser el pueblo más grande del mundo.” A continuació afirmà “después al negarse el origen divino del poder para fundar los pueblos en falsos principios, se quita el poder moderador a la iglesia y luego a la familia, arrogándose el Estado todas las facultades, incluso la de enseñanza de los hijos, negando a los padres la autoridad sobre sus hijos y transmitiéndosela al Estado que hará de los hijos lo que quiera, incluso si así le place, infiltrarles las doctrinas anarquistas y comunistas.” Acabà la disertació fent una breu exposició del socialisme i del seu fracàs a Itàlia, després a Anglaterra i aleshores a Alemanya, “para ensalzar en contraposición de sus ideas el credo tradicionalista” del qual féu una vigorosa defensa i finalitzà recordant “las bellas gestas del tradicionalismo en Navarra y Vascongadas en defensa de estos principios” i demanant la unió de tots “para hacer de España la nación inmortal y llevar a la victoria las ideas tradicionalistas.”

¹⁷⁹⁰ .- Ocupà la presidència el comte de Torresaura, acompanyat, a la seva dreta per l'arxiduquesa d'Àustria Maria Antònia d'Habsburg, la presidenta de les Margarides Mercè Amat i José María Salaverri i, a la seva esquerra, els propagandistes María Rosa Urraca Pastor i l'advocat Alfonso Ibáñez Farrán. També varen seure en l'escenari el president del Cercle Josep Quint Zaforteza i altres directius. “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4, publicà una extensa crònica d'ambdós actes.

¹⁷⁹¹ .- El comte de Torresaura saludà al Partit Tradicionalista i als correligionaris catalans. Seguidament va fer al·lusió a les representacions dels grups afins i digué que “siempre han propugnado alianzas con los mismos”, refusà el qualificatiu “de absolutistas” i digué que l'ideari del partit era essencialment regionalista. “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

¹⁷⁹² .- L'advocat i orador català Ibáñez Farrán digué que “su espíritu se siente reconfortado con los actos en que viene tomando parte puesto que con ellos se pone en contacto con esa España que creyó perder el 14 de Abril, la España gloriosa de ayer, la única España posible del porvenir.” Dedicà un homenatge en vibrants paraules “a las mujeres valerosas que recogieron la Cruz, la que pronto os volveremos a pedir para colocarla en el sitio glorioso que le corresponde.” Agraí també al governador civil que hagués autoritzat l'acte, “pues ya estaba acostumbrado a las suspensiones de los actos que organizábamos, pues parece que los Gobernadores ignoran el artículo 34 de la Constitución.” Refusà “las injurias que dice se lanzan contra los tradicionalistas por sus enemigos políticos” i afegí “A ellos hemos de decirles que hasta la calumnia han desacreditado de tanto prodigarla. No somos retardatarios pues la tradición es aquella parte del pasado que por su valor merece ser incorporada al presente; es la suma de todos los progresos de las diferentes épocas de la historia. Somos sinceramente monárquicos tradicionalistas y lo proclamamos porque según se nos ha dicho la sinceridad es la virtud cardinal de la República. No predicamos la rebelión puesto que aunque no nos adherimos al régimen, lo acatamos. No somos constitucionales porque las constituciones son el primer paso de la desintegración de las monarquías. Queremos reyes responsables a quienes el pueblo pueda exigir responsabilidades que se diluyen en el Parlamento y acaban por no hacerse efectivas.” Afirmà, seguidament, que “el ser catalán ha sido la principal causa de su ingreso en el tradicionalismo por su amor y respeto a las libertades regionales. Mi lema es ser el más catalán de todos los españoles y el más español de todos los catalanes.” A continuació féu un cant als costums, tradicions, balls i devocions populars de les diverses regions espanyoles –Castella, Andalusia, Galícia, País Basc, Aragó, València, etc.– i digué: “Después de recorrerlas y regresar a la capital de Cataluña, después de haber sentido como más las jotas aragonesas, las saetas sevillanas, los cantares gallegos y vascos, al emocionarme ante las notas de una sardana no puedo menos de exclamar en lengua vernácula: ¡Aqueixa, aqueixa és la meva Espanya!” Acabà dient que “cuando el Estado no puede gobernar con la Ley el pueblo gobierna desde fuera con el Derecho; por esto es peligroso no respetar el Derecho.” “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

1793 .- Urraca Pastor inicià el parlament recordant la visita de l'any passat i digué que “con su vuelta ve colmado el anhelo que le pedía a su Virgen del Santuario de Begoña de volver a Mallorca y puedo deciros que así como el año pasado me lamentaba de la ausencia España, ahora encontramos por donde vamos a España. Yo lloraba el 14 de Abril, porque entre aquellas turbas no oía ningún viva a España; más después, reflexionando como española, he pensado que vale mucho más que se olvidaran de España, pues gracias a su olvido la hemos podido recoger para nosotros solos. Si hubo un tiempo en que merecimos que un estadista miope nos dijera que España había dejado de ser católica, ahora lo somos todos más que nunca, porque el ser católico no es signo de privilegio, no es garantía para nuestros intereses. El patriotismo de hoy no es aquella patriotería de antaño, es ese escalofrío que transmitimos y que sienten las muchedumbres y que las hace sacrificarse por España. Hasta ahora en nuestros mítines solo pronunciábamos arengas para levantar el espíritu del pueblo; mas, creo que ha llegado la hora de dar un programa concreto de acuerdo con nuestros ideales. Yo no me conformo con meterme con Azaña; esto es una vulgaridad tremenda, pues el éxito de todos los mítines está en meterse con él. Estos hombres ya están muertos. Estamos profundamente agradecidos a nuestro colaborador el Sr. Azaña porque si no fuera por sus desaciertos no se hubiera propagado tanto el tradicionalismo. Nos siguen los jóvenes, los obreros y las mujeres. En nuestros jóvenes tienen puestas sus esperanzas aquellos viejos del Norte que cuando les cuento lo que veo en mis viajes por España, tienen la esperanza de que no serán estériles sus vidas, sus luchas seculares por el ideal ya que vosotros borraréis la palabra imposible de la empresa de salvar a España. Es en Sevilla donde más de mil obreros se afilian al tradicionalismo porque nosotros les decimos que la mayoría de veces tienen mucha razón, que han sido explotados. La libertad triunfó en el siglo pasado y con ella la libre contratación que convirtió a l obrero en una máquina y dividió a la sociedad en dos bandos en lucha, la burguesía y el proletariado y nacieron las sociedades anónimas que diluyen la conciencia del patrono. La sociedad se constituyó en sentido vertical, arriba el capitalismo, abajo el proletariado y en medio los más oprimidos, la clase media. Actualmente se ha creído que la solución está en dar la vuelta al revés, colocar al proletariado encima, cuando el error está en la constitución de estas clases solo unidas por lazos de interés y por lo tanto en lucha. Con nuestro Parlamento tradicional de representación corporativa tendrían las clases sociales el medio de elaborar leyes conformes a sus intereses y el Estado respondería a su defensa y a su misión. Ni una sola vez que me he declarado monárquica, he dejado de escuchar grandiosas ovaciones. España no es España más que la España monárquica y tradicional.” “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

1794 .- L'exdiputat a Corts, Rafael Díaz Aguado afirmà que “el señor Azaña ha unido las derechas que van unidas aunque no confundidas, pues la víspera de una batalla no se confunden la Infantería y la Artillería, cada cual cumple con su misión.” També expressà una salutació als grups afins i després comentà “queremos que la Iglesia domine en todas las Instituciones; ese Cristo que se quitó de las escuelas volverá, ¿no es verdad que volverá? –el públic respongué amb un contundent “sí”.– Acte seguit, va combatre la llei del divorci i digué “leed a Zola y otros autores por el estilo y os dirán que el divorcio está empobreciendo la sociedad” i defensà el matrimoni cristià. Manifestà, acte seguit, “no se ha consultado a los hijos, que son los que por unanimidad impedirían la separación de los padres.” Recordà, a més, notables figures històriques que comparà humorísticament amb diverses de les figures polítiques actuals. Assenyalà “Los árabes al venir a España destruyeron aquella falsa unidad gótica y aparecieron los diferentes núcleos que vencieron juntos en las Navas de Tolosa. En la guerra de la independencia vuelve a manifestarse esa colaboración y tanto en el Bruch como en Bailén, como en Zaragoza y en Gerona, persiguen todos la misma finalidad, a pesar de que con la invasión las regiones quedaron aisladas e imposibilitadas de un enlace.” Refusà el qualificatiu d'absolutistes, dient “no es un pueblo absolutista aquel que dijo a sus reyes: “Rey serás si ficiere derecho e si non ficiere derecho, non serás rey.” No puede ser absolutista aquel pueblo que recordaba a su rey: “Cada uno de nosotros vale tanto como tú.” Yo pregunto: ¿que monarquía absolutista puede ser esta? ¿Quien ahora dice al señor Azaña: Serás obedecido, si cumples con la Constitución, con el derecho.” “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

1795 .- Urraca Pastor començà el parlament comparant el que passà l'abril de 1931 “a un edificio que se derrumba por falta de solidez de los cimientos del edificio social cristiano, que se asienta en los pilares de la Patria, la Religión, la Familia y la Propiedad. La Patria estaba desgajado por un exceso de centralismo que engendró el separatismo por la influencia de terceras internacionales que promovían conflictos sociales y que hizo que muchos españoles se olvidaran de que antes de socialistas y republicanos debían ser buenos españoles. La Familia aparecía desunida por la influencia de la vida moderna en que cada individuo vive “su vida”, desapareciendo la tradicional familia española, aquella que se reunía en sus ratos de ocio y desgranaba las cuentas de su rosario. La Propiedad aparece combatida por el obrero, puesto que se le ha hecho creer que es un robo en lugar de ser un estímulo y la recompensa a sus trabajos y sudores. Se le dijo asociate contra los que te chupan la sangre y el obrero, que es bueno, se dejó engañar por los que se encumbraron a costa suya.” Seguidament, va combatre l'Estat neutre en matèria religiosa, “ese Estado que no sabe cual es la religión verdadera y se inhibe, pero que acaba por atropellar el derecho a enseñar a nuestros hijos y con la Ley de

El dilluns, 5 de juny, la Comunió Tradicionalista de les Balears, aprofitant l'estada dels propagandistes peninsulars, celebrà mítings en el Castell de Capdepera,¹⁷⁹⁶ en el teatre Principal de Binissalem¹⁷⁹⁷ i en el teatre Victòria de Sóller.¹⁷⁹⁸

El dimarts, dia 6, es va suspendre l'acte de propaganda a Lluçmajor per disposició del batle de la localitat arran dels opositors a l'acte i es depassà pel dijous dia 8.¹⁷⁹⁹ La Guàrdia Civil de Lluçmajor comunicà al governador civil els incidents contra el míting a Lluçmajor, al mateix temps que enviaren notes de protesta el president del Cercle Tradicionalista de Lluçmajor Francesc Salvà de l'Allapassa i la junta directiva del Cercle Tradicionalista de Lluçmajor.¹⁸⁰⁰

El 8 de juny, en el Cercle Tradicionalista de Palma s'organitzà un acomiadament de la popular Urraca Pastor, amb una desfilada de les Joventuts Tradicionalistes, las Margarides i comissions dels municipis de Sóller, Lluçmajor, Felanitx, Manacor, a més de nombrosos socis.¹⁸⁰¹

L'agost de 1933, la Comunió Tradicionalista de les Balears participà en l'organització en una peregrinació a Roma d'àmbit estatal.¹⁸⁰²

Congregaciones da a los que practican la enseñanza religiosa, un trato vejatorio. Es, como dijo Maura, el Estado galgo y la Iglesia liebre y, como dijo Mella, el Estado Pontífice al revés.” A més, va exhortar a tots els presents a resistir la Llei de Congregacions. “Los actuales gobernantes no pueden representar la Patria, son la negación del pasado de España. El matrimonio se ha sustituido por un contrato de mutuos servicios de un hombre y una mujer.” Dedicà un cant a l'amor i a la caritat cristiana de la dona que “con su amor traspasa las fronteras de la humanidad conocida.” Digué que “al iniciarse la tempestad de la revolución, los que viajaban por el bosque de la vida, unos se refugiaron bajo el cobijo de un castaño y otros luchando contra viento y marea buscaron el abrigo de una choza lejana, que parecía abandonada y medio arruinada. Uno de estos fuí yo, pero sorpresa la mía, aquella choza no estaba abandonada, era la mansión de la Raza y la guardaban los hidalgos caballeros de mi Patria y desde entonces me conté como un guardián, como un soldado más.” “Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimarts, 6 de juny de 1933, pàg. 4.

¹⁷⁹⁶ .- Segons la crònica, “al aire libre se celebró un mitin público con numerosa asistencia (casi todo el pueblo) con no escaso número de elementos disconformes que se hicieron notar por lo correcto de su actitud.” Varen intervenir sobre qüestions socials i polítiques Urraca Pastor, Ibáñez Farrán i Aguado Salaberry. Al final de l'acte, va recitar una composició poètica Maria Esteva de Vicens. Les Margarites de Capdepera obsequiaren amb un ram de flors a Urraca Pastor. “Política local. Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2.

¹⁷⁹⁷ .- A les 18,30 h, en un teatre Principal de Binissalem que “resultó incapaz para la numerosa asistencia” varen intervenir Urraca, Ibáñez i Aguado, després d'una breu presentació del cap regional del partit. Els requetès de Binissalem varen oferir un ram de flors a Urraca Pastor. “Política local. Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2.

¹⁷⁹⁸ .- A les 22 h, es varen traslladar a Sóller els propagandistes, a excepció d'Ibáñez Farrán que va partir aquella mateixa nit cap a Barcelona. Varen ser presentats pel secretari del Cercle de Palma Josep Cladera i hi prengueren la paraula Urraca Pastor i Díaz Aguado. Les tradicionalistes solleriques oferiren un nou ram de flors a Urraca Pastor. Segons la crònica, hi hagué alguns aldarulls en els afores del teatre, ja que quan arribaren els oradors “algunos elementos perturbadores allí apostados intentaron promover alboroto y hasta quizás hubieran intentado asaltar el local, de no haberse encontrado con la actitud serena y fría de los “Requetés” de Palma y de Binisalem.” “Política local. Actos de propaganda tradicionalista”, a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2.

¹⁷⁹⁹ .- “Durante todo el día se repartieron una hojas clandestinas impresas con multicopista, en que además de injuriar rastreramente a los organizadores del acto, prometían interrumpir violentamente el mitin. A pesar de todo los organizadores estaban dispuestos a celebrar el mitin, sin temor a los elementos revolucionarios cuando el Alcalde ordenó su suspensión. Entre los tradicionalistas y en general en toda la gente de derechas de Lluçmajor ha producido la actitud del Alcalde la consiguiente molestia.” “Política local. El mitin tradicionalista de Lluçmajor suspendido”, a *La Almudaina*, dimecres, 7 de juny de 1933, pàg. 2.

¹⁸⁰⁰ .- “Manifestación en Lluçmajor contra un mitin Tradicionalista”, a *La Almudaina*, dijous, 8 de juny de 1933, pàg. 4.

¹⁸⁰¹ .- “Del Círculo Tradicionalista. Despedida a María Rosa Urraca Pastor”, a *La Almudaina*, divendres, 9 de juny de 1933, pàg. 2.

¹⁸⁰² .- “Círculo Tradicionalista”, a *La Almudaina*, diumenge, 13 d'agost de 1933, pàg. 5; “Noticias varias. Comunió Tradicionalista de Baleares. Círculo de Palma”, a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3.

El 4 de novembre de 1933 –festivitat de Sant Carles–, en plena campanya electoral per a les eleccions generals a Corts, el Cercle Tradicionalista organitzà diverses misses en l'església de Sant Francesc en sufragi del “gran caudillo de la Tradición”, Carles VII. La junta tradicionalista pregà als correligionaris i simpatitzants que assistissin a l'acte “elevando una oración al Señor, a la memoria de tan católico y noble Español.”¹⁸⁰³

El sorgiment del setmanari *Reconquista*

Novament, l'1 de juny de 1933, els tradicionalistes varen treure un nou setmanari *Reconquista*, que s'edità fins l'agost de 1934.

En les eleccions generals del 19 de novembre de 1933, la Comunió Tradicionalista es presentà en coalició amb el partit recentment creat, la Dreta Autònoma Balear –DAB.– Aquesta candidatura, anomenada Afirmació Dretana, va ser integrada pel tradicionalista Josep Quint Zaforteza i pel notari de Binissalem, Miguel Alcón Orrico –DAB.– El seu objectiu va ser intentar dividir la Coalició de Centre-Regionalista-Dreta, especialment perquè no es votassin els candidats del Partit Republicà de Centre, Joan March i Pere Matutes, però fracassà. El carlí Josep Quint Zaforteza va obtenir 9.959 vots –va ser el setzè candidat més votat– mentre que Miguel Alcón en va treure 7.176. Únicament, havien fet pitjors resultats els candidats comunistes.

7.3.13. EL PARTIT SOCIALISTA OBRER ESPANYOL –PSOE–: L'ESTRUCTURA ORGANITZATIVA TERRITORIAL¹⁸⁰⁴

Durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-30), els socialistes únicament varen mantenir amb una certa activitat les agrupacions de Palma, Lluçmajor i Manacor. Així mateix, des de l'escissió comunista (maig de 1921), aquesta formació política no disposava de joventuts.

En aquell context, al llarg de la segona meitat de 1929, es va dur a terme la reorganització del partit, especialment de les Joventuts Socialistes. Així mateix, hi hagué un reviscolament de l'activitat als municipis de la Part Forana de Mallorca, com Alaró, Esporles i Lluçmajor. Aquest increment de l'activitat del PSOE es produí paral·lelament a un auge del sindicalisme entre el 1929 i el 1930 i també es va consolidar una nova generació de joves polítics, que s'afegiren als antics líders del socialisme mallorquí. De totes maneres, un fet molt rellevant del socialisme illenc havia estat aconseguir la continuïtat de la publicació del setmanari *El Obrero Balear*, que s'editava des del 8 de desembre de 1900.

Després de caiguda la Dictadura de Primo de Rivera, l'activitat socialista tingué un augment molt notable, que s'anà intensificant a partir del darrer trimestre de 1930 i els primers mesos de 1931. Aleshores, a la Part Forana, el socialisme gaudia d'una certa estructura organitzativa als municipis de Manacor i Lluçmajor, Esporles i Alaró, encara que únicament tenia constituïdes agrupacions als dos primers.

En les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, els socialistes –que anaren en coalició amb els republicans federals– varen aconseguir un total de 15 regidors arreu de Mallorca, repartits en els ajuntaments d'Esporles (5 regidors), Palma (4), Lluçmajor (3), Manacor (2) i Andratx (1). Un mes i mig després, en la repetició dels comicis municipals del 31 de maig d'aquell any, que es feren a 22 municipis de l'illa, aquesta xifra augmentà a 37, distribuïts en

¹⁸⁰³ .- “A la memoria de Carlos VII”, a *La Almudaina*, dissabte, 4 de novembre de 1933, pàg. 1 (anunci).

¹⁸⁰⁴ .- Respecte a l'estudi monogràfic de la majoria de partits polítics que hem fet durant el període republicà, tant en l'apartat del Partit Socialista Obrer Espanyol com del Partit Comunista d'Espanya, hem alterat l'anàlisi ja que ambdues formacions gaudeixen d'amplis estudis monogràfics. En els cas dels socialistes illencs basta recordar els treballs de Pere Gabriel, David Ginard, Antoni Marimon, Manel Santana, Antoni Nadal i Sebastià Serra. També gaudim d'una magnífica síntesi d'aquest partit, a la veu “Partit Socialista Obrer Espanyol”, a MARIMON RIUTORT, Antoni i SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs): *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*. Col. “L'arjau”, 28. Lleonard Muntaner, Editor. Palma, 2012, pàgs. 281-308.

els consistoris de Palma (8 regidors), Alaró (6), Calvià (6), Andratx (4), Marratxí (4), Binissalem (3), Manacor (3), Sóller (2) i Capdepera (1).

La constitució del grups socialistes al terme de Palma després de la proclamació de la Segona República

Una vegada proclamada la Segona República i amb una representació institucional rellevant dels socialistes en les institucions –sobretot l’Ajuntament de Palma, que era encapçalat pel socialista Llorenç Bisbal,– des de l’Agrupació Socialista Palmesana s’inicià una campanya organitzativa notable amb la constitució de grups socialistes a les barriades del terme municipal de Palma.

Així, el mes de maig, es varen formar els grups socialistes de les barriades del Molinar –dia 15–,¹⁸⁰⁵ de la Vileta –dia 16, domiciliada al camí del Serral, núm. 2, dirigida per Guillem Calafell.–¹⁸⁰⁶ i del Vivero –tot i que no es constituí oficialment fins el 31 de març de 1933.–¹⁸⁰⁷

El 5 de juny, es va constituir, després de mesos de treballs organitzatius, el nou Centre Obrer de la Creu Vermella, amb el seu domicili social al Cafè de Can Lleró, a la carretera de Manacor.¹⁸⁰⁸ També, al final d’aquell mes, es va crear el Grup Socialista de la barriada de la Paloma.¹⁸⁰⁹

¹⁸⁰⁵ .- El 15 de maig de 1931, es va constituir en la barriada del Molinar (Can Nadal) un grup socialista, la finalitat del qual era, d’una banda, l’afiançament de la República i, de l’altra, l’impuls que el règim fos el més democràtic possible. ROMERO, J.: “EL Socialismo en los suburbios. Un ejemplo digno de imitar”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.535. Palma, 22 de maig de 1931, pàg. 3. S’hi afirmà “Ciudadanos de los suburbios de Palma tomad el ejemplo de vuestros hermanos del Molinar y allí donde no haya constituídos sus afines grupos, hacer la propaganda posible para que en poco tiempo sea un hecho y pueda contar el gobierno de la República naciente con una vanguardia de abnegados militantes al partido socialista dispuestos a dar su sangre, si es necesario, en caso de verse amenazada por los enemigos de la luz que también lo son de la libertad.” El dissabte, 23 de maig, s’inaugurà oficialment el Grup Socialista del Molinar. “Inauguración del Grupo Socialista. En el Molinar”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.536. Palma, 29 de maig de 1931, pàg. 4.

¹⁸⁰⁶ .- El 4 de maig de 1931, Gabriel Pons i Sebastià Carbonell, domiciliats a Son Serra i Son Anglada, respectivament, en nom i representació de les persones que havien de constituir el Grup Socialista de La Vileta enviaren la instància i els estatuts, aprovats en la reunió del 3 de maig, al Govern Civil. Tenia el domicili social al camí veïnal del Serral, núm. 2, de La Vileta. Registre d’associacions. Govern Civil. Llegal 1.622. Exp. 1.921. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d’entrada en el registre del Govern Civil del 7 de maig de 1931. El 16 de maig de 1931, es varen reunir, sota la presidència de Sebastià Carbonell Juaneda i actuant de secretari Gabriel Pons Porcel, un grup de simpatitzants socialistes per constituir el Grup Socialista de La Vileta. Després de llegir el reglament, ja aprovat pel Govern Civil, es donà lectura a la llista d’adhesions a les que s’afegiren els noms de diversos companys que també ho havien sol·licitat. Seguidament, es passà al nomenament de la Junta Directiva que quedà integrada per Guillem Calafell Bosch (president), Sebastià Carbonell Juaneda (secretari-comptador), Josep Llabrés Perelló (dipositari) i com a vocals Llorenç Vaquer Garcia (1er) i Gabriel Pons Porcel (2on). Registre d’associacions. Govern Civil. Llegal 1.622. Exp. 1.921. ARM.

¹⁸⁰⁷ .- "Nuevo Grupo Socialista", a *El Obrero Balear*, núm. 1.513. Palma, 24 d’abril de 1931, pàg. 4. El 8 de març de 1933, els membres de la comissió organitzadora del Grup Socialista del Vivero, Miquel Mas i Pau Moll, enviaren la instància i el reglament al Govern Civil per a la seva inscripció en el Registre d’associacions. Registre d’associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.348. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d’entrada en el registre del Govern Civil del 9 de març de 1933. El 31 de març de 1933, a les 20 h, en el local social de la carretera d’Inca, núm. 8 (es Vivero) es varen reunir la comissió organitzadora del grup socialista, integrada per Miquel Mas i Pau Moll, que donaren lectura al reglament i seguidament es passà al nomenament del Comitè, que per aclamació, va ser integrat per Miquel Mas Jaume (president), Pau Moll Busquets (secretari), Jaume Nicolau Oliver (tresorer) i, com a vocals, Jaume Amengual Jaume (1r) i Joan Serra Garau (2n). Registre d’associacions. Govern Civil. Llegal 1.631. Exp. 2.348. ARM.

¹⁸⁰⁸ .- "Noticias. Nuevo Centro obrero", a *El Obrero Balear*, núm. 1.538. Palma, 12 de juny de 1931, pàg. 5.

¹⁸⁰⁹ .- Amb el nom d’Agrupació Socialista del Tercer Districte quedà legalment constituït en la barriada de la Paloma un grup socialista, que ja tenia devers 50 afiliats. Varen assistir a l’acte de constitució els dirigents Ramon Garcia Galan i Sebastià Ferretjans i Torres. La crònica afirmà que “La bandera roja ondeó en la fachada del local llevando todos sus afiliados distintivos por cierto sencillos y de buen gusto.” A més, hi assistí el Grup

Al final de juliol, M. Palmer havia fet una crida als joves de Son Sardina per treballar per formar una joventut socialista a la barriada.¹⁸¹⁰ El 9 d'agost, es va fundar el Grup Socialista de Son Sardina –domiciliat al carrer de Passatemps, núm. 15, dirigit per Gabriel Vaquer Oliver.–¹⁸¹¹ Aleshores, segons informava *El Obrero Balear*, en el terme municipal de Palma s'havien constituït els grups socialistes del Molinar, la Vileta, Son Sardina, la Paloma i el Vivero.¹⁸¹²

Posteriorment, al final de novembre, es fundà el Grup Socialista de Santa Catalina, situat al Cafè Proletari de la plaça del Progrés, núm. 30, presidit per Antoni Mora.¹⁸¹³ Així i tot, segons el setmanari *El Obrero Balear*, aquest grup quedà constituït oficialment al començament de març de 1932.¹⁸¹⁴

Socialista del Molinar “en masa, reinando entre ambos afiliados una horas de verdadera fraternidad.” “Nuevo Grupo Socialista”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.541. Palma, divendres, 3 de juliol de 1931, pàg. 3.

1810 .- “A los jóvenes de Son Sardina”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.545. Palma, 31 de juliol de 1931, pàg. 3. Hi afirmava “¡Jóvenes! Vosotros que poseéis de sí en vuestro espíritu la rebeldía contra la injusticia; que tenéis un espíritu noble, sano, lleno de gozo y de franqueza; que os hace aspirar un más allá de vuestro presente; que suspira por las mejoras de la humanidad y que desea ser libre como los pájaros, vosotros, jóvenes de Son Sardina, debéis tener un ideal y ese ideal ha de ser el socialista. Yo, como ferviente admirador de estos nobles ideales, os invito a que engroseis las filas de la sociedad que se está organizando, para que de ella salga la “Juventud Socialista de Son Sardina”. ¿No os gustaría, compañeros, ver una entidad como esa, que nos hermanara a todos para juntos luchar con tesón para expandir nuestros sublimes ideales socialistas? Afiliaos, pues, a esta Juventud que va a nacer, y seréis jóvenes de verdad, a la vez que obreros consecuentes.”

1811 .- El 30 de juliol de 1931, el president interí Pere Cañellas, el secretari interí Bartomeu Femenia Oliver i el vocal 1er Antoni Llabrés varen signar els estatuts del Grup Socialista de Son Sardina per enviar-los al Govern Civil. Tenia el domicili social al saló del Cafè Can Ros, del carrer de Passatemps, núm. 15, de Son Sardina. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.028. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 31 de juliol de 1931. El 9 d'agost de 1931, es varen reunir els simpatitzants del Grup Socialista de Son Sardina en el seu domicili social i, després d'acordar la constitució oficial, varen nomenar, per majoria de vots, la directiva, integrada per Mateu Sabater (president honorari), Gabriel Vaquer Oliver (president), Pere Cañellas Ramis (vicepresident), Guillem Bonet Vallbona (secretari), Pau Sabater Vaquer (vicesecretari), Joan Llinàs Vich (tresorer), Francesc Serra Verdura (comptador) i, com a vocals, Miquel Palmer Cerdà, Gabriel Mestres Martorell, Andreu Seguí Cladera i Bartomeu Sire Juan. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.028. ARM. També “Desde Son Sardina”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.548. Palma, 21 d'agost de 1931, pàg. 5. Després de la constitució de la nova directiva del Grup Socialista de Son Sardina s'envià una salutació a l'Agrupació Socialista Palmesana i a tots els grups adherits, que deia: “Camaradas: el grupo Socialista ya constituído del suburbio de Son Sardina os desea solidaridad y fe en la lucha encarnizada que hemos emprendido en favor del Socialismo y la Unión General de Trabajadores y en contra los empedernidos ataques, calumniosos e insidiosos de que somos objeto por los elementos mal llamados extremas izquierdas, los cuales padecen una “derechitis” aguda que les será imposible curar si no se apartan de los curas y jesuitas y de los fueros huelguísticos, de que salen atacados y perjudicados los mismos trabajadores. De lo demás creemos no importa decir nada.” Després de reproduir la composició de la nova directiva s'afirmà “Los cuales al tomar posesión de sus cargos, lo han hecho con la abnegación propia de los trabajadores que dan a defender los intereses comunes de toda España trabajadora y de la República, por la que debemos todos velar, con tesón y valor.”

1812 .- “Altas en el partido socialista”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.548. Palma, 21 d'agost de 1931, pàg. 5. Hi ha la relació nominal dels nous afiliats.

1813 .- El 17 de novembre de 1931, Joan Lladó Arabí –domiciliat al carrer de Villalonga, núm. 17– envià la instància i el reglament del Grup Socialista de Santa Catalina al Govern Civil. Tenia el domicili social a la plaça del Progrés, núm. 30. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.146. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 19 de novembre de 1931. Al final de de novembre de 1931, es va constituir el grup socialista, però dissortadament a l'expedient del Registre d'associacions ha desaparegut l'acta de constitució. Comunicació del 30 de novembre de 1931 de Joan Lladó Arabí al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.146. ARM. La junta directiva de l'agrupació quedà integrada per Antoni Mora (president), Joan Lladó (secretari-comptador), Joan Rosselló (tresorer) i, com a vocals, Agustí Roca (1r) i Josep Moyà (2on) “Política local. Agrupación Socialista”, a *La Almudaina*, núm. ????. Palma, dijous, 26 de novembre de 1931, pàg. 2

1814 .- Aleshores, la junta directiva era integrada per Antoni Mora (president), Vicenç Nicolau (secretari-comptador), Antoni Roca (dipositari) i, com a vocals, Joan Lladó (1r) i Joan Rosselló (2n). “De Sta. Catalina”, a

Per contra, aquesta tasca organitzativa d'aquells mesos, tingué un fre arran de la crisi que va viure l'Agrupació Socialista de Palma durant els mesos d'octubre i novembre de 1931. Es produí una notable tensió entre la direcció i la posició dels dos regidors de l'Ajuntament de Palma Jaume Bauzà i Jaume Garcia que acabà amb l'escissió del Partit Socialista Independent, que arrossegà, sobretot el Grup Socialista del Molinar, a més de diversos militants de Palma. Així i tot, l'actuació ràpida i contundent de la direcció ciutadana féu que aquesta crisi no s'extengués a la Part Forana.

A mitjans de novembre de 1931, l'Agrupació Socialista de Palma va emprendre una campanya de propaganda amb l'objectiu d'intensificar l'estructura territorial del partit a Palma amb la constitució de grups socialistes a les barriades de la ciutat.¹⁸¹⁵

Les noves agrupacions de la Part Forana després de la proclamació de la Segona República

A la Part Forana, després de la proclamació de la República, el Partit Socialista va experimentar un desenvolupament i una consolidació de l'estructura organitzativa. D'una banda, es varen potenciar les agrupacions locals existents –amb l'increment del nombre d'afiliats– i, de l'altra, es varen reorganitzar algunes altres agrupacions que havien restat inactives i gairebé desaparegudes durant la Dictadura de Primo de Rivera. A tot això, hem d'afegir la fundació de nombroses agrupacions locals.

El mes de maig, es varen constituir oficialment les agrupacions d'Esporles –dia 24, domiciliada al carrer de Pablo Iglesias, núm. 12 i presidida per Miquel Seguí Seguí¹⁸¹⁶ i Santa Maria –dia 31, situada al carrer de Palma, núm. 27 i encapçalada per Gabriel Amengual Dols.–¹⁸¹⁷

El Obrero Balear, núm. 1.577. Palma, 11 de març de 1932, pàg. 2. Com podem observar s'havien produït diversos canvis en la directiva de novembre, com el nou secretari i tresorer.

¹⁸¹⁵ - "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 12 de novembre de 1931, pàg. 4.

¹⁸¹⁶ - El 15 de maig de 1931, el president accidental Antoni Julià Torres –de 25 anys i domiciliat al carrer Major, núm. 35– va signar la instància i el reglament de l'Agrupació Socialista d'Esporles per enviar al Govern Civil. Tenia la seu en la Casa del Poble del carrer de Pablo Iglesias, núm. 13, d'Esporles. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.932. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 16 de maig de 1931. També signava el reglament el secretari accidental Josep Comas Ferrer. El proper 24 de maig, en el local de la Casa del Poble, es varen reunir sota la presidència de Tomàs Seguí diversos individus que havien mostrat la seva conformitat amb les doctrines del Partit Socialista Obrer, amb l'objectiu de constituir l'agrupació. Seguidament, el secretari Josep Comas Ferrà va llegir el programa del Partit Socialista i de l'organització. "Invitados los concurrentes por la presidencia para que inscribiesen sus nombres en la lista abierta al efecto, lo hicieron en el acto veinte compañeros, y resultando número suficiente para constituir Agrupación con arreglo al artículo 2º de la Organización general del Partido", acordaren declarar constituïda l'agrupació en la localitat, posar-lo en coneixement del Comitè Nacional del Partit Socialista Obrer. També es varen elegir els membres del Comitè Local –que havia de redactar el projecte d'organització, del qual una vegada aprovat per l'agrupació i en compliment del que disposava la general del Partit en el seu article 2on, remetre una còpia al Comitè Nacional. El Comitè Local quedà integrat per Miquel Seguí Seguí (president), Tomàs Seguí Seguí (vicepresident), Josep Comas Ferrà (secretari), Francesc Matas Sabater (vicesecretari), Antoni Morell Mas (tresorer), Joan Moranta Serra (comptador) i, com a vocals, Jaume Terrasa Tomàs, Sebastià Coll Mir, Joan Cañellas Capllonch. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.932. ARM. Des de Palma s'havien traslladat al poble Gabriel March i Ramon Garcia Galan –en representació de la Joventut Socialista– i Joan Lladó i Antoni Mora –de l'Agrupació Socialista Palmesana– que es dirigiren als congregats explicant l'ideal socialista. També "Constitución de la Agrupación Socialista de Esporlas", a *El Obrero Balear*, núm. 1.536. Palma, divendres, 29 de maig de 1931, pàg. 2.

¹⁸¹⁷ - El 18 de maig de 1931, el president Gabriel Amengual i el secretari Bartomeu Horrach signaren la instància i el reglament de l'Agrupació Socialista de Santa Maria per enviar al Govern Civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.624. Exp. 1.976. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 20 de maig de 1931. El reglament du la data de l'11 de maig de 1931 i no consta el domicili social de l'entitat. El proper dia 31, es varen reunir els fundadors de l'agrupació en el domicili social del carrer de Palma, núm. 27 per constituir oficialment l'entitat. Per majoria de vots, es nomenà la directiva integrada per Gabriel Amengual Dols (president), Bartomeu Horrach Canals (secretari), Bartomeu Dols

El juny, es crearen l'Agrupació Socialista de Marratxí –dia 6, situada al carrer de Pablo Iglesias, núm. 31 de sa Cabaneta i presidida per Miquel Oliver Ramis–,¹⁸¹⁸ l'Agrupació Socialista Obrera de Sóller –dia 26, ubicada al carrer de la República, núm. 18 i dirigida per Pere Coll Bauzà–,¹⁸¹⁹ i l'Agrupació Socialista Obrera del Pont d'Inca –dia 29, domiciliada a l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 73 i encapçalada per Joan Perelló Serra.–¹⁸²⁰

Company (tresorer), Jaume Cunill Cañellas (comptador) i, com a vocals, Joan Mateu Vallés, Jaume Oliver Montaner i Maties Ramis Vich. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.624. Exp. 1.976. ARM. En la junta general extraordinària de l'Agrupació Socialista de Palma s'acordà que Andreu Crespí, Ignasi Ferretjans i Joan Monserrat Parets participassin en l'acte públic de la inauguració de l'Agrupació Socialista de Santa Maria. “Política local. Agrupación Socialista”, a *La Almodaina*, núm. ????. Palma, dijous, 4 de juny de 1931, pàg. 3.

¹⁸¹⁸ .- El 24 de maig de 1931, els membres de la Comissió Organitzadora de l'Agrupació Socialista de Marratxí, Miquel Oliver i Mateu Cañellas, varen signar el reglament de l'agrupació per enviar al Govern Civil. Tenia el domicili social al carrer de Pablo Iglesias, núm. 31, de sa Cabaneta. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.939. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 25 de maig de 1931. El 6 de juny següent, es varen reunir els fundadors de l'agrupació amb l'objectiu de constituir-la legalment i també es va elegir la Junta Directiva integrada per Miquel Oliver Ramis (president), Domingo Oliver Ramis (vicepresident), Mateu Cañellas Ximelis (secretari), Miquel Rotger (vicesecretari), Bartomeu Bennasar (comptador), Pau Barrera (dipositari) i, com a vocals, Miquel Ramis, Pere J. Ramis i Josep Mas. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.622. Exp. 1.939. ARM.

¹⁸¹⁹ .- L'11 de juny de 1931, Víctor R. Agulló Lloria, Pere Vives Carbonell, Pere Coll Bauzà i Joan Casanovas Escalas varen signar la instància i el reglament de l'associació per presentar al Govern Civil. Tenia el domicili social al carrer de la República, núm. 18. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.624. Exp. 2.001. ARM. El reglament duu les dates d'aprovació de l'11 de juny de 1931 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 17 de juny de 1931. El 26 de juny següent, es varen reunir, sota la presidència de Pere Coll Bauzà, 24 individus que havien mostrat la seva conformitat amb les doctrines del Partit Socialista Obrer amb l'objectiu de constituir una agrupació a Sóller. El secretari Víctor R. Agulló va llegir el programa del partit i de l'organització, que va ser acceptat per unanimitat. Després de declarar constituïda l'agrupació i decidir posar-ho en coneixement del Comitè Nacional del Partit, es va procedir a elegir el Comitè Local, que va ser integrat pel picapedrer Pere Coll Bauzà (president), el sabater Joan Casanovas Escalas (vicepresident), el mestre d'escola nacional Víctor R. Agulló Lloria (secretari), el sabater Josep Bennassar Bernat (vicesecretari), el picapedrer Onofre Fornés Colom (tresorer), l'obrer Antoni Busquets Poquet (comptador) i, com a vocals, el sabater Jaume Ripoll Oliver, el comerciant Ramon Oliver Miró i el barber Antoni Orell Garau. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.624. Exp. 2.001. ARM.

¹⁸²⁰ .- El 8 de juny de 1931, el president interí Joan Perelló i el secretari interí Rafel Llobet signaren la instància i el reglament de l'Agrupació Socialista Obrera del Pont d'Inca per a la seva aprovació en el Govern Civil. Tenia el domicili social en el carrer d'Aragó. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.623. Exp. 1.965. ARM. El reglament, que està signat pel president interí Joan Perelló, duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 8 de juny de 1931. En la instància s'afirmava que els estatuts havien estat aprovats en la reunió del 13 de maig de 1931. L'entitat estava conforme amb el programa del Partit Socialista Obrer Espanyol i acatava les resolucions dels seus congressos. El dia 16 d'aquell mes, diversos individus que es mostraven d'acord en les idees socialistes, es varen reunir en el local del carrer de l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 73, del Pont d'Inca per constituir provisionalment l'agrupació. Comunicació del 20 de juny de 1931 del secretari Rafel Llobet al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.623. Exp. 1.965. ARM. El dia 25 de juny, el batle de Marratxí Miquel Oliver comunicà al governador civil que en contestació al seu escrit del dia 22 d'aquell mes en què donava compte de la constitució de l'Agrupació Socialista del Pont d'Inca amb domicili en el carrer d'Aragó del barri del Pont d'Inca, “y no existiendo en èste el nombre de dicha calle, lo participo a V.E. ante la posibilidad de haberse podido sufrir una equivocación en el nombre de la calle o tener dicha Asociación el domicilio en otra población, esperando se dignara aclararlo.” Comunicació del 25 de juny de 1931 del batle de Marratxí Miquel Oliver al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.623. Exp. 1.965. ARM. El 29 de juny de 1931, el president Joan Perelló i el secretari Rafel Llobet notificaren al governador civil que havien comés un error fixant la residència en el carrer d'Aragó “por ser ésta la continuación de Avenida de Antonio Maura.” Reiterà que l'entitat tenia el domicili social en l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 73, del Pont d'Inca. Mentrestant, el 16 de juny, en l'avinguda d'Antoni Maura, núm. 73, es varen reunir els companys, sota la presidència de Joan Perelló Serra i actuant de secretari provisional Rafel Llobet, que es mostraven d'acord amb la doctrina del Partit Socialista Obrer per constituir una agrupació. El secretari Llobet va llegir el programa del Partit Socialista i de l'organització que el regia i els assistents es mostraren d'acord amb el programa i l'organització. El president va convidar als assistents a inscriure els seus noms en una llista oberta i ho feren un total de 40 individus. Seguidament, es va constituir l'agrupació i

Així mateix, el juny, després d'haver estat 12 anys inactiva, tornà a emprendre la seva activitat l'Agrupació Socialista Femenina de Capdepera –domiciliada en el carrer de Palma, núm. 74, en el local de l'entitat El Renacimiento Obrero–, dirigida per Maria Vaquer Moll.¹⁸²¹

El juliol, sorgí oficialment la Joventut Socialista de Campos –dia 19, ubicada a la plaça de la República, núm. 4 i presidida per Jaume Forteza Gustà.–¹⁸²²

L'agost es va constituir l'Agrupació Socialista Obrera d'Artà –dia 30, situada al carrer de Rafel Blanes, núm. 2 i encapçalada per Gabriel Garau Casellas.–¹⁸²³ A mitjans d'agost, ja s'havien constituït les agrupacions socialistes de Calvià, Andratx, Esporles, Marratxí, Santa Maria i el Pont d'Inca.¹⁸²⁴

El darrers mesos de 1931, encara sorgí l'Agrupació Socialista de Capdepera –dia 3 de setembre, domiciliada al carrer de la Creu, núm. 2 i presidida per Mateu Garau Flaquer.–¹⁸²⁵

s'acordà posar en coneixement del Comitè Nacional del Partit Socialista aquesta constitució. També es va procedir a elegir el Comitè Local, integrat per Joan Perelló Serra (president), Bartomeu Palmer Carrió (vicepresident), Rafel Llobet Comas (secretari), Rafel Mas Jaume (vicesecretari), Pere Coll Santamaria (tresorer), Josep Simó Fiol (comptador) i, com a vocals, Miquel Bibiloni Noguera (1r), Antoni Oliver Amengual (2n) i Bartomeu Serra Ribot (3r). Entre els membres de la directiva n'hi havia 3 del Pont d'Inca, 3 del Pla de na Tesa, 1 del Pla de Son Nebot, 1 de Cas Ximerró i 1 de Can Aloi.

¹⁸²¹ .- El 7 de maig de 1913, Bàrbara Orpí signà la instància i els estatuts de l'Agrupació Femenina Socialista de Capdepera per presentar al Govern Civil per a la seva legalització. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.605. Exp. 870. ARM. El reglament, signat per la presidenta interina Bàrbara Orpí i per la secretària interina Magdalena Pascual, duu la data del 7 de maig de 1913 i la d'entrada en el registre del Govern Civil del 9 de maig de 1913. El juny de 1931, constituïen la junta directiva de l'Agrupació Socialista Femenina de Capdepera Maria Vaquer Moll (presidenta), Maria Ferrer Coll (secretària), Francesca Jaume Sastre (tresorera) i, com a vocals, Emília Domínguez Verger (1r) i Margalida Nebot Tous (2n). Aleshores, l'agrupació comptava amb 50 afiliades. A més afirmava "En vista de que hay solamente un mes que esta Agrupación se ha reintegrado a la actividad, considerando inutil consignar el estado de cuentas." Comunicació de l'11 de juny de 1931 de la presidenta Maria Vaquer Moll i de la secretària Maria Ferrer Coll al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.605. Exp. 870. ARM.

¹⁸²² .- El 30 de juny de 1931, el president Jaume Forteza i el secretari Antoni Xamena signaren la instància i el reglament de l'agrupació per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social a la plaça de la República, núm. 4. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 2.008. ARM. El reglament, signat pel president Jaume Forteza i pel secretari Antoni Xamena, duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 9 de juliol de 1931. El 19 de juliol següent, es varen reunir Onofre Oliver Garcias, Llorenç Bujosa Reus, Francesc Forteza Gustà, Jaume Forteza Gustà, Andreu Ginard Sorell, Joan Abraham Pons, Lluc Salas Salom, Antoni Xamena Lladó, Gregori Mesquida Mesquida i Damià Alou Oliveer amb la finalitat de constituir la Joventut Socialista. Es va llegir el reglament interior –que s'havia adaptat als estatuts de la Federació Nacional de Joventuts Socialistes d'Espanya–, que varen ser aprovats i seguidament es nomenà el Comitè, integrat per Jaume Forteza Gustà (president), Damià Alou Oliver (vicepresident), Antoni Xamena Lladó (secretari), Llorenç Bujosa Reus (vicesecretari), Gregori Mesquida Mesquida (comptador-dipositari) i com a vocals Francesc Forteza Gustà (1r) i Onofre Oliver Garcias (2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.624. Exp. 2.008. ARM.

¹⁸²³ .- El 16 d'agost de 1931, Jaume Ginard Genovard signà la instància i el reglament de l'agrupació per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social al carrer de Rafel Blanes, núm. 2, d'Artà i, segons els estatuts, l'agrupació considerava com a una societat obrera per ella oficial l'Aliança Obrera Artenenca –que havia presentat el reglament al Govern Civil el 20 d'abril de 1931.– Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.401. ARM. El reglament, signat pel president interí Jaume Ginard i pel secretari interí Llorenç Muntaner duu les dates d'aprovació del 16 d'agost de 1931 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 20 d'agost de 1931. El 30 d'aquell mes, reunits els fundadors de la societat acordaren donar per constituïda l'entitat i nomenar per majoria de vots la directiva integrada per Gabriel Garau Casellas (president), Antoni Ginard Llabrés (vicepresident), Guillem Esteva Riera (secretari interior), Jaume Ginard Genovard (secretari exterior), Ramon Ginard Genovard (tresorer), Llorenç Garau Sureda (comptador) i com a vocals Miquel Pastor Mestre, Jeroni Juan Serra, Llorenç Muntaner, Sebastià Mascaró Carrió. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.632. Exp. 2.401. ARM.

¹⁸²⁴ .- "Atlas en el partido socialista", a *El Obrero Balear*, núm. 1.548. Palma, 21 d'agost de 1931, pàg. 5.

¹⁸²⁵ .- El 23 de juliol de 1931, el president interí Mateu Garau i el secretari interí Antoni Domínguez Moll, varen signar la instància i el projecte de reglament de l'Agrupació Socialista de Capdepera per presentar al Govern Civil. L'entitat tenia el domicili social al carrer de la Creu, núm. 2. Registre d'associacions. Govern

El diumenge, 20 de desembre d'aquell any, s'inaugurà el nou local adquirit per l'Agrupació Socialista de Santa Maria, amb l'assistència dels dirigents ciutadans Andreu Crespí, Ignasi Ferretjans, Jaume Rebassa i Joan Monserrat Parets.¹⁸²⁶

El gener de 1932, es va fundar l'Agrupació Socialista de Binissalem –dia 17, domiciliada en el carrer de Ramon Llull, núm. 26 i presidida per Bartomeu Rosselló Vidal.¹⁸²⁷

La constitució de la Federació Socialista Balear –FSB–

Des de finals d'agost de 1931, l'Agrupació Socialista de Palma –recollint una proposta de 1930 dels socialistes menorquins– decidí iniciar les tasques per a la constitució d'una Federació Socialista Balear, tot i que la crisi interna –que acabà amb l'escissió del Partit Socialista Independent– sembla que paralitzà temporalment el projecte. Al començament de desembre de 1931, una comissió, presidida per Llorenç Bisbal i Joan Monserrat i Parets, s'encarregà de la redacció d'un projecte de reglament del nou organisme regional socialista.¹⁸²⁸ De resultes d'aquell impuls, el febrer de 1932, ja es va constituir un comitè organitzador de la Federació.

El 13 de maig, el secretari de l'Agrupació Socialista de Palma, Andreu Crespí, publicà la convocatòria de l'assemblea provincial de tots els delegats de les agrupacions socialistes de les Balears per a la formació de la Federació Provincial.¹⁸²⁹

Finalment, el diumenge, 22 de maig de 1932, en la Casa del Poble de Palma, se celebrà una assemblea provincial del Partit Socialista per a constituir la Federació Socialista Balear. Hi assistiren 28 delegats en representació de les 16 agrupacions –Palma, Santa Maria, Sóller, Calvià, Andratx, Esporles, Lluçmajor, Manacor, Artà, Alaró, Capdepera, Marratxí, Binissalem, Maó, es Castell i Eivissa–, que integraven 1.013 afiliats.¹⁸³⁰ S'aprovà el

Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.041. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 27 de juliol de 1931. El 3 de setembre de 1931, es varen reunir diversos individus, sota la presidència de Mateu Garau Flaquer, per constituir oficialment l'agrupació i designar el Comitè Directiu que va ser integrat per Mateu Garau Flaquer (president), Serafí Nebot Pascual (secretari), Miquel Ferrer Alcina (tresorer) i, com a vocals, Pere J. Massanet (1r) i Baltasar Moyà Bauzà (2n). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.625. Exp. 2.041. ARM.

¹⁸²⁶ .- "Propaganda socialista", a *El Obrero Balear*, núm. 1.565. Palma, 18 de desembre de 1931, pàg. 3.

¹⁸²⁷ .- El 14 d'agost de 1931, el president interí Antonio Martínez i el secretari interí Andreu Pol Lladó, en nom de la comissió organitzadora de l'agrupació, signaren la instància i el reglament de la nova formació política per presentar al Govern Civil. Aleshores, tenia el domicili social al carrer del Truc, núm. 18, 1r. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.153. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 14 d'agost de 1931. De totes maneres, l'agrupació no es va constituir oficialment fins el 17 de gener de 1932, en què es varen reunir els fundadors de l'entitat en el domicili social del carrer de Ramon Llull, núm. 26, per fundar l'entitat i nomenar, per majoria de vots, la directiva integrada per Bartomeu Rosselló Vidal (president), Jaume Pol Pascual (vicepresident), Antoni Pons Pons (secretari comptador), Mateu Alorda Pons (vicesecretari), Joan Moyà Martí (tresorer) i, com a vocals, Jaume Bestard Mateu, Jaume Pons Pol i Joan Vidal Alayor. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.153. ARM

¹⁸²⁸ .- "Hacia la constitución de la Federación Socialista Balear", a *El Obrero Balear*, núm. 1.563. Palma, 4 de desembre de 1931, pàg. 3. Es publicà els projecte de reglament –format per 30 articles– amb la intenció que totes les entitats socialistes de les Balears l'estudiassin per proposar les esmenes que creguessin oportunes i que fos aprovat en una assemblea en la qual es convocarien les agrupacions, joventuts i grups femenins socialistes.

¹⁸²⁹ .- "Asamblea Provincial", a *El Obrero Balear*, núm. 1.586. Palma, 13 de maig de 1932, pàg. 2 (convocatòria). S'anuncià que probablement hi assistiria el diputat i secretari del Comitè Nacional Manuel Albar i s'advertí que "en Correos hemos depositado unas circulares dirigidas a todas las Agrupaciones recomendándoles que no dejen de mandar delegados a tan importante Asamblea." També "Manuel Albar asistirá al acto en representación del partido nacional. Próxima asamblea de Agrupaciones Socialistas", a *El Obrero Balear*, núm. 1.586. Palma, 13 de maig de 1932, pàg. 2.

¹⁸³⁰ .- A l'acte, es llegiren telegrams de salutació del Comitè Nacional del partit i del diputat a Corts per les Balears, Alexandre Jaume. "La Federación Socialista Balear es un hecho", a *El Obrero Balear*, núm. 1.588. Palma, 27 de maig de 1932, pàg. 3. També "Política local. Asamblea provincial del Partido Socialista", a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1932, pàg. 3.

reglament de la Federació –que s’havia de presentar al Govern Civil– i s’elegí una comissió interina, per tal que després de l’aprovació del reglament en el Govern Civil, fes un referèndum per a elegir els membres de la Comissió Executiva.¹⁸³¹ La directiva elegida fou integrada per Llorenç Bisbal (president), Andreu Crespí (secretari), Julià Ferretjans (tresorer), Jaume Matas (comptable) i, com a vocals, Josep Matas i Rafel Rigo.¹⁸³²

Representants de les agrupacions socialistes que assistiren a la constitució de la Federació Socialista Balear (22 de maig de 1932)

Agrupació	Afiliats	Representants
Palma	279	L. Bisbal, A. Crespí, J. Monserrat, R. Rigo, M. Navarro i G. Vaquer
Subtotal Palma	279	
Andratx	161	A. Palmer i G. Balaguer
Artà	36	G. Garau i G. Esteva
Binissalem	30	A. Pol, B. Rosselló i J. Bestard
Calvià	50	J. Terrasa
Capdepera	39	B. Gili
Esporles	30	M. Seguí
Llucmajor	62	M. Monserrat i J. Maura
Manacor	100	M. Soler, J. Frau i G. Fullana
Pont d’Inca	45	R. Llobet i B. Palmer
Santa Maria	62	G. Amengual , B. Horrach, B. Vidal, J. Oliver, L. Amer, P. Alós i J. Amengual
Sóller	61	V. R. Agulló
Subt. P. Forana	676	
Subt. Mallorca	955	
Es Castell	15	Antoni Gomila
Maó	97	A. Gomila i Llorenç Seguí
Subt. Menorca	112	
Eivissa	65	J. Castelló i I. Ferretjans
Subt. Eivissa	65	
Total	1.132	

En representació dels socialistes d’Alaró, com a delegat informatiu, hi assistí A. Rotger, ja que aleshores encara no tenien legalitzada l’existència de l’agrupació.

FONT: “La Federación Socialista Balear es un hecho”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.588. Palma, 27 de maig de 1932, pàg. 3.

Aquestes dades ens permeten veure l’estructura territorial del Partit Socialista a les Illes Balears. Hem de destacar que tot i que la direcció i lideratge del socialisme mallorquí corresponia als dirigents ciutadans, Palma en nombre de militants tenia solament el 29,21% dels afiliats de Mallorca. En canvi, les 11 agrupacions de la Part Forana sumaven el 70,79%. Tot i que l’arradoniment d’algunes xifres ens fa sospitar de la fiabilitat de les dades, destacaríem l’afiliació de les agrupacions d’Andratx i de Manacor. En el conjunt de les Illes Balears, l’afiliació del Partit Socialista es distribuïria en un 84,36% a Mallorca, un 9,89 a Menorca i 5,74% a Eivissa.

Després de la constitució de la Federació Socialista Balear (22 de maig de 1932), a la Part Forana es varen fundar oficialment les agrupacions socialistes d’Alaró i de Campanet i també

¹⁸³¹ .- “Política local. Asamblea provincial del Partido Socialista”, a *La Almudaina*, dijous, 25 de maig de 1932, pàg. 3.

¹⁸³² .- “La Federación Socialista Balear es un hecho”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.588. Palma, 27 de maig de 1932, pàg. 3. També GABRIEL, Pere: *El moviment obrer a Mallorca*. Ed. Curial-Lavínia. Barcelona, 1973, pàg. 208.

l'Agrupació Socialista Obrera de Bunyola.. El 28 de maig, es constituí l'Agrupació Socialista Alaronenca, domiciliada en el carrer de Gaspar Perelló, núm. 36 i presidida per Pere Rosselló Oliver.¹⁸³³ L'1 de novembre, es creà l'Agrupació Socialista de Campanet, amb el domicili social al carrer de Llorenç Riber, encapçalada per Joan Mayrata Albertí.¹⁸³⁴ I, el 13 de novembre, es constituí l'Agrupació Socialista Obrera de Bunyola, situada al carrer de la Síquia, núm. 4, dirigida per Guillem Mateu Palou.¹⁸³⁵

Les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933, que es dugueren a terme en els consistoris que en els comicis del 12 d'abril de 1931, els regidors havien estat elegits per l'article 29 de la Llei electoral de 1907, se celebraren a Mallorca a 15 municipis. En el conjunt de Mallorca, hi hagué 8 regidors socialistes que varen obtenir vots –Campanet (1, Antoni Capó Alemany), Estellencs (4, Manuel Vidal Riera, Miquel Vidal Perpinyà, Mateu Riera Oliver i Salvador Tomàs Palmer), Lloseta (3, Bartomeu Santandreu Villalonga, Antoni Ramon Fiol i Antoni Amengual Ferrer)– però d'aquests solament 2 foren elegits –1 (Antoni Capó Alemany) a Campanet i 1 (Bartomeu Santandreu Villalonga) a Lloseta.–

El segon congrés de la Federació Socialista Balear –FSB–

Els dies 23 i 24 de setembre de 1933, es féu el segon congrés en la Casa del Poble de Palma. El plenari del juny havia fixat l'ordre del dia¹⁸³⁶ i la Comissió Executiva adreçà diferents

¹⁸³³ .- El 17 de maig de 1932, el president interí Andreu Vidal i el secretari interí Pere A. Rotger signaren la instància i el reglament de l'Agrupació Socialista Alaronenca per presentar ho al Govern Civil. Tenia el domicili social al carrer de Gaspar Perelló, núm. 36. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.235. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 18 de maig de 1932. El 28 de maig següent, es varen reunir els fundadors de l'agrupació en el domicili del Centre Obrer –carrer de Gaspar Perelló, núm. 36– per constituir-la oficialment i nomenar la directiva, integrada per Pere Rosselló Oliver (president), Miquel Campins Simonet (vicepresident), Pere A. Rotger Reinés (secretari), Andreu Vidal Rayó (vicesecretari), Joan Rubí Borràs (tresorer), Andreu Sastre Riera (comptador), Joan Riera Rosselló (bibliotecari) i, com a vocals, Antoni Rayó Rotger, Bernat Guasp Vallcaneras, Antoni Garau Campins, Joan Reus Sampol. Probablement, assistiren a la reunió Pere Rosselló, Pere A. Rotger, Miquel Campins, Andreu Vidal, Joan Rubí, Andreu Sastre, Joan Riera, Antoni Rayó, Bernat Guasp, Antoni Garau, Joan Reus, Rafel Coll i Antoni Rosselló. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.629. Exp. 2.235. ARM.

¹⁸³⁴ .- El 17 d'octubre de 1932, Joan Mayrata Albertí –de 19 anys– signà la instància i el reglament de l'agrupació socialista per presentar al Govern Civil. El domicili social era al carrer de Llorenç Riber, núm. 17. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.298. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 19 d'octubre de 1932. El reglament du la data del 10 d'octubre de 1932 i com a membres de la Comissió Organitzadora el signen Joan Mayrata i Miquel Mayrata. El proper 1 de novembre, es va procedir a la constitució oficial de l'entitat i que en l'assemblea es va fer la designació, per votació secreta, de la directiva de l'organització, que quedà integrada per Joan Mayrata Albertí (president), Miquel Mayrata Mascaró (vicepresident), Damià Bennàsar Gual (secretari), Pere Payeras Alemany (vicesecretari), Jordi Socias Pericàs (tresorer) i, com a vocals, Miquel Palou Pericàs (1r), Josep Amengual Amengual (2n), Melcior Bennàsar Mateu (3r) i Rafel Pons Bisquerra (4t). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.298. ARM.

¹⁸³⁵ .- El 17 d'octubre de 1932, Cosme Llinàs, Salvador Castell, Guillem Mateu i Maties Mateu signaren la instància i el reglament de l'Agrupació Socialista Obrera de Bunyola per enviar al Govern Civil. Tenia el domicili social al carrer de la Síquia, núm. 4. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.297. ARM. El reglament, signat pels membres de la comissió organitzadora Guillem i Maties Mateu, duu les dates d'aprovació del 16 d'octubre de 1932 i d'entrada en el registre del Govern Civil de l'1 de novembre de 1932. El 13 de novembre següent, es va reunir l'assemblea general en el local social convocada per la comissió organitzadora per constituir l'entitat. S'aprovaren els estatuts i es va elegir la junta directiva, que, per majoria de vots, va ser integrada per Guillem Mateu Palou (president), Maties Mateu Seguí (vicepresident), Salvador Castell Borràs (dipositari), Sebastià Bujosa Negre (secretari), Sebastià Oliver Pascual (vicesecretari), Cosme Llinàs Seguí (comptador) i, com a vocals, Josep Colom Perelló (1r), Miquel Verdera Colom (2n) i Bartomeu Quetglas Mateu (3r). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.297. ARM.

¹⁸³⁶ .- Els punts més importants de l'ordre del dia eren la reforma del reglament, la política provincial, les gestions del diputat a Corts Alexandre Jaume, les gestions del gestor provincial i els regidors, les qüestions agràries, el cooperativisme, les qüestions municipals, l'estatut d'autonomia de les Balears, l'ensenyament-escoles provincials, i la premsa.

comunicats donant a conèixer les propostes prèvies de les agrupacions. En aquell congrés hi participaren 42 delegats, representants de 20 entitats, que sumaven un total de 1.139 afiliats. L'agrupació d'Eivissa va excusar la seva assistència i es va adherir als acords que s'hi prenguessin.

El president de la FSB, Llorenç Bisbal donà la benvinguda als congressistes i es designà la mesa de discussió del congrés, que quedà integrada pels presidents Joan Monserrat i Víctor Rotger i pels secretaris Jaume Rebassa i Bartomeu Pérez. La nova Comissió Executiva que sorgí del congrés fou integrada per Llorenç Bisbal (president), Josep Bernat (secretari-comptador), Miquel Reynés (vicesecretari), Jaume Matas (tresorer) i, com a vocals, Joan Monserrat i Parets (1r) i Andreu Crespí (2n).

Representants de les agrupacions socialistes que assistiren al Segon Congrés de la Federació Socialista Balear (23-24 de setembre de 1933)

Agrupació	Núm. dele	Delegats
Palma	5	Joan Monserrat Parets, Ignasi Ferretjans, Bartomeu Pérez, Jaume Re i Miquel Reinés
Subt. Palma	5	
Alaró	1	Pere Rosselló
Andratx	1	Andreu Palmer
Artà	2	Vicenç Miquel i Antoni Ginard
Bunyola	3	Rafel Mayol, Joan Pons i Emili Soler
Capdepera	1	Mateu Garau
Esporles	1	Tomàs Seguí
Lloseta	1	Antoni Ramon
Llucmajor	2	Miquel Monserrat i Joan Garau
Manacor	4	Joan Mesquida, Antoni Sureda, Mateu Soler i Nadal Pascual
Pina	2	Miquel Mut i Miquel Pascual
Pont d'Inca	2	Josep Fiol i Rafel Llobet
Santa Maria	2	Pere Mas i Antoni Borràs
Sóller	1	Víctor Agulló
Subt. P. Forana	23	
Maó	1	Víctor Rotger
Mercadal	1	Rafel Pascual
Subt. Menorca	2	
Delegats fraternals		
Joventut Socialista Llucmajor	2	Pau Tomàs i Antoni Zanoquera
Grup Femení de Capde	1	Magdalena Coll
Joventut Socialista Palma	1	Maties Mascaró
Subtotal	4	
Total	34	

FONT: "II Congreso de la Federación Socialista de Baleares", a *El Obrero Balear*, núm. 1.658. Palma, 29 de setembre de 1933, pàg. 1.

Respecte al primer congrés de la FSB, en aquell segon congrés hi assistiren delegats de tres noves agrupacions –Bunyola, Lloseta i Pina–, a més de les delegacions fraternals de les joventuts socialistes de Llucmajor i Palma i el Grup Femení de Capdepera. Per contra, en el primer congrés hi havien assistit delegats de l'agrupació de Binissalem, que no n'envià cap al segon congrés.

A Palma, el 31 de març de 1933, es va constituir oficialment el Grup Socialista del Vivero, amb domicili a la carretera d'Inca, núm. 8 i presidit per Miquel Mas Jaume.¹⁸³⁷

A la Part Forana, aquell any, es varen constituir el 24 de juny l'Agrupació Socialista Obrera de Pina (Algaida), domiciliada en el carrer de Sineu, núm. 11 i encapçalada per Sebastià Jaume¹⁸³⁸ i, l'1 d'octubre, l'Agrupació Socialista de Puigpunyent i Galilea –ubicada al carrer de la República, núm. 52 i dirigida per Pere Joan Martorell Bauzà.–¹⁸³⁹

Al darrer trimestre de 1933, es varen constituir les joventuts socialistes de Capdepera (1 d'octubre) –domiciliada al carrer de Palma, núm. 74 i presidida per Joan Calafat Sirer–¹⁸⁴⁰ i d'Artà o Artanenca (3 de desembre), que tenia la seu social al carrer de Rafel Blanes, núm. 2, presidida per Llorenç Muntaner Riera.¹⁸⁴¹

1837 .- El 8 de març de 1933, els membres de la comissió organitzadora del Grup Socialista del Vivero, Miquel Mas i Pau Moll, enviaren la instància i el reglament al Govern Civil per a la seva inscripció en el Registre d'associacions. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.348. ARM. La instància i els estatuts reglament duen la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 9 de març de 1933. El proper 31 de març, a les 20 h, en el local social de la carretera d'Inca, núm. 8 (es Vivero) es varen reunir la comissió organitzadora del grup socialista, integrada per Miquel Mas i Pau Moll, que donaren lectura al reglament i seguidament es passà al nomenament del Comitè, que per aclamació, va ser integrat per Miquel Mas Jaume (president), Pau Moll Busquets (secretari), Jaume Nicolau Oliver (tresorer) i, com a vocals, Jaume Amengual Jaume (1er) i Joan Serra Garau (2on). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.348. ARM.

1838 .- El 14 de juny de 1933, Miquel Mut Oliver signà la instància i els reglament de l'Agrupació Socialista Obrera de Pina per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social al carrer de Sineu, núm. 11, de Pina. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.372. ARM. El reglament, signat pel president interí Sebastià Jaume Blascos i pel secretari interí Miquel Mut Oliver duu les dates d'aprovació del 14 de juny de 1933 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 15 de juny de 1933. El dia 24 d'aquell mes, es varen reunir els socis fundadors de l'agrupació per constiuir la societat i nomenar per majoria de vot Sebastià Jaume (president), Antoni Jordà (vicepresident), Miquel Mut Oliver (secretari), Miquel Pascual (vicesecretari), Miquel Llabrés Mulet (tresorer), Miquel Llabrés Mut (comptador) i, com a vocals, Sebastià Oliver, Miquel Llompert i Felip Oliver. Altres socis que assistiren a la reunió fundacional foren Simó Blascos, Francesc Ameller i Maria Jordà. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.632. Exp. 2.372. ARM.

1839 .- El 29 de juny de 1933, es va aprovar el projecte de reglament. El 10 de setembre de 1933, el president Pere Joan Martorell Bauzà i el secretari Andreu Riera varen signar la instància i el reglament de l'agrupació de Puigpunyent i Galilea per presentar al Govern Civil. Tenia la seu social al carrer de la República, núm. 52. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.405. ARM. El reglament duu la data d'entrada en el registre del Govern Civil del 13 de setembre de 1933. El reglament du la data del 29 de juny de 1933. L'1 d'octubre d'aquell any, es varen reunir en el domicili social de l'agrupació, sota la presidència del president interí Pere J. Martorell Bauzà per formar la Junta Directiva, que va ser elegida per unanimitat: Pere Joan Martorell Bauzà (president), Mateu Cunill Martorell (vicepresident), Jaume Ramon Llabrés (secretari), Jordi Pujol Vich (vicesecretari), Josep Ramon Ferrà (tresorer), Jaume Ferrà Ferrà (bibliotecari), Antoni Ramon Ferrà (comptador) i, com a vocals, Gabriel Vidal Marimon, Julià Llabrés Alemany, Francesc Juan Frau i Pere Joan Alcover Cunill. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.405. ARM.

1840 .- L'1 de setembre de 1933, Joan Calafat Sirer, Joan Albertí Moll i Sebastià Gayà Gelabert varen signar la instància i el reglament de la Joventut Socialista Capdeperenca per enviar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social al carrer de Palma, núm. 74. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.429. ARM. El reglament, signat pel president interí Joan Calafat Sirer i pel secretari interí Joan Albertí, duu la data d'aprovació del 1 de setembre de 1933 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 13 de setembre de 1933. L'1 d'octubre següent, a les 20 h, un grup de joves "entusiastas" del socialisme es varen reunir en assemblea extraordinària, sota la presidència de Joan Calafat Sirer, per constituir oficialment l'entitat. També es varen votar els càrrecs directius, que foren Joan Calafat Sirer (president), Miquel Ferrer Coll (vicepresident), Joan Albertí Moll (secretari d'interior), Mateu Moll Bibiloni (secretari d'exterior), Pere Sancho Garau (tresorer), Francesc Flaquer Juan (comptador), Sebastià Gayà Gelabert (recaptador) i com a vocals Pere Joan Mayol i Bartomeu Prats Alcina. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.429. ARM.

1841 .- El 24 d'octubre de 1933, el secretari interí Mateu Sancho i el president interí Llorenç Muntaner Riera signaren la instància i el reglament de la Joventut Socialista Artanenca per presentar al Govern Civil per a la seva aprovació. Tenia el domicili social en el carrer de Rafel Blanes, núm. 2, en el local que ocupava la societat d'oficis diversos La Alianza Obrera. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.441. ARM. El reglament, signat pel president interí Llorenç Muntaner i pel secretari interí Mateu Sancho, duu la data d'aprovació del 23 d'octubre de 1933 i d'entrada en el registre del Govern Civil del 24 d'octubre de 1933. El 3

En les eleccions generals del 19 de novembre de 1933, el PSOE es presentà en coalició amb els partits Acció Republicana i el Partit Republica Radical-Socialista. La candidatura republicano-socialista va incloure els socialistes Alexandre Jaume i Àngel Torrejón, els quals no varen aconseguir l'acta de diputat. En la segona volta d'aquells comicis del 3 de desembre, Alexandre Jaume (24.999 vots) va ser derrotat pels republicans radicals Josep Teodor Canet (48.025) i Francesc Julià (47.623), que ocuparen els dos escons de diputats de la minoria. Alexandre Jaume solament havia estat el més votat a dos municipis de les Balears, Calvià (55,03%) i Esporles (49,89%) i únicament va superar el 30% dels vots a Puigpunyent (47,09%), Lluçmajor (37,51%), Capdepera (36,81%), Alaró (34,51%), Marratxí (32,49%) i sa Pobla 31,97%). Per contra, a 22 municipis de l'illa, Jaume no aconseguí superar el 10% dels vots i, fins i tot, es donà el cas dels municipis d'Escorca i ses Salines que no obtingué ni un sol vot.

7.3.14. EL PARTIT SOCIALISTA INDEPENDENT

L'estiu de 1931, s'inicià una crisi interna en l'Agrupació Socialista de Palma, que s'acabà traduint en una escissió dels grups socialistes del Molinar i de la barriada de la Paloma, que acabà amb la creació del nou Partit Socialista Independent.

Un grup de militants foren expulsats de l'Agrupació Socialista de Palma arran de la seva oposició al suport socialista a la candidatura de Francesc Carreras Reura en les eleccions complementàries del 4 d'octubre de 1931.

El 3 de novembre de 1931, Emilio Alloza Delmás envià al Govern Civil una còpia dels estatuts del Partit Socialista Independent per a ser aprovats i inscriure l'entitat en el Registre d'associacions.¹⁸⁴²

Segons els estatuts del nou partit —estructurats en 11 capítols i 40 articles— per formar-ne part s'havia d'estar d'acord amb el programa del Partit Socialista Obrer Espanyol (art. 3er). Així mateix, no podia pertànyer al partit cap individu que fes part de l'Agrupació Socialista de Palma (art. 4art). Els afiliats havien de pagar una quota setmanal de 25 cèntims a excepció dels aturats, malalts i absents (art. 6è).

L'òrgan directiu del partit era el Comitè —integrat pel president, vicepresident, comptador, tresorer, secretari, vicesecretari, recaptador i quatre vocals— que s'havia de reunir setmanalment. La Junta General, que elegia els membres del Comitè, s'havia de reunir dins els primers set dies de cada mes per aprovar l'admissió de nous socis i aprovar els comptes del mes vençut.

Al mateix temps, dissenyava una estructura organitzativa a Palma amb la creació de grups socialistes. Així, quan 10 afiliats residissin en una barriada estaven obligats a constituir un Grup Socialista Independent per propagar la ideologia del partit. A més, el partit es comprometia a ajudar moral i pecuniàriament al sosteniment del grups socialistes independents a condició que els seus afiliats ho fossin del Partit Socialista Independent i que no permetessin que "bajo ningún concepto" s'hi intrometissin membres de l'Agrupació Socialista de Palma ni de cap altra entitat que no acceptàs tot el programa del Partit Socialista Obrer Espanyol. Finalment, els grups socialistes havien de tenir un delegat en el Comitè del partit.

de desembre següent, els fundadors de la societat es varen reunir per constituir oficialment l'entitat i nomenaren per majoria de vots la directiva integrada per Llorenç Muntaner Riera (president), Jaume Mestre Carrió (vicepresident), Mateu Sancho Gayà (secretari interior), Sebastià Ginard Pascual (secretari exterior), Jaume Mascaró Carrió (tresorer), Jaume Payeras Pastor (comptador) i, com a vocals, Pere Vives Vives (1r), Joan Alzamora Cañellas (2n) i Antoni Massanet Casellas (3r). Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.633. Exp. 2.441. ARM.

¹⁸⁴² .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign.1.626. Exp. 2.110. ARM.

Respecte als regidors del Partit Socialista Independent a l'Ajuntament de Palma estaven obligats a donar compte de la seva gestió en la institució en una junta general extraordinària que se celebraria periòdicament cada tres mesos.

El partit també exposava la necessitat, si les possibilitats econòmiques ho permetien, de tenir un òrgan de premsa, la redacció del qual la formarien un director i quatre redactors, "no pudiendo aparecer ningún artículo cuya inserción no haya sido previamente autorizada por la mayoría del cuerpo de redacción." També es plantejava crear mutalitats de socors i cooperatives de consum. Finalment, s'establí que en cas de dissolució de l'entitat, els seus fons serien donats l'òrgan del Partit Socialista Obrer Espanyol, *El Socialista*, de Madrid.

El 19 de novembre de 1931, es reuniren en el cafè de l'avinguda d'Alexandre Rosselló, núm. 124, un ampli grup de simpatitzants per fundar el nou Partit Socialista Independent. Presidí l'acte, el membre de la comissió organitzadora, Vicenç Torres, que després de donar compte de l'aprovació dels estatuts, donà per constituït l'agrupació política. Torres manifestà, a més, que el programa del partit era el mateix que el del Partit Socialista Obrer Espanyol¹⁸⁴³ i que es donava suport a la UGT.¹⁸⁴⁴ Seguidament, s'elegí el nou comitè que quedà integrat per Vicenç Torres Juan (president), Emilio Alloza Delmás (vicepresident), Jaume Bauzà Far (secretari), Sebastià Ferretjans Sanjuan (vicesecretari), Jaume Garcia Obrador (comptador), Manuel Condom Pou (tresorer-dipositari), Nicolau Ribas Torres (recaptador) i, com a vocals, Antoni Bover Gelabert, Josep Palmer Garau, Joan Ferrer Coll i Llorenç Mestre Mesquida.¹⁸⁴⁵

L'11 de gener de 1932, en l'assemblea del partit s'acordà protestar pels fets succeïts a Arnedo —"que han costado la vida a indefensas mujeres"— i fer pública la seva absoluta coincidència amb el manifest publicat per la UGT d'Espanya i pel Partit Socialista Obrer Espanyol, a més de fer constar la seva solidaritat amb ambdós organismes. Al mateix temps, també s'examinà la tasca duita a terme en l'Ajuntament pels regidors Jaume Garcia i Jaume Bauza i s'acordà donar suport a ambdós representants per l'actuació "eminente socialista que vienen desarrollando en el consistorio."¹⁸⁴⁶

El 17 de maig de 1932, el secretari Jaume Bauzà comunicà al Govern Civil que el partit havia traslladat el domicili social des de l'avinguda d'Alexandre Rosselló al Cafè París, del carrer del Sindicat, núm. 186, de Palma.¹⁸⁴⁷

El divendres, 25 de març de 1932, a les 21 h en el domicili social de l'avinguda d'Alexandre Rosselló, núm. 124, es convocà una reunió general extraordinària.¹⁸⁴⁸ En aquesta reunió,

1843 .- "Manifestó que éste tendrá por programa, el del Partido Socialista Obrero Español, el cual cumplirán fielmente todos sus afiliados. Dijo que una de las aspiraciones inmediatas del nuevo Partido es la de colaborar, con todo ardimiento, en la obra colosal que vienen eficiando los hombres sostenedores del actual régimen republicano." "Política local. Constitución del Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de novembre de 1931, pàg. 3.

1844 .- "En lo que se refiere a acción obrera sindical, hizo presente que todos los afiliados al Partido Socialista Independiente, haciendo honor a sus arraigadas convicciones, lucharán sin vacilaciones y con perseverancia para apoyar y robustecer al prestigioso organismo nacional "Unión General de Trabajadores", sin omitir esfuerzo ni sacrificio que pueda redundar en beneficio del mayor y más solvente baluarte nacional con que cuenta el proletariado español en el campo de la acción sindical, representado en esta Provincia por la "Unión General de Trabajadores de Baleares." "Política local. Constitución del Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de novembre de 1931, pàg. 3.

1845 .- "Política local. Constitución del Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, diumenge, 22 de novembre de 1931, pàg. 3. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign.1.626. Exp. 2.110. ARM. El 24 de novembre de 1931, el secretari del partit, Jaume Bauzà Far, comunicà al governador civil que el 19 de novembre s'havia constituït el Partit Socialista Independent i li enviava l'acta de constitució. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign.1.626. Exp. 2.110. ARM.

1846 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 14 de gener de 1932, pàg. 3.

1847 .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign.1.626. Exp. 2.110. ARM.

1848 .- L'ordre del dia era 1er. Lectura de l'acta anterior; 2on. Aprovació de comptes; 3er. Correspondència, i 4art. Assumptes generals. "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, divendres, 25 de març de 1932 publicà la convocatòria.

s'acordà fer pública la més enèrgica protesta "contra el vil asesinato perpetrado en la persona del noble camarada Manuel Jáimez", secretari de la societat d'obriers picapedrers El Trabajo, de Madrid. La nota acabava dient: "No dudan todos los componentes del Partido Socialista Independiente, que, los socialistas madrileños sabrán reaccionar, repeliendo virilmente las agresiones de los degenerados, que bajo el manto de aparentes idealismos escondes sus instintos criminales."¹⁸⁴⁹

El divendres, 6 de maig de 1932, a les 20,30 h el Grup Socialista Independent del Molinar convocà una junta general extraordinària per tractar sobre les festes per commemorar el primer aniversari de la fundació del grup.¹⁸⁵⁰ En aquesta reunió s'acordà celebrar el diumenge, 22 de maig, el primer aniversari de la fundació del grup amb un cafè de companyerisme en el Bar de Can Nadal, una manifestació pels carrers del Molinar —amb els estandarts del Partit Socialista Independent—¹⁸⁵¹ i un míting en el qual havien d'intervenir Jaume Bauzà i Jaume Garcia explicant la seva tasca municipal.¹⁸⁵² També es decidí per aclamació que tots aquests actes estassin dedicats als regidors Bauzà i Garcia com a homenatge a la "magnífica" tasca que duïen a terme a l'Ajuntament. Finalment, a proposta del camarada Roncero s'acordà fer constar en acta la protesta per la manera com s'efectuà la repressió per la força pública el dia del míting dretes.¹⁸⁵³

L'11 de maig de 1932, el Partit Socialista Independent divulgà una nota en què feia constar públicament "su más ferviente" adhesió a Jaume Bauzà i Jaume Garcia per la tasca "netamente" socialista i d'adhesió al règim republicà que desenvolupaven en el consistori ciutadà. A més, es reafirmava que Bauzà i Garcia havien inspirat sempre la tasca municipal d'acord amb el programa del Partit Socialista Obrer Espanyol.¹⁸⁵⁴

El 20 de maig de 1932, el partit comunicava que havia traslladat el domicili social al Cafè París, del carrer del Sindicat, núm. 186, davant el Cine Oriental. Al mateix temps, convocava als afiliats i simpatitzants a una reunió el dissabte, 21 de maig, a les 20,30 h. per "darles instrucciones sobre un asunto de interés para el Partido." Acabava la nota fent pública la més fervent adhesió al projecte de reforma agrària que s'estava discutint a les Corts, "reforma desde muchos años acariciada por el Partido Socialista y la Unión General de Trabajadores" i lamentava que "los partidarios del todo o nada, no sepan comprender que el proyecto de Reforma Agraria es una transformación hondísima en el agro español."¹⁸⁵⁵

1849 .- "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 27 de març de 1932, pàg. 2.

1850 .- "Política local. Grupo Socialista Independiente del Molinar", a *La Almudaina*, dijous, 5 de maig de 1932, pàg. 2.

1851 .- Segons la crònica, després del cafè de companyerisme, "una nutrida manifestación de los expresados elementos del Molinar, agregándose otros de Palma, precedida de una Banda de música, yendo detrás dos señoritas que llevaban los estandartes de las entidades de Palma y del Molinar, recorrieron distintas calles del expresado suburbio." "Política local. La Agrupación Socialista Independiente del Molinar", a *La Almudaina*, dimarts, 24 de maig de 1932, pàg. 2.

1852 .- "El Sr. García se lamentó, dijo, de que se tenga que atacar a los que han convivido durante largos años, entre la mayor confraternidad y cariño." "Política local. La Agrupación Socialista Independiente del Molinar", a *La Almudaina*, dimarts, 24 de maig de 1932, pàg. 2.

1853 .- "Política local. Grupo Socialista Independiente del Molinar", a *La Almudaina*, dimecres, 11 de maig de 1932, pàg. 1.

1854 .- La nota afirmava que el Partit Socialista Independent feia comptes ratificar "en un acto público, en el caso de que existieran elementos solventes que pretendieran demostrar la contrario. En consecuencia, si alguna persona de solvencia quisiera controvertir tal declaración, se puede dirigir al Partido Socialista Independiente, quien cuidará de la organización del acto público de controversia." "Política local. El Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dijous, 12 de maig de 1932, pàg. 2.

1855 .- "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dissabte, 21 de maig de 1932, pàg. 2.

El divendres, 10 de juny de 1932, a les 20,30 h., el partit celebrà una reunió pública en el Cine Doré dels Hostalets —carrer de Nunó Sans, núm. 71— per donar compte de la gestió en el consistori dels regidors Jaume Bauzà i Jaume Garcia.¹⁸⁵⁶

El dimarts, 21 de juny de 1932, se celebrà una reunió general extraordinària a les 20,30 h. en el local social del Cafè París.¹⁸⁵⁷

El 27 de juliol de 1932, el partit, en una nota de premsa, demanava als afiliats i simpatitzants que comprovassin si estaven en les llistes per la formació del Cens Electoral que es trobaven exposades en el vestíbul de la Casa de la Vila. Recomanava que els que no estassin inclosos en les llistes o ho estassin defectuosament passassin per la secretaria del partit des de les 20 a les 22 h on se'ls donaria instruccions, tant per les inclusions com per les reclamacions.¹⁸⁵⁸

El 3 de setembre de 1932, el vicesecretari de l'Agrupació Socialista de Palma, J. Matas, comunicà a la premsa que s'havia reunit la junta directiva de l'Agrupació per protestar públicament pels "términos falaces e injuriosos" de la fulla volant publicada pels socialistes independents contra els membres de l'agrupació en general i d'una manera concreta contra el president Llorenç Bisbal.¹⁸⁵⁹

El dimarts, 6 de setembre de 1932, a les 20,30 h, en el domicili social del Cafè París —carrer del Sindicat, núm. 166, davant el Cine Oriental— se celebrà una reunió general extraordinària.¹⁸⁶⁰

En la reunió del Comitè del Partit Socialista Independent del dissabte, 15 d'octubre de 1932, s'acordà celebrar un acte de companyerisme en el qual Jaume Bauzà i Jaume Garcia exposassin les seves impressions del congrés de la Unió General de Treballadors d'Espanya que s'havia celebrat a Madrid i al qual havien assistit en representació de les entitats ciutadanes Gas y Electricidad, La Igualdad, Unión Cerillera, Espectáculos Públicos, etc.¹⁸⁶¹

El diumenge, 27 de novembre de 1932, a les 16 h, el Partit Socialista Independent celebrà un cafè de companyerisme en l'Hotel del Ferrocarril.¹⁸⁶² Segurament, però, aquest acte se suspengué ja que el 4 de desembre de 1932, a les 16 h es tornà a convocar un cafè de companyerisme en el mateix lloc per donar suport a la tasca que duia a terme la minoria socialista independent en l'Ajuntament de Palma.¹⁸⁶³

El 13 de desembre de 1932, el vicesecretari, Sebastià Ferretjans, difongué una nota de premsa que el Comitè Central del partit havia acordat per unanimitat sumar-se a la rebuda del ministre d'Agricultura, Marcel·lí Domingo. Per aquest motiu, convidava a tots els afiliats i

1856 .- Segons la nota de convocatòria de l'acte, "Se invita a todos los habitantes del caserío de los Hostalets para que concurran al acto. También quedan invitadas las mujeres y muy en particular las obreras." "Política local. El Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dijous, 9 de juny de 1932, pàg. ?.

1857 .- L'ordre del dia de la convocatòria era el següent: 1er. Acta; 2on. Comptes; 3er. Gestió del Comitè; 4art. Moviment de socis; 5è. Gestió dels regidors del Partit, i 6è. Correspondència. "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dimarts, 21 de juny de 1932, pàg. 2.

1858 .- "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 27 de juliol de 1932, pàg. 2.

1859 .- "Política local. Una carta", a *La Almudaina*, diumenge, 4 de setembre de 1932, pàg. 3.

1860 .- L'ordre del dia era 1er. Acta; 2on. Comptes; 3er. Tractar d'organitzar una excursió marítima, i 4art. Assumptes generals. "Política local. El Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, diumenge, 4 de setembre de 1932, pàg. 3.

1861 .- "Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dijous, 20 d'octubre de 1932, pàg. 2

1862 .- "Política local. El Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dijous, 24 de novembre de 1932, pàg. 3. publica una nota de convocatòria de l'acte en el qual estaven convidats tots els militants i simpatitzants.

1863 .- La nota de premsa manifestava que "reina mucho entusiasmo" per l'acte i anunciava que es venien tiquets en la seu del partit i en el Cafè de Can Nadal del Molinar. "Política local. Partido Socialista Independiente.- Café de fraternidad", a *La Almudaina*, divendres, 2 de desembre de 1932, pàg. 2.

simpatitzants a què el proper diumenge anassin a rebre al "gran republicano" i que assistissin a tos els actes que es preparaven en el seu honor.¹⁸⁶⁴

El dissabte, 24 de desembre de 1932, el Grup Socialista del Molinar organitzà un míting a la barriada. L'acte fou presidit per Sebastià Ferretjans i varen intervenir el president del partit Vicenç Torres, Jaume Garcia.¹⁸⁶⁵

El 14 de febrer de 1933, el vicesecretari Sebastià Ferretjans convocà a una assemblea de tots els afiliats el divendres, 17 de febrer, a les 20 h. en el saló "La Juventud" del carrer del Socors.¹⁸⁶⁶

El diumenge, 28 de maig de 1933, el Grup Socialista Independent del Molinar celebrà el segon aniversari de la seva fundació, amb un míting en el local social del Cafè de Can Nadal a les 18 h. A l'acte, que tingué un caràcter de protesta contra l'obstrucció parlamentària, varen intervenir Vicenç Torres, Sebastià Ferretjans, Jaume Bauzà i Jaume Garcia.¹⁸⁶⁷

El divendres, 9 de juny de 1933, el Partit Socialista Independent féu un míting de propaganda en la barriada de la Llibertat. L'acte es duqué a terme en la terrassa de la Unión Sportiva Libertad i hi varen intervenir Sebastià Ferretjans, Vicenç Torres, Jaume Garcia i Jaume Bauzà.¹⁸⁶⁸

El 6 d'octubre de 1933, a les 20,30 h, en el local de la fonda Sa Punta —abans Cas Tort, situada als afores de la Porta de Sant Antoni— hi hagué reunió general extraordinària del Partit Socialista Independent.¹⁸⁶⁹ Es renovà la junta directiva, que quedà constituïda per Vicenç Torres Juan (president), Jaume Garcia Obrador (vicepresident), Jaume Bauzà Far (secretari), Manuel Ramis Bauzà (vicesecretari), Antoni Bover Gelabert (comptador), Gabriel Real (tresorer), Gregori Bernal Fuster (recaptador) i, com a vocals, Josep Palmer Garau, Jordi Morey Valent, Bernat Visca i Bartomeu Llobera Baltasar.¹⁸⁷⁰

El 10 de novembre de 1933, *El Obrero Balear* informà que el Partit Socialista Independent havia acordat renunciar a formar una candidatura pròpia per a les properes eleccions generals i donar suport a la candidatura de la Coalició Republicano-Socialista.¹⁸⁷¹

El 14 de novembre de 1933, es dissolgué i els seus militants s'incorporaren al Partit Socialista Obrer Espanyol. Aquell dia, l'Agrupació Socialista es va reunir en assemblea per acordar l'ingrés, en massa, dels integrants del Partit Socialista Independent.¹⁸⁷²

1864 .- "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dimecres, 14 de desembre de 1932, pàg. 2.

1865 .- "Política local. Un mitin socialista independiente en el Molinar", a *La Almudaina*, dijous, 29 de desembre de 1932, pàg. 1.

1866 .- "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dimecres, 15 de febrer de 1933, pàg. 3.

1867 .- "Política local. Mitin socialista en el Molinar", a *La Almudaina*, dissabte, 27 de maig de 1933, pàg. 2 publicà la convocatòria de l'acte.

1868 .- Segons la convocatòria de l'acte, en el míting "se invita preferentemente a todas las obreras de la Libertad." "Política local. Mitin socialista en la Libertad", a *La Almudaina*, dijous, 8 de juny de 1933, pàg. 2.

1869 .- L'ordre del dia de la reunió era el següent: 1er. Lectura de l'acta anterior; 2on. Aprovació dels comptes; 3er. Renovació de la junta directiva; 4art. Donar compte de la gestió dels regidors del partit; 5è. Assumptes generals, i 6è. Precs i preguntes. "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dijous, 5 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1870 .- "Política local. Partido Socialista Independiente", a *La Almudaina*, dissabte, 14 d'octubre de 1933, pàg. 2.

1871 .- El setmanari socialista comentà "Huelga decir lo mucho que celebramos tan acertada como honrosa decisión, y no tanto por el número de votos que ello implica, que no desdeñamos, como por lo que significa de acercamiento entre los componentes de dicho partido y la Agrupación Socialista de cuyo seno, en momentos apasionadores, tuvieron que salir aquellos con el consiguiente quebranto para los ideales por cuyo excesivo e incontentido amor se produjo la escisión. Registramos el hecho con toda satisfacción propia del caso y con la esperanza de que este gesto, motivo de estas líneas, sea la iniciación del retorno de los socialistas independientes al regazo maternal que es la Agrupación Socialista Palmesana." "El Partido Socialista Independiente", a *El Obrero Balear*, núm. 1.664. Palma, 10 de novembre de 1933, pàg. 5.

7.3.15. EL PARTIT COMUNISTA D'ESPANYA¹⁸⁷³

Des del gener de 1931, el nucli comunista d'Espanya publicava el periòdic *Nuestra Palabra*, que inicialment va ser dirigit per Ateu Martí Miquel.

En les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, els comunistes decidiren presentar dos candidats a Palma, els obrers Jaume Cañellas (districte 2n) i Miquel Llabres (districte 3r).

Arran de la proclamació de la Segona República, el partit s'oposà al règim republicà i defensa la implantació d'una república composta per consells d'obriers, camperols i soldats.

Des del maig, tal com assenyala David Ginard, el grup comunista quedà plenament vinculat a l'organització estatal del PCE i es va adscriure a l'anomenat Comitè Regional Catalno-Balear del PCE.

A les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, els comunistes presentaren una candidatura cunera, integrada per José Bullejos, Manuel Adame, José Silva, Dolores Ibárruri i Encarnación Fullola, els resultats de la qual oscil·laren 125 vots de Fullola i el 152 de Bullejos. Tot i que la llista no passà en cap poble de Mallorca l'1% dels vots, aconseguí escrutinis a Alaró, Bunyola, Lluçmajor, Manacor, Marratxí, Palma, Pollença, Sineu i Sóller.

L'estiu de 1931, el partit aconseguí un reforçament organitzatiu amb la constitució d'un comitè del radi de Palma i també s'organitzaren grups comunistes als barris de Palma des Molinar i de Santa Catalina i a alguns municipis de la Part Forana, com Capdepera, Manacor, Muro, es Pla de na Tesa (Marratxí) i Sóller.

La constitució del Radi Comunista de Palma

El 16 de novembre de 1931, el mecànic Pere Canals Cabrisas –domiciliat al carrer del Molinar, núm. 28, de Palma– envià al Govern Civil dos exemplars del reglament del Ràdio Comunista de Palma per constituir-se en associació.¹⁸⁷⁴

Segons els estatuts –estructurats en 5 capítols i 10 articles–, l'objecte del Ràdio era defensar i propagar les idees comunistes (art. 1r) i per fer-ne part s'havia d'estar d'acord “con el programa del Partido Comunista de España y de la Internacional Comunista, acatando las resoluciones de sus Congresos” (art. 2n). Els afiliats, excepte els aturats, havien de pagar una

¹⁸⁷² .- Segons la breu crònica, "Estos [els integrants del PSI] que, ansiosos de conocer tal decisión, se hallaban junto al salón de la asamblea, fueron invitados a entrar, lo que hicieron entre los aplausos más entusiastas de los reunidos que, de pié, daban vivas al P. S. y a la U. G. T. El compañero J. M. Parets, en nombre de la Agrupación, notificó el acuerdo a los recién llegados dándoles la más fraternal bienvenida. El compañero J. García, previas unas palabras de agradecimiento, muy emocionado, dijo que en los momentos de peligro para la democracia les había impulsado al retorno a la Agrupación en aras de la unión de las fuerzas socialistas, para así hacer frente a las acometidas de la reacció." Indicava, a més, la breu nota del setmanari socialista "El acto fué altamente conmovedor y esperanzador y de una oportunidad maravillosa, en estos momentos en que el extremismo, desde la C. N. T., a Acción Popular, se hallan frente a nosotros en la más repugnante de las poligamias." "La unión de los Socialistas", a *El Obrero Balear*, núm. 1.665. Palma, 16 de novembre de 1933, pàg. 4.

¹⁸⁷³ .- Sobre aquest partit, àmpliament estudiat per David GINARD, vegeu els seus treballs *El moviment obrer de Mallorca i la Guerra Civil, 1936-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1999; *L'esquerra mallorquina i el franquisme*. Edicions Documenta Balear. Palma, 1994; *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España (1931-1942)*. Edicions Documenta Balear/Compañía Literaria, S.L. Palma-Madrid, 2000. També hem de destacar la seva acurada síntesi de la veu “Partit Comunista de les Illes Balears –PCIB–, a MARIMON RIUTORT, Antoni i SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs): *Diccionario de partidos políticos de las Illes Balears (1900-2008)*. Col. “L'arjau”, 28. Leonard Muntaner, Editor. Palma, 2012, pàgs. 174-184.

¹⁸⁷⁴ .- Comunicació del 16 de novembre de 1931 de Pere Canals al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.131. ARM. El 20 de novembre, el cap de negociat del Govern Civil comunicà al governador civil que “visto el presente Reglamento, se han cumplido en el mismo los requisitos prevenidos por la vigente Ley de Asociaciones, esto no obstante el Jefe de Negº que suscribe estima conveniente hacer constar el caracter comunista de la Asociación para la resolución que estime V. E. Procedente.” El mateix dia, el governador li constestà que “puede inscribirse cuando se reciba copia del acta de constitución.” Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.131. ARM.

quota mensual d'1 pesseta per atendre les despeses administratives i de propaganda (art. 4t). L'article 5è era dedicat íntegrament a l'expulsió dels militants per simple decissió del Comitè del radi.¹⁸⁷⁵

El principal òrgan del radi era el Comitè, integrat pel secretari, administratiu i tres vocals (art. 6è). Així mateix, el radi havia de celebrar reunions ordinàries mensuals (art. 7è). El Reglament es podia modificar sempre que la pràctica ho fes necessari o quan s'hagués de posar en concordança amb l'organització general del partit (art. 9è). En cas de dissolució del radi els seus fons havien de passar a la caixa central del Partit Comunista d'Espanya (S.E. de la I.C.) (art. 9è).

El 2 de desembre d'aquell any, a les 20,30 h, es varen reunir en el domicili social del carrer de Pi i Margall, núm. 1, Antoni Ambrós Mut, Pere Antoni Bauzà Servera, Joan Mas Fiol, Joan Picornell Femenias, Jaume Cañellas, Pere Canals Cabrisas, Jaume Campomar, Gabriel Campomar, Miquel Llabrés i Josep Bosch per a la constitució l'entitat. Després d'una breu discussió, s'aprovaren els estatuts i es nomenà una comissió organitzadora interina –que havia d'actuar fins a la celebració de la primera reunió general–, integrada per Antoni Ambrós (secretari), Gabriel Campomar (secretari administratiu) i, com a vocals, Joan Mas, Jaume Cañellas i Pere Canals. S'autoritza, així mateix, a la comissió organitzar l'administració i dur interinament la representació de l'entitat. A les 21,30 h es donà per acabada la reunió i s'aixecà acta.¹⁸⁷⁶

Al final de gener de 1933, el domicili social del radi comunista de Palma es traslladà des del carrer de Pi i Margall, núm. 1, a la plaça de Mercadal, núm. 26, 1r.¹⁸⁷⁷

La formació de la Unió de Joventuts Comunistes d'Espanya. Rèdi de Palma

El 2 de desembre de 1931, els membres de la comissió Joan Picornell, Guillem Galiana i Pere Canals, enviaren al Govern Civil la sol·licitud i els estatuts per a la constitució de la societat Unió de Joventuts Comunistes d'Espanya (S.E. de la I. J. C.).¹⁸⁷⁸ El dia 24 d'aquell mes, a les 16 h, es varen reunir els fundadors Joan Mercant, Josep Julià, Luis Montero, Angel del Barrio, Guillem Galiana, Gabriel Picornell, Alfons Costa, Josep Prats, Aurora Picornell i Guillem Mas del Radi de les Joventuts Comunistes de Palma en el local social del carrer de Pi i Margall, núm 1, per constituir l'entitat. Així mateix, es va nomenar la directiva interina, integrada per Josep Julià (secretari), Angel del Barrio (administrador) i, com a vocals, Aurora Picornell, Guillem Mas i Luis Montero. Així mateix, s'autoritza als directius per dur a terme les primeres recaptacions, organitzar l'administració i dur la representació de l'entitat fins a la convocatòria de la primera junta general que procedís al nomenament de càrrecs.¹⁸⁷⁹

En les eleccions generals a diputats a Corts del 19 de novembre de 1933, la candidatura comunista, integrada per l'advocat José Antonio Balbotín, el periodista Francisco Galán, l'obrer de la construcció Miquel Llabrés, l'empleat Ateu Martí i el sabater menorquí Miquel

¹⁸⁷⁵.- S'apuntaven com a causes d'expulsió: "a) Los que viertan publicamente ideas contrarias a los principios que constituyen la aspiración del Partido. b) Los que falten a la solidaridad obrera. c) Los que dejen incumplidas las instrucciones que les comuniquen los Comités superiores, para que sean efectuados en el seno de los respectivos sindicatos por las fracciones comunistas."

¹⁸⁷⁶.- Còpia de l'acta de constitució, signada per Antoni Ambrós, Gabriel Campomar, Joan Mas i Jaume Cañellas, enviada el 5 de desembre de 1931 al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.131. ARM. En l'expedient del Govern Civil hi ha els balanços d'ingressos i de despeses del gener-juny de 1932 i del juliol-desembre de 1932.

¹⁸⁷⁷.- Comunicació del 31 de gener de 1933 del representant del Rèdi Comunista de Palma Gabriel Campomar al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.131. ARM.

¹⁸⁷⁸.- Instància del 2 de desembre de 1931, signada per Joan Picornell, al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.149. ARM.

¹⁸⁷⁹.- Còpia de l'acta de constitució, signada per Josep Julià, Angel del Barrio, Aurora Picornell, Luis Montero i Guillem Mas, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.627. Exp. 2.149. ARM.

Casasnovas. Els resultats d'aquella llista varen ser molt pobres i oscil·laren entre els 1.167 vots de José Antonio Balbotín i els 938 de Miquel Casasnovas. En aquells comicis, la candidatura comunista obtingué vots a 34 municipis de Mallorca i féu els millors resultats a Calvià (3,86%), Palma (1,45%) i Sóller (1,15%)

7.3.16. IZQUIERDA REVOLUCIONARIA Y ANTIIMPERIALISTA

El 2 de juny de 1931, els membres integrants de l'agrupació Izquierda Revolucionaria y Antiimperialista (I.R.Y.A.) de Palma celebraren una reunió —que continuà el 5 de juny— en el Cafè Ripoll, de la barriada de Santa Catalina, per constituir el Comitè Provisional del partit. Aquest òrgan va ser integrat per Albert Pastor González (secretari), Rafel Gamero Ginata (tresorer), Francesc Pastor González (secretari d'actes) i, com a vocals, Jesús Nieto Arrau, Joan Rullan Roca, Àngel Fernández del Río, Mateu Garcia, Josep Torres Castillo, Miquel Gorrias Femenias, Jaume Rotger Alemany i Martí Ros Garcia. Tots els assistents a la reunió feren part del Comitè Provisional i s'acordà acatar el programa del Comitè Nacional de Madrid.¹⁸⁸⁰

El 15 de juny de 1931, el secretari del Comitè Albert Pastor presentà els estatuts de la nova formació política al Govern Civil per a la seva aprovació i inscripció en el Registre d'associacions.¹⁸⁸¹

Aquests estatuts, que consten de set articles, s'iniciaven amb la constitució a Palma d'un grup que es proposava "luchar para materializar su programa, reformable para un más allá" i que detallava en l'article 1er. Es tractava d'un conjunt de nombroses mesures, definides per la pròpia agrupació, com de caràcter revolucionari:

Respecte a l'ordre públic i a l'Exèrcit, es demanava la dissolució de l'Exèrcit monàrquic i la formació d'un exèrcit revolucionari, a més de la transformació radical de la Guàrdia Civil en una Guàrdia cívica.

Quant al règim monàrquic anterior, s'exigia la creació d'un tribunal del poble per a determinar les reponsabilitats de tots els polítics, generals, especuladors i funcionaris responsables de les dictadures i de l'opressió i negocis de la Monarquia;

Com a principals mesures econòmiques es plantejava la nacionalització de les terres, dels monopolis i del Banc d'Espanya, a més dels ferrocarrils i dels transports. A més, s'exigia el control del comerç exterior i la municipalització dels serveis públics. També defensava la sindicació dels treballadors de la ciutat i del camp i dels funcionaris de l'Estat i la participació dels sindicats en el control de les indústries

Pel que feia a les relacions entre l'Església i l'Estat, apostava per una total separació d'ambdues institucions i per l'expulsió dels ordres religiosos i la confiscació de tots els seus béns. En relació a la qüestió de l'ensenyament, defensava l'establiment de l'escola laica, gratuïta i única. En la qüestió de l'estructuració territorial de l'Estat, volia el reconeixement immediat, sense més tràmits, de l'autonomia regional, donant suport als governs revolucionaris de les regions. A més, s'havia d'atorgar l'autonomia del Rif i la seva incorporació a la República Federal Espanyola.

Finalment, es reivindicava Gibraltar i s'apostava per la cooperació efectiva i fraternal amb els revolucionaris portuguesos i hipanoamericans.

¹⁸⁸⁰ .- Comunicació del 6 de juny de 1931 del secretari d'Izquierda Revolucionaria y Antiimperialista, Albert Pastor, al governador civil de les Balears. Després de comunicar-li la constitució del Comitè Provisional, li deia: "Lo que le comunico preventivamente, hasta que nos sea remitido de Madrid el reglamento, el cual juntamente con toda la documentacion necesaria, someteremos a su aprobación." Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

¹⁸⁸¹ .- Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

Per a la consecució d'aquests programa, el partit pensava lluitar i, d'acord amb el Comitè Centra de Madrid, d'una banda, fer manifestes, mítings i conferències i, de l'altra, mantenir relacions amb el Comitè Central i amb altres grups afins de l'Estat, als quals prestaria el seu suport moral i material (art. 2on).

Per a ingressar en el partit com a socis, el futur membre havia de ser presentat per dos militants. Tots els afiliats estaven obligats a defensar el programa i vetlar per la moral del grup i dels seus membres. S'advertia que els socis que difamassin el partit o els socis serien expulsats de la IRYA i publicada les causes de la seva exclusió. Els militants tenien dret i vot en les assemblees ordinàries i extraordinàries, però a les reunions del Comitè únicament tenien veu. Els militants, que havien de pagar una quota mínima de 0,50 ptes, tenien els mateixos drets i deures que els membres integrants del Comitè (art. 3er).

La direcció del partit era encarregada a un Comitè, integrat per nou membres, dels quals hi havia un secretari, un secretari d'actes i un tresorer designats per l'assemblea. La tasca d'aquest òrgan tenia un caràcter administratiu i havia d'executar els acords de l'assemblea. Així i tot, es facultava al Comitè a fer una activa campanya de propaganda, amb manifestes, mítings i conferències. En les assemblees generals i en les reunions del Comitè s'havia de designar un president que tendria la missió de dirigir els debats i en cas d'empat en les votacions podia desempatar però en els altres casos no tenia vot. Així mateix, s'especificaven les funcions del secretari —informar i atendre les reclamacions que poguessin fer els afiliats—, del tresorer —cobrar les cotitzacions i pagar els comptes i no podia tenir més de 200 ptes en efectiu, ja que la resta l'havia de dipositar en un banc a nom de tres companys— i del secretari d'actes (art. 4art).

Les assemblees eren sobiranes i eren vàlids tots els acords que s'hi adoptassin. Tots els socis tenien dret a discutir l'ordre del dia i podien fer les proposicions que creguessin convenients (art. 5è). El fons del partit es basarien en cotitzacions i donacions dels afiliats i simpatitzants (art. 6è).

Finalment, apuntava a la creació d'un setmanari anomenat *Izquierda*, la redacció i l'administrador del qual seria nomenat per l'assemblea del partit (art. 7è). Tot i aquesta voluntat expressada en els estatuts, aquest periòdic no s'arribà a publicar.

D'acord amb la ideologia del partit i amb una clara voluntat d'organització plenament federal, el partit es regia sense president.¹⁸⁸²

Novament, el 18 de juny de 1931, es féu una reunió general d'adherits i simpatitzants del partit en el Cafè de Can Ferrà —de la plaça de la Constitució, núms. 1 i 3—.¹⁸⁸³

El partit, però, no tingué domicili social fix fins al començament de juliol, quan l'establí en el cafè del carrer de Sant Feliu, núm. 40.¹⁸⁸⁴ Però, al final de setembre de 1931, tornà a tenir provisionalment la secretaria en el carrer de Contestí, núm. 5, de Son Espanyolet.¹⁸⁸⁵

Al final de juliol de 1931, segurament amb l'intent d'incrementar l'afiliació i l'estructura territorial a les barriades de Palma i atenent a la resolució presa en la darrera assemblea,

1882 .- S'advertia que "Por el orden de los debates en las sesiones será designado quien de entre todos los agrupados presentes lo dirigirá; y el designado la presidirá y firmará el acta de la sección anterior.- Un mismo miembro podrá ser designado para presidirla tantas veces como los asistentes le elijan, pero nunca con una insitencia que pueda dar lugar a que actue o inflencie como presidente permanente." Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

1883 .- "Política local", a *La Almudaina*, dijous, 18 de juny de 1931, pàg. 3 (signava la convocatòria pel Comitè, el secretari Albert Pastor).

1884 .- Comunicació del 7 de juliol de 1931 del secretari del Comitè Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

1885 .- Comunicació del 30 de setembre de 1931 d'Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

convidà als amics, simpatitzants i afiliats a una reunió per intentar constituir comitès en totes les barriades.¹⁸⁸⁶

Des de la data de fundació, al començament de juny, fins el 10 de setembre de 1931, el partit s'havia regit per un Comitè provisional. Va ser el dia 10 de setembre, en què se celebrà l'assemblea general per elegir el Comitè definitiu, que havia de prendre possessió l'1 d'octubre. Aquest va ser integrat per Albert Pastor González (secretari), Francesc Pastor González (secretari d'actes), Rafel Gamero Ginata (tresorer) i, com a vocals, Jaume Rotger Alemany, Martí Ros Garcia, Joan Rullan Roca, Antoni Roca Font, Maties Jaume Ripoll i Miquel Gorrias Femenias.¹⁸⁸⁷

Durant el mes d'octubre, el partit participà en els primers actes públics a Palma. Així, el 13 d'octubre, el comitè de la Federació Local de Sindicats Únics féu una funció d'homenatge a Francesc Ferrer i Guàrdia en el teatre Líric, en la qual es representà les obres "El chiquillos" i "Juan José" i es cantaren diverses romances. A més, en aquest acte, el secretari del Comitè, Albert Pastor hi pronuncià una conferència.¹⁸⁸⁸ Novament, el diumenge, 18 d'octubre de 1931, s'organitzà en el teatre Principal un míting anticlerical, presidit per Albert Pastor. S'havien congregat forces de la Guàrdia Civil i de Seguretat als afores del local tot i que l'ordre de l'acte fou complet.¹⁸⁸⁹

El 2 de desembre de 1931, el partit féu una assemblea extraordinària en la qual acordà per unanimitat ingressar en massa en el Partit Republicà Democràtic Federal, liderat a nivell estatal per Eduardo Barriobero Herran. Dos dies després, es féu un comunicat en el qual s'informava d'aquesta decisió i es justificava afirmant que ambdós partits coincidien plenament en els seus ideals.¹⁸⁹⁰

7.3.17. EL PARTIT SOCIAL REVOLUCIONARI

L'escissió del Partit Republicà Democràtic Federal de Mallorca de l'octubre de 1932

Els primers dies del mes d'octubre de 1932, el Partit Republicà Democràtic Federal de Mallorca va sofrir una important escissió, ja que causaren baixa del partit Luis Ferbal Campo (president), Dionisi Pastor Valsero (vicepresident), Joan Rullan Roca (vicepresident), Pau Bosch (comptador) i els vocals Ramiro Feito, Miquel Oliver, Antoni Palmer i Bartomeu Jaume.

¹⁸⁸⁶ .- "Noticias varias. Izquierda Revolucionaria y Antiimperialista", a *La Almudaina*, dimarts, 28 de juliol de 1931, pàg. 3.

¹⁸⁸⁷ .- Comunicació del 30 de setembre de 1931 del secretari Albert Pastor al governador civil. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

¹⁸⁸⁸ .- "Noticias varias. Una función homenaje", a *La Almudaina*, dimarts, 13 d'octubre de 1931, pàg. 3 (anunci).

¹⁸⁸⁹ .- "Noticias varias. Del mitin de esta mañana", a *La Almudaina*, diumenge, 18 d'octubre de 1931, pàg. 4 (nota de l'Empresa del Teatre Principal que advertia que no havia tingut cap intervenció en la cessió del local i que aquesta havia estat acordada per la Comissió Gestora de la Diputació."; "Noticias varias. El mitin del domingo", a *La Almudaina*, dimarts, 20 d'octubre de 1931, pàg. 3 (brevíssima nota sobre l'acte).

¹⁸⁹⁰ .- "Política local", a *La Almudaina*, dissabte, 5 de desembre de 1931, pàg. 3. El desembre de 1939, arran de l'expedient que li instruïa el Tribunal de Responsabilitats Polítiques, l'escultor Maties Jaume Ripoll presentà una instància —que no portava data però duïa la data del registre d'entrada del Govern Civil del 16 de desembre de 1939— al governador civil en què li demanava una certificació aclaratòria del dia, mes, any en què la societat "Izquierda Revolucionaria Antiimperialista" es fusionà adherint-se al Partit Republicà Democràtic Federal i constant segurament en el Registre de societats del Govern Civil. El 18 de desembre, el secretari del Govern Civil de Balears, Antonio López, certificà que en el llibre de Registre de societats no constava la fusió d'ambdós partits, encara que s'observava que la documentació d'Izquierda Revolucionaria Antiimperialista acabava el 30 de setembre de 1931. Per contra, afirmà que en l'expedient del Partit Republicà Democràtic Federal hi havia documentació de 1931, 1932, 1933, 1934, 1935 i 1936. Registre d'associacions del Govern Civil. Sign. 1.624. Exp. 1.989. ARM.

Dies després, concretament el 7 d'octubre, el professor de l'Institut de Palma i regidor de l'Ajuntament de Palma Luís Ferbal Campo i Joan Rullan presentaren el reglament de l'agrupació d'Eivissa del Partit Social Revolucionari –domiciliada al carrer d'Obrador, núm. 13, d'Eivissa– al Govern Civil per a la seva constitució.¹⁸⁹¹ L'endemà, Joan Rullan i Dionisi Pastor tornaren enviar els reglaments de les agrupacions locals mallorquines de ses Salines –domiciliada al carrer del Vent, núm. 8–¹⁸⁹² i de Campos –amb domicili al carrer d'Antelm Obrador, núm. 10.–¹⁸⁹³ Aquests reglaments presentats al Govern Civil eren còpies carbó del mateix registrat per la formació oficial de l'agrupació d'Eivissa.

L'organització del partit

Segons el model de reglament –estructurat en 35 articles més un addicional–, el partit es constituïa d'acord amb l'ideari i els estatuts del partit nacional i definia com la seva tasca principal:

- “a) Laborar por cuantos medios legales tenga a su alcance por la más pronta implantación del programa del Partido.
- b) Establecer lazos de concordia y amistad para fines de propaganda y electorales dentro de su demarcación, con los organismos, sociedades y entidades que pudiesen cooperar a la Revolución Social.
- c) Elegir y proponer a sus representantes para cargos de elección popular en caso de que el Partido acuerde concurrir a las elecciones.
- d) Mantener constante contacto con el pueblo, a cuyo fin organizará toda clase de actos de propaganda, por medio de manifiestos, mítines y conferencias públicas, y ceer cuando sea posible, un periódico portavoz del Partido.
- e) Fundar Ateneos filiales de barriada, a cuya apertura y sostenimiento cooperará en la medida de sus fuerzas.” (art. 1r).

Pel que feia als afiliats, es requeria formalitzar la sol·licitud –havien d'haver complit els 18 anys– i ser admés per l'organisme corresponent i no es podia pertànyer a formació política ni institució que estàs en pugna amb l'ideari del partit. S'havia de pagar una quota mensual, tot i que el Comitè Executiu podia eximir de l'obligació del pagament als afiliats en atur, malalts, que fessin el servei militar i als presos. També admestia la possibilitat de ser simpatitzants –amb dret a veu però sense vot i havien de contribuir amb una quota voluntària– a aquelles persones que les seves creences o compromisos sindicals els impediessin estar afiliats a partits.

Pel que fa als òrgans de govern del partit eren el Comitè Executiu local –que s'havia d'elegir, en votació directa i secreta, en l'assemblea general ordinària i havia d'estar integrat per un vocal 1r, un secretari, un comptador-tresorer i els vocals que acordàs l'assemblea– i l'Assemblea General –que detentava la sobirania del partit i a la qual hi estaven subordinats tots els òrgans de la formació.– Així mateix, s'establia que s'havia de nomenar una “Comissió Pro-presos i perseguits”, integrada per cinc membres d'acord amb les normes que establís el reglament que confeccionàs el Comitè Nacional.

En els propers dies, concretament el 10 d'octubre, Luís Ferbal Campo i Joan Rullan presentaren al Govern Civil el reglament del Partit Social Revolucionari per a la seva

¹⁸⁹¹ .- Comunicació del 7 d'octubre de 1932 de Lluís Ferbal i Joan Rullan al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.289. ARM. En l'expedient solament hi ha la instància de presentació i el reglament.

¹⁸⁹² .- Comunicació del 8 d'octubre de 1932 de Joan Rullan i Dionisi Pastor al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.291. ARM. En l'expedient solament hi ha la instància de presentació i el reglament.

¹⁸⁹³ .- Comunicació del 8 d'octubre de 1932 de Joan Rullan i Dionisi Pastor al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.630. Exp. 2.290. ARM. En l'expedient solament hi ha la instància de presentació i el reglament.

constitució a nivell de Mallorca.¹⁸⁹⁴ El 24 d'octubre, en el local social del carrer d'Apuntadors, núm. 45, de Palma, es féu la reunió de simpatitzants del partit per a la seva constitució oficial. El "camarada" Vicenç Bennàssar Ramis llegí el reglament, que va ser aprovat per unanimitat. Seguidament, es va procedir a l'elecció de la Junta Directiva, que quedà integrada per Vicenç Bennàssar Ramis (secretari), Ramiro Feito Joaquin (tresorer-comptador), Luis Ferbal Campo (delegat al Comitè Regional) i, com a vocals, Dionisi Pastor (1r), Miquel Nicolau (2n), Joan Moyà (3r) i Ateu Martí (4t).¹⁸⁹⁵

Dins aquell context de tasques organitzatives i d'implantació del nou partit, es preparà la celebració del que havia de ser el primer míting rellevant de la nova formació política. El 10 de novembre de 1932, la comissió organitzadora anuncià un míting per al proper diumenge, dia 13, a les 10 h, del matí en el Teatre Balear en el qual havia de prendre part com a principal orador el diputat José Antonio Balbotín. Preveient un interès notable per assistir a aquest acte, l'organització féu saber a tots els afiliats del partit i al públic en general que no seria possible reservar localitats donat el caràcter popular de l'acte. Així i tot, anuncià que per cada agrupació definitivament constituïda en el pobles es reservarien tres llocs en l'escenari. També comentà que estava previst instal·lar altaveus en l'exterior del local –en la porta d'entrada i en el cafè Avinguda– a càrrec de la Casa Bisquerra. Així mateix, donat l'interès mostrat per diversos pobles per fer alguns actes aprofitant l'estada dels oradors, ja s'havien concretat actes a Campos i a Pollença. Finalment, però, s>alertava que tot dependria del temps que els oradors poguessin romandre a l'illa.¹⁸⁹⁶ El 12 de novembre, el Partit Social Revolucionari comunicà que el míting s'havia depassat fins el proper dia 20, ja que José Antonio Balbotín no podia ser a Palma.¹⁸⁹⁷ Finalment, però, tampoc es produí aquesta esperada visita. Al final de novembre de 1932, el partit instal·là el domicili social i la secretaria al carrer de Santiago Rusiñol, núm. 15, baixos.¹⁸⁹⁸

Un nou impuls de l'estructura territorial a Eivissa

El 2 de desembre de 1932, Joan Rullan i Luis Ferbal Campo presentaren al Govern Civil còpies dels reglaments del Partit Social Revolucionari per formar les agrupacions de Sant Francesc Xavier (de Formentera), Santa Agnès (de Sant Antoni), de Sant Joan Baptista i Santa Eulàlia del Riu.

El 10 de desembre següent, es varen constituir oficialment les agrupacions de Formentera,¹⁸⁹⁹ Sant Antoni Abad,¹⁹⁰⁰ però en els expedients no hi ha notícia d'haver-se format les de Sant Joan Baptista¹⁹⁰¹ i de Santa Eulàlia del Riu.¹⁹⁰²

¹⁸⁹⁴ .- Comunicació del 10 d'octubre de 1932 de Lluís Ferbal i Joan Rullan al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.293. ARM. La data d'entrada al Govern Civil és de l'11 d'octubre.

¹⁸⁹⁵ .- Comunicació del 24 d'octubre de 1932 del secretari Vicenç Bennàssar, amb el vist-i-plau del vocal primer Dionisi Pastor, al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.293. ARM.

¹⁸⁹⁶ .- "Política local. Partido Social Revolucionario", a *La Almudaina*, dijous, 10 de novembre de 1932, pàg. 3. Posteriorment, el Partit Social Revolucionari remetè una nota als mitjans de comunicació que José Antonio Balbotín havia enviat un telegrama en el qual avisava que arribaria amb el vapor correu de Barcelona el diumenge matí, 13 de novembre, i convidà als correligionaris i simpatitzants que hi anessin a rebre'l. També es comunicà que la premsa de Palma tendria una taula reservada damunt l'escenari per informar de l'acte. "Política local. Partido Social Revolucionario", a *La Almudaina*, dissabte, 12 de novembre de 1932, pàg. 3.

¹⁸⁹⁷ .- El comitè del Partit Social Revolucionari rebé un telefonema urgent de José Antonio Balbotín en el qual avisava: "Fatalidad en contra. Sin plaza avión Barcelona. Imposible viaje. Domingo próximo iremos todos. Abrazos. Balbotín." "Política local. El mitin de hoy ha sido aplazado", a *La Almudaina*, diumenge, 13 de novembre de 1932, pàg. 2.

¹⁸⁹⁸ .- Comunicació del 26 de novembre de 1932 del secretari Vicenç Bennàssar al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegal 1.630. Exp. 2.293. ARM.

¹⁸⁹⁹ .- Segons la còpia de l'acta de constitució –es tracta d'un model–, el "camarada" Josep Morales Riera llegí els estatuts, que foren aprovats. Seguidament, es va procedir a l'elecció dels càrrecs directius, que foren

El 26 de novembre de 1932, el Comitè Local del Partit Social Revolucionari oferí als obrers i camperols i entitats polítiques democràtiques el seu local social de Palma en el carrer de Santiago Rusiñol, núm. 15, baixos.¹⁹⁰³

L'1 de desembre de 1932, el Comitè del Partit Social Revolucionari, a més de reiterar la instal·lació de la Secretaria Regional en el local del carrer de Santiago Rusiñol, 15, anuncià que s'havien format agrupacions a Sant Joan Baptista (Eivissa), Formentera, Santa Agnès (Eivissa) i Santa Eulàlia (Eivissa).¹⁹⁰⁴

El 15 de desembre de 1932, el comitè regional del partit comunicà que Luis Ferbal Campo havia sortit cap a Madrid per assistir al Congrés Nacional del partit en el qual s'havien de debatre temes importants, com l'estratègia revolucionària que havia de seguir la formació política. S'anuncià quan Ferbal tornà del congrés, es faria una assemblea regional en la qual hi havia d'assistir un representant de cada agrupació per adoptar acords sobre l'estratègia.¹⁹⁰⁵

La Federació de les Balears del PSR

El 15 de gener de 1933, es féu l'assemblea regional constituent de la Federació de les Balears del Partit Social Revolucionari. Hi assistiren delegats de les agrupacions locals mallorquines de Palma, Campos, Pollença i ses Salines; i pitiuses d'Eivissa, Formentera, Santa Agnès, Sant Joan i Santa Eulàlia. Deixà d'assistir-hi el representant de Porreres perquè no havia presentat l'acta de constitució de l'agrupació. Es llegí i s'aprovà el reglament de la Federació Regional i es nomenà la Comissió Executiva del Comitè Regional, integrada per Joan Rullan Roca (secretari general de Balears), Miquel Billon Estelrich (vicesecretari), Luis Ferbal Campo (vocal 1r i delegat al Comitè Nacional), Pau Bosch Campomar (vocal 2n) i Bartomeu Cabanellas Botia (vocal 3r). Així mateix, s'adoptaren normes d'actuació per a les properes eleccions municipals. D'una banda, s'acordà intentar presentar "en lo posible" el major nombre de candidats del partit i, de l'altra, impulsar possibles aliances amb els partits afins. De totes maneres, s'advertí que cap agrupació local podia fer acords pel seu compte i que els havia de sotmetre a la Federació regional. A més, el delegat del Comitè Nacional, Luis Ferbal

Joan Riera Isern (Vocal 1r), Josep Morales Riera (secretari), Antoni Serra Torres (vocal 2n), Antoni Ribas Mayans (tresorer) i, com a vocals, Joan Marí Torres, Josep Torres Serra, Josep Ribas Mayans, Manel Roig Marí, Miquel Escandell Mayans i Vicenç Escandell Ferrer. Còpia de l'acta de constitució, signada pel vocal 1r Joan Riera i pel secretari Josep Morales, datada el 10 de desembre de 1932, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.309. ARM.

¹⁹⁰⁰ .- Segons la còpia de l'acta de constitució –es tracta d'un model també–, el camarada Pere Costa Costa va llegir els estatuts, que varen ser aprovats. Després s'elegiren els càrrecs directius, que varen ser Josep Tur Tur (vocal 1r), Josep Costa Costa (vocal 2n), Josep Torres Boned (vocal 3r), Miquel Tur Costa (vocal 4t), Antoni Boned Roig (vocal 5è), Vicenç Riera Cardona (vocal 6è), Antoni Boned Boned (vocal 7è), Pere Costa Costa (secretari), Miquel Costa Costa (vicesecretari) i Josep Boned Boned (tresorer). Tenia el domicili social a Can Partit de Santa Agnès. Còpia de l'acta de constitució, signada pel vocal primer Josep Tur Tur i pel secretari Pere Costa Costa, datada el 10 de desembre de 1932, enviada al governador civil. Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.310. ARM.

¹⁹⁰¹ .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.311. ARM. Solament hi consta la sol·licitud al Govern Civil i la còpia dels estatuts.

¹⁹⁰² .- Registre d'associacions. Govern Civil. Llegall 1.631. Exp. 2.312. En l'expedient consta una comunicació del 16 de febrer de 1933 del secretari Joan Tur al governador civil en la qual l'informava que s'havia arribat a un acord (1 de febrer) amb l'empresa del Teatre Espanya per traslladar-hi el local social i "en cuyo local social celebraremos desde ahora en adelante nuestras reuniones, juntas, asambleas y demas actos lícitos de propaganda de este Partido, sin otros requisitos ni formulismos que los de invitación y convocatoria." S'havia enviat una còpia de l'escrit al batle de Santa Eulàlia del Riu.

¹⁹⁰³ .- "Política local. Partido Social Revolucionario", a *La Almudaina*, diumenge, 27 de novembre de 1932, pàg. 2.

¹⁹⁰⁴ .- "Política local. Partido Social Revolucionario (Comité Regional de Baleares)", a *La Almudaina*, divendres, 2 de desembre de 1932, pàg. 2.

¹⁹⁰⁵ .- "Política Social Revolucionario (Comité Regional)", a *La Almudaina*, divendres, 16 de desembre de 1932, pàg. 2. La nota anava signada pel secretari Joan Rullan Roca.

informà sobre la tàctica revolucionària del partit i destacà “el gran desenvolupament” que el partit estava tenint a la península. Així, concretà que solament en la província de Sevilla ja s’havien constituït 188 agrupacions. Per acabar, s’acordà intensificar la propoganda a les Balears.¹⁹⁰⁶

De totes maneres, durant la resta de 1933 i del començament de 1934, el PSR es mantingué bastant inactiu.

7.4. LES ELECCIONS MUNICIPALS PARCIAIS DEL 23 D’ABRIL DE 1933

7.4.1. INTRODUCCIÓ

El 28 de març de 1933, el president de la República, Niceto Alcalá-Zamora, i el ministre de la Governació, Santiago Casares Quiroga, signaren el decret que, en aplicació de la Llei de 30 de desembre de 1932, havien de cessar els regidors proclamats en les eleccions d’abril de 1931 per l’article 29 de la Llei electoral de 1907 i s’havien de cobrir les seves vacants. D’aquesta manera, es convocaren eleccions municipals per al diumenge dia 23.¹⁹⁰⁷ Aquella tarda, a les 17,30 h, la pissarra de la façana de l’administració del diari *La Última Hora* donà la notícia, que va recórrer ràpidament la ciutat i va ser comunicada per telèfon a molts de pobles de l’illa.¹⁹⁰⁸ Les eleccions suposaven la renovació de 2.479 ajuntaments a tot l’Estat.¹⁹⁰⁹

El 3 d’abril, el governador civil interí, Ramón Martínez Sevilla convocà eleccions locals als municipis mallorquins de Banyalbufar (s’havien d’elegir 8 regidors), Campanet (11 regidors), Costitx (9 regidors), Deià (7 regidors), Escorca (6 regidors), Estellencs (7 regidors), Fornalutx (7 regidors), Lloseta (10 regidors), Lloret (9 regidors), Mancor de la Vall (9 regidors), Sant Joan (10 regidors), Santa Margalida (districte segon, 6 regidors), Selva (12 regidors), Sineu (per dimissió de tots els regidors, 12 regidors) i Vilafranca (10 regidors), i els menorquins d’Alaior (13 regidors) i Ciutadella (18 regidors).¹⁹¹⁰

L’afiliació dels 163 regidors que havien cessat el gener de 1933 per disposició del Govern i que havien estat elegits d’acord amb l’article 29 de la Llei electoral de 1907 era de 20 radicals federals, 12 de dreta republicana, 16 republicans independents, 13 d’Acció Republicana, 11 d’Unió de Dretes, 6 socialistes, 2 d’Acció Popular, 6 regionalistes, 4 liberals, 4 monàrquics (Alaior), 12 d’Unió Republicana de Menorca, 43 republicans de centre i 12 conservadors.¹⁹¹¹

¹⁹⁰⁶ .- “Política local. Partido Social Revolucionario”, *La Almudaina*, dimecres, 18 de gener de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁰⁷ .- "Política. El decreto de convocatoria de las elecciones", a *El Día*, divendres, 31 de març de 1933, pàg. 4; "Las elecciones municipales", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 1 d’abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁰⁸ .- "En algunos círculos políticos que tuvimos ocasión de frecuentar, la animación era mayor que la normal, comentándose el propósito del Gobierno. No pocos comentaristas dudaban de que fuera cierto, y durante la noche y parte de la madrugada, muchos políticos acudieron ayer a nuestra Redacción en espera de telegramas aclaratorios; notándose gran decepción al enterarse nuestros visitantes de que las elecciones sólo se referían a las del artículo 29." "Elecciones municipales", a *El Día*, dimecres, 29 de març de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁰⁹ .- S’havien de dur a terme eleccions parcials a les províncies d’Àlaba (41 ajuntaments), Albacete (24), Alacant (11), Almeria (11), Àvila (111), Badajoz (17), Balears (16), Burgos (176), Càceres (17), Càdis (2), Castelló (37), Ciutat Real (32), Còrdova (4), Conca (158), Granada (11), Guadalajara (99), Guipúscoa (44), Huelva (7), Osca (217), Jaen (9), Las Palmas (6), Lleó (84), Logronyo (67), Lugo (19), Madrid (54), Màlaga (2), Múrcia (5), Navarra (151), Oviedo (18), Palència (99), Pontevedra (8), Salamanca (157), Santa Cruz de Tenerife (22), Santander (15), Segòvia (73), Sevilla (2), Sòria (33), Terol (134), Toledo (33), València (44), Valladolid (112), Biscaia (53), Zamora (117) i Saragossa (124). Solament no s’havien de fer eleccions, a més de Catalunya, a la Corunya i Orense. "Las elecciones municipales. El 23 de abril serán renovados 2.470 Ayuntamientos", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 4 d’abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹¹⁰ .- *La Almudaina*, dijous, 30 de març de 1933, pàg. 2. El nombre de regidors es basa en la nota “Las elecciones de hoy”, a *La Almudaina*, diumenge, 23 d’abril de 1933, pàg. 2 i “Las elecciones de mañana”, a *Correo de Mallorca*, dissabte, 22 d’abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹¹¹ .- "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d’abril de 1933, pàg. 5.

Les eleccions s'havien de verificar d'acord amb els preceptes de la Llei municipal del 2 d'octubre de 1887 i de la Llei electoral de 8 d'agost de 1907, amb l'excepció de l'article 29, i tenint-se en compte les modificacions que respecte a l'edat dels electors i elegibles havia establert la Constitució de la República. La base d'aquests comicis era el cens electoral — manat a formar pel Decret de la Presidència del Consell de Ministres del 26 de gener de 1932, tenint en compte la igualtat de drets electorals dels ciutadans d'un i d'altre sexe d'acord amb l'article 35è de la Constitució.

El calendari de les eleccions era el següent: el diumenge 9 d'abril les juntes municipals del cens electoral havien de designar els adjunts i els presidents de les meses; el diumenge 16 d'abril s'havien de proclamar els candidats; el diumenge 23 d'abril s'havien de fer les eleccions, i el dijous 27 d'abril s'havia de dur a terme l'escrutini general. Les reclamacions electorals que es fessin s'havien de tramitar d'acord amb el que disposava el Decret del Ministeri de la Governació del 29 de maig de 1931.¹⁹¹²

El 9 d'abril, les juntes municipals del cens electoral designaren els integrants de les meses electorals, que foren publicats pel *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares* el 18 d'abril.¹⁹¹³

L'1 d'abril de 1933, el director general d'Administració envià una circular als governadors civils de totes les províncies de l'Estat —amb l'excepció de les de Catalunya— en contestació a les consultes formulades. Advertia que la convocatòria de les eleccions a regidors del 23 d'abril “ha de comprender todas las vacantes producidas en esa provincia por el cese de los Concejales del artículo 29 ya que la ley dispone se cubran todas ellas sin excepción alguna por elección.” Al mateix temps, “encarezco a V. E. necesidad de que cesen en el acto en sus funciones los delegados que para inspeccionar Ayuntamientos tenga designados ese Gobierno Civil absteniéndose de solicitar autorización para hacer nuevos nombramientos hasta que terminen estas elecciones.”¹⁹¹⁴

En el ministeri de la Governació, des del 3 fins al 20 d'abril es feren diàriament unes relacions per províncies dels actes de propaganda política que s'havien duit a terme, fent constar el poble, el partit que l'organitzava i les incidències ocorregudes. Així i tot, des del 3 al 10 d'abril no consta que s'hagués fet cap acte a les Balears en aquesta relació. L'11 d'abril, a Campanet hi hagué un míting d'Acció Republicana sense incidents (telegrama 557 del 15); el dia 12 a Ciutadella hi hagué un míting de la Federació Obrera, amb la intervenció dels oradors Angel Muerza, Joan Mascaró, Francesc Mercadal, Víctor Roger i Lluís Fons, també sense incidents (telegrama 457 del 13); el dia 13 no consta cap acte. Els dies 13, 14 i 15 no consta cap acte a les Balears. Novament, el dia 16 a Campanet hi hagué un acte d'Acció Republicana sense incidents (telegrama 729 del 18), un a Sant Joan del Partit Republicà Federal, sense incidents (telegrama 649 del 17). El dia 17, constaven quatre actes, dos a Alaior, el primer un míting radical, amb les intervencions de Miquel Mascaró, Josep Orfila, Pere Gomila i altres, sense incidents (telegrama 727 del 18) i, el segon, un míting de les Dretes monàrquiques, amb els oradors Joan Mora, Andreu Casanovas, Josep Saurina i Rosa Gornés, també sense incidents (telegrama 727 del 18). Un altre a Ciutadella, de la Unió Republicana, sense incidents (telegrama 879, del 20) i un altre a Alaior de l'Agrupació de Dretes, també sense incidents (telegrama 879 del 20). El dia 18 no consta cap acte a les Balears en la relació. El dia 19, dos actes a Ciutadella, un de l'assemblea de Dretes Acció

1912 - La convocatòria de les eleccions fou publicada en el *Boletín Oficial Extraordinario*, divendres, 31 de març de 1933, pàg. 1; i reproduïda a "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimecres, 5 d'abril de 1933, pàg. 2; "Las próximas elecciones municipales. Convocatoria", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 4 d'abril de 1933, pàg. 2.

1913 - *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.354. Palma, dimarts, 18 d'abril de 1933, pàg. 1.

1914 - Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 7 A. Exp. núm. 32. AHN.

Popular, sense incidents (telegrama 830 del dia 19) i l'altre de l'Agrupació Socialista, sense incidents (telegrama 879 del 20). El dia 20 tampoc consta cap acte a les Balears sorprenentment.¹⁹¹⁵

Des del ministeri de la Governació, s'enviaren nombroses circulars als governadors civils preparant aquests comicis.

Així, l'11 d'abril, el governador Manuel Ciges reproduí en el *Boletín Oficial* el telegrama del ministre de la Governació, en el qual afirmava: "Como apesar órdenes cursadas por este Ministerio para que actos de propaganda electoral sean no solo autorizados sino celebrados con toda clase de garantías por parte autoridades viénesse observando que algunos de dichos actos son suspendidos por autoridades locales con el leve pretexto de producirse protestas o perturbaciones durante la celebración aquellos, recuerdo a V. E. firme propósito del Gobierno de que dichos actos, siempre que se cumplan preceptos de la Ley de Reuniones no sean suspendidos sino ante tumultos graves dentro del local en evitación de los cuales deberá V. E. tomar debidas precauciones para que asistentes al acto no entren armas de ninguna clase, bastones, porras ni otros instrumentos contundentes. Cuando manifestaciones hagan oradores merézcanlo, deberá V. E. dar cuenta al Juzgado para actuación oportuna. Ruego a V. E. tome buena nota estas instrucciones y trasládelas autoridades locales dependientes de la suya a fin de que sean cumplidas estrictamente. Asimismo sírvase dar cuenta telegráfica diaria a este Ministerio de actos electorales y propaganda celébrense en territorio esa provincia con indicación punto, local, oradores, filiación política y otros datos considere V. E. dignos de ser comunicados, especialmente incidentes producidos durante acto y causas los motiven." Els batles havien de comunicar el més ràpid possible per telègraf o telèfon els actes polítics al governador.¹⁹¹⁶

El 15 d'abril, el governador civil envià a la premsa el telegrama circular —núm. 21— del dia anterior del ministre de la Governació per a la seva difusió.¹⁹¹⁷ Afegí que eren freqüents els

¹⁹¹⁵ .- Pel que respecta a les illes Balears, aquesta informació sembla molt incompleta. Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 2. AHN.

¹⁹¹⁶ .- "Política. La propaganda electoral", a *El Día*, dimecres, 12 d'abril de 1933, pàg. 5; "La propaganda política. Una circular del Ministro de la Gobernación", a *Correo de Mallorca*, dijous, 13 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹¹⁷ .- La circular núm. 21 del ministre de la Governació exposava "En mi telegrama circular n.º 16 de 20 del pasado marzo significué a V. E. el firme propósito del Gobierno referente a que las elecciones de Concejales que se han de verificar el día 23 del corriente mes se ajusten estrictamente a la legalidad vigente indicándole que para ello solo bastaba con recordar a todos los preceptos contenidos en el Título octavo de la ley electoral y sanciones establecidas en el mismo y aunque estoy persuadido que por parte de V. E. se habrán adoptado las oportunas medidas para que con el mayor celo se cumplan dichas instrucciones así como las transmitidas también a V. E. respecto a reuniones electorales en telegrama n.º 18 de once de los corrientes considero además necesario que por los medios de publicidad que tenga a su alcance haga saber a los electores de los municipios en donde se haya de verificar la elección y al vecindario en general de esa provincia que los derechos de los electores han de hallarse perfectamente garantidos por la autoridad de V. E. y que cualquier atropello o coacción que se intente contra los mismos será inmediatamente sancionada con la severidad que la ley señala. Conviene recordar a todos los Alcaldes que tanto ellos como los dependientes de autoridad han de estar preparados el día de la elección para prestar en el acto los auxilios que para conservar el orden amparar la libertad de los electores y mantener la observancia de la ley dentro de los colegios electorales les puedan reclamar con arreglo a lo dispuesto en el artículo 48 de la ley electoral los presidentes de mesa pero limitando su intervención a prestar los auxilios dentro de los locales que dichos presidentes y no otras personas les interesen conviene igualmente recordar que la entrada a los colegios electorales se halla limitada a los electores de la sección[,] a los candidatos, a sus apoderados y a los notarios para dar fé de cualquier acto relacionado con la elección que no se oponga al secreto de la votación y que está prohibida la entrada en dichos colegios con armas, palo, bastón o paraguas a excepción de los electores que por impedimento físico tuvieran necesidad absoluta de apoyo para acercarse a la mesa. Es necesario advertir que incurren en penas graves los que por medio de promesa dádiva o remuneración soliciten el voto en favor de cualquier candidato así como los que exciten a la embriaguez a los electores para realizar tales propósitos. Igualmente se halla castigado con rigor el votar con nombre ajeno y sobre todo el acto de detener u obligar a un elector a que abandone su residencia el día de la elección para impedirle emitir su voto; todos estos particulares y otros que detalladamente se expresan

telegramas des del Ministeri recomenant l'estricta observància de tots els preceptes legals per als comicis i que estava disposat a proceder amb el màxim rigor en les eleccions parcials "sin atender exhortaciones de nadie ni hacer excepción de personas ni grupos políticos. Sospecho que pensando en el tiempo y en la impunidad que seguía a los abusos y atropellos electorales, alguno se figurará que va a ocurrir lo mismo, poniendo en olvido esta prevenciones y las que oportunamente seguirán."¹⁹¹⁸

Així, el 20 d'abril, la circular núm. 23 assenyalava que "El artículo 48 de la Ley electoral determina claramente que la autoridad exclusiva dentro del Colegio electoral para mantener el orden, asegurar la libertad de los electores y respetar la observancia de la Ley, es el Presidente de la Mesa. Por consiguiente solo a requerimiento escrito de dicho Presidente penetrará la fuerza pública en el Colegio electoral e incluso si se trata de la de la Guardia Civil y cuando esto ocurra levantará el mas caracterizado de la misma un acta que será encabezada con la copia del escrito del Presidente de la Mesa electoral, haciendo constar el servicio prestado y firmada por dos testigos siendo remitida inmediatamente por el conducto mas breve y por el mas caracterizado de la fuerza al Gobernador civil de la provincia.- Cuando algun elector, fuera quien fuere, considerándose atropellado en su derecho electoral, bien sea por engaño, o acción u otra causa acuda a la fuerza pública incluso a la de la Guardia Civil, solicitando auxilio y protección al amparo de la Ley, se le prestará, mas si el atropello de la clase que fuere, hubiera tenido lugar dentro del Colegio electoral, en donde solo por el requerimiento del Presidente de la Mesa puede penetrar la fuerza pública, incluso la Guardia Civil, se le prestará igualmente, previo el requerimiento al denunciante de que presente dos testigos, quienes con dicho denunciante y dos individuos de la fuerza pública, considerando como tal la Guardia Civil, firmarán el acta correspondiente de la que sacará copia autorizada para remitir al Gobernador civil de la provincia y pasar el original al Juzgado con la consiguiente denuncia empleando en todo caso el medio más rápido.- Como la lucha electoral apasiona los ánimos y excita la nerviosidad de los interesados en la misma, deben tener todos muy presentes tales circunstancias empleándose la mayor prudencia y tacto en la gestión encomendada a cada uno evitándose en cuanto sea factible todo incidente que en la mayoría de los casos sirven de pretexto para alterar el orden público y como el Gobierno está dispuesto a que las elecciones municipales para el dia 23 del actual se verifiquen con toda legalidad cortando de raiz todos los procedimientos que han venido empleándose para falsear la pureza del sufragio, reitero a V.E. las instrucciones circuladas al efecto interesándose haga saber a todos se mantenga al Instituto de la Guardia civil alejado en absoluto como siempre de toda lucha política y reducido a su misión de prestar el auxilio que imponga la ejecución de las leyes, así lo reclamen la autoridad como cualquier ciudadano justificadamente atropellado en sus derechos electorales.- Espero no medie motivo por parte de este Gobierno que de lugar a quejas debidas a incumplimiento de esta Circular y de las demás que acerca de

en la ley electoral y se sancionan con penas de arresto mayor y multas de quinientas a cinco mil pesetas y aun con sanciones mayores con arreglo a dicha ley y al Código penal han de ser tenidos en cuenta por V. E. para que dentro de sus facultades y sin invadir las que corresponden directamente a los presidentes de mesa y juntas del censo electoral procure con escrupuloso cuidado que por nada ni por nadie se coaccione al cuerpo electoral poniendo a disposición de los Tribunales a los responsables de tal delito en resumen su intervención en la próxima contienda electoral debe limitarse a amparar el derecho de todos para que libremente el cuerpo electoral pueda emitir su sufragio sin coacciones ni violencias de ninguna clase y dentro de la más perfecta normalidad haciendo responsables del cumplimiento de sus instrucciones a los Alcaldes a cuyas peticiones de auxilio para atender al mantenimiento del orden deberá dar preferencia sobre otros servicios dada la importancia que para el Gobierno tiene el que estas elecciones se celebren sin que se altere la tranquilidad pública confiando en su reconocido celo para el exacto cumplimiento de cuanto le indico." "Gobierno civil", a *El Día*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 2; "Ante las elecciones municipales", a *La Almudaina*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹¹⁸ .- "Gobierno civil", a *El Día*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 2, i "Ante las elecciones municipales", a *La Almudaina*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 4.

las futuras elecciones ha recibido.” Acabava la circular ordenant que el text fos remés al primer cap de la Comandància de la Guàrdia Civil.¹⁹¹⁹ El governador Ciges Aparicio va remetre la circular als batles dels pobles on s'havien de celebrar les eleccions amb l'ordre que s'havia de donar a conèixer a la població mitjançant bans o pregons.¹⁹²⁰

El 22 d'abril, a les 19 h, des del Ministeri de la Governació es telegrafia als governadors civils la circular –núm. 26- reiterant les instruccions que havien enviat “respecto a la necesidad de que tanto por V.E. como por las autoridades dependientes de la suya, se observe en las elecciones de mañana la mas estricta neutralidad, evitando toda coacción o atropellos que perturbe la normalidad de las mismas, pues el Gobierno sancionará a los infractores cualquiera que sea su jerarquia.”¹⁹²¹

7.4.2. LES CANDIDATURES

El dissabte 15 d'abril de 1933 el diari *La Almudaina*, publicava, sota el títol “Ante las elecciones municipales”, les opinions d'alguns dels principals caps dels partits polítics de Mallorca, com Josep Quint Zaforteza (tradicionalista), Llorenç Bisbal (socialista), Francesc Julià (federal), Bartomeu Fons (regionalista-autonomista), Vicenç Tejada (Acció Republicana), Lluís Zaforteza (Unió de Dretes), Lluís Pascual (republicà de centre) i Joan Trián (radicals socialistes).¹⁹²²

7.4.2.1. El Partit Socialista

El 15 d'abril, el president de la Federació Socialista Balear, Llorenç Bisbal, manifestà que les properes eleccions tenien “escasa importancia” pels socialistes. Afegí que en els municipis afectats per la convocatòria no hi estava organitzada cap oposició al caciquisme abans de la proclamació de la República i que per això s'havia aplicat l'article 29. Però que en els anys de règim republicà, s'hi havien creat agrupacions socialistes “en donde por primera vez contendrán nuestros partidos.” Dels municipis on s'havien de fer els comicis, assenyalava que els socialistes presentarien candidats a Campanet, Lloseta i Selva, tot i que encara no estaven tancades possibles llistes en altres pobles. Finalment, indicava que en els pobles on hi hagués candidatures d'Acció Republicana o del Partit Republicà Radical Socialista i no hi hagués candidats socialistes, els seus vots serien per aquests partits.¹⁹²³

El 14 d'abril, l'Agrupació Socialista anuncià que per emprendre la campanya electoral es traslladarien a Mallorca els diputats a Corts Alexandre Jaume i Andrés Ovejero —catedràtic de la Universitat Central de Madrid i “uno de los mejores oradores con que cuenta el Partido Socialista Español.” S'anunciava que els pobles on havia d'haver eleccions parcials que volguessin fer actes de propaganda, ho havien de comunicar a la Federació Socialista Balear.¹⁹²⁴

El diumenge, 16 d'abril, aprofitant l'estada a Palma del diputat a Corts, Manuel Cordero, l'Agrupació Socialista li organitzà a la Casa del Poble una conferència sobre l'acció dels obrers en els municipis.¹⁹²⁵ Presentat per Alexandre Jaume, Cordero tractà sobre l'acció dels

1919 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN. La circular fou reproduïda a “Gobierno Civil”, a *El Día*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 2 i a “Ante las elecciones municipales”, a *La Almudaina*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 1.

1920 .- “Gobierno Civil”, a *El Día*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 2; “Las elecciones de mañana. Nota del Gobierno civil”, a *Correo de Mallorca*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 2.

1921 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1922 .- “Ante las elecciones municipales”, a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

1923 .- “Ante las elecciones municipales”, a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

1924 .- “Propaganda electoral socialista”, a *El Día*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 5.

1925 .- “Política local. Conferencia por Manuel Cordero”, a *La Almudaina*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 2, publicà l'anunci de l'acte. “Conferencia del diputado socialista D. Manuel Cordero, en la Casa del Pueblo”, a *La Almudaina*, dimarts, 18 d'abril de 1933, pàg. 2, publicà una ressenya sobre l'acte.

obrers en els municipis,¹⁹²⁶ de les competències i serveis municipals¹⁹²⁷ i de la campanya obstruccionista al Govern.¹⁹²⁸

El dilluns, 17 d'abril, al matí, es féu en el saló-cine de Lloseta un míting socialista, en el qual hi prengueren la paraula els socialistes ciutadans Ignasi Ferretjans i Llorenç Bisbal; els alaroners Rosselló i Rotger, i el binissalemer Andreu Pol. A més, es varen repartir un manifest electoral i uns fulls dirigits a les dones.¹⁹²⁹

Al llarg de la setmana, els socialistes programaren actes electorals a Estellencs, Campanet i Lloseta, a més d'altres pobles.¹⁹³⁰ Al mateix temps, els socialistes mallorquins Ignasi Ferretjans i Andreu Crespí anaren a Menorca en viatge de propaganda.¹⁹³¹

El 15 d'abril, arribaren a Palma els diputats a Corts Manuel Cordero, Francesc Carreras, Alexandre Jaume i Antoni Maria Sbert, ben segur per donar suport a la campanya electoral.¹⁹³² El 17 d'abril, els diputats Cordero i Sbert embarcaren cap a Barcelona en el "Ciudad de Cadiz."¹⁹³³

Finalment, el Partit Socialista presentà candidats a Campanet —en coalició amb Acció Republicana i Partit Republicà Radical Socialista— i Lloseta —en coalició amb el Partit Republicà Federal.—

1926 .- Cordero recomenà als obrers que "procuren que la vivienda sea sana, alegre, comfortable; que el Ayuntamiento cuide con esmero de la beneficencia para atender al obrero en sus enfermedades y que atienda con cariño a la enseñanza.. Gobernamos sin imponer tiranías, pero no las admitimos en demócrata, pero para que pueda ser así, es preciso que las masas tengan cultura y por eso preconizamos la Enseñanza."

1927 .- El diputat socialista afirmà "compete a los Ayuntamientos el abaratamiento de las subsistencias y tener una seria intervención en los mercados de alimentación, intervención que no debe limitarse a regularización de la venta sino que debe alcanzar también a asuntos tan importantes como la cuestión sanitaria y la defraudación en los alimentos. Se ocupa de la transformación de los servicios municipales y alude a los servicios de luz, agua y demás servicios de carácter público, expresando la necesidad de su municipalización. Se lamenta luego de que los técnicos, ingenieros, arquitectos, etc., cuando están al servicio de un patrono particular trabajan con fé y ahínco y en cuanto sirven al Municipio o al Estado no dan la mitad de su rendimiento. Y esto mismo ocurre con los empleados y obreros, los cuales obran así de una manera anormal pues al trabajar por un patrono sólo benefician al particular, mientras que cuando están al servicio del Ayuntamiento o del Estado trabajan por el pueblo."

1928 .- Afirmà "No saben estos señores la gravedad de su actitud ni a lo que puede conducir. Las revoluciones se sabe como empiezan, pero no como acaban. El pueblo ha reaccionado y si ellos triunfaran y se falseara la República pueden ocurrir dos cosas ambas graves:

1.º Que el pueblo hastiado y aburrido se duerma y no resista, amoldándose a la situación y que vuelva lo antiguo o 2.º que el pueblo se canse y salte contra todo echándose a la calle.

Debo decir francamente que nosotros optamos por la segunda de las dos citadas cosas. Y no se tome esto como amenaza, pues somos enemigos de la violencia. Deseamos la transformación por medios evolutivos. Somos idealistas y humanistas y deseamos evitar siempre el derramamiento de sangre. No importa que en la historia de la humanidad se registren accidentes contrarios al avance social. El fascismo de Italia y el racismo alemán, son episodios que para nada comprometen el futuro aun cuando cobren en el presente una importancia que no debe exagerarse." Acabà destacant la importància de la preparació i de l'educació "para la hora de la sustitución del régimen capitalista." "Conferencia del diputado socialista D. Manuel Cordero, en la Casa del Pueblo", a *La Almudaina*, dimarts, 18 d'abril de 1933, pàg. 2,

1929 .- "Política. Los socialistas", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2; "Política local. Propaganda electoral socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

1930 .- "Política. Los socialistas", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2; "Política local. Propaganda electoral socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

1931 .- "Política. Los socialistas", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2; "Política local. Propaganda electoral socialista", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

1932 .- "Política. Ayer llegaron los diputados señores Cordero, Carreras, Jaume y Sbert", a *El Día*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 2.

1933 .- "Salida de diputados", a *Correo de Mallorca*, dimarts, 18 d'abril de 1933, pàg. 2

7.4.2.2. El Partit Republicà Radical Socialista

El 15 d'abril, el vicepresident del Comitè Executiu Provincial, Joan Trian, es limità a manifestar que encara s'havien de debatre certes qüestions en el comitè, però que el partit prendria part en les eleccions fent coalició d'esquerres en tots els pobles on aquesta es presentàs i no donaria els seus vots a cap altre partit que no fossin els governamentals, "pues en aquellos pueblos donde no tuvieran fuerza otros partidos que integran la coalición y nuestra organización tuviera algún arraigo, presentaríamos independientemente candidatos." Assenyalava que aquelles eleccions tenien un caràcter molt especial donat els pobles on se celebraven, tot i que hi tenien esperança.¹⁹³⁴

Una representació del Partit Socialista, Acció Republicana i Partit Republicà Radical Socialista es reuní per formar una aliança d'esquerres en temes polítics locals i, posteriorment, el Partit Republicà Radical Socialista féu una assemblea extraordinària, presidida per Francesc Quijada per donar compte de la reunió entre els partits d'esquerres, que foren acceptades pel Comitè Municipal, però que donat l'interès primordial pel partit s'acordà fer una assemblea general per llegir les bases del pacte i saber l'opinió de l'assemblea, que les acceptà per unanimitat.¹⁹³⁵

Finalment, el Partit Republicà Radical Socialista presentà candidats a Campanet —en coalició amb Acció Republicana i Partit Socialista.—

7.4.2.3. L'Acció Republicana

El 15 d'abril, el president del Comitè Regional d'Acció Republicana, Vicente Tejada, comentava que les eleccions tenien importància pel seu partit i que aspirava a saber i contrastar el grau de simpatia i adhesió que havia aconseguit l'ideari, tot i ser unes eleccions parcials. Afirmava que "el gran número de afiliados logrado en poco más de un año que tiene de existencia y las numerosas organizaciones con que cuenta en los pueblos de la isla, es ya un precedente a favor nuestro, es decir, que el partido confía en que ese auge en su desarrollo, obtenido no sólo por la virtualidad de su ideario sino por la actuación lo mismo en el ámbito nacional de la política, que en el regional o local, se traducirá en unos resultados que evidencien la preferencia que hacia él siente la opinión democrática mallorquina. La misma juventud del partido de Acción es además otra circunstancia que había de empujarle y le empuja a ir con entusiasmo a la lucha electoral." Sobre les possibles enteses i pactes, comentava que responent a la coalició governant i a la pròpia estratègia d'Acció Republicana era necessari anar coaligats o en unió amb els partits afins (socialista i radical-socialista) però les candidatures municipals també gaudien d'un alt grau d'autonomia política. Sentenciava que "iremos solos en aquellos pueblos donde no existan organizadas agrupaciones de nuestros aliados amigos, aunque las haya de otros partidos republicanos de derecha, con los cuales no podemos acordarnos, ni coaligarnos, no ya solo por cuestión de procedimiento ni de matiz, sino por decoro político." Afegia que "no ignorará Vd. que semejante, y anterior a la obstrucción parlamentaria con que se combate al Gobierno por las oposiciones republicanas, aquí se nos declaró el boicot y la hostilidad política, tratando de negarnos hasta la personalidad que sólo un egoísmo pasional o una ceguera política podrán dejar de reconocer." Assenyalava, a més, que eren molts pocs els pobles on Acció Republicana no hagués trobat un "éxito lisongero y halagador en la propaganda de sus doctrinas. Y esto porque aún no hemos tenido tiempo ni se presentó ocasión de extenderla a ellos. Pero aún así, no es seguro que desistamos de la presentación de candidatos, pues depende de las exploraciones y de la propaganda que en estos momentos nos proponemos hacer en ellos. Si encontramos ambiente favorable, si la influencia y fuerza atractiva de nuestro ideario y de

1934 .- "Política local. El Partido Radical Socialista", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

1935 .- "Política. Una alianza de izquierdas", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2, i "Política local", a *La Almudaina*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 3.

nuestra actuación, ha hecho prosélitos, que no han llegado hasta ahora a concretarse y definirse en una organización militante, la constituiremos y afrontaremos la lucha." Indicava que lluitarien per les majories a Sant Joan, Selva i Santa Margalida, ja que considerava que el partit tenia força suficient per aconseguir-la. També presentarien candidatures a Campanet i Mancor de la Vall. Aspiraven a les minories en aquells municipis en què el partit encara no havia aconseguit la solidesa i la fortalesa necessària per a lluitar per les majories amb probabilitat de triomf. Sobre la participació de les dones, afegia que era aventurat predir la seva influència, però tot i la pressió que s'hi exercia i la manca d'hàbit de participar-hi, declarava que "no creo que su participación sea de tal cuantía que se deje sentir en el resultado. De cualquier modo, si se decide a tomar parte en la contienda, es de esperar —¿por qué no ser optimistas?— que su fino instinto le aconseje no negar sus votos al régimen que precisamente se los ha otorgado, enaltecíéndolas. Y entre los partidos, republicanos no es ciertamente el de Acción Republicana[sic] el que cuenta con menos simpatías, como lo demuestra el número de afiliadas al mismo, que según cómputo hecho recientemente se eleva al diez por ciento. Si son o no fundadas estas conjeturas, el tiempo lo dirá, que es el que dice la última palabra."¹⁹³⁶

Finalment, el governamental partit d'Acció Republicana presentà candidats a Banyalbufar, Campanet, Estellencs, Fornalutx, Lloret, Mancor, Sant Joan, Selva i Sineu.

7.4.2.4. El Partit Republicà Federal de Mallorca

El 15 d'abril, el president del Partit Republicà Federal de Mallorca, Francesc Julià, definia els propers comicis municipals com "una elecciones de chasco", ja que "habrá concejales que triunfarán con el nombre legítimo del Partido a que pertenecen, otros con nombre independiente y otros, que siendo marcadamente de derechas se titularán de una de las fracciones gobernantes. Con todo este conjunto no pueden ser en Mallorca elecciones de prueba. Mas que nada serán de pasatiempo, salvo en algunos pueblos." Indicava que presentaven candidatures a tots els municipis on tenien organització per a triomfar o fer recomptes de forces i que els pobles eren autònoms a l'hora d'organitzar la lluita política i, des del partit, solament es controlava l'honradesa política. Afirmava que presentarien candidatures per a les majories a Sant Joan, Santa Margalida, Selva, Sineu, Lloseta, Estellencs i Lloret.¹⁹³⁷

El 19 d'abril, el Partit Radical féu una junta general en el Casino Radical —carrer de Brondo, núm. 7— per elegir la junta directiva i tractar de les qüestions electorals.¹⁹³⁸

El dia de les eleccions, hi hagué candidats del Partit Republicà Federal als municipis de Banyalbufar, Costitx, Fornalutx, Lloret, Lloseta, Sant Joan, Selva i Sineu. A més, a Menorca presentà candidats en ambdós municipis, Ciutadella i Alaior.

7.4.2.5. El Partit Republicà de Centre

El 15 d'abril, el president del Comitè Executiu del Partit Republicà de Centre, Lluís Pascual, s'havia reservat la contestació a les preguntes del reportatge de *La Almudaina* perquè encara havien de ser sotmeses al comitè, tot i manifestar que pel partit les eleccions no eren vitals. Així mateix, afirmava que "tienen importancia, sin embargo, en cada localidad por el carácter administrativo de las Corporaciones que han de elegirse y en este sentido cada pueblo debe procurar con mayor ahínco que nunca conseguir la mayoría de los concejales posibles. Nuestro partido ha respetado siempre las autonomías locales y la libertad de sus afiliados

¹⁹³⁶ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹³⁷ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹³⁸ .- "Política. Casino Radical", a *El Día*, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 2.

para las uniones que en cada caso han sido más convenientes al progreso y bienestar de cada pueblo y en armonía con sus ideales. No podía ser una excepción este caso y en este mismo sentido está inspirada la lucha electoral próxima y por consiguiente en cada pueblo las afinidades de los hombres y de los partidos decidirá sus alianzas, sin olvidar los altos deberes de propugnar por el orden en general y la recta administración municipal."¹⁹³⁹

Finalment, el Partit Republicà de Centre aconseguí presentar candidats a tots els municipis de Mallorca, a excepció de Sant Joan i Vilafranca.

7.4.2.6. Partits Regionalista i Autonomista

El 15 d'abril, el president del Comitè Executiu del Partit Regionalista, Bartomeu Fons, comentava que per la seva agrupació aquestes eleccions tenien un interès relatiu, ja que com sempre havien deixat a les seves organitzacions locals una certa autonomia i a la mesura de les conveniències pròpies, "no siempre fáciles de ser comprendidas desde el centro." Així i tot, afirmava que intervendrien en la lluita electoral. Sobre les possibles aliances amb altres partits, Fons declarava que "quienes como nosotros, en un reciente manifiesto, vienen sosteniendo que la coincidencia de principios básicos fundamentales requiere hoy como nunca unir en vasta y flexible inteligencia circunstancial todos aquellos grupos y personas que se presten a tal esfuerzo que el interés patrio pide a voz en grito, habrán de ver con natural agrado que los pueblos a los que la elección afecta, comprendan la necesidad de aquella justa posición accidental por la cual propugnamos; siempre, repito, ajustada a la conveniencia de cada localidad." A la pregunta sobre la presentació de candidats propis, contestava amb una certa ambigüetat que "de esa convivencia dimana precisamente nuestra relatividad de interés por esta lucha electoral, toda vez que no queremos entorpecerla con la presentación de candidatos propios en aquellos pueblos en los que tienen ya arraigo agrupaciones afines a la nuestra, a las que es debido prestemos nuestra leal ayuda y cooperación."¹⁹⁴⁰

El dia dels comicis, la coalició dels partits Regionalista i Autonomista presentaren candidats a Campanet, Costitx, Deià, Fornalutx, Lloret, Lloseta i Sineu.

7.4.2.7. La Unió de Dretes

El 15 d'abril, el president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, declarava que "en la última sesión ordinaria de la Junta Directiva, se habló extensamente del asunto de las próximas elecciones municipales, ratificándose, una vez más, la conveniencia del seguimiento del precepto que fijan nuestros estatutos, los cuales dejan en la más amplia autonomía a nuestras entidades de los pueblos, y por lo tanto no puedo anticiparle nada absolutamente de lo que usted solicita por cuanto, como ya he dicho, atañe exclusivamente a cada una de dichos[sic] entidades. Ello no obstante no ha impedido que hayamos aconsejado lo que hemos creído más conveniente para lograr, incluso sacrificando los naturales egoísmos de alcanzar el mayor número de puestos, la inteligencia con las fuerzas afines que sean necesarias. Entendemos que la unión o inteligencia ha de ser de cada día más estrecha para que, inspirados en los más esenciales principios democráticos, alejados de todos los antiguos caciquismos que tantos males nos han acarreado en todos los órdenes, logremos por la convicción y por la fuerza de nuestro número y calidad, la implantación de nuestros ideales."¹⁹⁴¹

¹⁹³⁹ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹⁴⁰ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹⁴¹ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

Al final de març, se celebrà en el Saló Garcies de Sineu el míting d'afirmació dretana, organitzat per la Secció Femenina de la Unió de Dretes de la localitat. Hi varen intervenir Maria Alonso, Ramona Baltasar, Dolors Fortuny, Margalida Alcover, Pilar Solanas-Cazaña i Francesca Roca.¹⁹⁴²

El dimarts, 18 d'abril, la Conjunció Dretana de Lloseta féu un míting de propaganda electoral en el teatre de la vila. Hi varen intervenir l'advocat Josep Gual —en representació dels republicans de Centre—,¹⁹⁴³ l'advocat Gabriel Cañellas —representant del Partit Regionalista—,¹⁹⁴⁴ Magdalena Vandre de Marquès —de la Dreta Autònoma—,¹⁹⁴⁵ Andreu Buades —també de la Dreta Autònoma—¹⁹⁴⁶ i el notari Miguel Alcón —de la Dreta

1942 .- A. R.: "De Sineu. Mitin de Unión de Derechas (Sección femenina), a *Correo de Mallorca*, divendres, 31 de març de 1933, pàg. 6.

1943 .- Detallà l'evolució cap a la República de l'antic Partit Liberal de Mallorca, "acatando así la voluntad del pueblo manifestada en las urnas en las elecciones del doce de abril de mil novecientos treinta y uno." Seguidament, afirma que "la República la han desnaturalizado los hombres que gobiernan, pues los que votaron la República no votaron el desorden ni el ataque a la conciencia religiosa del país, ni los atentados a la propiedad, ni los desmedidos avances socialistas, que opina el orador se hallan en pugna con la voluntad del país." L'orador s'extengué en consideracions sobre les properes eleccions i recomenà "a todos los hombres que deseen el bien de Lloseta, den sus votos a los candidatos de la Conjunción Derechista que son una garantía para la defensa de los intereses del pueblo." "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

1944 .- Afirmà que els regionalistes defensaven tots els principis que oferien el màxim respecte als drets de tots i la defensa de la religió, la família i la patria, que "hoy se hallan sujetas a toda clase de atropellos, con marcado desprecio a los derechos que otorga la Ley Constitucional." A continuació, assenyala que "hay que respetar las creencias de la vida local, mirando siempre el cumplimiento de los deberes de la mutua convivencia, apartando rencores, olvidando agravios y colocándose en todo momento sobre las pequeñas pasiones para salvar los derechos y los intereses de todos." Acabà recomenant a les dones que "cumplan como buenas, para demostrar a España entera que hay pueblos como Lloseta, donde aun viven la fé religiosa y la honradez política." "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

1945 .- Va ser molt ovacionada quan es dirigia a la tribuna i es dirigí sobretot a les dones, dient que "ha llegado el momenot de que la mujer sin olvidar sus deberes salga del hogar, para defender fuera de él sus sentimientos más carísimos, y sus creencias más firmes, en peligro por los ataques que constantemente le lanzan la revolución y el sectarismo triunfante." Seguí dient que "estamos en momentos de incertidumbre, que son trascendentales para España; las próximas elecciones nos marcarán el porvenir de nuestra Patria. Unas elecciones municipales nos trajeron la República izquierdista, que tenemos; otras, también municipales, nos pueden traer o una República más izquierdista aun, o la derechista que todos deseamos.

La salvación de España depende mucho de nuestra actuación; no carguemos con la responsabilidad de que por nuestra desidia caiga en el abismo.

La verdad hay que defenderla por ser la verdad misma, que no admite privilegios, ni desprecia intereses. No debemos defender la soberanía de una clase por muy digna que sea y muy ilustres que fuesen sus apellidos, como tampoco podemos admitir la del Sindicato por sus pistolas y sus amenazas, ni la de los que hacen del laicismo y la revolución instrumento de Gobierno, pues nosotros solo admitimos la soberanía de la justicia, que siempre es una, y no es patrimonio exclusivo de ninguna clase, ni de ningún Régimen político." A continuació, passà a analitzar el concepte de la llibertat i "en párrafos muy sentidos establece un parangón entre la libertad que reconoce la Constitución y la libertad que implica la expulsión del Cardenal Segura, la disolución y confiscación de los bienes de la Compañía de Jesús, la prohibición de la enseñanza religiosa y tantas otras." A més, aconsellà a les dones que s'afiliassin al partit de dretes, "cuyos Estatutos se hallan más de acuerdo con sus sentimientos e ideas." També detallà el que era l'anomenada escola laica i única i "los desastrosos resultados que daría formando a la juventud en la indiferencia religiosa y sin freno moral." Acabà la intervenció, fent una arenga a les dones per que el diumenge "den una prueba pública de que a nada temen cuando se trata de defender la Religión, la Familia, la Patria y el orden social, emulando a la gran heroína Agustina de Aragón y a tantas otras mujeres que han demostrado ante la historia, de lo que es capaz un corazón noble de mujer." "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

1946 .- Indicà que intervenia a petició d'elements de la dreta de Lloseta, interessats en conèixer l'orientació dretana en els elements socials. "Reprende con enérgicas palabras a los que momentos antes habían interrumpido a la señora que le precediera en el uso de la palabra e invita a todos al máximo silencio para que

Autònoma.—¹⁹⁴⁷ Diverses intervencions dels oradors foren interrompudes per un grup d'esquerrans i, en l'acabar l'acte, hi hagué petits incidents però que no anaren a més.¹⁹⁴⁸

A Menorca, la Unió de Dretes de Ciutadella i d'Alaior prepararen amb molta cura aquests comicis municipals. A Ciutadella, s'acordà el diumenge, 16 d'abril, participar en els comicis donant amplis poders al comitè polític local per introduir les modificacions necessàries per adaptar-se a la situació política local. En una reunió electoral, hi hagué discursos de l'obrer Capellà Femenias i de l'exdiputat Moreno Tilve —que havia estat enviat a l'illa per Acció Popular—. Tant a Ciutadella com a Alaior, la Unió de Dretes lluitava per les majories.¹⁹⁴⁹

Finalment, la Unió de Dretes presentà candidats a tots els municipis, tant de Mallorca com de Menorca, a excepció de Deià i Lloseta —que foren de la Dreta Autònoma Balear.—

7.4.2.8. La Comunió Tradicionalista

El 15 d'abril, el cap de la Comunió Tradicionalista, Josep Quint Zaforteza, afirmava que pel seu partit aquests comicis no "revisten una trascendental importància." Afegia que en les campanyes de propaganda s'havien anat creant comitès en els pobles, però en els municipis

las palabras del orador pudieran llegar a todos los ámbitos del Teatro. Desciende al patio de butacas y colocándose junto al grupo de los interruptores, les dice que él también ha sido joven y trabajador como ellos, y también sintió la nerviosidad de los años mozos y las ansias de mejoramiento que ellos sentían, pero que supo oír a los que bien le hablaron y pudo estudiar en la misma vida los efectos de las doctrinas distintas y ha podido llegar con honradez y con trabajo a ganar su pan y facilitarlo a los que con él trabajan." Pujà novament a l'escenari i continuà afirmant que "han hecho incompatible el ser católico con el ser socialista; pero explica esa táctica del socialismo, porque temen el programa social de la Iglesia, que es mucho más justo, más noble y más humano." Exposà detalladament tot el que es podia fer en benefici dels obrers des del terreny de la dreta, "relatando lo que el mismo orador ha hecho, los medios de que se valió, para conseguir medios de protección al necesitado y el íntimo consuelo que se experimenta, cuando se consigue un bien para los demás, aunque los mismos beneficiados no lo agradezcan." També es dirigí a les dones, a les quals "exhorta, para que con el mismo celo que cuidan de la salud de sus hijos, cuiden de su formación moral y religiosa, y que para conseguirlo no tema na[sic] nada ni se detengan ante ningún obstaculo, pues el enemigo marcha paso a paso y con gran cautela, tomando posiciones para apoderarse de la conciencia de la juventud." Acabà aconsellant que votassin als "más honrados, los más dignos y los que mejor puedan defender sus intereses morales y materiales." "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁴⁷ .- Explicà la seva militància a la Dreta Autònoma, dient que "siendo como son fieles a todos los principios que integran una sana política de derecha, no se hallan afiliados a ninguna de las organizaciones políticas que actualmente hay en Mallorca, si bien tienen en preparación la formación de una vasta organización, que reuna con sujeción a normas nuevas, aquellos elementos que libres de prejuicios y mirando a los altos intereses de la Iglesia, de España y Mallorca, constituyan una garantía de orden político, religioso y social." Digué, a continuació, contestant a algunes interrupcions, que la llibertat "no hay que pregonarla, sino practicarla y que la honradez en la política donde mejor se manifiesta es ante el adversario. La verdad no tiene más que un camino, y las derechas no nos hemos de torcer nunca, hasta conseguir la reintegración a la vida del Estado, de aquellas leyes que nos conduzcan a la tranquilidad de las conciencias y a la seguridad del orden social." Acabà amb contundència condemnant "los atropellos de que se hace víctimas en todas partes a las derechas y excitando a las derechas de Lloseta para que el domingo cumplan en las urnas con su deber." "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁴⁸ .- "Política local. Mitin electoral de la conjunción derechista de Lloseta", a *La Almudaina*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 2; la crònica d'*El Día*, més breu que la de *La Almudaina*, assenyalà que "desde el comienzo del acto un grupo de mozalbetes ineducados se propuso interrumpir el acto con silbidos, gritos y denuestos que prudentemente trató y logró acallar la concurrencia, logrando que no se interrumpiera el mitin como aquellos se proponían; pero al finalizar, aquel grupo de jóvenes exaltados fué arrojado del local, imponiéndoles el correctivo que se merecían por su actitud de interrumpir el ejercicio de un derecho ciudadano." "Política. Mitin en Lloseta", a *El Día*, dijous, 20 d'abril de 1933, pàg. 5. En canvi, el diari catòlic publicà l'àmplia crònica "Mitin electoral en Lloseta", a *Correo de Mallorca*, divendres, 21 d'abril de 1933, pàg. 3.

¹⁹⁴⁹ .- Informació reproduïda del diari *El Bien Público*, sota el títol "Las elecciones de hoy. En Menorca", a *La Almudaina*, diumenge, 23 d'abril de 1933, pàg. 2.

que afectaven els comicis solament tenien agrupacions a Campanet i Lloret, pobles en els quals hi presentarien candidats.

Sobre les coalicions possibles, comentava que "formaremos en el frente único de derechas, integrado por los partidos «Unión de Derechas», «Republicanos del Centro», «Autonomistas» y «Regionalistas», máxime teniendo el acuerdo que en el pasado año concertamos con estos organismos políticos. Hemos procurado que superviviera, a costa de múltiples sacrificios, la bienhechora concentración de derechas, comunidad que creemos debe persistir mucho tiempo para presentar la batalla a las izquierdas." A la pregunta sobre quants de candidats presentarien, Quint Zaforteza contestava que "ante la gravedad del momento político hemos querido abstenernos de presentar personas que supieran poner muy alta la doctrina tradicionalista en los municipios. En la junta que para la distribución de puestos tuvieron los elementos de la concentración en Lloret de Vista Alegre tengo entendido que nos han correspondido dos puestos. En los pueblos donde no tenemos organizado nuestro partido daremos desinteresadamente nuestros votos a la concentración." Finalment, manifestava la poca fe que tenia en què el cos electoral pogués votar "sin atropellos" ja que esperava coaccions.¹⁹⁵⁰

L'endemà, 16 d'abril, *La Almudaina* publicava una nota matisant les declaracions del cap dels tradicionalistes dient que formarien el front únic de dretes, integrat pels partits Unió de Dretes, Regionalista i Autonomista, donat l'acord que havien arribat aquests partits, però que el pacte citat no era extensiu al Partit Republicà de Centre.¹⁹⁵¹

Finalment, la Comunió Tradicionalista solament presentà candidats a Campanet i Lloret, en coalició amb la Unió de Dretes i el Partit Regionalista.

7.4.3. EL DIA DE LES ELECCIONS

Tot i les disposicions del governador civil Manuel Ciges, els comicis municipals del 23 d'abril foren força accidentades. Així, a Mallorca, hi hagué incidents a col·legis electorals de Mancor de la Vall i de Marratxí i, a Menorca, en els dos únics municipis que se celebraven, Ciutadella i Alaior.

Al llarg del dia, a Ciutadella i a Alaior, hi hagué gran agitació per part de tots els partits polítics. Quan obriren els col·legis electorals a les 8 h del matí, ja hi havia llargues coes per poder votar. A Ciutadella, hi havien anat diversos automòbils de la Federació Obrera de Maó i devers les 8,30 h ja començaren els primers enfrontaments. Els preveres que anaven a votar foren insultats i s'arribà, fins i tot, a un intent d'agressió. Quan el bisbe coadjutor de Menorca, Antoni Cardona Riera, anà a votar al col·legi del Seminari, fou insultat pels esquerrans i es produí un cert desordre que acabà amb el bisbe "despojado del bastón que hicieron añicos, rompiéndole la cadena de la cruz del pectoral." El bisbe hagué de ser protegit per poder dispositar el vot i també fou acompanyat a la seva residència.

A més, al llarg de la votació, hi hagué continus incidents entre un grup d'esquerrans i les persones de dretes que anaven a dipositar el seu vot. En la plaça del Born, un grup d'esquerrans amenaçava els dretans, fins que aquests constituïren un grup i hi hagué incidents amb "puñetazos y cuando más inminente parecía el choque violento," la intervenció d'altres persones aconseguí restablir la normalitat.

A les 13 h la gairebé totalitat de les dretes havia emés el seu vot, tot i l'amenaça intimidatòria constant de grups d'esquerrans. Devers les 15 h grups de joveçans –que encara no tenien l'edat per votar- començaren la rompuda d'urnes, iniciant-la en la secció del passeig de Sant Nicolau, del Born i del Seminari i acabant-la en la mesa de Santa Clara. L'únic col·legi en

¹⁹⁵⁰ .- "Ante las elecciones municipales. Opiniones de los jefes políticos locales", a *La Almudaina*, dissabte, 15 d'abril de 1933, pàg. 4.

¹⁹⁵¹ .- "Política local. Aclaración", a *La Almudaina*, diumenge, 16 d'abril de 1933, pàg. 2.

què no es va rompre l'urna fou el del Moll –en el qual dominaven els socialistes.–¹⁹⁵² En l'incident de la rompuda d'una urna, el jove advocat i president de les dretes de Ciutadella, Tomàs de Salord, que anava amb diversos familiars i amics, fou agredit, igual que alguns dels seus acompanyants.¹⁹⁵³ Arran dels diferents aldarulls hi hagué una cinquantena de ferits. A darrera hora de l'horabaixa, les dretes organitzaren una manifestació de protesta pels carrers de Ciutadella, sense que hi hagués cap incident.

A Alaior, també es produïren incidents al llarg del dia de la votació, especialment al començament de l'horabaixa. La participació fou elevada i a la tarda es varen rompre tres urnes de les cinc que hi havia.¹⁹⁵⁴

Fruit d'aquesta tensió, a Ciutadella es varen rompre 11 urnes i a Alaior, 3. A més, hi hagué un ferit greu a Alaior i diversos de lleus a Ciutadella. A les 17,05 h, el delegat del Govern a Menorca comunicà telegràficament –de manera urgentíssima– al governador civil aquests incidents i, a més, li esmentà que havia pres mesures de precaució perquè no fossin tallats els fils telefònics ni telegràfics i que havia concentrat la Guàrdia Civil a ambdós pobles amb l'objectiu de mantenir-hi l'ordre.¹⁹⁵⁵

El president de la Comissió Gestora de Ciutadella comunicà telegràficament a les 17,45 h al governador que l'elecció des de primera hora del matí es duia a terme amb gran participació i "gran nerviosismo" entre els tres partits que hi intervenien: la Federació Obrera de Ciutadella, la Unió Republicana i la Unió de Dretes. A més, l'informava que la participació femenina havia estat molt alta i que s'havien produït molts d'incidents durant tota la jornada que havia obligat a la intervenció de la policia governativa i les forces municipals. A les 15,30 h, davant les possibilitats de l'alteració de l'ordre públic, el president de la Gestora ordenà a la Guàrdia Civil que sortís per garantir l'ordre. Poc abans de començar a fer l'escrutini, grups de "dudosa filiación política" varen irrompre en els col·legis electorals i varen trencar les urnes d'11 seccions de les 12 que hi havia. Solament, en la secció de la

1952 .- Segons els informes del diari conservador *El Bien Público*, hi predominaven els socialistes "hasta el punto de que no ha muchos días se reunió el Pósito Pescador, y según nuestros informes, acordó dar sus votos a los socialistas." Informació reproduïda, sota el títol "Las elecciones municipales en Baleares. Lo sucedido en Ciudadela y Alayor", a *La Almudaina*, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2.

1953 .- Segons *El Bien Público*, Tomàs Salort "fué agredido, recibiendo una tremenda pedrada en la cabeza que le derribó sin sentido. A su defensa acudieron su hermano Carlos, su padre don Lorenzo y tío don Pedro, resultando los tres heridos de garrotazos y aún el caído recibió también nueva agresión. También resultó herido don Eugenio Triay de una patada en el bajo vientre." "Las elecciones municipales en Baleares. Lo sucedido en Ciudadela y Alayor", a *La Almudaina*, dijous, 27 d'abril de 1933, pàg. 2.

1954 .- Segons la informació d'*El Bien Público*, "En Alayor el panorama fué, con pocas diferencias, el mismo. Las excitaciones de las izquierdas «hemos de ganar, cueste lo que cueste» y otras parecidas que no podemos recoger, se tomaron como consigna. Se registraron durante la mañana incidentes de menor cuantía, votando muy nutridamente las derechas. El período álgido de la lucha fué después de comer cuando las izquierdas iniciaron la coacción violenta. Empezaron la razia de las urnas en los colegios, salvándose únicamente de la razia dos urnas: la de los dos colegios en los que suponían que llevaban gran mayoría, mayoría que resultó ser en uno de 70 votos y en otro de 50.

En los colegios de Ciudadela, y de Alayor donde rompiéronse las urnas, no hubo por consiguiente escrutinio, pero por los datos bien precisos por cierto de nuestros amigos que tenían una perfecta organización, se calcula que al ser rotas la urnas, las derechas llevaban una mayoría de unos 600 votos en Alayor y no bajaba de 800 votos la mayoría alcanzada en Ciudadela." Informació reproduïda, sota el títol "Las elecciones municipales en Baleares. Lo sucedido en Ciudadela y Alayor", a *La Almudaina*, núm. 17.263. Palma, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2. Així mateix, en un telegrama que s'envià des d'Alaior a Francesc Julià es deia: "Elección tranquila hasta tres tarde monárquicos pueblo hirieron con armas varios republicanos después rompiéronse cuatro urnas." "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 2.

1955 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 1; "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 2.

Presó s'havia celebrat l'escrutini amb normalitat. Així i tot, a les 17,45 h, la tranquil·litat era completa, hi havia un detingut i la Guàrdia Civil estava situada pels carrers de la ciutat.¹⁹⁵⁶

El cap de la Guàrdia Civil a les 19 h comunicà al governador que a les 15 h en la plaça de la República –on hi havia els locals de la Unió de Dretes i de la Unió Republicana–, hi hagué una discussió que degenerà en una lluita entre ambdós grups, que acabà amb 5 ferits –un de greu, dos de pronòstic reservat i dos de lleus– a causa de les pedrades i de l'ús objectes contundents. S'havien romput les urnes de 4 col·legis electorals i s'havia pogut dur a terme l'elecció en altres dos, amb l'auxili de la força pública. A les 19 h., però, la tranquil·litat era la nota dominant.¹⁹⁵⁷

El 23 d'abril de 1933, a les 14 h, el ministre de la Governació envià una circular telegràfica –núm. 27– als governadors civils de totes les províncies –excepte els de Lleida, Girona, Tarragona, Barcelona, la Corunya i Orense– i al delegat governatiu de Melilla, en la qual exposava: “Reitero a V. E. la instrucció sexta de la Circular telegràfica número veintidos y por tanto téngame al corriente de todo incidente en relación con las elecciones, que deba conocer, comunicándome si ocurren pueblo por pueblo y con el posible detalle, ajustándose a la instrucció octava de dicha circular. Por correo recibirá impresos para comunicar los datos reclamados así que termine el escrutinio, de cuyos impresos quedará uno en este Gobierno y los otros dos remitirá a este Ministerio. [...] Le encarezco que por el primer correo despues de celebrado el escrutinio me remita tales datos.”¹⁹⁵⁸

— Les accions de protesta pels incidents de Ciutadella i d'Alaior

El dilluns, 24 d'abril, el diari dretà de Maó, *El Bien Público*, sota el títol "Las elecciones "rabiosamente" sinceras de ayer" criticà durament els incidents de Ciutadella. Començà afirmant "Hemos de confesarlo. Abochornados por los hechos que se produjeron ayer en nuestra isla, cogemos hoy la pluma entristecidos, lamentando que la persistencia de la Ley de Defensa de la República pese sobre ella y nos cede el comentario que en justicia merecen los atropellos vandálicos de ayer más propios de aduar africano que de pueblos cultos, en los que la lucha legal y noble en defensa de los ideales mantenidos por los bandos en oposición es digna de toda consideración y respeto. Los episodios de ayer lo repetimos, son dignos de aduar africano, y para que su parecido sea más exacto, no faltaron los "santones" que aconsejaron el atropello. Lamentable retroceso del espíritu ciudadano menorquín! ¡Bien comentaba Facundo desde las columnas de nuestro querido colega "El Iris" de Ciudadela, en su edición del sábado las instrucciones de autoridades de diversos órdenes para defender la libertad del sufragio! ¿Qué hemos de decir más? De lo ocurrido podrían escribirse columnas enteras, pero vamos a limitarnos a narrar los hechos y que la opinión[,] la sana opinión menorquina, juzgue y deduzca consecuencias.”¹⁹⁵⁹

El 23 d'abril de 1933, a les 20,15 h, des de Maó, el president de l'Agrupació de Dretes d'Alaior telegrafia al ministre de la Governació per comunicar-li que “protestamos actos vandálicos cometidos por izquierdas, rompiendo urnas para anular elecciones que les eran desfavorables, y de la actitud encargados de mantener el orden.”¹⁹⁶⁰

El 24 d'abril, a les 0,35 h, el governador telegrafia al ministre de la Governació com a ampliació del seu telegrama relatiu a les eleccions, en compliment de la instrucció 6^a de la circular núm. 22, “significo V.E. que según telegrama Jefe línea Guardia civil Menorca, en

¹⁹⁵⁶ .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 1; "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁵⁷ .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàgs. 1-2; "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁵⁸ .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 7 A. Exp. núm. 41. AHN.

¹⁹⁵⁹ .- "Las elecciones en Menorca. Atropello indignante", a *Correo de Mallorca*, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁶⁰ .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

pueblo Alayor, á las quince horas en plaza República, donde estaban locales Unión Derechas y Unión Republicana, sobrevino discusión que degeneró lucha, resultando cinco heridos piedras, de ellos uno grave, dos pronóstico reservado y dos leves, restableciéndose orden por intervención fuerza pública.”¹⁹⁶¹

El 24 d’abril, el secretari de la Federació Obrera, Pons Castell, des de Maó telegrafia al ministre de la Governació per manifestar que “lamentamos sucesos Ciudadela motivados actitud provocadora derechas comportamiento Delegado Gobierno evitando día luctuoso Ciudadela.”¹⁹⁶²

El 28 d’abril, a les 19,15 h, el delegat del Govern a Menorca telegrafia al ministre de la Governació per comunicar-li: “Prensa monarquica de Madrid llegada hoy publica información relativa elecciones Ciudadela que es una infamia. Ni agredieron Obispo y Sacerdotes a los que Agentes mi autoridad ampararon ejercicio su derecho ni faltó protección gubernativa elementos Acción Popular ni hubo 20 heridos, pues Forense tan solo curó dos levisimos ni yo impedí que Guardia civil interviniera cuando precisaron autoridades competentes. Falsedad coacciones tremendas demuestrase con resultado elección en que votaron ochenta y dos por ciento Cuerpo electoral. Juzgado instruye diligencias y ordena detenciones motivo rotura urnas; día siete mayo tendrán lugar nuevas elecciones.”¹⁹⁶³

El 29 d’abril, a les 0,40 h, el governador civil comunicà al ministre de la Governació que el delegat del Govern a Menorca li havia telegrafia protestant de forma justificada contra les imputacions que li dirigia la premsa monàrquica de Madrid –es basa en la mateixa informació que el delegat del Govern havia enviat al ministre en el telegrama del dia 28-. Així mateix, el governador informava que “he telegrafia al Delegado que como los autores de esas tendenciosas informaciones que implican escandalosa maniobra electoral y pueden influir perniciosamente en la nueva elección que ha de celebrarse en Ciudadela deben encontrarse en la Isla inquiera urgentemente quienes son para dictar oportunas sanciones aparte las que V.E. ordene contra los periodicos si lo estima pertinente.”¹⁹⁶⁴

L’1 de maig, el delegat del Govern a Menorca, Valero Muñoz Ayarza, va sortir des de Ciutadella cap a Palma¹⁹⁶⁵ i retornà a Menorca el 5 de maig.¹⁹⁶⁶

7.4.4. ELS RESULTATS ELECTORALS

7.4.4.1. L’illa de Mallorca

Vegem com es desenvoluparen els comicis es desenvoluparen en els municipis de Mallorca.

Banyalbufar

El municipi s’estructurava en un sol districte –de secció única–, que integrava els 469 electors que elegien els 8 regidors que integraven la corporació municipal. El 16 d’abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Bernat Tomàs Albertí, proclamà 11 candidats. Els partits que es presentaren en aquests comicis foren la Unió de Dretes, el Partit Republicà de Centre i el Partit Republicà Federal.

Varen participar en les eleccions el 65,46% dels electors i hi hagué una certa entesa entre la Unió de Dretes i el Partit Republicà Federal.

1961 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1962 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1963 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1964 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1965 .- "El Delegado del Gobierno a Palma", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.955. Maó, dimarts, 2 de maig de 1933, pàg. 2.

1966 .- "Bienvenidos", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.959. Maó, dissabte, 6 de maig de 1933, pàg. 2.

La victòria va ser per la Unió de Dretes, que aconseguí el 53,42% dels vots i 4 regidors, mentre que els republicans de Centre i els republicans federals en varen treure 2 perhom. El 10 de maig de 1933, es va constituir el nou consistori, que continuà en mans conservadores. Va ser elegit batle, per 6 vots, el fuster Pere Vives Font -de sa Botiga— (d'Unió de Dretes) mentre que els republicans federals Llorenç Albertí Picornell -Caderner- i Jaume Picornell Cabot -de Son Tomàs- aconseguiren un vot perhom.¹⁹⁶⁷

Campanet

El municipi de Campanet es dividia en dos districtes, cada un de dues seccions. El districte 1er integrava 987 electors que elegien 6 regidors, i el 2on englobava 883 electors que triaven 5 regidors.

El 16 d'abril, el governador civil Manuel Ciges imposà una multa de 1.000 ptes. al batle de Campanet per haver hissat, el divendres sant, la bandera a mitja asta.¹⁹⁶⁸ Aquell dia, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Pere Sastre Barceló, proclamà 12 candidats en el districte 1er i 11 en el 2on. La lluita electoral es planteja en el districte 1er entre, d'una banda, la coalició del Partit Republicà Radical Socialista, Acció Republicana i Partit Socialista i, de l'altra, la Unió de Dretes. En canvi, en el districte 2on, anaren per majories la coalició dretana —formada per la Unió de Dretes, la Comunió Tradicionalista i el Partit Regionalista— i les esquerres mentre que es presentà per les minories el Partit Republicà de Centre.

La participació va ser molt alta en el districte 1er que arribà al 84,40% dels electors mentre que en el districte 2on, va ser relativament més baixa, amb el 68,52%.

En el districte 1er, va resultar guanyadora la coalició d'esquerres, que aconseguí el 53,96% dels vots i els 4 regidors de les majories (2 d'Acció Republicana, 1 del Partit Republicà Radical Socialista i 1 del Partit Socialista) mentre que la Unió de Dretes —que intentà copar les sis regidories—, amb el 45,84%, obtingué 2 regidors.

En canvi, en el districte 2on, varen aconseguir la victòria, per les majories, la coalició dretana —que obtingué els 3 regidors de les majories (1 d'UD, 1 del PR i 1 de CT) — mentre que les dues regidories de les minories foren pel Partit Republicà de Centre.

En conjunt, la Unió de Dretes obtingué 3 regidors; el Partit Republicà de Centre, 2; Acció Republicana, 2; Partit Republicà Radical Socialista, 1; Partit Socialista, 1, Partit Regionalista, 1, i Partit Tradicionalista, 1. Segons publicà erròniament la premsa, a Campanet varen resultar elegits 6 regidors de la Unió de Dretes, 2 del Partit Republicà de Centre, 2 Acció Republicana i 1 del Partit Regionalista.

El dijous, 27 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral de Campanet féu l'escrutini de les votacions, que aixecà molta espectació. Davant la Casa de la Vila es concentraren moltes persones i, en representació del Centre Regionalista i de la Unió de Dretes, s'hi traslladaren des de Palma Bartomeu Fons —president de Comitè dels partits Regionalista i Autonomista— i Antoni Moncada Cànaves de Mossa —vicepresident de la Unió de Dretes.— També hi assistí, a petició dels regionalistes i de les dretes, el notari Damià Vidal per donar fe de l'acte i de les protestes presentades contra la validesa de l'elecció duita a terme en la secció 1ª del districte 1er. Donat que es pogué demostrar que havien votat menor nombre d'electors resultants de l'escrutini i que el nombre dels suposats votants excedia el nombre d'electors que integraven la secció, la Junta Municipal acordà no procedir a la proclamació de candidats. Acte seguit, la Junta féu l'escrutini del districte 2on i resultaren proclamats 1 candidat dels regionalistes, 1

¹⁹⁶⁷ .- ALBERTÍ GENOVART, Benet: *La Guerra Civil a Banyalbufar. A l'ombra de la Falange*. Edicions Documenta Balear. Palma, 1997, pàg. 30.

¹⁹⁶⁸ .- "Gobierno Civil", a *Correo de Mallorca*, dilluns, 17 d'abril de 1933, pàg. 2.

de la Unió de Dretes, 1 dels tradicionalistes i 2 dels republicans de Centre.¹⁹⁶⁹ També es feren constar en acta protestes en la secció 1a i 2a del districte 2on.¹⁹⁷⁰

El 19 de febrer de 1934, en l'Audiència Provincial es féu el judici oral i públic de la causa instruïda pel Jutjat d'Inca contra Abdó Campins Capó i Guillem Pericàs Pons acusats del delictes de falsetat en matèria d'eleccions. Va representar el ministeri públic el tinent fiscal Olavarrieta i els processats foren defensat per l'advocat Bernat Jofre. El fiscal en les seves conclusions provisionals acusà els processats afirmant que el 23 d'abril, fent part de la mesa del Districte 1er, Secció 1a, amb caràcter d'adjunt Abdó Campins, quan començà l'escrutini amb el pretext de l'alteració de l'ordre públic va suspendre l'acte, moment que aprofità Guillem Pericàs per introduir en l'urna paperetes que no havien estat legalment dipositades i com a efecte d'això aparegueren 141 votants més que el nombre de votants que ho havien verificat i faltant manifestament a la veritat extengué i va subscriure Pericàs l'acta de votació, fent constar que el nombre de votants havia estat de 489, quan solament havia estat de 348, acta que amb coneixement del seu contingut i falsetat va subscriure l'altre processat per donar-li valor, d'acord i en unió amb el president. Qualificava el fet d'un delictes de falsetat en matèria electoral i demanava per a cada un dels processats la pena de vuit anys i un dia de presidi major, costes i multa de 1.000 ptes, inhabilitació especial perpètua per al dret de sufragi.

La defensa negava les correlatives del fiscal i demanava la lliure absolució dels processats. Oberta la sessió, es va procedir a l'examen dels processats, que negaren l'autoria del delictes que se'ls imputava. Varen comparèixer com a testimonis Cristòfol Gual Morro —que actuava d'adjunt en l'acte de l'elecció i que va veure com el processat Pericàs recollia paperetes d'enterra i les ficava dins les urnes—, Antoni Capó —que no va veure que el processat recollís paperetes d'enterra i les ficàs en l'urna—, Jaume Alvore —que va requerir el notari perquè el president no permetia que els seus amics polítics tinguessin representació en l'urna, però no va veure que el president ficàs paperetes recollides d'enterra i les ficàs en l'urna.— Així mateix, varen comparèixer diversos testimonis de la defensa que afirmaren que durant el dia d'autos, varen sentir que es comentava que s'havien ficat en l'urna paperetes dobles.

Acabada la prova, el fiscal modificà les seves conclusions en el sentit de retirar l'acusació a Abdó Campins, qualificant el fet comès per Pericàs d'un delictes de maneig fraudulents en matèria d'eleccions i demanà per al processat la pena de 2 mesos i 1 dia d'arrest major i multa de 500 ptes. El fiscal en el seu informe afirmà que per l'acta notarial quedava demostrada la culpabilitat del processat, acta que fou signada pel mateix i afirmà en ella que havia recollit d'enterra unes paperetes i les havia ficat a l'urna. Acaba sol·licitant pel processat una sentència condemnatòria.

L'advocat defensor, Bernat Jofre, va sostenir que no havia quedat provat que els actes realitzats pel seu defensat constituïssin delictes, ja que inclús el contingut de l'acta notarial no demostrava que el processat fos l'autor d'haver col·locat en l'urna les paperetes que es diu que

¹⁹⁶⁹ .- L'acte fou molt llarg ja que acabà a les 18,30 h. i aquell dia s'havia concentrat al poble una parella de la Guàrdia Civil del lloc de sa Pobla. "Las elecciones municipales en Baleares. El escrutinio en Campanet", a *La Almudaina*, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2.

¹⁹⁷⁰ .- En la secció 1a del districte 2on, Miquel Bennàssar Mairata féu constar en l'acta que aquesta no anava signada pels interventors i "como apoderado que manifiesta ser del candidato D. Guillermo Rosselló Alcina, presenta un escrito por D. Jaime Socias, D. Gaspar Palou y D. Pedro Martorell afirmando que D. Antonio Bennasar Bibiloni por mediación de D. Gaspar Sampol Caymari ejerció coacciones sin precisar donde. La mesa acuerda por unanimidad unirlo al expediente." En la secció 2a, es féu constar que l'interventor Cristòfol Capó Pons protestà que "se presentó a votar un elector que venía acompañado en atención a su avanzada edad. Dichos Señores se presentaron y emitieron su voto los dos." Així mateix, l'interventor Miquel Bennàssar féu constar que "el sobre en que se remite el acta de la Sección y demás documentos solo lleva la firma duplicada de D. Juan Tortella y contiene una nota de que ha sido entregado a las once horas del día veinticuatro." Actes de les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933. Sign. III-793. AGCM.

es trobaren de més i en canvi són diversos els testimonis que afirmen que era públic i notori que molts de votants varen emetre el vot amb paperetes dobles i demanà una sentència absolutòria pel processat.¹⁹⁷¹

Costitx

El municipi s'estructurava en un districte únic, de dues seccions, que aglutinava un total de 769 electors que elegien els 9 regidors que integraven la corporació municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Antoni Munar Perelló proclamà 9 candidats. La lluita electoral es plantejà entre el Partit Republicà de Centre i el Partit Republicà Federal de Mallorca, que presentaren candidats per les majories, mentre que Acció Popular i el Partit Regionalista –ambdós amb combinació amb els republicans de Centre– anaren per les minories.

La participació va ser bastant elevada ja que el 64,11% dels electors anaren a les urnes. La victòria va correspondre al Partit Republicà de Centre –que aconseguí el 50,34% dels vots i 5 regidors– mentre que Acció Popular i Partit Regionalista aconseguiren 2 regidories perhom. Hi hagué un clar enteniment entre aquests tres partits per copar la representació en el consistori costitxer. Els grans derrotats foren els republicans federals que, amb el 10,61% dels vots, no aconseguiren cap regidoria pels seus 6 candidats.

En conjunt, varen resultar triats 5 regidors del Partit Republicà de Centre, 2 d'Acció Popular i 2 del Partit Regionalista. Segons publicà erròniament la premsa, foren elegits 3 regionalistes, 3 republicans de Centre i 3 d'Acció Republicana.

El 10 de maig de 1933, es va constituir el nou consistori, que elegí batle Joan Arrom Munar, del Partit Republicà de Centre.¹⁹⁷²

Deià

El municipi s'estructurava electoralment en un districte únic, d'una sola secció, que tenia 391 electors que elegien els 7 regidors que formaven la corporació municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Bartomeu Ripoll Marroig, proclamà solament 5 candidats. Hi hagué una entesa entre el Partit Republicà de Centre i el Partit Regionalista per obtenir els 5 regidors de les majories.

El dia de les eleccions es varen votar 3 republicans de Centre, 2 regionalistes i 3 indefinits. Fruit d'aquesta entesa, la participació va ser molt baixa ja que solament varen votar el 27,37% dels electors. Hi hagué una clara distribució dels vots entre els 3 republicans de Centre (58,38% dels vots) i els 2 regionalistes (38,98%) que obtingueren les 5 regidories de la majoria. En canvi, els dos de la minoria foren per dos candidats indefinits que amb 7 i 6 vots cada un, aconseguiren la representació en el consistori deianenc. En conjunt, varen ser elegits 3 republicans de Centre, 2 regionalistes i 2 indefinits.

Escorca

El municipi s'estructurava en un districte únic, d'una sola secció, que aglutinava els 152 electors, que elegien els 6 regidors que integraven el consistori municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Pere Balle Rosselló i reunida en la sala de l'audiència del Jutjat Municipal, proclamà 6 candidats. Hi hagué una clara distribució de les regidories entre la Unió de Dretes i el Partit Republicà de Centre.

¹⁹⁷¹ .- "Audiencia. Causa por falsedad en materia de elecciones", a *La Almudaina*, dijous, 20 de febrer de 1933, pàg. 4.

¹⁹⁷² .- ALBERTÍ, Jaume i ROSSELLÓ, Ramon: *Història de Costitx (1868-1979)*. Gràfiques Llopis. Costitx, 1999, pàgs. 36-37.

Com a resultat d'aquesta componenda, la participació va ser molt baixa: solament va votar el 40,13% dels electors i els 6 candidats varen treure entre 31 i 30 vots cada un. Varen resultar elegits 3 regidors d'Unió de Dretes i altres 3 del Partit Republicà de Centre.

Estellencs

Estellencs s'estructurava electoralment en un districte únic, d'una sola secció, que englobava els 369 electors, que triaven els 7 regidors que formaven la corporació municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Mateu Perpinyà Balaguer, proclamà 12 candidats. La lluita electoral es plantejà entre el Partit Republicà de Centre (3 candidats), Acció Popular (2), Acció Republicana (2) i el Partit Socialista (4). Així, doncs, cap llista es presentà per les majories.

La participació, com a resultat de la lluita política, va ser molt alta, amb la votació del 72,90% dels electors. Segurament, hi hagué una distribució dels vots entre Acció Republicana –que foren els més votats–, el Partit Republicà de Centre i Acció Popular –ambdós feren uns resultats molt iguals.–

Varen resultar elegits 3 republicans de Centre, 2 d'Acció Popular i 2 d'Acció Republicana, mentre els grans derrotats foren els 4 socialistes, que solament obtingueren el 19,76% dels vots.

Fornalutx

El municipi s'estructurava en un districte únic, d'una sola secció, constituïda per 490 electors que elegien els 7 regidors que formaven la corporació municipal.

Arran de la convocatòria d'aquests comicis, tant a Fornalutx com a Deià, s'afirmava que hi hauria lluita electoral entre els diversos partits polítics i hi havia rumors que la disputa es plantejaria en dos bàndols: els partits de dreta i els d'esquerra, que formarien coalicions per anar per majories.¹⁹⁷³

El diumenge, 16 d'abril, es féu un míting de propaganda d'esquerra republicana, en el qual, a més dels principals dirigents locals, també hi assistiren alguns de Sóller i Palma. Varen intervenir Fullana, Darder, Jofre i Carreras.¹⁹⁷⁴ Aquell dia, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Antoni Marroig Bauzà, proclamà 10 candidats: 5 del Bloc de Dretes –integrat per 2 regionalistes, 2 del Partit Republicà de Centre i 1 d'Unió de Dretes– i altres 5 del Bloc d'Esquerres –integrat per 3 d'Acció Republicana i 2 del Partit Republicà Federal.–¹⁹⁷⁵

Tot i aquest enfrontament entre ambdues llistes electorals, la participació no va ser molt alta, ja que solament varen votar el 55,51% dels electors.

La victòria va ser absoluta pel Bloc de Dretes, que aconseguí el 92% dels vots i els 5 regidors de la majoria. Mentre que el Bloc d'Esquerres féu un resultat molt pobre, ja que solament obtingué el 8% dels vots i els 2 regidors de la minoria.

La corporació municipal quedà integrada 2 regionalistes, 2 de republicans de Centre, 1 d'Unió de Dretes, 1 d'Acció Republicana i 1 del Partit Republicà Federal.

¹⁹⁷³ .- "Sóller. Política", a *El Día*, dimecres, 12 d'abril de 1933, pàg. 5.

¹⁹⁷⁴ .- Segons la crònica, els oradors desenvoluparen diversos temes, tractant de demostrar que "los hombres de izquierda no son contrarios, como se ha dicho, a la Familia, a la Propiedad, a la Religión y al Orden, de cuyos postulados nadie puede atribuirse la exclusiva, como si los partidos gobernantes no fueran los primeros interesados en mantener cada una de estas células de la civilización." "Los hombres de izquierda no pretenden destruir aquellos principios, lo que sí desean es encauzarlos a fin de que el Estado laico que tenemos hoy no se inmiscuya en los asuntos particulares de cada individuo, obligándole a seguir determinados procedimientos que a él convenga, sino, por el contrario, concediéndole amplia libertad e independencia para obrar según le dicte su conciencia, sin trabas de ninguna clase." Per continuar amb aquesta política, demanaren als electors el suport a la candidatura d'esquerres. "Noticias varias", a *Sóller*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 8.

¹⁹⁷⁵ .- "De Fornalutx", a *Sóller*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 12.

Tal com assenyalava el setmanari *Sóller*, el dia dels comicis "reinó durante todo el día gran entusiasmo en la población y se desplegó la mayor actividad por parte de uno y otro de los bandos contendientes en su justo afán de alcanzar el triunfo. Siendo la primera vez que han votado las mujeres, acudieron éstas en gran número a tomar parte en la votación."¹⁹⁷⁶

Lloret de Vistalegre

Lloret s'estructurava electoralment en un districte únic, format per dues seccions –de Sant Domingo (1a) i del Convent (2a)–, que alglutinaven 700 electors que triaven els 9 regidors que formaven la corporació municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Joan Balaguer Picornell, proclamà 16 candidats. Sens dubte, els grups polítics municipals prepararen amb gran cura aquests comicis i els candidats lloritans es presentaren sota les sigles de sis partits diferents: Partit Republicà de Centre (3 candidats), Unió de Dretes (2), Comunió Tradicionalista (2), Partit Regionalista (2), Unió Republicana Federal (3) i Acció Republicana (3). Cap candidatura es presentava per majories, tot i que l'estratègia dels sectors dretans –que lluitaven coaligats– fou ben clara: copar les 9 regidories.

Com a resultat d'aquesta disputa electoral, la participació fou elevada ja que votaren el 72,29% dels electors. Hi hagué una bona distribució del nombre de vots entre els candidats de dretes, que oscil·laren entre els 291 i els 277 vots. En canvi, hi hagué una votació conjunta de la Unió Republicana Federal i d'Acció Republicana, que assoliren el 16,09% dels vots.

Lloret elegí 3 regidors del Partit Republicà de Centre, 2 d'Unió de Dretes, 2 de la Comunió Tradicionalista i 2 del Partit Regionalista. En canvi no obtingueren representació Unió Republicana Federal i Acció Republicana, que varen ser els derrotats.

El 10 de maig de 1933, va ser elegit batle per unanimitat Antoni Ferrer Llabrés (d'Unió de Dretes), que no pogué assistir a la sessió per malaltia i prengué possessió en la sessió plenària del 17 de maig. Ferrer ja havia ocupat la batlia des de la proclamació de la República fins el 25 de gener de 1933.¹⁹⁷⁷

Lloseta

El municipi s'estructurava en dos districtes, de dues seccions cada un. El 1er, amb 674 electors, triava 5 regidors, i el 2on, amb 709 electors, elegia altres 5 regidors.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Mateu Salom Rullan, proclamà 6 candidats en el districte 1er i 8 en el 2on. La lluita electoral es presentà entre dues coalicions –que es presentaven per les majories–: una, formada pel Partit Republicà de Centre (3 candidats), la Dreta Autònoma Balear (2) i el Partit Regionalista (1), i l'altra, integrada pel Partit Republicà Federal (3) i el Partit Socialista (3).

La participació va ser molt elevada, emitint el vot el 77,45% en el districte 1er i el 69,68% en el 2on dels electors.

En els dos districtes aconseguí la victòria la coalició de dretes, amb uns resultats molts semblants: el 58,10% dels vots en el 1er i el 59,02% en el 2on. En el districte 1er, resultaren elegits per les majories 1 regidor de la Dreta Autònoma Balear, 1 regionalista i 1 republicà de Centre; i per les minories, 1 republicà federal i 1 socialista. Resultà derrotat un candidat socialista.

En el districte 2on, foren triats per les majories 2 republicans de Centre i 1 de Dreta Autònoma Balear, i per les minories 2 republicans federals. També fou derrotat un candidat del Partit Socialista.

¹⁹⁷⁶ .- "De Fornalutx", a *Sóller*, dissabte, 29 d'abril de 1933, pàg. 3.

¹⁹⁷⁷ .- CORTÈS i FORTEZA, Santiago: *70 anys d'història de Lloret de Vistalegre. 1924-1994*. Ajuntament de Lloret de Vistalegre. [Inca], 1995, pàgs. 44-45.

En total, la corporació municipal de Lloseta quedà integrada per 3 republicans de Centre, 2 de la Dreta Autònoma Balear, 1 regionalista, 3 republicans federals i 1 socialista.

El 29 d'abril de 1933, els comitès electorals de Dreta Autònoma de Lloseta i de Mancor de la Vall enviaren un comunicat a la premsa en el qual feien constar: 1er, els comitès electorals eren aliens a tota organització política de les constituïdes a Mallorca; 2on, els dos regidors obtinguts a Lloseta i els tres de Mancor de la Vall havien triomfat fent part de la candidatura de la Conjunció Dretana —integrada per Unió de Dretes, Partit Republicà de Centre i Partit Regionalista—, i 3er, no han tingut cap tipus de contacte ni conversació amb els elements d'esquerres, per considerar-ho "una falta injustificable de consecuencia política" i entendre que en les actuals circumstàncies, les dretes han de ser extremadament austeres, "cabiendo la satisfacción a estos Comités, de haber derrotado a la candidatura izquierdista, en una lucha tenaz, difícil y sembrada de obstáculos."¹⁹⁷⁸

Mancor de la Vall

El municipi s'estructurava en un districte únic, de dues seccions, que aglutinaven 790 electors que triaven els 9 regidors que formaven la corporació municipal.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Sebastià Amengual Llompart, proclamà 14 candidats. Es varen presentar dues candidatures, ambdues per les majories, una formada per la coalició d'Unió de Dretes –amb 3 candidats– i del Partit Republicà de Centre –amb 3 candidats–, i l'altra d'Acció Republicana –amb 6 candidats.–

La participació, com a resultat de l'enfrontament polític, va ser alta, amb l'assistència a les urnes del 71,01% dels electors.

La victòria va correspondre a la coalició de la Unió de Dretes (32,20% dels vots) i del Partit Republicà de Centre (32,95%), que aconseguiren els 6 regidors de la majoria. La candidatura d'Acció Republicana va obtenir el 34,79% dels vots i els 3 regidors de la minoria. Així i tot, hem d'assenyalar que els republicans d'esquerres aconseguiren ser els més votats en la secció 1^a –la mesa electoral de la qual estava situada en l'Escola Nacional de Nines. – Varen ser les grans diferències que es donaren en la secció 2^a –la mesa electoral s'ubicà en l'Escola Pública de Nins– que propiciaren la victòria del centre-dreta. Precisament, en aquesta secció s'hagué de repetir la votació per la rompuda de l'urna durant l'escrutini del 23 d'abril.¹⁹⁷⁹

Així, el dimecres, 26 d'abril, es repetiren les eleccions en la secció 2a sense incidents.

En conjunt, la corporació municipal de Mancor quedà integrada per 3 regidors d'Unió de Dretes, 3 del Partit Republicà de Centre i 3 d'Acció Republicana.¹⁹⁸⁰

1978 .- "De Política. Nota electoral", a *La Última Hora*, dissabte, 29 d'abril de 1933, pàg. 5, i "Política local", a *La Almudaina*, diumenge, 30 d'abril de 1933, pàg. 2

1979 .- "En Mancor del Valle a veinte y tres de Abril de mil novecientos treinta y tres. Terminadas las operaciones de votación para elección de concejales que se celebraban en la Sección segunda del Distrito único de este pueblo y mientras se verificaba el escrutinio Guillermo Pons Martorell dio un empujon a Jorge Sampol Riera y éste tocó la mesa y se echó a tras pero en aquel momento dió contra un grupo numeroso que se acercó a la mesa empujado por Lorenzo Abrinas Miguel, y de rechazo Jorge Sampol dio un empujón a la urna dando ésta un golpe al pecho del Presidente y se rompieron los cristales, en aquel momento Juan Martorell, alias Mieta[sic] dijo que ya debían haber tirado la urna a la cabeza de alguno, cogió la mesa y la volcó armándose un gran alboroto e insultando, hasta que llegó la guardia civil, la cual no pudo hacer otra cosa que comprobar lo expuesto y calmar algo los ánimos excitados.

De todo lo cual y siendo las diez y nueve horas, cuando la calma restablecida lo ha permitido, se levanta la presente acta por triplicado firmándola el señor Presidente, los adjuntos a sí[sic] como los interventores que han podido en contrase[sic] a dicha hora." Signaven l'acta Joan Vicens, Antoni Bergas, Esteve Bibiloni, Antoni Riera, Joan Martorell, Joan Vicens (novament), Bartomeu Reynés i Arnau Reynés. Actes de les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933. Sign. III-793. AGCM.

1980 .- Informació del governador civil a la premsa. "Las elecciones municipales en Baleares. Se repitió la elección en Mancor del Valle", a *La Almudaina*, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2.

El 10 de maig de 1933, es va constituir el nou ajuntament. Varen ser elegits batle Gabriel Mairata Bennassar (Partit Republicà de Centre) i primer i segon tinent de batle Antoni Moranta Moyer (Unió de Dretes) i Antoni Canals Cànaves (Partit Republicà de Centre)

Sant Joan

Sant Joan s'estructurava electoralment amb dos districtes, de dues seccions cada un. El 1er aglutinava 770 electors que elegien 5 regidors i el 2on, amb 617, triava els altres 5 regidors.

Els diferents grups polítics locals prepararen amb molta cura aquests comicis.¹⁹⁸¹ Els candidats es presentaren sota les sigles de tres partits diferents: Centre de Dretes Republicà, amb tres candidats a cada districte; Acció Republicana, amb dos, i el Partit Republicà Federal, amb tres. L'estratègia dels sectors dominants era clara i havien de copar els càrrecs a cada districte els tres membres del Centre de Dretes Republicà per les majories i els dos d'Acció Republicana per les minories.

Respecte als actes electorals, sabem que en el local social del Centre Republicà se celebrà un miting el 9 d'abril de 1933 a les 20 h. Acció Republicana féu un acte de propaganda electoral en el teatre del Centre Catòlic l'11 d'abril a les 20'30 h i Defensa Social Republicana ho va fer també en el teatre del Centre Catòlic el 20 d'abril a les 20'30 h.¹⁹⁸²

El diumenge, 16 d'abril, hi hagué la proclamació de candidats davant la Junta Municipal del Cens Electoral. Els exregidors Antoni Camps Ribas –de Son Brondo– i Rafel Gayà Galmés –Carritxó– proposaren com a candidats d'Acció Republicana, per al districte 1er, Antoni Sastre Bonet i Joan Fiol Bauzà i per al districte 2on, Antoni Bauzà Fiol i Francesc Riutort Bauzà. Els exregidors Joan Gayà Bauzà i Antoni Bauzà Gayà presentaren els regidors de dretes, per al districte 1er, Gabriel Camps Oliver, Antoni Matas Pocoví i Miquel Bauzà Gayà i, per al districte 2on, Miquel Gual Bauzà, Mateu Juan Barceló i Francesc Matas Matas. El candidats republicans federals foren proposats pels exregidors Joan Bauzà Bauzà i Rafel Soler Company. Per al districte 1er, presentaren Sebastià Galmés Matas, Antoni Julià Noguera, Llorenç Barceló Font i Gabriel Bauzà Gual –que després retirà la candidatura– i, per al districte 2on, Antoni Sastre Barceló, Antoni Galmés Mayol i Francesc Gayà Oliver. Aquell mateix diumenge, hi hagué aldarulls fruit de l'elevada tensió política que es vivia al poble, fet que motivà una protesta dels membres de la Defensa Social Republicana al president de la gestora, el mestre d'escola Joan Petro Amengual. Davant la tensió política que es vivia, Joan Petro decidí reunir el 19 d'abril a la Casa de la Vila, els presidents d'Acció Republicana, Mateu Jaume; de Defensa Social Republicana, Bernadí Solivellas i del Centre Republicà, Antoni Julià, que havien d'anar-hi acompanyats de dos membres de prestigi de cada una de les entitats.

Quant als antecedents polítics dels candidats, dels sis que presentava el Centre de Dretes Republicà, un ja havia estat regidor entre abril de 1931 i gener de 1933; dels quatre d'Acció Republicana, dos ja havien ocupat el càrrec de regidor i un havia estat batle entre gener de 1932 i gener de 1933, i dels sis del Partit Republicà Federal, no n'hi havia cap que tingués experiència política dins el consistori. L'extracció socioeconòmica era la següent: el Centre de Dretes Republicà presentà quatre llauradors amb moltes terres, un propietari i un amo de possessió; Acció Republicana, un fuster, un comerciant, un mestre d'obres i un llaurador, i el Partit Republicà Federal, tres llauradors, un fuster, un picapedrer i un comerciant.

El 20 d'abril, els candidats presentaren a la Junta Municipal del Cens Electoral els noms dels interventors en propietat i suplents. El Centre de Dretes i el Partit Republicà Federal

¹⁹⁸¹ .- De totes maneres, molt sovint els votants tenien en compte més la figura del candidat que no pas el partit polític que aquest representava. A més, mitjançant les fonts orals és quasi impossible poder determinar per quin partit polític es presentaven els candidats, ja que normalment just es fa la diferenciació entre dretes i esquerres.

¹⁹⁸² .- Correspondència: entrades. 1933. Sign. 34. AMSJ.

presentaren dos interventors en propietat i dos suplents per mesa electoral, mentre que Acció Republicana solament presentà els dos en propietat.¹⁹⁸³

El 23 d'abril, a les 7 del matí, es varen constituir les meses electorals: en el Districte 1er, la mesa de la secció 1^a, situada a l'Escola Graduada de Nins, va ser presidida per Rafel Bauzà Gual i com a adjunts Concepció Damians Sabadell i Mateu Jaume Font. La mesa de la secció 2^a, en el teatre del Centre Catòlic, era presidida per Guillem Gayà Bonet i com a adjunts Joan Barceló Barceló i Joan Barceló Nicolau. En el Districte 2on, la mesa de la secció 1^a, fou presidida per Josep Mayol Bauzà i com a adjunts Rafel Bauzà Barceló i Simó Bauzà Antich; i la mesa de la secció 2^a –situada al carrer de Fra Lluís Jaume, núm. 19– va ser presidida per Rafel Alzamora Gayà i com a adjunts Miquel Barceló Nicolau i Joan Bauzà Florit. Entre les primeres persones que anaren a votar a les quatre meses electorals hem de destacar la presència de dones.¹⁹⁸⁴

El dia de les eleccions no es registrà cap incident significatiu encara que hi hagué una denúncia del candidat republicà federal, Antoni Sastre Barceló –del *Granito*– sobre l'actuació del president de la mesa electoral de la secció 1ª del districte 2.¹⁹⁸⁵ També es produí, al migdia, el fet intimidatori de la visita de dos camions de Manacor carregats de republicans d'esquerres, però no hi hagué cap aldarull.

Com a resultat de la lluita electoral, la participació va ser molt alta: el 78,70% en el districte 1er i el 81,36% en el 2on. En els dos districtes la victòria fou per la candidatura de dretes, que aconseguí el 55,38% dels vots (districte 1er) i 66,08% (districte 2on) i els 6 regidors de les majories. Els 4 regidors de les minories foren pels candidats d'Acció Republicana –amb el 22,98% (districte 1er) i el 19,87% (2on).– Els grans derrotats foren els candidats del Partit Republicà Federal que tot i obtenir el 21,64% en el districte 1er i el 14,05% en el 2on, no va treure representació.

¹⁹⁸³ .- En el districte 1er, a la secció 1^a, Antoni Julià Noguera presentà com a interventors en propietat Josep Lliteras Massanet i Josep Payeras Amengual i com a suplents Gabriel Bauzà Nicolau i Andreu Galmés Bauzà; Miquel Bauzà Gayà avalà Amador Bauzà Fiol i Jaume Oliver Oliver (en propietat) i Joan Company Sorell i Joan Bauzà Bonet (suplents), i Antoni Sastre Bonet inscrigué Joan Bauzà Bauzà i Carles Costa Bauzà (en propietat). En la secció 2^a, Sebastià Galmés Matas presentà Josep Gayà Bauzà i Bartomeu Bauzà Gayà (en propietat) i Sebastià Gayà Florit i Gabriel Company Bou (suplents); Gabriel Camps Oliver avalà Bartomeu Juan Barceló i Mateu Jaume Juan (en propietat) i Pere Josep Costa Font i Ramon Gayà Bauzà (suplents), i Antoni Sastre Bonet inscrigué Rafel Gayà Galmés i Miquel Gayà Florit (en propietat). En el districte 2on, a la secció 1^a, Antoni Sastre Barceló presentà Bartomeu Bauzà Bonet i Llorenç Nicolau Gayà (en propietat) i Miquel Gayà Barceló i Gabriel Bauzà Barceló (suplents); Miquel Gual Bauzà avalà Guillem Mas Font i Antoni Costa Font (en propietat) i Rafel Ginard Gayà i Francesc Mestre Gayà (suplents), i Antoni Bauzà Fiol inscrigué Josep Estelrich Colom i Guillem Company Gayà (en propietat). En la secció 2^a, Antoni Sastre Barceló presentà Gabriel Florit Niell i Bartomeu Galmés Matas (en propietat) i Llorenç Barceló Font i Miquel Galmés Matas (suplents); Mateu Juan Barceló avalà Gabriel Gual Bauzà i Francesc Bauzà Florit (en propietat) i Antoni Gayà Oliver i Joan Bauzà Company (suplents), i Antoni Bauzà Fiol inscrigué Joan Gayà Nigorra i Guillem Bauzà Sastre (en propietat).

¹⁹⁸⁴ .- En el districte 1er, a la secció 1^a, anaren primerament a votar el prevere Ramon Gayà Galmés — Carritxó—, el seu nebot Guillem Gayà Gayà i el seu pare Guillem Gayà Gayà i les veïnes del carrer Major de més de 70 anys, Aina Bauzà Salvà i Antònia Maria Antic Mas. A la secció 2^a, el primer fou el picapedrer Miquel Juan Roig, seguit d'Elionor Bauzà Gayà, Antoni Rebassa Mas i les germanes Catalina i Antònia Aina Bauzà Gayà. En el districte 2on, a la secció 1ª els primers en anar a dipositar el vot foren les veïnes del carrer de Gayà, Catalina Galmés Nicolau, Antònia Bauzà Mas i Magdalena Català Garí, seguides de Joana Aina Ferriol Bauzà i Antònia Mestre Font. A la secció 2^a, la primera va ser Miquela Bauzà Munar i a continuació els matrimonis integrats per Joan Barceló Bauzà i Joana Aina Antich Roig i per Josep Bonet Vaquer i Maria Sorell Bauzà.

¹⁹⁸⁵ .- Antoni Sastre Barceló féu constar verbalment "que el Presidente de la indicada Sección [1ª del Districte 2n] a las quince cuarenta y cinco abandonó el local por unos y habló con uno de los mas significativos políticos de Derechas de esta localidad, manifestando a la vez que la expresada protesta es unicamente en contra del Presidente de la Mesa". Expedients d'eleccions municipals. Sign. 718. Arxiu Municipal de Sant Joan.

El poble de Sant Joan escollí 6 regidors del Centre de Dretes Republicà i 4 d'Acció Republicana.¹⁹⁸⁶ Així, doncs, havien guanyat els que sempre havien tingut el poder municipal.¹⁹⁸⁷

El 10 de maig de 1933, es va constituir el nou consistori i Antoni Bauzà Fiol –Escolà– (Acció Republicana) fou elegit batle per 9 vots a favor mentre que les dues tinences de batlia foren per Gabriel Camps Oliver –de Son Gual– i Antoni Matas Pocoví –de Son Gil–, ambdós del Centre de Dretes Republicà, adscrit a la Unió de Dretes.

Santa Margalida

Aquestes eleccions al municipi de Santa Margalida solament es varen fer en el districte 2on – en el qual l'abril de 1931 havien estat elegits els 6 regidors que responien al districte per l'article 29.– Estaven convocats a votar els 1.251 electors que formaven el districte, que s'estructurava en tres seccions, i que triava 6 regidors.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Joan Monjo March, proclamà 10 candidats. Es presentà, d'una banda, la coalició de la Unió de Dretes –2 candidats– i del Partit Republicà de Centre –4 candidats–, i, de l'altra, el ????

La participació va ser molt elevada ja que votaren el 81,45% dels electors. La victòria fou per la coalició de centre-dreta, que aconseguí el ???% dels vots i les 6 regidories, 4 pels republicans de Centre i 2 per la Unió de Dretes.¹⁹⁸⁸

Selva

El municipi de Selva s'estructurava en dos districtes, de tres seccions el 1er i de dues el 2on. El 1er, corresponia a la vila de Selva (secció 1a i 2a, amb 976 electors) i al nucli de Biniamar (secció 3a, amb 278 electors), que sumaven un total de 1.254 electors que elegien 7 regidors. El 2on, integrava els nuclis de Caimari (secció 1a, amb 515 electors) i de Moscarí (secció 2a, amb 438), que aglutinaven un total de 953 electors que triaven 5 regidors.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Miquel Puigserver Pons, proclamà 14 candidats en el districte 1er i 11 en el 2on. La lluita electoral es presentava entre, la coalició de la Unió de Dretes i del Partit Republicà de Centre, l'Acció Republicana i el Partit Republicà Federal de Mallorca. Anaven per les majories la coalició de centre-dreta – en ambdós districtes–, el Partit Republicà Federal de Mallorca –en el 1er– i l'Acció Republicana –en el 2on.–

La participació va ser més alta en el districte 1er (60,29% dels electors) mentre que baixà en el 2on (51,31%). La victòria va correspondre a la coalició de centre-dreta que aconseguí el 60,52% en el districte 1er i el 89,12% en el 2on, fet que li va permetre treure 5 i 4 regidors en ambdós districtes. En canvi, en el districte 1er, el segon lloc fou pels 4 candidats d'Acció Republicana (19,46%) –que aconseguí els 2 regidors de la minoria–, seguits dels 5 candidats del Partit Republicà Federal de Mallorca (19,88%). En el districte 2on, Acció Republicana solament obtingué el 10,38%, amb un vot molt dispers i 1 regidors de la minoria.

En conjunt, la corporació municipal de Selva quedà integrada per 5 regidors d'Unió de Dretes, 4 republicans de Centre i 3 d'Acció Republicana.

El 10 de maig de 1933, es formà el nou consistori. Tal com assenyala Manel Santana, tot i la majoria de la Unió de Dretes, alguns regidors del Partit Republicà de Centre donaren suport a

¹⁹⁸⁶ - *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 5.

¹⁹⁸⁷ - Encara que alguns candidats es presentaren per Acció Republicana, continuaven fent part de la dreta moderada.

¹⁹⁸⁸ - Basava la informació segons una nota que havien recollit en la Unió de Dretes. Així mateix, afirmava que en un altre centre polític se'ls havia facilitat una nota del resultat de l'elecció de Santa Margalida, especificant el nom dels sis regidors, el partit i el nombre de vots. "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 5.

Antoni Vallori Albertí, d'Acció Republicana, que aconseguí ser el més votat com a batle, però no volgué acceptar el càrrec. Es tornà a repetir la votació, que designà com a nou batle Josep Mir Rotger –Calderó–, d'Unió de Dretes, que havia estat el candidat amb més vots el 23 d'abril.¹⁹⁸⁹

Sineu

Aquestes eleccions a Sineu es feren perquè el consistori havia estat suspès. El municipi s'estructurava electoralment en dos districtes, el primer de tres seccions i el segon, de dues. El 1er, amb un total de 1.632 electors triava 8 regidors, mentre que el 2on, amb 690 possibles votants, n'elegia 4.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Mateu Barceló Estela, proclamà 21 candidats en el districte 1er i 20 en el 2on. Com es pot deduir pel nombre de candidats que es presentaven, la lluita electoral havia de ser intensa, tot i que el dia dels comicis varen obtenir vots solament 14 candidats en el districte 1er i 7 en el 2on. Es presentaren les candidatures de la Unió de Dretes i el Partit Regionalista –en coalició–; el Partit Republicà de Centre i Acció Republicana –també estratègicament coaligats–, i el Partit Republicà Federal de Mallorca.

Tot i aquesta intensa pugna electoral, la participació va ser relativament baixa. En el districte 1er solament anaren a votar el 56,07% dels electors i en el 2on, el 54,93%.

En el districte 1er, les majories, en una gairebé perfecta distribució dels vots, varen ser per 3 regidors del Partit Republicà de Centre (36,12%) i per 3 d'Acció Republicana (36,12%) mentre que les minories foren per 1 d'Unió de Dretes i 1 pel Partit Regionalista. Els grans derrotats foren els 6 candidats del Partit Republicà Federal (12,66%) que no aconseguiren cap regidoria.

En el districte 2on, també funcionà a la perfecció la coalició entre els republicans de Centre i els d'Acció Republicana, que obtingueren els 3 regidors de les majories, 2 pels centristes i 1 per Acció Republicana. La regidoria de la minoria va correspondre al candidat de la Unió de Dretes. Novament, quedaren exclosos de representació en el consistori els republicans federals que, tot i fer el 22,36% dels vots, no aconseguiren cap regidoria.

La corporació municipal sineuera quedà integrada per 5 republicans de Centre, 4 d'Acció Republicana, 2 d'Unió de Dretes i 1 regionalista.

Vilafranca de Bonany

El municipi de Vilafranca s'estructurava en dos districtes, el 1er de dues seccions (amb un total de 794 electors) i el 2on, d'una (amb 359 electors), que elegien 5 regidors perhom.

El 16 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral, presidida per Joan Santandreu Gayà, proclamà 8 candidats en el districte 1er i 6 en el 2on. La lluita electoral es presentà sobretot en el districte 1er en què les candidatures de la Dreta Social –vinculada a la Unió de Dretes–, el Grup Republicà Independent i una altra candidatura –la qual els candidats no estan identificats– optaven a les majories. En canvi, en el districte 2on, la disputa electoral solament va ser entre la Dreta Social i el Grup Republicà Independent, ja que ambdós anaven per majories.

La participació va ser molt més elevada en el districte 1er en el qual varen votar el 70,91% dels electors mentre que en el districte 2on, baixà al 59,05%.

En els dos districtes, la victòria fou clara per la Dreta Social, que aconseguí el 79,23% dels vots (1er) i el 79,87% (2on), i els 3 regidors de les majories. En canvi, el Grup Republicà

¹⁹⁸⁹ .- SANTANA i MORRO, Manel: *La Guerra Civil a Selva. Al recer de la muntanya*. Edicions Documenta Balear. Palma, 1998, pàgs. 33-34.

Independent obtingué els dos regidors de les minories en ambdós districtes, amb el 18,45% (1er) i el 15,69% (2on).¹⁹⁹⁰

La corporació municipal vilafranquera quedà integrada per 6 regidors de la Dreta Social – vinculada a la Unió de Dretes– i 4 del Grup Republicà Independent. La premsa parlà que aquest Grup Republicà estava vinculat, uns deien al Partit Republicà de Centre i altres a Acció Republicana, però, el 26 d'abril, es comunicà des de Vilafranca que els 4 regidors elegits per les minories pertanyien al partit local denominat Grup Republicà Independent i no al Partit Republicà de Centre –com s'havia publicat– ni a Acció Republicana.¹⁹⁹¹

El 27 d'abril, la Junta Municipal del Cens Electoral celebrà la sessió d'escrutini per designar els 10 regidors que havien de formar la corporació. En el districte 1er, es donà un empat en el nombre de vots dels candidats del Grup Republicà Independent Jaume Rosselló Gayà i Joan Sansó Font i, en aplicació del decret del ministre de la Governació del 29 de maig de 1931, es féu un sorteig pel qual resultà elegit Joan Sansó.¹⁹⁹²

7.4.4.2. L'illa de Menorca

A Menorca, aquests comicis se celebraren en els municipis d'Alaior i de Ciutadella. Com hem vist, en ambdós municipis varen resultar accidentades per la rompuda d'urnes i s'hagueren de tornar a repetir en la majoria de les seccions.

El 27 d'abril, el governador civil informà a la premsa que les eleccions a Ciutadella i a Alaior, tot i que era competència decidir-ho a les juntes municipals respectives, pensava que es durien a terme el 8 de maig.¹⁹⁹³ Aquell dia, a les 12,55 h, el delegat del Govern a Menorca telegrafia al ministre de la Governació per comunicar-li que “Junta municipales Alaior y Ciudadela me comunican que próximo domingo, día 30 actual, y primer domingo Mayo respectivamente, se celebrarán nuevas elecciones de Concejales en virtud haber sido declaradas nulas las que se verificaron domingo último, por haber sido rotas la casi totalidad de las urnas. He adoptado todas las medidas de precaución en evitación de que se altere orden público a la vez que he dispuesto que todos los Agentes de mi autoridad presten el auxilio que les reclamen Autoridades locales o cualquier ciudadano justificadamente atropellado en los derechos electorales. No ocurre ninguna novedad.”¹⁹⁹⁴

Alaior

Alaior s'estructurava electoralment en dos districtes que elegien 7 i 6 regidors, respectivament.

La lluita electoral en ambdós districtes es plantejà entre l'Agrupació de Dretes –adherida a Acció Popular– i la Unió Republicana. En ambdós districtes les dues formacions polítiques presentaren candidats per a les majories, 5 en el 1er i 4 en el 2on.

El 16 d'abril, en el local social de la Unió de Dretes d'Alaior es varen presentar els candidats i hi hagué discursos del president del Sindicat Catòlic Agrari i candidat Joan Mora i dels propagandistes Casasnovas i Rosa Garcés, a més del president del Centre Catòlic de Ciutadella Saurina.¹⁹⁹⁵ L'endemà, la Unió de Dretes de Maó organitzà una excursió al mont

1990 .- A l'acta del districte 2on hi s'anotà la incidència següent: “Se acordó por la mesa admitir el voto de Don Miguel Febrer Amengual por considerar que figura en la lista, equivocado, con el Nombre de Ferrer Amengual Miguel siendo su verdadero nombre el de Febrer Amengual, Miguel.” Actes de les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933. Sign. III-793. AGCM.

1991 .- “De las elecciones municipales”, a *La Almudaina*, dijous, 27 d'abril de 1933, pàg. 2.

1992 .- Actes de les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933. Sign. III-793. AGCM.

1993 .- “Las elecciones municipales en Baleares. El día se repetirán en Ciudadela y Alaior”, a *La Almudaina*, divendres, 28 d'abril de 1933, pàg. 2.

1994 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1995 .- Saurina afirmà que “desea sean reconocidos y respetados los principios básicos y es lema de la Derecha: defensa de la Religión, la Propiedad, la Familia y el Orden social. Terminó diciendo que estos

Toro "a rendir pleitesia a la Patrona excelsa de Menorca" i, a l'horabaixa, tornant cap a Maó, visitaren el local social del partit a Alaior.¹⁹⁹⁶

El diumenge, 30 d'abril, es féu, sense incidents, la repetició de les eleccions a Alaior en les quatre seccions on s'havien romput les urnes el dia 23. En els dos districtes va aconseguir la majoria l'Agrupació de Dretes, que obtingué el 59,25% dels vots i 5 regidors en el districte 1er i el 55,12% i 4 regidors en el 2on. En canvi, la Unió Republicana aconseguí els 2 regidors de les minories en ambdós districtes, obtenint el 40,75% (1er) i el 44,88% (2on) dels vots..

En total, varen resultar triomfadors 9 candidats de l'Agrupació de Dretes d'Alaior i 4 de la Unió Republicana.¹⁹⁹⁷ Arran d'un empat de vots entre els candidats d'Unió Republicana Pere Albert Ametller i Joan Carreras Vadell en el districte 2on es féu un sorteig, que afavorí el primer per ser designat regidor.

El 30 d'abril, a les 20,15 h, el delegat del Govern a Menorca, Valero Muñoz Ayarza, telegrafia al ministre de la Governació per informar-lo que "Sin incidentes ni protestas ninguna clase en acto escrutinio se han repetido hoy elecciones Concejales en las secciones que se rompieron urnas domingo último pueblo Alayor con siguiente resultado: Derechas han obtenido 1.453 votos y los republicanos 1.079, resultando triunfantes las derechas por 374 votos. No ocurre ninguna novedad."¹⁹⁹⁸ Posteriorment, a les 22 h, el governador comunicà al ministre de la Governació que li havien comunicat des de l'illa de Menorca que en el municipi d'Alaior s'havien celebrat noves eleccions sense incidents, resultant elegits 9 candidats de l'Agrupació de Dretes i 4 de la Unió local Republicana.¹⁹⁹⁹

El diari republicà *La Voz de Menorca* comentà que "no ha sorprendido el resultado, sobre todo después de la jornada del día 23, que dejó ya ver casi con claridad las situación de las respectivas fuerzas." Respecte a la victòria de les dretes, afegia que aquestes "han sido fuertes siempre y se han mostrado decididas a la lucha en toda ocasión. El voto femenino ha servido para que aumentara la proporción de sus fuerzas y una continuada campaña sectaria, realizada, no solamente en los medios políticos, sino también en los púlpitos de las iglesias, ha dado a la lucha, por parte de sus propagandistas, más significación religiosa que política. No creemos que esta táctica sea la más acertada para lo futuro; pero allá ellos con su responsabilidad." En quant a la derrota republicana radical, comentava que "los republicanos lucharon también con laudable entusiasmo; pero faltos por una parte del refuerzo que en otras ocasiones habían significado los votos de los elementos de extrema izquierda, que mantuvieron a todo trance la obstrucción, y con el presentimiento ya del resultado, resistieron airoosamente hasta el último instante." Tot i la victòria de les dretes, el diari advertia que "no tienen motivo para envanecerse demasiado las derechas alayorenses de un triunfo meramente circunstancial, ya previsto. Significa tan sólo un episodio en la lucha, del cual han de sacar nuestros correligionarios las convenientes enseñanzas, ha de servirles de experiencia para las nuevas contiendas que forzosamente habrá que librar."²⁰⁰⁰ Segons Deseado Mercadal, a Alaior les dretes guanyaren per 369 vots a causa de l'abstenció dels cenetistes.²⁰⁰¹

El 10 de maig de 1933, se celebrà la sessió inaugural del nou Ajuntament. L'empleat de Telègrafs i president de la Comissió Gestora, Antonio Giménez Pons, donà la benvinguda als nous regidors i donà per acabada la tasca de la gestora. Acte seguit, passà a ocupar la presidència el regidor electe Joan Pons Serra, de l'Agrupació de Dretes, que havia estat el

principios salvarán a España." "Menorca. De Mahón", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 3.

1996 .- "Menorca. De Mahón", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 22 d'abril de 1933, pàg. 2.

1997 .- "Elecciones municipales", a *La Almudaina*, dimecres, 3 de maig de 1933, pàg. 2.

1998 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

1999 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

2000 .- "Las elecciones en Alayor", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.955. Maó, dimarts, 2 de maig de 1933, pàg. 2.

2001 .- MERCADAL BAGUR, Deseado: *Datos para la historia de los movimientos...*, pàg. 163.

més votat en els comicis. A continuació es va procedir a la votació de l'elecció del batle i resultà elegit —per 8 vots a favor— Joan Pons Serra. Així mateix, hi hagué 4 paperetes en blanc i 1 vot a favor de Llorenç Mascaró. També varen ser designats primer i segon tinent de batle, amb els mateixos resultats, Llorenç Mascaró i Joan Mora, també de l'Agrupació de Dretes.²⁰⁰²

Ciudadella

La ciutat s'estructurava electoralment en tres districtes, que elegien 6 regidors cada un. La corporació municipal era formada per un total de 18 membres.

El gener de 1933, quan la corporació municipal de Ciudadella fou substituïda per una comissió gestora, estava integrada per 10 republicans, 4 monàrquics, 2 socialistes, 1 apolític i 1 demòcrata.²⁰⁰³

En els comicis municipals del 23 d'abril, la lluita es plantejà entre la Unió Republicana, el Front Obrer de Ciudadella i la Unió de Dretes, que presentaren candidatures per a les majories, amb 4 candidats, en cada districtes.

Les tres formacions polítiques prepararen amb molta cura la campanya política, que va ser especialment intensa.

D'una banda, la Unió de Dretes Ciutadellenca, presidida per Tomàs de Salort, organitzà, el 7 d'abril, en el seu local social provisional un acte de propaganda, en el qual participaren els joves Casasnovas, Tejedor i Gerard Maria Conforto, de la Unió de Dretes de Maó.²⁰⁰⁴

De l'altra, el 9 d'abril, es va constituir la Secció Femenina de la Joventut Republicana de Ciudadella, presidida per Catalina Triay Monjo.²⁰⁰⁵ El dijous, 13 d'abril, en el Casino 17 de Enero es féu l'assemblea del Partit Republicà per aprovar la candidatura per als comicis municipals. Obrí l'acte el president del Comitè Republicà, Josep Teodor Canet que, després de tractar sobre la política local, llegí la candidatura que el Comitè havia confeccionat, que va ser aprovada per aclamació.²⁰⁰⁶

El dia 23 d'abril, la jornada electoral fou notablement accidentada arran de la romputa de les urnes d'11 meses electorals, com hem vist.

La Junta Municipal del Cens Electoral de Ciudadella disposà que les eleccions es tornassin a repetir el diumenge 7 de maig. Els partits tornaren a organitzar actes de propaganda, com el que la Unió Republicana celebrà el dimecres, 3 de maig, en el Casino 17 de Enero, en el qual varen intervenir Torres, Joan Manent i Josep Teodor Canet.²⁰⁰⁷

²⁰⁰² .- "De Alayor. Sesión inaugural", a *La Voz de Menorca*, núm.8.965. Maó, dissabte, 13 de maig de 1933, pàg. 1.

²⁰⁰³ .- "Las elecciones en Ciudadela", a *La Almudaina*, dimarts, 9 de maig de 1933, pàg. 1.

²⁰⁰⁴ .- La crònica assenyalava que "en sus entusiastas disertaciones pintaron magistralmente la situación política actual y la necesidad de una verdadera unión entre todas las derechas españolas, unión que debía demostrarse en primer término en esta histórica ciudad ante las próximas elecciones municipales." A més, afegia que "pudimos distinguir personas de todas las clases sociales que convergen en idénticos ideales de laborar en pro de la Religión, la familia y el orden. La concurrencia numerosísima asistiendo muchísimas señoras a las que cabe felicitar por la abnegada labor que están realizando en pro de la propaganda derechista." "De las Islas. Menorca. Propaganda electoral", a *Correo de Mallorca*, dimecres, 12 d'abril de 1933, pàg. 3.

²⁰⁰⁵ .- "De Ciudadela. Constitución de la Sección Femenina de la Juventud Republicana", a *La Voz de Menorca*, núm.8.943. Maó, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 1.

²⁰⁰⁶ .- Els integrants de la candidatura d'Unió Republicana eren Pere Hernández Sastre, Climent Casasnovas Juan, Joan Roca Lluch, Antoni Aguiló Andreu, Joan Hernández Llufríu, Jordi Marquès Bosch, Rafel Faner Marquès, Joan Cortès Camps, Joan Florit Moll, Francesc Arguimbau Gener, Manuel Traid Marquès i Cristòfol Monjo Alzina. Segons la crònica, "la impresión que dicha candidatura ha causado en todo el pueblo ha sido excelente, ya que ella es garantía más que suficiente de una buena administración y de los intereses de la clase obrera." "De Ciudadela. Asamblea del Partido Republicano", a *La Voz de Menorca*, núm.8.943. Maó, dimecres, 19 d'abril de 1933, pàg. 1.

²⁰⁰⁷ .- "Elecciones", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.958. Maó, divendres, 5 de maig de 1933, pàg. 2. Comentant l'acte, s'afirma "El entusiasmo se desbordó y hubo plena demostración del interés que para las

El delegat del Govern a Menorca, Valero Muñoz, prengué nombroses mesures per garantir la seguretat el dia dels comicis. Així, el matí del 6 de maig, des de Barcelona arribaren a Maó amb la motonau "Ciudad de Ibiza", 21 guàrdies d'Assalt —de la 7a Companyia de Madrid—, comandats pel tinent Pere Salvà, per reforçar la seguretat dels comicis. A l'horabaixa, es traslladaren a Ciutadella per assegurar l'ordre públic el dia dels comicis.²⁰⁰⁸

La jornada electoral va transcórrer sense incidents, amb una alta participació (85% del cens).²⁰⁰⁹ La llista més votada en els districtes 2on (46,57%) i 3er (42,55%) va ser la Unió Republicana mentre que en el districte 1er guanyà la d'Unió de Dretes (39,13%). Així, les majories de regidors foren pels republicans radicals en el districte 2on i per les dretes en el 1er i hi hagué un empat en el 3er districte amb 3 regidors perhom. Hem de fer notar que per 4 vots la Unió Republicana no aconseguí el quart regidor enfront de la Unió de Dretes per ventura a causa de la indisciplina dels votants dels republicans radicals o de l'estratègia de la Unió de Dretes.

La Federació Obrera de Ciutadella quedà en els tres districtes en tercer lloc, aconseguint els millors resultats en el districte 1er (26,56%) —fet, sens dubte, que dividí el republicanisme d'esquerres i propicià que candidatura més votada fos la d'Unió de Dretes— i els pitjors en el districte 2on (13,79%).

En conjunt, varen resultar elegits 9 regidors d'Unió de Dretes i 9 del Partit Radical. Els grans derrotats foren els socialistes que no varen treure cap regidoria. Deseado Mercadal, per justificar el fracàs de la candidatura del F.O.C. apunta que "los monárquicos, para evitar el triunfo de algún candidato obrero, votaron a los lerrouxistas sustituyendo varios nombres en sus candidaturas según propia confesión de "El Iris" y "El Bien Público."²⁰¹⁰ De totes maneres, aquesta estratègia es donà en el districte 3er en els resultats dels candidats republicans radicals Pere Hernández Sastre i Antoni Aguiló Andreu, però la distància entre els vots de la Unió de Dretes i la Unió Republicana respecte als de la Federació Obrera Ciutadellenca, deixaren aquesta darrera sense una representació municipal que restà força lluny d'aconseguir-se.

Segons dades del Govern Civil —aportades telegràficament pel delegat del Govern a Menorca a les 23,20 del dia 7—, la Unió Republicana havia aconseguit 8.392 vots; la Unió de Dretes, 8.139; i la Federació Obrera, 2.876.²⁰¹¹ Així mateix, la nit dels comicis, concretament a les 23,20 h, el delegat del Govern a Menorca comunicà al ministre de la Governació que "sin el menor incidente ni protestas ninguna clase se han repetido en Ciudadela elecciones

elecciones se tiene; entusiasmo que vivificaron los oradores que estuvieron muy bien y a la altura de su talento. No nos cabe duda alguna de que si se pone en la lucha todo el interés que en el mitin se demostró, todo el interés que en las tertulias y en las reuniones se demuestra, obtendremos el triunfo. Ya se preveía éste en las elecciones últimas. Por lo tanto, es de esperar que los buenos demócratas, los que aman las libertades públicas y el progreso se erigirán en particulares propagandistas acudiendo a sus amistades, convenciendo a aquellos que, sin motivo, están vacilantes para que depositen el voto de la candidatura republicana en la urna, sembrando el entusiasmo en toda ocasión, no desperdiciando tiempo, sino aprovechándolo para asegurar el triunfo de nuestra candidatura. Hay que demostrar el republicanismo de nuestra isla, y para ello es necesario el triunfo. Por esto hay que poner toda la carne en el asador y no desperdiciar coyuntura para conquistar a las voluntades, demostrando que triunfando la candidatura republicana se consolida a la República y, por tanto, las libertades públicas y el progreso de España. Si se pone, como decimos, el necesario entusiasmo y la voluntad precisa, no dudamos que el triunfo será nuestro."

2008 - "Guardias de asalto", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.959. Maó, dissabte, 6 de maig de 1933, pàg. 2.

2009 - Segons *La Almudaina*, "la votación fué muy nutrida, acudiendo gran número de mujeres a depositar su voto en las urnas." "Las elecciones en Ciudadela", a *La Almudaina*, dimarts, 9 de maig de 1933, pàg. 1. Deseado Mercadal apunta que va votar el 82% del cens. MERCADAL BAGUR, Deseado: *Datos para la historia de los movimientos...*, pàg. 164.

2010 - MERCADAL BAGUR, Deseado: *Datos para la historia de los movimientos...*, pàg. 164.

2011 - "Elecciones en Menorca", a *La Última Hora*, dilluns, 8 de maig de 1933, pàg. 4; "Las elecciones en Ciudadela", a *La Almudaina*, dimarts, 9 de maig de 1933, pàg. 1.

Concejales en Secciones que se rompieron urnas domingo 23 Abril último [...] Consecuencia expresado resultado Ayuntamiento dicha población estará constituido por nueve Concejales republicanos e igual número de derechas, quedando sin representación Federación obrera. Han votado el ochenta y cinco por ciento del total del censo electoral. No ocurre ninguna novedad.”²⁰¹² A les 24 del 7 de maig, el governador civil comunicà al ministre de la Governació els resultats electorals de Ciutadella.²⁰¹³

El 9 de maig, des de Maó amb el vaixell "Ciudad de Málaga" varen sortir cap a Barcelona — amb destinació a Madrid— els 22 guàrdies d'Assalt que havien garantit la seguretat dels comicis.²⁰¹⁴

L'11 de maig de 1933, es dugué a terme l'acta de presa de possessió dels nous regidors elegits en els darrers comicis. Varen resultar elegits batle Pere Hernández Sastre i tinents de batle Climent Casanovas Juan (1er), Joan Roca Lluch (2on) i Joan Hernández Llufrui (3er), tots de la Unió Republicana.²⁰¹⁵

La polèmica entre els diaris *La Voz de Menorca* i *El Bien Público*

El 7 de maig, el delegat del Govern imposà una multa de 500 ptes. al director del diari *El Bien Público* per la informació "tendenciosa" que publicà en el núm. 18.029 del 2 de maig. Es tractava de la crònica sobre les eleccions de regidors que es varen repetir a Alaior el 30 d'abril, en la qual afirmava que "recibió una coz el Jefe de Vigilancia don Plácido Martínez y de que fué arrollado por la horda" el tinent de la Guàrdia Civil, cap de la línia, Juan González del Valle, quan donà ordres als seus subordinats perquè prestassin determinats serveis en un col·legi electoral, "no siendo ciertas ninguna de las dos afirmaciones, según han manifestado los interesados."²⁰¹⁶

El 16 de maig de 1933, el governador civil manifestà que havent acabat el període electoral, a més de la sanció imposada pel delegat del Govern a Menorca al diari *El Bien Público* per publicar informació tendenciosa respecte a les eleccions a Alaior, també havia presentat denúncia davant el fiscal amb motiu de fets punibles comesos en les eleccions de Ciutadella, fets que el tribunal s'encarregaria d'aclarir i sancionar.²⁰¹⁷

El 5 de maig, el diari republicà *La Voz de Menorca* publicà una nota en què donava a conèixer les nombroses protestes que havien arribat des de "toda la isla" contra la publicació del "libelo" *El Luchador* per "su inícuca campaña contra respetabilísimas personas." Assenyalava, a més, que "esta actitud de acudir a la calumnia es la que han adoptado los neo-católicos que en toda ocasión quieren pasar por víctimas y no son otra cosa que provocadores al emplear la calumnia vil, contraria a todo sentimiento honrado y virtuoso."²⁰¹⁸

Els resultats oficials del comicis

El 24 d'abril, a les 2,30 h, el ministre de la Governació tornà a enviar als governador civils una circular telegràfica molt urgent –núm. 28– en què manifestava: "Esté prevenido y preparado para hoy a las once horas que se le llamará al teléfono para que dicte los datos que hasta esa hora tenga del resultado de las elecciones y cuyos datos cuidará de dar V. E. por el mismo orden de calificación política que se le señaló en la instrucción primera de la circular

2012 -.- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

2013 -.- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 31 A. Exp. núm. 1. AHN.

2014 -.- "De viaje", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.962. Maó, dimecres, 10 de maig de 1933, pàg. 2.

2015 -.- "De Ciudadela. Toma de posesión del nuevo Ayuntamiento", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.971. Maó, dissabte, 20 d'abril de 1933, pàg. 1.

2016 -.- "Multa gubernativa", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.960. Maó, dilluns, 8 de maig de 1933, pàg. 2.

2017 -.- "Sanción y denuncia", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.968. Maó, dimecres, 17 de maig de 1933, pàg. 2.

2018 -.- "Protestas justificadas", a *La Voz de Menorca*, núm. 8.958. Maó, divendres, 5 de maig de 1933, pàg. 2.

número veintidos, añadiendo el número de Colegios electorales que comprenden dichos datos.”²⁰¹⁹

El 24 d'abril, des del Govern Civil es facilitaren a la premsa —tot i que mancaven les dades d'Alaior, Ciutadella, Mancor i Santa Margalida— uns primers resultats dels les eleccions: Unió de Dretes (33 regidors), centristes (34), regionalistes (14), Acció Republicana (22), esquerres sense afiliació (6), federals (2), tradicionalistes (3), indefinits (2) i dreta autònoma (1). En resum, el centre dreta havia aconseguit 85 regidors; les esquerres, 30 i els indefinits, 2.²⁰²⁰

Novament, el matí del dimarts, 25 d'abril de 1933, el Govern Civil facilità a la premsa les dades oficials dels comicis: 38 regidors d'Unió de Dretes, 35 centristes, 22 d'Acció Republicana, 9 regionalistes, 5 federals radicals, 4 d'Acció Popular, 4 d'independents,²⁰²¹ 2 radicals socialistes, 3 tradicionalistes i 1 socialista. En total, 123 regidors elegits. En aquestes dades hi mancaven els 40 regidors dels tres municipis (Ciutadella, Alaior i Mancor de la Vall) en els quals s'havien romput urnes.²⁰²²

Segons les nostres dades, a Mallorca, dels 133 regidors que s'elegien —87 per les majories i 46 per les minories—, les formacions polítiques que obtingueren més bons resultats foren el Partit Republicà de Centre, amb 42 regidors (31,58%) i la Unió de Dretes, amb 41 (30,83). En tercer lloc, quedà Acció Republicana, que va treure 20 regidors (15,04%). En total, a Mallorca, els partits de dretes —Comunió Tradicionalista, Unió de Dretes, Dreta Autònoma Balear i Partit Regionalista— en conjunt aconseguiren un total de 57 regidors (42,86%); els partits de centre —republicans de Centre i Partit Republicà Federal—, 47 (35,34%) i les esquerres —Acció Republicana, Partit Socialista i Partit Republicà Radical Socialista—, 23 (17,29%). A més, un total de 6 regidors (4,51%) foren elegits com a independents.

A Menorca, la situació quedà bipolaritzada entre la Unió de Dretes, amb 18 regidors (60%) i el Partit Radical, amb 12 (40%).

En el conjunt de les illes Balears, la victòria va correspondre a la Unió de Dretes (59 regidors), Partit Republicà de Centre (42), Acció Republicana (20), Partit Radical (17), Partit Regionalista (11), independents (6), Comunió Tradicionalista (3), Dreta Autònoma Balear (2), Partit Socialista (2) i Partit Republicà Radical Socialista (1).

Tot i que les eleccions municipals parcials del 23 d'abril de 1933 solament s'havien celebrat a 17 pobles de les Balears i que la majoria de municipis —a excepció de Ciutadella— tenien censos electorals inferiors als 2.500 electors configuraven una situació política caracteritzada per:

- a) Un clar predomini a la dreta de la Unió de Dretes, adherida a la CEDA.
- b) Una notable implantació d'un gran partit de centre, el Partit Republicà de Centre, que cada vegada estratègicament s'escorava més cap a posicions conservadores.
- c) El fracàs del Partit Republicà Federal, que tot i haver-se desplaçat cap a posicions centristes, no havia aconseguit arrossegar el republicanisme històric.
- d) La consolidació d'Acció Republicana com a gran partit republicà d'esquerres.

2019 .- Fondos contemporáneos. Interior. Serie A. Lligall 7 A. Exp. núm. 41. AHN.

2020 .- "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dilluns, 24 d'abril de 1933, pàg. 3.

2021 .- La premsa advertia que "aunque en la referida nota oficial, como se vé, quedan clasificados 4 "concejales independientes", es muy posible, casi seguro, juzgando por los datos también oficiales recogidos en los primeros momentos después del escrutinio, que entre dichos concejales figure "uno de derecha autónoma", conforme se apuntaba en nuestra nota-resumen de ayer, caso que confirmaron los elementos interesados." "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 3.

2022 .- "Elecciones en Baleares", a *La Última Hora*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 3; "Las elecciones municipales en Baleares. Datos oficiales", a *La Almudaina*, dimecres, 26 d'abril de 1933, pàg. 2; "Crónica Balear", a *Sóller*, dissabte, 29 d'abril de 1933, pàg. 12.

e) El fracàs i la minorització de determinats partits polítics, tant a la dreta —Comunió Tradicionalista, Partit Regionalista i Dreta Autònoma Balear— com a l'esquerra —Partit Republicà Radical Socialista.—

L'única representativitat política que, sens dubte, no quedava reflectida en aquells comicis era la del Partit Socialista, donada, d'una banda, la seva manca d'implantació en aquells municipis i que contrastava amb el seu pes real en els municipis més grans com Palma, Manacor, Lluçmajor i en els més industrialitzats.

La valoració dels resultats per parts dels partits polítics

El 25 d'abril, *La Almudaina* publicava l'anàlisi que feien els respectius caps dels partits polítics sobre les eleccions municipals.²⁰²³ El federal Francesc Julià denunciava que "No andaba muy alejado de la realidad al decir que genuinos representantes de Derechas saldrían elegidos con el nombre de una de las fracciones gubernamentales. Claro está que me refería a "Acción Republicana". Esta realidad es muy lamentable para unos y para otros, pues significa la continuación de la vieja política pueblerina. Está bien que los partidos se definan gallardamente y que el Pueblo deposite su confianza en quien quiera pero de una manera "ciudadana" y no "caciquilmente"; falsificando la tendencia política con el único fin de "calentarse con el gobernante", siendo incomprensible que se continúe viviendo políticamente en este sentido, que francamente es de contradicción o desarrollo de sentido político de buena ley." Afirmava que respecte als resultats del Partit Republicà Federal de Mallorca estaven satisfets ja que els candidats triomfants ho eren amb vots "netamente republicanos." Continuava valorant que el triomf havia estat de les dretes i que "no se podía esperar otra cosa tratándose de pueblos donde son pocos aún los hogares que ha entrado la "sana República", pero el triunfo de nuestros candidatos en la forma que se han obtenido es legítimo y por algo se empieza, y continuaremos nuestra obra de republicanizar estos pueblos en sentido izquierdista." Julià afegia que "procuraremos aprovechar las enseñanzas que en si han dado estas elecciones parciales y que en verdad se pueden y deben calificarse de falta de seriedad política muy peligroso y nada recomendable." Seguidament, però, deia que "será muy candido quien pudiera sacar provecho del resultado de estas elecciones, en consonancia con la política general de Mallorca que no tiene ninguna positiva comparación. La única verdad es la enseñanza que estas elecciones han dado en cuanto a su confusionismo y poca limpieza que es algo que debe tenerse en cuenta para lo sucesivo." Acabava afirmant que els candidats triomfants del partit havien estat a Lloseta –3 regidors–, Banyalbufar –2– i Selva –tot i que no podia precisar el nombre.—²⁰²⁴

En canvi, des d'Acció Republicana es valoraven els resultats obtinguts a Mallorca (es pensava que s'obtenrien 27 regidories) com un èxit d'organització, tenint en compte "las características políticas de los pueblos donde se celebraban las elecciones y tratarse de un partido nuevo." Afegien que el bon resultat també consistia en què per primera vegada "la República llevaba a los pueblos afectados por la elección la lucha electoral había conseguido mover un sector de la opinión en sentido republicano, donde precisamente nunca los hubo." Després de les 19 h, arran de les telefonades que havien rebut, consideraven els resultats molt satisfactoris per Acció Republicana.²⁰²⁵

El president de la Federació Socialista Balear, Llorenç Bisbal –que es trobava reunit en el Govern Civil amb el diputat Alexandre Jaume, el governador civil i diversos polítics– féu una valoració a la premsa en què recalçà la manca d'organització del seu partit en els pobles on s'havien celebrat els comicis, fet que explicava amb bona part els resultats. El diputat

2023 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2024 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2025 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

Jaume, en canvi, es mostrà més optimista respecte als resultats que s'aconseguirien a la resta de l'Estat, esperant treure al voltant dels 5.000 regidors.²⁰²⁶

En canvi, en la Unió de Dretes des del migdia del dia dels comicis hi havia una gran animació i, a mitjan horabaixa, el local estava ple de gent. Abans d'obrir els col·legis electorals, havien sortit des de la seu d'Unió de Dretes membres de la comissió electoral i militants cap als pobles per observar els desenvolupament dels comicis. Al llarg de la jornada electoral hi havia hagut una constant comunicació des dels comitès locals amb la seu central de Palma per tenir dades sobre el decurs de la votació i en un taulell d'anuncis s'anaven apuntant els resultats que es comunicaven. A les 13 h arribaren les primeres notícies concretes que a la majoria de pobles la candidatura de coalició dretana —integrada per la Unió de Dretes, regionalistes, tradicionalistes i centristes— anaven obtenint molt bons resultats. Així i tot, s'havia denunciat que sobre les 13 h del dia de les eleccions “desde Manacor, se habían trasladado a Villafranca, San Juan, y Sineu, dos camiones conduciendo a gran número de elementos de izquierda, capitaneados por uno de los más significados en aquel pueblo, al parecer con ánimo de perturbar la marcha de la votación, cosa que no intentaron siguiera dada la actitud decidida de los electores de los mentados pueblos.” Durant el transcurs de l'horabaixa anaven arribant informacions que confirmaven els excel·lents resultats dels comicis i la primera dada de la qual arribà confirmació fou la del municipi d'Escorca, on la coalició havia copat. Successivament, s'anaren rebent les dades que confirmaven la victòria en tots els pobles, “triumfo que también ha contribuido el elemento femenino que acudió a las urnas con gran entusiasmo.” Es destacava que la votació havia estat excel·lent per les dretes, especialment a Sineu, Fornalutx, Vilafranca, Estellencs, Selva i Campanet.

Precisament, a Campanet, per una imprevisió, els candidats de dretes no havien nomenat interventors, però per subsanar-ho varen enviar notaris en cada un dels quatre col·legis electorals, perquè aixecassin acta. En els tres primers, el resultat de l'escrutini fou molt favorable a les dretes, però quan es féu el recompte en el darrer col·legi es trobà que la urna contenia 149 paperetes més que el nombre de votants. Tot i que el triomf també era favorable a les dretes —fet també que suposava l'obtenció de tots els llocs per les dretes—, s'aixecà acta notarial, que signaren el president i la resta d'integrants de la mesa. Sembla, però, que quan es conegué la notícia en el poble, es produí una protesta “caldeándose los ánimos, que se calmaron ante la suposición de que tendría que repetirse la elección” en l'esmentat col·legi. Malgrat l'acta aixecada, es tornà a reunir la mesa, fent un nou escrutini, segons el qual el resultat en el col·legi varen resultar triomfants per majories els candidats d'Acció Republicana. La notícia, evidentment, fou molt comentada al municipi.

A la nit, en el local d'Unió de Dretes, es varen rebre telegrams de les agrupacions d'Alaior²⁰²⁷ i de Ciutadella,²⁰²⁸ en la qual es comunicava que grups d'esquerrans havien romput les urnes.

A mesura que anaven arribant els comissionats dels pobles, es confirmaven les notícies dels triomfs obtinguts i fou especialment aclamada una comissió de la Secció Femenina de la Unió de Dretes que, amb la seva tasca i campanya, havia col·laborat en l'èxit dels comicis.

El dirigent Antoni Moncadas Cànaves de Mossa —que accidentalment ocupava la presidència ja que Lluís Zaforteza havia estat president d'una mesa electoral— féu declaracions de satisfacció pels resultats a la premsa. Resaltà que era la primera vegada que la Unió de Dretes

2026 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2027 .- El telegrama deia: "Alayor, a las 17 y 5.— Ante victoria aplastante esta, turbas izquierdistas roto urnas. Saludos." "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2028 .- El text del telegrama era el següent: "Ciudadela a las 19.— Triunfo moral completo. Atropellos inalicables ante pasividad autoridades repetidamente requeridas. En vista de su derrota izquierdas rompieron todas urnas. Ejemplar espíritu ciudadano hombres y mujeres. Salúdanles. Unión de Derechas." "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

participava en la lluita electoral, mostrant el “gran número de adeptos con que cuenta y a la aficiencia[sic] de la nueva y moderna orientación que se ha dado a sus actividades políticas.” També es mostrà complagut per la disciplina de les entitats filials, que havien seguit amb gran fidelitat les instruccions que se les havia adreçat. Elogià també la tasca de la Secció Femenina, dirigida per Francesca Roca, que qual·lificava de “verdadera revelación, señora de un gran tacto y visión política y de enorme actividad, que ha conseguido de las huestes que están a su cuidado muchos mayores frutos de los que ya se esperaban.” Acabà dient que s'havien enviat els resultats obtinguts a Acció Popular, que eren els següents: 39 regidors d'Unió de Dretes, 2 regionalistes, 4 tradicionalistes, 42 centristes, 19 d'Acció Republicana, 5 federals, 1 socialista i 2 indefinits.²⁰²⁹ L'endemà, *La Almudaina*, rectificà aquests resultats, dient que enlloc de 2 regionalistes havien de ser 12.²⁰³⁰ A la nit del 25 d'abril, el vicepresident de la Unió de Dretes, Antoni Moncada, envià una carta a la redacció de *La Almudaina*, en la qual li demanava la rectificació del resultat publicat de 2 regidors regionalistes que havia de dir 12, “con quienes hemos laborado, en plena y perfecta cordialidad, para conseguir el triunfo logrado que se debe, precisamente, al esfuerzo que de común acuerdo hemos realizado y que corresponde a todos por igual.”²⁰³¹ En el Centre Regionalista es va rebre un telegrama de felicitació de Francesc Cambó.²⁰³²

L'homenatge de la Unió de Dretes

La Unió de Dretes organitzà un conjunt d'actes els dies 29 i 30 de maig a les seves entitats que havien participat en els comicis municipals i als regidors que havien resultat elegits.²⁰³³ Per assistir als actes, vingueren a Mallorca els diputats agraris a Corts Cándido Casanueva i Antonio Royo Villanova. La relació d'actes que es dugueren a terme foren, el diumenge, 28 de maig, a les 12,30 h. una conferència per als regidors electes en el local social de Palma. Hi prengueren part el president de la Unió de Dretes Lluís Zaforeza²⁰³⁴ i els diputats Casanueva²⁰³⁵ i Royo Villanova.²⁰³⁶ Acabat l'acte, i poc abans de les 14 h, la majoria dels

2029 .- "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2030 .- "Las elecciones municipales en Baleares. Aclaración", a *La Almudaina*, dimecres, 26 d'abril de 1933, pàg. 2.

2031 .- "Las elecciones municipales en Baleares. Una carta", a *La Almudaina*, dimecres, 26 d'abril de 1933, pàg. 2.

2032 .- El telegrama deia: "Rebut el seu telegrama els felicito cordialment resultat obtingut." "Las elecciones municipales en Baleares", a *La Almudaina*, dimarts, 25 d'abril de 1933, pàg. 2.

2033 .- "Política local. Homenaje a los concejales de Unión de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 16 de maig de 1933, pàg. 3.

2034 .- En la intervenció inicial de presentació digué que les seves paraules "siempre resultarán pálidas ante el entusiasmo y la admiración que todos sentimos por quienes han combatido la Ley de Congregaciones y que hemos de alentar sosteniendo el criterio revisionista, caiga quien caiga.

Todas las derechas se sienten hoy unidas, todos nos llamamos hermanos porque nuestros ideales se forjaron en el crisol del sufrimiento y en todos nuestros corazones vibra una sola palabra: soy cristiano.

El pueblo y la opinión han contestado al acto celebrado en Bilbao en donde se tributaron aquellos aplausos que obligan al que los tributa y engañan al que los recibe (aplausos). Se ha contestado a aquella pregunta ¿donde están ellos?

El 23 de Abril triunfaron las derechas en muchos pueblos —no tiene importancia, se trata de burgos podridos— pero habría que ver lo que hubiera dicho el Jefe del Gobierno si estos pueblos le hubieran dado sus votos ¡ah! entonces hubieran sido paladines de las libertades españolas y de la democracia (Bien. Aplausos).

Estos burgos podridos son precisamente los que han sabido defender la Libertad, la Igualdad y la Fraternidad.

Os emplazo a todos para recuperar las glorias tradicionales de España que solo a la España católica pertenecen (Aplausos). "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 1.

2035 .- Segons la crònica, inicià el discurs dedicant "palabras de loanza a la belleza de la isla que corre parejas con el entusiasmo de sus habitantes por la buena causa.

Yo que conocía a los mallorquines por haberlos visitado en otra ocasión, cual fué mi sorpresa al leer en un periódico que Acción Republicana habría triunfado en Mallorca.

Los demás partidos acaso tienen un contenido ideológico, pero en este solo hay la figura de Azaña y francamente no es nada atrayente. (Aplausos).

Evoca el nacimiento del partido agrario, movimiento espontáneo del agro castellano contra la política perturbadora en el pasado régimen y de al[sic] dictadura, al que desde un principio se incorporó.

Así el año 1919 luché como agrario y el año 1923 triunfé como agrario.

Rechaza la afirmación que se ha lanzado contra los agrarios de ser monárquicos disfrazados. En aquellos tiempos yo no podía disfrazarme de una cosa porque nadie, ni ellos ni yo sabíamos que el año 1931 tenía que venir la República.

Dedica un recuerdo a don Antonio Maura cuya política siguió y cuya figura venera y dijo que la culpa de lo que ha sucedido está en la inactividad de los buenos que hace que los malos gobiernen. (Aplausos).

Al venir la República permanecemos en actitud expectante, pero llegó el 11 de Mayo del cual vosotros os librateis por designio de Dios y por vuestra contextura moral y vi que eran destruidos los templos y colegios; se apoderó de mí el estupor vergonzoso de haberlo permitido y entonces me dije: Señor no hay más remedio que lanzarnos a la lucha.

La agricultura siempre ha sido la víctima en los países donde ha imperado la masonería. Fijaos que han salido leyes perturbadoras del agro, de la tierra, pero nada contra la deuda ni los valores en que ellos trafican.

Mientras la tierra produce como máximo el 4%, los valores dan el 7 y el 8%, de modo que se tiene que sacar de la tierra el doble de lo que produce para alcanzar la renta del capital.

Está fué una de las causas que impulsó el agrarismo y en una votación secreta en la que tomaron parte más de 20 mil afiliados, principalmente agricultores modestos, obreros agrícolas, fuimos elegidos nosotros que consagraremos nuestros esfuerzos a evitar que los obreros caigan en las redes del socialismo que es la negación de toda personalidad humana.

Fuimos a las Cortes y ya sabéis como fuimos recibidos. Emprendimos en el Parlamento una labor titánica que muchos días empezaba a las 4 de la tarde y terminaba a las 2 de la madrugada, poniéndose a la discusión simultáneamente las leyes que combatíamos en las dos sesiones con el fin de rendirnos por el cansancio y en la Ley de Congregaciones hemos logrado detenerla y se ha tenido que aprobarla aplicando la guillotina. (Aplausos). Eso solo los agrarios cuando para vencer a las demás oposiciones juntas no se ha tenido que llegar a este extremo con otras leyes. (Grandes aplausos).

La minoría agraria ha tenido la conciencia de que cumplía con su deber aunque sabíamos que al fin íbamos a ser vencidos, pero mientras el cuchillo se afila la piedra también se gasta y ya hemos empezado a coger el premio.

Explica como le sorprendió el triunfo de las derechas en las pasadas elecciones que no creía que fuera de tal magnitud.

El anticlericalismo de ahora personificado en Albornoz y en Azaña, es carbonario, ha venido con 50 años de retraso y creo que hemos llegado a su punto álgido con la aprobación de la Ley de Congregaciones que aun no ha sido firmada y que no puede ser cumplida porque va contra los sentimientos religiosos de la mayoría.

Las primeras elecciones hay que ganarlas en toda España. Yo os garantizo que en Castilla barreremos a los socialistas que nos han deshonrado y que no volverán a regir el Ministerio de Agricultura hombres que no saben distinguir el trigo de la cebada. (Aplausos).

Si los católicos —como dice Pío XI— saben cumplir con su deber yo os aseguro que la tranquilidad renacerá en España. (Aplausos)." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 1.

2036 .- Començà la intervenció recordant que "Yo nací en Zaragoza, allí estuve hasta que por mi profesión fuí destinado a Castilla y si no puedo decir como el Cid que la ensanchaba al trote de su caballo, si que he de manifestar que he aumentado su prole con siete hijos castellanos.

Recuerda la gloriosa figura de don Jaime el Conquistador y los antecedentes históricos de los reinos de Castilla y Aragón en elocuentes párrafos y que en el compromiso de Caspe fué defendida por un santo valenciano San Vicente Ferrer, la candidatura de Fernando de Antequera frente a la del Conde de Urgel.

Dice que la minoría agraria es la única que no ha tenido desprendimientos como las otras minorías porque la integran hombres [?] mún aunque no coinciden en todos los puntos. No cabe en nosotros una discrepancia porque no tenemos nada que repartirnos.

Recuerda su pasado político que empezó en su juventud, trabajando en Zaragoza en un periódico que seguía las inspiraciones de Castelar.

Después como liberal y demócrata que soy seguí a Canalejas y Sagasta y luché contra la Dictadura porque aquella forma no encarnaba la monarquía democrática de la que era la representación histórica la figura de don Alfonso porque para lo otro estaba el tradicionalismo.

assistents es traslladaren al Gran Hotel per participar al banquet-homenatge, en el qual hi assistiren més de 250 persones. A l'acte, presidit pel marquès del Verger,²⁰³⁷ hi hagué discursos del president Lluís Zaforteza,²⁰³⁸ dels diputats agraris Cándido Casanueva²⁰³⁹ i Antonio Royo

Cuando don Santiago Alba se hizo republicano me dijo: Yo me voy con la República, mis amigos irán con quien quieran. Vd. con la campaña que ha hecho contra la Dictadura debe hacerse republicano.

Yo le dije, no puedo servir a la Monarquía como liberal y demócrata y a una republica sectaria me dá vergüenza.

Castelar decía: Patria, Libertad y República.

Cánovas: Patria, Libertad y Monarquía.

Ambos ponían la Patria y la Libertad por encima de la República y de la Monarquía.

Los tradicionalistas ponen a Dios y a la Patria por encima del Rey.

Ahí demuestran los puntos de contacto de los que persiguen el orden, por eso dije en una conferencia que di en la Academia de Jurisprudencia. El día en que la Monarquía se haga incompatible con la democracia, nuestro deber es hacer una República conservadora, instaurar el orden en la República.

Yo estoy donde estuve siempre, lo que pasa es que los partidos se han corrido hacia la izquierda.

En el Ateneo conviví con el señor Azaña en otros tiempos. El asunto del general Morla[sic] hizo que me separara de ellos al querer pedir la intervención del extranjero porque decían que aquel había ordenado matar a un obrero y ellos han ordenado una serie de Casas Viejas. (Grandes aplausos).

Este República no se consolida porque ha olvidado la tradición republicana española de Patria y Libertad que ha negado con la Ley de Defensa.

Elementos de diversas tendencias se unieron para traer la República. Vamos a unirnos nosotros[sic] también para traer el orden, pues todas las piedras que tenemos me parecen pocas para tirar al Gobierno y devolver a España su tranquilidad por su libertad, pues lo que no prescribe nunca es el derecho de un pueblo a su libertad. (Grandes aplausos)." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 1.

²⁰³⁷ .- A la dreta de Lluís Zaforteza, seien la vicepresidenta primera de la Secció Femenina Francesca Roca de Unzué, el diputat Antonio Royo, el president de la Unió de Dretes de Ciutadella i regidor Tomàs de Salord, la vicepresidenta segona de la Secció Femenina Josefa Le-Senne, el vicepresident primer de la Unió de Dretes Antoni Moncada Cànaves de Mossa, la ocal de la directiva de la Unió de Dretes Catalina Gual de Morell, el president del Centre de Ferreries Llorenç Pons, el president de la Unió de Dretes de Sineu Felip Ferrer de la Cuesta, el tresorer de la Unió de Dretes Joan Mir Jaume, el president de la Unió de Dretes de Santa Margalida Miquel Monjo Muntaner, el president de la Secció de Propaganda Gabriel Cortès Cortès, el president de la Defensa Social Republicana de Sant Joan Bernadí Solivellas, el vocal de la directiva de la Unió de Dretes Joaquim Morell i el president de l'agrupació de Banyalbufar Antoni Picornell. A l'esquerra, es varen seure la presidenta de la Secció Femenina d'Inca Maria Fiol, el diputat Cándido Casanueva, el president del directori polític de l'agrupació de Dretes d'Alaior Martí Timoner, la secretària de la Secció Femenina Concepció Roca, el vicepresident segon de la Unió de Dretes Jeroni Massanet Sampol, la marquesa del Verger, el president de l'agrupació de Campanet Pere Gual Serra, el secretari de la Unió de Dretes Antoni Planas, el delegat governatiu Francisco Romero, el president de la Dreta Social de Vilafranca Josep Nicolau Barceló, el president de la Secció del Cens Joan Fortuny Dezcallar i els presidents de les agrupacions de Selva, Josep Mir, i de Llubí. A més de tots els regidors de les agrupacions filials de la Unió de Dretes, hi assistiren representacions de les entitats d'Alaior, Ciutadella, Ferreries, Sant Joan, Santa Margalida, Sineu, Puigpunyent, sa Pobla, Ariany, Costitx, Montuiri, Búger, Santa Maria del Camí, Moscarí, Lloret, Fornalutx, ses Salines, Petra, Valldemossa, Campanet, Vilafranca, Llubí, Banyalbufar, Algaida, Lloseta, Estellencs, Selva, Sóller i Bunyola. "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰³⁸ .- Recordà que feia un any i mig que el partit estava en esta embrionari i que gràcies als esforços fet hi havia en l'acte 29 entitats. "Saluda a las mujeres asistentes y a los hombres de buena voluntad que le rodean y dice que recoge los aplausos y los ofrece a aquellos hombres de buena voluntad también que han constituido el organismo nacional superior de la "Ceda". Afegí que celebraven el triomf de molts d'ajuntaments que "merecieron el calificativo de burgos podridos, calificativo que me hace el efecto de ser dado en trance de agonía." Acabà la breu intervenció dient que "esto debe servirnos de acicate para mayores éxitos." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰³⁹ .- Comentà que complia l'encàrrec d'adherir-se a l'acte en nom de Gil Robles, "aunque duda al hacerlo de poner en sus palabras el mismo entusiasmo que el hubiera puesto.

Aludiendo a las aficiones del amigo Rouo, baturro y refranero, recuerda aquel refrán que dice: "después de comer, ni un sobre leer".

Dice que no quiere hablar mal del Gobierno sino que solo quiere hacer un voto: que tenga pronto el descanso que merece en su tarea de hacer, no de los pobres ricos, sino de los ricos pobres.

Villanova²⁰⁴⁰ i de la presidenta de la Secció Femenina Francesca Roca de Unzué.²⁰⁴¹ L'horabaixa, els diputats agraris, acompanyats de Lluís Zaforteza i Antoni Moncada, visitaren Valldemossa, Deià, Sóller –on feren un acte en el saló de Can Cremat– i Bunyola –feren un míting en el cine.– A les 20 h, altra vegada en el local social de Palma hi hagué una conferència pels militants del partit. Hi varen intervenir Antoni Moncada²⁰⁴² i altra vegada els diputats Casanueva²⁰⁴³ i Royo,²⁰⁴⁴ i el menorquí Tomàs Salord.²⁰⁴⁵

Que tengan el descanso merecido en lugares lejanos de la Patria como aquellos patriotas de Villacisneros, que a la hora de morir vean la Cruz que tanto persiguieron, que no vean aquel lienzo bendito de la bandera española y no pueda cubrir sus cuerpos más que la arena del desierto.

Que allí encuentren un Gobierno que les dé una Ley como la de la Defensa de la República y que esta Iglesia que ellos persiguieron tanto y esos jesuítas lancen un responso sobre su sepultura." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁰ .- Afirmà que creia que "no se puede separar la tierra del sentimiento religioso. En ella la semilla fructifica siempre como una bendición de Dios.

Por eso en Castilla, dicen que los campos son una bendición de Dios; cuando hay tempestad, Dios nos asista; y cuando la cosecha está perdida, todo sea por Dios.

En toda España el saber popular relaciona las fiestas religiosas con las cosechas y productos del campo "el pollo de Enero en San Juan es comederó", "si la Candelaria plora, etc."

Y no se dice nada de esto por una fiesta civil ni por el cumpleaños de Azaña." Acabà recordant al Govern que "a cada uno le llega su San Martín." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴¹ .- Donà la benvinguda "a los hidalgos y valientes diputados agrarios, mejor dicho cavernícolas (se produce una gran ovación).

Que esos concejales sean la semilla del nuevo ideal, que este éxito aliente a nuestros directivos, que veamos al señor Azaña fuera del mando y laboremos todos para poner tan alto como se merece el nombre glorioso de España." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴² .- Féu referència a l'entusiasme en què havien estat rebuts a Bunyola i saludà al "partido que siendo el más moderno ha sido eu[sic] que ha obtenido mayor número de concejales.

Saluda a la isla hermana de Menorca en la persona de don Tomás Salort que en Ciudadela derramó su sangre en defensa de nuestros ideales y elogia la conducta de los valientes electores de Alayor que por toda contestación a provocaciones e insidias enseñaban la candidatura íntegra de derechas." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴³ .- Indicà el cansament després dels quatre actes que s'havien celebrat al llarg del dia i afegí que "como los poetas del Antiguo Testamento que señalaban a Israel sus defectos, ellos recorren a España para señalar a las derechas españolas sus anteriores culpas que han sido la causa de lo que ha venido sucediendo en España.

Que hizo ella aquella aristocracia que se entretenía con el tennis, el futbol y el polo y no se preocupaba de lo demás?

Los propietarios moraban en las ciudades y dejaban el campo a manos de los colonos y sólo se preocupaba de cobrar sus rentas.

Lo que ocurre es que el péndulo estuvo excesivamente desplazado hacia la derecha y ahora lo ha estado hacia la izquierda, pero que no cuenten con nosotros esos malos amos y señores al inclinarse nuevamente el péndulo hacia nosotros. (Aplausos).

Nuestros intelectuales estaban en el extranjero y nuestras universidades en manos de los izquierdistas, lo mismo que los periódicos, mientras sus acciones las poseían los aristócratas.

Por eso cada país tiene el Gobierno que se merece y nosotros hemos merecido el actual.

Hemos de seguir la doctrina de Cristo íntegra y el que no quiera hacerlo que no venga.

Entona un canto al Derecho y dice que es como un corcho que flota sobre las aguas de un estanque que por muchas piedras que se le echen siempre flota.

Esto es lo que le está pasando al Gobierno infringiendo constantemente el Derecho, sin sujeción a ninguna ley, con las muertes de Casas Viejas y con tantísimos actos que viene cometiendo que avivan el tradicional amor del pueblo español al Derecho." Acabà la intervenció dient que veia "brillar el triunfo muy cerca y la aurora de la paz, si seguimos por el recto camino de sacrificio emprendido." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁴ .- Afirmà que en "el antiguo régimen no se estimaba la abnegación y cuando la República debía ser todo lo contrario han venido a dirigirles quien no saben hacerlo.

A la República la trajeron los monárquicos, Sánchez Guerra, Alcalá, Maura, los constitucionalistas, los que ponían la libertad por encima de la Monarquía.

El dilluns, 29 de maig, al matí, els diputats agraris, acompanyats per dirigents de la Unió de Dretes, visitaren el monestir de Lluc, Formentor i feren un acte polític a Campanet –a més de visitar l'església parroquial.–²⁰⁴⁶ A les 19 h, es féu una conferència en el local social dedicada a la Secció Femenina de la Unió de Dretes.²⁰⁴⁷ Hi hagué intervencions de la presidenta Roca – que presentà l'acte– i dels diputats Casanueva²⁰⁴⁸ i Royo.²⁰⁴⁹

El Gabinete Berenguer que juró la Constitución no pudo hacer las elecciones porque se abstuvieron Alba, Alvarez y siguieron otros políticos y partidos, lo que precipitó al nuevo régimen.

¿Y en todo eso que intervención tienen los que hoy manejan la República?

Los socialistas no combatieron la dictadura, estaban en los comités paritarios empadronados en el Ministerio de Trabajo.

Cuando Eduardo Ortega y Gasset combatía la Dictadura, más allá de la frontera, solicitó la ayuda de los socialistas y estos le contestaron que la dictadura les había dado leyes sociales y no querían combatirla.

Los socialistas están en el poder desde Primo de Rivera y la importancia del caso está en que Aunós hizo las leyes al dictado de los socialistas.

La República española nunca ha sido socialista, no lo fueron ni Pi y Margall ni ninguna de sus figuras.

Están gobernando los socialistas, que son los que no han traído la República, que sirvieron a la dictadura y en cambio dicen que Lerrox no es republicano.

Más importantes que los problemas que se debaten, son otros de orden económico como el de buscar mercados para nuestros productos y solucionar los problemas aceitero, naranjero y vinícola.

El problema naranjero proviene de que no advertimos los acuerdos de la conferencia de Ottawa, en que Inglaterra concertó tratados con sus dominios con el fin de surtirlos de ellos de productos agrícolas.

Otras naciones que estuvieron o avizor se apresuraron a concertar tratados a cambio de otras concesiones con Inglaterra y esto sucedía mientras nuestros políticos se daban el pisto del prestigio exterior de España y hacíamos, según ellos, un gran papel en la Sociedad de Naciones. (Aplausos).

España lo que tiene que hacer es encontrarse a sí misma y los socialistas, si son sinceros, no pueden ser patriotas, porque su doctrina disuelve la Patria en un humanitarismo internacional.

Cree la situación insostenible, yo por mí parte, dijo, seguiré siendo lo mismo, un enamorado de la libertad y de la democracia.

Si el Gobierno sigue en su política antiliberal, España va a desembocar en dos extremismos, el fascismo y el comunismo, porque tanto Musolini como Lenin se han reído de la libertad y dentro de diez años podrán señalarme como cosa extraña como un hombre que aún creará en la libertad y el Parlamento." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁵ .- Agrai les atencions a la representació menorquina i afirmà que "Alzo mi voz para decirlos que en la isla hermana, que siempre fué el baluarte del poderío de las izquierdas, hay numerosos entusiastas que están con vosotros para colocar a España en el lugar que le corresponde." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁶ .- "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁷ .- Ocuparen l'escenari la presidenta de la Secció Femenina Francesca Roca de Unzué, Concepció Roca de Dezcallar i el diputat Casanueva. "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁸ .- Afirmà que en una altra visita a l'illa, el darrer acte que havia celebrat havia estat a la Secció Femenina. Continuà dient que "Esta mañana he sentido una emoción profunda en Lluch en la que ha influido al oír cantar una salve a aquel coro de angelicales criaturas.

Me recordaban los días de mi niñez, cuando mi madre, sabiendo s uprónimo[sic] fin, me llevaba al Santuario de mi pueblo, me dijo: "Mira, esta va a ser tu madre, acude a ella en tus momentos de angustia".

Al haber perdido la que me dió el ser acudía siempre a aquella madre y yo salía triunfante en mis momentos más difíciles, primero en mis exámenes, en mis oposiciones y después en las grandes batallas electorales que al ganarlas no tengo más que anunciar el diputado va a Pereña, que es el nombre del Santuario y se llena aquel monte de gente y se canta con frenesí una Salve por paisanos. (Entusiastas aplausos).

Esto significa que toda nuestra vida está influida por la mujer y el hombre que ha tenido la suerte de tener una madre santa y española, como el 99 por 100 de nuestras mujeres, con su recuerdo tiene fé en el triunfo.

Hasta hace poco los hombres eran timoratos, se avergonzaban de manifestar públicamente su fé y en eso tenáis vosotras responsabilidad porque teneís la obligación de transmitirles vuestro sentimiento y fervor religioso, como lo estais haciendo ahora en que no se recatan de manifestarse católicos. No hay nada que purifique tanto como la persecución.

Des de Menorca, vingueren a Mallorca per assistir als actes el president del Directori Polític de la Unió de Dretes d'Alaior, Martí Timoner i els dirigents Joan de Salort i Cristòfol Quintana; el president de la Unió de Dretes i regidor de Ciutadella Tomàs de Salort i el dirigent Josep Marquès, i el president del Casino de Ferreries Llorenç Pons i el regidor Llorenç Rotger.²⁰⁵⁰

La nit del 29 de maig, sortiren en vaixell cap a Barcelona els diputats agraris Casanueva i Royo.

He prometido no tomar parte en ningún acto sin combatir la Ley de Congregaciones que es la consecuencia del atraso político de hombres como Albornoz y compañía, pues en todos los países hay tolerancia para las ideas, hábitos y profesiones.

Yo he pronosticado el fracaso de tres leyes: la del Divorcio, la Agraria y la de Congregaciones, contrarias al espíritu español.

La Ley de Congregaciones busca que todas se dediquen a la vida contemplativa.

Los socialistas decían en sus predicaciones: no se puede consentir la holganza de esos frailes que no trabajan y ahora echan a los que trabajan porque son los que ponen obstáculos a la revolución.

La ley tiene muchos medios de ser combatida. Los señala en atinadas frases, aludiendo a la eficacia de la Asociación de Padres de Familia.

Alude al fracaso de Napoleón en España en el que tomó tan activa parte la mujer.

Teneis una misión extraordinaria, enderezar el corazón de vuestros hijos en el amor sublime a Dios y a la Patria. (Aplausos). "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁴⁹ .- Assenyalà la "tradición política española de marcada influencia de la mujer.

Ahí teneis como se fundieron el condado de Barcelona, y Aragón, representando la mujer, Petronila, Aragón y el hombre Cataluña y prevalece el nombre y la genealogía de los Reyes de Aragón.

Y viene le[sic] unión más grande de Castilla y Aragón, el varón estaba en Aragón con Fernando y en Castilla, Isabel, y fué el nombre y la genealogía de Castilla la que prevaleció y fué Isabel la que se impuso e hizo variar el rumbo de la política española llevándonos con su tenacidad y la fé de su corazón y el dinero de Santángelo un aragonés, a la maravillosa aventura de América. (Aplausos).

Recuerda que como Director General de 1.ª Enseñanza presencié el primer acto en que se equiparaban en unas oposiciones las mujeres a los hombres[sic] en las que obtuvieron las mujeres los primeros puntos.

Siempre fué el voto femenino favorable a los intereses permanentes de la familia y de la sociedad y fué un amigo del señor Azaña el que pretendió introducir un voto adicional a la Constitución suspendiendo temporalmente el voto a la mujer.

Plutarco dijo, es más fácil hacer un pueblo al aire que un pueblo sin religión.

No se comprende Aragón sin el Pilar, Madrid sin San Isidro, por eso el Gobierno tuvo que depar[sic] tres fiestas oficiales al arbitrio de las localidades y han resultado fiestas San Isidro, la Virgen del Pilar, de los Desamparados y San Jorge en Cataluña.

No se puede separar el espíritu religioso de la vida política, pues la costumbre tiene más fuerza que la ley.

Por eso decía en cierta ocasión un obispo a todo un Felipe II: Las leyes que el pueblo no acepta al promulgarse y que promulgadas no son obedecidas, no son tales leyes.

Felipe II, rey absoluto, no fué tan cruel como los modernos gobernantes, por eso yo estoy más cerca de Felipe II que de ellos.

Al despedirse, próximo a embarcarse, del numeroso público femenino, les recordó unos, dijo sencillos versos que compuso en su infancia.

Dos cosas hay a mi ver
que no ceso de mirar
el olegaje del mar

los ojos de una mujer." "Homenaje a los concejales de Derechas", a *La Almudaina*, dimarts, 30 de maig de 1933, pàg. 2.

²⁰⁵⁰ .- En la programació dels actes, s'anunciava que "el homenaje promete revestir gran resonancia, por cuanto además de asistir todos los concejales de Unión de Derechas últimamente elegidos, asistirán también representaciones de las numerosísimas entidades con que la mentada entidad cuenta en Mallorca e islas adyacentes." "Unión de Derechas", a *La Almudaina*, diumenge, 28 de maig de 1933, pàg. 2. També *Correo de Mallorca*, dilluns, 29 de maig de 1933, pàg. 8, publicà una àmplia crònica.

7.5. LES ELECCIONS DE VOCALS AL TRIBUNAL DE GARANTIES CONSTITUCIONALS DEL 3 DE SETEMBRE DE 1933

7.5.1. INTRODUCCIÓ

La composició del Tribunal de Garanties Constitucionals volia aconseguir tant la representativitat política i territorial com la qualificació tècnica, professional i acadèmica. D'acord amb l'article 122 de la Constitució, havia d'estar integrat per un president –designat pel Parlament–, els presidents del Tribunal de Comptes i del Consell d'Estat; dos diputats elegits per les Corts, un representant elegit per cada una de les 15 regions de l'Estat, dos representants de tots els col·legis d'advocats i quatre professors de les facultats de Dret.

Aleshores, el juliol de 1933, el Parlament havia elegit l'exministre de Justícia i diputat radical socialista per Oviedo, Alvaro de Albornoz y Liminiana –com a president del Tribunal de Garanties– i els diputats per Lugo, el radical Gerardo Abad Conde, i per Múrcia, el socialista Laureano Sánchez Gallego –com a representants de les Corts a la institució.–²⁰⁵¹

El 15 d'agost de 1933, es decretà la celebració el 3 de setembre d'eleccions perquè les 15 regions designassin els representants del Tribunal de Garanties Constitucionals.²⁰⁵² Les illes Balears formaven una regió i havien d'elegir un representant titular i un de suplent. La designació l'havien de fer els ajuntaments, essent electors els regidors.²⁰⁵³ Al mateix temps, el 10 de setembre, s'havien de verificar les eleccions dels vocals representants dels col·legis d'advocats i de les facultats de Dret.²⁰⁵⁴

El 3 de setembre, els ajuntaments s'havien de reunir en sessió extraordinària amb l'única finalitat de procedir a la votació. Els regidors havien de votar amb paperetes doblades, que havien de contenir el nom i llinatges dels candidats titular i suplent, amb la consignació expressa per a cada càrrec. El secretari de la corporació havia d'aixecar acta de la sessió, consignant les reclamacions que es formulassin i, en un termini de 48 hores, les havien de remetre al president del Tribunal de Garanties per conducte del governador civil.²⁰⁵⁵

Podien ser elegits representants d'una regió en el Tribunal de Garanties qualsevol ciutadà espanyol, home o dona, major de 30 anys, que no estàs inclòs en cap de les incapacitats establertes en l'article 15 de la Llei.

El governador civil havia de publicar, amb l'antel·lació suficient en el *Boletín Oficial*, la data i les normes establertes en el decret per l'elecció dels representants regionals al Tribunal de Garanties. El 10 de setembre, els col·legis d'advocats de tot l'Estat havien d'elegir els representants del Tribunal de Garanties que els assignava l'article 122 de la Constitució.²⁰⁵⁶

2051 .- "Tribunal de Garantías. Como se elegirá el Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 3.

2052 .- En compliment del que disposaven els articles 10, 11 i 13 de la Llei de 14 de juny de 1933 i els apartats b), c) i d) de la primera disposició transitòria. "El día 3 de septiembre se celebrarán elecciones para que las regiones designen sus representantes en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *La Almodaina*, dimecres, 16 d'agost de 1933, pàg. 4. També "Los representantes de las provincias en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.957. Eivissa, dimarts, 15 d'agost de 1933, pàg. 4.

2053 .- Les altres 14 regions eren Andalusia, Astúries, Aragó, Canàries, Castella la Nova, Castella la Vella, Catalunya, Extremadura, Galícia, Lleó, Múrcia, Navarra, València i País Basc. "Tribunal de Garantías. Como se elegirá el Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2 i "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

2054 .- "Tribunal de Garantías. Como se elegirá el Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 5.

2055 .- "Los representantes de las provincias en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.957. Eivissa, dimarts, 15 d'agost de 1933, pàg. 4.

2056 .- Eren electors —amb les limitacions establertes en el número 5 de l'article 12 de la Llei de 14 de juny de 1933— els lletrats que tenien dret a vot en el col·legi respectiu. Eren elegibles els que figuraven incorporats en qualsevol col·legi, exercissin o no la professió i reunissin les condicions exigides pels articles 16 i 15 de la citada llei. A més, els degans dels col·legis havien de publicar amb antel·lació suficient el dia, hora i lloc de la votació i la llista dels que tenien dret a vot en el col·legi. Cada elector no podia votar més que un nom per a

El 26 d'agost, el governador civil, Manuel Ciges Aparicio, publicà una circular en què donava instruccions —que havia rebut del ministre de la Governació— per a l'elecció de vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals.²⁰⁵⁷

El 31 d'agost de 1933, novament, Ciges Aparicio publicà una circular adreçada als batles dels municipis de les Balears dictant disposicions perquè el Ministeri de la Governació conegués immediament els resultats de les eleccions a vocals del Tribunal de Garanties Constitucionals. S'assenyalava que el batles immediatament després de la votació havien d'enviar els resultats —expresant el nombre de vots obtinguts per cada candidat a vocal tant titular com a suplent— per telefonema o per telegrama molt urgent.²⁰⁵⁸ Recordava, a més, que el regidors interins designats per cobrir vacants tenien dret a emetre el seu vot.²⁰⁵⁹ Aquell dia, el governador civil declarà als periodistes que des de les planes del diari es pregà als regidors que es trobassin puntualment en el consistori a l'hora assenyalada per evitar endarreriments i fer que les eleccions es fessin amb tota puntualitat “a fin de que, con la mayor oportunidad posible, puedan tenerse en Palma los resultados para comunicarlos al Gobierno.”²⁰⁶⁰

Segons la composició dels ajuntaments de les illes Balears, havien de prendre part en la votació 796 regidors, distribuïts en 625 regidors a Mallorca, 93 a Menorca i 78 a Eivissa.²⁰⁶¹

representant titular i un altre per a suplent. Després de les 48 hores següents a l'elecció, els degans dels col·legis havien de remetre al Tribunal de Garanties l'acta i documents annexes com prescrivia la llei. "El día 3 de septiembre se celebrarán elecciones para que las regiones designen sus representantes en el Tribunal de Garantías Constitucionales", a *La Almudaina*, dimecres, 16 d'agost de 1933, pàg. 4.

²⁰⁵⁷ .- La circular intentava aclarir alguns dubtes que s'havien suscitat sobre el procediment per a la designació pels ajuntaments dels vocals del Tribunal de Garanties. D'una banda, s'aclaria que eren electors els regidors i que la designació del vocal representant per cada una de les regions no autònomes no s'havia de fer escrutant els acords dels ajuntaments sinó el total de vots emesos pels regidors de la regió, funcionant l'ajuntament com a col·legi electoral. De l'altra, que la sessió extraordinària que s'havia de convocar el dia 3 de setembre no tenia requisit especial de quorum, procedint per tant a la celebració fos quina fos el nombre de regidors que assistissin a la sessió. A més, la sessió electoral podia durar el temps necessari per a que tots els regidors poguessis exercitar el seu dret de sufragi observant les habituals toleràncies en el que afectava a la puntualitat en l'assistència dels regidors i donant totes les facilitats possibles per exercir el seu dret de vot. També es disposava que l'assistència a la sessió i l'emissió del vot es consideraven obligatoris havent d'esser corregit l'incompliment d'aquesta obligació com a desobediència si no es justificava documentalment l'absència. Així mateix, es feia referència a l'acta de la sessió, especificant que havia de fer constar el nombre de regidors que integraven la corporació municipal i el nombre i el nom dels que haguessin exercit el dret de sufragi, el nombre de sufragis obtinguts pels candidats, consignant-se les protestes que s'haurien pogut formular, havent-la de signar tots els regidors que havien actuat com a electors. Finalment, s'advertia que "se abstenga en absoluto de toda actuación que implique o pueda suponer presión a favor de cualquier candidato por ser propósito firme del Gobierno mantener la más rigurosa neutralidad política debiendo V. E. comunicar instrucciones sobre este particular a los Alcaldes al recordarles en cuanto tengan aplicación al caso las distintas Circulares comunicadas por este Ministerio a ese Gobierno civil con motivo de las últimas elecciones de Concejales y advirtiéndolo a los Ayuntamientos y Secretarios las responsabilidades en que pueden incurrir por simulaciones o falsedades en el acta de la sesión Electoral que habrían de exigir con todo rigor." "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2. També "Política. Circular gubernativa", a *El Día*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2, i "Una circular del Gobernador", a *La Última Hora*, dilluns, 28 d'agost de 1933, pàg. 2.

²⁰⁵⁸ .- Assenyalava que en cas de no existir estació telegràfica o telefònica en el municipi havien d'anar a la més propera a la localitat per transmetre els resultats.

²⁰⁵⁹ .- "La elección de vocales del Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3; "La elección de vocales del Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2; "Política. Las elecciones para el Tribunal de Garantías", a *El Día*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁶⁰ .- "Del Gobierno Civil", a *La Última Hora*, dijous, 31 d'agost de 1933, pàg. 2, i "Gobierno Civil", a *El Día*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁶¹ .- "Tribunal de Garantías. Los ayuntamientos que votaran en Baleares", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2, i "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

El 2 de setembre, Ciges Aparicio, féu declaración a la premsa sobre les eleccions de l'endemà i aprofità l'avinentesa per recordar als batles l'enviament dels resultats dels escrutinis amb la major rapidesa, aprofitant els mitjans més fàcils —fins i tot, el telèfon particular— per poder-los transmetre a Madrid.²⁰⁶²

7.5.2. LES CANDIDATURES

El 23 d'agost, els partits de dretes havien designat com a candidat l'advocat Josep Sampol Ripoll, del Partit Regionalista; el Partit Radical, havia elegit l'exgovernador civil de les Balears, el menorquí Joan Manent Victory, i Acció Republicana havia triat Vicente Tejada (vocal titular) i Ferran Pou (vocal suplent).²⁰⁶³

El 26 d'agost, l'Acció Republicana, el Partit Radical, el Partit Socialista, el Partit Republicà de Centre i els partits Regionalista i Autonomista havien elegit els seus candidats. Solament, quedava sense designar els seus possibles candidats la Unió de Dretes, que tenia una àmplia representació municipal.²⁰⁶⁴

Des de Madrid, el 29 d'agost, segons les previsions d'alguns diputats, es feia una pronòstic dels possibles resultats dels comicis de vocals al Tribunal de Garantías, aconseguint la representació següent: Orga o radicals (Galícia), republicans demòcrates (Astúries), dretes (País Basc i Navarra), esquerra (Catalunya), radicals (València), radicals-socialistes (Múrcia), socialistes o radicals (Andalusia), socialistes (Extremadura), dretes o radicals (Castella la Vella), dretes o radicals (Lleó), radicals (Castella la Nova), radicals (Aragó), radicals (Canàries) i centre i dretes (Balears).²⁰⁶⁵

7.5.2.1. La Unió de Dretes, el Partit Republicà de Centre i els partits Regionalista i Autonomista

El 24 d'agost, es reuní el Comitè del Partit Republicà de Centre per acordar per unanimitat presentar candidat per a vocal del Tribunal de Garanties i fer una proposta a l'assemblea provincial.²⁰⁶⁶

El 26 d'agost hi havia rumors que els Partit Republicà de Centre, Unió de Dretes i els Partits Regionalista i Autonomista formarien una coalició, que donaria suport a Joan March Ordinas com a vocal titular i a Josep Sampol Ripoll, com a suplent.

El 26 d'agost, l'assemblea del Partit Republicà de Centre, presidida per Lluís Pascual, aprovà amb gran entusiasme la proposta del Comitè de retre "un homenaje de consideración y cariño" al diputat a Corts Constituents Joan March Ordinas, aleshores empresonat, elegint-lo per aclamació candidat a vocal titular. Així mateix, també per aclamació es decidí no presentar candidat per a vocal suplent i donar suport a la candidatura de l'advocat Josep Sampol Ripoll, dels partits Regionalista i Autonomista.²⁰⁶⁷ Posteriorment, el mateix dia, es varen reunir Lluís Pascual —en representació del Partit Republicà de Centre—, Bartomeu Fons —del Partit Regionalista— i Lluís Zaforteza —de la Unió de Dretes— que facilitaren a

²⁰⁶² .- "Gobierno Civil", a *El Día*, dissabte, 2 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁶³ .- "El Tribunal de Garantías Constitucionales", a *La Última Hora*, dimecres, 23 d'agost de 1933, pàg. 4.

²⁰⁶⁴ .- "Tribunal de Garantías. Los partidos presentan candidatos", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2.

²⁰⁶⁵ .- "El Tribunal de Garantías. Los nuevos vocales", a *La Última Hora*, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 4.

²⁰⁶⁶ .- "La política en Mallorca. El Partido del Centro presenta candidatos", a *La Última Horadijous*, 24 d'agost de 1933, pàg. 2 (convocatòria); "Política. Partido Republicano de Centro", a *El Día*, divendres, 25 d'agost de 1933, pàg. 2; *La Almudaina*, divendres, 25 d'agost de 1933, pàg. 3. Aquesta darrera informació va ser reproduïda a "De política local. El Tribunal de Garantías Constitucionales", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.966. Eivissa, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 1.

²⁰⁶⁷ .- "Tribunal de Garantías. Asamblea del Partido Republicano del Centro", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Política. Asamblea del Partido Republicano de Centro", a *El Día*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2.

la premsa una nota en la qual els representants regionalista i de dretes afirmaven que havien acceptat la designació de March i de Sampol i "ofreciendo la cooperación desinteresada de los mismos para coadyuvar a la elección, considerando la candidatura como de coalición", afegint Zaforteza que per a contribuir a la derrota de la candidatura esquerrana, la Unió de Dretes havia acordat no presentar candidat propi i "contribuir con sus votos a la expresada candidatura de coalición."²⁰⁶⁸

Mentres tant, el 25 d'agost s'havia reunit el Comitè Mixt dels partits Regionalista i Autonomista per acordar, per unanimitat, presentar l'advocat Josep Sampol i Ripoll com a candidat a vocal suplent del Tribunal de Garanties.²⁰⁶⁹

Després de l'assemblea provincial del Partit Republicà de Centre, el representat d'aquest partit Lluís Pascual es reuní amb Bartomeu Fons del Partit Regionalista i amb Lluís Zaforteza Villalonga d'Unió de Dretes per comunicar-los l'acord de l'assemblea del Partit Republicà de Centre. Aquesta havia acordat nomenar, per aclamació, com a vocal titular, el diputat a Corts Constituents Joan March Ordinas "como testimonio de alta consideración y estima" i com a vocal suplent, l'advocat Josep Sampol Ripoll. Bartomeu Fons i Lluís Zaforteza acceptaren en nom dels seus respectius partits la designació de l'assemblea general del Partit Republicà de Centre i oferiren la cooperació "desinteresada" de les seves formacions.²⁰⁷⁰

El 30 d'agost, el Consell Provincial de la Dreta Autònoma Balear difongué una nota que havia acordat, per unanimitat, donar suport a la candidatura integrada per Joan March Ordinas i Josep Sampol Ripoll per pertànyer aquests "a las organizaciones políticas más afines."²⁰⁷¹

El dissabte, 26 d'agost, els comitès dels republicans de Centre —Bloc Eivissenquista— varen acordar votar la candidatura de Joan March per a vocal del Tribunal de Garanties i de Josep Sampol, com a suplent. Així mateix, es donava compte de l'aliança amb els regionalistes.²⁰⁷²

7.5.2.2. El Partit Republicà Radical de Mallorca

El 18 d'agost, la Secretaria Nacional del Partit Radical envià una circular a les juntes provincials en la qual deixava "libertd para que en cada región se pacten con los afines aquellas alianzas circunstanciales que se estimen convenientes." Així mateix, s'afirmava que no interviendria "más que en caso de negligencia o a petición de algún organismo provincial."²⁰⁷³

²⁰⁶⁸ .- "Tribunal de Garantías. Nota oficiosa", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Política. Designación de vocal del Tribunal de Garantías", a *El Día*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3. La nota afirmava que "los reunidos se pusieron de acuerdo para procurar el triunfo de dichos candidatos, acudiendo a la elección del día tres, con todo entusiasmo, comunicándolo por la presente nota, a la opinión general, y a los electores de Baleares."

²⁰⁶⁹ .- "De Política. Las elecciones para el Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, divendres, 25 d'agost de 1933, pàg. 2; *La Almudaina*, núm. 17.856. Palma, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2;

²⁰⁷⁰ .- Lluís Zaforteza d'Unió de Dretes afirmà que "para contribuir a la derrota de la candidatura izquierdista, había acordado no presentar candidato propio y contribuir con sus votos a la expresada candidatura de coalición."

²⁰⁷¹ .- "De política. Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 2, i *La Almudaina*, dijous, 31 d'agost de 1933, pàg. 3.

²⁰⁷² .- "Ibiza. Política", a *El Día*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 6.

²⁰⁷³ .- RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*. Tebas. Madrid, 1976, pàg. 375.

El 18 d'agost, el Comitè Provincial del Partit Republicà Radical de Mallorca es va reunir en el local del carrer de Jaume II, núm. 43, 1er, per tractar sobre l'elecció dels vocals efectiu i suplent per al Tribunal de Garanties Constitucionals.²⁰⁷⁴

El 22 d'agost, el Comitè Republicà de Menorca es va reunir en sessió extraordinària per acordar, de forma unànime, donar suport a les candidatures de Joan Manent Victory com a vocal del Tribunal de Garanties i de Docmael López com a vocal suplent.²⁰⁷⁵

El 25 d'agost, el Partit Radical decidí presentar com a candidat a l'exgovernador de les Balears, Joan Manent.²⁰⁷⁶

El 30 d'agost, el Partit Republicà Radical de Mallorca, d'acord amb la Unió Republicana de Menorca i amb les organitzacions republicanes d'Eivissa, havia designat com a candidats a vocals Joan Manent Victory com a titular i Docmael López Palop com a suplent.²⁰⁷⁷

7.5.2.3. L'Acció Republicana i el Partit Socialista

El diumenge, 20 d'agost de 1933, el Consell Insular d'Acció Republicana celebrà —en el local social de la plaça de la Constitució, de Palma— una assemblea extraordinària per tractar la designació de vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals.²⁰⁷⁸ S'acordà presentar com a candidats efectiu Vicente Tejada i suplent l'advocat Ferran Pou.

El 22 d'agost, Ferran Pou envià una carta a Bernat Jofre agraint el nomenament però, al mateix temps, criticant els maneigs de Vicente Tejada per a ser candidat.²⁰⁷⁹ Dos dies després,

²⁰⁷⁴ .- "Política. Partido Republicano Radical de Mallorca", a *El Día*, dimecres, 16 d'agost de 1933, pàg. 2 (convocatòria). També *La Almudaina*, dimecres, 16 d'agost de 1933, pàg. 2, publicà la convocatòria, signada pel secretari Antoni Quetglas, amb el vist-i-plau del president Francesc Julià.

²⁰⁷⁵ .- "Sesión extraordinaria del Comité Republicano", a *La Voz de Menorca*, núm. 9.051. Maó, dimecres, 23 d'agost de 1933, pàg. 2.

²⁰⁷⁶ .- *La Almudaina*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

²⁰⁷⁷ .- *La Almudaina*, dijous, 31 d'agost de 1933, pàg. 3; "De política", a *La Última Hora*, dijous, 31 d'agost de 1933, pàg. 2; "Política. Tribunal de garantías", a *El Día*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2. La nota del Partit Radical continuava dient que "El Partido Republicano Radical de Mallorca, respondiendo a sus tradiciones cívicas y las convicciones íntimas de su masa partidaria, no podía eludir en esta oportunidad, como no lo eludió jamás, el deber irrenunciable de acudir a esta justa democrática que incorporará a la efectividad legal la más alta institución que ha creado la constitución republicana. Y el Comité Provincial del P. R. R. entiende en esta oportunidad solemne, que debe dirigirse a los ciudadanos responsables que invisten representación a los comunes de la isla, invitándoles a examinar la situación general de España y resolver con prescindencia de toda especie de sugerencias, cual ha de ser la orientación que ha de precisar en las organizaciones superiores del Estado. En estos momentos el Partido Radical interpreta las esperanzas, es el vértico coincidente de una abrumadora mayoría de la opinión española, significa el restablecimiento de un equilibrio necesario para el normal desenvolvimiento de todas las actividades nacionales, es una garantía de republicanismo respetuoso, ordenado, liberal. Acerca de esto deben meditar los hombres que con limpieza espiritual, sepan poner los supremos destinos de la patria por encima de cualquier mezquino afán personal: aquellos que cuando se trata de hechos tan importantes como la elección próxima, dejan a un lado sus compromisos de orden individual para usar gallardamente de la independencia que es signo de dignidad civil.

Nuestro programa todos lo conocen: los hombres que nos representan en la lucha vecina no necesitan presentación, porque han sido dignos luchadores en el llano y ciudadanos que en los cargos que han desempeñado han honrado sus limpios antecedentes. No vamos a la opinión mendigando votos: nos dirigimos a los hombres dignos pidiendo limpia conciencia y claro sentido de la responsabilidad en la hora de elegir."

²⁰⁷⁸ .- *La Almudaina*, dissabte, 19 d'agost de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

²⁰⁷⁹ .- La carta deia: "Mi querido amigo: Me aseguran que en junta celebrada por el Consejo Insular de Acción Republicana, el pasado domingo, fuí designado candidato para vocal suplente del Tribunal de Garantías Constitucionales; y que en mi ausencia, deliberada por delicadeza, dió Vd. en mi nombre las gracias a los que me votaron; yo a mi vez, se las doy a Vd. por haber interpretado, inmejorablemente, mis sentimientos, pues es muy grande y muy efusivo el agradecimiento que debo y rindo a cuantos me votaron.

Me informan también de que, con asistencia del señor don Vicente Tejada, fué este señor elegido candidato para el cargo de vocal del citado Tribunal, en propiedad; esa elección me parece acertadísima y por ello felicito a nuestro partido.

Vicente Tejada replicava públicament l'escrit de Pou.²⁰⁸⁰ El 23 d'agost, s'afegí a la polèmica el president del Consell Municipal de Palma, G. Sabater Ordinas, que feia pública una carta a través de la premsa, en la qual puntualitzava algunes afirmacions de Ferran Pou sobre la possibilitat de retirar la seva candidatura per la presentació de Manent, haver-lo aconsellat a escriure a Francesc Carreras, de la designació de "cap" del partit a Vicente Tejada i d'alguns acords del Comitè Municipal.²⁰⁸¹ Finalment, el 25 d'agost, Ferran Pou tornà remetre una carta

Lo que no me parece acertado, ni digno de alabanza, es el comportamiento de don Vicente Tejada en relación con mi candidatura. Veamos como se apoyan mis apreciaciones en válidos fundamentos.

Hace cosa de un mes me presenté al señor Tejada y le dije: "Ayer un amigo me sugirió la idea de pedir ser nombrado vocal del Tribunal de Garantías y como Vd. es nuestro jefe, el primer paso que doy es comunicárselo y pedirle su apoyo"; el señor Tejada me indicó que nuestro particular amigo don Juan Manent trabajaba ya para obtener dicho cargo, y entonces le dije al señor Tejada que yo desistía si el señor Manent ya se había anticipado, manifestándome el señor Tejada que, a su juicio, no debíamos dejarnos arrebatar (esas fueron sus palabras) cargo tan importante, quedando en definitiva en que yo escribiera a nuestro digno representante en Cortes y buen amigo don Francisco Carreras, como así lo hice enseguida.

Posteriormente, en Inca, el día de la fiesta mayor de esa ciudad, hablando del asunto, Vd., amigo Jofre, me dijo que el señor Tejada había en principio deseado dicho cargo, y entonces yo le dije a Vd. que siendo así y reconociendo los mayores méritos y derechos del señor Tejada yo desde luego retiraba mi candidatura; pero al objetarme Vd. que el señor Tejada había ya desistido en absoluto y estaba completamente descartado, mantuve mi petición que Vd. me dijo estaba dispuesto a defender y apoyar aun antes de que yo le hubiera hablado del asunto.

La noche en que el señor Ossorio y Gallardo dió su conferencia en el Principal, y en el local mismo, en el vestíbulo del teatro, un amigo particular nuestro y destacado político de Palma, me aseguró que el señor Tejada quería y trabajaba ser elegido, cosa que yo no pude creer pues considerando al señor Tejada una persona seria no podía admitir que tal hiciera sin comunicármelo a mi en primer término, aun cuando sólo fuera para que, conociendo yo su disposición y reconociendo los mayores méritos y derechos que en él concurren indudablemente, retirara mi candidatura; y ¿cómo no había de retirarla frente a la de nuestro jefe, si estaba dispuesto a retirarla frente a la del señor Manent que es sólo un buen amigo particular?

Pero en fin, a lo que parece, el señor Tejada prefirió darme una sorpresa, y de esto, solamente de esto me quejo porque entiendo que lo menos que se puede exigir a un jefe de partido, y a un hombre cualquiera, es un minimum, un poco, por poco que sea, de nobleza y de lealtad. Y todo esto que antecede es lo que quería decirle amigo Jofre, y se lo digo en la forma en que lo hago porque prefiero, y encuentro más noble acudir a la publicidad de la prensa, que apelar a la murmuración en las tertulias; y es que las actitudes submarinas y solapadas, siempre me dieron mucho asco.

Reciba con esta, amigo Jofre, un abrazo de su affmo." "La política en Mallorca. Una carta de D. Fernando Pou", a *La Última Hora*, dimarts, 22 d'agost de 1933, pàg. 4.

²⁰⁸⁰ .- El text de Tejada al director de *La Última Hora* afirmava: "ruego a usted la inserción en el mismo [periòdic], de las siguientes manifestaciones que me creo obligado a hacer, para que la opinión pública, a quien guardo los máximos respetos, no crea que mi silencio obedece a falta de argumentos y razones para desvirtuar y rebatir las gratuitas afirmaciones que en dicha carta dirigida al señor Jofre se contienen, en relación con mi actuación personal.

Los que pertenecemos a un partido político y estamos sometidos a su disciplina, venimos obligados a dilucidar y dirimir las diferencias o quejas en el seno del mismo, item más, cuando se ocupa, aunque sea innmercidamente, el destacado cargo que en el mio ostento.

Dilucidaremos pues en nuestro partido la querrela que tan desafortadamente me suscita el señor Pou, a cuyo efecto hoy mismo requiero al Sr. Vice-Presidente del Consejo Insular, para que convoque con la mayor rapidez este organismo directivo, ante el que se ventilará si mi actuación ha sido o no correcta en mis relaciones con el correligionario señor Pou; y a su fallo me remito, asegurándole que no seré remiso en acatarlo." "La política en Mallorca. Una carta de D. Vicente Tejada", a *La Última Hora*, dijous, 24 d'agost de 1933, pàg. 4.

²⁰⁸¹ .- "La política en Mallorca. Comentarios a una carta", a *La Última Hora*, dijous, 24 d'agost de 1933, pàg. 4. El text deia: "Vista la publicación en "LA ULTIMA HORA" del 22, de una carta que nuestro amigo y correligionario don Fernando Pou dirige al también correligionario y amigo don Bernardo Jofre, como Presidente del Consejo Municipal de Palma de "Acció Republicana", me permito un ligero comentario a la misma.

En primer lugar, he de lamentar que el señor Pou haya llevado a la prensa sus apreciaciones respecto a su candidatura en relación con la del señor Tejada, rehuyendo, tal vez, con ello, de presentar sus quejas a la Asamblea General, único organismo soberano que debe escucharlas, y que puede fiscalizar y sancionar debidamente los equívocos de sus miembros o directores.

al diari *La Última Hora* adreçada a Vicente Tejada, en la qual afirmava que "aparte de la relación de hechos que no puedo rectificar, se sirva Vd. tener por eliminadas las palabras, juicios o conceptos que pudieran haberle molestado se lo ruego sinceramente para mi tranquilidad."²⁰⁸²

El 25 d'agost, el partit Acció Republicana designà definitivament com a candidats al Tribunal de Garanties el regidor Vicente Tejada com a vocal efectiu i l'advocat Ferran Pou com a suplent.²⁰⁸³ Aquell mateix dia, el Partit Socialista decidí presentar com a candidats Joan Montserrat i Parets (vocal efectiu) i Llorenç Bisbal (suplent).²⁰⁸⁴

El 26 d'agost, la Federació Socialista Balear féu pública una nota en què exposava que per aconseguir la victòria dels representants de l'esquerra en les eleccions de vocals al Tribunal de Garanties Constitucionals es feia necessària la unió del Partit Radical, Acció Republicana i Partit Socialista. Amb aquesta finalitat, el Partit Socialista havia sol·licitat una reunió amb representants del Partit Radical i d'Acció Republicana, però no hi havia hagut consens a causa de la posició dels radicals.²⁰⁸⁵ Donat que sumar els vots socialistes a qualsevol dels dos

Digna de elogio es la sinceridad que pone en sus palabras el señor Pou, al decir que, sugerido por un amigo, pidió ser nombrado candidato para el cargo de Vocal del Tribunal de Garantías. Lo que no me parece acertado ni tan digno de elogio (hablo en sentido puramente democrático), es el procedimiento que dice usó para lograrlo; ni tampoco me explico la cortesía del señor Pou con el señor Manent, al disponerse a retirar su candidatura si éste se presentaba para el mismo cargo; extraña esta cortesía, por cuanto, por muy particulares amigos que sean el señor Pou y el señor Manent, el uno está enfrente del otro políticamente, y por encima de su amistad particular estan los intereses de sus respectivos partidos; y el señor Pou, una vez Vocal del Tribunal de Garantías, a quien debía representar era a Acción Republicana, y no hay que olvidar que Acción Republicana, es un partido que ha estado bloqueado por el partido a que pertenece el señor Manent; por tanto, no cabe tal cortesía.

No me parece acertado el procedimiento usado por el señor Pou, por cuanto, al sugerirle la idea de presentarse candidato (derecho asequible a cualquier ciudadano), no tenía para qué presentarse al señor Tejada, ni tampoco éste aconsejarle que escribiera a nuestro representante en Cortes don Francisco Carreras, pues éstos señores no son más que miembros del partido con un solo voto, que ostentan la representación que el propio partido les dió, y que obrarían malamente y en contra de nuestros Estatutos si intentaran coaccionar, por la influencia de su cargo, a cualquier individuo o Consejo Municipal del partido, pues éste no es cacicato. Mas acertado y democrático hubiera sido que el señor Pou (o cualquier candidato) se ofrecieran directamente a sus electores, que al fin y al cabo son los soberanos, y de esos hubiera salido tal vez su designación, desechando el procedimiento de figurar en candidatura propuesta por el Consejo insular; procedimiento coactivo, del cual abobinamos.

Discrepo también en la apreciación del señor Pou, al designar como "Jefe" de nuestro partido a D. Vicente Tejada, pues este no es mas que un correligionario que hoy ostenta el cargo de Presidente del Consejo Insular, como puede ostentarlo mañana el propio señor Pou, u otro correligionario que tenga aptitudes para el desempeño de este cargo. Por tanto, en nuestro partido, eminentemente democrático, no caben los "jefes".

Recogidos ya los principales aspectos de la carta motivo de este comentario, interesa hacer constar que el Consejo Municipal de Palma, que presido, quiso inhibirse de este asunto, por no disponer de tiempo para consultar a la Asamblea municipal, y, en último termino, acordó, con tres votos en contra, designar Delegados a la Asamblea Insular, dejándoles, empero, en completa libertad de criterio para votar el candidato que quisieren.

Y no quiero terminar este comentario, sin antes quejarme de la falta de nobleza y lealtad para con el partido, manifestada al intentar cuatro señores solucionar asuntos tan importantes como el presente, de espaldas a los Estatutos y sin consultar previamente a las Asambleas Municipales."

2082 .- "De Política. Otra carta del señor Pou", a *La Última Hora*, divendres, 25 d'agost de 1933, pàg. 4.

2083 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

2084 .- *La Almudaina*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

2085 .- En el comunicat, es deia que "¿Los motivos de ese fracaso? No queremos ahora ahondar en ellos. Por el momento nos basta con que el público y la opinión republicana sepan que los socialistas pretendíamos candidatos que al no conseguir que los otros dos partidos se pusieran de acuerdo para designarlo les propusimos fuese elegido por sorteo y que al no ser aceptada tampoco esta propuesta les brindamos la idea de sumar los votos de los tres partidos a un neutro, o sea un Radical socialista, idea que tampoco cuajó." "La política en Mallorca. El Partido Socialista Obrero", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2; "Para el Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; "Las elecciones del domingo", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

partits republicans per separat, no influiria en evitar la victòria del Partit Republicà de Centre i de les dretes que “para nosotros son todos derecha”, comentava que el Partit Socialista havia acordat que els seus regidors votassin com a vocal efectiu Joan Montserrat i Parets i com a suplent, Llorenç Bisbal Barceló.²⁰⁸⁶

De totes formes, Acció Republicana i el Partit Socialista arribaren a una entesa que feren pública el 31 d'agost, el vicepresident d'Acció Republicana, Emili Darder, i el president dels socialistes Llorenç Bisbal. Ambdós signaren una nota a la premsa en la qual manifestaven que els representants regionals dels partits Acció Republicana i socialista, “cumplimentando instrucciones recibidas de sus respectivos Comités nacionales”, acordaren anar junts a l'elecció de vocals del Tribunal de Garanties i que el vocal efectiu fos Vicente Tejada García i el suplent, Joan Montserrat Parets. La nota acabava reiterant que “Esta decisión obedece, repetimos, al acuerdo que los partidos gubernamentales han tomado de ir coaligados a la citada lucha en toda España.”²⁰⁸⁷

L'1 de setembre, Acció Republicana difonia una nota en què explicava detalladament la reunió entre socialistes, radicals i membres d'Acció Republicana per arribar a una candidatura conjunta.²⁰⁸⁸

El 2 de setembre, Acció Republicana celebrà en el local de la plaça del Born una assemblea insular extraordinària per tractar de resoldre sobre "determinadas incidencias."²⁰⁸⁹

El 26 d'agost, el Comitè Municipal del Partit Republicà Democràtic Federal destacava per evitar confusions en les eleccions al Tribunal de Garanties que no tenia representació en els

²⁰⁸⁶ .- El comunicat afegia que “La presentación de esos candidatos no significa esperanza alguna, ni remota, en su triunfo material y sí únicamente afirmación de ciudadanía socialista y protesta al mismo tiempo contra los que, diciéndose republicanos, consienten posibilitar el triunfo de los enemigos de la República, antes que deponer sus rencillas.” “La política en Mallorca. El Partido Socialista Obrero”, a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 4; “Para el Tribunal de Garantías”, a *La Almudaina*, diumenge, 27 d'agost de 1933, pàg. 2; “Las elecciones del domingo”, a *Diario de Ibiza*, núm. 12.968. Eivissa, dimecres, 30 d'agost de 1933, pàg. 3.

²⁰⁸⁷ .- “La elección de vocales del Tribunal de Garantías”, a *La Almudaina*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 3; “De política. Tribunal de Garantías”, a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁸⁸ .- “En primer término, y una vez explicado por el señor Bisbal en nombre de los socialistas el objeto de la reunión y los móviles que la motivaron, que los socialistas han hecho ya de dominio público, la representación de Acción Republicana propuso como base de un posible acuerdo la siguiente candidatura: Vocal efectivo, un socialista. Vocal suplente, un radical. Fundábamos nuestro criterio en el carácter marcadamente antigubernamental que por los partidos de derecha se daba a la lucha como se ha venido confirmando con la presentación de su candidato, lo que aconsejaba precisamente que la opinión republicana para[sic] darles la réplica adecuada en este caso eligiera a un gubernamental dando a los radicales la otra representación. Y para que no fuera interpretada nuestra actitud como egoísta y en el afán de llegar a una transición aceptable renunciábamos de primer intento a tener nosotros representación en la candidatura. La representación radical no aceptó por su partido tal propuesta y por mandato de su Partido hicieron cuestión cerrada que el vocal efectivo fuera radical, fundando su petición en una mayoría de concejales que nosotros por nuestra parte sin negarla la considerábamos hipotética y por ende razón de menos valor que la que informaba nuestro criterio. En vista de la discrepancia el señor Bisbal propuso otra solución: presentar un neutral, un radical socialista. Esta proposición fue aceptada por nosotros y no por los radicales. Entonces el señor Bisbal esforzándose en hallar una solución satisfactoria propuso un sorteo que colocaba a los tres partidos en condiciones de igualdad. Tal proposición fue aceptada también por nosotros y rechazada por los radicales.” *La Almudaina*, dissabte, 2 de setembre de 1933, pàg. 3, i “De política. Tribunal de Garantías”, a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁸⁹ .- “De política. Acción Republicana”, a *La Última Hora*, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 2 (convocatòria).

municipis de Balears.²⁰⁹⁰ Així mateix, l'1 de setembre, el Comitè Municipal d'aquest partit es reuní per acordar "inhibirse por completo" en les eleccions de vocals.²⁰⁹¹

L'1 de setembre, el setmanari satíric i anticaciquil *Foch-y-Fum* proposava com a candidats efectiu l'andritxol republicà Pere Ferrer Pujol —"persona de caràcte que te mes de humá que de polítich"— i suplent el socialista Joan Monserrat Parets.²⁰⁹²

7.5.3. EL DIA DELS COMICIS

El diumenge, 3 de setembre, hi hagué molta animació en els locals de Palma dels diferents partits polítics, sobretot en les seus de la Unió de Dretes, el Partit Republicà de Centre i el Partit Regionalista.

Des del moment en què arribaven les primeres dades dels resultats dels comicis ja es veia la preponderància dels vots a favor dels candidats de la coalició dretana-regionalista-centre.

A les 14 h ja es confirmà el triomf de la candidatura de dretes i l'avantatge de la coalició d'Acció Republicana i del Partit Socialista sobre els radicals, tot i que encara mancaven les dades de nou municipis, però ja no podien alterar el resultat global.

A primeres hores de l'horabaixa, el governador civil Ciges Aparicio declarà als periodistes que les eleccions s'havien desenvolupat en tots els ajuntaments de les Balears amb gran tranquil·litat. Des del Govern Civil, però, no es donaren els resultats totals fins devers les 23 h.

Palma

L'Ajuntament de Palma, presidit pel batle Josep Tomàs Renteria, es reuní a les 10,15 h en la sala de sessions —que estava plena de públic— per a procedir a l'elecció de vocals del Tribunal de Garanties. S'obrí el plenari amb la lectura de la circular del Govern Civil referent a les eleccions i, seguidament, el regidor Llorenç Bisbal demanà que es llegissin les condicions que s'havien de reunir per a ser elegit. El secretari llegí l'article 5è del decret de la Presidència del Consell de Ministres del 10 d'agost de 1933 i a l'article 15è de la Llei de 14 de juny de 1933 relativa al Tribunal de Garanties Constitucionals.

Acte seguit, el regidor Jofre comentà que un dels candidats, Joan March, incorria d'una manera clara en les incompatibilitats per a ser elegit ja que estava processat per subornament i alta traïció i proposà, en nom de la minoria d'Acció Republicana, que es declarassin nuls els vots que tragués. El batle Josep Tomàs va creure més convenient que s'esperàs a prendre una determinació una vegada s'haguessin emès els vots. El regidor Barceló digué que el consistori aquesta vegada era solament un col·legi electoral i corresponia jutjar la capacitat dels elegits al Tribunal de Garanties i no a la corporació.

El regidor Bisbal també esmentà que Joan March estava processat per dos delictes i que s'havia adherit, en nom de la minoria socialista, a la proposició de Jofre perquè no es computassin els vots de March.

El regidor López afirmà que pensava protestar per escrit després de la votació en cas que fos votat March, però ja que es feia aleshores la protesta, s'hi adheria en nom de la minoria radical. En acabar aquesta intervenció, el regidor radical Julià demanà a López "¿Podría saberse Vd. qué es?"²⁰⁹³

²⁰⁹⁰ .- Signaven la nota el president del Comitè Municipal Jesús Nieto i el secretari Martí Ros. "La política en Mallorca. Partido Republicano Democrático Federal (Comité Municipal)", a *La Última Hora*, dissabte, 26 d'agost de 1933, pàg. 2.

²⁰⁹¹ .- "Para la elección de Vocales del Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁹² .- "Aferrapilla estirá cabeys!!", a *Foch y Fum*, núm. 140. Palma, divendres, 1 de setembre de 1933, pàg. 1.

²⁰⁹³ .- Aquesta intervenció de Julià no consta en el llibre d'actes, però fou recollida per la premsa.

El regidor Jaume Bauzà s'adherí també a la proposició de Jofre ja que no estava conforme amb la pressumpció designació de March, perquè l'entenia completament il·legal, donat que no tenia capacitat per a ser nomenat per estar processat.²⁰⁹⁴

El regidor Ignasi Ferretjans intervingué per dir que, fins aleshores, els regidors que l'havien precedit en l'ús de la paraula, havien tractat de la incapacitat legal de March per a ser elegit, però que hi havia altres causes d'índole moral que també ho impedièn. Recordà que el Parlament l'havia declarat incompatible amb la institució i "con ello con el país." Continuà dient que "no comprendre el atrevimiento de presentarle y vé también en ello un reto a la República y a las izquierdas; explica que las fuerzas de las derechas que se unen a la minoría del Sr March para votarlo, antes luchaban contra él, pues los conservadores y mauristas presentaban al Sr March como un contrabandista, mientras hoy apoyan su candidatura para lanzar un reto a las fuerzas republicanas." En aquells moments no pogué continuar per l'enrenou que provocava el públic, amb crits de tot tipus i també amb aplaudiments. Fins i tot, s'aixecà un rètol referit a Joan March mentre el batle, Josep Tomàs, dempeus, demanava ordre.²⁰⁹⁵

Una vegada calmat el públic de la sala, continuà Ferretjans afirmant que "se viene diciendo por los agentes políticos de enfrente que, la voz de los socialistas está comprada, porque March construyó y cedió la Casa del Pueblo; y a esto debe contestarse, que, la escritura de cesión, se firmó por todos los representantes de cada una de las secciones obreras, y que, es para nosotros motivo de orgullo, que los socialistas son los que han hecho más presión cerca del Gobierno para que se juzgue al señor March." Seguidament, analitzà la força moral que tenia March i digué que "entregó la Isleña a la Transmediterránea, la Fábrica de Electricidad a los americanos, y la de abonos químicos al Continente, desamparando los intereses del pueblo." Continuà afirmant que "destras de los barrotes de la Carcel con que se le presenta, faltan las figuras de todos sus agentes políticos. Podrá quizás salir designado D. Juan March, pero no será, sin que conste nuestra protesta. Hasta ahora, la conducta de los elementos de las izquierdas, se ha caracterizado por su sensatez y cordura imponiendo orden en todas partes; pero, ante el reto que se les dirige, hay que pensar, en la conveniencia, de cambiar de procedimientos y que, en lo sucesivo, sean estos de lucha viril y enérgica, contra las derechas, semilla del facismo[sic] español. Los republicanos, deben meditar, sobre su falta de unión procurando una mayor compenetración de todas las fracciones que forman los elementos de la izquierda, a fin de lograr, en lucha noble y serena, terminar con las derechas repugnantes de Mallorca."²⁰⁹⁶

2094 .- A més, Bauzà afegí que "los que de veras queremos a la República, no podemos consentir que las Derechas aprovechen la presente coyuntura para presentar su nombre y que ni desde el punto de vista moral ni legal, puede prosperar su candidatura, ya que no es posible, que se vote a un hombre, cuya actuación, ha hecho que se conceptúe coo uno de los mayores timbres de gloria del actual régimen republicano, el de haberlo sometido a un procedimiento judicial para juzgar sus delitos." S'adherí a la proposta de Jofre, que tenia el suport de les minories de l'esquerra, "pues, para el nombramiento de tan importante cargo, de tan alto magistrado, hay que proceder con toda escrupulosidad, evitando toda infracción legal que pueda invalidar la votación." Llibre d'actes. 1933. AMP.

2095 .- Per a la transcripció de la intervenció de Ferretjans l'hem combinada per completar-la entre la reproduïda al Llibre d'actes de la corporació i la de la premsa. Per exemple, en el Llibre d'actes no consten els aldarulls i les interrupcions del públic.

2096 .- Llibre d'actes. 1933. AMP. També "Una sesión memorable", a *El Obrero Balear*, núm. 1.655. Palma, divendres, 8 de setembre de 1933, pàgs. 4-5, publicà una àmplia crònica del plenari municipal de l'Ajuntament de Palma. En la introducció de l'article s'afirmava: "Desgraciadamente no tenemos en nuestra prensa regional, un solo diario que cumpla su cometido, no ya con simpatía a las izquierdas, sino siquiera con un poco de imparcialidad. Tal actitud, innoble y tendenciosa, es en las sesiones de nuestro Ayuntamiento donde más se pone de manifiesto. De ahí que nos hayamos decidido a publicar una reseña de la sesión en que se celebró la elección de los vocales del Tribunal de Garantías, primero, porque exagerando todavía sus hábitos reprobables, se ha publicado en la prensa diaria con criterio monarquizante y servil desfigurándola en absoluto; y segundo,

El regidor Solà afirmà que s'havia creat una situació de violència i que li agradaria trobar-se en un altre context. A més, protestà per la conducta del president Tomàs Renteria que havia permès que es fes un míting en la sala de plens. Aleshores, el públic va interrompre l'orador amb fortes protestes que intentà acallar la presidència. Va seguir, Solà, dient que "la situación es antidemocrática y contrasta con la que se observó cuando en este Ayuntamiento se trató de otros Diputados que estaban encarcelados votándose que se le concediera la libertad siendo uno de los votantes el dicente. Esto lo sabe bien el Sr. Bisbal." Continuaren les veus de protesta entre el públic i Solà acabà la intervenció dient que com que no volia fomentar cap desordre, renunciava a l'ús de la paraula.

Acte seguit, el regidor Jaume Bauzà va intervenir per justificar l'actitud del públic i que "las izquierdas, tienen la vista fija, no solo en los adictos al Sr. March, sino en los que han caído y puedan caer en su red. La votación preparada, ventila toda una política de Mallorca y es realmente indignante. Una profesora, muy respetable, me decía, a propósito de los que rodean al Sr March: que tenga éste al uno o al otro, nada tiene de extraño; pero no se explica que, médicos, catedráticos y abogados, se postren ante él, adorando reverentemente, con mas fervor al becerro de oro, que al Dios en quien dicen creer. No queremos alentar al pueblo; pero es evidente que todos los cavernícolas están hoy unidos por un pacto sagrado cuyo fundamento es, ir contra la República. Es evidente, que la soportan y que adoptan posturas que les eviten combatirlos, no son como nosotros, como yo, como Ferretjans y otros que, no conformándonos con el regimen anterior luchabamos contra él y si era preciso, ibamos al destierro o a la carcel. Las derechas no evolucionan, y por su gusto, quisieran retrotaer[sic] la nación española al siglo XVI." Acte seguit, es va referir al que havia dit Solà, afirmant que "no cabe comparación entre el caso del Sr March y el que se ha referido, pues Besteiro y sus compañeros, luchaban por el triunfo de un ideal elevado, por una causa noble. Hay que pedir que se haga justicia, aunque no despiadadamente; y por lo pronto vemos con entusiasmo, que se tenga sometido al Sr March, esperando el fallo de la justicia." Aleshores, hi hagué una gran ovació i també crits contra les dretes, que intentà acallar la presidència.

Seguidament, Llorenç Bisbal va intervenir per contestar la menció personal que li havia fet Solà i assenyala que havia de fer alguns aclariments: "dice que no deben quejarse las Derechas ni los del Centro, de lo que ocurre en el público, pues su plan es descabellado, toda vez que saben que el Sr March no podrá ocupar el cargo, y solo tienen por objeto, lanzar un cartel de desafío a las izquierdas de Mallorca. Este ambiente pues, lo han creado las Derechas y algunos del Centro." Afegí que quan March oferí construir la Casa del Poble per a la classe treballadora, va exigir que "el Ayuntamiento regalase el solar. Una Comisión obrera fué a agradecerle su ofrecimiento de la Casa y se trajo al Ayuntamiento el asunto de la cesión del solar; pero la Corporación municipal entonces, no quiso cederlo. Con motivo de esta negativa, las Sociedades Obreras escribieron una lista negra y en ella estaba incluido el Sr Solá y también el Sr Barceló, que militaban entonces en otro campo político, pues el Sr March aun no se habia afiliado a ningún partido y solo algún tiempo después ingresó en el partido Liberal.

Con motivo de la cesión por el Sr March del edificio de la Casa del Pueblo, se creó un ambiente mal sano contra mi persona, hasta el punto de llegar a afirmarse por ciertos elementos que yo estaba vendido a March, y hasta que a mis hijos les daba carrera haciéndolos a uno Ingeniero, a otro Arquitecto, etc etc.

Hoy, aquellas mismas derechas que luchaban contra el Sr March, se unen a él y contribuyen al propósito de levantarle un pedestal. Los Regionalistas, tampoco pueden explicar su colaboración, pues March, sigue la política del Sr Alba y este fué el político mas contrario que tuvo el Estatuto Catalán.

porque se trata de una sesión histórica donde se ventilaba toda una política y donde se dijeron verdades como puños que se hace necesario repetir constantemente." Seguidament, es feia la crònica de la sessió.

¿Que motivo puede tener la Unión de Derechas para sumarse al Sr March, siendo el Presidente de estas un ex-militar caballero pundonoroso y católico y el Sr March un ateo? La unión de tales elementos solo puede basarse en una coincidencia monárquico-facista; y es, que creen que el Sr March es capaz de implantar un regimen tiránico como el de Hitler y como el de Italia. Quizá los Regionalista[s] persigan las 26 mil pesetas, con que está retribuido el cargo, pues como saben que March no ha de tomar posesión, para su candidato creen que serán." Referint-se a les manifestacions i a la nombrosa assistència de públic a la sessió, Bisbal afirmà que "no hay que extrañarlo. Tambien vino numerosisimo el día en que se proclamó la Republica; y al ir D. Alejandro Jaume a casa del dicente, que guardaba cama, para enterarle del suceso y comunicarle que se habia acordado su nombramiento de Alcalde, le dijo que, toda vez que no podia acudir personalmente al Ayuntamiento, lo primero que debia hacer el Sr Jaume era, venir a esta Casa, para imponer orden. Así lo hizo este señor, y precisamente las juventudes Socialistas, y Comunistas y otras fracciones de la izquierda fueron las encargadas de velar para que no se registraran desmanes; lo que efectuaron, evitando en otras ocasiones que se prendiera fuego a edificios. ¿Cual deberia ser ahora nuestra actitud frente al reto que nos lanza?" El públic ovacionà les paraules de Bisbal impedit sentir les frases en què acabà el seu parlament.

A continuació, va intervenir el regidor socialista Jaume Garcia, per dir que "los Señores de las Derechas, protestan contra la actitud de la presidencia, que ha permitido que emitieran su parecer las minorias de las Izquierdas, y protestan, sin tener en cuenta que no son estas tan mansas que hayan querido limitar su actuación a venir, votar y marcharse, sino que, por el contrario, han querido formular una protesta y lo han hecho. Dice que los bancos de enfrente son los que llevarian a March a donde llevaron a Castañer, y sin embargo, ahora quieren demostrar, que el pueblo es de D. Juan March. De esto ya se verá que no es así mas adelante. La República en sus comienzos padeció el error de la benignidad y quizá, tenga yo de ello algo de culpa. Por esto hoy se quiere, atrevidamente, ir a resolver un caso contra la misma Ley." Acabà manifestant que "aun cuando hoy los cavernicolas aclamen a March, el pueblo de Mallorca, sabrá demostrar en su día que no es de este señor."

El president Josep Tomàs exposà que s'havia de passar a votació la proposta del regidor Jofre, que va ser aprovada per 19 vots a favor (López, Ferretjans, Darder, Garcia, Ferrer, Bauzà, Rigo Mir, Bisbal, Julià, Porcel, Albertí, Jofre, Navarro, Tejada, Mas, Rigo Sampol, Juncosa, Cirer i Tomàs Renteria) i 15 en contra (Forteza, Sureda, Llabrés Frau, Falconer, Comas, Cortès, Morell, Barceló, Serra, Gual, Vich, Solà, Vaquer, Llabrés Morey i Pallicer). El regidor Barceló Caimari féu constar la seva protesta per estimar la il·legalitat de l'acord. Acte seguit, el president Tomàs Renteria anuncià la votació mitjançant la papereta doblada que havia de contenir el nom i llinatges del proposat per a vocals propietari i suplent del Tribunal de Garanties.

Dels 41 regidors que integraven la corporació solament hi prengueren part 34 que havien assistit a la sessió. Francesc Villalonga havia mort i no assistiren a l'acte els regidors Andreu Crespí, Francesc de Sales Aguiló, Luis Ferbal, Eduardo Gómez Ibáñez, Josep Rovira i Rafel Togores Canals, que havien justificat legalment la seva absència. S'efectuà la votació i una vegada acabada, es verificà l'escrutini, que donà el resultat següent: per a vocal propietari, Joan March Ordinas (15 vots), Vicente Tejada (11), Joan Manent Victory (6) i Llorenç Bisbal (1). Per a vocal suplent, Josep Sampol (15), Joan Monserrat Parets (13) i Docmael López (5). Es féu constar en acta que aparegué una papereta amb el nom del vocal propietari totalment tixtat, de la qual solament es computà el del vocal suplent, i que una altra papereta solament figurà el nom del propietari. Quan eren les 11,20 h es donà per acabada la sessió.²⁰⁹⁷

2097 .- Llibre d'actes. 1933. AMP.

Maó

El 3 de setembre, el consistori maonés celebrà la sessió extraordinària, presidida pel batle Pere Pons Sitges i amb l'assistència de tots els regidors, per votar els vocals del Tribunal de Garanties Constitucionals. Dels 21 regidors que integraven la corporació, únicament en varen votar 17. El resultat de la votació, com a vocals titulars, va ser: Joan Manent (12 vots), Joan March (4) i Vicente Tejada (1) i, com a vocals suplents, Docmael López (12), Josep Sampol (4) i Joan Monserrat (1). El regidor Tudurí lliurà al president un escrit de protesta contra l'elecció de March.²⁰⁹⁸ El replicà el regidor Sintés Seguí que manifestà que no li constava que March estigués processat i que, en tot cas, ja ho resoldria a qui correspongués. A la protesta de Tudurí, s'hi adheriren els regidors Gomila, Pons Sitges, Beltran, Pons Català, Bagur Aloy, Febrer, Sancho, Olives, Sintés, Estrada, Tomàs, Bosch, Pons i Mesquida mentre que a la intervenció de Sintés s'hi afegiren els regidors Carreras Orfila, Olives Pascuchi i Taltavull.²⁰⁹⁹

7.5.4. ELS RESULTATS GLOBAIS DELS COMICIS ALS AJUNTAMENTS DE LES BALEARS

Els resultats globals a les Illes Balears suposaren una àmplia victòria de la coalició de dreta-regionalista-centre, el vocal efectiu Joan March (420 vots) i el suplent Josep Sampol (453).

En segon lloc, quedaren els candidats de la conjunció entre l'Acció Republicana i el Partit Socialista, el vocal efectiu Vicente Tejada (169 vots) i el suplent Joan Monserrat Parets (157).

En tercer i últim lloc, els republicans radicals, el vocal efectiu Joan Manent (139 vots) i Docmael López (123).

Tot i la fallida coalició entre socialistes, Acció Republicana i radicals, aquests no haurien aconseguit les vocalies, ja que els seus candidats haurien sumat un total de 308 vots com a vocal efectiu i 280 com a suplent, resultats força distants dels obtinguts per March i Sampol.

Per illes, a Mallorca i Eivissa, la victòria va correspondre als candidats de la coalició de dreta-regionalista-centre. March aconseguí 334 vots a Mallorca i 45 a Eivissa mentre que Sampol en tragué 359 a Mallorca i 52 a Eivissa. En canvi, a Menorca, aconseguí ser el més votat, com a vocal efectiu, l'exgovernador Joan Manent (45 vots) i es produí un empat en els vocals suplents entre el regionalista Sampol i López, ambdós amb 41 vots. A Formentera, aconseguí la victòria el vocal titular Vicente Tejada, tot i que, per error, no es votà el suplent Monserrat Parets.

Per municipis, a Mallorca, Joan March i Josep Sampol guanyaren a 40 ajuntaments: Alcúdia, Algaida, Artà, Banyalbufar, Binissalem, Búger, Bunyola, Campanet, Campos, Capdepera, Consell, Costitx, Deià, Escorca, Estellencs, Fornalutx, Inca, Lloret, Lloseta, Llubí, Marratxí, Muro, Palma, Petra, sa Pobla, Porreres, ses Salines, Santa Eugènia, Santa Margalida, Santa Maria, Santanyí, Sant Joan, Sant Llorenç, Selva, Sencelles, Sineu, Sóller, Son Servera, Valldemossa i Vilafranca. Fins i tot, coparen tots els vots a Campanet, Deià, Escorca, Lloret, Santa Margalida i Valldemossa i Sant Antoni, d'Eivissa.

Per contra, els radicals solament aconseguiren la majoria a 4 consistoris: Manacor, Maria, Montuïri i Pollença mentre que la conjunció entre els socialistes i Acció Republicana va ser

²⁰⁹⁸ .- El text deia: "Protesto de la presente elección en cuanto se relaciona con don Juan March Ordinas, puesto que está procesado por la Comisión de Responsabilidades de las Cortes Constituyentes, previa la concesión del necesario suplicatorio por el delito de cohecho. Delito que es perseguido de oficio, puesto que los votos obtenidos no le podrán ser computados en definitiva, pues se halla incapacitado para desempeñar el cargo en virtud de lo que establece el caso 2.º del artículo 15 de la Ley del Tribunal de Garantías Constitucionales." "Ayuntamiento de Mahón. Sesión extraordinaria celebrada el día 2[sic] de septiembre de 1933", a *La Voz de Menorca*, núm. 9.062. Maó, dimarts, 5 de setembre de 1933, pàg. 2.

²⁰⁹⁹ .- "Ayuntamiento de Mahón. Sesión extraordinaria celebrada el día 2[sic] de septiembre de 1933", a *La Voz de Menorca*, núm. 9.062. Maó, dimarts, 5 de setembre de 1933, pàg. 2.

la més votada a 5 ajuntaments: Andratx, Calvià, Esporles, Felanitx i Puigpunyent. Hi hagué un empat entre els candidats dretans-regionalistes-centre i els socialistes i Acció Republicana a Alaró i Lluçmajor.

En cas que els radicals i els socialistes i Acció Republicana haguéssin anat en coalició haguessin guanyat, a més, a Inca, Lluçmajor, Palma, ses Salines i Sant Llorenç.

A Menorca, els radicals Manent i López obtingueren la victòria a Maó, Mercadal, Sant Lluís i es Castell; mentre que March i Sampol guanyaren a Alaior i Ferreries, i es produí un empat a Ciutadella. Els socialistes i Acció Republicana feren un resultat molt pobre: Tejada solament aconseguí 1 vot a Maó mentre que el socialista Monserrat Parets en tragué 5 a Maó i a Alaior —en aquest darrer municipi en detriment del federal suplent López que no hi tingué cap vot.—

A les Pitiüses,

Les incidències en les votacions

Podem dir que els regidors votaren els seus respectius candidats a 20 ajuntaments de Mallorca (Alaró, Algaida, Artà, Banyalbufar, Capdepera, Costitx, Escorca, Esporles, Fornalutx, Lloret, Lloseta, Marratxí, Mancor, Manacor, Sant Joan, Santa Eugènia, Selva, Sineu, Sóller i Son Servera), a 4 de Menorca (Ciutadella, Ferreries, es Mercadal i Sant Lluís) i a 3 d'Eivissa (Sant Antoni, Sant Joan Baptista i Santa Eulàlia).

En la resta de corporacions municipals hi hagué alguna incidència en la votació o en el resultat.

A Felanitx, s'acordà donar per nul·les les 5 paperetes que portaven el nom de Joan March i, així Josep Sampol féu 5 vots mentre que els dos candidats Tejada i Monserrat en treien 12 perhom. A més, el regidor que s'havia separat d'Acció Republicana per discrepància amb l'estratègia del partit va votar en blanc.

A Palma, es varen formular protestes basades en el paràgraf 2on de l'article 15 de la Llei del Tribunal de Garanties, que afirmava que no podien ser elegits per a vocals del Tribunal de Garanties les persones que estaven processades o que havien estat penades.

També es varen comptabilitzar diverses paperetes en blanc, com a Felanitx (1), Inca (3) Alaior (1).

Així mateix, en alguns ajuntaments es varen votar altres persones que els candidats proposats per les candidatures, com a sa Pobla que hi hagué 5 paperetes per a vocal efectiu amb el nom dels dirigent conservador Josep Socias; a Formentera, amb 9 vots per a vocal suplent a favor de Ferran Pou, d'Acció Republicana; a Sant Josep d'Eivissa, amb 1 papereta a favor de Ferran Pou com a vocal efectiu; a Palma, el regidor Albertí votà com a vocal efectiu el socialista Llorenç Bisbal.

A més, en alguns municipis no es varen correspondre els mateixos vots del candidat a vocal efectiu i suplent. Per exemple, a Alcúdia, March obtingué un vot menys que Sampol i Manent un vot més que López; a Andratx, el batle votà a favor de l'exgovernador Manent i es desmarcà de la disciplina de la conjunció d'Acció Republicana i Partit Socialista; a Búger, Manent aconseguí un vot menys que anà a favor del governamental Tejada; a Calvià, un socialista per equivocació votà en blanc, fent constar en acta l'equivocació ja que la seva intenció era votar la candidatura Tejada-Parets; a Campos, un regidor votà com a candidat efectiu Manent en detriment de March; a Inca, els republicans federals després d'haver acordat en assemblea donar suport a les esquerres, solament 5 dels 13 regidors compliren l'acord, altres 4 votaren a Manent i López, un votà March i Sampol i altres 3 ho feren en blanc; a Llubí, els 5 regidors de la Unió de Dretes no volgueren votar March —però en canvi si a Sampol—, 4 dels quals votaren en blanc i 1 a favor de Manent; a Lluçmajor, els candidats radicals, amb 5 vots perhom, recolliren els vots dels regidors de l'antic Partit Conservador. Així mateix, Monserrat Parets també obtingué un vot més que Tejada per

haver-lo votat un regidor de la minoria centrista; a Maria de la Salut, Sampol aconseguí 1 vot que havia d'anar destinat a López; a Montuïri, dels 7 regidors republicano federals, dos varen votar a favor de March i Manent recollí un vot menys que López. L'únic vot a la candidatura Tejada-Parets va ser del que s'havia presentat el 12 d'abril de 1931 com a regidor autonomista; a Muro, tot i que se suposava que tot el consistori pertanyia als republicans federals, Manent solament aconseguí 4 vots i 3 López, mentre que March en tragué 8 i Sampol, 9; a Petra, dels 5 republicano federals solament 3 votaren a Manent i López; a Pollença, els 6 regidors radicals socialistes i social revolucionaris, varen votar a favor de Manent i López, amb 8 vots perhom, a més dels dos dissidents d'Acció Republicana. La proposta d'un regidor d'Acció Republicana de no computar els vots de March per considerar-los nuls, els radicals socialistes uniren el seu vot als centristes per refusar la proposta; a Porreres, un regidor de dretes es va abstenir per no votar a March; a sa Pobla, dels 12 regidors independents, 7 votaren a Tejada i 5 en blanc; a Puigpunyent, dels 5 regidors d'esquerres solament 4 votaren a Tejada i Monserrat mentre que l'altre ho féu a favor de March i Sampol; a Sant Llorenç, la influència del batle de Manacor, Antoni Amer, aconseguí que 3 regidors d'Acció Republicana votassin a favor de Manent i López; a Santa Maria, els 3 republicans federals varen votar a favor de la candidatura governamental de Tejada-Monserrat; a Santanyí, un dels dos regidors d'Acció Republicana no va voler votar al socialista Monserrat i ho féu a favor de López; a ses Salines, un dels regidors de dretes no va voler votar a favor de March i ho féu per Tejada; a Valldemossa, tots els vots foren per March i Sampol malgrat els dels dos regidors radicals.

A Maó, 1 dels 13 regidors d'Unió Republicana votà a Tejada i Monserrat, sens dubte, per la disconformitat amb l'orientació lerrouxista del partit. A Alaior, un dels 9 regidors de dretes negà el vot a March mentre que els republicans votaren a favor del radical Manent i del socialista Monserrat.

A Eivissa, el regidor radical socialista, Albert Nieto, no va votar a les esquerres governamentals sinó que ho féu a favor de Manent i López. A Sant Josep, els 12 regidors de dretes votaren a favor de Sampol i per a la plaça de vocal titular repartiren els vots entre March (5) i Manent (7).

7.5.5. LA CRISI DEL GOVERN AZAÑA I L'ASCENSIÓ MOMENTÀNIA DE LERROUX

El 6 de setembre, en la sessió de les Corts, Lerroux demanà el poder per a dur a terme "una labor constructiva que vosotros no podéis hacer" i que si continuava la coalició de Govern "se perderán las elecciones municipales, las elecciones generales y la República." Però, el primer ministre Azaña defensà la continuïtat del Govern, atribuint la derrota a "la desorganización del sufragio republicano" i aconseguí un vot de confiança de la Cambra — per 146 sufragis a favor i 3 en contra.—.

Des d'aleshores, els esdeveniments es precipitaren. El 7 de setembre, el president, aduint com a motiu la derrota electoral del Govern, va retirar la seva confiança al gabinet i l'endemà encarregà al líder radical Lerroux formar, amb les Corts Constituents, un Govern que restablís la "fraternal inteligencia entre todas las fracciones republicanas." El 12 de setembre Lerroux formà el seu govern —integrat per 7 radicals, 5 republicans d'esquerres i 1 independent.— El 2 d'octubre, Lerroux va presentar el seu gabinet a les Corts i va ser derrotat per 187 vots contra 91. El 8 d'octubre, formà nou gabinet el radical Diego Martínez Barrio i Niceto Alcalá Zamora li lliurà el decret de dissolució de les Corts Constituents.

7.5.6. ELS ACTES DE PROTESTA CONTRA L'ELECCIÓ DE JOAN MARCH

La mateixa nit del 3 de setembre, l'Agrupació Socialista Palmesana acordà fer un acte públic de protesta per l'elecció de Joan March com a vocal del Tribunal de Garanties. Convocà per al divendres, 8 de setembre, a les 18 h, en la sala teatre de la Casa del Poble de Palma els partit republicans govenamentals "a los cuales rogamos designen un representante para que dirija la palabra al público."²¹⁰⁰

El 7 de setembre, el Partit Republicà Democràtic Federal féu pública una nota que, havent rebut la invitació de l'Agrupació Socialista de Palma per participar en l'acte de protesta contra l'elecció de Joan March, havia acordat mantenir la mateixa postura que abans dels comicis i que s'abstendria de participar a l'acte.²¹⁰¹

L'acte de protesta del 8 de setembre contra la designació de Joan March com a vocal del Tribunal de Garanties va ser suspès per ordre governativa amb motiu de la crisi del Govern. Quan el teatre de la Casa del Poble es trobava "materialmente atestado de público", Bernat Jofre d'Acció Republicana i Ignasi Ferretjans de l'Agrupació Socialista comunicaren als assistents l'ordre de suspensió governativa i anunciaren que l'acte se celebraria en un altre teatre de major capacitat.²¹⁰²

La directiva del Foment del Civisme, en la sessió posterior a les eleccions de les corporacions als vocals del Tribunal de Garanties Constitucionals, acordà fer constar en acta, després d'examinar sense cap tipus d'interès partidista la conducta seguida per les representacions polítiques regionals, que "merece su aplauso la sinceridad y sujeción a las normas doctrinarias de sus respectivos idearios (lo cual es en suma, sana realización de ética política) con que se manifestaron en la reunión celebrada para acordar la línea de conducta a seguir respecto a dichas elecciones, los partidos de Acción Republicana y Socialista, los cuales hicieron dejación de todo menguado interés partidista, en aras del triunfo de su tendencia política, en buena parte malogrado por la actitud del partido radical, cuya negativa a toda fórmula de concordia con los partidos afines, presuponiendo un censurable afán de predominio personal, ha hecho asequible el triunfo de la candidatura de don Juan March Ordinas, que esta entidad lamenta, por antecedentes de quien la encarna, sea la aportación con que Mallorca figura en tan alto Tribunal de la nación."²¹⁰³

7.5.7. LA VOTACIÓ DEL COL·LEGI D'ADVOCATS DE LES BALEARS

Com hem vist, els col·legis d'advocats de tot l'Estat havien d'elegir dos vocals propietaris i altres dos suplents per fer part del Tribunal de Garanties Constitucionals.

El 3 de setembre, *La Almudaina* publicava una nota que en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.409 del 24 d'agost i en el taulell del Col·legi d'Advocats, del passeig de la Rambla, núm. 78, estava exposada la convocatòria per a l'elecció de vocals representants de tots els col·legis d'advocats de l'Estat. L'elecció s'havia de fer el 10 de setembre, de 12 a 16 h. En el col·legi també hi havia exposada la llista de missers que tenien

2100 .- Així mateix, indicava que "todos los partidos que se adhieran al acto deberan asistir con sus respectivos estandartes" i "rogamos a la clase trabajadora en general haga acto de presencia." "De política. Acto de protesta contra la elección de Juan March para vocal del Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dimecres, 6 de setembre de 1933, pàg. ?.

2101 .- "De política. Partido Republicano Democrático Federal", a *La Última Hora*, dijous, 7 de setembre de 1933, pàg. 2; *La Almudaina*, divendres, 8 de setembre de 1933, pàg. 2.

2102 .- Nota de l'Agrupació Socialista Palmesana a la premsa. *La Almudaina*, dissabte, 9 de setembre de 1933, pàg. 2; "De política. Agrupación Socialista Palmesana", a *La Última Hora*, dissabte, 9 de setembre de 1933, pàg. 2.

2103 .- "Del "Fomento del Civismo" Acuerdos de la directiva", a *La Almudaina*, divendres, 8 de setembre de 1933, pàg. 4.

dret a votar d'acord amb el que disposava la Llei de 14 de juny de 1933 i el decret de 10 d'agost de 1933.²¹⁰⁴

El 6 de setembre, nombrosos advocats del Col·legi de Notaris de Madrid acordaren presentar com a candidats a vocals del Tribunal de Garanties en representació dels col·legis d'advocats César Silió i José Calvo Sotelo, com a titulars, i Joaquín del Moral i José Bellver, com a suplents.²¹⁰⁵ Les dretes havien format dues candidatures amb l'objectiu d'anar a copar els dos llocs, dividint els col·legis d'advocats de tot l'Estat en dos sectors per a que cada un d'ells votàs a una de les dues candidatures. Les candidatures de les dretes es formaren de la manera següent: una com a vocal propietari l'exministre d'Instrucció Pública César Silió Cortés i com a suplent Joaquín del Moral y Pérez-Aloe —que era la que corresponia al Col·legi d'Advocats de Palma—;²¹⁰⁶ i l'altra, com a vocal propietari l'exministre d'Hisenda José Calvo Sotelo i com a suplent José María Albiñana Sanz.²¹⁰⁷

Per contra, les esquerres, presentaren una sola candidatura, integrada per Antonio Zozaya, com a vocal propietari, i pel doctor Félix Gil Mariscal, com a suplent.

El 10 de setembre, a les 12 h en el Col·legi d'Advocats es constituí la mesa en la sala d'actes, presidida pel degà Miquel Rosselló Alemany i com a vocals de la directiva Josep Morell Bellet, Pere Bonet de los Herreros, Lluís Alemany i Tomàs Muntaner, actuant com a vocals escrutadors Lluís Ramallo i Antoni Cañellas. La mesa va estar constituïda fins a les 16 h i varen prendre part en la votació 87 advocats. El resultat va ser per a vocals propietaris, César Silió (75 vots), Antonio Zozaya (8) i José Bellver (4) i per a vocals suplents, Joaquín del Moral (73), Félix Gil Mariscal (8), Bonifacio Echegaray (4) i José López Barroso (2). Varen quedar proclamats per a vocal propietari i suplent, César Silió i Joaquín del Moral, respectivament. El resultat era un ampli triomf de les dretes.²¹⁰⁸

Les protestes de la corporació municipal de Palma

En la sessió plenària de l'Ajuntament de Palma del 13 de setembre, els regidors de l'Agrupació Socialista Palmesana, del Partit Socialista Independent i d'Acció Republicana —Llorenç Bisbal, Francesc de Sales Aguiló, Andreu Crespí, Vicente Tejada, Miquel Navarro, Manuel Cirer, Emili Darder, Jaume Garcia, Jaume Bauzà i Docmael López—, presentaren una proposició d'urgència sobre la sol·licitud al Govern de la modificació de la Llei de

²¹⁰⁴ .- "Para la elección de Vocales del Tribunal de Garantías", a *La Almudaina*, diumenge, 3 de setembre de 1933, pàg. 2. També "Para el Tribunal de Garantías", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.974. Eivissa, dimecres, 6 de setembre de 1933, pàg. 1.

²¹⁰⁵ .- "Los candidatos de los colegios de Abogados", "De política. Tribunal de Garantías", a *La Última Hora*, dijous, 7 de setembre de 1933, pàg. 4. També "De política local", a *Diario de Ibiza*, núm. 12.977. Eivissa, dissabte, 9 de setembre de 1933, pàg. 1. S'advertia que els advocats residents a les Balears i a les Canàries podien emetre el seu vot per correu o telegràficament.

²¹⁰⁶ .- A més, havia de ser votada pels col·legis de Madrid, Barcelona, Sant Feliu de Llobregat, Santander, Palència, Lleó, Burgos, Valladolid, Salamanca, Zamora, Oviedo, Girona, Lleida, Cervera, Reus, Medina del Campo i Alcalá de Henares. "Las candidaturas definitivas de los Colegios de Abogados", a *ABC*, núm. 9.463. Madrid, dissabte, 9 de setembre de 1933, pàg. 25.

²¹⁰⁷ .- L'havien de votar els col·legis d'Albacete, Alacant, Oriola, Almeria, Avila, Badajoz, Bilbao, Cáceres, Càdis, Castelló, Jerez de la Frontera, Santa Cruz de Tenerife, Las Palmas, Ciudad Real, Còrdova, Lucena, Coruña, Conca, Granada, Guadalajara, San Sebastián, Huelva, Osca, Jaén, Melilla, Logroño, Victòria, Lugo, Màlaga, Múrcia, Cartagena, Lorca, Yecla, Pamplona, Orense, Pontevedra, Segòvia, Sevilla, Marchena, Soria, Terol, Toledo, València, Alzira i Saragossa. "Las candidaturas definitivas de los Colegios de Abogados", a *ABC*, núm. 9.463. Madrid, dissabte, 9 de setembre de 1933, pàg. 25.

²¹⁰⁸ .- La premsa comentava: "Las derechas con objeto de copar los dos puestos de vocales propietarios y los dos de suplentes, repartieron la elección y determinados Colegios, entre ellos el de Palma, votaron a don César Silió y a don Joaquín del Moral, para vocal y suplente, y otros colegios votaban a don José Calvo Sotelo y a don José María Albiñana." *La Almudaina*, dimarts, 12 de setembre de 1933, pàg. 2. També "Elecciones para dos vocales del Tribunal de Garantías", *La Última Hora*, dilluns, 11 de setembre de 1933, pàg. 2, i "Notas políticas", a *La Voz de Ibiza*, núm. 3.184. Eivissa, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 3.

Garanties Constitucionals. Es fonamentava la petició perquè, “en vista de la falta de sentido jurídico demostrado por los Colegios de Abogados” siguin “despojados” de les prerrogatives que la Llei els concedia i que “en lo referente a las elecciones efectuadas por los Ayuntamientos, sean consideradas no por el número de votos de los concejales sino por el número de los porque fueron elegidos.” Al mateix temps, es demanà que la proposta fos enviada a tots els ajuntaments de les capitals de província perquè li donassin suport.²¹⁰⁹

Mentrestant, varen sortir de la sala de plens els regidors Julià, Mas, Jofre i Gual.

El regidor Llorenç Bisbal demanà la inclusió de la urgència de la proposició, fet al qual s’hi oposà el regidor Vaquer, que entenia que donada la importància de la proposta i havent-se presentada fora de l’ordre del dia, entenia que havia de quedar vuit dies sobre la taula. Es votà favorablement a la urgència per 16 vots (López, Ferretjans, Darder, García, Ferrer, Bauzà, Rigo Mir, Crespí, Aguiló, Bisbal, Navarro, Tejada, Rigo Sampol, Juncosa, Cirer i Tomàs Renteria) contra 6 (Forteza, Falconer, Comas, Vich, Vaquer i Llabrés). Acabada la votació, entrà el regidor Jofre.

Després, s’encarregà de defensar la proposta el regidor socialista Llorenç Bisbal.²¹¹⁰ Acte seguit, va intervenir Bernat Jofre —en contra de la proposta,—²¹¹¹ el socialista Jaume Bauzà

²¹⁰⁹ .- "Los Concejales que suscriben proponen al Excmo. Ayuntamiento lo que sigue: 1º Que el Ayuntamiento acuerde elevar al Gobierno una exposición o instancia en la que fundamentalmente conste los siguientes extremos: — Que la Ley de Garantías Constitucionales sea modificada en el sentido de que, vista la manifiesta incapacidad jurídica de que han dado prueba los Colegios de Abogados de España al elegir por gran mayoría de votos al Sr. Calvo Sotelo para Vocal del Tribunal de Garantías Constitucionales, habiendo sido Ministro de la Dictadura de Primo de Rivera y estar por este hecho demostrado que es hombre sin escrúpulo jurídico-constitucional para representar en dicho alto Tribunal, nada menos que a la jurisdicción española, sean dichos Colegios de Abogados despojados de las prerrogativas y derechos de elección que la actual Ley les concede. — Que igualmente sea modificada la mencionada Ley de Garantías en lo que se refiere a la elección de Vocales para dicho Tribunal por los Concejales de los Ayuntamientos, pues a los votos de los Concejales deberían computarse los que obtuvieron cuando sus electores los eligieron para el cargo. Así resultaría mas justa y mas democrática la elección de los Vocales para el Tribunal de Garantías y los que triunfaron no sería por el mayor número de Concejales que les hubieran votado, sino por la mayor fuerza ciudadana que éstos representasen, resplandeciendo de este modo la verdadera soberanía popular. 2º Que esta propuesta sea enviada a los Ayuntamientos de capitales de provincia solicitando su examen y adhesión, que deberán dirigir al Gobierno. 3º Que esta proposición sea declarada urgente." Llibre d'actes. 1933. AMP. També a *La Almudaina*, divendres, 16 [hauria de ser 15] de setembre de 1933, pàg. 4.

²¹¹⁰ .- Bisbal usà la paraula per defensar la proposició, exposant que "abarcaba aquélla dos aspectos distintos, uno referente a la elección del Vocal de Garantías por los Colegios de Abogados y otro que hace referencia a los derechos que tienen los Concejales para la elección de Vocales para dicho Tribunal; que al facultar a los Colegios de Abogados para que eligieran sus representantes en el Tribunal de Garantías, era teniendo en cuenta que los mismos eran poseedores de sentido jurídico, con facultades suficientes y reconocidas por su Historia, necesarias para regir los altos destinos que se les encomendaban; que el sentido jurídico no ha resplandecido por cuanto en las elecciones se dió el triunfo a un individuo que por buen abogado que sea demostró no tener escrúpulos en aplicar las leyes; que el elegir al Sr. Calvo Sotelo, que fué Ministro del Gobierno de Primo de Rivera, hecho que le coloca en el plano de haber vulnerado la entonces vigente Constitución, y sin embargo a este mismo Sr. se le encomienda la defensa de la Constitución actual, hecho incomprensible entre personas como las que votaron; que entiende que este acto representa una bofetada dada por los Colegios de Abogados a la República, bofetada que la Nación debe devolver despojando a dichos Colegios el derecho concedido.

Aludiendo al otro extremo, elección por parte de los Concejales, se da el caso que los sectores que obtuvieron el triunfo no representan una tercera parte de votos de aquellos que fueron derrotados, no triunfando por consiguiente la soberanía popular ni la democracia; que lo justo y legal sería que no se contara el número de Concejales votantes, sino el número de votos que cada uno reunía, particular mas justo y equitativo.

Aboga para que se apruebe la propuesta, sin sectarismo alguno por haber sido presentada para restablecer el verdadero derecho." Llibre d'actes. 1933. AMP.

Comenta

“Cuando las Cortes involucraron en la Ley a los Colegios de Abogados fué teniendo en cuenta que representan el sentido jurídico necesario para cuando se trate de analizar las leyes que han de amparar al ciudadano.

—que donà suport a la intervenció de Bisbal,—²¹¹² el federal Docmael López Palop,²¹¹³ novament Jofre —que indicà que era partidari del sufragi universal i contraria la votació de segon grau— i Comas.²¹¹⁴ Novament, tornà intervenir Bisbal per rectificar que la proposició no anava contra els elegits sinó contra els electors. Abandonaren la sala el regidors Jofre, Forteza i Vich i es posà a votació la proposta, que va ser aprovada per 16 vots a favor (López, Ferretjans, Darder, Garcia, Ferrer, Bauzà, Rigo Mir, Crespí, Aguiló, Bisbal, Navarro, Tejada, Rigo Sampol, Juncosa, Cirer i Tomàs Renteria) i 4 en contra (els regidors Comas,

Entiende que este sentido jurídico no ha resplandecido, por cuanto en las citadas elecciones se dió el triunfo a un individuo que podrá ser buen abogado, pero que ha demostrado no tener escrúpulos al defender los principios de las leyes.

No comprende como se eligió a un señor que fué ministro de Primo de Rivera, cuyo solo hecho le coloca en un plano de vulneración de la Constitución. Halla más absurdo que se eligiera para vigilar a la Constitución.

Pregunta qué autoridad puede tener dicho señor y dónde está el sentido común de los Colegios de Abogados. Añade, que fué ello una bofetada que quisieron dar a la República, y que la nación española ha de devorverles[sic] despojándoles de sus derechos.

Aludiendo al otro extremo y refiriéndose a las elecciones hechas por el Consistorio de Palma, dice que los sectores que obtuvieron la mayoría no representan una tercera parte de los que obtuvieron la minoría y que no hay duda que no triunfó la soberanía popular.

Afirma que así la democracia queda invertida y añade que cree de sentido común que no se cuenta el número de concejales sino el de los votos por que fueron elegidos.

Cree que el asunto debe aprobarse sin que represente sectarismo porque la proposición sólo fué presentada para restablecer los derechos de la verdadera equidad." *La Almudaina*, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹¹¹ .- Replicà les paraules del socialista Bisbal i després de recordar que era membre del Col·legi d'Advocats de Palma, digué que no es solidaritzava amb les paraules de Bisbal "en lo referente a que los Colegios sean despojados de sus derechos por el hecho de haber elegido al Sr. Calvo Sotelo; que todos están conformes en que el Sr. Calvo Sotelo faltó a la Constitución, no explicándose como se eligió al mismo por dichos Colegios; recuerda que cuando Primo de Rivera creó la Asamblea Parlamentaria, los Colegios de Abogados eligieron como miembro de la misma el —también Unamuno, tot i que no ho menciona l'acta— Sr. Alba, precisamente por el hecho de haber luchado contra la Dictadura. Entiende que entonces y ahora faltaron a su deber.

En lo que se refiere a Palma, extrañó la elección del señor Silió, mucho más habiendo tantos abogados de espíritu liberal. Recuerda el caso de la Lliga Regionalista que votó al Sr. Bellver, más de centro.

Triunfó —añade— el sector de derechas pero eso no quita que nosotros no tengamos una gran labor que hacer en los Colegios —afirmà també "que trabajará dentro de los Colegios para que en lo sucesivo no prospere el procedimiento seguido.— Yo debo oponerme a que se les quiten las atribuciones." Després Jofre comentà que estava en contra de la primera proposta però a favor de la proporcionalitat. Llibre d'actes. 1933. AMP. També *La Almudaina*, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹¹² .- Intervingué després del regidor Jofre i es mostrà partidari de l'exposició de Bisbal. Es lamentà que "la República por exceso de legalidad coloque a sus enemigos en plan de poder luchar contra ella; que es su parecer que los Colegios de Abogados nombraron un monárquico, para que hiciera propaganda en contra de la República; que es una burla el haber designado a Calvo Sotelo, persona que pisoteó la Constitución; que insiste en su parecer de que el voto corporativo ha fracasado, optando por el sufragio universal con preferencia al de segundo grado." Llibre d'actes. 1933. AMP. També a *La Almudaina*, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹¹³ .- López "abunda por el sufragio univesal; que entiende que se han de quitar los derechos a los Colegios de Abogados y también a las Universidades; que el Senado que poseemos adolece de los mismos defectos del anterior y termina apoyando la proposición que firma." Llibre d'actes. 1933. AMP.

Va intervenir després del regidor Bauzà i manifestà que "no es partidario de las minorías selectas y por lo tanto abunda también por el sufragio universal. Entiende que se han de quitar los derechos a los Colegios de Abogados y a las Universidades. Ahora, añade, tenemos un Senado pero con los mismos defectos que el antiguo." *La Almudaina*, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹¹⁴ .- Comas manifestà que "hubiera firmado la proposición si se hubiese presentado antes de las elecciones, pero no ahora después de realizadas y que entiende que el Ayuntamiento no debe intentar modificar la vigente Constitución." Llibre d'actes. 1933. AMP. També a *La Almudaina*, dijous, 14 de setembre de 1933, pàg. 2.

Vaquer, Llabrés Morey i Falconer). A proposta del regidor Ferretjans, s'acordà enviar còpia de la proposició als diaris locals,²¹¹⁵ que publicaren el divendres, 15 de setembre.

El dilluns, 18 de setembre, a les 20 h. en el Teatre Balear, organitzat per l'Agrupació Socialista Palmesana i amb la participació d'Acció Republicana i l'adhesió del Partit Republicà Radical Socialista, se celebrà un míting contra la reacció monàrquico-feixista i de protesta contra les eleccions dels vocals del Tribunal de Garanties.²¹¹⁶ A l'acte hi varen assistir moltes persones i representacions de la Part Forana dels municipis d'Alaró, Andratx, Algaida, Artà, Binissalem, Calvià, Campos, Capdepera, Esporles, Felanitx, Lloseta, Lluçmajor, Manacor, Marratxí, Porreres, Santa Eugènia, Santanyí i Sóller i del poble de Fornells. Va presidir l'acte Joan Monserrat i Parets (president de l'Agrupació Socialista de Palma) i varen intervenir, pel Partit Socialista, Joan Monserrat i Parets²¹¹⁷ i els regidors Andreu Crespi²¹¹⁸ i Ignasi Ferretjans²¹¹⁹ i, per Acció Republicana, l'exbatle i regidor Bernat Jofre²¹²⁰ i el batle de Felanitx, Pere Oliver Domenge.²¹²¹

2115 .- Llibre d'actes. 1933. AMP. El divendres, 15 de setembre, els diaris publicaren la proposició.

2116 .- *La Almudaina*, diumenge, 17 de setembre de 1933, pàg. 3, publicà la convocatòria en la qual a més de detallar els oradors del Partit Socialista i d'Acció Republicana, comentava que el Partit Republicà Radical Socialista també hi prendria part i que s'encarregarien del manteniment de l'ordre les Joventuts Socialistas, Acció Republicana i l'Agrupació Socialista. La comissió organitzadora era integrada per Pau Llobera, Bartolomé Pérez, Ignasi Ferretjans, Josep Pizà i Josep Reinés.

2117 .- Digué que "por la insolidaridad de los partidos de izquierda, las derechas acaban de abatir la primera trinchera de la revolución. Advertido el peligro precisa de la consigna: Ni un paso más." Continuà dient que "Es objeto de este acto poner de manifiesto la osadía de las derechas al votar a D. Juan March para el cargo de vocal del Tribunal de Garantías, después de haber hecho campañas contra dicho señor que no se pueden perdonar. Otro motivo de este acto: llamar la atención sobre la prensa reaccionaria en relación con la caída del Gobierno Azaña, el cual según dicha prensa, suponía la destrucción de la economía nacional que consiste en que los campesinos perciban seis reales de jornal y sus hijos acaben en el hospital y sus hijas en la prostitución. Esa prensa pide una política de tipo nacional que supone, para la clase obrera, el látigo y los salarios de hambre; la supresión de las leyes sociales; la vuelta triunfal del Cardenal Segura; la libertad y condecoración de los militares condenados por los sucesos del 10 de Agosto." "Mitin Monstruo", a *El Obrero Balear*, núm. 1.657. Palma, divendres, 22 de setembre de 1933, pàg. 1.

2118 .- Digué que "El pueblo español, que un siglo antes gritó: *vivan las caenas*, el 12 de Abril de 1931 gritó viva la libertad y la Justicia Social y se alzó para romper aquellas e instauró la República sobre este trípode. Se alzaron otras voces y dijeron: se hace daño al país. Yo os digo que el mejor elogio de lso republicanos es ese daño a las clases pudientes, que había de convertirse en bien de las desposeídas. Se ha censurado que la República gastase millones de pesetas habiendo las órdenes religiosas que enseñan gratis. Lo que sucede es que esta gente que construye sus templos con pruritos de hacerlos llegar al cielo, no pueden consentir que las escuelas lleguen a la altura de un primer piso." Seguidament, posà de manifest "la grotesca paradoja de elegir para vocal del Tribunal de Garantías al Sr. Calvo Sotelo que, habiendo atropellado la Constitución de la Monarquía, siendo Ministro de la Dictadura de Primo de Rivera, ahora tiene el encargo de velar por el cumplimiento de la Constitución de la República." Referint-se a l'elecció de Joan March com a vocal del Tribunal, digué que "March, al hacerse económica y políticamente poderoso, se atrajo la enemiga de las reaccionarias derechas, que lo presentaron ante los socialistas como a un bandido. Sucedieron ciertos saqueos en el mercado, como consecuencia de la malidicencia de las derechas que acusaban a March de llevarse, de contrabando, las subsistencias de Palma. La prensa derechista entonces le acusaba hasta de asesino y nos tildó a nosotros de vendidos a March por que no queríamos ver en él más a uno de tantos millonarios. Luego se implanta la República, la que trata de hacer Justicia a March, y las mismas derechas que un día protestaran de la venalidad de los jueces al dinero de March, hoy quieren sustraer a éste a la Justicia de la República en la cual tenemos más fé que ellas en la injusticia de la Monarquía." "Mitin Monstruo", a *El Obrero Balear*, núm. 1.657. Palma, divendres, 22 de setembre de 1933, pàg. 2.

2119 .- Comentà que "Durante el parlamento de los que me han precedido en el uso de la palabra se ha puesto de manifiesto la ruindad de nuestros enemigos, que nos han querido vencer con infames calumnias. No tenemos el propósito de descuartizar a March. Otros son nuestros designios. La aureola de March la crearon los mismos que ahora lo han presentado para el cargo de Vocal del Tribunal de Garantías, por que entonces tenían necesidad de derrumbar el poder económico de March. Lo que deseamos es que se deje en libertad a la Comisión de Responsabilidades para que juzgue con la necesaria independencia. Cada día March gana a su

7.6. L'EVOLUCIÓ DE LA PREMSA DURANT EL PERÍODE REPUBLICÀ

Durant el període republicà es produí una consolidació de la premsa, que es caracteritzà per una enorme vitalitat demostrada per la notable quantitat i varietat de periòdics.

A més d'una premsa diària informativa consolidada i la temptativa d'algunes noves capçaleres, hi hagué un increment notable del nombre de periòdics i revistes, els quals varen diversificar el contingut (informació i interès general, especialitzades, sectorials, informació local i comarcal,..), la diferent periodicitat (setmanals, quinzenals, mensuals, bimestrals, trimestrals i irregulars), les entitats editores (empreses periodístiques, organismes oficials, associacions, partits polítics i col·lectius diversos), l'àmbit de difusió (local, comarcal i illenc) i l'ús idiomàtic (monolingües, bilingües i, fins i tot, trilingües i quadrilingües).

7.6.1. El marc legal

favor algún vocal de dicha Comisión, pero yo aseguro que en ésta han de quedar sin venderse los vocales Socialistas. Los republicanos centristas, en nombre de la libertad, se han erigido en nuestros censores. ¡Como si ignorásemos que la libertad del Círculo Republicano del Centro consiste en sobornar la libertad de conciencia en momentos electorales, mediante la Banca March. El Partido del Centro es la Banca March; el ideal de los Centristas es como el de El Avaro «mi dinero, mi dinero».

El actual momento político nos exige entusiasta actividad y vigilancia. Al subir Lerroux al Poder, El Debate echó las campanas al vuelo y en Palma los únicos balcones engalanados fueron los de quienes se titulaban federales. Según El Debate, el Gobierno Lerroux significa la primera etapa de la contrarrevolución; esto debe ponernos en lucha contra semejante política.

Se ha desistido de la marcha de los Agrarios sobre Madrid, con la promesa por parte del Gobierno de que comparte los deseos de aquellos, pero en realidad esto implica la primera derrota del Gobierno ante la actitud de la clase obrera que le obliga a prohibir la presencia en Madrid de los Agrarios.

El hecho de que el nuevo Gobierno no se haya presentado todavía ante las Cortes, es una manifestación de cobardía." Acaba el discurso fent una crida a "todos los trabajadores sin distinción de ideas políticas para las luchas que sean menester para impedir sean anuladas las conquistas políticas y sociales de la República." "Mitin Monstruo", a *El Obrero Balear*, núm. 1.657. Palma, divendres, 22 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹²⁰ - Afirmà que "Las izquierdas nos hallamos reunidas aquí por una campaña difamatoria de la prensa y por una elección para vocales del Tribunal de Garantías, esta prensa que un día abogó por la continuación de la situación republicano-socialista y ahora aboga por la situación actual debido a la influencia corruptora del capital. Se dá el caso que muchos redactores de periódicos han tenido que abandonar su empleo por no someterse a las imposiciones inmorales del capital que dirige la prensa venal. Hay que huir de semejante prensa. La República ha hecho la revolución con el Parlamento abierto y creado el Tribunal de Garantías, que debería estar al margen de las pasiones políticas. No obstante en Mallorca, como en la península, las derechas han hollado este principio eligiendo a March, ante cuya mácula Mallorca sería indigna, de no haberse levantado mediante el acto que estamos celebrando. Deice que la votación de Silió para dicho cargo es una manifestación fascista, pues éste fué felicitado por Gil Robles y por el hijo de Primo de Rivera. ¿Donde está, pues el liberalismo de estos liberales que votaron a Silió? No inventamos el fascismo, existe desde el momento en que alguien oprime la voluntad del pueblo. Azaña destituyó la casta militar; si se formenta el militarismo se restaurará la opresión militar. ¿Será el Gobierno actual el fomentador del militarismo? Para evitar esto es precisa la unión de las izquierdas que hemos compartido la lucha con los Socialistas tan injustamente tratados." Acaba la intervenció "despreciando el actual y natural retroceso, seguro de que se avecine una nueva aurora." "Mitin Monstruo", a *El Obrero Balear*, núm. 1.657. Palma, divendres, 22 de setembre de 1933, pàg. 2.

²¹²¹ - Després de saludar els assistents, es va referir a "la situación política creada por la crisis." A més, digué que "ésta es de característica borbónica, por lo que era preciso un acto como éste para que sirviera de dique contra la avalancha fascista. Alude al peligro de que mientras los revolucionarios disputan entre sí, Lerroux tenga el encargo de enterrar a la República. Dice que el espíritu del pueblo que derrumbó a la monarquía no ha perdurado por que intereses particulares cristalizaron en la pugna que ha hecho caer al Gobierno Azaña. No nos engañemos, dice: la revolución no ha llegado al pueblo, excepto algunas disposiciones de Azaña, la República se ha estancado en la legalidad y por no ir a una Convención y por haber respetado las ideas del enemigo, se continua por éste explotando la ignorancia y el fanatismo del pueblo; las tributaciones continúan siendo injustas y los burócratas enemigos de la República malogran la obra revolucionaria de ésta." Acabà la intervenció fent una crida al poble davant "el angustioso dilema de luchar o dejarse tostar nuevamente entre cánticos celestiales." "Mitin Monstruo", a *El Obrero Balear*, núm. 1.657. Palma, divendres, 22 de setembre de 1933, pàgs. 1-2.

Acabada de proclamar la República, la *Gaceta de Madrid* publicà dos decrets relacionats amb la premsa: el primer fixà l'Estatut jurídic de la República, promulgat pel Govern provisional el 15 d'abril de 1931 i es mostrà favorable a la llibertat de premsa;²¹²² i el segon, també del 14 d'abril, que concedia una àmplia amnistia, que incloïa els delictes premsa. El 17 d'abril, se suprimí la Llei de Jurisdiccions de 1906 però, en canvi, no es derogà la Llei d'Impremta de 1883.

Però, aquesta llibertat de premsa fou condicionada per la Llei de Defensa de la República, tramitada amb caràcter d'urgència i promulgada el 21 d'octubre de 1931, que considerà com a actes d'agressió al règim la difusió de notícies que poguessin alterar la pau o l'ordre públic. La Constitució republicana –aprovada el 9 de desembre de 1931–, en l'article 34, establí que “Toda persona tiene derecho a emitir libremente sus ideas y opiniones, valiéndose de cualquier medio de difusión, sin sujetarse a previa censura. En ningún caso podrá recogerse la edición de libros y periódicos, sino en virtud del mandamiento del juez competente. No podrá decretarse la suspensión de ningún periódico sino por sentencia firme.” Tot i aquest propòsit clar, però, l'exercici de la llibertat d'impremta va estar sotmès a un estret control governamental.

El 27 d'octubre de 1932 es féu pública la reforma del Codi Penal, que considerava un agreujant el fet de cometre un delicte mitjançant la impremta o un altre instrument que facilités la publicitat. La responsabilitat criminal d'aquests delictes s'atribuïa als autors i, en el seu defecte, als directors de la publicació, els editors i els impressors. A més, s'incloïa la possibilitat de multar als que cometessin les faltes següents: que el director no acceptàs el dret de rèplica, els que divulgassin fets relatius a la vida privada que poguessin provocar perjudicis, els que publicassin maliciosament notícies falses, els que provocassin la desobediència de les lleis i els que donassin a conèixer documentació oficial abans que fos publicada.

El 29 d'agost de 1933 va ser derogada la Llei de Defensa de la República i substituïda per una altra denominada d'Ordre Públic, promulgada per les Corts el 28 de juliol de 1933. Aquesta llei reduïa les facultats sancionadores del Consell de Ministres en matèria de premsa i impremta, però el text legal establia tres supòsits –estat de prevenció²¹²³, d'alarma i de guerra– en què automàticament s'ampliaven les competències del govern en aquest àmbit. La llei, que remetia a la d'Impremta de 1883, legislava sobre alguns supòsits de suspensió de garanties constitucionals. A més, atorgava a l'autoritat civil la capacitat de poder suspendre publicacions i l'establiment de la censura prèvia, una vegada decretat l'estat d'alarma.

Arran de dos decrets del 19 de juliol i del 2 d'agost de 1934, es prohibí als militars i marins anar a la premsa per a tractar sobre temes del seu servei, així com de temes o qüestions d'índole política, sindical o de tipus associatiu i de caràcter militar, a excepció que el fessin, en el darrer cas, des d'un punt de vista estrictament científic i doctrinal. Es prohibí també la introducció i lectura de tals periòdics i revistes en quarters i dependències militars. També una Ordre del 7 de juliol de 1934, prohibia la venda i pregué de periòdics i revistes per grups de persones.

Hem de destacar també el projecte de llei de premsa, promogut pel diari *El Debate* i la CEDA, que pretenia substituir la llei de 1883. Es va presentar el projecte a les Corts al final de 1935, però, davant la campanya en contra de les esquerres, José María Gil Robles, retirà el text.

²¹²² .- En l'article 4art formulava el propòsit d'ampliar en tot el que fos possible els drets individuals, però en l'article 6è feia esment a la possibilitat que l'exercici de tals drets estàs subjecte a la fiscalització governamental.

²¹²³ .- En l'estat de prevenció s'establia el dipòsit previ dels diaris una hora abans de la seva posada en circulació, i en l'estat d'alarma, l'autoritat civil podia sotmetre a prèvia censura tots els impresos, suspendre les publicacions i recollir els exemplars

Els atacs a la llibertat de premsa durant la República

Tot i una legislació republicana –especialment l'article 34 de la Constitució– que defensava una àmplia llibertat de premsa, la realitat féu que hi hagués controls governamentals de la premsa. Hi hagué suspensions de publicacions periòdiques arran sobretot de l'aplicació de la llei de Defensa de la República, com el setmanari comunista *Nuestra Palabra* o el també setmanari integrista *El Luchador*. També s'establí en diversos períodes la censura prèvia.

Hi hagué, però, dos moments en què la llibertat de premsa es va veure molt amenaçada, com foren, primer, arran del cop d'estat d'agost de 1932 del general José Sanjurjo, en què es varen suspendre un bon nombre de periòdics. A més, es decretà la instauració de la censura prèvia per a les agències de notícies. Un segon, va ser el setembre de 1934, en què es declarà l'estat d'alarma i la instauració de la censura prèvia, que s'agreujà amb la declaració del l'estat de guerra entre l'octubre de 1934 i el febrer de 1935 i novament l'estat d'alarma que es mantingué fins el gener de 1936. Arran de la repressió dels fets d'octubre de 1934, molts de periòdics republicans d'esquerres i obreristes varen ser suspesos i no varen poder tornar a sortir fins ben entrat el 1935.

7.6.2. LA PREMSA DIÀRIA

Durant el període republicà, la premsa diària mallorquina anà eixamplant els continguts informatius, amb l'objectiu de satisfer les noves inquietuds i interessos del públic lector, però tot i això encara continuà tenint un clar i definit posicionament ideològic –i fins i tot, partidista– que s'accentuaven davant els comicis electorals o determinades actuacions polítiques.

A l'illa, durant la Segona República hi hagué una estabilitat i consolidació dels diaris informatius –*La Almudaina* (31 d'octubre de 1887-31 de maig de 1953), *La última Hora* (des de l'1 de maig de 1893), *Correo de Mallorca* (1 de març de 1910-30 de maig de 1953) i *El Día* (31 de maig de 1921- 11 de juliol de 1939)– que continuaren amb els mateixos directores i la plantilla. Així, en el regionalista *La Almudaina* continuà en la direcció i la propietat Jeroni Amengual Oliver –que el dirigia des de 1905–, el populista i sensacionalista *La Última Hora* va ser dirigit per l'editor i periodista Josep Tous Ferrer –que també n'era propietari–, el diari catòlic *Correo de Mallorca* –que era dirigit, des de la seva fundació, per Joan Ramis d'Ayreflor i Saura– i el diari liberal *El Día* –que des de desembre de 1927 era dirigit per Nicolau Brondo Rotten–, sempre molt vinculat als interessos econòmics i polítics del seu propietari, el financer Joan March Ordinas –Verga.– Així i tot, en aquells anys s'incorporaren a les redacció alguns joves periodistes, com Enric Arbós, Gabriel Cortès, Jordi Andreu Alcover, Lambert Cortès i Eduard Fernández Planas.

Ideològicament, la línia editorial del diaris mallorquins era conservadora i de dretes, tot i determinats matisos. Així, *El Día* s'identificava clarament amb la posició del seu propietari Joan March –Verga– i principal dirigent del Partit Republicà de Centre –PRC.– *La Última Hora* tenia un contingut més populista, molt espanyolista i contrari al regionalisme, vinculat també als interessos empresarials del món de l'espectacle i de l'oci del seu editor Josep Tous Ferrer. El diari catòlic *Correo de Mallorca*, vinculat al Bisbat de Mallorca i que destacà per la informació religiosa i per ser molt crític amb tota l'obra laïcitzadora del Govern de la República. Així mateix, durant el període republicà donà un suport, primer, a la Unió de Dretes i, després, a Acció Popular Agrària. També és mostrà favorable a la Comunió Tradicionalista i des de les seves planes es criticà el socialisme, el comunisme i el règim republicà. El diari de caràcter regionalista *La Almudaina* també va estar molt vinculat als interessos empresarials del seu propietari i director Jeroni Amengual, donà cobertura al regionalisme mallorquí –donant àmplia cobertura als posicionaments del Partit Regionalista– i també donà suport als partits de centre-dreta.

El 6 de juliol de 1935, el setmanari *República*, òrgan d'Esquerra Republicana Balear publicà l'article "La prensa diaria de Palma" que feia una bastant encertada radiografia dels diaris ciutadans. Deia:

"Palma cuenta con cuatro diarios: dos de la mañana, uno de la tarde y uno de la noche. Desde el punto de vista profesional, ninguno llena las condiciones esenciales que deben presidir la confección de un periódico: información, llamémosle con "baches", deficiente, colaboración mediocre y, sobre todo, falta de personalidad. Los periodistas tienen que hermanar su profesión con empleos burocráticos, ya que de lo contrario no podrían ni siquiera vivir dignamente.

Políticamente, toda la Prensa está entregada a las derechas. "La Última Hora", el periódico más popular de Mallorca, proclama su fe monárquica en las vísperas electorales de abril de 1931. Luego..., sin hacerlo constar específicamente, parece que *entró* en el régimen al aplaudir la obra de los hombres de izquierdas durante el glorioso bienio, aunque sólo en las cuestiones locales. Hoy, sus mismas columnas están abiertas a los desafueros de los gestores municipales. Este diario, que tiene gran afición a las truculencias folletinescas, contribuyó eficazmente a la divulgación de las patrañas de Asturias. Más tarde, ha publicado en folletón el relato oficial de los hechos de Asturias y Cataluña. Su director-propietario, don José Tous, es indiscutiblemente un gran enamorado de Mallorca, y sus cosas. Ello, no obstante, su periódico no ha podido sacudirse el yugo de don Juan March y, aunque sin hacerlo constar en su cabecera, está a su servicio. Así resulta que ni su mallorquinismo ha entrado en la médula del pueblo.

"El Día" fué fundado y es propiedad de don Juan March. Este diario es un eslabón más de la cadena que este hombre tiene en Mallorca para controlar su poderío caciquil. Nació "El Día" bajo los mejores auspicios. En sus columnas colaboraban Gabriel Alomar, Marcelino Domingo, Sirval, etc. No obstante, en la eclosión abriñena del 31, "El Día" propugnaba una candidatura monárquica. Desde la implantación de la República se cambió la colaboración: de Alomar a Romanones pasando por unas croniquillas de Pujol de "Informaciones", que iban sin firma, como de Redacción. Obsesión de "El Día": Azaña y los socialistas. Su partido exagerado, en lo que respecta a política nacional, le lleva a desvirtuar la esencia de noticias telegráficas si ellas son favorables a las izquierdas; no ha rectificado un ápice las calumnias de octubre, y el formidable discurso de Azaña en la Cámara fué comentado con este titular: *Azaña intenta defenderse*. En lo que respecta a política local, su partidismo es todavía más enragé, hasta el punto de silenciar noticias de indiscutible interés público si ellas involucran algún prestigio para los partidos o los hombres de izquierda. "El Día", liberal antaño, lobo con piel de oveja, que cantaba a la Libertad y a la Democracia, emplea hoy tres columnas para glosar las pintorescas conferencias del padre Laburu y pone en un brete a los periódicos católicos porque resulta más papista que el Papa.

"Correo de Mallorca" se titula diario católico, se imprime con licencia eclesiástica y recoge las inspiraciones del obispado. Tiene exigua tirada, viviendo de sus devotos suscriptores, y más aún, de sus protectores. No importa decir el tono de su política ni que sus forjadores se hallan en plena época medieval.

Queda, por último "La Almudaina", la consuetudinaria "Almudayna", un diario a la antigua usanza como los trajes de las corridas goyescas, de tipo conservador con unas gotas de regionalismo de derechas. A pesar de todo, cumple decir que tiene el prurito de informar bien a sus lectores. A veces lo consigue y otras no."²¹²⁴

Durant el període republicà, a aquestes quatre capçaleres, s'hi afegiren dues de noves que tingueren, però, poca continuïtat.

²¹²⁴ .- "La prensa diaria de Palma" a *República*, núm. 74. Palma, dissabte, 6 de juliol de 1935, pàg. 4.

El 19 de març de 1932, aparegué el diari en anglès *The Daily Palma Post* (19 de març de 1932-gener de 1934), dirigit per David Alan Munro.²¹²⁵ Es tractava d'un diari d'informació destinat a la notable comunitat anglesa que s'havia instal·lat a Mallorca i també als turistes que arribaven en els creuers que feien escala en el port de Palma. Les notícies sobre Anglaterra eren publicades a la quarta pàgina i les de Mallorca a la primera. Les pàgines segona i tercera eren dedicades a anuncis, agenda i serveis. En la primera pàgina anunciava "The Daily Palma Post es el único y primer periódico inglés que se publica en España diariamente." Entre els redactors i col·laboradors destacaven Elizabeth Drury, Richard C. Mandeville, A. E. Middlehurts, Mary Munro, Ethel Gillespie i John D. Steell. Des del 30 de juliol de 1933 al 25 de juliol de 1936 portà com a subtítol "Weekly Review and Illustrated Supplement", tenia la redacció i l'administració al carrer del Conquistador, núm 10 i s'edità a l'Impremta La Esperanza. El preu era de 50 cèntims el número solt i la subscripció mensual era de 10 ptes, la trimestral de 25 ptes. i l'annual de 80 ptes. El segon semestre de 1933, s'edità amb periodicitat diària i setmanal i a partir del gener de 1934, passà a ser setmanal fins a la seva desaparició el 25 de juliol de 1936 arran de l'inici de la Guerra Civil.

Les esquerres republicanes i obreristes intentaren convertir alguns dels seus setmanaris en diaris, com varen ser les temptatives del setmanari socialista *El Obrero Balear* o *República*, òrgan d'Esquerra Republicana Balear, però, al final, no varen reixir. També intentà convertir-se en diari el bisetmanari i setmanari regionalista *La Veu de Mallorca*, òrgan del Comitè Mixt dels partits regionalista i autonomista, però tampoc el projecte no anà endavant.

La segona publicació diària que aparegué en aquell període va ser el diari *Antorxa* (25 de gener-22 de febrer de 1936), que sorgí com a òrgan de la Coalició del Front Popular d'Esquerres durant les eleccions generals de febrer de 1936. A Mallorca, el 20 de gener de 1936 es va reunir per primera vegada el Comitè d'Enllaç del Front Popular d'Esquerres –amb representació d'Unió Republicana, Esquerra Republicana Balear, Partit Republicà Democràtic Federal, els partits i les joventuts socialistes i comunistes–, que decidí editar conjuntament el diari *Antorxa*. Posteriorment, també s'afegí al bloc frontpopulista el Partit Obrer d'Unificació Marxista –POUM.–

El 25 de gener, aparegué per primera vegada el diari *Antorxa* com a òrgan del Front Popular d'Esquerres. Tingué l'administració i la redacció en el carrer del Sindicat, núm. 176, de Palma, i s'edità en la Impremta d'Antorxa (antiga impremta de Muntaner).²¹²⁶ L'equip de redacció va ser integrat pel socialista

Jaume Rebassa Garcia (director), Bernat Gaita Isern (redactor en cap), Lluís Ripoll Arbòs (redactor-taquígraf) i, com a redactor Jaume Ginard, Gabriel Meneu Piña, Albert Llabrés Torres, Josep Quetgas.²¹²⁷ Al mateix temps, varen ser col·laboradors habituals Ateu Martí, Heriberto Quiñones, Manuel Cordero, Llorenç Caldentey, Pere Serra Pastor, Cristòfol Barceló, Fernando Leal, Pere Capellà. També va reproduir articles Luís Jiménez de Asúa, Domingo Lagunilla Iñarritu, Javier Bueno, Antonio Ramos Oliveira i Julián Zugazagoitia

²¹²⁵ .- En el primer número *The Daily Palma Post* publica l'editorial de presentació que deia:

"The Daily PALMA POST is an ambitious attempt to fulfil the functions of the regular daily press which our Average Colonist left at home. That it clearly cannot be all thing to all men, goes without saying. Its aim is to serve as possible with the material at hand. In that endeavor the latitude the editor take with the news is an affair not of their own, but of their public. The effort is toward explaining, as immediately as possible, what has happened in the outside world. If the PALMA POST can depart far enough from the rigidity of its duties to enjoy lighter expressions of wit, it will consider that it has gained more than seems possible at present. And, in that case, it will pay out its full debts to those faithful readers whose encouragement is its life blood.
The Editors."

²¹²⁶ .- Tenia 6 pàgines (49,4 x 34,7 cm), a 5 columnes (de 5,9 cm). Solament el número 20 (del 17 de febrer de 1936) sortí amb 4 pàgines a causa que volia informar ràpidament als seus lectors sobre els resultats de les eleccions generals del 16 de febrer. Dedicà la pàgina 5 a anuncis publicitaris i també sortia publicitat d'1/8 i d'1/4 en altres pàgines. El número solt costava 15 cèntims i la subscripció era de 2,50 ptes. al mes.

²¹²⁷ .- "En el haber de la República", *Antorxa*, núm. 25. Palma, 22 de febrer de 1936, pàg. 2.

Mendieta. A més, de manera freqüent va reproduir textos d'altres publicacions com *El Socialista*, *Crisol*, *El Obrero Balear* i *La Tarde* (d'Oviedo).

Per a poder publicar aquest diari va ser necessari suspendre la publicació del setmanari *República* –òrgan d'Esquerra Republicana Balear–²¹²⁸ i, fins i tot, es plantejà la possibilitat de deixar d'editar-se el setmanari socialista *El Obrero Balear*, fet però que no es produí a causa de la mobilització de militància socialista.²¹²⁹ L'acord del Comitè d'Enllaç del Front Popular d'Esquerres sobre l'aparició d'aquest diari provocà algunes crítiques per part del Partit Comunista d'Espanya.²¹³⁰

El primer editorial, titulat “Presentación”, com de costum manifestà la intenció de la publicació i constituïa una bona declaració de principis:

“Un bello sueño trocado en realidad. Las izquierdas de Baleares cuentan, desde hoy, con un órgano diario en la Prensa. He aquí una bella etapa ganada. Acometemos la empresa a título de ensayo, durante el período electoral. Del apoyo y de la ayuda que nos presten la clase trabajadora, en todos sus matices, las izquierdas republicanas y el público imparcial, hartos ya de periódicos de industria, dependerá la conversión de nuestro ensayo en obra definitiva. Viviremos, durante ese período, como órgano común de todos los sectores de izquierda. Llevaremos durante él mismo la voz de la conjunción. Republicanos y obreristas hacemos un alto en nuestro camino para dedicar todas nuestras energías, nuestras pasiones y nuestros amores a la defensa de los ideales comunes en este grave momento histórico. No será menester nos esforcemos en demostrar a nuestros lectores la necesidad que venimos a llenar. El sector social más numeroso, el nervio vital de la sociedad, militante en los partidos obreros o en los de izquierda, ha carecido, hasta hoy, de órgano diario en la Prensa. Nuestros diarios locales ofrecen, todos ellos, el mismo matiz ideológico; están cortados con el mismo patrón político-social, de marcado sabor derechista; son portavoces de una sola clase social y ciegos defensores de los intereses y de los privilegios de esa clase. Ha sido en vano, hasta ahora, que un izquierdista o un obrerista pidiera hospitalidad en las columnas de esa Prensa. Sistemáticamente les eran negadas. Reciente está el caso de la nota de protesta contra la probable parcialidad electoral del Gobernador, dada su amistad con [sic] el Sr. March, enviada por el Partido Socialista y la U.G.T. a “La Almudaina” y a “La Última Hora”. El primero de dichos periódicos salió por la tangente y el último dió la callada por respuesta. ¡Y se titulan, ambos, independientes! En cambio, esa misma prensa parecía que se desafiaba en volcar sobre los mineros asturianos espueñas de inmundicias y de perversidad. Dá náuseas repasar las informaciones, totalmente falsas, publicadas durante los sucesos de Octubre. Quisiéramos se nos desmintiera para probar nuestros asertos. Pero no lo harán. Por la cuenta que les tiene. Como no podrán probar, tampoco, que hayan publicado una sola palabra de condena contra el escándalo de Crédito Balear, contra el desastre administrativo de Ferrocarriles, contra la injusticia de que han sido víctimas los transportistas por carretera, contra la implantación de la ruleta en Formentor. A cumplir esa descuidada función ciudadana venimos nosotros. A derribar “tabús”, a desinfectar el ambiente podrido que respiramos, a libertar al pueblo de sus caciques opresores, a dignificar nuestra vida política y ciudadana. Nuestro Diario será de lucha y de combate, educador de la clase obrera, conductor de multitudes y no esclavo de ellas, despertador de inquietudes, aguijoneador de conciencias, sembrador de alientos de redención y de esperanza. El apresuramiento de nuestra salida nos ha impedido que nuestro Diario se publique como hubiera sido nuestro deseo. El formato no es el que deseábamos. Anhelábamos mayor número de páginas y mayor tamaño. Pero todo se andará, si el público, como esperamos, nos presta su concurso. Nacemos pobres y la pobreza será nuestra mejor ejecutoria. No podremos ofrecer a nuestros lectores una información

2128 .- “Libre paso a Antorxa”, *República*, núm. 100. Palma, 18 de enero de 1936, pág. 3.

2129 .- “Antorxa”, *El Obrero Balear*, núm. 1.777. Palma, 31 de enero de 1936, pág. 4.

2130 .- “Antorxa”, *Nuestra Palabra*, núm. 121. Palma, 6 de febrero de 1936, pág. 4.

amplia y extensa, pero procuraremos que sea selecta publicando solamente lo que pueda interesar al público, despreciando las tonterías y las frivolidades llevadas a la imprenta [sic] con el solo fin de llenar papel. Que una mujer haya parido tres hijos en California no le importa una higa al público. Ni que Emiliano haya regresado a España. Como no sea para adoptar las obligadas precauciones. Con nuestras campañas habremos de lastimar intereses y herir susceptibilidades. Pero esos sentimentalismos no detendrán nuestra pluma. Esta expresará, siempre, nuestro pensamiento, disguste o agrade, moleste o no moleste. No venimos a halagar sino a enjuiciar, a combatir y a limpiar la vida pública, necesitada de una sana fumigación. A los periódicos afines, nuestros saludos más cordiales y el ofrecimiento de nuestra colaboración más decidida. Saludamos también, cortesmente a los periódicos que se desenvuelven en otro ambiente, a los cuales habremos de combatir con frecuencia. Les brindamos una lucha abierta y noble. ¡Ojalá puedan defender sus posiciones con la misma nobleza con que defenderemos las nuestras!”²¹³¹

El diari *Antorxa*, malgrat la seva precarietat de mitjans tècnics, va constituir un eix fonamental de la campanya del Front Popular. Respecte a les il·lustracions, publicà caricatures del financer Joan March Ordinas –Verga– i fotografies sobre la repressió de la revolta d’octubre de 1934. Al mateix temps, publicà el serial titulat “*El escandaloso asunto del Crédito Balear. Lo que debe saberse.*” Malgrat la seva voluntat de convertir-se en una publicació estable, va desaparèixer el 22 de febrer després d’haver editat de forma ininterrompuda 25 números. El diari s’acomiadà amb l’editorial “Hasta muy pronto”, que deia:

“La idea de publicar, en Palma, un diario que viniera a romper la monotonía de matiz político y de tendencia social de la Prensa diaria de esta ciudad (en las últimas elecciones se ha podido comprobar, una vez más, como la pretendida imparcialidad de nuestros diarios se traducía en una solidaria y unificada tribuna de la reacción ultraconservadora) la vaníamos [sic] acariciando desde hacía tiempo. Pero la convocatoria de elecciones vino antes de que hubiéramos madurado el proyecto, y optamos por la publicación, apresurada, de *Antorxa*, pues era imprescindible, en Palma, una voz de las izquierdas que desentonara del coro derechista en que habían de convertirse todos los demás diarios bajo la batuta de March. Y salió *Antorxa* con todas las deficiencias de presentación propias de su improvisada y apresurada aparición. Hemos dado cima ya a nuestro primordial objetivo: alumbrar a la opinión en las zonas de tinieblas que la Prensa adversa, a manera de cortina de humo, ha venido creando, con su silencio o tergiversación en torno a problemas que la opinión tenía el derecho de conocer para poder dar sus sufragios consciente de a quienes lo entregaba. Cumplida nuestra misión, abrimos hoy, un paréntesis no más dilatado que lo preciso para convertir en una realidad nuestros proyectos de hacer un diario que, por su contenido y por su formato, sea digno de la ciudad de Palma y de la favorable acogida que nos ha dispensado la opinión liberal de nuestra amada ciudad. Al poner puntos suspensivos a nuestro diálogo con el público, lo hacemos satisfechos de haber prestado un servicio a la verdad, a la República y a la opinión liberal, a la que saludamos, lo mismo que a la Prensa, con estas palabras: Hasta muy pronto.”²¹³²

7.6.3. ELS SETMANARIS D’ÀMPLIA DIFUSIÓ

Durant la Segona República, fruit del debat polític que es produí, hi hagué alguns setmanaris que assoliren gran tiratge i difusió –generalment superior o gairebé igual als diaris– com varen ser la publicació satírico-humorística i anticaciquil *Foch-y-Fum* (tercera època: 2 de gener de 1931-17 de juliol de 1936), dirigit per Jordi Martí Rosselló –es Mascle Ros-, que arribà a tenir un tiratge de 5.000 exemplars. Emprava el català dialectal de Mallorca com a

2131 .- “Presentación”, *Antorxa*, núm. 1. Palma, 25 de enero de 1936, pág. 1.

2132 .- “Hasta muy pronto”, *Antorxa*, núm. 25. Palma, 22 de febrero de 1936, pág. 1.

una eina per fer arribar al poble en general les seves idees i pensaments. Era freqüent que, en els casinos, es fessin rotlades on les persones amb més lletres llegissin en veu alta les notícies, informacions i articles que sortien a les pàgines del setmanari.

Com a rèplica al *Foch-y-Fum*, sorgí el setmanari catòlic *Verdad y Justicia* (16 de juny de 1931-9 d'abril de 1932). Se subtitulà "Semnario Popular", dirigit per Josep Singala Cerdà. Tingué la redacció i l'administració al carrer de Zavellà, núm. 17, 1r i s'edità a la Impremta de Josep Tous, del carrer dels Oms, núm. 2, de Palma. Sortí a 4 pàgines i es redactà en castellà amb algun article en català dialectal. Des de les seves planes es defensà l'Església – especialment per la campanya laïcitzadora que duia a terme el Govern de la República– i la religió catòlica i combatia amb duresa la premsa republicana d'esquerres, com *El Republicano*, de Sineu, i *Tribuna Libre* i la premsa obrerista, com *Nuestra Palabra* i *El Obrero Balear*. Ideològicament, tingué un caràcter regionalista conservador i oferí notícies locals i eclesiàstiques, a més de col·laboracions literàries. Publicà en forma de fulletó "Orígenes de la Revolución Española", del prevere barceloní Joan Tusquets. Després d'editar 42 va desaparèixer el 9 d'abril de 1932 arran de la suspensió per temps indefinit que decretà el governador civil Joan Manent que, a més, li imposà una multa de 1.000 pessetes per haver publicat un article que "contiene conceptos injuriosos para el Jefe del Estado y para el Gobierno."²¹³³ Tres dies després de l'aparició d'aquesta notícia, el director del setmanari, Miquel Singala Cerdà, publicà un aclariment en *La Almudaina*, pe fer constar que en què afirmà "según los comunicados recibidos, la imposición de tales sanciones obedece a la publicación del cable dirigido por el ex-Ministro chileno señor Cox Méndez al Presidente de la República española, protestando de la disolución de la Compañía de Jesús. Y como en la mera publicación de dicho cable, el semanario que me honro a dirigir se ha limitado estrictamente a dar la noticia escueta, es indudable que, por no haberle agregado comentario ni juicio alguno, no puede haber emitido las supuestas injurias a que la nota informativa del Gobierno civil se refiere. Por ser indudablemente así, dicho cable ha sido publicado en otros periódicos de Madrid y provincias, sin que les haya sido impuesta sanción de ninguna clase. En cuanto a la suspensión solo quiero decir: que la prohíbe el artículo 34 de la Constitución vigente, a no ser por sentencia firme; y que la ley de Defensa de la República solo puede aplicarla el Sr. Ministro de la Gobernación o los delegados especiales del Gobierno cuya jurisdicción alcance a dos o más provincias; no los Gobernadores."²¹³⁴

Novament, els sectors més conservadors i integristes tornaren a tenir un periòdic de combat a partir del 6 de juny de 1932, quan aparegué el setmanari *El Luchador*. Dirigit pel jesuïta Pedro Nolasco Isla, en va ser redactor en cap el mestre d'escola, editor i antic director de *La Veu de Mallorca*, Andreu Ferrer Ginard. En l'editorial, titulat "Nuestro programa" primer número exposà el seu ideari, estructurat en set apartats, que concretà:

"1.º Saludar al público, como al presente lo hacemos del modo más exquisito posible; porque el público se lo merece todo y sin él no vamos a ninguna parte.

2.º Guardar con todo escrúpulo una escala larguísima de respetos; porque la liebre salta donde menos uno lo piensa y el mundo está lleno de ellas. ¡Y que dan cada susto!

3.º Escribir todo lo que se deba escribir, pero conn lenguaje digno y correcto; ora tengamos que pegar, (lo que sentiríamos en las mismas entretelas), ora nos veamos en la dulce necesidad de alabar. Entre lo alegre o lo triste, escogeremos siempre lo primero; y sino tenemos más remedio que tomar lo segundo, procuraremos vestirlo de fiesta.

4.º Vivir cuanto podamos y cuanto permitan las inopinadas catástrofes que dan al traste con los mejores propósitos y no sabe uno por donde vienen.

2133 - "Del Gobierno Civil", a *La Almudaina*, diumenge, 10 d'abril de 1932, pàg. 4.

2134 - "De la suspensión y multa de "Verdad y Justicia", a *La Almudaina*, dimarts, 12 d'abril de 1932, pàg. 2.

5.º Ser honrados en no quitar lectores ni subscriptores a los demás queridos colegas; pero alabar buenamente a los que se nos entren por las puertas y que según noticias confirmadas, van a ser miles, desde el primer número.

6.º No servir a nadie, no temer a nadie, ni tocar a las personas; pero entrar a saco con todas las malas obras de ellas sin que les valga padre o padrasto, que para nosotros es lo mismo.

7.º No buscar nunca enchufes protectores ni productores que nos saquen de penas; primero, porque somos castizos y nos acordamos de «Barcos sin honra»; y segundo y principal, porque unos cuantos avaros han agotado las existencias.

Salud pues, público amable, y a tu servicio mientras nos dure la vida, que siendo tan preciosa, es una verdadera lástima que esté pendiente de un hilo, como la de los demás mortales.”

Hi col·laboraren assíduament Francesc Alcover Morey, Gabriel Cortès i Cortès, Francesc Darder Riera, Lluís Fàbregas Cuxart, Miquel Gayà i Sitjar,²¹³⁵ Pere Sampol Cerdà, Manuel Andreu Fontirroig i Andreu Lladó. Molts d'articles també sortien signats amb pseudònim. Reproduí articles d'altres publicacions, sobretot catòliques, com *El Correo Catalán*, *Le Croix du Midi*, *El Debate*, *ABC*, *Informaciones* i *Diario de Alicante*. Oferia informació general, des d'un punt de vista catòlic i integrista i s'oposava al règim republicà amb crítiques molt dures al socialisme, comunisme i maçoneria. Això, féu que tingués contínues polèmiques amb la premsa d'esquerres i republicana, com *El Obrero Balear*, *Nuestra Palabra*, *Tribuna Libre*, *Justicia* i *República*. Es redactava majoritàriament en castellà, amb algun article en català dialectal. Tenia un llenguatge i un estil periodístic molt agressiu i popular. Com a mostres publicava destacats com aquests:

“Se tirada de *El Luchador* és de 45.000 exemplars. Per terme mig el llegeixen quatre persones per exemplar. Miam, vós, Sr. Mestre de Sta. Eugenia, que, a més de dir que noltros tiram *El Luchador*, i que sols se tira lo dolent, sabéu tant de contes, digau-mos: quantes persones el llegeixen. ¿Com, dos mil? ¿O és que en lloc de multiplicar, restau? Això és altra cosa.”²¹³⁶

“Nuestras tarifas de anuncios. La gran difusión alcanzada por *El Luchador*, que hace que los anuncios que publicamos sean los más leídos en todo Mallorca e islas hermanas, nos obliga a fijar el precio de 50 céntimos por cada línea de anuncios de cuerpo 10. A fin de beneficiar a los anunciantes que con más constancia inserten su anuncio en nuestras columnas, les haremos los siguientes descuentos: Por un año, el 40%; por medio año, el 30%; por un trimestre, el 20% y por un mes el 10%”²¹³⁷

“Los malos tienen el baluarte de sus propagandas en los periódicos que esparcen entre el pueblo. Contrarrestemos nosotros su acción, apoyando a periódicos que como *El Luchador*

2135 .- Miquel Gayà i Sitjar ens va deixar constància en les seves memòries de les primeres col·laboracions que féu en aquest setmanari. Diu l'escriptor santjoaner “Malgrat que «El Luchador» era un setmanari integrista, profundament dretà, dirigit pel jesuïta pare Pedro Nolasco de Isla –l'home més intolerant que he conegut–, amb tot, en aquell temps de lluita antirepublicana, era el periòdic de més circulació en el meu poble. Tenia un centenar gros de subscriptors. Publicar a «El Luchador» era assegurar-se que seria llegit en el propi poble. [...] Immediatament vaig embastar el meu primer article. Per publicar-lo en el mateix periòdic vaig pensar que caldria fregar qualche tema polèmic, amb aire local, demagògic. (Qui seria jove sense ser demagògic?). El vaig titular irònicament Els savis dels nostres dies. I el vaig farcir de sàtira i mordacitat. Un diumenge a finals d'agost de 1935 sortia també a «El Luchador». Va caure com una bomba. Aquell diumenge em va semblar que tot d'un cop havia crescut un pam. I em mirava la gent un poc per sobre l'espatlla. Asssegudes, fent rotlo davant ca seva, en el carrer, vaig veure unes dones que el llegien en veu alta a les seves amigues. Tothom en va fer comentaris. No em vaig aturar aquí. Al cap de quinze dies en publicava un altre, i després gairebé una cada setmana. Tractava temes també locals –l'ermita de Consolació, el màrtir fra Lluís Jaume–, però principalment temes d'ideologia candent. Polemitzava a té qui té. De pertot rebia adhesions i enhorabones. I qualche amenaça.” GAYÀ i SITJAR, Miquel: *Històries i memòries*. Editorial Moll. Ciutat de Mallorca, 1986, pàg. 91.

2136 .- *El Luchador*, núm. 12. Palma, 17 de setembre de 1932, pàg. 2.

2137 .- *El Luchador*, núm. 23. Palma, 4 de desembre de 1932, pàg. 3.

defienden la paz, la Religión y la Patria. Es medio eficaz aumentar las listas de nuestros suscriptores.”²¹³⁸

“Este semanario es el defensor del más puro patriotismo y de la tradición religiosa de nuestros mayores. Apoyadle con vuestra suscripción y haciendo que otros se suscriban.”²¹³⁹

Arran dels fets de rebel·lió militar de Sanjurjo a Madrid i Sevilla (10 d'agost de 1932), el governador civil de les Balears Joan Manent l'endemà el va suspendre “como medida de precaución, para evitar que con sus escritos y propagandas se produzcan manifestaciones de protesta por parte del pueblo republicano excitado con las noticias de la intentona monárquica. Debo advertir que sentiría tener que adoptar semejante medida con otras publicaciones, pues mis deseos son de que todo transcurra aquí sin que se altere la normalidad.”²¹⁴⁰ El 2 de setembre, el ministre de la Governació autoritzà la reaparició d'*El Luchador* després d'examinar els informes favorables remesos pel Govern Civil.²¹⁴¹

Sortia els dissabtes –encara que el primer exemplar ho féu en dilluns–, tenia la redacció i l'administració en el carrer de Santa Clara, núm. 43 (6 de juny-16 de juliol de 1932) i carrer de Zavellà, núm. 17, 1r (23 de juliol de 1932-18 de juliol de 1936). Va canviar sovint d'impremta, ja que inicialment s'edità a la Impremta de Josep Tous (juny-novembre de 1932), La Esperanza del carrer de la Llonjeta, núm. 11 (desembre de 1932-setembre de 1933), la Impremta Lux. Impremta Catòlica, del carrer dels Moliners, núm. 20 (setembre de 1933-abril de 1934) i, altra vegada, la Impremta de Josep Tous (abril de 1934-juliol de 1936). Aquests canvis de lloc d'edició, també li provocaren continus canvis de format. El periòdic va tenir una àmplia xarxa de corresponsals arreu dels pobles de l'illa i hi tenia una àmplia difusió. Arribà a declarar un tiratge de fins a 45.000 en els números del 17 de setembre de 1932 o del 29 de juliol de 1933.

Entre els mesos de març i de juliol de 1936, aquests setmanari mostrà moltes mostres de censura governamental. Arran de l'aixecament militar de juliol de 1936 s'adaptà molt ràpidament a les noves circumstàncies i adoptà un to d'exaltació del nou règim. Va deixar de publicar-se al final de 1935.

Altres temptatives de publicacions humorístico-satíriques, però, sense gaire èxit, varen ser el setmanari *Es Picarol* (15 de febrer-21 de març de 1936) i *Mosaico* (juny de 1935).

El 15 de febrer de 1936, va sorgir el setmanari *Es Picarol*, que se subtitulà “Setmanari Humorístic Popular; defensor de la Veritat, de la Justicia y del bon humor.” Es redactà majoritàriament en català dialectal, amb alguns articles en castellà i volia seguir la tradició satírica-humorística de la premsa mallorquina iniciada al darrer terç del segle XIX amb *L'Ignorància* i seguida per *La Roqueta*, *Sa Llonja* o *En Figuera*. En sortiren, però, únicament 5 números fins el 21 de març d'aquell any. Tingué la redacció i l'administració al carrer dels Moliners, núm. 20 i s'edità a la Impremta Gráficas Arts, del carrer de Cecili Metel, núm 1. El número solt costava 20 cèntims i la subscripció trimestral, 2 pessetes. La majoria d'articles eren signat amb pseudònim.

Mentrestant, el 9 de juliol de 1935, havia sortit també l'únic número del que havia de ser un quinzenari titulat *Mosaico*.²¹⁴² Va ser dirigit per Aureli Nadal Manresa i tingué la redacció i

2138 - *El Luchador*, núm. 87. Palma, 3 de març de 1934, pàg. 1.

2139 - *El Luchador*, núm. 88. Palma, 10 de març de 1934, pàg. 1.

2140 - “Del Gobierno Civil”, a *La Almudaina*, divendres, 12 d'agost de 1932, pàg. 1.

2141 - “En el Gobierno Civil”, a *La Almudaina*, dissabte, 3 de setembre de 1932, pàg. 3.

2142 - En l'editorial de presentació afirmà “De entre el fàrrago de literatura estupefaciente, que inunda los kioscos y librerías, de una Prensa que rinde culto ciego a lo que no debiera pasar de un higiénico ejercicio; a la llamada fiesta nacional, y a tantas y tantas cosas inútiles, ofrecemos hoy al lector amable del primer número de nuestra publicación. Es, pues, nuestro objetivo, continuar la obra de los que fueron nuestros humoristas clásicos, proporcionar ratos de risa a los que están faltos de ella, poner una nota de color sobre el gris que impera en nuestros días y tomar en broma lo que no es serio... y la que es serio.” *Mosaico*, núm. 1. Palma, 9 de juliol de 1935, pàg. 1.

l'administració en els Talleres Gráficos Lux, al carrer dels Moliners, núm. 20, entresòl, que va ser on també es va imprimir. Es va redactar gairebé tot en castellà, excepte un petit article en català dialectal i publicà dibuixos de B. Moll i Aureli Nadal. El número solt costava 15 cèntims.

7.6.4. LA PREMSA DELS PARTITS POLÍTICS I SINDICAL

Amb la proclamació de la Segona República, es recuperà legalment la llibertat de premsa que havia estat tan amenaçada durant el primer terç del segle XX. Aquesta legislació juntament amb l'efervescència política i el pluralisme ideològic varen possibilitar el relleu de l'activitat periodística que, en bona part, tingué un caràcter polític. Tot i aquesta eclosió de la premsa política local, moltes publicacions tingueren dificultats de consolidació. A més a més, alguns periòdics sortiren per afavorir conjuntures polítiques determinades, però sense voluntat de llarga durada.

La premsa de partits polítics, allunyats de la propietat dels diaris, es varen dotar de periòdics, fonamentalment de periodicitat setmanal o quinzenal. Així i tot, hi hagué alguns intents que no aconseguiren realitzar-se d'arribar a convertir algun setmanari en diari com hem comenta. Aleshores, la majoria d'agrupacions polítiques varen editar algun periòdic com a eina de difusió ideològica i de debat polític, però també en moltes ocasions el periòdic era el principal canal d'informació de les activitats propagandistes i informatives del partit. Així i tot, moltes d'aquestes publicacions es caracteritzaren per l'escassa continuïtat.

a) La premsa anarquista

Els anarquistes editaren els setmanaris *Cultura Obrera*²¹⁴³ (dues etapes, la primera des del 2 de setembre de 1931 fins el 2 de juliol de 1932 i la segona, des 19 d'octubre de 1934 al 16 de juliol de 1936).²¹⁴⁴ En la segona etapa, se subtitulà, primer, “Organo del Ateneo Sindicalista y Portavoz de la Confederación Regional del Trabajo” i, després, “Organo de la Confederación Regional del Trabajo de Baleares. La Confederació Regional del Treball de les Balears – CRTB–, estava adscrita a la Confederació Nacional del Treball –CNT.– Es va mostrar molt crític amb la República, la patronal i l'Església, amb articles signats per “Ciudadano Juan” i Ateu Marí. Va ser dirigit per Domingo Germinal i Josep Torres i en foren redactors Eduard Ortega, Guillem Quintana i Miquel Rigo. En la segona època en sortiren 42 números.

En la tercera època (octubre de 1934-juliol de 1936), el setmanari se subtitulà “CNT-AIT. Organo de la Confederación Regional del Trabajo de Baleares.” Sortí els dijous, continuà amb la línia de la segona etapa fins que es produí el cop d'Estat de juliol de 1936. En la tercera època en varen sorgir 91 números.

El 13 de setembre de 1935, va aparèixer el periòdic *L'Hora*, que se subtitulà “Semanari Anarquista”. Dirigit per Pascual Martínez Surinyachs, s'edità a la Impremta de Fernando Soler. De totes maneres, solament es coneix aquest únic exemplar.

b) La premsa comunista

²¹⁴³ .- RAMOS DÍAZ, Encarnación: “Las publicaciones anarquistas en Mallorca durante el siglo XX”, a SERRA, S. i COMPANYY, A. (coord): *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1994, pàgs. 491-499; RAMOS DÍAZ, Encarnación: “«Cultura Obrera» (1919-1936). expresión del pensamiento ácrata”, a SERRA, S. i COMPANYY, A. (coord): *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1994, pàgs. 501-510, i RAMOS DÍAZ, Encarnación: “L'anarquisme a Mallorca a partir de la seva premsa”, a MARIMON RIUTORT, Antoni (ed.): *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*. Fundació Emili Darder. Palma, 1997, pàgs. 53-90.

²¹⁴⁴ .- La primera època de *Cultura Obrera* va ser entre el 16 d'agost de 1919 i el 6 d'octubre de 1923. Se subtitulà “Semanario defensor de la clase trabajadora y Organo del Ateneo Sindicalista”. En sortiren 216 números, editats a la Impremta de Salvador Calatayud, de Sóller.

Des del 17 de gener de 1931, els comunistes editaven la primera etapa del periòdic *Nuestra Palabra* (17 de gener de 1931-4 de febrer de 1932).²¹⁴⁵

Va ser suspès per ordre governativa entre el 10 d'octubre (núm. 22) a l'1 de novembre de 1931 (núm. 23). El dia 9 d'aquell mes, el governador civil de les Balears, Máximo Cajal, envià al director del periòdic *Nuestra Palabra* una comunicació en la qual afirmà “En el periódico que V. dirige, una y otra vez se ataca a la República Española del modo menos ecuánime y mas exaltado, se injuria a los Ministros de ella; se escarnece la autoridad[,] se incita a toda clase de rebeldías y se excita a los soldados y clases del Ejército para desobedecer a sus Jefes y a ponerse abiertamente en contra de los intereses de la Patria. Estando esta campaña e incitaciones penadas por la Ley y siendo perjudiciales a todas luces en estos momentos en que las Cortes Constituyentes estructuran el nuevo Estado español, he acordado suspender la publicación de “Nuestra Palabra” de la que es V. Director, hasta nueva orden.”²¹⁴⁶

Durant aquella primera suspensió de *Nuestra Palabra*, els comunistes editaren l'únic número d'*El Comunista Balear* (25 d'octubre de 1931).²¹⁴⁷ Se subtitulà “Decenal Comunista” i, en la capçalera, dugué com a lema “¡Proletarios del todos los países, uníos!” Dirigit per Joan Picornell Femenias, tingué 4 pàgines editades a la Impremta Independència de Palma. Com a primer editorial afirmà ““No es preciso exponer el programa y la línea trazada a seguir para El Comunista Balear, basta decir que continuará y con más ardor todo lo comenzado por Nuestra Palabra.”²¹⁴⁸

També vinculat al Partit Comunista i amb un càracter extremadament anticlerical s'edità el setmanari *La Sotana Roja* (19 de maig- 18 de juny de 1931). Inicialment, se subtitulà “Semanao enemigo de las iglesias” (núm. 1, del 19 de maig de 1931) i, després, “Semanao enemigo de todas las iglesias (del núm. 2, del 26 de maig de 1931, al núm. 5, del 18 de juny de 1931).

En el primer número publicà l'editorial de presentació, titulat “¡¡Venimos...”, en el qual que venien “A combatir las religiones, en particular la Católica, a recordar a *El Motín*, discípulos de aquel santo laico que se llamó *Don José Nakens* seguiremos sus huellas imperecederas, ya serios ya burlescos tenemos de la vida un concepto optimista y orea[sic] nuestra frente siempre el triunfo pues lo que quizá los demás den como fracaso para nos es una victoria, fuimos republicanos a los quince años, iniciados en la Calle de Danús, anticlericales de siempre, las cosas y el tiempo nos hicieron volar al Socialismo, y en cuestión política al Comunismo más tarde; aquí estamos por ahora, independientes pero tenaces, emprendemos la descatoización de España y de Mallorca por creer que ahora como ahora es lo más necesario, defenderemos a la República con todo el cariño si ésta camina por el sendero que entendemos debe andar, es nuestro primero amor, cuando hoy hace un mes la poseimos, gozamos de ella con el santo fervor de que somos capaces, este tiempo transcurrido nos ha tenido alborozados como chicos no pudiendo llegar casi a darnos cuenta

²¹⁴⁵ - Sobre aquesta publicació comunista, vegeu GINARD FÉRON, David: “«Nostra Paraula», publicació antifranquista (1936-1977)”, a SERRA, Sebastià. i COMPANYY, Arnau (coord): *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. Intitut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1994, pàgs. 295-305; GINARD FÉRON, David: *L'esquerra mallorquina i el franquisme*. Edicions Documenta Balear. Palma, 1994. [Inclou el capítol sobre “«Nostra Paraula», publicació antifranquista (1936-1977)”, pàgs. 289-306].

²¹⁴⁶ - *El Comunista Balear*, núm. 1. Palma, 25 d'octubre de 1931, pàg. 1.

²¹⁴⁷ - Amb la capçalera *El Comunista Balear* havia aparegut un quinzenal entre el 15 de setembre de 1921 i el 30 de maig de 1922. Se subtitulà “Organo de la Agrupación Comunista Palmesana” (1921) i després “Organo de la Agrupación Comunista Palmesana, sección de la III Internacional (1921-1922). En sortiren 18 números, editats a la Impremta de Salvador Calatayud, de Sóller.

²¹⁴⁸ - *El Comunista Balear*, núm. 1. Palma, 25 d'octubre de 1931, pàg. 1.

de tanta dicha, hoy que ya vemos a sus enemigos sempiternos afilar sus uñas en su contra nos apresuramos no solo a defenderla sino a vigorizarla y hacer que prospere.”²¹⁴⁹

Sortia els dimarts i declarava que tenia l'administració i la redacció “En la calle”. Va ser dirigit per Ateu Martí i en foren col·laboradors habituals Jaume Munar Ferrari, José Bermúdez i Miquel Llabrés. També publicà articles signats amb pseudònims, com Thais, Casiopea, Un maestro masón, El Duende de la Seo, Ateo, Libert i Azadon. Així mateix, reproduí l'article d'Herbert Spencer “La plegaria del Ateo” (19 de maig de 1931) i alguns textos de José Nakens (els poemes “¡Viva España!” i “A una beata”). També publicà textos de *La Traca* i, des del núm. 2, del 26 de maig, publicà el fulletó “Los crímenes de Dios”, del polític i pedagog francès Sébastien Faure, traduït per J. Prat.²¹⁵⁰ Polemitzà amb el diari *Correo de Mallorca* i la revista *Vida Femenina Balear*. S'imprimí a la Tipografia de la Independència i després d'editar 5 números va desaparèixer el 18 de juny de 1931.

Hem documentat també que tornà a sorgir amb la mateixa capçalera un nou i únic exemplar d'aquest periòdic el 21 de gener de 1936, editat en la Impremta de la Independència, dirigit per Antònia Pascual.

c) La premsa socialista

Durant el període republicà, el Partit Socialista continuà tenint com a òrgan, compartit amb la Unió General de Treballadors, el setmanari *El Obrero Balear* (8 de desembre de 1900-juliol de 1936). Va ser l'únic partit polític, idè, que aconseguí tenir un òrgan de premsa de forma continuada. El periòdic socialista se subtitulà “Organo de la Agrupación Socialista– Defensor de la clase obrera” (1916-5 de gener de 1934) i “Organo de la Federación Socialista Balear– Defensor de la clase obrera” (10 de gener de 1934-17 de juliol de 1936). Inicialment, durant el període republicà, tingué la redacció i l'administració en la Casa del Poble, del carrer de Maria Cristina, núm. 47, de Palma. Des del juny de 1931, tingué com a administrador Jaume Matas. El març de 1931, Jaume Rebassa –que en va ser el director tot el període republicà– havia substituït en la direcció Llorenç Bisbal. S'edità a la Impremta Gráficas Mallorca.

Al començament de la Segona República, aquest setmanari va gaudir de nombroses col·laboracions, fet que l'obligà el 24 d'abril de 1931 a comunicar als seus col·laboradors que s'havien retirat gran part dels articles originals que tractaven sobre les eleccions municipals del 12 d'abril per la gran quantitat que s'havien rebut en la redacció.

Aprofitant l'1 de maig de 1931 –en què el setmanari socialista publicava cada any un número especial per la Festa del Treball–, es produí una reforma important en el setmanari. D'una banda, es modificà la capçalera –amb una reducció del tipus de lletra– i, de l'altra, s'anuncià que des d'aleshores cada dues setmanes el número sortiria a sis pàgines. També indicà que durant la Monarquia la tirada del setmanari just arribava als 800 exemplars, però que des del

²¹⁴⁹ - “¡¡Venimos...”, a *La Sotana Roja*, núm. 1. Palma, 19 de maig de 1931, pàg. 1.

²¹⁵⁰ - Encapçalà el fulletó amb el pròleg de l'autor Sébastien Faure que afirmava “Habiendo manifestado muchísimas personas el deseo de adquirir el texto de las conferencias antirreligiosas que acabo de dar en diversas ciudades de Francia, sugiriéndome la idea de publicar este folleto. En él puede leerse el análisis más fielmente posible de dichas conferencias. Inútil decir que me limito a resumir. Este pequeño folleto no bastaría si quisiera dar a mi pensamiento todo el desarrollo que la tribuna permite. Lo que sigue es, pues, como el esqueleto sobre el cual cada uno pondrá un poco dé[sic] carne, es el lienzo sobre el cual cada uno dibujará a su antojo, es como el tema sobre el cual cada imaginación ejecutará las variaciones que le sean propias. Me consideraré, sin embargo, dichoso si mis lectores encuentran en este arsenal, armas suficientes que les permitan atacar vigorosamente y vencer el irreconciliable enemigo de todo progreso, y e[sic] toda emancipación: el espíritu religioso.”

nou règim republicà s'havia augmentat als 1.300, gràcies sobretot a l'aportació dels corresponsals.²¹⁵¹

El juny de 1933, el Comitè de la Federació Socialista Balear –FSB– acordà que Joan Matas i Joan Monserrat Parts s'encarregarien de la premsa socialista i farien un estudi sobre la conveniència d'unificar els dos setmanaris *El Obrero Balear* i *Justicia Social*, de Maó, per convertir-los en l'òrgan únic de la Federació, però aquest projecte al final no anà endavant. Des del maig de 1934, la redacció i l'administració del setmanari es va traslladar a la seu de la FSB al carrer del Sindicat, núm. 176, de Palma.

El novembre de 1935, des de la FSB s'impulsà un projecte de convertir el setmanari en diari, però, per raons econòmiques i també pel context propiciat per les eleccions generals de febrer de 1936 –recordem que el Front Popular d'Esquerres va treure el diari *Antorxa* durant la campanya electoral– no tirà endavant.

El 31 de maig de 1936, la redacció del setmanari quedà integrada per Jaume Rebassa (director), Jaume Matas (administrador) i, com a redactors, Joan Monserrat Parets, Alexandre Jaume, Josep Bernat i Antoni Miralles.

El setmanari va ser un element clau, tant en la difusió de la ideologia socialista com en el contacte i relació entre el partit i els seus militants i simpatitzants, tant de Palma com dels municipis de la Part Forana. Així mateix, en els diversos comicis electorals, el setmanari també va tenir un paper rellevant com a element propagandístic fent-se ressò dels actes i mítings de la candidatura en la qual els socialistes anaven coaligats. Al mateix temps, el setmanari socialista polemitzà amb certa freqüència, sobretot amb el periòdic comunista *Nuestra Palabra*, però també amb la premsa diària conservadora. En aquell període, destacaren sobretot les col·laboracions, gairebé setmanals, del dirigent socialista Alexandre Jaume. El 17 de juliol de 1936, quan havia editat 1.801 números, va desaparèixer arran de l'inici de la Guerra Civil.

d) La premsa republicana²¹⁵²

El Partit Republicà Federal de Mallorca –que aglutinà la majoria del republicanisme illenc des del juliol de 1930 fins el gener de 1932– publicà el setmanari *Ciudadania* (setembre de 1930-gener de 1932). Arran de l'apropament d'aquest partit, al final de 1931, al lerrouxisme, es produí una escissió important, que acabà en la creació d'Acció Republicana.

El 30 de gener de 1932, en plena crisi del Partit Republicà Federal de Mallorca va desaparèixer el setmanari *Ciudadania*, després d'haver editat 74 números. Anuncià que deixava d'editar-se a causa de que “Las circunstancias exigen una transformación de nuestro semanario cuyo silencio temporal es el primer paso a la creación del diario que esperamos lanzar a la palestra en breve.” Al mateix temps, comentà que “Mientras dure este período nos ha ofrecido sus columnas el semanario “Tribuna Libre” donde publicaremos cuantos comunicados y notas precisen nuestros afiliados.”²¹⁵³

En aquest mateix número, sota el pseudònim d'“El Pare Pep”, que signava la secció de “Xafarderies” s'acomiadava amb les paraules següents:

²¹⁵¹ .- “Nuestras reformas”, a *El Obrero Balear*, núm. 1.535. Palma, 22 de maig de 1931, pàg. 2. Es posava com a exemple el corresponsal de Capdepera Antoni Domínguez, que havia aconseguit un paquet setmanal per aquella població de 100 exemplars.

²¹⁵² .- Sobre la premsa republicana, vegeu COMPANYY MATES, A. i SERRA BUSQUETS, S.: “La premsa republicana en Mallorca durante la Segunda República”, a *Actas. República y republicanismo en la comunicación*. VIII Congreso de la AHC. Universidad de Sevilla. Sevilla, 2006. Aquest treball va ser publicat en català i lleugerament ampliat a COMPANYY i MATES, Arnau i SERRA BUSQUETS, S. i COMPANYY MATES, A. (coord.): *La Segunda República*. XXV Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 2007, pàgs. 355-373.

²¹⁵³ .- *Ciudadania*, núm. 74. Palma, sábado, 30 de enero de 1932, pág. 1.

“A reveure!...

Almenys per un breu espai de temps hem d'interrompre el contacte amb els nostres lectors. No cal dir que ho feim amb certa melangia. Als que amb “Ciudadania” hem fet les primeres “armes” periodístiques ens sap “greu” abandonar-la, encara que sigui per millorar l'estatge. Aquí hem tingut les nostres pol·lemiques[sic] amb tota mena de frarots, neos, frigios i demés. “Ciudadania” ha estat un dels setmanaris més odiats pels “beunzas” de la nostra ciutat. Pero no us alegreu de la nostra “desaparisió”. Tornarem al camp de batalla per acabar d'enfonsarvos, fins que desaparequeu per sempre. Doncs, salut i a reveure!”²¹⁵⁴

Dins del context del republicanisme federal, un grup molt reduït radical que s'havia format, sota el nom de Partit Republicà Radical, començà a editar el 3 de desembre de 1931 la revista *La Libertad*, amb el subtítol “Revista ilustrada.” Tenia la redacció i l'administració en el domicili del seu director-proprietari Enrique Montoro Rodríguez i s'editava en la Impremta Independència, de Palma. Però d'aquesta publicació, excel·lentment editada –sortí a 16 o 14 pàgines, més cobertes– solament en sortiren dos números ja que deixà de publicar-se el dia 10 de desembre. En varen ser col·laboradors, membres del partit lerrouxista, Josep Lloveras i Adolfo Giménez Martín, a més del dibuixant Frank. A més d'afí a l'ideari radical, tenia seccions d'espectacles, varietats i literatura.

El mateix dia que s'havia deixat de publicar el setmanari *Ciudadania*, aparegué el periòdic *Tribuna Libre*, amb el subtítol “Periódico al Servicio de la República.” Dirigit pel periodista Eusebi Heredero Clar, es declarà òrgan del Partit Republicà Federal de Mallorca. Tenia la redacció i l'administració, inicialment en el carrer de Formentor, núm. 57, 1r, i després en el carrer de Costa i Llobera, núm. 18, 1r, de Palma, i s'edità a la Impremta Independència. Apareixia tres vegades per setmana i en els primers números portava a la capçalera el lema “Hay que destruir el caciquismo.” En l'article de presentació deia que “aspiraba a aglutinar todas las aspiraciones esencialmente republicanas y a desterrar personalismos.” Posicionat favorablement a l'evolució del Partit Republicà Federal cada vegada més proper a les posicions del radicalisme lerrouxista, criticà els comportaments nacionalistes del grup de la revista *La Nostra Terra* i d'Acció Republicana. Reproduí també articles del diari lerrouxista *El Progreso*, de Barcelona –especialment alguns articles del periodista mallorquí Joan Julià Gayà, nebot polític del dirigent i diputat radical Emiliano Iglesias.– Al mateix temps, reivindicà el republicanisme històric dels dirigents del partit i atacà els càrrecs públics d'Acció Republicana, que acusava de “nous republicans.” El 27 d'octubre de 1932, després d'haver editada 69 números, va desaparèixer.

El 16 de maig de 1932, aparegué la publicació periòdica *Justicia*, que se subtitulà “Periódico quincenal de depuración republicana.” Tingué l'administració i la redacció, primer en el carrer de Sant Elies, núm. 22, 1r, i després en l'avinguda d'Alexandre Rosselló, núm. 13, de Palma, i s'edita en la Impremta La Independència.

En l'article de presentació deia que “Lucharemos por la justicia, *caiga quien caiga*, pese a que nosotros, republicanos por convicción, tengamos que arrancar algunas hierbas parásitas que crecen y se nutren de la savia del actual régimen, al objeto de que nadie con razón, pueda arremeter contra lo que fue nuestra ilusión y ayudamos a traer con nuestros votos: la República. En ella caben únicamente los medios adecuados de máxima independencia mental y dentro de su democracia es donde con razón, puede alentar la justicia.” També exposà que “Nuestro lema será: la **razón**, como piedra angular de todo principio; el **orden**, como cualidad indispensable para mantenerse en un terreno de justicia, bien entendido que tanto para los de *arriba* como para los de *abajo*, porque sin orden en la cabeza es imposible que lo haya en los piés; el **trabajo**, como obligada ley de vida; la **equidad**, como medida muy humana; y, el **progreso**, como lógico medio de llegar a la perfección.”

2154 .- *Ciudadania*, núm. 74. Palma, sábado, 30 de enero de 1932, pág. 1.

A més, des del número 13, afegí al subtítol que “Este periódico no refleja el sentir de un partido determinado. Defiende la República con todo entusiasmo, pero sin sectarismo.”

En el primer número publicà una caricatura crítica amb el president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, fet que li valgué les crítiques de la revista d'alta cultura *La Nostra Terra*.²¹⁵⁵ Aquest quinzenari va desaparèixer el 18 de setembre de 1933 després d'haver editat 33 números.

El mes de març de 1933, el Partit Republicà Independiente començà a publicar el setmanari *La Razón*, que se subtitulà “Periódico político republicano independiente.” Sortia els dijous i tenia l'administració i la redacció en el carrer del Comte de Sallent, núm. 37, de Palma, i s'edità en la Impremta Gráficas Mallorca. A més de la secció d'informació i notícies, dedicava un pàgina a literatura, art i crítica. En la capçalera publicava el lema següent: “Este periódico es enviado a todas las embajadas, consulados, y legaciones de España en todo el mundo, así como a las Cámaras de Comercio y de Turismo.” Aparegué fins el 14 d'agost de 1933.

Després de la derrota de les esquerres republicanes i obreres en les eleccions generals del novembre de 1933 i l'actuació del Govern radical-cedista que situà el Partit Republicà Federal en una situació cada vegada més conservadora, provocà un replantejament de la situació del republicanisme illenc.

Per una part, el mes d'abril, Acció Republicana es fusionà amb el Partit Republicà Radical Socialista Independent per formar Esquerra Republicana Balear. A aquest nou partit també s'hi incorporaren molts de membres descontents del Partit Republicà Feral de Mallorca –que el mes de gener de 1934 passà a denominar-se Partit Republicà Radical.– Per altra banda, els radicals socialistes moderats es varen reunificar amb el grup del Partit Republicà Democràtic Federal i s'aproparen al sector més esquerrà del Partit Republicà Radical per fundar el febrer de 1935 el partit Unió Republicana.

Durant el Bienni Radical-Cedista i sobretot després de la repressió dels fets revolucionaris d'octubre de 1934, el Partit Republicà Radical, que detentava les principals institucions polítiques de les Balears –amb el governador civil Joan Manent, el president de la Diputació Provincial Francesc Julià i el batle de Palma Lluís Ferrer, a més d'altres batlies dels pobles de les illes– no traduí aquest predomini en una fortalesa organitzativa del partit, que es va veure debilitat amb l'escissió d'Unió Republicana i la fugida d'importants dirigents descontents per la trajectòria que seguia el radicalisme lerrouxista. A més, els atacs des de les esquerres al Partit Republicà Radical els obligà, sens cap dubte, a treure un periòdic al començament de 1935. Així, el febrer de 1935 sorgí el setmanari *La Voz del Pueblo*, que se subtitulà “Semanario Republicano Radical: Fundador, Francisco Juliá Perelló.” Els radicals recuperaven una històrica capçalera que s'havia editat entre els anys 1912 i el 1919 –n'havien sortit un total de 285 números– i s'encarregaren de manifestar clarament que la nova etapa del periòdic constituïa una continuació d'aquella capçalera històrica. El setmanari va ser dirigit per Luciano Navarro Company i tingué l'administració i la redacció en el Centre Republicà Radical del carrer de Fortuny, núm. 1, principal, de Palma. S'edità en la Impremta de Francesc Ferrer, del carrer de Zavellà, núm. 17. Sabem que cessà la seva publicació el 1936, però sense poder concretar-ho ja que en coneixem molts pocs exemplars d'aquell setmanari.

Des de *La Voz del Pueblo*, els republicans radicals se centraren en potenciar el culte personalista al líder Alejandro Lerroux, al mateix temps que es feia una propaganda política, fonamentalment emotiva i difusa, amb l'objectiu de mobilitzar i unificar la massa social a la qual el partit radical es dirigia. Sense un programa polític concret i criticats, tant per l'esquerra com per la dreta –especialment Acció Popular Agrària–, el principal concepte

2155 .- “A la portada publica una caricatura poc *comprensiva* contra Macià. Que la terra li sia lleugera a la nova publicació.” *La Nostra Terra*, núm. 54. Palma, junio de 1932, pág. 250.

mobilitzador –amb àmplies dosis abstractes i demagògiques– del Partit Republicà Radical fou aconseguir “una República para todos los españoles.” El culte a la figura del vell republicà Alejandro Lerroux es traduï en elogis exultants a través d’articles i editorials, a més d’impulsar des dels ajuntaments de majoria radical la declaració de ciutadà d’honor a Lerroux.

Des del 27 de gener de 1934, Acció Republicana començà a editar com a portaveu del partit el setmanari *República*,²¹⁵⁶ que se subtitulà “Setmanari d’esquerra.” Després de la fusió d’Acción Republicana i del Partit Republicà Radical Socialista Independent per crear Esquerra Republicana Balear passà a ser-ne el seu òrgan. Sortia els dissabtes, tenia la redacció i l’administració en la seu del partit en el carrer de la Constitució, núm. 120, de Palma i s’edità, primer, en la Impremta de Francesc Soler (gener-febrer de 1934) i després en les Gráficas Mallorca. Tenia un tiratge prop dels 500 exemplars i va ser dirigit per Joan Sanxo Tous i Bernat Gaita Isern.

En el primer número publicà l’editorial “Hay que volver a empezar” en el qual feia la presentació de la publicació periòdica i exposava el seu programa de necessitat de “reconquesta” de la República per a les esquerres.

Des de les pàgines del setmanari, a més d’oferir molta informació sobre l’actuació del partit, es criticà el caciquisme, l’actuació del Govern radical-cedista, a més del comportament polític i els negocis del financer, principal dirigent del Partit Republicà de Centre i diputat a Corts per Balears, Joan March Ordinas. També varen ser freqüents les crítiques al Partit Republicà Radical i al Partit Regionalista per la seva actuació política, especialment la seva participació en les institucions públiques després de la destitució dels regidors socialistes i republicans d’esquerres com a conseqüència de la repressió dels fets revolucionaris d’octubre de 1934. Al mateix temps, des del setmanari s’impulsaren campanyes de denúncia contra la corrupció en els afers de la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca y del banc de Crèdit Balear.

República també es mostrà partidari d’un nacionalisme proper a Gabriel Alomar i a Esquerra Republicana de Catalunya i, després dels fets revolucionaris d’octubre de 1934, va sofrir una forta censura governamental.

Entre els mesos de juny i octubre de 1935 va dur a terme una campanya per a l’obtenció de recursos econòmics per a convertir-se en diari, un dels propòsits fallits de la premsa republicana durant el període de la Segona República.

Després d’editar 100 números, deixà de publicar-se el 18 de gener de 1936 a causa de la concentració d’esforços dels partits integrants del Front Popular d’Esquerres en les eleccions generals de febrer de 1936 per editar el diari *Antorxa*.

El mes de març de 1934, el Partit Republicà Democràtic Federal, liderat per Josep Girben Mateu, Joan Martínez Masip i Martí Ros Garcia, que s’havia negat a integrar-se dins Esquerra Republicana Balear, ja que el nou partit no havia aconseguit aglutinar tot el republicanisme d’esquerres. Durant la segona meitat de 1935, el partit inicià una intensa activitat propagandista, en moltes ocasions conjunta amb el resta de partit d’esquerres de Mallorca. Com a resultat d’aquesta activitat difusora del seu ideari, el dijous, 13 de juny de 1935, aparegué el quizenari *Pacto*, que se subtitulà “Periódico Republicano Democrático Federal”. Dirigit pel líder del partit Josep Girben Mateu, tenia l’administració i la redacció en el carrer de Manuel de los Herreros, núm. 8, de Palma i s’editava en la Impremta P. y B., de Palma. En la capçalera apareixia el lema “Pueblo: ¿Fortificar o instruir? ¿Armamento o escuela?” i en el primer número publicà una gran fotografia de Francesc Pi i Margall en portada.

2156 .- Sobre aquest setmanari, vegeu GARAU, Miquel: “El setmanari *República*”, a SERRA BUSQUETS, S. i COMPANYY MATES, A. (coord.): *La Segona República*. XXV Jornades d’Estudis Històrics Locals. Institut d’Estudis Balearics. Palma, 2007, pàgs. 375-386.

El primer editorial de presentació, titulat “Intención”, afirmà que “Surge *Pacto* como un batallador consciente y razonado del ideal. Y surge por dos razones esenciales: la necesidad de que aprendas a conocer, lector amigo lo que es y piensa ser el Partido Republicano Democrático Federal de Mallorca. Y para infiltrarte, con la actividad sana de un Partido sano algo de lo que significa y defiende el programa de un hombre austero que en su austeridad se hizo intérprete de los conceptos que integran y actúan la dinámica social: **Francisco Pi y Margall**. *Pacto* no es un periódico órgano de un Partido. Es un periódico libre que defiende la sublime creación de un genio: lo que creó para su época y lo que creó para el porvenir. Nada de posiciones que no tengan relación entre la política y la realidad española. Dogma y realidad. Dogma basado en una definición de la disciplina y una aspiración romántica en orientar sus esfuerzos hacia la elevación del nivel de vida del pueblo. Realidad que no queremos doblegar ni ocultar, porque no se pliega ni debe desvirtuarse ante dogmas ni extremos. Sinó que una vida política que no sea una pasión activa ni militante en su acción, ni tampoco una pasión intelectualizada en su filosofía. He aquí nuestro sentido y nuestro programa: en la realidad buscar una labor diaria y una experiencia para conseguir el acercamiento a nuestro ideal. En el ideal buscar un boceto en que crear y fundamentar la realidad. *Pacto* nace, pues, con un fin ideológico y práctico. Nace para desenvolver un pensamiento, por una expresión del espíritu colectivo elaborado, pero tan amplio en su campo de acción, que queda aún mucho por elaborar. *Pacto* nace para respetar en nuestro pueblo las sagradas tradiciones en que se concentran su idealismo y su sentir y que son su más fiel y pura expresión: su lengua, su arte, su libertad y su autonomía. Los pueblos retornan de la unidad a una variedad más fuerte y más fecunda que la que primitivamente tuvieron. Y eso es lo que defendemos: el retorno. Que la mirada a España sea mirada en cada región y mirada a una unidad superior cimentada en la pluralidad: **la federación** de elementos fuertes en su naturaleza y grandes en su autonomía, su cultura y su altruísmo. Actitud transmigratoria de la actividad de cada pueblo; ser fuertes para no perder jamás la personalidad.

Pacto quiere ser un paladín en esa lucha para forjar la personalidad de cada uno de nuestros grupos étnicos y cada una de estas provincias que la naturaleza marcó con características cualidades y que las concepciones de un Estado artificial, obra del hombre intentaron inutilmente ahogar. Esto te ofrecemos: razones y, con razones, argumentos sólidos e irrefutables. Aunque tengas, lector, tu pensamiento ya elaborado y tu ideal delimitado, sabemos que hemos de vencer en tí, ya que con la verdad y la razón se vence siempre en aquellas personas que saben adornarse de las dos más bellas cualidades que les dan característica y plenitud de humanidad: tolerancia y nobleza para rectificar. Y *Pacto*, al nacer, te saluda...”

De totes maneres, solament coneixem el primer número d’aquesta publicació.

e) La premsa de dretes

Malgrat que els partits de dretes varen tenir el suport de la gran premsa diària, també varen treure premsa de partit.

L’11 de gener de 1932, en el primer cicle de conferències que organitzà la Unió de Dretes, el dirigent del partit i advocat Ignasi Guasp Ferragut féu una llarga conferència sobre “Posició de la dretcha ante el problema de la premsa”. En aquella xerrada després de fer una anàlisi de la importància de la premsa en la configuració ideològica de la societat, va concloure amb cinc peticions concretes als assistents. Així, demanà a les dretes el suport i sosteniment de la premsa catòlica –en un clara referència sobretot al diari *Correo de Mallorca*–; recolzament i també suport al setmanari integrista *Verdad y Justicia*; divulgació de les fulles *Veritat i Llibertat*, editades per Acció Catòlica; recolzament dels mitjans catòlics i ús de l’Agència Catòlica de Premsa Associada, i recomanar als amics i coneguts la substitució “con suavidad

y constancia” l’anomenada premsa impia –sobretot periòdics liberals, republicans d’esquerres, socialistes i comunistes– per la bona premsa catòlica.²¹⁵⁷

El gran partit de la dreta a Mallorca, l’antiga Unió de Dretes, que des del gener de 1935 s’havia convertit en Acció Popular Agrària –adherida a la CEDA– inicià la publicació del setmanari *Acción* (8 de juny de 1935-18 de juliol de 1936). Se subtitulà “Periódico de Acción Popular Agraria de Palma de Mallorca” (del núm. 1, del 8 de juny de 1935, fins al núm. 15, del 14 de setembre de 1935) i “Portavoz de Acción Popular Agraria de Palma de Mallorca (del núm. 16, del 21 de setembre de 1935 fins al núm. 58, del 18 de juliol de 1936). En sortiren 58 números, que apareixien els dissabtes. Tingué l’administració i la redacció, primer, a la plaça de la Constitució, núm. 23 (8 de juny de 1935-del 2 de maig de 1936) i, després, al carrer de Zagranada, núms. 16, 18 i 20 principal (del núm. 48, del 9 de maig de 1936, al núm. 58, del 18 de juliol de 1936). Dirigit, primer, per Gabriel Cortès i, després, Jordi Andreu Alcover. Es posicionà davant els problemes illencs i publicava notícies relacionades amb la CEDA, amb Acció Popular Agrària i amb les seves filials, Joventuts d’Acció Popular i la Secció Femenina. Era un element fonamental de comunicació interna de la formació política, al mateix, que també difonia l’ideari del partit entre els seus lectors, la majoria militants del partit.

En el primer número publicà en portada una fotografia de José María Gil Robles amb una dedicatòria manuscrita per a “Acción”. Seguidament, li publicà un text d’obediència que deia: “Honramos hoy la primera página del primer número de *Acción* con el retrato del **Jefe** por antonomasia. Jefe de la C. E. D. A., de las aguerridas huestes que al irrumpir en el campo de la política española, a raíz del cambio de régimen, han llevado un ambiente nuevo a la enrarecida atmósfera, un ambiente joven, puro, de organización y de jerarquía. **Jefe** de la nueva España, harta de cacicatos y de internacionalismos destructores, ansiosa de paz y de orden social. **Jefe** único e indiscutible de las nuevas derechas españolas, y Jefe ilustre de Acción Popular Agraria de Mallorca. **Jefe**: con el corazón puesto en Dios y en la Patria te saludamos con el grito entusiasta de **¡presente y adelante!**”²¹⁵⁸

En aquell primer número, l’editorial de presentació, titulat “Correligionario lector amigo”, es publicà a la pàgina dues. S’hi afirmà:

²¹⁵⁷ .- Ignasi Guasp concretà:

“1.ª– Que –os digneis apoyar, sostener, y levantar la prensa diaria Católica local, en la forma que determine nuestra digna junta directiva. Cosa que dejó eficaz y encarecidamente recomendada nuestro muy querido consocio el Diputado don José María Gil Robles con ocasión de su reciente visita a esta isla de Mallorca.

2.ª– Con el fin de que la verdad católica llegue hasta las más recónditas moradas de la vida campesina, como era deseo de S. S. Benedicto XV y sirva de triaca contra el veneno de tanta doctrina perversa, que como mancha de aceite, va difundándose en nuestras islas, apoyeis y divulgueis con todo calor y entusiasmo el benemérito Semanario «Verdad y Justicia», hasta conseguir no haya hogar alguno de Baleares que no sienta su influjo.

3.º– Con el objeto de dar satisfacción a los deseos de S. S. el Papa Pío XI felizmente reinante que con tanto interés recomienda la acción católica, que a sus apóstoles les llamó «La gloria de Cristos», dignaos divulgar las beneméritas hojas «Veritat y Llibertat» que edita «Acción Cristiana» y que haciendo mucho bien en los pueblos son conocidas en Palma.

4.ª– A fin de no depender de Agencia alguna que pueda retorcer y desviar nuestras informaciones sostengais y mejoreis la agencia Católica de Prensa Asociada, particularmente por medio de «Los Legionarios de la Buena Prensa».

5.ª– Finalmente que trabajéis entre vuestros allegados, amigos y conocidos en sustituir con suavidad y constancia la prensa impía por la buena prensa, ya que esta ha demostrado que, cuando se trabaja con fe y entusiasmo, puede igualarla y aún superarla en todos los órdenes, como lo ha hecho en el difícil arte del gracioso chiste y culta y refinada sátira el semanario «Gracia y Justicia», al cual me complazco en dirigirle desde esta tribuna mi más caluroso y expresivo saludo y felicitación.” Full solt inclòs en *La Almudaina*, 23 de gener de 1932.

²¹⁵⁸ .- *Acción*, núm. 1. Palma, 8 de juny de 1935, pàg. 1.

Acción Popular Agraria de Mallorca carecía de altavoz en el campo de la prensa. Ahora lo tiene, modesto pero sincero y entusiasta, sin pretensiones, pero con el alto espíritu que le permite entrar en las lides de la ciudadanía con la visera levantada. Faltaba una publicación que enlazara constantemente los organismos directivos de A. P. A. Con las disciplinadas organizaciones de los pueblos, faltaba también un elemento de combate y de defensa para salir al paso de insidiosas campañas contra la representación de la C. E. D. A. en nuestra isla. Faltaba algo que diera al público a –la masa electoral– un reflejo de nuestros trabajos, de nuestras organizaciones y una crónica escueta pero sincera –sin falsa modestia ni mentirosa ostentación– de nuestros actos de propaganda en los que se oye vibrar intensamente el alma de nuestra ruralía y el anhelo de paz y de justicia social que guía todos nuestros esfuerzos. Ahí tienes, lector, a esta publicación cuyo título, *Acción*, demuestra claramente cual sea su misión en el estadio de la prensa política. Acción es sinónimo de vida, de lucha, de combate en aras de la mejora deseada, de sacrificio y de esfuerzo constante. A tales fines responde la presente publicación; las organizaciones políticas mallorquinas que vivieron ya al calor de antiguos regímenes o que tienen por norma el triunfo de un sector social determinado, jamás pudieron darte un ejemplo de acción que no respondiera a un anhelo partidista. Nosotros no buscamos la prosperidad del partido ni el medro personal de sus dirigentes, y a la vista está la labor desarrollada y la importancia de **Acción Popular Agraria** de Mallorca que no está en consonancia con los frutos ni los provechos de las personas ni de las organizaciones. Cualquier partido político mallorquín, a pesar de no contar con la influencia gubernamental de la C. E. D. A. tiene más influjo que nosotros en la dirección de los organismos municipales o provinciales. *Acción*, como instrumento periodístico[sic] de A. P. A. de Mallorca viene a seguir esta labor noble y desinteresada, viene, con las manos libres a colaborar, pero no a silenciar nada en aras de una prudencia mal entendida, viene a continuar el esfuerzo magnífico que ha hecho posible en tres años un partido dirigido por gente joven y poco experta en las lides políticas lograra reunir más de cuatro mil afiliados en la Ciudad y más de cien mil votos en el archipiélago. Acción Popular Agraria tiene un programa, una táctica, un grupo de abnegados directivos provinciales y un Jefe Ilustre e Indiscutible; D. José M.ª Gil Robles.

Ahora tendrá un organismo periodístico para completar su trabajo de organización y de propaganda. Un saludo a tí, correligionario[sic] o lector. Un abrazo a nuestras organizaciones rurales y nuestros correligionarios de las islas hermanas, modelo de entusiasmo y de disciplina. Un saludo a toda la prensa afín y también a la adversaria; los que luchan con la visera levantada y conforme las reglas de la veracidad en la polémica, acostumbra antes de entrar en el torneo, llevar la cruz de la espada a la altura de los labios sellando así un compromiso de lucha intensa, pero sincera y noble.”²¹⁵⁹

Al mateix temps, es convertí amb un periòdic de combat, amb contínues crítiques als partits d'esquerres i obreristes i també es mostrà molt crític amb la Unió Soviètica i l'internacionalisme jueu, maçó i marxista. Defensà l'estratègia política del partit i tingué una posició molt crítica amb el règim republicà. Això, li provocà polèmiques amb els setmanaris *El Obrero Balear* i *República*. Es redactà majoritàriament en castellà i s'edità a la Tipografia de Francesc Pons, del carrer del Sol, núm. 30, de Palma.

El dissabte, 18 de juliol de 1936, publicà el darrer número, que era el 58.

f) La premsa regionalista

Durant la Segona República a Mallorca, el regionalisme tingué com a òrgan oficiós el diari *La Almudaina*, dirigit per Jeroni Amengual. Però, com vàrem veure, entre el 17 de gener i 19 de desembre de 1931, el Centre Autonomista edità la tercera època de *La Veü de*

²¹⁵⁹ .- “Correligionario lector amigo”, a *Acción*, núm. 1. Palma, 8 de juny de 1935, pàg. 2.

Mallorca,²¹⁶⁰ que havia també es convertí en portaveu del Comitè Mixt del Partit Regionalista-Centre Autonomista.

Entre el 10 de juny i l'11 de juliol el periòdic tingué una periodicitat bisetmanal –sortia els dimecres i els dissabtes–, però, el 19 de juliol fins a la seva desaparició recuperà la freqüència setmanal. Així, se subtitulà “Setmanari mallorquí” (primerament, entre el 17 de gener i el 6 de juny i, després, entre el 19 de juliol i el 19 de desembre de 1931) i “Bisetmanari mallorquí” (10 de juny-11 de juliol de 1931). El 10 de juny, traslladà la seva redacció i administració des del carrer de Maura, núm. 5, al carrer de la Concepció, núm. 4. Dirigit per Andreu Ferrer Ginard, s'imprimia en l'Estampa de la Llibreria Politècnica.

Des de les seves pàgines, és donà ampli a les candidatures regionalistes en les eleccions municipals del 12 d'abril i en la repetició dels comicis locals del 31 de maig i també a la Coalició de Dretes en les eleccions generals del 28 de juny de 1931. També es donà un ampli suport al projecte d'Estatut d'Autonomia per a les Balears i a l'ús públic de la llengua catalana –s'impulsà una campanya de mallorquinitzar l'illa.– En els darrers mesos de 1931, cada vegada tingué una postura més crítica amb el règim republicà, especialment en qüestions de laïcització i del paper social que havia de tenir la religió catòlica en la República. Aquest setmanari regionalista criticà els diaris *La Última Hora* –que acusà d'anticatalanisme– i *El Día* –per estar al servei dels interessos del seu propietari Joan March– i el setmanari *Foch-y-Fum* –per utilitzar de forma diglòssica el català.–

En el darrer número del 19 de desembre de 1931 va escriure “Es parla amb molta insistència sobre la probabilitat de l'adquisició d'un Diari de Mallorca per part dels partits autonomista i regionalista per fer-ne un òrgan de propaganda dels ideals del partit. A ningú estranyarà en aquest cas que suspenguem aquesta humil publicació ja que de fet *La Veu* quedaria unificada amb la nova publicació.”

g) La premsa tradicionalista

la Comunió Tradicionalista tingué com a òrgan la tercera època²¹⁶¹ del setmanari *La Tradición* (23 de juliol-26 de novembre de 1932). Va ser l'òrgan de la Comunió Tradicionalista. Se subtitulà “Semanario de lucha política” i tingué la redacció a la seu del partit, al carrer de Sant Jaume, núm. 27. En sortiren 19 números, redactats en castellà i editats a la Impremta Catòlica Vda. de Pizà. Malgrat que no hem vist el primer número, el diari *La Almodaina* anuncià que havia rebut el primer número d'aquest nou setmanari, que en la portada publicava “los fotograbados de los caudillos de la causa”. El diari regionalista també va transcriure el primer editorial que afirmà:

“Al reaparecer este semanario después de transcurridos 37 años desde su desaparición de entre la prensa palmesana, levanta de nuevo triunfante su voz, para que sea el heraldo que pregone las grandezas de una comunión que jamás ha luchado movida por la ambición de su propia prosperidad, sino para el engrandecimiento de toda una nación para la libertad de cada

²¹⁶⁰ - Sobre aquesta publicació regionalista, vegeu CARRIÓ TRUJILLANO, Bartomeu: *El Regionalisme a Mallorca: «La Veu de Mallorca» (1900-1931)*. Memòria de llicenciatura. Departament d'Història Moderna i Contemporània. Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de les Illes Balears. Palma, 1985 [inèdita]; CARRIÓ TRUJILLANO, Bartomeu: “El regionalisme a Mallorca 1900-1936: «La Veu de Mallorca»”. Avenç d'un estudi en curs”, a *Quinze anys dels premis d'investigació Ciutat de Palma (1970-1984)*. Ajuntament de Palma, 1986. pàgs. 87-106.

²¹⁶¹ - La primera època de *La Tradición* (7 de març de 1891-4 de novembre de 1900) se subtitulà “Periódico católico monárquico” i en sortiren 484 números. Va ser dirigit nominalment per Bartomeu Canals, però en foren directors de fet, primer, Miquel Bibiloni i, després, Marià Zaforteza y Crespi de Valldaura, entre el. En sortiren 484 números. Va publicar nombrosos números extraordinaris il·lustrats i diversos suplementes. Va ser suprimit per ordre governamental. La segona època s'edità a Felanitx entre el 1912 i 1919, amb el subtítol “Semanario jaimista.” En sortiren 227 números, de 4 pàgines editades a la Impremta de B. Reus, de Felanitx.

pueblo para mantener en su lugar los derechos de todo ciudadano. Desde estas columnas y aunque sea en los actuales momentos tarea difícil, dadas las circunstancias porque atraviesa España, por constituir nosotros el extremo opuesto al del actual régimen y por las constantes persecuciones de que somos objeto, pero ello no obstante y considerando cumplir con un deber, cuando no al menos cortesía, dedicamos a las Autoridades atento y respetuoso saludo, no dudando será por ellas acogido con la misma sinceridad con que nosotros lo dirigimos.”

²¹⁶²

Novament, a partir de l'1 de juny de 1933 el tradicionalisme mallorquí tornà a tenir premsa pròpia arran de la publicació del setmanari *Reconquista* (1 de juny de 1933-maig de 1934). Inicialment, se subtitulà “Semnario tradicionalista (del núm. 1, de l'1 de juny de 1933, fins al núm. 29, del 29 de desembre de 1933) i, després, “Revista Mensual Ilustrada de propaganda e informació tradicionalista bajo el Patronato de la Junta Regional Tradicionalista de Baleares” (juliol-agost de 1934). Tingué la redacció i l'administració al local de la Comunió Tradicionalista de Palma –carrer de Sant Jaume, núm, 27, 4t– i s'edità a la Impremta Gráficas Lux, del carrer dels Moliners, núm. 20.

En la salutació a la premsa del primer número destacà “Nuestra Comunidad nos obliga en primer término a ser caballeros, a defender ante todo el Santo nombre de Dios y procurar servir con toda lealtad y nobleza el sagrado patrimonio de nuestros mayores que constituye nuestra Patria, y ser corteses y fervientes vasallos de quien es nuestro Señor empresa árdua en la cual hemos de encontrar, lo sabemos, mas de un obstáculo; pero con todo seguiremos nuestro camino, porque a ello nos obliga nuestro deber y nuestra conciencia. -- Pero a pesar de todo saludamos cordialmente a toda la prensa de matiz netamente derechista, en la seguridad de que no han de ver en nosotros, ni nosotros en ellos ningun obstáculo, sino antes al contrario, juntos laboraremos en aquellos ideales que nos son comunes, en esa franca y cordial camaradería de hermanos en religión.”²¹⁶³

Es redactà en castellà i, esporàdicament, hi apareixien alguns articles i poemes en català. A partir de juliol de 1934, passà a ser una revista mensual, editada pel Patronat de la Junta Regional Tradicionalista de Balears. En foren col·laboradors Josep Cirera Prats, Josep Cladera Bover, Miquel Monserrat Marcó i Ferran Truyols Coll, el comte de Torresaura i Josep Quint-Zaforteza, entre d'altres. Publicà fotografies del líder carlista, el bisbe Josep Miralles, la imatge del crist de La Sang, un quadre del patró d'Espanya Sant Jaume i el cap regional comte de Torresaura.

Així mateix, quan es convertí en revista mensual (juliol de 1934) inicià la publicació, en forma de fulletó, de la novel·la *Paz*, de Josep Cladera Bover, per formar l'autoanomenada “*Biblioteca de Reconquista*.” També començà la publicació de l'*Enciclopedia Espada. Nuevo diccionario político comentado de la Lengua Espanyola*.²¹⁶⁴ De totes maneres, amb aquell nou format de revista solament en sortiren dos números, ja que deixà d'editar-se l'agost de 1934.

h) La premsa falangista

La Falange Espanyola –creada a Mallorca el 1934– publicà clandestinament dos números de la revista *Aquí estamos* (maig de 1936-1942).²¹⁶⁵

²¹⁶² .- “La Tradición”, *La Almudaina*, núm. 17.042. Palma, divendres, 29 de juliol de 1932, pàg. 4.

²¹⁶³ .- “Nuestro saludo a la Prensa”, a *Reconquista*, núm. 1. Palma, 1 de juny de 1933.

²¹⁶⁴ .- En la presentació de l'obra es deia: “Esta obra comprenderá las principales voces del idioma sancionadas por el uso y por la autoridad de los buenos hablantes, (con permiso de D. Bruno Alonso), y numerosos americanismos, tecnicismos, neologismos, barbarismos y sinapismos. (ya se convencerán cuando le toque el turno el Sr. Verrugas). Llevará además un apéndice, de suma utilidad. (para espantar las moscas). Se publicará encuadernable y según lo que salga, hasta somos capaces de ponerle música, para que seaailable.”

²¹⁶⁵ .- Sobre aquest aspecte, vegeu l'apartat dedicat a la Falange Espanyola en els darrers mesos de la Segona República.

Les organitzacions sindicals, tant d'esquerres com de dretes i catòliques, també varen treure les seves publicacions periòdiques.

Al marge de l'històric setmanari *El Obrero Balear*, vinculat al Partit Socialista i a la UGT des de 1925, hem de destacar l'òrgan de la Federació Obrera de la Indústria Hotelera de les Balears, de tendència socialista, *Cultura Social* (gener-juliol de 1936). Se subtitulà "Órgano de la Federación Obrera de la industria hotelera de Baleares" (gener-març de 1936) i "Portavoz obrero de la industria hotelera de Baleares" (abril-juliol de 1936). Donà suport a la Unió General de Treballadors i informà sobre la situació laboral i mantingué una actitud crítica contra l'atur i els jurats mixtos. En sortiren 6 números i desaparegué arran de l'inici de la Guerra Civil.

Els sectors de dreta, publicaren l'òrgan quinzenal de l'Agrupació de Treballadors de la Unió de Dretes, *Acción Social* (9 de juliol- 25 de novembre de 1932). Solament en sortiren 8 números, que portaven el subtítol de "Órgano de la A. de Trabajadores de U. de Derechas." Tingué la redacció i administració en el carrer de la Constitució, núm. 23, seu del partit Unió de Dretes. S'edità, primer, a la Impremta Gráficas Mallorca (juliol-setembre de 1932) i, després, a la Impremta La Esperanza (setembre-novembre de 1932). Probablement va ser dirigida per Andreu Buades Ferrer i hi col·laboraren el president de la Unió de Dretes, Lluís Zaforteza, i els dirigents del partit Antoni Moncada, Dolors Fortuny i Miguel Alcón. Els seus continguts tenien especial atenció a la classe obrera i tractaven les problemàtiques socials en oberta polèmica amb els comunistes, republicans, socialistes i maçons.

L'1 de gener de 1935, el Secretariat social del Centre d'Acció Obrera tragué la revista mensual *Defensa Obrera* (1 de gener de 1935- 15 de desembre de 1936). Se subtitulà, primer, "Periódico mensual obrerista" (1 de gener de 1935-2 de gener de 1936) i, després, "Periódico quincenal obrerista" (16 de gener de 1936-15 de desembre de 1936). Dirigit per Bartomeu Amengual Ferrer, en foren col·laboradors habituals Antoni Homar, Bartomeu Quetglas, Francesc Moranta, M. Torres, Antoni Rebassa, Óscar Pérez Solis i Fidel Ribera. Tingué la redacció i l'administració en el carrer de Zavellà, núm. 17 i s'edità a la Impremta de Mossèn Alcover, del carrer del Mirador, 3, de Palma (el primer número de l'1 de gener de 1935), els Tallers Gráficos Lux, del carrer dels Moliners, 20, de Palma [febrer-agost de 1935], les Gráficas Arts, del carrer de Cecili Metel, 1, de Palma (1 de setembre de 1935), l'Editorial Ramon Llull, de Felanitx (1 d'octubre de 1935-12 de març de 1936) i la Imp. Catòlica Vda. de S. Pizà, de Palma [26 de març-15 de desembre de 1936).

Es declarà contrari al marxisme, al capitalisme i a l'anarquisme i preconitzà un sindicalisme apolític i professional i la necessitat d'unió del sindicalisme catòlic en un Front Nacional del Treball. També defensà la instauració d'un salari familiar basat en les caixes de compensació.

Es redactà en castellà i després de l'aixecament militar del 19 de juliol de 1936, es continuà editant fins el 15 de desembre de 1936 –darrer número (31) conegut– i molts dels seus col·laboradors passaren al sindicalisme franquista.

7.6.5. LA PREMSA ESPORTIVA I D'ESPECTACLES

Durant els anys de la Segona República, els esports continuaren la seva implantació en la societat de masses que s'anava configurant, amb un interès cada vegada més gran per bona part de la població i un increment de la pràctica esportiva, sobretot el futbol i el ciclisme. D'aquesta manera sorgiren algunes publicacions periòdiques especialitzades, però que tingueren dificultats de consolidació. Així mateix, aquestes publicacions moltes vegades combinaven els continguts esportius amb seccions d'espectacles.

El 29 d'agost de 1931, va sorgir la revista *Palma Deportiva* (29 d'agost de 1931-17 d'agost de 1934), que va ser la que tingué més continuïtat del període republicà en l'àmbit esportiu.

Se subtitulà en els primers cinc números “Revista ilustrada”, per després no tenir cap subtítol a la capçalera fins el núm. 27 en què tornà a portar “Boletín de carreras-espectáculos”. Va tenir entre 8 i 12 pàgines cada número, editades a la Impremta Gràfiques Mallorca. El darrer número que és coneix d’aquesta publicació és el 147 del 17 d’agost de 1934.

El 15 de setembre de 1933, es començà a publicar el setmanari *Reportajes*, que se subtitulà, inicialment, “Revista social y deportiva” i, després, “Revista deportiva ilustrada”. Tenia la redacció i l’administració al carrer de Sant Feliu, núm. 4 i s’edità a la Impremta La Esperanza. Malgrat que pel seu títol com el subtítol inicial semblava d’oci i esport, la gairebé totalitat del seu contingut era sobre aquest darrer. Únicament va publicar 9 números, ja que deixà de sortir el 10 de novembre d’aquell any.

La Joventut Esportiva edità el setmanari *Ecos Deportivos* (15 d’octubre de 1934-11 de març de 1935). Se subtitulà “Revista semanal ilustrada” i va tenir la redacció i l’administració en el passeig de la Rambla, núm. 56, de Palma. Tenia 8 pàgines, editades a la Impremta Politècnica, de Palma. Va ser dirigit per Pere Roca Puig i, a més de la informació esportiva, també publicava seccions d’espectacles, especialment de teatre i toros. Es redactava en castellà i sortia il·lustrada amb fotografies. Després de publicar 22 números, va desaparèixer l’11 de març de 1935.

El 12 de novembre de 1934, aparegué el setmanari *Deportes* (12 de novembre de 1934-30 de novembre de 1935), que se subtitulà “Semanao ilustrado de todos los deportes.” Dirigit pel periodista Joaquim Maria Domènech, a més d’informació esportiva publicava també seccions de cinema, teatre i toros. Aquesta publicació, inicialment de gran format (67,5x44,5 cm), incloïa nombrosos fotogravats. Tenia la redacció i l’administració, en principi al carrer de la Casa del Poble, núm 26 i, després, al carrer de Sant Gaietà, núm. 3. Es va imprimir, primer, als Tallers Gràfics Lux; després, a la Impremta La Esperanza i, finalment, a la Impremta Vich, d’Inca. En sortiren 51 números.

Com a continuació del setmanari *Deportes*, aparegué el 9 de desembre de 1935, el nou setmanari *Record*, que se subtitulà “Revista deportiva.” Dirigit per Eduard Llompart de la Peña, en sortiren únicament 4 números, de 16 pàgines cada un, editats a la Impremta Vich, d’Inca. Tenia la redacció i l’administració en l’antic local del setmanari *Deportes*, al carrer de Sant Gaietà, núm. 3, de Palma. Va desaparèixer el 30 de desembre de 1935.

L’1 de juliol de 1935, es començà a publicar el setmanari *Sport* (1 de juliol-8 de setembre de 1935). En la capçalera, portava el dibuix d’un tirador d’arc que jugava amb el títol de la publicació. Tenia 8 pàgines, editades als Tallers Gràfics, del carrer dels Moliners, núm. 20. Va ser dirigit per Bartomeu Terrades Mandilego i el seu caricaturista fou Pere Quetglas – Xam.– El setembre de 1935, després d’haver editat 11 números, va ser substituït pel també setmanari *Sports* (16 de setembre de 1935-13 juliol de 1936). Simplement havia afegit a la capçalera una “s” però conservà la mateixa vinyeta que la publicació anterior. Se subtitulà “Semanao ilustrado de todos los Deportes” i tingué la redacció i l’administració al carrer de Cecili Metel, núm. 1. Tenia, inicialment, 16 pàgines i, després, 8, impreses al principi als Tallers de Gráficas Arts i, posteriorment, a la Impremta La Esperanza. Va ser dirigit per Manuel Llinàs March i Albert Llabrés Torres i, a més d’esports, també incloïa seccions d’espectacles. Després d’haver publicat 43 números va deixar de sortir, probablement a causa de l’inici de la Guerra Civil.

En aquell període, un dels àmbits més dinàmics pel que feia a la premsa esportiva varen ser les publicacions hípiques. Des de 1930, la Societat Hípica de Mallorca editava el *Boletín Oficial de las Carreras de Caballos al trote* (1930-18 juny de 1935).

El 22 de juliol de 1933 va sorgir el periòdic setmanal *Hípica* (22 de juliol-5 d’agost de 1933), que tenia l’administració al carrer de Lluís Martí, núm. 38. Tenia 4 pàgines, editades a la Impremta Independència, de Palma. Després de publicar 3 números, però, va desaparèixer.

El 8 de març de 1934, tornà a sorgir la nova publicació setmanal *Mallorca Hípica* (8 de març-10 d'agost de 1934). Se subtitulà “Organo de divulgación de la S.[ociedad] H.[ípica] M.[allorca]” i alternà entre les 4 i les 6 pàgines, editades a la Impremta Filles de J. Colomar. La revista *La Nostra Terra* quan donà notícia de l'aparició d'aquesta publicació, comentà “Desitja ésser el portantveu de les corregudes de cavalls, que no dubte en proclamar l'esport més mallorquí. En registrar l'aparició d'aquest setmanari volem fer constar l'afany amb que neixen i moren les publicacions deportistes mallorquines.”²¹⁶⁶ En sortiren 22 números fins el 10 d'agost de 1934.

Novament, el 25 d'agost d'aquell any, es va fundar el setmanari *Caballos* (25 d'agost-8 de setembre de 1934), que se subtitulà “Semanario Deportivo.” Tenia 4 pàgines, editades a la Impremta Gràfiques Mallorca. La publicació es dedicava a comentar notícies esportives, especialment sobre hípica, però tampoc tingué continuïtat, ja que després d'editar tres números desaparegué.

També hi hagué alguns intents de publicacions especialitzades en oci i espectacles, que no es consolidaren, com *El Cicerone Mallorquí* (abril de 1933-juliol de 1934), *Servicio de Turismo* (1935-maig de 1936), *Oro* (novembre de 1935) i *El Oficial de los Espectaculos* (desembre de 1933).

7.6.6. LES PUBLICACIONS PERIÒDIQUES RELIGIOSES

L'Església continuà la trajectòria editora que tenia des del final del segle XIX i durant el període republicà incrementà la intensa activitat promotora de nombroses publicacions. Al tradicional *Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca*, hi hem d'afegir publicacions d'ordres religiosos, congregacions, parròquies i organitzacions catòliques. Editaren butlletins els Missioners dels Sagrats Cors de Jesús (*Asociación de los SS. Corazones*), la Congregació Mariana (*Boletín de la Federación de Congregaciones Marianas de Mallorca*) i revistes la Lliga del Bon Mot (*El Bon Mot*), els pares Carmelites Descalços (*Carmelo Balear*), la Tercera Ordre de Sant Francesc (*Heraldo de Cristo*), la Congregació de Maria Immaculada i Sant Lluís Gonzaga (*Juventud Católica*), els pares dels Sagrats Cors (*Lluch*), els pares Teatins (*Luz y Vida*) i les religioses de la Puresa (*Mater Purissima*). També algunes parròquies editaren butlletins, fulls parroquials i dominicals –alguns amb tiratges de més de 10.000 exemplars–, com *La Caridad* (1917-1933), de la Parròquia del Santíssim Cor de Jesús dels Hostalets de Palma.

La majoria d'aquestes publicacions periòdiques ja s'editaven abans de la proclamació de la Segona República com hem vist. Entre les noves revistes que aparegueren en el període republicà volem destacar la revista *Juventud Católica* (febrer de 1933-juliol de 1936). Se subtitulà, primer “Congregación de María Inmaculada y de San Luis Gonzaga. Boletín” i, després “Boletín de la Congregación de María Inmaculada y de San Luis Gonzaga. Tenia la redacció i l'administració, inicialment, al carrer del Palau, núm. 36 i, posteriorment, al carrer de Montis-ion, núm. 66 i s'edità a la Impremta de La Esperanza. En els números 20 i 21, de gener i febrer de 1935, respectivament, publicà la memòria de l'Assemblea de Congregacions Marianes de Mallorca. Després d'editar 37 números, desaparegué el juliol de 1936.

El gener de 1935, aparegué la revista mensual *Excelsior* (gener de 1935-setembre de 1939),²¹⁶⁷ òrgan de la Joventut Femenina d'Acció Catòlica de Palma. Se subtitulà “Revista mensual de la Juventud Femenina de A. C. de Palma de Mallorca.” Tenia la redacció i l'administració al carrer de Danús, núm. 1, entresòl i s'edità a la Impremta La Esperanza, del

²¹⁶⁶ .- *La Nostra Terra*, núm. 75. Palma, març de 1934, pàg. 119.

²¹⁶⁷ .- Sobre *Excelsior*, vegeu MATAS PASTOR, Joan Josep: “El periodisme catòlic militant durant la Segona República a Mallorca: els casos del setmanari *El Luchador* i la revista *Excelsior*”, a SERRA BUSQUETS, S. i COMPANYY MATES, A. (coord.): *La Segona República*. XXV Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 2007, pàgs. 475-487.

carrer de la Llonjeta, 11 (gener de 1935-desembre de 1938) i la Impremta Politècnica, del carrer de Maura, 5 (gener-setembre de 1939). Informava sobre les activitats de l'organització a Mallorca i les seccions habituals eren "Sección de consultas", "Noticiario", "Vida litúrgica y piedad", "Vidas ejemplares de almas de A. C." i "Costumbres cristianas mallorquinas." En l'editorial de presentació afirmà "Aspira a ser una revista que responda a cuanto puede interesar a una joven cristiana y, sobre todo, a las que se preparan a ser apóstoles de la Acción Católica."²¹⁶⁸ Després d'editar 49 números, deixà d'editar-se el setembre de 1939. Així mateix, l'organització oficial de l'Església Catòlica, Acció Catòlica, edità el butlletins *Acción Cristiana* i *Boletín de Acción Cristiana*, i també aparegueren alguns periòdics parroquials a Palma, com *Mi Parroquia* (octubre-novembre de 1932-febrer-març de 1939) – de la Parròquia de Santa Creu de Palma–, *Notícias de la Parroquia de San Miguel* (1933), o a la Part Forana, com *Hoja Dominical de la Parroquia de Manacor* (des de 1933) o *Iglesia del Convento Dominicos de Manacor* (1933-34).

7.6.7. LES REVISTES CULTURALS

Les revistes culturals també assoliren notable rellevància. En el període republicà es continuaren publicant la revista d'alta cultura i regionalista *La Nostra Terra* (gener de 1928-maig de 1936), la religiosa *Studia* (juliol de 1929-març de 1958), la de música *Philharmonia* (desembre de 1929-1936) i la d'història *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (des de 1885).

Alhora, també aparegueren la revista cosmopolita mensual *Brisas* (abril de 1934-juliol de 1936), que se subtitulà "Revista mensual ilustrada." Va ser dirigida per Antoni Vich (editor), Llorenç Villalonga (director literari) i Joan Estiarte i G. Roman (directors artístics).²¹⁶⁹

El 16 de novembre de 1935, sorgí la revista literària *Boletín del Grupo Literario Azul* (novembre de 1934-maig de 1935), dirigida per l'escriptor i periodista Julio Sanmartín Perea, que publicà 7 números fins l'abril-maig de 1935.

Així mateix, es començaren a publicar la revista literària mensual *Ideas Estéticas* (setembre-desembre de 1935), que se subtitulà "Publicación mensual de Crítica y Arte". Fundada per Gaspar Sabater, que també en va ser el director. Oferia textos d'estètica, de filosofia i de literatura. En sortiren 4 números fins el desembre de 1935. Finalment, també hem de mencionar la revista *Cine Star* (1935-1936), que se subtitulà "Magazine Nacional Cinematográfico." Va ser dirigida per A. Alonso Casares i tingué com a director artístic G. Román.

7.6.8. LES PUBLICACIONS DE CORPORACIONS PROFESSIONALS

Durant el període republicà, diverses corporacions professionals també dugueren a terme una important tasca d'edició de publicacions periòdiques, algunes de les quals foren butlletins interns per als col·legiats i d'altres es convertiren en revistes de difusió més àmplia. Així, el Col·legi de Metges de les Balears editava la *Revista Balear de Medicina* (abril de 1926-1936); el Col·legi Oficial del Secretariat Local de les Balears, publicava la revista mensual *El Secretariado Balear* (abril de 1928-setembre de 1936); l'Institut de la Dona que Treballa treia la revista *Vida Femenina Balear* (febrer de 1930-agost de 1935), i el Foment del Civisme, *La Vanguardia Balear* (juny de 1914-1937).

Durant el període republicà sorgiren el *Boletín de Cotización Oficial* (abril 1935-1936), del Col·legi de Corredors de Comerç de Palma, i el *Boletín Circular del Colegio Oficial de Agentes Comerciales de Palma* (juny-desembre de 1931 i gener de 1934-juny de 1936), del Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Palma. També algunes entitats tingueren les seves

²¹⁶⁸ - "Lo que es y aspira a ser *Excelsior*", a *Excelsior*, núm. 1. Palma, gener de 1935, pàg. 4.

²¹⁶⁹ - Sobre aquesta publicació, vegeu POMAR, Jaume: "Notícia de «Brisas»", a *Estudis Baleàrics*, núm. 23. Palma, desembre de 1986, pàgs. 63-76.

publicacions, com el Casal Català que publicà, primer, el *Butlletí del Casal Català* i, després, *Llum*.

7.6.9. LA PREMSA EN LLENGUA ANGLESA, ALEMANYA I FRANCESA

A Mallorca, al començament del decenni de 1930, s'havia establert un grup considerable de britànics, alemanys i francesos. Aquests residents varen ser capaços d'organitzar-se per mantenir el contacte amb el seu país d'origen, ajudar als que anaven arribant, organitzar escoles per als fills d'emigrants i, fins i tot, editar publicacions en la seva llengua. Així, la comunitat anglesa edità, a més del diari *The Daily Palma Post*, els setmanaris *The Majorca Sun* (7 de desembre de 1931-5 de desembre de 1934) i *El Weekly* (1933) –que posteriorment es fusionà amb el *The Daily Palma Post*–, la revista bimestral *Story* (1931-1933) –que era una recopilació d'articles de la revista *The Book of the Month in America*–, la revista literària *Caravel* (1934-1936) i la també revista bilingüe (anglès i castellà) *Baleares* (abril-agost de 1933), dedicada al turisme. Al mateix temps, la comunitat francesa edità el setmanari *Le Jeudi* (11 de maig-22 de juny de 1933) i l'alemanya, els setmanaris *Die Insel* (29 d'octubre de 1932-12 de setembre de 1933) i *Der Herold* (1 d'octubre de 1933-juny de 1934).

7.6.10. LA PREMSA FORANA

Durant el període republicà, també a la Part Forana²¹⁷⁰ es produí una efervescència política. Com a resultat del pluralisme ideològic i de la llibertat de premsa que es va viure, hi hagué un relleu amb gran força de l'activitat periodística que, en bona part, tingué un caràcter polític. Sens dubte, aquells anys republicans, la Premsa Forana va viure la seva millor època des dels seus inicis el 1883. Varen sorgir publicacions periòdiques en nombrosos municipis de Mallorca, que destacaren també per la quantitat, diversitat i pluralitat. De totes maneres, la majoria d'aquests periòdics varen tenir dificultats de continuïtat, a excepció dels setmanaris informatius (*El Felanitxense* –degà de la Premsa Forana mallorquina–, *Sóller* i *Pollença*) malgrat que també tenien posicions polítiques clares en certes ocasions, especialment durant els períodes electorals. Tot i aquesta eclosió de la premsa política local, un bon grapat de publicacions tingué moltes dificultats de consolidació. A més a més, alguns periòdics sortiren afavorits per conjuntures polítiques determinades, però sense voluntat de llarga durada. Podem dir que trobaríem dues tipologies, la primera, la formada per un conjunt de municipis que tenien, aleshores, ja una consolidada tradició periodística –Felanitx, Inca, Pollença, Manacor, Lluçmajor, Santanyí i Sineu– i, la segona, els inicis de la tradició d'un bon nombre de municipis de l'illa, com Algaida, Calvià, Montuïri, Sant Joan i Porreres.

²¹⁷⁰ .- Sobre el fenomen de la premsa local i comarcal, vegeu per a Catalunya, els estudis de Jaume GUILLAMET: *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1983 i del mateix autor «La premsa comarcal a Catalunya», a SERRA BUSQUETS, S. i COMPANYY MATES, A. (eds): *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*. XII Jornades d'Estudis Històrics Locals. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1993, pàgs. 139-145. Per a Mallorca, els inicis de la premsa forana han estat tractats per Arnau COMPANYY i MATES a «La primera etapa de la premsa forana a Mallorca (1883-1936). Evolució general», a MARIMON RIUTORT, A. (ed): *Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca*. Col. «Coneixements, realitats i perspectives», núm. 3. Fundació Emili Darder. Palma, 1997, pàgs. 181-202. La Premsa Forana és la modalitat mallorquina de la premsa local no editada en la capital, Palma, que com a grup de publicacions nombroses i diverses es va convertir en un fenomen periodístic i cultural ben singular i característic de Mallorca. És equiparable al fenomen de la premsa comarcal de Catalunya.

A Felanitx,²¹⁷¹ en els darrers anys de la Dictadura de Primo de Rivera, el Cercle Recreatiu havia abandonat la tasca d'edició d'*El Felanigense* i el setmanari des de 1926 duia una etapa feble. L'arribada del període republicà presentà alguns canvis significatius en l'antiga capçalera. El 1931, començà a ser editada per la delegació a Felanitx de l'Associació per a la Cultura a Mallorca. D'altra banda, el 1933 adoptà el nom d'*El Felanitxer* i es passà a redactar íntegrament en català. Aquesta darrera etapa va ser dirigida per Pere A. Reus Bordoy. Com assenyala Germà Coll, "bona part dels seus col·laboradors eren homes d'esquerra i la seva ideologia traspuava adhesió a les planes del setmanari. Aquesta línia de conducta no agradava a quasi ningú. Els elements de dreta trobaven partidista *El Felanitxer* i els d'esquerra l'hi trobaven massa poc.[...] Els qui militaven a cada un dels dos extrems volien una premsa pròpia, doctrinària i combativa ensems, i que fos expressió de llur ideari polític."²¹⁷² Aquesta situació propicià, a partir de 1933, l'aparició de dues noves publicacions: *Maculí* i *Pedra Foguera*.

El 14 de gener de 1933, sorgí el setmanari *Maculí*, que se subtitulà "Periòdic Felanitxer." De tendència dretana, malgrat la seva declaració d'independent, s'imprimí, primer, a la Tipografia d'Obrador i Nicolau i, després, a l'Editorial Ramon Llull. La darrera etapa de la publicació es caracteritzà per ser portaveu de la CEDA. El darrer número sortí el 27 de juliol de 1935, però anuncià la publicació del setmanari *Felanitx*.

En contra, aparegué, el 20 de maig de 1933, el setmanari polític i satíric *Pedra Foguera*.²¹⁷³ Se subtitulà "Setmanari satíric i humorístic" i va néixer amb l'objectiu de combatre el *Maculí*. Atacava el conservadorisme local i s'edità a la Tipografia Felanigense i arribà a tenir un tiratge de 600 exemplars. Després de publicar 71 números, va desaparèixer el 6 d'octubre de 1934 com a conseqüència de la repressió pels fets revolucionaris.²¹⁷⁴

Finalment, el 3 d'agost de 1935 sorgí el setmanari *Felanitx*, que era l'òrgan de la CEDA. En va ser director efectiu Joan Obrador Tauler, encara que nominalment hi figurava Joan Estelrich Artigues. S'imprimí a l'Editorial Ramon Llull. Aquesta publicació continuà editant-se després de l'inici de la Guerra Civil i, el juliol de 1937, es transformà en el periòdic oficial de la Falange local. El setmanari *Felanitx* ha continuat sortint fins a l'actualitat.

A Inca,²¹⁷⁵ el 12 d'abril de 1931, començà a editar-se el setmanari *La Ciudad*, dirigit per Alejandro Bérnago. Aquest fet suposà la represa de la premsa inquera, que s'havia interromput al final de la Dictadura de Primo de Rivera. S'editava a la impremta Vich i se subtitulava "Semanao literario y de informacón." El darrer número sortí el juny de 1932.

L'evolució significativa de la premsa inquera, iniciada a partir de 1883 i que tingué la seva màxima expressió en els dos primers decennis de segle XX, va sofrir un alentiment durant el període republicà, en contrast amb el desenvolupament arreu de Mallorca. Hi hagué un llarg interval (entre el juliol de 1932 i el setembre de 1935) en què no s'hi publicà cap periòdic.

El 28 d'octubre de 1935, també a la impremta Vich, sortí el setmanari *Ciudad*, del qual se n'editaren 30 números, fins al 30 de juny de 1936.

²¹⁷¹ ..- Sobre la premsa felanitxera, vegeu COLL MESQUIDA, Germà: "Notes breus per a la història de la premsa periòdica a Felanitx", a *Lluc*, núm. 582. Palma, setembre de 1969, pàg. 14-19.

²¹⁷² ..- COLL MESQUIDA, Germà: "Notes breus per a la història de la premsa periòdica a Felanitx", a *Lluc*, núm. 582. Palma, setembre de 1969, pàg. 17.

²¹⁷³ ..- Sobre el setmanari felanitxer *Pedra Foguera*, vegeu MANRESA, Mariantònia: "La premsa satírica mallorquina durant la Segona República: *Pedra Foguera* com a mostra", a *Estudis Baleàrics*, núm. 23. Palma, desembre de 1986, pàgs. 57-62.

²¹⁷⁴ ..- MANRESA, Mariantònia: "La premsa satírica mallorquina durant la Segona República: *Pedra Foguera* com a mostra", a *Estudis Baleàrics*, núm. 23. Palma, desembre de 1986, pàgs. 57-62.

²¹⁷⁵ ..- Sobre la premsa inquera, vegeu COMPANYY i MATES, Arnau: "La premsa comarcal i local a Mallorca. Aproximació a la premsa d'Inca (1883-1936)", a *I Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca. Inca, 1994, pàgs.177-197, i CORTÈS FORTEZA, Santiago: *Petita història de cent anys de premsa a Inca. 1883-1983*. Col·lecció Ximbellí, 5. Ajuntament d'Inca. Inca, 1983.

La premsa política inquera tingué el seu model més significatiu en el periòdic *Avance*, subtítulat “Semanario de Combate-Defensor de la clase obrera.” Aparegué el 15 de juny de 1936 i, arran del cop d'Estat del 19 de juliol, va interrompre la publicació. Els seus editors (Bernat Rubert Ferrer, Joan Garau Pieras i Miquel Reynés Morey), el director (Miquel Mercadal Ramis), el secretari (Guillem Vallori Bonafé) i els redactors (Gabriel Buades Pons i Llorenç Beltran Salvà) sofriren represàlies.

A partir de 1934, a Sóller,²¹⁷⁶ a més dels setmanaris *Sóller* i *La Voz de Sóller*, s'hi afegí el quinzenari *Unión y Cultura*. El primer número sortí el 2 de juny de 1934 i s'editava des de la Casa del Poble de Sóller. Com assenyala Brígida Vaquer, “la intenció del seu [la Casa del Poble] vehicle d'expressió, *Unión y Cultura*, explicada a l'editorial del primer número, va ser la unió i la culturalització racional dels treballadors. Per la temàtica dels articles podem dir que els assumptes que més els preocupaven eren: l'educació, les escoles, la guerra, el feixisme, la religió, la situació de la dona i l'alcoholisme»²¹⁷⁷. Tingué una vida curta ja que desaparegué el 6 d'octubre de 1934, coincidint amb el tancament de la Casa del Poble arran dels esdeveniments revolucionaris d'Astúries.

La premsa manacorina va viure una bipolarització entre els setmanaris dretà *Voz y Voto* i esquerrà *Nosotros*. Manacor, després dels breus intents del període de la Dictadura de Primo de Rivera, llançà una publicació, que tingué una llarga durada. Es tractava del setmanari *Voz y Voto*, que aparegué el 15 d'agost de 1931. Se subtitulava “Semanario independiente” i va ser dirigit successivament per Guillem Puerto Noguera, Bartomeu Vallespir i Bartomeu Truyols Lliteras. Era d'ideologia conservadora i s'editava a la Tipografia de la Viuda de Bartomeu Rosselló, de Manacor. El 3 d'octubre de 1936, sortí el darrer número, que era el 272, i fou substituït pel periòdic *Renacer*, que en continuà la numeració. Les esquerres també tragueren el setmanari *Nosotros*, l'abril de 1935. Se subtitulà “Semanario local” i en fou director Miquel Duran Rosselló. S'editava a la Tipografia Felanigense i va mantenir intenses polèmiques amb el periòdic dretà *Voz y Voto*. Sortí fins al juliol de 1936 i el seu director i alguns dels principals col·laboradors, com Antoni Amer Llodrà i Jaume Lliteras, foren assassinats durant la Guerra Civil.

També tenim notícies que el 1933 els alumnes de l'Escola de la Murtera editaven la revista *Vidal Rural*.

Sineu, amb l'aparició del setmanari *El Republicano*, es convertí en el centre del republicanisme del Pla. El 19 de setembre de 1931, en sortí el primer número, subtítulat “Semanario bilingüe anti-caciquil.” Tenia l'adreça a la Quartera, núm. 2, i era de tendència republicana federal. Inicialment hi col·laboraven els republicans de Sineu, Lloret, Maria de la Salut, Montuïri i Sant Joan. Però després eixamplà el seu radi a Llubí, Algaida, Petra, Sencelles, Costitx, Muro, Selva, Inca i sa Pobla. Aleshores, gràcies a l'activitat d'*El Republicano*, Sineu es convertí en el centre del republicanisme federal del Pla. De Sineu, hi col·laboraven Antoni Matas –SATAM–, Joan Ferriol, Bartomeu Ferragut, Martín Riumbau Lazcano i Antoni Alomar. D'altres notícies i cròniques anaven signades amb pseudònims o genèrics, com SATAM, En Jordi de se Tanque, S.V.T., En Toni, Es Corresponsal, La Dirección i JUMANI. Entre les signatures més freqüents, trobam la de Martín Riumbau Lazcano, que escriví el serial, com a mínim d'11 capítols, titulat: “«El Obrero Político». Conferencia de Derecho Político y Administrativo al alcance de la Clase Trabajadora.”²¹⁷⁸

²¹⁷⁶ - Sobre la premsa sollerica, vegeu PÉREZ, Vicenç: «Un segle de premsa a Sóller», a *Sóller. Número del centenari. Juliol 1885-Juliol 1985*. Sóller, 1985, pàgs. 10-11.

²¹⁷⁷ - VAQUER ESTADES, Brígida: “Aproximació a les organitzacions obreres de Sóller: 1931-1936”, a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 839. Tom 41. Palma, 1985. pàg. 449.

²¹⁷⁸ - Justificà la publicació d'aquest serial de la següent manera: “Los nobles deseos de contribuir a la educación política del pueblo, que se ha visto siempre envuelto en las tinieblas, nos mueve a la publicación de nuestras conferencias.” Aquest escrit estava datat a Sineu el 14 de setembre de 1931. *El Republicano*, núm. 1. Sineu, 19 de setembre de 1931, pàg. 2.

Tècnicament tenia 4 pàgines (44 x 32 cm), una bona maquetació i presentació i, fins i tot, arribà a publicar alguna fotografia²¹⁷⁹. El preu del número solt era de 10 cèntims i s'incrementà a 15 a partir del desembre de 1931. Es redactava en català i en castellà i s'editava a la Impremta Gràfiques Mallorca, de Palma.

Polemitzà amb el diari *Correo de Mallorca* i el setmanari catòlic *Verdad y Justicia*. D'altra banda, feia propaganda de les publicacions *Crisol*, de la qual reproduïa algun article, i *Luz*. A més, inclogué articles de *Tribuna Libre* i *La Calle* i dedicà especial atenció a la qüestió de Joan March –Verga.–

El darrer número que hem vist és el 26, del 12 de març de 1932, però per ventura n'hi ha més. No sabem la causa de la seva desaparició, però segurament l'evolució general del Partit Republicà Federal de Mallorca no l'afavorí. El gener de 1932, aquest partit s'adherí al Partit Republicà Radical, d'Alejandro Lerroux, i el sector més esquerrà i nacionalista abandonà l'organització i constituí Acció Republicana de Mallorca. Des de llavors, el Partit Republicà Federal evolucionà cap a la dreta.

Pollença, que des de 1929 hi apareixia el quinzenari *Pollensa*, va veure com s'incrementaven les publicacions. Primer, amb l'aparició, el 20 de juny de 1931, del periòdic *Adelante*,²¹⁸⁰ que se subtitulà inicialment “Semanario anti-caciquil, izquierdista”; després, “Quincenal anti-caciquil, izquierdista”, i finalment “Periódico anti-caciquil, izquierdista.” Dirigit per Bartomeu Cabanellas, s'editava a la impremta Independència, de Palma, i sortí fins al 20 de febrer de 1932. Posteriorment, el 25 de desembre de 1935, sorgí al Port de Pollença el quinzenari *L'Atalaia*, que apareixia els dies 10 i 25 de cada mes. Dirigit per Francesc Bonnín, s'estampava a la Impremta de G. Deyà, de Pollença, i n'arribaren a sortir, com a mínim 12 números, fins al 10 de juny de 1936.

La premsa d'altres municipis

A Santanyí, que el 1909 havia tingut la publicació satírica *Es Moscart*, tornà a tenir premsa pròpia amb el sorgiment del quinzenari *Nuestro Pueblo*. Dirigit per Antoni Muntaner, solament se'n coneixen dos números: de l'1 de juliol i del 8 d'agost de 1931. Tenia la redacció al carrer de Sebastià Vila, núm. 9, i s'estampava a la Impremta Independència, de Palma.

A Lluçmajor, el 4 de gener de 1936, aparegué el setmanari *La Semana*, que se subtitulà “Periódico de información” (4 de gener-5 de setembre de 1936). Tenia l'administració i la redacció al carrer de F. Galán (4 de gener-5 de setembre de 1936) i s'edità a la Impremta de Jaume Salvà. Va ser fundat i dirigit per Jaume Salvà Rubí. La majoria d'articles anaven signats amb pseudònim i tractaven sobre esports, teatre, agricultura i notícies locals i insulars. Després de l'aixecament militar de juliol de 1936, es continuà editant, però tingué canvis notables, especialment des del començament de setembre d'aquell any. Des del d'aleshores, se subtitulà “Periódico al servicio de España”, tingué la redacció i l'administració al Born, núm. 7. Deixà d'editar-se el 28 de novembre de 1936, després d'haver editat 47 números.

Els inicis de l'activitat periodística a Algaida, Calvià, Montuïri, Sant Joan i Porreres

D'altra banda, també hi hagué un bon nombre de municipis que s'iniciaren en l'activitat periodística: Algaida, Calvià, Montuïri, Sant Joan i Porreres.

2179 .- Publicà en el núm. 11, del 28 de novembre de 1931, una fotografia de Francesc Pi i Margall.

2180 .- Sobre el periòdic *Adelante*, vegeu COLL TORRENDELL, Pere Josep: *L'Adelante, un periòdic d'esquerres i anticaciquil*. Col. “Plaguetes del Raval”, 7. Edicions El Moixet Demagog. Palma, 2006

Les publicacions algaidines²¹⁸¹ tingueren un fort component polític i varen ésser de breu durada. D'una banda, el 10 de maig de 1931, aparegué el setmanari *La Razón*, que se subtitulà “Semanao Independiente.” Fou dirigit per Joan Llull Fiol i ofería bàsicament notícies locals. En sortiren 8 números, el darrer dels quals duia data del 28 de juny de 1931 i s'editava a la Impremta Independència, de Palma.

D'altra banda, al cap de poc més d'un any, hi tornà a haver un nou intent, que tenia el propòsit de ser setmanal però que únicament se'n coneixen dos números de juliol de 1932. *Esquitxos* era el títol de la nova publicació i de subtítol, “Setmanari desvergoñit.” De caràcter satíric, es redactava en català dialectal i s'editava a la Impremta Independència, de Palma.

A Calvià, tenim notícies el 1931 de l'aparició d'*El Batallador*, però no n'hem pogut consultar cap exemplar.

A la vila de Sant Joan, les crítiques des d'*El Republicano*, de Sineu, a les dretes locals féu que aquestes traguessin un full volander anomenat *La Pandilla*, que sortí des del final de 1931 fins al començament de 1932. Des d'aquest full es mantingué una forta polèmica amb els col·laboradors santjoaners del setmanari sineuer.

Porreres²¹⁸² s'incorporà a la tradició periodística el 1933 amb la creació del quinzenari *Porreras*, portava el subtítol “Periódico independiente al servicio y defensa de los intereses generales del pueblo.” N'era propietari i director Miquel Rosselló Andreu i ofería informació local i temes d'interès general. Ideològicament era de tendència conservadora i s'edità fins al 1936. El 6 d'abril de 1935, vingué a acompanyar l'anterior publicació el quinzenari *La Voz de Porreras*. Malgrat subtitular-se “Periódico independiente,” era de tendència progressista i s'edità, primer (abril-desembre de 1936) a la Impremta Independència i, després (des del desembre de 1935) a la Impremta de Ferran Soler, ambdues de Palma. Sabem que, com a mínim, sortí fins el número 34, de l'11 de juliol de 1936.

A Montuïri, fou la tasca del vicari Joan Baptista Munar i Ramis que intentà en dues ocasions dotar el municipi d'una publicació escolar. En primer lloc, el 29 de juny de 1930 sorgí la revisteta escolar *Juventud*, però sembla que no arrancà definitivament fins l'1 de novembre de 1931. De totes maneres tingué una breu durada. Posteriorment, el novembre de 1934, hi tornà haver l'intent de la revista *Alborada*, que tenia com a col·laboradors els alumnes del col·legi Ramon Llull i, en alguns números, les alumnes del col·legi Bonavista. També aquesta vegada tingué poca durada.

A Consell que, des de 1928 s'hi publicava la revista especialitzada *Mallorca Agrícola y Avicultura*, va veure aparèixer el gener de 1934 el periòdic infantil *Consell*. Dirigit pel mestre Miquel Deyà Palerm, tenia una periodicitat mensual i era majoritàriament redactada pels alumnes de l'Escola Nacional de Nins. El juny-juliol de 1936 publicà el número especial (núms. 26-27) «Extraordinari fi de curs», que fou el darrer de la primera etapa. Entre el desembre de 1939 i el gener de 1940, tornà a sortir i continuà la numeració del període anterior però la iniciativa no prosperà.

7.7. LA DIPUTACIO PROVINCIAL DE BALEARS (1931-1934)

7.7.1. INTRODUCCIÓ

²¹⁸¹ .- Sobre la premsa algaidina, vegeu SALAS, Pere: «*La Razón*» i «*Esquitxos*»: premsa periòdica a Algaida durant la Segona República Espanyola. 1931-1932. Col. “Plaguetes d'Història i Cultura”, 3. Ajuntament d'Algaida. Algaida, 1997.

²¹⁸² .- Sobre la premsa porrerena, vegeu FERRÀ i MARTORELL, Rafael: “La premsa local a Porreres durant la Segona República”, a *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*. Mancomunitat del Pla de Mallorca. Di7 Edició. Binissalem, [s.d.], pàgs. 129-139.

La proclamació de la Segona República (abril de 1931)

El 14 d'abril, des de la Casa de la Vila, després de proclamar-s'hi la República, un poc passades les 16 h, els republicans i els socialistes es dirigiren cap al Palau de la Diputació i, sense trobar resistència, varen prendre possessió de l'edifici. Hi eren presents Antoni Pou, Luis Ferbal, Jaume Comas, Andreu Crespí, Josep Bernat i altres republicans. Francesc Julià Perelló hi hissà la bandera republicana, que fou saludada entre 'visques' i aplaudiments. El nou president de la Diputació, Francesc Julià, es dirigí al públic dient que "el ideal había triunfado rotundamente" i proclamà la República. Tot seguit, recomanà seny als assistents "para dar verdadera sensación de cultura y sensatez." Després, el vicepresident, el doctor Jaume Comas Cladera, també parlà als congregats. A tot això s'afegí la petició del comitè republicà de retirar dels salons de la Diputació els retrats del rei i de la família reial. En aquest edifici, que va ser adornat com era costum en els dies de gala, hi fou hissada també la bandera mallorquina.

La constitució de la comissió gestora de la Diputació Provincial de les Balears

Però, fou el dia 15 d'abril –que havia estat declarat dia festiu–, quan varen prendre possessió oficialment les noves autoritats de les principals institucions de l'illa. Així, a les 17 h, es reuniren en la sala de la presidència de Diputació Joan Massanet Moragues –que havia detestat la presidència de la corporació– i els republicans federals Francesc Julià Perelló i Jaume Comas Cladera, assistits pel secretari Miquel Font Gorostiza. El governador civil, Antoni Pou, havia designat com a president i vicepresident Francesc Julià Perelló (1877-1975) i Jaume Comas Cladera (1882-1964), respectivament. Julià presidia, des de 1930, el Partit Republicà Federal de Mallorca i s'havia presentat a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 pel Front Únic Antimonàrquic a l'Ajuntament de Palma. El doctor Comas havia estudiat medicina a Barcelona, on havia fet amistat amb el polític republicà radical Marcel·lí Domingo. Pertanyia al Partit Republicà Federal de Mallorca i s'havia presentat a les eleccions municipals del 12 d'abril a l'Ajuntament de Palma. Francesc Julià digué que "sentía en este tan solemne momento, honda emoción al pensar en la indudable trascendencia que las actuales circunstancias entrañan para España y para nuestra provincia, por cuya honra, prosperidad y enaltecimiento he de poner a contribución todas mis actividades, todo mi esfuerzo, sin regateos de ninguna clase."²¹⁸³ Després d'aquest breu parlament, demanà a Joan Massanet que li lliuràs els càrrecs pels quals havien estat nomenats. El governador civil també nomenà el socialista Jaume Bauzà Far gestor de la Diputació en representació de la "classe obrera."

El 17 d'abril, el president Julià es va reunir en el saló de sessions per saludar els empleats. Julià féu un breu parlament –els manifestà que esperava que continuarien prestant els seus serveis amb el mateix zel que havien fet amb el règim anterior– i el secretari de la corporació, Miquel Font el contestà que, interpretant el sentir de tots els empleats, ben segur que treballarien amb el mateix interès i procurarien que els serveis provincials "se desarrollen bajo la República Española con la mayor perfección posible." Acte seguit, Julià també aprofità l'avinentesa per saludar tot el personal subalern.²¹⁸⁴

Les primeres actuacions de la gestora

El president Julià, com era costum, va rebre nombroses visites protocolàries de les autoritats i de gran quantitat de col·lectius republicans i entitats de Mallorca. Però, com a mostra del nou talent de les noves autoritats republicanes, la primera actuació pública consistí en una visita

2183 .- *La Almudaina*, dijous, 16 d'abril de 1931, pàg. 2.

2184 .- "La proclamación de la República en Palma", a *Correo de Mallorca*, dissabte, 18 d'abril de 1931, pàg. 8.

als establiments de beneficència de la Diputació, començant per l'Hospital i la Inclusa.²¹⁸⁵ També ordenà l'enderrocament de les dependències usades com a cel·les de càstig per faltes disciplinàries dels asilats de la Casa de la Misericòrdia. Al mateix temps, disposà que els asilats de la Misericòrdia no anassin com a acompanyats als enterraments.²¹⁸⁶ A més, decidí que l'assignació de despeses de representació de la presidència de la Diputació fos invertida totalment en donatius i atencions benèfics.²¹⁸⁷ Des de la Diputació, també es demanà al ministre d'Instrucció Pública, Marcel·lí Domingo, que fes extensiu el decret de bilingüisme a les Balears.²¹⁸⁸

El 2 de maig, en una entrevista al setmanari *Ciudadania*, Francesc Julià afirmà que la Diputació “tiene multitud de problemas para solucionar. Es un trabajo impropio créanme ustedes.” Apuntà com a principals problemes la transformació de la Misericòrdia, “cuyo solo nombre es ya antiestético,” en un centre d'ensenyament i de cultura. Comentà que els establiments benèfics havien de ser ‘instituts professionals’ “en los cuales tendría cabida la enseñanza agrícola por ser la fuente de riqueza más importante de nuestra región y nación.” Afegí la necessitat de crear una associació de socors en la qual es donarien aliments “a todos los que lo solicitaran sin necesidad de influencias de ninguna clase.” Finalment, sobre el problema de l'estat de les carreteres, comentà que se solucionaria “satisfactoriamente si el Estado cediera a la Diputación todas las carreteras, para que ella las administrase y procediera a su conservación y mejora” i sentencià que “es intolerable continue el estado en que se hallan, por desgracia, nuestras carreteras y precisa el asfaltado general de ellas.”²¹⁸⁹

Des del setmanari socialista *El Obrero Balear*, Joan Payeras Pizà sol·licità el canvi de noms dels establiments provincials. Així, proposà que la Casa Misericòrdia passàs a denominar-se “Pabellón Público para Ancianos, Huérfanos e Inválidos”; l'Hospital Provincial, “Sanatorio Público Provincial” i, en lloc del “infame” Inclusa Provincial, posar “Departamento Provincial para Primera Infancia.”²¹⁹⁰

7.7.2. LA DIPUTACIÓ PROVINCIAL DES DEL MAIG DE 1931 FINS A L'OCTUBRE DE 1934

El 21 d'abril de 1931, el Govern provisional de la República publicà un decret, signat pel ministre de la Governació Miguel Maura, en el qual disposava que els governadors civils nomenassin comissions gestores al front de les diputacions provincials que es farien càrrec “de la administración de las respectivas Diputaciones provinciales con carácter interino.” Les comissions gestores havien d'estar integrades per un diputat –que havia de ser regidor– de cada un dels districtes provincials existents i podia ser designat pel governador lliurament.²¹⁹¹

El 24 d'abril, el governador civil Francesc Carreras comunicà a la premsa que en brevetat designaria els cinc regidors que en representació de cada un dels cinc partits judicials de les

²¹⁸⁵ .- *La Almudaina*, divendres, 17 d'abril de 1931, pàg. 2.

²¹⁸⁶ .- *La Almudaina*, divendres, 1 de maig de 1931, pàg. 2.

²¹⁸⁷ .- *La Almudaina*, dimarts, 5 de maig de 1931, pàg. 3.

²¹⁸⁸ .- El diari *La Almudaina*, de dimecres, 6 de maig de 1931, en portada, publicà el telegrama que envià el president Julià al ministre d'Instrucció Pública en el qual li deia: "(...) tenga a bien en uso acertada previsión contenida artículo adicional extender a Baleares beneficios decreto aludido ya que no cabe desconocer que esta Región que ha conservado su lengua como tesoro espiritual máspreciado se halla en absoluto y de lleno comprendida en los elevados y nobles motivos con que en el fraterno y aleccionador preámbulo se justifica el reconocimiento y consagración definitivos de la jerarquía lingüística de aquellas regiones que cual la nuestra juntamente con la rica habla castellana saben expresar su amor a España en la dulce lengua materna."

²¹⁸⁹ .- AGUILÓ, M. i MENEU, G.: "Una entrevista con el Presidente del Partido Republicano Federal de Mallorca Don Francisco Juliá Perelló", a *Ciudadania*, núm. 35. Palma, dissabte, 2 de maig de 1931, pàg. 4.

²¹⁹⁰ .- PAYERAS PIZÀ, Joan: "Cambio de régimen, cambio de nombres", a *El Obrero Balear*, núm. 1.534. Palma, divendres, 15 de maig de 1931, pàg. 5.

²¹⁹¹ .- *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.044. Palma, dissabte, 25 d'abril de 1931, pàg. 2.

Balears havien de constituir la comissió gestora de la Diputació i, aquests després, elegirien els president.²¹⁹²

El governador civil de les Balears, Francesc Carreras, nomenà els nous diputats provincials,²¹⁹³ que varen prendre possessió l'11 de maig. Aleshores, passaren a integrar la institució Francesc Julià Perelló (representant del districte de Palma) –que ocuparia la presidència–, Joan Alemany Villalonga (del districte d'Inca), Francesc Fernández Truyols (del districte de Manacor), Joan Roca Lluch (del districte de Menorca) i Marià Serra Riera (del districte d'Eivissa). Després de prendre possessió, va ser elegit vicepresident, per unanimitat, Francesc Fernández Truyols i es fixà que la corporació s'estructuraria en les ponències de Foment i Governació, i d'Hisenda i Beneficència, de les quals s'encarregarien Joan Alemany i Francesc Julià, respectivament. Al mateix temps, foren designats els inspectors de la Inclusa de Maó (Joan Roca), de l'Hospital i Inclusa d'Eivissa (Marià Serra) i del Col·legi de segon ensenyament d'Eivissa (Marià Serra) i el vocal del Comitè Executiu del Servei de Recaptació de Contribucions (Francesc Fernández). Es donà compte, a més, que el governador, com a president de la Junta Provincial del Cens de Població, havia designat vocal Joan Alemany.

El 2 de maig de 1931, el ministre de la Governació, Miguel Maura, decretà que els diputats provincials en representació del districte de la capital es podien ampliar fins a tres.²¹⁹⁴ El 26 de maig, el governador civil, Francesc Carreras, designà en representació “obrera” del Districte de Palma els regidors socialistes de l'Ajuntament de Palma, Jaume Garcia Obrador i Jaume Bauzà Far. A més, en aquesta sessió la ponència d'Hisenda i Beneficència es desdoblà en la d'Hisenda (integrada per Francesc Julià i Jaume Bauzà) i la de Beneficència i Sanitat (formada per Jaume Bauzà i Jaume Garcia). El 6 de juliol, però, el governador civil, Francesc Carreras, deixà sense efecte el nomenament d'aquests gestors socialistes,^{acord del qual es donà compte a la}

corporació provincial del 13 de juliol.²¹⁹⁵

El 13 de juliol de 1931, la corporació acordà designar els vocals de la Comissió Francesc Fernández i Joan Roca com a membres del Patronat Local de Formació Professional de la ciutat.²¹⁹⁶

Des de llavors i fins al febrer de 1932, la corporació provincial va acordar designar l'1 de setembre, Joan Roca Lluch i Joan Alemany Villalonga perquè fessin part de la Junta

2192 .- "De Baleares. En el Gobierno Civil", a *La Almudaina*, dissabte, 25 d'abril de 1931, pàg. 2.

2193 .- El 29 d'abril de 1931, el governador civil Carreras comunicà als periodistes que havia elegit els regidors, un de cada districte judicial, que havien de formar la comissió gestora de la Diputació. Els nomenats eren Francesc Julià Perelló (districte de Palma), Joan Roca Lluch (districte de Menorca), Francesc Fernández Truyols (districte de Manacor), Marià Serra Riera (districte d'Eivissa) i Josep Cerdà Miralles (districte d'Inca) —finalment, es possessionà com a gestor Joan Alemany Villalonga—. Així i tot, els digué que no havia fixat dia de constitució. "La Comisión Gestora de la Diputación Provincial", a *La Almudaina*, dijous, 30 d'abril de 1931, pàg. 2.

2194 .- En l'exposició de motius del decret es justificava l'increment del nombre de diputats a causa del “gran volumen de los asuntos que han de despachar algunas de dichas Comisiones” i que “exige un trabajo casi ininterrumpido, del que no pueden hallarse constantemente pendientes todos los Diputados de los distritos extraños a la capital.” A l'article 3er es disposava que si per raons especials el governador no creia convenient designar els nous diputats entre els regidors podia demanar a les juntes del Col·legi d'Advocats i de la Cambra de Comerç perquè en proposassin un membre. *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.050. Palma, dissabte, 9 de maig de 1931, pàg. 2.

2195 .- L'ofici que envià el governador Carreras a la Diputació deia que "como quiera que al hacer estos dos últimos nombramientos [Jaume Bauzà i Jaume Garcia] se padeció un error por este Gobierno, error que pudiera suponer una inconsideración a esa Comisión Gestora ya que según dispone el Decreto del Ministerio de la Gobernación de 2 de mayo último, cuando no lleguen a tres los Diputados provinciales en representación del Distrito de la capital, podrán ampliarse hasta este número, pero es requisito indispensable que así lo solicite la Comisión Gestora de la Exma. Diputación provincial, solicitud que no ha tenido lugar." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1931*.

2196 .- *Ibid.*

Provincial de Beneficència i de la del Cens de Població, respectivament.²¹⁹⁷ El 13 d'octubre, es nomenà Francesc Fernández Truyols com a vicepresident del Museu Pedagògic Provincial.²¹⁹⁸ El 3 de novembre, Francesc Fernández i Joan Roca foren elegits representants de la institució a la Junta Provincial de Sanitat.²¹⁹⁹ Novament, el 9 de desembre, d'acord amb el què preveia el paràgraf 2n de l'article 1r del decret del Ministeri de la Governació del 4 de desembre, la Comissió Gestora acordà designar Francesc Julià i Francesc Fernández perquè integrassin la Comissió d'Hisenda.²²⁰⁰ I, el 17 de febrer de 1932, també s'acordà designar el vicepresident Francesc Fernández per a la presidència de la Junta Provincial de Foment Pecuari de les Balears.²²⁰¹

Al final de febrer de 1932, arran del pas a l'oposició al Govern del dirigent radical Alejandro Lerroux, hi hagué rumors sobre possibles canvis en la composició de la Diputació. Segons aquests, Francesc Julià –donat el seu caràcter lerrouxista– havia de ser substituït a la presidència de la institució per l'armador i batle d'Alcúdia Jaume Ramis –amic íntim, es deia, de Marcel·lí Domingo– i també s'havia de nomenar una nova comissió gestora, entre la qual hi hauria el batle de Felanitx Pere Oliver i el regidor socialista de Palma Andreu Crespí.²²⁰² Davant aquests rumors, el president de l'Agrupació Socialista de Palma, Llorenç Bisbal, féu pública una nota en la qual advertia que l'agrupació i Andreu Crespí “son completamente ajenas a dicho asunto, el cual, por otra parte, carece de lógica democrática y tiene todas las trazas de una maniobra encaminada, más que a corregir evidentes indelicadezas políticas de los que hoy ocupan dicha Comisión Gestora, quizá tienda a otras finalidades poco recomendables desde el punto de vista de la pureza republicana.” Així i tot, comentava que es creia urgent una modificació de la gestora provincial, mesura que “lo aconseja el más elemental pudor político-administrativo ya que la Diputación ni ninguna otra corporación pública puede estar en manos de un solo partido que no tiene control en su actuación público-administrativa, máxime no siendo sus diputados de elección popular.”²²⁰³

El 2 de maig de 1932, la Comissió Gestora acordà que cada un dels diputats provincials tendrien al seu càrrec la Ponència de Vies i Obres provincials amb els camins veïnals compresos en el districte provincial de la seva respectiva representació.²²⁰⁴ El 10 de maig de 1932, s'acordà encomanar la Ponència d'Hisenda a Francesc Julià i Francesc Fernández i la de Beneficència i Sanitat a Joan Roca i Marià Serra.

No es tornaren a produir canvis en els integrants de la gestora provincial fins el 27 juny de 1932 en què el governador civil decidí ampliar la Comissió Gestora amb dos vocals del districte de Palma i designà com a nous gestors els regidors Emili Darder Cànaves (Acció Republicana) i Andreu Crespí Salom (socialista),²²⁰⁵ que varen prendre possessió en la sessió del 12 de juliol. Sembla però que aquests nomenaments varen provocar una certa polèmica ja que en la presa de possessió, el nou diputat Andreu Crespí agrai l'acollida sobretot perquè “venía a ocupar el cargo con cierto recelo por los rumores que hasta mí habian llegado de que

2197 .- *Ibid.*

2198 .- *Ibid.*

2199 .- *Ibid.*

2200 .- *Ibid.*

2201 .- L'acord es feia en aplicació del Decret del 7 de desembre de 1931 i de l'ordre del Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç del 29 de gener de 1932. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2202 .- "De Baleares. Política local? ¿Nuevo presidente de la Diputación y nueva comisión gestora?", a *La Almudaina*, dimarts, 1 de març de 1932, pàg. 2.

2203 .- "De Baleares. Política local. Los socialistas", a *La Almudaina*, dimecres, 2 de març de 1932, pàg. 2.

2204 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2205 .- Es donà compte d'aquesta resolució del governador civil, d'acord amb el ministre de la Governació i conforme a la seva autorització, en la sessió del 5 de juliol de 1932. Actes de la Comissió Gestora Interina. Sign. 39. També DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

se hacian gestiones en Madrid, para que quedara sin efecto la ampliación de la Comisión Gestora” i proposà que s'estudiàs una nova estructuració de les ponències de la institució. El president Julià li contestà que no tenia constància que cap dels integrants de la gestora hagués fet cap gestió contra la designació dels nous membres.²²⁰⁶

Des d'aleshores i fins a la constitució de la nova comissió gestora (febrer de 1934) solament es produí un canvi en els integrants de la corporació provincial. El 7 de febrer de 1933, es donà compte de l'ofici del governador civil en què cessava el diputat provincial pel districte de Menorca Joan Roca –a causa que havia cessat com a regidor de Ciutadella– i nomenava en substitució, el regidor de Maó Antoni Tudurí Carreras. Aleshores, Roca Lluch s'acomiadà de la corporació i aquesta li agrai els serveis prestats i la dedicació.²²⁰⁷ El 14 de febrer, Antoni Tudurí prengué possessió i el president Julià, després de les protocolàries paraules de benvinguda, proposà que s'integràs en els mateixos càrrecs que ho feia Roca Lluch. Així, passava a fer part de la Junta Consultiva i Inspectora de Teatres de Balears, de la Junta Directiva de la societat Foment del Turisme de Mallorca, del Patronat Local de Formació Professional de Palma i de les Ponències de Beneficència i de Governació i Foment.²²⁰⁸

El 28 de setembre de 1932, hi hagué canvis en la composició de les ponències de la Gestora Provincial. Així, Andreu Crespí passà a fer part de la Ponència d'Hisenda; Emili Darder a les de Governació i Foment, i de Beneficència i Sanitat, i Joan Roca Lluch a la de Governació i Foment.²²⁰⁹

El 25 d'abril de 1933, la Comissió Gestora acordà nomenar el secretari de la corporació Miquel Font com a vocal delegat de la institució en el Consell Directiu d'Assegurances Socials de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis en substitució del dimitit Guillem Alcover Sureda.²²¹⁰

El 25 d'abril de 1933, es varen decidir diversos canvis en les vocalies d'algunes institucions. Així s'acordà que Andreu Crespí i Francesc Fernández, fins aleshores representants propietari i suplent en el Patronat de la Llonja de Palma canviassin respectivament la seva delegació. També es decidí que el president Julià substituís al vicepresident Fernández en el càrrec de vocal en el Patronat Local de Formació Professional de Palma.²²¹¹

Pel que fa al funcionament, la corporació es reunia setmanalment en sessió plenària. L'1 de setembre de 1931, es decidí que els membres de la comissió gestora de la Diputació tenguessin dret a rebre 20 ptes. de dieta per les sessions que assistissin. A més, també s'acordà que rebessin d'indemnització pels viàtics els residents a Mallorca, 30 ptes.; els de Menorca, 140 ptes., i els d'Eivissa i Formentera, 130 ptes.²²¹²

La modificació de la Comissió Gestora provincial de febrer de 1934

Arran de l'aplicació del Decret del 4 de gener de 1934 del ministre de la Governació,²²¹³ l'1 de febrer, el governador civil Joan Manent comunicà que el ministre de la Governació havia

2206 .- A la salutació dels dos nous gestors per part del president Julià si adheriren Joan Roca i Francesc Fernández mentre que els altres dos diputats Joan Alemany i Marià Serra no en feren cap esment. Actes de la Comissió Gestora Interina. Sign. 39. Arxiu General del Consell de Mallorca.

2207 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*, pàg. 16.

2208 .- *Ibid.*, pàgs. 16-17.

2209 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2210 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*, pàg. 46.

2211 .- *Ibid.*, pàgs. 48-49.

2212 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1931*.

2213 .- El Decret del Ministeri de la Governació exposava que les comissions gestores que "transitoriamente viene atendiendo los servicios encomendados a las Diputaciones provinciales con arreglo a lo dispuesto en los Decretos de 29 de abril y 2 de mayo de 1931 elevados a Ley en septiembre del mismo año, estaban constituídas por personas que, la mayor parte, llevaban mas de dos años en el ejercicio de unas funciones interinas y por ello señaladamente temporales, cuya circunstancia obligaba al Gobierno a preocuparse en reorganizar dichas Comisiones ya que la continuación indefinida de las mismas personas al frente de las administraciones

nomenat els integrants de la nova comissió gestora: pel Districte de Palma foren elegits Francesc Julià Perelló (radical), Andreu Crespí Salom (socialista) i Emili Darder Cànaves (d'Acció Republicana i batle de Palma); pel de Manacor, Francesc Fernández Truyols (radical); pel d'Inca, Antoni Alomar Oliver (regionalista); pel de Maó, Antoni Tudurí Carreras (Unió Republicana), i pel d'Eivissa, Joan Mayans Escandell (republicà de Centre).²²¹⁴

El 17 de gener de 1934, el diari *La Almudaina*, dedicava l'editorial a comentar la decisió del ministre de la Governació sobre la renovació dels membres de les comissions gestores provincials "a fin de que habiendo sido su nombramiento circunstancial e interino no persistan en el cargo con carácter de propiedad y definitivo, y en nombramiento de los nuevos gestores tendrá el mismo carácter de interinidad dado que se propone el Gobierno en la actual etapa parlamentaria discutir la reforma de la administración provincial." Afirmava, a més, que "continúa siendo privativo de los Gobernadores Civiles el nombramiento de las Comisiones Gestoras, pero una representación de las derechas en el Parlamento expuso la conveniencia de que el nombramiento de los nuevos gestores estuviera en proporción a las fuerzas de los grupos políticos manifestadas en las últimas elecciones. Nada más justo ya que aquellas pusieron bien claro el sentir de la opinión. Interín llegan las elecciones que lleven a las Diputaciones los genuinos representantes de las provincias, es oportuna la orden del Ministro de renovar a los administradores y en manos de los Gobernadores está el tacto de saber elegir no para una total transformación de la administración provincial, sino para hallar un término de transacción, en el que se sientan representados todos los sectores del país, para que vayan perdiendo las Comisiones gestoras su carácter partidista, y estén sus acuerdos y decisiones en armonía con el sentir de la generalidad de la opinión."²²¹⁵

El 2 de febrer, el socialista Andreu Crespí, després de rebre (1 de febrer) del governador Manent la confirmació com a vocal en la comissió gestora de la Diputació, la va sotmetre al Comitè Executiu de la Federació Socialista Balear. El 20 de febrer, el vicepresident i el secretari de la Comissió Executiva, Jaume Garcia i Josep Bernat, feren públic l'acord de la comissió en el qual expresaven, d'una banda, la disconformitat amb la proporcionalitat establerta entre els gestors de la Diputació i la força real dels partits polítics representats. De l'altra, que el nomenament dels gestors de la Diputació era competència dels partits i que no havia de ser acceptat el càrrec per Andreu Crespí.²²¹⁶

En la sessió plenària extraordinària del 7 de febrer, presidida pel governador civil, Joan Manent, es constituí aquesta nova gestora. Foren reelegits president i vicepresident, Francesc Julià i Francesc Fernández, respectivament. El governador Manent intervingué per dir que abans de donar per constituïda la nova gestora volia "felicitar a todos los Vocales que la formaban, tanto a los que el Gobierno había reiterado su confianza como a los que eran de nuevo nombramiento" i dedicà un record als antics gestors que havien integrat la primera corporació que es va constituir quan es va proclamar la República i "supo realizar una obra

provinciales constituiria una vinculación contraria a la transitoriedad del sistema, expuesta a dañosas consecuencias.

Y estimando dicho Ministerio que no era oportuno en el momento de iniciarse una etapa parlamentaria en la que estaba en el ánimo de todos la seguridad de que iban a discutirse y promulgarse nuevas leyes de Administración local y provincial, adelantar con apremios de tiempo otras soluciones legislativas, dispuesto respetando los preceptos legales al principio citados se reorganizaran las Comisiones Gestoras de las Diputaciones provinciales sin alterar su estructura y sin ampliar sus funciones."

2214 .- "Nueva Comisión Gestora de la Diputación", a *La Almudaina*, divendres, 2 de febrer de 1934, pàg. 4.

2215 .- "Notas sueltas. Las Comisiones Gestoras" (editorial), a *La Almudaina*, dimecres, 17 de gener de 1934, pàg. 1.

2216 .- Finalment, el comunicat exposava que "la Ejecutiva de la F. S. B. declara: hallarse compenetrada en todo momento con la conducta y gestión del aludido camarada, en el seno de la Comisión gestora provincial, de acuerdo con la resolución que en su día tomó el Congreso Provincial del Partido." "Política local", a *La Almudaina*, dimarts, 27 de febrer de 1934, pàg. 4.

en consonancia con la idea de lo que representaba el nuevo régimen y la necesidad de reformar las viejas normas dándole un carácter mas moderno y mas humano." Seguidamente, afirma que "aunque comprendo no es a mi a quien corresponde proponer un voto de gracias para la antigua Comisión, quiero personalmente expresarle mi reconocimiento por la brillante labor realizada." A més, afegí que desitjava que la "nueva Comisión se haga cargo del trabajo que la[sic] espera" i recordà que la formaven vocals que "aunque de diversos matices políticos han acatado todos la República y están ahora unidos para llevar a cabo una labor administrativa, abrigando la seguridad de que todos han de trabajar para la consolidación definitiva de la República amoldando su actuación a las nuevas ideas democráticas y procurando cumplir bien su cometido con honradez y celo en beneficio de la provincia. Hay que hacerse cargo del ambiente universal que tiende a abandonar las normas viejas para abrir paso a las nuevas modalidades y remarcó que estas viejas normas las combaten por igual las derechas que las izquierdas. El trabajo de la Diputación tiene que ser principalmente impulsar la vida de los pueblos que forman la provincia procurando tambien por la cultura y la higiene de los ciudadanos." Reiterà que els nous gestors representaven "hoy a diversos sectores de opinión" afegint que "como también representaban la confianza del Gobierno que actualmente regía, debían secundar las iniciativas de aquél." Acabà manifestant que desitjava que els gestors "cuando venga el momento de ceder el puesto a los que la voluntad popular elija, tengan la conciencia tranquila de haber cumplido fielmente con su deber de velar por los intereses de la provincia y por el prestigio de España y de la República."²²¹⁷

Acte seguit, va intervenir el president Francesc Julià per agrair les paraules del governador Manent i es dirigí al nou vocal Alomar per dir-li que "los antiguos Gestores tenían por norma administrar dejando completamente aparte toda política y que en el verdadero sentido de la palabra hay tantos Presidentes como Gestores, una vez mas insistió en que se debe administrar bien dejando a un lado todo lo que sea política, defendiendo los intereses de los acogidos a la Beneficencia provincial y velando por su mejora." També agraià la tasca dels gestors cessant Alemany i Serra "cuya labor en esta Casa es digna de todo respeto y consideración ya que supieron cumplir digna y fielmente con su obligación" i acabà adreçant-se al governador Manent per reiterar-li en nom de tots la seva adhesió al Govern i "su firme propósito de colaborar siempre por el prestigio y consolidación de la República."²²¹⁸

Varen prendre possessió els nous gestors, excepte Joan Mayans que havia excusat l'assistència i ho féu en la sessió del 12 de febrer.²²¹⁹ Els canvis en la nova comissió gestora foren mínims: solament entrà com a nou gestor Antoni Alomar i deixaren la corporació Joan Alemany i Marià Serra. La gestora s'estructurà en tres ponències: Hisenda (Francesc Julià, Francesc Fernández i Andreu Crespí), Governació i Foment (Emili Darder, Antoni Alomar i Antoni Tudurí) i Beneficència (Emili Darder, Antoni Tudurí i Joan Mayans). Al mateix temps, es designaren els vocals del Comitè Executiu del Servei de Recaptació de Contribucions (Francesc Fernández), de la Junta Consultiva i Inspectora de Teatres (Antoni Tudurí), del Patronat Local de Formació Professional de Palma (Francesc Julià i Antoni Tudurí) del Patronat de la Llonja de Palma (Francesc Fernández –propietari- i Andreu Crespí –suplent), de la Junta Provincial del Cens de Població (Antoni Alomar) i de la Comissió Gestora de la Mancomunitat de Diputacions de règim comú (Francesc Julià –propietari- i Andreu Crespí –suplent-); els inspectors de la Inclusa de Maó (Antoni Tudurí) i de l'Hospitat

2217 - DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*, pàgs. 23-24.

2218 - *Ibid.*, pàg. 25.

2219 - El 12 de febrer, Joan Mayans Escandell prengué possessió com a gestor i el vicepresident Fernández, a més de donar-li la benvinguda, li comentà que com s'havia dit en la sessió de constitució "ha de ser norma de todos administrar bien y dejando a un lado lo que sea política procurar el mejoramiento de los servicios provinciales." Mayans el contestà afirmant que "pondría toda su buena voluntad y actividades en el desempeño del cargo que se le ha confiado y muy especialmente en aquellos asuntos que afectan al Distrito de Ibiza con cuya representación se honra." *Ibid.*, pàg. 28.

i Inclusa d'Eivissa (Joan Mayans); el president de la Junta de Foment Pecuari (Francesc Fernández), i el vicepresident del Museu Pedagògic Provincial (Francesc Fernández).²²²⁰ El 27 de març de 1934, el governador civil nomenà nous gestors el batle de Manacor, Antoni Amer Llodrà (Partit Republicà Radical) i el regidor de Palma, Vicente Tejada García (Acció Republicana, després —des d'abril 1934 d'Esquerra Republicana) per cobrir les vacants de Francesc Fernández i d'Emili Darder, respectivament.²²²¹ Aquests varen prendre possessió en la sessió del 3 d'abril i el president Julià en el discurs de benvinguda comentà que "la misión encomendada a los actuales Gestores de las Diputaciones provinciales que es, a su juicio, la de, prescindiendo de partidismos y miras políticas, administrar con celo y escrupulosidad los intereses provinciales."²²²² Les paraules del president foren contestades per Tejada²²²³ i per Amer.²²²⁴ Acte seguit, s'elegí —en votació secreta— com a vicepresident Antoni Tudurí Carreras.²²²⁵ Els canvis també es traduïren en modificacions en la composició de les ponències: Vicenç Tejada féu part de les Ponències d'Hisenda, i de Governació i Foment i ocupà el càrrec de vicepresident del Museu Pedagògic Provincial; Antoni Alomar s'integrà en la Ponència de Beneficència; Antoni Amer féu part de les Ponències d'Hisenda, de Governació i Foment i de Beneficència, a més d'exercir el càrrec de vocal en el Comitè Executiu del Servei de Recaptació de Contribucions i Imposts de l'Estat; Antoni Tudurí ocupà el càrrec de vocal propietari en el Patronat de la Llonja de Contractació de Palma, i Joan Mayans passà a ser president de la Junta Provincial de Foment Pecuari de Balears.²²²⁶ El 24 d'abril de 1934, s'acordà designar Amer com a representant de la corporació a la Junta Provincial de Beneficència de Balears.²²²⁷ El 24 d'abril de 1934, el socialista Jaume García Obrador —tinent de batle de l'Ajuntament de Palma— va ser nomenat gestor per cobrir la vacant del també socialista Andreu Crespí.²²²⁸

2220 .- *Ibid.*, pàgs. 26-27.

2221 .- *Ibid.*, pàg. 63.

2222 .- A més, Julià, adreçant-se a Tejada i Amer, digué: que "les rogaba y por anticipado agradecía, despelgarán toda su actividad en pro de los servicios provinciales, ejerciendo sobre ellos una continua inspección y vigilancia, al efecto de denunciarle cualquier defecto o anomalía que en los mismos noten, en la seguridad de que acogerá con interés cuantas observaciones se le hagan a fin de poder corregir y enmendar lo que deba serlo." *Ibid.*, pàgs. 65-66.

2223 .- Tejada expresà en nom de Darder l'agraïment d'aquest per l'acord adoptat en la darrera sessió "encomiando la labor llevada a cabo por dicho estimado compañero durante el tiempo que formó parte de la Comisión Gestora: y haora vaya también mi gratitud por las afectuosas palabras dedicadas a mi futura gestión en esta Casa. Vengo a ocupar un hueco difícil de llenar al tener que suplir al Sr. Darder y deseo que el agradecimiento de ambos conste en acta." Continuà dient que "Mi colaboración será la más decidida y tan eficaz como mis facultades permitan, pero en la inteligencia de que esta colaboración no es incompatible con una austera fiscalización. Soy el primero reconocer y apreciar que la labor administrativa de esta Corporación ha de ser completamente agena a toda intención partidista. Así pues ruego a todos vean en mí un compañero siempre dispuesto, con toda cordialidad, para las gestiones de pura índole administrativa." *Ibid.*, pàg. 66.

2224 .- Amer agrai també la rebuda que havien tingut i oferí la seva col·laboració "sencilla y modesta como su persona pero decidida y firme para todo cuanto pudiera redundar en bien de los intereses de la provincia." *Ibid.*, pàgs. 66-67.

2225 .- Tudurí agrai la designació per unanimitat "aunque poniendo la condición de que todos los compañeros han de ayudarle, en bien de los intereses de esta Casa, a llevar con acierto la honrosa misión que se le ha confiado." *Ibid.*, pàg. 67.

2226 .- *Ibid.*, pàgs. 67-68.

2227 .- *Ibid.*, pàgs. 84-85.

2228 .- Com era costum, el president Julià féu constar en acta el sentiment d'agraïment de la corporació a Crespí, "de cuya labor en pro de los intereses provinciales se guardará siempre en esta Casa grato recuerdo." També manifestà la complaença per haver recaigut la substitució de Crespí en Jaume Garcia, "ya conocido en esta Casa, y de cuyas relevantes cualidades cabe esperar que su colaboración ha de ser provechosa para la gestión provincial, y después de dirigirle atento saludo terminó rogándole ponga en su conocimiento cualquier defecto o anomalía que en los servicios provinciales note en la seguridad de que una vez comprobada su exactitud será inmediatamente corregida." Garcia agrai les paraules del president Julià i es posà a disposició de

El 24 d'abril de 1934, arran d'un prec del socialista Garcia, la comissió provincial acordà celebrar les seves sessions en la sala d'actes del Palau Provincial per a major comoditat del públic que tingués interès en assistir-hi.²²²⁹

7.7.2.1. L'actuació política

L'actuació de la corporació provincial anà encaminada a aplicar la legislació republicana. El primer acord de la nova corporació fou la petició el 26 de maig de 1931 al ministre d'Hisenda de la cessió a la institució del palau de l'Almudaina.²²³⁰ El 18 de juny, però, des de la Direcció

tots els companys de corporació "para cuanto pueda contribuir a una mas acertada labor, puesto que con toda modestia pero también con todo ahinco he de cumplir los deberes que el cargo me impone." Garcia passà a ocupar els mateixos càrrecs que desenvolupava Crespí i d'aquesta manera quedà designat per fer part de la Ponència d'Hisenda i que presentaria com a vocal a la corporació en el Patronat de la Llonja de Contractació de Palma (vocal suplent) i en la Comissió Gestora de la Mancomunitat de Diputacions de Règim Comú. *Ibid.*, pàgs. 86-87.

²²²⁹ - *Ibid.*, pàg. 90.

²²³⁰ - L'exposició de motius de la instància al ministre d'Hisenda afirmava que "este Alcázar, Excmo. Sr., intimante ligado a nuestra propia y auténtica personalidad, ha sido siempre y desde los confines a que la actual investigación histórica alcanza, sede y residencia de las autoridades que encarnaron la representación de la totalidad del antiguo reino mallorquin.= Remota es la fecha de su fundación. Las construcciones que en su solar a través de los siglos se han sucedido, tuvieron su primitivo núcleo en la fuerte torre que coronaba la ciudad sobre escarpado precipicio, frente al mar. Alrededor de esta torre trazaron ya los romanos el cerco de su fortificado recinto, en cuyo interior tuvieron morada, luego de la invasión del año 465 los vándalos de Genserico, y después de la breve conquista bizantina los caudillos de Belisario.= Caida la isla en 903 en poder de los sarracenos, sobre la misma fortaleza edificaron los moros su imponente alcazaba, destruída por la incursión que apenas si llegó a conquista, de los Pisanos y Catalanes en 1116, a la que sucedió el dominio de los almoravides y después el de los almohades.= Esta rica alcazaba mora de la que se conservan tan escasos como preciosos vestigios, fué la que trasformó en Palacio de la Almudaina —nombre que aún hoy dia recuerda su innegable origen— el que puede llamarse Rey de Mallorca por antonomasia, Jaime II hijo del Conquistador, teniendo por Arquitecto a Pedro Salvá y por colaborador al cistercense P. Dezcoll, Administrador por aquel tiempo de los bienes reales. Otros nombres nos quedan todavía de los que intervinieron en las obras de fábrica, coo el de Francesc Cavaller, pintor que decoró las regias estancias y el de maestro Camprodón de Perpiñán, autor del Angel de bronce que se elevó sobre la mas alta torre del castillo-palacio.= Quedan de estas construcciones fragmentos de gran extensión e importancia que han sobrevivido a las destrucciones y adaptaciones, sin número ni concierto que ha hecho fatales las distintas y sucesivas habilitaciones del edificio, siendo de lamentar en gran manera que aún los mas recientes inten de resturación no hayan obedecido a un criterio seguro y cuidadosamente estudiado de respeto al plan original de sus grandes realizadores medioevales.= En él vivieron, además de su iniciador Jaime II, Sancho I y Jaime III de Mallorca, y extinguido el dominio de la rama mallorquina con la muerte del último en 1349 en los campos de Lluchmayor, pasó desde luego a ser morada de los Virreyes de los Monarcas de Aragón primero, y luego de España, que en él han tenido su personal residencia siempre que han abordado estas costas.= Cautivo mas que huesped, moró en él por siete meses el desventurado Príncipe D. Carlos de Viana, entre 1459 y 1460, y por octubre de 1541 albergó la solemne y trágica magestad de Carlos V.= Sede de la realeza y del Gobierno mas representativo de la totalidad de la tierra mallorquina, toda nuestra historia de los tiempos medioevales y modernos se encierra en los muros de la Almudaina, a cuyos sucesivos moradores acudieron siempre los de toda la isla en demanda de justicia y mas de una vez, al pié de estas torres se iniciaron y concluyeron alzamientos y escaramuzas intestinas que estremecieron de un extremo a otro la isla.= NO por vano alarde de fácil erudición hemos hecho, Exmo. Sr, esta breve síntesis de la historia del secular alcazar mallorquín, su motivación es muy otra, es que en ella se halla integramente contenida la razón fundamental que justifica y abona nuestra demanda.= Por que si la Historia nos prueba de un modo indudable la exactitud de la afirmación que al principio hicimos de haber sido siempre el Palacio de la Almudaina, sede y residencia de la autoridad que al trascurrir de los tiempos, han encarnado la representación de la totalidad del antiguo Reino de Mallorca, hoy que la venerable fábrica ha dejado de pertenecer al Patrimonio de una dinastía arrojada para siempre de nuestra Patria por la voluntad nacional, nadie con mejor ni justo y legítimo título que la Diputación provincial, organismo en el cual se halla ahora encarnada esa auténtica representación de nuestra total personalidad, puede aspirar a que le sea traspasado el dominio y propiedad del histórico Castillo.= Insistir amplificando tan evidente y sólido razonamiento, solidez que no se deriva de nuestras palabras, sino de la exactitud de los hechos, sería ofensa al claro juicio de V.E. e imperdonable inoportunidad distraer en demasía e innecesariamente la atención de V.E. absorbida y ocupada en

General de Propietats i Contribució Territorial del Ministeri d'Hisenda s'informà que no es podia cedir el palau de l'Almudaina a la Diputació perquè estava destinat a serveis de l'Estat, concretament a Comandància Militar de les Balears.

El 15 de juny de 1931, s'acordà per unanimitat constituir una Comissió especial — constituïda en sessió permanent—, integrada pels diputats provincials Francesc Fernández, Joan Roca, Jaume Bauzà i Jaume Garcia, per a la revisió dels acords del plenari i de la permanent així com la gestió de la Diputació entre el 13 de setembre de 1923 i el 14 d'abril de 1931.²²³¹

L'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears

El 20 de setembre de 1932, el president de la Diputació, Julià, envià un escrit als ajuntaments en el qual anunciava que donat que les Corts havien aprovat l'Estatut de Catalunya, havia arribat el moment perquè les Balears "consciente de su propia y peculiar personalidad" reiterassin les seves aspiracions per la concessió d'un règim d'autonomia. Recordava l'assemblea d'ajuntaments i d'entitats del juliol de 1931 que havia aprovat el Projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa. Però, indicava, que aquest projecte, a més de no comprendre la totalitat de les Balears, tampoc no s'adaptava —per haver-se formulat abans de l'aprovació de la Constitució de 1931— a les normes que assenyalava el text constitucional. Comentava que en aquell projecte no "cabe concederle hoy más valor que el de servir de índice y punto de partida para llegar a la concreción de las aspiraciones autonómicas de Baleares." Apuntava, però, que la institució, abans de res, volia conèixer si les seves aspiracions autonòmiques eren compartides pels ajuntaments de les illes i per això sol·licitava que es donàs compte a les corporacions municipals de l'escrit i manifestar si compartien o no el criteri exposat i si consideraven oportú fer una assemblea de representants dels ajuntaments de les illes en la qual es podria procedir a designar una ponència que recollís els suggeriments dels reunits i que es redactàs un projecte d'Estatut autonòmic de les Balears.²²³²

El 6 de desembre de 1932, es tornà a celebrar una assemblea en el palau de la Diputació dels representants dels ajuntaments de Mallorca i d'Eivissa, però no hi assistí cap representant de Menorca. S'acordà que cada illa redactaria un projecte, que havia de ser remès a la Diputació, que posteriorment unificaria els textos.

En la sessió plenària del 17 de març de 1933, el diputat Darder demanà perquè encara no s'havia reunida la Ponència que havia d'iniciar els treballs de confecció de l'avantprojecte d'Estatut de Mallorca, tal com s'havia acordat a l'assemblea del 6 de desembre. El president Julià li contesta que "no tenía olvidado este asunto" i que pensava convocar la Ponència per al 15 de març.²²³³

Però, aquesta iniciativa tampoc no anà endavant i "dorm el somni dels justs" com indicà un editorial de *La Nostra Terra* del novembre-desembre de 1933.

El 12 de setembre de 1931, la corporació provincial tractà una notícia apareguda al setmanari socialista *El Obrero Balear* —en la qual afirmava que s'havia assabentat que la Comissió Gestora havia acordat que el dia de la Verge no es treballàs en les oficines de la institució— i

el estudio de tantos problemas cuya acertada solución ha de llevarnos a la nueva España que con la República germina." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931*.

²²³¹ .- Actes de la Comissió Gestora Interina. Sign. 39. Arxiu General del Consell de Mallorca. En la sessió del 15 de juny, es va reconèixer el dret a rebre una indemnització als integrants de la Comissió, "como resarcimiento de los gastos que les ocasione el desplazamiento de su habitual residencia y de los demás que motive el cumplimiento de la misión que se les encomienda." Però, el 13 de juliol, la corporació revocà aquest dret a rebre una indemnització.

²²³² .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

²²³³ .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàgs. 26-27.

resolgué per unanimitat fer constar en acta la més enèrgica protesta davant la inexactitud de la informació, que qualificava de "manifestadament tendenciosa" i, al mateix temps, deixar constància que no havia adoptat el suposat acord. Així mateix, també es decidí que en endavant no es prendrien en consideració les notícies que "francamente tendenciosas publique dicho sumario referente a la Corporación, por cuanto ésta entiende que siendo en los actuales momentos obligación común coadyuvar a la consolidación del nuevo régimen, no es esa la mejor manera de servir los altos intereses de la República española."²²³⁴

Les mesures laïcitzadores

El 25 de juny de 1932, la corporació —en compliment de l'ordre laïcista i secularitzadora del ministre de la Governació del 16 de maig de 1932— acordà deixar (a partir de l'1 de juliol) en situació d'excedents forçosos —amb l'assignació de dos terços del sou que cobraven— els vuit preveres funcionaris de la institució: Sebastià Binimelis Quetglas (prior de l'Església del Sant Hospital), Francesc Pou Arrom i Llorenç Reinés Salvà (ambdós vicaris de l'Església de l'Hospital), Antoni Arcas Pons (prevere de la Casa de la Misericòrdia), Bartomeu Cortès Piña (director de la Inclusa), Antoni Alcover Verd (secretari de la Inclusa), Llorenç Gamundí Colom (prevere del Manicomi) i Rafel Oliver Colomar (director de la Inclusa i hospital d'Eivissa). La Comissió Gestora, així mateix, acordà que l'1 de juliol, l'oficial 2on del cos d'empleats administratius Pere Moyà Pou cessàs com a secretari-comptador de l'Hospital Provincial de Palma i passàs a desenvolupar el càrrec de secretari de la Inclusa Provincial, podent desenvolupar les funcions encomanades a la direcció de l'establiment. La mesura també afectà a l'oficial 1er del cos d'empleats administratius Antoni Ballester Estaràs que ocupàs el càrrec de secretari de l'Hospital Provincial i cessàs com a subinspector dels establiments provincials.²²³⁵ Aquesta decisió de l'excedència dels preveres, provocà reiterades protestes del bisbe Josep Miralles i aixecà una certa polèmica ciutadana. El 30 de juny de 1932, el bisbe Miralles envià un ofici a la institució —que es tractà en la sessió provincial del 5 de juliol— en el qual demostrava la preocupació per que la mesura "afecta a los que los ejercían en las Iglesias públicas del Santo Hospital y Casa Misericordia, correspondeme, como Prelado propio de la Diócesis, disponer lo conveniente para la digna continuación del culto en dichos templos." Per això, demanava a la Comissió Gestora si estava disposada a tractar "conmigo acerca de la manera mas suave y oportuna de desentenderse de la intervención en el régimen cultural que hasta ahora ha tenido en los mismos." Per negociar amb el bisbe Miralles, la corporació desingà el president Julià i el vicepresident Fernández.²²³⁶

El 12 de juliol, la Comissió Gestora tractà sobre una instància del prevere Rafel Oliver Colomar en què sol·licitava que fos revocat l'acord del 25 de juny. La corporació acordà transmetre-li que no era possible legalment accedir a la seva petició.²²³⁷ Així mateix, en la mateixa sessió, la gestora acordà que, d'acord amb l'esperit i doctrina de l'ordre del 16 de maig de 1932, tots els empleats de la corporació provincial havien de ser necessàriament i inexcusablement d'estat seglar.²²³⁸

2234 - La corporació aclarí que el dia de la Verge de la Salut solament es va restringir, "con la autorización de quien podia darla", el servei de determinades dependències, però sense que aquesta limitació afectàs al públic, el qual en tot moment va ser atès. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931.*

2235 - DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2236 - *Ibid.*

2237 - La Comissió provincial al·legà que tenint en compte el precepte ministerial feia referència a tos els preveres que a la vegada també eren funcionaris provincials i que "estas circunstancias concurren en el Sr. Oliver, puesto que los cargos que en la Inclusa y Hospital provincial de Ibiza desempeñaba le fueron conferidos precisamente por su cualidad de Sacerdote y para que en ellos ejerciera su sagrado ministerio." *Ibid.*

2238 - *Ibid.*

El 17 de març de 1932, la Comissió Gestora acordà nomenar una comissió, integrada pel vicepresident Fernández i pels diputats Crespí, Darder i Tudurí per entrevistar-se amb el bisbe Miralles per tractar diversos temes relacionats amb el culte a l'Església de l'Hospital i a la Casa d'Educació i Assistència Social.²²³⁹

En la sessió del 17 de gener de 1933, el gestor socialista Crespí denuncià que, segons notícies, els nins acollits a la Inclusa eren obligats a matinar per complir certs deures religiosos. El president Julià es va comprometre a cuidar-se del tema i solucionar-ho.²²⁴⁰ En aquesta mateixa sessió, el gestor Darder exposà la conveniència de modificar ràpidament el règim d'ensenyament de les acollides en la Misericòrdia, ja que entenia que "dicho régimen debía guardar armonía con lo que establecen las disposiciones dictadas en materia de enseñanza por el Gobierno de la República", procedint-se, si fos necessari, al nomenament de professorat i desterrar "normas que se seguían antiguamente." El president Julià li contestà que tot el que havia exposat anava inclòs en la reforma ja iniciada en la Misericòrdia, "realizándose con ella una verdadera transformación" i esperant que l'Estat proporcionàs professorat. Darder va insistir amb el que havia exposat i afegí que es podria fer una plantilla de professors que dependrien de la Diputació. El gestor Crespí s'adherí a la proposta de Darder "entendiendo que este sacrificio debía hacerse en beneficio de la enseñanza en aquella dependencia, debiendo, cuando menos nombrarse una Profesora auxiliar para las niñas." Després d'un ampli debat, s'acordà que s'estudiaria el tema.²²⁴¹

El 17 de juliol de 1934, el gestor Garcia va reiterar la denúncia que ha havia formulat anteriorment respecte a la no assistència dels acollits de la Casa Provincial de la Infància a les classes de la institució provincial educativa, deixant d'observar el calendari escolar i respectant, en canvi, les festes religioses. Garcia sol·licità que es cridàs l'atenció al director de la Casa Provincial de la Infància per a què respectàs estrictament el calendari escolar.²²⁴²

El contestà el gestor Amer que indicà que les explicacions donades pel director a la Ponència de Beneficència els havia convençut i afegí que, a més dels dijous assenyalats com a festa religiosa, es deixà d'assistir a classe el dia de Sant Josep per celebrar-se el sant de la Superiora, la qual va obsequiar amb un dinar extraordinari als escolars i en altres ocasions per coincidir amb dies de pluja i fred que aconsellava no sortir al carrer.²²⁴³

El suport als damnificats de Manacor per les inundacions de l'octubre de 1932

En la sessió provincial de l'11 d'octubre de 1932, la corporació tractà sobre la inundació que va patir el dia 5 la ciutat de Manacor. S'acordà concedir una subvenció de 5.000 ptes. a l'Ajuntament de Manacor per atendre els damnificats. Al mateix temps, a proposta del gestor Fernández, s'acordà dirigir un ofici al tinent coronel en cap de la Comandància de Carrabiners de Mallorca pel "heroico y humanitario proceder de los individuos del puesto de Manacor Sres. Gayá, Diaz Moreno y Sánchez, los cuales con insuperable arrojo y verdadera exposición de sus vidas cooperaron denodada y eficazmente al salvamento de las personas y bienes de los vecinos de aquella ciudad victimas de la inundación."²²⁴⁴ En aquesta mateixa sessió, es donà compte d'un ofici de l'enginyer-director de Vies i Obres provincials

2239 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 31.

2240 .- *Ibid.*, pàg. 8.

2241 .- *Ibid.*, pàg. 8.

2242 .- Garcia comentà que "no ignoro que se escuchó al Director de dicha Casa por la Ponencia de Beneficencia, en una reunión a la que no pude asistir, alegando dicho Director que coincidían las fiestas religiosas con jueves, día señalado para que los acogidos tengan esparcimiento, pero según datos facilitados por el Profesor de la Escuela resulta que no asistieron a clase los días de San Sebastián, la Purificación de Ntra. Señora, la Asunción y fiesta del Sagrado Corazón que no coincidían con jueves." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 145.

2243 .- *Ibid.*, pàg. 145.

2244 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

manifestant que les inundacions en diverses zones de l'illa havien causat danys en alguns camins, els més afectats eren el camí de Mancor a Inca —que havia desaparegut un tram— i del camí de Manacor a Portocristo —que havia arrancat el paviment.— A més, foren totalment cobertes per les aigües tres piconadores —havia disposat que els respectius maquinistes examinessin les màquines per a procedir a la neteja i la posada en marxa.—²²⁴⁵ El 25 d'octubre, l'enginyer-director de Vies i Obres amplià la informació sobre els danys provocats per les inundacions.²²⁴⁶

Les irregularitats del secretari de Maria de la Salut

El 18 d'octubre de 1932, el gestor Fernández donà compte a la corporació que l'havia visitat una comissió del poble de Maria de la Salut —que estava al front d'una nombrosa manifestació de veïns que s'havia traslladat a Palma— per a protestar de la reposició del secretari de l'Ajuntament, assabentant a la Comissió Gestora provincial dels telegrams que, a petició dels visitants, havia dirigit al ministre de la Governació i al president de la Diputació. La corporació aprovà les gestions de Fernández.²²⁴⁷

Altres qüestions polítiques

L'agost de 1932, el general Sanjurjo va ser condemnat a mort en un consell de guerra per la sublevació contra la República. El president de la Diputació Julià sol·licità l'indult en una carta dirigida al secretari del president de la República, Niceto Alcalá-Zamora.²²⁴⁸

El 24 d'octubre de 1933, la Comissió Gestora acordà adherir-se a l'homenatge a Vicente Blasco Ibáñez que es feia a València amb motiu del trasllat de les seves restes mortals des de Menton (França). Com a representants de la institució hi assistiren el president Julià i el diputat Tudurí.²²⁴⁹

El 6 de març de 1934, la corporació provincial, a proposta del president Julià, acordà elevar una instància al president del Consell de Ministres perquè no es dugués a terme el projecte de creació d'"un campo de concentración de vagos y maleantes" a les illes.²²⁵⁰

2245 .- Afirmava, a més, que alguns camins, "como la consignación de imprevistos disponible era escasisima creia prudente conocer todos los daños causados para proponer luego la reparación de los mas urgentes. Y que tambien tenia noticias de haber sufrido importantes daños algunos caminos en construcción, asunto que por su complejidad habria que resolverse en cada caso, lo oportuno." *Ibid.*

2246 .- Antoni Parietti classificà els danys en tres grups: 1er) danys experimentats per les màquines piconadores; 2on) danys ocasionats en els camins en estat de conservació, i 3er) danys soferts pels caminis en estat de construcció. *Ibid.*

2247 .- *Ibid.*

2248 .- "Ruégole transmita a Su Excelencia presidente de la República que será orgullo reducir a la impotencia a los enemigos de la soberanía nacional. Inspirándome así, ruego sea indultado el general Sanjurjo." *La Última Hora*, dijous, 25 d'agost de 1932, pàg. 2.

2249 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 107.

2250 .- "Excmo. Sr.: Dejaría incumplido la Comisión Gestora de la Excmo. Diputación provincial de Baleares uno de los mas elementales deberes que su caracter de genuino representante de esta Región le impone, si no se hiciera eco y tornavoz ante el Gobierno que V. E. digna y merecidamente preside, del clamor unánime de disgusto y protesta que en esta provincia ha motivado la publicación de los Decretos respectivamente dictados por el Ministerio de la Gobernación en 23 de enero último y por el de la Guerra en igual día de febrero próximo pasado, comprensivo el primero de reglas de régimen policiaco relativas a los súbditos extranjeros que quieran desembarcar y residir en las Islas Baleares y estableciendo el segundo las normas a que han de sujetarse dentro de la zona de cinco kilómetros establecida en toda la longitud de la costa balear, cualquier clase de construcciones y obras que se hallen separadas de los cascos de población o de sus planos de urbanización y ensanche.

Disgusto y protesta justificadamente promovidos, como V. E. en su claro juicio no podrá menos de reconocer, no ya solo por cuanto constituyen los aludidos Decretos una amenaza para el normal desarrollo del movimiento turístico y determinan en la propiedad privada restricciones y cortapisas que inevitablemente han de causar grandes perjuicios a la economía de la Región, sino por el hecho altamente vejatorio y humillane de

El 10 d'abril de 1934, el president Julià donà compte a la corporació provincial de les gestions dutes a terme per la comissió organitzadora nomenada per anar a Madrid per prendre part en les festes de la República amb motiu de la commemoració del tercer aniversari. S'havia decidit que hi assistís una representació dels balls típics de Mallorca i d'Eivissa i la Direcció General de Belles Arts girà a nom del president de la Diputació la quantitat de 3.932 ptes. per a sufragar les despeses del desplaçament.²²⁵¹ Al mateix temps, s'acordà obsequiar als asilats de la beneficència provincial i reclusos de la presó provincial amb empanades i, a proposta d'Amer, de vins i puros.²²⁵²

El 15 de maig de 1934, s'assabentà a la comissió provincial d'un ofici de la societat d'obriers del calçat La Igualdad, en el qual formulava diverses queixes sobre el deficient tractament en l'Hospital provincial de Palma d'un dels dos obrers que varen resultar ferits amb la topada amb la força pública durant la vaga general declarada a Palma amb solidaritat amb els vaguistes. El president Julià lamentà que s'hagués formulat aquella denúncia quan havien transcorregut gairebé sis mesos i proposà que es donàs trasllat de la queixa al director de l'Hospital. El gestor Garcia es mostrà partidari d'aclarir els fets denunciats per una altra via que no fos el director de l'Hospital ja que aquell era part interessada, ja que en l'escrit "se formulaban cargos contra él." Després d'un breu debat, s'acordà passar l'ofici de la societat d'obriers a la Ponència de Beneficència.²²⁵³

7.7.2.2. La beneficència i la sanitat

El 23 de maig de 1933, el gestor Darder s'ocupà del greu problema que comportava la manca d'un establiment adequat on poder ser acollits i degudament tractats i educats els nins i joves "anormals", "así los que lo son psíquicamente como los sordomudos y los ciegos." Darder va encarir la urgència d'estudiar la manera i la forma de resoldre aquest tema. Després de fer algunes observacions el gestor Crespí i el president Julià, la corporació acordà que una ponència —integrada per Darder, l'inspector en cap de la ensenyança i el psiquiatra Joan

construir para estas islas un régimen de excepción que como acertadamente alguien ha dicho ni a las colonias se otorga.

Agenas sin embargo en absoluto a la competencia de la Diputación las materias a que uno y otro de dichos Decretos se contraen, mucho mas teniendo en cuenta que ambos convergen en el noble propósito de salvaguardar los supremos intereses de la defensa del territorio nacional, entiende que no le compete a ella dar soluciones para evitar los perjuicios que esquemáticamente —su grosor e importancia excusan mayo detención— se han señalado, pero si se considera obligada esta Comisión Gestora en debido cumplimiento de la misión que su ley orgánica le encomienda de velar por los intereses morales y materiales de sus administrados, a elevar a V. E. el unánime deseo de toda la Región balear de que, salvo todo lo que atañe a la defensa militar del país y procurando armonizar las necesidades de ésta con el propósito que, según en el preámbulo de uno de los mencionados Decretos se dice, existe en el Gobierno de la República, de prestar decidido apoyo a cuanto se refiere al fomento del turismo, y sin olvidar el incuestionable derecho de los naturales de esta provincia de no verse disminuídos en sus derechos dominicales, sean derogados, los Decretos que han motivado este escrito.

Y como quiera que ese estado de malestar a que antes se aludió ha tenido una agravación al publicar la prensa el acuerdo del Consejo de Ministros de crear en Baleares un campo de concentración de vagos y maleantes, esta Comisión entiende que es también obligación suya llamar la atención de V. E. acerca de la conveniencia de que tal proyecto no se realice.

En los precedentes términos, Excmo. Sr. acordó por unanimidad, la Comisión Gestora de la Excmo. Diputación provincial de Baleares en sesión celebrada el día de la fecha, acudir a V. E. y el que suscribe como Presidente de la misma se honra —cumpliendo lo acordado— en

Solicitar respetuosa y encarecidamente quiera V. E. acceder a tan justificadas demandas como así lo espera alcanzar el recto espíritu de justicia que inspira todos los actos de V. E. cuya vida sea guardada muchos años, para bien de la Patria y la República." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàgs. 51-54.

2251 .- *Ibid.*, pàgs. 80-81.

2252 .- *Ibid.*, pàg. 81.

2253 .- *Ibid.*, pàg. 98.

Ignasi Valentí, redactà un projecte per subsanar aquesta deficiència i tenint en compte la possibilitat d'utilitzar algunes dependències de la Casa d'Educació i Assistència Social.²²⁵⁴

La creació de l'Institut Provincial d'Higiene

El 25 d'agost de 1931 —d'acord amb el que disposava l'article 28 del decret del 21 de juliol de 1931 relatiu als instituts d'higiene— es va constituir la Junta administrativa d'Higiene de les Balears. L'article 19 d'aquest decret disposava que, una vegada constituïdes les juntes administratives dels instituts provincials d'higiene, les comissions gestores de les diputacions els havien de lliurar tots els immobles, material i béns que pertanyien als esmentats instituts. L'1 de setembre de 1931, la corporació provincial tractà la qüestió i acordà encomanar al cap de la Secció d'Administració Local que procedís a la formació de l'inventari de tot el que "siendo de legítima pertenencia" de l'Institut d'Higiene de la província havia de ser lliurat a la Junta administrativa.²²⁵⁵ El 26 de setembre de 1931, la corporació acordà remetre al governador civil —que detentava la presidència de la Junta administrativa— l'inventari de material i efectes de l'organisme.²²⁵⁶

El 3 de nombre de 1931, es donà compte a la corporació provincial de dos oficis del governador civil, com a president de la Junta administrativa, en els quals, d'una banda, reclamava els justificants de la liquidació de despeses i ingressos fets durant el 1931 per a atencions de l'Institut d'Higiene i, de l'altra, que la Junta administrativa havia assenyalat com a subvenció pels treballs fets per l'Institut durant el que duïen d'any i pel que restava per a servei de les institucions benèfiques, la quantitat de 11.930,77 ptes. i que per al proper 1932 per la retribució dels mateixos treballs la xifra de 20.000 ptes. La comissió provincial acordà reclamar de la Intervenció de fons provincials els justificants que demanava la Junta administrativa; que no es podia exigir-se a la Diputació cap remuneració pels serveis prestats per l'Institut Provincial d'Higiene als establiments de beneficència que hi depenguessin amb anterioritat a la data "en que el repetido Instituto de Higiene a virtud de lo dispuesto en el Decreto de 31 de julio del corriente año pasó a depender de la Junta administrativa." A més, per a poder resoldre la comissió provincial sobre l'abonament dels que des d'aquella data s'haguessin prestat, era indispensable que es remitissin les oportunes relacions degudament autoritzades i justificades. A tot això, també la corporació decidí deixar sobre la taula l'assenyalament de 20.000 ptes. com a retribució dels serveis que durant el 1932 prestà l'Institut als establiments de beneficència provincial.²²⁵⁷

El 9 de gener de 1934, la corporació provincial acordà, a proposta del president Julià, que s'organitzàs definitivament un servei d'odontologia per als asilats en els establiments de la Diputació. Per això, es decidí la creació d'una plaça d'odontòleg, previ concurs, dels establiments provincials d'assistència social.²²⁵⁸ El 20 de febrer, la corporació provincial acordà —en votació secreta i per unanimitat— nomenar odontòleg dels establiments provincials d'Assistència Social de Palma Joan Cervera Truyols, amb un sou anual de 1.650 ptes.²²⁵⁹

2254 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 36.

2255 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931*.

2256 .- *Ibid.*

2257 .- *Ibid.*

2258 .- Julià justificà la proposta en què existia crèdit en la institució per al pagament d'un dentista. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàgs. 6-7. Aquest concurs s'anuncià en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.470. Palma, 13 de gener de 1934.

2259 .- Presentaren instàncies Josep Fernández Herraiz —que presentà la documentació sol·licitada incompleta— i Joan Cervera Truyols. *Ibid.*, pàgs. 42-43.

El 24 d'abril de 1934, el gestor Alomar es queixà sobre l'abús del consum de fluid elèctric "por falta del debido cuidado y diligencia" en els establiments de beneficència i el president Julià es va comprometre a donar les oportunes ordres als directors per posar-hi remei.²²⁶⁰

El 22 de maig de 1934, el gestor Vicente Tejada proposà, d'una banda, el cessament immediat de la manera en què es venia fent el proveïment dels establiments benèfics per no ajustar-se a l'esperit dels preceptes legislatius referits a la contractació de serveis públics i, de l'altra, que es procedís de forma urgent al restabliment del procediment de subministres en els citats establiments mitjançant subhastes o concursos.²²⁶¹

2260 .- *Ibid.*, pàg. 90.

2261 .- La proposició de Tejada va ser fonamentada en "razones de carácter moral unas y de orden económico-administrativo otras que con la mayor brevedad posible voy a someter a la consideración de los Sres. Gestores en apoyo de ella.

Tienen tal importancia los servicios de Beneficencia a cargo de esta Diputación, que el Capítulo de su Presupuesto de gastos a ellos destinado asciende a casi el 50 p% de su totalidad. En efeto, asciende el presupuesto de gastos a 3.158.350,35 ptas. y el Capítulo 8.º de Beneficencia a 1.456.041,94 pesetas. De estas cantidades cerca del 60 p% se destina al suministro de víveres y utensilios a los Establecimientos benéficos.

Entiendo, pues, que no sólo por su índole sino por su cuantía constituyen estos servicios la atención primordial de la Corporación y es obligación de todos nosotros dedicarle el máximo cuidado, el máximo interés, velando para que esos fondos tengan el empleo, la inversión más adecuada y útil al fin que se les destina.

Y al evocar este interés no es que yo ponga el mío por encima del de los demás Gestores a quienes les supongo tan interesados como yo en el mejor y más provechoso abastecimiento de los Establecimientos benéficos, sino que lo hago solamente para resaltar nuestro deber a este respecto y para justificar el propósito y la finalidad de mi proposición evitando que pueda atribuirse, como ya se hizo en otra ocasión, injustamente, a fines políticos.

Por otra parte, existe un estado de opinión adversa a la gestión actual de la Diputación, que hay que reconocer y que se ha manifestado no sólo en forma de rumores y denuncias, sino que ha tenido eco en este mismo Salón mediante manifestaciones formuladas por uno de los Sres. Vocales, el Sr. García, sin que fueran negados o desvirtuados, y que culminó en la solicitud del Ayuntamiento, que apoyamos mi citado compañero y yo, deseosos de dar toda clase de facilidades para cualquier fiscalización que tendiera a comprobar o desvanecer el ambiente hostil a que me refiero sobre la forma en que viene realizándose este servicio de abastecimiento, al que tanto mi compañero García como yo, somos ajenos y desde luego opuestos.

Entendimos que era cuestión en la que se ventilaba el prestigio y la honorabilidad de todos y cada uno de nosotros que equivale al prestigio de la Corporación.

Pasando al aspecto económico, manifestó que la forma actual de abastecimiento según datos y antecedentes proporcionados por los estados que tenía a la vista, era más costoso y perjudicial que los que hasta entonces se habían empleado.

En efecto, las estancias resultaron con el ensayo de gestión directa más caras que con el sistema anterior de racionado y más aún comparadas con el de subasta o concurso, como demuestran las siguientes cifras:

Casa d'Educació...	marzo	1'35 ptas. estancia.		
	abril	1'38	"	"
Con el sistema de subasta		1'25	"	"
Hospital..		2 y 2'19	"	"
y con el sistema de subasta		1'95	"	"
Manicomio...		1'22, 1'15 y 1'12.		

¿Hemos de continuar con un sistema que económicamente es más costoso? Sería fundamentar, alimentar y fomentar el ambiente de opinión hostil y adverso contra nosotros y esa responsabilidad ni mi compañero García con cuya anuencia cuento, ni yo la queremos asumir, y de aquí la proposición presentada para restablecer el procedimiento de subasta o concurso.

Téngase en cuenta que la voluntad colectiva y mucho más la personal se ha frenado siempre por las disposiciones administrativas, para evitar que esa voluntad se entregue a favoritismos, que respondan a caprichos, antojos o veleidades que favorezcan al amigo, al correligionario o al pariente, y de aquí las normas a que se ha de sujetar o constreñir para evitarlo, garantizando una administración justa, honrada y provechosa que es a lo que aspira la proposición." *Ibid.*, pàgs. 101-104.

Seguidament, s'obrí un debat en el qual varen intervenir Garcia, Amer, Alomar i Julià. Finalment, la comissió provincial acordà per unanimitat que la proposició de Tejada passàs a la Ponència de Beneficència.²²⁶²

L'Hospital Provincial

El 8 de febrer de 1932, els diputats provincials Francesc Fernández i Joan Roca feren una visita d'inspecció a l'Hospital Provincial, on varen poder comprovar que la carn de bou subministrada pel contractista no reunia les degudes condicions. Ordenaren que fos substituïda immediatament i varen advertir al cuiner que, en cas de rebre queviures amb deficiències, fossin retornats i substituïts per altres, assumint el cost el contractista.²²⁶³

El 24 de maig de 1932, la corporació provincial, a proposta del seu president Julià, acordà obrir una subscripció pública per a l'adquisició d'un aparell de ràdio-element que necessitava amb urgència l'Hospital Provincial de Palma. Es feia una crida perquè hi contribuïssin les corporacions, entitats i persones que havien demostrat "su interés en pro del desvalido." Ja hi havia una aportació de 1.168,25 ptes. com a resultat de la funció que a benefici de l'Hospital havia fet en el Teatre Principal la suïssa Nadine Lang.²²⁶⁴ El 31 de maig, la corporació agrai el donatiu de 5.000 ptes. de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears.²²⁶⁵ El 5 de juliol, féu constar en acta l'agraïment a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvi per haver organitzat, amb la cooperació de l'Orfeó de Cegues de Santa Llúcia, una funció a benefici de la subscripció a favor del ràdiu, que havia recaptat 206,25 ptes.²²⁶⁶

El 25 de juliol de 1932, la Comissió Gestora quedà assabentada de la concessió per part de la Direcció General de Sanitat d'una subvenció de 10.000 ptes. per al nou dispensari antituberculós que es projectava construir en l'Hospital Provincial de Palma.²²⁶⁷

El 17 de març de 1933, a proposta del president Julià, s'acordà adquirir ràdiu per a l'Hospital Provincial de Palma per 97.653,10 ptes —procedents dels fons provincials, l'aportació dels ajuntaments i la subscripció pública.— A més, s'encarregà al metge-radiòleg de l'Hospital que dictaminàs sobre la quantitat de radio-element i instrumental accessori que es podia aconseguir i fer l'anunci del concurs d'adquisició.²²⁶⁸ El 8 d'abril de 1933, en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.350, es publicà l'anunci, que en el termini de 20 dies hàbils es podien fer les propostes.

El 16 de maig de 1933, es féu la sessió d'obertura de plecs i solament es presentà Manuel Gaviria Martín.²²⁶⁹ S'acordà que la proposició passàs a informe del metge radiòleg de l'Hospital Provincial, el qual el 31 de maig el va emetre, indicant que la proposta de Gavira

2262 .- *Ibid.*, pàgs. 104-106.

2263 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria. Año 1932*.

2264 .- *Ibid.*

2265 .- *Ibid.*

2266 .- *Ibid.*

2267 .- *Ibid.*

2268 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933*, pàg. 25.

2269 .- En la proposta, Gavira Martín afirmava que "dada la cotización del radium que por su valor internacional, es equivalente a los metales preciosos, y puede fluctuar según las oscilaciones de la divisa en que se cotiza en el mercado (franco francés), las condiciones de pago, sin las cuales es imposible mantener esta oferta, deben ser las siguientes: La mitad de mi oferta al hacer el pedido y el resto a la entrega de la mercancía por un Banco de la localidad, con sus certificados correspondientes de un Instituto de reconocida solvencia.= Téngase en cuenta que se sostiene el precio en pesetas, calculando que el franco francés esté entre un cambio de 46'00 a 46'50, es decir, que en caso de estar en el momento del pago a menos de 46'00 se bajaría de mi oferta la parte correspondiente, y de estar a más de 46'50, debería pagar la diferencia, y suponiendo además que el franco francés no abandone su patrón oro, en cuyo caso debería hacerse el cálculo a base de franco oro." *Ibid.*, pàgs. 64-65.

s'ajustava a les condicions del concurs.²²⁷⁰ El 6 de juny de 1933, es donà compte a la corporació de l'expedient tramitat per a la contractació mitjançant concurs del subministrament a l'Hospital Provincial de Palma de 110 mil·lígrams de radio-element i instrumental accessori. La corporació provincial acordà acceptar la proposició de Gavira.²²⁷¹

El 7 de desembre, en una sala del Palau provincial es féu l'acte de lliurament de 111 mil·lígrams, 64 mil·lèsimes de mil·lígram de "ràdium" destinat a l'Hospital Provincial que s'havia adquirit a la Casa Derby de Londres. En la sessió plenària del 12 de desembre, el president Julià donà compte del lliurament del ràdium a la institució.²²⁷² Així mateix, la comissió gestora, a proposta del president Julià, acordà encarregar a l'interventor dels fons provincials la redacció de l'ordenança per a regular l'exacció dels drets per a aplicacions del ràdio-element que la Diputació acabava d'adquirir a malalts no acollits a la beneficència provincial.²²⁷³

El 21 de març de 1933, la Comissió Gestora acordà encarregar al director de l'Hospital la fixació en les sales de cartells recomanant, tant als malalts com a les persones que els visitassin, guardar ordre i compostura per evitar "abusos y faltas de disciplinas entre los hospitalizados".²²⁷⁴

El 28 de març de 1933, el diputat Darder demanà a l'arquitecte provincial que presentàs el més ràpidament possible el projecte, pressupost i plec de condicions per a la contractació de les obres de construcció de les noves sales d'operacions de l'Hospital Provincial de Palma i la corporació li donà el vist-i-plau.²²⁷⁵

El 6 de juny de 1933, el gestor Crespí proposà a la corporació que s'estudiàs la manera en què els malalts ancians i crònics acollits en l'Hospital Provincial podien ocupar una dependència que es podria habilitar en la Casa d'Educació i Assistència Social, descongestionant les sales de l'Hospital. El president Julià manifestà que aquest trasllat a la Casa d'Educació i Assistència Social dels malalts considerat indigents ja es feia i es procuraria fer una revisió dels existents en l'Hospital, instal·lant-los, formant una secció especial, en la Casa d'Educació.²²⁷⁶

2270 - El metge radiòleg Francesc Sancho afirmava que "la Casa inglesa Dervy, de la que se sirve la Casa Euphor para sus adquisiciones de radium, es una firma respetabilísima, según información que se ha solicitado de profesores de solvencia.= Y como el certificado de medida que remite la Casa Curie sólo podrá referirse a la equivalencia en retroactividad, comparando dicho producto con una fuente de radium pero no podrá tenerse con este análisis garantía sobre la pureza del radium recibido, es preciso exigir un certificado a la Casa productora garantizando la pureza de dicho radium.= Con este certificado, el de medida del Instituto Curie, y teniendo en cuenta el crédito de la Casa Dervy, considero que puede ser aceptada la proposición de D. Manuel Gavira Martín." *Ibid.*, pàgs. 65-66.

2271 - *Ibid.*, pàgs. 66-67.

2272 - Francesc Julià digué que "como la importancia de tal adquisición no podía pasar desapercibida, aprovechaba la ocasión para expresar y hacer constar su agradecimiento personal y el de la Diputación a los particulares, entidades y agrupaciones artísticas que han contribuido a hacer posible la posesión de la primera de ese valioso elemento radioactivo hoy día indispensable en el tratamiento de numerosas enfermedades y de modo especial en el cáncer.

Aunque la cantidad sea modesta para llenar todas las necesidades de la provincia, la distribución que se ha dado al «Radium» en tubos, placas y agujas permitirá, a juicio del Sr. Médico radiólogo del Hospital, su utilización en la mayor parte de las afecciones en que está indicado, particularmente en las ginecológicas y termológicas que es donde este medio terapéutico encuentra sus principales aplicaciones." Julià acabà afirmar que "todos debemos felicitarnos de que la Beneficencia provincial de Baleares cuente hoy con ese valiosísimo elemento terapéutico para poder intervenir de un modo eficaz en la dramática y humanitaria lucha que la ciencia médica internacional sostiene contra el cáncer." *Ibid.*, pàgs. 117-118.

2273 - *Ibid.*, pàg. 118

2274 - *Ibid.*, pàg. 32.

2275 - *Ibid.*, pàgs. 34-35.

2276 - *Ibid.*, pàg. 68.

L'1 d'agost de 1933, el gestor Darder s'interessà per a què les obres de construcció del pavelló d'infecciosos s'activassin, procurant que pel contractista es complissin les formalitats del plec de condicions que va regir la subhasta, imposant-se la sanció corresponent en cas d'incompliment.²²⁷⁷

El 15 d'agost de 1933, el gestor Darder exposà que com a resultat d'una recent visita a l'Hospital havia pogut comprovar l'existència d'un considerable percentatge de malalts vells i crònics incurables que pensava que havien de ser traslladats a la Casa d'Educació, en benefici de la comoditat de la resta de malalts i economia dels fons provincials, ja que l'estada en el segon establiment era més barat. El president Julià el contestà que com a conseqüència del prec semblant que havia formulat feia temps el gestor Crespí, havia donat instruccions en el sentit que proposava Darder. Però, per a la major eficàcia de les ordres, considerava convenient que la comissió gestora acordàs que tots els malalts vells i crònics incurables que estassin en l'Hospital passassin a la Casa d'Educació. Així va ser decidit.²²⁷⁸

El 29 d'agost de 1933, es donà compte a la corporació provincial de la mort de l'apotecari de l'Hospital Provincial Joan Sureda Vidal i es féu constar en acta el sentiment de la comissió gestora.²²⁷⁹ El 12 de desembre de 1933, la corporació provincial acordà —d'acord amb els concurs de mèrits— nomenar apotecària de l'Hospital Provincial de Palma Margalida Monjo Perelló —amb un sou anual de 4.000 ptes.—²²⁸⁰

El 29 d'agost de 1933, Darder també afirmà que el nou dispensari antituberculós es trobava acabat i era necessari dotar-lo de material i mobiliari i, per això, era convenient dirigir-se a la Direcció General de Sanitat sol·licitant que l'Estat concedís una subvenció. Així s'acordà.²²⁸¹

El 24 d'octubre de 1933, el gestor Crespí proposà que la Diputació i l'Ajuntament de Palma pagassin per la meitat l'adquisició de cartells de la campanya antituberculosa —com es feia a Barcelona— i posà de relleu que l'obra que duia a terme l'Ajuntament de Palma i la Diputació amb la instal·lació de dispensaris. La corporació provincial acceptà la proposta de Crespí i encarregar que presentàs el pressupost de despeses.²²⁸² Al mateix temps, Crespí també va insistir que s'adoptassin les disposicions oportunes per a dotar de calefacció, mobiliari i raigs X al nou dispensari antituberculós que s'acabava de construir en l'Hospital provincial de Palma. S'acordà encarregar al metge en cap del Servei de Tisiologia i a l'arquitecte provincial que informassin, el primer, sobre les condicions que havia de reunir la instal·lació de raigs X i mobiliari i, al segon, la forma d'instal·lar la calefacció per poder anunciar els respectius concursos.²²⁸³

El 19 de desembre de 1933, la corporació provincial acordà enviar una instància al Ministeri de la Governació demanant una subvenció per a despeses d'instal·lació i funcionament del Dispensari antituberculós de l'Hospital Provincial de Palma.²²⁸⁴

2277 .- *Ibid.*, pàg. 82.

2278 .- *Ibid.*, pàg. 85.

2279 .- *Ibid.*, pàg. 93.

2280 .- *Ibid.*, pàg. 117.

2281 .- *Ibid.*, pàg. 94.

2282 .- *Ibid.*, pàgs. 107-108.

2283 .- *Ibid.*, pàg. 108.

2284 .- En la instància, encapçalada pel president de la Diputació Francesc Julià, s'exposava que "esta Corporación viene dedicando preferente cariño y atención a cuanto se relaciona con el mejoramiento de los Servicios de asistencia social y ha procurado siempre —dentro de la limitación de los recursos económicos de que le es posible disponer— que todos los Establecimientos de ella dependientes destinados al amparo y refugio del enfermo o desvalido, estén dotados de cuantos elementos sean precisos para que dignamente cumplan su misión.= Así circunscribiéndonos ahora al Hospital provincial de esta ciudad, y aparte otras mejoras —entre las cuales se destaca por su importancia la reciente adquisición de 111 miligramos de *Radium* está terminándose la instancia en dicho Establecimiento de un Dispensario antituberculoso que se aspira cumpla de la manera más eficiente posible la alta misión que ha de tener a su cargo, pero como las múltiples cargas que sobre la Diputación pesan le impide poder, cual fuera su deseo, destinar a este Servicio todas las cantidades que a tal

El 20 de febrer de 1934, aprofitant la reorganització de la comissió gestora, el president Julià tornà a plantejar la construcció del nou hospital provincial. Proposà que la corporació estudiàs un projecte de pressupost extraordinari per a dur a terme l'obra de construcció del nou hospital o, en cas contrari, projectar una reforma de l'actual centre hospitalari mitjançant els recursos ordinaris de la institució. S'acordà encarregar als arquitectes de la corporació — amb l'assessorament del degà i facultatius de l'hospital— la redacció d'unes bases que havien de servir de norma per a un concurs lliure de projectes i pressuposts mancomunats, un referit a la reforma de l'hospital "para convertirlo en un Hospital moderno" i un altre relacionat a la construcció del nou hospital.²²⁸⁵

El 15 de maig de 1934, el president Julià donà compte dels avantprojectes de reforma de l'Hospital, de l'arquitecte provincial Alomar, i de construcció d'un de nova planta, de l'arquitecte auxiliar Garau. Francesc Julià posà de relleu la tasca d'ambdós funcionaris i proposà que constàs en acta l'agraïment de la corporació. Afirmà que pensava encomanar a ambdós arquitectes dues conferències explicatives dels respectius avantprojectes.²²⁸⁶

El 29 de maig de 1934, el president Julià demanà als gestors que es posassin d'acord per reunir-se en un dia determinat per debatre i resoldre sobre el tema del nou Hospital. Jaume Garcia, tot i que expressà la seva conformitat, assenyala que opinava que per a resoldre millor el tema, en primer lloc, s'havia de dur a la Ponència de Beneficència, per a què després d'acord amb el criteri d'aquesta, la d'Hisenda pogués fer un estudi de la part econòmica de la solució triada. D'aquesta forma s'acordà.²²⁸⁷

El 5 de juny de 1934, es donà compte a la corporació d'un ofici del Comitè del Partit Republicà Democràtic Federal de Mallorca demanant a la comissió a què dugués a terme la construcció d'un nou hospital. El president Julià proposà i s'acordà contestar i agrair la iniciativa d'aquest partit.²²⁸⁸

El 26 de juny de 1934, el gestor Tudurí afirmà, com a contestació d'un prec formulat per Garcia sobre l'horari de menjades en l'Hospital, que ho havia tractat amb el director de l'establiment i que d'acord en què s'havien de tenir en compte les hores de visita del públic als malalts de 17 a 19 h, proposava que el sopar se servís en acabar les visites, és a dir, a les 19 h. Així va ser acordat per la comissió provincial.²²⁸⁹

El 14 d'agost de 1934, el gestor Tudurí proposà l'adquisició de sis somiers articulats per a operats en l'Hospital, perquè ho requeria el còs mèdic.²²⁹⁰

El 25 de setembre de 1934, la corporació provincial tractà un ofici —amb data del 21 de setembre— de l'inspector provincial de Sanitat Joan Durich en què pregava que la institució dictàs les ordres oportunes als directors de l'Hospital Provincial de Palma i al d'Eivissa així com al metge en cap de la Secció de Tuberculosi per tal que en compliment de l'Ordre del 5

efecto son indispensables." En compliment de l'apartat 2on de l'ordre del Ministeri de la Governació de 30 de setembre de 1931 —publicada a la Gaceta el 6 d'octubre de 1931—, s'adjuntava a la sol·licitud una memòria redactada pel metge en cap del Servei de Tisiologia de l'Hospital; un plànol a escala 1:100 del local en el qual s'havia instal·lat el Dispensari; el pressupost de despeses mínimes d'adquisició d'instrumental, utensilis i mobiliari, i una certificació de l'interventor de fons provincials relatiu als mitjans econòmics per al sosteniment d'aquest servei. *Ibid.*, pàgs. 121-122.

2285 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*, pàgs. 43-44.

2286 .- El president Julià ho justificà amb la finalitat que "en aquella delicada e importante cuestión reunir los mayores posibles elementos de juicio para luego acordar en definitiva con las máximas garantías de acierto y con objeto al propio tiempo de que la opinión se capacitase perfectamente de aquel asunto." *Ibid.*, pàg. 100.

2287 .- *Ibid.*, pàgs. 106-107.

2288 .- Així i tot, s'assenyalà que "si bien la Comisión no necesita acuciamientos para llevar a término esa importante obra de asistencia social, estimaba que para lograr las máximas posibles garantías de eficiencia, había de estar asistida por el calor, cooperación y consejo de cuanto en esta provincia representa un valor espiritual, social o cultural." *Ibid.*, pàgs. 114-115.

2289 .- *Ibid.*, pàg. 137.

2290 .- *Ibid.*, pàg. 156.

de setembre de 1934 —publicada a la *Gaceta de Madrid* el 7 de setembre— relativa a l'hospitalització de tuberculosos, havent-se de reservar com a mínim el 10% del total de llits de cada hospital a tuberculosi. La corporació acordà donar traslladat de l'ofici als directors dels hospitals provincials de Palma i d'Eivissa i al cap de la Secció de Tuberculosi de l'Hospital provincial de Palma.²²⁹¹

El Manicomi Provincial

El 17 de febrer de 1932, davant la presentació de l'avantprojecte per a l'acabament del grup d'edificis del Manicomi Provincial —amb un pressupost d'1.285.000 ptes.—, la corporació l'aprovà i encarregà a l'arquitecte auxiliar la redacció dels projectes definitius, pressuposts parcials i plec de condicions que havien de servir de base per a la subhasta. També s'acordà aprovar les condicions econòmiques a efectes de la subhasta²²⁹² i instruir l'expedient. El 30 d'agost de 1932, el ministre d'Hisenda autoritzà l'operació de crèdit de 1.285.000 ptes., ordenant que s'havia de fer un pressupost extraordinari. El 15 de novembre de 1932, la Comissió Gestora tractà el dictamen de la Ponència d'Hisenda per a l'aprovació del pressupost extraordinari per l'acabament de les obres de construcció del Manicomi Provincial.²²⁹³

El 28 de març de 1933, el gestor Darder va insistir en la necessitat de resoldre la qüestió relacionada amb l'adequada instal·lació en el Manicomi Provincial dels malalts aguts.²²⁹⁴ La corporació acordà que els metges del manicomi assessorassin a l'arquitecte auxiliar respecte a la manera de subsanar aquesta omissió. Així mateix, Darder també manifestà que s'havia de resoldre l'adequada instal·lació dels malalts anomenats "bruts." El president el contestà que s'ocupava del tema i s'havia entrevistat amb el director de l'establiment provincial.²²⁹⁵

L'11 d'abril de 1933, s'informà a la corporació provincial d'un ofici —datat el 9 d'abril— del director de la Casa Provincial de la Infància sobre la instal·lació d'un consultori de puericultura en les dependències de la Casa provincial de la infància.²²⁹⁶ Després de la lectura

2291 .- *Ibid.*, pàg. 176.

2292 .- S'indicava que "la suma que resulte como precio del remate, se satisfará al adjudicatario como máximo en treinta anualidades, que empezarán a contarse desde la recepción provisional de las obras del primer pabellón construído, y a partir del año 1933. Para los pagos será condición indispensable que la certificación de obra realizada ofrezca un importe superior al 25% de lo que debe abonársele por la anualidad señalada. Estas obras deberán quedar terminadas en el plazo máximo de dos años, a partir de la fecha de su adjudicación, las que comenzarán dentro de los dos meses siguientes de habersele notificado el remate a su favor.

3.ª Las cantidades en deuda devengarán el 4% de interés anual paradero por semestre vencidos.

4.ª En garantía de esta operación de crédito se constituye hipoteca sobre todas las construcciones del Manicomio de Jesús y se ofrece en prenda el producto del arbitrio sobre la exportación y salida de cabotage de mercancías de esta provincia, que excede anualmente de 300.000 pesetas.

5.ª El pago de los intereses y amortización del capital se ajustará al cuadro de anualidades al efecto formado, consignando a este fin la Diputación provincial en sus presupuestos ordinarios, la cantidad de 74.312,57 pesetas como importe de la anualidad.

6.ª Se reserva la Diputación el derecho de anticipar el pago de las anualidades señaladas en el cuadro para amortización del capital que corresponde a los años siguientes, siempre que sea satisfecho el importe íntegro de una anualidad. En este caso, quedará reducido el número de anualidades señaladas para la duración del contrato en equivalencia de las que hubieren sido objeto de amortización extraordinaria." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2293 .- *Ibid.*

2294 .- Darder afirmà que segons li havia manifestat un dels facultatius del manicomi "en el anteproyecto para la ampliación e instalación de todos los Servicios del mismo no se han tenido en cuenta los medios que modernamente se utilizan para el tratamiento de dicha clase de enfermos." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 36.

2295 .- *Ibid.*, pàg. 36.

2296 .- El director de la Casa provincial de la Infància indicava que després d'haver tractat el tema amb els doctors Josep Mir Mir i Francesc de Sales Aguiló, s'havia decidit que la dependència més adequada per a la instal·lació del consultori era "una habitación de la planta baja del edificio que tiene comunicación directa con

del comunicat, el gestor Darder intervingué per demostrar que segons el seu parer l'edifici que es proposava no reunia les condicions adequades i opinava que s'havia d'instal·lar en l'hospital. El president Julià li respongué que tenia dubtes que en l'hospital hi hagués un local pertinent. Després d'un ampli debat en el qual varen intervenir la resta de membres de la corporació, s'acordà encarregar a l'arquitecte auxiliar Carles Garau, al director de l'Hospital Josep Sampol i al metge de la Casa provincial de la Infància Josep Mir Mir que informassin sobre qual dels dos establiments consideraven que es podia instal·lar en les millors condicions el dispensari de puericultura.²²⁹⁷ En la sessió plenària del 2 de maig de 1933, es donà compte del dictamen —datat el 29 d'abril— de Garau, Sampol i Mir sobre la ubicació del consultori de puericultura i feia una possible proposta triple: un local en la Casa provincial de la Infància i altres dos en l'Hospital Provincial.²²⁹⁸ La comissió gestora decidí instal·lar el dispensari en el primer local de l'Hospital i encarregar a l'arquitecte auxiliar que fes el projecte i pressupost de les obres necessàries.

El 16 de maig de 1933, a proposta del president Julià, s'acordà adquirir la finca de cas Jutge, confrontant amb la possessió de Jesús —on estava instal·lat el Manicomi Provincial— per a l'adaptació i desenvolupament de tots els serveis del centre benèfic provincial.²²⁹⁹ Així mateix, a proposta també del president Julià, s'acordà encarregar a l'arquitecte auxiliar la formació del projecte i pressupost de les obres de construcció d'una avinguda que servís d'accés i entrada principal al Manicomi provincial per la carretera de Palma a Estellencs.²³⁰⁰

El 23 de maig de 1933, el gestor Crespí manifestà davant la corporació provincial que li constava que el subministrament de les racions als acollits en el Manicomi Provincial s'hi observaven moltes deficiències, tant pel que feia a la quantitat com a la qualitat del menjar que es servia als malats. Va insistir en el criteri que reiteradament havia exposat que aquest servei s'havia de fer per gestió directa i no per contracta. El president Julià proposà que s'encarregàs a l'oficial de comptabilitat del Manicomi que tingués especial atenció pel si el contractista del servei complia les condicions a les quals estava obligat a l'hora de subministrar el menjar, donant compte per escrit a la comissió de les deficiències que notàs i així ho decidí la gestora provincial.²³⁰¹

el zaguán. En esta dependencia, que actualmente se destina a depósito de enseres y utensilios, deben practicarse ciertas reparaciones, instalar lavatorio y ponerla en adecuadas condiciones para el uso a que se piensa destinarla." A més de proposar que la corporació autoritzàs les obres de reparació, es permetès l'adquisició de la comanda de material per al consultori que havien formulat els facultatius —"un pesa-bebés, un lavabo, una mesa escritorio, una mesa para exploraciones, un armario y dos bancos para el vestíbulo." Finalment, assenyalava que si les obres es duïen a terme amb rapidesa, el consultori podria obrir el proper 1 de maig. *Ibid.*, pàgs. 44-45.

²²⁹⁷ .- *Ibid.*, pàgs. 45-46.

²²⁹⁸ .- L'informe apuntava com a possibles ubicacions, una primera en un local de l'edifici de la Casa provincial de la Infància, situat en els baixos de l'edifici i en comunicació directe amb el vestíbul, però qualificat d'insuficient i "otro emplazamiento en el mismo edificio, sobre restar capacidad a la parte ocupada por los actuales Servicios, no quedaría en las condiciones de aislamiento que la prudencia aconseja o requeriría obras de cierta importancia"; una segona, en un local disponible de l'Hospital con "ingreso directo desde la plaza y que hoy no tiene más destino que el almacenamiento de trastos viejos y materiales de construcción. Su emplazamiento es sumamente adecuado y no presenta otro inconveniente que el requerir para su regularización e iluminación, pequeñas modificaciones en el contiguo departamento de baños, cuya capacidad efectiva no se alteraría. Las obras mencionadas serían de escasa importancia"; i un tercer, també en l'Hospital, era la sala de Santa Rita, a la qual es podria donar entrada pel carrer de la Misericòrdia. Aquesta sala "no se ocupa actualmente, pero puede ser muy útil, como en ocasiones anteriores, en caso de epidemia; por este inconveniente y por la situación secundaria de su posible ingreso, consideramos menos adecuado este departamento que el otro local del mismo edificio." *Ibid.*, pàgs. 50-51.

²²⁹⁹ .- A més, la corporació provincial acordà que la decissió passàs a la Ponència d'Hisenda per a l'estudi de la part econòmica. *Ibid.*, pàg. 56.

²³⁰⁰ .- *Ibid.*, pàg. 56.

²³⁰¹ .- *Ibid.*, pàgs. 61-62.

El 20 de juny de 1933, es donà compte a la corporació d'un ofici del director del Manicomi Provincial comunicant que els servents Joan Guillem i Miquel Bibiloni havien estat ferits per un dement quan l'intentaven traslladar des del dipòsit de Caputxins al manicomi.²³⁰²

L'1 d'agost de 1933, a proposta del president Julià, s'acordà adquirir el mobiliari necessari per a la dependència que ocupaven els metges interns de guàrdia del Manicomi provincial.

El 15 d'agost de 1933, es donà compte en la sessió plenària un ofici del director del Manicomi provincial manifestant que essent cada dia més freqüents les peticions que es rebien per a que el personal de servei anàs a cercar als malalts per a conduir-los des de la seva residència a l'establiment i tenint en compte les despeses que originava i l'escassetat de personal —sempre exposat a accidents— considerava necessari que la comissió gestora prengués un acord sobre la qüestió. Per això, proposava per a regular aquestes conduccions diverses bases.²³⁰³

El 14 de novembre de 1933, es donà compte d'un escrit del director i auxiliar metges del Manicomi Provincial i de l'arquitecte auxiliar de l'Oficina de Construccions Civils en el qual, després d'exposar les deficiències de l'establiment, ressaltaven la insuficiència de locals perquè els malalts fossin degudament atesos i proposaven l'execució d'obres en els pavellons d'homes,²³⁰⁴ de dones²³⁰⁵ i d'ingrés,²³⁰⁶ a més de la pared de tancament exterior —amb un pressupost de 30.000 ptes—, el dipòsit de cadàvers²³⁰⁷ i els serveis agrícoles —amb la construcció del magatzem i l'acabament del galliner, amb un cost de 8.000 ptes.— En total, el pressupost d'obres pujava a 299.000 ptes. La comissió gestora acordà que el tema quedàs sobre la taula donat la seva rellevància.²³⁰⁸

El 29 de maig de 1934, el gestor Garcia plantejà la necessitat d'habilitar una dependència decorosa pels practicants que prestaven el servei en el departament dels homes del Manicomi

²³⁰² - En aquest servei s'havien destacat el practicant Joan Bosch i els facultatius Pere Alcover i Josep Abrines, fent una laboriosa cura a ambdós servents. La comissió provincial féu contar en acta l'agraïment a tots aquests treballadors. *Ibid.*, pàgs. 75-76.

²³⁰³ - Es proposava, primer, que en endavant les conduccions dels malalts al Manicomi pel seu personal es dugués a terme, únicament, quan s'haguessin complert els requisits mèdico-legals que assenyalava el Decret del 3 de juliol de 1931 i ho requerís d'ofici l'autoritat corresponent o quan ho acordàs la Comissió Gestora o per ofici del president de la Diputació. En segon lloc, el metge-director del Manicomi designaria en cada cas el personal que havia de dur a terme el servei, concretant les dietes. En tercer lloc, en cas que fossin els batles els que requerien aquest servei, havien de ser a compte dels ajuntaments totes les despeses. En quart lloc, el personal lliure de servei podria dur a terme la conducció d'acord amb les famílies, necessitant aconseguir en cada cas l'autorització de la direcció. La corporació provincial donà conformitat a les bases i solament modificà a la baixa l'import de les dietes i viàtic. *Ibid.*, pàgs. 83-84.

²³⁰⁴ - En el pavelló d'homes, proposaven la "prolongación del ala Sur desde el actual pabellón hasta la portería, con una sola planta, en la que se proyectan Sala de cura, Botiquín, Reconocimiento y conferencias, cuarto dormitorio del Practicante de guardia, sala y cuarto de aseo de Practicantes, armario y Water para el Facultativo, con presupuesto de pesetas 15.000,00. La ampliación que interesa con carácter urgente, se desdobra en dos Secciones:

1.ª- Construcción de un nuevo cuerde planta baja, adosado al ala Norte, con destino a sucios y agitados, con arreglo a lo citado en el apartado a) lleva en sí un presupuesto de pesetas 125.000,00. 2.ª- Habilidadación del actual desván con la elevación del techo, acondicionándolo para dormitorios de tranquilos, su coste será de pesetas 35.000,00. 3.ª Desaparición del actual departamento de sucios, baños y agitados, habilitándolo para enfermería y sala de enfermos agudos y construcción del nuevo departamento de baños, su coste en pesetas 14.000,00. 4.ª- Servicio de baños (bañeras, desagües, tuberías y caldera que serviría también para la calefacción), su presupuesto pesetas 13.000,00."

²³⁰⁵ - Es proposava la "habilitación del desván del pabellón de sucias y agitadas, elevando el techo, embaldosado, etc. su presupuesto pesetas 11.000,00"

²³⁰⁶ - "La construcción del mismo comprendería: Dispensario, con su antesala, Sala de espera, general y reservada, retretes, waters, para el público, portería, habitación del Conserje, etc, será el presupuesto total de este pabellón, pesetas 30.000,00."

²³⁰⁷ - "Construcción de este depósito con su sala de autopsias, sala para las familias y el almacén anexo, su presupuesto, pesetas 18.000,00."

²³⁰⁸ - *Ibid.*, pàgs. 112-114.

provincial, donades les pèsimes condicions en què estaven aleshores instal·lats, que contrastava amb les que reunia l'habitació que ocupaven els practicants del departament de dones i insistí en què es prenguessin les mesures oportunes per posar-hi remei. El gestor Tudurí corroborà el que havia exposat Garcia i manifestà que s'estudiàs la forma de resoldre el tema i proposà que passàs a la Ponència de Beneficència i així s'acceptà.²³⁰⁹

La Casa provincial de la Infància —la Inclusa—

El 3 d'octubre de 1932, la Comissió Gestora, a proposta del gestor Darder, acordà estudiar la manera d'aconseguir que de forma urgent s'instal·làs de manera definitiva en la casa de camp del Puig dels Bous els asilats de la Inclusa. Així mateix, en l'edifici que fins aleshores ocupaven fos alienat i amb els doblers obtinguts es construís un pavelló de maternitat.²³¹⁰

L'1 de novembre de 1932, el president Julià donà compte a la comissió gestora del greu problema per la manca de dides a la Inclusa provincial. Després d'un canvi d'impressions, s'acordà atorgar al president un vot confiança perquè pogués adoptar les mesures necessàries per resoldre la situació.²³¹¹ En la sessió plenària del 8 de novembre, el president donà compte de les gestions i que s'havia resolt el conflicte momentàniament, però que s'havia d'estudiar la manera definitiva d'aconseguir la solució. El vocal Darder declarà que s'havia interessat personalment per la qüestió i que de les diligències que havia fet era necessari millorar la retribució de les dides, "por considerarlas exiguas, dada la importante misión que se les confía y que debían ser objeto de las máximas atenciones modificando en todo lo que precise el régimen de gobierno en aquel Establecimiento." La Comissió Gestora, a proposta de Darder i de Crespí, augmentà el sou de les dides internes fins a 100 ptes. mensuals.²³¹²

En la sessió plenària del 17 de gener de 1933, es donà compte d'un ofici de l'arquitecte provincial, acompanyat del "justiprecio" de l'edifici de la Inclusa —valorat en 417.000 ptes— i una avanç del projecte de pressupost d'una Casa de Maternitat —amb un cost de 790.000 ptes—, sense incloure el cost del solar que hauria de tenir uns 5.280 m². El president Julià va insistir en el propòsit de traslladar els assilats de la Inclusa al Puig dels Bous i a la Inclusa el pavelló de Maternitat, fet que possibilitava deixar lliure una sala menjador per a convalescents de l'Hospital. El gestor Darder afirmà que la quantitat de 417.000 ptes. de la venda de la Inclusa era una xifra considerable per a procedir a la construcció de l'edifici de nova planta per a destinar-lo a pavelló de Maternitat i per dur-ho a terme s'hauria de fer un concurs.²³¹³ El gestor Crespí manifestà que el tema requeria un estudi detingut, ja que segons l'estudi de l'arquitecte hi havia una diferència de 300.000 ptes. entre el que produïria la venda de la Inclusa i el que costaria la construcció del nou pavelló de Maternitat, afegint-se, a més, el que costaria la habilitació del Puig dels Bous per allotjar els asilats. Després d'una àmplia discussió s'acordà que el tema quedà sobre la taula per estudi.²³¹⁴

El 24 de gener de 1933, el president Julià va sotmetre a la consideració de la corporació un avant-projecte de nova Maternitat i un avanç del pressupost d'execució que pujava a 277.392,50 ptes. S'acordà que quedàs sobre la mesa per al seu estudi fins a la propera sessió.²³¹⁵

2309 - DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*, pàg. 107.

2310 - DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2311 - *Ibid.*

2312 - *Ibid.*

2313 - Darder afirmà que "trasladar a la actual Inclusa la Sala de Maternidad del Hospital me parece un grave inconveniente por no reunir el edificio de la calle de los Olmos, condiciones para ello, insistiendo que con el producto de su venta podría levantarse un adecuado Pabellón a base de un Concurso entre técnicos." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*, pàgs. 6-7.

2314 - *Ibid.*, pàgs. 6-7.

2315 - *Ibid.*, pàgs. 9-10.

El 24 de gener de 1933, s'acordà, com a tràmit previ a l'alienació de l'edifici de la Inclusa del carrer dels Oms, sol·licitar la conformitat del Ministeri de la Governació i instruir l'expedient.²³¹⁶

El 28 de març de 1933, a proposta del president Julià, s'acordà obrir en la Casa Provincial de la Infància una consulta diària de puericultura a càrrec dels metges de l'establiment.²³¹⁷

El 25 d'abril de 1933, la corporació provincial —d'acord amb un ofici del director de la Casa Provincial de la Infància— acordà que el pagament dels drets notariais reportats en l'atorgament de les escriptures d'adopció dels acollits en l'establiment fossin a càrrec exclusiu dels adoptadors, abonant-se únicament de fons provincials en els casos en què per circumstàncies especials i no obstant la pobresa dels adoptants s'haguessin cregut convenient convenient l'adopció.²³¹⁸

El 18 de juliol de 1933, es donà compte d'un ofici del director de la Casa provincial de la Infància en el qual exposava certes deficiències que existien en el servei d'inspecció de les dides de lactància externa depenents d'aquell establiment. La corporació provincial, acordà a proposta del gestor Darder, encarregar al director que, juntament amb el metge en cap del Servei de Puericultura, redactàs un projecte de reglamentació del mencionat servei.²³¹⁹

L'1 d'agost de 1933, es donà compte a la corporació provincial de l'autorització de la Direcció General d'Administració per a què pogués ser alienat l'edifici de la Inclusa. La comissió gestora encarregà als arquitectes provincials la redacció del preu just del valor de la venda de l'immoble amb la finalitat que servís de base per a la subhasta.²³²⁰ L'1 d'agost de 1933, el gestor Darder exposà a la comissió gestora que ja que s'estava tramitant tot el relacionat amb la venda de la finca destinada a la Inclusa de Palma i els arquitectes havien de fer el preu just del seu valor de venda i per això considerava necessari encarregar a l'arquitecte auxiliar Garau —autor de l'avantprojecte presentat de pavelló de maternitat—la redacció del corresponent projecte de concurs per a adquirir el solar en què s'havia emplaçar el pavelló, fent constar el lloc d'ubicació i condicions de salubritat, així com el cost de les obres. La corporació acceptà la proposta de Darder.²³²¹

El 14 de novembre de 1933, en la sessió plenària, es va procedir a l'obertura dels plecs presentats per Josep Feliu Fons, Josep Pons Marquès i Francesc Pascual Alemany al concurs de l'adquisició d'un solar per emplaçar l'edifici de maternitat. S'acordà que la qüestió quedàs sobre la taula.²³²²

El 12 de setembre de 1933, la corporació provincial aprovà el Projecte de reglament per al Servei d'inspecció de dides externes depenents de la Casa Provincial de la Infància.²³²³

El 5 de juny de 1934, la corporació provincial acordà —arran de la petició del director de la Casa Provincial de la Infància i de conformitat amb la proposta de la Ponència de Beneficència— reposar la Càtedra de Música i encarregar els serveis de professora de música a Antònia Dols, que els prestava gratuïtament.²³²⁴

El 3 de juliol de 1934, la corporació acordà concedir al secretari de la Casa Provincial de la Infància, Pere Moyà Pou, una gratificació de 500 ptes. pels treballs extraordinaris que havia prestat durant el temps en què havia estat vacant el càrrec de director de l'establiment.²³²⁵

2316 .- *Ibid.*, pàg. 10.

2317 .- *Ibid.*, pàg. 35.

2318 .- *Ibid.*, pàgs. 46-47.

2319 .- *Ibid.*, pàg. 80.

2320 .- *Ibid.*, pàg. 80.

2321 .- *Ibid.*, pàgs. 82-83.

2322 .- *Ibid.*, pàg. 111.

2323 .- *Ibid.*, pàg. 97.

2324 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàg. 115.

2325 .- *Ibid.*, pàg. 137.

La Casa d'Educació i Assistència Social —la Misericòrdia—

Els diputats provincials, especialment Emili Darder i Andreu Crespí, destacaren en aquest període per les diverses propostes de millora dels establiments de beneficència de la Diputació. En la sessió del 14 de febrer de 1933, Francesc Julià i Emili Darder proposaren que la Casa de la Misericòrdia es passàs a denominar Casa d'Educació i Assistència Social i la Inclusa, Casa Provincial de la Infància.²³²⁶ També hi hagué notables esforços en la millora de les infraestructures sanitàries de la institució, amb reformes d'algunes dependències i la creació de noves places mèdiques.

El 25 d'abril de 1933, s'acordà que quedàs sobre la taula pel seu estudi una proposició del gestor Crespí sobre la conveniència d'anunciar un concurs per proveir la direcció femenina de la Secció de Dones de la Casa d'Educació i Assistència Social.²³²⁷

L'1 d'agost de 1933, el president Julià informà en la sessió plenària sobre les mesures adoptades i les ordres que havia donat amb motiu de certes queixes pel menjar subministrat en la Casa d'Educació, pregant als gestors que extremassin la inspecció d'aquest servei.²³²⁸

El 29 d'agost de 1933, el president Julià exposà que davant la benevolència que havia regit per part de la Diputació en el que es referia a l'admissió d'acollits en la Casa d'Educació romanent en l'establiment individus que podien subvenir les seves necessitats i s'imposava una atenta revisió. Per dur-la a terme, proposà nomenar una comissió de la Diputació. El gestor Darder es mostrà d'acord amb la revisió, interessant-se en què s'havia de completar amb una minuciosa estadística de les característiques de cada un dels asilats -respecte a l'edat, estat, salut i demés dades necessaris per a formar la seva fitxa—, havent-se també de preocupar la incorporació dels asilats "anormals" acollits en l'establiment que hauria de ser objecte de tractament especial i, fins i tot, facilitar-los els professorat adequat per aquestes malalties. El president Julià el contestà que totes aquestes qüestions es tractarien en la revisió i proposà, tal com s'acordà, que amb l'assessorament dels tècnics i facultatius, que es cregués necessari, dur a terme la revisió.²³²⁹

El 29 d'agost de 1933, Darder també manifestà que una vegada complert l'acord de traslladar els malalts vells i crònics incurables de l'Hospital a la Casa d'Educació, considerava necessari dotar als malalts de llits adequats. Així mateix, exposà que tenint notícia de l'existència d'alguns casos de tuberculosi entre la població asilada de la Casa d'Educació, considerava oportú que s'adoptassin mesures encaminades a l'aïllament i tractament dels malalts. El president Julià contestà que s'informaria i procuraria atendre les indicacions de Darder.²³³⁰

El 12 de setembre de 1933, la corporació provincial acordà anunciar un concurs per a l'adquisició d'un solar destinat a l'emplaçament de l'edifici per a maternitat que es projectava construir.²³³¹

El 12 de setembre de 1933, el president Julià proposà a la comissió gestora que una vegada havien renunciat els contractistes del subministrament del "racionado" del Manicomi i de la Casa d'Educació, precedia, durant els tres mesos darrers de l'any, que aquest servei es

2326 ..- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria*. 1933. pàg. 17.

2327 ..- *Ibid.*, pàg. 49.

2328 ..- *Ibid.*, pàg. 82.

2329 ..- *Ibid.*, pàg. 94.

2330 ..- *Ibid.*, pàgs. 94-95.

2331 ..- Les condicions apuntades per al solar es concretava que havia de tenir forma rectangular, amb unes dimensions mínimes de 100 m. per 45 m i amb una orientació que un dels costats de 100 m. de longitud havia de confrontar amb la via pública i havia d'estar orientat cap el quadrant sud. Respecte a l'emplaçament, s'indicava que el "centro de la fachada a que se refiere la condición anterior, estará —como máximo de distancia— a un kilómetro quinientos metros en línea recta de las calles y Avenidas que forman la línea de circunvalación del casco antiguo de Palma o sean, Avenida de Estanislao Figueras, Avenida de Alejandro Rosselló, Plaza de Eusebio Estada, Avenida del Conde de Sallent, Avenida del Marqués de la Cenia y Calle K del plano de ensanche en la zona comprendida entre Hornabeque y el Baluarte de San Pedro." *Ibid.*, pàg. 96.

realitzàs per administració directa, com a assaig, i per dur-ho a terme es muntaria una oficina especial amb el personal de la corporació, pels efectes d'intervenció, compra i lliurament de les mercaderies, amb la finalitat que el servei resultàs el més econòmic possible sense desatendre la bona qualitat dels queviures. El gestor Crespí es mostra conforme amb aquesta proposta, però, sol·licità que en càlcul aproximat del servei que s'intentava contractar per administració, no es prengués per base de comparació el darrer trimestre de l'any per ser aquest el que resultava més carregat econòmicament, a causa de la circumstància d'haver-hi més demanda que oferta en les mercaderies. S'acabà acceptant la proposta de Julià i l'advertència de Crespí.²³³²

El 26 de juny de 1934, el gestor Amer proposà que s'estudiàs la manera de substituir les màrfegues de palla, damunt els quals dormien els acollits en la Casa d'Educació i Assistència Social, per somiers i matalassos de llana. El gestor Alomar s'adherí a aquest prec i a proposta de Garcia s'acordà que passàs a la Ponència de Beneficència perquè el tema fos estudiat i es redactàs el corresponent pressupost que hauria de passar a la Ponència d'Hisenda per determinar la manera de pagament.²³³³

Els conflictes entre el personal de les institucions benèfiques

L'1 de novembre de 1932, el gestor Serra donà compte d'haver rebut un ofici —datat el 27 d'octubre— del metge supernumerari de l'Hospital Provincial d'Eivissa, Vicenç Riera Ferrer, en el qual es queixava de l'actuació del metge de plantilla Joan Medina Tur respecte a alguns dels seus pacients.²³³⁴ La Comissió Gestora decidí traslladar l'ofici al metge de l'Hospital Joan Medina perquè informàs al respecte.²³³⁵ El 15 de novembre, es donà compte d'un llarg ofici —datat el 8 de novembre— de contestació de Joan Medina, en el qual criticava que el metge supernumerari Riera Ferrer pretenia tenir les mateixes atribucions que el metge de plantilla. La Comissió Gestora acordà comunicar a ambdós metges que lamentava les desavinences i esperava que es posarien d'acord. A proposta del president Julià, també s'acordà per unanimitat designar als vocals Darder i Roca perquè estudiassin i redactassin les bases que havien de regular les obligacions de cada un dels metges que prestaven els serveis a l'Hospital Provincial d'Eivissa.²³³⁶

El 15 d'agost de 1933, el president Julià manifestà que ja s'havia efectuat el trasllat de tot el material d'ensenyament als nous locals que la institució provincial educativa havia d'ocupar en la Casa d'Educació i s'havien acabat les obres del jardí d'aquest establiment i considerava convenient que s'acordàs, com es féu, que l'entrada principal fos per la part de la Rambla.²³³⁷

El debat sobre la construcció d'un nou hospital

En acabar la sessió plenària de la corporació provincial del 15 de novembre de 1932, el president Julià manifestà que reconeixia que l'Hospital Provincial era "un problema de capital importància que la Diputación tiene que resolver, mas pronto o mas tarde" i apostà per la

2332 .- *Ibid.*, pàgs. 97-98.

2333 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*, pàgs. 136-137.

2334 .- L'ofici deia "El caso es que el Médico de plantilla de este Hospital D. Juan Medina, ignorando sin duda que el enfermo que está bajo la dirección facultativa de un Médico está también bajo la absoluta responsabilidad del mismo, se ha permitido levantar los vendajes a algunos enfermos por mi curados, habiendo tenido además, la osadía de decirme que yo no tengo derecho a recetar para mis enfermos de este Hospital, ni a darles el alta; faltando con ello no únicamente a lo que dicta la recta razón, si que también a los rudimentarios deberes de respeto para con un compañero encanecido en el ejercicio de la profesión médica." Acabava l'ofici demanant que es fixassin detalladament els deures i drets de cada metge. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2335 .- *Ibid.*

2336 .- *Ibid.*

2337 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933*, pàgs. 84-85.

construcció d'un nou hospital. Afirmà que, primerament, s'havia d'acabar el Manicomi i una vegada resolt aquest problema, s'havia de plantejar el tema de l'hospital "acariciado por todos, pero de difícil solución para la Diputación que no cuenta con ingresos como corresponde a sus necesidades y cargas." Davant aquesta situació, plantejà destinar per a hospital l'edifici de la Misericòrdia, que "por su situación y capacidad será uno de los Hospitales mas bellos de España."²³³⁸ En canvi, proposava que l'edifici del llavors hospital es destinaria a Casa de Misericòrdia.²³³⁹ També destacà que en aquest projecte hi anava vinculat una reforma a fons del règim interior de l'establiment.

Es va obrir una àmplia discussió, en la qual Darder manifestà que estava d'acord amb un nou hospital, recolzat "en su creencia de que la Comisiones Gestoras de las Diputaciones vienen obligadas a realizar obra que responda a la honda transformación que en si trae la instauración del nuevo Régimen de la Nación a su juicio." Per això, creia que s'havien de construir pavellons adequats per a sales de maternitat i sanatoris per a tuberculosos, situats en llocs elevats, dins d'un radi de 15 km. de Palma, "donde hay las mejores zonas para el tratamiento de esta enfermedad; no debiendo descuidarse la cuestión relativa a la Inclusa que tanto urge." Finalment, s'acordà que la proposta del president Julià quedàs vuit dies sobre la taula.²³⁴⁰

El 22 de novembre, es tornà a debatre sobre el projecte de l'intercanvi recíproc dels locals de l'Hospital i de la Casa de Misericòrdia. El president Julià exposà el projecte de construcció de l'hospital en terrenys de Son Pisà —de 75.000 m²— presentat per Josep Tous Ferrer. S'havien de bastir 4 pavellons, obrint-se un concurs de projectes amb un premi de 10.000 ptes. El pressupost total pujava prop de 5.000.000 ptes. i s'havia de construir en un termini de tres anys.²³⁴¹ La Comissió Gestora quedà assabentada i es va reanudar el debat sobre la proposta de Julià.

El gestor Crespi, després d'haver visitat els edificis de l'Hospital i de la Casa de Misericòrdia, indicà que aquest darrer constava de dues parts —una nova i una altra vella, que exigia una àmplia reforma molt costosa—²³⁴² i s'oposà a la permuta entre ambdós edificis, ja que el

2338 .- "Este gran edificio cuenta con 7.312 metros cuadrados de edificación: 1.238 los patios y 4.448 los jardines; en total un aera de 13.376 metros cuadrados. Todo esto, unido a la hermosa verja, que se está construyendo, con la entrada principal por la parte de la Rambla, convirtiendo todo lo que era patio abandonado, en un ameno y frondoso jardín como prolongación del ya existente en la calle del Jardín Botánico quedaria todo convertido en un Hospital de primer orden, dotado además de todo el instrumental necesario, Salas de operaciones, junto con el nuevo dispensario antituberculoso, Sala de Medicina y otras dependencias." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2339 .- "El edificio que hoy ocupa el Hospital será destinado a lo que hoy es Casa de Misericordia, edificio que tiene un área, entre patios y edificaciones, de cerca de 7.000 metros cuadrados previa una pequeña reforma y desocupadas las dependencias que hoy se utilizan para el Instituto de Higiene y destinado para puerta principal la de la calle de la Concepción, quedará también un Establecimiento que podrá compararse con los mejores del Continente." *Ibid.*

2340 .- *Ibid.*

2341 .- Les condicions econòmiques de viabilitat del projecte eren les següents:

"La Diputación consignará en presupuesto 220.000 pesetas anuales para construcción del nuevo edificio.

Se emitirán 2.600 títulos de Protector de Beneficencia de 1.500 pesetas casa uno, pagaderos en cinco años y a razón de 25 pesetas mensuales como mínimum sin interés alguno, si bien se pagarán 1.650 pesetas al ser amortizados.

Después de los cinco años, las 220.000 pesetas del presupuesto se aplicarán a la amortización de dichos títulos por sorteos anuales.

En esta forma cree el Sr. Tous no será difícil obtener los cinco millones pues, los 2.600 títulos con el apoyo de las tres islas y altruismo de los pudientes serán de fácil colocación." A més, apuntava que també es podria obtenir un altre ingrés fent un sorteig combinat amb la loteria de Nadal. *Ibid.*

2342 .- Crespi afirmà "en igualdad de circunstancias, precisa mayor espacio en la Casa de Misericordia para albergue de acogidos, que en el Hospital, fundándose en que, una persona sana necesita para sus naturales

trasllat solament resolvia el problema de l'hospital.²³⁴³ Sobre la construcció del nou hospital, Crespí, després d'haver consultat amb alguns tècnics, comentà que el cost no baixaria de 6 milions de pessetes, requerint-se una dotació d'unes 500.000 ptes. anuals com a xifra pressupostària per a interessos i amortitzacions. Aleshores, assenyalà que la capacitat econòmica de la institució no permetia disposar d'aquesta quantitat i apuntà com a possible solució que els ajuntaments augmentassin la xifra d'aportació municipal forçosa que no havia estat incrementada des de 1924.²³⁴⁴

Seguidament, va intervenir el gestor Darder, que aprofundí les apreciacions de Crespí, afegint que la solució ideal seria la construcció d'un nou hospital, però que aquesta proposta topava amb la dificultat econòmica. Va insistir que s'hi havia d'englobar en aquest projecte el problema "esglaiador" de la tuberculosi, molt més urgent que el nou hospital, essent també necessari dotar de dues sales d'operacions l'hospital. Indicà que la tuberculosi era el principal problema sanitari perquè produïa un percentatge considerable de víctimes.

El gestor Roca es mostrà d'acord amb el que havien exposat Crespí i Darder mentre que Julià insistí en la seva proposta, advertint que hi havia molt de terreny en l'hospital que es perdia i que serviria de base per a la transformació proposada, resultant un espai capaç d'allotjar la població asilada de la Casa de Misericòrdia. Convidà la resta de membres de la Comissió Gestora a visitar les dependències de l'edifici de l'hospital i indicà que amb aquesta reforma es duria a terme la reorganització dels serveis de la Misericòrdia, "evitándose la ociosidad en muchos asilados que podrían trabajar ya que son aptos para ganarse el sustento y hoy se entregan a la ganduleria." Assenyalà que estava d'acord amb Crespí i Darder que l'ideal seria construir un nou hospital. Continuà la discussió i la corporació provincial acordà, a proposta del president Julià, que s'aprofitaria la propera reunió de batles amb motiu de l'assemblea de l'Estatut per plantejar la solució sobre l'augment de l'aportació forçosa dels ajuntaments.²³⁴⁵

El 25 d'abril de 1933, el president Julià apuntà "recogiendo una general aspiración" la conveniència d'anunciar un concurs de projectes per a la construcció d'un nou hospital.²³⁴⁶ El gestor Darder es mostrà partidari d'aconseguir la construcció del nou hospital, però creient "no obstante podría hacerse un concurso de proyectos de reforma del Hospital actual y otro concurso para la construcción de un nuevo Hospital." A més, va insistir en el que havia exposat en anteriors ocasions referent a la construcció d'un sanatori per a tuberculosos que "hace más falta de momento que un nuevo Hospital y mejor aún sería proceder conjuntamente a las dos construcciones: Sanatorio y Hospital."²³⁴⁷ El gestor Crespí intervingué per afirmar que es mostrava partidari sobretot de fixar el solar, prop de Palma en el qual s'havia d'emplaçar el nou hospital, renunciant-se a tot intent de reforma de l'actual, per entendre que "con ello se restaría eficacia al propósito de construir el nuevo."²³⁴⁸ Darder tornà a prendre la paraula per mostrar-se conforme amb el que havia exposat Crespí sobre la necessitat d'assenyalar el solar, però insistí que "lo del Sanatorio para tuberculosos no puede

funciones mas espacio que una persona enferma, hospitalizada, siendo, además, el número de estancias en la Casa de Misericordia de unos 340 y las del Hospital de unos 270, necesitándose en consecuencia un área mayor en la Misericordia que en el Hospital." *Ibid.*

²³⁴³ .- Crespí continuà dient "Con el traslado que se propone, conseguiríamos resolver el problema del Hospital pero, quedaria sin solución el de la Misericordia; no hay pues, a mi juicio por este lado, solución posible." *Ibid.*

²³⁴⁴ .- Crespí aclarí que "de este modo el presupuesto provincial permitiría, no solo resolver el problema del Hospital sino todos los demás problemas que están sin resolver desde tiempo, y a los que la Diputación debería dar cima." *Ibid.*

²³⁴⁵ .- *Ibid.*

²³⁴⁶ .- Julià afirmà que en les bases s'havia de fer constar que "los que a él acudan han de acompañar un avance del producto que con la venta del edificio que actualmente ocupa el Hospital provincial podrá obtenerse." *DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 47.

²³⁴⁷ .- *Ibid.*, pàg. 47.

²³⁴⁸ .- *Ibid.*, pàg. 47.

desligarse del proyecto de nuevo Hospital por ser aquél más urgente ya que más o menos bueno tenemos un Hospital y en cambio carecemos en absoluto de un Sanatorio y mientras el mas prospera con síntomas alarmantes."²³⁴⁹ Es continuà discutint el tema fins que s'acordà que una ponència —integrada per Crespí i Darder, juntament amb l'arquitecte auxiliar Garau, es fes un estudi de les possibilitats de construcció del nou hospital i de les bases d'un concurs per a l'adquisició d'un solar per al nou centre hospitalari.

El 22 de novembre de 1932, el gestor Crespí informà a la Comissió Gestora que havia pogut comprovar algunes petites anomalies en la farmàcia de l'Hospital a causa de la manca de personal i que considerava indispensable que s'augmentàs el nombre de practicants. La corporació acordà prendre en consideració la proposta per quan es procedís a la redacció del nou reglament de l'hospital.²³⁵⁰

El 29 de novembre de 1932, la corporació provincial tractà sobre els expedients de les subhastes per a contractar el racionament dels acollits en la Casa de Misericòrdia i del Manicomi i el subministrament de queviures i utensilis de l'Hospital i la Inclusa. El gestor Crespí intervingué per aportar algunes dades comparatives sobre el promig per estàncies dels malalts:

Any	Coeficient
1928	1,040
1929	1,047
1930	1,042
1931	1,079
1932*	1,292

* Els deu primers mesos de 1932.

El procediment seguit per racionat havia fet augmentar la xifra d'1,042 el 1930 a 1,292 en els deus mesos de 1932, fet que suposava un augment de 0,25 ptes. per individu reclòs en el Manicomi. Crespí afegí que "creo que condimentándose la comida en el propio Establecimiento podría obtenerse el mismo coeficiente y tal vez aún mas reducido, con una mejor alimentación para los acogidos." Manifestà que era contrari a fugir de l'administració directa perquè "creo, que nuestra política ha de ir encaminada a capacitar de cada día mas a las Corporaciones públicas y si dejamos en manos de los particulares esta gestión, hacemos dejación de nuestras prerrogativas y realizamos una obra contraria a la que se nos está encomendada; incapacitamos a la Corporación para la gestión eficaz en el futuro." Després d'aquest raonaments, Crespí proposà que es fes per subhasta el subministre de queviures i utensilis i, fins i tot, millor si es podien proveir directament de cooperatives que abaratarien el cost i elaborar després els aliments en cada establiment provincial.

Després d'una àmplia discussió, la corporació acordà contractar mitjançant subhasta el subministre, durant tres mesos prorrogables, de queviures i utensilis en tots els establiments provincials de beneficència i publicar en el *Boletín Oficial de la Provincia* l'anunci d'acord amb l'article 26è de la Instrucció del 2 de juliol de 1924.²³⁵¹

El 13 de desembre de 1932, s'acordà anunciar la subhasta per a la contractació del subministre de queviures i utensilis de l'hospital i de la Inclusa provincial de Palma. També es va decidir contractar en forma de subhasta pública els menjars a les Germanes de la Caritat, servents i interns del Manicomi Provincial i als acollits en la Casa de Misericòrdia durant els tres primers mesos següents a l'adjudicació definitiva.²³⁵²

2349 .- *Ibid.*, pàg. 48.

2350 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2351 .- *Ibid.*

2352 .- *Ibid.*

La reorganització del servei de guàrdia de l'Hospital Provincial

El 31 de desembre de 1932, en la sessió plenària, el president Julià donà compte d'una reunió dels metges encarregats del Servei de guàrdia de l'Hospital Provincial de Palma per reorganitzar el servei. Donat que no es podia prestar de la manera que es feia, els metges estaven disposats a renunciar a la gratificació que rebien. La corporació acordà implantar en l'Hospital el servei de guàrdia en la manera previnguda en el paràgraf 2on de l'article 51 del Reglament de Funcionaris i Subalterns Provincials de 2 de novembre de 1925 i encarregar al director de l'Hospital perquè fes una proposta d'organització.²³⁵³

El 24 de gener de 1933, a proposta de Darder, la corporació provincial acordà encarregar al director de l'Hospital Provincial de Palma que prestàs atenció perquè les sirventes vestissin uniformement bata i "toca" blanques.²³⁵⁴

En la sessió plenària del 7 de febrer de 1933, la corporació provincial acordà instruir un expedient de depuració de responsabilitats del director del Manicomi Jaume Escalas Real i el metge auxiliar Joan Ignasi Valentí Marroig per la mort de l'acollida Pràxedes Juan Dols com a conseqüència de les lesions que li havia produït la també acollida Catalina Seguí. Així mateix, es designaren el diputat provincial Andreu Crespí i el secretari-comptador de l'Hospital Provincial Antoni Ballester Estaràs en concepte de jutge i secretari, respectivament, per instruir l'expedient.²³⁵⁵

El 17 de març de 1933, a proposta del president Julià, s'acordà que mentre s'estudiava l'organització definitiva del Servei de guàrdia del Manicomi, els metges interns recentment nomenats de l'Hospital, juntament amb els metges del Manicomi, ho prestassin interinament.²³⁵⁶

El 21 de març de 1933, es donà compte a la corporació d'un ofici de l'inspector provincial de Sanitat en el qual manifestava la possibilitat d'habilitar per a l'Hospital de Tuberculosos un edifici que a Maó existia destinat a hospital d'infecciosos, el qual feia més de 10 anys que no funcionava. Sol·licitava que la Diputació estudiàs la manera de contribuir al sosteniment de l'esmentada institució i aconseguir la subvenció de l'Estat. Després de la lectura, el diputat Tudurí defensà que la Diputació donàs suport econòmic a la iniciativa. Així mateix, Darder també aprofundí en les raons apuntades per Tudurí, exposant a més alguns detalls de caràcter tècnic. La Comissió Gestora acordà demanar a l'inspector provincial de Sanitat que una vegada fet el projecte de les obres, ho notificàs a la Diputació perquè ho plasmàs en el pressupost vinent.²³⁵⁷

El 28 de març de 1933, es donà compte a la corporació del projecte d'obres de reforma de la casa de camp del Puig dels Bous, annexa a la Casa Provincial de la Infància. El diputat Darder va insistir en la urgent necessitat que s'aprovàs aquest projecte i que es duguessin a terme les obres que permetessin el trasllat amb caràcter permanent de tota la població asilada de l'edifici dels carrer dels Oms "de tan defectuosas condiciones higiénicas." El president Julià manifestà que la conveniència del trasllat era evident, però que abans de resoldre definitivament el tema, s'havia de solucionar una qüestió prèvia fonamental com era l'abastiment d'aigua potable, ja que els dipòsits eren suficients per atendre les necessitats de la casa durant la temporada d'estiu que hi passaven els asilats, però insuficient per a tot l'any. El diputat Crespí va coincidir amb el president Julià i apuntà algunes possibles solucions al problema de l'abastiment d'aigua. La Comissió Gestora, després de debatre àmpliament la

2353 .- *Ibid.*

2354 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 11.

2355 .- *Ibid.*, pàgs. 14-16.

2356 .- *Ibid.*, pàg. 31.

2357 .- *Ibid.*, pàgs. 32-33.

qüestió, acordà encarregar a l'arquitecte auxiliar que estudiàs el tema i proposàs una solució pertinent.²³⁵⁸

El 30 de maig de 1933, la corporació provincial aprovà les bases per a la creació d'un Cos d'infermeres.²³⁵⁹ El 3 d'octubre de 1933, la corporació provincial acordà organitzar un curset d'infermeres, a càrrec del cos mèdic de la Beneficència provincial. L'objectiu era que tenint en compte "la necesidad de que los enfermos particulares que lo deseen puedan ser atendidos por personas que ofrezcan sólida garantía de poseer los conocimientos indispensables para de un modo higiénico y adecuado prestar el servicio de asistencia domiciliaria [...] capacitar debidamente a las que a él asistieran para el desempeño de aquella misión."²³⁶⁰

El suport de la Diputació als hospitals municipals de les illes

El 30 d'agost de 1932, la corporació provincial concedí a l'Ajuntament des Mercadal una subvenció de 1.000 ptes per a atencions de l'Hospital municipal de la vila.²³⁶¹

El 10 de gener de 1933, la corporació provincial acordà concedir a l'Ajuntament de Manacor una subvenció de 2.500 ptes. per a la Casa Hospital i Hospici Municipal de Manacor.²³⁶²

El 25 d'abril de 1933, a petició del gestor Serra, la corporació acordà concedir una subvenció de 2.500 ptes. a l'Ajuntament de Formentera per a les obres del nou cementeri.²³⁶³

El 9 de maig de 1933, la corporació provincial va decidir concedir a l'Ajuntament de Pollença una subvenció de 2.000 ptes per a les obres de sanejament del llit de La Solana.²³⁶⁴

El 30 de desembre de 1933, la corporació acordà concedir una subvenció de 2.000 ptes. a l'Ajuntament d'Alaior per a l'hospital municipal.²³⁶⁵

7.7.2.3. Les obres públiques

El 13 de juliol de 1931, la corporació acordà encomanar diverses obres de fàbrica als mestres aparelladors Josep Femenia (Palau provincial i manicomi de Jesús), Jeroni Roca (la Llonja), Pere Suau (Consulat de Mar), Francesc Llabrés (Teatre Principal), Francesc Forteza (Hospital Provincial i Casa de la Misericòrdia) i Josep Riera (Inclusa provincial i casa de camp de Puig dels Bous).²³⁶⁶

2358 .- *Ibid.*, pàgs. 33-34.

2359 .- Les condicions que havien de reunir les aspirants eren: ser majors de 18 anys i no excedir els 40, i saber llegir i escriure correctament. Havien d'assistir als cursets següents: a) nocions fonamentals sobre la informació i la manera d'assistir als malalts; b) els cursets anirien a càrrec del personal del cos mèdic provincial; i c) romandre 6 mesos practicant en els serveis clínics dels establiments provincials. El degà del cos mèdic de la beneficència provincial s'havia d'encarregar de dur a terme els cursets. *Ibid.*, pàgs. 62-63.

2360 .- Les normes aprovades per a la realització del curset eren que aniria a càrrec dels serveis de la Beneficència provincial, "procurando infundirle un carácter marcadamente práctico, sin prescindir, no obstante, de las nociones teóricas necesarias." Tendria una duració de sis mesos, en els quals es farien pràctiques en els serveis de l'Hospital Provincial, en el Manicomi Provincial i en la Casa provincial de la Infància. El nombre d'alumnes no havia de superar les quinze i havien de reunir les condicions següents: "Ser españolas o naturalizadas en España", ser majors de 20 anys i no excedir dels 40, "ser de conducta intachable" i saber llegir i escriure. Es pensava començar el curset el 2 de novembre i les admisions serien per rigorós ordre de presentació d'instàncies. Així mateix, el primer dia del curs un tribunal integrat per un diputat provincial i dos facultatius de la Beneficència provincial havien de sotmetre a les alumnes a un examen de lectura i escriptura. En acabar el curs, les alumnes havien de ser sotmeses a una prova sobre els coneixements adquirits per un tribunal constituït per tres facultatius de la Beneficència provincial i a les aprovades se les donaria un certificat d'aptitud per a l'assistència a malalts. *Ibid.* pàgs. 102-103.

2361 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2362 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 5.

2363 .- *Ibid.*, pàgs. 49-50.

2364 .- *Ibid.*, pàgs. 53-54.

2365 .- *Ibid.*, pàg. 135.

2366 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931.*

En la darrera sessió plenària de 1931, el president Julià manifestà que considerava molt urgent l'acabament dels pavellons del Manicomi Provincial. Així mateix, també considerà molt necessària la immediata execució de les obres d'embelliment del jardí i pati de la Casa de Misericòrdia que confrontaven amb la Rambla. i del vestíbul de l'escala principal i de l'entrada del Palau Provincial.²³⁶⁷

Pel que fa a la xarxa viària, competència de la Diputació, també es dedicaren esforços a la millora dels camins i de les carreteres. Així, el 3 d'agost de 1931, la Diputació envià una instància al ministre de Foment —després de l'assemblea general d'ajuntaments— en la qual demanava que s'atorgàs a les Balears l'autonomia suficient per a la millora de les vies de comunicació.²³⁶⁸ Es sol·licitava que es creàs una Junta administrativa d'obres públiques —integrada per membres de la Diputació i per representants dels ajuntaments de les tres illes i d'algunes entitats, com el Foment del Turisme, la Cambra de Comerç, la Junta de Ports...— presidida pel governador civil i inspeccionada pel cap d'obres públiques.²³⁶⁹ Aquesta junta havia de rebre anualment 3.000.000 ptes. en compensació per atendre els serveis que feia l'Estat.

El 2 de desembre de 1931, es donà compte d'un ofici de l'enginyer-director de vies i obres provincials en el qual manifestava que donat el retard de l'enviament de fons del Banc de Crèdit Local d'Espanya, posava a la consideració de la Comissió Gestora dues solucions possibles: una, la paralització immediata de totes les obres de construcció de camins veïnals i, dos, continuar amb les obres i les despeses resultants fins a la finalització de l'exercici econòmic, descomptar-lo de l'anualitat corresponen a les mateixes obres de 1932. La corporació provincial apostà per aplicar la segona proposta ja que la paralització de les obres ocasionaria un greu conflicte.²³⁷⁰

Però, el 1931 i el 1932 arran de la manca de transferència de l'Estat per les obres de reparació i millora de la xarxa de camins públic es varen veure en moltes dificultats la continuació d'aquestes actuacions.

²³⁶⁷ .- *Ibid.*

²³⁶⁸ .- En l'exposició de motius de la instància es deia: "Que, derivadas de la especial situación geográfica de esta Provincia, surgen a menudo dificultades en la tramitación, construcción y conservación de las vías públicas de la región que perjudican notablemente nuestros intereses regionales, parte integrante, naturalmente, del alto interés Nacional. Prueba irrefutable de ello, lo constituye el hecho de no alcanzar los beneficios del Circuito Nacional de Firmes especiales, a esta provincia esencialmente Turística, en grado superlativo entre todas las provincias españolas.= Que, las condiciones especiales topográficas, climatológicas y agrícolas de la región, unidas a la clase de materiales disponibles y a la forma especialísima de realizarse en ésta el inmenso tránsito de turistas internacionales, exigen también condiciones especiales en las características de nuestras vías de comunicación y de sus afirmados.= Que, la analogía existente entre las condiciones geográficas de esta región y las de las Islas Canarias que gozan de autonomía en los servicios de comunicaciones terrestres, hace pensar fundadamente, en la conveniencia de otorgar igual autonomía para las Islas Baleares.= Y que, impidiendo la situación geográfica de esta región, toda relación directa entre sus vías públicas y las del resto de la nación, parece lógico, según las leyes básicas Provincial y de Obras Públicas, correspondan por completo a la Provincia, la administración de sus vías de comunicación." *Ibid.*

²³⁶⁹ .- Com a facultats administratives de la Junta s'apuntaven: "a) Hacerse cargo de las cantidades que actualmente se consignan en los presupuestos del Estado con destino a la construcción, reparación y conservación de vías públicas de la provincia.= b) Hacerse cargo igualmente del importe de la recaudación de cuantos impuestos gravan actualmente la Circulación, con facultades para ampliar, modificar o substituir los impuestos vigentes, por otros que puedan rendir mejores resultados.= c) Redactar un Plan completo de Carreteras adaptado a las exigencias del momento y a las necesidades de la Región.= d) Encargarse de toda clase de estudios y obras referentes a Vías de comunicación, comprendiendo naturalmente, cuanto se refiere a construcción, reparación, conservación y vigilancia de carreteras, respetando las normas que para este servicio rigen en la Nación. y = e) Organizar la oficina Técnica correspondiente, con personal titular de los cuerpos nacionales de Obras Públicas." També es demanava nomenar immediatament una Junta interina que ràpidament redactàs un reglament per que s'havia de regir. *Ibid.*

²³⁷⁰ .- *Ibid.*

Les queixes per la lentitud i pel mal estat dels camins de Mallorca foren constants. És significatiu l'escrit que adreçà (31 de març) la Diputació al president de la República, Niceto Alcalá-Zamora aprofitant la seva visita (31 de març-3 d'abril de 1932) a l'illa, acompanyat dels ministres d'Hisenda i Obres Públiques Indalecio Prieto i de Marina José Giral. Es comentava que en el recorregut que faria el president per Mallorca per veure les belleses paisatgístiques i la cordialitat i lleialtat dels habitants "tendreis Excelencia que recorrer nuestras carreteras y éstas por desgracia, están muy lejos de guardar paridad con ese amable conjunto." S'afegia que podria apreciar "las molestias que —pese a un bien intencionado pero ineficaz intento de superficial arreglo— experimentareis, os convencerán de que nuestra tierra no es merecedora de tal baldón, que no es tolerable que hoy que Mallorca ocupa, sino el primero, uno de los mas relevantes lugares en el orden turístico municipal, corresponda a esa enaltecida preferencia, sometiendo a sus visitantes a las acentuadas incomodidades que el obligado tránsito por nuestras carreteras les ocasiona." Per acabar, la comissió gestora comentava la "necesidad imprescindible e inaplazable de que termine ese bochornoso estado de incuria" i demanava al president que fos "nuestro valador cerca del Gobierno para que éste con oportunidad nunca mejor hallada quiera perpetuar el alhagüeno recuerdo de la primera visita a Baleares del primer Presidente de la segunda República Española enlazando esta fecha con la de la disposición que recogiendo el unánime anhelo de esta provincia deje resuelta en armonía y de conformidad con sus aspiraciones, la trascendental cuestión de sus carreteras."²³⁷¹

El 2 de maig de 1932, la corporació provincial, a proposta del gestor Fernández, acordà contractar mitjançant concurs les obres de reparació del camí veïnal de Manacor a Portocristo.²³⁷² El 31 de maig, s'adjudicà el concurs a Sebastià Quetglas Mascaró.²³⁷³

La dificultats econòmiques de la Diputació foren ben evidents al maig de 1932 a causa de no rebre els fons corresponents que remetia des de Madrid el Banc de Crèdit Local, quan en la sessió del dia 10, es donà compte d'un ofici de l'enginyer-director de Vies i Obres provincials, Antoni Parietti, en el qual manifestava "la inminente paralización de los trabajos de construcción de nuevos caminos vecinales." Aleshores, totes les obres públiques de camins estaven paralitzades, a excepció dels tres vials de Búger a la Pobla, de Palma al port de Sóller a l'alçada de Bunyola i de Pollença a Cala Sant Vicenç pel caseriu de la Font.²³⁷⁴

El 10 de maig de 1932, el Comitè Republicà de Sant Vicenç Ferrer envià un escrit a l'enginyer-director de Vies i Obres provincials en el qual li demanava la immediata construcció del tram de Cala Sant Vicenç de la carretera de Sant Miquel a Sant Carles. El 24 de maig, la corporació provincial tractà aquesta petició, informada per l'enginyer-director Parietti, i acordà traslladar al Comitè Republicà de Sant Vicenç Ferrer les dificultats econòmiques que impossibilitaven la seva execució.²³⁷⁵

²³⁷¹ .- En la sessió del 15 de març de 1932, es donà compte a la corporació d'aquest escrit. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

²³⁷² .- *Ibid.*

²³⁷³ .- *Ibid.*

²³⁷⁴ .- Així i tot, alertava que en aquests trams "se trabaja con tan pequeña actividad que apenas se llega al límite mínimo de lo que se puede certificar mensualmente, que es tan sólo un cuarto de kilómetro, lo que hace suponer fundadamente que el paro será rigurosamente muy pronto." Per aixó proposava que no s'aplicàs cap sanció a les entitats per la justificació de la paralització de les obres." Així mateix, Parietti, alertava que la paralització total de les obres —en les quals hi treballaven més d'un milenar d'obers— "puede agravar la situación social motivada por la actual crisis mundial." *Ibid.*

²³⁷⁵ .- L'enginyer-director Parietti comentava que l'acord de construcció datava de 1926 i que s'havia celebrat un concurs quedant inclòs en el Pla general per a procedir al seu estudi i construcció quan li arribàs el seu torn. Però, donat que no s'havien remés fons de construcció a la Diputació, "motivo por el cual han tenido que paralizarse las obras que se hallan en curso de ejecución", advertia que no hi havia mitjans econòmics per atendre la petició del Comitè Republicà. *Ibid.*

El 31 de maig, a proposta del diputat Joan Roca, es va concedir una subvenció a l'Ajuntament de Ciutadella per arreglar els camins que duïen a a la platja de la Caleta i al far del Port.²³⁷⁶

El 14 de juny de 1932, el president de la Diputació, Francesc Julià, va escriure al ministre d'Obres Públiques per denunciar que els principals problemes de Mallorca eren les carreteres i la reforma del port de Palma.

El 2 d'agost de 1932, la Comissió Gestora aprovà el projecte de construcció d'un pont sobre el torrent de Son Togores en el camí dels Reis, de Palma.²³⁷⁷

Des de la Diputació es va participar en la posada en marxa d'alguns projectes per a millorar la situació socio-econòmica de les Balears. Així, el 6 d'octubre de 1931, arran d'una petició del Col·legi Oficial d'Agents Comercials per crear una llonja de contractació, la Diputació decidí designar el gestor Joan Roca per fer part de la junta —integrada per representants de l'Ajuntament de Palma, la Cambra de Comerç i el Col·legi Oficial d'Agents Comercials— que havia de posar en marxa el projecte de la llonja. També el novembre de 1931 es va suspendre la percepció de l'impost sobre l'exportació de minerals mentre durassin les circumstàncies de manca de treball.²³⁷⁸

El 20 de setembre de 1932, el gestor provincial Emili Darder, proposà demanar a la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca la col·locació de barreres de protecció en el pas a nivell de la línia de Felanitx que travessava la carretera de Palma a Sineu.²³⁷⁹ L'1 d'octubre, la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca contestà la petició manifestant que competia al Ministeri d'Obres Públiques l'ordenació de la guarderia de passos.²³⁸⁰ En la sessió del 3 d'octubre de 1932, la Comissió Gestora acordà dirigir-se al Ministeri, tenint en compte que "la creciente circulación, de vehículos, especialmente de tracción mecánica que en el expresado camino vecinal existe, aumenta de día en día la probabilidad de accidentes cuyas consecuencias pudieran ser funestas", i que prengué les mesures pertinents.²³⁸¹

El 20 de setembre de 1932, el president Julià proposà l'organització del Cos de Peons Caminers provincials —que s'encarregaria de la conservació dels camins veïnals integrats en el Pla Provincial, amb la cooperació dels ajuntaments, que aportaries els material i fiscalitzarien la feina del peons— perquè ho considerava més avantatjós. Els gestors Darder i Crespí manifestaren la seva discrepància amb la proposició i defensaren que era més pràctica enlloc de la creació del Cos de Peons Caminers una brigada volant que fos destinada ràpidament on fossin necessaris els seus serveis. Hi hagué un debat en el qual es varen reafirmar en els punts de vista dels gestors i s'acordà que la proposta quedàs sobre la taula per al seu estudi.²³⁸²

El 8 de novembre de 1932, a proposta de l'enginyer-director de Vies i Obres provincials, s'acordà enviar un ofici a la Batlia de Palma per recordar-li la necessitat de remetre a informe de les instàncies rebudes sol·licitant l'autorització per a realitzar obres que afectassin a diversos camins veïnals.²³⁸³

2376 .- *Ibid.*

2377 .- *Ibid.*

2378 .- El 17 de novembre de 1931, els administradors de les mines de lignit de Sant Tomàs (Lloseta-Inca), Roman Muret i Feliu Sabaté, demanaren l'anul·lació de l'impost de 3,60 ptes. que gravava l'exportació i sortida de cabotatge de minerals per poder ser competitius i exportar lignit a Barcelona. Al·legaven, a més la difícil situació de l'explotació de les mines arran de la manca de mercat, el perill de pèrdua de la feina de molts de treballadors.

2379 .- *Ibid.*

2380 .- Així mateix, contestà que "en la visita de inspección hecho no ha muchos meses por los representantes de dicho Ministerio, para acordar los pasos que deben ser guardados, no figura el solicitado por V.S. entre los que deben guardar, de conformidad con las disposiciones ultimamente dictadas." *Ibid.*

2381 .- *Ibid.*

2382 .- *Ibid.*

2383 .- Els camins veïnals que es relacionaven eren els següents: de Can Maneguí del camí de Jesús a Establiments; del pont de Sant Magí a la carretera d'Andratx per Gènova; de Palma a Puigpunyent; de Palma a

El 31 de gener de 1933, la corporació provincial tractà sobre un ofici —datat el 23 de gener— enviat per l'enginyer-director de Vies i Obres sobre la destinació de la subvenció de l'Estat a la conservació ordinària de camins —que es podia fixar en 100 ptes per quilòmetre— i la resta de l'aportació destinar-la a reparacions amb aportacions dels ajuntaments interessats.²³⁸⁴ Respecte a la quantitat consignada a càrrec dels fons provincials, proposava destinar-los a millores en els camins més importants, consistents preferentment en l'establiment de "firmes especiales", també amb les aportacions corresponents dels municipis. Proposava que el repartiment es fer proporcionalment a la importància del camí i a la quantia d'ajut oferida per l'ajuntament corresponent. Finalment, proposava aconseguir dels distints ajuntaments l'ajuda que pogués prestar cada un d'ells i, per això, proposava un model de comunicació que s'acompanyaria quan fos cursada la petició a tots els ajuntaments. La corporació donà la conformitat a la proposta de l'enginyer-director de Vies i Obres.²³⁸⁵

El 17 de març de 1933, la corporació provincial acceptà la solució que apuntava l'enginyer-director de Vies i Obres sobre una instància del 14 de febrer de diversos veïns d'Esporles que demanaven que s'inclogués un camí dins el Pla general de camins veïnals. Donat la manca de fons econòmics, la corporació acordà arxivar la sol·licitud.²³⁸⁶

El 17 de març de 1933, la corporació acordà traslladar a l'enginyer-director de Vies i Obres d'un ofici de la Batlia d'Inca manifestant que l'Ajuntament es comprometia a contribuir amb la pedra necessària per a les reparacions ordinàries dels camins veïnals del terme.²³⁸⁷

L'11 d'abril de 1933, la corporació provincial tractà la instància de Miquel Gallent i altres, actuant com a creditors del prevere Bartomeu Font Cantallops que era l'establidor de la possessió de Son Ferriol, en la qual sol·licitaven que dels fons provincials es reintegràs al prevere Font, la quantitat de 72.637 ptes per les despeses que aquest havia fet des de l'1 de gener de 1919 fins el 23 de juliol de 1924 per a dur a terme l'establiment de la barriada de Son Ferriol. La corporació acordà desestimar la petició.²³⁸⁸

L'11 d'abril de 1933, es donà compte d'una instància subscripta pels facultatius que integraven el Còs Mèdic de la Beneficència Provincial sol·licitant que es dividís el Servei de medicina en dos independents, com antigament existia, cada un a càrrec d'un metge en cap. Així mateix, es proposava que en cas d'accedir a la petició, es nomenàs per a la plaça resultant el doctor Joan Trián. La Comissió Gestora acordà que estudiaria el tema.²³⁸⁹

El 25 d'abril de 1933, la corporació provincial acordà que les màquines piconadores de la Secció de Vies i Obres provincials solament fossin cedides als ajuntaments que ho sol·licitassin per a obres de caràcter públic i mai en cap cas per obres particulars i

Sineu a la zona d'Ollerries; del km 12 de la carretera de Palma a Capdepera al camí de Son Mendivil; de Calvià a Palma; del km 5 de la carretera de Palma a Portocristo a Son Sunyer; de Palma a Can Maneguí; de la Teulera al Coll de la Creu; de Puigpunyent al km. 16 de la carretera de Palma a Estellencs, i del pont de na Baiana per cas Petró i cas Apotecari a can Moreno. *Ibid.*

²³⁸⁴ .- L'exposició de motius de l'ofici afirmava "Una vez más plantéase a esta Dirección el difícil problema de la conservación de los caminos vecinales de la provincia, agravado anualmente por el constante aumento del número de kilómetros en ese estado a medida que se termina la construcción de nuevos caminos, y por su mayor desgaste motivado por el positivo incremento del tráfico que soportan en su intensidad, velocidad y peso; no obstante lo cual se mantiene la consignación presupuestaria dentro de unos límites más que insuficientes, insignificantes." *DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 12.

²³⁸⁵ .- *Ibid.*, pàgs. 12-13.

²³⁸⁶ .- *Ibid.*, pàgs. 27-28.

²³⁸⁷ .- *Ibid.*, pàg. 30.

²³⁸⁸ .- La justificació que donà la Comissió Gestora va ser que tenint en compte que no existia cap precepte legal que l'obligàs al reintegrament que es demanava i "además, constituiría una extralimitación de las facultades que con arreglo a lo taxativamente prevenido en las disposiciones vigentes le incumben, el destinar fondos cuya administración le está encomendada a finalidades que no son de carácter provincial." *Ibid.*, pàgs. 41-42.

²³⁸⁹ .- *Ibid.*, pàgs. 42-43.

contractistes d'obres.²³⁹⁰ El 12 de desembre de 1933, el gestor Darder manifestà que, prèvia la conveniència de la regulació, s'autoritza el lloguer de màquines piconadores de la Secció de Vies i Obres provincials. La corporació provincial acordà encarregar a l'enginyer-director del servei que informàs sobre la forma i condicions segons les quals es podien cedir l'ús d'aquestes màquines.²³⁹¹

El 25 d'abril de 1933, el vocal Darder s'interessà pel tema de la col·locació de barreres i guarderia en el pas a nivell del ferrocarril de Palma a Santanyí en el quilòmetre 1 del camí veïnal de Palma a Sineu i la corporació provincial decidí fer les gestions oportunes amb el director de la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca i el president Julià la seva representació a Crespí per les gestions.²³⁹² Així mateix, Darder també s'interessà per l'adob del camí de Sineu i el president Julià li contestà que l'execució d'aquestes obres estava pedent de l'aprovació per la Prefectura d'Obres Públiques del Pla de conservació de camins veïnals, format per la Secció de Vies i Obres provincials.²³⁹³

El 16 de maig de 1933, el president Julià exposà davant el plenari provincial la conveniència d'estudiar la formació d'un pla per a la major eficàcia del servei de conservació i reparació de camins veïnals, amb l'organització d'una o diverses brigades volants, però es decidí que el tema quedàs sobre la mesa pel seu estudi.²³⁹⁴

El 9 de maig de 1933, la corporació provincial, d'acord amb l'ofici de l'arquitecte provincial datat el 9 de maig— aprovà l'acta de recepció definitiva de les obres del vestíbul del Palau provincial.²³⁹⁵

El 12 de setembre de 1933, es donà compte a la corporació de dos oficis de la Companyia de Ferrocarrils de Mallorca informant que havia estat autoritzada la supressió de les guarderies dels passos de nivell de la línia de Manacor a Artà —km. 28,90— i de l'antiga carretera de Lluc a Santanyí —Km. 51,00 i 56,00—, dins el terme de Petra. El gestor Darder, després de fer constar la seva disconformitat, protestà per aquesta supressió i proposà a la Comissió que s'adreçàs a la companyia perquè donàs compliment a l'ordre del ministeri d'Obres Públiques d'establir en pas a nivell núm. 10 situat en el km. 3,00 del ferrocarril de Palma a Santanyí, les barreres i la guarderia necessària per a garantir la seguretat de la circulació de trens i del trànsit pel camí vell de Sineu. S'acordà tal com ho proposà Darder.²³⁹⁶

El 20 de febrer de 1934, el president Julià donà compte a la corporació provincial de la celebració de diverses reunions en el Govern Civil per l'estudi i resolució del problema de l'atur obrer forçós. Explicà que s'havia acordat nomenar una comissió de forces vives per a traslladar-se a Madrid per dur a terme gestions prop del Govern i que s'havia de designar un representant de la Diputació per fer part d'aquesta comissió. La corporació acordà designar el president Julià, però se'l facultà perquè pogués nomenar un diputat si no pogués fer el viatge.²³⁹⁷

2390 .- *Ibid.*, pàg. 46.

2391 .- *Ibid.*, pàg. 119.

2392 .- *Ibid.*, pàg. 49.

2393 .- *Ibid.*, pàg. 49.

2394 .- *Ibid.*, pàg. 57.

2395 .- En l'ofici, l'arquitecte provincial comentava que s'havia procedit a la recepció definitiva de les obres efectuades en el vestíbul del Palau provincial i havent-se trobat ajustades a la contracta, s'aixecà la corresponent acta de recepció. A més, s'adjuntava la liquidació de les obres amb la conformitat del contractista, Pere Oliver Sampol, que pujava a 140.817,41 i s'acreditava a favor del contractista 105.053,61 ptes, ja que la resta estava acreditada per diferents abonaments. La corporació també acordà autoritzar al contractista Pere Oliver la cancel·lació de la fiança de la seva contracta constituïda en la caixa provincial i aprovar la liquidació. *Ibid.*, pàg. 53.

2396 .- *Ibid.*, pàg. 95.

2397 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàg. 45.

En la sessió plenària del 6 de març de 1934, el gestor Tudurí informà a la comissió gestora de les gestions que havia fet la comissió a Madrid per aconseguir una solució "al grave conflicto creado" per l'atur obrer. Afirmà que el governador civil havia fet públic a través de la premsa de les gestions dutes a terme a Madrid, però concretà que respecte al que projecte d'autonomia en el servei de comunicacions terrestres —projecte que ja havia tractat la Diputació— "había causado excelente impresión al Sr. Ministro de Obras Públicas acogiéndolo con cariño e indicando que cuanto antes debía tramitarse este asunto por la propia Diputación, sujetándose a lo que hizo Canarias, con sus Cabildos Insulares. Finalmente, Tudurí destacà el suport dels diputats de les Balears que s'havien agregat a la comissió.²³⁹⁸

El 26 de juny de 1934, a proposta del gestor Tudurí, la corporació acordà felicitar al ministre d'Obres Públiques per la presentació a les Corts del projecte de llei per crear la Junta administrativa de carreteres de les Balears i al ministre d'Indústria i Comerç per la publicació del decret que declarava exempt del pagament de drets d'aduana el calçat que es reimportàs de Canàries, nord d'Àfrica i de l'estranger. Així mateix, s'agraí als diputats per les Balears Josep Teodor Canet i Bartomeu Fons pel suport que havien prestat a ambdós projectes.²³⁹⁹

— La polèmica per l'adjudicació de les obres del camí de Manacor a Portocristo

El 26 de juny de 1934, es donà compte d'un dictamen de la Ponència d'Hisenda. Aleshores, hi paltejaren una esmena Tejada i Garcia, que es va passar a votació i hi votaren en contra tota la resta dels gestors provincials: Alomar, Amer, Mayans, Tudurí i Julià. Acte seguit, va quedar aprovat per majoria de vots el dictamen de la Ponència d'Hisenda. A continuació, la corporació provincial, a proposta del gestor Amer, acordà que es procedís a la reparació del paviment —mitjançant capa asfàltica superficial— dels quilòmetres 1 al 3, 5 al 7,5 i 8,5 a l'11,802 del camí de Manacor a Portocristo d'acord amb el projecte, pressupost i plec de condicions de l'enginyer-director de Vies i Obres provincials. Els gestors Tejada i Garcia hi feren constar el seu vot en contra.²⁴⁰⁰

El 18 de setembre de 1934, la corporació provincial acordà encarregar a l'enginyer-director de Vies i Obres Provincials i a l'arquitecte auxiliar encarregat dels serveis del Manicomi Provincial un avantprojecte i avanç de pressupost per a la construcció en terrenys de la finca de Jesús d'un edifici destinat a cotxeres per a les màquines piconadores del Servei de Vies i Obres.²⁴⁰¹

— El Servei Meteorològic Provincial

El 28 de març de 1933, es donà compte d'una instància de la Junta de la Secció d'Inspectors Farmacèutics Municipals que s'oferia per a cooperar en els treballs encarregats al Servei Meteorològic Provincial, fent-se càrrec dels aparells que es cregués convenient. La corporació provincial acordà acceptar l'oferiment i notificar la decisió a l'encarregat del Servei Meteorològic.²⁴⁰²

7.7.2.4. La cultura i l'ensenyament

Una de les principals tasques desenvolupades per la Diputació fou el suport a la cultura. Així, el 1931 i el 1932, la Diputació va concedir beques a alguns mestres d'escola per poder assistir al "Curset d'estiu" organitzat a Barcelona per la Generalitat de Catalunya.²⁴⁰³ A més, durant

2398 - *Ibid.*, pàgs. 50-51.

2399 - *Ibid.*, pàg. 137.

2400 - *Ibid.*, pàgs. 133-135.

2401 - *Ibid.*, pàgs. 166-167.

2402 - DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 34.

2403 - El 21 de juliol de 1931 s'atorgà dues subvencions de 350 ptes. als mestres d'escola pública de Petra Conrado Domènech i de Sant Joan Joan Petro per anar al Curset d'estiu. Des de Barcelona, Joan Petro envià quatre articles al diari *La Almudaina* sobre aquesta experiència que foren publicats amb els títols «L'Escola

el 1931, la Diputació incrementà la concessió de beques als estudiants, tant de batxillerat com a universitaris. Així, a més de prorrogar (28 de juliol de 1931) les beques per a estudis concedides el 1930,²⁴⁰⁴ el 22 de setembre, s'acordà la concessió de tres beques per estudiar a l'Escola Oficial de Nàutica, quatre de batxillerat, dues de magisteri, una de farmàcia i dues de la llicenciatura de Ciències.²⁴⁰⁵ El 6 d'octubre, també es prorrogà per un any la pensió de 1.500 ptes a Ramon Nadal Horrach per cursar estudis de pintura.²⁴⁰⁶ El 3 de novembre, es va concedir la plaça de pensionat de cant —dotada amb 1.500 ptes— a la soprano lleugera Francesca Forteza Picó.²⁴⁰⁷ El 10 de novembre, es va prorrogar per un any la pensió de 1.500 ptes. per a estudis de piano a Dolors Porta Bauzá.²⁴⁰⁸

El 17 de novembre de 1931, la corporació acordà senyalar als becaris d'escultura Salvador Adrover Puig i de pintura Ramon Nadal Horrach com a tema a desenvolupar en el treball — que havien d'exposar en el Palau provincial d'alguna de les obres que haguessin fet durant els seus estudis— una al·legoria de la República espanyola.²⁴⁰⁹

El 20 de setembre de 1932, la corporació prorrogà per al curs 1932-33 la majoria de les beques que tenia concedides.²⁴¹⁰ El 3 d'octubre de 1932, també es prorrogaren les beques per a estudis de batxillerat, professor mercantil i magisteri.²⁴¹¹

d'Estiu. Impressions» (*La Almudaina*, núm. 16.741. Divendres, 31 de juliol de 1931, portada), «L'Escola d'Estiu, de Barcelona» (*La Almudaina*, núm. 16.747. Divendres, 7 d'agost de 1931, pàgs. 1-2), «La selecció dels ben dotats a Espanya» (*La Almudaina*, núm. 16.758. Dijous, 20 d'agost de 1931, portada) i «L'Escola d'Estiu, de Barcelona?» (*La Almudaina*, núm. 16.765. Divendres, 28 d'agost de 1931, portada). El 25 de juny de 1932, es concedí al mestre Conrado Domènech Pascual una subvenció de 500 ptes amb l'obligació d'haver de presentar una memòria i fer algunes conferències per la divulgació de "*las novedades pedagógicas y culturales que en ellos haya aprendido*."

²⁴⁰⁴ .- El 28 de juliol de 1931, la comissió acordà prorrogar per al proper curs les beques a Bartomeu Rosselló Pòrcel —que cursava la llicenciatura de Filosofia i Lletres, elevant a 2.000 ptes la pensió— i a Antònia Suau Mercadal —que feia el doctorat en la Facultat de Filosofia i Lletres.— També es prorrogaren per curs proper les beques a Catalina Mulet Mir, Antoni Riera Fiol i Josep Maria Garcia Lucas per fer els estudis de magisteri; a Rosa Ordinas Ripoll, Bartomeu Estrades Mas i Joan Barceló Veny que estudiaven a l'Escola Professional de Comerç, i a Josep Sbert Vives que estudiava el batxillerat a l'Institut Nacional de Segona Ensenyança. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931*.

²⁴⁰⁵ .- Les beques foren concedides a Sebastià Riera Salas, Salvador Mas Salom i Joan Sintès Adrover per cursar en una Escola Oficial de Nàutica els estudis de maquinista els dos primers i de pilot el tercer; a Miquel Gil Rigo, Pere Bosch Massot, Joan Mateu Alba i Josep Maria Caballero per fer el batxillerat; a Catalina Fernández Bosch i Maria del Carme Oliver Bosch per estudiar magisteri; a Concepció Suau Mercadal per seguir els estudis en la Facultat de Farmàcia, i a Antoni Frau Frau i Josep Amengual Ferragut per fer la llicenciatura de Ciències. També es decidí prorrogar per un any la pensió de 1.500 ptes. que el 25 de setembre de 1930 s'havia concedit a Salvador Adrover Puig per seguir estudis d'escultura. *Ibid*.

²⁴⁰⁶ .- *Ibid*.

²⁴⁰⁷ .- *Ibid*.

²⁴⁰⁸ .- És destacava com a justificació de la pròrroga "el juicio altamente laudatorio unanimente formulado por la crítica musical al juzgar el recital de piano por ella ejecutado en el Teatro Principal el día 8 de noviembre." *Ibid*.

²⁴⁰⁹ .- *Ibid*.

²⁴¹⁰ .- La relació de becaris prorrogats va ser la següent: Bartomeu Rosselló Pòrcel —estudis de la llicenciatura de Filosofia i Lletres—; Concepció Suau Mercadal —llicenciatura de Farmàcia—; Antoni Frau Frau —llicenciatura de Ciències, secció de Químiques—; Josep Amengual Ferragut —llicenciatura de Ciències, secció de Naturals—; Josep Sbert Vives, Miquel Gil Rigo, Joan Mateu Alba, Josep Maria Caballero Terrasa —per cursar batxillerat—; Catalina Fernández Bosch, Maria Duran Guardiola, Antoni Riera Fiol i Guillem Garcia Lucas —per fer magisteri—; Rosa Ordinas Ripoll i Joan Barceló Veny —per estudiar a l'Escola Professional de Comerç—, i Salvador Mas Salom —per estudis de maquinista naval.— DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

²⁴¹¹ .- S'acordà prorrogar les beques de Pere Bosch Massot per a estudis de batxillerat, Catalina Mulet Mir per cursar la carrera de magisteri i Bartomeu Estrades Mas per a estudis de professor mercantil. Així mateix, es declarà caducada la beca a Maria del Carme Oliver Bosch per estudiar magisteri. *Ibid*.

El 13 de desembre de 1932, a proposta del gestor Fernández, proposà que es concedís una beca de 300 al manacorí Sebastià Fiol —fill d'una família molt modesta— per estudiar el batxillerat.²⁴¹²

El 10 de gener de 1933, la corporació concedí una borsa de viatge de 3.000 ptes. a Dolors Porta Bauzà per completar la seva formació a París, assistint a un curs d'interpretació amb el professor M. Cortot.²⁴¹³

El 29 d'agost de 1933, la corporació acordà prorrogar per al curs de 1933-34 nou beques que tenia concedides.²⁴¹⁴ Novament, el 10 d'octubre de 1933, la corporació provincial acordà concedir tres beques per cursar estudis mercantils en l'Escola Professional de Comerç de Palma, una per fer la carrera de magisteri i cinc per estudiar el batxillerat.²⁴¹⁵

El 15 de maig de 1934, la corporació provincial acordà concedir dues beques de 1.500 ptes. per cursar estudis de ceramista i d'escultura.²⁴¹⁶

El 2 d'octubre de 1934, arran d'una petició del director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de Palma Dionisi Pastor, la comissió provincial acordà premiar amb 25 ptes. a cinc alumnes de dibuix lineal per "considerarles acreedores de tal distinción y no alcanzar para ello, la cantidad concedida por el Estado para premios en metálico."²⁴¹⁷

El 13 d'octubre de 1931, la corporació acordà no autoritzar en endavant la celebració d'actes en el Teatre Principal que no tinguessin a veure amb el teatre.²⁴¹⁸ Així i tot, el 15 de març de 1932, aquest acord va ser modificat per la corporació provincial i podien ser autoritzats els actes polítics o culturals organitzats per entitats "solventas" i als quals solament s'hi podria assistir per rigorosa invitació.²⁴¹⁹ El 3 d'octubre de 1933, es donà compte d'un ofici del president del comitè local del Socorro Rojo Internacional sobre la petició del Teatre Principal per celebrar-hi un míting proaministia el dia 8 d'octubre. La corporació provincial acordà que, donat que no podia exposar a un risc el concessionari de l'adjudicació del local,²⁴²⁰

²⁴¹² .- *Ibid.*

²⁴¹³ .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 5.

²⁴¹⁴ .- Es prorrogà les beques per a estudiar la llicenciatura a Bartomeu Rosselló Porcel (Filosofia i Lletres), Josep Amengual Ferragut (Ciències, Secció Naturals) i Antoni Frau Frau (Ciències, Secció de Químiques); el batxillerat a Joan Mateu Alba, Josep Maria Caballero Terrasa i Miquel Gil Rigo; i magisteri a Catalina Fernández Bosch, Maria Duran Guardiola i Guillem Garcia Lucas. *Ibid.*, pàg. 93. Així mateix, el 3 d'octubre de 1933, la corporació acordà donar per caducades les beques de Rosa Ordinas Ripoll i de Bartomeu Estradas Mas per estudiar magisteri i estudis mercantils, respectivament. *Ibid.*, pàgs. 101-102.

²⁴¹⁵ .- Es varen concedir beques a Magdalena Palmer Verger, Antoni Garau Salvà i Antoni Estarellas Sureda per cursar els estudis mercantils; a Joan Frau Tomàs per fer magisteri, i a Miquel Servera Moranta, Arnau Rosselló Gelabert, Sebastià Fiol Sansó, Pere Riera Gelabert i Maria Ballester Miquel per cursar estudis de batxillerat. *Ibid.*, pàg. 104.

²⁴¹⁶ .- Es va concedir una beca per cursar estudis de ceramista en l'Escola de Ceràmica de Madrid a Antoni Tur Costa i una altra a Josep Mir Ramís per a perfeccionar els estudis d'escultura a l'Escola Superior de Pintura, Escultura i Gravat de Madrid. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàgs. 99-100.

²⁴¹⁷ .- Els alumnes premiats foren Leandro Romero López, Miquel Oliver Castillo, Vicenç Serra Bibiloni, Bartomeu Piqué Vidal i Guillem Covas Enseñat. *Ibid.*, pàg. 178.

²⁴¹⁸ .- S'afirmava que el Teatre Principal, que pertanyia al patrimoni de l'Hospital provincial, "del cual la Diputación es mera administradora y cuyo origen se remonta a la donación de un solar que en el siglo XVII hizo D. Juan Barceló, Paborde de la Santa Iglesia Catedral, para que en él se edificara una casa de comèdies y que, por lo tanto cabe apreciar que se contrarian los fines de la donación cuando, aparte, como es natural, las nuevas modalidades y exigencias de los tiempos modernos, se dedica dicho Teatro a actuaciones distintas de aquellas para las cuáles fué construido y que a la par desdican de la categoría y rango que en esta ciudad le corresponde ocupar y en los que ha de mantenerse." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria . Año 1931.*

²⁴¹⁹ .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

²⁴²⁰ .- S'exposà que "la Comisión consecuente con el espíritu democrático y liberal que inspira todos sus actos y respetuosa, de todas las ideologías aún las más extremas y opuestas al sentir de los componentes, hubo de hacer constar ante todo y como premisa fundamental, que bajo tal punto de vista no se le ofrecía reparo alguno que oponer a la celebración en el Teatro Principal del acto por dicho Comité proyectado, pero como por

condicionar el permís a la prèvia declaració del concessionari per si la celebració del míting podia lesionar els seus interessos.²⁴²¹

Per contra, el 16 de gener de 1934, es donà compte a la corporació provincial d'una instància del president d'Acció Catòlica de Mallorca, Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló sol·licitant l'autorització del Teatre Principal per a la celebració d'una conferència d'Angel Herrera Oria el diumenge, 21 de gener. La corporació va accedir a la petició.²⁴²²

El 24 d'abril de 1934, la corporació provincial, a petició de la Unió General de Treballadors, acordà la cessió del Teatre Principal per celebrar-hi, el 30 d'abril, un acte commemoratiu de l'1 de maig, atenent, però, el requisit que l'assistència fos per rigorosa invitació.²⁴²³

Una de les línies rellevants de l'actuació cultural de la Diputació republicana fou el suport i l'impuls que s'intentà donar a la llengua i la cultura de les Balears. D'aquesta manera, el 24 de novembre de 1931, la Diputació donà suport a la proposta de l'Associació per la Cultura de Mallorca d'organitzar càtedres d'estudis baleàrics —llengua, literatura i història de les Balears— agregades als instituts de segon ensenyament. L'Associació per la Cultura de Mallorca s'encarregà de la realització dels estudis a Mallorca mentre que la Diputació havia de pagar els cursos de Menorca i d'Eivissa, que decidí encarregar-los a Joan Fernández Mora i Isidor Macabich, respectivament.²⁴²⁴ Al mateix temps, la gestora provincial recomanà que "a fin de evitar la anarquia lingüística y con el exclusivo objeto de unificar la ortografía regional —respetando, como es lógico la libertad dialectal de cada una de las islas- se adopte para los citados estudios y con carácter oficial la obra recientemente editada por l'Associació con el título de "Curs pràctic d'Ortografia i Elements de Gramàtica," de Jaime Busquets Mulet.²⁴²⁵

En la sessió del 9 de desembre de 1931, la Diputació aprovà el pla d'estudis que la junta directiva de l'Associació per la Cultura de Mallorca havia acordat de la manera següent: Primer (professor Francesc de Sales Aguiló) i segon (Estanislau Pallicer) curs de mallorquí, geografia de Mallorca (Josep Aguiló), Elements d'història de Mallorca (Elvir Sans), Elements de literatura de Mallorca (Guillem Colom), folklore mallorquí (Andreu Ferrer) i Elements d'història de l'art i arqueologia (Guillem Forteza).²⁴²⁶ Així mateix, el 15 de desembre de 1931, la Comissió Gestora acordà donar la seva conformitat al Pla d'Estudis Baleàrics que a Eivissa havia de desenvolupar Isidor Macabich.²⁴²⁷

Al mateix temps, el 24 de novembre de 1931 en una modificació de la plantilla de la Biblioteca de Cultura Artesana per la creació d'una plaça d'auxiliar-bibliotecària mecanògrafa —amb un sou anual de 2.500 ptes.—²⁴²⁸ en els requisits de la plaça que es treia a concurs es demanava —a més de ser espanyol i no superar els 40 anys— llegir i escriure

otra parte no le era posible desconocer la realidad de los hechos y éstos han reiteradamente evidenciado que ese espíritu comprensivo a que antes se aludió no es por desgracia compartido por la generalidad y de un modo tal vez más característico por la clase social que constituye el público habitual de nuestro Teatro, por lo que cabía presumir que tomando pie de la significación que posiblemente se atribuyera al acto de que se trata, adoptara a modo de represalia una actitud de desvío respecto de aquel Coliseo, lo cual habría de redundar en perjuicio del Concesionario del Teatro que vería mermados sus beneficios por causas en absoluto ajenas a su voluntad." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 101.

²⁴²¹ .- *Ibid.*, pàg. 101.

²⁴²² .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 12.

²⁴²³ .- *Ibid.*, pàg. 87.

²⁴²⁴ .- Joan Fernández i Isidor Macabich s'havien d'encarregar d'organitzar a Menorca i a Eivissa a manera d'assaig i mentres s'estudiava la creació amb caràcter definitiu de les mencionades càtedres, la difusió de la cultura regional i sobretot de la llengua, la literatura i la història "vernáculos", subvencionant-los en 2.000 ptes. a cada un que s'havia de preveure en el pressupost ordinari de 1932. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria . Año 1931*.

²⁴²⁵ .- *Ibid.*

²⁴²⁶ .- *Ibid.*

²⁴²⁷ .- *Ibid.*

²⁴²⁸ .- Per a la creació d'aquesta plaça s'hagué de suprimir la d'oficial 2on de l'Arxiu.

correctament el francès i el mallorquí [sic]. Per ocupar aquesta plaça fou nomenada (15 de desembre de 1931) Francesca Sancho Font.²⁴²⁹

El 22 de desembre de 1931, la Comissió Gestora acordà per unanimitat adreçar-se al president del Consell de Ministres demanant que "se revele a esta Diputación provincial, como a todas las demás, de la obligación de consignar en sus presupuestos las cantidades que en los artículos 37 del Estatuto de Formación Profesional [del Real decreto del 21 de desembre de 1928] y 17 de Enseñanza Industrial [del 31 d'octubre de 1924], se determinan, fijan y señalan."²⁴³⁰

Les colònies escolars

El 10 de maig de 1932, la corporació acordà enviar al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts una instància sol·licitant l'autorització a la corporació poder organitzar una colònia escolar i que hi destinàs una subvenció de 6.000 ptes, la mateixa aportació que feia la institució provincial.²⁴³¹ El 25 de juny de 1932, es donà compte d'un ofici —datat el 8 de juny— del director general de Primera Ensenyança, en el qual comunicava que havia concedit una subvenció de 4.000 ptes. per a la colònia escolar.²⁴³² La Comissió Gestora quedà enterada i encarregà al Museu Pedagògic Provincial l'organització de les colònies escolars i que es lliuràs a favor del director del Museu la quantitat de 3.000 ptes.²⁴³³

L'1 d'agost de 1933, la corporació acordà encarregar al director del Museu Pedagògic Provincial, Joan Capó, la organització de les colònies escolars provincials.²⁴³⁴ Aquell anys, les colònies escolars provincials foren instal·lades en les escoles del Port de Sóller i de Bunyola —cedides pels respectius ajuntaments— i en la casa de Joan Servera de Portocristo. Acolliren un total de 64 nins —amb els mestres directors Albert Castell i Llorenç Maria

2429 .- *Ibid.*

2430 .- En l'exposició de motius de la petició, es deia: "teniendo en cuenta la Comisión que es aspiración antigua y unánime de todas las Diputaciones de régimen común de España concretada y formulada en cuantas Asambleas por estas Corporaciones se han celebrado, que deben ser de cuenta del Estado y por tanto, han de dejar de tener carácter obligatorio para las Diputaciones, todos los gastos correspondientes a servicios no dirigidos o controlados por ellas, así como que el Estaso no podrá nunca imponerles carga alguna por funciones que ellas no puedan regir exclusivamente, pudiendo, empero, celebrarse convenios entre las Diputaciones y el Estado para el sostenimiento de dichas funciones o servicios con la obligación por este último de ceder parte de sus percepciones o bien con cargo a sus presupuestos generales destinar lo necesario para el pago total del servicio convenido.

Que estas justas y legítimas aspiraciones no han sido nunca hasta el presente ni escuchadas ni atendidas, pues no solo no se ha relevado a las Diputaciones de las cargas que sobre sus presupuestos pesan desde hace mucho tiempo y desde luego con anterioridad a la fecha en que por primera vez esos deseos se exteriorizaron, por servicios que por su naturaleza deben ser sufragados por los presupuestos generales del Estado, sino que continúa y reiteradamente sin previa consulta a las Corporaciones que han de sufragarlos, se les ha ido imponiendo nuevos e importantes gravámenes. [...] Y como la abrumadora carga que esas disposiciones suponen para los presupuestos provinciales, carentes de la holgura necesaria para debidamente poder atender todos los servicios de índole esencial y primordialmente provincial, el hallarse su imposición en abierta y patente contradicción con las normas de relación entre el Estado y las Diputaciones a que antes se aludió, como aspiración unánime de todas ellas, y por último y sobre todo al carácter provisional que hoy tiene todo cuanto se refiere a la Formación Profesional, cuya última y definitiva organización no se sabe aún cual será." *Ibid.*

2431 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2432 .- Les condicions de la concessió que establia el Ministeri d'Instrucció Pública eren que "la Colonia funcionará según lo dispuesto por estos casos y para niños de las escuelas nacionales, entendiéndose que deberá V.S. justificar en la misma cuenta, además de la inversión de la cantidad que por esta Orden se concede, otra por lo menos igual de los recursos de que disponga, sin cuyo requisito vendrá obligado al reintegro."

2433 .- *Ibid.*

2434 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 80.

Duran, els auxiliars Pere Aulí i Antoni Rosselló i dos semi-auxiliars— i 44 nines —amb la directora Efigenia Taltavull, l'auxiliar Pilar Borovia i dues semi-auxiliars.—²⁴³⁵

El 12 de juny de 1934, la comissió provincial fixà el criteri respecte al pla d'organització de les colònies escolars provincials per a 1934. Es pensava organitzar, d'acord amb el projecte del director del Museu Pedagògic Provincial Joan Capó, dues tandes, la primera de tres colònies —dues de nins i una de nines— i la segona, de dues —una de nins i una de nines.— Cada colònia havia d'estar integrada d'entre 25 a 30 alumnes i els directors havien de ser els mateixos mestres nacionals que els anys anteriors: Efigenia Taltavull —de Maó—, Llorenç Duran —de Sencelles—, Albert Castell —de Pòrtol.— Hi havia d'haver 10 nins i 10 nines de la Casa d'Assistència Social, a més de 4 nins de Maó i altres 4 d'Eivissa i la resta dels diferents pobles que col·laborassin a la tasca (sa Pobla, Sóller, Campos, Manacor, Inca, Felanitx, Bunyola i Lluçmajor.— S'havien d'organitzar les colònies de Portocristo, Port de Sóller i Palma i, als 10 dies, els nins i nines es turnarien passant d'un lloc a un altre. La primera tanda havia de sortir la tercera desena del mes de juliol.²⁴³⁶

L'adjudicació del lloguer del Teatre Principal

El 9 de juny de 1932, la corporació provincial, en sessió extraordinària, es va resoldre l'expedient del concurs per a la contractació de l'explotació del Teatre Principal durant 5 anys.²⁴³⁷ Es varen presentar les propostes de Tomàs Capó, José Ruiz Gutiérrez, Andreu Bordoy Fiol, Guillem Adrover Amengual, Joan Pizà Homar, dues de Josep Tous Lladó i tres de Serafí Sureda. La Comissió Gestora acordà en votació secreta, per 4 vots i 1 en blanc, adjudicar el lloguer a Serafí Sureda durant cinc anys, que començaria a comptar l'1 de setembre de 1932 i acabaria el 31 d'agost de 1937.²⁴³⁸ L'11 d'octubre de 1932, es donà compte d'un ofici del president del Tribunal Provincial del Contenciós Administratiu de Palma havia declarat caducat el recurs interposat per Tomàs Capó Oliver contra l'acord de la Comissió Gestora d'adjudicació de l'arrendament del Teatre Principal.²⁴³⁹

²⁴³⁵ .- En un ofici del 12 d'octubre de 1933 del director del Museu Pedagògic Provincial, Joan Capó, a la Comissió Gestora s'informava que "En todas partes y en todo momento las Colonias han sido objeto de agasajos y de obsequios, debiéndose hacer constar entre ellos las atenciones de Don Francisco Fernández, en Porto-Cristo." *Ibid.* pàgs. 105-106.

²⁴³⁶ .- Després de la proposta del president Julià de començar els treballs de preparació de l'organització de les colònies escolars, que s'encarregava al director del Museu Pedagògic Provincial, el gestor Garcia manifestà que considerava indispensable que els nins abans de ser admesos en la colònia fossin reconeguts, els de Palma pels facultatius de la beneficència provincial i els dels altres municipis, pels respectius ajuntaments. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàgs. 115-117.

²⁴³⁷ .- Les condicions del concurs s'havien publicat en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.203, del 30 d'abril de 1932.

²⁴³⁸ .- La proposta guanyadora es comprometia a "pagar doce mil pesetas anuales de alquiler; celebrar en los cinco años de duración del arriendo seiscientas funciones teatrales —incluso cien de arte lírico no determinando nombres de los artistas titulares de las compañías por estar éstas sujetas a continuas variaciones; cultivar al cine artístico dotando el local de uno de los modernos aparatos sonoros; destinar la recaudación íntegra de la función inaugural de la temporada a la suscripción abierta para la adquisición de radium; celebrar cada año dos funciones —una de cine y otra de teatro— a beneficio de entidades y centros dependientes de esta Diputación; ceder gratuitamente el local a las Corporaciones oficiales y a las Sociedades particulares que lo soliciten para celebrar actos con la finalidad de recaudar fondos destinados a entidades benéficas patrocinadas por la Diputación y a celebrar los domingos sesiones matutinas de cine cultural, conferencias y otros actos análogos que sirvan a la par de instrucción y divertimento, dedicadas a la infancia, siendo la entrada a las mismas gratuita para los niños de las escuelas públicas y asilados de la Misericordia, estableciendo de este modo el "Día del Niño." En concepte de fiança havia de dipositar en el termini de 8 dies la quantitat de 10.000 ptes. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria. Año 1932.*

²⁴³⁹ .- *Ibid.*

El 9 de gener de 1934, es donà compte a la primera sessió plenària de l'any de la corporació provincial d'un ofici de l'arquitecte provincial, acompanyat d'una relació de factures per despeses de les obres de reforma que durant l'any 1933 s'havien fet en el Teatre Principal de Palma i que havien estat presentades pel concessionari. La comissió, d'acord amb la conformitat de l'arquitecte, es donà per assabentada.²⁴⁴⁰

El 20 de juny de 1932, s'autoritza a Bartomeu Rosselló Pòrcel —que estudiava filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, becat per la Diputació— perquè fes a la Casa de Misericòrdia un curset d'estiu de mallorquí als asilats de l'establiment.²⁴⁴¹

El 12 de juliol de 1932, se subvencionaren el VII Congrés de metges en llengua catalana (1.000 pessetes) i el Congrés d'Odontòlegs en Llengua Catalana (500 ptes.) celebrats a Palma.²⁴⁴² També, es col·laborà amb la celebració del VI Congrés de la Federació Internacional de les Associacions de Mestres, celebrat l'estiu de 1933 a Santander, organitzat per l'Associació Nacional del Magisteri Primari.²⁴⁴³

També s'acordà adquirir 9 exemplars de l'obra *Constitucions e Ordenacions del Regne de Mallorca*, d'Antoni Pons, (2 de maig de 1932); 2 exemplars del *Libro de la República del 14 de abril dedicado a Baleares* (12 de juliol de 1932); 33 exemplars del llibre *Curs pràctic d'ortografia i elements de gramàtica*, de Jaume Busquets (12 de juliol de 1932). Al mateix temps, fou freqüent l'adquisició d'exemplars d'obres publicades²⁴⁴⁴ i el lliurament de lots de llibres a entitats.²⁴⁴⁵ El 15 de novembre de 1932, el gestor Crespí proposà que la Diputació subvencionàs el Mapa Geològic de Mallorca, del geòleg Bartomeu Darder Pericàs, i la Comissió decidí que passàs a la Ponència d'Hisenda.²⁴⁴⁶

Hem de destacar les nombroses propostes del diputat menorquí Joan Roca Lluch per aconseguir subvencions i ajuts per a Menorca i sobretot pel municipi de Ciutadella.²⁴⁴⁷ El 24 d'abril de 1934, la corporació provincial acordà la subscripció de dos exemplars de la revista *Brisas*.²⁴⁴⁸

El 28 de setembre de 1932, es va concedir una subvenció de 1.000 ptes. a la societat Foment de Cultura de la Dona per a les obres de construcció del nou edifici social.²⁴⁴⁹

2440 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 3.

2441 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2442 .- *Ibid.*

2443 .- El 29 d'agost de 1933, es donà compte a la corporació provincial d'una carta del president de l'Associació Nacional del Magisteri per la col·laboració de la Diputació a aquest congrés. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 86.

2444 .- El 3 de febrer de 1932, s'acordà adquirir 5 exemplars de cada un dels volums 3er i 4art i apèndix de la "Colección de 1.440 xilografías" existents en els obradors de la impremta i llibreria Guasp; el 12 de febrer de 1934, s'acordà adquirir 25 exemplars de l'obra *Normes Biològiques d'Estructuració Social*, del doctor J. Oliver Felser; el 6 de març de 1934, la corporació acordà adquirir 17 exemplars de l'obra *Impresiones de un Constituyente*, d'Alexandre Jaume Rosselló i 20 exemplars de *Centro*, de Llorenç Villalonga; el 22 de maig de 1934, la corporació decidí adquirir 20 exemplars de l'opuscle *Ebusus-Ciclo Romano*, del canonge eivissenc Isidor Macabich; el 3 de juliol de 1934 s'acordà adquirir 10 exemplar de l'obra *Constitucions i Ordinacions del Regne de Mallorca (segles XIII-XV)*, del prevere Antoni Pons;

2445 .- L'1 de març de 1932, s'acordà concedir un lot de llibres al Centre Instructiu Balear;

2446 .- En la sessió plenària de 20 de desembre de 1932, a proposta del gestor Crespí, s'acordà concedir un crèdit de 5.000 ptes. per a despeses d'impressió i publicació de 3.000 exemplars del Mapa geològic de la Serra de Llevant de Mallorca, de Bartomeu Darder. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2447 .- El 12 de gener de 1932, es concedí a l'Ajuntament de Ciutadella una subvenció de 2.000 ptes. pel sosteniment d'una càtedra de francès a l'Escola municipal; el 3 de febrer de 1932, es féu donació d'un lot de llibres de l'arxiu provincial a la societat ciutadellenca La Resistència; el 29 de març de 1932, es concedí una subvenció de 500 ptes. a l'Escola de l'Ateneu des Castell; el 26 d'abril de 1932, es va concedir una subvenció de 10.000 ptes. per l'Hospital Municipal;

2448 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 90.

2449 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

Des de la Diputació també es donà suport al "Dia del llibre espanyol" —en aplicació del reial decret del 7 de setembre de 1930— que se celebrava el 23 d'abril. Coincidint amb aquesta data, el 1932, s'inauguraren biblioteques populars a Inca i a Castell²⁴⁵⁰ i es repartiren llibres als asilats de la casa de la Misericòrdia i de la Inclusa.²⁴⁵¹

El juny de 1933, la Diputació Provincial de Balears commemorà el centenari de la Renaixença a Mallorca, que s'havia celebrat arreu de les terres de parla catalana. L'abril de 1934, com a continuació d'aquest homenatge la Diputació cedí el saló groc per fer-hi l'"Exposició del llibre mallorquí des de la Renaixença", organitzada per l'Associació per la Cultura de Mallorca i la Societat Arqueològica Lul·liana.²⁴⁵²

El 27 de gener de 1932, la corporació acordà nomenar director de la Banda de Música de la Casa de la Misericòrdia a Francesc Real Horrach —amb un sou anual de 2.400 ptes.—²⁴⁵³

El 24 d'abril de 1934, a proposta del gestor Tudurí, la corporació acordà concedir una subvenció de 500 ptes. a l'Ateneu des Castell.²⁴⁵⁴

El 14 d'agost de 1934, a proposta dels gestors Tudurí i Garcia, la corporació provincial acordà sol·licitar al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts que, d'una banda, subsistissin en els cursos propers els instituts elementals d'Inca i de Felanitx atenent a la tasca social que realitzaven ja que sinó es truncarien els estudis d'aquells alumnes de famílies modestes que no podien sufragar el desplaçament dels seus fills a altres localitats. De l'altra, que la transformació d'instituts nacionals en elementals solament es referís als de nova creació i per consegüent que l'Institut de Maó quedàs com a institut nacional de segon ensenyament.²⁴⁵⁵

Aquell dia, el president Julià exposà que el metge Mir i Mir li havia indicat que es proposava editar una obra que havia de repartir gratuïtament entre els alumnes de l'Escola Elemental de Treball i sol·licitava editar-la a l'Escola Tipogràfica Provincial. Julià afirmà que l'havia advertit que existia un acord de la Diputació que impedia accedir al que sol·licitava, però que ho sometria a la comissió gestora per si considerava prudent fer una excepció. El gestor Garcia manifestà que temia que es constituís un precedent i sorgirien nous compromisos i, tot i afirmar que "era un enamorado de esta Escuela de Trabajo", s'aconsellàs al doctor Mir que demanàs subvencions als centres oficials per poder editar la seva obra en una altra impremta. El president Julià contestà que s'estudiaria la manera d'enfocar aquell tema.²⁴⁵⁶

El Museu Pedagògic Provincial

Des de la institució es continuà donant suport al Museu Pedagògic Provincial, instal·lat des de la seva fundació el 1918 a la Casa de Misericòrdia. El 20 de setembre de 1932, el president Julià, proposà que es demanàs al ministre d'Hisenda la cessió de la propietat del Consolat de Mar per destinar-lo a finalitats artístiques i culturals, especialment a la instal·lació del Museu Pedagògic Provincial, i "organizando en el mismo, Museos de Arte y Pedagógicos, Exposiciones permanentes y temporales, etc." La corporació donà la

2450 .- El batle d'Inca i el president del Consell Local de Primera Ensenyança des Castell sol·licitaren la creació d'una biblioteca popular. La Diputació les subvencionà amb 500 ptes. "con la precisa condición de que los respectivos Ayuntamientos deberán, con arreglo a lo prevenido en el vigente Reglamento para la fundación y régimen de Bibliotecas populares aprobado por la Diputación en 31 de diciembre de 1929, proporcionar local adecuado, material suficiente y ayudar a la adquisición de libros y a la conservación de la Biblioteca." *Ibid.*

2451 .- *Ibid.*

2452 .- MASSOT i MUNTANER, Josep: *Cultura i vida a Mallorca entre la Guerra i la Postguerra (1930-1950)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1978, pàg. 37-38.

2453 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

2454 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 90.

2455 .- *Ibid.*, pàg. 152.

2456 .- *Ibid.*, pàg. 156.

conformitat a la proposta.²⁴⁵⁷ L'1 de novembre de 1932, es donà compte d'un ofici del delegat d'Hisenda —donant trasllat d'un altre del director general de Propietats i Contribució Territorial— que segons l'article 117 de la Constitució i 6è de la Llei d'Administració i Comptabilitat de la Hisenda Pública el Govern necessitava estar autoritzat per una llei per a disposar de les propietats de l'Estat, motiu pel qual no es podia accedir a l'esmentada sol·licitud. La Comissió Gestora acordà insistir en la seva demanda i pregar al ministre d'Hisenda que presentàs a les Corts el projecte de llei necessària perquè pogués ser cedit en propietat a la Diputació l'edifici del Consolat de Mar.²⁴⁵⁸

El 14 de gener de 1933, el director accidental de l'Escola Normal de Magisteri Gabriel Viñas Morant lliurà les claus del Consolat de Mar a l'oficial de la Diputació Joan Bauzà Guañabens.²⁴⁵⁹ El 31 de gener de 1933, la corporació provincial acordà que el Museu Pedagògic Provincial desocupàs les dependències de la Casa de Misericòrdia i es traslladàs al Consolat de Mar.²⁴⁶⁰

El 31 de gener de 1933, la Comissió Gestora acorà encarregar al director del Museu Pedagògic Provincial perquè la corporació de les Balears estigués ben representada a l'exposició escolar del II Congrés de la Federació Internacional d'Associacions de Mestres que s'havia de celebrar a Santander l'agost de 1933.²⁴⁶¹

El 28 de març, el president tornà a posar a discussió la qüestió sobre el Consolat de Mar i després d'una àmplia deliberació s'acordà, a proposta d'Andreu Crespí, dirigir al ministre d'Instrucció Pública una exposició, on s'havia de posar de relleu la important tasca cultural que des de la seva creació feia el Museu Pedagògic Provincial i que una vegada instal·lat en el Consolat de Mar "podrá, formando Maestros perfectamente capacitados, desarrollar como complemento de la labor de creación de Escuelas realizada en esta provincia." Per això, es demanava al ministre que donàs suport perquè fos mantinguda la cessió del Consolat a la Diputació. Així mateix, la corporació provincial acordà també transmetre la decisió al ministre d'Hisenda i als representants a Corts de la província perquè "robustezcan con su ayuda y cooperación los justos deseos de esta Diputación."²⁴⁶²

El 1933 va ser traslladat al Consolat de Mar i el 8 d'abril s'inaugurà la nova ubicació del museu. Les autoritats, encapçalades pel president de la Diputació Francesc Julià, varen recórrer les dependències i seguidament, en la sala d'actes —instal·lada en l'antiga capella— hi hagué discursos de l'inspector Fernando Leal, l'inspector en cap de Castelló Faro de la Vega, el professor belga mr. Jaclat René, el president de la Diputació Julià i el batle Josep Tomàs Renteria. A continuació, el doctor Valentí Marroig explicà el curs de psiquiatria infantil per a mestres i es féu un dinar de companyerisme del magisteri en l'Hotel Victòria.²⁴⁶³

²⁴⁵⁷ .- El president Julià justificà la petició que la reorganització de l'Escola de la Casa de Misericòrdia era necessari ocupar la part de l'edifici que ocupava aleshores el Museu Pedagògic Provincial "que acaso hallara adecuado acomodo en el Consulado de Mar, y atendida la circunstancia de que este edificio proximately será desalojado por la Escuela Normal de Maestras." D'acord amb la cessió en usufructe del Consolat de Mar per la Reial Ordre del 12 de maig de 1902, la Diputació es comprometia a completar les obres de consolidació i restauració que duia fent des de la cessió.

²⁴⁵⁸ .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932*.

²⁴⁵⁹ .- No es lliuraren les claus de les habitacions de la directora de l'Escola Normal de Mestres, Mercedes Usúa Pérez, perquè aquesta es trobava a Barcelona en comissió de serveis des de l'octubre de 1932, fet que feia que conservàs els seus mobles en aquelles habitacions. Tot i això, aquestes dependències serien accessibles als funcionaris de la Diputació ja que tenia les claus la portera de l'Escola Normal Joana Saletas. Es donà compte a la corporació provincial de l'acta de lliurament en la sessió del 17 de gener de 1933. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàgs. 5-6.

²⁴⁶⁰ .- *Ibid.*, pàg. 13.

²⁴⁶¹ .- *Ibid.*, pàg. 11.

²⁴⁶² .- *Ibid.*, pàgs. 35-36.

²⁴⁶³ .- "Inauguración del Museo Pedagógico", a *La Almudaina*, diumenge, 9 d'abril de 1933, pàg. 2.

En la sessió plenària del 16 de maig de 1933, es donà compte a la corporació de la contestació que havia remès el cap de la Secció de Fiscalització del Congrés dels Diputats al prec del diputat Francesc Julià arran de la petició que la Diputació no fos desposseïda de l'edifici del Consolat de Mar. S'informava que el Ministeri de Governació havia resolt que donat que es trobava en tràmit l'expedient de cessió en propietat de l'edifici a la Diputació, no era possible instal·lar-hi les oficines del Govern Civil.²⁴⁶⁴

El 28 d'agost de 1934, la corporació provincial tractà sobre la petició del governador civil de les Balears perquè es permetis la instal·lació provisional —mentre no disposàs d'un edifici millor— de les oficines de la brigada de vigilància encarregada especialment dels estrangers, en el local que va ser capella de l'edifici del Consolat de Mar i en dues dependències annexes. La corporació acordà hi accedí posant algunes condicions com que l'autorització s'entenia concedida a precari i amb caràcter interí; que la instal·lació de les oficines s'havia de fer respectant íntegrament el caràcter de monument històric de l'edifici i especialment de la capella, i que s'havia de verificar la instal·lació de manera que s'autoritzàs al Museu Pedagògic Provincial l'ús de l'esmentat local —com es venia fent— per a reunions i conferències.²⁴⁶⁵

El 13 d'octubre de 1931 el vicepresident de la Diputació, Francesc Fernández, va ser nomenat vicepresident del museu. Al mateix temps, es continuaren organitzant les colònies escolars que eren sufragades entre l'Estat i la Diputació.

L'1 de novembre de 1932, davant l'aprovació dels comptes de despeses del primer semestre de 1932 del Col·legi local de Segona Ensenyança d'Eivissa, el gestor Andreu Crespí cridà l'atenció sobre "la inusitada afluència de escolares de esta ciudad que van a examinarse al referido Centro docente, convirtiéndolo en un "coladero." Tot i que era necessari legalment que els escolars presentassin un certificat de residència lliurat per la Batlia, Crespí denuncià que "es evidente que la de Ibiza ha expedido, con abusiva tolerancia, esos certificados que no se ajustan a la verdad."²⁴⁶⁶ Proposà que la Comissió Gestora acordàs dirigir-se al batle d'Eivissa fent-li una advertència sobre la responsabilitat que se'n podria derivar i així va ser acordat.²⁴⁶⁷

El 8 de novembre de 1932, el gestor Andreu Crespí exposà davant la Comissió Gestora les "lamentables consecuencias que para el turismo y para el buen nombre de Mallorca" que es derivaven de la suspensió governamental de les visites a "las supuestas" cel·les de Chopin en la Cartoixa de Valldemossa, amb motiu del plet que sostenien els propietaris de les cel·les. S'acordà, a proposta de Crespí, dirigir-se al ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts perquè nomenàs una comissió depuradora per resoldre el litigi.²⁴⁶⁸

El 17 de novembre de 1932, el gestor Crespí proposà que es duguessin a terme algunes reformes en el taller d'impremta de la Casa de Misericòrdia "para el buen funcionamiento y mejor rendimiento de dicho taller." La proposta passà a estudi de la Comissió d'Hisenda.²⁴⁶⁹

El 13 de desembre de 1932, la corporació provincial acordà, a proposta del gestor Darder, que es demanàs al director general de Primera Ensenyança que atengués preferentment la instància que li havien enviat els mestres de les Balears aprovats en els cursets de selecció per a l'ingrés en el magisteri estatal, sol·licitant que se'ls concedís el dret preferent per a ocupar places a les Balears.²⁴⁷⁰

2464 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria*. 1933. pàgs. 54-56.

2465 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria*. 1934. pàgs. 156-157.

2466 .- Crespí afegí que aquests fets havien estat posats en coneixement del ministre d'Instrucció Pública i que aquest podia decretar la supressió de l'institut.

2467 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria*. Año 1932.

2468 .- *Ibid.*

2469 .- *Ibid.*

2470 .- *Ibid.*

El 13 de desembre de 1932, el gestor Crespí va lamentar la "forma rudimentaria y atrasada" amb que s'atenia la cultura i l'ensenyament de les nines acollides a la Casa de Misericòrdia i demanà que si posàs de forma urgent remei. Darder intervingué per donar suport a la petició de Crespí i féu algunes observacions de caràcter legal. També va prendre la paraula el president Julià. La corporació provincial acordà estudiar un projecte per resoldre el tema.

El 31 de desembre de 1932, a proposta del gestor Roca, es va concedir subvencions als ajuntament menorquins de Ciutadella —5.000 ptes. a per docència—, Maó —2.000 ptes. per a l'hospital— i Alaior —2.000 ptes. també per a l'hospital.—²⁴⁷¹ La corporació també acordà concedir subvencions a l'Associació per la Cultura de Mallorca —1.500 ptes. per a les càtedres d'Estudis Baleàrics—, a Francesc de Borja Moll —1.000 ptes. per a la publicació del *Diccionari Català-Valencià-Balear*—, a l'Ajuntament de Felanitx —2.500 ptes. per atencions benefico-sanitàries— i al Foment del Turisme de Maó —2.000 ptes.—²⁴⁷²

El 24 de gener de 1933, es donà compte a la corporació provincial d'una carta del director de Propietats Jerónimo Bujeda en la qual s'interessava perquè la Diputació donàs suport moral i material al projecte de reunir en el palau de l'Almudaina els arxius del Patrimoni, l'Històric del Regne de Mallorca, el de l'Audiència i la Biblioteca Provincial.²⁴⁷³ El 17 de març de 1933, es donà compte de tres oficis, un del president del Consell d'Administració del Patrimoni de la República que demanava que la Diputació i l'Ajuntament de Palma pagassin una renda conjunta de 5.000 ptes. per la instal·lació al palau de l'Almudaina de l'arxiu general. El segon, de la Direcció General de Belles Arts del Ministeri d'Instrucció Pública que veuria amb molta satisfacció que la Diputació contribuís per a la instal·lació de l'Arxiu Històric en el palau de l'Almudaina. I el tercer, de la Batlia de Palma que li traslladava l'acord plenari del 22 de febrer perquè s'abonàs la quantitat de 2.500 ptes. per a l'arxiu. La Comissió Gestora acordà contribuir dels fons provincials amb la mateixa quantitat per satisfer el lloguer del palau de l'Almudaina. Al mateix temps, es decidí interessar-se per la vinguda de l'arquitecte del Ministeri d'Instrucció Pública per impulsar les obres d'instal·lació de l'arxiu.²⁴⁷⁴

El 24 de gener de 1933, el gestor Darder proposà que la Diputació subvencionàs una mestra nacional per assistir al "XVIII Curs teòrico-pràctic del Mètode Montessori" —que sobre les noves normes pedagògiques en l'ensenyança parvulària havia de fer a Barcelona entre el febrer i el juny la professora Maria Montessori. Al mateix temps, aquesta mestra podria difondre a través de conferències les ensenyances del curs per a l'illa. La corporació acordà contribuir per la mitat amb l'Ajuntament de Palma a les despeses d'assistència al curs.²⁴⁷⁵ El 21 de febrer de 1933, la corporació acordà designar la mestra nacional Josefa Estades.²⁴⁷⁶ El 27 de febrer de 1933, es donà compte a la corporació d'una carta del Comitè Executiu del XVIII Curs Internacional Montessori —signada per Joaquim Xirau— en la qual s'agraïa que la Diputació hi enviàs una mestra i que s'havia atorgat un 20% de descompte de l'import de la matrícula de 500 ptes. La corporació féu constar en acta l'agraïment al Comitè Executiu i concedir una beca de 800 ptes. a la mestra Josefa Estades per atendre les despeses de l'estada a Barcelona.²⁴⁷⁷

El 21 de febrer de 1933, la corporació provincial, d'acord amb la sol·licitud de la Diputació Provincial de Madrid, acordà contribuir amb 1.000 ptes. a l'edició de l'exemplar de la

2471 - *Ibid.*

2472 - *Ibid.*

2473 - DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria*. 1933. pàg. 9.

2474 - *Ibid.*, pàgs. 29-30.

2475 - *Ibid.*, pàg. 11.

2476 - *Ibid.*, pàg. 18.

2477 - Les 800 ptes, més les 400 ptes, de matrícula, havien de ser satisfetes per la meitat entre la Diputació i l'Ajuntament de Palma. *Ibid.*, pàgs. 21-22.

Constitució "miniado en pergamino estilo Siglo XIV" ofert per iniciativa de l'esmentada corporació a les Corts Constituents.²⁴⁷⁸

El 17 de març de 1933, la corporació agrai al canonge de la catedral d'Eivissa Isidor Macabich l'enviament als membres de la Comissió Gestora del seu llibre *Pitiusas* i s'acordà adquirir-ne 25 exemplars.²⁴⁷⁹ El 5 de desembre de 1933, la corporació féu constar en acta l'agraïment al propietari santjoaner Antoni Oliver que li havia enviat la memòria sobre les condicions climàtiques i agrícoles de la possessió dels Calderers i li demanà que col·laboràs amb el Servei Meteorològic Provincial.²⁴⁸⁰ El 19 de desembre de 1933, la Comissió Gestora es va subscriure a dos exemplars de l'obra *Llibre d'Amic i Amat*, de Ramon Llull, que havia de publicar les Edicions del Buril, de Deià, en paper de fil vellmolfí.²⁴⁸¹

El 17 de març de 1933, a proposta del diputat Crespí, s'acordà l'adquisició, per 1.500 ptes., d'una col·lecció de fotografies d'art medieval mallorquí obtingudes del Catàleg del Servei Iconogràfic del Museu Arqueològic de Vic. Aquest fons s'havia de custodiar en l'Arxiu Provincial amb la finalitat que servissin de base per a l'organització del Servei de Catalogació i Investigació de Monuments Històrics i Artístics de les Balears.²⁴⁸²

El 17 de març de 1933, es donà compte d'un ofici del director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics de Palma que demanava que la corporació provincial, juntament amb l'Ajuntament de Palma, contribuís a les despeses d'instal·lació d'una biblioteca i que es fes una donació d'un lot de llibres. La Comissió Gestora decidí accedir a la segona petició i deixar sobre la taula la primera fins conèixer el criteri de l'Ajuntament de Palma.²⁴⁸³ En la mateixa sessió, la corporació provincial, per manca de consignació pressupostària, desestimà la petició de dues subvencions per a viatges de l'Escola Professional de Comerç de Palma i el F. G. Constància d'Inca.²⁴⁸⁴

L'11 d'abril de 1933, es llegí una instància del president del Museu Regional d'Artà Miquel Sureda Blanes que sol·licitava que li fos concedida una subvenció de 500 ptes. com gaudia abans. El diputat Crespí donà suport a la petició²⁴⁸⁵ i la Comissió Gestora així ho acordà. Així mateix, Crespí proposà que la Diputació tingués especial esment en donar suport a tot el relacionat amb la riquesa arqueològica de Mallorca, "la cual desgraciadamente y con deplorable merma de nuestro patrimonio histórico-artístico va emigrando a consecuencia de determinados trabajos de excavaciones, por lo que creía que la Diputación en cumplimiento del deber que la Ley le impone de velar por los intereses morales y espirituales de la provincia." Per això, la institució havia de demanar al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts que totes les excavacions que es feien a Mallorca amb subvenció de l'Estat i "sólo sirven para destruir objetos de valor o para que éstos vayan a nutrir Museos de fuera de la isla", fos la Diputació la que tingués l'exclusiva i així s'aconseguís conservar íntegrament a mesura que

2478 .- *Ibid.*, pàg. 18.

2479 .- *Ibid.*, pàgs. 25-26.

2480 .- *Ibid.*, pàgs. 116-117.

2481 .- *Ibid.*, pàg. 122.

2482 .- El conjunt de clixés referents a Mallorca eren aproximadament d'un milenar, que excepcionalment s'oferien al preu d'1,50 ptes. cada un. Crespí "remarcó la imprescindible necesidad de aprovechar tan favorable coyuntura, pues aparte lo excepcional del mérito y precio de las fotografías de que se trata, éstas debidamente custodiadas en el Archivo provincial, podrán constituir la base para la iniciación del Servicio de catalogación e investigación de Monumentos históricos y artísticos de esta provincia, Servicio que inexcusablemente un día u otro esta Corporación tiene el deber moral y cultural de organizar de una manera digna." *Ibid.*, pàg. 26.

2483 .- *Ibid.*, pàgs. 28-29.

2484 .- *Ibid.*, pàg. 29.

2485 .- El diputat Crespí argumentà el seu suport en "la interesante y provechosa labor que en pro de la riqueza arqueológica de la región levantina de Mallorca realiza dicha benemérita entidad, [...] y se le indicara la conveniencia de que el Museo a mayor provecho de su cultural función publique el Catálogo de los valiosos objetos que lo integran como asimismo aquellos monográficos que puedan coadyuvar a dicha finalidad." *Ibid.*, pàg. 43.

es descobrissin els tresors arqueològics de l'illa. La Comissió Gestora donà suport a aquesta petició.²⁴⁸⁶

La Banda de Música Provincial

El 25 d'abril de 1933, el president Julià donà compte a la corporació que el professor de música Castellà li havia lliurat un projecte de reorganització de la Banda Provincial de la Casa d'Educació i Assistència Social. Es va discutir el tema i Julià proposà que es descartàs la qüestió referida a la part econòmica però que es podia acceptar el projecte provisionalment, per en un futur abordar definitivament la reorganització de la Banda. La corporació provincial acceptà la proposta de Julià i procedir a l'estudi del projecte.²⁴⁸⁷

El 9 de maig de 1933, la corporació acordà acceptar de manera provisional i com a assaig un projecte de reorganització de la Banda de Música de la Casa d'Educació i Assistència Social presentat per Miquel Castellà Cerdà. S'imposà que la Banda tingués l'obligació en el termini de tres mesos de fer un concert públic i destinar 1.000 ptes per les despeses de reorganització.²⁴⁸⁸

El 19 de setembre de 1933, la corporació acordà l'organització de la Banda Republicana Provincial, aprovant la plantilla i la confecció dels uniformes a la Casa Petit París.²⁴⁸⁹

L'11 de desembre de 1933, en el Teatre Principal, la Banda Republicana Provincial donà el seu primer concert, en el qual varen concórrer nombrosos convidats, entre els quals hi havia els membres de la Comissió Gestora.²⁴⁹⁰

El 30 de desembre de 1933, la corporació acordà la supressió del director de la Banda de Música de la Casa de Misericòrdia, Francesc Real Horrach —que havia estat nomenat el 27 de gener de 1932.—

El 23 de gener de 1934, la corporació acordà que entràs en vigor de forma interina el reglament per al règim de la Banda Republicana Provincial i s'abonàs en dotze parts al seu director per al pagament dels sous dels membres, el crèdit de 12.000 ptes. que per a despeses de sosteniment de la banda figurava en el pressupost de l'exercici.²⁴⁹¹

El 25 d'abril de 1933, el gestor Tudurí proposà que la Diputació adquirís algunes obres de l'Exposició de pintors menorquins que es feia en les Galeries Costa. El president Julià li comentà que s'encarregaria del tema.²⁴⁹²

El 23 de maig de 1933, la corporació provincial acordà concedir una subvenció de 500 ptes. a la Societat Arqueològica Lul·liana per "la patriòtica y cultural labor que viene desarrollano y de una manera especial la excelente instalación del Museo Arqueológico en el nuevo edificio social."²⁴⁹³

El 6 de juny de 1933, arran de la celebració a Barcelona del "Renaixement Literari de Catalunya", el diputat Crespí proposà que igual que s'havia fet a la ciutat comtal, "podría iniciarse en Mallorca que cuenta con tantas prestigiosas figuras en el campo de la literatura" la recopilació d'un fulletó dels treballs més destacats dels literats i poetes, per ser difós per les escoles de les Balears. Assenyalava que els ajuntaments de l'illa podrien adquirir un nombre

2486 .- *Ibid.*, pàgs. 43-44.

2487 .- *Ibid.*, pàg. 48.

2488 .- *Ibid.*, pàg. 52.

2489 .- La plantilla de la Banda era d'1 mestre director —amb un sou anual de 3.000 ptes.—, 6 músics de primera —amb un sou mensual de 50 ptes—, 15 de segona —amb un sou de 40 ptes mensuals— i 10 de tercera —amb un sou de 20 ptes mensuals—, a més de 20 "educandos." *Ibid.*, pàgs. 99-100.

2490 .- "La Banda Republicana", a *La Almudaina*, dimecres, 13 de desembre de 1933, pàg. 2.

2491 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934*. pàg. 17.

2492 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 50.

2493 .- *Ibid.*, pàg. 60.

determinat de fulletons. La Comissió Gestora acordà encarregar un estudi a Crespi per dur-ho a terme.²⁴⁹⁴

El 6 de juny de 1933, el diputat Darder va insistir amb la urgència de la reorganització de l'ensenyament de la Casa d'Educació i Assistència Social, procedint al nomenament del professorat necessari per a dur-la a terme. El president Julià comentà que s'estaven duent a terme els treballs per aquesta finalitat i havia interessat als respectius directors de la Casa d'Educació i Assistència Provincial i de la Casa Provincial de la Infància la relació numèriques de la població infantil compresa en el règim de l'ensenyança per després fixar el nombre de professors. S'acordà celebrar una reunió en la mateixa setmana per resoldre el tema.²⁴⁹⁵

El 13 de juny de 1933, es donaren compte a la corporació provincial de dos oficis de la Subcomissió de Monuments Històrics i Artístics de Menorca, signats per Francesc Hernández Sans, sobre la cessió del talaiot de Trepucó. La Comissió Gestora acordà, primer, ratificar l'acord adoptat per la Comissió provincial Permanent del 12 de març de 1931 en la qual s'acceptava el llegat instituït per Francesc Orfila Carreras en la qual cedia testamentàriament —atorgat el 18 d'agost de 1930— el talaiot de Trepucó a la província. Segon, acceptar l'oferiment de Margalida Carmona —vídua d'Orfila— d'una faixa de terreny per a vial per comunicar el camí de Trepucó amb el talaiot. Tercer, acceptar l'oferiment de Mateu Ponsetí d'un terreny immediat al talaiot de Trepucó en el qual hi havia "una taula con su círculo y otras construcciones megalíticas" perquè constituís un sol jaciment arqueològic, sota la custòdia i inspecció de la Subcomissió de Monuments Històrics i Artístics de Menorca. I quart, que totes aquestes acceptacions es formalitzassin mitjançant escriptures públiques i es concedia al diputat Antoni Tudurí que en representació de la institució pogués subscriure aquests documents. I cinquè, concedir per a les obres d'explanació, pavimentació i construcció de parets del vial la quantitat de 2.000 ptes.²⁴⁹⁶

El 13 de juny de 1933, la corporació provincial féu constar en acta l'agraïment a l'Ajuntament de Maó que havia acordat el 29 d'abril de 1932 oferir al nou creuer "Balears" la bandera de combat.²⁴⁹⁷

7.7.2.5. El personal de la Diputació

En la sessió del 6 de juliol de 1931, la corporació provincial tractà un ofici del governador civil de les Balears que traslladava una comunicació del subsecretari del Ministeri de la Governació en el qual l'entitat Federació Culinaria Española s'havia interessat com a la crisi del treball, que en els establiments benèfics tant de l'Estat com provincials i municipals fos substituït el personal de cuina femení pel masculí. La corporació acordà que s'havia avançat al propòsit i ja havia fet aquesta substitució en alguns dels seus establiments.²⁴⁹⁸

El 21 de juliol de 1931, la corporació decidí per unanimitat abstenir-se de fer cap nomenament del concurs de la provisió de la plaça de director de la Casa de Misericòrdia i que es procedís a la redacció de les bases d'un nou concurs. Així mateix, s'acordà nomenar, amb caràcter interí, com a director Josep Porta Bley.²⁴⁹⁹ El 13 d'octubre de 1931, la corporació acordà anunciar un concurs per proveir la plaça de director de la Casa de Misericòrdia. El 15 de desembre de 1931, va morir Josep Porta i davant la notícia la corporació provincial acordà (15 de desembre) fer constar en acta el sentiment per la mort de

2494 - *Ibid.*, pàg. 67.

2495 - *Ibid.*, pàgs. 67-68.

2496 - *Ibid.*, pàgs. 68-74.

2497 - *Ibid.*, pàg. 75.

2498 - DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1931.*

2499 - El concurs de la plaça de director de la Casa de Misericòrdia s'anuncià en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.007, del 29 de gener de 1931. La corporació acordà notificar aquest acord als concursants per recollir la seva documentació en la secretaria de la Diputació. *Ibid.*

Porta i que el subinspector dels establiments provincials de beneficència, Antoni Ballester Estaràs, es fes càrrec accidentalment de la direcció de la Casa de Misericòrdia.²⁵⁰⁰

El 18 d'agost de 1931, la corporació provincial acordà que a partir de l'1 de setembre, prestarien el servei de guàrdia de 24 hores en l'Hospital provincial tots els metges auxiliars adscrits a l'establiment i a la Inclusa, d'acord amb els torns que havia d'assenyalar el director de l'Hospital.²⁵⁰¹ En la sessió de l'1 de setembre, es donà compte de l'ofici del director de l'Hospital amb els torns de guàrdia dels metges auxiliars de l'Hospital i la Inclusa (Aguiló, Anguera, Servera, Abrines i Ribas). El director aprofitava l'avinentsa per manifestar "el escaso número de Facultativos que del mismo están encargados" —que dificultava les suplències mútues per llicència, malalties o casos d'urgència de servei— i sol·licitava un augment del personal facultatiu. La corporació acceptà el torns establerts amb lleugeres modificacions i aclarí al director que també hi havien de prestar el servei de guàrdia els auxiliars de medicina Miquel Sureda Blanes,²⁵⁰² Joan Trian Barceló i Antoni Oliver Frontera.²⁵⁰³

El 20 d'octubre de 1931, la corporació acordà nomenar Vicenç Riera Ferrer com a metge supernumerari, sense sou, de l'Hospital Provincial d'Eivissa

El 2 de desembre de 1931, es donà compte de la instància de l'apotecari de l'Hospital Provincial, Joan Sureda Vidal, en la qual sol·licitava, d'una banda, que fossin arreglades les habitacions que per a habitatge de l'apotecari hi havia a l'hospital i, de l'altra, un augment de sou. La corporació acordà desestimar la petició.²⁵⁰⁴

El 22 de desembre de 1931, la corporació acordà que el proper dia 31 deixàs de prestar servei en l'Institut Provincial d'Higiene l'oficial 2on del cos d'empleats administratius Bernat Riera Pou. Així mateix, donat que les diputacions havien de facilitar un oficial administratiu de la seva plantilla de personal a la Inspecció Provincial de Sanitat, s'acordà que Riera passàs en comissió a partir de l'1 de gener a prestar els seus serveis en la Inspecció Provincial de Sanitat.²⁵⁰⁵

El 31 de desembre de 1931, s'acordà que els practicants de la beneficència provincial —el callista i les comares de l'Hospital Provincial— per cada cinc anys de serveis tenien dret a rebre un quinquenni de 150 ptes.²⁵⁰⁶

El 5 de gener de 1932, es va concedir una pensió —de 600 ptes.— a la sirventa de l'Hospital Provincial Catalina Garcia Aparicio.²⁵⁰⁷

El 3 de febrer de 1932, la corporació provincial acordà la creació de 9 places d'auxiliars tènico-administratius al Servei de Contribucions i Imposts de l'Estat.²⁵⁰⁸ El 17 de febrer, es

2500 .- Així mateix, també s'acordà concedir com a socorr a Sofia Porta Pered la quantitat de 1.500 ptes. equivalents a l'import de tres mensualitats de l'haver anual que rebia el seu pare Josep Porta. *Ibid.*

2501 .- *Ibid.*

2502 .- El 12 de setembre de 1931, la corporació acordà admetre la dimissió de Miquel Sureda Blanes com a metge d'entrada de medicina general de l'Hospital Provincial. *Ibid.*

2503 .- El 22 de setembre de 1931, la corporació es donà per assabentada de l'ofici del director de l'Hospital en el qual li comunicava que des del dia 15 es complia el servei de guàrdia, que prestaven els metges Trian, Oliver, Aguiló, Anguera, Abrines, Servera i Ribas. *Ibid.*

2504 .- La corporació considerà que "si no puede ser exigida al recurrente la obligación de habitar en la Farmacia del Hospital, no existe tampoco por su parte el derecho recíproco de que se le facilite vivienda en aquel Establecimiento, máxime cuando en los artículos del Reglamento del mismo que hacen referencia a la Farmacia, existen todos los preceptos necesarios para que debidamente aplicados, siempre y en todo momento dicha Oficina esté eficientemente atendida." *Ibid.*

2505 .- *Ibid.*

2506 .- S'indicava que el nombre màxim de quinquennis que es podia percebre era de cinc, que començaven a comptar des de la data en què s'ingressà a la plaça de manera fixa i que es començarien a rebre a partir de l'1 de gener de 1932. *Ibid.*

2507 .- Catalina Garcia havia perdut la vista i havia "quedado inútil para trabajar y sin recursos ni amparo de ninguna clase." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

decidí crear 5 places d'auxiliars tècnico-administratius de la Secció de Vies i Obres provincials. En aquesta sessió, s'acordà anunciar ambdós concursos per a la provisió de les places.²⁵⁰⁹

El 17 de febrer de 1932, la corporació provincial es va reunir en sessió extraordinària per aprovar la nova redacció de l'article 4art del Reglament del Cos d'empleats administratius de la institució, que havia aprovat el 17 de desembre de 1927.²⁵¹⁰

L'1 de març de 1932, es decidí que el càrrec de director de la Casa de Misericòrdia es passàs a denominar "director-administratiu" i anunciar el concurs per a la seva provisió.²⁵¹¹ El 12 d'abril de 1932, d'acord amb el resultat del concurs, la Comissió Gestora provincial acordà nomenar director administratiu de la Casa de Misericòrdia Damià Rigo Mir —amb el sou anual de 3.000 ptes.—²⁵¹²

L'1 de març de 1932, també s'acordà declarar definitives, amb l'antigüitat del 31 de juliol de 1931, dels nomenaments dels empleats de la Casa de Misericòrdia de Miquel Rosselló Ramis i Rafel Orellana Navajas com a zeladors, de Francesc Salom Amengual com a sereno, i de Josep Mas Garcia, Miquel Gelabert i Josep Flexas Verdala com a servents.²⁵¹³

El 5 de març de 1932, en sessió extraordinària, varen ser nomenats —en mèrits dels concursos celebrats— els 9 auxiliars tècnico-administratius dels Serveis de Recaptació de Contribucions, Arbitris i Imposts de la Diputació²⁵¹⁴ i els 5 de la Secció de Vies i Obres provincials.²⁵¹⁵

El 15 de març de 1932, es va concedir la jubilació del metge de l'Hospital Provincial d'Eivissa Antoni Serra Guasch²⁵¹⁶ i com a substitut s'acordà nomenar, amb caràcter interí, Joan Medina. També va ser nomenat oficial de comptabilitat de la Inclusa Provincial d'Eivissa Vicenç Ferrer Sorà i anunciar un concurs per a la provisió en propietat de la plaça.²⁵¹⁷ El 29 de març de 1932, la corporació provincial acordà proveir per oposició la plaça vacant de metge de l'Hospital Provincial d'Eivissa i designar el tribunal que havia de jutjar l'oposició.²⁵¹⁸ El 12 de juliol de 1932, la corporació donà la conformitat a la proposta del

2508 .- *Ibid.*

2509 .- *Ibid.*

2510 .- El 12 de gener de 1932, el vicepresident Francesc Fernández havia proposat la modificació de l'article, amb el redactat següent: "Artículo 4º. Para ingresar en el Cuerpo de Empleados administrativos de esta Corporación se estará a lo dispuesto en los artículos 53 y 54 del Reglamento de 2 de noviembre de 1925, y se requiere ser español, mayor de diez y seis años y menor de cuarenta, acreditar buena conducta y, en su caso, hallarse al corriente con la obligación del servicio militar." Aleshores, la corporació acordà intruir l'expedient en justificació de la conveniència i necessitat de la modificació. *Ibid.*

2511 .- *Ibid.*

2512 .- *Ibid.*

2513 .- *Ibid.*

2514 .- Els nomenats foren Antoni Matas Niell, Daniel Agustín Palmer, Carles Aguiló Cortès, Josep Aguiló Bonnin, Ernest Matas Nicolau, Guillem Lladó Barceló, Joan Ordinas Frau, Mateu Ferrer Coll i Llorenç Pons Sureda. *Ibid.*

2515 .- Els funcionaris nomenats varen ser Antoni Mascaró Fernández, Miquel Forteza Cortès, Miquel Nicolau Garcias, Josep Pons Bestard i Josep Colom Bestard. *Ibid.*

2516 .- Antoni Serra havia presentat una instància sol·licitant la jubilació del càrrec que venia desenvolupant des del 16 d'agost de 1899. La corporació, tenint en compte que comptava amb 32 anys i 7 mesos de servei, "siendole además de abono ocho años de carrera por razón de estudios con arreglo a la norma establecida por la Ley de 14 de julio de 1911," li concedí la jubilació amb el sou anual de 2.000 ptes. equivalent a les quatre quintes parts del que gaudia en actiu. *Ibid.*

2517 .- El concurs fou anunciat en el Boletín Oficial de la Provincia de Baleares, núm. 10.185, del 19 de març de 1932. En la sessió provincial del 5 d'abril de 1932, la corporació acordà nomenar per unanimitat Vicenç Ferrer Sorà per ocupar la plaça, amb un sou anual de 2.500 ptes. *Ibid.*

2518 .- El tribunal havia d'estar integrat, com a president, pel de la Diputació o diputat en el qual delegàs i, com a vocals, per Joan Roca Lluch (vocal de la Comissió Gestora de la Diputació), Joan Durich (inspector provincial de Sanitat), Docmael López Palop (catedràtic de l'Institut Nacional de 2ª Ensenyança) i Jaume Munar (metge de la Beneficència Provincial). Així mateix, s'encarregà al tribunal la redacció del programa de

tribunal d'oposicions de nomenar Joan Medina Tur com a metge de l'Hospital Provincial d'Eivissa —amb el sou anual de 2.500 ptes.—²⁵¹⁹ Aquesta resolució aixecà una certa polèmica arran de la constitució del tribuna, en la qual intervingueren Adolfo Hinojar Pons i Luis Senis Almela, president i vicepresident de l'Associació de Metges de la Beneficència Provincial d'Espanya.²⁵²⁰ Novament, el 26 d'agost de 1932, el director general d'Administració es tornà a adreçar al governador civil de les Balears per la reclamació d'Adolfo Hinojar i Luis Senis i aclarí que havia acordat declarar que la Diputació "no ha cometido infracción legal al constituir el Tribunal de oposiciones." El 12 de setembre, el governador Joan Manent en donà trasllat a la Diputació, que tractà en la sessió provincial del 20 de setembre de 1932.²⁵²¹ La Comissió Gestora, a proposta del president Julià, acordà dirigir-se al metge en cap del cos metge de la Beneficència demanant-li que manifestàs la participació que en la reclamació "han tenido individual o colectivamente los Facultativos que integran dicho Cuerpo."²⁵²² El 3

l'oposició. El 28 d'abril de 1932, la corporació decidí ampliar en dos el nombre de vocals que havien de formar el tribunal amb la designació de Maria Llabrés —metgessa tocòloga— i de Marcial Garcia Roglà —metge forense—. *Ibid.*

2519 .- *Ibid.*

2520 .- Adolfo Hinojar i Luis Senis varen escriure al ministre de la Governació demanant clarícies de com s'havia constituït el tribunal d'oposicions a la plaça de metge de l'Hospital Provincial d'Eivissa. El director general d'Administració s'adreçà al governador civil de les Balears sol·licitant que traslladàs a la Diputació Provincial per que s'informàs de la queixa. La Comissió Gestora provincial va emetre l'informe següent: "Ante todo y en primer lugar, esta Comisión ha de hacer constar, porque es fundamental, que los solicitantes no solo no alegan que en las oposiciones de que se trata se haya infringido precepto legal alguno, ni reglamentario, sino que, todo el contrario —y sobre ello la Comisión se permite llamar de un modo especial la atención del Sr. Ministro— precisamente por reconocer que la constitución del Tribunal de referencia se ajusta a lo que dispone la legalidad vigente, piden —tomando pié de este Tribunal como pudiesen haberse acogido a cualquier otro de cualquier otra provincia— que se modifique esa legalidad.= Ahora bien, la necesidad o conveniencia de esa modificación es el Sr. Ministro quien debe apreciarla y esta Comisión entiende que no le compete discurrir acerca de este aspecto de la solicitud formulada por los reclamantes, pero que sí debe hacer constar de una manera terminante que mientras por quien tenga facultad para ello esa modificación no se resuelva, no cabe legalmente, ni moralmente es lícito —esgrimiendo como único fundamento una aspiración que será todo lo atendible que se quiera, pero que hoy por hoy no pasa de la categoría de un deseo— atacar acuerdos que estrictamente se ajustan a lo que la vigente legalidad ordena.= Y aquí podría esta Comisión dar por terminado el informe que se le ha pedido, si no considerara pertinente justificar, aunque sea de un modo sumario y breve, la exactitud incontrovertible de que efectivamente al designar la Comisión las personas que debían constituir el referido Tribunal se atuvo estrictamente a lo dispuesto en el art.º 50 del Reglamento de Funcionarios y Subalternos provinciales de 2 de noviembre de 1925 y en su concordante el 153 del Estatuto provincial, cuya vigencia está subsistente por el Decreto de 16 de junio de 1931 declarado Ley por la de 15 de septiembre del mismo año.= En efecto, el párrafo 2º del primero de los citados artículos dice textualmente: Los Médicos, Practicantes e internos, ingresarán por oposición a exámen ante los Tribunales nombrados por la Comisión con las garantías que marca el art.º 153 del Estatuto provincial..."= Y éste en su párrafo 3º dice: "En los Tribunales ha de haber siempre representantes de las Diputaciones, de los funcionarios provinciales y del Profesorado oficial del Estado..."= Así pues ajustándose esta Comisión a lo que de un modo tan claro y taxativo ordenan los preceptos que quedan copiados, designó como representantes de la Corporación a su Presidente y al Sr. Diputado provincial D. Juan Roca Lluch; en representación de los funcionarios a D. Jaime Munar Pou, del Cuerpo Médico de Beneficencia provincial, Jefe de la Clínica de Ginecología y Cirugía abdominal del Hospital provincial de esta ciudad, y representante del Profesorado oficial del Estado a D. Docmael López, Catedrático del Instituto Nacional de 2ª Enseñanza de esta ciudad.= Designado además para completar el Tribunal a D. Juan Durich, Inspector provincial de Sanidad, a D. Marcial G. Roglá, Médico forense y a la Srta. María Llabrés, Médico tocólogo.= Es decir que el Tribunal no solo se constituyó en debida forma, sino que a mayor abundamiento y máxima garantía a los opositores, en él se dió preponderancia al elemento técnico como los mismos reclamantes implícitamente se ven obligados a reconocer." *Ibid.*

2521 .- Es feia constar que "Considerando que los reclamantes reconocen que en las oposiciones a que se refiere de un modo concreto no se ha infringido precepto legal ni reglamentario de ningún género, pero no estando conformes los Médicos de la Beneficencia provincial con el procedimiento a que se ajusta la legalidad vigente en la actualidad, interesan la necesidad o conveniencia de que se modifique, de conformidad con las conclusiones aprobadas en la Asamblea recientemente celebrada." *Ibid.*

2522 .- *Ibid.*

d'octubre, el metge en cap contestà que havia reunit el cos mèdic de la Beneficència, que li manifestà que no havia tingut cap intervenció en la reclamació formulada per Hinojosa i Lenis i consideraven que la reclamació la consideraven relacionada amb els acords de l'assemblea celebrada a Madrid el mes de març, amb les conclusions de la qual el cos estava completament identificat.²⁵²³

En la sessió del 24 de gener de 1933, el gestor Serra va insistir en la necessitat que s'adoptassin les disposicions per precisar les atribucions que respectivament corresponien als dos facultatius que prestaven el servei en l'Hospital Provincial d'Eivissa. La Comissió Gestora, tenint en compte l'aprovació del Reglament per al règim i govern interior de l'Hospital Provincial de Palma, havia d'adaptar-lo als serveis de l'Hospital d'Eivissa, acordà encarregar al metge en cap del Cos Mèdic de la Beneficència Provincial que visitàs l'establiment i proposà una organització del personal d'acord amb les seves necessitats. Així mateix, el gestor Serra s'interessà perquè s'adquirissin llits de ferro per a l'Hospital Provincial d'Eivissa.²⁵²⁴

El 15 de març de 1932, la corporació provincial nomenà Francesc Estrades Lladó com a vigilant nocturn del Palau Provincial i encarregat de la calefacció central —amb un sou anual de 2.100 ptes—; Pere Fiol Oliver, Gabriel Coll Alzina i Josep Miret Petrus com a porters de la corporació —amb un sou anual de 2.100 ptes—, i Josep Estaràs Maroto com a ordenança del Servei de Recaptació de Contribucions i Imposts de l'Estat —amb un sou anual de 2.100 ptes.— També foren nomenats com a personal subaltern de l'Hospital Provincial (3 porters, 1 banyista, 1 ajudant de la Farmàcia, 1 jardiner, 1 vigilant nocturn, 1 cuiner, 1 barber i 21 servents) i de la Casa de la Misericòrdia (1 regent de l'Escola Tipogràfica Provincial, 5 oficials de l'Escola Tipogràfica Provincial, 1 mestre en cap del taller de fusteria, 4 oficials del taller de fusteria, 1 mestre en cap del taller de sabateria i 2 oficials del taller de sabateria), del Manicomi Provincial (1 mecànic encarregat dels tallers, 1 majoral de la Granja Agrícola i 19 servents). A més, es nomenà 1 mosso d'oficis de la Inclusa Provincial.²⁵²⁵

El 22 de novembre de 1932, la corporació acordà que la Secretaria redactàs el concurs per a la provisió de la plaça de director de la Inclusa Provincial.²⁵²⁶ El 29 de novembre, s'acordà anunciar el concurs de provisió de la plaça de director de la Inclusa Provincial.

El 31 de desembre de 1932, la corporació provincial resolgué diverses qüestions sobre personal de la institució, com la jubilació de porters i la creació d'una plaça de porter de la Secretaria,²⁵²⁷ increment de sous,²⁵²⁸ creació de places;²⁵²⁹ reconeixement de quinquennis als professors de la Casa de Misericòrdia.

2523 .- *Ibid.*

2524 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 10.

2525 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2526 .- *Ibid.*

2527 .- S'acordà la jubilació dels porters Julià Vila Bonet i Damià Ferrà Rullan, amb la pensió anual de 2.280 ptes., s'agraí la feina prestada a la institució i ambdues places foren amortitzades, creant una plaça de porter de Secretaria, amb el sou anual de 1.800 ptes. Va ser nomenat per aquesta plaça Vicenç Fiol Carbonell. *Ibid.*

2528 .- Es va concedir un augment de 300 ptes. anuals als subalterns de les oficines centrals; pujar fins a 2.500 ptes. anuals els practicants de la Beneficència provincial; incrementar en 250 ptes. el sou anual de la comare 2a de l'Hospital Provincial Maria del Rosari Coll Avivar; pujar fins a les 1.900 ptes. del mosso d'oficis Joan Miquel Riera i fins a les 1.800 ptes. el conserge del Teatre Principal Francesc Pla Font; pujar el sou anual a 1.900 ptes. dels servents de l'Hospital Provincial; pujar a 1.900 ptes. anuals a alguns porters i al vigilant nocturn de l'Hospital Provincial; pujar a 1.800 ptes. anuals els subalterns de la Casa de Misericòrdia; pujar el sou de l'oficial de l'Escola Tipogràfica Provincial de la Casa de Misericòrdia a 2.196 ptes; pujar a 1.900 ptes. anuals als servents del Manicomi Provincial; pujar a 1.690 ptes. als servents del Manicomi Provincial. *Ibid.*

2529 .- Es creà una plaça de practicant de la Beneficència Provincial, adscrita al Servei de Fisioteràpia de l'Hospital Provincial, amb un sou anual de 1.500 ptes. i nomenar en caràcter interí Cándido O'Ryan Femenia. També es creà una plaça de servent de l'Hospital Provincial —amb un sou anual de 1.900 ptes.— i nomenar per

El 17 de gener de 1933, la corporació nomenà, després del concurs de mèrits, director de la Inclusa Província el periodista i destacat republicà federal Eusebi Heredero Clar.²⁵³⁰

El 14 de febrer de 1933, la corporació nomenà el zelador de la Casa de Misericòrdia i dos treballadors de l'Hospital Provincial de Palma.²⁵³¹

El 27 de febrer de 1933, la corporació tractà sobre l'expedient del Concurs per a la provisió de 7 places de metges interns encarregats del servei de guàrdia de l'Hospital Provincial i implantar en el Manicomi el servei de guàrdia permanent a càrrec de tres metges interns, nomenats en la mateixa forma.²⁵³²

El 17 de març de 1933, s'assabentà a la Comissió Gestora de la sentència del Tribunal Provincial del Contenciós-Administratiu sobre la desestimació del recurs de Josep Quetglas contra l'acord del concurs de places d'auxiliars tecnico-administratius.²⁵³³ També s'informà de la resolució desestimant d'un altre recurs posat per Joaquim Rovira Truyols —en nom del seu fill menor d'edat Felip Rovira Villalonga— contra el concurs de places d'auxiliars tècnico-administratius.²⁵³⁴

El 2 de maig de 1933, en compliment de la Llei d'accidents de treball, la corporació provincial acordà concertar amb la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis —entitat subrogada de la Caixa Nacional d'Accidents de Treball— l'assegurança per causa d'incapacitat permanent total o d'accident que provoqui la mort de tot el personal subaltern de la institució i dependents, sirvents i operaris dels establiments provincials de beneficència.²⁵³⁵

El 26 de setembre de 1933, va ser nomenat, amb caràcter interí, director de l'Hospital i de la Inclusa provincials d'Eivissa Jordi Juan Riquer.²⁵³⁶ El 31 d'octubre següent, però, la corporació acordà suprimir les places de director de l'Hospital i de director de la Inclusa provincials d'Eivissa, creant la plaça única de director dels establiments d'Assistència Social d'Eivissa —amb un sou anual de 2.500 ptes— i anunciar el concurs per a la seva provisió.²⁵³⁷

El 10 d'octubre de 1933, la corporació provincial acordà, d'acord amb la sol·licitud del president de l'Associació de Funcionaris Provincials de Balears, que quan algun funcionari provincial tingués necessitat d'esser assistit en l'Hospital Provincial de Palma ingressàs en una habitació "de distinguidos."²⁵³⁸

7.7.2.7. Altres temes

En la sessió del 6 de juliol de 1931, la corporació provincial, a petició del president de la Cambra Agrícola Provincial de les Balears, acordà donar suport a les dues instàncies que

desenvolupar-la Francesc Servera. A més, es creà una plaça de servent en la Casa de Misericòrdia —per neteja i higiene dels acollits i dotada amb un sou anual de 1.800 ptes.— i va ser nomenat Josep Bernat Pujol. *Ibid.*

2530 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàg. 5.

2531 .- Es tractava d'Antoni Mas Mas (zelador de la Casa de Misericòrdia), Pau Sabater Verdera (banyista de l'Hospital) i Tomàs Amengual Llull (servent de l'Hospital). *Ibid.*, pàg. 17.

2532 .- Foren designats —en votació secreta i per paperetes— per ocupar les places de metges interns de l'Hospital Provincial Josep Vives Febrer (6 vots), Llorenç Villalonga Pons (6), Antoni Meneu Piña (6), Lluís Palmer Garcias (5), Antoni Morey Bauzà (5), Mateu Pascual Verdera (4) i Manel Balaguer Féros (4). Quedaren exclosos, en canvi, Cèsar Bañolas Aleu (2 vots), Antoni Servera Vidal (2), Xavier Garau Armet (1) i Bernat Soler Tortella (1). Varen ser nomenats —també per votació secreta i per paperetes— com a metges interns del Manicomi Provincial Xavier Garau Armet (5 vots), Jaume Janer Pujol (5) i Miquel Bordoy Antich (5). En resultaren exclosos, Antoni Morey Bauzà (1 vot), Mateu Pascual Verdera (1) i Manel Balaguer Féros (1). El diputat Emili Darder manifestà que volia fer constar que segons el seu parer Xavier Garau Armet hauria d'haver estat nomenat per a l'Hospital. *Ibid.*, pàgs. 18-20.

2533 .- *Ibid.*, pàg. 25.

2534 .- *Ibid.*, pàg. 27.

2535 .- *Ibid.*, pàg. 52.

2536 .- *Ibid.*, pàg. 100.

2537 .- *Ibid.*, pàg. 110.

2538 .- *Ibid.*, pàgs. 104-105.

l'entitat havia adreçat al Ministeri d'Economia, una respecte a que quan es tractàs de legislar en matèria agropecuària s'escoltàs a les distintes províncies i una altra sobre la petició del canvi de nom de l'entitat pel de Cambra Agrícola de Mallorca.²⁵³⁹

L'1 de setembre de 1931, es donà compte a la corporació provincial d'un ofici de la Direcció General d'Agricultura del Ministeri d'Economia —datat a Madrid el 14 d'agost— per què li trametès "las necesidades agrícolas que, sentidas por esa provincia, pudieran necesitar la protección del Estado y traducción inmediata en algun servicio de verdadera utilidad Nacional." Els diputats provincials acordaren traslladar la consulta a les cambres agrícoles de Mallorca, Menorca i Eivissa perquè informassin i aconsellassin a la Diputació.²⁵⁴⁰ El 20 d'octubre, la corporació provincial acordà enviar a la Direcció General d'Agricultura l'informe de contestació. Del que havia remès la Cambra Oficial Agrícola de Mallorca era necessària la protecció de l'Estat per, d'una banda, convertir l'Estació d'arboricultura existent en Granja agropecuària, dotant-la de personal, material i ramaderia —podent aprofitar per al cavallí la secció de sementals existent— i, de l'altra, crear camps experimentals a les diferents comarques i establir l'ensenyament ambulat. En canvi, la Cambra Oficial Agrícola de Menorca manifestava que s'havien de conservar els serveis agropecuaris de l'illa aleshores establerts i que s'havia de reglamentar la participació amb que els pagesos havien de contribuir al sosteniment econòmic de l'esmentada entitat. Finalment, la Cambra Oficial Agrícola d'Eivissa es limità a sol·licitar la creació d'una Escola Granja de capatassos agrícoles. La Diputació feia seves aquestes peticions i les enviava a la Direcció General.²⁵⁴¹

El 6 d'octubre de 1931, es donà compte a la corporació d'una instància del president i secretari del Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Palma per a la creació d'una Llonja. La corporació acordà prendre en consideració la petició; designar el vocal Joan Roca Lluch per fer part de la Junta que havia de tenir cura de l'organització, reglamentació, implantació i govern de la projectada Llonja, i donar suport econòmic al projecte.²⁵⁴² El 18 d'octubre de 1932, Fernández donà compte de la gestió duita a terme per la Comissió Pro-Llonja —constituïda el 3 de novembre de 1931— i es llegí la memòria que havia redactat la comissió. D'acord amb el Patronat de la Llonja, s'acordà nomenar com a representant de la Diputació a Andreu Crespí Salom.²⁵⁴³

El 17 de novembre de 1931, es donà compte d'una instància subscripta pels administradors de les minis de lignit de Sant Tomàs —del termes de Lloseta i Inca— Roman Muret i Feliu Sabaté en la qual exposaven la difícil situació per la qual passava l'explotació de les esmentades mines a causa de la falta de mercat. Aquest fet obligava a reduir el treballs a tres o quatre dies per setmana "con la perspectiva de no tener que paralizarlos por completo, lo que daría lugar a dejar sin trabajo a cerca de cien obreros." S'havia formalitzat un contracte per exportar el lignit a Barcelona a preus reduïts per ser de qualitat inferior als de Berga i Mequinensa. Per tot això i donat la reducció de preu —que feia impossible el pagament del gravamen de 3,60 ptes. que la Diputació tenia establert per cada tona de lignit que s'exportàs—²⁵⁴⁴ demanaven que fos anul·lat l'impost de 3,60 ptes. que gravava l'exportació i la

2539 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1931.*

2540 .- El 15 de juny de 1931, s'havia creat una Comissió del Ministeri d'Economia per estudiar l'estat dels serveis agrònòmics. *Ibid.*

2541 .- *Ibid.*

2542 .- *Ibid.*

2543 .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

2544 .- Es comentava que "esta Corporación no ha obtenido beneficio alguno del expresado gravamen y en cambio éste ha impedido colocar los carbones de la isla en el continente." DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1931.*

sortida de cabotatge dels minerals. La Comissió Gestora provincial va suspendre temporalment l'exacció de l'impost.²⁵⁴⁵

El 24 de novembre de 1931, la corporació tractà la instància del vicepresident de l'Associació d'armadors de barques pesqueres de les Balears, Bartomeu Ferragut, que sol·licitava la suspensió de l'aplicació de l'arbitri provincial sobre la sortida de peix. La Comissió Gestora contestà que legalment no era possible atendre la petició.²⁵⁴⁶

El 15 de desembre de 1931, es donà compte a la corporació provincial d'un ofici —datat el 14 de desembre— del subinspector dels establiments provincials de Beneficència, Antoni Ballester, respecte que el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares* insertà gratuïtament les sentències de l'Audiència en judicis de menor quantia, fet que per tant no ocasionava cap detriment en l'economia de l'esmentada publicació periòdica. La corporació provincial acordà traslladar el dictamen d'Antoni Ballester al governador civil.²⁵⁴⁷

El 31 de desembre de 1931, donat que la Diputació Provincial havia acordat quan s'establí l'arbitri provincial sobre la sortida de determinades mercaderies que el recaptat a Menorca es destinaria als municipis de l'illa. El 1929, s'havia recaptat la quantitat de 20.643,71 ptes. que, de conformitat amb les propostes de les corporacions municipals, es distribuïrien als ajuntaments menorquins.²⁵⁴⁸ El 5 d'abril de 1932, s'acordà distribuir a les corporacions menorquines la quantitat de 24.263,51 ptes. del que s'havia recaptat el 1930.²⁵⁴⁹ El 24 d'octubre de 1933, s'acordà repartir als ajuntaments de Menorca la quantitat de 17.968,87 ptes del que s'havia recaptat el 1931.²⁵⁵⁰

El 2 d'agost de 1932, es donà compte d'un ofici a la corporació provincial de la Comissió nomenada per iniciar els serveis de climatologia de la província, sol·licitant el suport de la Diputació. Els gestors acordaren que la institució patrocinaria la instal·lació d'una xarxa de metereologia.²⁵⁵¹

²⁵⁴⁵ .- La corporació acordà per unanimitat amb caràcter temporal i transitori i "mientras duren las actuales circunstancias de falta de trabajo, se suspenda la percepción del gravamen de 3,60 pesetas que con arreglo a la tarifa 1ª del arbitrio sobre exportación y salida en cabotaje de determinadas mercancías han de abonar los minerales." *Ibid.*

²⁵⁴⁶ .- La corporació contestà que "aún cuando lo lamenta no le es posible, so pena de cometer una extralimitación legal e incurrir por consiguiente en responsabilidad, acceder a lo que se pide, puesto que a ello se oponen las Reales ordenes de 13 de diciembre de 1917, 22 noviembre 1918, 25 marzo de 1920, 4 de mayo de 1921 y 12 de mayo de 1922, declaratorias todas ellas de la legalidad y procedencia del arbitrio de que se trata y sin que contra las mismas quepa argüir de contrario ni la Ley de Protección a las Industrias Marítimas que por la Asociación se invoca por hallarse ya vigente en la fecha en que las enumeradas Reales ordenes fueron dictadas, ni mucho menos los de la Desgravación del impuesto de consumos y las resoluciones de la Dirección General de Administración por referirse a casos que ninguna congruencia guardan con el impuesto provincial de que se trata." *Ibid.*

²⁵⁴⁷ .- El governador civil havia donat trasllat el 5 de desembre a la Comissió Gestora de la Diputació d'un ofici del subsecretari del Ministeri de la Governació sobre una ordre del Ministeri de Justícia relativa a la publicació en els butlletins oficials de la província de les sentències definitives de les respectives audiències en judicis de menor quantia. *Ibid.*

²⁵⁴⁸ .- Les 20.643,71 ptes. es varen repartir entre els ajuntaments menorquins de la manera següent: Maó (7.080,79 ptes.), Ciutadella (5.759,60), Alaior (2.704,32), Mercadal (1.940,51), Ferreries (1.176,69), es Castell (1.104,44) i Sant Lluís (877,36). *Ibid.*

²⁵⁴⁹ .- Les 24.263,51 ptes. es varen distribuir entre els municipis menorquins d'aquesta manera: Maó (8.322,31 ptes.), Ciutadella (6.769,52), Alaior (3.178,52), Mercadal (2.280,77), Ferreries (1.383,02), es Castell (1.298,10) i Sant Lluís (1.031,20). DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

²⁵⁵⁰ .- Les 17.968,87 ptes. foren repartides de la manera següent: Maó (7.107,75 ptes.), Ciutadella (4.612,60), Alaior (2.165,78), Mercadal (1.554,15), Ferreries (941,39), es Castell (884,62) i Sant Lluís (702,58). DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933.* pàgs. 106-107.

²⁵⁵¹ .- DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria. Año 1932.*

El 29 de novembre de 1932, foren nomenats, previ el concurs de mèrits, els agents recaptadors de l'Impost de Cèl·lules Personals.²⁵⁵² Novament, en la sessió del 5 de desembre es tornaren a nomenar agents recaptadors a altres municipis.²⁵⁵³ El 13 de desembre de 1932, s'acordà nomenar interinament recaptador de contribucions i impostos de l'Estat en la zona d'Eivissa Josep Morales Riera i anunciar un concurs per a la provisió d'aquesta plaça en propietat.²⁵⁵⁴ El 10 de gener de 1933, va ser nomenat recaptador de Contribucions i Imposts de l'Estat de la zona d'Eivissa Josep Morales Riera.

El 5 de desembre de 1932, el gestor Andreu Crespí manifestà en el plenari de la corporació que preocupat per reforçar els ingressos de la Diputació, havia trobat algunes anomalies que calia evitar. Respecte a les recaptacions en les sales de pagament de malalts distingits de les Seccions de Medicina i Cirurgia de l'Hospital, va exposar l'estat comparatiu següent (en pessetes):

Any	Medicina	Medicina	Cirurgia	Cirurgia
	Pressupostat	Recaptat	Pressupostat	Recaptat
1928	2.000	565,70	5.000	3.946,50
1929	1.000	795,00	5.000	3.207,50
1930	1.000	530,00	5.000	3.165,00
1931	1.000	1.742,50	5.000	3.714,00
1932	1.000	1.600,00	5.000	2.875,00

Crespí aclarí que des de l'entrada de la República s'havia fet triplicar la xifra recaptadora de les sales de pagament de Medicina, però no s'havia fet variar la quantitat de les de Cirurgia.²⁵⁵⁵ A més, defensà la desaparició del règim de "favor tradicional" de l'Hospital i per això demanà als gestors provincials que ho fessin desaparèixer el més aviat possible. També féu les mateixes observacions respecte a la Secció de Radiografia "donde impera el mismo régimen de favor, imponiéndose una fórmula que restrinja estos abusos en lo sucesivo." Emili Darder donà suport a Crespí i destacà que s'havia d'establir que cap malalt que ocupàs habitació de distingits podia, sense previ acord de la Comissió Gestora provincial, eludir el

2552 .- Per unanimitat foren anomenats els recaptadors dels municipis d'Algaida (Miquel Noguera Rigo), Andratx (Francesc Vicens Morey), Banyalbufar (Lluís B. Albertí Vanrell), Bunyola (Arnau Amengual Colom), Calvià (Isidre Cañellas Pons), Esporles (Joan Moranta Serra), Estellencs (Lluís B. Albertí Vanrell), Fornalutx (Bartomeu Mayol Ros), Lluçmajor (Gabriel Salvà Puigserver), Marratxí (Rafel Amengual Serra), Sóller (Ramon Rullan Frau), Valldemossa (Joan Antoni Palmer Marroig), Manacor (Joan Monjo Llull), Artà (Joan Vicens Massanet), Campos (Francesc Aulet Salvà), Felanitx (Antoni Vicens Xamena), Sant Joan (Sebastià Galmés Matas), Montuïri (Bartomeu Mesquida Verger), Petra (Pere Vives Santandreu), Porreres (Climent Garau Juan), Santanyí (Bartomeu Vidal Rigo), ses Salines (Joan Burguera Burguera), Son Servera (Miquel Sancho Alcina), Vilafranca (Jaume Rosselló Català), Inca (Joan Martorell), Alaró (Joan Callejas Pons), Alcúdia (Nicolau Truyols Martorell), Binissalem (Gabriel Socias Verdera), Costitx (Pere Vallespir Amengual), Lloret (Rafel Picornell Balaguer), Lloseta (Joan Pons Alomar), Santa Margalida (Bernat Nadal Rubí), Muro (Miquel Riutort Mir), sa Pobla (Antoni Isern Crespí), Selva (Bernat Oliver Morro) i Sineu (Miquel Matas Fornés). Per majoria de vots, foren designats els recaptadors de Llubí (Pere Ferer Planas) i Maria de la Salut (Antoni Gual Mas). Per a tots els municipis del districte de Menorca, va ser nomenat Ramon Carreras Hernández. Tot i que no s'havia presentat cap sol·licitud per a les places de Búger i de Campanet —fou designat per unanimitat Jaume Capó Capó per ambdós municipis— i per cap dels ajuntaments del districte d'Eivissa —va ser nomenat Antoni Pineda—. *Ibid.*

2553 .- Varen ser designats agents recaptadors de cèl·lules personals dels municipis de Deià (Joan Antoni Palmer Marroig), Santa Eugènia-Santa Maria-Sencelles (Gabriel Socias Verdera), Sant Llorenç Descardessar (Miquel Sancho Alzina), Capdepera (Joan Vicens Monserrat), Consell (Joan Callejas Pons), Puigpunyent (Llorenç Palmer Juan), Escorca (Bernat Oliver Morro) i Pollença (Pere Tomàs). *Ibid.*

2554 .- *Ibid.*

2555 .- Crespí afirmà "Estas cifras, según los cálculos de las estancias habidas en estas Salas de distinguidos, se habria de elevar a las cifras de ocho mil y diez y seis mil respectivamente en la organización actual, y mejorándola, a mayor cifra." *Ibid.*

pagament de les estades, així com també s'havia de fixar d'una manera terminant que per a fer radiografies gratuïtes a persones no hospitalitzades era necessari el dictamen del cap del Servei corresponent.

La Comissió Gestora provincial acordà encarregar al director de l'Hospital que remetés mensualment la relació de les estades dels departaments de malalts distingits —"no pudiendo estos por ninguna razón ni motivo eludir" el pagament— i dels honoraris d'operacions. A més, des d'aleshores no es podria fer gratuïtament cap radiografia a persones no hospitalitzades sense previ reconeixement i dictamen del cap del Servei corresponent. També s'havia de dur l'oportú registre.

El 16 de maig de 1933, el president Julià també plantejà la necessitat d'introduir algunes reformes i millores en el Servei de Recaptació de Contribucions i proposà que el Comitè Executiu d'aquest servei sometès a la Comissió el corresponent dictamen.²⁵⁵⁶

El 23 de maig de 1933, es donà compte a la corporació provincial d'una circular del Govern Civil —publicada en el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, núm. 10.366, del 16 de maig de 1933— en la qual es transcrivía una resolució de la Direcció General d'Administració en la qual s'assignaven i classificaven com a de primera categoria la Intervenció de la institució i la prefectura de la Secció provincial d'administració local.²⁵⁵⁷

En la sessió plenària del 29 d'agost de 1933, l'interventor de fons provincials, Joan Oliver Feliu, llegí una relació de les quantitats que els ajuntaments devien a la institució, que pujava 278.878,26 ptes.²⁵⁵⁸ La comissió provincial acordà que abans de procedir per la via de constrenyiment, s'assenyalàs als esmentats ajuntaments el darrer i definitiu termini que acabaria el 10 de setembre per tal que poguessin ingressar en la caixa provincial voluntàriament els enderraments. Si es deixava transcórrer aquest termini, es procediria per via de constrenyiment d'acord amb l'article 271 de l'Estatut provincial.²⁵⁵⁹ El 12 de setembre, l'interventor donà compte de la relació d'ajuntaments deudor que havien deixat transcórrer el termini que voluntàriament els havia concedit la gestora provincial per a que cancelassin o reduïssin els dèbits per aportació forçosa. Per això mateix, s'acordà incoar el procediment de constrenyiment contra els ajuntaments d'Alaró, Algaida, Artà, Bunyola, Campanet, Manacor, Mancor, sa Pobla, Pollença, Selva i Son Servera per al cobrament de les quantitats que es devien a la Diputació. Al mateix temps, la comissió gestora acordà donar compliment al que es disposava en l'article 271 de l'Estatut provincial significant als ajuntaments abans esmentats que en el termini de 5 dies al qual es referia l'esmentat article començaria a comptar a partir del 15 de setembre.²⁵⁶⁰

El 5 de desembre de 1933, la corporació provincial acordà informar favorablement els expedients que s'estaven tramitant per a proposar els monts i terrenys forestals que havien de ser declarats "protectors" en els termes municipals d'Alaró, Bunyola, Campanet, Escorca, Fornalutx, Mancor de la Vall, Pollença, Selva i Sóller.²⁵⁶¹

El 16 de gener de 1934, a petició de l'interventor de la institució, Joan Oliver, es féu constar en acta un informe sobre les quantitats pendents de cobrament de l'aportació forçosa i per endarreriments sense cobrar. Es relacionaven els ajuntaments que, a més de tenir saldos

2556 .- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARS: *Memoria de Secretaria. 1933*. pàg. 57.

2557 .- *Ibid.*, pàg. 57.

2558 .- Els ajuntaments endeutats eren els següents: Alaró (13.162,02 ptes.), Algaida (2.154,81), Artà (2.661,75), Bunyola (2.994,48), Calvià (5.490,53), Campanet (3.115,38), Esporles (10.562,68), Felanitx (5.510,85), Fornalutx (571,46), Llubí (1.310,02), Lloret (839,20), Manacor (53.161,84), Mancor de la Vall (6.536,22), Montuïri (1.498,62), Petra (2.137,30), Pollença (21.432,97), sa Pobla (3.220,51), Santa Eugènia (618,02), Sant Llorenç (16.582,07), Selva (24.770,83), Son Servera (5.017,03), Eivissa (80.983,23), Sant Antoni Abad (7.594,26) i Sant Joan Baptista (6.952). *Ibid.*, pàgs. 86-92.

2559 .- *Ibid.*, pàg. 93.

2560 .- *Ibid.*, pàg. 97.

2561 .- *Ibid.*, pàgs. 115-116.

pendents de 1932 i de moratòries del mateix any i anteriors, també havien de pagar tot el 1933 i altres el darrer semestre, quantitat que pujava a 250.043,97 ptes.²⁵⁶² La relació d'ajuntaments que tenien saldos pendents de 1932 —amb un total de 26.147,91 ptes.— era integrada per Alaró (1.72695 ptes.), Esporles (2.929,66), Mancor (726,27), Sant Llorenç (1.088,87), Selva (5.338,46), Son Servera (327,75) i Eivissa (14.009,95). Els ajuntaments que devien anualitats endarrerides —que sumaven 115.614,75 ptes.— eren els de Manacor (anys 1931, 1932 i 1933, 28.192,56 ptes.), Pollença (any 1933, 8.863,07), Sant Llorenç (anys 1932 i 1933, 5.182,02), Selva (anys 1928 i 1929, 14.854,72), Eivissa (anys 1930, 1931, 1932 i 1933, 55.798,32) i Sant Joan Baptista (2.724,04). Respecte a l'aportació de 1933, devien tot l'any —pujava a 58.914,64 ptes.— els ajuntaments d'Alaró (9.795,67), Campanet (4.026,82), Esporles (5.859,32), Mancor de la Vall (2.904,99), Sant Llorenç (4.938,88), Selva (7.117,94), Son Servera (4.257,79), Eivissa (15.957,25) i Sant Joan Baptista (4.055,98). Finalment, els ajuntaments que devien un semestre o més —amb un total de 49.366,67— hi havia Búger (1.588,18), Bunyola (3.988,99), Calvià (4.177,90), Felanitx (11.021,72), Manacor (15.571,76) i Pollença (13.078,12).²⁵⁶³

El 16 de gener de 1934, s'informà que l'Ajuntament de Selva havia enviat un ofici a la corporació provincial que, arran dels danys per les nevades que es podien xifrar en més de 350.000 ptes "tan solo en el arbolado de las fincas de propiedad particular", sol·licitava que la institució provincial s'adreçàs al Govern de la República per l'estudi dels mitjans més adequats per a la reparació als damnificats. La comissió gestora acordà traslladar el prec al president del Consell de Ministres.²⁵⁶⁴ El 31 de gener de 1934, el director general d'Agricultura envià un ofici a la Diputació en el qual li manifestava que no hi havia en el pressupost consignació per a danys en els cultius, però que havia ordenat a l'enginyer en cap de la Secció Agronòmica de Palma que visitàs el terme de Selva i informàs sobre la quantia dels danys. El 12 febrer, es donà compte d'aquesta comunicació a la corporació provincial que acordà quedar assabentada i traslladar l'ofici a la Batlia de Selva. Així mateix, es decidí, a proposta del gestor Alomar, dirigir un ofici a la Direcció General d'Agricultura sol·licitant que disposàs que l'enginyer en cap de la Secció Agronòmica visitàs totes les poblacions que les nevades haguessin produït perjudicis i emitís un informe del resultat de la inspecció.

En la institució provincial tingué ampli ressò els decrets (23 de gener de 1934) del Govern que regulaven l'estada dels estrangers i limitaven l'edificació en la zona costanera i, també, contra la previsió d'instal·lar a l'arxipèlag una «penitenciaría de vagos.» Com és sabut, aquests propòsits provocaren un clamor i una protesta unànime de les autoritats mallorquines.

2562 - L'informe de l'interventor advertia que "cuya suma es excesiva; desde luego no supondría ningún apremio para la Diputación cuando la normalidad en los pagos se hubiera cumplido pero debiéndose actualmente por atenciones de Beneficencia un semestre a los proveedores del Hospital, Casa d'Educació i Assistència Social y Manicomio que alcanza hasta nueve meses en la Casa provincial de la Infancia de Palma además de los saldos que arrojan las liquidaciones de las obras ya terminadas que representan una suma muy importante la cual conduce a suponer que los gastos pendientes han de sobrepasar a los ingresos, entiende esta intervención que V. E. tiene el deber ineludible de utilizar todos los medios legales para hacer efectivos sus créditos no tan solo para atender a pagos sino también para restablecer el régimen de igualdad que debe pesar sobre todos los Ayuntamientos de contribuir a los gastos provinciales y muy especialmente a los de Beneficencia y que deben tener su correspondiente sanción aquellos Ayuntamientos morosos que han dejado de cumplir puntualmente sus compromisos con esta Diputación." L'interventor, a més, comentava que "el único procedimiento que considera aplicable para el cobro de estos atrasos toda vez que los continuos requerimientos que se han dirigido con anterioridad a consecuencia de acuerdos de V. E. no han dado resultado, es la aplicación del procedimiento de apremio conforme a lo dispuesto en los Artículos 270 y 271 del Estatuto provincial extensivo a todos los Ayuntamientos comprendidos en la relación por las sumas que a cada uno se acreditan, pues así consiguiéndose se facilitará sino cancelar cuando menos reducir la cuantía de las excesivas obligaciones que pesan sobre esta Corporación." DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BALEARES: *Memoria de Secretaria. 1934.* pàgs. 7-9.

2563 - *Ibid.*, pàgs. 9-11.

2564 - *Ibid.*, pàgs. 11-12.

Així, el 6 de març de 1934, la corporació provincial acordà elevar a la presidència del Consell de Ministres una sol·licitud contra aquests decrets els quals es qualificaven com "una amenaza para el normal desarrollo del movimiento turístico y determinan en la propiedad privada restricciones y cortapisas que inevitablemente han de causar grandes perjuicios a la economía de la Región, sino por el hecho altamente vejatorio y humillante de constituir para estas islas un régimen de excepción que como acertadamente alguien ha dicho ni a las colonias se otorga."²⁵⁶⁵ El 9 de març, el president de la Diputació, Francesc Julià, juntament amb el batle de Palma, Emili Darder, i el diputat a Corts, Bartomeu Fons Jofre de Villegas, encapçalaren una manifestació —amb una nombrosíssima participació— per denunciar la política de persecució que exercia el Govern contra les Balears.

²⁵⁶⁵ .- *Ibid.*, pàg. 52.